

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GAVNØ KLOSTER OG HERREGAARD

FRA AAR 1402– 1902

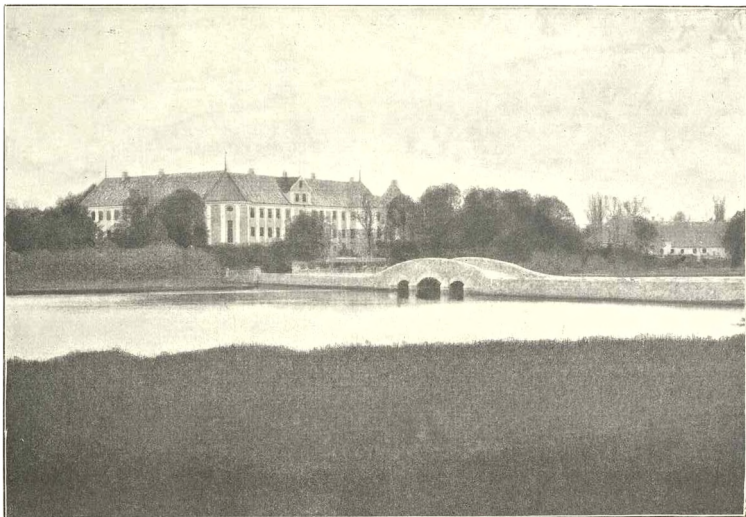
EN HISTORISK-TOPOGRAFISK
BESKRIVELSE

ET JUBILÆUMSSKRIFT

AF

P. E. JENSEN.

I HOVEDKOMMISSION HOS
DET NORDISKE FORLAG
KJØBENHAVN
1902

GAVNØ KLOSTER OG HERREGAARD

FRA AAR 1402—1902

EN HISTORISK-TOPOGRAFISK
BESKRIVELSE

ET JUBILÆUMSSKRIFT

AF

P. E. JENSEN

I HOVEDKOMMISSION HOS
DET NORDISKE FORLAG
KJØBENHAVN
1902

FORORD.

Det Ønske, at skrive en udførlig og sammenhængende Fremstilling af den gamle Herresæde Gavnøs Historie, har i mange Aar været levende hos mig, og det blev mig mere og mere magtpaaliggende, alt eftersom Tiden skred mod det 19de Aarhundredes Slutning, da det med Aaret 1902 blev 500 Aar siden, at Gavnø gamle Hovedgaard omdannedes til et Nonnekloster af Dronning Margrethe ved Fundats af 21. 1402. De Grunde, som drev mig til dette Arbejde, var ikke faa. Dels syntes jeg, at det lidet, som kendtes om Gavnø gennem hidtil trykte Skrifter, var for lidt for Ydere af vor Historie, og alt for lidt for Godssets Beboere, hvoraf tilmed kun faa har Lejlighed til at gøre sig bekendt med, hvad Literaturen har frembragt derom. Dernæst fandt jeg, at Gavnø baade i Klostertiden og senere som Herregaard havde været styret eller ejet af flere af vort Fædreland højt fortjente Mænd, og at deres Virksomhed, saavel den offentlige som Statsjenere og den private som Godsejere, kunde fortjene at være kendt i videre Omfang end hidtil. Endelig var min Interesse for vort Fædrelands Historie i Almindelighed særlig stærk og levende overfor det Gods, hvorpaa mine Forfædre gennem flere Aarhundreder havde levet og virket, og hvortil min Slægt paa flere Maader var knyttet ved Taknemmelighedens Baand — en Følelse, som ogsaa deles af mangfoldige Beboere rundt om paa Godset, hvorfor jeg fra flere Sider er bleven tilskyndet til at gøre Alvor af mit Forsæt: at samle, hvad jeg kunde overkomme, om Gavnø i Fortid og Nutid, for at de derigennem kunde erholde den ønskede Efterretning. -- Af nævnte Grunde tog jeg derfor fat paa mit Arbejde og har i en ikke kort Aarrække anvendt min Fritid til at samle Materiale dertil, dels i Rigs- og Provinsarkivet i Kjøbenhavn, dels i Matrikulskontoret sammesteds, og ikke mindst i selve Gavnøs betydelige Godsarkiv, der især for de sidste 250 Aar har leveret det væsentligste Materiale, om end dette flere Steder er suppleret ved Efterretninger, hentet andet Steds fra. Disse utrykte Kilder har jeg søgt at fuldstændiggøre ved trykte Efterretninger, og har nu samlet og sammenarbejdet dette saa godt, som det har været mig muligt. Men det er en Selvfølge, at de saa mange Steder fra hentede Optegnelser ofte har været vanskelige at samle til et saa tiltalende og læseligt Hele, som jeg gerne ønskede; og ligeledes vil jeg indrømme, at jeg flere Steder har „malet med en bredere Pensel“, end Emnet egentlig tillader, f. Eks. i

Omtalen af Klosterforstanderne og flere Steder i den topografiske Del af Bogen; men hertil skal jeg bemærke, at Kilderne om Gavnø Nonnekloster kun er faa og tørre, og derfor har jeg været fristet til at give Klosters Forstandere, — hvoraf flere have været fortjenstfulde Mænd, — en udførligere Omtale end nødvendigt; og med Hensyn til den topografiske Behandling maa jeg anføre, at Bogen særlig er tænkt skrevet for Godssets Beboere, der som Regel alle er meget interesserede i en udførlig Stedbeskrivelse af deres eget Sogn og By. Kun det tør jeg paastaa, at jeg har taget min Opgave med Kærlighed baade til Sted og Personer og stræbt at gennemføre den saa historisk rigtig som mulig. Skulde der alligevel være Unøjagtigheder og Fejl i mit Arbejde, skriver disse sig fra manglende Evne, men ikke fra Mangel paa Vilje til at finde det rette.

Endelig maa jeg bemærke, at Bogen var bestemt til at udkomme 1901, da jeg maa antage, at Gavnø Nonnekloster er traadt i Virksomhed i Efteraaret 1401 (se Sd. 23), men da der ikke foreligger absolut sikre Vidnesbyrd, men kun Antydninger om Klosters Stiftelse før 1402, foretrak jeg at holde mig til Fundatsens Dato ²³,₁₄ 1402, hvorfor Bogen af denne Grund først nu fremkommer.

Idet jeg nu tillader mig at forelægge Offentligheden mit Arbejde, gør jeg det med Ønsket om, at den Interesse, hvormed jeg har omfattet det, maatte vække dog nogen Interesse for dets Emne, især hos Godssets Beboere, af hvilke manges Forfædre i de forløbne 500 Aar, som her særlig er omhandlet, har hørt under Gavnø og delt dets vekslende Skæbne i det henrundne halve Aartusind. Maatte det kunne bidrage til at vække Interesse i videre Kredse for et af Danmarks ældste Herresæder, der har fostret ikke faa af vort Fædrelands fremragende Mænd og Kvinder, vilde det glæde mig.

Sluttelig er det mig en kær Pligt at bringe de mange, som paa forskellig Maade har støttet mig i mit Arbejde, min forbindligste Tak. Særlig maa jeg takke Hr. Arkivar Thiset i Rigsarkivet for hans Ulejlighed ved Gennemlæsningen af den historiske Del af Bogen og for hans vejledende Raad under Udarbejdelsen heraf, samt min Sognepræst, Hr. Pastor Paludan-Müller, der paa mange Maader har interesseret sig for mit Arbejde og ydet mig megen Hjælp.

Men først og sidst bringer jeg Hs. Excellence, Lensbesidderen af Gavnø, Hr. Gehejmekonferensraad, Lensbaron Reedtz-Thott, min varmeste Tak baade for den Interesse, hvormed han har fulgt mit Arbejde og for den store Velvilje, han har bevist mig ved at bekoste det udgivet i Trykken.

Snesere Skole, den 7. Decemher 1902.

Forfatteren.

FØRSTE DEL

GAVNØ KLOSTERS
OG HERREGAARDS HISTORIE

INDHOLD

	Side
I. GAVNØ OG OMEGN:	
Lidt om Egnens Udseende og dens Historie fra ca. 1231—1401	6—16
Kronen samler Jordegods, som senere lægges til Gavne Kloster	17—24
II. GAVNØ NONNEKLOSTER:	
Klosterets Stiftelse, dets Privilegier etc.	25—30
Klosterforstanderne Johan Olsen og Jon Bille	30—31
" Johannes Tydekine og Severin Arrildsen	31—32
" Niels Lykke	32—34
" Mogens Gjøe	34—36
" Hans Willumsen Sort	36—37
" Jochum Beck	38—40
" Clavs Huitfeldt	40—42
" Jørgen Bille	42—45
" Michel Sehsted	45—47
Klosterets Besiddelser, Landgilde etc.	47—51
III. GAVNØ SOM HERREGAARD:	
Hans Johansen (Lindenow) „til Gavne“	55—64
Holger Lindenow	64—67
Hans Lindenow „til Hundslund“	67—72
Hendrik Lindenow	72—77
Jacob Lindenou	77—83
Niels Trolle til Troholm (Holsteinborg)	84—88
Arved (Arvid) Trolle og Fru Helle Rosenkrantz	88—89
Knud Thott, Gehejmeraad etc.	89—104
Markus Gjøe og Jytte Dorette Thott	104—107
Sofie- og Anna Helvig (Hedevig) Thott	107—113
Etatsraadinde Brahe og Gavnes Fallit 1736	113—124
Gehejmraadinde Krabbe, Holmegaard	124—125
Grev Otto af Thott	126—168
IV. GAVNØ SOM STAMHUS OG LENSBARONI:	
Kammerherre Holger Reedtz-Thott	170—179
Baron Otto Reedtz Thott	179—191
Hs. Excell. Gehejmekonferensraad, Lensbaron Thage Reedtz-Thott	191—198

FØRSTE AFSNIT

GAVNØ OG OMEGN

FRA AAR 1231 -- 1401

LIDT OM EGNENS UDSEENDE OG DENS HISTORIE FRA VALDEMARSTIDEN TIL SLUTNINGEN AF DET 14. AARHUNDREDE.

Tager vi Generalstabens Kort for os, vil vi, saavel herved som ved Historiens og gamle Dokumenters Hjælp, kunne danne os et nogenlunde rigtigt Billede af Sydsjællands Udseende fra Valdemarstiden og nedad gennem de nærmeste Aarhundreder efter. Vejledede af Kortet og med lokalt Kendskab til Egnen overbevises man om, at denne den Gang og endnu langt senere var dybt indskaaret af en Mængde Smaafjorde og Vige, der ej alene skar sig langt ind i Landet, men senere ogsaa dannede smaa Indhave, idet de ofte snævre Indløb paa Grund af Landets Hævning efterhaanden indsnævredes til mindre Vandløb omgivne af Moser og Enge — Vandløb, som dog den Gang var sejlbare ikke alene langt ind i Landet, men enkelte Steder dannede Vandveje tværs igennem det.

Følges Kysten nordvest om fra Vordingborg til Susaaens Udlob i Karebæksfjorden, vil vi, saasnart vi er kommen op forbi Knudshoved Odde komme ind i den betydelige *Svinø Bugt*, hvis inderste Del er Avnø Fjord, hvorfra vi gennem et temmeligt bredt Indløb kommer ind i et større Indhav, hvis nordligste Del strakte sig op til Landsbyen Kasteløv, hver Borgen *Castella*¹⁾ laa, der sikkert har givet Byen Kasteløv Navn, medens det mod Øst strakte sig over mod Byerne Snertinge og Fæby og mod Syd ned mod Kastrup By, ret nord for Vordingborg. Ogsaa her melder Sagnet om en Borg eller større Gaard ved *Snertinge*, der endnu 1475 var til og havedes i Pant af Johann Gryss til Holmegaard i Hammer Herred²⁾. Dette betydelige Indhav blev først henimod 1830 tørlagt, idet der gravedes en Kanal til Skaverup Strand, hvilken Kanal dog for en Snes Aar siden betydeligt udvidedes og forsynedes med Sluseværker, da den første havde vist sig for lille til at tørlægge den betydelige „Barremose“, som nu indtager det gamle Indhavs Areal.

Fra nævnte Avnø Fjord eller Sallerup Strand strakte sig dog et endnu større Indhav ind i Landet, der vestligst adskilte Øerne *Svinø* og *Avnø*, strakte sig mod Øst ned til Sværdborg og over til Lundby, mod Nord op til Byen Ring i Hammer Sogn, medens Byen *Køng* laa som en Ø ude i Indhavet. Efter Sagnet var Øen en Konges Residens, og kaldtes derfor „Kongøen“, der senere er bleven forandret til Navnene *Kynghæ*, *Kingæ* eller *Køng*, hvilket Sognets Præst Elias Naur Fabricius stadfæster i sin Indberetning til Hofmans Fundatser af 1758. Han anfører nemlig, at der i Sognets ældste Kirkebog staar: „Byens Navn er Reg. insulæ o: Kongøen“.

Avnø var indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede en Ø ligesom det nordvest for liggende Svinnø, kun adskildt ved et grundt Vand, hvad der gav Anledning til mange Stridigheder mellem de den Gang temmelig stridbare Svinømænd og de ikke mindre krigerske Ryttere fra Regimentet i Vordingborg, som havde Øens Græsgange til Brug for deres Rytterheste; thi da de Svinnø Heste og Køer ogsaa fandt stort Behag i Avnøes fede Græsgange, saa vadede eller svømmede de over til Øen, brød Hul paa de opførte Jordvolde og Risgærder for at græsse dér til stor Forbitrelse for Øens Vogter og Rytterne, som stadig maatte ligge paa Vagt for at afslaa deres Landgang, hvad de dog ikke altid var tapre nok til²⁾).

Svinnø Nor udmunder mod Nord i Dybsø Fjord, medens *Bøgestrømmen* adskiller Svinnø fra Dybsø. Fra *Dybsø Fjord*, ogsaa kaldet *Basnæs Vig*, strakte sig en mindre Vig eller et Nor helt op til Vejlø By, overskyllede det lavere Land sydvest for Byen og stod i gamle Dage som en „Vejle“ \circ : Vadeded i Forbindelse med *Fladsøen* nord for Vejlø Bymarker. Dette Nor inddæmmedes i Slutningen af 1680erne og kaldtes da *Vignor*¹⁾ (Vezenoer) \circ : Noret fra Basnæs Vig; nu kaldes det inddæmmede Areal Nylandsmosen. En smal Arm af Vignor gik i en Bue ind over Basnæs Marker op mod den gamle *Svendstrupgaard*, medens en østligere Fjordarm fra Basnæs Vig strakte sig helt op til, omflød Gaarden og dannede en Sø, der i Markbøgerne af 1682 kaldes *Lungedammen*, de nuværende Moser nord for Byen.

Nordøstlig fra Dybsøfjorden skar en smal Fjordarm øst for Vester Egersborg sig ind mellem Egersborg, Ring og Lou—Myrup Bymarker, hvad de nuværende Moser dersteds endnu minde om; dens Indløb var, hvor den nuværende *Køllebæksaa* udmunder. Her i dennes Munding henlægger Sagnet en Borg: *Glarborgen* eller *Hr. Egers Borg*. Ligeledes har der sikkert ligget en anelig Gaard eller „Hof“ ved denne Mose sydvest for Lou, hvor den rige Fru Christine af „Løvæ“ residerede²⁾; Marken her kaldes i Opmaalingsbøgerne af 1682 *Hofvangen*, men Gaardens Sted kan ikke længere paavises.

Derimod laa ret Øst for Indløbet til førnævnte Vignor en Borg, af hvilken der paa Klinten ud mod Vigen, hvor den stod, endnu opløjes Levninger: Brokker af Kamp- og Munkesten, hvilke ogsaa findes i Havkanten ved Klintens Fod. Det var den gl. *Bassøgaard*, „Bastnees Grund“³⁾, der i den tidlige Middelalder ejedes af den ansete Slægt: Basserne med det sorte Vildsvinehoved i Sølv-Felt.

Fra Dybsøfjorden eller Basnæs Vig sejler vi gennem *Hestevaadsstrømmen* mod Nordvest ind i *Kragholmsstrømmen*, hvorfra vi gennem *Carls-Gab* kommer ind i Fladsøen, ved hvis Indløb Sagnet ogsaa melder om en „Borg“, hvor Sørøveren „*Carl fra Carls-gab*“ boede, efter hvem Indløbet synes at have faaet Navn. Og kommer vi op igennem den nu grunde Fladse ligger ved dens nordre Indløb endnu en Borg, det i Valdemar den 2.s Jordebog af 1231 nævnte „Hus paa Gapnø“¹⁾, nu Hovedsædet i Lensbaroniet Gavnø, men den Gang og omtrent 200 Aar efter en befæstet Herregaard, der er Hovedemnet for dette Arbejde.

Følg vi *Kragholmsstrømmen* syd om Gavnø, kommer vi ind i *Karebæksfjorden*, paa hvis vestlige Side, men ved en Arm herfra, laa en af vore stærkest og tidligst stenbefæstede *Borge Soltæ Slot*, nu Saltø, hvis 1. os bekendte Ejer er den i Erik Menveds Historie omtalte Høvidsmand Jacob Fleb²⁾. Østligst i Mundingen af nævnte Arm laa paa den nordre Side af Indsejlingen paa en fremspringende Pynt eller Nakke, den saakaldte *Margretheshøj* i Bornakkeskov, en Borg eller et Fort til at beskytte Indløbet paa Fjorden mod Sørøvere³⁾. Tomten med Grave er endnu

den Dag i Dag kendelig. Dette Fort skal efter Sagnet være anlagt af Christoffer d. 1.s Enke, Margrethe Sprænghest, hvad der er rimeligt, da Højen bærer hendes Navn, ligesom Skoven ved sit Navn minder om, at her har staaet en Borg, thi „Bor-nakkeskov“ er Borgnakkeskoven : Skoven paa Pynten eller Nakken, hvor Borgen stod, som sandsynligvis er ødelagt i Holstenernes Tid 1330—46. Et Sving nordom Gavne, og vi har naaet Susaaens Udløb i den gamle *Salterbierrigvig* (Karebæks-fjord) — Opsejlingen til den i Middelalderen betydelige Købstad Næstved og Vand-vejen op ad Midtsjælland til.

Vi vil dog ikke følge Susaaen saa langt, kun et kort Stykke nordfor Abbednæs By. Her syd for *Kobberbanken* udmunder *Rønnebæksaa* i Susaaen; den dannede i Valdemarstiden Indløbet til en meget betydelig Fjordarm mellem Aaderup og Stenstrup Marker. Nordligere, syd for Rønnebæksholmsbakkerne, udvidede Fjor-den sig til et betydeligt Indhav mod Øst, medens den vestligere gennem en Sænkning i disse fortsatte sig nord for den nuværende Næstved Landevej og som en Sø omgav den gamle Herregaard *Rønnebæksholm*, strakte sig videre mod Nord forbi Fredskoven, Kalby og Olstrup Byer, øst om den nuværende *Holmegaard* og dannede her et større Indhav, *Porsmosen* eller *Holmegaards Mose*, der gik helt op til det gamle *Tydebierrig*, nu Tybjerggaard, de gamle Bassers 2. Hovedgaard, hvortil sikkert ogsaa i gamle Dage har været Sejlsads. Ad denne Fjordarm sejlede forud Kong Valdemar (Atterdag), naar han fra Vordingborg ad Søvejen gennem *Salterbierrigvigen* besøgte sin Lensmand paa Rønnebæksholm, gamle Cort Moltke; ja denne Fjordarm er endog i Grevefejdens Tid bleven besejlet med større Baade, hvad der fremgaar af et Brev fra Biskop Rønnow til Anders Bille til Søholm¹⁰⁾. Vandet fra Søen omkring Rønnebæksholm kunde endog drive de af Kristian d. 2.s Lensmand, Geert „Bysseskjotte“, her anlagde Møller, nemlig en Krudtmølle, den første af sin Slags i Danmark, og en Oliemølle, hvilke begge laa paa en Dæmning nord for Gaarden. Krudtmøllen blev dog efter Kristian d. 2.s Landflygtighed (1523) nedlagt; senere indrettedes den til en alm. Vandmølle, „som malede Malt og Grynkor“, hvad der fremgaar af et Tingsvidne fra Tybjergs Herredsting af 1558¹¹⁾. Senere endnu flyttedes Møllen hen, hvor Møllegaarden til den nuværende Rønnebæksholms Vejrmølle ligger ved Bækken dersteds. Fjorden syd for Rønnebæksholmsbakkerne var dog længe efter af betydelig Udstrækning, men i Slutningen af det 16. Aarh. var den vel nærmest en Indsø; den kaldes da ogsaa i Herlufsholms Tingbøger 1599 „Rønnebæk Sø“, og der angives, at den gik fra „Rønnebæksholm til Odderup Marker“. Nu vidner kun de store *Stenstrup Moser* om dens gamle Udstrækning, ligesom „Hovedmosen“ mellem Grevensvænges og Rønnebæksholms Marker vidner om dens Udstrækning mod Øst hen forbi Myrup og Fladsaagaarden, hvor den sikkert stod i Forbindelse med Fjordarmen fra Køllebæk op forbi Lou, der endnu i Opmaa-lingsbøgerne af 1682 kaldes „Søen“¹²⁾ — saa her sikkert i hine Tider har været Sejlsads tvertigennem Landet fra Karebæksfjord til Dybsø Fjord.

Fra Fladsøen, øst for Gavne, skar dog en langt længere Vandvej sig ind i Landet mellem *Abbednæs*, *Vejlø* og *Rettestrup* Bymarker, dannede øst for *Rettestrup* en mindre Sø, fortsatte sig videre mod Øst nord om den gl. *Skovmøllegaard*, der 1370 tilhørte Roskilde Bispestol¹³⁾, syd om *Fladsaagaard*, forbi *Mogenstrup Mølle*, der 1337 blev pantsat af Ejeren Anders Ingvordsen til Væbner Bo Jonsen for 7 „lødige March Sølf“¹⁴⁾. Her tæt Øst for Møllen laa den gamle Adelsgaard *Botorp* (nu Borupgaarden), der allerede 1277 nævnes som „Hof“, hvilken Gaard 1315

skænkedes Skovkloster af den adelige Mand Nicolaus Thyrbjørnson som Sjælegave, og senere uafbrudt har hørt til Skovkloster eller Herlufsholm.

Østligere mellem *Blangsløv*, *Bøgesø* og *Aaside* Marker udvidede Vandvejen sig og dannede „*Bøgesø Sø*“, hvis østlige Del strakte sig helt op mod *Aaside By* i *Snesere Sogn*. Her paa en af *Søen* omflydt *Bakke* laa den efter *Sagnet* fra *Oldtiden* af *Kong Sni* opførte *Borg Snigaard* eller *Snegardh*, hvorfra nævnte *Konge* herskede over den omliggende *Egn*, og hvorfra han hver *Vaar* paa sine *Dragesnekke* sejlede ad den foran beskrevne *Vej* ud til *Havet* gennem *Carlsgeb* og *Kragholmsstrømmen* for ved *Vinterens Komme* at vende hjem med uhyre *Bytte*, saa *Sagnet* fortæller, at han blev begravet i et muret *Gravkammer* i *Højen*, omgivet af saa meget *Guld* og *Sølv*, at han, siddende paa sin *Kongestol*, kunde skjules deraf. Om hans *Slægt* fremdeles boede her og fortsatte *Vikingelivet*, melder *Sagnet* intet om, skønt det er rimeligt; men i *Slutningen* af det 14. *Aarhundrede* ejedes *Gaarden* af *Danmarks Riges Marsk*, *Hr. Tue Galen*, *Gjelker* (*Statholder*) i *Skaane*, *Ejer* af *Næsbyholm*, *Tustrop* o. fl. *Gd.*, en meget anset *Mand* i *Dronning Margrethes Rigsraad*¹⁵⁾, der 1388 „solgte den og møgett annet Goedtz, som *Breffuene* (*Skøderne*) paa tysk og latinæ udvise“, til *Lensmanden* paa *Rønebæksholm*, *Hr. Cort Moltke*¹⁶⁾. *Dennes Sønner* og øvrige *Slægt* solgte imidlertid alt deres *Gods* i *Sjælland* til *Dronning Margrethe*¹⁷⁾, og saaledes maa *Snigaard* ogsaa være kommet under *Kronen*, eftersom den senere omtales som et kongeligt *Len*, der bestod til *Slutningen* af det 16. *Aarhundrede*, da det lagdes under *Vordingborg Hovedlen*. Derefter blev *Gaarden* *Enkesæde* for *Præsteenkerne* fra *Snesere*, indtil den forfaldt, og 1745 under *Navn* af „*Slottet*“ solgtes til *Nedbrydning*¹⁸⁾.

Snesere Aa, der falder i *Bøgesø Sø*, kommer fra *Moserne* nord for *Risby* i *Baarse Sogn*. Disse *Moser* dannede i hine *Tider* en anselig *Sø*, hvorfra *Risby Aa* i en dyb *Dalsænkning* mellem *Baarse* og *Hastrup Marker* løber mod *Øst*, skæres af *Vordingborg Hovedlandevej* og fortsætter sit *Løb* gennem *Byen Faxinge*, hvor den nord for *Herregaarden Beldringe* omgives af store *Enge*, som i gamle *Dage* var *Sø*, videre nord om *Skibbinge By*, som i hine *Tider* var *Købstad*, endelig syd om *Tubæk Mølle* og *Præstø* og udmunder i *Præstø Bugt* under *Navn* af *Tubæk Aa*. Denne *Vandvej* gik saaledes fra *Hav* til *Hav*, nemlig fra en *Vig* af *Smaalandsøen* til *Præstø Bugt* og fraskar den sydøstlige *Del* af *Sjælland*, der saaledes i hine *Tider* var en eller vel endog flere *Øer*.

I foranstaaende *Skildring* af *Egnens Topografi* har vi oftere dvælet ved flere af de *Borge* eller befæstede *Gaarde*, som bevisligt fandtes eller ifølge *Stedsagn* skal have ligget i den omtalte *Egn*; og dette har vi gjort, ikke alene fordi de hver for sig var det *Midtpunkt*, hvorom *Livet* grupperede sig for den omliggende *Egn*, men ogsaa fordi de under *Overfald* af *Landets Fjender* som *Regel* dannede *Støttepunkter* til *Landets Forsvar*. Mere end nogen anden *Tid* er *Oldtiden* og *Middelalderen* en *Krigens* og *Kampens Tid*, ikke mindst for denne *Egns* *Vedkommende*. — I *Oldtiden* var den *fribaarne Mands* kæreste *Syssel Kamp*, og fulgte han ikke *Landets Konge* i *Krig* mod *ydre Fjender*, øvede han *Krigen* paa *egen Haand*, enten som *Viking* paa *fremmede Have* og *Lande* eller i *Strid* mod sin *Fjende* indenfor *Rigets Grænser*. I den *Afmagtsperiode*, som fulgte efter *Kong Erik Ejegods Død*, indtil *Valdemar* den *Store* igen bragte *Land* og *Kongemagt*

i Anseelse udadtil, var Landet blevet frygteligt hærget af Venderne, som ad de foran nævnte Vandveje trængte langt ind i dets Indre, plyndrede Almuen og bortførte mange af dem i Trældom; medens Høvdingerne saa nogenlunde værgede sig fra deres befæstede Gaarde og vel ogsaa ofte fik Held til at værgede deres undergivne Bønder, hos hvem den krigerske Aand fra Oldtiden tidtels var bortvejet, formedelst vaagnende fredelige Interesser. I Middelalderens Glansperiode under Valdemarerne var nemlig Landets Opdyrkning og Bebyggelse gaaet frem med stærke Skridt, og Agerdyrkning og det deraf følgende fredeligere Liv havde for en stor Del givet Almuen Afsmag paa Krigens Tummel; men samtidig sikredes og udvidedes vort Fædreland under idelige Krige, og da det fredelige Liv som Agerdyrker ikke var nogen Spore for Almuen til Krig og krigerske Bedrifter, var det nu andre, der traadte frem som Bærere heraf. — I Valdemarstidens Krige uddannedes en egen Kriegerstand, *Hærmændene*, der kæmpede til Hest i Jernrustning med Lanse og Sværd, væsentlig fremgaaet af de gamle Høvdingætter i Landet, men ogsaa for en Del forøget og forstærket ved rige og mægtige Ætter af Bondestanden. Tilsammen dannede de Rigets „gode Mænd“, „frie og frelse Mænd“, „Mænd af Vaaben“ — *Ridderstanden* eller *Adelen*, der fremdeles gennem lange Tider ansaa Krigen som den eneste dem værdige Gjerning; den de ogsaa fortsatte; thi Krigslysten laa dem i Blodet, var nedarvet fra Forfædrene; og ytrede den sig end ikke med samme Vildhed og Grumhed som i Oldtiden, saa herskede der dog hele Middelalderen igennem megen Raahed, saavel hos de verdslige Herrer, som ogsaa til Tider mellem Fredens og Kirkens Mænd: Gejstligheden.

Overfald, Rov og Mord, endog i Kirker og Klostre, Vold, Selvtægt og Blodhævn vare meget almindelige blandt de verdslige Stormænd i Landets Forfaldsperiode fra Valdemarstiden til efter Midten af det 14. Aarh., og Gang efter Gang lyser Ærkebispens og andre Rigets Bisper Band over saadanne, som tiltog sig Magt over Gejstlighedens Gods, Tiender og Indkomster, som fangede, saarede, lemlæstede og dræbte Folk i Kirker og paa Kirkegaarde eller gjorde Kirker og Kirkegaarde til Kasteller¹⁹⁾ o. m. Men Overfald avlede Hævn — og Krig og Strid avler det samme. I saadan Ufredens og Usikkerhedens Tid fødtes Fæstningsvæsenet; thi man maatte jo være beredt paa at gøre den største Modstand og udvikle Forsvaret til det mest mulige. Allerede i Oldtiden byggede Høvdingen sin Gaard paa Steder, som ydede et stærkt naturligt Forsvar: paa en Ø eller Holm, paa et Næs eller en høj Klint ved Havet, dybt inde i Landet i Skjul af Skove, paa en Holm i en Indsø, helst ved en eller flere Vandveje, der tilstedte Adgang til Havet. — Dertil befæstede han sin Gaard, at den kunde holde sig, selv mod en overlegen Fjende. Befæstningen bestod først af Jordvolde og Grave, og paa Voldenes Ydersider rejstes Palisader, stundom vel ogsaa udenom Gravene, hvilke ofte vare dobbelte. Gaarden selv, som var et Bul- eller Bjælkehus, laa da i Ly bag Voldene. Saaledes var gennemgaaende Befæstningen indtil Slutningen af det 13. Aarh., om end enkelte af de anseteste Høvdingers Gaarde allerede fra Valdemarernes Tid var faste Borge eller Stenhuse. Selve Navnet *Gaard* udledes af disse Volde eller *Gærder* omkring Huset. I Valdemar Sejers Jordebog af 1231 kaldes de 240 danske Gaarde i Danskeskoven i Sønderjylland *Hove* (tysk Hufe); og Huitfeldt siger, at i gamle Dokumenter, er *Hof* et tidt brugt Udtryk for Gaard, ligesom Hofsvende betegner Gaardsvende²⁰⁾. En med Grave, Gærder eller Planker forskandset Gaard kaldtes ogsaa et Barfred eller Fæste²¹⁾.

Befæstede Gaarde med Mure og Taarne af Sten, først Kamp- senere Munkestene, forekommer kun oftere i Slutningen af 13. og Begyndelsen af 14. Aarhundrede, men blev snart almindelig efter at Adelen havde erholdt Ret til ved Hertug Valdemars Valg til Danmarks Konge 1326 at opføre befæstede Gaarde enten af Mur eller Planker²²). Ogsaa Borgerne bleve ivrige for at befæste deres Byer med Planker eller Mure under Nordmændenes og de fredløses Plyndringer af Landet efter Erik Klipping Drab 1286; og der nævnes flere Byer som Roskilde, Ribe og Aalborg, der vare omgivne med Mure eller Plankeværk. Erik Menved opmuntrede ligefrem Borgerne hertil ved at give dem flere Aars Skattefrihed derfor. Baade Kongen og de store Lensmænd opførte faste Borge rundt om i Riget, og som nogle af de ældste Borge kan nævnes *Hindsgavl* og *Næsbyhoved* paa Fyn, *Søborg*, *Vordingborg* og *Kallundborg* i Sjælland o. fl., men disse vare anlagte til Landets Forsvar. Under de store Bondeoprør i Nørre-Jylland 1312—13 og senere 1356 opførtes mange Borge for at holde den oprørske Almue i Ave; disse kaldes derfor *Tvangsborge*, og de blev bemandede med et stort Antal Gaardsvende under en Borgfoged eller Lensmands Befaling, hvorfor der til Underhold for disse ofte var henlagt flere Herreders Indkomster²³). Stundom benyttedes Kirketaarne til Forsvar, ja endog selve Kirkerne, hvoraf enkelte i Sydsjælland som Sværdborg og Køng meget ligne gamle Kasteller i Bygningsstilen.

Borgenes Opførelse blev i høj Grad trykkende for Bønderne, som maatte kløve og transportere Sten baade til Kongens og Herremændenes Borge, hvorfor de oftere gjorde Oprør, især i Jylland. Allerede Kristoffer den 1. forbyder Herremændene at tvinge Bønderne til at „planke og grøfte“, saalænge Slet og Høst stod paa²⁴), og Erik Klipping forbyder 1284, at Bønderne tvinges til at „bygge og bedre Borg“ uden Rigsraadets Samtykke²⁵). Kong Olufs Haandfæstning bestemmer: „Bønderne maa ikke tvinges til at opføre Kongens Gaarde, Møller eller Slotte uden Rigsraadets Samtykke“²⁶), og Dronning Margrethe forbyder paa Viborg Landsting²⁷), 1396 Adelen i Jylland, „at bygge Fæstninger, Forter og Barfred, for at Landet des skønnere skal komme til Fred“²⁷) — altsammen Vidnesbyrd om, at der i nævnte Tidsrum byggedes mange Borge og „Fæster“ saavel af Kongerne som Adelen, ligesom det ogsaa er Vidnesbyrd om, at Konge og Adel gensidig søgte at sætte hinanden Skranker for deres Magtudvidelse.

Baade i Knytlingesaga og hos Saxo siges det, at ingen af Danmarks Kyster har været saa udsatte for Overfald af Sørøvere som den sydøstlige Del af Sjælland, hvorved der særlig sigtes til Vendernes Sørøverier. Dette er sikkert Grunden til de mange Borge, som fandtes her, anlagde ved ethvert større Vandløb eller en Fjordarm, som førte ind i Landet. Dog, nu havde Valdemarerne udmærket Venderne langs Østersøens Kyst og ofte hjem søgt deres Lande med Ild og Sværd. Det var Gengæld for deres grumme Sørøverier paa Danmarks Kyster fra Kong Niels' og Prinsetrættens Tid. Senere vendte Bladet sig, og under Valdemar Sejers udelige eller uheldige Efterfølgere plyndredes atter Danmarks Kyster, ikke alene af vendiske, men ogsaa af norske Sørøvere i Forening med de fredløse Kongemordere, ja den norske Konge selv, hos hvem disse havde fundet Tilhold og Beskyttelse. Saaledes plyndredes *Næstved* 1295 af de fredløse — „de tog 2 Skibe fra Næstved Borgere og alt deres Gods“²⁸). Nordmændene plyndrede

1289 *Helsinrøg og Samso; Taarnborg, Skjælskør og Nykjøbing* (paa Falster) bleve brændte, og senere samme Aar gjorde de Strandhugst paa Lolland og Falster og brændte *Stubbekjøbing*, medens de forgæves stormede *Stegehus*²⁹⁾). Værrer blev dog Forholdene under den troløse og uduelige *Kristoffer d. 2.*, der, da han brød sin Haandfæstning, blev forjaget af Rigets Stormænd, men vendte hjem med tyske Røverhorder for at vinde Riget tilbage i Kamp mod egne Undersatter, hvilket ogsaa for en Tid lykkedes ham. Men, da han derpaa kom i Strid med den tapre Grev Gert af Rendsborg angaaende Formynderskabet for den umyndige Hertug Valdemar i Sønderjylland, mistede han paa Riget og maatte gaa i Landflygtighed, medens den unge Hertug ved Morbroderens, Grev Gerts, Hjælp udraabtes til Danmarks Konge 1326. Da Almuen imidlertid, skrækkeligt undertrykket af de tyske Lensmænd og udsuget ved store Skatter, gjorde Oprør 1328, baade i Sjælland og Jylland, hvor en Del af Adelen sluttede sig Bevægelsen, mente Kristoffer, der i Mellemtiden havde forsonet sig med sin Halvbroder, Grev Johan af Kiel, at nu var Lejligheden gunstig til atter at sætte sig i Besiddelse af Tronen og kom igen tilbage med tyske Lejetropper. Han vandt ogsaa Kongenavn mod at pantsætte største Delen af Riget, men efter et Forsøg paa at vinde mere end Kongenavn, blev han atter slaaget af Grev Gert og døde foragtet og forladt af alle 1332.

Tilstanden i de 8 Aar efter hans Død er de sørgeligste i Danmarks Historie. Gribende hedder det i en latinsk Klagesang af en ukendt Forfatter fra denne Tid:

„Suk og vrid kun dine Hænder, sorgbetyngde Fædreland!

„Du en trofast Væрге savner og dit Mod er vejret hen.

„Før dit Folk dog fjernt og nær for sin Manddom stod i Ry,

„Mens i Kampen djærvt det strakte dine Fjender,

„Overvundne, ned i Støvet for din Fod!“

„Men forlængst din Hæders Stjerne slukket er, og i dens Sted

„Skammen i dit Spor nu følger med mangfoldig Usselhed.

„Alt — hvad, modsat Sejrens Glans, plette kan et Riges Skjold —

„Alt, hvad der er hult og raadent, stygt og smudsigt,

„Fejgt og trøløst, breder sig og trives nu!“³⁰⁾

Medens Danmark saaledes laa som et værgeløst Bytte for de holstenske Grever og den Flok af fremmede Adelsmænd, som fulgte med dem ind i Landet, og som troligt hjalp dem med at udplyndre det efter bedste Evne, gik Skændselen saa vidt hos flere af Landets Stormænd, at de gjorde fælles Sag med de fremmede Plageaander, og de faa, som vovede at gøre Modstand mod Undertrykkerne, blev tvungne til Lydighed efter at deres Borge var indtagne og sløfede. Medens baade fremmede og danskfødte Adelsmænd til Lands sad paa deres Røverborge spejdende efter Bytte, vrimlede det til Søs med Pirater, som gjorde Havet usikkert i dens fuldeste Udstrækning³¹⁾, og den Skik, som mange af Landets Stormænd lærte i den kongeløse Tid: at plyndre Landets egne Børn, vedvarede i lange Tider efter, saa at Hansestæderne endog maatte hjælpe Kong Valdemar Atterdag med at faa Bugt med Sørøveriet³²⁾. I denne Danmarks Trængselstid opførte Grev Johan 1334 *Aulholm* og *Ravnborg* Slotte paa Lolland for at holde det undertrygte Folk i Ave, medens tyske Panthavere og deres Fogeder fra Slottene rundt om i Landet hensynsløst og brutalt behandlede Folket — særlig de danske Bønder. „Det er for langt at fortælle om alt det onde, som Landets indfødte maatte lide,

selv Adelen plagedes af de tyske Herrer og fangne gjordes til Trælle³³⁾. Af Borge i Sydsjælland, som Tyskerne sad inde med, og hvorfra de underkuede den omliggende Egn, kan nævnes *Vordingborg, Gavnø, Husvolden* ved Næstved, *Gundersløvholm* og *Paddeborg*, nu Sparresholm, foruden flere. Da havde ovenstaaende Klagesang fra Kong Kristoffers sidste Aar (1329) faaet en endnu bittrere og smerteligere Tone, saa alle danske vist har istemmet Digterens Bøn:

„Skal vi mægte at afryste vore Fjenders tunge Aag,
 „Skal vi fange Bod og Lindring for vor bitre Nød og Ve,
 „Da maa Du, algode Gud, se i Naade til os ned!
 „Ja bevar os, bryd vor Fjendes Overmod, og ---
 „Skænk os atter Lys og Lykke, Fryd og Fred!“

Og Bønnen blev hørt; thi da Nøden var størst, og Danmark truedes med at udslettes af Rigernes Tal, fremstod vort Fædrelands Befrier fra Tyskernes Overvold. I Jylland var den danske Adel dog endnu ikke helt kuet, og fra en Mand af dens Midte skulde Danmarks Frelse komme; thi da Grev Gert med sin Skare hævnfnysende Tyskere drog op i Jylland for at tvinge den jydsk Adel til Underkastelse, faldt hans Hoved i Randers den 11. 1340 for Niels Ebbesens Haand. De jydsk Bønder rejste sig under hans Ledelse, en Del af den jydsk Adel sluttede sig til ham, og i Forening jog de Tyskerne ud af Jylland. Den landflygtige Kongesøn, *Valdemar*, kom tilbage, og den jydsk Almue og en Del af Adelen hylkede ham som Danmarks Konge paa *Viborg Landsding* Sankte Hans Dag, den 21. 1340, efter at adskillige forudgaaende Møder under Lybeks Mægling mellem Valdemar og de holstenske Grever i *Lybek*, den 19.—21. Måj, og tidligere i *Spandau* havde anerkendt ham som „ret Arving til Danmarks Trone“, mod at Greverne fik sikret sig Stadfæstelsen af deres Pantelen. For den Medgift, som Valdemar fik ved sit Giftermaal med Hertugens Søster Hedevig, 24,000 Mark, og som adroges i Løsesummen for Jylland, kom han straks i Besiddelse af *Aalborghus, Himmerland, Vendsyssel, Thy og Hanherred*³⁴⁾. — Det blev den unge Konges Livsopgave at samle det søndersplittede Fædreland, og Lykken fulgte hans Bestræbelser — men haard og lang blev Kampen herfor. Her er ikke Stedet at skildre denne; kun nogle enkelte Træk af hans egne og fædrelandssindede Mænds Foretagender, hentede fra *Sydsjællands Egne*, skal anføres.

At Sydsjælland blev et af Knudepunkterne for Rejsningen mod de fremmede Undertrykkere er naturligt, da disse sad inde med de foran nævnte Byer og Borge, hvorfra de fremdeles udsugede Folket som Panteherrer. „Men da Folket, stolende paa deres udvalgte Konge, begyndte at nægte at betale Skat til Holstenerne, saa førte Lensmændene paa begge Sider, dog mest i Sjælland, ofte Krig med Rov, Mord og Brand mod hinanden“³⁵⁾.

Husvolden ved Næstved, som laa øst for Byen ved nuværende „Store Mølle“, og hvorfra Holstenerne bestyrede og undertvang saavel Omegnen som længere bortliggende Len, forlangte Valdemar sløjfet eller overleveret ham. Da de ikke vil det, belejrede Kongen den 1342, ganske vist forgæves³⁶⁾; dog 3 Aar efter, 1345, erobredes den tilligemed *Gundersløvholm* Slot og *Paddeborg* af Kongens Tilhængere, medens Kongen var paa en Pilgrimsrejse til det hellige Land. At Grev Johans Vasaller gjorde Gengæld er en Selvfølge; de brændte *Kjøge* 1342 foruden mange Landsbyer, røvede de danske Bønders Kvæg og indebrændte mange sjællandske Bønder i *Helsing Kirke*, plyndrede *Ringsted* 1345 og slog de danske i

et blodigt Slag ved *Fladsaa Mølle* den $26\frac{1}{2}$, 1342, hvor en af de danske Anførere, *Bo Falk til Gisselfeld*, fangedes af Holstenerne³⁷).

Gavnø, som mindst siden 1329 havde været i *Markvard von Stoves den Yngres* Besiddelse, er temmelig sikkert i Slutningen af 1342 kommen i de danske Hænder; thi da *Markwards Fader*, *Markvard von Stove* den ældre, der var Befalingsmand paa „Søfæstningen foran *Kjøbenhavn*“, blev belejret af *Kong Valdemars Marks*, *Frederik von Loechen*, og de vendiske Stæders Flaade, rykkede Sønnen *Faderen* til Hjælp med en Hær af Holstenerne fra *Vordingborg Slot*, hvor han var *Grev Johans Høvidsmand*, men blev $26\frac{1}{2}$, 1342 slaaget ved *Blidebro* i Nærheden af *Kjøbenhavn*³⁸), og kort efter blev han i et nyt Slag i *Kjøbenhavns Omegn* fangen af *Kong Valdemars Høvidsmand Albert v. Osten* og fængsledes paa *Kjøbenhavns Slot*, hvorfra han vel saa Lejlighed til at flygte; men han kom dog aldrig mere i Besiddelse, hverken af *Gavnø* eller *Vordingborg*; thi sidstnævnte Fæstning overgav sig $23\frac{1}{2}$, 1346 til *Kong Valdemar* ved *Magnus Smeks Mægling* mod en Udbetaling af 8000 Mark Sølv³⁹), og som *Gavnøs Ejer* i de følgende Aar nævnes *Hr. Hans Lykke*⁴⁰). Hermed var Holstenernes Magt i vor Egn væsentlig brudt, om end Stridighederne mellem dem og de danske vedvarede endnu et Par Aar, skønt der var mæglet Forlig imellem *Grev Johan* og *Kong Valdemar* i Næstved $29\frac{1}{2}$, 1344, „angaaende de Tvistigheder, der havde fundet Sted imellem deres Tjenere“⁴¹).

I denne Fejdetid er vistnok *Bastnees-* og *Egersborgens* bleven indtaget af Holstenerne og nedbrudt, skønt vi ikke har kunnet finde nogen historisk Hjemmel derfor — maaske er den sidstnævnte tidligere bleven ødelagt, den første næppe før nu. Vi skal meddele, hvad vi har fundet om disse Borge.

Ved *Dybsøfjordens* nordøstlige Side paa en *Holm* i *Køllebæksaaens* Udløb i *Fjorden* skal efter Sagnet have ligget en *Borg*: „*Glarborgen*“, dog maaske rettere kaldet „*Egers Borgen*“, da den skal have givet den nærliggende *By* Navnet *Egersborg*. *Pastor Hammer* i *Vejlø* anfører i sin *Indberetning til Hofmans Fundatens*⁴²), „at nævnte *Hr. Eger* fra denne *Borg* herskede over *Byen*, og da han døde blev begravet under en stor *Bautasten* med *Runeindskrift* i den *Høj*, hvorpaa *Byens Kirke* senere byggedes“. Det, hvorpaa vi især støtter vor *Antagelse* om, at her har ligget en *Borg*, er, at *Byen* i *Slutningen* af det 15. Aarhundrede var et selvstændigt kongeligt *Len*, indtil det ligesom *Snigaards Len* i *Snesere Sogn* lagdes under *Vordingborg Hovedlen* i *Slutningen* af det 16. Aarhundrede, hvorunder *Byen* saa hørte indtil $21\frac{1}{2}$, 1746, da *By* og *Kirke* skænkedes af *Frederik den 5.* til hans *Finansminister*, *Gehejmerraad Otto Thott* til *Gavnø*⁴³).

Hvornaar „*Egersborgens*“ er nedrevet, kan ikke angives, maaske er det sket i den kongeløse *Tid*, maaske tidligere, men sikkert før *Slutningen* af det 15. Aarhundrede, da ikke den, men selve *Byen* nævnes som *Len*. Af *Lensmænd* vil flere blive omtalt under *Byens Topografi*. *Grunden*, hvor *Borgen* stod, blev i den *katholske Tid* skænket til *Byens Kirke*. I *Bjørn Andersens Stiftsbog* (en *Fortegnelse* over *Kirkernes Ejendomme* i *Sjællands Stift*) af 1567 nævnes som „*Westre Egizpurg*“ *Kirkens Ejendomme* 2 „*Øddejorder*“ paa *Egizpurg Mark* til 16 *Skpr.* *Udsæd* og med *Eng* til 2 *Læs Hø*, som efter vor *Mening* er *Egersborgens* eller *Glarborgens Grund*. Angaaende sidstnævnte *Navn* anfører *Wedel Simonsen* i sine „*Borgruiner*“⁴⁴), at der i *Sydsjælland* skal have staaet en *Borg* af dette *Navn*, hvormod iøvrigt *Markbøgerne* af 1682 minder ved *Navnet* „*Glarholmen*“, der herefter dog synes at have ligget noget nordligere opad mod *Lou Marker*.

Indtil for faa Aar siden stod paa Bakken vest for Køllebæksaaen en Gaard kaldet *Glargaarden* bygget af usædvanligt svært Egetømmer, der maaske nok kunde være Levninger af Bygningstømmer fra den nedrevne Borg, eller dog fra den Vandmølle, som senere stod her og ødelagdes i Svenskekrigen 1657—60⁴⁾). Endnu findes i Byen en Familie, som efter Sognets Kirkebøger i de sidste 200 Aar har baaret Navnet „*Glar*“, men om Navnet paa Gaard og Familie staar i Forbindelse med „*Glarborgen*“ kan ikke afgøres, da Familien ikke kender noget herom.

Længere mod Vest paa Dybsøfjordens Nordside laa „*Bastneesborg*“ — „*Bastnees Grund*“, hvoraf endnu findes tydelige Spor i de Kamp- og Murstensfund, som gøres paa selve Tomten saavel som i Strandkanten. Denne Borg ejedes i 1. Halvdel af det 14. Aarhundrede af den ansete *Basseslægt*, efter hvem den nærliggende By *Basnæs* o: *Basses Næs*, den Gang kun et Fiskerleje, har faaet Navn. Slægten var meget udbredt i Sjælland og ejede bl. a. Gaarde ogsaa Tybjerggaard, Søholm i Stevns, Uglerup ved Kallundborg og senere den nærliggende Svendstrupgaard. Da Slægten baade var anset og rig, er det højest rimeligt, at *Bastneesborgen* var opført af „Grund“- eller Stenmure, hvad Fundene den Dag i Dag udviser; og da flere af Slægten var meget kongetro Mænd, som Jep Bassæ, der 1352 var en af de 4 Rigsforstandere, som Kong Valdemar satte til at styre Landet under sin Udenlandsrejse, er der stor Rimelighed for, at Slægten har været med i Opstanden mod Holstenerne, og Gaarden da er bleven ødelagt; og dette rimer sig jo godt med, at Stedet i de ældste Arkivregistraturer kaldes „*Bastnees Grund*“. Hvad der end skal forstaas ved Udtrykket „*Bastnees Grund*“, saa findes den ikke nævnt i Arkivregistraturerne efter 1350. Faa Aar efter nævnes derimod *Svendstrupgaarden* i næppe en Fjerdingvejs Afstand som *Bassernes Hovedgaard* i Egnen, idet Rigsraaden Sten Basse 1364 skrives hertil¹⁶⁾). Ligesom ved *Egersborgen* henlagdes Grunden, hvor Borgen havde staaet til kirkeligt Brug, nemlig til Vejle Kirke, idet førnævnte Stiftsbog nævner en Gaard i *Basnæs* tilhørende denne Kirke, hvortil der kunde saaes 6 Skpr. „hart Korn“ og høstes 18 Læs Hø.

Efter et i Sognet meget udbredt Sagn drev Høvdingen paa „*Bastnees*“ Søroveri i Forening med Høvdingen Carl ved Carlsgab og Hr. Reyonson paa Gavnø (død 1326). Sagnet fortæller, at naar Hr. Carl, der laa fremmost ved Havet, saa Sejlere løbe ind i „*Sønderstrand*“ (Kragholmsstrømmen) nord for Dybsø og Enø, „signaliserede han med Flag“ saavel til Gavnø som til *Bastnees*, og saa begyndte Jagten. Indløbene mellem de 2 nævnte Øer og Svina, hvor der paa *Svinogaarden* ogsaa boede en kæk Søhane, lukkedes af deres Sejlere, og det blev ganske umuligt at undslippe; thi mod Øst spærrede *Bastnees-* og *Egersborgen* de flygtende Vejen; og vovede de sig længere ind i Vandene mellem Svina, Kostræde og Køng, faldt de i Hænderne paa Høvdingerne fra Køng og Sværborg, om de ellers naaede saa langt Øst paa. Prøvedes Flugten op igennem „*Salterbieriggiven*“, faldt de som i en Snare eller Sæk (en lille Bugt ind mod Saltø kaldes endnu *Sækken*, maaske Navnet skriver sig derfra), idet Høvdingerne paa Gavnø og Saltø her vogtede Vandene, saa Resultatet blev alm. ens begge Steder: efter en haardnakket Kamp Overgivelse til Sejrherrernes Plyndring. Saavidt Sagnet, som, vel overvejet, næppe er helt blottet for historisk Sandhed. Henses nemlig til *de stedlige Forhold*, kan der næppe findes et mere belejligt Sted til at øve denne Bedrift paa, end her; det var næsten som et skabt Revier for Sørovere; og af Historien ved vi jo, at særlig Syd- og Østsjælland i højeste Grad hjemstøget af ven-

diske og andre Sørøvere. Selv i Valdemar Atterdags første Regeringsaar hedder det: „De vendiske Stæder brændte og hærgede Rigens Lande og Øer med deres store Flaader“¹⁷⁾. Kong Valdemar nødtes endogsaa til at søge Hjælp hos Hansestæderne for at standse Sørøveriet, „og ved deres Hjælp sejrede han over Sørøvere og Ransmænd, der plyndrede danske Købmænd til Lands og Vands“¹⁸⁾. Senere skabte han sig en betydelig Flaade ved Anlæget af *Skibsbyggerierne i Vordingborg* og paa *Knudshoved*. Paa sidstnævntes Spids anlagde han en *Flaadestation* for derfra at gøre Jagt paa Sørøverne. Men derfor ophørte Sørøveriet ikke — og baade Kong Valdemar selv og hans Hoffolk drev Sørøveri. Saaledes plyndrede og brandskattede Kongen mange omliggende Byer og Øer ved Fyn efter hans frugtesløse Belejring af *Hindsgavl* 1358¹⁹⁾, og Suhm fortæller, „at nogle af Kongens Hofsinder 1351 øvede Sørøveri paa Havet af Had til Lybekkerne og røvede meget Gods“ — samt, „at dette bragte Lybek, Rostock, Wismar, Stralsund og Stettin til at forene sig mod de danske Sørøvere“²⁰⁾, 1351²¹⁾. Naar nu Kongen og hans egne Mænd drev Sørøveri, kan man næppe undre sig over, at danske Mænd, som selv havde lidt under Sørøveres Plyndringer, øvede Gengæld efter bedste Evne; det er jo endnu den almindelige Regel i al Krig.

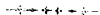
For Egnens Vedkommende kom dertil, at *Næstved* var en af Landets største Købstæder i Middelalderen; men al Handelen paa Danmark var saa godt som udelukkende i Hansestædernes Hænder, sikret dem Gang efter Gang ved hvert Regeringsskifte. Naar nu de rige Hanser med deres Købmandsskuder agtede sig til Næstved med deres kostbare Ladninger, er det saa ikke naturligt, at *Egnens Søhaver* har søgt at tage Erstatning hos dem for tidligere Plyndringer. Saa er det, at Sagnets 3 Fribyttere paa *Gavnø*, *Bastnæs* og ved *Carlsø* med forenede Kræfter som gode Stalbrødre kæmpe Gengældelsens Kamp, svinge Øksen og Sværdet med Vildhed og Kraft — sejre de, bliver Kræmmernes Rigdom deres Bytte, falde de, er det efter den Tids Begreb med Ære — de har jo stræbt at hævne tidligere Forurettelser. Det var en Hævnkrig baade for daværende og tidligere Tidens Plyndring, saa det kan forstaas, at Gengældelsen maatte blive grum, saa meget mere som Religionen i hine Tider ikke havde stor Magt over det hævnløstne Sind.

Kong Valdemar bragte vel en Standsning i Sørøveriet for en Tid, men det ophørte dog ikke helt i hans Tid, og langt værre blev det under hans Datter Dronning Margrethe. Da nemlig det danske Rigsraad valgte Dronning Margrethe til „Danmarks Regentinde og fuldmægtige Frue“, blev Hertug Henrik i Meklenborg højt forbitret, fordi det forbigik hans Søn med Valdemars ældre Datter Ingeborg, som endog var lovet Tronfølgen i Danmark af Kong Valdemar; thi da udrustede Hertugen og Stæderne Rostock og Wismar en Mængde Kaperskibe, der plyndrede saavel danske som lybske Skibe. Usikkerheden paa Søen blev saa stor, at 12 af de mægtigste Hansestæders Udsendinge paa et Møde i Stralsund den 1375, 1378 besluttede i Forening med Dronning Margrethe at udsende Fredsskibe mod Sørøverne og gribe dem, „selv om de skjultes paa Slottene i Danmark, og anse dem, der husede dem, lige med Røverne“²²⁾. Disse Fredsskibe udsendtes hvert Aar i stedse større og større Mængde, baade af Hansestæderne og Dronningen, men var ikke i Stand til at standse Sørøveriet. Dronningen har dog mulig været en upaalidelig Allieret af Hanserne; de beskyldte hende for, „at hun beskyttede Sørøverne og paastod, at det røvede Gods var ført op paa Slottene i Danmark“²³⁾. 1383 gentages samme Klage om Sørøvere fra Rigets Slotte og Ind-

vaanere i Danmark²⁴⁾. Endelig blev der ²⁵⁾ 1386 sluttet Fred mellem Søroverne, Danmark og Hanserne paa 4 Aar, og i de næste 3 Aar var Havet nogenlunde frit for Sørovere, men da stod Slaget ved *Falkjøbing* ²⁶⁾ 1389, i hvilket Kong Albrekt i Sverrig, Hertugens Søn i Meklenburg, fangedes. Dette Nederlag for den meklenborgske Politik skulde hævnes; og nu blev Søroveriet værre end det nogensinde havde været; thi da fremstod et Parti, kaldet „*Fetaliebrødrene*“, udrustet af Hertugen og af Byerne Rostock og Wismar, som under Paaskud af at understøtte Stockholm med Levnedsmidler plyndrede skrækkeligt paa de forenede 3 nordiske Riger i samfulde 9 Aar. Kun lidet formaade Hansernes og Dronning Margrethes Søgagt mod disse talrige Røvere. Dronningens Søgagt anfærtes af en dristig Vovehals *Berthold Voetz*, til hvem *adskillige danske Adelsmænd sluttede sig*²⁷⁾. „Søroveriet var da naaet en saa utaalelig Højde, at det var bleven alle Parter en Nødvendighed at faa Fred, for at Søroveriet kunde faa Ende“²⁸⁾. Og Freden paa *Lindholm* Slot ²⁹⁾ 1395 fastslog da ogsaa, at ingen Kaper længer maatte taales i Søen, samt at Rostock og Wismar skulde lukke deres Havne for Fetaliebrødrene. Men skønt disse saaledes var erklæret fredløse, plyndrede de rask væk i de følgende 2 Aar. Da overgav *Stockholm* sig 1398 til Dronning Margrethe, og samme Aar erhvervedes *Gulland*. Berøvede deres Tilflugtssteder drog de til *Frieland*, hvorfra de under Navnet *Ligedelere* plyndrede paa Nordøen og de tilgrænsende Lande endnu flere Aar efter, men selv gennem den følgende Menneskealder var deres Navne frygtet vidt omkring i de nordiske Farvande³⁰⁾.

Som nogle af de danske Adelsmænd, der sluttede sig til Kampen mod Søroverne, nævner Sagnet Hr. Carl ved Carlsgab og Høvdingen paa Bastnees. Angaaende den første fortæller Sagnet sluttelig: „Men raaest og grummet var dog Høvdingen ved Carlsgab. Misfornøjet med, at Søroveriet ikke længer maatte taales og endmere med den nye Tingenes Orden paa Gavnø i hans umiddelbare Nærhed, hvor der ved det nye Aarhundredes Begyndelse var oprettet et *Nonnekloster*, overfaldt han de værgeløse Nonner i Klosteret, hvem han mishandlede Gang efter Gang, hvorfor han, forgæves advaret af en hellig Kvinde, rantes af Himlens Hævn, idet Borgen en Julenat sank i Havet med alle dens ugudelige Beboere, og paa det Sted, hvor „Røverslottet“, som Almuen den Dag benævner det, sank ned, findes et bundløst Hul, en bar Plet, som aldrig vil gro til, medens den til alle Sider er omgivet med en tæt Skov af Rør og Siv og ind mod Land danner et dybt Morads“. Vor Meddelelse sluttede med at fortælle, „at 2 unge Karle en Gang for mange, mange Aar siden vilde prøve om Stedet virkelig var bundløst, hvorfor de bandt et Plovjærn fast i et langt Høstreb og firede det ud; men det blev ved at synke og synke, hvorfor de, da de kun havde et Par Alen igen, halede det op; men da hang der et fælt Dødningshoved paa Plovjærnet, hvorover de forfærdede flygtede bort“. Men indtil vor Tid har Omegnens Beboere med en egen Rædsel talt om det frygtelige Sted, hvem ingen gerne nærmer sig efter Solnedgang.

Og hermed vil vi lade Tæppet gaa ned for hine fjerne Tider, ned over Egnens raa Natur og dens Beboeres raa Levevis og Sæder — en Tid, om hvilken kun faa historisk sikre Efterretninger er vor Tid overleverede, for at hilse den nye Tid velkommen med dens større Humanitet og med Historiens klarere og sikrere Lys til at bedømme saavel Menneskenes som Egnens Forhold.

KRONEN SAMLER JORDEGODS I OMEGNEN, SOM LÆGGES TIL DET 1401 OPRETTEDE GAVNØ NONNEKLOSTER.

Samtidig med, at Danmark var bragt til Undergangens Rand under den usle Kong Kristoffers Regering, var Kongemagten svundet ind til en Skygge. Af alle de mange i Valdemar d. 2.s Jordebog nævnte kongelige Ejendomme og „Koningelef“ ejede Kronen nu saa godt som intet. Skanderborg Slot og et lille Stykke af Lolland omkring Sakskjøbing var al Kronens Herlighed ved Kristoffers Død. Resten var solgt og pantsat til indfødte eller fremmede Herrer. Haand i Haand med at samle Danmarks Rige blev det Kong Valdemar Atterdags Opgave at forege Kronens Magt ved at samle tidligere kongelige Ejendomme eller at erhverve sig nye. I de første Aar af hans Regering er der ikke efterladt videre Spor af hans Bestræbelser i denne Retning for vor Egn Vedkommende, men fra Slutningen af 1340'erne og Midten af 50'erne findes der i de ældste Arkivregistraturer mange Efterretninger herom, idet han ved Køb og Mageskifter, men ogsaa ved Magt erhverver „Kronen og Kongedømmet til evindeligt Eje“ store Besiddelser i vor Egn. Og som her, saa overalt i Landet; thi „til at erhverve Kronen Jordegods anvendte Valdemar alle de Penge, han kunde samle, og hele sin umaadelige Energi²⁷⁾“. Den første Afstaaelse til Kronen, vi har fundet, er følgende:

¹¹⁾ 1348 bekendtgør *Fru Kirstine* (Spændelsko), Enke efter Rane Jonson, at have skødet Kong Valdemar alt sit Gods i Danmark og Sønderjylland og overalt uden at hendes Arvinger kunde igenkalde det²⁸⁾; men her nævnes ikke, hvor og i hvilke Byer hendes Gods laa, muligvis dog bl. a. i Stevns Herred.

Samme Aar afstaar *Fru Kirstine af Løwæ* (Lou i Hammer Herred) — Hr. Niels Axelsen Ruds Efterleverske — Kong Valdemar til Kronen og Kongedømmet for Brøde og Sager, hendes Forældre havde dem forbrudt mod Kongen og Kronen, alt sit Gods, ihvor det ligger i Danmark, uden det Gods, som hun havde i Halland“. Her nævnes bl. a. Lou og Pederstrup Byer i Hammer Herred, Trediedelen af Baarse By i Baarse Herred, mange Gaarde i Fakse Sogn, hele Lejre By ved Roskilde, foruden alt hendes Gods i Jylland og Fyen, paa Lolland, Falster og Møen²⁹⁾.

²⁷⁾ ¹⁰ 1355 afstaar Henrik Offesen (Væbner) til Paddeborg (nu Sparresholm) paa Vrangstrup Slot i Susaaen alt sit Gods i Næstelsø, Hammer Herred,

som er 3 Mark og 3 Øræ Jord^{*)} og en „Stuejord“^{**)}, som kunde besaas med 5 Øre Korn, hvilket han arvede efter sin Fader og sine Brødre tilligemed Hovedgaarden, dens Brydier, Landboere, Huse, Agre, Enge, Abbildhauger, Skove, Græsgange, Fiskeri og alt tilliggende^{***)}.

Paddeberg ved den ældgamle Vej fra Næstved til Køge var i den kongeløse Tid en af Egnens Røverborge. (Se Sd. 10.) Her blev Bisp Svend i Aarhus og Provst Jacob i Roskilde med Rejsefølge overfaldne af Holstenerne 1343, da de var paa Rejse i kongeligt Ærinde fra Varbjerg til Kong Valdemar i Vordingborg, og førte fangne til Paddeberg, hvorfor Landet blev belagt med Interdikt^{†)}.

Pæther Mortensen Due til Favreholm skøder 1355 til Kong Valdemar og Kongedømmet 10 Øre Jord i Snesere foruden Gods i Fæby og Ugledie. — 1356 skøder han til Kronen Bondhætorp — Bonderup i Næstelsø Sogn, med Hovedgaarden dersteds^{††)}. Pæther M. Due var Søn af Kong Kristoffer 2.s Drost, Morten Due, der var en meget rig Mand. († 1320.)

Boo Iwerssøn skøder 1356 alt sit Gods i „Brandheleffuæ“ — Brandeløv, Næstelsø Sogn — samt Brandeløv Fang (Græsningsmark), „som hans Fader, Iwer Iwerssøn, forbrød mod Kongen og Kronen^{†††)}. — Samme Tid og Sted afstaar hans Moder, Søster og andre hans Medfølgere og Medarvinger alt deres Gods, ihvor de helst i Sjælland ligge kunne.

Niels Carlsson af Vaaben o: med adeligt Skjold, Væbner, afstaar 1356 alt sit Gods til Kong Valdemar, som er i „Wæthløø“ — Vejlø, Hammer Herred — 22 Ørtes Skyld; i Ræctestorp — Rettestrup, samme Sogn — 8 Ørtes Skyld, i Stenclerstorp og Sybbætorp — Stenstrup og Sipperup i Rønnebæk Sogn — 5 Ørtes Skyld; en Jord i Bastnæs (Vejlø Sogn) og alt sit Gods i Hammer Herred, ihvor de helst ligge eller nævnes kunne^{†††)}. Efter foranstaende Sagn om „Hr. Carl ved Carlsgab“ synes Niels Carlsen at være en Søn af nævnte „Hr. Carl“, hvilket bestyrkes ved, at han ejer ovennævnte anselige Ejendomme i den nærmeste Omegn; muligen er Niels Carlsen Fader til „Vikingen“ Carl, som efter Sagnet plyndrede Gavnø Nonnekloster.

Niels Esgsøn, ogsaa skrevet Eyessøn, af Slægten Lange, til Voidrup i Gimlinge Sogn, Flakkebjerg Herred — senere skrevet til Thyud o: Thy — sælger 1356 Kong Valdemar alt sit Gods i Wæthløø, som er 11 Øres Skyld; i Ræctestorp 8 Øres Skyld og en „Grund i Bastness; item Gods i Snesere og Smidstrup, Snesere Sogn i Baarse Herred, samt en Toft, der ligger „hos Eften“ (i Baarse Sogn)^{†††)}. Dette er et Mageskifte med Kronen, da Kongen giver N. Eyessøn Verdelag for det afstaaede Gods i Thy. Af Arkivregistraturerne fremgaar det (I. Del, Sd. 49, 126, 130 o. fl. St.), at han var en rig Mand, som ejede meget Jordegods rundt om i Landet; han blev ogsaa Ridder og nævnes saaledes 1378^{††††)}.

*) 1 Mark Jord var 48 Tdr.s Udsæd, 1 Mark var 3 Øre, 1 Øre = 10 Ørtes eller Ørrugers Jord.

**) Stuejord er Ejendomsjord, opdyrket af Enkeltmand.

***) Vi har antaget denne Niels Eyessøn for en Stalbroder til „Hr. Carl ved Carlsgab“, som efter Sagnet deltog med Basserne i Sarøveri mod Hanserne, fordi de begge ejede „en Grund i Bastness“, hvor vi antog de ofte samledes, dels for at raadslaa, dels for at dele det vundne Bytte. Dette har vi dog ikke fundet nogen historiske Efterretninger om — men vel, at han var et uroligt Hovede, eftersom Suhm beretter, at han var med i Oprøret mod Kong Valdemar 1368 sammen med Stig Andersen og Claus Limbæk, (13, Sd. 608.) Ligesom Kong Valdemar 1359 efter Oprøret i Jylland 1356 bemægtigede sig alt Stig Andersens Gods i Sjælland, som han lagde under Kronen, har Kongen ogsaa bemægtiget sig N. Eyessøns Gods i Sjælland, eftersom han 1376 paa en Herredag i Kallundborg ^{19/8} tiltagegives alt sit Gods, da han nu er bleven forligt med Kronen. (Suhm 14, Sd. 25.)

Oleff Persson af Tudzæ (ved Holbæk), senere skrevet til Nytorp ved Kallundborg, „sælger og skøder aabenbare“ til Kong Valdemar og Kongedømmet alt sit Gods i Wæthylø — Vejlø, Hammer Herred — 12 Ørtes Jord foruden Gods i Stavstrup, Everdrup Sogn, som han arvede efter sin Fader, item Pantegods i Kostræde og Køng⁶⁹).

Her er ikke talt om Erstatning, og naar her anføres, at Oleff P. „sælger og skøder til Kong Valdemar sit Gods „aabenbare“ — hvad vel vil sige „frivilligt“, hvilket ogsaa oftere anføres, saa er dette Udtryk ikke saa lige at forstaa efter Ordiyen, thi mange Adelsmænd bleve af Kongen tvungne til at afstaa Gods, som de nødig vilde af med⁷⁰). Kong Valdemar var en stræng Herre, ogsaa mod Adelen, der jo i høj Grad havde forset sig mod hans Fader, saa det er ikke saa underligt, at Kongen vil kue og ave den, selvraadig som den var; det er Kampen mellem den fremtrængende stærke Kongemagt mod den hidtil overvældige Adelsmagt, der ogsaa herved træder frem, ligesom i de gentagne Oprør af Adelen og i Forskrivningen ^{2 1/2}/₁₆ 1360 i Kallundborg, hvor Kong Valdemar maa underskrive et Løfte om at regere med Mildhed. Blandt Underskriverne i dette Løfte træffe vi ogsaa Egnens Mænd: Niels Eyessøn og Niels Carlsen sammen med Oleff Pedersen o. m. fl.

Jepp Bassæ skøder 1356 Kong Valdemar alt det Gods, som han fik med sin 2den Hustru Ædle, hvilket hun arvede efter sin Broder, — nemlig:

I Snesøræ (Snesere i Baarse Herred) 8 Skpr. Jord og ¹/₂ Ørte.

I Skovby, senere Skovbygaard, nu Peterslund i Baarse Sogn, 11 Ørte Jord og sammesteds „2 Lösningmænd“ (Selvejere, som svarede en ringere Afgift for Værn af en omboende Herremand), „der give 2 Sk. grott“⁷¹).

I Maglæ Ryttinge — Store Røttinge, Snesere Sogn — ^{3 1/2}/₁₆ Ørtes Jord; sammesteds til Østrægaard — en lille Hovedgaard Øst for Byen — 31 Ørtes Jord paa 3 Steder, i Byens 3 Marker, hvilket viser, at Trevangsbruget er meget gammelt.

I Smidstrup 1 Øre Jord og en Jord „hos Æffniæ“ (ved Even), foruden en Del Gods i Toksværd Sogn. Endvidere Pantegods: I Snesere By 9 Ørtes Jord og i Store Røttinge 6 Øre Jord⁷²).

Men dette var et Mageskifte, thi Fru Ædle fik „Wetherlingning“ herfor i Udby med flere Sogne i Omegnen af Basses Hovedgaard, Uglerup ved Kallundborg⁷³).

Jess Nielssøn af Kraghætorp — Kragerup i Løve Herred — oplader Kong Valdemar 1357 alt sit Gods i Rettestrup (Vejlø Sogn) for Gods i Tersløse, Merløse Herred⁷⁴).

Allerede tidligere havde Kong Valdemar begyndt at samle Jordegods i Rønnebæk Sogn. Saaledes oplød 1344

Ewerliin Yæiere af Thorendhæ (Taarøje, Smerup Sogn i Stevns) alt sit Gods i Rønnebæk Sogn⁷⁵).

Pæther Bækære skøder 1356 Kongen en Del Gods paa Falster og i Sjælland, deriblandt 10 Øre Jord i Rønnebæk⁷⁶) og sagtens beholdt Kongen ogsaa Borgen Castella, som nævnte Bækære pantsatte Kong Valdemar 1350⁷⁷).

⁶⁹) I Skilling grott regnedes alm. til 12 Sk. dansk, men ogsaa til 9 og 18 Sk.

⁷⁰) Jepp eller Jakob Bassæ til Uglerup, Tudse Herred, var en anset Mand og en af de 4 Rigsforstandere, som Valdemar Aterdag indsatte til at styre Riget under hans Rejse til Tyskland 1352; han blev Ridder 1359 og døde 1362. Hans 1ste Hustru hed Margrethe . . . (død 1340), i hvilken Anledning han skænkede Sognepræsten, Hr. Niels i Snødø paa Langeland, alt hendes Gods dersteds ⁷/₁₆ 1340. (Professor Kr. Erslevs Repertorium.)

Erik Deign af St. Ørghen (St. Jørgens Hospital i Aaderup ved Næstved) sælger „med Brødreños Samtykke til Kong Valdemar deres Gods i Rønnebæk, 1/2 Mark Jord, som de havde faaet ved Testament (Døds gave) af Hennichæ Væsel¹²⁾).

Ogsaa Dronning Margrethe samlede Gods i Sydsjælland. Saaledes skøder Esbern Persson af Ravnstrup, Toksværd Sogn, og Hustru Margrethe Jeppsdatter 1396 til Dronningen Gods i Rønnebæk, Stenstrup, Sipperup og Borup Byer i Rønnebæk Sogn, Hammer Herred, men det er dog kun ringe, hvad hun erhverver til Kronen i Sammenligning med Faderen. Han havde da ogsaa saa temmelig naaet sin Hensigt, at samle sig et stort Jordegods omkring sin Residentsstad Vordingborg, hvorunder han henlagde det meste af det af ham erhvervede Gods i Sydsjælland, medens det længere fraliggende og mere spredte Gods samledes til Smaalen, hvoraf Rønnebæksholm alt var oprettet i hans Tid, Snigaards Len af Dronning Margrethe, hvortil senere kom forskellige andre Smaalen, de fieste uden Hovedgaarde som Egersborg o. a. Men Krønens Gods i Vejlø, Hammer og Næstelsø Sogne samt nogle Gaarde i Myrup, Vester Egersborg Sogn lagde Dronning Margrethe under det af hende oprettede Nonnekloster paa Gavnø.

Denne Paastands Rigtighed tro vi stadfæstet ved Frederik den 2.s Skøde til Hans Johansen (Lindenov). Heri nævnes nemlig Ejendomme i alle de foran nævnte Sogne, som sikkert har hørt til Gavnø Klostergods, eftersom Klosters Jordebog af 1574 i Hartkornets Størrelse paa det allernærmeste svarer til samme i Hans Johansens Skøde af 16/2 1584, naar de langt fra liggende Ejendomme i dennes Skøde — som Øen Bogø ved Fyn og noget Gods i Hundslund Sogn i Jylland, der sikkert aldrig har hørt til Gavnø Nonnekloster — fradrages. Vi har forgæves søgt Oplysninger i Rigsarkivet om Gavnø Bøndergods i den Tid det var Kloster, dér findes ingen anden Jordebog end den af 1574 og heller ingen Lensregnskaber, hvoraf dette kan fremgaa. Det kan derfor ikke med Bestemthed afgøres, hvilket Gods, der oprindeligt er tillagt Klosteret af Dronningen, endmindre hvad der senere kan være tilkommet det som Gave, kun kan det med temmelig Sikkerhed fastslaaes, at Skødet til Hans Johansen indeholder Gavnøs fulde Jordegods fra 1574, da det endnu var Kloster.

Tilmed er det højst usandsynligt, at der kan være fravendt Klosteret Jordegods før Reformationen, da det jo, som henlagt til gudeligt Brug, efter Datidens Begreber vilde blive anset som en af de største Forbrydelser at bemægtige sig sligt, og den, der prøvede saadant, vilde sikkert ved Kirkens Band blive tvunget til at give det tilbage — og tilmed som Sone eller Aflad blive tildømt at berige Klosteret med mere Gods.

Endvidere: da Gavnø var et af de rigeste og mest ansete Nonneklostre i Danmark, var der heller næppe nogen Anledning for dets Forstander og Convent til for Trangs Skyld at skille sig ved noget af det Klosteret tillagde Jordegods.

Og efter Reformationen styredes Klosteret af kongelige Lensmænd, der ved deres Lensbreve forpligtedes til vældigt at haandhæve dets Besiddelser, hvad de iøvrigt sikkert gjorde af egen Interesse. Der kan maaske være sket Mage-skifter, skønt vi ingensteds har set saadanne omtalt, for at samle Godset nærmere Klosteret, og der kan være tilkommet det Gaver i Jordegods efter dets Stiftelse, foruden Biskop Peder Lodehats Gave 1410 (Svinø), men at der kan være fra-

kommet Klosteret Jordegods er umuligt. — Dog Stedet for Dronning Margrethes Nonnekloster var endnu ved det 14. Aarhundredes Slutning, hverken sikkert bestemt eller erhvervet, men det skete i de nærmeste Aar efter, og hermed er Sammenhængen denne:

Paa Herregaarden Gladsakse i Faarested Herred i Skaane boede en from og gudfrygtig Fru ved Navn Ide Falk, Datter af Ridderen Peder Falk og Fru Ide Olufsdatter. Hun blev i ung Alder gift med Thorkild Nielsen Bing til Gladsakse, og da han døde — før 1384 — giftede hun sig samme Aar med den ansete Hr. Johan Snakenberg, der allerede døde 1389. Da hun ingen Børn efterlod sig i noget af Ægteskaberne, eftersom 2 Døtre, som hun havde med sin 1ste Mand, døde før hende, og ikke alene var af rig Familie*), men selv meget rig, besluttede hun at anvende sit betydelige jordiske Gods til gudeligt Brug. Efter Pontoppidans „danske Atlas“ skal hun allerede kort efter sin 1ste Mands Død have skænket sin Gaard Gladsakse til et Fruerkloster: „Gud, den hellige Jomfru og St. Agnes til Ære“. Han beretter endog, at det skal være traadt i Virksomhed før hendes Død, og at det 1395 havde faaet Pavens Stadfæstelse, men nyere Undersøgelser har vist, at dette er urigtigt, ja at der aldrig har været noget Kloster paa Gladsakse; thi i Regesta (Kongebrev) Nr. 3090, hvor Dronning Margrethes og Kong Eriks Mageskiftebrev angaaende Gavns og Gladsakse anføres, siges: „at her, o: paa Gavns, skal bygges et Fruerkloster, istedetfor det Fruerkloster, som skulde været bygget og funderet paa Gladsakse“ — men herom mere nedenfor.

Under et Besøg i Skovkloster ved Næstved oprettede Fru Ide sit Testament ^{11/8} 1398**), hvori hun indsatte Dronning Margrethe til sin Executor testamenti og skænkede heri af sin store Formue rige Gaver til Lund og Roskilde Domkirker, ligesom hun ogsaa stiftede et Gæstebud, kaldet „Ides Gilde“ for de 12 „Davidsdegne“ ved Domkirken i Roskilde***).

Da Fru Ide Falk døde 15. Avgust 1399, overtog altsaa Dronningen ifølge hendes Testament Omsorgen for, at Fru Ides paatænkte Stiftelse fuldbyrdedes, og hun lod heller ikke vente længe dermed. Først havde Dronningen tænkt paa at lægge Klosteret ved Annæes i Annisse Sogn ved Arresøen i Nordsjælland, som hun i den Hensigt købte ^{11/12} 1399¹⁾). Dette skete dog ikke, da hun imidlertid, formentlig kort efter den ene af Gavns Ejerers Død, valgte Herregaarden Gavns i Skovklosters Nærhed, med hvis Brødre Fru Ide havde staaet i venskabelig For-

*) Hendes Farbroder var Bo Falk til Gisselfeld, som fangedes i Slaget ved Fladsaa Mølle 1342 og som 1352 var en af de 4 Rigsforsændere under Kong Valdemars Tysklandsrejse. 1360 laaner han Hr. Niels Haechs Hustru, Marine, 320 lødig Mark kølnsk Vægt (1 Mk. kølnsk 300 Kr.), som Erkebisp Magnus og mange fornemme Herrer udgive Brev pas, og hvorfor Fruen pantsatte Bo Falks Gods i Baare. (Erslevs Repertorium No. 2601.)

**) Heri giver hun til Minoriter Klosteret i Roskilde, hvor hun vilde begraves hos sine Forfædre, 20 March; til Harrestad Kirke i Skaane, hvor hendes Døtre med hendes 1ste Mand, Pernille og Ingird, laa begravn, gav hun 4 Mark Sølv; til det nystiftede Kloster i Gladsakse gav hun sin Gaard ved Cymbrishavn, imod at tvende Messer skulde holdes for hendes Mænd, endvidere sit Stod, og skulde der for de Føl, der faldt, skaffes Tøj til Klostersøstrenes Klæder, end alt sit Gods, sin Guldring og sit Sølvbæger, som hun havde faaet af Dronning Margrethe og Bisp Peder, dog skulde dette altid gemmes blandt Klosterets Klenodier; til Abbed Mathias i Skovkloster sit Sølvbælte; endvidere Gaver til Munke- og Nonneklostre, Hospitaler, Kirker og Præster i Sjælland og Skaane, tilsammen 347 Mark og 2 Sk. grott, foruden Heste, Køer, Faar, Smar, Flæsk, Senge, Klæder og Tøj. — Blandt hendes Tjenere nævnes Dværginden Lucie, Løberen Morten o. fl. (Suhm 14, Sd. 459—62.)

***) „Davidsdegne“ var Disciple i Domkirkens ældste Afdeling, som besøgede Korsangen her, navnlig de daglige „Tider“, der væsentlig bestod i Afsyngelsen af Davids Salmer, deraf Navnet „Davidsdegne“.

bindelse, hvorfor hun haabede i dettes mægtige Abbed at finde en Forsvarer for sin og Fru Ides Stiftelse.

Gavnø ejedes ved den Tid af 2 Familier, nemlig af Ridder og Rigsraad Valdemar Bydelsbach, senere en anset Mand i Erik af Pommerns Rigsraad og Broder til Dronning Margrethes Rentemester, Erik Bydelsbach til Bregentved⁷⁵⁾ og „Unge“ Williken Steeg, som ogsaa var af en anset Slægt⁷⁶⁾, men han var sikkert kort forinden død. Hans nærmeste Arving var Søsteren Cæcilie Pedersdatter til Tiwelse (Tyvelse ved Sorø) gift med Niels Tuesen af Sandby, senere til Østrup, nu Lærkenborg ved Kallundborg. Disse udsteder paa Sjællands Landsting Aar 1400 Vidnesbyrd om, at de med god Villie skøder og oplader Dronning Margrethe al den Rettighed, som de havde faaet i den Hovedgaard, som ligger paa „Gavnø“ i Hammer Herred og i noget Gods som dertil ligger og i den „Deld“ (Del, Part), som kaldes Lyngedeld — hvormed menes Gods enten i Lyng Sogn eller Lyng By i Pedersborg, begge ved Sorø. Samme Aar udsteder Cæcilie Pedersdatter og Niels Tuesen paa Tybjerg Herredsting Vidnebreve for, at de ere forannævnte Willichen Steegs rette Arvinger⁷⁶⁾. Og vi se altsaa heraf, at Købet af deres Del af Gavnø er sket i Aaret 1400.

Med Valdemar Bydelsbach, som antagelig beboede Gavnø, da han skrives hertil, kom Købet angaaende hans Part af Gaarden i Stand Aaret efter 1401, da der i de ældste Arkivregistraturer 3. Bd., Sd. 364 anføres: „Udi en liden, lang Æske „Gauffnøe Adkomstbreve“, som Valdemar Bydelsbach, Ridder, har solgt Dronning Margrethe 1401“. Hermed var Hovedgaarden og den største Del af selve Øen erhvervet, men da Skovkloster ejede en Del af Øen, kom der et Mageskifte i Stand mellem Klosteret og Dronningen 1402, hvorved Abbed Mattias og menige Convent af Skovkloster paa Sjællands Landsting oplod Dronningen al deres Rettighed i „Gavnø“ og kendes dem derfor fuldt at have oppebaaert⁷⁷⁾. Erstatningen, som Skovkloster fik, var Kronens Gods i Tyvelse samt Eftergivelse af en Afgift i Korn og Penge, som Dronningens Fader Kong Valdemar havde paalaagt Klosteret. Dronningens og Kong Eriks Skøde er udstedt paa Sølvitsborg i Bleking den ³⁰/₁₁ 1402⁷⁸⁾.

Da vi ikke hidtil har set anden Angivelse for Gavnø Klosters Oprettelse, end det af Pontoppidan anførte Aarstal 1400 — som ikke kan være rigtigt — skal vi med de givne Fakta til Hjælp søge at fastslaa dette. Før Købet af Valdemar Bydelsbachs Andel af selve Hovedgaarden er erhvervet 1401, kan i al Fald ikke hans Del af Gaarden være blevet indrettet til Kloster, om endog Willichen Steegs Del er begyndt ombygget straks efter Købet 1400 — hvad der iøvrigt er meget tvivlsomt. Nogen bestemt Plan til at bygge og indrette efter, kan nemlig ikke godt tænkes lagt, før hele Gaarden er erhvervet, allermindst naar man betænkter Dronningens store Omsigt og Klogskab i alle hendes Foretagender, saa man tør vel forudsætte, at hendes nævnte Egenskaber ogsaa her har gjort sig gældende. Hvad om Hr. Bydelsbach ikke vilde solgt sin Del af Gaarden? Men der behøves næppe flere Grunde end anførte, for at bevise, at Gaarden tidligst i Efteraaret 1401 kan være færdig til at modtage sine Nonner. Ombygningen af Gaarden til

⁷⁵⁾ En Slægtning, vistnok hans Farbroder, var Avo eller Aage Steeg til Ølsømagle, som Aar 1400 var Høvidsmand paa det vigtige Søborg Slot i Nordsjælland, der i Middelalderen brugtes som Statsfængsel. Avo Steeg nævnes ofte i Dokumenter fra den Tid, han døde 1429. Hans Enke, Kirstine, skøder ²/₃; s. A. sin Gaard i Køge til et Franciscanerkloster dersteds. Fru Cecilie var Datter af Ove Lunge til Basnæs.

Klosterbrug og Opførelse af den til ethvert Kloster nødvendige Kirke og dennes Udstyrelse, maa vel nok til enhver Tid tage mindst én Sommer. Men i dette Aar er Indvielsen af Gavnø gamle Hovedgaard, nu omdannet til Kloster, vistnok ogsaa sket, hvad vi tro stadfæstet af følgende:

Det var oprindelig Dronning Margrethes Bestemmelse, at Gladsakse Gods i Skaane, som i Fru Idas Testament bestemt, skulde fulgt Stiftelsen, men da dette, som saa langt fraliggende Gavnø, maatte være uheldigt paa mange Maader, naar ikke selve Gladsakse omdannedes til Kloster, saa forandrede Dronningen sin oprindelige Beslutning, og ved hendes Køb af Annæs kort efter Fru Idas Død fremgaar det allerede, at Dronningen da har havt en anden Bestemmelse med Gladsakse, end der at oprette et Kloster.

Til Gavnø Gaard vides ikke at have hørt noget nævneværdigt Gods i Omegnen foruden Øen selv, hvoraf endog den sidste Del først erhvervedes fra Skovkloster 1402; og da Gladsakse Jordegods i Skaane laa for langt borte til med Fordel at kunne anvendes til Nonnernes Underhold paa Gavnø, medens Kronen siden 1356 ejede betydeligt Jordegods i Vejle og omliggende Sogne, saa er det mere end rimeligt, at det er dette Gods, som Dronningen ved Mageskifte 1401 lagde ind under det endnu ej fuldendte Nonnekloster paa Gavnø, eftersom det i Kong Eriks Stadfæstelsesbrev af 1401 paa Dronningens Mageskifte anføres: „at Dronningen istedetfor Kronens Gods, som hun lagde til Gavnø Kloster, har „schipat“ ɔ: skiftet til Kronen igen „Gladsaxen i Skone“⁷⁹⁾, og Aaret efter, 1402, udsteder Kong Erik Brev paa — som en fuldbragt og endelig Ordning — „at det Skifte om Gladsaxen og Gabenø med begge deres Tilliggelse er sket med hans Vilje og Samtykke“⁸⁰⁾.

Af det her foranførte tror vi at turde fastsætte, at Gavnø Nonnekloster tidligst, men ogsaa da, er traadt i Virksomhed i Efteraaret 1401; og, at der er sørgt med Omhu for Nonnernes Underhold ved det af Dronningen foretagne Mageskifte s. A., hvorved der sikkert er givet et tilsvarende mindst lige saa stort Jordegods til Klosteret som det under Kronen henlagde Gladsakse, — er der ingen Grund til at tvivle om, naar man erindrer Dronning Margrethes store Velvilje ligeoverfor Præstestanden og hendes Gavnildhed mod Kirker og Klostre.

Tidligere end 1401 kan Gavnø Kloster ikke være traadt i Virksomhed, maaske er det først sket Aaret efter, da Klosterets latinske Fundats ikke er udstedt før ²³⁾ 1402, men denne kunde jo særdeles vel være udstedt senere, hvad selv i vore Tider er almindeligt: først Stiftelsen, saa Reglementet. Pave Bonifacius d. 9des Stadfæstelse paa Ordenen fulgte Aaret efter, 1403.

Den Mening, at de Gladsakse Nonner er overflyttet til Gavnø 1400, og at Gavnøs gamle Hovedgaard sporenstrengs er ombygget til Kloster, skyldes Pontoppidan, men at den ikke kan være rigtig, tror vi maa være indlysende af det anførte.

Men har der overhovedet været nogen Gladsakse Nonner?

Vi tror, at dette Spørgsmaal maa besvares benægtende.

Af Kongebrevet Nr. 3090 ses det, at der ikke har været indrettet, men kun *paatænkt* et Fruerkloster paa Gladsakse — og paa lignende Maade gaar det sikkert med de „Gladsakse Nonner“.

Pontoppidan anfører vel i „dsk. Atlas“ under Gæwnø, „at Fru Idas Nonnekloster i Gladsakse var traadt i Virksomhed og indviet Gud, den hellige Jomfru og St. Agnes til Ære“ — hvad Daugaard mener „er aldeles urigtigt, da denne

Orden (St. Agnetes) nok aldrig har eksisteret⁸¹⁾, endvidere, „at Ordenen havde faaet Pavens Stadfæstelse 1395“ — hvad nyere Undersøgelser har vist at være urigtigt: „De dannede ingen Orden og havde ingen pavelig Stadfæstelse“⁸²⁾. Har der boet en Samling ugifte Kvinder paa Gladsakse og tjent Gud paa klosterlig Vis, kan de ikke med Rette kaldes *Nonner*, eftersom de ikke hørte til nogen af Paven stadfæstet regelbunden Orden, hvad der jo maa være Kirkens Fordring for at kunne kaldes Nonner. De er altsaa ikke Nonner, og er der overflyttet nogle af disse Kvinder til Gavnø Kloster, er de først dér bleven Nonner.

ANDET AFSNIT

GAVNØ NONNEKLOSTER

FRA AAR 1401 -1584

GAVNØ NONNEKLOSTER FRA DETS STIFTELSE TIL AAR 1584.

„Om Gavnø Nonneklosters Historie er saare lidet bekendt“ klager Forfatteren af: „Danske Klostre i Middelalderen“, den senere Biskop Daugaard i Ribe; og Nutidens Undersøgelser er ikke naaet meget videre, da saa faa skriftlige Efterretninger er bevaret. Ingen af Klosterets Priorinder kendes med Vished, kun med temmelig Sikkerhed antager man, at den i Kirkens Midtergang liggende Ligsten med det beckske Vaaben og Indskriften, „Margrethe Beck 1536“, gemmer over Støvet af Klosterets sidste Priorinde, formentlig en Søster til den tidligere Lensmand paa Gavnø Kloster, Jochum Bech til Førsløvgaard. Der er fremsat den Mening, at Nonnerne her hovedsagelig har hørt til Landets fornemste Adelsdøtre og Fruer, hvad der kan være Rimelighed for, da Klosteret var en Stiftelse af den berømte og for sin Fromhed bekendte Dronning Margrethe — men Historien kan ikke stadfæste det. Man véd kun, at Klosteret har staaet paa samme Sted, hvor endnu Herregaarden ligger, eftersom det nuværende Kapel er den gl. Klosterkirke, som maaske er bleven noget formindsket*), men ellers er bevaret temmelig uforandret ved Gaardens Ombygninger i det 17. og 18. Aarhundrede. Og angaaende selve Klosterets Orden, har der ogsaa været stor Meningsforskel; selv Biskop Daugaard turde ikke bestemt angive den, men mente, at det nærmest maatte være af Dominikanerordenen. Efter Pontoppidan var det indviet „St. Agnes til Ære“, og da St. Agneteklosteret i Roskilde hørte til Dominikanerordenen, var det altsaa givet, at Gavnø Nonnekloster hørte til samme Orden. Der rejstes dog Tvivl om Pontoppidans Paalidelighed ogsaa heri; og da de Gavnø Nonner havde Augustins Ordensregler staaende foran deres egne, antog nogle Lærde det for et kvindeligt Augustinerkloster, men da den bekendte Kirkehistoriker Pater Danzas i Paris oplyser, at i de første Aarh. af deres Tilværelse førte alle Dominikanerordener Augustins Regler — faldt denne Antagelse bort. Andre Lærde har ment, at Gavnø Kloster hørte til en kvindeligt Prædikebrødreorden: Damianerne, hvad en Passus i deres Ordensregler: „sub cura et secundum instituta fratrum prædicatorum“ — paa Dansk: Under Omsorg af og i Overensstemmelse med Prædikebrødrenes Regler

*) I Manuskriptet til Hofmans Fundatser anfører Pastor Hammer, Vejla, at Klosterkirken blev formindsket ved Grev Thoms Ombygning af Gavnø 1755—58, og da han da var Præst i Sognet, tør hans Meddelelse næppe betvivles.

— eller Institutioner — synes at antyde. Imidlertid er man dog nu naaet til Enighed om, at Gavnø Nonnekloster aldrig har været andet end et Dominikanerkloster eller kvindeligt Tiggerkloster, og foretagne Undersøgelser af Gavnø nuværende Ejer har ogsaa stadfæstet, at Gavnø er et Dominikanerkloster. Man har nemlig ved Afbankning af Kalkpuds flere Steder i Kirken fundet sorte Tverbaand paa den hvide Kalkbund, saavel paa Piller som Hvælvingsbuer, og da sort og hvidt var Dominikanernes Hovedfarver, er dette en Sikkerhed mere for, at Klosteret hørte til nævnte Orden.

Under denne Antagelse vil vi omtale Nonnernes Dragt og Insignier (Kendtegn) i Gavnø Kloster som Dominikanere. Herefter var deres Dragt: hvid Kjole med Scapulier — Skulderbeklædning — af samme Farve, men med sort Slør Under Gudstjenesten, ved Korsangen, og naar de gik ud, brugtes en sort Kappe med sort Overtøj. Lægsøstrenes eller de tjenende Søstres Dragt var hvid Kjole med sort Scapulier og Caputze (Hætte). Ordenens Vaaben var sparrevis delt i sort og Sølv — sort og hvidt — med en gylden Stengellije og en Palme korsvis lagte, samt en gylden Stjerne i Hovedet af Skjoldet. I Sølvfeltet er en Bog, hvorpaa staar en Hund, som lægger sin ene Pote paa en Jordglobe og holder en tændt Fakkel i Munden. Skjoldet er foroven prydet med en Hertugkrone, en Pavekrone, en Bispehue og en Kardinalshat, samt en Bispestav og et Patriark-Kors¹⁾.

Ordensreglerne var strenge, og naar en Jomfru havde klostergivet sig, maatte hun 4 Dage efter frasige sig alle sine Ejendomme, men Reglerne holdtes vel næppe bedre her end andet Steds.

Er den Paastand rigtig, at det særlig var rige og fornemme Mænds Døtre og Enker, der søgte Optagelse i Klosteret, er dette formentlig kommet Klosteret tilgode, men det er ikke muligt at oplyse, hvilke Ejendomme eller Gaver, der herved tilfaldt Klosteret, da ingen Efterretninger haves herom, eftersom her næppe førtes nogen Gavebog som i det nærliggende Skovkloster.

Foran er vist, at Klosteret ikke kunde være færdigt til Modtagelsen af sine Nonner før i Slutningen af 1401. Pave Bonifacius d. 9. stadfæstede dets Orden 1403, og senere stadfæstede den af Bonifacius d. 11.; men den Mand, som var den egentlige Leder og Ordner ved Klosterets Oprettelse var Sjællands Biskop Peder Jensen Lodehat, som ogsaa indviede det og de der indbragte Nonner, han var da ogsaa i Forening med Dronningen Fru Idas Executor ifølge hendes Testament²⁾. Han havde indtil 1395 været Biskop, først 1382—85 i Vexjø i Sverrig³⁾, dernæst i Aarhus, men blev da Biskop i Roskilde, og vandt her Dronning Margrethes Tillid i den Grad, at han blev hendes Kantsler, Raadgiver og gode Ven⁴⁾. Bisp Peder døde d. 10. 1416 og begravedes i Roskilde Domkirke i St. Sigfridi Kapel, som han i Forening med sin Broder og Søster byggede til deres Begravelse⁵⁾. Bisp Peder interesserede sig meget for Klosteret og skænkede det 1410 Øen Svinø i Kong Sogn, som hidtil havde ligget til Roskilde Bispebord; Pave Johannes d. 23. stadfæstede paa hans Ansøgning denne Gave „til det nystiftede Kloster af Augustinerordenen paa Øen Gabnø“, d. 16. April 1412⁶⁾, og samme Aar skal Bispfen, efter Cornelius Hamsfort, have lagt mere Gods til Gavnø Kloster⁷⁾. Kong Erik stadfæstede disse Gaver 1417 tilligemed Klosterets Privilegier, som han 1423 udvidede og forøgede.

Klosteret havde 1408 faaet kostbare Relikvier af St. Gereoni og St. Ursula, der var ført fra Cøln til Malmø og nu bragtes til „Gavnø“⁸⁾. Ligeledes skulde

ifølge Fru Idas Testament den Guldring, hun havde faaet af Dronning Margrethe, og det Sølvbæger, hun havde faaet af Bisp Peder, gemmes blandt hendes Klosters Klenodier, men hvorvidt dette blev Tilfældet, da Klosteret endelig stiftedes paa Gavnø, vides ej^{*)}.

I en Forsamling af Landets Bisper 1413 forsynedes Klosteret med rigeligt Aflad, hvormed det baselske Concilium alt havde begavet det ved dets Stiftelse, og 1437 gav sidstnævnte Concilium alle dem, som beneficerede Klosteret \circ : skænkede det Gaver — Aflad paa kortere eller længere Tid — og Aflad var en meget vigtig Indtægtskilde for Klostrene. Det laa jo i hele Tidens Tænkemaade, at søge Forladelse for sine Synder ved Ofre og Gaver til Kirker og Klostre, og naar 'et Kloster fik Ret til at uddele Aflad, kunde det dermed benaade alle dem, som viste det Velvilje. Den *almindelige* Aflad var paa 20 og 40 Dage, men paa Klostrenes Stiftelses- eller Helgensdag gaves Aflad paa 200 Dage for dem, som paa Allehelgensdag eller Søndagen derefter, paa Langfredag, 2den Paaskedag eller Kristi Himmelfartsdag ofrede paa Allehelgسالteret¹⁰⁾. Den, som paa Højalteret foran Jomfru Marias Billede nedlagde sit Offer, eller som der med Andagt læste sit Ave Maria, erholdt Aflad for 40 Dages Synder¹¹⁾, dette var almindeligt for alle Klostre, som var beneficerede med Aflad fra Paven eller en Kirkeforsamling. Af andre Indtægter, som Klostrene var forlenede med, var først og fremmest *Landgilden af Bøndergodset*; ofte var *Sognets Kongetiende* henlagt dertil — nærmest til Præstens eller Kapellanens Underhold ved Klosteret — men altid *Jagt-, Strand- og Fiskerirettighed*. Ligeledes havde Klostrene *Toldfrihed* for de Varer, som der brugtes; endvidere *Fredskob* \circ : Bøder for Manddrab eller lignende store Forseelser — 3 og 40 Marks —, *Midsommergæld*, *Smaaredsel*, *Sagefald* og *Birkeret* for Klosteret Vornede¹²⁾; samt endelig *Jus. patronatis* — Kaldsret — til de Klosteret underlagde Kirker, og da de fleste af disse Privilegier anføres i Kronens Skøde paa Gavnø til Hans Johansen Lindenow, viser dette, at Gavnø Kloster ogsaa har havt de nævnte Privilegier.

Skønt Klosteret til Tider havde sin egen Prædikant og Skriftefader — saaledes nævnes 1427 en Franciskanermunk, Johannes Simonis, som dansk og latinsk Prædikant for Nonnerne, og senere omtales „Kapellänen paa Gavnø“^{*)}, saa vides det dog ikke, om her stadig var ansat en Prædikant og Sjælesørger for Nonnerne. Sagnet fortæller i det mindste, at Præsterne i Vejle vare Nonnernes Skriftefædre, og tilføjer, at der gik en underjordisk Gang fra „Nissehullet“ i Vejle Kirke til det lige over for en knap Fjerdingvej fraliggende Kloster, der endte i selve Klosterkirken, hvori Opgangen fandtes under en stor Ligsten — men Sagnet ved jo saa meget. Det fortæller ogsaa om en underjordisk Gang fra Skovkloster til Gavnø, ja det vil endog kunne paavise Nedgangen til den paa Herlufsholm, og trods den store Urimelighed om en underjordisk Gang paa over 1 Mil, ved samme Sagn meget at fortælle om de Besøg, Munkene gennem denne Gang aflagde hos de fromme Søstre — „sikkert alene for at bede Bønner“¹³⁾. Men fortsætter Sagnet: „En Gang gik det dog galt, og en Nonne blev greben i en Kærlighedsforbindelse med en af Munkene, hvorfor hun til Straf blev indmuret i en Pille“, som endnu 1844, da Professor Becher udgav 2. Bind af „Danske Herre-

*) Manuskriptet til Hofmans Fundatser i Provinsarkivet, hvor Præsten Hammer, Vejle, omtaler, at Sognepræsten i Vejle mistede en Rente, som blev udlagt „Capellänen paa Gavnø“ til hans Underhold“. (Roskilde Synodalia af 12/10 1697.)

gaarde", kunde paavises; og tilføjer han: „Siden spørger det altid der, saa at Folk ikke gjerne gaar forbi Kapellet ved Midnatstid, og Vægteren ikke vil raabe der udenfor, ja end ikke hans Hund vil gaa der forbi“).

Gavnø Nonnekloster indgik 1505 en Forening med Kong Hans om, at de Bønder, som vare fødte paa Klosterets Grund, men var flyttede ind paa Kronens — eller omvendt, maatte blive boende, hvor de var uden at skulle tvinges tilbage til Fødestavnen — og en lignende Forening indgik Gavnø med Skovkloster samme Aar. Foreningen stadsfæstedes af Kong Hans¹⁾).

Saalænge Dronning Margrethe levede, besøgte hun oftere sin kære Stiftelse; om Kong Erik af Pommeren vides, at han 1431 besøgte Klosteret, da han d. A. herfra udsteder et aabent Brev til sin Foged om at indsætte Sten Basse til Thydebjerg (Tybjerg) i noget Gods, som Oluf Bille til Æbletved ulovligt og uden Moderens Vilje havde solgt denne¹⁾).

Et andet fornemt Besøg skal Klosteret for længere Tid have havt 1443, da Afladskræmmeren Bartholemæus de Monte Cuculo her i Klosteret samlede sit „Afladskram“ — Gods og Penge, som han havde faaet for solgt Aflad. Han skal ved Afrejsen have forsynet Klosteret med rigelig Aflad¹⁾).

Som foran antydet bestyredes Gavnø Klosters verdslige Sager af en Provisor eller Forstander, der udnævntes af Kongen, og som havde det i Len, sædvanlig uden anden Udgift end den „at forsyne Nonnerne med et godt og forsvarligt Underhold“. Med en enkelt Undtagelse var de alle verdslige Adelige. Nedenstaaende Række over Forstandere ved Gavnø Nonnekloster er neppe fuldstændig for det 1. Aarhundredes Vedkommende.

Som den første os bekendte hidsættes:

JOHANNES OLSEN

af Slægten Væbner, hvis Vaaben var et blaat Skjold, hvori ses en harniskklædt Arm holdende et guldskaftet Sværd med Spidsen til venstre Side. Paa Hjelmen over Skjoldet er Skjoldemærket gjentaget¹⁾). Efter Professor Bechers haandskrevne Samlinger i det kgl. Bibliothek skal Johannes Olsen være af den Ebbesenke Slægt, og han nævner som hans Fader Oluf Ebbesen, der 1356 ejede Gods i Nordsjælland. Efter Meddelelse af Arkivar Thiset i Rigsarkivet var han gift med Ove Stegs Datter fra Øsemagle ved Kjøge. Han nævnes allerede 1416 som Forstander paa Gavnø og er muligvis Klosterets 1. Forstander. 1429 solgte han med sin Hustrus Moder, Kirstine Ove Stegs, og sin Svoger Cort Massons Minde en Gaard i Køge til Kong Erik Pommer. — Sandsynligvis har der været en eller flere Forstandere mellem ham og efternævnte,

JON BILLE,

der nævnes som Klosterforstander paa Gavnø i Begyndelsen af 1460erne og døde 1481. Klevenfeldts Stamtavle gør ham til en Søn af Torben Jepsen Bille til Bjergbygaard og Fru Bente Lunge, Datter af Jens Lunge og Fru Talike, samt til en Broder af Niels Bille i Hørby ved Kallundborg, men dette er efter Dr. Mølle-

¹⁾ Imidlertid er Spøgeriet nu ophørt ved Nedrivningen af nævnte Væg. Ved en Restauration i Sommeren 1869 fandtes virkelig et Skeler dersteds, som blev begravet paa Vejlø Kirkegaard, og Anledningen til Væggenes Undersøgelse fortæller man, skriver sig fra en med Lensbesidderen beslægtet Dame, som en Nat sov her, hvor ellers ingen turde ligge. Hun mærkede sig Siedet, hvor den „hvide Dame“ kom fra, talte derom med Lensbesidderen, og kort efter blev Væggen nedreven.

rups „Billeættens Historie“ urigtigt, da han antager ham for en Søn af Peder Bendtsen Lykke — af Familien Bille — og Fru Anna Grubbe til Solbjerg. Jon Pedersen Bille, som han saaledes rettest maa kaldes, var gift med Magdalene Limbæk af Gunnetved — nu Selkousdal ved Tissøen. Deres Datter Margrethe var gift med Jens Rosengaard, der begge ligge begravede i Roskilde Domkirke, og paa Ligstenen over hende findes blandt hendes Ahneskjolde i 3. nedstigende Led en Bille, gift med en Grubbe, og da det ikke kan passe paa nogen anden end nævnte Peder Bendtsen Lykke (Bille), der var gift med Anna Grubbe, maa saaledes antagelig Jon Bille være deres Søn. Om selve Jon Bille vides kun, at han døde 1481 og blev begravet hos sin øvrige Slægt i Antvorskov Kloster. Hans Enke boede paa Gunnetved, som hun arvede efter sin Fader Otto Limbæk. Hun levede endnu 1489, da hun solgte sin og sine Børns Rettighed i Bonderup Abildgaard til Arved Trolle med Samtykke af Børnernes Værge, Paul Laxmand, den senere Rigshofmester¹⁶⁾.

JOHANNES TYDEKINI

er aabenbart ovennævntes Eftermand, da han nævnes som Forstander paa Gavnø 1482, eftersom han i dette Aar skænkede Munkene i Skovkloster en Bog „Rudimentum Noviciorum“, trykt i Lybæk 1475¹⁷⁾, som endnu findes paa det kongelige Bibliothek i København. Han skal senere, Aar 1500, have skænket Skovkloster adskillige andre Bøger, hvorfor Munkene af Taknemlighed har anmærket dette i deres endnu i Herlufsholms Godsarkiv opbevarede smukke Gavebog: „Liber donationum monasterii beate Petri Nestvediensis“, forfattet af Abbed Dav. Johannes Tydekini skal have boet paa Grimstrup Gaard¹⁸⁾, nu Grimstrup By, af hvis Tilliggende en Del af Ydernæsgaard er taget; han døde Aar 1500 og blev begravet Mariæ Magdalena Dag i Skovkloster Kirke (efter en af Munkene her affattet Obituarum eller Dødeliste) som Taknemlighed for hans Gaver til Klosteret. Hans Mindetavle, som for nogle Aar siden blev optaget og forgæves forsøgt tydet for derefter atter at nedlægges paa sin Plads, er synlig i Vinduesfundamentet mod Nord i Hvalvingen under Skoleherre Markus Gjæes prægtige Mausoleum. En Tydekini, maaske hans Broder, var Abbed i Skovkloster fra 1508 til 1515. Denne Forstander synes mere at have været en Lærd end en verdslig Herre og kunde særlig benævnes Provisor, hvilket har givet Anledning til den Antagelse, at der i det mindste indtil Reformationen baade var en gejstlig og en verdslig Bestyrer af Gavnø Nonnekloster, men heller ikke herom findes der nogen sikre Efterretninger.

Om Johannes Tydekini vides, at han blev adlet ²⁹₁ 1456²⁰⁾.

Imellem Johannes Tydekini eller Tidekesen og efternævnte har der været mindst en Forstander, som ikke kendes.

SEVERIN ELLER SEUEREN ARRILDSEN

var Forstander paa Gavnø Kloster fra ¹₁₀ 1515 til Nytaar 1519. Han var den 1. Forstander her om hvem det siges, at han havde Klosteret i Forlænging „ad gratiam“²¹⁾ : uden Afgift — mod at underholde Nonnerne, en Skik som fra Aar 1500 blev almindelig for alle Nonneklostre i Danmark, og som, men forgæves

¹⁶⁾ Grimstrup Gaard nævnes i Hammer Herreds Tingbog som en større Gaard 1674 og 77, beboet af Sagførerene Ludvig og Hendrik Kristensen.

ogsaa søgtes udstrakt til Herreklostrene²³⁾. Ligesom Formanden boede han ogsaa paa Grimstrupgaard ved Næstved, saa det synes som om Forstanderne ved Gavne Kloster i dets første Tid boede her, hvad der ogsaa bekræfter den førnævnte Antagelse om en gejstlig Bestyrer eller Prior, som da boede paa selve Klosteret. Ifølge Eline Gøyes Jordebog ejede Seuren Arrildsen 1516 to Gaarde i Erdrup, Boslunde Sogn, og en Gaard i Høve, Flakkebjerg Herred, hvilke han solgte Hr. Mogens Gøye til Krænkerup ifølge Skøde, dateret Grimstrupgaard St. Jacobs Aften ²⁴/₇ 1517²³⁾.

NIELS LYKKE*)

var Forstander paa Gavne Kloster fra ¹²/₂ 1519 til ind i Sommeren 1523. Han er Søn af Rigsraad Joachim Lykke til Østrup og Marine Bille, Søster til Ove Bille, Biskop i Aarhus, og blev allerede som Dreng ansat ved Kong Hans' og Christian den 2.s Hof, hvor han ved sin Begavelse, sin veltalende Tunge og sit indsmigrende Væsen, baade overfor Mænd og Kvinder, i høj Grad vandt Kong Christians og hans Dronnings Yndest. Han var med paa Christian den 2.s Tog til Sverrig 1520 og blev, efter Hvitfeld og Professor Ludvig Daas Beretning, slaaget til Ridder ved Stokholms Indtagelse, hvilken Ære han efter Dr. Hejse først erhvervede 1528 — men sikkert nok hørte han til en af Christian den 2.s mest betroede Mænd, idet han i Forening med Otto Krumpen og Claus Bille betroedes Forsvaret af Stokholm efter Kongens Tilbagekomst i Efteraaret 1520²⁴⁾ og skal efter svenske Beretninger have holdt en Tale for at besmykke det stokholmske Blodbads Retfærdighed ved det forud for Henrettelsen afholdte Bursprog eller Beslutning. Sammen med Borgmester Hans Mikkelsen i Malmø skal han have havt stor Del i Kong Kristians Landslov af 1521; men herved kom han paa Kant med det katolske Stormandsparti, særlig med Gejstligheden, hvis Magt Loven meget indskrænkede. Han blev derfor Kong Kristian tro, da Uvejret brød løs over denne, deltog med Henrik Gjæe til Gisselfeld i Kjøbenhavns Forsvar, og fulgte efter Byens Overgivelse med ham til Bremen, hvor han ved diplomatiske Sendelser tjente sin fordrevne Konge. Han stod ogsaa en Tid højt i dennes Gunst, hvilken dog stadig formindskedes, trods hans dyre Forsikringer om evig Troskab, nærmest formedelst Kong Kristians store Mistænksomhed; hvorfor han, udsonet med den nye Regering ved Faderens og Morbroderens, Ove Billes, Hjælp vendte hjem til Danmark i Efteraaret 1527 — „og hans Omslag er saa forbavsende, at man har antaget, at der samtidig var 2 Niels Lykker“ (Hejse). Hjemkommen giftede han sig paa Nyborg Slot ved Juletid s. A. med Eline Nielsdatter, Datter af Norges Rigshofmester Niels Henriksen Gyldenløve (død 1523) og den myndige Fru Ingird Ottesdatter Rømer til Østeraat. Hr. Niels Lykke var allerede inden Brylluppet kommen til at staa højt i Frederik den 1.s Gunst, saa at Kongen endog bærede hans Forbindelse med Eline ved at være deres Bryllupsgæst. Han skal, efter Dr. Hejse, snart efter været slaaget til Ridder, og nævnes i danske Kilder første Gang som Ridder ²⁵/₁ 1528. Kongen gav ham endog Løfte om Søbygaard, som Hans Rud havde i Forlening, hvis han ikke fik „de eller nogle af de Len, som Fru Inger til Østeraat havde i Forlening“, hvilket Løfte er udstedt paa Gottorp Slot ²⁶/₁₂ 1528²⁵⁾, men dette blev overflødigt, da Hr. Niels, som kort

*) Denne mærkelige Mands Liv er her fortalt efter Dr. Møllerup: „Billeættens Historie“, Dr. Hejse: „Kristian den 2. i Norge“ og Professor Ludvig Daas: Fru Inger til Østeraat.

efter Brylluppet med sin unge Frue var rejst til Norge, her fandt en saa gunstig Modtagelse, at han blev optaget i det norske Rigsraad og kort efter ovennævnte Løfte fik store Forleninger: Fosen ved Trondhjem, Edøen, Søndmøre, Romsdalen, Stjørdalen og Herjedalen²⁶⁾, hvoraf en Del var Svigermoderens tidligere Len, men de 2 sidstnævnte Len afstod han 1531. Lykke virkede nu med Iver for sin nye Konges Sag og med Held, særlig i Trøndelagen og Nordlandene, som han berejste.

I Begyndelsen stod han i et spændt Forhold til de mægtige Krummedigers Slægt, men Forholdene førte senere til Forsoning og Forbund saavel med Henrik Krummedige, Befalingsmand paa Aggershus, samt med dennes Svigersøn Eske Bille, Befalingsmand paa Bergenhus, da de alle 3 maatte slutte sig sammen til Kamp mod Erkebisen Oluf Engelbrechtsen, der virkede for Kristian den 2.s Sag. Hans smidige Tunge fik endog mæglet Forlig med Krummedigerne og hans Svoger Vincent Lunge og deres Svigermoder Fru Inger. I det hele brugtes Hr. Niels Lykke meget som Mægler mellem de uenige norske Slægter, hvortil han jo ogsaa havde store Evner. Saavel herved som direkte virkede han meget for Frederik den 1.s Sag: Rigernes varige Forening, hvorfor han ogsaa i nogle Aar stod højt i Kongens Gunst, og det gav ham stor Magt og Indflydelse. Uheldigvis havde han en stærk Modstander i sin egen Svoger, Vincents Lunge, der stod i Spidsen for et Parti, som ønskede Norges Selvstændighed som Kongerige. I Sommeren 1531 var han tilsagt til Herremødet i Kjøbenhavn, og da dette opløstes paa Grund af de truende Krigsudsigter, forblev han i Danmark Vinteren over som Frederik den 1.s Raadgiver; men i Maj 1532 rejste han med til Norge som kgl. Kommissær paa den Flaade, som Knud Gyldenstjerne førte derop for at standse Kristian den 2.s Fremgang. Denne var nemlig i Slutning af 1531 landet med en Hær i Norge. Erkebisen havde banet ham Vejen, og Kristian var ²⁷⁾/₁₁ bleven hyldet som Konge i Oslo af en stor Del af Norges Adel og Almuen. Ved Forhandlingerne, som senere førtes med Kristian den 2., optraadte Hr. Niels Lykke som Frederik den 1.s Underhandler, og han var saaledes med at besnære den uheldige Konge ved Tilsagnet om det „kristelige Lejde“, som „helligt og ubrydeligt holdes skal under Guds evige Straf og vore Sjæles Fortabelse“, der, sveget, førte den landflygtige Konge i Sønderborg Fængsel ²⁸⁾/₇; 1532.

Da Vincents Lunge imidlertid var vundet for Frederik den 1., fik Lykke det Hverv i Forening med ham at bringe Nordlandene til Rolighed under Kong Frederiks Regimente — et Hverv, som han gerne paatog sig, da hans Troskab mod Frederik den 1. var kommet ham dyrt at staa, idet Erkebisen paa Kristian den 2.s Tilskyndelse havde inddraget baade hans, Svogerens og Svigermoderens Len, og Oprørerne havde afbrændt hans Lensgaard Fosen. Hans Hustrus Død i Eske Billes Hus i Bergen i Sommeren 1532 forhindrede ham imidlertid i straks at efterkomme sin Konges Bud, hvorfor Hvervet blev ham frataget og overgivet Biskop Hans Reff i Oslo og Claus Bille til Lyngsgaard i Skaane, Lensmand paa Bohus Slot. Vel fik han sine Forleninger igen, men hans Betydning i Norge var forbi, og Danmark saa han aldrig mere. Da han nemlig indlod sig i en utilladelig Forbindelse med sin Svigerinde Lucie, med hvem han fik en Søn ¹⁷⁾/₄; 1535, knækkedes hans Anseelse, og hele Slægten rejste sig imod ham. Det var ham jo umuligt efter den katolske Kirkes Lære, der ikke tillod Ægteskab mellem saa nærbeslægtede, at give den forførte Kvinde Oprejsning ved Ægteskab, hvad han ellers gerne vilde, og anholdt — men forgæves — baade hos Svogeren og Sviger-

moderen om sin Svigerindes Haand; de vendte sig med Afsky fra ham, som en, der havde begaaet Blodskam. Erkebispem, som i Begyndelsen optraadte mæglende i Sagen mellem Slægten, satte senere Hr. Niels Lykke i Forvaring paa sit Slot Stenviksholm, og her blev han Juleaften 1535 tagen af Dage ved Kulosforgiftning, noget over 40 Aar gammel.

Paa Gavnø var Lensmandsskabet ved hans Flugt til Tyskland allerede ^{22/6}, 1523 ved et „Livsbrev“ besat med Frederik den 1.s sikreste Støtte, Danmarks bekendte Rigshofmester

MOGENS GJØE ELLER GØYE,
Herre til Krænkerup og Gundersløvholm etc.

Hans Livsbrev (Livsbrev) paa Gavnø Kloster gav ham fuld Raadighed over Klosteret, undtagen hvad gejstlig Ret, „der kan tilfalde Bispem af Sjælland“ — „mod at han holder den sædvanlige daglige Gudstjeneste og gør de gode Jomfruer, som derinde ere, slig Redelighed og Rettighed, som dem bør og sædvanligt er, samt holde Tjenerne ved Lov og ej forhugge Skovene“. Livsbrevet er udstedt i Kong Frederiks Feltlejr foran Kjøbenhavn og overbragt ham af Biskop Lage Urne i Roskilde²⁷⁾. Mogens Gjøm er født omtrent 1470 paa Krænkerup, nu Hardenberg paa Lolland — og er ældste Søn af Rigets Marsk Eskild Gjøm til Krænkerup, Ridder og Rigsraad, samt Fru Mette Rosenkrantz til Bjørnsholm og Boller. Forældrene levede næppe lykkelig sammen; thi Hustruen forlod sin Mand og gik i Graabrødre Kloster i Næstved, hvor hun blev begravet, og Eskild Gjøm giftede sig saa med Sidsel Brahe, endnu i sin 1. Hustrus Levetid. Om Mogens Gjøes Ungdom vides intet, men 1503 var han Rigsraad og stod i stor Yndest hos Kong Hans og senere hos Sønnen Kristian den 2., saa at sidste sendte ham til Carl den 5.s Hof for at hjembringe dennes Søster Prinsesse Elisabeth som Kong Kristians Dronning. I dette Rejsefølge var ogsaa Mogens' Broder, ovennævnte Henrik Gjøm, Rigsraad Hans Bille til Egede, Norges Riges Hofmester Niels Henriksen Gyldenløve²⁸⁾, samt Erkebispem i Trondhjem Erik Valkendorf. 1520 deltog Mogens Gjøm med Hæder i Krigen mod Sverrig og blev udnævnt til Marsk. Kong Kristian elskede ham højt, og han var i lang Tid tilligemed Broderen Henrik Kongens fuldtro Mand, men gjorde dog tilsidst, meget mod Broderens Vilje, fælles Sag med den oprørske jydsk Adel; dog deltog han sammen med Biskop Ove Bille i Aarhus og Knud Henriksen Gyldenstjerne i Mæglingen mellem Kongen og den jydsk Adel i Særsløv Kirke ved Viborg den ^{2/2} 1523, hvor de ogsaa opnaaede at afslutte en Stilstand med dem paa 3 Uger, men da Oprørerne benyttede denne Frist til at bevæbne den jydsk Almue, var deres Bestræbelser for Kristian den 2.s Sag frugtesløse, og et senere Møde med Oprørerne i Horsens den ^{2/2} s. A. var ogsaa uden gunstigt Udfald. Imidlertid var Kristian den 2. fra Fyen kommen over til Vejle, og her blev han af Landsdommeren i Jylland Mogens Munk overbragt den jydsk Adels og Præstestands Opsigelsesbrev, iblandt hvilke Navne ogsaa Mogens Gjøes skal findes, hvorvel han ikke har sat sit Segl under, — hvilket Opsigelsesbrev iøvrigt Kristian den 2. benægter nogen Sinds at have modtaget. Da saa Kristian den 2. forlod Danmark 13. April, sluttede Mogens Gjøm sig fuldtud til den nye Konges Parti og hyldede ham, hvorfor han lønnedes med Rigs-hofmesterembedet. Ved Københavns Overgivelse til Frederik den 1. d. ^{1/1} 1524 var han og Oluf Rosenkrantz til Vallø Hovedmændene i Forhandlingerne herom, og Mogens

Gjøe lønnedes atter med flere indflydelsesrige Poster. Saaledes var han i Forning med Biskop Lauge Urne (død 1529) i Roskilde og nævnte Oluf Rosenkrantz*) kongelig Statholder i Sjælland 1524, og fra 1527 var han Statholder i Jylland. Sammen med Ove Bille, Biskop i Aarhus, og Joakim Rønnow, Rigens Kantsler og siden Lauge Urnes Død Biskop i Sjælland, dannede han med dem et Regeringsraad, som naar Frederik den 1. var fraværende i Hertugdømmerne havde Forpligtelsen at sørge for Krigsfolkets Underhold og Skatternes Oprævning**).

Mogens Gjøe var ivrig Lutheraner, og paa Herredagen i Kjøbenhavn 1525 tog han sammen med Drosten Erik Banner til Kallø Parti for Lutheranerne, hvorfor han ogsaa grundigt hadedes af Katholikerne, der, fordi han især var ivrig for Tiggermunkenes Udjagelse af Landet, kaldte ham „Klosterstormeren“ og „Djævelens Drabant og Tjener“. Han skal saaledes (efter Daugaards dsk. Kl., Sd. 208) have frataget Munkene i Graabrødrekloster i Næstved — hvor hans Moder og hans Forfædre laa begravede — en Sølvkalk, som hans Bedstefader havde skænket Klosteret. Paa Herredagen i Kjøbenhavn 1533 fik han udvirket, at Hans Tausen, som var forvist Sjællands og Skaanes Stifter, fik Lov til at forblive i Kjøbenhavn og prædike, mod at han selv indestod for, at Tausen vilde være Biskop Rønnow lydig. Vel mislykkedes hans og Erik Banners — „med menige Adel og Kjøbenhavns Borgeres“ — Fordring om et øjeblikkeligt Kongevalg paa denne Rigsdag, men da Grevens Fejde imidlertid udbrød Aaret efter, og Skylden for alle de Ulykker, som denne medførte, kastedes paa Biskopperne som de, der havde hidbragt dem ved at forhindre Kongevalget, saa drev han, trods Gejstlighedens fortsatte Modstand, igennem med et stort Tal af „menige Rigens Adel“, at Hertug Kristian valgtes til Danmarks Konge den 4. Juli 1534 i Ry Kloster ved Skanderborg, og han var med at overbringe Hertugen Udfaldet af Valget. Efter at Grevens Fejde var endt, bidrog han meget til at mildne de haarde Straffedomme, som gik over Oprørerne, da han tilligemed Biskop Ove Bille var Statholder i Jylland fra 1534—40. I disse Aar boede Mogens Gjøe paa Tordrup**) (Torup) Slot, nu Frisenvold ved Randers, som han allerede Torsdagen efter St. Franciscus Dag 1502 havde modtaget til Len paa *Livstid* af Kong Hans. Under Tordrup Slot laa Gislum, Galten og Hovbjerg Herreder; det var et Pantelen, og den Sum, som Kong Hans fik herfor, udgjorde 1175 runde Gylden, 14 svære Nobler, 4 Postulatsgylden, 100 Sletmark, 200 danske Mark, 660 Mark Sølv i kølnsk Vægt***).

Mogens Gjøe var en dansksindet Mand, der sammen med Eske Bille til Svanholm, fhv. Befalingsmand paa Bergenhus, Johan Friis til Borreby, Rigens Kantsler, og Oluf Rosenkrantz til Vallø dannede en stærk Modvægt mod den Strøm af indvandrende tyske og holstenske Herremænd, som især søgte at gøre sig gældende i Kristian den 3.s første Regeringsaar; men trods dette vedblev han „som den aabne og ridderlige Karakter han var, dog altid at nyde sin Konges Gunst“. (Møllerup: Billeættens Historie.)

Ved adskillige Mageskifter med Kronen samt ved Køb blev Mogens Gjøe efterhaanden en meget rig Mand. Han ejede mange Herregaarde, deriblandt Krænkerup, Klausholm, Bollerup, Brentved, Gundersløvholm og Skjærse paa

*) Oluf Rosenkrantz var Ridder, Rigsraad og Befalingsmand paa Nyborg Slot, samt Frederik den 1.s Søn Hans' Hofmester.

**) Tordrup Slot var opført af Valdemar Atterdag 1357 af 11 nedrevne Kirker. (Richardt: Valdemar Atterdags Hist., Sd. 195.)

Mols. Han havde tillige store Forleninger; foruden Gavne og det store Tordrup Len, havde han Hundslund i Jylland i Pant for 3000 rinske Gylden og 500 Jochimsdaler³¹⁾; men han havde ogsaa i sine 2 Ægteskaber mange Børn, nemlig med sin 1. Hustru Mette Bydelsbach, Datter af Albrecht Bydelsbach og Fru Pernille Broch, 8 Børn^{*)}: Axel, Albert, Eskild, Mette, Pernille, Birthe, Sofie og Ellen. Med sin 2. Hustru Margrethe Sture, Datter af Claus Sture til Gammelgaard og Fru Sofie Holksdatter, havde han 9 Børn^{**)}: Christoffer, Mette, Ide, Helvig, Pernille, Anne, Margrethe, Erik og Falk.

Højt æret af sin Konge og Samtid døde den store Statsmand ¹⁶/₇, 1544 og blev med begge sine Fruer begravet i Voldum Kirke ved Aarhus, Sognekirken til Klausholm.

Paa hans Ligsten staar følgende Indskrift:

„Her ligger Erlig oc Welbyrdig Mand oc strenge Ridher Hr. Magnus Gøye til Krænkerup, Dannemarchis Riges Hofmester oc begge hans Hustruer: Fru Mette, Albert Bydelsbachs Daatter og Fru Margrethe, Claus Stures Dotter Ao Do MDXLIII (1544).“

I de sidste Aar af Mogens Gjoes Levetid nævnes som „Forstander“ eller Bestyrer af Gavne Kloster

HANS WILLUMSEN (SORT)

af Familien Baden, hvis Vaaben eller Skjoldmærke var en Muslingeskal med Halvmaane over, paa Hjelmene en Paafugleferbusk³²⁾. Hans Willumsen er næstældste Søn af Willum Sort eller Svartz, som han skrives i et Dokument i Herlufsholms Godsarkiv af 1464 angaaende ulovligt Fiskeri i Susaaen ovenfor Broen mellem Næstved og Lille-Næstved, hvilket Fiskeri tilhørte Skovkloster. Villum Svartz eller Sort var allerede 1462 Borgmester i Næstved, 1480 skriver han sig til Lekkende og 1488 til Lille-Næstved; hans Hustru hed Mette Halvægge. Hans Willumsen var 1512 Hr. Mogens Gjoes Foged paa Gundersløvholm, i hvis Tjeneste

*) Axel G. var gift med Dorte Lindenov. Søster til Hans Joh. L. til Gavne, de havde ingen Børn; han døde paa Klausholm 1537, hun døde 1582.

Albert til Krænkerup, død ²¹/₈, 1553, gift med Anna Rosenkrantz Ortesdatter til Boller, død paa Torbenfeldt ²¹/₁₁, 1589, begravet i Ringsted Kirke ¹/₁, 1590.

Eskild til Gundersløvholm, Rigsraad, gift med Sidsel Bryske Carlsdatter: han var Befalingsmand paa Skanderborg Slot, hvor han døde ²/₁, 1560 uden Børn.

Mette, gift med Johan Oxe til Nielstrup, død 1536, Moder til Peder Oxe, Gisselfeld.

Pernille, gift 1. Gang med Anders Galt til Rudsberggaard paa Lolland, 2. Gang med Berge Trolle til Lille. Rdr. og Rigsraad.

Birthe eller Birgitte, gift med Herluf Trolle, Danmarks bekendte Admiral.

Sofie, gift med Mogens Bille til Svanholm. 1526 fulgte hun Frederik I.s Datter Dorothea til Prøjsen som Hofmesterinde, men døde paa Hjemvejen i Stettin — Dr. Møllerup anfører 1526, Professor Becher 1537.

Ellen eller Eline, gift med Mouritz Stigsen Krogenos, Lensmand til Skjoldenæsholm, Herre til Bollerup og Aagaard i Jylland, Markie og Færlide i Skaane, hvortil Eline medførte Herregaardene eller Anpart deri: Krænkerup, Skjærso, Arnsbjerg, Blæsbjerg, Kjældkjær, Torbenfeld, Løgsmose, Klausholm, Græset og Gundersløvholm (Arkivar Thiser: Eline Goyes Jordebog).

**) Christoffer til Gundersløvholm, Bollerup, Klausholm og Ourebygaard, gift med Beate Balle, Datter af Erik Balle (til Ouregaard) og Sofie Rud.

Mette, gift med Just Høg til Vong, nu Sofendal i Venge Sogn, Aarhus Stift.

Ide, gift med Otto Rosenkrantz til Næsbyholm, Moder til Hans Joh. Lindenovs Hustru, Margrethe Rosenkrantz, Gavne.

Helvig, 1. Gang gift med Otto Gyldenstjerne, Lensmand paa Bygholm ved Horsens, 2. Gang med Mogens Gøye til Bremersvold paa Lolland.

Falk til Skjærso. Han opførte 1592 Ladegaarden dersteds og forskønnede Hovedbygningen; han var Lensmand paa Bornholm, hvor han døde ²/₁, 1594. Falk G. var gift 1. Gang med Ide Ulftand. Deres Søn Mogens Gjøe til Gundersløvholm og Bollerup var Skolcherre paa Herlufsholm fra 1609—18.

han vistnok er forbleven, indtil han 1523 fik Faurholm i Strø Herred som Pantelen for 100 lybske og 300 danske Mark tilligemed Vester Egersborg By i Hammer Herred³⁵⁾, hvilke Len han $\frac{11}{10}$ 1547 ombyttede med 15 Gaarde i Ringsted Herred, som forhen havde ligget til St. Clara Kloster i Roskilde³⁶⁾. Den $\frac{1}{12}$ 1540 blev han „Forstander“ paa Gavnø, hvilken Stilling han beklædte til $\frac{27}{4}$ 1544, da Jochum Beck til Førslov i Flakkebjerg Herred udnævntes til Forstander eller Lensmand paa Gavnø.

Hans Willumsen hørte til den foran nævnte „menige Rigens Adel“, og kaldes i Slægten Gøyes Gavebrev til ham af 1545 „welbiurdig Svend“, men han har dog sikkert nydt baade Agtelse og Tillid hos de store Adelslægter i sin Egn, med hvilke han oftere omtales. Saaledes nævnes han i en Vidnesag Fredagen efter St. Boels Dag, 23. Juni 1531, sammen med den mægtige Billeslægt og andre Adelsmænd i Fru Gundel Griis' Hus paa Graabrødre Kirkegaard i Næstved³⁷⁾. 29. Juni 1543 var Hans Willumsen „Forstander paa Gaufnø“ med at forsegle et Gavebrev af Knud Rud til Vedby paa noget Gods i Flakkebjerg Herred³⁸⁾.

Fredagen efter Hellig 3 Konger 1544 købte han ifølge en Designation over Dokumenter i Herlufsholms Godsarkiv 1 Gaard i Lille-Næstved af Biskop Ove Bille, Abbed paa Skovkloster fra 1537—55.

Sluttelig anfører vi et Gavebrev til Hans Willumsen fra hans afdøde Herres, Hr. Mogens Gjøes Børn og Svingersønner, der viser, at han har været en tro og afholdt Tjener. Det lyder med Datidens Retskrivning saaledes:

„Wi efterskrevne Eskild Gøye til Græset (Græsted), Albrecht Gøye til Gundersløfholm, Christoffer Gøye til Aunsberg, Falck Gøye til Skiærsoe paa vore ejgne, Børge Trolle, liensmandt paa Aahus (i Skaane) Mouritz Olsen (Krogenos) liensmandt till Skioldenæs, Herlof Trolle liensmandt till Ørekrogen (Kronborg) paa vore Hustruers Pernilles, Ellines og Birgittes (Vegne), Peder Oxte til Nielstrop paa mine oc mine mettsøskende: Ottho Gyldenstiernes, lensmandt til Bygholm, Jost Høeg til Wong paa vore Hustruers Helvig og Mette Gøyes vegne oc Eskild Gøye forbenævnt paa min Søsters Ide Gøyes Vegne: Giør alle witterligt, att for den villige oc tro Tieneste, som erlig oc velbiurdig Svend Hans Willomsen i Lille-næstved, alles vores salige Fader, Morfader og Hustruers Fader, Hr. Mogens Gøye udi sit liffuende Liff gjort og bevist haffuer — haffuer fuldbiurd oc stadfestet oc nu mett thette wort obne bref Samtøcher vi fuldbiurder oc stadfæster forne Hans Willomsen thette vort salige Faders Forlosningsbref hand aff ham haffuer paa ij (2) Gaarde liggendis udi Thune Herret, Thordzlundelille same forne Gaarde mett ald deris rente oc rettighed at haffue, nyede bruge oc beholle sin Liifstid oc saa lange hand leffuer quit oc frit udi alle Maader, som han thenom till thenne Dag haffd haffuer; oc naar forne Hans Willomsen udi Gudtz Naun dør oc afgaar, tha skal same forne ij Gaarde i Thordzlund komme quit oc frii till oss heller vore arffuinge igjen oc ey hans willomsen arffuinge effther hands Død noget at befatte sig mett same forne gaarde effther then Dag udi nogen Maade. Till ydermere widnisbiurd haffuer wi ladet trække vor Signett neden for thette wort obne breff. Som gifuet oc skriffued er udi Kiøbenhaffn wor Frue Dag Anno mdxlv (1545).

(Pergamentsbrev med 10 underhængende Segl i Rigsarkivet.)

³⁵⁾ Danske Adelsbreve i Rigsarkivet i København. — Gundel Griis var gift med Hr. Oluf Daa til Ravnstrup, død 1532, begge begravede i Herlufmagle Kirke ved Næstved; deres Datter Dorthe Daa var gift med Knud Bille til Kjærsgaard, og da Gundel saaledes var Svingermoder til en af Slægtens ansete Mænd, er det vel Grunden til, at denne samledes i hendes Hus.

JOCHUM BECK

— ogsaa skrevet Joakim og Jachim — var Lensmand paa Gavnø Kloster fra $21/1$, 1544 til Oktober 1547. Han er Søn af Lasse Beck til Førsløgaard og Margrethe Pedersdatter Ravensberg til Beldringe. Han blev Student ved Københavns Universitet 1518, og efter endt Studietid indtraadte han som Sekretær i Rentekammeret og blev som Løn forlenet med et Kannikdom i Roskilde 1530. Her udmærkede han sig saaledes, at han allerede 1539 blev Danmarks Rentemester eller Finantsminister, og denne Stilling beklædte han med Dygtighed til 1569, da han afløstes af Peder Oxen til Gisselfeld; han lønnedes da ogsaa herfor ved forskellige Forleninger, saaledes som Risby Birk i Nærheden af hans Hovedgaard Beldringe samt „Vor Frue Kapels Vikarie“ i Kallundborg, som han beholdt til 1567. $27/1$, 1544 blev han, som nævnt, Lensmand paa Gavnø, og hans Lensbrev herpaa er i Uddrag saalydende:

„Jachim Beck har Brev ad gratiam o: uden Afgift paa Gavnø Kloster; dog at han skal besøge Jomfruernes tilbørlige Underhold og lade holde tilbørlig Skik i Klosteret efter Ordinantsen og giøre tilbørlig Tjeneste deraf, bygge og forbedre Klosteret og holde Bønderne ved Lov, ej forhugge Skovene eller ødelægge noget Adelvildt eller andet grovt Vildt, og ikke sælge eller afhænde nogen af de vornedes Sønner“.

(Udstedt i Rendsborg Dominica misericordia Dni 1544.)

Allerede inden han blev Lensmand paa Gavnø, havde han udvidet sin Fædrengaards Tilliggende ved Erhvervelsen af en Del Selvejergods fra de omliggende Bønderbyer, som Bønderne, formedelt deres Deltagelse i *Grevens Fejde* var fradømt tilligemed Ære og Liv. Kronens Skjøde herpaa er udstedt St. Clements Dag $23/11$, 1540. Knap 5 Aar efter — $28/1$, 1545 — fik han *fri Birkeret* til alt sit Gods og alle sine Tjenere i Førsløv Sogn, *Jus. patronatis* (Kaldsret) til sin Sognekirke i Førsløv og Ret til at kræve Kronens Afgifter: Leding og Stud*) af de fra Kronen erhvervede Bønder i Førsløv Sogn³⁶⁾. 1558 forlenedes han med Vensløv og Arløsetorp i Flakkebjerg Herred samt med Everdrup i Baarse Herred, og 1563 fik han Dyrsløv By i Beldringe Sogn for sin Virksomhed som Rentemester, alt uden Afgift. De 2 sidstnævnte Len beholdt han endog til sin Død 1572.

Af „Vor Frue Kapels Vikarie“ i Kallundborg forpligtedes han dog 1551 til at svare Sognepræsten i Kallundborg 4 \tilde{r} Rug og 6 \tilde{r} Byg**), skønt det kun bestod af 9 Gaarde (8 Gaarde i Nyrup, Raklev Sogn, og 1 Gaard i Rørby Sogn), saalænge han levede — og „naar han døde, skulde Vikariatet henlægges til nævnte Sognepræsts Underhold“. Endelig havde han fra 1568 til sin Død Munkelivs Kloster ved Bergen i Forlening. Aaret før sin Død 1571 blev han Landsdommer i Sjælland. Ved disse mange Len erhvervede Rentemesteren sig stor Velstand, for hvilken han købte Jordegods til sine Hovedgaarde Førsløv og Beldringe, ligesom han ogsaa foretog mange Mageskifter med Kronen for at samle sig Ejendomme omkring dem. Saaledes køber han $11/12$, 1542 Kronens Gods i Beldringe Sogn, der dog kun var 9 smaa Gaardsæder, „der plejer at ligge til Stiftets Gaard „Lechinge“. Samme Aar fik han 2 Gaarde i Birkerød Sogn, „som ligge ved Hjortholm i Kronens Enemærker og Fredejagt“.

*) Leding var en Afgift til Kronen, som var traadt i Stedet for personlig Deltagelse i Krig. Stud eller Stød var en Afgift i Stedet for personligt Arbejde til Fæstningers Vedligeholdelse.

***) 1 \tilde{r} Rug = 20 Skpr., 1 \tilde{r} Byg = 24 Skpr. eller 4 Tdr., Tønden regnet til 6 Skpr.

1545 købte han af Torben Bille til Egede, Sandholt og Abrahamstrup, Befalingsmand paa Vordingborg Slot, 14 Gaarde, som Billes Søstre senere tilbagekøbte for 1230 Dlr. og 2 Gaarde i Flakkebjerg Herred³⁷⁾. $\frac{1}{n}$ 1560 fik han Kronens 3 Gaarde i Dyrlov, Beldringe Sogn, „der ligge ved hans Gaard Beldringe og høre til Beldringe Kirke“ — „dog skal Kirken beholde Landgilden deraf“. Det var altsaa af de saakaldte „Kirkegaarde“, hvoraf Jorddrotten kun havde Herlighedsretten samt en Afgift for Værn — Gaarde, som tidligere eller senere almindelig behandlede som andre Fæstere. $\frac{11}{6}$ 1561 mageskifter han med Roskilde Domkirke og faar Johannes Baptistæ Præbendes Gods i Faxinge By, Baarse Herred, 10 Gaarde og 6 øde Jorder i alle 3 Faxinge Marker og Faxinge Hestehave (kongeligt stadfæstet i April 1562). $\frac{23}{4}$ 1565 erhverver han med Ejler Grubbe til Lystrup, Rigens Kantsler, og Eskild Gøye til Skjærringe paa Falster alt det Vikariegods, som havde ligget til St. Boetii Alter i Aarhus Domkirke, „hvortil de efter Recessen var rette Arvinger“ — altsaa Gods, som deres Forfædre havde skænket dertil, og som den store Reces af $\frac{30}{10}$ 1536 gav Adelen Lov til at reklamere, naar de kunde bevise deres Arveret dertil. De fik det dog kun „mod en Sum Penge“, saa man ser deraf, at Kongerne ikke altid gav Adelen deres Forfædres Sjøelagaver helt gratis tilbage, hvad forhen har været antaget. Endelig erhverver Jochum Beck sig $\frac{10}{10}$ 1566 en Gaard i Beldringe Sogn kaldet „Oregaard“ med tilhørende Jord paa Faxinge Mark, nu „Oregaardsvænget“, mod at give en af hans Hustrues Arvegaarde i Kongens Vildbane og Fredejagt.

Men som Herremanden saaledes varetog sine egne Interesser, var en stor Godssamler og en myndig Herre i at hævde det erhvervede, særlig dog i Hævdelsen af sit Jagtgebet, saa var han som Rentemester og Lensmand ogsaa en duelig og fortjent Mand, „hvis Navn man i Datidens Regeringsakter idelig støder paa“ (Biografisk Lexikon). Og Ætten slægtede ham paa, saa den i lang Tid hørte til Landets anseteste og rigeste Familier, der beklædte mangt et Statseembede, indtil den uddøde her i Landet 1682 med Sønnensøns-Sønnen Jochum Bech til Førsløv*).

Rentemesteren blev 1522 gift med Anne Jacobsdatter Ravensberg, Datter af Jacob Jepsen Ravensberg til Kindholm og Beldringe (Broder til Kong Hans' Kantsler, Johan Jepsen Ravensberg, Biskop i Roskilde) og Fru Dorthe Christoffer Bassetdatter. De havde 4 Børn, nemlig Sønerne *Albert* og *Lave*, som i Forening ejede deres Fædre- og Mødregeaarde: Førsløv og Beldringe, hvilken sidste de i Forening ombyggede. Lave blev siden Rentemester.

Margrethe, opkaldt efter Farmoderen, blev gift med Palle Christoffersen Ulfeld til Haldager, død 1571.

Dorthe, opkaldt efter Mormoderen, blev gift med Claus Huitfeldt til Krumstrup, Landsdommer over Lolland-Falster og Svigerfaderens Eftermand som Lensmand paa Gavnø.

Jochum Beck døde den $\frac{25}{1}$ 1572, hans Frue $\frac{23}{7}$ 1573, og begge ligger begravne i deres Sognekirke ved Førsløvgaard. Deres Ligsten af Marmor findes

*) Jochum Bech var født 1602, studerede ved Universiteter i Leyden (Holland) fra 1622, blev Hofjunker 1627, Lensmand paa Københavns Slot fra 1632—34. Han ejede over 3000 Tdr. Htkr. i Danmark og Skaane og ansaa en Tid for Landets rigeste Godssejer; men han tilsatte sin Rigdom ved uheldige Spekulationer i Alluntivirkning paa sin Herregaard Andrarum i Skaane og døde forældet. Efter Skaanes Afstaaelse sluttede Slægten sig til Sverrig, hvor hans Efterkommere under Navnet Beck-Friis blomstrer som en talrig og anset Slægt.

endnu i Førsløv Kirke; den bærer begge deres Billeder i Legemsstørrelse med deres 8 Ahnevaabner, 7 paa hver Side af Figurerne og ét over disses Hoved. Under Billederne læses:

„Aar 1572, den 25. Januar døde Jochim Beck af Førsløf. Aar 1573, den 23. Juli døde Fru Anne Ravensberg af Beltringe oc ligge bode begrafne“.

Paa Fodenden af Stenen læses:

„Jochim Beck af Førsløf gaar oc hans Husfru, Fru Anne Ravensberg deres XVI Ahner monne være, som her paa denne Sten udfugne ere MDXLIII“ (1543).

Øverste Inskription er *indhuggen* i Stenen, nederste er med *ophøjede* Bogstaver („udfugne“) og nu meget slidte.

Familien Becks Vaaben var en Søvlillie i blaat Felt med 2 skraatstaende Søvlillier paa Hjelmen.

Da Stamfaderen og Slægten levede og virkede i Sydsjælland i halvandet Hundrede Aar, kan vi ikke undlade at anføre et Vers, som er almindelig kendt blandt Befolkningen i Egnen og viser, at Stamfaderens Minde, trods de henrundne 300 Aar endnu ikke er helt glemt. Efter Traditionen lyder det i al sin Fordringsløshed saaledes:

„Jochum Beck var ingen Gæk
han raadte godt for Kongens Pengesæk *)“.

CLAUS HUITFELDT

til Krumstrup, Ryslinge Sogn i Fyen, Landsdommer over Lolland-Falster, var Lensmand paa Gavnø Kloster fra ^{12/10} 1547 til April 1549. Han er ældste Søn af Otto Clausen og Fru Barbarra Eriksdatter (Blaa), Datter af Erik Olufsen til Orebygaard og Fru Inger Poiske. Claus tjente som Hofsinde i Kongens Gaard, hvilket var den almindelige Vej til Forfremmelse for unge Adelsmænd, og som saadan fik han det Hverv af Kristian den 3. 1541 med en „Pinke“ (et lille Skib) og noget Mandskab at sejle til Norge og hjemføre de katholske Sølvkar og Helligdomsskrin, som var samlede fra Kirkerne i Trondhjems, Bergens og Oslo Stifter, men her blev han i Sollersund Kirke overfalden af nogle Hollændere, der bragte ham til Euckhuysen ved Amsterdam i Holland, hvor han sad fangen i 2 Aar, indtil han befriedes ved en kæk Daad af sin yngre Broder Poul. Denne havde opspurgt hans Fængselssted og begivet sig til en Naboby, hvor han saa Lejlighed til at fange en Borgmesters og en rig Borgers Søn fra Amsterdam, hvilke han bortførte til Buxterhude, hvor den sidstnævnte døde; men Borgmesteren i Amsterdam maatte for at faa sin Søn tilbage udlevere Poul sin fangne Broder Claus. Efter sin Hjemkomst blev Claus Huitfeldt 1543 Lensmand paa Abrahamstrup, nu Jægerspris i Horns Herred, og derpaa Lensmand paa Gavnø Kloster. Hans Lensbrev paa Gavnø er i Uddrag saalydende:

„Claus Huitfeldt, vor Hofsinde, faar af synderlig Gunst for villig og tro Tjeneste Gafvenø Kloster, som Jochim Beck sidst havde i Værge, indtil vi tilsige anderledes derom, dog at han besøger de Nonner, som nu ere eller herefter vorder indgivne, med deres tilbørlige Klæder og Føde efter den Skik, som vi med vort elskelige Riges Raad haver givet derpaa, gjør tilbørlig Tjeneste deraf, bygger

*) Ifølge Arkivar Thiset i Rigsarkivet skal Verset, efter et Udsagn af Tyge Brahe, gælde hans Søn Lave.

og forbedrer Klosteret, holder Tjenerne ved Lov og ej udfæster eller paalægger dem nogen ny Fæstning eller Husbondehold, heller ikke bort sælger nogen af de vornedes Sønner, som ere fødte paa Godset; ej forhugge Skovene og ej befatte sig med Jagten eller skyde og ødelægge noget Adelvildt eller andet grovt Vildt“.

Udstedt i Kjøbenhavn ¹²/₁₀ 1547. Følgebrev til Bønderne af samme Dato.

Fra 1549—56 havde Claus Huitfeldt Skiens Syssel i Norge, hvorpaa han sidste Aar blev Landsdommer over Lolland-Falster, og som saadan ¹⁸/₅ 1557 fik Karleby og Grimstrup Birker paa Falster „frit som Landsdommer“. Fem Dage efter Peder Oxes Fald fik han ²³/₂ 1558 alle dennes Forleninger³⁸), hvortil Ravensborg Slot og Halsted Kloster (nu Baroniet Juellinge) hørte med hele Lollands Nørre- og Sønder-Herred, ialt 5 Birker, hvilke han dog 1562 afstod mod Nagelsti og Vignæs Birker. 1567 fik han Bispegodset Sørup paa Falster, hvor forhen den myndige katolske Biskop Jens Andersen Beldenak oftere boede og førte heftige Fejder med Lensmanden Oluf Holgersen Ulfstand paa Bønned³⁹). Til Sørup Bispegaard laa Krønge Birk paa Lolland, som han afstod mod Aakjær i Jylland, der forhen hørte til Aarhus Bispestol, og Dronningborg ved Randers, hvilke Gaarde begge hørte til Kristian den 3.s Enkes, Dronning Dorotheas, Livgeding. Endelig havde han Brunlaag i Norge som Len fra 1570—74.

Skønt Landsdommer synes Claus Huitfeldt just ikke at have været i Besiddelse af nogen stærk Retfærdighedsfølelse, og er ikke bleven nogen Pryd for sin Slægt, der ellers tæller saa mange fortjente Mænd af Fædrelandet. Hans Griskhed efter Gods forledte ham til at tilegne sig tidligere af Forfædre skænkede Sjøelegaver, hvad den store Reces af ³⁰/₁₀ 1536 tillod. Saaledes bemægtigede han sig noget Gods fra St. Laurentius' Alter i Roskilde uden fuldtud at kunne bevise sin Ret dertil. Det gik dog upaataalt hen i en Del Aar, ja Godset var endog overgaaet i Arv til hans Brodersøn Jacob Huitfeldt — Broder til Danmarks berømte Kantsler, Historieskriveren Arrild Huitfeldt til Lille i Skaane — da Sagen paaklagedes af Domkirkens Værger. Sagen endte med, at Brodersønnen maatte tilbagegive Domkirken Godset efter Frederik den 2.s og Rigsraadets Dom af ¹¹/₃ 1570⁴⁰).

Efter sin Hustrues Død 1568 førte Claus Huitfeldt et temmeligt usædeligt Liv og forsaa sig grovelig mod det 6. Bud, hvormed et ejendommeligt Formaningsbrev af hans Sognepræst Hr. Sone Hansen i Ryslinge vidner⁴¹).

I Syvaarskrigen med Sverrig 1563—70 gjorde han i nogle Aar Tjeneste som Proviantmester; men synes ved denne Tid at være falden i Unaade hos Regeringen og modtog ikke efter 1570 flere Forleninger. Han døde ²/₉ 1591.

Med sin Hustru, foran nævnte Dorthe Beck Jochumsdatter, havde han Børnene:

Otto til Frøsløvgaard paa Mors, som han havde i Forlening, gift med Anne Kaas, Datter af Niels Kaas til Jølby og Fru Maren Dyre.

Lauge til Krumstrup, gift med Maren Munk Christoffersdatter.

Anders til Trondstadt i Norge, gift med Margrethe Pedersdatter Basse (af Hvideslægten) til Foss.

Margrethe, gift med Godske Mogensens Godske til Lidemarksgaard i Stevns.

Anne, gift med Mogens Bille til Rynkebygaard i Fyen.

Eline og Jacob, der begge døde i ung Alder.

Slægten Huitfeldts Vaaben er et hvidt Skjold med en rød Skraabjælke;

paa Hjælmen er vifteformig anbragt 5 røde og hvide Faner. En Linie af Slægten kaldte sig Hogenskind. Navnet Huitfeldt, efter Vaabenet, optog de først efter Frederik den 1.s Navneforordning 1526.

JØRGEN BILLE*)

til Ellinge i Skaane og Vallen i Halland**), var derefter Lensmand paa Gavnø fra 18. April 1549 til Februar 1552. Han er næstældste Søn af den senere Righofmester Eske Bille og Sofie Krummedige, Datter af Hendrik Krummedige til Mogenstrup i Skaane og Fru Anna Jørgensdatter Rud, og er født 1521 paa Hagenskov i Fyen, hvor Faderen den Gang var Lensmand***). Han blev opdraget hos Bedsteførelrene paa Mogenstrup til han efter Bedstefaderens Død 1530 blev sat i Sortebrødre Skole i Næstved for at læse og skrive og fik til Lærer Lektor Rasmus dersteds; han har muligvis boet hos Farbroderen Knud Billes Svigerforældre, Oluf Daa og Gundel Griis, som ved den Tid boede i Næstved. „Her voksede han sig stor og stærk, men med Lærdommen var det smaat bevendt“, medens hans Udyder — deriblandt Drukkenskab, hvorfor han allerede oftere havde maattet smage Bedstemoderens Ris — snarere til- end aften, hvorfor Mormoderen 1532 — samme Aar som Oluf Daa døde — atter tog ham hjem til Mogenstrup, hvor Huskapellanen nu søgte at bibringe ham mere Lærdom og bedre Moral, og det var ogsaa begyndt at gaa fremad med begge Dele, da saa Bedstemoderen døde Aaret efter 1533. Farbroderen Knud Bille til Kjærsgaard i Fyen, Befalingsmand paa Gladsakse i Skaane, overtog nu Formynderskabet for Børnene, da disse under de urolige Forhold i Norge, hvor Faderen var Lensmand paa Bergenhus, ikke kunde sendes dertil. Han sendte Jørgen til Lektor Frants Vormordsen i Malmø, men da der udbrød Pest i Byen, kom Drengen for en Tid hjem til Farbroderen, hvor Kapellanen saa underviste ham. Han kom dog snart igjen under Frants Vormordsens Tugt og blev anbragt i Huset hos Malmøs bekendte Borgmester Jørgen Kok eller Mønter.

Da Grevens Fejde imidlertid udbrød, tog Forældrene ham hjem til Vallen i Halland, men da Faderen igjen var rejst til Bergen, formaede Moderen ikke at holde Sønnen til Tugt og Bog, og da et skarpt Formaningsbrev fra Faderen til ham intet hjælp, og det formedelst Grevens Fejde blev umuligt atter at anbringe ham i Malmø under Frants Vormordsens Opdragelse, sendte Faderen ham til Lybæk. Her var han dog kun 1 Aar, thi da Broderen Hartvig 1535 sendtes til Leipzig for at studere, sendtes Jørgen kort efter ogsaa dertil, hvor de kom til at bo i Huset hos en Købmandsfamilie og fik hver sin Lærer; men da Plejeforældrene ikke tog sig af de unge Mennesker, der ligefrem led Mangel baade paa Føde og Klæder, tog Faderen dem begge hjem til Vallen i Efteraaret 1538. Vinteren tilbragte de hjemme, og da det blev klart, at Jørgen ikke duede til Studeringer, forblev han hjemme, medens Hartvig sendtes til Wittenberg, hvor han gjorde god Fremgang i Studeringerne og her havde en god Støtte i Mester

*) Jørgen Billes Historie er væsentlig fortalt efter Dr. Møllerups „Billeættens Historie“, hvoraf den er udtaget og samlet.

**) Det skønne Herresæde Vallen ligger henrivende smukt paa et skovklædt Bakkedrag, spejlede sig i en blank og dyb Sø, ret nord for Hallandsaas. (Severin Kjær: Gjøengehvdningen, Sd. 62.)

***) Eske Bille blev Rigsraad 1523 efter Kjøbenhavns Overgivelse til Frederik den 1., 1528 Lensmand i Bergen. Ridderslaget modtog han 1537 og blev s. A. Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot; ved Mogens Gjøs Død 1544 blev han Righofmester.

Hans Svaning, den senere bekendte danske Historieskriver, som opholdt sig her. Jørgen prøvede det nu som Krigsmand nogle Aar i Udlandet, kom hjem 1541 og var 1 Aars Tid Hofsinde — Faderen var jo nu Slotshøvidsmand paa Kjøbenhavns Slot — men dette har næppe tiltalt ham, da han Aaret efter tog Tjeneste hos Fyrsten af Cleve, fra hvem han forresten skildtes i Unaade uden at faa sin tilgodehavende Løn. Han flakkede saa et Par Aar om i Nordtyskland, men i Oktober 1543 træffe vi ham syg og sengeliggende i Conrad von Ramels Hus i Bremen, hvorfra han skrev hjem efter Penge til Hjemrejsen. Nu blev han atter Hofsinde i Kongens Gaard og deltog i Brudetoget til Sachsen 1548 med Kristian den 3.s Datter Anna, gift med Hertug Avgust af Sachsen. Efter Hjemkomsten fik han Befalingen over Hofsinderne i Aalborg, som der laa i Borgelejr. Han var nu 28 Aar og agtedes værdig til at blive Lensmand paa Gavnø Nonnekloster; dog har han næppe behandlet Nonnerne med særlig Blidhed, eftersom de klagede over den dem tildelte Underholdning, og skal man slutte fra hans senere Forhold som Lensmand, har Bønderne paa Gavnø Gods heller næppe haft nogen mild Herre i ham, ligesom Regjeringen vel heller ikke har havt de bedste Tanker om ham, da det betydelig kraftigere end forhen indskærpes ham, hverken „at jage i Klosterets Enemærker“ — eller fiske i Klosterets „Enemærkeskevand“*), dog skal det anføres, at han har givet Vejlø Kirkes mindste Klokke 1551 i sin Lensmandstid paa Gavnø.

Jørgen Billes Lensbrev paa Gavnø lyder i Uddrag saaledes:

„Vi Christian g. a. v. at vi af synderlig Gunst og for villig og tro Tjeneste have forlenet os elskelige Jørgen Bille, vor Hofsinder, vortt og Kronens Closter Gavfenø, indtil vi tilsiige anderledes derom, dog at han besørger de Nonner, der nu ere eller herefter vorder indgivne med deres tilbørlige Klæder og Føde efter den Skik, som vi med vort elskelige D. R. Raad haver givet derpaa, gjør tilbørlig Tjeneste deraf, bygger og forbedrer Klosteret, holder Tjenerne ved Lov, ej udfæster eller paalægger dem nogen ny Fæstning eller Husbondehold, heller ikke bortsælger nogen af de vordnede Sønner, som ere fødte paa Godset; han skal ej forhugge Skovene og ikke jage eller skyde Adelvildt eller andet grovt Vildt. Thi forbyde vi o. s. v.

Kiøbenhafn Slott Tirsdag efter Palmesøndag (15⁴/₄) 1549.

Under vort Signet

Christian.

Jørgen Bille var imidlertid 1545 bleven forlovet med Margrethe Brock, Datter af den i Slaget ved Svendstrup Bakker mod Skipper Clement faldne Rigsraad Niels Brock til Estrup og Wemmetofte og Fru Jytte Podebusch. Han giftede sig nu som Lensmand paa Gavnø; men hvorvidt Hustruen formaaede at mildne hans hæftige Sind, kan jo ikke vides — der er vel ikke stor Grund til at antage det, da hendes Slægt talte flere store Bondeplagere iblandt sig. Han forflyttedes da ogsaa efter knap 3 Aars Forløb i Februar 1552 til Gladsaxe i Skaane. Her fødtes deres ældste Søn Eske, opnævnt efter Farfaderen, som lige var død 1/2 s. A., og efterhaanden fik de ialt 12 Børn, hvoraf dog kun 3 Sønner, Jørgen, Peder og Niels, blev voksne, de øvrige Børn døde smaa. Men saa kom Syvaarskrigen 1563—70, og i denne fik Jørgen Bille Lejlighed til at vise sit Mod og sin Krigslyst. I Forening med Fættøren Sten Bille (Knud Billes Søn) og Otto Brahe havde han Overledelsen af

*) Denne Tilføjelse staar ikke i Lensbrevet, men anføres af Professor Becker i Danske Herregaarde under Gavnø, — maaske en senere Instruks.

Forsvaret af Skaane. Efter Tilbageerobringen af Bleking blev Jørgen Bille 1565 Befalingsmand paa Sølvitsborg, som han fik i Pant for 4333 Dlr. 1 Mk. og beholdt til 1573, da det indløstes af Kronen¹⁵⁾. Ved Erik den 14.s Indfald i Bleking i Juli 1564 afbrændte Svenskerne Slottene Lykaa og Sølvitsborg, ligesom de paa det grusomste plyndrede og afbrændte Rønneby. Disse Slotte genopbyggede Jørgen Bille og blev derfor ogsaa Befalingsmand over dem fra 1568—78; og da Svenskerne kom igen 1569, forsvarede han med Held Sølvitsborg mod deres fornyede Angreb. — Det var Slutningen af hans Deltagelse i Syvaarskrigen, men slet saa heldig var han ikke i Begyndelsen af den. Da tjente han i den skaanske Rytterfane, hvor han dog vistnok har udmærket sig, eftersom han 1565 fik en selvstændig Kommando i det sydlige Skaane over en Fænnike danske Knægte og en Fane Ryttere. Med denne Styrke gjorde han meget mod Kongens Ønske et Indfald i Smaaland for at aflede Fjendens Opmærksomhed fra den danske Hovedhærs Bevægelser — og Indfaldet udførtes ogsaa med stor Dristighed, men mislykkedes dog fuldstændigt. I dette paa Kløfter, Moradser og Skove saa rige Grænseland, hvor hver Mand er Kriger fra Barndommen af, blev han paa Tilbage-toget i en Hulvej overfalden af Bønderne under Lasse von Skaras Anførsel og mistede de fleste af sine Folk, skønt han fik Hjælp af den bekendte danske Friskarehøvding Mikkil Gjønge¹⁶⁾.

Som Godsadministrator gik Jørgen Billes Virksomhed ud paa at samle og afrunde sine Besiddelser omkring sin Hovedgaard Ellinge i Skaane, og han foretog derfor en Del Mageskifter med Kronen, der imidlertid angaar skaansk Gods og derfor ikke har nogen Interesse for dette Arbejde. Jørgen Bille var en stræng Herre mod Bønderne i de ham underlagte Len, hvorfor Blekingboerne klagede over hans Fogeders Undertrykkelser, og da det ikke hjalp, slog de dem ihjæl. Kongen maatte besikke 4 Adelsmænd til at dømme imellem Parterne og afhjælpe Misbrugene; og jævnlig udgik der kongelige Befalinger til ham om ikke at besvære Bønderne med højere Landgilde, end Jordebøgerne gav ham Ret til. Ligesaa stridbar viste han sig mod sine Naboer, hvem han stadig kivedes med om Gods og Penge. Trods dette var han dog en anset Mand; han og Frue blev oftere indbudt til kongelige Fester; han var med ved Kristian den 4.s Kroning den 2. 1596 og de dermed forbundne Ridderspil, og var, skønt en gammel Mand, en af de vigtigste Personer.

En Egenskab hos Manden fortjener ubetinget hæderlig Omtale: han var en dansksindet Mand. Han stod i Spidsen for de 70 danske Adelsmænd, som den 2. 1588, Dagen efter Frederik den 2.s prægtige Begravelse i Roskilde¹⁷⁾, hvor Rigsraadet var samlet, indgav deres i 12 Artikler affattede Klagemaal og Ønsker, der sikkert bares frem af en national Misstemning mod Holstenerne og de fremmede. Kristian den 4. var jo opdraget af den tyske Hofmester Henrich Ramel til Bækkeskov i Skaane, og Jørgen Bille med sine Medklagere var derfor bange for, at Kristian den 4. skulde nære særlig Interesse for sine tysktalende Undersaatter, hvad det ogsaa viste sig senere, at han gjorde, da han trods det danske Rigsraads Modstand, men efter sit holstenske Raads Tilskyndelse, lededes til at deltage i Trediveaarskrigen, hvorved Grnnden lagdes til den fjendtlige Stem-

¹⁵⁾ Fred. d. 2d.s Hofpræst Christoffer Knopf holdt Ligtalen over Kongen paa tysk, hvad der vel ogsaa irriterede de dsk. Adelsmænd. (Biografisk Lexicon 9. Bd., Side 252.)

ning, som Kongen og den danske Adel senere nærrede mod hverandre til Ulykke for vort Fædreland.

Efter sine Forældres Død arvede Jørgen Bille Vallen i Halland, hvor han boede i sine sidste Aar, og døde sidst af Brødrene, den 28. Juni 1601, 80 Aar gl., begravet 28. Juli s. A. i Voxtrup Kirke, der er Sognekirke for Vallen.

Hans Hustru Margrethe Brock var død mange Aar i Forvejen. Med hende havde han som meldt 12 Børn, hvoraf kun 3 blev voksne, nemlig:

1. Eske til Ellinge gift med Helvig Gjõe, Datter af Falk Gjõe til Skiersø og Fru Karen Krabbe Iversdatter.

2. Niels døde ugift 16. April 1590.

3. Peder til Vallen var gift med Birthe Laxmand, Datter af Poul Laxmand og Fru Thale Ulfstand.

Billeættens Vaaben bestaar af et 8del't Skjold, afvekslende i rødt og hvidt; paa Hjelmen 2 Vesselhorn afdelte i samme Farver og hvert besat med 3 Paafugle-fjer, samt til Skjoldholder en Vildmand.

MICHEL SEHSTED.

som han selv skrev sig, er Gavnøs sidste Lensmand fra 1552 til sin Død 1583. Michel Sehsted er en Holstener, indvandret i Kristian den 3.s Tid, da saa mange holstenske og tyske Adelsmænd kom herind, som vandt Rigdom og Ære og deres Konges Gunst i den Grad, at de tidtels fortrængte den gamle danske Adel baade fra deres Herresæder og fra Rigets Raad og Embeder. Michel Sehsted er Son af Kaj Sehsted til Kronsborg og Nordsee og Fru Bege von Ahlefeldt Henriksdatter, og han begyndte sin Løbebane i Danmark som Hofsinde*) i Kongens Gaard. Dette var i de Tider nok for at opnaa Embeder og Len, og Michel Sehsted blev ogsaa forsørgt dermed, idet han fra 1550—52 var Lensmand paa Svendstrupgaard ved Ringsted; derfra kom han til Gavnø, hvor han blev Lensmand paa samme Betingelser som Formanden, nemlig uden anden Afgift end den: „at besørge de Nonner, der nu ere eller herefter vorder indgivne med deres tilbørlige Klæder og Føde efter den Skik som vi med vort elskelige Rigens Raad haver givet derpaa“. I sit Lensbrev forpligtedes han endvidere til at ægte en dansk Jomfru af Adel; hans Valg faldt paa en Jomfru af Landets rigeste og mægtigste Slægter — og han blev ikke vræget, da han nemlig næste Aar 1553 ægtede Regitze Gyldenstjerne, Datter af den rige Knud Pedersen Gyldenstjerne til Thim (død 1552) og Sitzel Ulfstand, efter hvis Død hun arvede betydeligt Jordegods i Skaane og paa Sjælland¹⁾). Selv arvede Sehsted Gaarden Trudstrup og Gross-Nordsee i Holsten, og der blev saaledes en god Medgift til deres eneste Barn, Datteren Lisabeth Sehsted. Han kunde da ogsaa yde Kongen adskillige Laan: Saaledes laaner han ²⁾ 1563 Kong Frederik den 2. „300 gode, møntede og uforsædskede Jochimsdalere,

*) Hofsinde var en Forsættelse af det gl. Tinglied eller Knud d. Stores Huskarle. Det var en Nobel- eller Ædelgarde af unge Adelsmænd, der i Kriegen dannede Hof- eller Livfanen, tidligere kaldet „Kongens Mærke“, men i Freden gjorde Tjeneste om Kongens Person saavel hjemme som paa Rejser, stundom ogsaa lagdes i Borgeløjr hos en eller anden større Lensmand, naar deres Nærverelse ved Hoffet var uundvædig. De udgjorde her i Danmark sjældent mere end 50—60, men i Sverrig var Antallet af Hofsinde alm. noget større. Enhver af disse holdt efter sin Lejlighed og Rigdom en eller flere Svende, for hvem de havde frit Underhold saavel for dem selv som for deres Heste. Hofsinde skal have udmærket sig særlig ved Ditmarskens Erobring 1550, og var vel altid tapre og modige Mænd, da deres Opgave var at være Kongens nærmeste Forsvar og Værn i Kriegen.

som til Lybæk og Hamborg gængse og gjæve ere" — og dette var vel næppe det eneste Laan, han ydede sin Konge til Bestridelsen af de store Udgifter i den nordiske Syvaarskrig. At han stod i stor Anseelse hos Kong Frederik, fremgaar deraf, at denne bekostede Datterens Bryllup med Niels Parsberg til Vognserup og Sandbygaard, hvilket holdtes med stor Pragt paa Koldinghus Fastelavns Søndag den $\frac{1}{3}$ 1579 sammen med Brejde Rantzaus Bryllup med Sofie Rosenkrantz⁴⁵).

Niels Parsberg var Søn af Verner Parsberg til Harrestedgaard i Ø. Flakkebjerg Herred og Fru Anna Holch til Stadsgaard; og da Niels Parsberg senere skriver sig til Harrestedgaard, boede han rimeligvis her, saa at den gamle Svigerfader og Enkemand paa Gavnø saaledes havde sin Datter i sin Nærhed. Ægteskabet blev imidlertid ikke af lang Varighed, thi i Begyndelsen af 1592 døde Niels Parsberg og blev begravet $\frac{23}{2}$ s. A. i Roskilde Domkirke⁴⁶). Hans Hustru havde dog forinden født ham 3 Døtre, nemlig:

1. Ingeborg, gift med Claus Bille til Vandaas og Rosendal i Skaane.

2. Zitzel, opnævnt efter Oldmoderen, gift med Claus Malthesen Sehested til Høyeris paa Mors og Rydhave ved Holstebro, samt

3. Regitze, altsaa opnævnt efter Mormoderen, gift med Corfits Ulfeld til Bavelse.

Angaaende Michel Sehsteds Virksomhed som Lensmand paa Gavnø kendes ikke meget. Nonnerne uddøde efterhaanden i hans Tid, men skønt Udgiften til deres Forsørgelse derved blev mindre, har han dog næppe efterkommet sin Lenspligt, at give Nonnerne en forsvarlig Underholdning, thi disse klagede 1566 over ham herfor, hvorved han erhvervede sig et kongeligt Tilhold om at efterkomme sin Lenspligt. Derimod synes han bedre at have haandhævet sine og Klosters Rettigheder, hvad der bl. a. fremgaar af Fiskeristriden 1623. Klosterkirken er i hans Tid bleven omdannet og indrettet paa protestantisk Vis med Kirkestole for Klosterets Tjenere, de 17 Gaardmænd og en halv Snes Fiskere med Familie paa Øen; der findes endnu til begge Sider i Kirkens vestlige Ende nogle Kirkestole, som bærer hans Vaaben og Navnetræk samt Aarstallet 1576, disse er sikkert bekostede af ham, men om man tør slutte noget deraf om hans Guds frygt, kan jo ikke afgøres, hvorvel denne Tanke bestyrkes ved Indskriften paa hans og Fruens Gravsten, der endnu findes i St. Peders Kirke i Næstved i Sideskibet til venstre for Alteret, hvor de begge ligge begravne.

Efter de udhugne Billeder paa Stenen: han i Datidens Ridderdragt, fattende Sværdet med venstre Haand og med Handskerne i højre, hun i den ærbare Ridderfrues Dragt og med foldede Hænder, synes det at fremgaa — hvis da ellers Kunstneren har været nogenlunde heldig med at træffe Ligheden — at Michel Sehsted har været en ret smuk, velproportioneret, jovial og venlig Herre; Fruens Udtryk er ærbart, men bestemt, og hverken hendes Ansigtsform eller Figur betragter hende til Benævnelsen „en smuk Frue“.

Efter Indskriften maa man antage, at de har været fromme og alvorlige Kristne.

Over Billederne staar: Ecce Homo (Se hvilket Menneske!) og under dem følgende plattyske Vers:

„O gottes lamb herr Ihesu Christ,
 „Der du fur uns geschlachthet bist,
 „Whir danchen fur deinen tod
 „Fur dein leiden und grolle not“.

Hvilket paa dansk gengives som:

„O (du) Guds Lam, Herre Jesu Krist,
Du, som for os blev slagtet —
Vi takke (dig) for din Død
For din Lidelse og store Nød“.

Under Verset findes følgende Gravskrift, som ordret anføres:

„Her hvilis thillsamen y Rolighed erlige oc welbiurdirge Mand Michel Sehsted til Gauffnø med sin kierre Husfrue Rigisse Gyldenstiern, som leffde et christnid Ehteschab til Hobe fra thet Aar 1553 indtil Gud Almeckteste kallede hende aff thenne forgiengelige Werden thend 17 Dag Junii Aar 1576. Och honnom thereffther Aar 1583 then 27 Dag Novembris. Gud giffue dem baade met alle sinne Udvalde Christne en gledelig Opstandelse paa then yderste Dag! Amen!“

Michel Sehsteds Vaaben er 3 Søblade (Aakander) samlede med Spidserne om en Kugle. Paa Hjælmen 7 Hejrefjer vifteformig anbragte.

Gavnø Kloster hørte vel ikke til Landets store Len, mindre til de saakaldte Hovedlen, men var dog et ret indbringende Embede, naar henses til, at det var afgiftsfrit til Kronen mod at besørge Nonnernes tilbørlige Underholdning. Hvor mange Nonner Klosteret oprindelig var bestemt til, vides ikke, men deres Antal har næppe overstegit 12, eftersom Munkenes Antal i det nærliggende Skovkloster, hvis Jordegods var henvend $\frac{1}{3}$, Gang større end Gavnøs, næppe nogen Tid var mere end 12¹⁷⁾. Selv om nu, som forment, Nonnerne her hørte til Landets fineste Familier og skulde have en „tilbørlig og god Underholdning“ m. m., saa maatte Lenets Indtægter af ca. 1000 Tdr. Hartkorn foruden dets øvrige indbringende Privilegier vel kunne føde nævnte 12 Damer og tillige give deres Provisor eller Lensmand en anstændig Løn. Efter en Opgørelse i Professor, Dr. Erslevs „Konge og Lensmand“ fra 1574, faa Aar før Gavnø ophørte som Kloster, angives den „wisse Rente“ heraf til følgende Indtægter: Penge 124 Mark, 120 Tdr. Rug, 404 Tdr. Byg, 50 Tdr. Havre, 11 Tdr. Smør, 19 Skattekøer, 83 Svin, 137 Faar og Lam, 110 Gæs, 162 Høns, 1470 Æg, 28 Tdr. Kul, 846 Læs Ved og 24 Fodernød, hvortil kom den „uwisse Rente“, som bestod i Jagt-, Strand- og Fiskerirettighed, Toldfrihed for de Varer, Klosteret brugte, Stedsmaal, Sagefald m. m.; som altsaa her ogsaa tilfaldt Lensmanden, hvad ikke var Tilfældet med verdslige Len, hvor Lensmanden kun oppebar fra $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{20}$, medens Resten maatte afgives til Kongen. Da Hartkornet, lige til Matriklen af 1688 udkom, ikke var nogen fast bestemt Skyldsætning paa Jordejendom, men bestemtes ved Beregning af Landgildeydelsen — hvorfor man ogsaa har kaldt det *Landgilde-Hartkorn*, — saa var Hartkornet indtil 1688 ikke alene noget vekslende, men Beregningen deraf ogsaa usikker, eftersom Værdierne, der regnedes lig 1 Td. Hartkorn, til forskellige Tider og i forskellige Egne af Landet ikke var ens. Den ældste Jordebog over Gavnø, vi kende, er den i Skødet til Hans Johansen Lindenov af 1584; den angiver vel Landgilden, men ikke Taksten for 1 Td. Hartkorn eller Beregningsmaaden; derimod findes i Rigsarkivet flere Jordebøger over Gavnø saavel som fra de fleste af Landets Godser fra 1660—64, indsendte til Rentekammeret for at opnaa en mere ensartet Skyldsætning, hvilket ogsaa, om end ufuldstændigt, skete ved „Matriklen af 1664“, hvorfor der i nærmeste Aar efter foretoges en almindelig Opmaalng og Taksation hele Landet

over. Dette Arbejde findes beskrevet i de saakaldte „Markbøger“, som opbevares i Matrikuskontoret i København og danner Grundlaget for Udarbejdelsen af Matriklen af 1688^{*)}.

Efter nedennævnte Landgildetakster udgjorde Gavnø Kloster gods 1574 ifølge foranstaaende Landgilde Indtægter ca. 1000 Tdr. Htk., nemlig:

124 Mk. (2 Mk. = 1 Td. Htk.)	62 Tdr. „ Skp. „ Fdk. „ Alb.
120 Tdr. Rug (1 Td. Rug = 1 Td. Htk.)	120 — „ — „ — „ —
404 — Byg (ligeledes 1 = 1)	404 — „ — „ — „ —
50 — Havre (2 Tdr. = 1 Td. Htk.)	25 — „ — „ — „ —
11 — Smør (1 Td. Smør = 12 Tdr.)	132 — „ — „ — „ —
19 Skattekøer (1 — 3 Tdr. Htk.)	57 — „ — „ — „ —
83 Svin (Bolsvin?) 1 = 1 Td.	83 — „ — „ — „ —
137 Faar og Lam (3 Faar ell. 6 Lam = 1 Td.)	34 — 1 — „ — „ —
110 Gæs (fede 6 = 1 Td.) her regnet 12 = 1 Td.	9 — 1 — „ — „ —
162 Høns (24 1 Td.)	6 — 4 — 2 — „ —
73 $\frac{1}{2}$ Snæs Æg (24 1 Td.)	3 — „ — 1 — 1 $\frac{1}{2}$ —
28 Tdr. Trækul (24 1 Td.)	1 — 1 — „ — „ —
846 Læs Ved (24 = 1 Td.)	35 — 1 — 2 — „ —
24 Fodernød à 1 Td.	24 — „ — „ — „ —

Ialt 996 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. 1 $\frac{1}{2}$ Alb.

foruden Skov, som ca. 100 Aar senere udgjorde 1560 Svins Olden eller 65 Tdr. Htk. og her ikke er angivet — altsaa over 1000 Tdr. Htk. — hvorhos bemærkes, at her stadig, naar der var flere Takster for samme Landgildehartkorn, er brugt den laveste Ansættelse.

Efter Reformationen mistede Klostrene deres gejstlige Bestyrelse, hvad ogsaa fremgaar af foranførte for Gavnøs Vedkommende, og gik helt ind under kongelige Lensmænd, snart som Regnskabslen, snart som Afgiftslen. Lensmanden, eller som han ogsaa kaldtes paa Klosterlen — Forstanderen, skulde underholde de indgivne Nonner og Munke; dog da Recessen af $\frac{20}{10}$ 1536 gav disse Lov til at forlade Klostrene, faldt denne Forpligtelse efterhaanden bort, men Underholdningen for de tilbageblevne bestemtes nøje ved Forordningen af 1545^{1b)}.

*) Efter Gavnø Jordebog af 1660 (i Rigsarkivet), jævnført med Arendt Berntsens „Danmarks-Norges frugtbare Herlighed“ fra 1650erne, Sd. 489—509 — altsaa efter de gamle Landgildeansættelser — regnedes: 2 Mark i Penge, 1 Td. Rug, 1 Td. Byg, 2 Tdr. Havre, 3 Faar, 6 Lam, 6 fede eller 12 magre Gæs, 24 Høns, 24 Snæs Æg, 24 Svins Olden hver for sig lige med — 1 Td. Hartkorn. 1 Fodernød, 1 Bolsvin (Fedesvin), 24 Tdr. Kul (Trækul), 24 Læs Ved eller Brænde (andre Steder 16 og 32 Læs) hver lig med 1 Td. Htk. En Skatteko var = 3 Tdr. Htk., 1 Td. Smør = 12 Tdr. Htk., 1 Skp. Ærter var = 1 Skp. Htk., 1 Sæk = 4 Album, 4 Læs Hø var = 1 Td. Htk., 4 Læs Tørv = 1 Td. Htk. (andre Steder 8 Læs Tørv = 1 Td. Htk.), 1 Td. Høstild, eller 80 Oi, var = 3 Tdr. Htk. (paa Falster = 4 Tdr. Htk.), medens 1 Td. Vaarsild og Makrel hver for sig kun var = 1 Td. Htk., 1 Td. var 6 Skp. i „sjællandsk Maal“, men i Skaane og Jylland = 8 Skp., det saakaldte „Aabomaal“. 1 Pund Byg var 4 Tdr. eller 24 Skpr., men kun 20 Skpr. Rug, derimod 40 Skpr. Havre. 1 Pund var 2 Ørte eller 24 Skpr., 1 Ørte = 1 Mk. var 12 Skpr. Et Pund var 24 Skpr., deraf Udtrykket: „at tørseke til Punds“, = faa hver 25. Skpr. og Kosten. 1 Pund var 2 Ørte. — Ørte- eller Halvpunds Skæppen, hver 13. Skp., var Tærskerens Løn paa egen Kost. 1 Mønt var en lødig Mark = 3 Mk. og 8 Sk. og indtil 4 Mk. og 4 Sk. 1 Værdi med Nutidens Penge var en lødig Mk. 170 Kr., 1 lybsk Mark 60 Kr., 1 Mk. rent Sølv = 300 Kr., 1 Mk. Sterling = 3 lybske Mark eller 180 Kr. (Professor, Dr. Erslev: Dronning Margrethe Sd. 351.) 1 Datidens Penge havde 1 lybsk Mark en Værdi af 7 $\frac{1}{2}$ Kr. 1 lødig Mark = 45 Sk. lybsk, var 21 Kr. 1 Mark rent Sølv var = 37 Kr. eller 18 $\frac{1}{2}$ Dlr.

Lensmandens Pligter overfor det betroede Len var efter Kristian den 3.s Lensordning følgende:

1) Han skulde nøje paase og have Opsyn med Kronens Jorder og Ejen-domme i Lenet, og, hvis noget frakom med Uret, paatale det ved Retten: Birke- eller Herredstinget var Underret, Landstinget, som for Sjællands Vedkommende holdtes hveranden Onsdag i Ringsted, var Overret.

2) De skulde frede Skovene*) og have Tilsyn med Kongens Vildbane, om saadanne fandtes i Lenet — og ikke selv jage eller lade jage derpaa**).

3) De skulde holde Kronens Bønder ved Lov og Ret (Værn, deraf Vornedret) og ikke paalægge dem andre Skatter end efter Jordebogen, og da denne Pligt ikke altid blev efterkommet, kom den Tilføjning i Lensbrevene — ogsaa for Gavnøs 3 sidste Lensmænds Vedkommende — „at de ej maa tage ny Indfæstning eller Husbondehold, men holde dem ved Lov og ikke sælge eller afhænde Vornede eller Bønderønner¹⁹⁾).

Naar Lensmanden skulde overtage et Len udstedtes der af Kancelliet dels et Brev til Bønderne om at adlyde den ny Lensmand, kaldet Følgebrev, der skulde læses ved Sognestævne og paa Birke- eller Herredstinget, dels en Ordre til et Par nærboende Adelsmænd og helst Lensmænd om at være tilstede ved Lenets Overgivelse, kaldet Overleveringsbrev²⁰⁾.

Efter Reformationen maatte særlig Herreklostrene yde Rostjeneste, Borgeleje og Nathold²¹⁾), hvad der endog før Reformationen var forlangt af de rige Herreklostre — og efterhaanden blev Afgifterne af Herreklostrene omtrent som for verdslige Len. De maatte svare Pengetilskud og Laan til Kongen foruden Lensudgifterne, og efter Krist. d. 3.s Kongebrev af 1557 skulde Abbeder og Priorer indsende nøjagtige Oversigter over Indtægter og Udgifter, hvad Fred. d. 2den ændrede til aarlige Regnskaber; Overskuddet indbetaltes i Renteriet, hvor Rentemesteren stadig har dem i Regnskaberne blandt andre Len. Nonneklostrene slap almindelig med at forsøge Nonnerne som i Klosteret er eller „kommendes vorder“ med tilbørlig Underholdning, Føde og Klæde etc., hvorvel nogle af de større fik tilføjet Forpligtelsen: „gøre Riget tilbørlig Tjeneste“, hvorved sigtedes til de Ydelsler, som Herreklostrene ydede: Rostjeneste og Borgeleje; disse Ydelsler synes ogsaa at være fordrede af Gavnå, ifølge de 3 sidste Lensbreve derpaa.

*) Dette var i de Tider en meget nødvendig Pligt, da utallige Efterretninger viser, at Bønderne, som kun havde Ret til efter Udvisning at hugge Gavntømmer til Bygninger og Avisredskaber i Kronens Skove, forhuggede og mishandlede disse som sande Ransmænd; tilmød edelgades megen Ungskov ved Ungkværs og Svins Ophold i Skovene, da de her havde deres væsentligste Føde over Halvdelen af Aaret.

***) Denne Del af Forpligtelsen paasaa de saa vel, at ingen Bonde maatte have løsgaende Hunde — ifølge Frederik den 2.s Kongebrev af 1579 og 81 — undtagen det højre Forben var afhugget ovenfor Kneet. Overtrædelse heraf straffedes med Bøde af 1 Okse til Skovejeren. Grebes en Krybskytte paa fersk Gjærning, kunde han føres til nærmeste Ting, og der kunde man lade hans Øjne udstikke, eller man kunde hænge ham i nærmeste Træ ifølge Recessen af 1587, som oftere forlangtes anvendt endnu i Slutningen af det 17. Aarhundrede. Forpligtelsen, eller om man vil, Forbudet om ej selv at jage i Kronens Skove havde Lensmændene ofte svært med at holde, hvorfor det stærkere og stærkere indskræpes i Lensbrevene, at de ikke maatte slaa Adelvildt, storvildt eller Hærer i Enemærkeskovene eller i Kronens Skove.

****) Rostjenseten bestod i Udrustning af Heste samt øvede og rustede Svende, der hvert Aar skulde møde til Mønstring, hvor Regeringen bestemte — alm. for Sydsjælland i Næstved — og store Bøder vare satte for dem, som ikke mødte, eller hvor Udrustningen var mangelfuld. Samtlige Len i Danmark stillede 200 Heste (Gerustheste) med Ryttere; deraf stillede Herreklostrene de 82. Af 100 Marks Rente stilledes en Rytter og af hver 50 Mark en bereden Skytte. Borgeleje var Kvarterer for Rytterne paa større Slotte eller Len for længere Tid. Nathold var Klosters og Herregaardes Forpligtelse til at modtage Kongen med Følge eller Kongens Udsendte for en eller faa Nætter og huse og bespise baade Følget og Heste.

Til de saakaldte Hovedlen hørte et eller flere Herreder med dertil hørende Herredsting, eller saadanne, som dannede et selvstændigt Birk, som Sorø og Jungshoved, men dertil hørte Gavnø den Gang ikke, da det ikke nævnes blandt Landets Birker i Arendt Berntsens Bergens „Danmarks og Norges frugtbare Herlighed“, thi Gavnø Kloster havde kun Birkeret til selve Øen og maaske til Vejle Sogn, saavidt det hørte under Gavnø, og fik først Birkeret 1682 — dets øvrige Besiddelser laa under Hammer Herredsting.

Lensmændene paa Hovedlenene havde Indseende med Rettens Pleje paa Herredstingene og kaldtes derfor ofte „Rettens Patron“. Fra Kristian den 4.s Tid beskikkede Lensmanden alm. Herredsfoged, Tingfoged og Herredsskriver, som indtil da valgtes af Bønderne — og endnu blandt Bønderne indtil Slutningen af det 17. Aarhundrede. Ligeledes havde Lensmændene Ret til at beskikke Præster til Kirkerne i Lenet, for saa vidt denne Ret ikke var Menighedens, eller en anden var kaldsberettiget. Herskaberne i et Sogn begyndte samtidig at blande sig i Præstevalget, dog fremtvang endnu Bønderne ofte deres Valg (Hist. Tidsskrift 4. R., 5. Bd., Sd. 171); men naar Menigheden ved dens 7 bedste Mænd ikke havde benyttet sin Kaldsret og inden 6 Uger efter Embedets Ledighed havde beskikket Kirken en Præst, da var det Lensmandens Ret og Pligt at beskikke en Præst til den ledige Sognekirke. — Til Lensmændene paa Hovedlenene udsendes Skatte- og Kongebreve samt Forordninger til Kundgørelse ved Herredstingene under deres Len.

Da de katolske Nonneklostre ophævedes, hvori Adelen ugifte Døtre, Enker og ofte Hustruer levede, blev det vanskeligt at anbringe saadanne Kvinder saaledes, at de kunde føre en Tilværelse, der nogenlunde svarede til deres Opdragelse og tidligere Liv. Da tilmed mange Adelsfamilier senere, dels ved egen Skyld, dels paa Grund af de ulykkelige Krige, som førtes i Kristian den 4.s og Frederik den 3.s Tid, forarmedes, aftog Evnen til at hjælpe saadanne, og mange ugifte Jomfruer af Adel fristede derfor ogsaa en kummerlig Tilværelse i fjernere Slægtnings Hjem eller som Forpagtersker af mindre Sædegaarde, som overlodes dem af Slægtinge eller Venner, hvis de ikke, hvad forholdsvis faa gjorde, foretrak at gifte sig med borgerlige. Derfor tilbragte mangen gammel Adelsjomfru et ensomt og fattigt Liv i en Afkrog af Verden, indtil der i Slutningen af det 17. Aarhundrede begyndte at stiftes Asyl for dem omkring i Landet under Navn af Frøkenklostre.

Om Kristian den 3. har forudset den triste Tilværelse, som kunde ramme og virkelig ramte disse Adelsdamer, kan næppe godtgøres, men det vides af adskillige Lensbreve paa Nonneklostre, at han ikke havde i Sinde at ophæve dem straks ved de deri værende Nonners Død, saaledes bl. a. ogsaa om Gavnø; thi de 2 sidste Lensbreve herpaa af 1549 og 52 indskærper jo, „at yde de Nonner, som i Klosteret er eller — „kommendes vorder“ — en forsvarlig Underholdning“. Af Udtrykket „kommendes vorder“, snart en Snæs Aar efter Reformationens Indførelse, har man troet, at det var Kristian den 3.s Mening, at enkelte af disse og deriblandt ogsaa Gavnø Nonnekloster, skulde bestaa som et Asyl for Kvinder af

Adel, der af en eller anden Grund ønskede at trække sig tilbage fra Verden, men kun et eneste Kloster, nemlig Maribo, blev i omtrent 100 Aar efter Reformationen et saadant Asyl, indtil det 1621 nedlagdes, som det berettes, paa Grund af Nonnernes store Usædelighed. Hvad nu Kongens Mening har været med Udtrykket „kommendes vorder“ — saa affødte det ingen Asylter for adelige Kvinder, undtagen nævnte Maribo Kloster; de bleve alle tilhobe enten kongelige Len, eller de solgtes og mageskiftedes til Adelen, og saaledes gik det ogsaa med Gavnø Nonnekloster, thi da „Jomfruerne“ her var uddøde inden den sidste Lensmands Død i Slutningen af 1583, hjemfaldt det til Kronen, og kort efter bortbyttede Frederik den 2. ved Skøde af 16. Februar 1584 Gavnø Kloster mod Herregaarden Fovslet, almindelig skrevet Fobislet, i Sønderjylland til sin rige Lensmand paa Hindsgavl ved Middelfart: Hans Johansen Lindenow.

~~~~~

TREDIE AFSNIT

GAVNØ SOM HERREGAARD

GAVNØ UNDER LINDENOW'ERNE.

Slægten Lindenow — snart skrevet Lindenow, snart Lindenou — stammer fra Sønderjylland. Som første bekendte Mand af Slægten nævnes Hans Johansen til Fobislet 1477¹⁾. Hans Søn af samme Navn blev Lensmand paa Hundsbæk i Nørre-Jylland og var gift med Birgitte Rosenkrantz fra Matstrup. Igjennem deres 3 Sønner: Anders til Rørbæk og Matstrup, Hans til Fobislet og Fultofte (i Skaane) og Christoffer til Lindersvold og Drenderup nedstammede en i omtrent 200 Aar rig og talrig Adelsslægt i Danmark, hvis Vaaben var et delt Skjold, hvoraf venstre Felt var rødt med 3 grønne Lindegrene i, medens højre Felt ved Bjælker var delt i flere Stykker, afvekslende med rødt og Sølv. Paa Hjelmen var anbragt 2 Vesselhorn, hvoraf det venstre var rødt, det højre rødt og Sølv. Fra den mellemste af nævnte 3 Brødre, der alle havde store Forleninger i Danmark, nedstammer Gavnøs første Ejer efter Reformationen, nemlig dennes Søn

HANS JOHANSEN LINDENOW — „TIL GAVNØ“ —

eller som han almindelig skrev sig Hans Johansen uden Tilføjelsen af Slægtsnavnet. Hans Johansen er eneste Søn af Hans Johansen „den ældre“ (død ²⁷/₉ 1568) og Fru Rigborg Tinhus, Datter af Laurids Tinhus til Juelskov i Fyen og Fru Hilleborge Bille (død 1572 og begravet i Frue Kirke i København) og er født paa sin Fædrenegaard Fobislet i Sønderjylland 1542. Han har vistnok i nogle Aar havt den senere saa berømte Biskop Hans Michelsen i Odense til Lærer, inden han med denne som Præceptor, 20 Aar gl., 1562 rejste udenlands med sine Fættene, Herluf Trolles Søstersønner, Jacob og Arrild Hvitfeld²⁾, fra hvilken Udenlands-

rejse han rimeligvis i Slutningen af 1564 er vendt hjem for at deltage i Syvaarskrigen med Sverrig, hvor han bl. a. deltog i det for de danske Vaaben saa hæderlige Slag ved Svarteraa ^{30/10} 1565, hvori han blev haardt saaret. Hjemkommen blev han 1568 Lensmand paa Hundsbæk i Jylland for et Pant til Kongen af 4000 Rdlr. i Penge og 215 Lod Sølv i Klenodier, sidstnævnte sikkert for en Del erhvervet i Krigen med Sverrig, der jo førtes med Plyndring og Brandskatning fra begge Sider, men dog mest gik ud over Sverrig. Dette Pantelen beholdt han til 1573, da det lagdes under Riberhus. 1569 overtog han sin afdøde Faders Len, det store Silkeborg, som hans Moder havde nydt Indtægten af siden Mandens Død. 1574 blev han Lensmand paa Hindsgavl ved Middelfart, en af Landets daværende Hovedfæstninger; han fik Tilladelse til 1573 at indløse det fra Panthaveren Jørgen Sehested, som havde det i Pant for 13,000 Rdlr., men Lensbrevet herpaa blev først udstedt 1580, rigtignok med Tilføjelsen: „eftersom han det selv til dess i ware haft“³⁾, hvad der viser, at han da alt har indløst det og havt det i Besiddelse. Dette var et af Landets største Len og bestod efter den svenske Resident Durells Beretning 1650 af 95 jordegne Bønder, 530 Fæstegaarde, 5 Møller uden Jord, 198 Husmænd og 22 Ugedagstjenere⁴⁾. Indløsningen af Hindsgavl, der kostede en saa stor Pengesum efter de Tidens Forhold, viser, at Hans Johansen allerede i sine yngre Aar har været i Besiddelse af betydelig Formue, og denne er sikkert vokset endnu mere ved hans Giftermaal med Margrethe Rosenkrantz, hvilket fremgaar af hans senere Foretagender.

Margrethe Rosenkrantz er Datter af Otto Rosenkrantz og Fru Ide Giøe, som var en Datter af Danmarks Rigshofmester, Mogens Giøe og Fru Margrethe Sture, efter hvem hun er opnævnt, og hun er født paa Næsbyholm i Sjælland Tirsdagen før St. Andreæ Dag, ^{13/1} 1552. Margrethe Rosenkrantz blev fra sit 8.—12. Aar opdraget hos sin Moster Fru Birgitte Giøe paa Herlufsholm, derefter sendt til Pretz Kloster i Holsten, hvor hun var i 2 Aar, kom derefter hjem til Mosteren paa Herlufsholm og blev 20 Aar gl. 1572 tilsagt Hans Johansen Lindenow, med hvem hun holdt Bryllup paa Silkeborg Slot, St. Baptiste Dag, ^{21/11} 1574⁵⁾ (Dr. A. Hejse siger ^{21/11} 1573).

Birgitte Giøe havde — rimeligvis i Brudegave — skænket sin Plejedatter Margrethe en Del Strøgods i Hads, Middelsom og Hovlberg Herreder, og dette gav Anledning til, at Hans Johansen tilmaageskiftede sig Hovedgaarden *Vormstrup*, nu Frisholt i Sal Sogn, Hovlberg Herred, mod Strøgods: 20 Gaarde i Sal og omliggende Sogne. Samtidig var han kommen i Besiddelse af *Østergaard* i samme Herred, ligesom han ogsaa kom i Besiddelse af Farbroderens Christoffer Lindenows Gaard *Drenderup* i Sønderjylland — og senere nævnes han som Ejer af *Oregaard* i Fyen og *Borreby* i Skaane. De 2 førstnævnte Gaarde beholdt han kun til ^{6/1} 1581, da han mageskiftede dem tilligemed noget Strøgods i Nørre-Jylland til Kongen og fik det store *Hundslunds* Kloster i Vendsyssel med 175 Gaarde, 4 Møller, 35 Gadehuse og 22 Bundgarnssteder med Fiskeri og Forstrandsret i Strandbyerne Meltholt, Gjæraa, Asaa og Sjøraa, men da det var meget større end hans afstaaede Gods, maatte han, som det hedder i Skødet paa Hundslund „fornøye Kronen for Overskuddet“⁶⁾. Med Hundslund medfulgte ikke alene alt Løseret, saaledes som det afleveredes af Lensmanden, Rigsmarsken Peder Munk, men ogsaa Birkeretten til det gamle Kloster gods samt Kalds- og Herlighedsretten med Tienderne til Hundslund Klosterkirke, kun mod Forpligtelsen, „at forsørge Sogne-

folket med en god, gudfrygtig og lærd Person, ustraffelig i Lærdom og Levnet⁷⁾; og han har saaledes kaldet den siden 1571 residerende Kapellan Jens Pedersen Huggert til Sognepræst og givet ham den nyopbyggede Præstegaard i Lunderager, hvor Præsterne, der forhen boede i Nygaarde, nu fik Bolig; og hans Enke har kaldet de 2 næste Præster: Kristen Jensen Bøje og (1631) Oluf Clemmensen⁸⁾. Hans Johansens og Hustrues Navne og Vaaben samt Aarstallene 1581 og 84 pryde Gaarden og Kirken og viser, at begge er restavreder af dem i de nævnte Aar.

Hans Johansen var allerede nu en betydelig Jorddrot, der saavel af sine Gaarde som af sine store Forleninger havde betydelige Indtægter, særlig af Hinds-gavl, hvor han oftest boede. Vel svarede han af dette Len i de første 10 Aar 500 Rdl. aarlig, men denne Sum nedsattes fra $10\frac{1}{1}$ 1584 til 300 Rdl., og fra $1\frac{1}{2}$ 1587 og til sin Død svarede han kun 200 Rdl.⁹⁾. Efter Forældrene arvede han ogsaa megen Formue, da han var eneste Søn og kun havde 2 Søstre: Hilleborg, død 1602, først gift med Emmeche Kaas og 2. Gang $22\frac{1}{3}$ 1586 med Hans Spiegel til Borreby i Skaane, død $14\frac{1}{12}$ 1599. Da denne Søster stadig var i Pengeforlegen-hed allerede i hendes Mands Tid, men især senere, er det rimeligt, at Hans Johansen, der senere skrives til Borreby, allerede har tilkøbt sig denne Gaard af dem, ligesom hans Frue gjorde Indførsel i Juelskov, som Hilleborg Lindenow havde arvet efter Bedsteforældrene.

Søsteren Dorthie døde allerede 1582; hun var gift med Axel Giøe til Gundersløvholm i Sjælland, en Halvbroder til Margrethe Rosenkrantz's Moder; og da de ingen Børn havde, har Hans Johansen ogsaa faaet en Arvepart her.

3 Aar efter Erhvervelsen af Hundslund tilmageskifter Hans Johansen sig endnu 2 Klostre af Kronen, nemlig Gavnø Nonnekloster i Sjælland og Ørsløv Nonnekloster i Jylland.

Førstnævnte Mageskifte skal være foregaaet mellem Frederik den 2. og Lindenow hos Lensmanden Jørgen Sefeld paa Havreballegaard ved Horsens, men Skødet er udstedt paa Skanderborg Slot 16. Februar 1584 „til os elskelige Hans Johansen till Hundtzlund, wor Mandt, tienere oc Embitzmand paa wort Slott Hindtz-gauffi“. For Gavnø gav han Slægtens gamle Hovedgaard Fobislet eller Fovslet, men iøvrigt synes Kongen ikke længe at have beholdt Fobislet, da den snart nævnes i Henrich Ramels, Kristian den 4.s Hofmester, Eje¹⁰⁾, ved dennes Frue Abel Rantzaus Begravelse dersteds $17\frac{1}{4}$ 1596.

„Gaufnø Closter udi Hammerherrit udi wortt Land Sielland liggendis“ havde da følgende Jordegods¹¹⁾:

Gauflnø By 17 Gaarde og 7 Gadehuse „som fremdeles skal have deres Retterting paa Øen“. I Weylø Sogn: Weylø By 14 Gaarde og 2 Gadehuse (med Jord). Rettestrup 4 hele og 2 halve Gaarde samt en Vandmølle med en øde Jord. Basnees: 6 smaa Gaarde, 2 Gadehuse og 1 Kirkegaard liggende til Weylø Kirke. Mogenstrup Sogn: Pederstrup By 1 Gaard og 1 Hus. Wester Egersborg Sogn: Myruppe By med 4 Gaarde. Næstelsø By 9 Gaarde og 5 Huse samt i Brandeløv By 7 Gaarde og 1 Hus. Hammer Sogn: Louf By 12 Gaarde og 3 Huse. Kiøng Sogn: Suinø 28 Gaarde og 8 Gadehuse. I Tolstrup^{*)}: 2 Gaarde. — Øen Lindholm (ved Gavnø) „mod at svare den tidligere Afgift af 1 Td. Smør til Maribo Closter“ — og endelig Øen Bogø „wor og Cronens Ø under wortt Land Fyen udi Wendtz Herred liggendes“ med 8 Gaarde.

*) Vistnok Tolstrup i Hundslund (Dronninglund) Sogn.

Ialt 112 hele og 2 halve Gaarde, 1 Kirkegaard, 29 Huse og 1 Våndmølle*). „Item Jus. patronatis oc ald Kongelig Herlighed oc Rettighed til Wejløe Kirke oc dermed ald Kronens og Kirkens Part af Tienden af forne Weygløe Soggn oc ald anden forne Kirkes Herlighed oc Rettighed“**).

Indtægterne af Gavnø Gods udgjorde efter Skødet, som i de Tider indeholdt en Jordebog over det medfølgende Jordegods, følgende:

Penge 124 Mk., 12 $\bar{u}$ Mel og 2 $\bar{u}$ Malt (af Rettestrup Mølle) 130 Tdr. Rug, 408 Tdr. Byg, 205 Tdr. Havre, 38 $\frac{1}{2}$ Fodernød, 75 Faar, 93 Lam, 121 Gæs, 182 Høns, 73 $\frac{1}{2}$ Snese Æg (som 1574), 28 Tdr. Kul, 588 Læs Ved eller Brænde, 19 Skattekøer (som 1574) 12 $\frac{3}{4}$ Tdr. Smør, 94 Bolsvin, 20 $\frac{1}{8}$ Td. Gaasehavre, 3 Skpr. Ærter og 3 Sække, hvilken Landgilde, beregnet efter Landgildetakterne fra 1574, udgør 1156 Tdr. 3 Skpr. 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr. Landgilde-Hartkorn, eller godt 150 Tdr. mere end det 1574 udgjorde som Kloster; men da heri ogsaa er indbefattet Landgilden af de 8 Gaarde paa Bogø og de 2 Gaarde i Tolstrup, som formentlig aldrig har hørt til Gavnø Kloster, og hvis Landgildehartkorn var 123 Tdr. — idet Bogøs 8 Gaarde gav tilsammen 8 Tdr. Smør og 6 Mk. Penge = 99 Tdr., og de 2 Gaarde i Tolstrup hver 1 Td. Smør = 24 Tdr., tilsammen 123 Tdr., det overskydende Hartkorn af nogle og 30 Tdr. kan formentlig være fremkommen ved en forandret Landgildeydelse, som temmelig sikkert er foregaaet i de mellemliggende 10 Aar, saa det med stor Sikkerhed kan fastslaaes, at det til Gavnø fulgte Jordegods ved Hans Johannsens Mageskifteskøde paa Gavnø $16\frac{1}{2}$ 1584, er det hele daværende Klostergods.

Det andet Kloster, som Hans Johansen tilbyttede sig samme Aar af Kronen, nemlig $30\frac{1}{12}$ 1584, var det meget mindre Ørsløv Nonnekloster i Fjends Herred, Viborg Amt; det udgjorde kun 27 Tdr. Htk. Hovedgaardstakst, 310 Tdr. Htk. Bøndergods, 42 $\frac{1}{2}$ Td. Tiende, 4 $\frac{1}{2}$ Td. Møllekyld samt Jus. patronatus til Ørsløv Kirke og Birkerettighed til Klostergodset. Endelig erhvervede Hans Johansen sig af Kronen 1591 noget forhen Hundslund tilhørende Klostergods i Horns Herred, Hjørring Amt¹²).

Som det ses af foregaaende, var det særlig Klostergods, Hans Johansen Lindenow ved sine Mageskifter med Kronen kom i Besiddelse af; dette viser os Mandens gode Forstand paa egen Fordel; thi Klosterne havde gode Indtægter i Tienderne, som fulgte med i Købet til ham; tilmed fik han Kaldsretten til Præsterne paa Godserne og Birkeretten, saa han havde alle Herlighederne paa sine Godser — var en Konge over sine Undergivne.

Om hans øvrige Foretagender som Jordegodssamler har vi kun fundet, at han $7\frac{1}{11}$ 1579 indløste 4 Gaarde i Vends Herred (Fyen) mod at beholde dem som Ejendom; men om dette har været det eneste Bøndergods han erhvervede vides ikke; det fremgaar af Skiftet efter Sønnen Hans Lindenow til Hundslund, at Slægten ejede store Besiddelser spredt over hele Fyen og en stor Del af Sjælland; de kunne vel være erhvervet senere, men da Dr. A. Hejse angiver hans samlede Jorde-

*) Det af Jacob Lindenow udgivne Skøde til Niels Trolle ved dennes Køb af Gavnø $11\frac{1}{6}$ 1663 nævnes kun 81 Gaarde, 2 Halvgaarde, 1 Mølle og 21 Huse, skønt det kaldes „en rigtig Copi efter Originalskødet“, hvad det ikke er, som senere vil fremgaa.

***) Efter Roskilde Synodalia af $2\frac{1}{10}$ 1697 paastaar Pastor Hammer, Sognepræst til Vejle, i sin Indberetning til Hofmans Fundatser 1758, at Sognepræsten i Vejle tidligere var tillagt Kronens Part af Tienden (Kongetienden) for de 3 Byer og nogle Gaardsæder i Sognet „som ham blev udlagt for en Rente, han mistede, og som blev udlagt Kapellanen paa Gavnø til hans Underhold“ — „men“, tilføjer han, „derom vides nu intet“.

gods til henimod 8000 Tdr. Htk., hvoraf kun godt 3000 Tdr. var forhenværende Klostergods, synes det meget rimeligt, at en stor Del af dette Gods er erhvervet af Hans Johansen, da hans øvrige Herregaarde: Oregaard, Borreby og Juelskov næppe vil kunne udfylde det manglende heri.

At Hans Johansen var en af Landets rigeste og mægtigste Jorddrotter er vist nok; han var tillige en myndig Herre, der ikke taalte nogen Art Krænkelser i sine Rettigheder. Dette fremgaar bl. a. af en Skeltrætte 1590 mellem ham og Naboerne Anders Maltesen til Albæk og Gotzlav Budde til Rødslet; thi da disse havde tilstedet Sandemænd at sætte nyt Markeskel mellem Allerup og Hundslund Birker, tog han kongelig Stevning paa dem og forlangte Skadegæld, Kost og Tæring af dem — men hvorledes den Sag endte, kendes ikke¹³⁾. Derimod kendes Udfaldet af en Strid, han med flere andre Fiskeriberettigede havde om Fiskeriet i Karebæk Fjord 1594, thi da nemlig Enø og Karebæk Fiskere satte Garn i Indløbet til Fjorden og derved forhindrede Fisken i at opgaa i Fjorden til Skade for de øvrige Fiskeriberettigede, indgik disse med en Klage til Regeringen, og Sagen kunde ikke forliges med mindre end de 4 Regeringsherrer: Niels Kaas, Peder Munk, Jørgen Rosenkrantz og Hak Ulfstands Dom, der forbød de nævnte Fiskere at sætte Vaad i Indløbet til Fjorden. Snarere maa det antages, at saavel Saltøs som Gavnøs Ejere har villet udøve et vist Overherredømme paa Fjorden, da det ^{27/3} 1646 blev paalagt Ejerne af nævnte Gaarde, „at Næstved Borgere, som hidtil, ubehindret skal beholde deres Fiskeri og Sejlads paa Karebæksminde og fri Alfærvej gennem Salterbierrig Vig¹⁴⁾“, men hvorvidt Hans Johansen har villet være med at øve dette Overherredømme, vides intet om — dog er det rimeligt.

Hans Enke, Margrethe Rosenkrantz, havde flere Retstrætter om Markeskelsager ved Hundslund, hvor hun boede efter Mandens Død; hun beskyldtes nemlig af Rigsmarsken Peder Munk for at have bemægtiget sig mere, end Skødet paa Hundslund indeholdt; men denne Sag afgjordes dog i Mindelighed af Kongen og Herredagen 1599¹⁵⁾; thi Hans Johansen og Frue stod begge højt anskrevne ved Hove.

Stridighederne om Fiskeriet paa Karebæk Fjord vedblev imidlertid, trods Dommen af Regeringsherrene 1594, og allerede 1599 bliver det nødvendigt at nedsætte en ny Kommission til Stridens

Afgørelse. Kommissionen bestod af Sten Brahe til Knudstrup og Næsbyholm (som han havde opbygget 1585), Rigsraad, Landsdommer i Skaane og iøvrigt Svoger til Margrethe Rosenkrantz, da han havde været gift med hendes Søster Birgitte; Arrild Huitfeldt til Oddersberg, Rigens Cantsler og Skoleherre paa Herlufsholm fra 1583—1609, Christian Holck til Høygård, Lave Beck til

Førslov, Oluf Daa til Ravnstrup og Ebbe Munk til Fjellebro, for at forlige Parterne, hvad ogsaa skete i Karebæk ^{24/8} 1599. Ved denne Forretning var nærværende Fru Margrethe Rosenkrantz, „Salig Hans Johansens Efterleverske“, Peder Reedtz til Thygestrup, Lensmand paa Saltø, Borgmesteren i Næstved „paa Menighedens Veigne“, samt Tillidsmænd for Fiskerne paa Fjorden. Af Forhandlingerne fremgaar det, at Saltø formener at have Eneret til Fiskeriet i „Traaddybet“ (Indløbet mellem Enø og Karebæk), medens Aamundingen (ved Abbednæs) „Sejgdybet“ og et Sted kaldet „Sechen“ var dennem alle aaben. Ved Kommissionsherrerens Mægling forligtes dog Parterne „wenligen“ saaledes:

1. „Paa det meenige Mand oc Almuge mue nyde Gudtz gaver got ad, oc de icke skulle værre udi særlig Mands Vold, da skal Traaddybet herefter til ævig Tid stande aabent udi 3 Dage og Netter, som er Lørdag, Søndag og Mandag, at Fisken ubehindret kand opgaa udi Aaen oc icke forhindres derneden; men belangendis de andre 4 Dage om Ugen, da skal det verre dennom af Saldtø, Stienbechsholmb, Skraberup og Carebeck frit for at fiske udi Traaddybet efftersom der hidtil giort er, saaat de bode hiælpe Liensmanden (paa Saltø) at fiske — siden dem selv; oc icke dem af Næstved, Gauffnø eller nogen anden att skulle fiske udi Traaddybet, men dend Herlighed att følge Saldtø Slott og thets tienere (de nævnte Byer) som hidtil giort haffuer.“

2. „Findis nogen at fiske paa forbudne Steder oc Tiider, hvoo det giør, hand bøede imot hans Herschab saa ofte hands Brødhe findis.“

3. „Forat forhindre dend Mangfoldighed af Vod, som nu en lang Tid brugt er, bestemmes: at Saldtø bruger 1 Vod i Traaddybet i fornø 4 Dage og Netter, de udi Carebeck 4, de udi Stienbechsholmb 3, de udi Næstved 8, oc de paa Gauffnø icke flere end som till dess sedvanligt været haffuer (senere bestemt til 1 Vaad) oc ingen udi nævnte Byer oc Gauffnø tage sig noget fremmet Selskab eller Rhederi till aff andre, som icke hafuer Tilgang paa Fjorden. Saafremt det findes: — er det en Borger, bøeder hand derfor 40 March — er det en Bonde: et Par Øxne til sit Herskab.“

4. „Ingen — end icke Saldtø — mue bruge nogenn Fiskeri udi „Sechen“, „Brunshullet“ eller „Gylled“, som Sejgdybet er, naar som Fisken opgaaer, men aleene, naar Vandet udgaaer.“

„Denne Skik er dem imellem giort effther deres eigne Viikor paa Ko. Ma. woris allernaadigste Herres goede Behag — oc icke anderledes.“

Thill ydermere Forvaring worre Zignetter trøgt herneden fore.

Actum Carebeck, 25. Augustii 1599 ¹⁶).

(Parternes og Kommissionsherrerens Underskrift og Segl.)

Hans Johansen stod højt i Frederik d. 2.s Gunst, hvad der fremgaar af de fordelagtige Mageskifter, han gjorde med Kongen og Kronen, ja endog udtales i Skødet paa Gavne. Udtalelsen lyder nemlig saaledes: „Oc huis bemeldte Gaard *hand os* (vi ham) undt oc skiødet hafver, befindis mere eller bedre end fornø Hans Johansens, dett haffve wi fornø Hans Johansen aff naadigste Bevaagenhed for hans willige oc tro tieniste, som hand Oss oc riiget altid troeligen giort og Beuiist haffver Eene tilweget hannom oc hands Arffvinger, oc Kiender Os oc wore efter Kommere Konger udi Danmark oc Krunen aldeles ingen Laad, deel, Rett oc Retighed att haffve.“

Som vi ovenfor bemærkede, var han og Frue højt ansete ved Hove.

Saaledes var Fru Margrethe nærværende hos Dronning Sofie ved hendes Nedkomst paa Skanderborg Slot i December 1574, og begge var med til Festlighederne i Anledning af Dronningens Kirkegang og den unge Frøken Annas Daab i Januar 1575. Ved Kristian den 4.s Daab i København $\frac{2}{6}$ 1577 var det en Selvfølge, at de begge var med; Hans Johansen var blandt Fadderne. Fastelavns Søndag, 1. Marts 1579, var de med til den dobbelte Bryllupsfest paa Koldinghus, som Frederik den 2. holdt for Niels Parsberg, gift med Lisbeth Sehsted til Gavnø og Brejde Rantzau, gift med Sofie Rosenkrantz. Fru Margrethe nød den Ære at være med blandt „Dragefruerne“, der havde Bestillingen at drage Salene med kostbare Tapeter. Ligeledes var de med til Festlighederne i Odense i Anledning af Prins Kristians Valg til Tronfølger den $\frac{1}{5}$ 1580, og deres Søn Otto, født $\frac{21}{7}$ 1575, blev i nogle Aar opdraget sammen med Prinserne Kristian og Ulrik. Ved Frederik den 2.s Begravelse i Roskilde $\frac{3}{6}$ 1588 var Hans Johansen med i Processionen „den oldenborgske Fane“, men deltog dog Dagen efter i de misfornøjede danske Adelsmænds Klage til Regeringsraadet over Holstenerne, hvilken Klage han ogsaa underskrev. Han var vistnok med i Følget til Brunsvig med Prinsesse Elisabeth 1589, og han og Frue var ligeledes med blandt Bryllupsgæsterne ved Prinsesse Augustas Formæling med Hertug Johan Adolf af Gottorp 1596. Hans Johansen blev her syg og maatte rejse hjem, men naaede ikke til Hindsgavl, idet han døde $\frac{21}{5}$ s. A. paa Oregaard (Voergaard = Oregaard) ifølge Brochenhus' Antegnelser. Han døde under Behandlingen af Lægen Mester Peter Chrisau og mellem dennes Hænder, hvorfor Enken anklagede Lægen for at have forgivet ham, og lod ham sætte fast. Chrisau blev dog samme Aar frigivet mod Kaution ved Rigsraadets Mellemkomst, der imidlertid tillod hende lovlig Forfølgelse mod Lægen. Samme Aar havde hun en Sag med Birkefogden i Ore, der blev brændt paa Tinge for 3 Voksborn, som Præsten i Ore, Hans Jacobsen, havde døbt for ham for at bruges til Hekseri. Præsten erklærede sig vel uskyldig, men hun drev det dog igennem, at han blev afsat. Wiberg beretter, at denne Angivelse mod Præsten af Fogdens Hustru, Karine, var sket af Had, fordi Præsten havde straffet Fogden — Jørgen Ibsen hed han nok —, da han ikke kunde sin Børnelærdom. Præsten maatte „vilkaare“ (forpligtige) sig til at have sit Embede forbrudt, men Wiberg henlægger denne Sag til 1594¹⁾.

Sine sidste Aar henlevede Fru Margrethe i Ro paa Hundslund, efterlignende sin berømte Plejemoder Birgitte Giøe, sysselsat med Odragelsen af Børnebørn og yngre Adelsjomfruer. Hun vedblev lige til sin Død at staa i høj Anseelse ved Hoffet; saaledes var hun tilstede ved Dronning Anna Cathrines Nedkomst paa Haderslevhus 1609, og i det mindste var en af hendes Døtre (Birgitte) Kammerjomfru hos Dronningen, som elskede denne Datter højt. Endnu 1634 var hun indbudt til Prins Kristians Bryllup med Magdalena Sybille, men mødte vel næppe, da hun var 82 Aar gl. — 1613 skiftede hun med sine Børn, som hver fik anselige Besiddelser. I sit Ægteskab med Hans Johansen havde hun 4 Sønner og 5 Døtre, hvoraf 7 Børn blev voksne. Disse var:

1. Hans, født $\frac{17}{10}$ 1573, døbt $\frac{23}{11}$ s. A., ved hvilken Lejlighed Birgitte Giøe nævnes blandt Fadderne. (Omtales senere som Gavnøs Ejer).

2. Otto, født $\frac{21}{7}$ 1575, død $\frac{3}{5}$ 1618, ejede Borreby, Hammer og Øfvids Kloster i Skaane, var Lensmand paa Sølvitsborg i Bleking 1612, gift med Anna Brahe (født $\frac{10}{2}$ 1577, død $\frac{4}{4}$ 1636), Datter af Thyge Brahe til Hammer og Fru

Helvig Krabbe. — Deres Datter Helvig blev opdraget hos Bedstemoderen paa Hundslund fra sit 2.—24. Aar.

3. Holger, født $1^{1/6}$ 1579, død $22^{2/3}$ 1634, havde først Østergaard i Fyen og arvede Gavnø ved Skiftet 1613. (Se Side 64.)

4. Laurits, født $27^{1/4}$ 1583, død $11^{1/11}$ 1635, arvede Oregaard i Fyen, var Lensmand paa Havreballegaard ved Horsens og 1620 paa Aarhusgaard med de 3 underliggende Herreder, hvilket Len hans Enke beholdt til $28^{1/11}$ 1641¹⁸). Han var 1. Gang gift med Sidsel Lunge, født $19^{1/12}$ 1586, død $6^{1/3}$ 1614, Datter af Ove Lunge til Odden og Anna Malthesdatter Sehested. Deres Bryllup stod i Papeøjehuset i Aalborg $17^{2/9}$ 1613. 2. Gang $30^{1/1}$ 1620 gift med Anne Friis, født $10^{1/6}$ 1587, død $7^{1/3}$ 1651, Datter af Jørgen Friis til Krastrup og Else Bjørn. Laurits Lindenow rejste syg hjem fra Broderens, Holgers, Begravelse paa Gavnø (den $19^{1/10}$ 1635) og døde som ses ovenfor kort efter Hjemkomsten.

5. Birgitte (Biritte), født $26^{1/12}$ 1583, død $29^{1/11}$ 1648, vistnok opnævnt efter Birgitte Giøe, der døde $4^{1/8}$ 1574. Hun blev, 18 Aar gl., optaget blandt Dronning Anna Cathrines Jomfruer. 1604 blev hun tilsagt Otto Skeel til Hammelse af hendes Moder, og deres Bryllup stod paa Aalborg Slot $13^{1/10}$ 1605. Birgitte Lindenow begravedes i Frue Kirke i Aalborg $21^{1/12}$ 1648. Ligprædiken holdtes af Biskoppen i Aalborg, Anders Andersen, Ringkjøbing.

6. Rigborg, opnævnt efter Bedstemoderen Rigborg Tinhus, er en af de ældste af Børnene (vist født 1577), eftersom hun $9^{1/10}$ 1597 blev gift (i Odense) med Sten Bille til Vandaas (senere Billesholm) i Skaane, Lensmand i Trondhjem, født $10^{1/3}$ 1565, død i Oktober 1629. Rigborg L. døde 1633.

7. Sofie, født $1^{1/3}$ 1589, død $19^{1/3}$ 1666. (Hejse lader hende 1601 blive Kammerjomfru hos Dronning Anna Cathrine, hvad der dog vistnok er urigtigt, da hun da kun var 12 Aar.) Hun blev gift 1. Gang $13^{1/10}$ 1605 (samme Dag som Søsteren Birgitte) paa Aalborghus med Knud Gyldenstjerne (født 1575, død $7^{1/2}$ 1627) til Aagaard og Møgelkær, Søn af Hendrik Gyldenstjerne til Ivernæs og Mette Rud til Aagaard. Knud G. kom, 9 Aar gl., til Sorø Skole, studerede fra 1590 i Wittenberg og Strassburg, rejste derefter gjennem Sverrig og England 1596—98, blev Hofjunker og 1612 Lensmand paa Vestervig Kloster, rejste 1614 med Svogeren, Otto Skeel, til Rusland for at lykønske Czar Michael til sin Regeringstiltrædelse, 1618 Lensmand paa Skivehus, 1619 paa Bergenhus, hvor han døde ved et Fald med Hesten, da han red hjem fra Kirken, begravet i Bergens Domkirke. 2. Gang gift med Hendrich Randtzou til Schöneweide, Aagaard, Møgelkær, Rosenvold og Jensgaard, Stiftsbefalingsmand i Aarhus, Befalingsmand paa Stjernholm i Jylland, Gmrd., Rigsraad, R. af Elef., Assessor i Statskollegiet og Højesteret, Søn af Frants Randtzou og Anna Rosenkrantz Eriksdatter til Søholm, født $26^{1/1}$ 1599, død $16^{1/1}$ 1674*) paa Møgelkær i Raarup Sogn.

8. Ide, død 1593 paa Hindsgavl. Efter Dr. A. Hejse havde de endnu en Datter Rigborg, der døde ung (altsaa født 1576).

*) Hendrich Randtzou, som han selv skriver sit Navn under Jacob Lindenous Skøde $11^{1/6}$ 1663 var en vidtberejst Mand, der fra 1623 besøgte de vigtigste Lande i Europa, gik derefter i Venedig ombord og sejlede til Cypern, rejste til Jerusalem, Cairo og hjem over Constantinopel. Hans Dagbøger over hans Rejser blev trykt i København 1699 og paa Tysk i Hamborg 1704. Han blev begravet i Raarup Kirkes Begravelseskapel (Veile Amt, Bjerger Herred), som han opførte, og hvor han paa en Sten lod udhugge disse Ord: „Lær at dø, før Du dør, saa dør Du ikke, naar Du dør“. Da han ingen Børn havde, arvede Brodersønnen Hendrich Randtzou til Eskildstrup hans mange Godser. Hofmans dsk. Adelsmænd, I. Bd., Side 126.

Fru Margrethe Rosenkrantz døde paa Hundslund d. ²⁷/, 1635 efter et kort Sygeleje. Da hun mærkede Dødens Komme lod hun hente sin Sognepræst førnævnte Oluf Clemmensen og nød Sakramentet i Overværelse af de nærmeste Slægtninge, hvoriblandt nævnes Sønnedatteren Rigborg Lindenow og hendes Mand Jørgen Arenfeldt til Vorgaard ved Sæby i Vendsyssel. Hun blev begravet med stor Højtidelighed fra St. Boduels (Botholfi) Kirke i Aalborg den 28. Februar. Ligprædiken holdtes af Christen Hansen Riber.

Det var almindeligt blandt Adelen i hin Tid, at dens Afdøde begravedes fra en eller anden større Kirke og senere, som det kaldtes, „udførtes“ med umaadelig Pragt til Bisættelse i deres Sognekirke, og saaledes er det ogsaa sket med Hans Johansen Lindenow (som ikke havs nogen Ligprædiken over og ikke vides hvorfra begravet) og hans Frue; thi de ligge begge begravede i Hundslund Klosterkirke, hvor der i den nordlige Side af Koret findes indmuret et Epitafium over dem ca. 5 Alen højt og 2 Alen bredt med efternævnte Figurer, alle i ophøjet Arbejde. I Stenens øverste Del, som danner en Trekant, er udhuggen Jesu Opstandelse og Gravvagten, som flyer af Forfærdelse derover, samt 3 Engeskikkelser, en ved hvert Hjørne i Trekanten. Under Trekantens Midte er et Billede af den korsfæstede Frelser omgivet af Englehoveder med Vinger.

Midtpartiet af Stenen optages af Lindenows og Frues Billeder i Legemsstørrelse og langs højre Side af Stenen er indhugget 7 Vaabenskjolde — Hans Johansens Ahner — og langs venstre Side 8 do. — Margrethe Rosenkrantz's Ahner. Foroven, én paa hver Side af den korsfæstede, findes 2, og ligeledes under Vaabenskjoledene forneden 2 Apostelskikkelser. Den mandlige Figur er barhovedet, prydet med et kraftigt Overskæg, iført fuld Rustning, fattende Sværdet med venstre Haand. Om Halsen bærer Figuren Adelsmandens den Gang almindelige Pibekrave, lig vore nuværende Præstekraver, og paa Gulvet, men kun halvt til Syne ved Figurens højre Side, ligger Hjelmen med opslaaet Vizir, prydet med vajende Fjerbusk.

Den kvindelige Figur er i en Kjole omtrent som Nutidens Præstekjoler, kun med noget snævrere Ærmer og Tilløb til lidt Indsnævring i Livet. Hænderne er foldede over Brystet, dog kun saaledes, at Tommelfingrene gaa over Kors, medens den ene Haand ellers hviler paa den anden. Epitafiet er overmalet med en stengraa Farve, men bærer Spor af oprindelig Forgyldning, særlig paa Mands- og Kvindeskikkelsen, ligesom ogsaa Vaabenskjoledene synes at have været udført i forskellige Farver. (En Restauration af Epitafiet i den oprindelige Stil er paatænkt).

Under Billederne staar følgende Indskrift, den hele med store latinske Bogstaver:

„Under denne Stien ligger begravt erlig vc welbiurdige Mand Hans Johansen til Gænøe (Gavnø), som døde paa Worgaard i Fyn den 23. Maij Ano 1596, oc var hans Alder 54 Aar, med sin kiere Fru erlig oc welbiurdige Fru Margrete Rosenkrantz til Hundslund som døde den 21. Januari Ano 1635, oc var hindis Alder 83 Aar. Som løfde thilsammen i 22 Aar oc afledti til hob 9 Børn 4 Søn. oc 5 Døt. oc liger her begravt en af same Børn erlig oc welb. Jomfru Idde Lindenow, som døde paa Hindtsgafvel Ano 1593¹⁷⁾“.

Som Lensmand paa Hindsgavl skænkede Hans Johansen Lindenow en Sum af 80 Rdlr. til de fattige i Middelfart²⁰⁾.

Hans Enke stiftede 1617 et Legat paa 500 Rdlr. til fattige Disciple i Aalborg Skole, senere skænkede hun 200 Rdlr. til Sæby Hospital²¹⁾.

Som det senere vil fremgaa boede Sønnen Hans paa Gavnø fra 1599 til 1609, men han var næppe mere end Bruger af Gaarden, da Gavnø ved Arveskiftet 1613 tilfaldt Sønnen

HOLGER LINDENOW.

Han var den 3die af Hans Johansens og Margrethe Rosenkrantz's Sønner og levede ifølge Skifte- eller Lodbogen af ^{20.5} 1643²²⁾ først paa den lille Gaard Østergaard i Holme Sogn paa Fyn, der da havde ca. 20 Tdr. Hartkorn. Her findes nemlig under Ivernæs følgende Anmærkning: „En Gaard i Holme „Østergaard“, som nu er ødelagt og Holger før udi boede.“

(Gaarden nævnes 1682 som en Sædegaard med ufrigt Hartkorn 22 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdk.)

Om Holger Lindenow kendes ikke meget. Han var ^{25/3} 1614 med at underskrive og „forseigle“ et Skødebrev fra Svogeren Knud Gyldenstjerne til Broderen Hans til Juelskov, den Gang Befalingsmand paa Bornholm, for det Arvegods hans Hustru Sofie Lindenow „tilfaldt efter hendes kiere Fader oc Moder“, nemlig 28 Gaarde og 8 Huse paa Svinø i Kjæng Sogn*), 1 Gaard i Lou, Hammer Sogn og 1 Gaard i Tømmerup, Stevns Herred. Skødet er udstedt paa Møgelkær den ^{25/3} 1614, vistnok ved en Familiesammenkomst, da alle Søkendene med Undtagelse af Køberen Hans Lindenow har underskrevet, og ved den Lejlighed skriver Holger sig til Gaufnøe²³⁾. I Forening med Svogeren Sten Bille til Billesholm i Skaane blev Holger ²⁶ 1629 Tilsynværge for Børnene efter Broderen Otto til Borreby i Skaane (død 1618) ved Enkens, Fru Anna Brahes Skifte med dem²⁴⁾. Endelig kendes han fra hans Optræden i den paany udbrudte Strid om Fiskeriet paa Karebæk Fjord, og da denne giver en god Skildring af hans Karakter, anføres den i sine Hovedtræk.

Ved Forliget i Karebæk ^{25/3} 1599 skulde man troet, at Striden om Fiskeriet i Fjorden var bilagt for „æwige Tider“, men det var ikke saa; den blussede atter op og med større Styrke i Holger Lindenows Tid end maaske forhen. Muligen er han dog bleven krænknet i sine Rettigheder, thi allerede ^{24/3} 1623 lader han et Aaret forud ²² 1622 erhvervet Tingsvidne ved Gavnø Birketing indanke til Sællandsfars Landstings Kendelse — og muligen Stadfæstelse — „angaende Gaufnøes Fiskerirettigheder“ ved sin Fuldmægtig og Ridefoged Uldrik Hansen og de af hans Bønder valgte Tillidsmænd: Hans Ibsen i Vejlø og Oluf Ingvordsen paa Gavnø — men inden Landstingets Kendelse foreligger, kommer Herlufsholms Fiskere den 21. April 1623 og fisker syd for Abbednæs ved „Holbroen“,

*) Disse Gaarde kom saaledes atter tilbage til Gavnø, da Broderen Hans overtog Gavnø efter Holgers Død 1634, men saaledes gik det ikke med Gaardene i Næstelse og de 4 Gaarde i Brændeløv, som bl. a. Gods tilfaldt Søsteren Rieborg, g. m. Sten Bille til Billesholm. Ifølge Sjællands Landstings Skøde og Panteprotokol af 1630 solgte ² 16, d. A. Billes Enke 4 Gaarde i Næstelse til Palle Rosenkrantz til Krænkerup (Hardenberg paa Lolland) for 1000 Rdlr. og ²² 1631 køber samme Rosenkrantz, Skoleherre paa Herlufsholm, og Thomas Lorck endnu 1 Gd. i Næstelse af Fru Rieborg; de øvrige 4 kom under Sorø Skole, og Hammer Herreds Tingprotokol oplyser, at ^{2/2} 1672 (mulig lunge før) ejede Dansemester Geert Kobberup 3 Gd., 2 Halvgaarde og 1 Hus i Næstelse, senere kom de til Grevensvænge, hvorfra de solgtes til Bækkeskov 1789.

en Bro, som, nord for den nuværende, den Gang førte over til Gavnø, og da Hr. Holger formener, at dette er hans specielle Fiskevand og Enemærke, kommer Forbittrelsen op i ham; han bemander 2 Baade med 6 Mand, Fiskere og Husbænd fra Gaarden, under Anførsel af „Niels Ladefaugit“ og „David Kielder-svend“, der bemægtige sig Herlufsholms Fiskeres Vaad med Gevalt og nedsænke det efter Hr. Holgers Befaling med Sten i Fjorden. Det kommer nu til Proces med Herlufsholm; hver fører sine „Winder“ (Vidner), og i Forhøret paa Herlufsholms Birketing ¹²/₆ s. A. fremgaar det, at Lindenow personlig blandede sig i Striden og var nærværende under Kampen; thi der vidnes: „Da kom Hr. Holger gangende til os paa Broen og Marken og befalede sine Folk at kaste Garnet i Fjorden“. En Olding, som kan huske fra Herlof Trolles og Fru Birgittes Tid, „winder“ samme Tingdag, „at Skollen altid ubehindret havde fisket ikke alene ved Apnis, men fra „Møllebanken“ (nord for Holbro) til de „trej Stiene“, ved Gaufnø Land og i Fladsee.“

Herlufsholms Birketingsdom lyder paa:

1) „at Holger Lindenow skal betale sine 40 Mark, og hans Medfølger oc tienere deres 3 Marks Bøder.“

2) „stade Skollen tilrette for Vodet oc dend forvoldte Skade paa Fiskeriet — som icke kan undværis i disse trange Tider, da salt Fisk er saa dyr.“

3) „at Holger Lindenow icke kand forlene Skollen Fiskeriet under Apnis, Gaunø og Lindholms Grunde, da Recessen tilholder huer Frihed for hands egen Grund — oc denne Rett er beuist ved 20 Winder at være fra Alderstiid oc saaledes erhvervet ved Hæfd.“

Denne Dom indanker Palle Rosenkrantz i egenhændig Skrivelse af 15. s. M. til Landstingets Stadfæstelse.

Samme Dag, Torsdagen d. 15. Maj, holdes Forhør paa Gavnø Birketing under Forsæde af Birkedommer Hemming Hansen, Gaufnø, Jens Christensen, Birkeskriver i Vejle og Tingfougit Niels Thorkildsen ibdm, og her møder Skoleherre Palle Rosenkrantz med Hjemtingsdommen og med Klage over den „hans oc Skollens Fiskere overgaaede Vold.“ Uldrich Hansen, Fougit paa Gaufnø, for-svarer det skete oc paastaar, „at Skollens Fiskere er antroffen i Gaufnø Fjor — „Friheden“ kaldet — som fra Alders Tid hører til Gaufnøes „Enemærker“. (Gavnøes Enemærke Fiskevand omtales i Lensbrevene 1549 og 52 og er bl. a. ogsaa „Friheden“, og er det rigtigt, har Holger Lindenow Ret, om ikke i sin Fremfærd.) „Altsaa“, fortsætter Fogden, „bør Skollen og Palle Rosenkrantz ved fremlagde Breve beuise sin Ret hertil“. Palle Rosenkrantz spørger Ulrich Hansen „om Fougden icke veed, at Skollen har 10 Gaarde i Apnis, medens Gaufnø kun har 1 Gaard og it Hus.“ Fogden svarer: „Det er ham vitterligt noch, at Skollen ejer Gaarde i Apnis — men hvor deres Agger og Eng er, veed hand icke“. Rosenkrantz fremlægger Ko. Ma. Skøde paa Apnis, og Knud Jørgensen, Skollens Bonde i Apnis, „winder“, „at Apnis Jorder stode till Fiorden, baade norden oc sønden, baade uden og inden Broen, som Holger Lindenow kalder „hans Frihed“, medens hand dog kun ejer 1 Gd. oc it Hus“. Palle Rosenkrantz „fremholder“ Haand-fæstningens 10. Artikel og Kristian d. 4.s Reces 31. Artikel, der formelder: „at Adelen skal nyde oc beholde deris fri Fiskeri for deres egne Grunde“. Og an-gaaende Lindholms Grunde, som Palle Rosenkrantz kalder en „almindelig Fiord“,

„har Skollen ved Alders Hæfd vundet Fiskeri-Rettighed udi.“ Fogden svarer: „Indtil Midtstrøms er Fiskeriet Gaufnøes.“

²⁶ optages nye Vidner paa Herlufsholms Birketing, og her fremkommer den Oplysning, at siden 1604 fiskede Skollens Fiskere sjældent i de omstridte Vande. Her fremlægger Lindenow et „beskrevet Winde“ fra en næsten 100aarig Mand, Laurids Jensen fra Stenbeksholm, som kan huske 80 Aar, (altsaa fra ca. 1540), og „at ingen i den Tid har fisket fra Holbro Nebbe til Broen og fra Broen til „de tre Stiene“ uden dem, som havde Gaufnø Gaard“, og angaaende Fiskeriet ved Lindholm meddeler han: „at han i Michel Sehsteds Tid havde været med sin Fader ude at fiske ved „Skorstiensøen“, oc der kom Michel Sehsted og jøg dem bort oc truede med at tage deres Garn“. Der meddeles i hans „Winde“ den Oplysning, at „Friheden“ kaldtes i Michel Sehsteds Tid „Urtegaarden“, o: laa op til Urtegaarden eller Haven ved Gavnø Kloster.

Der føres endnu Vidner i Sagen ved Gavnø Birketing, d. ⁵/₆: 5 gamle Koner, hvoraf flere kan huske 60 Aar, „veed icke af, att de paa Herlufsholmb hafver ladit fiske under Gaufnø oc Lindholms Grunde i deris Tid“ — men imidlertid stadfæstes Herlufsholms Birketingsdom af Sjællandsfars Landsting, Onsdagen d. 23. Juni, afsagt af Axel Urne til Rygaard som 1. Landstingsdommer.

Men hermed er Holger Lindenow langtfra tilfreds, og det ser ud til, at Sagen skal appelleres til Kongens Retterting, da den endelig bilægges ved et Forlig i Næstved 28. Oktober s. A., hvorved Gavnø „faar Fiskeriet sønden og norden for Holbro fra „Holbro Nebbe til de trej Stiene“ evindeligt at nyde og bruge“, hvorimod Herlufsholm „frit og ubehindret uden nogen Afgift faar Lov til at fiske paa Gaufnø og Lindholms Grunde udenfor „Holbro Nebbe og de trej Stiene“ — saavidt Gavnø berettiget er, dog undtages Hestevaad, Stemningen, Fladsø og Basnees Fjord, saavidt Holger Lindenow berettiget er, og som her forberørt er at være Holger Lindenow berettiget. o: fra „Holbro Nebbe til de trej Stiene“.

Dette Forlig blev forsynet med Stadfæstelse af Danmarks Riges Raad, den 16. Juli 1624 paa Skolens Vegne; og blev det yderligere konfirmeret af Kong Kristian den 4., hvorom haves en saakaldet Vidisse af 2. Juli 1630²⁷).

Hermed var Striden om Fiskeriet med den nordlige Nabo endt — væsentlig i Gavnøs Favør — for henimod 130 Aar senere at begynde i Syd med Naboen Salte — men derom til sin Tid.

Hvor mange Aar der hengik efter ovenstaaende Stridigheder, inden Holger Lindenow drog udenlands, kendes ikke, men han døde efter Friis' Stamtavle over Lindenowerne i Frankrig; samme Steds findes anført, at han var forlovet med Hille Gyldenstjerne, og at han døde før Brylluppet.

Holger Lindenow døde efter Pladen paa hans Ligkiste, som opbevares paa Gavnø, den 18. September 1634, og han blev begravet under Koret i Vejlsø Kirke. Indskriften paa nævnte Plade lyder saaledes:

„Anno 1634 den 18. Septembris kallede wor Herre erlig oc welbyrdige oc nu salige Mand Holger Lindenow til Gavnø, Som var erlig oc welbyrdig Mand Hans Johansen Lindenow til Gavnø og Fru Margrethe Rosenkrantz til Hundslund dieres Søn, og blev han født paa Hindsgaul Anno 1579 den 11. Juni. Gud gifve Hannem med alle Guds udwalde en Glædelig och ehrefulde opstandelse paa dend yderste Domedag Amen“!

Han er formentlig begravet 18. eller 19. Oktober s. A., da Familien var

samlet paa Gavnø og her skiftede Arven efter ham. Sjællands Landstings Skøde- og Panteprotokol oplyser nemlig:

„Hans Lindenow, Ivernæs, lader læse et „Papirsskøde“ af Laurids Lindenow, Hendrik Lindenow, Otthe Skiel, Hendrich Randtzou (2 sidstnævnte Svogre) og Hans Bille (Søstersøn), som bemeldte Arvinger efter Holger Lindenow udi Gaufnø Hovedgaard, Ejendom og Bygninger med dess tilliggende; Jus. patronatus till Weyløe Kirke, Birkeret oc ald anden Herlighed, som fra Arrildstiid tilliggit hafver, og som de af bemeldte Hr. Hans Lindenow har faaet oc opborit Fyllest for effter deris Nøye, saa de tacker ham got“.

Datum Gaufnø den 19. Octobris 1634.

Laurits Lindenow. Egen Haand.	Hendrik Lindenow. Egen Hand.
Hendrich Randtzou. Mpp.	Hans Bille. Egen Hand.
	Otthe Skiell. Egen Haand.

Hans Lindenow har saaledes udkøbt sin Medarvinger af Gavnø, og fra 19. October 1634 — men neppe før — er Gavnøs ny Ejer

HANS LINDENOW,

den Gang til Ivernæs (nu Wedellsborg i Fyen) og Aaret efter ved Moderens Død til Hundslund, hvorefter han almindelig skriver sig. Hans Lindenow er, som anført, ældste Søn af Hans Johansen og Margrethe Rosenkrantz og er født paa Fobislet i Sønderjylland 17. October 1573. — Om hans Barndoms- og første Ungdomstid kender vi intet, førend han knapt 18 Aar gl. tiltraadte sin store Udenlandsrejse; han nød ikke den Ære at blive opdraget sammen med Kongesønnerne, som blev Broderen Otto til Del, og han har vistnok modtaget sin meste Undervisning i Hjemmet af „Skolemestre“ som andre unge adelige i de Tider, muligen „forsendt“ i eller 2 Aar til Sorø Skole. Vi kender derfor ikke noget til hans boglige Dannelse; derimod fremgaar det af hans senere Liv, at han har været i Besiddelse af praktisk Sans for Livets Goder, hvilke han baade forstod at erhverve og fastholde, saa at han i den Retning blev en af sin Tids dygtigste og rigeste Mænd.

Paa sin lange Udenlandsrejse, som han foretog sammen med sin 2 Aar yngre Broder Otto under en dygtig Hovmesters Opsyn og Vejledning, studerede Brødrene 2 Aar i Strasborg og senere $\frac{1}{2}$ Aar ved Universitetet i Heidelberg, som de forlod i Efteraaret 1593, for, efter Faderens Ønske, at overvære den store Efteraarssmesse i Frankfurt; derfra rejste Brødrene sammen til Italien og opholdt sig 1 Aars Tid i Padua og Venedig, besøgte Ferrara, Siena og Florents paa Rejsen til Rom. Efter at have beset Roms „Antikvæteter“ rejste de til Neapel, hvorfra de vendte tilbage til Rom, og efter nogle Maaneders Ophold her rejste de atter til Siena, hvor de i nogen Tid studerede Landets Sprog. Da Otto her blev syg, drog de til Padua, hvor Luften var sundere, men da Otto fremdeles vedblev at være syg, ja endog blev farlig syg, forlod han med sin Hovmester Italien og drog til Frankfurt og senere hjem; men Hans, som havde faaet Smag paa Rejselivet i fremmede Lande, forblev der endnu i over $4\frac{1}{2}$ Aar. Fra Italien drog han igennem Lombardiet, „Svidtzerland“ (Svejts) og „Saphøyen“ (Savoyen) til Genf og derfra til Sydfrankrig, hvor han besaa de fleste Byer, og rejste gennem Lyon til Orleans;

der opholdt han sig i 4 Maaneder „for at studere Sproget og andre Exercitier“. Herfra rejste han til Paris, hvor han dog kun opholdt sig et Par Maaneder; siden besøgte han Byerne Blois, Amboise, Tours, Angers, Rouan og Dieppe, hvorfra han rejste til England, besøgte London, Cambridge o. fl. Byer og studerede nogen Tid ved det berømte Universitet i Oxford. Fra England rejste han til Holland, besaa der de fornemste Fæstninger og kom efter godt 8 Aars Udenlandsrejse hjem til Danmark 1599²⁶⁾, og det fejler neppe, at han, begavet med en saa ivrig Lyst efter at se og lære fremmede Forhold at kende, maa have vundet baade Kundskab og Erfaring herved, som han har haft Nytte af i sit senere Liv. Hjemkommen fejredes hans Bryllup 21. Oktober s. A. med stor Pragt paa Københavns Slot „i Kongens og Hoffets Overværelse“ med Sofie Sefeld, Datter af Rigsraad og en kort Tid Regeringsraad efter Niels Kaas's Død — Landsdommer i Sjælland, Jacob Sefeld til Voxborg eller Visborggaard — og Fru Sofie Bille. Efter Brylluppet drog det unge Ægtepar til Gavnø, og her døde kort efter hans Svigerfader d. 15⁷/₁₁ 1599²⁷⁾; han blev begravet i Voxborg Kirke, vistnok 23¹²/₁₂ s. A. Kun lidt over 1 Aar delte det unge Par Lykken, thi efterat hans Frue, 20. Januar 1601, havde skænket sin Mand en Datter, der i Daaben blev opnævnt efter hans Bedstemoder og kaldet Rigborg, døde hun den 15. Februar og blev begravet 29. Marts i den gamle Klosterkirkegaard ved Gavnø, hvoraf der er funden Spor vest for Kirkefløjen.

Efter godt 4 Aars Enkestand giftede Hans Lindenow sig med Elisabeth Sofie Rantzau*) (f. 27¹¹/₁₁ 1587, død 1652), Datter af Københavns Statholder, Befalingsmand over Møen, Rigsraad Brejde Rantzau til Rantzauholm (nu Brahetrolleborg i Fyn) og Fru Sofie Rosenkrantz. Brylluppet stod paa Københavns Slot 2. Juni 1605 og fejredes med stor Pragt; baade Kongen, Dronningen og Hoffet vare Brudeparrets Gæster. Med denne Hustru havde han 6 Sønner og 6 Døttre, hvoraf flere af de først fødte døde smaa, deriblandt Brejde, Otto og Margrethe, men 7 Børn blev voksne. Disse vare:

1. Hendrik, f. Pintsedag 1614 paa Bornholm, hvor Faderen den Gang var Lensmand, senere Ejer af Gavnø.

2. Hans, f. 25. Marts 1616 ligeledes paa Bornholm, senere Ejer af Ivernæs, Tybrind og Søndergaard, Rigsraad og Rigets Admiral, gift med Kristian d. 4.s Datter med Kirstine Munk, Frøken Elisabeth Augusta, Grevinde af Slesvig-Holsten, f. 26¹²/₁₂ 1623. Brylluppet stod paa Københavns Slot 27¹⁰/₁₀ 1639. Samme Dag blev Hans Lindenow udnævnt til Lensmand paa Kallundborg Slot, og i Maj 1640 blev han Rigsraad, men sluttede sig dog ikke særligt til de andre Svigersønners Politik, saa han endog stod i stærk Opposition til Kongen, da Kirstine Munk 1646 fængsledes paa Boller²⁸⁾; dog fik han ved Hanibal Sehesteds Indflydelse anvist en aarlig Pension af de norske Indtægter 1647. Han blev Ridder ved Frederik den 3. Kroning 23¹¹/₁₁ (ny Stil 3¹²/₁₂) 1648²⁹⁾, men stod lige saa lidt som de øvrige af Kristian den 4.s Svigersønner ikke længe i Frederik den 3. Gunst, saa at Kongen endog fratog ham hans norske Forlening 1650.

Hans Ægteskab var meget ulykkeligt, og de hæftigste Scener fandt Sted mellem ham og Hustru, ofte forarsaget ved hans Ødselhed. „Han var en Type paa det værste Forfald indenfor det danske Aristokratis Spidser, brutal i Gerning, simpel i Tale, forgældet, og i Strid med alle, særlig med Svigermoderen, Kirstine

*) Af Familien skrevet: Randtzov.

Munk, som han stadig pressede for Penge, saa at Svigerinden, Hannibal Sehesteds Hustru Christiana, beskyldte ham for at have ærgret Moderen til Døde⁴. 1658 fik han efter Roskildefreden St. Knuds Kloster i Odense til Len, men da Krigen igen udbrød samme Sommer, flygtede han med Hustru til København, hvor han døde under Belejringen 29. Maj 1659. For at faa Manden standsmæssig begravet maatte hans Hustru sælge en kostbar Lysekrone til Malmø Kirke foruden nogle Guldsmykker, hvorfor hendes Svoger, Rigsraad Hendrich Randtzou til Schøne-weide og den under Københavns Belejring for sin Tapperhed bekendte Axel Urup til Beltebjerg aflægger hende Regnskab for dette dem betroede Hverv, ¹⁶/₄ 1660⁵). Skønt hun arvede Boller efter Moderens Død ²⁹/₄ 1658, hvilket hun iøvrigt solgte ²⁷/₄ 1664 til Grev Mogens Friis til Frisenborg, forbedrede dette kun lidet hendes økonomiske Forhold; et Par Aar i Forvejen havde hun solgt Ivernæs for Gæld til Svogeren, Rigskansler Christoffer Urne til Aarsmarke. Arvingerne mageskiftede 1664 Gaarden til Hannibal Sehested, hvis Datter Christiane Sofie Sehested blev gift med den fra Tyskland indvandrede Baron W. Fr. Wedel til Reitz og Nürnberg⁶). Tilslidst levede hun af en lille Pension, som Frederik d. 3. — hvis Halvsøster hun jo var — tilstod hende, og hun døde faa Aar efter i den yderste Fattigdom⁷).

3. Jacob, f. ²⁷/₁₁ 1617 paa Bornholm — senere Ejer af Gavnø.

4. Sofie, f. ¹⁵/₁₁ 1608 paa Gavnø; gift ¹⁸/₇ 1624 i København med Christoffer Urne til Aarsmarke (nu Knuthenborg) paa Lolland, Rd. af Elef. (²⁵/₁₀ 1634) Rigsraad og Rigskansler, Søn af Knud Urne til Aarsmarke og Fru Mette Grubbe, Datter af Kantser og Rigsraad Ejler Grubbe til Lystrup i Sjælland og Fru Else Bjørnsdatter Laxmand til Hofdal i Skaane. Christoffer Urne er en af vort Lands ældste Mænd, der, efter at have beklædt mange vigtige Embeder — Rentemester 1617—27, Generalkrigskommissær 1627—29 og 1643—45, Underhandler ved Fredslutningen i Brønsbro — blev Statholder i Norge fra 1629—42; „hvilket høje Embede han bestyrede med største Troskab mod sin Konge og usvigelig Oprigtighed, Lemfoldighed og Fromhed mod Landsens Indbyggere, saa hans ærlige Navn aldrig uddør i Norge, saalænge Verden staar⁸)“. Christoffer Urne er født Lørdagen før Allehelgensdag 1593 paa Halsted Kloster paa Lolland og døde ²⁷/₁₁ 1663 paa Aarsmarke, begravet ¹/₁₁ s. A. i Nykøbing Kirke paa Falster. Hans Hustru døde allerede ⁷/₁₀ 1652 i København, hvor hun begravedes fra Nicolaj Kirke ²⁷/₁₀ s. A. Som Lensmand paa Dragsholm var han meget omhyggelig for Kirkernes Forskønnelse i sit Len; hans og Hustrues Navne og Vaaben findes anbragt paa Altertavlerne i Bregninge, Egeberg og Wiig Kirker, i sidstnævnte tillige paa den mindre Kirkeklokke og i Hørby paa Himlen over Prædikestolen⁹). Han var tillige en tapper Mand, der 1659 forsvarede Dragsholm saa godt, at Svenskerne maatte ophæve Belejringen deraf. Hans Hustru arvede Søgaard (nu Søbysøgaard) i Fyen efter Faderen.

⁴) Lysekronen udbragtes til 360 Rdl. 88 Sk., men hendes salig Mands „Nedersættelse“ kostede 388 Rdl. 22 Sk., hvorfor der udtages Guldsmykker af Boet for 31 Rdl.; tilovers blev der saaledes 3 Rdl. 66 Sk., „som Græfunden blev leveret af Hendrich Randtzau“ (Professor Beckers haandskrevne Samlinger i det kongelige Bibliothek).

⁵) Af deres 5 Børn var det yngste Sofie Amalie, født 1649, en i høj Grad letsindig og usædelig Kvinde, der førte et ryggstøst Liv. Hun var først forlovet med Just Høg til Gjørsløv, Rigsraad og Hofmester paa Sorø Akademi, men blev senere gift med Admiral Claus Daa (født 1640, død 1678) til Ravnstrup og Holmegaard etc., der, efter et meget udbredt Sagn, blev myrdet af sin Hustru (Magazin til den dsk. Adels Hist. 1. Bd. 333). Enken blev ²¹/₁ 1681 ophejdet til Friherreinde af Lindenborg, først kaldet Daasborg; hun døde under skrækkelige Smertes paa Hospitalet i Aalborg 1688, 39 Aar gl.

5. Helvig arvede Juelskov, Hindemae og Sanderumgaard, alle i Fyen. Hun var gift med Sivard Urne til Raarup — Broder til Christoffer Urne — Befalingsmand paa Tryggevælde i Stevns, Rigsraad og Medlem af Kommissionen for Enevoldsmagtens Overdragelse til Frederik den 3., hvorfor han lønnedes med Elefantordenen. Han var født $11\frac{1}{4}$ 1603 og døde $16\frac{1}{2}$ 1661. Hans Hustru døde 1646 og begravedes $\frac{2}{5}$ s. A. i Køge Kirke.

6. Christence, død 1681 efter Friis' Stamtavle. Hun arvede efter Faderens Død Ørsløv Kloster med Strandet Hovedgaard, begge i Jylland, og var 1. Gang gift med Axel Gyldenstjerne (født 1604, død 1637) til Lyngbygaard og Aagaard, Befalingsmand paa Vestervig Kloster*), 2. Gang med Hendrich Randtzou til Schøneweide**).

7. Ide, død 1672, arvede Vraa i Vendsyssel efter Faderen; hun var gift med Sten Beck til Førsløv, født 1610, død 1648, Rentemester og Befalingsmand paa Herriadvads Kloster i Skaane.

Med sin 1. Hustru, Sofie Sefeld, havde Hans Lindenow Datteren Rigborg, gift 1640 med Jørgen Arenfeldt (født $28\frac{1}{8}$ 1589, død 1658) til Voergaard i Jylland.

Hans Lindenow boede vistnok paa Gavnø idetmindste til 1609, da han $\frac{2}{6}$ d. A. blev Lensmand paa Dragsholm Slot. Ved Arveskiftet 1613 tilfaldt Gavnø Broderen Holger, medens Hans fik Juelskov; fra $\frac{7}{4}$ 1610—21 var han Lensmand paa Bornholm, hvoraf han svarede i Lensafgift 2272 gamle Dalere²³⁾, fra $\frac{6}{1}$ 1622—25 var han Lensmand paa Tranekjær og fra $16\frac{1}{3}$ 1624—39 paa Kallundborg; endelig fik han Phillippi Jacobi Dag, $\frac{1}{5}$ 1639, Slægtens store Len Hindsgavl (Lensbrevet er af $14\frac{1}{3}$ s. A.) uden Afgift, hvilket han besad til sin Død; ligeledes havde han Hals Birk ved Limfjorden frit fra $25\frac{1}{2}$ 1637 til sin Død.

Lindenow blev Rigsraad 1627 „og gjorde sin Ed paa Dalum Kloster ved Odense“; han var Overkrigskommisær i Krigen mellem Kristian den 4. og Kejseren 1625—29. Ved Prins Kristians Bryllup $25\frac{1}{10}$ 1634 blev han Ridder af Elefanten og samme Aar blev han Rigsstaldmester, saa han har sikkert været en ret betydelig Mand, om han end ikke hørte til de fremmeligste Kræfter i det offentlige Liv — og mange Ligemænd havde han næppe i sin Virksomhed som Jordegodssamlar.

Saaledes køber han af Kronen den $\frac{1}{8}$ 1626: 35 Gaarde, 5 Bol, 8 Huse og 2 Bundgarnssteder m. m. i Kjær Herred i Jylland, hvilke han lagde under Hundslunds Gods; den $21\frac{1}{6}$ 1631 køber han 15 Gaarde og 1 Gadehus i Demstrup, Nr. Lyndelse Sogn, Odense Herred²⁴⁾; den $\frac{9}{3}$ 1638 køber han 15 Gaarde og en Eng i Davinde By og Sogn i Fyen, og $28\frac{1}{10}$ 1641 køber han 1 Ejendomsgaard i Astelbo, Vends Herred. — Vi har ovenfor under Broderen Holger anført, at han købte 28 Gaarde paa Svino, Kjøng Sogn, 1 Gaard i Lou, Hammer Sogn, og 1 Gaard i Tømmerup, Stevns Herred, 1614, og mangfoldige er de Skøder paa Gods, han erhverver fra Standsfæller, og som han lader læse paa Sjællands Lands-ting, af hvilke kun her skal anføres de, der gik ud paa erhverve tilbage, hvad der ved tidligere Arveskifter var fragaaet Gavnø.

*) Friis' Stamtavle over Lindenowerne og Vedel Simonsens Borgruiner 2, Sd. 132. „Hofmanns dsk. Adelsmænd“ lader hende ogsaa være gift med Claus Schested, men angiver at denne døde i Hamborg 1626 af et Saar, han havde givet sig selv paa Jægten; selv skriver hun sig til ved Skiftet $\frac{20}{5}$ 1643 „Enke efter Axel Gyldenstjerne“.

** I en Jordebog over Gavnø i Rigsarkivet af 1663 anføres Christence Lindenows „Hr. Hendrich Randtzou's Bønder, som fragik Gavnø etc. samt i Professor Bechers haandskrevne Samlinger i det kgl. Bibliothek siges (i Skødet af $\frac{1}{10}$ 1663 paa Gods i Ensløv og Willer Byer til Otte Pogvisch) Hendrich Randtzou at være gift med Christence Lindenow.

Saaledes køber han $\frac{1}{1}$ 1636 paa „Ohregaard“ (Oregard) 1 Gaard i Lou, Hammer Sogn, af Mogens Høg til Kiersgaardsholm, gift med Broderdatteren Helvig Lindenow Ottesdatter, „som denne arffueligen paa Schifte efter Sal. Fru Margrethe Rosenkrantz (hendes Bedstemoder) var tilfalden“. Samme Dag køber han af Svogeren Hendrich Randtzou „paa hans Hustru Sofies og paa Birrites (Birgitte) Otte Skiels Vejgne“ 1 Gaard ved Korsør; den $\frac{14}{10}$ s. A. køber han af Hendrik Lindenow til Øfvids Kloster i Skaane 1 Gaard i „Myruppe“, Egersborg Sogn; den $\frac{18}{6}$ 1638 sælger Jens Bille til Naarup (Søsteren Rigborgs Søn) „paa egne og Søsters, Karen Bildes Vejgne“, samt Hans Bille til Jungetgaard „paa egne oc Ejller Holch til Gedsholm paa sin Hustru Rigborg Billes Vejgne“ (Søster til Hans og Jens Bille): 3 Gaarde med 4 Beboere i Lou By, Hammer Herred, „som var tilfalden dem paa deres Moders Rigborg Lindenows Vejgne efter deris Sallig Morbroder Holger Lindenow til Gaufnæe — item 1 Gaard og 3 Huse i Brandeløv, Næstelse Sogn, samme Herred.

Som nærværende ved Salget underskriver til Vitterlighed Thage Thott til Eriksholm og Axel Gyldenstjerne til Lyngbygaard*).

Derimod solgte Lindenow den $\frac{20}{7}$ 1633 1 Gaard i Størlinge, som skyldte i aarlig Landgilde $5\frac{1}{2}$ Rdl. og $5\frac{1}{2}$ Sk. til Otto Thott til Næss; og da han ikke ønskede at erhverve længere bortliggende Gods, der tidligere havde hørt til Gavne, køber han ikke Søsteren Rigborgs Gaarde i Næstelse og Brandeløv, der erhverves af Palle Rosenkrantz til Krænkerup, Sorø Akademi o. a.

Foruden Herregaardene Juelskov, Thybrind og Hundslund, som han arvede — sidstnævnte 1636 efter Moderen og næstsidste efter sin Hustrus Broder, Rigshofmester Frands Randtzou — fik han med sin Hustru Søgaard i Søby Sogn i Fyen og købte Gavne i Sjælland, Ivernæs, Søndergaard (købt 1640 af Claus Brochenhus til Broholm) tilhørte senere hans ødsle Søn, Hans, og tildømtes $\frac{9}{10}$ 1668 Trinitatis Kirke i København²⁵⁾, Sanderumgaard og Nislevgaard i Fyen samt Ørsløv Kloster, Strandetgaard og Vraa, alle 3 i Jylland. Han ejede saaledes henimod 8000 Tdr. Hartkorn og kaldtes da ogsaa af Samtiden „den rige“. Ved Skiftet efter ham arvede hver af hans 3 Sønner ifølge Lodbogen af 1643**): 1382 $\frac{1}{2}$ Td. 2 Skor. 1 Alb. Hartkorn, og hver af hans 4 Døtre 691 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn, og dog beholdt hans Enke Søndergaard og Nislevgaard (nu under Rav-

*) Thage Thott var Svoger til Hans Lindenow, idet dennes 1. Hustru, Helvig Rantzau, var Søster til Lindenows Hustru, Axel Gyldenstjerne var hans Svigersøn, som foran anfør.

***) Lodbogen, saaledes kaldet, fordi den angiver den Lod (Det eller Arv), som hver fik ved Lodkastningen, er forfattet af Raadmand Peder Hansen i Kallundborg og giver værdifulde Oplysninger om Godternes Størrelse og Tilstand, hvoraf de vigtigste for Gavnes Vedkommende anføres under denne Gaards næste Ejer, Hendrik Lindenow. Lodkastningen skete i Odense 10. Maj 1643, og det endelige Skifte paa Ivernæs den 20. s. M. Sønnen Hans fik 1. Broderlod: Ivernæs med 125 Tdr. Htk. Hovedgaardstakst, Thybrindgaard med 87 Tdr. $5\frac{1}{2}$ Skp. Htk., hvorunder hørte Kirkerne i Husby, Ejby og Ørsløv. Til denne Lod hørte nu Bøge i Lillebelt med 8 Gaarde og 11 Huse. 2. Broderlod, Gavne, tilfaldt Broderen Hendrik. 3. Broderlod: Hundslund med ialt 371 Tdr. Htk. Hovedgaardstakst, Aabomaa, tilfaldt Broderen Jacob. 1. Sæsterlod: Søgaard med 150 Tdr. $1\frac{1}{2}$ Skp. Htk. Hovedgaardstakst og omliggende Bøndergods tilfaldt Søsteren Sofie. 2. Sæsterlod: Juelskov med 43 Tdr. 2 Skpr. $3\frac{1}{2}$ Fdkr., Hindemæe og Sanderumgaard med tilsammen 76 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. Htk. Hovedgaardstakst og omliggende Bøndergods tilfaldt Søsteren Helvig. 3. Sæsterlod: Ørsløv Kloster med Birkeret og Kaldsret til Ørsløv Kirke samt Strandet, tilsammen 47 $\frac{1}{2}$ Td. $2\frac{1}{2}$ Skp. 1 Fdkr., Aabomaa, i Hovedgaardstakst og omliggende Bøndergods samt 4 Gaarde i Vinding og Aasum Herred tilfaldt Søsteren Christence. 4. Sæsterlod: Vraa Hovedgaard i Kjer Herred ved Aalborg med $5\frac{1}{2}$ Td. Htk. Hovedgaardstakst samt omliggende Bøndergods, Gjølunds Fiskerleje og 3 Gaarde i Frauge Sogn i Fyen, tilfaldt Søsteren Ide.

Lodbogen er forsynet med alle 8 Segl og Underskrifter — Moderens og de 7 Børns — for Døtternes Vedkommende deres Mænds, undtagen Christence L.s., som her skriver sig: „Sallig Axel Gyldenstjernies“. (Lodbogen findes i Gavne Godsarkiv.)

holt), begge i Fyen, samt 4 Bøndergaarde, 2 i Ormitsløv, Slagelse Herred, og 2 i Størtinge, Everdrup Sogn, den Gang i Hammer Herred.

Paa en Rejse fra Hindsgavl til Sønnen Hendrik paa Ivernæs den 26. August 1642 blev Rigsraaden Hans Lindenow til Hundslund overfalden af Blodfod og kom syg til Sønnen. Søndagen derefter, den 28., overværede han dog Prædikenen i Ivernæs Kirke, siger Biskop Hans Michelsen i hans Ligprædiken, men dette er vist urigtigt, da Kapellet paa Ivernæs, nu Wedellsborg, først blev indrettet 1706³⁶⁾ og maa vistnok forstaaes om Husby Kirke, der endnu er Sognekirke for det gl. Ivernæs, og hvor flere af Slægten ligger begravet. Efter Gudstjenestens Slutning blev han heftig syg og døde samme Dag, 69 Aar gl., efter at han dog forinden var bleven meddelt Sakramentet af Sognepræsten til Ivernæs, Jacob Jacobsen. Han blev begravet Mandagen den 19. September s. A. i St. Knuds Kirke i Odense, men det er tvivlsomt, hvorvidt hans Lig henstaar der. Efter Kantor Mummies Beskrivelse over St. Knuds Kirke findes her intet Monument over ham og muligvis neppe hans Kiste, medmindre den er blandt dem, som er berøvet deres Mindeplade; og da hans Mindeplade heller ikke findes i Hundslund Kirke, er han heller neppe begravet der; større Sandsynlighed er der for, at hans Lig er „udført“ til Ivernæs og begravet i Husby Kirke. Teksten til hans Ligprædiken tog Biskop Michelsen af Davids 116. Salme 12.—15. Vers: „Hvorledes skal jeg betale Herren alle hans Velgjerninger, som han gjorde imod mig — — indtil: Det er kosteligt for Herrens Øjne, naar hans Hellige dø“. Biskoppen skildrer ham som „en oprigtig, trofast, sandfærdig, from og ydmyg Mand uden Foragt og Bagtalelse mod nogen“³⁷⁾. Herefter, saavel som ved hans ovenanførte store Lyst og Trang til Ordets Hørelse, tør man vel have den bedste Mening om Mandens virkelige Fromhed og Guds frygt.

HENDRIK LINDENOW.

Ifølge Skiftet paa Ivernæs arvede Hendrik Lindenow Gavnø Hovedgaard med 56 Tdr. Hartkorn Hovedgaardstakst, hvortil fulgte fri Birkerettighed og Kaldsret til Vejlø Kirke samt tilliggende Bøndergods, der bestod af:

Gavnø By: 8 Gaarde og 9 Huse med 41 Tdr. 1 $\frac{1}{2}$ Skp. Htk.

Øen Lindholm med den sædvanlige Afgift til Maribo Kloster, 1 Td. Smør, der nu var henlagt til Sorø Skole.

Vejlø By med 14 Gaarde og 2 Huse samt Skov til 440 Svins Olden.

1 Apnis 1 Kirkegaard, hvis Bruger — Simon Michelsen — gav i Husbondehold (for Værn) „1 $\frac{1}{2}$ Mk. 6 Sk. og 1 Td. Hafre“, endvidere 3 Gadehuse i Byen.

1 Rettestrup 6 Gaarde og 1 Vandmølle, hvoraf Hans Møller gav 10 $\bar{r}$ Miel og 1 $\bar{r}$ Malt.

1 Basnæss 1 Kirkegaard, som gav 1 Mk. i Husbondehold, 6 Smaagaarde 2 Huse med Jord, samt Skov til 125 Svins Olden.

Dybse med 2 Gaarde, beboede af Brødrene Jørgen og Hans Holst, som hver gav 1 Td. Smør i Landgilde.

1 Myruppe 1 Gaard, som gav 2 Tdr. Havre, 3 Fdgr. Smør og 2 Mk. Gæsteripenge.

1 Louby, Hammer Sogn, 10 Gaarde og Anpart i Byens 2 andre Gaarde, 3 Huse med Jord, og Skov til 425 Svins Olden.

I Brandeløv, Næstelsø Sogn, 4 Gaarde og 1 Hus samt Skov til 160 Svins Olden. Gaardene her var særlig store, hver ca. 18 Tdr. Landgildehartkorn.

Svinø i Kæng Sogn med 28 Gaarde og 7 Huse med Jord samt Skov til 410 Svins Olden.

Ialt altsaa 81 Gaarde, 27 Huse og 1 Mølle samt Skov til 1560 Svins Olden, nu Resten af det gamle Klostergoods fra Købet 1584.

Endvidere hørte til Gavnø af Strøgods 3 Gaarde og 2 Huse med Skov til 100 Svins Olden i Reerslev, Hesselbjerg og Lundforlund Byer ved Slagelse samt 26 Gaarde, 7 Bolsteder og 6 Huse med Skov til 117 Svins Olden i Odense, Gudme, Aasum, Vinding og Salling Herreder i Fyen, ialt 114 Gaarde, 7 Bol og 35 Huse, 1 Vandmølle og Skov til 1777 Svins Olden.

Hendrik Lindenow er født Pintsedag 1614 paa Hammershus Slot paa Bornholm. Da han var omtrent 8 Aar gl. forflyttedes Faderen til Lensmand paa Kallundborg Slot, hvor hans og Søkendes Barndomstid væsenligst henrandt, og her i Hjemmet undervistes han og Søkende af Skolemestre; men „da han havde lagt gode Fundamenter til Guds Kundskab og gjort god Fremgang i Studierne, blev han „forsendt“ til Sorø Akademi, hvor han paa 2. Aar fortsatte sine Studier saa flittigt, at han vandt sine Professorers og Forstanderens, Rigsraad og Hofmester Hr. Just Høgs, Yndest, saa han agtedes dygtig til at studere ved fremmede Universiteter“. Han sendtes da udenlands tilligemed sin 3 Aar yngre Broder Jacob, og de medgaves som Præceptor Hans Jørgensen Mule.

Rejsen foregik fra Ivernæs den ²⁸/₉ 1636, hvor hans Forældre den Gang boede; den gik gennem Holsten, Bremen, Oldenburg, Emden og Friesland til Holland, hvor de ankom til Amsterdam den ²²/₁₁ s. A. Her boede de i 8 Maaneder hos den lærde Buxhomius og studerede Historie og Politik. Fra Holland rejste de til England, hvor de ankom til Dover den ²²/₇ 1637 og besøgte London og Oxford. Efter 3 Maaneders Ophold i England rejste de til Frankrig og ankom til Dieppe den ²¹/₁₁ s. A. De rejste da til Paris og opholdt sig her og i Angers i 10 Maaneder for at studere Sproget, men da der udbrød Pest i Angers, og denne rasede stærkere og stærkere, rejste de den ¹/₉ 1638 til Orleans og senere til Burgos. Her modtog de Brev fra deres Fader, hvori han udtalte Ønsket om, at de skulde besøge Genf, hvad de gjorde, og opholdt sig der i 6 Maaneder for at studere det italienske og franske Sprog yderligere; de boede her i en fornem Mands Hus ved Navn Diodatis.

De stod allerede i Begreb med at rejse til Italien, da de fik Brev fra deres Fader om at komme hjem til Mikkelsdag s. A. De rejste da hjemad og lagde Vejen gjennem Savoyen, til hvis Hovedstad, Chambéry, de kom i Følge med Landets Fyrste. Over Grenoble, Lyon og Paris rejste de til England, hvor de kun forblev en Maanedes Tid i London, men lærte her den almindelige Misfornøjelse at kende, som var udbrudt imod Landets Konge, Carl den 1., da han forsøgte at indføre Enevælden i England.

Herfra rejste de til Holland og derfra over Land hjem til Danmark, hvor de ankom til Hindsgavl den ²¹/₉ 1639 og her traf deres Forældre. Efter Hjemkomsten tjente Hendrik nu 2 Aar som Hofsinde i Kongens Gaard, da giftede han sig ¹²/₉ 1641 i Viborg med sin siden 1636 tilsagte Fæstemø, Sidsel Lunge, født paa Bohus Slot i Norge den ¹³/₁ 1615, hvor Faderen, den tapre Rigsmarsk Jørgen

Lunge*) til Odden i Vendsyssel, den Gang var Lensmand fra Kalmarkrigens Slutning; Moderen var Sofie Brahe til Birkelse i Vendsyssel, Datter af Rigsraaden Sten Brahe til Knudstrup og Birgitte Rosenkrantz til Næsbyholm, Søster til hans Farmoder. Med denne sin Hustru levede Lindenow i omtrent 12 Aar et lykkeligt og kristeligt, men barnløst Ægteskab. Savnet af Børn søgte de at udfylde ved at opdrage en Del af deres nærmeste Slægtninges Børn. Saaledes opdrog de Lindenows Søsterdatter, Merete Urne, Helvigs og Sigvard Urnes Datter til Raarup (se Side 70), der i Ligprædikenen over Plejemoderen kaldes hendes „kære Datter“. Hun var forlovet med Mogens Gyldenstjerne til Fultofte i Skaane, født paa Vargbjerg Slot $\frac{2}{7}$; 1624, Søn af Mogens Gyldenstjerne til Fultofte og Fru Sofie Randtzou til Søholm. Ligeledes opdrog de Søsterens, Anna Lunges, Datter Sofie, hvis Fader var den berømte Hofmester paa Sorø Akademi, Just Høg til Gjorslev, Søholm og Erikstrup, hvilke 2 sidste Gaarde han solgte til den rige Hollænder Joachim Irgens, der igjen solgte dem til Kristian den 5.s Dronning Charlotte Amalie. Endvidere Søsteren Margrethes Søn, Mogens Skeel, født $\frac{13}{7}$; 1650, der kun var et Barn paa 3 Aar ved Moderens Død $\frac{1}{10}$; 1653 (begravet i Køge Kirke $\frac{28}{10}$ s. A.).

Angaaende Hendrik Lindenows Virksomhed som Ejer af Gavnø kendes af Sjællands Landstings Skøde- og Panteprotokoller, at han af Onkelen Hendrich Randtzou den $\frac{6}{7}$; 1643 erhvervede tilbage til Gavnø, som fragaaet i Arv til Tanten Sofie 1 Gaard i Lou og 2 Gaarde i Myrup. Ligeledes erhverver han $\frac{21}{7}$; s. A. af Tanten Birgitte**) „Salig Hr. Otthe Skiels“ til Bangsbo 1 Gaard i Myrup samt Rettestrup Vandmølle med en øde Jord. Af dens ringe Afgift „2 $\bar{u}$ Miel“, ses det, at Møllen da kun var ved „ringe Magt“. Saaledes var ved Købene $\frac{2}{11}$; 1636, $\frac{18}{6}$; 1638 og $\frac{6}{10}$; 1643 alle 4 Gaarde i Myrup, som Gavnø oprindelig ejede, nu igjen samlede herunder. Endvidere købte han af Søsteren Ide „Salig Sten Becks til Vraa“, 1 Gaard i Størlinge, som var tilfalden hende i Arv efter Moderen Elisabeth Sofie Randtzou; Skødet er dateret Ivernæs $\frac{22}{5}$; 1652, vistnok ved Moderens Begravelse, da hun døde nævnte Aar, ialtfald ved en Familiesammenkomst, da saavel Broderen som Svogeren Sigvard Urne underskriver som Vidner.

Derimod solgte Hendrik Lindenow de 2 Gaarde og 2 Huse i Reerslev og de 2 Gaarde i Hesselbjerg i samme Sogn samt Gaarden i Lundforlund By og Sogn, som er anført foran, til Axel Juel til Volstrup; Skødet er dateret Gavnø den 10. Juni 1652.

*) Jørgen Lunge til Odden „hin olde“, født $\frac{1}{10}$; 1577, var Søn af Ove Lunge til Odden (død 1601) og Anna Mathiesdatter Sehested, Datter af Malthe Jensen Sehested til Holmegaard i Sjælland og Fru Sofie Bille. Lunge havde lært Krigskunsten i Holland under den berømte Hærfører Prins Moritz af Oranien, udmærkede sig fortrinligt under Spanierne Belejring af Ostende og deltog med Hæder i Kalmarkrigen, hvor han var Øverstbefalende over Artilleriet ved Belejringen af Elfsborg, efter hvis Indtagelse han blev Kommandant i den erobrede Fæstning og Lensmand paa Bohus Slot, blev Ridder af den væbnede Arm og $\frac{2}{12}$; 1617 Rigets Marsk, men frattraadte frivilligt sit Len paa Grund af svækket Helbred og døde $\frac{13}{8}$; 1619, knapt 41 Aar gl. Med ovennævnte Hustru havde han Børnene:

1. Ove Lunge, en haabefuld Yndling, død som sidste Mand af den gamle Slægt paa en Udenlandsrejse i Padua den $\frac{5}{6}$; 1637, kun 23 Aar gl.
2. Sidse, gift med Hendrik Lindenow (se ovenfor).
3. Margrethe, 1. Gang gift med Mogens Bille til Svanholm, med hvem hun forlovedes paa Gavnø; 2. Gang gift med Christen Skeel til Fussinge og Vallø, med hvem hun havde Sønnen Mogens, opdragen hos Mosteren paa Gavnø.
4. Ide, gift med Otto Skeel til Katholm.
5. Lisbeth, gift med Palle Rosenkrantz til Krænkerup etc., Forstander paa Herlufsholm.
6. Anna, gift med Just Høg til Gjorslev, D. R. Kantstier, Hofmester paa Sorø, Ridder af Elefanten; hun begravdes i Køge Kirke den $\frac{7}{9}$; 1652.

**) Nævnte Birgitte Lindenow skænkede 1642 ifølge en Tavle i Sæby Kirke 1000 Rdl. til denne Kirke, hvor hun ligger begravet. (Meddelt af Organist Holst i Sæby.)

I Lindenows Tid endtes en langvarig Strid mellem Basnæs og Svendstrup Byer „angaaende Vej fra Basnæs over Overdrevet mellem Basnæs, Svendstrup og Rettestrup Fang“, som var begyndt ^{22/}; 1634, og i hvilken Anledning der havde været brugt saavel Oldingegang samt Ridemændstog*) flere Gange — derefter af Lindenow indanket for Sjællandsfars Landsting, hvor Sagen ordnedes ved Dom ^{11/}; 1648, afsagt af Jørgen Sefeld til Næs, 1. Landstingsdommer. Ved denne Dom tilsikredes Basnæs By Vej over Svendstrup Marker, nord for Rammelhøj over „Stenknaas“ og „Langholt“ gjennem Svendstrup Lund vest for den søndre Side af „Højbjerg“, hvor Vejen ender paa Præstø—Næstved Landevejen³⁸⁾.

Hendrik Lindenow restavrerede Vejlø Kirke 1646, hvorom nævnte Aarstal og Bogstaverne H. L., C. L. (hans og Frues Navne) anbragt paa Kirketaarnets nordre Side bærer Vidne; ligeledes har han vistnok restavreret den nordre Fløj af Gavnø Hovedbygning, hvor hans Vaaben med de 3 Lindegrene i venstre Felt og 2 Tverbjælker i højre Felt findes anbragt ind mod Gaarden med Aarstallet 1655 under. Hendrik Lindenow ejede først Ivernæs i Fyen (Wedelsborg), hvor Faderen døde, ligeledes ejede han i det mindste for en Tid „Ohregaard“ (Oregaard) i Fyen, da han skrives hertil.

Paa en Rejse til sin Søstersøns, Christian Urnes, Bryllup i Malmø kom Lindenow syg til København den ^{21/}; 1653, hvorfor han lod hente Dr. Povel Moth, Kongens „Hof- og Lif-Medici“, men da Sygdommen tiltog, sendte han Ilbud til Sorø Akademi efter sin „tidt brugte“ Læge, Georg Kruch, som ogsaa haabede at helbrede ham, hvorfor han bevægede sin Hustru til at rejse til Bryllupet i Malmø; men da han Mandagen den 6. Juni blev meget syg, sendtes der Bud efter Hustruen, som skyndsomt rejste tilbage Tirsdag Morgen. Efter hans Ønske lod hun hente Præsten ved Nicolai Kirke, Jacob Beneditzen, der efter en Tiltale over Johs. 3, 16 (Saa elskede Gud Verden osv.) meddelte ham og Hustruen Sakramentet. Hans Søster Ide, Kaj Lykke til Rantzauholm (Brahetrolleborg) o. fl. af Slægten var tilstede. Han bad hilse sin Broder Jacob og Søster Fru Christence Brahe (dennes Frue) „mange gode Nætter“. Da hans Hustrues Søster Margrethe Lunge, Christen Skeels Frue til Vallø og Fussinge, Onsdag Morgen den 6. Juni, spurgte til hans Befindende, svarede han: „Jeg har arbejdet den ganske Nat i Herrens Vingaard, nu kommer snart den Time, da Herren vil give sin Tjener Lønnen“**). Tilstede ved Dødslejet var Anna Gyldenstjerne og Jørgen Brahe til Hvedholm, som han anbefalede sin Hustru til Hjælp og Raadførelse; hans Broders Hustru fra Ivernæs, Frk. Elisabeth Augusta, Christoffer Sehested til Nislevgaard, forlovet med Plejedatteren Margrethe Lunge, hans Møster Sofie Rantzau, Salig Mogens Gyldenstjernes til Søholm, Øllegaard Huitfeldt, Joachim Gersdorffs til Thundbyholm i Skaane, Søsterdatteren Merete Urne, de 2 Doktores og Præsterne Hans Jørgensen Mule, hans Ungdomslærer og Hovmester fra hans Udenlandsrejse, og Jacob Beneditzen (Bendixen), i hvilkes Overværelse han døde 8. Juni, Kl. 2^{1/4} Eftermiddag.

„Hendrik Lindenows adelige Lig blev meget hæderligen nedersat“ ^{13/}; s. A.

*) Oldingegang var et Nævn paa 12 gamle Bønder, der gaaende havde til Opgave at paavise Mark- og Vejskel, og som nedsatte Skelstene med Kul under, idet de besvor, at det var ret og gammelt Mark- og Vejskel. Ridemændstog var et Nævn af adelige Personer, som havde en lignende Opgave; de var ridende, deraf Navnet.

**) Mag. Hans Enevoldsen Brochmands Ligprædiken; Brochmand var den Gang Sognepræst til Nicolai Kirke, senere Biskop i Aarhus Stift.

i St. Nicolaj Kirke i København. Ligprædikenen holdtes af Sognepræsten dersteds Hans Enevoldsen Brochmand over Corr. 15. Cap. 42.—44. Vers: Saa er de dødes Opstandelse: Det saas i Forkrænkelighed etc. Brochmand omtaler heri hans Guds frygt og Lyst til Læsning i den hellige Skrift, siger, „at han holdt sine Folk og Tjenere til flittig Sjunging og Beden i sit Capel paa Gaarden“, videre: „Sine Undermænd beviste han Finhed og Fromhed, sine Tjenere Medlidenhed og Mildhed og hafde icke Lyst til nogens Fordærrffuelse“ og endelig: „Mod Fattige og Husarme var han meget rund og gavmild, baade med daglige Almisser for Porten, som til særdeles visse Personer at uddele“. Han meddelede, at han havde bestemt at stifte et Asyl ved Gavnø for fattige, hvad Døden forhindrede ham i, men paa sit yderste erindrede han dem med 1000 Rdl.* — ligesom han havde stiftet et Legat for Odense fattige paa 250 Rdl. — hvoraf Renten uddeles til Husarme.

Efter Ligprædikenen blev Lindenow begravet i Nicolaj Kirke i København, men hans Lig blev senere ført til Vejle Kirke, som er Sognekirke for Gavnø. Indskriften paa Pladen fra hans Kiste, som nu opbevares paa Gavnø, lyder saaledes:

„Her hviler erlig oc velbiurdig Mand Hendrik Lindenow til Gaufnø, som var erlig oc velbiurdig Mand Hr. Hans Lindenow, Ridder, D. R. R., oc Fru Lisabeth Soffi Randtzou til Søegaard, deris Søn, var føed paa Hammershus paa Bornholm, Pintsedag 1614 og blef af Gud fra denne Møedsommelige Werden til sit ævige Regis Ære og Glæde bortkaldet i Kiøbenhavn dend 8. Juni 1653 i hans Alders 39. Aar. God gifue honom med alle Troende en glædelig oc ærefuld Opstandelse“.

Hans Enke henlevede endnu 4 Aar paa Gavnø efter Mandens Død, sysselstet med Optragelsen af sine kære Plejebørn og med Omsorg for Godsets fattige, hvortil der var stor Anledning, idet Pesten rasede i en saadan Grad paa Vordingborg Amt, hvorunder Gavnø ligger, særlig i Aaret 1656, at mange Byer bleve folketomme³⁰⁾, og der er ikke Tvivl om, at hendes medfølende Hjerter har ydet al den Trøst og Hjælp, hun formaadede at bringe de pestsyge og deres Familie. Hun havde lige fra sin Fødsel været svagelig af Helbred; efter Mandens Død var hun ofte sengeliggende; navnlig tog hendes Svaghed Overhaand efter et Fald den 15/12 1656, og skønt der blev gjort alt for at redde hendes Liv — saaledes hentes den ovennævnte Georg Kruck fra Sorø, en af Datidens dygtigste Læger — lakkede det dog synligt mod Døden for hende. Første Søndag i Fasten lod hun

*) Denne Sag ordnedes først efter hans Hustrues Død af Svogeren Christen Skeel til Vallø, idet der under 15/4 1657 oprettedes det saakaldte „Sitzel Lunges og Hendrik Lindenows Legat“ paa 1000 Rdl. til 6 pCt., hvoraf Skolelæreren i Vejle skal nyde Renten af 300 Rdl. — 18 Rdl., de fattige Børn til Papir 2 Rdl. og Resten — 40 Rdl. — uddeles til 5 af de mest fattige og Sengeliggendis paa Gaufnø Gods“. Renten skal „uføjbarlig leveres af Gafnøs Ejer eller Besidder til Sognepræsten i Vejle, at han efter Fundatzens Formelding kan uddele den i 4 Terminer: 1. Juni, Michelsdag, Juul og Paaske“. Fundatsen bestemmer, at Biskoppen skal efterse Regnskabet herover, naar han visiterer, „hvorfor Sognepræsten udi en Bog aarlig skal skriffue: 1) Hos hvem Capitalen staar, 2) naar den erleggis, 3) hvem Renten nyder“. Da Jacob Lindenow, som erlagde Renten indtil 1672, d. A. døde, lod Helle Rosenkrantz læse denne Jacob Lindenows Revers til Sjællandsfars Landsting. Kapitalen var imidlertid vokset til 1100 Rdl., hvoraf Skolemesteren fremtidig skal nyde af Renten 24 Rdl. imod selv fremtidig at holde Skolen ved Reparation, 2 Rdl. uddeles til Papir til 12 fattige Skolebørn og Resten — 40 Rdl. fremdeles uddeles til 5 af de fattigste og mest nødlidende paa Godset. Kapitalen (som ved Grev Thotts Køb af Gavnø 9/10 1737 var vokset til 1200 Rdl. à 5 pCt.) bliver fremtidig indestaaende i Gavnøs Hovedgaardens 109 Tdr. Htk. og Bygninger. Dat. København 11/6 1677.

Sl. Niels Trollis. Helle Rosenkrantz.

Til Vitterlighed:

Hertloff Trolle (hendes Søn). Oluf Rosenkrantz (hendes Broder).

(Her efter Sjællands Skøde- og Panteprotokol; selve Dokumentet er brændt ved Vejle Præstegaards Brand den 8/1 1714.)

hente sin Sognepræst, Hr. Peder Nielsen Caludan i Vejle, Provst i Hammer Herred, og nød Sakramentet, ligeledes senere den 12. Marts, da hun lod ham hente til at prædike for sig. Hun plejedes med kærlig Omhu af sine 2 Plejedøtre, hvoraf Merete Urne blev gift Aaret efter, 1658, med sin mangeaarige Forlovede, Christoffer Sehested til Nislevgaard, ligesom ogsaa hendes Søstre, Svogre og Moder ofte besøgte hende under hendes Sygdom. Under denne var hendes Tanker stadig sysselsat med hendes fattige paa Godset; hun bad gentagende sine Svogre Otto og Christen Skeel bære Omsorg for, at Renten af det Legat paa 1000 Rdl., som hendes salig Husbond havde givet til de fattige paa Godset, blev rettelig uddelt, og hun indsatte sidstnævnte Svoger ved hans Besøg paa Gavnø faa Dage før hendes Død „til skriftlig at ordne og derefter bestyre hendes og hendes Mands Stiftelse“. Omgivet af sine kære Plejedøtre, sin Søster Ide (død 1672) og sin Moder Sofie Brahe (død 1659 efter 40 Aars Enkestand), døde hun den 20. Marts 1657, Kl. 9 om Aftenen, noget over 42 Aar gl., efter at hun forinden havde taget en rørende Afsked med dem og bedet dem alle — særlig hendes Moder — om Forladelse for, hvad hun havde forset sig imod dem. Hun blev begravet under stor Deltagelse af høje og ringe ved Siden af hendes forudgangne Søstre Anna og Margrethe i Køge Kirke den 11. April s. A. Ligprædikenen holdtes af Sjællands Biskop, Dr. Hans Svane, over Teksten: „Denne Tids Pinagtighed er icke dend Herlighed værd, som skal aabenbares paa os“ (Rom. 8, 18). Hendes Svogre Mogens Høg og Christen Skeel, samt Søstersønnen Erik Rosenkrantz (Palle Rosenkrantz' Søn til Krænkerup) digtede Æressange til hendes Begravelse.

Endnu et Vidnesbyrd om dette Ægtepars Gudsfrygt og Fromhed findes i Gavnø Kapel, hvor de øverste 6 Stole, 3 paa hver Side, bære deres Vaaben og Navne samt Aarstallene 1651 og 1653.

Efter Sidsel Lunges Død arvedes Gavnø af hendes Mands yngste Broder

JACOB LINDENOU —

saaledes skriver han sig — til Hundslund og Vedtofte; men han maatte i Følge et paa Sjællandsfars Landsting læst Mageskifteskøde mellem ham og Broderen Hans til Ivernæs, udstedt paa Gavnø den 28. Juni 1657, udlægge denne en rundelig Erstatning for det af ham „arvede halfve Gods“ i en Mængde Bøndergods i Reerslev, Nr. Aaby, Brænderup, Rorup, Jelsted (vel Gjelsted) Sogne i Vends Herred, Halvdelen af Søndergaarde Hovedgaard i Rørup Sogn og nogle Bøndergaarde i Kjerte og Skydebjerg Sogne i Baag Herred, der — skønt det laa Broderen langt mere bekvemt i Omegnen af hans Hovedgaard Ivernæs, end det fjernliggende spredte Gods under Gavnø — dog betydeligt overgik hans Arvepart i Gavnø. Mageskifteskødet er medunderskrevet af Christoffer Urne til Aarsmarke, Rigens Cansler, og Christen Skeel til Fussinge, Rigsraad, Befalingsmand paa Tryggevalde, og først nu kunde han tage sin kære afdøde Broders Gods i udelst Besiddelse.

Jacob Lindenou er født ²⁷/₁₁ 1617, som foran anført, og han nød ligesom sine ældre Brødre Undervisning i Hjemmet og senere paa Sorø Akademi. Han foretog fra 1636—39 sin Udenlandsrejse sammen med Broderen Hendrik, fra hvilken Tid det kærlige Forhold mellem Brøderne skriver sig, hvormed vi forvisses i Hendriks kærlige Hilsen til ham og Hustru paa sit Dødsleje.

Jacob Lindenou var gift med Christence Brahe Thygesdatter, født 21.

anuar 1626, død $10\frac{1}{2}$ 1672 ifølge hendes Ligsten i Hundslund (Dronninglund) Kirke¹⁰⁾. Hun var Datter af Thyge Brahe til Matstrup, Vedtofte og Eskebjerg — nu Baroniet Schelenborg ved Kjertemind — og Berete Brock, Datter af den for sine Dagbøger bekendte Eske Brock til Vemmetofte og Gammel Estrup ved Randers og Fru Christence Viffert, efter hvem hun er opnævnt. Med sin Hustru fik Lindenou Vedtofte og Halvdelen af Eskebjerg, den anden Halvdel erholdt hans Svoger, Axel Brahe, der var sindssvag og døde 1655, omtrent 30 Aar gl. Lindenou solgte i Avgust 1667 sin Halvpart af Eskebjerg til Erik Krag til Bramminge, der 2 Aar tidligere havde købt Axel Brahes Part af samme Gaard den $20\frac{1}{4}$ 1665¹¹⁾.

I Begyndelsen synes Lindenou at have været en ret foretagsom Mand. Hundslunds umaadelige Tilliggende, der ifølge Lodbogen af $20\frac{1}{5}$ 1643 udgjorde over 371 Tdr. Htk., hvoraf dog den store Skov til Gaarden udgjorde over 220 Tdr. Htk. eller 8000 Svins Olden, og som var altfor stor til samlet at kunde dyrkes med Fordel, delte han til 2 Hovedgaarde, idet han af dens sydlige Jorder oprettede en Avlsgaard. Denne Gaard hed i Lodbogen af 1643 allerede „Skoufs-gaard“ og var en større Bondegaard, beboet af Bonden Peder Ibsen. Jacob Lindenou skal endog en Tid været kaldet „den rige“¹²⁾, men han har næppe i mange Aar baaret Navnet med Rette, thi efter de ulykkelige Svenskekrige 1643—45 og 1657—60 var saavel hans jydskse som sjællandske Godser i høj Grad ruinerede og forarmede; og da han næppe var nogen særlig dygtig eller energisk Mand, hvad der jo under disse Forhold var nødvendigt for at fremhjælpe det ødelagde Jordegods, begyndte det snart at gaa tilbage med hans Velstand, hvorom Salgene af Gavnø 1663 og Eskebjerg 1667 ogsaa vidner. Løvrigt maa det anføres til hans Undskyldning, at Krigen 1657—60 og den forandrede Regeringsform knækkede Adelens Magt — Krigen i pekuniær og Enevælden i politisk Henseende, saa at dette bevirkede en almindelig Nedgang baade i Velstand og Indflydelse hos næsten hele den gamle danske Adel. Sjællandsfars Landstings Pantebøger fra de nærmeste Aar efter 1660 bærer tydelige Vidnesbyrd om Standens Tilbagegang i Velstand, idet her nævnes en Mængde adelige Laantagere, der mod Pant i Jordegods laaner Penge hos Borgere og Handelsmænd, Professorer, Præster og Doktores, hvis de ikke kunde opnaa dette paa deres hidtil brugte Maade ved at gøre „Forløfte“ eller stille Kavtion for hverandre. Og Jacob Lindenou er ogsaa med blandt disse; om han end ikke staa anført saa tidt og for saa store Summer som flere af hans Standsfæller⁶⁾, saa nævnes han dog et Par Gange. Saaledes laaner han $11\frac{1}{6}$ 1668 af Thomas Fiuren, Borger og Handelsmand i København 500 Rdl. og $12\frac{1}{6}$ 1670 1000 Rdl. af samme.

At Godset i Sjælland var i en ynkelig Forfatning fremgaar af adskillige Jordebøger over Gavnø for Aarene 1660—64, som endnu opbevares i Rigsarkivet, og da de tillige give Oplysninger over en Del af det Gods, som ved tidligere Arveskifter var fragaaet Gavnø, anføre vi et Uddrag af dem.

Saaledes ejede Arvingerne efter *Rigborg Lindenou* (gift med Jørgen Arenfeldt til Voergaard i Jylland) ifølge en i Gavnø Jordebog indlagt Fortegnelse —

⁶⁾ Af de værst antegnede Herremænd kan nævnes Otto Pogviseh til Salta, Frydendal, Kongsdal og Mørkegaard, gift med Anna Cathrine Parsberg, Søster til Grev Christoffer Parsberg, der staa anført med over 30 Laan og tilsidst gik aldeles fallit — samt Corfitz Troile til Sandholt, Skoleherre paa Herlufsholm fra 1675—84, som vi har fundet anført med over 20 Gældsfor skrivinger: til Stedmoderen Helle Rosenkrantz til Gavnø, til Thomas Fiuren og andre. Hans Forskrivinger var alm. udstedt paa „tregt“ (trykt) Papir. Han gik ogsaa fallit, og Arvingerne fragik Arv og Gæld efter ham $20\frac{1}{2}$ 1684.

2 Gaarde i Lou, Hammer Sogn, hver paa 16 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. Htk. og med 40 Svins Olden ialt; 7 Gaarde paa Svinø, Køng Sogn, hver med 8 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. Htk. foruden en Del fælles Udgifter til den samlede By, ialt anført til 97 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. Htk., hvilket bekræftes af forhenværende Ridefoged Jacob Eskesen, som bestyrede disse Arvingernes Strøgods. Lou den ¹³/₁₁ 1661.

Christence Lindenou, „Hr. Hendrich Randtzou“s, ejede 4 Gaarde i Brandeløv*), Nestelsø Sogn, hver paa 17 Tdr. 3 Skpr. Htk. og tilsammen 40 Svins Olden, item 3 Gaarde i Lou, Hammer Sogn, altsaa arvet ved Skiftet efter Sidsel Lunge den ²¹/₄ 1662, de 2 hver paa 16 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. den 3. paa 17 Tdr. 3 Skpr. 1 Alb. Htk. og for alle 3 Gaarde Skov til 35 Svins Olden, item 1 Hus i „Apnis“ ialt Hartkorn 117 Tdr. 4¹/₂ Skp. — ligeledes bestyret af Jacob Eskesen i Lou. Dateret ¹⁸/₃ 1663.

Endvidere var fragaaet 1 Gaard i Lou — „som min Sallig Husbond erlig og welbiurdig Mand Hendrich Lindenou til Gaufnø mig underskrefne hafuer medforlendt og overladt — og nu Niels Andersen iboer“, „samt en liiden Bollig i Apnis, Willomb Lauridsen iboer, af hans Husbond Welborne fru Soffi brahe (Sidsel Lunges Moder) Ehr medforlendt“.

Summa Hartkorn 16 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr.

Actum Lou dend 10. Augustii 1662. Jacob Eskesen**).

Selve Gavne Gods, som til Skiftet efter Hendrich Lindenou og afdøde Hustru, den ²¹/₄ 1662 — efter Øvrighedens Ordre var takseret af „8 dueelige Dännemænd“ bestod da af følgende Jordegods***):

Resten af Gavne By, 8 Gaarde, hver paa 4 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. Htk., og 16 Huse.

I „Apnis“ 1 Kirkegaard og 1 Hus.

Weylæ By med 14 Gaarde, hver paa 11 Tdr. 4 Skpr. 1¹/₂ Td. Htk., men heraf var de 3 øde og 5 næsten forarmede „saa de hafuer intet at hjelpe sig self med“. Skoven var saa ødelagt, at den kunde anlæaa til 30 Svins Olden, item 4 Gadehuse, som gav hver 1 Td. Havre i Landgilde.

I Rettestrup 6 Gaarde, hver med 8 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr., „alle øde og forarmede“, de „4 ubesatte“, Møllen var øde og ubeboet, var ellers, da den var ved Magt af 21 Tdr. Htk.“.

I „Loug“, Hammer Sogn, 7 Gaarde, hver paa 16 Tdr. 5¹/₂ Skp. 4¹/₃ Alb. Htk. — „alle forarmede og 1 øde“ — med Skov til 177 Svins Olden, 2 Huse, som svarede hver 1 Td. „Hafre“, 1 Gadehus svarede 12 Sk.

*) Disse Gaarde ejede Christence Lindenou endnu 1674, men de var i en saa maadelig Forfarning, at flere af Fæsterne var „fravegne“, eftersom Tingfogden ved Gavne Birk, Anders Jensen paa Svinø bekendtgør paa Hammer Herredsting ²¹/₄ d. A. paa sin Principals Vegne, — „at dem, som har saæet i Foraaret 1674 paa hendes Gaarde i Brandeløv, skal ej fordriste sig Sæd eller Korn i Straæet at bortføre, men dem, som har saæet og høstet, skal dermed klarere Ko. Ma.s Skatter“ og han forlanger, at Tingsvidnerne skal dette paa Sognestevne bekendtgøre. Samme Dag forlanger han Syn over hendes Gaarde og Skove, hvortil der paa Tinget samme Dag udmeldes Synsmænd. Den ene af disse Gaarde skøder Christence Lindenou ²⁷/₁₀ 1680 til Ejler Hermantzen „for hans tro Tjeneste“, maaske hendes Ridefoged.

***) Sjællands Landstings Skøde- og Panteprotokol oplyser: „Jacob Eskildsen forrige Fougit paa Gaufnø frasier sig sin Gaard i Lou, Hammer Sogn, at han sig med dend intet mere vil befatte“. Udstedt Næstved ²⁷/₁₀ 1688; hvor han da boede som Sagfører særlig for Bønderne paa Gavne Gods. Hans Søn Eske omtales oftere mødende paa Tinget for Faderen.

****) Godset takseredes efter følgende Landgildetakster til Hartkorns Ansættelse: 2 Mk. Landgildepenge, 1 Td. Rug, 1 Td. Byg, 2 Tdr. Havre, 6 Lam, 12 Gæs, 24 Høns, 24 Snesø Æg, 24 Svins Olden og 1 Fodernød var hver for sig: 1 Td. „hart Korn“, 1 Fjerdings Smør, 1 Kolvind, 1 Ko hver 3 Tdr. Htk., 1 Skp. Ærer = 1 Skp. Htk., 1 Td. Kul = 1 Fdkr., 1 Sæk 4 Alb. Htk.

I Myruppe 1 Gaard, „nu øde, ellers ansat til 10 Tdr. Htk.“^{*)}.

Basnæss 6 Bol med ialt 19 Tdr. 2 Skpr. $\frac{1}{2}$ Fdkr. Htk., 3 Huse, som gav hver sin Td. „Hafre“, item „1 Kirkegaard liggendis til Weyløes Kirkes Jus. patronatus“. Skov til 125 Svins Olden.

Dybse Insul, fh. 2 Gaarde, nu øde, skylder ellers hver 1 Td. „Aure“.

Svinø 21 Gaarde, hver paa 8 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp., „alle forarmede og 3 ubesatte, Skov til 150 Svins Olden.

1 Størlinge, Everdrup Sogn, 1 Gaard, som svarede 15 Dl. = 30 Tdr. Htk.

Gaufnø Houfvitgaard med Jus. patronatus til Weylø Kirke og 48 Tdr. Hovedgaardstakst samt 48 Tdr. Tiendehartkorn til Weylø Kirke. Item „Lønnit“ Skov med 1 Td. Htk.

„In allis“ 97 Tdr. Htk. Hovedgaardstakst og $778\frac{1}{2}$ Td. $1\frac{1}{2}$ Skp. $3\frac{1}{2}$ Alb. Htk. sjællandsk Maal for hele Bøndergodset.

Lægges til foranførte Gavnø Gods' Hartkorn det i de foran nævnte 3 mindre Jordebøger anførte Hartkorn = 231 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr., fremkommer nogenledes det samme Hartkorn som ved Købet 1584, nemlig godt 1000 Tdr. (mod 1156 Tdr.) — og dog var der i Mellemtiden fragaaet ikke alene de 8 Gaarde paa Bogø og de 2 Gaarde i Tolstrup, Hundslund Sogn, der som foran bemærket næppe nogensinde har hørt til Gavnø Kloster, men af de 16 Gaarde i Næstelsø Sogn var nu kun de 4 i Brandeløv i Familiens Eje — om ikke i Gavnø, endvidere var der fragaaet 7 Gaarde paa Svinø, 5 i Lou, 1 i Pederstrup og 3 i Myrup, ialt fragaaet Gavnø 42 Gaarde medregnet de 4 i Brandeløv. 9 Gaarde af Gavnø By vare nedlagde og dannede nu Hovedgaardens Tilliggende; der bliver saaledes af de 1584 anførte 112 Gaarde kun 61 igjen. Dybse med sine 2 Gaarde erhvervedes fra Gisselfeld kort efter 1608, og ligeledes erhvervedes 2 Gaarde i Størlinge efter 1643, som nu kun udgjorde 1 større Gaard, foruden Gaarden i Abbednæss, som ikke nævnes i Skødet af 1584, da den hørte under Vejlø Kirke, men kort efter maa være erhvervet af Gavnø, og Kirkegaarden i Basnæss, som ikke medregnedes 1584, saa at samtlige Bøndergaarde til Gavnø nu kun udgjorde 67 med godt 778 Tdr. Hartkorn, hvoraf dog de 48 Tdr. er Tiendehartkorn, saa der kun bliver ca. 730 Tdr. Hartkorn i Jordegods. Iøvrigt angives Hartkornet til Gavnø forskelligt i de i Rigsarkivet beroende 4 Jordebøger, nemlig for 1660 til 634 Tdr. 4 Skpr. $1\frac{1}{2}$ Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb.; i Jordebogen for 1661 til 738 Tdr. 5 Skpr. $1\frac{31}{36}$ Fdkr.; i Jordebogen af 1662 som ovenfor anført til $778\frac{1}{2}$ Td. $1\frac{1}{2}$ Skp. $3\frac{1}{2}$ Alb. og i Jordebogen af 1663 (af Niels Trolle) kun til 630 Tdr. $5\frac{1}{2}$ Skp. „ Fdkr. $\frac{6}{7}$ Alb.

I de førstnævnte Jordebog medregnes dog ikke Gæsteripenge og Gadehuses Afgift, ligesom Skovene ogsaa ere takserede efter en lavere Beregning end almindeligt, nemlig 48 Svins Olden til 1 Td. Htk. mod ellers 24, og i den fra 1661 medregnes ikke de Afgifter, som ydedes af hele Byen som Fællesskatter, saasom Skattekøer, Faar, Kul, Ved etc. — Skønt det i adskillige Kongebreve paabydes, „at Landgilden ikke maa forandres, endmindre forhøjes“, synes det dog her at være sket for Gavnø Gods' Vedkommende, og meget naturligt maatte det ogsaa være i daarlige Tider som efter 1660, da Landet var ødelagt i Svenskekrigen, at

*) Skønt de oprindelige 4 Gaarde i Myrup var bleven samlet af Hendrik Lindenow var de 3 dog allerede fragaaede inden Skiftet $2\frac{1}{4}$ 1662; de var komne til Otto Skeel Christensen, Vallø, som $1\frac{1}{2}$ 1663 sælger dem og Rettestrup Mølle eller maaske dog kun en Anpart deri til Sønnen Otto Skeel Ottesen til Birkelse. (Topografiske Samlinger i Rigsarkivet.)

nedsætte Landgilden for den forarmede Bondestand; i bedre Tider blev den sikkert igjen forhøjet — kort sagt Landgildehartkornet er ikke en absolut konstant Hartkornsansættelse.

Af det i Jordebogen af 1660 anførte Hartkorn var ogsaa fradraget 151 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{63}$ Alb. for øde Gods, nemlig for: 2 Gaarde paa Gavnø, 2 i Vejlø, 3 i Rettestrup, 1 i Myrup, 1 i Lou og 6 paa Svinø, saa at det afgiftsdygtige Hartkorn, „der blifuer igjen, bedrager tilhobe 482 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr.“ $\frac{17}{189}$ Alb. Jordebogen slutter saaledes: „At dette er en rigtig Jordebog af min gunstige Husbonds Welbrne Jacob Lindenous Jordegods til Gaunøgaard liggendis Mølleskyld, giesterii, Agger, Eng oc Skoufe, som herudi ere beregnede, Kiendes jeg med eigen Hand.

Datum Gaufnø 25. Octobriis Anno 1660.

Michel Pedersen (Egh).*

Endelig findes i Rigsarkivet en Jordebog udstedt af Gavnøs nye Ejer, Niels Trolle, af $\frac{12}{12}$ 1663, „indleveret i Vordingborg Skrifuerstue i Anledning af Godzets Contributioner af Svin, Qvier og Kalle“, beregnet med en Afgift af 1 Sletdaler for hver Td. Htk. til 630 Sletdaler 3 Mk. $10\frac{2}{3}$ Sk. samt med 1 Sletmark for hver Td. af Vejløs 22 Td. Kirketiende til 5 Sletdaler 2 Mk., der saaledes oplyser, at Godssets Hartkorn udgjorde 630 Tdr. 5 Sk. 2 Fdkr. foruden Vejlø Kirketiende, som nu kun angives til 22 Tdr., medens Tienden i Jordebogen af 1662 beregnes til 48 Tdr., hvoraf dog Halvdelen var Kongetiende. Afgangen af de 2 Tdr. i hver Tiende skriver sig fra Nedlæggelsen af Gavnø By, som nu lagdes under Hovedgaarden. At Kongetiende ikke anføres er sikkert af den af Pastor Hammer anførte Grund, at den var henlagt til Sognepræsten i Vejlø „for en Rente, som denne mistede og nu henlagdes til Kapellanens Underhold paa Gavnø“. (Se iøvrigt Sognepræsterne i Vejlø.)

Efter Trolles Jordebog var ovennævnte Hartkorn fordelt saaledes:

1 Vejlø Sogn: Gavnø By 8 Gaarde, 10 Huse, Vejlø By 14 Gaarde, 4 Huse, „Apnis“ 1 Gaard, 3 Huse, Rettestrup 1 Gaard, Basnæs 6 Gaarde, 3 Huse samt Øen Dybsø: 251 Tdr. 4 Skpr. $1\frac{1}{2}$ Fdkr., Hammer Sogn: Lou By 6 Gaarde, 2 Huse med 109 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Pot, Køng Sogn: Svinø By med 17 Gaarde og 3 Huse: 182 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. $2\frac{1}{7}$ Pot, Gavnø Hovedgaard med 87 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr., tilsammen 630 Tdr. $5\frac{1}{2}$ Skp. 0 Fdkr. $\frac{6}{7}$ Pot.

Item Vejlø Kirke med Jus. patronatus, samt Ko. Ma. Anpart Tiende, „som efter den af Commissærerne indleverede og paa Ko. Ma. Skat-Kammer befindendes Matriculs Jordebog er: Roug 3 $\bar{n}$ (à 20 Skpr.), bjug 3 $\bar{n}$ (à 4 Tdr.) == 22 Tdr., Tønden beregnet til 6 Skpr. i sjællandsk Maal“. Jordebogen slutter med en Beregning over, hvormegit 1 Aabo Skp. Korn af hver Td. Htk. — formentlig Kirketiendeydelsen af Godssets Htk. — andrager, nemlig 78 Tdr. 6 Skp. 3 Fdkr. 2 Alb. $2\frac{2}{3}$ Pot, Halvdelen i Rug og Halvdelen i Byg. Jordebogen er underskrevet: N. Trolle. Egen Hand.

Af en i Jordebogen indlagt Fortegnelse, underskrevet af Jacob Lindenou, fremgaar det ham tilhørende øde Gods under Gavnø at være: 5 Gaarde i Rettestrup, hver paa 8 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Skp. Htk., Rettestrup Mølle, fh. 21 Tdr., 2 Gaarde i Lou hver paa 16 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Skp. 1 Fdkr. foruden Anpart i Byens fælles Afgifter og Skov til 71 Svins Olden, 7 Gaarde paa Svinø, hver med 8 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. og 100 Svins Olden til samtlige Gaarde foruden 1 øde Hus, som gav 1 Td. Havre;

ialt beregnet til 169 Tdr. 4 Skpr. $\frac{2}{3}$ Fdkr. Htk., hvortil kom Gaarden i Myrup med 10 Tdr., som var forglemt ved den tidligere Indberetning, ialt ca. 180 Tdr. Htk. foruden den store Gaard i Størlinge paa 30 Tdr. Htk., som Trolle heller ikke købte, saa Lindenous sjællandske Jordegods ialt beløber sig til 210 Tdr. Htk. Naar hertil lægges det af Trolle købte Htk. 630 Tdr., bliver det samlede Hartkorn til Gavne i Lindenous sidste Tid 840 Tdr. foruden Tiendehartkornet til Vejle Kirke — og Kongetienden, hver 22 Tdr., hvoraf dog Kongetienden først tilkom Gavne 1702.

„Jacob Lindenous Arvingers øde Gods“ vedblev at ligge øde i over 20 Aar efter Salget af Gavne 1663. Trolle vilde nemlig ikke købe det øde Gods, da det kun var til Udgift for ham at opbygge Gaardene og besætte dem, og da Kronen ikke fik sine Skatter af dem, hjemfaldt de til den for Restancer, eller spredtes for alle Vinde, indtil de i Aarhundredets Slutning tilbagekøbtes til Gavne af Gehejmeraad Knud Thott, men da var Lindenou forlængst død*).

Jacob Lindenou var Assessor i Højesteret, og blev „til Løn for lang og tro Tjeneste han os og Kronen beviist haver“ Justitsraad, ganske vist kun faa Dage før sin Død, nemlig den $\frac{2}{3}$ 1672.

Lindenou døde den $\frac{11}{1}$ 1672, hans Hustru, Fru Christence Brahe, var død kort forinden, nemlig $\frac{10}{2}$ s. A. Efter „danske Herregaarde“ og Brasch: Wemmetoftes Historie skal de være begravede i Sæby, men dette maa kun forstaas saaledes, at Begravelseshøjtideligheden er foregaaet der, og at de senere er „udførte“ til deres Sognekirke, thi de er begge begravede i Hundslund Kirke, hvor deres Kister henstod indtil for en Snes Aar siden, da de tilligemed andre af Slægten begravedes i Kryptens Gulv, og derover dannedes en stor ommuret Gravhøj, medens de 5 gule Metalplader paa Kisterne bleve rensede og indsatte i 2 Egetræstavler, som findes ophængte i en Udbygning paa Kirke-Skibets vestre Side; thi blandt disse findes ogsaa Mindepladerne over Jacob Lindenou og Hustru, der ordret lyder saaledes:

„Her under hviler erlige oc velbiurdirge Mand Salig Jacob Lindenou til Hundtzlund, Kongelig Mayestets Raad oc Assessor i høyeste Rett, som var erlige oc velbiurdirge Mand Her Hans Lindenou oc Fru Elisebit Sophie Randtzou til Hundtzlund, deris Søn, oc blef hand føed paa Borring Hollem Anno 1617 den 27. November oc kaldede Gud hannem paa hans Fædrengaard Hundslund Anno 1672 den 11. April mellem 6 og 7 om Aftenen. Gud gifve hannem med alle Guds Udvalde en gledelig oc ærefuld Opstandelse paa den yderste Daag“.

Hans Hustrus Gravskrift er saaledes:

J. H. S. (∴) Jesus Hominum Salvator : Jesus Menneskets Frelser).

„Her under hviler den edele oc velborne Frue, Sal. Fru Christentze Brahe til Wedtofte, Jacob Lindenous til Hundslund Closter, som er føed paa Matrup udi Jydland Anno 1626, den 21. January. Hendes Fader var edle oc velborne Herre Sal. Thyge Brahe til Tosttrup, Kong. Mayes. Befaling Mand paa Trygeweld, som

*) Hammer Herreds Tingbog oplyser $\frac{8}{11}$ 1678, at af samtlige 15 øde Gaarde var kun 1 Gaard paa Svina, beboet af de 2 Mænd Svend Torkildsen og Svend Juul, „nogenlunde ved Magt og temmelig Middel“, — de øvrige var alle „forarmede og øde“. De opbødes Gang efter Gang paa Herredstingene til Eje for de Proprietærer, som vilde antage sig dem og betale de kongelige Kontributioner. Endnu 1686 bekendtgøres paa Sjællands Landsting: „om nogen Proprietær vil dem vedkende, om de da paa Amtstuen vil dem angive“ — „saa skal de erholde dem mod Betaling af Restancerne derpaa“.

vaar edle oc velborne Sal. Her Axel Brahe til Elvid, Dannemarches Riges Raad Befalingsmand paa Dalum oc edele oc velborne Frue Sal. Fru Kirsten Hardenberg til Eskebjerg, deris Son. Hendes Moder vaar edel oc velborne Frue, Sal. Fru Birgitte Broch til Wemmeltofte, som var edel oc velborne Sal. Herre Eske Broch til Estrup, Danm. Rig. Raad oc Ko. Mai. Befalings Mand paa Dronningborg oc edele og velborne Frue, Sal. Fru Christentze Wiffert til Allerup, deris Datter; oc kallede Gud den Sal. Frue i Sæby i Wendsøsel den 10. Februarii Anno 1672 udi hendes Alders 46. Aar 3 Uger ringer en Dag. Gud gifve hende med alle Guds Udvalde en gledelig oc ærefulde Opstandelse paa den yderste Dømedag. Amen!*

Da deres Ægteskab var barnløst, og den eneste Mand af Slægten, Broderen Hans Lindenows Søn, Christian Lindenow til Østergaard*), forhen Amtmand over Romsdal i Norge, levede ugift i Holland og døde 1684 lige 100 Aar efter Oldefaderens Køb af Gavnø, saa solgte Arvingerne Jac. Lindenous Godser. Hundslund købtes 1672 af Danmarks bekendte Kantsler, Peder Reedtz til Thygestrup ved Holbæk, men han døde allerede ^{10/6} 1674, og hans Enke, Anne Ramel, solgte 1690 Hundslund med Skovsgaard og tilliggende Gods til Kristian den 5.s Dronning, Charlotte Amalie, der gav Gaardene Navnene Dronninglund og Dronninggaard og meget forskønnede Dronninglund Kirke.

*) Christian Lindenow døde paa Vedelsborg af en Kræftbyld paa Kæbebenet og ligger begravet i Husby Kirke ved Vedelsborg ifølge Meddelelse fra Lærer K. Th. Jensen i Husby.

Handwritten signature

GAVNØS FREMGANGSTID UNDER TROLLES OG KNUD THOTTS DYGTIGE BESTYRELSE TIL DETS FALLIT 1736.

Som anført solgte Jacob Lindenou ved Skøde udstedt i Kjøbenhavn den $11\frac{1}{6}$ 1663 Gavnø med underliggende Bøndergods til Norges forhenværende Statholder Niels Trolle. Skødet, som er medunderskrevet af Lindenous Svogre Hendrich Randtzou til Schøneweide og Christoffer Urne til Aarsmarke, har 81 Helgaarde, 2 Halvgaarde, 21 Huse og 1 Vandmølle¹⁾, men indeholdt efter Jordebogen af 1662 kun 67 Gaarde, hvoraf som foran vist 15 var øde, saa at Trolle kun modtog 52 Gaarde og 21 Huse, der svarede i aarlig Landgilde: 123 Mk. 14 Sk. Landgildepenge, 22 Mk. $10\frac{2}{3}$ Sk. Erritz- eller Pløjepenge, 2 Mk. 15 Sk. i Husbondehold af de 2 Kirkegaarde, 86 Mk. 2 Sk. i Gæsteripenge, 7 $\frac{1}{2}$ Rug, 41 $\frac{1}{2}$ Byg, 105 Tdr. Havre, 20 Fdgr. Smør, 38 Bolsvin, $22\frac{1}{2}$ Faar, 39 Lam, 56 Gæs, 180 Høns, 53 Snese Æg, 17 Fodernød, 7 Skattekoer og 17 Tdr. Kul.

NIELS TROLLE*)

til Trolholm, nu Holsteinborg, Rigsraad, Ridder af Elefanten, Admiral etc., hørte til en i Danmark og Svellig velbekendt Adelslægt, hvis Vaaben var en Trollduden Hoved. Trolle er født paa Lundenæs i Jylland den $29\frac{1}{12}$ 1599 og var eneste Søn af Børge Trolle (død 1610), Befalingsmand paa Lundenæs og Fru Anna Munk Povelsdatter til Pallisbjerg. I sin Barndom blev han opdraget hos sin Faders Morbroder, den bekendte Christian Friis til Borreby i Sjælland (død 1616), der bar stor Omhu for hans Uddannelse, eftersom Drengen i 20 Aar var den eneste Mand af Slægten Trolle i Danmark, alt sammen for „at han kunde blive en duelig Mand i Fædrelandets Tjeneste“. Derfor sendte Plejefaderen Drengen udenlands i en ganske ung Alder. Rejsen gik til Leipzig, „men hans Hovmester, Poul Andreæ, vendte snart hjem, og Drengen maatte klare sig selv imellem fremmede“. Derefter kom han en Tid i Huset hos Sjællands lærde Biskop, Jesper Brochmand, og derfra kom han i Herlufsholms Latinskole, hvor han var i

*) Trolles Levnetsbeskrivelse er forfattet dels efter Hofmans „Jsk. Adelsmænd“, dels efter Svogrens Oluf Rosenkrantz' Æresskrift over ham paa Latin, udgivet i København 1669. Oversættelsen af dette Skrift er mig meddelt i Udtof af min Sognepræst, Johs. Paludan-Møller i Snesere.

omtrent 2 Aar (1613—1615). Siden rejste han udenlands og opholdt sig bl. a. 1 Aars Tid i Gnesen, som vel hjem 1618, men drog atter udenlands 1619. Han tog nu Tjeneste hos en Krigsøverste, Oppenrod, der var Anfører for et Rytterregiment, og drog med ham omkring i Tyskland for at lære Krigskunsten; siden rejste han vidt omkring i Evropa, besøgte Piemont og Genua, — hvor han kom i Fare ved tyrkiske Sørovere — derefter Florents, Rom og Neapel, vendte atter tilbage til Rom, hvor han oplevede Pave Poul den 5.s Død; senere drog han til Padua og Venedig. Han begav sig nu paa Hjemvejen 1621, men da han kom i Pengeforlegenhed, tog han Tjeneste hos Ludvig den 13. i Frankrig, deltog i Krigen mod Hugenotterne — franske Reformerte — i 4 Maaneder, og blev her anset for en duelig Officer. Derefter fortsatte han Hjemrejsen over Brabant, England, Holland, Belgien og Hamborg og kom hjem 1623 efter omtrent 4 Aars Udenlandsrejse, „paa hvilken han havde set, lært og oplevet meget“. Karakteristisk er et Vers, som han paa denne Rejse skrev i sin Stambog: „Helder vil jeg ey Lif ömbære, helder vil jeg lad Verden undvære, end lide Skade paa Hæder og Ære“.

Ved sin Hjemkomst tog han Tjeneste under „Hoffets Fane“ (som Hofsinde) og blev 1629, knapt 30 Aar gl., Oberst for det sjællandske Rytterregiment, ved hvilket han havde deltaget i Kristian den 4.s Krig mod Kejseren i Trediveaarskrigen, men hvorfra han 1626 var vendt hjem med Breve til Dronningen. 1624 blev han forlovet med Mette Rud, Datter af Corfitz Rud til Fuglsang og Fru Birgitte Rosenparre til Sandholt, med hvem hans Bryllup stod i Kjøbenhavn i Slutningen af Juli 1626. 1634 blev han Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot og 1638 Militærgouvernør over Krigsmagten paa Sjælland, hvorfra han dog afgik, da han 1639 blev Befalingsmand over Roskilde Len. 1645 blev han Rigsraad og Viceadmiral som Løn for den Dygtighed, hvormed han som Chef kommanderede den danske Hær i Skaane under Krigen med Sverrig 1643—45, og Aaret efter sendtes han som Gesandt til Sverrigs Grænse. „Han havde et skarpt Blik for de Farer, der truede Danmark fra Sverrig og for Midlerne til at afhjælpe dem“²⁾. 1648 førte han Kong Frederik den 3. til Norge til Hyldingen i Kristiania den $3\frac{1}{2}$ (gl. Stil $2\frac{1}{2}$), hvormod tvende Malerier paa Gavnø minder. „Han var dog ikke nogen særlig duelig Sømand, da han ikke forstod sig meget paa Navigationen, men vel var en modig Mand“³⁾. Ved Frederik den 3.s Kroning den $23\frac{1}{11}$ s. A. blev han Ridder af Elefanten, og ved Gregers Krabbes - til Thorstedlund — Afgang blev han i Marts 1656 Statholder i Norge og Befalingsmand paa Aggershus. Oluf Rosenkrantz paastaar i sit Skrift: at han egentlig ingen Lyst havde til denne Post, og mente, at hans Helbred ikke vilde strække til, men overtog den af Pligtfølelse, da Kongen vedblivende ønskede det. Rosenkrantz fortsætter: „Han var en udmærket og meget from Statholder, støttede milde Stiftelser og Skoler og gav meget bort til trængende“; „var en retfærdig Dommer og gav ved sit eget Liv et godt Eksempel og vandt megen Ros under Krigen med Carl den 10.“. Han havde en god Medhjælper i Jørgen Bjelke til Høfvidsholm, der stod i Spidsen for Hæren i Norge — og han var en stræng Hævner af Udaad, men en velvillig Hjælper for alle gode Mennesker“. „En vis Jørgen Schrøder, kaldet Levenklou, rejste Beskyldninger mod Trolle, men Trolle blev ganske frikendt; Levenklou frakendtes sit Adelskab og slap kun for Døden paa Trolles Forbøn“. Hofman fortæller i „danske Adelsmænd“ denne Sag omstændeligere. Herefter var samme Schrøder — genant Levenclou — efter 20 Aars Tjeneste i Sverrig bleven adlet af Dronning

Christine, hvorefter han tog Tjeneste i Danmark 1646 og havde her vundet baade Christian den 4.s og Frederik den 3.s Gunst, var bleven Oberst over Fodfolket og Krigskommissær i Norge 1658. „Han var en snild Mand med gode Talegaver og et indtagende Væsen, men egenraadig og myndig, og mente, at han kunde gøre, hvad han selv vilde“. Da Trolle forgæves flere Gange havde advaret ham for hans Overgreb, afskedigede han ham i April 1659. Herover kom det til Proces imellem dem den $27\frac{1}{2}$ 1661. Levenclou fremførte 8 haarde Beskyldninger mod Trolle for Uduelighed, Fejghed og slet Embedsførelse, bl. a. 1) at han ved sin Forsømmelighed var Skyld i, at Hæren i Norge manglede Proviant, 2) at han ufornoden havde nedbrudt Kristiania Forstæder, skønt Fjenden stod 12 Mile borte, 3) at han under Krigen ej var kommen udenfor Aggershus eller ladet sig se i Spidsen for Hæren og derved sat Mod i den, 4) at han af Frygt havde ladet sin Familie og sine Møbler bringe i Sikkerhed til Bergen, og 5) at han havde besluttet at afbrænde Frederiksstad og Halden — osv.

Kongen lod 4 Rigsraader dømme i Sagen, men Trolle gjorde saa godt Regnskab for sin Handlemaade, at han frikendtes for Levenclous falske Beskyldninger — og Kongen stadfæstede Dommen. Levenclou lod nu Sagen gaa til den ($21\frac{1}{2}$ 1661) nysoprettede Højesteret „og forsvarede sig med stor Dristighed i Kongens Nærværelse; men Trolle frikendtes, og Levenclou erklæredes for en Løgner, fradømtes sit Adelskab og forvistes Landet“. Han drog til Holland, hvor han i Amsterdam udgav et Forsvarsskrift 1663. Efter Trolles Død 1667 ansøgte han om at faa Dommen kasseret, men da der intet Hensyn toges hertil, udøste han i et Skandskrift al sin Galde over Trolle for at ødelægge hans gode Navn og Rygte. Dette var særligt skammeligt, da Trolle var død, men da Skriftet vakte en Del Opsigt herhjemme, og Trolle straks efter Processens Slutning nedlagde sit Statholderskab — han fik til Eftermand Erik Krabbe til Jordborg — er der heri nogen Sandsynlighed for, at Beskyldningerne dog maaske til en vis Grad var berettigede.

Trolle tilbragte nu Resten af sit Liv i Kjøbenhavn, hvor han i Rigsraadet udtalte sig med Forsigtighed for ej at sige for meget, modarbejdende Begærlighed, Had og Misundelse, og stræbte lige saa ivrig for, hvad der kunde gavne Kongen — som ham selv (Rosenkrantz).

Niels Trolle var en meget rig Mand og ejede mange Herregaarde, som han dels ved sine 2 rige Giftermaal, „dels ved Mageskifter, Køb og Indførsel var kommen i Besiddelse af“³⁾. Han ejede saaledes Trolholm, Gavnø, Snedinge (nu en Del af Holsteinborg i Vester Flakkebjerg Herred), Rygaard, Jonstrup i Stevns, Kjærsgaard og Sandholt i Fyen, Skarholt, Skafføgaard og Pallisbjerg i Jylland. Han ombyggede sin Hovedgaard, fh. Braadegaard, og kaldte den efter sig selv Trolholm, ligeledes restaurerede han Gavnø, saavel den søndre Fløj med det deri værende Kapel, som den nordre, hvor hans og hans 2. Hustrues Vaaben findes anbragt over Porten ud til Haven paa en Sandstenstavle med følgende Indskrift: „Herr Niels Trolle til Trolholm, Rdr. forne, D. R. R., Statholder i Norge og Helle Rosenkrantz til Gaufnø“ — vistnok i Tiden mellem 1664—74. Om den gamle Klosterkirkes Reparation vidner Bogstaverne: H. N. T. og F. H. R. K. ☉: Hr. Niels Trolle og Fru Helle Rosenkrantz, udvendig paa Taarmuren, samt Prædikestolen, der bæres af hans Vaaben, den hovedløse Trolde, og Altertavlen, hvis Ramme i 64 Vaabenskjolde bærer hans og Hustrus 32 fædrene og mødrene Ahner.

Nieis Trolle var 2 Gange gift, 1. Gang ^{23/7} 1626 med førnævnte Mette Rud, en Søster til Rigsraad Christen Skeels 1. Hustru, Birgitte Rud til Vallø-Hun var født paa Mariager Kloster den ^{19/10} 1606 og døde paa Sandhult i Fyen „med samt sit ufødte Liffsfrugt udi sin Fødselstid den 25. Februar 1632“ efterladende sig 2 Sønner, Børge og Corfitz*) og 2 Døtre, Elisabeth og Birgitte**).

2. Gang gift ^{16/10} 1636 med Helle (Hilleborg) Rosenkrantz, Datter af den rige Holger Rosenkrantz til Glimminge i Skaane, Befalingsmand paa Bornholm, og Fru Lene Gyldenstjerne. Brylluppet stod i Kjøbenhavn, og Kongen og mange fornemme Herrer og Damer var tilstede. Hun overlevede Trolle i mange Aar og døde ^{22/11} 1685. Med hende havde han 6 Sønner og 4 Døtre***): Jacob, Erik, Børge, Holger, Herluf, Arved, Hille, Lene, Mette og Ane.

Efter Hofmans Fundatser skænkede Trolle 1663: til Vartou Hospital 100 Rdl., til Roskilde Latinskole 2000 Rdl., til Hospitalet i Kristiania 500 Rdl. og til Roskilde Domkirke

50 Rdl. for Vedligeholdelsen af hans Begravelse, som han her lod indrette i Biskop Peder Lodehans Kapel, og foran hvilket han anbragte et sjældent smukt Gitter. Han var en Ven af lærde og fremragende Mænd, saaledes omgikkes han Lægen Thomas Bartholin og Højesteretsassessorerne Peder Lassen og Rasmus Vinding samt Søfarenen Vitus Bering.

Da Trolle den 5. Juli 1667 kørte for Kongen, var han saa uheldig at vælte i Nærheden af Frederiksborg, hvorved han forsløg sig meget slemt. Fra den Tid var han svagelig og vendte sine Tanker mere og mere mod Døden, Svogeren

*) Corfitz Trolle til Sandholt, Ridder, Gehejmraad, Skoleherre til Hertufsholm fra 1675—1684, en „lærd og gudfrygtig Herre“, men som foran omtalt meget forgældet, død ^{2/8} 1684, 56 Aar gl., gift med Birthe Rantzau Frederiksdatter til Asdal.

***) Birgitte til Rantzauholm, hvis Navn hun forandrede til Brahetrolleborg og fik ophøjet til Baroni; hun blev gift ^{2/8} 1656 med Manderup Brahe til Torbenfeld, nu Frydenald ved Holbæk, og døde 1689. Hendes og Mandens Vaaben med Bogstaverne M. B. og B. T. pryde Hovedbygningens Kvist paa Frydenald.

****) Børge til Troholm, gift med Pernille Bille, Datter af Anders Bille til Damsbo, Rigsraad og Marsk, som blev fangen og saaret ved Indtagelsen af Fredericia 1657, en meget rig Mand og stor Studepranger. Holger til Ryegaard, gift med Ingeborg Krabbe, Datter af Gregers Krabbe til Thorstedlund. Herluf til Snedinge og Vognstrup, hvilken sidste Gaard han købte ^{3/12} 1680 af Etatsraad Tage Thott til Thurebyholm, Amtmand i Holbæk Amt; han var gift med Elisabeth Krabbe, Datter af Niels Krabbe til Skellinge og Fru Mette Bille.

Arved til Gavna, senere omtalt.

Hille, død 1722, 1. Gang gift med Baron Ivar Høg til Høgholm, 2. Gang med Palle Krag til Katholm.

Lene, født ^{2/11} 1643, gift ^{21/2} 1661 med Enevold Parsberg til Jernit (Frijnsborg), ^{18/7} 1662.

Mette, gift med Jørgen Reetz til Vede, Gesandt i Spanien, Broder til Peder Reetz til Thygestrup. Ane, gift 1660 med Erik Bille til Kjærsgaard og Bindesballe, som de senere mageskiftede til Svogeren, Grev Holch (gift med Mette Bille) og fik Skaffegaard for. — Kjærsgaard købte N. Trolle 1666 af Sten Bille, Eriks Fader.

Rosenkrantz siger, at han gjorde sit Testament „retfærdigt og gavnligt“. Imidlertid deltog han dog endnu i Rigsraadets Møder, men blev i et saadant den 7. Septbr. s. A., meget syg og maatte gaa til Sengs efter Mødet. Da det blev daarligere med ham tilkaldte han nogle Dage efter de kongelige Læger Poul Moth og Heinrich Mønicen, men da deres Kunst var forgæves, forberedte hans Hustru ham lempelig paa Døden. Han modtog denne Efterretning med Frimodighed og talte kærligt med sin Hustru om sin nærførestaaende Bortgang, modtog Sakramentet den 19. September af Sognepræsten ved Nicolaj Kirke, Michael Henrichsen Tistorph, hvorefter han døde tidlig om Morgenen den 20., 68 Aar gl. Hans Lig førtes til Roskilde, men — som han i sit Testament havde bestemt — uden Pragt. Han blev begravet i det af ham erhvervede Begravelseskapel i Roskilde i Overværelse af en stor Forsamling — men som det synes uden Ligtale. Ved Frederik den 4.s Dronning Anna Sofies Begravelse 1743 blev hans og Families Lig flyttet ned i Kælderen for at give Plads til Dronningens Kiste.

Efter Trolles Død arvedes Gavnø af hans yngste Søn

ARVED TROLLE,

men da han endnu ikke var myndig styrede Moderen Godset, hvoraf hun tillige synes at have været Medejer, indtil han blev myndig. Helle Rosenkrantz, som hun selv skriver sig, har sikkert været en dygtig og foretagsom Kvinde, hvad der fremgaar af adskillige Foretagender som Restaurationen af den nordre Sidefløj paa Gavnø og Vejle Kirke, hvad saavel Aarstallet 1668 og Udtrykket „førne“ foran Mandens Navn og Tittel i Inskriptionen over Porten paa nævnte Fløj antyder — foruden Anførelsen af deres Navne og Aarstallet 1674 paa Kirkefløjen paa Gavnø. Fru Hille Rosenkrantz var maaske en temmelig myndig Frue*), men vist er det, at hun var en dygtig Godsadministrator og stor Godssamlerske. Da hun var født i Skaane og næppe har nærret nogen stor Forkærlighed for Danmark, som jo ved Freden 1660 mistede Skaane, Halland og Bleking, købte hun efterhaanden en Mængde Jordegods i Skaane, som havde tilhørt danske Adelsfamilier, der efter den skaanske Krigs Slutning 1679 fandt Opholdet i Skaane ubehageligt og derfor flyttede til Danmark. Saaledes erhvervede hun sig bl. a. Gods Thotternes gamle Herresæder Søfde og Marsvinsholm samt ved Mageskifte mod Gavnø Næss, som Knud Thott fik ved Arveskiftet paa Malmøhus ^{28/11} 1656 efter sin Fader. Da Næss imidlertid havde et Tilliggende af 1626 ^{1/2} Td. Hartkorn maa Knud Thott have faaet en betydelig Pengesum i Bytte¹⁾. Mageskifteskødet paa Gavnø til Knud Thott er udstedt i Kjøbenhavn den 19. April 1682 og er medunderskrevet af Helle Rosenkrantz' Broder, førnævnte Oluf Rosenkrantz til Egholm og Otto Skeel Christensen til Valle, Broder til Knud Thotts 2. Hustru, Birgitte Skeel, og lyder, forkortet, saaledes:

*) Hammer Herreds Tingbog oplyser, at hendes Ridefoged, Jens Nielsen, møder paa Hammer Herredsting⁷: 1673 og paaaler ved Kaldsæddel af Gavnø Birketing af ^{3/1}, „at den unge Junker paa Olstrupgaarden, Johan Lauritzen, tilliggemed „en anden Kari“ er indreden udi Vejle Bymark med Hunde og Eßser, brudt Hul paa Gærdet mellem Rug- og Bygvangen, og der skudt 2 Skud, red derfra til „Enemærket“ gjennem Leddøet „Ruglet“, hvor Pehr Skøtte fra Gavnø kom til og tog Bøsse, Hest, 2 „Ender“ og 1 Sneppe fra Junkeren“. Fru Helle forlænger Junkeren straffet med en Bøde af 100 Mark Penge efter Kristian den 3.s Recess for Hul paa Gærdet — samt for Byttet, 2 Ender og 1 Sneppe. 200 Rdl. Johan Lauritzen demmes ^{1/2}, s. A. til de 100 Marks Bøde, men da han ikke var myndig, befriedes han for Bøden af Vildier, „da det ikke er bevisst, at han har skudt Fuglene i Vejle Bymark — og han faar sin Hest og sine Skydegrejre udleveret“.

„Helle Rosenkrantz til Gavnø, Sallig Niels Trollis til Trolholm, og jeg Arved Trolle til Gavnø, mageskifter af min Arvepart i Gavnø og Dybsø — ialt 505 Tdr. Hartkorn — med Ko. Ma.s Etatsraad Knud Thott mod Næss Hovedgaard i Skaane „Tønde Hartkorn mod Tønde Hartkorn“ — Gavnø Hovedgaard med Jus. patronatus til Vejlø Kirke og Øen Dybsø under Gaardens Takst, nemlig: Gavnø By 8 Gaarde og 7 Gadehuse (1663: 10), Vejlø By med 14 Gaarde og 2 Gadehuse (1663: 4 Huse), Rettestrup 1 Gaard, Apnis 1 Kirkegaard og 3 Huse, Basniss 6 Smaagaarde, 2 Huse og 1 øde Jord (1 Gaard nedlagt), Lou By 5 Gaarde og 4 Huse (1663: 6 og 2), Myrup 1 Gaard, Svinø 16 Gaarde og 4 Huse (1663: 17 og 3, altsaa ogsaa her en Gaard nedlagt) ialt 45 Helgaarde, 6 Bol, 22 Huse og 1 øde Jord samt Skov til omtrent 1000 Svins Olden“. Gaardenes Antal svarer paa det nærmeste til Trolles Jordebog af 1663, men medens hans Jordebog har 630 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. og $\frac{6}{7}$ Alb. har Mageskifteskødet kun 505 Tdr. Dette kan ikke forklæres paa anden Maade, end at Matriklen af 1688 maa være anvendt til Hartkornets Angivelse, førend den udkom.

Arved Trolle var gift med Elisabeth Augusta v. Buchwald, Datter af Baron Frederik Buchwald og Elisabeth v. Bülzou. Efter Mageskiftet flyttede saavel Trolle som hans Moder til Skaane som svenske Undersaatte.

Ved Mageskiftet $\frac{13}{1}$, 1682 var Gavnø reduceret til det mindste Hartkorn det nogensinde har haft efter 1401, men Gavnø var nu kommen i en Mands Haand, der snart skulde hæve Gavnø til en anselig Ejendom.

Denne Mand var

Gehejmerraad etc.

KNUD OTTESEN THOTT,

almindelig kun kaldet Knud Thott. Han er født $\frac{23}{12}$ 1638 og er ældste Søn af Otto Thøghesen Thott (født $\frac{20}{10}$ 1637, død $\frac{11}{9}$ 1656) til Næss, Eriksholm og Søfde, Ridder,

Rigsraad og Befalingsmand paa Malmøhus; Moderen hed Jytte Gyldenstjerne (født $\frac{29}{12}$ 1617, død $\frac{29}{1}$ 1640), der var en Datter af Knud Gyldenstjerne til Thim — efter hvem Dattersønnen er opnævnt — og Øllegaard Huitfeld, og nedstammer efter svenske Stamtavler i 8. Led fra Slægtens mægtigste Mand, Axel Pedersen Thott til Herslevgaard, der igjen i 8. Led nedstammer fra Slægtens første bekendte Mand, Thor Thott, Gjelker i Skaane, som 1085 blev kristnet, men alligevel lod sig begrave hos sine Forfædre i Kjulinge Høj i Skaane³⁾. Eftersom hans Moder døde, da han knapt var 2 Aar, blev han opdraget hos Farfaderen, Thage

Ottesen Thott til Eriksholm, Ridder, Rigsraad og Befalingsmand paa Børring

Kloster, tilligemed sin 2 Aar ældre Søster, Øllegaard (født 1635, gift med Axel Sehested til Stougaard). Her hos Bedsteforældrene fik han en fortrinlig Opdragelse og Undervisning, indtil han 16 Aar gl. blev sendt til Sorø Latinskole, hvor han var i 2 Aar, og herfra sendtes til Kjøbenhavns Akademi. Han forblev dog kun her ¹/₂ Aar, formedelst Svenskernes Indfald i Landet 1657 — og, som næsten alle unge Adelsmænd i de Tider, sendtes han nu udenlands efter Farfaderens Død den ³/₄ 1658. I Sommeren s. A. opholdt han sig i Tyskland og overværede i Frankfurt a. M. Kejser Leopolds Salving ved Kurfyrsten af Køn, studerede saa omtrent 5 Aar i Heidelberg og undervistes tillige i ridderlige Øvelser. Under et kortvarigt Ophold i Fædrelandet 1661 blev han 15. Maj paa Fjellebro i Fyen forlovet med Jomfru Sofie Brahe, Datter af Sten Brahe til Knudstrup og Sofie Rosenkrantz, men rejste 8. Oktober s. A. igjen udenlands, opholdt sig i Holland og Flanderen 1662 „og besaa og lærte meget af den blomstrende Republik“. Herfra drog han til England, hvor han især opholdt sig i London; rejste derfra til Frankrig, besøgte næsten alle de større Byer: Paris, Orleans, Angers, Bordeaux, Toulouse, Montpellier, Toulon, Marseille, Grenoble og opholdt sig Vinteren 1663 i Lyon. Næste Foraar drog han til Genf i „Svidzerland“ og derfra til Sydtykland, besøgte Augsburg, Ulm, Nürnberg og Regensburg, hvor han atter saa Kejseren, rejste derfra til Speyer, Køn og ad Rhinen til Holland og hjem, hvor han ankom til Kjøbenhavn den ¹⁶/₁₀ 1664 efter omtrent 6 Aars Udenlandsrejse — „og var nu bleven færdig i Artighed, ridderlige Øvelser, Veltalenhed og fremmede Sprog“. Den ⁸/₁₀ 1665 stod hans Bryllup i Odense med hans Fæstemø, Sofie Brahe, født ²⁰/₁₀ 1648 paa Knudstrup, hvorefter han drog over til Skaane for at tage Arven efter sine Svigerforældre, Forældre og Bedsteforældre i Besiddelse. Efter Forældrene arvede han Barsebæk med 475 Tdr. Hartkorn og Næss med 1626 Tdr. Hartkorn foruden til Deling med Søsteren Øllegaard over 13,000 Rdl. i Penge foruden en Mængde Klenodier i Guld og Perler efter Bedsteforældrene. — Hans 2 Halvbrødre Holger og Thage fik henholdsvis Eriksholm og Sevede (Søfde), hver med samme Hartkorn, og Søsteren Øllegaard fik Mogenstrup og Taastrup Hovedgaarde med godt 813 Tdr. Hartkorn⁶⁾. Med sin Hustru fik han

Knudstrup, hvor han boede, og her fødtes Piger endnu 3 Piger, nemlig Jytte Dorette, født Fredagen den 27. Januar 1668, opnævnt efter Faderens Moder og Stedmoder samt Tvillingsøstrene Sofie og Anna Helvig, født ²⁰/₁₀ 1669. Under et Besøg i Kjøbenhavn døde Thotts Hustru, Sofie Brahe ²/₁ 1671, og Mormoderen tog straks efter Datterens Død Jytte Dorthe, som hun nu kaldes, med hjem til Fjellebro, og ved Krigens Begyndelse 1675 kom begge de yngste Børn

ogsaa over til hende, men efter Krigens Slutning 1679, kom de alle hjem til Faderen. Knud Thott var allerede nu en velstillet Mand og ejede foruden de nævnte 3 Herregaarde ogsaa Brodda i Skaane, og det syntes, at han bestandig vilde have boet der, skønt Skaane var afstaaet til Sverrig ved Freden i Kjøbenhavn 1660. I den første Tid behandlede den svenske Regering ogsaa de danske Adelsfamilier mildt, og da Thotterne var en af de mægtigste Slægter i Skaane, gjorde den sig Umage for at vinde dem, hvorfor Thott endog lod sig introducere paa det svenske Ridderhus i Stockholm den 7. Juni 1664, hvor han er anført under Nr. 26; men da Carl den 11. selv overtog Regeringen, blev Forholdene ikke nær saa gode, og hertil bidrog nok Skaanes Gouvernør, Baron Jørgen Sperling, meget. Han var en uforsonlig Fjende af alt dansk og skal have sagt: „Jag vil upföda minna barn med Ædder och gift imot de danske“. Da saa den skaanske Fejde udbrod 1675, viste det sig, at Knud Thotts Hjerter hang ved Danmark, og det blev en svær Tid for ham saavel som for mange andre danske Adelsfamilier i Skaane, deriblandt hans 2 Brødre og Svoger Jørgen Krabbe til Krogholm, gift med Søsteren Jytte, der alle længtes efter at forenes med deres gamle Fædreland; og skønt de ikke optraadte aktivt mod den svenske Regering, blev de dog paa flere Maader fortrængede af denne og under Krigen sigtet for Forræderi; deres Godser frataget dem ved en ulovlig Proces; Svogeren, Jørgen Krabbe, blev skudt paa Malmø Torv den 26. 1678*), og de 3 Brødre henrettet in effigie — paa deres Billeder — samme Dag og Sted, alt paa Foranledning af førnævnte Generalgouvernør Jørgen Sperling i Malmø. Hvor stor deres Brøde har været, er ikke klart, men det fremgaar af Brødrenes Forsvarsskrift, som bærer følgende vidtløftige Titel:

„En kort og sandferdig Relation imod den figurerede Exekutionsdom, som den svenske Generalløjtnant, Baron Jørgen Sperling, Vice-General-Gouvernør udi Malmø, ved en ulovlig Commissarialrets uretfærdige Proces, haffuer anrettet udi Malmø, Anno 1678 ofver de Weledte och Welbaarne Knud, Holger og Thage Thottis — forfattet til Sagens Opløsning och deris Retferdige, Hederlige Naffns och Ryctis Beskærmelse — alle upartiske och sandhedselskende til Undervisning“ — (trykt i Lybæk 1679) — at de blev ansete for danske Spejdere**).

*) Jørgen Krabbe er Søn af Ivar Krabbe til Wemmetofte og Fru Karen Marsvin. Han havde været Sekretær i det danske Cancelli under Frederik den 3., men havde efter Skaanes Afstaaelse til Sverrig tjent Carl den 11. saa vel, at han af ham var bleven ophøjet til svensk Baron, 12. 1676, og var for udstviede Tjenester mod Sverrig lovet Landsdommerembedet i Skaane eller Vice-Præsident-skabet i Jönköping. Der kunde aldeles intet bevises imod ham, hverken at han havde haft Forbindelse med de skaanske Friskærmænd — „Snaphanerne“ kaldet — ej heller, at han havde haft forrædersk Forbindelse med den danske Armé ved forbudt Brevskrivning med den. Derimod havde han ikke lagt Dølgemaal paa sin Glæde over Udsigten til, at Skaane igen skulde komme til Danmark og havde bedet Admiral Tromp forsikre Kong Kristian den 5. om sin Hengivenhed. Carl den 11. erkendte ogsaa hans Uskyldighed ved at lade hans Enke beholde hans Ejendomme. (Brasch: Wemmetofte Historie I, Sd. 183.)

**) Sagen, som er meget omstændelig behandlet i nævnte Skrift, oplyser, at Holger og Thage straks i Begyndelsen af Krigen var draget til Carl den 11.s Lejr ved Kristiansstad for at tilbyde Kongen deres Tjeneste, men blev af Officererne her anmodet om hurtigst muligt at forlade Lejren, hvorfor de drog hjem til deres Gaarde og opholdt sig roligt der. Da den danske Hær imidlertid plyndrede Omegnen, bad de Kristian den 5. om et Beskærmelsesbrev mod den danske Hørs Plyndring. Kort efter modtog de Carl den 11.s Befaling om, tilligemed den øvrige danske Adel i Skaane, at drage op i Sverrig, men da de ikke kunde efterkomme denne Befaling paa Grund af Thages Sygdom og Holgers Hustrus Nedkomst, bad de om at maatte begive sig til Malmø eller med Skib rejse til Lybæk, hvad der haanligt blev dem afvist af Gouvernør Sperling. Imidlertid var Broderen Knud bleven fangen af et dansk Korps, da han var paa Rejse til Carl den 11.s Lejr foran Helsingborg og fik 27/10 1676 Kristian den 5.s Ordre: at begive sig til Landskrona, hvorfra han senere fik Til-ladelse til at drage til sin Svigermoder i Fyen „indtil Gud gav bedre Tider“. Herefter blev Knud

Ved Fredslutningen i Lund 1679 fik Brødrene dog deres Godser tilbage, rigtignok i en meget ødelagt Tilstand, men Knud kunde ikke glemme den ham overgaaede Uret, han opfordrede og formaaede ikke faa skaanske Bønder til at flytte over til hans Gods i Danmark, hvor de fik Gaarde at bebo. Brodda solgte han efter Fredslutningen til Fru Mette Rosenkrantz til Glimminge, der ligeledes opkøbte Gods af den skaanske Adel, som flyttede til Danmark. Næss mageskiftede han, som anfør, mod Gavnø, og Barsebæk solgte han til Johan Lange, Overpostmester i Skaane, adlet 1691 med Navnet Langenhjelm; men Knudstrup beholdt han, og det solgtes først af hans Arvinger 1704 til Generalløjtnant, Friherre Cornelius Ankerstjerne. At hans Brødre ogsaa for bestandig sagde Sværrig Farvel er en Selvfølge, og saaledes kom disse 3 dygtige Mænd tilbage til det Fædreland, de elskede saa højt, og som de siden tjente med saa stor Dygtighed*).

At Knud Thott allerede Aaret før Mageskiftet om Gavnø blev endelig ordnet er kommen i Besiddelse heraf synes at fremgaa af hans Foretagender d. A. Saaledes udstedte han ^{22/11} 1681 en Panteobligation til Assessor i Rentekammeret, Jørgen Ehlers, paa Søsterens — Anna Margrethe, salig Johan Lambertus — Vegne, hvorved denne frafalder sin Ret til Indførsel i Saltø for hendes Laan til Hr. Otto Pogvisch. Obligationen sikrer hende Pant i Saltø Hovedgaard med 92 Tdr. 4 Skpr. Htk. og med Bygninger, vurderet for 900 Rdl., foruden tilliggende Bøndergods: Øen Lindholm med 12 Tdr. Htk. (frakkommet Gavnø efter Skiftet 1643, da den nævnes heri), 1 Gaard i Karebæk, kaldet Lindesgaard og 1 Gaard i

Thotts Gaarde plyndrede af Svensken; Næss blev lagt til Hofetaten og Knudstrup givet til Oberst Branov — „hans Bibliothek og skønne Mabilier førtes til Malmø“.

De 2 yngste Brødre opholdt sig sammen paa Marsvinsholm og bad flere Gange Generalgouvernør Sperling om Convoy til at ledsage dem ud af Skaane, men forgæves. Nogen Tid efter kom en dansk Oberst Barsen og bortførte dem med „Gemacht“ til Landskrona efter Kristian den 5.s Ordre, skønt Thage flere Gange gjorde Forsøg paa at flygte fra dem undervejs. Oberst Barsens Attest for, at de var fanget og bortført efter Kristian den 5.s Ordre — dat. Landskrona den ^{15/5} 1679 — blev fremlagt i Retten i Malmø, men hjalp lige saa lidt som deres øvrige Forsvar. I dette gør Brødrene gældende:

1. At Dommerne var villige Kreaturer i Gouvernør Sperlings Haand og ikke adelige — af hvem de ene kunde dømmes — samt, at Dommen stred lige meget baade mod svensk og dansk Ret.

2. At Dommen aldrig var bleven dem lovlig forkyndt „som fangne udenlands“, men kun var forkyndt paa deres Gaarde i Sværrig og kun med Varsel fra ^{20/11}—^{17/12} 1677, medens de tilkom 1 Aar og 6 Ugers Varsel.

3. At Dommen var grundet paa falske Beskyldninger, nemlig: at de frivillig var rømte til Dansken — „hvad der ogsaa var en aldeles urimelig Paastand, da de dermed forlod al deres Ejendom i Skaane — som var over 1 Mill. Rdl.s Værdi for dem alle 3 — samt deres Hustruer, Børn og Slægt“. De beviste ved Brev fra den danske Krigsraad Mejer i Kjøbenhavn, dateret 9. Januar 1678, som var fremsendt til den svenske Generalavdøiter Buschovium og forevist Commissariatsretten i Malmø, „at de var bortført efter Kristian den 5.s Ordre og med „Gemacht““.

4. At de dømt til Døde, trods gentagne Begæringer til Gouvernør Sperling, aldrig fik deres Skyld og Brøde at vide — uden det, at de havde havt deres Telt næst op til Kongen af Danmarks — hvad der var skammelig Løgn, ligesom de aldrig havde vist nogen Utroskab mod kongelig svensk Majestet.

Relationen slaar fast, at de herved har vist deres tyraniske Fjenders gerrige Efterstræbelser og Uretfærdighed, og de beraaber sig sluttelig paa deres Slægts 700-årige Ære og Reputation udi de nordiske Rigers Historie, og hævder, at „deres egen Ære og Renomé er ikke fravegen deres høje Forfædres berømmelige Fodspor“.

*) Holger Thott, Son af ovennævnte Otto Thagesen Thott og hans 2. Hustru Dorthe Rosenkrantz, Datter af Rigsraad Holger Rosenkrantz til Rosenholm og Hustru Sofie Brahe, er født 1647 og døde 1695 som Etatsraad. Han var Ejer af Søfde, Marsvinsholm og Eriksholm, hvilken sidste Gaard han solgte 1687 til Cancelliraad Heriuf Trolle, Son af forannævnte N. Trolle til Troholm. Senere købte han Sorberødrekloster ved Roskilde. Han var gift med Helvig Rosenkrantz, født 1656, død 1707, Datter af Baron Oluf Rosenkrantz til Egholm og Birgitte Krabbe.

Brøderen Thage Thott er født ^{2/2}, 1648, død ^{27/2}, 1707, Oberst, Ghmrd. og Hvidridder, Ejer af Vøgnserup og Thurebyholm og vistnok for en kort Tid af Strandegaard ved Prestø; han var gift med Petra Sofie Reedtz, Datter af Kantsler Peder Reedtz til Hundsland og Fru Anne Ramel. Deres Son er den senere i Gavnø Historie saa berømte Otto Thott, Slægtens sidste Mand i Danmark.

Aagerup, Hyllinge Sogn, tilsammen Bøndergods 28 Tdr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Ottgkr. Htk. og ialt 120 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Ottgkr. Htk. til en Værdi af 5309 Rdl., hvoraf 3706 Rdl. 4 Sk. er for Saltø Hovedgaard. Panteobligationen med påsløbende 6 pCt. Rente forfalder til Betaling $1\frac{1}{6}$ 1683. Men Thott har sikkert solgt Saltø til Gehejmeraad Numsen, der 1683 nævnes som Ejer deraf, dog forenede han Øen Lindholm med Gavnø, som fremdeles senere har hørt hertil. Endvidere fremgaar det af den af Thott $31\frac{1}{3}$ 1682 erhvervede kongelige Bevilling til Nedlæggelsen af de endnu paa Gavnø værende 8 Bøndergaarde, at han har tiltraadt Gavnø, før Mageskiftet kom i endelig Orden ved Skødet af $19\frac{1}{4}$ s. A. — For at faa Ret til Nedlæggelsen af disse 8 Bøndergaarde med 37 Tdr. 5 Skpr. Htk. forpligtede den kongelige Bevilling Thott til at udlægge Dybsø til 3 Bøndergaarde, da Dybsø forhen laa under Gavnø Hovedgaardstakst og havde 14 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. Htk., samt den Side 64 nævnte Østergaard ved Assens med 22 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. — til ufrigt Hartkorn, alt med Tiendepligt til Sognepræsten i Vejle „for at denne ikke skulde lide noget Tab i sine Indtægter“⁷⁾.

Endelig køber Thott 3 Gaarde før $19\frac{1}{4}$ (Mageskifteskødets Dato) nemlig: $19\frac{1}{2}$ 1682 1 Gaard i Gjødstrup, Toksværd Sogn, paa 8 Tdr. 5 Skpr. $1\frac{2}{3}$ Fdkr. à 35 Rdl. pr. Td. Htk. af Raadmand Johan Ejlersen i Kjøbenhavn og $7\frac{1}{4}$ s. A. 2 Gaarde paa Svine, Kæng Sogn, den ene paa 6 og den anden paa 3 Tdr. 3 Skpr. Landgilde Htk. af Johan Hessenberg, Raad- og Handelsmand i Kjøbenhavn.

Efter at Erhvervelsen af Gavnø er retslig ordnet, udfolder Thott en storartet Virksomhed som Godssamler i de nærmest paafølgendes Aar, hvorved han samler største Delen af det nærmere liggende Gods, der fulgte med Gavnø ved Skødet 1584, foruden adskilligt, som ikke forhen havde hørt herunder, liggende i Gavnøs Nærhed. Saaledes køber han den $2\frac{1}{2}$ 1683 af Fru Ide Skeel til Bollerup, Datter af Otto Skeel til Hammelose og Birgitte Lindenow (Hans Joh. Lindenows og Margrethe Rosenkrantz' Datter, Gavnø) „sallig Frederich Rantzous til Asdal“⁸⁾, nogle øde Gaarde i Lou, Hammer Sogn, som hun 1674 havde købt af Lindenows Arvinger⁸⁾; den $20\frac{1}{2}$ 1683 af Anna Ramel til Hundslund og Thurebygaard 2 Gaarde i Lou, Hammer Sogn, Andel i 1 Gaard i Størlinge, Everdrup Sogn, begge Steder „Jacob Lindenows Arvingers øde Gaarde“⁹⁾; den $12\frac{1}{2}$ s. A. køber Thott af ovennævnte Johan Hessenberg 1 Gaard i Rettestrup med omtrent 10 Tdr. Htk.; den $\frac{4}{3}$ s. A. (Skødet af $19\frac{1}{4}$) erhverver Thott af Landsdommer over Lolland-Falster, Poul Mathiesen, 1 Gaard paa Svine med 4 Tdr. Htk. à 40 Rdl., „som tilkommer mig for Udlæg paa Skiftet efter Jacob Lindenow“; den $30\frac{1}{3}$ s. A. af Kancelliraad Knud Urne Sigvordtsen til Juelskov (Helvig Lindenows og Sigvard Urnes Søn) hans Anpart i 1 Gaard og 1 Hus paa Svine og en Anpart i Gaarden i Størlinge med 2 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{10}{21}$ Alb. Htk.; den $2\frac{1}{4}$ s. A. af Magdalene Musfeldt, „sal. Dr. Oluf Vorm“s 1 Gaard i Lou paa 14 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr., „hvortil jeg (M. M.) er berettiget efter Indførsel af $29\frac{1}{10}$ 1681“ for 470 Rdl.; den $3\frac{1}{6}$ s. A. af

⁷⁾ Fred. Rantzou til Asdal etc. (født $\frac{4}{12}$ 1590, død $\frac{4}{1}$ 1645) var en udmærket General og deltog med Hæder i mange Slag i Holland og Frankrig; senere var han Lensmand paa Øsel, Gouvernør i Wolfenbüttel, som Kristian den 4. erobrede 1627, blev fangen i Slaget ved Nördlingen 1634 i svensk Krigstjeneste. Han er opdraget af sin Færfader, den lærde Henr. Rantzou i Vandsbæk, rejste i sin Ungdom meget om i Europa, gik i Venedig ombord paa et Skib for at sejle til Konstantinopel, blev overfaldet af tunesiske Sørovere, men undgik Fængenskab, rejste til det hellige Land, til Sinai Bjerg og over det røde Hav til Ægypten og kom paa et engelsk Skib til Sicilien og endelig hjem 1623. Han stiftede et Legat for saarede Krigere paa Invalidehusene i Kjøbenhavn, Helsingborg og Landskrona. (Hofman: „Danske Adelsmænd“.)

Øllegaard Gyldenstjerne til Bistrup, 2 Gaarde paa Svinø, hver paa godt 9 Tdr. Landgilde Htk., Anpart i den førnævnte Gaard i Størlinge med 1 Td. 3 Skpr. 2 Alb. $1\frac{1}{2}$; Pot Htk. Item 1 Anpart i Jak. Eskensens Gaard i Lou paa 2 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. $1\frac{1}{2}$; Pot; den $25\frac{1}{2}$; s. A. skøder og skænker Kristian den 5. Gehejmeraad Knud Thott 2 øde Gaarde i Lou, hver paa over 14 Tdr. Htk. og med Skov til 71 Svins Olden, item Kongens Anpart i 1 øde Gaard i Myrup med 3 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. $1\frac{1}{3}$ Ottgr. Htk.; den $23\frac{1}{2}$ 1684 sælger Peder Hjørt til Bonderupgaard, Assessor og Sekretær i det danske Kancelli — „efter Fuldmagt af min kiere Svoger, Andreas Harboe, Ko. Ma. Oberst i Artilleriet“ 1 Gaard i Pederstrup paa 8 Tdr. Htk. og Skov til 24 Svins Olden samt 1 Hus, der svarede 1 Td. „Hafre“; den $1\frac{1}{3}$ s. A. sælger Margrethe, sal. Lüder Stiefkens til Olstrupgaard — 1 Gaard i Rettestrup med 8 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. Htk., „samt en Fordring paa Anna Slagters — sal. Niels Olufsens Ringsted Kloster“, fra Landsdommer Holger Parsberg i Sjælland, som hun (Margrethe Stiefkens) har indløst“; den $\frac{1}{3}$ s. A. erhverver Thott efter Kongens Befaling af $20\frac{1}{3}$ s. A. til Otto Krabbe, Stiftbefalingsmand i Sjælland og Dr., Biskop Hans Bagger „1 Agger paa Gaufnø Land under Hovedgaardens Takst beregnet, hvoraf er givet til Rønnebæk Kirke aarlig 8 Sk. dansk“ — for 10 Rdl. Denne Ager brugtes 1570 af Peder Hemmingsen i Rønnebæk. (Roskilde Synodalia.) $\frac{2}{3}$ s. A. køber Gehejmeraad Thott af Kong Kristian den 5. Hammer og Vester Egersborg Kirker: Hammer Kirke med 50 Tdr. 2 Skpr. matrikuleret Kirketiende og 36 Tdr. 4 Skpr. Htk. Bøndergods, nemlig 1 Gaard og 1 øde Jord i Hammer, Præsten bruger, med 8 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr., 2 Gaarde i Ring, samme Sogn, paa 15 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr., 1 Gaard i Faarup, samme Sogn, paa 5 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. og 1 i Snesere paa 8 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. = 13 Tdr. 5 Skpr., ialt 87 Tdr. Htk. à 25 Rdl. = 2175 Rdl., Vester Egersborg Kirke med matrikuleret Kirketiende 29 Tdr. 2 Skpr. „ Fdkr., 2 „Øddejorder“ paa Ring Mark (ved Køllebæksaens Munding) 1 Td. 1 Skp. 2 Fdkr. samt Skov til 32 Svins Olden, ialt 30 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. à 25 Rdl. = 764 Rdl. 56 Sk., og tilsammen 117 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. for 3939 Rdl. 56 Sk. med Ret til at kalde Præst og Degn ved nævnte Kirker, samt Herligheden over Præstegaardene og Degneboligerne mod at svare de sædvanlige Afgifter og Kontributioner som Kirkerne kan tilkomme, dog med Indløsningsret for Kronen*). (Topografiske Samlinger om Gavnø i Rigsarkivet.) Den $\frac{1}{3}$ s. A. afsluttes Købekontrakt mellem Gehejmeraad Thott og den gamle Tingfoged ved Gavnø Birk, Anders Jensen, Svinø, om dennes Ejendomsgaard, købt af Anders Jensen 1660, paa 10 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. for 300 Rdl., dog med Ret for Sælgeren til at bruge Gaarden til sin Død: 200 Rdl. udbetaltes straks, Resten udbetaltes ved Tingfogdens Død, som skete $2\frac{1}{2}$ 1702. Skødet er af $\frac{1}{3}$ d. A.; den $30\frac{1}{12}$ s. A. sælger Sogndegn til Vejlvø-Vester Egersborg, Hendrik Pedersen Bolt, sin Anpart i en Gaard i Naaby, Skjelby Sogn, til Gehejmeraad Thott; den $27\frac{1}{4}$ 1685 sælger Gehejmeraad, Stiftsbefalingsmand i Sjælland; Otto Krabbe til Egholm sin Andel i 1 Gaard i Lou „som mig tilkommer efter sal. Jacob Lindenou til Hundslund Kloster“, item „sin Andel i samme Gaard efter

*) Nævnte Skøde findes ikke i Gavnø Godsarkiv som Følge af, at det senere blev indløst af Kronen, vistnok efter 1710. Det fremgaar nemlig af et Dokument i Gavnø Godsarkiv, at der 1709 var Procès med Vester Egersborg Mænd angående deres resterende Kirketiende, og da Kronen sagtens ikke har faaet sine Skatter af Gavnø Gods, som allerede den Gang var i Trang for Penge, har Kronen vel „indløst“ Kirkerne for Restancer til den. 1746 fik O. Thott Vester Egersborg Kirke og By som Gave af Frederik den 5.

sal. velbrøne Jørgen Urne til Sanderumgaard“ 3 Tdr. Htk., item sin Andel i Rettestrup Mølle 1 Td. Htk., „1 Gadehus i Apnis samt Gøngsholm Eng“, hvoraf aarlig svaredes 2 Mk. 4 Sk., item 1 Gaard paa Svinø med 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. 3 $\frac{1}{2}$; Pot Htk. „med vordnede Sønner og al Herlighed som fra Alders Tid“; den 18 $\frac{1}{3}$ s. A. skøder Kristian den 5. til Gehejmerraad Thott — „efter hans derom allernaadigst gjorte Ansøgning“ — af „Salig Jacob Lindenous Arvingers øde og forladte Gods“: 1 Øddegård, uden ringeste Bygning, i Blangsløv paa over 10 Tdr. Htk., Jacob Eskensens Gaard i Lou med 9 Tdr. Htk. og 42 $\frac{1}{2}$ Svins Olden, hvilken Gaard Jacob Eskensen frasagde sig 2 $\frac{1}{3}$ 1683 ved Hammer Herredsting og Sjællands Landsting — i Rettestrup: 2 „Øddegærde“, hver paa ca. 9 Tdr. Htk., item 1 „Øddegård“, som Møllen har havt i Brug, hvoraf svaredes 1 $\frac{7}{8}$ Malt, 4 Tdr. Havre og 1 Bolsvin = 9 Tdr. Htk., ialt 46 Tdr. 3 Skpr. 1 $\frac{1}{2}$ Ottgkr. Htk., mod at betale Restancerne til den kongelige Kasse ca. 110 Rdl.; for hvilken Restance Ko. Ma. ved Hammers Herredsting 23 $\frac{1}{8}$ 1685 var tildømt dette Jacob Lindenous Arvingers øde og forladte Gods ved Jak. Pedersen Gad, Herredsfoged for Hammer Herred, boende i Køng, dog med Ret for Jacob Lindenous Arvinger til med Aar og Dags Varsel at reklamere disse Gaarde mod alle resterende Skatters Betaling — og med denne Forpligtelse overtager ogsaa Gehejmerraad Thott det øde Gods fra 1 $\frac{1}{3}$ 1685; den 22 $\frac{1}{8}$ s. A. sælger Kommissærerne i Otto Pogvisch Stevnbo (fr. Saltø) ved Kancelliraaderne Jens Rosenheim og Christoffer Runch, Boets Andel i 1 Gaard i Lou, Hammer Sogn; den 8 $\frac{1}{3}$ 1686 ved Købebrev — Skødet først 15 $\frac{1}{11}$ s. A. — erhverver Thott Ydernæsgaard i Fodby Sogn (Anneks til St. Peders Kirke i Næstved) af Hans Jacobsen Abel — af Slægten Gyntelberg — for 1300 Rdl., hvoraf 300 Rdl. kontant, Resten paa en Obligation, samt med Ret for Sælgerens Stiftsøn, Hans Martinussen, „at være fri for Fødested og Vornedskab“; den 23 $\frac{1}{4}$ 1687 skænkter Kristian den 5. Gehejmerraad Thott Rettestrup Vandmølle med Dam og Damsbund med Skattefrihed i 3 Aar. Afgiften var 12 $\frac{7}{8}$ „Miel“ aarlig.

Ved Købekontrakt af 10 $\frac{1}{4}$ 1690, Skødet af 12 $\frac{1}{2}$ 1691, køber Gehejmerraad Knud Thott af Ober-Sekretær, Etats- og Cancelliraad Bolle Luxdorph til Sørup og Sandbygaard — „efter Fuldmagt af min Broder Magister Ped. Luxdorph (Præst i Køge) og paa min Brodersøns Erich Luxdorfs Vegne“: Svendstrupgaard Hovedgaard i Vejlø Sogn*) med følgende Jordegods: Svendstrupgaard, beboet af Morten Jacobsen,

*) Hans Martinussen er Søn af Forpagteren af Ydernæsgaard, Martinus Hansen, død 1677 ifølge Hammer Herreds Tingbog; hans Enke, Elisabeth Pedersdatter, blev gift med Hans Jacobsen Abel, 1686 Forpagter af Saltø, derefter i 90rne Forpagter af Antvorskov Slot, 1702 af Thurebygaard. Han var en rig Mand og gav 1696 en Sølvkande til St. Peders Kirke i Slagelse prydet med hans og Husstues Elisabeth Pedersdatters Navne og nævnte Aarstal. (Manuskriptet til Hofmans Fundatser.)

**) Svendstrupgaard, Bøssernes gamle Herresæde, købt 1624 af Herlufsholm ved dets Forstander, Magister Poul Jensen Colding (død 1640) og med Skoleherren Palle Rosenkrantz' Billigelse for de af Sjællands Biskop Hans Resen (død 1638) og Hustru Anna Ejsenberg den 24 $\frac{1}{2}$ 1624 skænkede 2000 Rdl. Species „samt en Sum, af Herlufsholm efter Brevenes (?: Skødets) Indhold“ — men Skødet paa Svendstrupgaard af 1624 findes ikke, hverken i Herlufsholms eller Gavnø Arkiver, saa denne Sum kendes ikke — altsaa ikke heller den samlede Salgssum. Af de 2000 Rdl. Sp. fra Biskop Resen skulde hver Pintsedag leveres 50 Rdl. i Rente paa Bisppekontoen i København til trængende Studenters Underhold. Svendstrupgaards Gods bestod 1624 af Hovedgaarden, 1 Vejrmølle, 19 Gaarde og 15 Huse, hvoraf 10 Gaarde i Svendstrup, 3 i Basnæs og 2 Gaarde i Rettestrup, som endnu 1690 hørte til Svendstrupgaard, foruden 3 Gaarde i Sipperup og 1 i Borup, der før 1690 var solgt til Grevensvænge samt Skoven Ellevænget. Dette Gods benevnes i Herlufsholms Tingbøger stadig „Svendstrup Len“, bl. a. i 2 Synsforretninger over Godset 11 $\frac{1}{2}$ 1676 og 14 $\frac{1}{2}$ 1678. — Som Skødet 2 $\frac{1}{2}$ 1691 udviser, sælger Oversekretær Bolle Luxdorph Godset paa sin Broders, Svogers og Brodersønners Vegne. Dette ser ganske mærkeligt ud, og vi har derfor gjort os største Umage for at udfinde Sammenhængen dermed, men nogen sikker Kendskab om dette mærkelige Salg, har vi ikke kunnet erhverve os, da der hverken i Herlufsholms Godsskriver eller i Landstingets Skøde og Panteprotokoller findes nogen Efterretning om Svendstrupgaards Salg 1691.

der svarede i aarlig Afgift 6 Tdr. 6 Skpr. Rug og 12 Tdr. 3 Skpr. Byg og havde efter den gl. Matr. 18 Tdr. 4 Skpr. Htk., men efter Landmaalingsmatriklen af 1688 kun 12 Tdr. 1 Alb.

Svendstrup By med 10 Smaagaarde og 1 Kirkejord (fh. 2 Tdr. 4 Skpr. 2 $\frac{1}{2}$ Alb., men efter Matr. af 1688 kun 1 Td. $\frac{1}{2}$ Fdkr.) tilsammen for hele Byen gammelt Htk. 96 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., men efter Matr. af 1688 kun 38 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 2 Alb. og med en samlet Landgilde for hele Byen: 6 Tdr. 6 Skpr. Rug, 91 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. Byg, 44 Høns, 11 Snese Æg, og for 4 Gadehuse tilsammen 2 Rdl. 4 Mk., item Svendstrup øde Vejrmølle (siden 1660) „som skyldte, da den var ved Magt 16 Tdr. 4 Skpr. Miel“.

I Basness By: 3 Smaagaarde med 16 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. gl. Htk., men nu kun 6 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. Htk. og samlet Landgilde 8 Tdr. 2 Skpr. Byg, 4 Tdr. 1 Skp. 1 $\frac{7}{12}$ Fdkr. Havre, 1 Fjerding Smør og 9 Sk. i Penge, item 3 Gadehuse med samlet aarlig Afgift 2 $\frac{1}{2}$ Daler Courant og 1 Hus med Jord, der svarede 8 Tdr. 1 $\frac{1}{2}$ Fdkr. Havre, Skov til Byen efter den gl. Matr. 150 Svins Olden, men nu 4 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskyld.

I Rettestrup By: 2 Gaarde, hver med en øde Jord, tilsammen 16 Tdr. 4 Skpr. Htk. efter den gl. Matr., men nu kun 13 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb., og samlet Landgilde 8 Tdr. 1 Fdkr. Rug, 11 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. Byg, 2 Gadehuse med aarlig Afgift 1 Daler Courant.

Sluttelig anføres: „Godset sælges med alle de Rettigheder, som Herlufsholm har besiddet det — dog, at alle de, der er født paa Herlufsholms Gods og allerede have fæstet Gaarde eller Huse, skal være fri for al Tiltale og ej deles til Stavns“.

Kjøbenhavn 1691, dend 12. February.

B. Luxdorph.

„Paa min Broders Ped. Luxdorps
og min Brodersøns Erich Luxdorps Weigne“.

Efter Begiering og til Witterlighed:

Cosmos Bornemann.
Cancelliraad.

Willom Worm.

„Paa egne og min Plejesøns
Christen Luxdorps Weigne“.

Peter Worm.
Admiralitsraad.

Slægten Luxdorph uddøde med Bolle Luxdorps Sønsen, Bolle Villumsen Luxdorph, Ghmrd., Assessor i Kancellikollegiet, Storkors etc., f. $24\frac{1}{7}$; 1716, d. $23\frac{1}{8}$; 1788.

Imidlertid findes begge Steder Oplysning om, at Faderen til Oversekretæren og Magisteren Christen Bollens Luxdorph, Forstander for Herlufsholm fra 1654—69, havde forstrakt Skolen med 6700 Rdl., hvorpaa der i Skoleherren Jørgen Rosenkrantz Tid var betalt et Afdrag paa 2700 Rdl., af Resten, 4000 Rdl., ses det, at Herlufsholm Skole stadig betalte Renten til Luxdorps Arvinger, ligeledes ses det, at den efterfølgende Forstander, Magister Poul Munkgaard, oftere stævnes for forfaldne, ubetalte Renter, bl. a. $29\frac{1}{2}$ og $31\frac{1}{10}$ 1676. I Professor Melchior's: „Historiske Efterretninger om Herlufsholms Stiftelse“, Sd. 72, anføres: „Der blev vel efterhaanden afdraget lidt paa denne Gæld, men Skolens Evner var kun ringe, og endnu 1691 havde Sønnen Bolle Luxdorph 1537 Rdl. tilgode, som han da $\frac{1}{2}$ d. A. skænkede Skolen paa Vilkaar, at han selv og nærmeste Arvinger skulde have Ret til at indsaette 2 Disciple med Friplads i Skolen. — Dog hermed var Gælden til „Luxdorps Arvinger“ ikke betalt, thi Oversekretæren havde Broderen Magister Peder Luxdorph og Søsteren Elise, gift med Sønnen af den bekendte Oldgransker Ole Worm, Willom Worm, som nævnes i Skødet, der for disse 2 Arvinger maatte udgøre $1\frac{1}{2}$ Broderlod eller $1\frac{1}{2}$ Gange 1539 Rdl. — 2303 $\frac{1}{2}$ Rdl. Denne Sum svarer nemlig paa det næjeste til, hvad Svendstrupgaarde 58 Tdr. Htk. 1691 til den alm. Pris 40 Rdl. pr. Td. kunde udbringes til, nemlig godt 2324 Rdl., maaske der tillige var forfaldne Renter at betale, saa passer Summen endnu bedre til Arvingernes Tilgodehavende. Dette tror vi er den rigtige Løsning paa dette mærkelige Salg, hvorved Kreditorerne (Arvingerne) faar Dækning i Salgsummen for Svendstrupgaard. Og med Hensyn til Forholdene og Tiden kunde disse ikke være heldigere end netop nu, da Skoleherren Markus Gjø var Køberens, Gøjemærked Knud Thotts Svigersøn, saa der var vel næppe nogen Mand, som Skoleherren hellere saa som Ejer til Skolens gamle Gods, og heller næppe nogen Jorddrot, der bedre kunde og hellere vilde erhverve dette Gods, der laa saa nær op til den driftige Jordegodssamlers Hovedgaard.

Endnu fortsætter Gehejmerraad Thott sin Samling af Jordegods, naar Lejlighed gaves til at erhverve Gods i Omegnen; han overtræffes i den Henseende kun af Gavnøs senere Ejer, hans Brodersøn, Grev Otto Thott. Saaledes køber han $\frac{18}{3}$ 1693 af Mathias Numsen til Brusgaard og Saltø, Ko. Ma.s Oberst til Hest, Enø Land og By med 8 Gaarde og 3 Gadehuse „med Landgilde, Stedsmaal, Sægefald, Ægt, Arbejde og vordnede Sønner efter Loven“. Ved Skøde af $\frac{23}{3}$ 1700 køber Thott af Vartous Hospitals Direktører i Kjøbenhavn ved offentlig Auktion den 17. og 18. Marts i Konventhuset i Kjøbenhavn: 1 Gaard i Borup, Rønnebæk Sogn, med nyt Htk. 8 Tdr. 2 Skpr., 1 Gaard i Stenstrup, samme Sogn, med Htk. 3 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr., 1 Gaard i Blangsløv, Mogenstrup Sogn, med Htk. 6 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr., tilsammen 17 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. for 874 Rdl. 59 Sk. i „Croner“, eller ca. 49 Rdl. i Croner = $32\frac{2}{3}$ Rdl. i Courant Myndt, hver Rigsdaler til 96 Sk., pr. Hartkorn.

Endvidere har vi fundet i Sjællands Skøde- og Panteprotokol, at: den $\frac{3}{3}$ 1684 køber Gehejmerraad Thott af Michel Mentz, „Borger og Bager i Kjøbenhavn“, 2 mindre Gaarde i Hyllested By og Sogn; men for dette Køb findes intet Skøde i Gavnø Godsarkiv, og disse 2 Gaarde er vistnok snart frakommet Gavnø, maaske allerede i Gehejmerraadens Tid, da de ikke nævnes i Godsets Jordebog for 1690 (i Rigsarkivet) samt at: den $\frac{1}{3}$ 1682 overdrager Professor Rasmus Winding, Kjøbenhavn, 2 Obligationer til Gehejmerraad Thott 1 paa 500 Rdl. in Sepcies og 1 paa 1000 Rdl. in Sp., udstedt den $\frac{20}{6}$ 1673 af Otto Pogvisch til Saltø med Underpant i Bøndergods i „Bistrup“ By i Bidstrup By i Fodby Sogn.

Gehejmerraaden havde saaledes forøget Gavnø Hovedgaard med følgende tilkøbte Gods:

	Hovedgaard	Gaarde	Huse	Møller	Stov- (Svins Olden)
1 Svinø, Kjøng Sogn, Hammer Herred	„	8	1	„	„
i Rettestrup, Vejlø Sogn, do.	„	7	2	1	„
i Svendstrup, do., do.	1	10	4	1 (øde)	„
i Basnæs, do., do. (3 Smaagaarde)	„	3	3	„	150
i Abbednæs, do., do., Øen Gjødsholm	„	„	1	„	„
Øen Lindholm og 1 Ager paa Gavnø Land	„	„	„	„	„
i Vester Egersborg: Kirken og 2 øde Jorder	„	„	„	„	„
i Myrup, V. Egersborg Sogn	„	1	„	„	32
i Hammer By og Sogn: Kirken og 1 øde Jord	„	„	„	„	„
i Ring, samme Sogn	„	1	„	„	77
i Lou, do., Andel i 2 Gaarde og 8 hele Gaarde	„	10	„	„	„
i Faarup, do.	„	1	„	„	„
i Blangsløv, Mogenstrup Sogn	„	2	„	„	„
i Pederstrup, do., do.	„	1	1	„	„
i Borup, Rønnebæk Sogn	„	1	„	„	„
i Sipperup, do., do.	„	1	„	„	„
i Snesere By og Sogn, Baarse Herred	„	1	„	„	„
i Størlinge, Everdrup Sogn, Hammer Herred	„	1	„	„	„
i Gjødstrup, Toxværd Sogn, do.	„	1	„	„	„

	Hovedgaard	Gaarde	Huse	Møller	Skov (Svins Olden)
Ydernæsgaard, Fodby Sogn, Ø. Flakkebjerg Herred	1	"	"	"	"
Enø Land, Karebæk Sogn, do.	"	8	3	"	"
i Hyllested By og Sogn, do.	"	2	"	"	"
i Naaby, Skjelby Sogn, Tybjerg Herred, Andel . . .	1	"	"	"	"

Ialt 2 mindre Hovedgaarde, 2 Kirker, 59 Bøndergaarde, hvoraf dog de 15 var mindre Gaarde, nærmest at regne som Bol eller Parceller, Andel i 3 Gaarde, 15 Huse, 1 Vandmølle i Drift og 1 øde Vejmølle, Øerne Lindholm og Gjødsholm, 3 øde Jorder, Skov til 259 Svins Olden eller over 10 Tdr. Htk. Skovskylde.

Endvidere havde han erhvervet sig Tilladelse til Nedlæggelsen af Gavnø By med 8 Gaarde og 7 Huse, som lagdes under Gavnø Hovedgaard, item 1 Ager herstedes, tilhørende Rønnebæk Kirke. Skønt Hartkornet ikke overalt er anført, kan det tilkøbte Jordegods dog anslaaes til ca. 350 Tdr. Hartkorn Bøndergods foruden det matrikulerede Hartkorn til Hammer og Vester Egersborg Kirker, som udgjorde 79 Tdr. 4 Skpr.

En stor Del af det erhvervede Jordegods var ganske vist i en maadelig Forfatning, saaledes „Lindenous Arvingers øde og forladte Gods“ foruden adskilligt mere, som Gehejmerraaden fik, enten mod Restancerens Betaling eller til en Pris fra 25—40 Rdl. pr. Tønde Htk., men da det blev besat og var kommen i Drift ved den dygtige og energiske Godsadministrators Omsorg, androg det tilkøbte Gods sikkert en Værdiforøgelse af over 16,000 Rdl. i Datidens Penge, især naar der tages Hensyn til de 2 erhvervede Kirker med deres betydelige tiendepligtige Hartkorn.

Det er foran omtalt, at Gavnø i Klostertiden havde Birkeret til sine Tjenere for selve Øen og muligen til den Del af Vejlv Sogn, som hørte under Klosteret; det længere bortliggende Gods hørte derimod under Hammer Herredsting; men da det i Kristian den 5.s Tid blev almindeligt, at alle større Godsejere fik Hals- og Haandsret over deres Bønder, saa kan det ikke forundre, at Gehejmerraaden som den store Godsejer paa ca. 900 Tdr. Htk. ogsaa søgte at komme i Besiddelse af denne Herlighedsret. Han var da ogsaa oftere optraadt paa Hammer Herredsting som sine Bønders Forsvarer¹⁰⁾, og Kong Kristian den 5. skænkede ham nu, efter hans derom indgivne Ansøgning, den $25/11$ 1684, Birkeretten for alt det Gods, som forhen har ligget til Gavnø, og han har indløst og tilforhandlet sig — „da samme Gavnø Ting skal være saa ringe, at Rettens Betjente ej skal kunne lønnes af det nuværende“. Gavnøs ældste Tingprotokol i Provinsarkivet begynder 1693, Birkefogden var da Hans Kristensen og Birkeskriveren Nicolaj Nielsen. Efter at det under Birketinget henlagde nye Gods er anført, ender Tilladelsen med denne Udtalelse: „Hvilke Gaarde og Huse maa og skal udi alle Maader, saavidt Rettens Administration angaar, under Gavnø Birketing høre og svare“.

At det efter 1684 tilkøbte Gods ogsaa kom til at „høre og svare“ under Gavnø Birketing, ses af de gamle Tingbøger i Provinsarkivet.

Men forstod Gehejmerraaden at forøge Godsets Størrelse, saa forstod han ogsaa den langt vanskeligere Kunst at bringe det forarmede Gods i bedre Stand, hvortil det højlig trængte; thi som anført var meget af det erhvervede Gods øde, og „Tiderne var onde“, o: Krigens Ulykker fra 1658—60 var, trods det henrundne

Fjerdedel Aarhundrede, endnu ikke lægte; men det fremgaar af de gamle Tingbøger, at Thott stræbte ved Forstrækning af Føde- og Sædekorn, ved Gaver af Heste, Køer og Avlsredskaber til Besætningen saavel som paa andre Maader at bringe den forarmede Bonde paa Godset paa Fode og give ham Lyst til at dyrke sin Jord. Han opnaaede derfor ogsaa at vinde sine Bønders Kærlighed og efter Døden at blive savnet af dem. Dette fremgaar af Tingbogen for Gavnbø Birk i en Sag foretaget ¹⁵/₁₁ 1703 — altsaa Aaret efter Thotts Død — hvor et Vidne fremfører, at Gmd. Peder Offesen i Basnæs skal have udtalt overfor den strenge Ridefoged Sgr. And. Pedersen paa Gavnbø: „Nej, da havde vi et godt Herskab tilforn, som kunde forstaa os“*). En af de første Retshandlinger ved det nye Birketing er, at der Torsdagen den 6. April 1693 læses Fribrev fra Gehejmeraad Thott for Bonden Peder Andersen i Basnæs**). — Tiden var jo i høj Grad raa: Drukkenskab, Tyveri, Slagsmaal og Usædelighed herskede blandt Befolkningen paa Godset, hvorom Tingbøgerne vidne saa godt som hver eneste Tingdag, men Gehejmeraadens søger ved Advarsel gjennem sine tro og velvillige Ridefogder, Jens Knudsen og Jacob Axelsen, saavel som ved alvorlig Paatale at raade Bod herpaa. Kun i en Retning synes han at have været vel stræng, nemlig i Hævdelsen af Vornedretten; saaledes indeholder Tingbogen fra ⁹/₈ 1694 til ²¹/₂ 1695 en omstændelig Beretning om, hvorledes han — dog forgæves — søger at hævde Vornedretten overfor Fuldmægtigen paa Bonderupgaard, Niels Kristensen, Andeløv (under Meerløse Herredsting), som var født paa Svendstrup „Hovgaard“ og altsaa frifødt. Det synes ikke at være ubegrundet, at Herlufsholm ved Svendstrupgaards Salg 1691 betingede sig, at de Bønder, der boede paa dette Gods og havde fæstet Gaarde og Huse under Klosteret „ikke maatte deles til Stavns“, altsaa skulde betragtes som hørende under Herlufsholm for deres Livstid. Mange unge Karle flygtede fra Godset, hvorfor Thott 1695 erhverver sig en Generaldom over alle sine bortvegne Vornede, „at han maa gribe dem, hvor de blive truffne og dem tvinge til Stavns“***). — Det

*) Anledningen til denne Udtalelse af Peder Offesen er denne, at Ridefogden lod ham og 3 andre Mænd fra Basnæs ride Træhesten i Gavnbø Ladegaard, den 5. s. M., fordi de havde undladt, trods Tilsligelse, at møde paa Slagelse Marked for at drive nogle Stude til Gavnbø, som Ridefogden havde købt der. (Studefedning var altsaa indført paa Gavnbø.) Han skal da, mens han red Træhesten have forbandt Ridefogden og truet ham paa Livet samt sagt ovennævnte Ord om den nys afdøde Gehejmeraad.

**) Fribrevet lyder saaledes: „Jeg Knud Thott til Gavnbø etc. kender og herved vitterliggør, at have løs- og frigivet min Vorned, nemlig Gdm. Peder Andersen i Basnæs, barnefødt paa frit Gods Gavnbø, at han maa tjene, bygge og bo inden og uden Landet, hvor hancem lyster — fri og upaatalt for Vornedpligt og Retlighed af mig og mine Arvinger, og maa han dette hans Friheds Brev louligen til Thinge lade læse, mig dertil ukaldet“. Dets til Vitterlighed under min Haand og Zignette. Gavnbø, den 6. April 1693. Kn. Thott (L. S.)

***) Dette fremgaar af følgende Sag, behandlet paa Gavnbø Birketing, ⁹/₅ 1695, hvor Frederik Poulsen, Poul Møllers og Anna Jensdatters Søn, som født paa Gavnbø Land og døbt i Vejlø Kirke, Allehelgensdag 1676 lyses til Fødestavn som bortvegne Godset og tjenende paa Sortebrødregaard ved Næstved. Da nemlig Ridefoged Ped. Hansen i Følge med Ladefoged Peder Pedersen Møllerup, Albert Berider og Hans Jæger den 15. April sidstleden kom ridende paa Vejen til „Oddeup“, træffer de der nævnte Frederik Poulsen kørende med et Læs Gødning fra Sortebrødre, hvor han tjente. „Da Drengen, som kender Ridefogden, ser denne, kaster han Tammen og flygter ad Sortebrødre til, forfulgt af ovennævnte 4 Mænd, fanges ved „Sortebrødre Leche“, og overgaves til Jægerdrengen Hans, der stod hos Riggert Smed i Næstved og lod sin Hest beslaa, med Paalæg om, at passe godt paa ham, mens der er red en Tur paa den anden Side af Næstved“. Imidlertid kommer Ridefogden paa Sortebrødre, hvem det er meddelt, at „Frederik var nappet“, op til Riggert Smed og befaler „Drengen“ at gaa ned paa Gaarden, hvad han ogsaa gjorde, trods Jægerdrengens Protest. Da Ridefogden med Ledsagere kom tilbage, beredede Jægerdrengen det skete, hvorfor de alle red ned til Sortebrødre og forlangte Frederik Poulsen udeleveret, men da den Sortebrødre-Ridefoged spørger: „Haffuer i nogen Domb eller Beviis at tage ham med?“ svarer Gavnbø Ridefogden: „Det behøves icke, der er gaaet General-Domb over alle Hans Excellences bortvegne Vornede, at han maa tage dem, hvis de findes“ — med flere Ord som dem imellem var, vidner Jægerdrengen i Tingmødet ovennævnte ¹/₂.

kan være, at Thott ikke havde let ved at faa besat sine „Øddegaarde“, som han jo erhvervede sig en Del af, og at han af denne Grund har været saa stræng med at hævde Vornedretten; men ellers bevægede Thott ikke faa Bønder og Bønderkarle fra Skaane til at flytte til Danmark, hvor de fik Gaarde paa Gavns Gode; saaledes nævnes i Gavns Tingbog ¹⁸/₅ 1693 Jon Rasmussen „barnefødt i Schone“, tilsagt en Gaard paa Svinø — og ⁷/₈ 1694 Knud Thotts Tiener Kristen Nielsen og Hustru Anna Hemmingsdatter, som kom fra „Schone“, en Tid Bestyrere paa Svendstrup Hovgaard, siden fik han en Gaard paa Dybsø. I Kirkebogen fra 1729 nævnes endnu adskillige baade Mænd og Kvinder med Tilføjelsen „Schoning“ fra „Schaane“, en „skaansk Kvinde“ etc., saa det synes, at ikke faa har fulgt med Thott herover.

Af større Godsforetagender vides, at Gehejmerraad Thott lod inddæmme en Vig af Stranden, der strakte sig helt op til Vejlø By, og hvoraf han lod Vandet udmale ved en kostbar hollandsk Vandmølle; den laa den Gang ved Bækken, før kaldet „Mølleaaen“, syd for den lille „Gnivsbanke“, lidt syd for Byen. Tillige brugtes Møllen til at male Korn for Bønderne; Vandmøllen blev senere flyttet ud til sit nuværende Sted ved Dæmningen af Grev Thott, men den gl. Vejrmølle blev restavrøret og benyttedes fremdeles til Bøndernes Kornmaling indtil 1774. Det inddæmmede Land kaldte Thott „Nyland“ — af de gamle kaldet „Visnor“ $\circ$: Vignor, men nu alm. benævnet „Nylandsmosen“ — og det erholdt han kongelig Bevilling paa at indtage under Hovedgaardens Takst ²⁷/₁₀ 1691, dog saaledes, at han skulde lade Mosen takseres til visse Læs Hø eller Høveders Græsning af 2 uvillige Mænd i Amtmandens og Amtskriverens Overværelse, hvad dog først skete ²⁷/₂ 1706 paa Sviger sønnens, Etatsraad Brahes Foranstaltning. Indtil den Tid henlaa den til Høset og Græsning for de omliggende Byers Kreaturer, hvilket var en Velvilje af Gehejmerraaden, da den var henlagt under Hovedgården.

Efter sin første Hustrus Død 1671 var Gehejmerraad Thott Enkemand i 11 Aar, da giftede han sig 2. Juni 1682 med Birgitte Skeel, Datter af Rigsraad Christen Skeel til Fusinge og Fru Birgitte Rud til Walø. Brylluppet fejredes paa Gl. Køgegaard i Brudens Hjem med livlig Dans i det gl. „Højenloft“, thi Knud Thott var ikke alene en meget smuk Mand, men tillige en særdeles livlig og beleven Herre, der saavel som hans 2. Hustru elskede Pragt og Festlighed. Brud og Brudgom var født samme Dag, nemlig 23. December 1638, men Alderen var ej det eneste, hvori de var lige, de havde ogsaa stort aandeligt Slægtskab, og deres Ægteskab var meget lykkeligt. Birgitte Skeel var kun 7 Aar gl., da hendes Moder døde, 11 Aar gl. fik hun 1649 til Stedmoder Margrethe Lunge (Søster til Sitzel Lunge, Gavns) af hvem hun — efter Ligprædikenen — „opdroges kærligt og holdtes til Guds frygt“, men Stedmoderen døde allerede 1653, og Birgitte levede nu nogle Aar blandt Slægtninge. I en ung Alder blev hun forlovet med Oberst Kjeld Lange, Studenternes Anfører, der faldt i Kampen under Kjøbenhavns Belejring 1658, og efter hvem hun sikkert har opkaldt sin Søn Kjeld af 1. Ægteskab med Christian Barnekov til Vidskøfte og Lillø i Skaane*), død ¹⁴/₁ 1666, begravet

*) Ved Brylluppet, som stod i Kjøbenhavn ²/₈ 1660 kort før Enevoldsmagts Overdragelse til Frederik den 3., skal Birgitte Skeel have tillistet sig Dokumentet om Arverettens Overdragelse fra det kgl. Sendebud, som var kommen tilstede for at erhverve sig Forsamlingens Underskrifter, efter at han var bleven bekræftet. Hun gemte det i Vidskøfte Godsarkiv, hvor det senere fandtes af hendes Sønsøn, Christian Barnekov, Baron og Landshøvding, død 1773. Han skal af Frederik den 4. have faaet Tilbud om Elefantordenen, hvis han vilde udlevere det, men det kunde han ikke, da han i Forvejen havde givet det til den svenske Dronning Louise Ulrikke.

fra St. Peders Kirke i Malmø ²⁸/₅ 1666, hvorfra hans Lig blev ført til Vidskøfte, hvor hun rejste ham et smukt Mindesmærke i Kirken dersteds. Med ham havde hun Børnene: Else, død 1668, og Kjeld Christoffer, der arvede Godserne i Sverrig med Undtagelse af Ørtofte, som hun beholdt som Enkesæde til sin Død, men derefter gik over til Mandens Slægt. 29. September 1669 giftede Birgitte Skeel sig 2. Gang med Christoffer Parsberg, født ¹⁷/₁₂ 1632 i Trondhjem, hvor Faderen, Oluf Parsberg til Jernit, den Gang var Lensmand, Moderen var Fru Karen Kruse til Tulstrup. Christoffer Parsberg ejede Kexholm, Jernit (nu Frijsenborg), Egeskov i Fyen, Palstrup, Tulstrup og Lyngballegaard i Jylland, hvoraf han dog afstod Jernit til Søsteren Anna Kathrine, gift med Otto Pogvisch til Saltø, som døde i stor Fattigdom i Kjøbenhavn. — Parsberg var en meget anset Diplomat, kundskabsrig, beleven og vidtberejst. Efter at have været Gesandt i Holland og England, under Cromwell, blev han 1659 Gesandt i Polen, hvor han snildt forstod at holde Danmarks Forbundne til at optræde enigt ved Fredslutningen med Sverrig 1660. Hjemkommen fra Polen blev han ¹¹/₈ 1660 Prins Kristians Kammerjunker og Hovmester paa dennes Udenlandsrejse gennem Holland, Tyskland, Frankrig og England, men har vistnok paa denne Rejse meget paairket Prinsens Smag for Luksus og Pragt, saa han senere som Konge efterlignede Ludvig den 14.s Hof. 1663 blev han Lensmand paa Vordingborg Slot, Vicepræsident i Kancelliet, Gehejmemaal og Ridder af Elefanten; ²⁶/₅ 1670 blev han Vicekantsler, og ved Kristian den 5.s Salving, ¹⁷/₄ 1671, var han en af de 4 Herrer, der holdt Tronhimlen over ham, og han var den første Greve, som Kristian den 5. udnævnte, idet han blev Greve inden Patentet om Grever og Friherrer udkom, ²⁵/₅ 1671. Parsberg ejede Jungshoved, som Prins Georg, senere gift med Dronning Anna i England, tilbyttede sig mod Torbenfeldt ved Holbæk; med sin Hustru fik han Rosendal og Gl. Køgegaard. Han døde ²¹/₈ 1671 og begravedes med stor Pragt i Kjøbenhavn ²⁸/₁₁ s. A.

Efter Parsbergs Død boede Birgitte Skeel mest paa Gl. Køgegaard og paa sin Gaard i Kjøbenhavn; thi imidlertid var Krigen med Sverrig udbrudt 1675, saa hun ikke kunde opholde sig i Sverrig hos Sønnen, der endnu kun var et Barn, da hendes Godser laa Krigsskuepladsen saa nær, og ogsaa led meget ved Plyndring, særlig Ørtofte, som laa paa Snaphanernes Gebet.

Mens hun boede i Kjøbenhavn 1678 lod hendes Selskabsdame, den 17-aarige Agnete Sofie Budde, sig forføre af Grevindens Nabo, Fru Regitze Grubbe, til at give sin Frue Rottekrudt i Maden for at forgive hende. Der blev nedsat en Kommission paa 6 Medlemmer til at undersøge Sagen med Erik Banner til Tybjerggaard som Formand og med de juridiske Professorer: Rasmus Winding (Søn af Forstanderen paa Herlufsholm, Magister Poul Jensen Colding) og Thomas Bartholin. Her oplystes det, at Jomfru Budde havde givet Grevinden Rottekrudt i 8 Dage, først paa Smørrebrød, saa i en Flaske „hjerterstyrkende Vand“, saa i Øllebrød, men hun paastod, at hun er forledt dertil af Fru Grubbe mod Løfte om 500 Rdl. til at „mondere“ sig for, samt at hun var forhekset dertil ved 3 stegte Æbler, som Fru Grubbe gav hende at spise samme Aften, som de ankom fra Gl. Køgegaard til Kjøbenhavn, da Fruen sendte Bud efter hende ved sin Lakaj. Ved Kommissionsdommen ²¹/₆ 1678 dømtes Jomfru Budde til at miste Livet og Fru Grubbe til at rense sig for Beskyldningen inden 6 Uger; Fru Grubbe indankede Sagen for Højesteret, hvor Dommen faldt ²⁵/₈ s. A. saaledes: „Jomfru Budde skal halsugges, og Fru Grubbe forvises paa Livstid til Bornholm“. Dommen udførtes den

^{6/10}, idet Jomfru Budde tidlig om Morgenen blev halshugget paa Slotspladsen og samme Morgen Kl. 6 nedsat i „Holmens Kirkes Urtegaard“. Hun havde under Fængslingen siddet i Kammeret over Grevinde Ulfeldt. (Franciska Carlsen: Gl. Køgegaard.)

Efter Freden i Lund ^{26/10} 1679 rejste Grevinden over til sin Søn og sine svenske Godser; her forblev hun dog kun et Par Aar, levede sammen med Sønnen og sørgede for Godsernes Opkomst, da de havde lidt meget i Krigen, men rejste saa tilbage til Danmark og boede fremdeles paa Gl. Køgegaard, og her stod, som meldt, hendes Bryllup den ^{2/6} 1682 med Gehejmeraad Thott til Gavnø. Paa Gavnø boede de siden 17 lykkelige Aar, forenet i deres fælles Kærlighed til Danmark. Hun var sin Mand en trofast og klog Livsledsagerinde, der paa mange Maader støttede ham i hans Gjerning saavel i Hjemmet som under hans Embeders Udførelse. I hans Ligprædiken staar: „at hendes dybe Gudsfrugt kaldte alle Guds Velsignelser ind ad hans Døre“ — og i hendes: „de 17 lykkelige Aar, hun henlevede med ham i Ægteskab, gik, som vare de kun 17 Dage“. Hun døde den ^{6/11} 1699 i sin Gaard paa Østergade i Kjøbenhavn og begravedes den ^{2/3} 1700 om Aftenen i Nicolaj Kirke dersteds. Magister Michael Henriksen Tisdorph, Sognepræst her, holdt Ligprædiken over hende af Math. 25. Kap., 10. V.: „Brudgommen kom, og de, som vare rede, gik ind med ham til Brylluppet“ — og heri skildrer han hende, som en af de kloge Jomfruer, der havde Lampen brændende, da Brudgommen kom. Hendes Lig førtes senere til Vidskøfte i Skaane, hvor hendes første Mand var begravet, og der hviler hendes Støv i en pragtfuld Kobberkiste med Prydelser af forgyldt Messing. Her findes ogsaa et Epithafium over hende, men langt forskjelligt fra hendes 1. Mands, „der minder om det enfoldige, smukke kristelige Liv, som den danske Adel levede i sin gode Tid“ — medens hendes er smagløst¹⁾. Her siges, at da hendes grevelige Sjæl foer til Himmels, efterlod den sit Støv her, som Elias sin Kappe. Hendes Gudsfrugt, Godhed, Gavnildhed og Forstandighed roses i høje Toner — og fortsætter Indskriften: „disse Dyder fulgte hende sukkende til Jorden og anraabes om, at de ikke maa blive jordede med hende“. Lignende Vidnesbyrd om Tidens Smagløshed haves i 2 Æredigte over hende, forfattede af Præsterne: Magister Cappel i Tølløse og Bjørn Mahler i Vejle.

I Anledning af sit Giftermaal med Birgitte Skeel oprettede Knud Thott følgende Testament eller Ægtepagt med hende:

„Knut Thott til Knudstrup og Haunø, hands Lifsbrief til Græfinde Birgitte Skeel til Gl. Køgegaard og Ørtofte* *):

„Da jeg ingen Lifsarvinger har med bemeldte min kierre Hustru, skal hun beholde Gaunø Hofvedgaard med underliggende Bønder og Ejendom, som jeg det af højædle Helle Rosenkrantz haffuer mig tilforhandlet og (hvad) siden dertil er lagt, men efter hendes Død leveres det strax ubehindret quit och frit til mine Arfuinger uden Restantz af Landgilde, Contributioner eller Forstrækning, eftersom ald den Restantz, der findis hos Bønderne, skal eftertages ved min Død. Hun maa ogsaa vælge Halvdelen aff aldt (vort fælles) Godz, Gaard og Indbo eller Gaunø alene eller Gaarden i Kiøbenhavn og 6000 Rdl., dog hvis vi faar Børn kun 2000 Rdl. (aarlig?) Skulde jeg overleve hende, faar hendes Søn, Kield Chri-

*) Dokumentet i Gavnø Godsarkiv er forsynet med 2 Segl i smukke Benkapsler. Thage Thotts Segl mangler.

stoffer Barnekow det Jordegoedtz och Boehave, som hun har indført i Boet, ubehindret tilbage“.

Actum Kiøbenhafn dend (ingen Dato) 1682.

Knud Thott.
Egenhandt.

Til Vitterlighed:

Holger Thott
til Sewede, Etatsraad.

Thage Thott
til Vognserup, Etatsraad.

Gehejmerraad Thott var en meget velhavende Mand, der holdt et stort Tjenerskab. Dette fremgaar af et Regnskab fra Aar 1683 over hans Kop- og Kvægskat*), da han da opholdt sig i sin Gaard paa Østergade i Kjøbenhavn; denne udgjorde for ham selv og „Kirreste“ (Frue) 12 Rdl., 3 Børn og 1 Jomfru 12 Rdl., 5 Piger 5 Rdl., 3 Dreng (Tjenere) og 1 Kok 4 Rdl., 2 Kuske 2 Rdl. og 4 Heste 4 Rdl., ialt 39 Rdl. Hans Hustru elskede Pragt og holdt som Enke — hvad der formentlig vedblev efter hendes Giftermaal med Gehejmerraaden — Forridere og Trompetere, som musicerede, naar Herskabet spiste til Middag og ligeledes blæste — ridende foran Herskabets Vogn for at melde deres Ankomst.

Ovennævnte Thotts Gaard i Kjøbenhavn bestod af 3 grundmurede Gaarde paa Østergade under Nr. 50, nemlig Etatsraad Støchens lille Gaard „og Del i Grønningen“ (vistnok det nuværende Kongens Nytorv, som da ikke var fuldt anlagt), Gehejmerraad Peter Brandts Gaard med Plads og Have og Gehejmerraad Hans Heinrich v. Ahlefeldts store Gaard, alle 3 med følgende Grundtakster: 450, 210 og 840 Rdl. eller ialt for alle 3 Gaarde og Pladser 1500 Rdl., hvilke 3 Gaarde iøvrigt var samlede af sidstnævnte, Ahlefeldt, af hvem Thott købte dem**).

Gehejmerraad Thott giftede sig imidlertid 3. Gang 1701 med Ursula Margrethe, Friherreinde af Putbus, Datter af Baron Mouritz Putbus til Gjessinggaard og Margrethe Juul, som var en Datter af Malthes Juul til Gjessinggaard og Malthesholm og Anna Ramel Henriksdatter; hun overlevede Thott 24 Aar og døde ¹⁸/₆ 1726, men har vistnok straks efter Mandens Død forladt Gavnø, da der ikke findes skriftlige Efterretninger om hende i Arkiverne eller Tingbøgerne fra disse Aar***). — I begge de sidste Ægteskaber efterlod Gehejmerraaden sig ingen Børn.

Thott blev 1680 Etatsraad, 1682 Gehejmerraad, 1684 Storkors af Dannebrog og Præces i Commissariatet, 1701 første Deputeret for Finanterne og Gehejmekonferentsraad. Hans Helbred, som i de sidste Aar var begyndt at vakle, blev fra Begyndelsen af 1702 skrøbeligt; han gik til Sengs ²/₂₅, og da han mærkede Kræfterne aftog stærkt, lod han sig ¹⁸/₃ berede til Døden af Sognepræsten ved Nikolaj Kirke, Provst Christen Willumsen Worm, 1711 Sjællands Bisp†), senere igjen ¹/₄ og døde ¹⁸/₄ 1702, 2. Paaskedags Aften, i sin Gaard i Kjøbenhavn i Overværelse af sin Hustru, Døtre og Svigersønnen, Jørgen Brahe til Hvedholm. Han blev begravet under stor Deltagelse fra Nikolaj Kirke. Worm holdt Ligtalen over

*) Den egentlige Kopskat 3: Familie- og Folkeskat for hele Landet indførtes først ved Forordningen af ¹/₁₂ 1700 og ²/₁ 1732.

***) Stadsconductør Eiovius Mangors Maalebrev i Gavnø Godsarkiv.

***) 1709 blev hun gift med Anshelm, Rigs greve Promnitz; ²/₁ 1708 skriver hun sig ved Hagedstegaards Salg til Cancelliraad, Landsdommer Bornemann Grevinde til Pforten.

†) Søn af Conferentsraad, Professor etc. Willum Olufsen Worm og Else Luxdorph, Datter af Christen Bollesen Luxdorph, Forstander paa Herlufholm.

ham, taget af Samuels 1. Bogs 12. Kap., 3.—5. Vers: „Se her staar jeg! svarer mig for Herren og hans salvede osv.“; men hans Lig blev 25. Juni s. A. udført af Kjøbenhavn med megen Pragt, — ved hvilken Lejlighed et Sørgedigt, forfattet af Laurids Judikær, Sognepræst for Hammer-Lundby og Provst for Hammer Herred, blev afsungen — og henført til Vejle Kirke, hvor det nedsattes i det forrige Lindenowske Kapel under Koret. Svigersønnen Jørgen Brahe forfattede et Æredigt over ham, hvori han kalder ham „Fader uden Lige i Landet“; ligeledes forfattede Manderup Due til Krastrup, gift med Gehejmraadens Datterdatter, Charlotte Amalie Gjøe (død 1724) o. fl. Æredigte over ham. Sognepræsten i Vejle, førnævnte Bjørn Pedersen Mahler udgav et „Æreminde“ over ham betitlet:

„Dødsens visse Forbud af Dødsens og Lifsens Herre ved Soet og Siugdom fremsendt til Hands Excellence Dend høj- og welbaarne Herre nu hos Gud Himmelsalige Hr. Knud Thott, Hs. Excellence, Gehejmeconferentzraad etc. etc. — min gunstige Patron og Befordrer til sidste og allerskyldigste Æreminde i dybeste Underdanighed fremsat aff Dend højædle og Welbaarne Frue Geheimeraadts Højædle og Welbaarne Børns og gandske Famillies

Allerydmygste tienere

Biørn Mahler,

Uværdig Sognepræst til Weyløe og Westre Eggisborg.*

Æreminde havde til Motto: „Beskik dit Hus, thi du skalst døe og icke leve“ — og Forfatteren sammenligner deri Thotts Forhold til Kong Kristian den 5. med Husaj's til Kong David.

En højtravende Indskrift paa hans Ligkiste er vistnok forfattet af Magister Cappel i Tølløse. (Se under Topografien om Vejle Kirke.)

Gehejmraad Thott, hvis Billede findes paa Gavnø, var en meget smuk Mand, „ridderlig, meget artig og af fine Manerer“, han var tilmed efter Hofmans „danske Adelsmænd“ meget agtet for sin Lærdom. Han var en god Herre mod sine Bønder og stiftede paa sin Dødsseng et Legat paa 1000 Rdl. til 5 pCt. Rente for 12 fattige Familier paa sit Gods, som uddeles hver Jul (den ²³/₁₂) og 2. Paaske-dag (den ¹⁹/₁), hans Fødsels- og Dødsdag. — Han restavrerede Vejle Kirke, og anskaffede et prægtigt Altertøj til Kapellet paa Gavnø. Hans og hans 2. Hustrues Vaaben og Navnetræk pryde Altertavlen i Vejle Kirke. (Se videre Topografien under Vejle Kirke.)

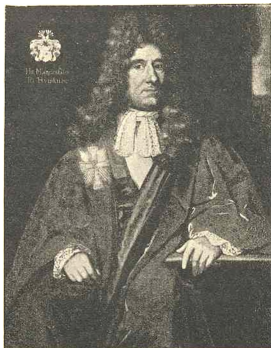
Af Gehejmraad Thotts 3 Døtre blev Jytte Dorette* (Dorthe eller Dorthea) født Fredagen den ²⁷/₁ 1668, død ¹⁴/₁₁ 1717, gift med

Gehejmraad MARKUS GJØE (født ²¹/₁₁ 1635, død ²⁸/₁ 1698),

Herre til Brahesborg og Hvidkilde, Justits- og Etatsraad, Gehejmraad i det gehejme Conseil, Overhofmester ved det kgl. Akademi i Kjøbenhavn, 1695 Assessor i Højesteret, Skoleherre paa Herlufsholm fra 1685 til sin Død, Stiftamtmand over Lolland-Falster og Storkors af Dannebrog (1684). Gjøe blev til sit 13. Aar opdraget hjemme, men da han gjorde god Fremgang ved sine ypperlige Naturgaver, blev han sendt til Sorø for at studere. 1655 rejste han udenlands gjennem Tyskland og Østrig, i hvis Hovedstad Wien han opholdt sig i Maj 1656, gjennem Savoyen, Schweiz, Frankrig (hvor han opholdt sig 15 Maanedere i Paris) og Italien,

*) Saaledes kaldes hun i en gl. Slægtbog over Braherne, begyndt 1574 endt 1747, tilhørende Kammerherreinde Bjeilke, født Reeds-Thott.

hvor han besøgte Stæderne Turin, Genua, Rom og Neapel (1659), endvidere gennem Holland og England, hvor han opholdt sig flere Maaneder i London og Oxford — „allevegne studerende Naturen, Kunsten, Menneskenes Sæder og Tilbøjeligheder, Regeringernes Beskaffenhed og Fyrsternes Fordele, for at han kunde blive en duelig Statsmand.“ Efter Hjemkomsten blev han $\frac{1}{8}$ 1660 Kammerherre, men rejste kort efter udenlands som Marschalk for den danske Gesandt, Hanibal Sehested, til Frankrig, og Gjøe blev efter hans Afgang 1663 hans Eftermand som Gesandt her, hvilken Stilling han beholdt i 6 Aar. 1669 hjemkaldtes han, men blev kort efter Gesandt i

Holland til 1672, da han sendtes til England, hvor han var Gesandt i 7 Aar til 1679. Hjemkommen blev han Justits- og Etatsraad, var senere en Tid Gesandt i Frankrig, „hvor man beundrede hans gennemtrængende Forstand og ypperlige Kundskaber“. Endelig var han Gesandt i Spanien i 5 Aar — og blev, efter 22 Aars Ophold som Gesandt i Udlandet, hjemkaldt og var siden en af Kristian den 5.s vigtigste Raadgivere. Han var 1662 bleven forlovet med Ingeborg Christine Juel, Datter af Ove Juel til Villestrup (i Jylland), som imidlertid døde før Brylluppet, men under sit Ophold som Gesandt i England lærte han at kjende den skønne Elisabeth Marie Thompsen, født $\frac{25}{3}$ 1655, med hvem han blev gift 1676 og levede i 9 Aar med

hende et lykkeligt Ægteskab, da hun døde uden at efterlade sig Børn den $\frac{13}{5}$ 1685. Efter hendes Død tog han til Herlufsholm, — hvor han kort forinden var bleven Skoleherre, — som han ved Kraft søgte at ophjælpe af den elendige Tilstand, hvori saavel Skolen som Godset befandt sig efter Krigen 1658—60. Her lærte han ved en Fest at kjende den yndige, næppe 18-aarige Frøken Jytte Dorette Thott fra Gavnø, blev forlovet med hende og kort efter gift $\frac{6}{5}$ 1686. Med hende fik han $\frac{1}{3}$ Del af Brahesborg, som hun arvede i Forening med sine 2 Søstre, hvilke Gjøe imidlertid udkøbte, saa han blev Enejer af Brahesborg. Med hende

fik han 2 Døtre: Sofie, som døde ung, opnævnt efter sin unge Hustrus forlængst afdøde Moder, og Charlotte Amalie (født $\frac{1}{2}$ 1689, død $\frac{21}{7}$ 1724), der $\frac{19}{10}$ 1708 blev gift med Oberst Manderup Due til Krastrup og Gunnetved (Selchovsdal ved Tissøen), der faldt ved Belejringen af Helsingborg den $\frac{10}{5}$ 1710, 42 Aar gl. Enken blev $\frac{30}{11}$ 1716 gift med Grev Christian Rantzau til Brahesborg og Rosenvold, Ridder af Elefanten, Sønsøn af den bekendte Frederik Rantzau til Asdal etc.

Markus Gjøl har store Fortjenester som Skoleherre paa Herlufsholm, hvor Svenskekrigen 1658—60 og slette Forvaltere havde bragt Skolen omtrent til Undergangens Rand; han udvirkede store Skattelettelser for Godset og ophjalp saavel dette som Skolen, og alt tydede paa en lykkelig Fremtid for denne, men da døde Gehejmerraad Gjøl $\frac{26}{4}$ 1698 i Kjøbenhavn, hvor han blev begravet fra Nicolaj Kirke. Dr. summis prefektus regjæ Christian Lente holdt en latinsk Æretale over ham, men den egentlige Ligtale holdtes af kgl. Confessionarius Peter Jespersen — en højt anset Taler i sin Tid — over Davids Salme 73, 23. og 24. Vers: „Jeg var dog stedse hos Dig og holdt ved din højre Haand; Du skal lede mig ved Raad og derefter antage mig til Ære“ *). Hans Lig blev ført til Herlufsholm og $\frac{11}{10}$ s. A., nedsat i en saaben Begravelse, der var indrettet for ham i den forrige Klosterforstander paa Gavnø Johannes Tydekis Grav. Hans Enke satte et prægtigt Monument over ham af hvidt og sort Marmor. Pillerne bære hans fædrene og mødrene 16 Ahneskjolde med Navne; øverst findes hans Billede udhugget i Legemsstørrelse med Visdommens Gudinde paa den ene og Retfærdighedens paa den anden Side, medens Fama (Rygtets Gudinde) med flagsmykket Trompet, svævende over hans Skikkelse — i hvilende Stilling — udbasuner hans Roes, „som Efterverdenen villig erkender at være fortjent“; 2 Genier svæver over ham med en Krone, som de holde over hans Hoved, hvorpaa Bogstaverne M. G. findes, medens de hver holde en Laurbærkrans i deres venstre Haand. Monumentet, der er et af de prægtigste i Danmark, er forfærdiget af Italieneren Thomas Quilín. Her hviler ogsaa hans Enke, Datter og Svigersøn, Manderup Due, og sidstes 2 smaa Børn.

Gravskriften paa Monumentet er forfattet af Thomas Kingo. Vi anføre 1. Vers:

„Her hviler Markus Gjøl, den sidste Mand af Stammen,
„Gudfrygtig, lærd og viis, godgørend' uden Brammen,
„Retfærdig udi Dom, rettalend' uden Sky
„For den betrængtes Sag — deraf saa tidt gik Ry“.

Som Verset angiver, var Markus Gjøl sidste Mand af sin Slægt og med ham nedlagdes Gjølernes gamle berømte Vaabenskjold med de 3 skraatstillede Ibeller Muslingskaller. Han var en af sin Tids berømteste verdslige Talere; saaledes holdt han ved Elefantordenens Fornælse 1671 en smuk Tale paa Dansk i Frederiksborg Kirke i hele Hoffets Overværelse. Ligeledes holdt han en gribende Æretale i Hjemmet over Admiral Niels Juel ved hans Begravelse den 17. Juni 1697.

Som Eksempel paa Markus Gjøl's Upartiskhed og Retfærdighed anføres hans Forhold som Dommer overfor den uduelige Gouvernør i Ostindien, Axel Juel, der beskyldtes for at være svigagtig og utro, og derfor af Regeringen blev sat i Slotsholmens Fængsel og anklagedes paa Livet for Højesteret. Efter en

*) Markus Gjøl's Ligprædiken af Mægister P. Jespersen, Kjøbenhavn 1704.

Procedure, der varede i 24 paa hinanden følgende Dage, faldt Dommen den ²³/₁₂ 1690, hvorved Juel idømtes en stor Pengebøde, men Rettens Medlemmer viste ham almindelig Deltagelse og ophævede hans Arrest før Dommens offentlige Bekendtgørelse; ja Gjõe tog ham endog med hjem i sin Kareth. Gjõe blev derfor forvist Hoffet og Kjøbenhavn med Befaling til at begive sig til sit Amt — Lolland-Falster — men denne Forvisning varede ikke længe, thi 24. Januar 1691 blev han tilbagekaldt og eftergaves sine Forseelser; siden forblev han altid i sin Konges Naade.

Af Knud Thotts 2 andre Døtre, Tvillingsøstrene Sofie og Anna Helvig (født ²⁰/₁; 1669), forblev Sofie ugift og boede paa Gavnø, medens Anna Helvig blev gift med Gjøes Eftermand som Skoleherre paa Herlufsholm, Stamherren til Hvedholm, senere Justits- og Etatsraad, Ridder af Dannebrog, Landsdommer i Fyen,

JØRGEN BRAHE*),

født 1661, død 1716, Søn af Preben Brahe til Hvedholm i Fyen og Engelholm i Jylland, Moderen hed Susanne Gjõe og var Søster til Markus Gjõe. — Søstrene Thott arvede i Forening Gavnø, og det fremgaar af de gamle Tingbøger, at Etatsraad Brahe har havt den øverste Ledelse af Godset, saa at han derfor ogsaa af enkelte Forfattere kaldes Herre til Gavnø. I de første Aar efter Gehejmeraad Thotts Død, medens Brahe stadig opholdt sig, dels paa Gavnø, dels paa Herlufsholm, synes Bestyrelsen begge Steder at have været human; saaledes fik for Gavnøs Vedkommende ikke mindre end 54 af Godsets 83 Bønder Forstrækning af Sædekorn i Foraaret 1704, ligesom de ogsaa fik Hjælp til Besætning, navnlig Heste og Køer, men det blev snart anderledes, hvorom de gamle Tingbøger flere Steder bære Vidnesbyrd. Det var ganske vist ingen intelligent Bondestand, som den Gang fandtes i Danmark — og ligesaa lidt paa Gavnø Gods: Dovenskab, Drukkenskab, Usædelighed, Tyveri, Slagsmaal og Trods var almindelige Laster ogsaa her, og der gaar næsten ingen Tingdag hen, uden at en eller anden af Gavnø „Bønder og Tjenere“ tiltales for dette eller hint; men det fremgaar ogsaa af Tingbøgerne, at Etatsraaden ikke har stræbt, saaledes som Gehejmeraad Knud Thott, at vinde Befolkningen ved Mildhed og Opmuntringer — og som Etatsraaden truede Bønderne paa Herlufsholms Gods med, „at han skulde lade dem pine til de blev sorte¹²⁾“, saa har han heller ikke her ført noget mildt Regimente — og hertil havde han et villigt Redskab i Gavnøs strænge Ridefoged Sr. And. Pedersen, fra 1702—22, død ved Paasketid 1724.

Som foran (Sd. 100) anført havde den inddæmmede Nylandsrose henligget til Græsning for Bøndernes Kreaturer, men da den i Sommeren 1706, den ²⁴/₇, var indtaget under Hovedgaardens Takst, samt paa Brahes Foranstaltning takseret til visse Læs Hø, og Bøndernes Kvæg fra Vejle og Basnæs ikke desto mindre samme Sommer havde afædt og nedtraadt Hø og Rør i Mosen, lod han Bønderne fra nævnte Byer styvne til Erstatning derfor, og de dømtes da ogsaa ved Birke-

*) Hans Søster var den bekendte Karen Brahe, født 1657, død ²⁷/₁₀ 1736, som ³/₁₁ 1716 stiftede Jomfruklosteret i Odense af sin Gaard, den gamle katolske Bispegård, hvortil hun forærede en prægtig Bogsamling med mange Haandskrifter, for en stor Del arvet efter hendes lærde Møster, Anna Gjõe, død 1681, men mange ogsaa købt og samlet af hende selv; tilmeld stiftede hun et Legat med 200 Rdl.s Rente til Bogsamlingens Forøgelse. Hun var som hele Familien Brahe meget religiøs-litterær og udgav flere Skrifter, dog væsentlig Oversættelser.

tinget den $26/2$ 1707 til at betale Skaden, som af de udtagne Synsmænd vurderedes til 35 Rdl. — alt inden 15 Dage „under Lovens Namb og Execution“. Dette var vel strængt, men dog retfærdigt; derimod ses det, at Ridefogden har udøvet et baade haardt og ubilligt Regimente over Bønderne — i den Grad, at han flere Gange blev undsagt paa Livet*).

Følgerne af denne haarde Behandling var, at Bønderne forarmedes og nedsank i Ligeugdighed, Drukkenskab, Raahed og Trods. Medens det i Gehejme- raad Thotts Tid var temmeligt almindeligt, at der ved Skifte efter Forældre udsattes en lille Arv — almindelig 20—30 Rdl. — „til Børnenes Fremtrav og Underholdning“ som Tingbogen udtrykker det, nævnes sligt ikke mere; nu er her kun Restancer og Forstrækninger, som skal dækkes. I Førstningen var disse vel mindre, men da de indkrævedes med stor Strænghed lige efter Høsten, blev Følgen: at Armoden bredte sig, som Ligeugdigheden og Drukkenskaben tiltog. Hertil kom trykkende Skatter — „Krigsstyr“ — i Anledning af Krigen 1709—20. 1715 var Krigsskatten 5 Mk. 12 Sk., 1716: 9 Mk. 11 Sk., 1717: 4 Mk. 11 Sk., 1718: 11 Mk. 8 Sk. og 1719: 7 Mk. 11 Sk. pr. Gaard — og der var endda mange andre Skatter som Kornskat, Fourageskat, Arrestskat, Kirkeskat, Familie- og Folkeskat, som Bonden skulde udrede foruden sin Afgift til Godsejeren, saa det selv i gode Tider vilde været umuligt for Bonden at udrede alle disse¹³⁾, men hertil kom de ulykkelige Aar for Landvæsenet: 1718 var et Hungersaar, og fra 1719—39 var Foraarene meget regnfulde, saa at Sæden søledes ned, derefter kom en bindende Tørke, saa Straaet ganske standsedes i sin Udvikling, det var en hel Række af Misvækstaar. 1719 var det tillige en lang og stræng Vinter; der var kun høstet grumme lidt om Sommeren tilforn, hvorfor Hestene maatte gaa ude til Sneen drev dem ind, og trods al Sparsommelighed var der ingen Steder mere Foder i Begyndelsen af Marts, hvorfor Heste og Kvæg dreves i Skovene; man skrabede Mos af Træerne og skar Tagene til Hakkelse for at holde Besætningen i Live¹⁴⁾. Ikke destomindre tiltaler Ridefoged Sr. And. Pedersen i Begyndelsen af Aaret 1719 Gaardmændene Peder Christensen i Vejle og Svend Lollike i Rettestrup — begge for samlede Restancer af ca. 300 Rdl., hvoraf dog største Delen er for Gaardfæld og Mangel paa Besætning — til efter Ko. May.s Forordning af $28/1$ 1687 Art. 17 til at betale deres Restancer. Dommen falder $26/1$ 1719 og begge

*) Saaledes oplyser Gavne Tingbog, $10/1$ 1701, at førnævnte Peder Offesen, Basnæs, som tilligemed 3 Karle fra samme By havde maattet ride Træhesten den $15/11$ f. A., har undsagt Ridefogden paa Livet, hvorfor denne tiltaler ham til sit Fæstes Fortæelse, hvis han ikke stiller 4 Mænd som Kavtion for, „at Ridefogden kan fare frit uden Overlast i Mark og paa Vej, samt betaler Sagens Omkostninger og gjør Ridefogden en fornøjelig Undskyldning“.

Ved et Børselgilde i Vejle $22/1$ 1713 undsiges Landsoldat Rasmus Hansen af Svendstrup Ridefogden og „truer med at skyde ham en Kugle gjennem Hovedet“. Han har tillige blameret Ridefogden ved at fortælle — „at da der Efteraaret tilforn var Session i Næstved, tog Officererne Ridefogdens Korde og Perleque og skød ham ud af Døren“. — „For disse sine grove Ord, Undsigelser og Blamé, som er lif, ære og respect angaaende“, dømmes Rasmus Hansen til at betale 60 Lod Sølv og stille Kavtion for, at „Ridefogden kan fare frit og ikke overfaldes enten i By, Mark, paa Rejser eller hvor hand kommer“ — „saa og giver Ridefogden en fornøjelig Undskyldning, og hvis hand ikke kand betale gaa i Bremerholms Jærn“.

Ved en Kornagning paa Gavne den $8/8$ 1719 nægtede Ridefogden Gaardmand Niels Nielsen Busse fra Svinø en Dreng til Hjælp i Laden, hvorover Niels Nielsen blev vred; og efter Ridefogdens Trusel om Prygl udbrøder: „Mener Du, at jeg skal være din Hund eller dit Bæst! Du har gjort det værste mod mig, Du har kunnet“ — hvorpaa Niels Nielsen „tog om den tøndede Ende af sit Svæbskaft, som vilde han dermed slaget Ridefogden“ — hvori han dog forhindredes ved Læfogdens Mellemkomst. Niels Nielsen dømmes $14/8$ s. A. til at betale 3 Gange 40 Lods Bøder og Sagens Omkostninger samt gjøre Ridefogden „den fornøjelige Undskyldning“. (Disse Eksempler kunne forøges med endnu flere.)

dømmes til at gaa i Bremerholms Jærn, og samme Dom overgik 1722 — 2 Mænd fra Svino.

At saavel Herskabet som Ridefogden har fundet Tilstanden pinlig, fremgaar deraf, at Gavno Hovedgaard gjentagne Gange paa Sjællands Landsting blev udbudt til Bortforpagtning, men forgæves. Efter Etatsraad Brahes Død 1716 blev Tilstanden snarere slettere, idet Ridefogden nu blev saa godt som eneraadende. Etatsraadinden boede vel nu oftere paa Gavno, men hun var smittet af Familiens litterære Interesser — hun oversatte saaledes fra Tysk Johan Arndts Forklaring til Davids 119. Salm i 22 Prædikener, Joh. Olearii „Dyernes Skole“ og Henrich Müllers Afhandling over de 7 Ponitence-Salmer¹⁵⁾, saa hendes Tid gik mest hen med aandelige Betragtninger, hvorved hun sagtens er bleven aldeles udygtig til en saa ren praktisk og kedelig Gjerning som Godsstyrelse rimeligvis har forekommet hende. Om Søsteren Sofie har havt lignende Interesser, har vi ikke fundet Antydning af; hun syntes efter enkelte Kendetegn fra Tingbøgerne at have været temmelig enfoldig. Vel afgik Ridefoged Sr. And. Pedersen*) Mikselsdag 1722, men Godsets Bønder fik ikke blidere Vilkaar under den ny Ridefoged Niels Siersted (fra 1722 til Juni 1729) og Søstrenes forenede Regimente. Niels Siersted eller Sigersted, som han ogsaa skrives, er Søn af Byfoged Berthel Siersted i Maribo, som han efterfulgte 1732. Han var maaske næppe saa stor en Bøddel mod Bønderne som Formanden, men han forstod ligesaa godt at udpine dem, og der er heller næppe Tvivl om, at han berigede sig paa sit Herskabs Bekostning. Han skaltede og valtede med Godset, som det var hans eget, og var almeøgtig under den gamle Frøken Sofies Regime, men da hun døde i Slutningen af 1728, tog Søsteren, Etatsraadinden, hyppigere og længere Ophold paa Gavno, og nu tabte Tilliden til ham sig i den Grad, at han i Slutningen af Juni 1729 foretrak at rømme fra Gavno medtagende Godsets Fæsteprotokol. Han opholdt sig da nogen Tid hos Broderen, Christen Berthelsen Sigersted i Askov Mølle i Snesere Sogn, hvor han fejrede Mortensaften sammen med Præsten i Snesere, Hr. Johan Johansen Neergaard — en Aften, der blev saa skæbnesvanger for Præsten (se Topografien over Snesere Sogn). I de over ham paa Herskabets Forlangende ved Raadmand Christensen i Holbæk optagne Forhør, begyndt den 2. 1729 og sluttet i Marts 1730, anklages han for:

1) „at Bønderne maatte fodre Stude for ham, men kun faa fik Betaling derfor, da han afkortede denne i deres Restancer til Herskabet — uden at godskrive dem derfor“,

2) „at han ikke havde afskrevet dem for tilbageleveret Laanesæd, saa de stod opført derfor for 5—6 Aar“,

3) „at han tog Indfæstning (5—10 Rdl.), men aldrig udstedte Fæstebreve

*) Til sine øvrige slette Egenskaber har Sr. And. Pedersen nok ogsaa føjet Uredelighed mod sit Herskab. Tingbogen oplyser nemlig, 3. Paaskedag 1720 var Ungkarl And. Larsen fra Svino tilligemed sine Forældre paa Gavno Godskontor for at fordrø Oplysning om, hvorfor han, som alt havde fæstet sine Forældres Gaard, var udskreven til Soldat, da han havde betalt baade Indfæstning (10 Rdl.) og Fogedpenge 2 Rdl. Det kommer til en stor Scene, da Fuldmægtigen ikke kan eller ikke vil give ham den forlangte Oplysning; thi da vil And. Larsen ind at tale med Ridefogden, som angives at være syg. Heri forhindres han nemlig med Magt, og Ridefogdens Husholderske betaler ham Fogedpengene tilbage og paastaar, at Frøken Sofie Thott har modtaget Indfæstningen, og at han maa henvende sig til hende herom. And. Larsen fremkommer da med den Sigteelse: „at det er en af Ridefogdens kendte Udflugter, og at det er ikke i Gang han har beholdt slige Penge, saa at han nu er rigere end hans Herskab“.

til dem, ej heller leverede han dem Afskrivningsbøger til deres Skatter“ — hvilke Beskyldninger viste sig at være rigtige ved Gavnøs Fallit 1736,

4) „at han fordrrede Betaling — og fik den i al Fald af nogle — for Heste, som var leverede Bønderne til Besætning af Herskabet, og at disse var ansat i Regnskabet til 10 Rdl. Stk.“ — men senere viste det sig, at der kun var betalt et Afdrag af 4 Rdl. paa hver af Ridefogden,

5) „at han 3 Uger efter St. Hansdag 1725 havde købt en stor Mængde Faar, som han satte paa Ydernæs Græsning — „og sagde dem at være hans egne“,

6) „at han lod Bønderne sætte paa Pælen for Skouftfyverie“,

7) „at han havde pryglet Bonden Peder Larsen fra Lou i Ole Hansens Stue samme Steds og hidset „Skiøttens“ Hund, som var med ham, paa Bonden, saa at Hunden bed ham et Hul i hvert Laar*),

8) „at han ved Reparationen af Hollænderihuset paa Dybsø i Sommeren 1725, hverken havde betalt Tømmeret, der var hugget i Skovmølle Skov under Grevensvænge (42 Stolper og 18 Løsholter) eller Arbejdslønnen 7 Rdl. 56 Sk.; det sidste vidner Tømrer Ped Andersen og Savskæreren Jens Hansen“.

Siersteds Sagfører, Monsør Sadolin i Rønnebæk, forsvarede hans Uregel-mæssigheder med den Paastand, „at Frøjken Sofie havde hannem dette tillad for gjorde Laan hos Forvalteren“; men det som nok snarest friede „Seignøren“ var følgende snedige Handling, som han, da han mærkede, at Uvejret nærmede sig, foretog inden han flygtede. Han lod nemlig alle Bønderne indstevne for Birke-tinget og dennem bespørge: „om deres Restancer ere rigtige, og de intet dermed udi ringeste Maader haver at disputere eller beklage sig — saa de ikke af ham er gjort nogen Fornærmelse eller noget over hannem haver sig at beklage“ — og da der ikke fra Bøndernes Side blev fremført nogen Anke, gør Ridefogden Irette-sættelse: „at de betaler deres Restants inden 15 Dages Forløb og Laanekornet efter Høsten — alt under Lovens Namb og Execution ved Rettens Middel tillige-med den derpaa anvendte Bekostning“. — Senere oplyses det, at han ikke har betalt Auktionsomkostningerne og Amtmandens Salær fra Auktionen efter Frøken Thott, hvorfor hans Eftermand Sr. Habermænd lægger Beslag paa hans Klædekiste i Tingmødet den ²⁹/₇; 1730 — men Kisten foregives da købt af Andreas Husvig, forrige Gartner paa Gavnø.

Det var derfor naturligt, at det kom til Proces angaaende en Sum paa 1000 Rdl., som Etatsraadinden var bleven Ridefogden skyldig efter hans aflagde Regnskab. Processen varede i 5 Aar og endte ved Højesteretsdom, afsagt den ¹⁹/₄ 1734, hvorved Etatsraadinden forpligtedes til at betale ham denne Sum, og nu maa hun pantsætte ham den paa Gavnø værende Kreaturbesætning af 170 Køer og 2 Tyre, item Inventariæsæden 122¹/₈ Td. Rug, 100 Tdr. Byg og 100 Tdr. Havre — „og videre paa Gaarden, som ikke er rugfast, men kan regnes for Møbler“ — og endelig forrente Summen med 5 ⁰/₁₀ Rente, hver ¹¹/₆ Termin at betale ham

*) At Monsør Siersted havde Evne til at fornærme Folk fremgaar af en Sag, som Siersted søger Præsten i Rønnebæk, Hr. Christen Achtonisen, for ved Gavnø Birketing. Præsten havde nemlig lejet en Mand til at skyde Ridefogden. Parterne forligtes dog ved Birketinget ¹/₃ 1726 saa, at Præsten betalte 12 Rdl. til Ridefogden. Præsten Achtonisen var iøvrigt en snavs Person, der havde flere uægte Børn med en Kvinde i Rønnebæk, han blev ogsaa afsat 1727 paa Foranstaltning af Gehejmeraadinde Krabbe, Holmegaard, men Sagen vakte megen Opsigt, saa den endog er anvendt som et Bevis paa Datidens Præsters Raahed. (N. Bache: „Nordens Historie“, 4. Bd., Sd. 440.)

enten i Kjøbenhavn eller paa Gavnø — og maa denne Obligation læses inden Gavnø Birketing uden forudgaaende Kald eller Varsel.

Dette bekræftes af Salig Jørgen Brahes A. H. Thott.

Hvedholm, den 11. Juni 1734¹⁶).

Til Vitterlighed:

Frederik Preben Brahe^{*)}.

S. Galbech.

Forpagter paa Hvedholm.

Aaret efter blev Siersted, der som nævnt efterfulgte sin Fader som Byfoged i Maribo, Landstingsskriver over Lolland-Falster; saaledes benævnes han i Transporten af $11\frac{1}{4}$ 1736 paa hans Fordring til Etatsraadinde Brahe paa ovenmeldte 1000 Rdl., som han da transporterer sin Broder, Hans Siersted, Ridefoged paa Sørupgaard ved Ringsted, og som denne opsiges efter hans Anmodning til Udbetaling i $11\frac{1}{6}$ Termin s. A. — hvilket iøvrigt viser, at Byfogden er fulgt godt med Begivenhederne paa Gavnø, da det næppe er 3 Uger efter, at Gehejmerraadinde Krabbe har opsagt sit store Laan i Gavnø paa 40,000 Rdl., og 6 Uger inden hun opsiges sine mindre Fordringer.

Af Siersted haves en Jordebog af 1727, som findes indført i Gavnø Birketingsprotokol, der viser Godsets Hartkorn og Landgildeindtægter, og da den særlig har Betydning ved at vise, hvad der i Mellemtiden er fragaaet Godset, anføres den her. Her mangler nemlig Hammer og Vester Egersborg Kirker med deres tilliggende Jordegods og Tiender, tilsammen 117 Tdr. Htk. (Sd. 97), 1 Gaard i Gødstrup, Toksværd Sogn, de 2 Gaarde i Størtinge, Everdrup Sogn, Gaarden i Myrup, Vester Egersborg Sogn, de 2 Smaagaarde i Hyllested, Flakkebjerg Herred, og Andelen af Gaarden i Naaby, hvoraf sikkert det meste er solgt af Søstrene, men da ingen Jordebøger over Gavnø Gods findes i Tiden fra 1690—1727, kan vi ikke paavise disse Salg nærmere.

*) Nævnte Fr. P. Brahe er Etatsraadinde Brahes afdøde Mands Brodersøn og sidste Mand af Slægten Brahe. Saavel han som hans 4 Aar ældre Broder Jørgen (født 1707, død 1736), der skød sig ved Vanvare paa en Jagt paa Gavnø — opholdt sig oftere paa Gavnø, og var begge Stamb herrer til Hvedholm og hendes Adoptiv sønner.

JORDEBOG OVER GAVNØ 1727.

Sogn og By.	Antal		Ager & Engs Htk.				Skov- og Mølleskyld			Landgilde.				Smaaredsel.				Anmkn.			
	Gaarde	Huse	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Penge.	Mel.	Havre.	Gaasehavre.	Lam.	Faar.	Ges.		Hens.	Sn./Eg.	
											Td.	Td.	Td.	Sk.							
Vejlø Sogn og By	13	14	96	1	3	2 1/2	3	1	2	2	86 21	14		1	5	13		13	52	26	Hver Gaard havde 7 Tdr. 3 Skpr. „ Fdkr. 2 ²⁸ / ₂₀ Alb. Htk. og samme Landgilde.
„ Svendstrup	„	12	„	„	„	„	„	„	„	„	80	„	„	„	„	„	„	„	„	„	Hver Gaard „ Td. 1 Skp. 3 Fdkr. 2 1/13 Skovskyld, Naturalhøveri. Mølleren i Vejlø hed Hans Mortensen. Hvert Hus med Jord 6 Rdl. 4 Mk. 1 Huspenge; Htk. under Gavnø Hovedgaard til 1820.
„ Basnæs	9	5	44	3	2	1 1/2	„	2	2	2	44 82 1/2	„	0	1	1	9	„	9	36	18	Hver Gaard 4 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. „ 3/27 Alb. Htk., alle ligestor Landgilde.
„ Rettestrup	8	3	52	1	1	1	Mølleskyld			34 76	„	1	„	8	„	8	32	16	„	„	Hver Gaard „ Td. „ Skp. 1 Fdkr. „ 1/4 Skovskyld, Husene hver 1 Ugedag og 1 Høstdag. Hver Gaard ligemeget Htk. og Landgilde. Møllen svarede 13 Rdl. 2 Sk. i Afg., Mølleren Laurs Christensen.
„ Apnis	1	5	2	„	1	2	„	„	„	„	2 71	„	„	1	1	„	1	4	2	„	Husene hver 1 Ugedag til Haven, 1 Høstdag.
„ Dybsø	„	1	16	5	2	1	„	„	„	„	15	„	„	„	„	„	„	„	„	„	Bruges under Hovedgaarden til Hollønderi.
Rønnebæk Sogn: Stenstrup	1	2	3	1	3	1	„	„	„	„	8 30	„	„	„	1	1	„	1	4	2	Hoverifri mod 4 Rdl. aarl., Afg. og 1 Københavnsvrejse.
„ Borup	1	„	10	2	2	„	„	„	„	„	3 32	„	„	„	1	1	„	1	4	2	Husene hver 1 Ugedag, 1 Høstdag.
Hammer Sogn: Lou	12	8	95	2	„	„	„	7	3	2	64 18	„	„	1	4	12	„	12	48	24	Hoveri, Gaarden beboedes af 2 Mænd.
Mogenstrup „ Pederstrup	1	1	9	1	2	„	„	1	1	1	11 64	„	„	1	4	12	„	12	48	24	1 Hus beboet af Skovfogden afgiftsfr. de øvrige hver 1 Ugedag, 1 Høstdag.
„ „ Blangsløv	1	„	10	6	3	„	„	1	1	1	8 64	„	„	„	1	1	„	1	4	2	2 Fdgr. Smør eller 16 Rdl. og 2 Kjøbenhavnsvrejser ellers hoverifri, beboet af 2 Mænd.
Køng Sogn: Svine	28	3	152	„	2	„	„	„	„	„	101 18	„	„	3	4	28	„	28	112	56	Naturalhøveri, hvert Hus 1 Høstdag.
Fodby Sogn: Ydernæsgaard	„	3	12	2	2	2	„	3	„	„	9 32	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 Skovfogedhus afgiftsfr. de 2 „Litterupshuse“ leverede Fisk til Herskabet.
Karebæk Sogn: Enø	8	3	43	2	2	2	„	„	„	„	18 92	„	16	1	„	4	2	8	16	8	og 2 1/2 Oi Sild.
	183	60	548	„	3	2	4	7	3	2	573 03	14	25	10	2	78	2	78	312	156	2 Fdgr. Smør og 2 1/2 Oi Sild.
Gavnø Hovedgaard	„	1	106	6	„	1	„	3	1	1*	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	*Lønnede Skov, Magelundshuset.
Summa:	83	61	654	7	„	„	5	3	1	„	573 03	14	25	10 1/4	78	2	78	312	156	2 Fdgr. Smør og 2 1/2 Oi Sild.	
Vejlø Kirkes matrikul. Htk.	„	„	44	„	„	„	8	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„

Jordebogen udviser saaledes et Bøndergods af 548 Tdr. 3 Skpr. og 2 Alb. Ager og Engs Htk., 14 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. Skov- og Mølleskyld og med Hovedgaardens Htk. samt Vejlø Kirketiende, henlagt ifølge Cammer-Collegiets Ordre af 1701, ialt 731 Tdr. 1 Fdkr., hvilket foruden det i Mellemtiden bortsolgte Bøndergods af 4 hele Gaarde, 2 Smaagaarde og Andel i 1 Gaard samt Hammer og Vester Egersborg Kirker med Tiender og Jordegods, som ialt vel kan beregnes til 150 Tdr. Htk., udgjorde Godset omkring 870 Tdr. efter Matriklen af 1690 og efter Matriklen af 1664 ikke lidet over 1000 Tdr. Htk. — eller mindst 350 Tdr. Htk. mere end Gehejmeraad Thott modtog ved Købet den 17/1 1682, nemlig 505 Tdr.

Ovennævnte Jordebog har følgende Paaskrift:

„Saaledes Beregnet och forfattet efter Godtzets Tilstand, Som til Naadig-Herskabernes approbation insinueres af Høywelbaarne og Naadige Herskabernes underdanigste Tienere

Niels Siersted“.

„Saaledes efter Originalen at være rigtig tilstaaer

Niels Siersted.

Sophi Thott“.

Læst og protokolleret her inden Retten, Tirsdagen dend 7. Augustii, testerer

Matthias Hytter.

Lassenius Drejer.

Birkedommer.

Birkeskriver.

ETATSRAADINDE BRAHE OG GAVNØS FALLIT 1736.

Ved Deklaration, udstedt paa Gavnø den 1/1 1729, paatog Etatsraadinden sig — „at svare hver, hvad bemeldte hendes afdøde Søster maatte være skyldig“, — læst paa Sjællandsfars Landsting den 6. s. M., og hun var saaledes Eneejer af Gavnø, da Grev Christian Rantzau, Herre til Rosenvold, Brahesborg etc., paa sin umyndige Søn, Grev Otto Manderup Rantzaus Vegne allerede 1/1 s. A. havde frasaagt sig at „arve og gjælde“ efter Frøken Sofie Thott, hans Grandtante, da den unge Greve var en Søsterdattersøn af hende, nemlig Markus Gjøs og Dorette Thotts Dattersøn, og saaledes tilkom at arve Trediedelen af Gavnø Gaard og Gods*).

Et af Etatsraadindens første Foretagender som Ejer af Gavnø er, at hun paa Birketinget 1/1 1729 lader læse hendes Fribrev, udstedt den 27/1 s. A. paa Gavnø, for Bonden Anders Olsen paa Svinø. Det synes, efter Eksempler ogsaa andetsteds fra, at have været Skik, at hver ny Ejer løste en eller flere af sine stavnsbundnes Lænker. Et andet Foretagende er, at hun 2/10 1732 beskikker Christian Iversen Borch til Skolelærer ved Vejlø Skole og Birkeskriver ved Gavnø Birk „med Løn efter Hendrik Lindenows og Sidsel Lunges Legat: 26 Rdl.“. Beskikkelsen har Paategningen: „Kun 12 Børn har fri Skolegang efter Fundatsen, de øvrige skal betale“. Borch døde imidlertid i Begyndelsen af April 1734, og Skiftet efter ham behandlede i Vejlø Skole den 2. Juni s. A. Hans Eftermand var Knud Olufsen Normann, der første Gang betjente Skriverembedet den 8/1;

*) Sjællandsfars Landstings Protokol 6. Marts 1729.

s. A., ogsaa beskikket af Etatsraadinden. Hun boede nu oftere for længere Tid ad Gangen paa Gavne, hvilket ses deraf, at hun havde sine egne Heste og Ekvipager samt egne Køer paa Gaarden, men derfor blev Tilstanden paa Godset ikke bedre, og har Etatsraadinden villet bevare dette sit fædrene Gods for Slægten — vistnok for sin Mands Brodersøn, foran nævnte Frederik Preben Brahe —, lykkedes det hende desværre ikke.

Godset var alt ruineret i Forvejen, og der skulde en mere energisk Natur end hendes til at redde det. Allerede 1729 staa alle Godsets 83 Gaardmænd og de fleste Husmænd paa Restancelisten, hver Gaardmand med henved 40 Rdl. og 6-8 Tdr. Landgildebyg, ja mange endog med Smaaredselen. Ridefoged Habermænd lader i Maj 1730 læse Restancelisten for afvigte $\frac{1}{3}$ 1729 til $\frac{1}{3}$ 1730, og denne udgjorde for hele Godset: Kongelige Skatterestancer 126 Rdl. 78 $\frac{1}{2}$ Sk., Hus- og Landgildepenge 133 Rdl. 44 $\frac{1}{2}$ Sk., Landgilde Rug 24 Tdr., Byg 462 Tdr., Havre 6 Tdr., Mel 13 Tdr. 4 Skpr. for Vejlvø Vejrmølle. Laanekornet til Vaarsæden 1730 udgjorde 237 Tdr. Byg og 7 Tdr. Havre. Gamle Restancer og Laanekorn, som var opført af den bortflygtede Siersted, udgjorde 232 Tdr. 4 $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 28 Tdr. 5 $\frac{1}{2}$ Skp. Havre og 16 Tdr. 2 Skpr. Boghvede, hvilke samtlige Restancer og Laanesæd Habermænd paa sædvanlig Vis forlanger betalt inden 15 Dage. Saa ussel var Godsets Forhold 1730, at da Møller Hans Mortensen, Adam Smed, Anders Tømmermand og Gaardmand Michel Pedersen, alle af Vejlvø, har synet og takseret Rettestrup Vandmøllens Brøstfældighed, vil de ikke afhjemle og beedige Forretningen, førend Ridefogden har betalt dem deres Ulejlighed, der er fatsat af Dommeren til 3 Mk. 8 Sk.; først da nævnte Sum er betalt, sker Afhjemlingen i næste Retsmøde.

Af de af Etatsraadinden allerede for mange Aar tilbage gjorte Laan fremgaar hendes stadige Pengetrang, og deraf Godsets ringe Tilstand. Saaledes laaner hun $\frac{11}{16}$ 1717 af Gehejmeraad Krabbe til Holmegaard 600 Rdl. i „Toskillinger“; $\frac{11}{16}$ 1722 laaner hun af sammes Enke, Birgitte Skeel, 400 Rdl. i „Smaamyndt“ og af samme igen $\frac{11}{16}$ 1723 400 Rdl. „i Croner“, alle 3 Laan til 5 pCt.; men disse Laan var dog for intet at regne mod hendes store Laan af $\frac{11}{16}$ 1730, da hun faar 40,000 Rdl. — 21,000 i Croner og 19,000 Rdl. i Smaamønt — til Laans af nævnte Fru Krabbe. Dette Laan synes gjort for at ophjælpe Godsets elendige Tilstand, hvortil der visselig var

den største Grund, og der gøres ogsaa i de følgende Aar noget for at ophjælpe det; Bøndergaardene begyndtes at repareres, Besætningen forbedredes ved Gaver, hvilket fremgaar saavel af Gavne Tingbøger som af den gamle Fæste-protokol; sidstnævnte oplyser ogsaa, at Etatsraadinden ved de følgende Fæstebreve

forpligter Fæsterne til forsvarlig at gøde Jorden, opføre deres Risgærder, ja sætte Stengærder, grave Grøfter til Vands Afledning, ympe Frugttræer og sætte Pile, men det blev sagtens ikke udført, for saa vidt ikke Herskabet betalte for Udførelsen deraf. Yderligere naaedes det at faa bortforpagtet Gavnø Hovedgaard fra 1. Maj 1730 til den bekendte velhavende og dygtige Landmand Sr. Johan Thomsen Neergaard, fra 1724 Ejer af Grevensvænge, saa der synes at aabne sig bedre Udsigter for Godsets Fremtid — som desværre ikke virkeligjordes. Allerede 1732 er alle Bønderne med Undtagelse af Mændene i Blangsløv og Pederstrup igjen paa Restancelisten. Der var vistnok stor Skyld hos Bønderne selv for deres Armod — fordrukne og dovne støttede de ikke Herskabet i dets Bestræbelser for deres økonomiske Fremgang; det gik saa vidt, at Bønderne fra flere Byer som Vejlø og Basnæs ikke en Gang betalte deres Smaaredsel til Herskabet, saa at dette, for dog at faa nogen Indtægt af Gaardene, bortforpagtede den mod et ringe Vederlag til Forpagter Neergaard. Hvorvel det saaledes af Fæsteprotokollen fremgaar, at der blev anvendt en Del Penge til Godsets Opkomst, er det dog ikke rimeligt, at den store Sum alene er medgaaet hertil, saa omfattende Foranstaltninger giver de nævnte Kilder ikke Anledning til at antage; Størstedelen er sikkert brugt af Etatsraadinden til at dække privat Gæld med, thi hun var en meget daarlig Økonom. Og da nu Gavnø til sit Uheld atter fik en utro og ligegyldig Ridefoged i Johan Jensen Kylling, den $\frac{1}{3}$, 1732, gaar det stærkere og stærkere nedad med Godsets Ruin. Snart er alle de 40,000 Rdl. forbrugte, og Laanehistorierne begynder paany. Saaledes laaner Etatsraadinden med Fallitten for Øje 400 Rdl. den $\frac{11}{1}$, 1736 af Generalmajor og Amtmand over Vordingborg Amt, Christoph Siegismund Galchowsky i Næstved, som Hollænderen paa Gavnø, Mr. Bøes, med Kavtionist Ib Madsen i Magle Mølle ved Næstved lover at betale ham med Afgiften af sin Forpagtning til 1. Maj s. A. Foruden den af hende selv stiftede Gæld, overtog hun bl. a. efter Søsteren en Gæld til Tolderen i Karebæksminde, Sr. Niels Thaysen paa 1400 Rdl., nemlig en $\frac{11}{16}$ 1727 udstedt Obligation for 1200 Rdl. og 200 Rdl. i Croner kontant, men denne Gæld er bleven dækket ved det store Laan 1730, da den ikke findes opført ved Fallitten.

Da nu Gehejmæraadinde Krabbe ikke har faaet Rente af sine 40,000 Rdl. i de 2 sidste Aar, og hun efter forgæves Varsling til $\frac{11}{12}$ 1735 heller ikke da fik nogen Rente, opsiges hun $\frac{17}{12}$ s. A. ved Landstingsdommer Peder Bendsen Mylius denne Sum til Udbetaling i Juni Termin 1736; 2. Marts næstefter opsiges hun sit øvrige Tilgodehavende hos Fru Brahe paa 1400 Rdl., og allerede $\frac{11}{1}$ s. A. opsiges Niels Sierstedts Fordring paa de 1000 Rdl., og da Amtmand Galchowsky ikke faar sine 400 Rdl. den $\frac{1}{3}$, som lovet ham — eftersom 1. Halvaarsafgiften af Hollænderiet er hævet af Fru Brahe — og da Godset imidlertid er bleven skvæstreret, hvorved Afgiften af Hollænderiet ogsaa er beslaglagt, saa bliver det umuligt for Forpagteren at opfylde sin Forpligtelse til Amtmanden, — hvorfor denne paafører stakkels Mr. Bøes en Proces ifølge et mellem dem $\frac{22}{16}$ 1736 (inden Skvæstrationen) indgaaet Forlig om at betale Amtmanden Pengene til $\frac{11}{12}$ Termin. Amtmanden søger Forpagteren ved Byfogden i Ringsted, Jørgen Jakobsen Friis, til Betaling ifølge Forliget af $\frac{22}{16}$ 1736, men Gehejmæraadinde Krabbe nedlægger ved Birketinget Fordring paa Afgiften af Hollænderiet som ufyldstgjort Panthaver, da Godset imidlertid ved Taksationen viste ikke at kunne dække hendes Fordring. Sagen endtes dog $\frac{20}{16}$ 1737 ved Gavnø Birketing med: „at Forpagter Bøes med Kavtionist

Ib Madsen dømmes til at betale Afgiften af Hollænderiet til Fru Krabbe“, og slutter Dommen: „Det mellem Amtmand Galchowsky og Forpagter Bøes paa-beraabte Forlig kan ikke komme til Afgørelse i denne Sag, da Mr. Bøes ikke skal betale 2 Steder, men Generalen maa henholde sig til Etatsraadinde Brahe“. Men vi vende tilbage til Hovedsagen:

Først prøvede Etatsraadinden med Fru Krabbes skriftlige Tilladelse a $\frac{6}{10}$, 1736 at sælge Godset selv, og der foranstaltedes derfor Auktion herover $\frac{10}{10}$ paa Birketinget i Vejle, hvor Gaard og Gods oprabes for 40,000 Rdl. af den gamle Birkedommer Hytter, men da der intet Bud skete, prøvedes endnu en Auktion i Maj s. A. og med samme Udfald. Da Fru Krabbe saaledes ikke fik sin opsagte Kapital udbetalt $\frac{11}{10}$ Termin, lod hun ved en skriftlig Rekvisition, dateret Egholm den $\frac{3}{10}$ s. A., foretage Indførsel i Gavnø Hovedgaard og Gods, Vejle Kirke, Skove og alt Etatsraadinde Brahe tilhørende ved sin Fuldmægtig Raadmand Christensen, Holbæk. Etatsraadindens Ridefoged blev dimitteret og alt overleveret Administrationen, der satte Raadmand Christensens Søn, Cort Christensen, til midlertidig Forvalter. Taksationen af det sekvæstrerede Gods udførtes af Raadmand Christensen og Birkedommer Hytter med de tiltagne Vurderingsmænd, Gaardmændene Hans Larsen og Christian Olsen, begge af Holsted, og endte for Hovedgaardens Vedkommende ved Forretningens Afhjemling i Vejle Tinghus den $\frac{11}{10}$. For Bøndergodsets Vedkommende udførtes Vurderingen af Birkeskriver Normann med Gaardmændene Michel Pedersen i Vejle, Niels Andersen af Basnæs og Peder Muremester i Abbednæs, og endtes først $\frac{1}{10}$ 1736.

Efter afsagt Landstingsdom af $\frac{22}{10}$, med Fru Brahes Paaskrift af $\frac{30}{10}$, udførtes selve Immissionsforretningen den $\frac{10}{10}$, af Justitsraad, Landstingsdommer P. B. Mylius, Assessor i Højesteret, i Overværelse af Parternes Fuldmægtige, Raadmand Christensen og Birkedommer Hytter, hvorved Gehejmeraadinde Krabbe indsattes i Besiddelse af Gavnø Gaard og alt underliggende Gods.

Af den vidtløftige Forretning fremgaar saavel Hovedgaardens som Bøndergodsets Armod, men da den tillige giver en sikker Beskrivelse af Gavnøs Indretning ved den Tid, anføres et kort Uddrag deraf. Vurderingen nævner kun 15 Værelser med Køkken, Fadebur og Kamre, til Herskabets Brug — og Møblementet var endnu ringere. Man høre, hvad der fandtes i dette en Gang saa rige Adelshus:

1) I den store „Stensahl“ — Gavnøs Riddersal med Gulv af Stenfliser — hang der 10 gamle Malerier paa Væggene, vistnok Fruens Forfædre eller Slægtninge, de nævnes ikke, men vi fejle næppe i vor Antagelse. Endvidere hang der paa en af Væggene en gammel 4 Lpd.s Bismar med Kobberlod. Paa et gammelt indlagt Bord stod en „Kaaber-The-Machine“, en Messing-Caffé-Kande, og omkring Bordet 6 gamle „Ryslærs Stoele“ — alt til en Værdi af 10 Rdl. 3 Mk.

2) I „grønne Stuen“ — vistnok brugt som Spisestue — stod bl. a. 1 Thebord med 2 forgyldte Bakker, 4 „Postelins“ Stager med Messing-Piber, „en lang Choker-Lade-Koppe“, „2 gamle højryggede Lehnstoele betrægt“, et trekantet Spilbord (Spillebord). Væggene var beklædt med 7 Stkr. flamsk Betrækning. Det hele var vurderet til 12 Rdl. 3 Sk.

3) I „Blaa-Stuen“: et lidet laquered Bord med Krydsfoed, hvorpaa stod en forgyldt „Postelins-Melche-Kande“ med Tallerken, endvidere laa her 6 smaa

Skeder (Skeer) af Perlemor, og paa Væggen hang et Spejl i „Sølframme“ — foruden flere Smaating ialt vurderet for 16 Rdl. 5 Mk. 2 Sk.

4) I Læsekammeret eller Bibliotheket, men nu brugt som Mælkestue — stod 10 hvide og blaa hollandske Fade, 2 do. „Melche-Skaaler“, 12 do. Tallerkener, 4 Træ-Siebøtter og et Flueskab, — men ingen Bøger, mærkeligt nok, da Etatsraadinden, som foran er vist, var en lærd Dame. Det hele vurderet til 3 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.

5) „Det gamle Sengekammer“ — mulig Etatsraadindens Faders eller Søsters (Sofies) Soveværelse. Dette var vel udstyret: og har muligens henstaaet urørt og uberøvet sit Bohave af Veneration mod de afdøde. Her fandtes: Et stort Messing-Uhr-Werch med Futeral og Glas, et gammel ottokantet Slagbord, 1 Par Geridoner (et lille Bord til Nipssager), 2 store Spirantlysestager, et lidet Chatol med 3 Skuffer, 1 Egetræs Chatol med 2 Døre — indrettet forneden som Dragkiste med 3 Skuffer, alle med Messingbeslag, endvidere fandtes „et lidet besyed Obsconsel“ (Skjærm), saa laa her ogsaa en laquered kinesisk Klædesbørste og en „liden Skielpaddes Daase med Sølgærnering“. Værelset havde 2 Fag Vinduer, hvorfor hang 4 lange Lærreds-Gardiner. Væggene var betrukne med 5 flamske Tapeter. Alt vurderet for 48 Rdl. 3 Mk. 14 Sk.

6) I „Fruens Sengkammer“ stod en „Schachseng“ — maaske Skabseng — med Omhæng af sribet Bast. Sengen var ellers forsynet med gode Sengklæder: en sortrandet linned Overdyne med Dun, en lignende Underdyne med Dun, 1 do. med do., 1 brunstribet Kram-Olmerdugs do. med Dun, 4 blaastribede, linnede Hoveddyner og 2 Hovedpuder med Vaar samt 1 Par Hørgarns Lagener. Her stod „et lidet Bord paa Foed“ og 2 gamle Taburetter med rødt „Ples“, og paa den ene laa der en rød „Plødzespude“. For Vinduerne hang der 5 grønne Machais Gardiner med Sølvvæderskantning, endvidere 2 hvide Damaskes Gardiner, og endelig var her „en Jærn-Ofn med Trumle“. Alt vurderet for 36 Rdl. 5 Mk.

7) I Pigernes Kammer stod en Seng med 3 Dynner, 3 Puder og 1 Par „Blaargaarnslagen“ — „det hele saa godt som 5 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.“.

8) I „Kammerit nestvid“ stod et stort Klædeskab, et „firkantet Fyrbord“, en Jærn Windoffuen og en Thebakke, ialt 10 Rdl. 4 Mk. 4 Sk.

9) I „Fadbordet“ stod hensat 6 hvide og blaa „Postelins Fade“, 6 store og 8 mindre Tinfade og 10 Suppe Tallerchener; her stod en beslagen Halvkiste, hvori var 43 Stkr. Dreils Servietter, 17 Damaskes do., saa stod her ogsaa en hollandsk Presenteer Tallerchen med Fad, 1 do. Konfektfad og 2 Tallerchener, 2 hollandske „Krokker“, 1 Dusin andre Tintallerchener og 4 Bordkrantz (til Madfade), her gjemtes endvidere i samme Kiste 18 Stkr. Dreiels Duge, 3 Damaskes Duge og 6 mindre Dreiels- og 1 Damaskes Dug samt 1 Dreiels-Haandklæde og flere Smaating, ialt vurderet for 78 Rdl. 4 Mk. 8 Sk.

I en aflang „Præstekiste“ med Beslag gemtes Altertøjet, nemlig „1 gulblommet Silkealterklæde med Guldkniplinger besyede“, 1 Dug „til Alterit i Kirchen“ samt en rødblommet Fløyels Messehagel, alt til Værdi 16 Rdl.

10) „Kiøckenet“ — var mindre velforsynet. Her fandtes en „Kaaberkiel“ paa 1 Fierding, 1 „Kaaber-Tærtepande“ med Jærnlaag, et „Vaflejærn“, 1 Jærngryde med Griv, 1 do. liden med Skaal, 1 Messingfyrbacke med Jærnfang, 1 Bakkelse-rulle med Spore, 1 Malm Morter „med knæked Støeder“, 1 Messing The-Kiel, 1 do. Røgelseskar, 1 Bordkrantz, 2 Ildtænger og 2 do. Skuffer af Jærn, alt medtaget og af Værdi 19 Rdl. 1 Mk. 12 Sk.

11) I „Kiøckenkammerit“ fandtes et gammel Fyhr Slagbord, 3 „Spinderokker“, 1 Garnvinde, 2 aabne „Fyhr-Benche“ og 2 store Skamler, til Værdi 1 Rdl. 4 Mk. 2 Sk.

12) I „Runddelen“, brugt som Gæstekammer, fandtes et gammelt „laquered“ Bord med forgyldt Foed, 2 gamle Lehnstoele med „Fløyel betrecht“, 1 Vandkande med Foed, 1 Eege Himmelseng med blaat Fløyels-Omhæng, bestaaende af 4 Gardiner og 2 Kapper; over Sengen var bredt 1 Teppe med Guldsnore, hvorpaa laa en rød Fløyelspude med Dun, under dette Tæppe fandtes et blaat stukket Taftesteppet og dernæst Sengklæderne: 1 guul Taftes-Overdyne med Duun, 1 hvid Olmerdugs Underdyne med do., 2 blaastribede do. og 3 Hoveddyner. Værelset var „betrochen“ med Maquai og Søflæder og var nogenlunde bevaret uforandret fra Etatsraadindens Faders Tid — var end adskillige af Møblerne gamle, var de dog ret præsentable: et Minde om Fortidens Velstand. Ialt -- 37 Rdl. 5 Mk.

13) „Det andet Gæstekammer“ — Tjenerens — vidnede derimod stærkt om Stedets Armod. Her fandtes kun: et firkantet Bord, et Himmelsengested, hvori et blaat Sengeteppe med gult Lærred under, 2 Dyner, 2 Hoveddyner, et gammelt Skærmbrædt med 3 Flager uden Betræk og 2 smaa Tinstager. Alt medtaget -- 5 Rdl. 1 Mk. 8 Sk.

14) I „Fruens Skrivkammer“ stod 1 Slagbord med Overfoed, et do. rundt, 1 Taburet med „Fløyels Hønde“, 1 do. uldent do., ialt af Værdi 1 Rdl. 8 Sk.

15) I Lysthuset — formodentligt Havestuen med Nedgang til Haven -- fandtes 1 Stol med grønt Maquai, 4 Taburetter og 2 smaa Speyle. „Betrechningen“ (paa Væggene) var af grønt og hvidt hjemmegjort Maquai og hele Møbleringen var takseret til 3 Rdl. 2 Mk.

I Kælderen fandtes 3 store Saltoldener, 1 Øll Tønde og en Håltønde, en „Saltebench“ samt et Kar paa 3 Tdr., alt af Værdi 4 Rdl. 5 Mk.

Var Herskabslejlighederne saaledes tarvelige, er det en Selvfølge, at Betjentenes var langt ringere.

I „Ridefogdens Kammer“ — nu et af Oldfruens Værelser i Kælderetagen — stod en Himmelseng med gult Sarzes Omhæng for og med 3 Dyner, 2 Bolsters Hoveddyner, en blaastribet Olmerdugs Hovedpude med Vaar og et Par Hørlerreds Lagen, endvidere stod her en Jærnofn, 1 rundt Fyhrbord med 4 Askepæle til Foed, 3 gamle Stole med forgyldt „Leder“. Da her ikke tales om Skriverstue eller Godskontor, har „Kammerit“ sagtens nu maattet gøre Fyldest herfor ogsaa. I Sagen om And. Larsens Gaardfæste paa Svinø og hans og Foreldres Besøg paa Godskontoret 3. Paaskedag 1720 fremgaar det, at Kontoret laa foran Ridefogdens, Sr. And. Pedersens private Lejlighed, men han var jo ogsaa gift, hvad de senere Ridefogder næppe var. Hele Bohavet var saa godt som 26 Rdl. 5 Mk. 8 Sk.

Og dog var Ridefogdens Kammer ganske anderledes fint end „Skøttens“ og Ladefogdens Kamre, idet førstnævntes Møblement kun havde en Værdi af 7 Rdl. 4 Mk. og sidstes af 3 Rdl. 5 Mk. 10 Sk.

Paa Lofterne fandtes kun det allernødvendigste Korn til Husholdningen samt 1 Korntønde, 1 gammel Kornharpe og 1 Skæppe — „som er laant fra Grevens-Wenge“. Værdi 2 Rdl. 4 Mk.

Og hermed forlade vi „Høyenloftet“ eller „Borgen“ for at se os lidt om i Avlsgaarden. Vi kommer da først til Etatsraadindens, som i Taksationsforretningen

benævnes „1. Ladegaard“, og som laa ret nord for Hovedbygningen nedad mod Fjorden. Her stod i „Vognhuset“ 1 Kareth med rødt Betreck og aldt Behør saa god som 30 Rdl.; saa fandtes her ogsaa 4 „Ledder Krydstøyt“ til 2 Par Heste, saa godt som 5 Rdl. Ridetøj nævnes ikke.

I Stalden stod Etatsraadindens 5 Heste til Værdi 31 Rdl., og hendes 6 Køer, saa gode som 15 Rdl. 4 Mk.; endvidere 32 Faar med Grøde, takseret for 48 Rdl., som Kongens Slagter, Jens Jensen i Næstved, gjorde Fordring paa — „at være hans, da han havde købt dem af Etatsraadinden“, hvortil der dog intet Hensyn toges, saa at de blev „sekvæstreret“ for Gehejmeraadinde Krabbe; endelig stod her 6 Ungsvin, saa gode som 6 Rdl.

Nordligere laa „2. Ladegaard“, der bestod af Laden, Kostalden, Studestalden og Kalkhuset eller Materiallængen. I sidstnævnte stod i Huggehuset en Rendebuk, 1 Pælebuk, 2 Skovbukke, 2 gamle Huggeblokke og 1 gammel Høvlebænk, alt af Værdi 1 Rdl. 8 Sk. „Saa laa her ogsaa noget Tømmer i bemeldte Længe, der var købt paa Kredit i Næstved hos Sr. Hornemann, og som skulde været anvendt til Gaardens Reparation“.

I Koestalden stod Hollænderens, Sr. Mads Bøes 146 Køer og 3 Tyre, som var takseret til en samlet Penge af 528 Rdl. 3 Mk. Den højeste Pris for nogen Ko var 6 Rdl., og den ringeste Pris 1 Rdl.; men Sr. Bøes havde betalt Etatsraadinden Afgiften heraf til $\frac{1}{2}$, 1736 og havde derhos Ordre af Etatsraadinden at betale Amtmand Galchowsky næste Halvaars-Afgift med 400 Rdl., hvilket, som foran vist, ikke skete.

Da Takseringen skete i Begyndelsen af Juli var det i sin Orden, at der ikke fandtes „utærsket Sæd“ i Kornladen; men Afgrøden paa Marken takseredes saaledes, at Rugmarken ansattes til Værdi 477 Rdl. (à 10 Mk. Td.), Bygmarken til 360 Rdl. (à 1 Rdl. Tdn.) og Havren til 67 Rdl. 3 Mk. (à 4 Mk. Tdn.), Boghveden ansattes for 60 Rdl., og det dels indhøstede og dels paa Mark og i Enge staaende Hø for 335 Rdl.

Paa *Magazinet* fandtes af Laanekorn: Rug 100 Tdr., Byg 120 Tdr., Havre 100 Tdr. og Boghvede 23 Tdr., hvilket flere kongelige Befalinger strængelig indskærpede Godsejerne at have liggende til Bøndernes Underhold.

Under Gavnø Hovedgaard drevs den Gang Dybsø og Ydernæs, begge som Græsgange. Paa Dybsø havde forhen været drevet et stort Hollænderi, og i den Anledning var der opført en Hollænderilænge til Mælkenes Behandling etc., den blev slet repareret 1725, siden da var den „nederfalden“, og Græsningen var nu bortforpagtet til de Svinø Mænd for 160 Rdl., hvoraf de 100 Rdl. alt var hævet af Etatsraadinden, Resten blev sekvæstreret. Ydernæs Græsning og Eftergræsningen efter endt Høst paa Lindholm var bortforpagtet til førnævnte Kongens Slagter Jens Jensen fra Næstved, men blev ogsaa beslaglagt eller sekvæstreret.

Fiskeriet til Gavnø var bortlejet for 6 Aar til Andreas Madsen i Næstved for en Afgift af 40 Rdl. aarlig.

Hovedgaardens Takst udgjorde 106 Tdr. 6 Skpr. 1 Alb. Htk. Ager og Eng og 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld. *Hovedbygningens* og *Ladegaardenes* Størrelse fremgaa af Taksationen over sammes Brøstfældighed og udgjorde for førstnævnte:

Hovedfløjen, den østre Længe, var 36 Fag og af Grundmur, dens Brøstfældighed var ansat til	64	Rdl.	4	Mk.	2	Sk.
Den nordre do., 40 Fag, grundmuret, do.	123	"	4	"	4	"
Den søndre do. (Kirkefløjen), 24 Fag, do.	50	"	4	"	8	"
Halvlængen, ved Siden af Brandmuren, var af Bindings- værk og meget forfalden, 25 Fag, do.	164	"	3	"	12	"

Hovedgaardens Brøstfældighed, ialt: 403 Rdl. 4 Mk. 10 Sk.

Ladegaarden var af Bindingsværk og var saaledes indrettet:

Ladelængen, nordre, 49 Fag, med Brøstfældighed	33	Rdl.	3	Mk.	"	Sk.
Studestalden, vestre, 34 Fag, do.	41	"	2	"	8	"
Kølængen, søndre, 32 Fag, do.	23	"	5	"	"	"
Den ny Hollænderilænge, østre, 40 Fag, do.	8	"	4	"	4	"

107 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.

Herskabets Ladegaard, som laa ret nord for den nordre Fløj af Hovedbygningen, mellem denne og Ladegaarden, bestod af 3 mindre Længer af Bindingsværk, nemlig:

Vognhuset nordligst „ud mod Stranden“, 17 Fag, hvis Brøstfældighed ansattes til	17	Rdl.	2	Mk.	8	Sk.
Staldlængen i Øst bestod af 21 Fag, Brøstfældigheden var Ridestalden i Vest bestod af 17 Fag, med do. til	7	"	3	"	"	"
Et Plankeværk, som forbandt Staldlængen med Borg- gården, „vil forbedres med“.	4	"	2	"	8	"
	5	"	5	"	"	"

Ialt: 35 Rdl. 1 Mk. " Sk.

Hele Gaardens Brøstfældighed udgjorde herefter	546	Rdl.	2	Mk.	3	Sk.
og samtlige Gaardens Bygninger takseredes for	2500	"	"	"	"	"
Hovedgaardens Htk. ca. 107 Tdr. à 50 Rdl. pr. Td. udgør	5328	"	"	"	2	"
Sammes Skovskyld à 50 Rdl. pr. Td. (3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.)	20	"	5	"	"	"
Dybsø med 16 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. à 10 Rdl. blev	166	"	5	"	14	"
Ydernæsgaard (øde) med 12 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. à 10 Rdl. = ...	123	"	2	"	"	"
Lindholms Hø og Græsning var vurderet til	45	"	"	"	"	"
Løsøre, Kvæg og Sæd paa Hovedgaarden takseret til	2362	"	4	"	2	"

Ialt: Hovedgaarden med Løsøre, Sæd etc. takseret til 10,546 Rdl. 5 Mk. 2 Sk.

Endvidere havdes til Gældens Dækning:

Bøndergodsets ca. 550 Tdr. Hartkorn samt Godsets Skove og Vejle Kirke med Tiender vurderet til	19,983	Rdl.	4	Mk.	6 ⁷ / ₈	Sk.

Vurderingen heraf anføres summarisk, men selv denne Form vil tilstrækkeligt vise Godsets ringe Tilstand baade med Hensyn til Beboelserne, samt Bøndergaardenes Besætning og Inventar etc.

Herefter havde:

Vejlø By: 13 Gaarde og 14 Huse. Gaardene havde alle samme Hartkorn, ca. 7¹/₂ Td., der ansattes fra 35 til 38 Rdl. pr. Td. Høsten takseredes til mellem 40 og 50 Tdr. Sæd af alle Slags, Gaardenes Bygninger varierede fra 32 til 44 Fag

Hus og mange havde kun 3 Længer. Det bedste Hus i Byen var Skolen, 10 Fag Bindingsværk med Tegtag, vurderet til 38 Rdl. 2 Mk.; det næstbedste var Birkedommerens, 8 Fag do. med en Udbygning, ansat til 28 Rdl.; de øvrige Huse, alle uden Jord, havde 6—8 Fag Bygning og var ansatte fra 7—23 Rdl. Besætningen til Gaardene var fra 8 til 10 Heste, 2 Køer, 1 à 2 Studlinge eller andet Ungkvæg, 6—10 Faar, 6—10 Svin — men mange havde mindre: Peder Knudsens Enke havde kun 2 Lejekøer og 6 Lejefaar. Inventariet og Avisredskaber var ringe, dog havde 11 Mænd i Byen Jærnovne og kun 2 Lerovne. I hele Byen fandtes kun 2 hel-beslagne Vogne, de andre havde kun halv-beslagne o: Forhjulene var ringede med Jærn, ellers Trævogne. Almindelig Hjulplov med Jærntiste eller Skære af Jærn, det øvrige af Træ, en Træharve, kaldet Tjørneharve o: med Tænder af det seje Tjørn, og ikke en eneste Mand i Byen havde Tromle. Gaardmændene skyldte Landgilde for 6 Aar, tilsammen 48 Tdr. foruden 80 Tdr. Laanekorn. Husmændene skyldte Huspenge fra $\frac{1}{2}$ —3 Aar. Af Huse havde kun Skolen og Birkedommerens Hus Jærnkakkelovne og Skorstene, de øvrige Huse havde Lerovne uden Skorsten.

Den af Gehejmerraad Knud Thott opførte kostbare Vej- og Vandmølle, vurderet for 500 Rdl., var omtrent nedfalden; dens Reparation vilde andrage for Vejrmøllens Vedkommende 193 Rdl. 4 Mk. og for Vandmøllen 83 Rdl.

Svendstrup By havde 14 Huse, alle med et Kornvænge paa godt 2 Tdr. Land, Hartkornet laa under Hovedgaarden og regnedes for fri Hovedgaardstakst (gl. Svendstrupgaard). Kun 1 Hus havde Jærnovn og Skorsten, de øvrige Lerovne og nogle Arne. Husenes Værdi ansattes fra 10—20 Rdl., Huspenge var 6 Rdl. aarlig for Hus og Jord, men alle Mændene skyldte for sidste Aar.

Basnæs By havde 9 Gaarde, alle med ca. 5 Tdr. Htk., vurderet fra 30—36 Rdl. Tdn. Høsten takseredes fra 30—44 Tdr. Sæd, Gaardene havde fra 28 til 35 Fag Hus. Besætningen var almindelig 8—10 Heste, 2—3 Køer, 8—12 Svin og 5—16 Faar — men Hemming Krag havde kun 2 Spædekælve — han havde nemlig havt 2 Lejekøer af Sognepræsten, Hr. Borck i Vejlsø, som denne imidlertid afhentede inden Takseringen skete. 3 af Byens Mænd havde Jærnovne og Skorstene, de øvrige havde Lerovne; ikke én hel-beslagen Vogn fandtes i Byen. Restancerne af Landgilden androg tilsammen 54 Tdr. Byg og Laanekornet 60 Tdr., hvoraf Hemming Krag for sin Part skyldte de 11 Tdr. De 4 Huse i Byen med 6—9 Fag Hus havde Jord til 2 Skpr. Udsæd, og de skyldte alle Huspenge for sidste Aar.

Rettestrup havde 8 Gaarde under Gavnø, hver med ca. $\frac{6}{12}$ Td. Htk. à 32—38 Rdl. Tdn. Høsten var takseret fra 35—50 Tdr. Sæd. Gaardene var paa 28—36 Fag Hus. Besætningen mærkelig nok bedre end i de fleste Byer paa Godset, almindelig 8 Heste, 2—5 Køer, 6—10 Svin, 5—12 Faar. Byens bedste Mand, Ole Jensen Kusk, havde Jærnovn og Skorsten, helbeslagen Vogn, Plov, Harve og — Tromle, den eneste, som nævnes i hele Vurderingen, endvidere 8 Heste, 5 Køer, 5 Stude, 1 Kvie, 10 Svin og 12 Faar; 6 Mænd havde Lerovn og 7 Trævogne. Restancer som de forrige Byer undtagen Ole Kusk, der ingen havde. 3 Huse paa 6—7 Fag, der alle skyldte Huspenge, 3—4 Rdl., for sidste Aar. Vandmøllen, 6 Fag med 2 Kværne, var meget brøstfældig, Beboelsen, 10 Fag, ligeledes. Mølleren, Jørgen Borcharltsen, havde Fæstebrev af $\frac{23}{10}$ 1733, dette anmærkes, da de fleste ingen Fæstebreve havde. Han skyldte Landgilde for de sidste $1\frac{1}{2}$ Aar.

Abbednæs (skrevet: Apnis) 1 Gaard med 3 Længer paa 36 Fag Hus, godt

2 Tdr. Htk. à 35 Rdl. Tdn. Høst 35 Tdr. Besætning 6 Heste, 2 Køer, 1 Studling, 1 Kvie, 7 Svin, 5 Faar, ikke Jærnovn eller beslagen Vogn. Skønt Fæsteren var tilkommen Aaret foran, skyldte han dog 4 Tdr. Landgildesæd. Endvidere i Byen 5 Huse med 6—8 Fag Hus, der gav i Huspenge fra $1\frac{2}{3}$ —6 Rdl. Her var Godsets ringeste Hus vurderet til 3 Rdl. — men det var da ogsaa øde.

Dybsø brugtes til Græsning for Hollænderkivæget, havde nedfaldne Bygninger uden Beboere og var lejet af Svinø Mænd.

Lou havde 12 Gaarde og 8 Huse, Gaardene havde omtrent 8 Tdr. Htk. hver og var alle takserede til 36 Rdl. pr. Td. Htk., alle Gaarde havde 4 Længer med fra 36—44 Fag Hus. Høsten vurderedes fra 38—43 Tdr. Sæd af alle Slags. Besætningen var almindelig 9 Heste, 2 Køer, 3 Kvier, de fleste Svin foregaves døde i Sommerens Løb (vistnok slagtede), ligeledes Faarene, ellers almindelig kun 3—5 af hvert Slags; 8 Gaarde havde Jærnovne og Skorstene, de andre 4 Lerovne, 3 Mænd havde helbeslagne Vogne. De fleste af Mændene havde betalt deres Skatter paa Amtstuen og foreviste Kvittering herfor — dog havde Byen Restancer som de fleste Byer for 6 Aar, hvilket synes at tyde paa Uvilje til at betale deres Afgift, da Beboerne synes at være temmelig velstillede, 8 Huse med 6—9 Fag Hus, Huspengene, fra 1 Rdl. 4 Mk. til 3 Rdl., skyldte de for fra 1 — $1\frac{1}{2}$ Aar. Ingen af Husene havde Skorstene eller Jærnovne, kun Lerovne. *Lou Østerskov* var $\frac{1}{2}$ Mil i Omkreds og Sønderskoven $\frac{3}{8}$ Mil i „Cirkumference“.

I Blangsløv havde Gavnø 1 Gaard paa over 10 Tdr. Htk. à 35 Rdl. pr. Td. med 47 Fag Hus. Høsten var ansat til 36 Tdr., der var ogsaa en øde Gaard, som dreves af Gaardene i Blangsløv og Pederstrup, Gaarden var fri for Hoveri med 8 Rdl. aarlig Afgift. Lerovn, Trævogn og Besætning som Gaardene i *Lou*. Manden havde betalt alle Skatter til Herskabet og noget af Juli Kvartal, hvorfor han foreviste Kvittering fra Ridefoged Kylling af $2\frac{1}{2}$ 1736, som denne dog ikke havde afskrevet.

I Pederstrup var Godsets bedste Bondegård paa godt 9 Tdr. Htk. à 38 Rdl. pr. Td., Høst 56 Tdr.; under Gaarden dreves $\frac{1}{4}$ Gaard i Blangsløv. Besætning 10 Heste, 4 Køer, 2 Kvier, 4 Stude, 12 Svin, men kun 2 Faar, da de øvrige foregaves døde i Sommerens Løb. 1 Hus, 8 Fag med Jærnovn og Skorsten.

I Stenstrup, Rønnebæk Sogn, fandtes Godsets mindste Gaard paa 22 Fag med godt 3 Tdr. Htk. à 38 Rdl. Tdn. Høsten var ansat til 18 Tdr. Lerovn, Trævogn og ringe Besætning; skyldte 4 Rdl. og 3 Tdr. Byg i Landgilde samt 6 Tdr. Laanekorn. I Byen laa forhen 2 Huse, som var afbrændte, Beboerne var flyttede til Svendstrup („Præstedshusene“).

I Borup 1 velbygget Gaard med Kvist og Forstue („Bislag“) — den eneste hvorom dette anføres — paa 48 Fag. 10 Tdr. Htk. à 32 Rdl. Tdn. Høst 52 Tdr. 16 Heste, 3 Køer, 2 Kvier, 9 Svin, 6 Faar, Lerovn og Trævogn, skyldte 8 Tdr. Landgilde og 10 Tdr. Laanekorn.

Svinø 28 Gaarde paa ca. $5\frac{1}{2}$ Td. Htk. à 35—38 Rdl. Tdn. 36—42 Fag Hus. Høst 32—40 Tdr. Besætningen større end almindelig: 16—20 Heste, hvoraf 6—10 var „Plagge“, indtil 5 Køer, 11 Svin, 14—20 Faar. 22 Mænd havde Jærnovn, 4 helbeslagne og 5 halvbeslagne Vogne, Resten Trævogne. Ikke destomindre skyldte de fleste Landgilde for 9 Aar. I Byen en Skole, „som var af ringe Bygning“, Læreren hed Fred. Petersen. 2 Huse i Byen.

Enø havde 8 Gaarde, hver paa ca. $5\frac{1}{2}$ Td. Htk., ansat fra 34—38 Rdl.

pr. Td. Bygningerne usædvanlig store fra 40—50 Fag Hus. Høst 36—40 Tdr., Besætning 7—9 Heste, 4 Køer, 1 Studling, 1 à 2 Kvier; 6 Mænd havde Jærnovn, 1 havde jærnblesagen, de øvrige halvblesagne Vogne. 3 Huse i Byen paa 3—6 Fag uden Skorsten, 1 havde Arne, Huspenge androge 2—4 Rdl., som de skyldte for sidste Aar.

Ydernæsgaard, øde, brugtes til Græsning. Her var 3 Huse, hvoraf de 2 laa nedad mod Stranden, kaldet „Litterupshuse“, hver paa 6 Fag, 1 Hus paa 14 Fag, hvor Skovfogden og Opsynsmanden boede.

Under Hovedgaarden Gavnø hørte endvidere

Vejlø Kirke med 22 Tdr. Kirketiende à 20 Rdl. Tdn. og 22 Tdr. Kongetiende à 50 Rdl. ialt 1540 Rdl. aarlig Indtægt. Brøstfældigheden paa Kirken var ansat til 358 Rdl. Angaaende Ornamente og Inventar anføres: „som i almindelige Landsbykirker, dog er Alterbogen i rødt Fløyl med Sølvbeslag“. (En Gave af Gehejmerraad Thott.)

Jordebogen af 1730 angiver Bøndergodset til 549 Tdr. 1 Alb. Htk. med Landgildeindtægter: Penge 281 Rdl. 2 Mk., Mel 14 Tdr., Rug 24 Tdr., Byg 481 Tdr., Havre 24 Tdr. 7 Skpr., deraf 8 Tdr. 7 Skpr. Gaasehavre. Smaaredselen udgjorde 2 Faar, 75 Lam, 79 Gæs, 150 Par Høns, 150 Snese Æg — hvilket er betydeligt mere end Siersteds Jordebog af 1727 angiver. Jordebogen er underskrevet af Landsdommer Jørgen Brahes Enke, Anna Helvig Thott, og hendes Formyder Grev Christian Rantzau til Brahesborg*).

Forretningen oplyser, at der ikke var indført Fæstebreve længer end til $\frac{1}{5}$ 1729, ikke afskrevet Landgildepenge i Kassebogen længer end til $\frac{12}{16}$ s. A., og det sidste Skiftebrev var indført $\frac{12}{4}$ s. A. — Fru Brahe angiver, at Grunden var den, „at da Niels Siersted flygtede fra Gavnø i Slutningen af Juni nævnte Aar, tog han alle Bøgerne med sig“.

Ved Immissionsforretningen den $\frac{10}{10}$ 1736 fremlagde Raadmand Christensen „Hands høye Principalindes Fordringer paa Etatsraadinde Brahe til $\frac{11}{16}$ 1736 med forfaldne Renter, opgjorte saaledes:

Post 1:	40,000 Rdl. med Renter i $2\frac{1}{2}$ Aar . . .	45,286 Rdl. 2 Mk. 3 Sk.
” 2:	600 Rdl. (laant 1717) med do. i 2 Aar . .	662 ” ” ” ” ”
” 3:	400 Rdl. (laant $\frac{11}{16}$ 1722) med do. i 2 Aar .	441 ” ” ” ” ”
” 4:	400 Rdl. (laant $\frac{11}{16}$ 1722) med do. i $2\frac{1}{2}$ Aar	461 ” ” ” ” 8 ”
” 5:	Papir til Opsigelserne	12 ” 3 ” ” ”
” 6:	Kgl. Skatter til Vordingborg Amtstue for 1736	172 ” ” ” ” 1 ”
Ialt til $\frac{11}{16}$ 1736		47,034 Rdl. 5 Mk. 12 Sk.
” 7:	Item Rente af ovennævnte Sum fra $\frac{11}{7}$ 1736 til $\frac{11}{7}$ 1737	2351 ” 4 ” ” 7 ”
” 8:	Omkostninger ved selve Sekvæstrationen .	59 ” 3 ” ” 2 ”
” 9:	do. ved Immissionen til Landsdommer Mylius	348 ” 4 ” ” 10 ”
” 10:	Raadmand Christensen, Birkedommer Hytter og Vurderingsmændene	539 ” 4 ” ” 6 ”
” 11:	Sr. Siersteds Fordring med Rente 1 Aar .	1050 ” ” ” ” ”
Summa Passiver:		51,384 Rdl. 4 Mk. 5 Sk.

*) Christian Rantzau, Greve, Herre til Brahesborg, Rosenvold, Asdal, Hammelose, Voldborg, Krastrup etc., Ridder af Elefanten, Kammerherre, Gehejmekonferentsraad, Statholder i Norge (1731—39), født $\frac{23}{4}$ 1684, død $\frac{9}{4}$ 1771. Han blev 1716 gift med Charlotte Amalie Gjøe, død 1724, Datter af Markus Gjøe og Jytte Dorette Thott — altsaa en Søsterdatter af Etatsraadinde Brahe.

Hertil var Dækning i				
Hovedgaarden med tilliggende Hartkorn	8184 Rdl.	1 Mk.	"	Sk.
Sammes Løsøre, Sæd og Kvæg	2362	" 4	" 2	"
Bøndergodset med Vejlø Kirke	19,083	" 4	" 6 ⁷ / ₈	"

Summa Aktiver: 32,530 Rdl. 3 Mk. 8⁷/₈ Sk.*)

Der manglede saaledes Dækning til 18,854 Rdl. " Mk. 12¹/₈ Sk.
Gavnø den 6. October 1736.

P. B. Mylius.

Gælden blev dog senere nedsat til 46,069 Rdl. 3 Mk. 12 Sk., og ved en ny og offentlig Auktion i Vejlø Tinghus den 2¹/₁₂ s. A. lod Gehejmeraadinde Krabbe sig tilslaa Hovedgaarden Gavnø med underliggende Bøndergods, Kirker og Skove som ufyldestgjort Panthaver for 31,000 Rdl. foruden Overtagelsen af de 2200 Rdl., der som Legater indestod i Hovedgaarden.

Skødet paa Gavnø med vedhæftede Jordebog er udfærdiget til Gehejmeraadinde Krabbe af Birkedommer Hytter og har Datoen 21. Januar 1737.

Gehejmeraadinde KRABBE,

som saaledes kom i Besiddelse af Gavnø, var en Datter af Otto Skeel til Valle og Fru Kirsten Bille til Birkelse; hun var født ⁷/₁ 1669 og hendes Døbenavn var Birgitte Skeel. Hendes Navne og Faster var Gehejmeraad Knud Thotts 2. Hustru, og det er rimeligvis Familieskabets Skyld, at hun hjalp Frænderne paa Gavnø med de hyppige Laan og navnlig med det store Laan 1730, som der jo ikke var den bedste Udsigt til at faa tilbagebetalt. Tilmeld var Gehejmeraadinden, da hun af Nødvendighed maatte overtage Gavnø, en gammel svagelig Dame paa 68 Aar, der næppe kunde have Interesse af en Besiddelse af den Art, som Gavnø den Gang var, saa meget mer som hun ikke efterlod sig Afkom, idet hendes eneste Datter Charlotte Amalie Krabbe, gift ²¹/₁₀ 1708 med General-Admiral Ulrich Christian Gyldenløve, Statholder i Norge — var død ²¹/₈ 1709 uden Børn. Hun havde da ogsaa alt forinden gjort sit Testamente, efter hvilket hendes Godser og Ejendom arvedes af hendes Mands og egne Slægtninge; og saaledes arvedes da ogsaa Gavnø — Halvparten af Gehejmeraad Iver Rosenkrantz til Rosenholm**); den ene Fjerdepart arvede Conferentsraad Otto Thott til Lindersvold og Strandegaard***) og den anden arvedes af Frøken Birgitte Restorph†) — den Gang forlovet, senere gift med Jægermester Knud Trolle til Møllerup; hun arvede desuden Holmegaard.

*) Disse Tal er anført i Forretningen, men er urigtige, da Aktiverne er 1900 Rdl. mindre end anført, og der saaledes bliver udekkede Fordringer af 20,754 Rdl. 12¹/₈ Sk.

***) Iver Rosenkrantz, som desuden arvede Egholm, var gift med Birgitte Skeels Broderdatter Charlotte Amalie Skeel, født ²/₄ 1700, gift ²⁷/₈ 1728, død ¹¹/₈ 1763. Iver Rosenkrantz var desuden en flereere Slægtning saavel af Otto Krabbe som Birgitte Skeel.

****) Otto Thotts Hustru, Birgitte Charlotte Kruse, var eneste Barn af Helten fra Høland i Norge, Generalmajor Ulrich Kristian Kruse, født ²⁹/₁₁ 1660, død ¹¹/₂ 1727. Kommandant i Frederiksstad, og Fru Kirstine Marie Krabbe, Datter af Otto Krabbes Broder Mogens Krabbe og Fru Sofie Orning. Fru Kruse købte i Slutningen af 1727 Lindersvold, som hun afstod til Datteren ved dennes Giftermaal 1732 og byttede til Svigerinden Birgitte Krabbe paa Holmegaard, hvor hun døde ¹¹/₂ 1738 og ligger begravet i Olstrup Kirke.

†) Birgitte Restorph antog Familienavnet Skeel og kaldes senere Skeel-Restorph; hun var en Datterdatter af Otto Krabbes Broder Mogens, idet dennes Datter Elisabeth Margrethe var gift med Oberst Restorph, Birgitte Skeel-Restorphs Forældre. Knud Trolle og Otto Thott var desuden selv beslægtede med Testatrix'en og hendes afdøde Mand.

Efter sin Mands Død boede Gehejmeraadinde Krabbe snart paa Egholm, snart paa Holmegaard, begge Steder ivrig beskæftiget med Omsorg for sine Godsers Fattige og med Omsorgen for de af hendes Mand stiftede Skoler. Hun døde den 26. Januar — efter andre 30. Januar — 1737, rimeligvis i Roskilde adelige Frøkenkloster, hvor hun beklædte Stillingen som Stiftelsens Patronesse; og hun blev begravet den 15. Marts s. A. i Roskilde Domkirke, hvor saavel hendes Mand som deres eneste Barn, Charlotte Amalie, var stedt til Hvile under det prægtige Mausoleum med Brystbillede i Marmor, der var rejst over Gehejmeraaden. Datteren var først begravet i Kjøbenhavn i Frue Kirke den 9. September 1707, men hendes Lig blev senere ført til Roskilde og nedsat ved Siden af Forældrenes¹⁷⁾. Imidlertid findes det prægtige Monument over Familien ikke mere i Domkirken, da det blev nedrevet og borttaget 1868.

I Parentationen over Birgitte Skeel af Sjællands Biskop C. W. Worm hædres hun for sin Gudsfrygt, Visdom og Ærbarhed, men dog mest for sin inderlige Kærlighed til de fattige. Saaledes gav hun 4000 Rdl. til Roskilde adelige Frøkenkloster, 1000 Rdl. til de fattige i Roskilde og ligeledes 1000 Rdl. til hvert af hendes Godsers fattige paa Egholm og Holmegaard. Hun og hendes Mand skænkede 1688 Prædikestolen til deres Sognekirke i Olstrup, ligeledes skænkede de Alterlysestagerne, Lysekronen samt Kalk og Disk til Olstrup Kirke, hvilke alle bærer deres Navne og Vaaben¹⁸⁾.

Ved Skøde, udstedt i Kjøbenhavn den 18. Oktober 1737, solgte Arvingerne: Iver Rosenkrantz til Rosenholm, Egholm og Rygaard samt Birgitte Skeel-Restorph til Holmegaard deres samlede Arveparter i Gavnsø, $\frac{3}{4}$ af samme, til deres Medarving i Gavnsø, Conferentsraad Otto Thott til Lindersvold og Strandegaard. Som nærværende har Gehejmeraaderne Christian Ludvig v. Plessen til Selsø og Glorup samt Johan Ludvig v. Holstein til Vrejlev Kloster medunderskevet Skødet. For de stiftede Legater til Godsets fattige, som hvilede paa Hovedgaarden, godtgjordes Køberen $\frac{3}{4}$ af disses Beløb ved Afkortning i Købesummen, men hvor stor denne var, omtales ikke i Skødet, som findes i Gavnsø Godsarkiv; dog turde det være temmeligt sikkert, at Thott overtog Godset for den samme Sum, som det var bleven udlagt for til Gehejmeraadinde Krabbe, nemlig 31,000 Rdl. foruden de indstaaende Legater 2200 Rdl.

EN AF VORT FÆDRELANDS DYGTTIGSTE OG MEST FORTJENSTFULDE SØNNER.

Den Mand, som vi sigte til med nævnte Overskrift, er

OTTO TAGESEN THOTT

til Gavnø, Lindersvold og Strandegaard, Gehejmeraad, Greve og Statsminister, der imidlertid altid efter 1730 kun skrev sig med sit 1. Fornavn og med hvilket Navn han ogsaa kaldes af sin Samtid, hvorfor han ogsaa bedst er kendt under Navnet

OTTO THOTT.

Han er Søn af Gehejmeraad Thage Ottesen Thott til Thurebygaard, Vognserup og Sortebrødregaard ved Roskilde, Amtmand over Holbæk Amt, Ridder etc. og Fru Petra Sofie Reedtz, Datter af Danmarks første Kansler efter Enevoldsmagtens Indførelse Peter Reedtz til Thygestrup (nu Kongsdal ved Holbæk) og Hundslund, Ridder af Elefanten etc. og Fru Anna Ramel, som var en Datter af Henrik Ramel til Bækkeskov i Skaane, mest bekendt som Kristian den 4.s Hofmester som Prins. Otto Thott er opnævnt efter sin Farfader Otto Thagesen Thott til Næss i Skaane, Ridder, Rigsraad og Befalingsmand paa Malmøhus, og er født af ovennævnte Forældre paa Thurebygaard (nu Thurebyholm) den 13. October 1703. Efter et gammelt Sagn i Familien skal „Seyerværket“ paa Gaardens Taarn lige efter hans Fødsel have slaæet over 80 Slag i Træk, lige som om det vilde forkynde Verden, at der var født et Menneske, som skulde blive en mægtig og udmærket Mand i sit Fædreland.

Imidlertid synes Otto Thotts Barndom dog næppe at have været særlig lys og lykkelig. Forældrene sad som mange af den Tids Adel i trykkende Kaar, muligens tildels bevirket derved, at Faderen mistede en stor Del af sin Formue i den skaanske Krig 1675—79; knapt 4 Aar gl. mistede han sin Fader, og 16 Aar gl. sin Moder, men i en betydelig ældre Fætter, Oberst Peter Reedtz til Voergaard ved Sæby, der blev hans Formynd, fandt han en faderlig Støtte, idet denne sørgede for hans Uddannelse, og knapt 16 Aar gl. sendte han ham udenlands for at studere. Han opholdt sig flere Aar ved det berømte Universitet i Halle og studerede især Lovkyndighed og Naturfag. Han boede hos den store lovkyndige Prof. Böhmer, hvis Forelæsninger han især søgte, men hørte ogsaa flittigt Professorerne Stollius, Ludvigius og Grundlingius' Forelæsninger*). Senere opholdt han sig en Tid i Jena, hvor han særlig søgte Professor Struvius' Forelæsninger. Ved sine ypperlige Evner blev han næsten et Vidunder i de fleste Videnskaber, særlig dog i Historie, Retskyndighed, Sprog og Naturfagene. Han afsluttede sine Studeringer ved en Rejse gennem Tyskland og Frankrig og samlede paa denne et betydeligt Bibliothek paa omtrent 18,000 Bind, der dog for største Delen blev ødelagt ved Kjøbenhavns Ildebrand i Oktober 1728.

Efter noget over 4 Aars Ophold og Studeringer i Udlandet kom han hjem og ansattes straks efter ²¹/₁; 1723 som Sekretær i det danske Kancelli og blev 5 Aar senere ¹²/₁; 1728 Justitsraad og Assessor i Højesteret, hvilken sidste Udnævnelse synes at borge for hans juridiske Dygtighed. Han steg nu hurtigt op ad Ærens og Magtens Stige, blev ³⁰/₁₀; 1730 Etatsraad, ²/₁₂; 1734 Deputeret i Kammerkollegiet, 1736 Konferensraad og 3. Deputeret i „General-Landets Økonomi- og Commerce-Collegio“, oprettet ²/₁₂; 1735 efter Forslag af Grev F. C. Danneskjold-Samsøe**).

Imidlertid var Thott bleven gift 3. Oktober 1732 med Birgitte Charlotte Kruse, født ¹/₁₁; 1711, Datter af forannævnte Generalmajor Ulrich Christian Kruse til Spøtterup, Kommandant i Frederiksstad i Norge, og Fru Kirstine Marie Krabbe. Med hende fik han det gamle Herresæde Lindersvold nord for Præstø Bugt, som hans Svigermoder efter sin Mands Død 1727 havde købt ved Skøde af ²⁵/₁₁; 1728 af Oberst v. Kalchreuths Enke Hedevig Sofie v. Schildern, Datter af den for sin Strænghed mod Bønderne bekendte Fru Martha eller Merete Urne og Oberst Rabe v. Schildern.

Etatsraad Thott havde i Be-

*) Efter Bacéns latinske Oratorium over Grev Thott, velvilligst oversat i Uddrag af min Segnepræst Johs Paludan-Møller.

**) Dr. Møllerup har ³⁰/₁₂; 1735 og efter Forslag af Konferensraad Jørgen Bille til Ellingegaard ved Frederikshavn, Stiftsbefalingsmand i Aalborg, død 1736.

gyndelsen af 1731 købt den nærliggende Strandegaard, ogsaa i Roholte Sogn, af Generalmajor Christian Juels Enke, Ane Margrethe Krag, Datter af Niels Krag til Egeskov paa Fyn og Sofie Juel — Admiral Niels Juel og Margrethe Ulfelds Datter — til Totterupholm og Strandegaard, en temmelig ødsel Dame ligesom hendes Tante: „Hendes høye Naade“ Dorothea Krag til Gisselfeld. Skødet til Thott er underskrevet af Anne Margrethe Juel — „Sallig Christian Juels Efterleverske“ — med hendes Broder og Lavværge, Kammerjunker Niels Krag til Egeskov, samt af Børnenes Farbroder og Formynder, Generalløjtnant Gregers Juel til Aastrup. Etatsraad Thott købte Strandegaard med en Besætning af 100 Køer og noget Fødekorn for 17,000 Rdl. „Curandt klingende Myndt“ med 5 pCt. Rente til $\frac{11}{16}$ Termin 1731. I Salgsplanen betinger Formynderen, at Børnenes Arvepart efter deres afdøde Fader først skal betales af Salgssummen, dernæst skal Panthaveren, fhv. Regiments skriver M^{sr}. Hachson, betales*). Fru Juel betinger sig, at et Vænge mellem Totterupholms Enemærker og Strandhoved Mark med tiliggende nylig opførte „Offuerdrifshus“ skal følge Totterupholm — hvorfor, siges ikke; tænkte maaske Fru Juel, at Tidernes Ugunst og hendes uheldige finansielle Forhold skulde tvinge hende selv til at bebo det, saa blev det, heldigvis for hende, ikke nødvendigt, da Datteren Hedevig Sofie Juel, født $\frac{21}{10}$ 1710, den $\frac{23}{10}$ 1733 blev gift med Major, senere Geheimeraad og Baron Holger Rosenkrantz, der nu blev Ejer af Totterupholm og befriede Svigermoderen og Børnene for videre finansielle Sorger.

Af Salgsplanen fremgaar det, at Totterupholms (nu Rosendal) og Strandegaards Jorder flere Steder laa i Fællig med hverandre, og „at der skulde gøres Afpæling for at forekomme videre Disput i Fremtiden“, hvad der viser sig at være sket i Sommeren 1731, idet den Køberen overleverede Jordebog af $\frac{20}{11}$ 1731 udviser et Hartkorn af 248 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr., medens den med Skødet følgende kun har 247 Tdr. 3 Skpr. 1 Alb., hvorved Strandegaard fik 1 Td. 3 Skpr. 2 Alb. Htk. mere, end oprindeligt tillagt, hvilket maa være sket ved den foretagne Udskiftning af Fællesskabet mellem Hovedgaardens Jorder, da det tillagte Bøndergods er ens i begge Jordebøger.

Egentlig købte Thott Strandegaard i Forening med sine 2 Søstre: Dorothea (født 1697, død 1738) og Anne (født $\frac{28}{11}$ 1705, død $\frac{20}{10}$ 1764 i Ringsted), men da Dorothea var død, udkøbte han sin yngre Søster Anne af Fællesboet den $\frac{11}{11}$ 1740 mod at overtage al deres fælles Gæld i Gaarden, ialt 13,111 Rdl. 9 Sk. (begge Søstrenes Part, $\frac{2}{3}$ heraf udgjorde 8740 Rdl. 70 Sk.), betale deres private Gæld, tilsammen 446 Rdl., og give Søsteren Anne en aarlig Livrente af 100 Rdl.**).

*) Foruden Børnenes Fædrearv med paaløbne Renter fra 1717 skyldte Fru Juel 10,200 Rdl. til Grev Skeel til Estrup, laant $\frac{11}{11}$ 1724, og 6000 Rdl. til Regiments skriver Mogens Hachson, laant $\frac{1}{11}$ 1730, hvilke sidste blev betalt, medens Grev Skeels Fordring blev overført i Totterupholm. Hendes Mand, Generalmajor Chr. Juel, er Søn af Peder Juel til Ørsløf Kloster og Fru Helvig Krabbe. Juel udmærkede sig i Slagene ved Wismar den $\frac{5}{12}$ 1711 og Gadebusch den $\frac{20}{12}$ 1712, efter hvilket Slag han udnævntes til Generalmajor; han blev gift 1702 med førnævnte sin Hustru og døde pludselig i Kjøbenhavn 1717; han ligger begravet i Fakse Kirke tilligemed sin Hustru, død $\frac{31}{11}$ 1757, og deres Børn: Sønnen Frederik, død $\frac{20}{12}$ 1754 i sit 50. Aar, og Datteren Hedevig Sofie. Friherrende af Rosenlund, død den $\frac{21}{10}$ 1750 paa sin 17-aarige Bryllupsdag. Gravskriften paa hendes Kiste meddeler, „at hun var æret og elsket af alle og mest af sin Mand, der i et lykkeligt Ægteskab havde lært, hvor meget godt, der boede i hende“. Nedenunder staar følgende Vers over hende:

„Stat Vandringsmand! og hvis du ønsker at fornemme,
 „Hvis Levninger blev nedlagt her i dette Gjemme!
 „Det er Fru Rosenkrantz — og er hun Dig bekendt —
 „Du sukker vist: Ak, dit Liv saa hastelig blev endt“.

***) Dokumentet i Gavnø Godsarkiv.

Det synes at fremgaa af den ringe Udbetaling af ca. 4000 Rdl. ved Købet af Strandegaard, at det kun har været meget ringe Kapitaler, som Børnene arvede efter deres Forældre, og dette erfares ogsaa deraf, at der efter Gehejmerraad, Amtmand Thage Thotts Svigermoders Død den $\frac{8}{1}$ 1702 gjordes Indførsel for Gæld i Thurebygaard ved Landsdommer Hans Ehm den $\frac{1}{6}$ 1702 for følgende Gældsposter, gjorde af nævnte Thotts Svigermoder, Anne Ramel, nemlig:

Et Laan af $\frac{18}{6}$ 1681, stort 2000 Rdl. Species, 1 do. af $\frac{16}{6}$ 1685, stort 700 Rdl. Species, 1 do. af $\frac{11}{6}$ 1686 paa 500 Rdl. Species, alle 3 Laan til 6 pCt., gjorde hos Fru Bente Urne „Sallig Philip Jochum Barstorps til Lystager“ (i Krummerup Sogn ved Fuglebjerg), der imidlertid med paaløbne Renter og Omkostningerne ved Indførselsforretningen (117 Rdl. 4 Mk. 8 Sk.) var løbet op til 7108 Rdl. 36 Sk., hvilke Fordringer Laangiverens Svigersøn, Oberstløjtnant Erik Stensen til Lystager ved Paategning, dateret Lystager den $\frac{23}{12}$ 1701, havde transporteret til „høiyagtbare og velfornemme“ Frands Loumann, Forpagter af Ottestrup ved Ringsted, „med Ret til at gøre sig samme saa nyttig som han kand og vil efter den erhvervede Landthingsdom af 7. Juni 1693*).

Thurebygaard udlagdes ogsaa Frands Sørensen Loumann „til evindelig Ejendom“ fra Indførselsdagen. Den var med Bøndergods og Dalby Kirke vurderet til 7104 Rdl. 91 Sk., saa der var lige knapt Dækning til Gælden. Sagen maa imidlertid været ordnet saaledes, at Loumann ikke overtog Thurebygaard, thi den forblev i Familiens Eje til 1716, da Thotts Enke bortmageskiftede Gaarden til Frederik den 4., som lod Jorderne udlægge til 5 Rytter-Kompagniers Underhold, og selve Gaarden indrette til Beboelse for Rytterne. Ved Mageskiftet fik Fru Thott Næsbyholm og Bavelse Gaarde, og efter hendes Død 1720 nævnes hendes ældste Søn Peder (død 1731 som Kaptajn i Fodfolket) som Gaardens Ejer i nogle Aar, da den saa solgtes til Kammerherre Chr. Siegfried v. Plessen.

Det er rimeligvis for Arven efter denne deres afdøde Broder, at de i Fællesskab købte Strandegaard. Men var Arven efter Familien kun ringe, er det jo saa meget mere beundringsværdigt, at Sønnen Otto naaede saa langt frem i Velstand, som han gjorde.

Som nærmeste Nabo med Generalmajorinde Kruse paa Lindersvold, kan det næppe fejle, at de 2 Familier omgikkes hverandre en Del, saa meget mere som Thotts yngste Søster Anne kun var nogle faa Aar ældre end Frøken Charlotte Kruse, og muligt er det, at Naboskabet førte til Slægtskabet ved Brylluppet paa Lindersvold den 3. October 1732.

Ved Købet af Strandegaard og ved sit Giftermaal var den unge Etatsraad allerede bleven en temmelig betydelig Godsejer, hvad der vil fremgaa af nedestaaende Jordebøger:

*) Indførselsforretningen findes i Gavne Godsarkiv.

STRANDEGAARDS JORDEBOG AF 26/11 1731.

Amt, Sogn og By.	Antal		Ager & Engs Htk.				Skov- og Mølleskyld			Landgilde.				Smaaredsel.				Hus- og Hoveri- penge.		Anmkn.		
	Gaarde	Huse	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Rug.		Byg.		Havre.	Lam.	Gæs.	Høns.	Sn./Æg.		Rdl.	Sk.
											Td.	Sk.	Td.	Sk.								
Tryggevælde Amt:																						
Sstrandegaard Hovedgaard . . .	6	2	29	7	3	1	4	3	2	2	7	4	23	3	8	4	6	6	12	6	900	
Fakse Sogn og By	2	2	9	6	3	1	3	3	2	2	1	4	6	4	3	2	2	4	2	1		
Do. Jyderup By	2	2	10	3	3	1	3	3	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2	4		
Roholte Sogn og By	2	2	18	3	3	1	3	3	2	2	2	2	12	2	2	3	3	6	3	5		
Do. Orup	3	2	16	2	2	1	3	3	2	2	2	2	7	3	3	1	1	4	3	4		
Kongsted Sogn: Hyllede	2	2	10	1	1	1	7	1	1	1	2	2	8	4	4	2	2	4	2	3		
Do. Lestrup	4	3	18	1	2	2	2	2	2	2	2	2	12	9	4	4	4	8	4	11	64	
Fakse: St. Favreby	4	2	22	2	1	2	4	4	4	4	4	4	13	7	7	4	4	8	4	21	64	
Roholte: St. Elmue	2	3	29	2	1	1	3	3	3	3	3	3	10	3	3	2	2	4	1	1		
Do. Fiskerhoved																						
Vordingborg Amt:																						
Snesere Sogn: Sjolte	2	4	25	2	1	1	1	3	1	1	1	1	19	10	4	4	4	8	4½	12		
Do. Kongens Mølle	(1)	1	5	1	1	1	1	4	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	6	84	
Everdrup Sogn: Taageskov	1	1	4	6	1	1	1	4	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	3		
Kallehave do. Vestenbek	2	2	4	1	3	1	1	4	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	3		
Ringsted Amt:																						
Trindelstrup Mølle	(1)	2	1	3	1	1	1	4	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	11	32	
med Jord paa Førslev Mark																						
Ialt: 1 Hovedgd., 2 Møller	35	26	238	6	2	2	9	6	1	1	10	11	116	6	54	30	30	62	32½	984	52	

LINDERSVOLD'S JORDEBOG AF 1728 (JUNI).

Amt, Sogn og By.	Antal		Ager & Eng's Htk.			Skov- og Mølleskyld			Landgilde.			Smaaredsel.					Ldgl. Huspenge.		Anmkn.						
	Gaarde	Huse	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Rug.	Byg.	Havre.	Foder- nød.	Lam.	Gæs.	Høns.	Sn./Eg.		7 Smar	Rdl.	Sk.			
											Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.												
Trykkevælde Amt:																									
Lindersvold Hovedgaard .			34	3	1	"	7	"	"													Heraf 4 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. for en Jord, kaldet Malervænget			
Roholte Kirke			30	4	"	"	"	"	"													Gdne.: Naturalhoveri. Huspenge.			
Roholte Sogn og By	6	5	38	2	"	"	4	"	"		26	6	16	3	5	3	6	8	6	1	12	64	Gdne.: Naturalhoveri. Huspenge.		
do. lejet af Sognepræsten	"	"	3	3	"	"	"	"	"		"	"	2	"	1	"	"	"	"	"	"	64	Afgift, item Skatter.		
do. St. Elmue	"	"	21	5	3	1	"	"	"		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	28	Landgildepenge.		
do. Orup	8	10	42	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1	2	2		25	"	15	2	"	"	"	"	9 $\frac{1}{2}$	1	31	32	Huspenge og Landgildepenge.		
do. Vindbyholt	1	1	9	4	3	1	"	"	"		3	4	"	"	"	"	"	"	2	1	64	4	Huspenge.		
							Mølleskyld																		
do. do. Mølle	"	(1)	"	"	"	"	6	"	"		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	"	Mølleren hed Hans Møller.	
do. Musebølle	3	9	15	5	2	2	3	"	"		11	"	6	4	"	"	"	"	2	2	48	56	Huspenge og Fiskeriavgift.		
Fakse Sogn: Jyderup	1	"	7	4	3	2	"	"	"		5	"	4	"	1	2	4	2	"	"	"	"	"	Gaarden delt til 2 Beboere.	
Kongsred Sogn: Hyllede	1	1	6	"	"	"	"	"	"		4	"	"	"	"	1	2	"	"	"	"	2	"	Huspenge.	
do. Lestrup	4	3	16	3	1	1	4	1	1		5	4	5	"	1	4	8	6	"	"	8	140	do. item kgl. Skatter.		
do. Eskildstrup	4	4	16	1	3	"	7	1	1		"	"	"	1	4	2	2	8	3	"	14	64	do. og kgl. Skatter.		
Stevens Herr.: L. Heddinge	1	"	6	4	2	1	"	"	"		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	64	Hoveri- og Landgildepenge.	
Vordingborg Amt:																									
Snesere Sogn: Sjolte	2	2	10	6	"	2	"	4	2	2		11	"	3	"	"	"	"	"	"	"	2	64	Gdne.: Naturalhoveri. Huspenge.	
Hammer Sogn: Blangsløv og Faarup	1	"	4	1	3	"	"	"	"		"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	"	Hoveri og Landgildepenge.	
Ialt: i Hvedj, Roholte Kirke	36	34	263	6	1	2 $\frac{1}{2}$	11	"	1	1	"	"	94	4	55	2	8	16	15	34	31	540	218	"	Ialt Htk.: 274 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb.

Konferentsraad Thott var saaledes Eier af over 500 Tdr. Hartkorn, men disse hans Besiddelser udvidedes dog lang ved Erhvervelsen af Gavnø Hovedgaard den 17de Jun 1737, hvorfor anføres:

GAVNØ JORDEBOG AF 27. JANUAR 1737.

Amt, Sogn og By.	Antal		Ager & Engs Htk.			Skov- og Mølleskyld			Landgilde.			Smaaredsel.					Hus- og Landgildep.		Anmkn.				
	Gaarde	Huse.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Rug.	Byg.	Havre.	Foder- ned.	Lam.	Ges.	Hens.	Sn.Æg.		Smaer	Rdl.	Sk.	
											Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.								Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.
Vordingborg Amt:																							
Gavnø Hovedgaard			106	6		1		3	1	1													
Vejlø Kirke med jus. patr.			44																				
Vejlø Sogn og By	13	14	96	1	3	2 1/2	2	6	3	2		104		1	5		13	13	52	26		35	32
do. (1)																							20
do. Svendstrup By*)		14																					84
do. Basnæs	9	5	44	3	2	1 1/2	2	2	2		54		1	1		9	9	36	18			21	
do. Rettestrup	8	3	53	1	3	1		8	6		24		32		1		8	8	32	16			18
do. med Vandmølle		(1)																					13
do. Abbednæs	1	5	2			1	2					4											21
do. Dybsø (til Græsning).			16	5	2	1																	2
Rønnebæk Sogn: Stenstrup	1		3	1	3	1																	160
do. Borup			10	2		2						10		1			1	4	2				4
Hammer Sogn: Lou	12	7	95	2				7	3	2		96		1	4		12	12	48	24			64
Mogenstrup do. Blangsløv	1		10	6	3				1	1													18
do. Pederstrup	1	1	9	1	2				1	1													12
Køng Sogn: Svine	28	3	152	5		1						168		3	4		28	28	112	56			18
Antvorskov Amt:																							
Karebæk Sogn: Enø	8	3	43	2	2	2							16										10
Fodby Sogn: Ydernæsgaard		3	12	2	2	2																	45
1 Hovedgaard, 2 Møller . . .	83	58	700	4		1 1/2	13	3	2		24		470		24	7		71	71	284	142		536
Lindersvold, 1 do.	36	34	263	6		1 1/2	11		1	1			94	4	55	2	8	16	15	34	31		218
Strandegaard, 2 do.	35	26	238	6		2	9	6	1	1**)	10		116	6	54			30	30	62	32 1/2		984
Summa:	154	118	1203		2	1 1/2	34	2		2	34		681	2	134	1	8	117	116	380	205 1/2	540	1739

*) Til Svendstrup By hørte 31 Tdr. Land med Htk. 2 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. (nu 2 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr.), der den Gang laa under Hovedgaarden, men ved Rentekamrets Skrivelse af 1/8 1818 paalagdes Byen.
 **) Efter den medfølgende Jordebog ved Købet udgjorde Skov- og Mølleskylden til Strandegaard 10 Tdr. 1 Alb.; men er maaske en Fejlregning, da der ikke ses, at nogen Skov er fragaet.

132

Det var saaledes et betydeligt Jordegods Konferentsraad Thott var bleven Ejer af, men kort efter hans Erhvervelse deraf indtraf den for Landvæsenet i Danmark mest ulykkelige Tid med Kvægdød og Misvækstaar; sidste havde raset flere Gange i Aarhundredets Begyndelse og fra 1718, som var et sørgeligt Hungersaar, vedvarede Misvækstaarene til ind i 30'ne. Det blev saaledes en besværlig ja saagodtsom umulig Opgave at bringe, særlig det omtrent ruinerede Gavnø Gods til Oprensning. Naar Bonden endda havde forstaaet sin Godsejers gode Hensigt, saa de i Forening havde stræbt der henimod, var der sikkert naaet til bedre Tilstande, men det havde Bonden almindelig den Gang ingen Forstaaelse af, og da heller ikke paa Gavnø Gods, hvor Befolkningen, trykket af den lange Række Uaar og udsuget af egennyttige Forvaltere, var bleven i høj Grad demoraliseret, forfaldne til Drukkenskab, Dovenskab og Raahed, hvormod saavel Ting- som Kirkebøgerne vidner*). — „Ond Vane har lange Rødder“, og der gik da ogsaa lange Tider, inden Forholdene bedrede sig. Den ny Ridefoged, Rasmus Parelius Langkjær (1737—39), havde sine Bryderier med Bønderne baade paa Hovmarken og i Tinghuset, hvor han paa sin Husbonds Vegne maatte paataale deres Forseelser og ofte drage dem til Ansvar derfor, og de samme Forhold vedvarede under hans Eftermand, Sør. Ivar Bruun, der var Ridefoged paa Gavnø fra 1739—56.

Konferentsraad Thott tog heller ikke blidt paa al denne Uvornhed, og da hverken Forstrækninger eller gjentagne Advarsler frugtede, begyndte han at sætte Bønderne fra deres Gaarde, for at give sine Formaninger til Flid og Ædruelighed større Eftertryk**).

*) Iblandt de mange Eksempler fra Gavnø Tingprotokol i denne Retning skal kun anføres: fhv. Gaardmand Bonde Hansen i Vejle holdt Kro i stor Stil og udtappede iverimod Helligdagsforordningen af 1735 — der forgæves var læst paa Birketinget, Tingdag efter Tingdag — Øl og Brændevin Søndag saavel som Hverdag, hvorfor han tiltaltes af Sognepræsten, Provst Borch, Gang efter Gang og maatte give Mulkt. Med Drikkeriet fulgte Slagsmaal og anden Raahed. Saaledes blev der den 4. 1737 ituslaaet 3 Fag Vinduer i selve Værtens, Bonde Hansens Stue af Hans Thomsen i Nylandshuset — „en ond og forrædelig Mand“, som han karakteriseres i Kirkebogen ved hans Begravelse 2. Søndag efter Paaske 1768 — og Oluf Pedersen i Basnæs. Den 7. 1739 var der samlet en stor Mængde Bønder fra Vejle, Svendstrup, Basnæs o. fl. Byer, som ligeledes midt under Drikkeriet kom op at slaa, hvor Hans Thomsen i Nylandshuset og Husmand Ole Larsen af Vejle bibragte Anders Nielsen og Anders Larsen af Basnæs „længe blodige Saar i Hoved og Ansigt“. Pintsodag s. A. foretrak de fleste Kirkegængere Bonde Hansens Ølstue for Kirken, saa der næsten ingen Mennesker kom i Kirke, hvorover Provst Borch klager. Af Kirkebøgerne føres den samme Klage, saaledes anføres Præsterne Borch og Hammer ved Indførelsen af Dødsfald: 23. Søndag efter Trin. 1755 begravedes Lars Giarmester, „et fordrunkent Menneske“. 1/2 1760 begravedes Ebbe Olsen, Husmand i Svendstrup, fh. Gaardmand i Rettesrup, 61 Aar: „Et ved Drik forarmet Menneske, som ikke taalte mine Formaninger“. 2/2 1764 begravede Mikkel Pedersen, Gaardmand i Vejle: „Et Menneske, der døde som han levede. Da han nemlig skulde til Gavnø døde han i samme Øjeblik han stod paa Vognen — og 100 Gange af mig formanet til at afstaa fra Drukkenskab, men, ak forgæves!“ — 2/2 1765 begravedes Thorkild Svendens Hustru, Bodil Hansdatter, Vejle, 27 Aar: „Fandtens død i et lidet Kammer, hvor hun var gaet ind for at drikke Brændevin“ — foruden mange flere Eksempler.

***) Allerde 1711 1738 frådromtes paa Gavnø Birketing 2 Bønder i Vejle deres Gaarde for Restancer og Bygningsfald: den ene af dem, Peder Hemmingsen, forblev dog i sin Gaard endnu i flere Aar, medens den anden, Peder Hansen, blev afsat; hans Restancer androge 315 Rdl. 5/4 Sk., medens hans Bo kun havde Dækning til 83 Rdl. 4 Sk.

2) 1741 frådromtes Gaardmand Christen Jakobsen i Rettesrup sin Gaard, som han fæstede 1636 af Gehejmeraadinde Krabbe, „for at befries for Soldateriet“, siger Fæstebrevet. Han modtog rigtignok ogsaa en faldefærdig Gaard, som han forpligtedes til at opbygge, „men han befriedes ogsaa for Indfæstning og for Høveri i 4 Aar, for at anvende Tiden til Gaardens Forbedring“, saa modtog han tillige Indbo og Besætning for 57 Rdl. 33 Sk. — Gaardens 3 Længer fik han opbygget, men Jorderne forsømte han, saa han tiltaltes for Ødselhed og Dovenskab — „skønt han og hans Kone var unge“, anføres det i Herskabets Tiltale. I Foraaret 1741 havde han hverken Føde eller Sædekorn ej heller Besætning, hvorfor hans Mark blev pløjet og tilsaaet paa Herskabets Bekostning, da han forinden havde givet sine Folk Afsked „eftersom han havde intet til Føde og intet var betroet noget Steds“, vedgik han i Forhæret. Han tog selv Tjeneste hos Gaardmand Hans Larsen i Vejle.

Dog vedblev Thott stadig ved Forstrækninger af alle Slags saa vel som ved Formaninger at paavirke sit Godes Bønder til det bedre, hvorom Forvalter Ivar Bruuns Udtalelser i Retsmødet ⁷/₁₆ 1740 i Vejle Tinghus ligeoverfor en Mængde af Godsets Bønder, der var indstævned for Restancer, bærer Vidne. Hans Ord faldt da nemlig saaledes: „I faa hvert Aar Laanesød samt Heste og øvrig Besætning, naar tiltrænges, I faa Bygningstømmer og Ildebrændsel, Vogne og Avlsredskaber, I love stadig Bedring — alligevel ere I dovne og drikkældige, komme i større og større Restancer og forside derved Eders Gaarde“. Indtil 1745 afsattes dog kun ialt 6 Gaardmænd paa Godset, hvilke ogsaa alle 6 stod i Restance hos Herskabet for omkring 300 Rdl., ja en af dem, Gaardmand Peder Madsen i Lou, stod endog i Restance for 454 Rdl. 46¹/₂ Sk., medens hans hele Indbo og Besætning kun androg 46 Rdl. 60 Sk. — han dømtes da ogsaa efter Reskriptet af ¹¹/₁₇; 1690 til at arbejde i Bremerholms Jærn ved Birketingsdommen af ²¹/₁₇; 1741.

Den væsentligste Aarsag, næst Bøndernes egen Skyld til den overhaandtagende Fattigdom var den ulykkelige Ordning af Landboforholdene med det trykkende Hoveri, der ikke levnede Bonden Tid og Lyst til at passe sin egen Bedrift — samt de barbariske Straffe, som mange Steder anvendtes for at tvinge ham hertil. Følgen heraf blev saa desværre den, at Bonden nedsank i Drukken-skab og Ligegyldighed for Fremtiden, — de skulde jo forsørges af Herremanden, der ifølge Lovgivningen var forpligtet til at forstrække Bonden med Føde- og Sædekorn, det saakaldte Laanekorn; derfor var der ogsaa altid et Oplag af Laanekorn paa Herregaardenes Magaziner, som vist under Gavnns Fallit 1736. Dette Laanekorn indkrævedes med stor Strænghed lige efter Høsten, saafremt Bonden da høstede noget, hvilket paa begge Sider avlede Bitterhed og ikke fremmede Fliden, idet Laanehistorien begyndte forfra. Hverken Helligdagsforordningen*) eller Straffen for at „forside“ sin Gaard formaaede at frembringe Flid og Ædruelighed. Tiilmed var det et tveægget Sværd, at sætte Bonden fra Gaard, thi det var ikke let for Herremanden at faa den besat igjen; derfor skete det tit, at Bonden, skønt han var fradømt Gaarden, alligevel fik Lov at beholde den; ja Herremanden maatte oftere sætte Bonden til Gaard igjen, naar han havde udstaaet sin Straf i Bremerholms Jærn, hvor doven, drikkældig og trodsig han end var, da Gaardene ikke maatte staa ubesatte. Forordningerne af ¹⁶/₁₇; 1725 og ¹¹/₁₇; 1740 satte nemlig Straf for at lade Bøndergaarde ligge øde, ligesom de ogsaa forbød Herremanden at indtage dem under deres Hoved- eller Sædegaarde, da han saa, ifølge de nævnte Forordninger, fortæbte alt sit Gods til Kronen. Disse strænge Bestemmelser hævdedes dog ved Forordningen af ⁶/₁₇; 1769, som satte en aarlig Bøde af 50 Rdl. for hver Td. Hartkorn Bøndergods, der inddrogtes under Hovedgaardens Avling, indtil det igjen blev udlagt og besat med Fæster. Og Bøndergaarde, som afbrændte eller paa anden Maade blev øde, skulde inden 3 Aar af Ejeren forsynes med Bygning, Besætning og Beboere under en Straf aarlig af 30 Rdl. pr. Td. Hartkorn „indtil den igjen var i fuldkommen Stand“. Det skete derfor ikke sjældent, at man forpligtede Husmænd i deres Fæstebreve til at overtage Gaarde for at skaffe disse

*) Helligdagsforordningen (af ¹²/₁₇; 1735) blev givet for at forhindre Bøndernes store Lyst til Gilder og dermed forbundne Leg og Drik, hvilke de efter nedarvet gammel Skik holdt til Aarets forskellige Tider. Kun Gæstebud ved kirkelige Handlinger som Bryllupper og Børnedaab tilloodes — men at lade sig disse Glæder fratage, var det sidste af alt, som Bonden fandt sig i; han stillede sig derfor i afsjort Krigsforhold til Øvrigheden og holdt sine Fester, hvorfor ogsaa Helligdagsforordningen til Bondens store Glæde ophævedes af Frederik den 5. den ¹²/₁₇; 1748.

besat — hvad der ogsaa haves Eksempler paa fra Gavnø Gods, da Bønderkarlene efter endt Krigstjeneste flygtede fra Godset for at blive fri for at overtage Gaard.

Loven om Gaardfæld af $2\frac{3}{4}$, 1682 og om Besætningen til en Gaard af $1\frac{1}{2}$, 1701, der satte denne til en Værdi af 138 Rdl. 26 Sk. ^o), blev i manges ubillig Godsejers Haand en let Paastand til at sætte Bonden fra Gaard, men disse synes ikke at være bleven bragt i Anvendelse i deres fulde Strængthed her paa Godset, om end Konferentsraaden ved enkelte Lejligheder, saavel nu som senere optraadte vel strengt**), ligesom ogsaa hans Forvaltere til Tider optraadte haardt, som Bruun, der lod Bønderne tærskes Sæd og skove Brænde udover deres Pligt, men han lod dog Betalingen derfor afskrive paa deres Restancer, hvad Tingbøgerne vise; men ellers fremgaar det af de gamle Tingbøger, at fraregnet Raahed***) og Opsætsighed, som man ikke kunde undgaa at straffe, var det et velvilligt Herskab Gavnø havde faaet i Konferentsraad Thott.

I nogle Aar synes der virkelig at være Fremgang i Bondestandens Kaar paa Gavnø Gods, men da kom i Midten af 1740'erne Kvægdøden og senere (1755—62) en Række Misvækstaar, som gjorde Bondens Armod og Elendighed fuldkommen.

Kvægdøden skal efter Braschs Vemmetofte Beskrivelse været begyndt i Lundby Sogn i Sydsjælland, og skal i de nærmeste Aar efter ogsaa have raset paa Gavnø Gods, særlig i Vester Egersborg†). Paa Lindersvold og Strandegaards Godser døde ikke mindre end 335 Stkr. Kvæg i Aarene 1745—49.

Man kan skelne imellem 4 Perioder, hvori denne Landeplage optraadte:

I 1. Periode (1745—47) blev først Tungen og hele Munden paa Kvæget besat med blaaagtige Pletter ikke større end et Knappenaalshoved, dernæst blev Tungen haard og stiv at føle paa, og Øjnene løb syrlig med Vand. For at helbrede Sygdommen gnedes Tungen med Salt, Allun og Vand til den blev ren og blød. Hos de døde Dyr viste sig Lever, Lunge og Hjerne at være forraadnede ††).

*) Den Besætning, som efter Forordningen af $1\frac{1}{2}$, 1701 skulde findes paa en Bondegaard var for Gavnø Gods Vedkommende: 2 Vognbæster à 16 Rdl., 6 Plougbæster à 6 Rdl. 4 Mk., 1 beslagen Vogn med Behør 16 Rdl., en Ploug med do. 3 Rdl. 2 Mk., 1 Tromle 2 Rdl., 1 Harve 4 Mk., og af Sæd $7\frac{1}{2}$ Td. Rug à 3 Mk., $9\frac{3}{4}$ Td. Byg à 7 Mk. og $2\frac{1}{2}$ Td. Havre à 5 Mk. 4 Sk., ialt 117 Rdl. 3 Mk. 6 Sk., hvilket dog var over 20 Rdl. mindre end det efter Forordningen normerede (Gavnø Tingbog).

Saaledes sættes $2\frac{3}{4}$, 1752 Bonden Christen Christoffersen, Enø, fra sin Gaard, skøndt han kun skyldte 30 Rdl. til Herskabet, hvorfor ogsaa Forvalter Bruun søger at formaa ham til at stille Kavtion for Pengene — „for at befries for Straf“, men da Bonden ikke kunde skaffe denne, blev han skønt han havde 3 smaa Børn, sat fra Gaard og udkrevet til Soldat.

**) Som Eksempel paa Tidens Raahed skal her anføres Landsodet Anders Nielsen Gjøde fra Svinnø Han var først Landsodet for Gavnø Gods, men da han efter endt Tjenestetid 1742 udsagde Gaardmand Hans Mikkelsen, Svinnø, paa Livet, blev han 1743 afgivet til Kavalleriregimentet i Slagelse. Ved en kortere Permission, under hvilken han er hjemrejst, udsiger han Kristi Himmelfærdsdag 1745 Gaardmand Kristen Michelsen, Svinnø, paa Livet efter at have mishandlet ham og hans gamle Kone. Nogle Dage efter $1\frac{3}{4}$ s. A. overfalder han med dragen Kaarde og Stenslag nogle Bønder fra Svinnø ved Vejlbroen, da de tog hjem fra Gavnø, hvor de havde pløjet „Ondsag og Pintscheelligt“ — ved hvilken Lejlighed han iøvrigt fik Prygl „og maatte flygte ad Apnis til“. Efter endt Militærtjeneste er han med Svinnø Tredning til en Kornagning paa Gavnø den $1\frac{1}{2}$, 1748, hvor han overfalder Forvalter Bruun med Næveslag under Øret og i Nakken, samt udsiger ham paa Livet. Han blev derfor ved Hjemtinget $1\frac{1}{2}$ s. A. af Birkedommer Hytter og 8 Meddomsænd dømt til at gaa i Fængsel og Arbejde i nærmeste Fæstning paa Livstid, betale Bøder for sine Lejemaal med 4 Kvinder, miste sin Ære og betale Sagens Omkostninger. Denne Dom indankes for Landstinget ved Byfoged Friis i Ringsted den $1\frac{1}{2}$, 1749, og Dommen fordes skærpet til Livsstraf eller i det mindste Fængsel paa Livstid i Kjøbenhavns Fæstning. Han dømmes da ogsaa af Landsstinget den $2\frac{3}{4}$ s. A. til at arbejde i Jærn paa Korsør Fæstning, betale for sine Lejemaal samt Sagens Omkostninger. Han sad imidlertid i Arresten i Næstved, men da endelig Stævningsmændene den $\frac{3}{4}$ forkyndte Dommen der, er Fuglen fløjet, Anders Gjøde flygtet.

†) Pastor Hammers Indberetning om Vejle, Vester Egersborg Sogn, i Provinsarkivet.

††) Gavnø Tingbog meddeler: Lørdag den $1\frac{2}{9}$, 1750 var Christen Christoffersen Karl fra Enø til Hove paa Gavnø for at age Gødning, da skete det, at den ene Hest pludselig styrtede død om for Vognen

I 2. Periode (1749—51) døde især mange Faar, da man nu havde anskaffet sig Faar i Stedet for Kvæg, saa at Bonden kom til at mangle Uld til Klæder og Strømper. Denne Art af Kvægdøden optraadte temmelig ondartet paa Gavnø Gods, medens den ikke synes at have været meget udbredt paa Lindersvolds og Strandegaards Godser. Dog synes flere Byer paa Gavnø Gods ikke i nogen høj Grad at have været hjem søgt af Soten — eller ved Herskabets Hjælp snart at være bleven forsynet med en ret betydelig Besætning, hvad der fremgaar af en Taksationsforretning fra Foraaret 1755 over Vester Egersborg, Rettestrup og Basnæs Byers fælles Græsningsfang, der angiver 440 Høveders Græsning for Vester Egersborg, 230 for Basnæs og 240 Høveder fra Rettestrup By, heri dog medregnet Faar og Svin saaledes: at 3 Faar og 3 Svins Græsning ansattes hver lig 1 Høveds og 1 Hest til $1\frac{1}{2}$ Høveds Græsning, hvad der for de 2 sidstnævnte Byer var ca. 25 Høveder pr. Gaard og for Vester Egersborg kun 15 Høveder, som ganske vist var lidt, men for de 2 andre Byer kunde ansættes til 10 Heste = 15 Høveder og de øvrige 10 Høveder kunde være 2 Køer, 12 Faar og 12 Svin, der var den almindelige Besætning paa en Gaard i de Tider, selv naar ingen Farsot optraadte. (Se Gavnøs Fallit 1736.)

I 3. Periode (1762—63) begyndte Sygdommen med en stærk Svulst i Halsen eller Hovedet paa Kvæget, Galden viste sig at være umaadelig stor, og Kallunet var forbrændt hos obducerede Dyr. Sygdommen rasede værst i Omegnen af Lystrup og Lindersvold samt i Kongsted og Vester Egede Sogne, men var dog ikke saa udbredt paa Egnen som tidligere.

I 4. Periode, fra 1768 og med Afbrydelser til 1781, rasede Sygdommen især i Stevns Herred, men optraadte ogsaa temmelig ondartet paa Lindersvolds Gods, hvor der bl. a. i Snesere Sogn døde et stort Antal Kreaturer, saavel Heste som Køer, hvad der ses af Skiftesamlinger fra den Tid: ofte 5—6 Heste og 2 à 3 Køer paa 1 Gaard, saa at Thott bl. a. en Gang sendte 10 Heste og 46 Stude til Bønderne paa Lindersvold og Strandegaards Godser. I Etatsraad Rasmussen „Optegnelser om Gisselfeld“ anføres, at der døde 23 Heste paa 5 Gaarde i Sneseretorp.

Først da der paa Øvrighedens Foranstaltning skete en almindelig Nedslagning af smittede Besætninger, standsede endelig Kvægdøden efter at have huseret her i Landet i over 30 Aar; men denne Foranstaltning kostede Regeringen betydelige Summer, da Bønderne fik Erstatning for det nedslagne Kvæg: 7—8 Rdl. for 1 Ko, 5—6 Rdl. for 1 Kvie og 9 à 10 Mk. for en Kalv. Allerede 1748 og følgende Aar ses det af gamle Skattebøger fra Snesere Sogn, at Bønderne fik Eftergivelse i kgl. Skatter „ifølge Forordningen om den grasserende Kvægdød“, hvilke Summer dog senere fordredes tilbagebetalt. Slemt havde Kvægdøden raset i hele Syd- og Østsjælland i den lange Aarrække. Efter Sagnet skal kun en eneste Ko i Brøderup i Snesere Sogn have overlevet Kvægdøden 1762—63. En almindelig Forfærdelse, fortalte de gamle, greb Folk; næsten alt Arbejde standsedes, derimod samledes man i Skoler og Huse, sang Salmer og bad om Pestens Ophør. I Kirkerne afholdtes ekstraordinære Bededage, hvor der fra Prædikestolen bades

førend den kunde blive fraspændt. Natmanden fra Næstved opskar og undersøgte Dyret Søndag Morgen derpaa — „og viste det sig, at Lever og Lunge var forraadnede, hvad der ved Synsvindner bevises at være Symptomer paa Kvægdøden“. (Disse Symptomer fra 1. Periode synes saaledes at være optraadt senere paa Gavnø Gods end andre Steder.)

efter den ved kgl. Reskript af ²⁶/₇ 1745 foreskrevne Formular: „Sig Herre, det er nok, og lad denne Plage ophøre“; den 1. almindelige Bededag holdtes allerede ⁹/₁ 1745.

1746 udkom en Vise om „den bedrøvelige Kvægdød“, som blev sunget af Folk mange Aar efter Plagens Ophør — og hvis 1. Vers her anføres:

„Kommer alle Folk og skuer Herrens store Vredes Riis!
 „See, hvor hand hver Siel nu truer, som ham ingen Lof bevisi
 „Da hand Pest blandt Qvæget sender, og om sig ey Folk omvender,
 „De forvist nok vide maa, det dem ligesaa vil gaa“).

Til Kvægdøden kom Misvækstaarene 1755—61. Særlig slemt var Aaret 1757, da Vinteren begyndte i September og varede til Slutningen af Marts. I dette Aar høstedes kun 2 Fold, men i ingen af de nævnte Aar avledes det nødvendige Brødkorn, saa Bonden maatte nøjes med Byg-, Ærte- og Hejrebød og drikke Vand til, da han ikke havde Sul til Brødet, eftersom Skoven i disse Aar ikke gav Olden til Svin. Som Følge af disse Onder nedsank Bonden i Elendighed og Armod. Smør og Mælk manglede, og Byg til Øl ligesaa. Det blev anset som Velstand, naar der ejedes en Jærnkakkelov og Kobberbryggerkedel, og sjældent fandtes saadanne paa Skifter før henimod Slutningen af Aarhundredet. Med Undtagelse af, hvad der absolut maatte laves af Jærn, var alt Husgeraad af Træ: Træbismere, Træmortere og Træpottekander osv.¹⁵⁾ Dog gav disse Ulykkesaar vistnok Stødet til de store Landboreformer, som i flere Aar var behandlede af den staaende Landbokommission: „Generallandets Økonomi- og Commerce-Collegio“, hvoraf Thott til Gavnev var Medlem — og som allerede i Slutningen af 1760erne begyndte at virke.

Som ovenfor nævnt giver Skiftebreve fra hin Tid et talende Bevis om Tidens Armod; ogsaa Auktioner ved Dødsboer er sikre Beviser derom, idet disse almindelig kun indbragte fra 20—60 Rdl. Det mindste Beløb vi har fundet anført i Gavnev Tingprotokol er ved Auktionen efter Mølleren i Vejlv Vejrmølle, Michel Caspersen, den ²⁶/₇ 1748, der indbragte 23 Rdl. 43 Sk. — naar undtages Auktionen ¹³/₂ 1755 efter Indsiddet Niels Pedersen i Vester Egersborg, der kun indbragte 11 Rdl. 78 Sk.; og de højeste Beløb er efter „Peder Murmeister i Apnis“ den ²²/₁ 1747 med 63 Rdl. 50 Sk. samt efter Husmand Knud Jørgensen, „Opsynsmand ved Ydernæs Græsning“ med 61 Rdl. 48 Sk. Om Auktioner efter Gaardmænd er der sjældent Tale, da det meste af Besætningen og Indboet almindelig var leveret af Godsejeren, og derfor tilhørte denne eller ogsaa udlagdes ham for Restancer og ydede Forstrækninger. Af de faa vi har set i nævnte Tingprotokol er Auktionen efter Gaardmand Peder Jørgensen, Svinø, 1756, som kun indbragte 30 Rdl. 6 Sk.

Til Sammenligning mellem Bondens og mere heldigstillede Folks Vilkaar kan anføres, at Auktionen efter den 80-aarige Birkedommer Hytter, død ²¹/₂ 1752, den ⁹/₁ nævnte Aar kun indbragte 96 Rdl. 84 ¹/₂ Sk., og Auktionen efter Oldfruen Bodil Smith paa Gavnev i Juli 1760, som indbragte 90 Rdl. 50 Sk., hvad der jo kun kan regnes for Smaasummer, naar Auktionen efter den tyske Murpølerer Joh. Gotfried Eichfeldt i September 1757 indbragte 67 Rdl., ligesom Auktionen ¹³/₇ 1749 efter Pigen Gertrud Christoffersdatter, tjenende Godsforvalter Brun, Gavnev, indbragte 31 Rdl.

¹⁵⁾ „Een nye Viise om dend store Landeplage, den bedrøvelige Qvæg-Syge, som først tog sin Begyndelse ved Juule Tider udi Holsteen osv.“. Trykt Aar 1746.

88 Sk. Og selv Auktionen efter en Velhaver som hendes Husbond, Godsforvalter og Forpagter Ivar Brun, Gavnø, den $21/1$ 1755, indbragte dog kun 622 Rdl. 43 Sk.

Følgen af alle disse Ulykkesaar viste sig snart i en bedrøvelig Armod og tillige deri, at i Tidsrummet 1749—60 fradømmes over en halv Snes Bønder paa Gavnø Gods deres Gaarde for Restancer af omkring 3—400 Rdl. til Herskabet. Nogle af de mest forsømmelige blev sat fra Gaardene, men flere af de „fradømte“ blev siddende i deres Gaarde mange Aar efter, hvad der med Vished fremgaar af de gamle Ting- og Jordebøger.

Hvorledes selve Hovedgaarden Gavnø slap over Kvægdøden har vi for-gæves søgt Oplysninger om i Godsarkivet; at den har raset her, er dør næppe Grund til at tvivle om; men den synes dog ikke at have været i den Grad ond-artet som paa Gisselfeld og Vemmetofte, og Grunden er maaske den, at her faa Aar før Gavnøs Fallit 1736 af Etatsraadinde Brahe var opført en ny og velindrettet Hollænderilænge, der endnu ved Overleveringen den $1/3$ 1755 til den ny Forpagter P. S. Hoff betegnes som „tilbørlig og forsvarlig i alle Maader“, og det siges i Synsforretningen, at saavel Laden, Fæhuset, Studestalden, Hestestalden, Faarehuset og Svine-Ejlen i Gaarden er repareret og forsynet med nye Døre og Luger Aaret tilforn, da den nye Forpagterbolig af 40 Alens Længde og 14 Alens Brede med 11 Værelser var opført. Hollænderiet paa Gavnø anføres samtidig at udgøre 131 Køer, 2 Tyre og 9 Kvier, som Forpagteren forpligter sig til at bringe op til 150 Køer foruden Kvier og Tyre. Den ny Forpagter af Gavnø fra $1/3$ 1759 Iver Tønnesen havde en Besætning af 300 Stude; der nævnes vel ingen Køer, men da det ikke er nogen Overleveringsforretning, men Tingbogen her er vor Kilde, er det muligt, at Forpagteren har haft Køer, hvorvel det store Antal Studes Græsning synes at udelukke Muligheden af en større Besætning af Malkekvæg, om ogsaa Gavnø havde store Græsgange paa Ydernæsgaarden og Dybsø — muligen tilhørte Malkekvæget Ejeren af Gavnø*).

Mærkeligt er det, at Gehejmeraad Thott midt under disse trange Tider fik Raad til at ombygge Gavnø Hovedbygning i Aarene 1755—58, idet han nemlig opførte en 3. Etage paa de gamle Mure, hvad der fremgaar af en Synsforretning af 1760. Nogle Aar efter blev der tilbygget ca. 20 Alen mod Vest til Kirkefløjen. Han benyttede til denne Ombygning udelukkende udenlandske Haandværkere, særlig Tyskere**).

Efter nævnte Synsforretning var Værelserne i det restaurerede Gavnø følgende:

- I *Kældretagen*: 1. Herskabets Køkken, 2. do. Kælder, 3. Folkespisetuen, 4. Det gamle Fogedkammer, 5. Fogdens Kammer, 6. Gartnerens do., 7. Oldfruens

*) Tingbogen oplyser, at Forpagter Iver Tønnesen af Gavnø den $2/3$ 1759 faar tinglyst en Obligation paa 2800 Rdl. — Gæld, som han skylder Gehejmeraad Jacob Benzon til Cathrineberg og Ruggaard. Ko. Ma.s Statholder i Norge og Stiftsbefalingsmand over Aggershus Stift, hvorfor han stiller sit hele Bo — deriblandt 300 Stude à 10 Rdl. Stk. — til Værdi ialt 3803 Rdl. i Pant. Det er vistnok for at betale denne Gæld, at han — ligeledes efter Gavnø Tingbog — ved Sluttedel, dateret Gavnø den $29/6$ 1759 — altsaa kort efter ovennævnte Obligations Tinglysning — sælger 230 Stkr. Stude til Kjøbenhavns Postmester Jens Heug til 33 Rdl. Parret, 80 Stkr. straks og Resten i 5 maanedlige Rater, frit leveret i Kjøbenhavn, hvilket Salg indbragte ham 3795 Rdl., altsaa godt og vel Dækning for sin Gæld med forfaldne Renter. Han skyldte forresten ogsaa Gehejmeraad Thott $1/2$ Aars Afgift af Gavnø, 1400 Rdl.

**) 2 af disse tilsatte Livet under Arbejdet ved Ombygningen, idet de faldt ned og slog sig ihjæl. Vejle Kirkebog oplyser herom: den $29/10$ 1755 begravet Markus Meyster, Tømrersvend, 30 Aar, og $1/9$ 1757 begravet Johan Gotfried Eichfeldt, Murpølerer, 34 Aar, begge med Tilføjeisen „en af de tyske Svende paa Gavnø, som faldt ned og slog sig ihjæl“. Ved Auktionen over sidstnævntes Ejendele, nævnes 30 Murer-, Tømrer- og Snedkersvende foruden Stenhuggere.

do., 8. Jomfruens do., 9. Tjenerens do., 10. Skyttens do., 11. Mælkekammeret og 12. Værkstedet.

I 2. Etage: 1. Portsalen, 2. Kabinettet, 3. og 4. Kamre, 5. Stuen ved Trappen, 6. Galleriet ved den store Sal, 7. den store Sal (Riddersalen), 8. Brahes Kammer, 9. Runddelen, 10. Grønne Stuen, 11. Blaa Stuen, 12. Frøken Thotts Sovekammer, 13. Herskabets do., 14. Fruerpigernes do., 15. Gangen.

I 3. Etage: 1. Portsalen, 2. Kammeret næstved, 3. Galleriet, 4. Kammeret paa venstre Haand, 5. Forgemak, 6. Salen over Stenstuen, 7. do. over Runddelen, 8. Salen under Altanen, 9—13. Gæstekamre, 14. Kammeret ved den yderste Trappe.

Ved denne Ombygning opnaaedes vel, at Gaarden fik anseelige Bygninger, men uden noget Særpræg eller særlig arkitektonisk Skønhed. Alle 3 Fløje var gul- og hvidmalede og dækkede med et højt Tag af glacerede Tegl. Paa Hovedfløjens nordre Ende er et firkantet taarnagtigt Fremspring, rimeligvis den oprindelige Borgs Fæste, hvilken tilligemed Kirken og nogle Kælderhvalvinger i den nordre Fløj er de eneste Levninger af Dronning Margrethes Kloster. Over Midten af Hovedfløjen ind mod Gaarden anbragtes Bygherrens og Frues Vaaben-skjold med Navne og Aarstallet 1755.

Allerede den Gang havde Gehejmraaden samlet en Mængde Malerier — efter Synsforretningen 314 Stkr. — hvoraf 67 var anbragt i Kirken, 63 i grønne Stuen, 28 i Portsalen, 97 i det store Galleri paa 3. Etage og 59 i Kirkegangen.

I Haven var der opført et Lysthus, hvori fandtes 1 Bord, 2 „Lehnstole“ og 12 Gulddærs do. samt 1 stort Spejl. Endvidere var der anbragt 10 Stenstatuer i udklippede Nischer langs Gangene og 14 Bænke i Buskadserne foruden 20 „Ryg-bænke“ (: med Ryglæn) samt Vaser og Urtepotter i Mængde foruden 8 Mistbænke.

Saaledes saa der ud paa Gavnø 1760 og nærmeste Aar efter, men Gehejmraaden forskønnede stadigt denne sin Hovedgaard og dens Omgivelser. Saaledes byggede han 1766 den over 200 Alen lange Bro, som førte fra Øst over til Gaarden; og rimeligvis er den 1623 nævnte Holbro, der fra Ladegaarden mod nord førte over til „Møllebanken“ ved Vejen til Abbednæs, først nedlagt nu. Selve Værelserne udsmykkede han med kostbare og antikke Møbler og en sjælden Samling af kostbare Malerier, saa Gavnø ved hans Død 1785 vel kunde regnes for et af de skønneste Herresæder i Danmark.

Af Registreringsforretningen over Gavnø efter Grevens Død, udført 14.—18. November 1785, i Overværelse af Grevens Universalarving, Kammerherre Reedtz til Voergaard, af Amtmand Bjelche, Næstved, med 4 tilsagte Vurderingsmænd, fremgaar Slottets rige Udstyrelse, der danner en stærk Modsætning til Gavnøs Møblering 1736; men imellem disse 2 Aarstal ligger ogsaa en af vort Lands energiske og dygtigste Mænds aldrig trættende Samlerlid. Vurderingen af Malerierne udførtes af Professorerne C. A. Lorentzen og Schytz. Samlingen udgjorde 2166 Numre paa Gavnø foruden 125 Malerier paa Lindersvold og en Del i Palæet i Kjøbenhavn. Skønt Priserne paa mange af Malerierne var fabelagtige smaa i Sammenligning med vor Tids, udgjorde deres Værdi — alene for Gavnøs Vedkommende — 18,380 Rdl. 2 Mk. Fortegnelsen herover omfatter 3 store Bind, og Vurderingen og Beskrivelsen varede ca. 1 Maaned og endte først ¹/₁₂ s. A.

Efter ovennævnte Registreringsforretning, sammenholdt med Fortegnelsen over Malerierne i de forskellige Værelser, kan man nogenlunde fremstille Værelsernes Montering; men da dette vilde føre for vidt, skal vi kun omtale

de vigtigste Værelses Udstyrelse, idet vi tilføje Priserne for de væsentligste Møbler og Malerier.

I *Brahes Kammer* (Nr. 8 i 2. Etage), hang 17 Malerier paa Væggene, af hvilke fremhæves Cantsler Wind og Familie, 16 Personer, malet 1672, vurderet til 200 Rdl. Paa Gulvet stod 8 Guldlædersstole omkring 1 Marmorbord med Forgyldning, og i et Skab i Væggen med 8 Rum opbevaredes et Sølvservice paa 154 $\frac{1}{2}$ Lod foruden en Mængde Glas og Karaffer hørende hertil.

I *Spisesalen* (vistnok „Blaastuen“, Nr. 12) hang paa Væggene 44 Malerier deriblandt Rembrandts Johannes Døbers Halshugning — en Original — vurderet til 200 Rdl. Her stod et 8 Dages Stueuhr 1 hvidmalet Ramme med Forgyldning til 12 Rdl., 4 Lænestole med Sæde og Ryg af Plyds, hver til 7 Mk., 9 Guldlædersstole à 1 Rdl., og paa Bordet stod 2 Porcellænskander med Fod af Zink til Værdi 10 Rdl., foruden mere.

„I *det lidet Kammer nestved*“ (Fadeburet) opbevaredes 8 runde Porcellæns Fade à 24 Sk., 4 aflange og ottokantede do. à 24 Sk., 5 Salatfade à 1 Mk., 3 Assietter à 1 Mk., 3 Terriner med Laag à 5 Mk., 6 høje Porcellænskrukker til Opsats à 2 Mk., 2 aflange Terriner med Laag à 1 Rdl., 2 runde do. à 4 Mk., 2 mindre do. à 2 Mk., 21 dybe og 33 flade Tallerkener à 8 Sk., 1 Glas-Pyramide til Geléer, 12 Vinglas à 8 Sk., 4 Karaffer og 1 Sølvbordklokke til 5 Rdl., foruden flere andre Sager hørende til Borddækning.

I *Runddelen* (2. Etage, Nr. 9) 96 Malerier, hvoraf ingen er af særlig Kunstværdi. Her stod et forgyldt Konsolbord til 1 Rdl.s Værdi, 2 gamle Geridoner — vistnok de nævnte fra 1736, 2 Lænestole med Plydsryg og do. Sæde à 7 Mk. Stk., 3 Guldlæders do. à 1 Rdl., 1 Ghatol til 10 Rdl., „som ikke kunde aabnes af Mangel paa Nøgel“. Udenfor Runddelen laa „Gammelhaugen“.

I *Familiestuen* (2. Etage Nr. 10) hang 63 Malerier af Gehejmerraadens og hans Frues Forfædre, vurderet til 650 Rdl. Her stod en „Comodi-Dragekiste“ med 3 Skuffer, fineret og indeholdende: 9 Fag Netteldugsgardiner med Kapper à 4 Mk. pr. Fag, et rødt Plydsklæde med Guldgalonier, Navne og Aarstallet 1771 til Alteret i Kirken, 1 do. Messehagel med Navn og Aarstallet 1638 (Knud Thotts Fødselsaar), en Lærredsdug med Kniplinger, 1 do. Messeskjorte, ialt 12 Rdl., samt 1 Sølvbæger med Fod 50 $\frac{1}{2}$ Lod (Alterbægeret). Endvidere stod her en Canapé med Overtræk „saa god som 8 Mk.“, 8 Lænestole à 7 Mk., 1 gammel Kakkelovnsskærm fra Kristian den 1.s Tid stod foran Jærnofnen, — maaske en Arv fra Axel P. Thotts Tid — samt et fineret Chatol med Opsats, Spejl og forgyldte Zirater, vurderet til 16 Rdl. m. m.

I *Kabinettet* (vistnok Nr. 2) hang 31 Malerier, deriblandt Kristian den 1. med Dronning Dorothea, Frederik den 3. og Dronning Sofie Amalie, hvert til 16 Rdl., Frederik den 4. efter Richardt til 20 Rdl., Kristian den 6. af Duval til 20 Rdl. og Kristian den 4. i hel Figur af Carl von Manderen til 10 Rdl. 2 Mk. samt Frederik den 5. med sine 2 Dronninger, Copi efter Pilo 15 Rdl. osv. Af Møbler stod her et forgyldt Consolbord med Marmorplade til 3 Rdl., 1 Canapé med broderet Betræk til 3 Mk., 2 Lænestole med grønt Plyds à 1 Rdl., 1 do. à 5 Mk. og 2 Taburetter à 3 Mk., 1 Thebord med malede Stenfliser 4 Rdl., 1 Kakkelovnsskærm med Sølvsnore til 10 Mk.

I *Grevens Sovekammer* (Værelse Nr. 13) hang 45 Malerier, hvoraf de fleste var bibelske, men ogsaa flere verdslige, som David forelsker sig i Batsaba, Ceres,

Frugtbarhedens Gudinde, og Bachus, Vinens Gud. Af Møbler stod her Grevens Himmelseng med Sirtzes Omhæng til ialt 5 Rdl. foruden 4 Dynner med Dun à 2 Rdl., 1 Tæppe med Dun, 2 Hoveddynner à 4 Mk., 2 Trækpuder à 4 Mk. Ved Sengen stod en ældgammel „Lehnstol“ til 8 Sk., 6 Stole à 4 Mk., 2 Taburetter, 1 Bord med 4 Skuffer til 8 Mk. og en Natkomode m. m.

I Kirkegangen (2. Etage Nr. 15) hang 139 Malerier, alle Familieportrætter, til samlet Værdi 830 Rdl. I Hjørnet ved Døren stod — som endnu — 1 otte Dages Stueuhr til Værdi 12 Rdl., 3 Guldlæders Stole, en indlagt Dragkiste med 4 Skuffer og Messingbeslag til Værdi 6 Rdl.

I Gangen paa højre Haand ved den store Trappe hang 36 Malerier, alle Familieportrætter, deriblandt Knud Trolle, Holmegaard, og Fru Bergitte Restorph, Thotts Medarvinger til Gavnø.

Foruden Fruerpigernes Kammer var her 4 Gæstekamre i 2. Etage, men alle med tarvelige Malerier og Møbler.

I 3. Etage, *Portsalen*, hang 56 Malerier, hvoraf 38 med berømte Mænds Portrætter à 12 Rdl. Stk. samt 16 islandske Vues (Udsigter). Af Møbler nævnes en indlagt Dragkiste med 5 Skuffer, et kinesisk Skab paa drejede Fødder med 2 Døre og mange Skuffer til 2 Rdl., 2 Guldlæders Stole à 8 Mk.

I *Hjørnesalen til Haven* hang som Supplement til 1. Værelse blandt de 53 Malerier 34 berømte franske Mænd à 12 Rdl., ellers med Møbler som i Portsalen.

I *Grevens Skrivestue* ud til Forpagtergården, altsaa i nordre Fløj, hang 53 Malerier, deriblandt det indvendige af et Tempel af Fabrii til Værdi 12 Rdl., 2 Billeder af Henrich Kroch: Bachusfest og Prins Paris Dom, hver til 16 Rdl., og de 4 Aarstider af en fransk Mester til 48 Rdl.s Værdi. Her stod et smukt gammelt indlagt Chatol med Opsats til 10 Rdl., 1 Consolbord med Marmorplade til Værdi 8 Mk., 4 Lænestole med Plydsbetræk til 4 Rdl., 6 Guldlæders do. til samme Pris, et Kvadrillebord (Spillebord?) til 4 Mk., 1 Kakkellovnskærm med Sølvsnore, og paa Væggene hang 1 Situationskort over Gavnø og 1 do. over alle 3 Hovedgaarde — som endnu findes — samt 1 Spejl i Glasramme.

I de derefter følgende 4 Kamre, der brugtes som Gæsteværelser, da der var anbragt Senge heri: Skab-, Slag- og Himmelsenge, sidste med 4 røde Fløjels Omhæng foret med hvidt Atlask samt med gule Silkelidser. Denne Seng var vurderet til 24 Rdl., med Sengklæder af Dun, vurderet til 12 Rdl. 2 Mk., ialt 36 Rdl. 2 Mk.; her hang flere gode Malerier: Prins Jørgen og Dronning Anna af England af Vessing, vurderet til 60 Rdl., i et andet 32 berømte Mænds Portrætter à 12 Rdl. samt et mythologisk Stykke af en italiensk Mester til 200 Rdl. Af Møbler fandtes i „*Hjørnestuen til Haven*“, som et af disse 4 Kamre benævnes, et stort Spejl i forgyldt Ramme, som forestillede det Thottske Greve-Vaaben.

I *Hjørnestuen* ligeoverfor ud til *Avlsgården* hang 85 Malerier, hvoraf 26 bekendte franske Damer: Kongers Dronninger og Maitrasser. Her stod et kinesisk Skrin af Elfenben til 5 Rdl., endvidere stod her 8 Stole med blaa Damaskes Hynder m. m.

I den store Gang ud til Haven, kaldet *Galleriet*, hang 98 Malerier, deriblandt 1 Køkkenstykke af „*Sneser*“ til 300 Rdl., 2 do. af M. D. Hondoveller, hvert til 200 Rdl., Johannes Døbers Hoved forevise Herodes, en ægte Rubens, til 500 Rdl., 1 Søstykke af Stouch til 300 Rdl., Venus og Cupido i naturlig Størrelse af en italiensk Mester, 300 Rdl. — foruden en Mængde Malerier fra 60—80 Rdl.s

Værdi. Flere af disse Billeder findes nu anbragte paa Væggene i Hovedopgangen fra Porten i nordre Fløj. Her opbevaredes saaledes Perlen af Grevens berømte Malerisamling. Af Møbler var her kun 12 Stole med Guldlædersbetræk à 8 Mk., anbragte til Bekvemmelighed for Beskueren af disse Skatte. Fra Galleriet førte 5 Døre til lige saa mange *Gæstekamre*, der var prægtigt udstyrede med Senge og andre Møbler samt skønne Malerier af italienske og hollandske Mestre, hvoraf flere var vurderede fra 40—100 Rdl. Af Senge nævnes i 1. Kammer, nordligst, en Himmelseng med 6 Stkr. lyseblaat vadret Omhæng af Silkefor, foret med rødt Taft, som med Sengklæder var vurderet til 28 Rdl. 2 Mk. I 3. Kammer 1 Himmelseng med 4 røde Damaskes Omhæng og Kapper med Sengklæder, vurderet til 24 Rdl.; i 4. Kammer 1 Fyrre-Himmelseng med 5 Omhæng af indiansk Tøj, der med Sengklæder vurderedes til 18 Rdl.

For Enden af Galleriet førte „den lille Trappe“ ned til Kirken eller som det nu kaldtes *Kapellet*. Det var forskønnet med 72 Malerier, hvoraf nævnes: de 4 Evangelister i Ibentræs Ramme, hver til 20 Rdl. Stk., endvidere Jesus i Gethsemanne, Peters Fornægtelse, Christus for Pilatus, Den hellige Nadvere o. m. fl., hvoraf de fleste endnu findes her.

Paa *Pulpituret*, som omgav Kirken paa 3 Sider, opført 1771 af Grevnen, hvorom et Skjold foran Orgelet med hans og Fruens Vaaben, Navnetræk og nævnte Aarstal minder, hang 79 Malerier, hvoraf fremhæves: Madonna med Jesusbarnet af en italiensk Mester, Christus paa Korset i en smuk Billedhugger-Ramme, samt Dommedagen af Rubalt.

I nederste *Kirkegalleri* hang 67 Malerier, bl. a. Den hellige Helene, spillende paa Positiv, i Ibentræs Ramme, til 60 Rdl., Christi Omskærelse af en god Mester til 300 Rdl., Den hellige Familie af Rubens, desværre meget beskadiget, men dog ansat til 150 Rdl.s Værdi, Den vantro Thomas af G. v. Gract til 300 Rdl., en bibelsk Historie af en god Mester til 300 Rdl. osv., hvilke endnu findes her.

I øverste *Kirkegalleri* hang 59 Malerier bl. a. Jupiter kommer til Venus, vurderet til 150 Rdl., 1 Landskab af Jan Vynantz til 50 Rdl., 1 do. af Soolmacher til 80 Rdl. osv.

Til venstre fra Kirken mod Vest i Kirkefløjen laa 5 Kamre i 2. Etage.

I 1. Kammer fandtes i en meget gammel Kiste et Sølvorms Kristentøj med Guldtakker, et udsyet Silke do., 1 do. af grønt Sølvbrokade, foruden Masser af fint Linned, broderede og Silke-Sengetæpper, Drejelsduge og Servietter, af sidste 240 Stkr.

2. Kammer var fyldt med Porcellæn, gammelt Fajance og Linned, 366 Servietter, ca. 100 Duge, 100 Par Lagener, Haandklæder, Pudevaar etc. etc.

I 3., 4. og 5. Kammer var flere Senge fyldte med Sengklæder og Linned foruden henholdsvis 19, 46 og 33 Malerier, hvoraf flere vurderedes til 20 og 50 Rdl. Endvidere stod her flere gamle Møbler, deriblandt et Bord med Stenskiye.

Fra Hvælvingen af Kirken — altsaa ovenover førnævnte og i 3. Etage fandtes ligeledes 5 Kamre med 169 Malerier og gamle Møbler, hvoraf mange Guldlæders Stole.

Efter saaledes at have gennemgaaet de fleste Værelser i Højenloftet begive vi os til *Kælderetagen*, hvor Tjenerpersonalet havde sine Værelser, og vi komme da først ind i:

Oldfruens — „Madam Saxilds Stue“. Her var smykket op paa Væggene

med 11 gamle Malerier, hvoraf dog ingen af højere Værdi end 3 Rdl. Møbementet var en gammel Skabseng, hvori var 4 Dyner og 4 Puder, saa stod her et lidet Bord og 4 Stole, hvoraf de 2 var med „Ryslærs“, de 2 med Guld lærsbetræk. Herop til stødte

„Jomfru Løves Stue“ med 12 Malerier af samme Slags som i Oldfruens, men Møblerne var pænere her. Derpaa kom

Forvalterens Stue uden Malerier. Her stod en Skabseng med Lærreds Omhæng og med Sengklæder som i Oldfruens, endvidere 1 Madskab, 7 gamle „Ryslærs“ Stole, 1 gammel Skrivebord med 2 Skuffer, 1 gammel Reol til Protokoller, samt 1 Fyrrebord med Krydsfod.

Saa kom *Gartnerens Kammer* med Seng og Sengklæder som Forvalterens, men 4 Træstole og 2 Taburetter var hele Møbementet.

Endelig *Skyttens Kammer* med Seng som førnævntes, dog med ringere Sengklæder, samt 3 Stole og en Hylde.

Fruerpigernes Kammer var i 2. Etage ved Siden af Herskabets Sovekammer; *Tjenerens Kammer* nævnes ikke, da Greven i sine sidste Aar næsten altid boede i Palæet i Kjøbenhavn; han holdt ellers 4 Tjenere eller „Domestiquer“, hvoraf en tysk- og en fransktalende.

I *Køkkenet* — samme Steds som nu fandtes 1 gammelt Køkkenbord med Reol og lidt af det allernødvendigste Køkkentøj; Resten opbevaredes i *Fadeburet*, og her fandtes en Uendelighed af Kobber-, Messing- og Tinsager samt Porcellæn, der ikke brugtes, da Greven, som ovenfor nævnt, boede i Kjøbenhavn. Endvidere fandtes en Mængde Dækketøj, Sengetæpper af Lærred, „Gingangs“, Damask og Silke, alt i store Kister.

Kælderne var omtrent alle tomme af samme Grund.

I *Spisekammeret* var kun 1 gammelt Træbord og en Tinnække foruden nogle Fødevarer.

I *Borgestuen* stod et Fyrrebord med do. Bænk til 4 Mk. 8 Sk., en gammel Egekiste uden Laas, 1 gammelt Fyrretræs Skab og en Standseng.

Endelig gemtes i *Kvistkammeret* over Galleriet ud mod Gaarden en Mængde gamle Møbler, og 3 Loftskamre var fulde af alt muligt Ros.

I *Stalden* stod 2 sorte Materialheste, hver til 24 Rdl., Udriderhoppen til 24 Rdl. og 3 gamle Køreheste til ialt 42 Rdl. Paa Knagene i Stalden hang en Del gammelt Seletøj.

I *Staldkammeret* stod 2 Senge med Folkesengklæder, og i Vognhuset stod 2 gamle Materialvogne, hver til 12 Rdl.

Saaledes saa det ud paa Gavnø ved Grevens Død 1785, men saa megen Rigdom fandtes dog ikke straks efter Ombygningen 1758. Skønt Tiderne var usle for Landvæsenet, kan det dog næppe fejle, at et saa stort Gods, som Grevens var, maatte bringe dets Ejer nogen Indtægt — særlig Hovedgaardene, hvoraf Gavnø fra $\frac{1}{3}$, 1759 var bortforpagtet for en Afgift af 2800 Rdl. aarlig, og en lignende Sum har de 2 andre Hovedgaarde: Lindersvold og Strandegaard tilsammen sikkert ogsaa indbragt. Bøndergodset, særligt Gavnø, var vel i en ødelagt Tilstand fra Tiden før 1736 og nu ved Kvægdøden og Misvæksten, og det har heller næppe

givet stor Indtægt, men noget maa der dog været indkommet, navnlig fra Lindersvolds og Strandegaards Godser, der var nogenlunde i Stand til at svare deres Jordebogsafgifter — og alt som Tiden gik, bedredes Forholdene, thi Greven var en dygtig Godsadministrator, tilrede med Hjælp, naar han saa det nyttede — men stræng mod de forsømmelige. Personlig var han sparsommelig — ja næsten kneben, naar det ikke gjaldt om, at erhverve sig Malerier og andre Kunstskatte, hvortil han, navnlig i sine senere Aar, brugte mange Penge, men da var hans Velstand ogsaa vel funderet, paa Grund af hans forstandige Økonomi. Heller ikke maa det glemmes, at han ved fordelagtige Køb og Mageskifter forøgede Godset med henimod 600 Tdr. Htk. Bøndergods, ligesom han ogsaa skænkede store Gaver i Jordegods af sin Konge for hans dygtige Bestyrelse af de ham anbetroede Embeder, hvad altsammen maatte forøge hans Indtægter betydeligt. Vi vil nu samlet vise Grevens Foretagender som *Jordegodssamler*, idet vi først omtale de *Gaver i Jordegods*, han skænkede af sin Konge:

Saaledes skænker Kong Frederik den 5. ved Skøde af ²¹/₁₂ 1746 „af særdeles kongelig Naade til vores Conferentsraad og 1. Deputerede for Finantserne etc. os slskelige Otto Thott, Ridder etc.“.

Vester Egersborg By med 28 Gaarde og 9 Huse af samlet Hartkorn 149 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. og Skovskyld til Byen 3 Tdr. 4 Skpr. samt med samlet Landgilde efter Jordebogen af ⁶/₁₀ 1745: 56 Tdr. Rug, 56 Tdr. Byg, 28 Tdr. Havre og 56 Rdl. i Hoveripenge samt for en Kirkejord til Vester Egersborg Kirke 3 Mk. og Huspenge for de 8 Huse 24 Rdl., medens det 9. var fri for Afgift, „da Beboeren førte Opsyn med den kongelige Vildbanegrøft og Leddet ved samme“. Med Byen fulgte Kirken med 29 Tdr. 2 Skpr. Kirketiende og 30 Tdr. 2 Skpr. Kongetiende, der var bortfæstet til Vester Egersborg Sognemænd til ¹/₅ 1750. Item jus. patronatus & vocandi samt Inventarium og Ornamente til samme Kirke og endelig Anneksgaarden, der laa til Vejlø-Vester Egersborg Sognepræsts Indtægt med Htk. 6 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. og Skovskyld 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb.; endvidere det grundmurede Skolehus i Byen „mod, at han det vedligeholdt og lønner Skolelæreren efter den i Trykken ²⁸/₃ 1721 udgaaede Instruktion“, og endelig: „Ret til Stedsmaal, Sigt, Sægefald, Landgilde, Ægt og Arbejde, Jagt og Fiskeri og al anden Herlighed, Ret og Rettighed, visse og uvise Indkomster, Rente og rette Tilligelse af Ager, Eng, Fiskevand og Fægang, som fra Alders Tid tilligget haver, tilligemed vordnede Sønner efter Loven“ — „alt skal være Os Elskelige Conferentsraad Otto Thott, hans Arvinger og Efterkommere tilhørende tilligemed alle Restancer i Penge og Korn til Dato“ — „mod at bemeldte Os Elskelige Otto Thott svarer fra Dato alle kongelige Skatter af Bøndergodset og Tienderne udi Vordingborg Amtstue, ligesom han ogsaa skal være forpligtet til af Kirkens aarlige Indkomster at vedligeholde denne, samt i rette Tider betaler deraf Studieskat, Cathedracium o. desl. Paalæg, som andre Kirker vorder paalagte“.

Ved kgl. Bevilling af ⁷/₁ 1747 lægges nu Vester Egersborg By og det efter ²⁵/₁₁ 1684 (da Gavnø erholdt Birkeret) senere erhvervede Bøndergods under Birket, nemlig: 3 Gaarde i Rettestrup og Vandmøllen dersteds, 1 Gaard i Borup, 1 Gaard i Stenstrup, 1 Gaard og 1 Hus i Pederstrup, 1 Gaard i Blangsløv samt den afbrudte Ydernæsgaard med 3 Huse i Fodby Sogn, dog saaledes: „at Birkedommeren for Vordingborg Rytterdistrikt, saalænge han lever, nyder den ham heraf tillagte „Birkedommer-Skæppe“ — „men ej længere“.

Ved Skøde af $27\frac{3}{4}$ 1753 „skænker og afstaar“ Kong Frederik den 5. til Gehejmeraad Thott til Gavne 9 Gaarde og 9 Huse i Blangsløv paa Vordingborg Amt med 78 Tdr. 1 Skp. 0 Fdkr. 2 Alb. Htk. og 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld til Byen med samlet Landgilde: 11 Tdr. Rug, 33 Tdr. Byg, $25\frac{1}{2}$ Td. Havre og 14 Rdl. 2 Mk. i Hoveripenge samt Huspenge for de 9 Huse 22 Rdl. 4 Mk. Endvidere 1 Gaard i Snesere By med 8 Tdr. 1 Skp. $11\frac{1}{16}$ Alb. Htk. Ager og Eng med Landgilde $17\frac{1}{8}$ Td. Rug, 3 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 3 Tdr. Havre og Hoveripenge 1 Rdl. 45 Sk. Endelig 1 Gaard i Brøderup, Snesere Sogn, med 6 Tdr. 2 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld og med Landgildeafgift 1 Rdl. pr. Td. Htk. eller 6 Rdl. 7 Sk. og 1 Rdl. 1 Mk. i Hoveripenge. Tilsammen 92 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. $11\frac{1}{16}$ Alb. Ager og Engs Htk. og 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld med ialt Landgilde $107\frac{1}{8}$ Td. Rug, 36 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 28 Tdr. 4 Skpr. Havre og 44 Rdl. 3 Mk. 4 Sk. i Penge*).

Saaledes skænkedes Gehejmeraad Thott ialt 248 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. $11\frac{1}{16}$ Alb. Ager og Engs Htk. og 4 Tdr. Skovskylld. Dette var vel en betydelig Gave, saa meget mere, som Bøndergodset var velstaaende paa Grund af dets Hoverifrihed, og kunde svare sine Landgildeafgifter, der vel var smaa, men som efterhaanden ved Ledighed blev forhøjet — dog det var ikke uden godt Trediedelen mod det Gods, Greven erhvervede ved Køb og Mageskifter.

Ved Skøde af $20\frac{1}{16}$ 1761 køber Thott af Etatsraad, Borgmester i Kjøbenhavn, Hermann Lengerchen von Klöcher Sværborg Kirke med 48 Tdr. Kirketiende-Hartkorn, nemlig 6 $\bar{n}$ Rug 20 Tdr., 6 $\bar{n}$ Byg 24 Tdr. og 8 Tdr. Havre — 4 Tdr. Htk. med tilliggende Bøndergods: 2 Gaarde i Snertinge med hver 4 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. og Landgilde til hver Gaard 4 Tdr. Byg og 3 Rdl. i Hoveripenge og 1 Hus med 2 Rdl. 4 Mk. i Huspenge; 1 Gaard i Overvindinge, Sværborg Sogn, paa 4 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. Htk. og Skovskylld 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. med Landgilde 5 Tdr. Byg og 3 Rdl. 2 Mk. i Hoveripenge; 1 Boel i Kastelev — senere lagt under Hellevad's Mølle — med 1 Td. 2 Skp. Htk. og 6 Rdl. 4 Mk. i Landgildepenge, 1 Hus i Kasteløv med 2 Rdl. 4 Mk. i Huspenge samt 1 Hus i Sværborg paa 1 Td. 3 Skpr. 1 Fdkr. Htk. med 4 Rdl. 36 Sk. i Huspenge og Forpligtelse til at være Kirkeværge. Ialt 15 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. Bøndergods og 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld med Landgilde 13 Tdr. Byg og 22 Rdl. i Hus- og Hoveripenge samt 10 Rdl. for den 1752 nedlagte Gaard i Sværborg, hvilke hævdes paa Vordingborg Amtstue. Købet ordnedes af Prokurator Hofmann i Ringsted, og Kirken med Tilliggende købtes for 4700 Rdl. med Jus. patronatus & vocandi samt Kirkens Inventar, alt fra $1\frac{1}{2}$ 1761. Kirketienden var bortfæstet til Sognets Beboere til $1\frac{1}{2}$ 1764. Thott laaner 4500 Rdl. til Bestridelsen af Udbetalingen hertil af Justitsraad Emanuel de Thygesen til Maltrupgaard, den $11\frac{1}{16}$ 1762, mod Pant i Sværborg Kirke**).

*) Efter Professor Bechers haandskrevne Samlinger i det kgl. Bibliothek gav Thott for Blangsløv By m. m. de 2 Gaarde i Vestenbæk, Kallehave Sogn, som hørte under Strandegaard. (Se Jordebogen af 1731.) Muligvis gav han ogsaa Trindelstrup Mølle med Jord i Frøslev Sogn ved Ringsted, hvis den ikke tidligere er solgt, da den ikke findes anført i Jordebøgerne fra 1750rne.

**) Sværborg Kirke, som tilligemed Køng, Udby-Ørslev Kirker paa Vordingborg Amt, Sønder Bjerre i Antvorskov, Hjembæk og Svallerup Kirker i Holbæk Amt med tilliggende Kirkegods, udlagdes ved Skøde af $2\frac{1}{16}$ 1689 af Kristian den 5. til Commerceraad Kr. Lindenov til Restrup og hans Søster Anna Elisabeth Lindenov, gift med Axel Urne til Bækkeskov i Sjælland, for deres Jordegods: Ugersløvgaard i Fyen med 190 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. Htk. efter Matr. af 1688. Sværborg Kirke havde da 25 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. Htk. Bøndergods og ejede foruden ovennævnte Gaard i Sværborg med

Ved Købeprev af $30\frac{1}{4}$ 1762 og Skøde af $11\frac{1}{6}$ s. A. køber Gehejmemaal Thott af Grev Fr. Chr. Danneskjold-Samsø, Overdirektør for Gissfeld Kloster „i Anledning af Fællesskabets Ophævelse og Landvæsenets Forbedring samt for Klosterets paahvilende Gæld at afvikle“: 72 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. for 6338 Rdl. 4 Mk. 3 Sk. med Renter fra $1\frac{1}{5}$ — $11\frac{1}{6}$ s. A. Taksationen, hvorefter Bøndergodset solgtes, var udført $\frac{2}{3}$ 1761 af Major Peter West, Ejer af Tybjerggaard, og Sgr. Jens Alstrup til Eskildstrup, senere Ejer af Rosenlund (nu Rosendal i Sjælland), 2 bekendte dygtige Landmænd. Prisen varierede mellem 45—60 Rdl. pr. Td. Htk., og Bøndergodset var beliggende i efternævnte Byer:

I Brøderup, Snesere Sogn: 1 Gaard paa 6 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Htk. og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylde med Landgilde: Penge 47 Sk., 4 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre og i Smaaredsel 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Snes Æg — for 50 Rdl. pr. Td. Htk. eller ialt med 1 Hus, som gav 4 Rdl. i Huspenge, 321 Rdl. 84 Sk. Af Gaarden svarede endvidere til Helligaands- eller Vartou Hospital i København „1 $\frac{2}{3}$ Bjug“, „som Køberen betaler i Marts Maaned efter Capitelstakten for Sjællands Stift ifølge Peder Oxes Fundats — men Sengene i Vartou forbeholder Klosteret sig“.

I Kongsted Sogn i Lestrup By: 3 Gaarde med 16 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. Htk. og samlet Landgilde: Penge 1 Rdl. 81 Sk., 9 Tdr. Byg, 5 Tdr. Havre, Smaaredsel 3 Lam, 3 Gæs, 6 Høns og 3 Snes Æg samt for de medfølgende 4 Huse 16 Rdl. i Huspenge à 60 Rdl. pr. Td. Htk. — 1008 Rdl. 72 Sk.

Do. i Hyllede By: 2 Gaarde og 1 Hus med 10 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 2 Alb. Htk. og Landgilde: Penge 68 Sk., 6 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre, Smaaredsel: 2 Lam, 2 Gæs, 2 Høns og 2 Snes Æg samt for Huset 1 Rdl. i Huspenge à 50 Rdl. pr. Td. Htk. — 508 Rdl. 82 Sk.

Do. Hyllinge Skovgaard: 2 Gaarde og 2 Huse med 12 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk., Gaardene var afbrændte omtrent 1710, men der svarede af Jorden 13 Rdl. 2 Mk. og af de 2 Huse 5 Rdl. 2 Mk. i Huspenge*).

I Roholte Sogn: Vindbyholt kgl. Gæstegaard med 9 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. Htk. og 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylde med Afgift 60 Rdl. 3 Mk. samt 1 øde Gaard i Smedevænget ved Vindbyholt og 2 Huse med 5 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Htk. og 5 Skpr. Skovskylde med Afgift 300 Rdl. aarlig, ialt solgt for 4000 Rdl.

8 Tdr. 2 Skp. Htk., 1 Hus til i Snerthinge, 2 Huse i Vindinge, 1 Ager paa Nebbe Mark og 1 Gaard i Næstved, som svarede til St. Mortens Kirke dersteds, 1 Rdl. 20 Sk.

Chr. Lindenovs Enke, Mette Reetz, en Søster til Ped. Reetz (Canstøeren), den Gang Diakonisse i Roskilde adelige Frøkenkloster, solgte Svørborg Kirke $12\frac{1}{2}$ 1708 til Oberstløjtnant Anders Trolle til Hellerup, denne solgte den $1\frac{1}{2}$ 1713 til Sviger sønnen Jak. Hjort til Bøndergaard. Hjort solgte Kirken den $21\frac{1}{2}$ 1714 til Sognepræsten i Svørborg, Pastor Schade, hans Enke, Maren Nielsdatter, giftede sig med Sognepræsten Ped. Eeg til Østeregeborg, hun overlevede sin 2. Mand og solgte Kirken $28\frac{1}{2}$ 1742 til Borgmester Kløcher.

*) Jorden havde været forpagtet af Præsten i Roholte, Hr. Fred. Rasmussen, fra $1\frac{1}{2}$ 1752 til $1\frac{1}{2}$ 1755 fra „Hds. høje Naade“, Dorothea Krag, Gissfeld, mod en aarlig Afgift af 80 Rdl., „som betales forud“, Præsten fik tillige 10 Favne Brænde aarlig „og maatte drive Jorden, som han vilde, enten til Græsning eller Sæd“. Om disse Gaardes Jorder var der Proces mellem Gissfeld og Lindersvolds Herskab 1723, da Gissfeld ikke havde betalt Kirkeetienden deraf til Kirkens Patron — Lindersvolds Ejer — siden $1\frac{1}{2}$ 1719. De var da udlagt til Græsning for Gissfeld Hovedgaard. Sognepræsten i Roholte, Søren Massius, fremlagde beediget Atest af $1\frac{1}{2}$ 1723, at han havde oppebaaret aarlig Afgift af Jorden for Korn og Kvægtiende, og det oplyses ogsaa, at Gissfelds forrige Forvalter Dankvart Hansen havde betalt Kirkejeeren Afgiften til 1719, hvorfor Lindersvolds Sagfører, Pillemark, boende i Hollmønderhuset ved Nysø, satte i Rette, at Gissfeld skal betale Lindersvolds Ejer de resterende 5 Aars Afgift, da Lovens Pag. 800, Artk. 48 forbyder, at Bønderjord lægges øde, for at forbedre Sædegaardenes Avling med. Dom $11\frac{1}{2}$ 1724. „Da Præsten har faset sin Genant efter oprettet Kontrakt, bør Gissfeld ogsaa svare Kirkens Ejer 2 Mk. 8 Sk. pr. Td. Htk. — afrundet til 9 Sletdalr.

I *Fakse Sogn, Ebbeskov By*: 1 Gaard med 11 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. Htk. og 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylde á 45 Rdl., solgt for 499 Rdl. 21 Sk.

Tilsammen 11 Gaarde og 10 Huse med 71 Tdr. 3 Skpr. Ager og Engs Htk. og 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylde og Landgilde: Penge 376 Rdl. 84 Sk., 19 Tdr. Byg, 12 Tdr. Havre og i Smaaredsel 6 Lam, 6 Gæs, 10 Høns og 6 Snese Æg samt 26 Rdl. 2 Mk. i Huspenge, for Købesum 6338 Rdl. 67 Sk. Endvidere bestemtes i Salgsvilkaarene, 1) at Fuglsangvænget i Lestrup Skov med Skovfogdens 2 Vænger fremdeles bliver Gisselfeld tilhørende, 2) at Præsten i Roholte var bleven bevilliget af Gisselfeld Kloster i Offer og Akcidenter — sagtens for de 3 øde Gaarde — 6 Rdl. 4 Mk. og 1 Skovlæs Brænde, og det henstilles til Køberen enten at holde denne Akkord eller gøre en ny med Præsten, ligeledes med Hensyn til Degnen, som var bevilliget halvt saa meget som Præsten, 3) at Birkeretten, som var forlenet Gisselfeld ¹⁷/₁₆ 1690, bliver fremdeles Klosteret forbeholdt.

Gehejmeraad Thott foretog sig adskillige Forbedringer med det erhvervede Gods, særlig med Vindbyholt Gæstegaard, som næsten var nedfalden og i de nærmeste Aar efter opførtes af Grundmur. Ved kgl. Konfirmation af ¹⁷/₁₆ 1763 faar Thott Tilladelse til at holde Kro- og Værtshus her, ligesom Gisselfeld har haft ifølge kgl. Bevilling af ²⁰/₁ 1756, „saa at de Rejsende, saa vel som andre, dér med Logement samt Spise- og Drikkevarer til Nødtørfighed og billig Betaling betjenes, mod de Vilkaar, at Kroholderen vel maa brygge Øl til Kroets Fornødenhed, men aldeles være forbudt at brænde Brændeviin, hvilket han skal tage i den nærmeste Købsted“, — alt mod en aarlig Afgift af 16 Rdl. for Kroholdet. Den fra ¹²/₁ 1757 værende Kromand Frederik Lemvigh afstod Kroen den ¹²/₁₁ 1766 og Thott bortforpagtede den efter yderligere Reparation i Vinteren, den ²⁷/₁₁ 1767, til Henrich Gjellf fra Præstø. Lemvigh blev Forpagter af Lindersvold Hovedgaard. Gaarden i Ebbeskov med over 11 Tdr. Htk. og Bygninger af 66 Fags Størrelse mageskiftede Thott med en af Vemmetofte Klosters Gaarde i Eskildstrup*) den ¹²/₁₀ 1762. Denne Gaard var vel mindre baade i Hartkorn og Bygninger, idet den kun havde 8 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Htk. Ager og Eng og 48 Fag Hus, men til Gaarden hørte en Skov paa 2 Tdr. 1 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylde, og Gaarden beboedes af „den dygtige og vindskibelige Bonde Jens Bjørn Machabæus, som selv havde opbygget og vel vedligeholdt Gaarden“, saa Thott med Glæde gav de 150 Rdl. i Bytte, som Gaarden i Eskildstrup var takseret højere end Gaarden i Ebbeskov ved Forretningen den ²¹/₇ 1762.

Ved kgl. Bevilling, dat. Fredensborg ¹²/₈ 1762, køber Thott ved Skøde af ¹⁵/₁₂ s. A. 1 Gaard i Vindbyholt paa 8 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. Ager og Eng fra Stamhuset Krænkerup (nu Hardenberg) efter afdøde Grev Kristian Ditlev Reventlov af Kommissærerne i Grevens Bo Kammerherre Willum Borregaard til Borreby og Etatsraad Otto Georg Paulli for 404 Rdl. (50 Rdl. pr. Td. Htk.), hvilken Gaard han med kgl. Bevilling af ²⁰/₁₀ s. A. lægger under Vindbyholts Gæstegaards Vognmandslav.

Men disse Køb var dog for lidet at regne mod det som Greven ved Skøde af ¹⁷/₇ 1762 gjorde, da han erhvervede alt Kronens Strøgods i Snesere og Hammer

*) Mageskifteskødet er underskrevet af Priorinden i Vemmetofte Kloster, Catharina Vinzentina v. d. Osten samt Eggert Christoffer v. Linstov, Gehejmeraad, Hofmester hos hendes kgl. Højhed Charlotte Amalie som Kurator for Vemmetofte Kloster, tilligemed Baron Wedel, tilforordnet Kurator for samme, og de 4 ældste Conventualinder.

Sogne — 297 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. $2\frac{2}{16}$ Alb. Ager og Engs Htk. og 2 Tdr. 1 Skp. Skovskylld samt Snesere Kirke med 50 Tdr. Tiendehartkorn og 20 Tdr. 5 Skpr. Bøndergods — tilsammen 370 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. $2\frac{2}{16}$ Alb. for 11,542 Rdl. 48 Sk. Prisen herfor var efter Rentekammerets Tilbud af 3. og 19. Oktober 1761 følgende: For 2 Gaarde i Snesere 60 Rdl. pr. Td. Htk., for Aaside 7 Gaarde og Overeven 4 Gaarde, 50 Rdl. pr. Td., for de 2 Gaarde i Hundstrup og de 2 Gaarde i Kjærtingvede, de 6 Gaarde i Brøderup og de øvrige Gaarde i Snesere By 40 Rdl. pr. Td. og endelig for de 5 Gaarde i Faarup 30 Rdl. pr. Td. Htk.*).

Skønt det af Udtrykket „de øvrige Gaarde i Snesere By“ synes, som om Greven var kommen i Besiddelse af hele Snesere By, var dette dog ikke Tilfældet. Efter Traditionen var 4 Smaagaarde i Nedenbyen købt til Ejendom af Beboerne inden Planen om Ryttergodsets Salg var approberet, den $1\frac{1}{2}$, 1763, sagtens i Sommeren 1761; men ved en ulykkelig Ildebrand som 3. Paaskedag 1771 overgik denne Del af Byen, blev Beboerne saa forarmede, at de ikke formaaede at genopbygge og besætte Gaardene, saa meget mere som Kvægdøden endnu rasede i Byen, hvorfor de maatte tage deres Gaarde til Fæste af Greven mod at han opbyggede dem. At der virkelig er nogen Sandhed i Sagnet ses af 2 i Gavnø Godsarkiv beroende Skøder, begge af $30\frac{1}{6}$, 1772. Ifølge det 1. sælger Gdr. Anders Larsen sin Gaard med 6 Tdr. 3 Skpr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld til Grev Thott for 130 Rdl. „da Greven har meddelt mig dette Hartkorn og den derpaa opbyggede nye Gaard uden Indfæstning“.

Ved det 2. Skøde sælger Jens Hansen, Smed, sin i Snesere By og Sogn liggende Gaard til Grev Thott — „som han selv var Ejer af, men som han, formedelst en ulykkelig Ildebrand, er sat ud af Stand til at opbygge“ — med Hartkorn efter ny Matr. 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdkr. for 50 Rdl. — da Greven har opbygget ham Gaarden og leveret til Vaarsæden 8 Tdr. Byg og 1 Td. Havre og tilmed ydet ham Gaarden uden Indfæstning“.

Begge Skøder er underskrevne af Sælgerne med Godsforvaltrene Gjessing, Gavnø, og Henrichsen, Lindersvold, som Vidner.

Ganske som Traditionen meddeler, forholder Sagen sig dog ikke, thi efter Skødet i Rigsarkivet var Gaardene (Nr. 7 og 11) Bondeejendom efter Matriklen af 1664 — altsaa længe forinden, muligvis fra gammel Tid, og Matr.-Nr. 7 havde da 8 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb., Nr. 11 havde 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdkr., og de omtales kun som 2 Brug i Skødet af $17\frac{1}{2}$, 1762; derimod er det rigtigt, at den Byen overgaede Ildebrand 1771 var Aarsag til at disse 2 gamle Selvejergaarde blev Fæstejord.

Med Snesere Kirke, som efter Synsforretningen over dens Inventar, siges at være overleveret Gehejmerraad Thott den $19\frac{10}{10}$, 1761, fulgte som almindeligt Kaldsretten til Kirkens Præst, endvidere Inventariet og Ornamenterne til Kirken og Snesere kongelige Skole med dens tarvelige Inventar — og det er rimeligt at det hele Bøndergods ogsaa er overleveret Thott samme Dag, da Købesummen allerede er betalt den $21\frac{11}{11}$ s. A.

Ved Skøde af $20\frac{16}{16}$, 1781 køber Grev Thott af Gehejmerraad, Baron Holger Rosenkrantz til Rosenlund (nu Rosendal):

1 Gaard og 1 Hus i Orup, Roholte Sogn, med 10 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Gaard og 1 Hus i Lestrup, Kongsted Sogn, med 4 Tdr. 7 Skpr. og 3 Skpr.

*) Skødet paa dette Gods gik tabt ved Vindbyholts Godskontors Brand 1808, men findes i Kronens Skøder over Ryttergodsets Salg i Rigsarkivet, hvorefter Skødet findes trykt under Bilag II.

Skovskyl, 1 Gaard i Eskildstrup, samme Sogn, med 4 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. „ Alb. og 2 Skpr. Skovskyl, ialt 3 Gaarde og 2 Huse med Htk. 19 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 5 Skpr. Skovskyl med ialt Landgildeafgifter og Huspenge 70 Rdl. 4 Mk. for 2000 Rdl. samt Renter af Købesummen fra $1\frac{1}{2}$, 1781 til Juni Termin s. A.

Forannævnte er det væsentligste Bøndergods som Greven erhvervede ved *Køb*, men desuden foretog han ikke faa *Mageskifter* med sine Naboer, foranlediget for en Del ved Fællesskabets Ophævelse.

Saaledes erhverver Greven ved Mageskifte med Grev Danneskjold-Samsø, Gisselfeld, den $1\frac{1}{2}$, 1763 — „Malervænget“, der som Jordebogen af 1728 udviser, allerede den Gang dreves under Lindersvolds Hovedgaard. Gisselfeld faar i *Magelæg* et Stykke Skov ved den vestlige Ende af Fuglsangsvænget*), og samtidig foregik et Mageskifte om nogle Acre ved nævnte Skov og Lestrup By mellem Greverne.

Ved Mageskifteskøde af $1\frac{1}{2}$, 1779 mageskifter Grev Thott med Konferentsraad Morgenstjerne, Bækkeskov, og faar den øverste Del af Skovskiftet Bodervænge, begrændset mod Nord af Fuglsangsvænget og mod Øst af Malervænget, med Htk. 2 Tdr. 7 Skpr. Skovskyl og 1 Gaard i Mosebølle paa 3 Tdr. 6 Skpr. Htk. mod Grevens Gaard i Smidstrup under Snesere Kirkegods paa 3 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. Htk.

Ved Mageskifteskøde af $1\frac{1}{2}$, 1780 faar Greven Espekrogen**) paa 8 Tdr. Land under St. Røttinge By af „Sr. Hans Pettersen, Herre til Engelholm“, hvilken tillægges Kirkebondens Gaard, Matr.-Nr. 1 i nævnte By mod at afstaa 7 Mageskifter liggende i „Engelholms Enemærker“. Greven faar tillige af Rentekammeret 144 Rdl., som Skoven her var vurderet højere end i Espekrogen, nemlig 72 Favne Brænde à 2 Rdl.

I April 1781 mageskifter Thott med Gisselfeld ved dets Overdirektør „pro tempora“, Kammerherre, Baron Rosenkrantz til Rosenlund og giver Overreven by i Snesere Sogn med 4 Gaarde og 1 Boelsted af samlet Htk. 19 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Ager og Eng og 3 Skpr. 2 Alb. Skovskyl samt 1 Gaard og 1 Hus i Taageskov med 4 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.***) og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyl og faar Gisselfelds 4 Gaarde i Lestrup, Kongsted Sogn, med 22 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. samt Fuglsangsvænget (nu Lestrup Skov) med 4 Tdr. 3 Fdkr. 2 Alb. Skovskyl og tiliggende Skovfogedhus. For de 1 Td. 4 Skpr. Htk., som Gisselfeld Gods androg mere end Thotts, gav sidstnævnte 80 Rdl. samt afholdt Omkostningerne ved Skødets Udfærdigelse. Mageskiftet erholdt kgl. Konfirmation den $1\frac{1}{2}$, 1781.

*) I nævnte Fuglsangsvænge fandtes et Fuglefængerhus, hvori der fangedes en Art Jagtfalke — Sletfalken — som var almindelig i denne Egn. Dette „Fuglefængerhus“ var opført af Gisselfelds Ejer, Adam Levin Knuth, i Slutningen af det 17. Aarhundrede. Liggende Fuglefængerhuse fandtes i Elmue og i Strandegaards Dyrehave, sidstnævnte var opført 1725 af Prins Carl som Ejer af Venmetofte. Det var 12 Fag langt, beklædt med 10 Brædder, hvis nederste Kant laa ud over de nedenfor liggende. Fra et særskilt Kammer, hvori Fuglefængereren var placeret, udgik Snore til Lemme, hvorpaa var anbragt Fuglepine til Falkene at sætte sig paa. Naar dette skete, trak Fuglefængereren ved Snore hurtigt Lemmen med Fuglen ind i Huset, hvor den saa fangedes. Husene var maalede grønne udvendig paa Tagene, for at gøre Fuglene mere trygge.

**) Engelholms Hovedgaard udskiftedes af Fællesskab med St. Røttinge og Broskov Byer, hvorfra en Del af Jorden er taget, af Landinspektør Berner den $1\frac{1}{2}$, 1776. Espekrogen laa i Engelholms gamle Hovedgaardstakt 3: Skovbygaards Marker. Skovbygaard var udlagt som Hovedgaard for det bortsolgte Ryttergods i Snesere og Baarse Sogn ved Salget den $1\frac{1}{2}$, 1774.

***) Denne Gaard erhvervedes tilligemed Skoven „Gave Wenge“ 1715 fra Baron Wedel, Grevensvænge, af Generalmajor Chr. Juul til Strandegaard. Skovens Navn „Gave Wenge“ skriver sig derfra, at der ikke var paalignet den noget Skovskyl ved Matriklen af 1688 — en Gave eller Tilgift.

Ved Mageskifteskøde af $2\frac{1}{8}$ s. A. erhverver Thott af Konferentsraad, Landsdommer O. C. v. Munthe af Morgenstjerne til Bækkeskov, 1 Gaard og 1 Hus i Lestrup paa 2 Tdr. Htk., 1 øde Husplads i Lestrup, 1 nyt Hus i Bodervænget samt 2 Huse til Brøderup „ved Leddet til Schychoholt-Marken liggende“ med Haver og Vænger. Munthe-Morgenstjerne faar Kongens Vandmølle ved Stranden med 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk., Tappeneje Kro med 7 Skpr. 1 Fdkr. Htk. — af Snesere Kirkegods — og 1 Gadehus i Sjolte.

Ved Salg af adskillige Kongetiender paa Vordingborg Amtstue den $26\frac{1}{10}$ 1774 køber Greven ved Godsforvalter Carlsen, Herlufsholm (fh. paa Gavne), Mogenstrup Sogns Kongetiende 11 Tdr. matrikuleret Tiende Htk. for 1480 Rdl., hvoraf Halvdelen med Renter til $11\frac{1}{16}$ 1775 for 754 Rdl. $76\frac{1}{2}$ Sk. betales $13\frac{1}{16}$ s. A., medens Halvdelen 740 Rdl. indestaar i Tienden og forrentes hver 11. Decbr. Termin med 29 Rdl. $57\frac{1}{2}$ Sk. Skødet er udstedt paa Kristiansborg Slot den $27\frac{1}{12}$ 1775.

Naar Grev Thott nu efter 50 Aars Forløb som Godsejer saa tilbage paa sin Virksomhed som Jordegodssamler, maa det indrømmes, at han i den Henseende har gjort en glimrende Karière. Han begyndte 1730 som Godsejer med Strandegaards ca. 238 Tdr. Htk. og var 1781 naaet til at eje med Hovedgaardene Gavne og Lindersvolds tilkøbte Bøndergods samt Tiender ca. 2100 Tdr. Htk. af alle Slags, hvoraf han tilgiftede sig Lindersvold med 274 Tdr. 6 Skpr., skænkedes af Kongen ca. 250 Tdr., arvede ca. 175 Tdr. — Fjerdedelen af Gavne — medens han købte Resten ca. 600 Tdr. Htk. af Gavne Gods og henved 600 Tdr. Htk. spredt Bøndergods.

Indtægterne af alle 3 Godser udgjorde omkring 1775 efter Jordebøgerne følgende *):

Gavne: Landgilde-, Hus- og Hoveripenge 618 Rdl. 54 Sk., $95\frac{7}{8}$ Td. Rug, $431\frac{11}{16}$ Td. Byg, $141\frac{3}{4}$ Td. Havre, 71 Lam, 71 Gæs, 284 Høns og 142 Snes Æg. *Lindersvold og Strandegaard:* Landgilde-, Hus- og Hoveripenge 985 Rdl. 16 Sk., $97\frac{1}{4}$ Td. Rug, $369\frac{1}{4}$ Td. Byg, $208\frac{7}{8}$ Td. Havre, 53 Lam, 52 Gæs, 110 Høns, $74\frac{1}{2}$ Snes Æg, 8 Fodernød og 19 Fdgr. 8 $\bar{u}$ Smør; og for alle 3 Godser: 1803 Rdl. 70 Sk., $183\frac{1}{8}$ Td. Rug, $801\frac{5}{16}$ Td. Byg, $350\frac{1}{8}$ Td. Havre og i Smaaredsel 124 Lam, 123 Gæs, $216\frac{1}{2}$ Snes Æg, 8 Fodernød, $19\frac{1}{2}$ Fdg. Smør, foruden Indtægten af Fiskeriet til Gavne, som var bortforpagtet, medens den er indeholdt i Landgildepengene af Lindersvold og Strandegaard. For Gavne udgjorde de 176 Rdl. 2 Mk. **), saa at Pengesummen saaledes bliver ialt 1780 Rdl. 6 Sk.

*) Fra Lindersvold og Strandegaards Godser havs Jordebøgerne først fra 1775, de forrige er brændte 1808 undtagen de fra 1728 og 1731.

***) Fiskeriindtægterne af Gavne var 1770 følgende:

a. Fiskeriet i Basnæs Fjord fæstet af Jens Jensen, Vejle Skov, for	20 Rdl. 2 Mk.
b. do. om Gavne Grunde, Hestevaad og i Fladsøen undtagen, for Ydernæs Land og Abbednæs Grunde, Abbednæs Fiskere til $1\frac{1}{2}$ 1772	50 — — —
c. do. i Basnæs, nordre Fjord af Basnæs Mænd	9 — — —
i Nylandshuset i Bundgarn og til-	
sammen 23 Ruser fri for Afgift mod at levere Fisk til Herskabet	— — — —
d. Andels-Fiskeriet for Ydernæs og Abbednæs Grunde indtil Friheden, forpagtet af Abbednæs Fiskere til $1\frac{1}{2}$ 1773 for	58 — — —
e. Enø Mænd: I Abborrevaad under Enø og Gavnes sydlige Grunde	18 — — —
f. I Abborrevaad under alle Gavne Grunde, Otto Andersen, Næstved, ...	5 — 2 —
g. I do. under samme Grunde, Adam Jagermands Enke, Næstved, ...	5 — 2 —
h. I do. under do. af P. Andreasen, ibd., ...	5 — 2 —
i. I do. af Lars Gabrielsen, ibd., ...	5 — 2 —
j. I do. til Herlufsholms Fiskere, fordi Skolen har afstaaet Eneretten til Fiskeriet for Abbednæs Grunde og helt for Friheden og i Fladsøen til Gavne (1623)	— — — —
	Ialt 176 Rdl. 2 Mk.

Foruden ovennævnte Bøndergods købte Grev Thott den ²¹/₁₂ 1760 „Dannekjoldernes Palæ“ i Kjøbenhavn af Grevinde Schach for 16,130 Rdl. Courant, hvilke han faa Aar efter lod ombygge ved Marmorkirkens Bygmester, Franskmanden Jardin. (Se under Topografien.)

Det er foran bemærket, at Greven ved Forstrækninger og Hjælp, og, naar dette var prøvet forgæves, ogsaa ved Strænghed søgte at bringe sit store Bøndergods, der talte 243 Gaarde og 210 Huse paa en bedre Fod; men de ulykkelige Tider for Landbruget gav ikke hans Bestræbelser den ønskede Løn, hvad der ses deraf, at Jordebogs Indtægterne er i stadig Synkende indtil 1770, og det er saaledes først i sin høje Alderdom, at han begyndte at nyde Lønnen for sit ihærdige Arbejde. Efter Forordningen om Ophævelsen af Byfællesskabets Græsningsmarker af ²³/₁₂ 1758 var udkommen, søgte Greven at bringe Loven i Anvendelse og lod Byerne udskifte og opførte Byskel mellem de forskellige Byer*).

Tidligere end de fleste Jordrotter begyndte Thott Udskiftningen eller Delingen af Bymarken, saa hver Mand fik sin Jordlod paa et eller kun faa Steder, og han lod Gaardene udflytte til de dem tildelte Jorder. Saaledes lod han i Sommeren 1774 Vejle By udskifte mellem Byens 13 Mænd og de 3 Gaarde udflytte til deres Lodder ved Vejle Skov; det var saaledes 7 Aar før Forordningen om Jordfællesskabets Ophævelse udkom ²³/₁ 1781, og fra 1778 og i de følgende Aar efter blev Bymarkerne paa alle hans Godser opmaalte og Kort derover affattede, men kun faa Byer blev endelig udskiftede i hans Tid — dog Planen dertil var væsentligt tilvejebragt.

Af de gamle Fæsteprotokoller erfares ogsaa, at han enkelte Steder forsøgte at indføre det hollandske Kobbelfrug med 9 eller 11 Marks Driften som i Vejle Sogn. Denne Driftsmaade var prøvet med Held af Grev Moltke, Bregentved, paa den af ham nyoprettede Sprettingegaard og var følgende: 1) Brak, som pløjedes 3 Gange i Sommerens Løb, sencesed for Sten og gødedes; 2) Hvede eller Rug; 3) Byg; 4) Blandsæd; 5) mager Rug; 6) Havre; hvori der flere Steder prøvedes Udlæg med Kløver og Græsfrø, som ofte skænkedes Bønderne af Godsejeren eller fremragende Landmænd til Prøve — uden at vi af de gamle Fæsteprotokoller kan se, om Greven har gjort dette eller forsøgt det indført — derefter 3 eller 5 Græsmarker, ialt 9 eller 11 Marker. Derimod indeholder næsten hvert eneste Fæstebrev Forpligtelsen til at grave Vandgrøfter til skadeligt Vands Afledning og til Tjørn og Krats Rydning samt Forpligtelse til at pleje Skovskifter paa deres Marker, thi Greven var en stor Skov-Opelsker, samt at sætte Stengærdeer, plante Pile og Frugttræer, ikke indtage Inderster osv. Endelig skal her kun henvises til hans store Legater for Agerdyrknings Fremme og Skov-Opelskning.

Det længere fra Hovedgaarden liggende Bøndergods, som tidligere havde

*) 1778 blev saaledes Aaside og Bøgesø Marker med Græsningsfang for begge Byer udskiftede af Fællesskab og Byskellet sat. Grevens og Konferentsraad Morgenstjernes (Bækkeskov) Bønder havde allerede opkastet det dem tildelte Hegn, men Kammerherre Beringskjolds Bønder under Rønnebæksholm havde ikke opført deres Hegnsparter. Som Følge deraf gik Kvæget gennem Aabningen ind paa Nabobyens Mark og afaad Græs og Sæd. Beringskjold stævnes derfor af de 2 andre Godsejere til at møde i Ugledie Ret den ²³/₁ 1780 for at Hegnet kan være i Stand inden Foraaret, da en personlig Henvendelse til ham af Grevens Forvalter, Sgr. Clausen, Lindersvold, kun havde ført til, at Beringskjold blev rasende over dette Forlangende, greb Clausen i Brystet, tvang ham baglænds over Bordet og sluttelig smed ham ned af Trapperne. Han dømmes nu ²³/₁ til at lade sin Part af Hegnet istandsætte inden 1. Maj s. A. under Tvang af en daglig Bøde — „da han ved en Skrivelse, fremlagt i Retten samme Dag, viste sig meget uvillig dertil“. Det hjælp, og Hegnet blev nu tilendebragt mellem Byerne.

været hoverifrit under Kronen, beholdt denne Frihed, skønt flere Byer, som Vester Egersborg med Fordel for Greven kunde været paalagt Hoveri; og, selv da Tiderne bedredes, benyttede Greven sig ikke heraf til ved Fæsteledighed at forhøje Vederlaget herfor i nævneværdig Grad, saa den kun i hans Tid udgjorde fra 2—8 Rdl. — et saare lidet Vederlag for det store Spild af Tid og Arbejde paa Hovmarken, men til Gavn for Bonden, som derved fik Tid og Lyst til at passe sin egen Bedrift, hvad der ogsaa viste sig deri, at de Byer, som betalte for deres Hoveri, var de mest velstaaende paa Godserne, havde de bedst veldyrkede Marker og mest velbyggede Gaarde, hvad der fremgaar af den efter Grevens Død optagne Taksationsforretning (fra 9.—13. November 1785) over Godsets Gaarde og Besætninger; thi heraf ses det klart, at Vester Egersborg, Blangsløv, Snesere, Aaside, Hundstrup Byer samt Kirkegodset til Sværborg Kirke havde langt bedre Besætning baade af Heste, Køer, Ungkvæg, Faar og Svin, samt bedre Gaarde og Avlsredskaber end de Byer, der ydede personligt Hoveri, dog var der en By, som ikke gjorde Hoveri — Faarup nemlig, der ingenlunde stod højere i Velstand end de hoverigørende Byer, men den og en Del af Snesere samt hele Brøderup By hørte ogsaa ved Købet 1762 til det allerringeste Jordegods, og det kan ikke forventes, at de saa snart kunde bringes paa Fode, baade med Bygning og Besætning. Heller ikke maa det forstaaes saaledes, at de langt overgik de andre Byer, men kun, at de var betydeligt bedre, thi Bøndergaardenes Bygninger og Besætninger vedblev gennemgaaende i flere Aar efter Kvægdødens Ophør at være ringe, da Udskiftningen af Fællesskabet og Udflytningen af Gaardene, gav Herremændene Brug nok for deres Penge, saa de nævnte Fordele oftere maa tilskrives Bøndernes Stræbsomhed og Vindskibeligbed, end Godsejernes Omsorg — men denne Forring kunde ogsaa billigvis stilles til de hoverifri Bønder, tilmed da Greven altid beredvilligt ydede Tømmeret til Gaardenes Forbedring af sine Skove, hvad der fremgaar af de gamle Fæsteprotokoller.

Og Greven lod ogsaa den flittige Bonde nyde Frugten af sit Arbejde; der forekommer ikke, os bekendt, et eneste Eksempel paa, at han satte en flittig og stræbsom Bonde til en ringere Gaard for at ophjælpe den, hvad jo ellers var temmeligt almindeligt i den Tid. Selv i Kvægdødens værste Tid, da ogsaa flere Gaarde paa Grevens Godser blev øde, kendes kun et eneste Eksempel paa, at han benyttede Trudslen om Udskrivningen til Soldat, for at faa sine øde Gaarde besatte, nemlig da Bonden Christen Christoffersen, Enø, ^{13/}; 1752 fradømtes sin Gaard og maatte „springe Soldat“, og det var for Restance. Derimod havde flere Eksempler paa, at han besatte øde Gaarde med Husmænd, som da Husmand Peder Skaaning i Svendstrup ^{21/}; 1753 fik Gaard i Vejlø, og da den dygtige og stræbsomme Husmand Jens Christensen i Aaside 1762 ved Juletid blev sat til en øde Gaard i Brøderup, men omsider vandt frem til Velstand. Hans Efterkommere bebo endnu samme Gaard som velstillede, agtede og dygtige Folk. Derimod havde mange Eksempler fra Fæsteprotokollen i Grevens Tid, at Landsoldater og Ryttere fra Godserne ægter en Gaardmands Enke og derved faar Gaard, almindelig uden Indfæstning.

Det er foran anført, at mod drikfældige og forsømmelige Bønder optraadte Greven strængt, men ofte synes det ogsaa at fremgaa af adskillige Udsættelsesforretninger, at det var Forfølgelsessyge af Godsforvaltrene, der var den egentlige Grund til Udsættelsen, som da Gaardmændene Niels Lorentsen og Ole Andersen,

begge af Snesere, ifølge Vordingborg Amts nordre Birketingsdom af ^{21/}, 1773 sattes fra deres Gaarde for en Restants for hver omkring 40 Rdl., skønt de efter den foretagne Taksation hver var Ejer af et Bo paa ca. 200 Rdl. og en Høst paa godt saa meget, og tilmed deres Bymænd vidne paa Tinge, at de begge havde mistet mange Kreaturer i den nylig grasserende Kvægdød: førstnævnte 3 Heste og 3 Kvægkreaturer, den anden 6 „Bester“ og 10 Kvægkreaturer foruden mange Faar, og ellers skildres i Forhørene som „hægsomme og stråbsomme Mænd, der saavidt det har været dem muligt har hæget Gaardene med Tag og Ler, købt „Bester“ og dyrket Jorden, som andre deres Bymænd“. Dette giver Rettens Betjente — Birkedommer A. Badstuber, Præstø, og Birkeskriver Prehn, Ugledie, da de 2 Bønder tilmed „erbød Betaling, noget straks, og Resten senere“ — Anledning til at indføre i Forretningen: „Dette synes ikke at tilkendegive nogen ond og modvillig Gaardforsidder, som Forvalter Henrichsen, Lindersvold, anser dem for“; men — hedder det saa i Dommen: „Da en Fæstebonde er pligtig til efter de udgaaende Forordninger at holde sin Fæstegaards Bygninger og Besætning i god Stand — trods deres i Kvægdøden overgaaede Tab af bortdøde Kreaturer — og da herudi har været Mangel paa begge Steder, saa er dette, tilligemed den i Boen indestaaende Arv og resterende Folkeløn (ca. 40 Rdl. til hver) Grunden, hvorpaa Forvalter Henrichsen, uagtet de resterende Skatters Erbydelse, har indkæret denne Sag med Paastand om Fæstets Forbrydelse, og da nu Restancerne er voksede saa højt, at de tilsidst ved „32 Mands Synet“ er anslaget for hver til henimod 120 Rdl. foruden de under Sagen paadragne yderligere Restancer i Penge og Laanekorn (ca. 20 Rdl.) — og da Forvalteren ej paa Herskabets Vegne, ej heller efter Loven kan anses pligtig til at give Henstand paa deslige Mangler længere end efter eget Behag, saa kendes for Ret: „at Niels Lorentsen og Ole Andersen ifølge Lovens 3. Bogs 3. Cap. 1. og 2. Art. bør — enten sætte deres Gaarde og Besætning i en saadan Stand, som kan anses forsvarlig, eller betale Gaardens Brøstfældighed og Besætningen med 144 Rdl., item den i Gaardene indestaaende Arv og Folkeløn tilligemed Sagens Omkostninger — til hver 3 Rdl. — eller i Mangel deraf have deres Gaarde forbrudt“.

Vi har anført disse 2 Gaardforsiddelser saa omstændeligt for at vise, at Greven i alt Fald tillod, at der toges haardt paa hans Fæstebønder — saa haardt at endog Retsbetjentene lader deres Misnøje skinne frem under Sagens Behandling. Lad nu være, at den ovenfor skildrede Fremfærd har været haard nok, saa var der ogsaa ofte Grund nok for Godsejeren til at tage strengt fat, som da Bonden Rasmus Pedersen i Vejle ved Dovenskab og Drikfældighed „forsad“ sin Gaard og dertil føjede Uærlighed og Tyveri, idet han nogle Nætter tilforn havde bortført fra sin Gaard 1 Ko, 2 Kvier og nogle Faar, flere Bylter Sengklæder og 2 Vognhjul ovenpaa Vognlæsset, foruden flere Ting, hvorfor han ved Birketetinget den ^{11/}, 1768 dømmes til „at lide paa Kroppen“ (gaa i „Bremerholm Jærn“) og betale sin Restants til Herskabet med 152 Rdl. 79^{1/2} Sk.

Det fremgaar af adskillige Skifteforretninger, at Greven fulgte den af alle Godsejere almindelig benyttede Ret, som Lovene af ^{28/}, 1682, ^{10/}, 1695 og ^{15/}, 1701 hjemlede til ved Gaardfæld og en fordyret Besætning at forhindre, at noget af Betydning fragik deres Gaarde ved Skifte efter afdøde. Dog toges Loven næppe saa strengt her, som mange andre Steder. Mange Skiftobreve, som vi har gennemgaaet, udvise nemlig, at Børnene som Regel „med Skifterettens Tilladelse“ o:

Godsejerens, thi denne var nemlig ved sine Forvaltere den egentlige Skifteforvalter paa sit Gods — „formedelst den salig Faders eller Moders Begæring“ — eller „formedelst Faderens eller Moderens Kærlighed til Børnene“ — fik noget udlagt til Arv af Boet, „som en Amindelse efter den døde“: Døtrene Sengklæder og frit Bryllup „saafremt Omstændighederne bleve dertil“ — tilføjes rigtignok ofte, og Sønnerne deres Faders Gangklæder, Kiste, 1 Hest, 1 Ko eller anden Værdigenstand. Og navnlig maa det paaskønnes, at Skifteretten paa Godserne forpligtede den efterlevende til at give Børnene „en sømmelig Opdragelse og god Skolegang“ — hvad næsten ethvert Skiftet brev, hvor der fandtes ukonfirmerede Børn, indskærper.

Mod Brændevinsbrænden og den dermed forbundne Drukenskab var Greven meget streng og søgte af al Kraft at sætte en Stopper derfor, da den var den væsentligste Grund til Bondens Armod samt aandelige og legemlige Ødelæggelse. Næsten hvert eneste Fæstebrev fra hans Tid indeholder følgende Forpligtelse for den tiltrædende Fæster: „Brændevinsbrænden og Krohold maa ikke finde Sted — og, Andelen i Byens Mulktter maa ikke bruges til Drik og Dobbelt, men han skal tage sin Andel enten i Penge eller Varer og anvende den til Forbedring paa sin Gaard“. Trods dette strenge Paabud og Loven af 26. 1776, der strengelig forbyd Brændevinsbrænden og Krohold paa Landet, trivedes begge Dele fremdeles saa godt som alle Vegne, hvorfor Loven stræbte at gøre en Ende herpaa ved at give Angiveren Halvdelen af de idømte Bøder, som var meget høje efter Tidens økonomiske Forhold. Konsumptionsbetjentene fra den nærmeste Købstad strejfedes derfor om i Jurisdiktionens Landsbyer som sande Sporhunde for at fratage Bonden hans Brændevinstøj og melde enhver Sammenkomst af Bønderne, der kunde rammes af Loven, da det var et Indgreb i Købstædernes Rettigheder, eftersom disse alene havde Monopol paa at brænde denne Drik og Eneret til at sælge den. Men, trods alt, var baade Brændevinsbrænden og Drikkeriet paa Landet almindeligt — Bonden vilde ikke undvære sin „Trøster“ i sin Elendighed — men opdagedes det, at der var dreven ulovlig Brændevinsbrænden eller Krohold, da ramte Lovens tunge Haand ogsaa Synderne haardt.

Herpaa et Par Eksempler:

I Snesere Sogn holdtes i flere Aar Mønstringsovelserne for Landmilitien fra Omegnen, og saaledes ogsaa i Efteraaret 1776. Disse „Landsoldatis“, som de benævnes, holdt meget af en Snaps, og derfor fik Bønderne i flere af Snesere Sogns Byer ogsaa dette Efteraar deres Brændevinstøj frem for at lave den forbudne Drik til Soldaternes Mønstringstid kom. Soldaterne indkvarteredes i flere af Sognets Byer — de vilde have Brændevin, og hvad var rimeligere end, at Værterne skaffede dem det — det gav jo Indtægt, gav Anledning til en glad Aften sammen med Soldaterne i Byens Smugkro — men ogsaa til Slagsmaal og Kortenspil. Det blev meldt Greven, og han blev vred; han meldte det for den stedlige Øvrighed. Der blev optaget Forhør, og det viste sig, at der var ikke mindre end 9 Brændevinsbrændere i Snesere By, 4 i Aaside, deriblandt Sognefogden, Anders Pedersen, 4 i Brøderup, og alle 4 Mænd i Overeven; disse sidste havde dog ikke solgt Brændevin til Soldaterne — sagtens fordi de ikke havde faaet nogen i Indkvartering — det havde derimod Fabrikanterne i de øvrige Byer, hvorfor de da ogsaa som større Syndere idømtes større Bøder, nemlig 50 Rdl., medens Overeven-Mændene slap med 30 Rdl. ved Dommen i Ugledie Tinghus den 8. Marts 1777.

Dog var Sneserebønderne næppe værre end andre Bønder, de var sagtens

ens alle Vegne. I Vejlø By har vi tidligere omtalt Bonde Hansens Værtsskab og de dermed forbundne Slagsmaal; og en Del af Sidse Glars Rigdom i Vester Egersborg skrev sig sagtens fra hendes ulovlige Brændevinsbrænden og Krohold, hvor alle Slags Rejsende søgte til, men det bekom hende tilsidst meget ilde. Den 14. September 1778 fik hun Besøg af 2 Løsgængere: Matros Jørgen Pedersen, født paa Bornholm, og Kristian Frederik Gerias, Skyttens Søn paa Gisegaard. Da Sidse var ene hjemme, opførte de sig som Herrer i Huset, drak af Hjertenslyst hendes Bryg, lod som de vilde sove Rusen ud, og Matrosen var saa fri at gøre dette i hendes Alkove, medens Jægersvenden strakte sig paa Bænken under Vinduet, men da Sidse gik ud i Køkkenet for at tilse Middagsmaden, listede ham af Jægerslægten sig op i hendes Storstue for at efterse hendes Gemmer, „og træffer han der i hendes store jærnbeslaaede Kiste 2 Skindpunge, 1 Breffog og et Sølbæger — med Myndt og alt af Værdi 221 Rdl. 81 Sk.“, som han tager til sig, vækker Kammeraten og uden Farvel og Tak for nydt Gæstfrihed, lister de begge af Sted. Men Sidse, som hørte Døren gaa, styrtede ind, finder Huset tomt, Døren til Storstuen aaben, og Kisten berøvet sine Værdisager. Hvor skrækslagen hun end er, bærer hendes gamle Ben hende dog ud paa Gaden, men da hun ikke ser noget til Gavtyvene, begynder hun at jamre op og gøre Allarm. Nogle Folk, som staa ved Smedien, fatter omsider Meningen af hendes Jammersraab, og „da de nyssens har set et Par Kumpaner gaa der forbi og ad Næstved til“, sætter de efter dem og indhenter dem i et Krat, som den Gang laa et Tusind Alen vest for Kirken ret syd for Landevejen. Men Gavtyvene har intet fordrægtigt hos sig, endmindre Sidse Glars Penge; dog da man leder, finder man snart det hele skjult i Roden af en høj Ellestub, og Fyrene føres i Triumf tilligemed Byttet tilbage til den forskrækkede Sidse Glars, som er falden i en svær Sygdom derover, hvoraf hun kort efter dør, hvilket ses deraf, at der er Skiftesamling efter hende i Vejlø Tinghus den 9. November s. A. Sine Skatte fik hun vel at se, men hun fik ikke Lov til at beholde dem, da der imidlertid var sendt Bud efter Birkeskriveren, Knud Olufsen Normann i Vejlø, for at føre Gavtyvene til Arresten i Næstved, thi han tog nemlig „Corpus delicti“ med sig. Ved Skifteretten fremgaar det nu, at hun og Sønnen Peder var idømt en Mulkt paa 52 Rdl. 2 Mk. for ulovlig Brændevinsbrænden og Krohold, som Sønnen dømmes til at betale af det røvede Gods.

Hvor Greven følte sig krænket i sine velerhvervede Rettigheder, optraadte han kraftigt for at værgе dem, og her tog han ikke Hensyn til Personer, hvilket ikke haves faa Eksempler paa. Saaledes bl. a. i en fornyet Strid om Fiskeriet under Gavnø Grunde 1754*). Allerede Aaret efter Grevens Køb af Gavnø, begynde disse Stridigheder, idet Forvalter Gøtzche, Saltø, indstevner Forvalter Langkjær, Gavnø, tilligemed Enø's, Stenbæksholms, Skraverups og Karebæks Fiskere til at møde paa Førsløv Ting, ¹⁵ 1738 angaaende Fiskeriet i Sønderfjorden mellem Gavnø, Enø' og Lindholm. Thott, den Gang Konferentsraad, lader møde for sig foruden af Forvalter Langkjær af Sagfører Anders Kruse i Næstved, som anmeldte: „at det var Konferentsraaden meget ukært at have nogen Slags Proces med Hs. Excellence Højvelbaarne Hr. Gehejmerraad og Ober-Cammerherre v. Plessen, men

*) 2 andre Eksempler afgive Striden med den russiske Minister, der havde bygget sit Hus 1 Alen ind paa Grunden af Grevens Plads ved Palæet i Kjøbenhavn; og Striden om en Brønd i Grevens Have tæt op til en Læge Nielsens Bolig. (Se under Omtalen af Thotts Palæ i Kjøbenhavn.)

reserverer sig sin Ret efter Skjøder og Adkomster og vil ikke tillade, at nogen uden hans Tjenere fisker i de Vande, hvor han har Land til begge Sider" — og han nægter de indstævnte Vidner at afhøres, da det er i deres egen Sag." Der tages dog ikke Hensyn til Thotts Protest, og af Vidneførslen fremgaar det, „at ovennævnte Byer under Saltø har fra Arilds Tid uhindret fisket fra „Litterupshuset“ og langs omkring til Kragesand eller Hestevaad og saavidt Enø Grunde strække sig.“ „Flere have fisket for salig Gehejmemaal Numsens, Saltø, og hans Forpagter Anders Søfrensen, sat deres Garn i Strømskaaret og ubehindret opdraget Vodet paa Enø Land ved Støfflestade (paa Enø Spids), men Enø Mænd har ogsaa ubehindret fisket paa Kærebæks, Skraverups og Stenbæksholms Grunde og ligeledes fisket paa Trindelen og Sandkrogen saavel som paa Guanøen (nu Flageholm), der ligger paa de omvundne Steder.“ Den forhenværende Fisker paa Gavnø i Frøken Thotts og Johan Thomsens (Neergaards) Tider vidner, „at de fiskede i Fællig paa de nævnte Grunde, men de der fiskede paa Gavnø Grunde maatte betale derfor“^{*)}. Dette Udfald af Sagen var Thott ikke fornøjet med, og da Saltø Gods Fiskere fremdeles fiskede paa Gavnø Grunde, lod Forvalter Iver Brun paa sin Herres Vegne, den 7de 1739, læse efterstaaende Bekendtgørelse paa Gavnø Birketing, som ogsaa forlanges læst paa Næstved Byting og Herlufsholms og Flakkebjergs Herredsting, saalydende:

„Da meget ulovligt Fiskeri har fundet Sted fra Holbro Steppe (Næbbe), ligeoverfor Gavnø, der strækker sig op i Carlsgab som en liden Strøm mellem Gavnø Land og Vejlø Skov, omkring i Fladsø og Hestevaad syd for Vejlø Skov, i Sønderfjord mellem Gavnø og Enø Land til Traaddybet og ud til Sejlstrømmen, omkring Lindholm og langs derfra ud mod Gavnø Land, Gjødsholm og Ydernæs og andre Gavnø Gaards Grunde, alt efter Sejlstrømmen, saa tilkendegives herved, at ingen uvedkommende herefter maa fiske paa nævnte Steder**).“

Det gik imidlertid endnu i nogle Aar med dette Fællesfiskeri, men imidlertid voksede Thotts Anseelse mere og mere; han blev Gehejmemaal, Finantsminister o. m., medens Plessens Anseelse var i stadig Dalen under Frederik den 5., og da der nu kom nye Stridigheder til 1754, tog Thott Sagen op med sin kendte Energi. Anledningen var denne: Kærebæk Fiskere med Lars Hansen Kock som Formand og øvrige Medredere: Enø og Stenbæksholms Fiskere, var tilsagt at skulle fiske Hovdræt til Saltø den 20de d. A., „men de foretrak efter „Kokken“s Forslag hellere at fiske for dem selv i Brøgersækken (ud for Bornakke Skov), trods alvorligt Tilhold af Forvalter Gøtzche med de tiltagne Vidner: Skoleholder N. C. Lerche, Kærebæk, Skovfoged Niels Jensen og Fuldmægtig Drackhardt“. Her fangede de da 266 OI Sild, som de efter eget Opgivende solgte for 9 Rdl. 4 Mk. 10 Sk., hvilket Beløb de indstevnede Fiskere paa Førsløv Birketing den 27de s. A. dømtes til at betale Saltø Ejer, Overkammerherre Plessen, foruden Sagens Omkostninger 4 Rdl. — alt inden de sædvanlige 15 Dage. Endvidere forbødes de at fiske paa de Dage og Steder, hvor det efter Kommissionsdommen i Kærebæk, d. 25de 1599 var forbudt at fiske. Det kom nu til Proces mellem Saltø og Gavnøs Ejere, da sidste ikke vilde tillade, at hans Bønder fiskede Hovdræt til Saltø, „eftersom de kun vare hans Tjenere“. I de derefter følgende Tingmøder oplyses det, at Saltø ikke i flere Aar havde taget sin Hovdræt i Traaddybet, men paa „Slettehagen“,

*) Gavnø Birketingsprotokol.

***) Sammesteds.

da de selv fiskede med et Vod; senere fiskede Kærebæk og Enø Mænd Hovdrætten til Saltø paa „Hulerne“ — og tilføjes der, det var da „Indgangsfiske“, hvilket stred mod Kommissionsdommen af ²⁵/₁₀ 1599. Det oplyses fremdeles, at da Saltø fiskede med egne Vaad, fiskede de Voksningsdrætten i Brøgersækken, ligesom Kærebæk og Enø Mænd nu havde gjort for Udgangsvande, inden de tog Hovdrætten til Saltø for Indgangsvande, og da Saltø selv ophørte at fiske, tog det en ugentlig Hovdræt af hvert Vaad, som fiskede her“.

Da Enø Mænd fra 1755 efter Gehejmeraad Thotts Tilhold ikke længere vilde fiske Hovdræt for Saltø, forbød Plessen dem at tage Voksningsdrætten i „Sækken“, hvad der efter nævnte Kommissionsdom var fælles for alle. — Efter at Striden havde varet i 3 Aar ved Hjemtingene, fik Thott, „for sine Bønders og egen Ret at haandhæve“, Sagen henvist til en Kommissarialret, den ¹/₁₂ 1757, bestaaende af en Assessor Hofmann og Herredsfoged Thorup, men da Parterne ikke var fornøjet med deres Kjendelse — som vi forresten ikke kender — gik Sagen 1758 til Højesteret, hvor den omsider efter Overkammerherre Plessens Død endte ved Dom af ²¹/₁₃ 1759. Her befriedes Enø Mænd for at fiske Hovdræt til Saltø, men Saltø fik sin gamle Ret, som 1599 var tilsikret det til „ævige Tiider“, stadfæstet, nemlig Ret til ene at fiske i Traaddybet, Bruns Hule samt for Enø og Lindholms Grunde“. (Enø hørte 1599 til Saltø Slot.)

— Var Grevens Mistænksomhed bleven vakt mod nogen — og det synes den, efter de gamle Tingbøger, let at blive, særlig i hans sidste Aar, tog han ogsaa haardt paa Vedkommende. Dette maatte Skovfoged Peder Rasmussen Galthen i Lou Sønderkov bekende *). Han var bleven ansat der ²⁶/₁₃ 1767, men blev efter godt 4 Aars Virksomhed som Skovfoged afsat ved Mikselsdagstider den ²¹/₁₃ 1771. Greven anlagde Sag mod ham ¹⁵/₁₀ d. A., og efter et af Greven foranstaltet Syn over Skoven fra 9—11 December, viste det sig, at denne i Galthens Tid „var bleven ilde medhandlet“. Ved Hjemtingets Dom af ¹¹/₁₀ 1772 dømtes Skovfogden til at betale i Erstatning for Skovens Vanrøgt 546 Rdl. eller i Mangel af Betaling at arbejde 9 Aar i Jærn i Frederikshavn Citadel i Kjøbenhavn. I Forhørerne oplyses det, at han af Faarup, Hammer, Lou og Vester Egersborg Mænd har faaet i aarlig Julrente: „1 Brød, 1 liden Kage og ¹/₂ Gaas“, samt, at han har modtaget Betaling 6, 8 og 10 Sk. eller Varer, forat Bønderne huggede et Læs „Sned“ o: afsnedede Grene paa Træernes Sider. Galthen flyttede straks efter sin Afsættelse til Hammer og fik til Eftermand Johan Pedersen, senere Skovfoged i Nylandshuset ved Vejle Skov, — men han tog ikke mod Dommen, der nu indankedes for Lands-tinget. Sagen førtes for Greven af Borgmester Winding Dorph i Næstved, og her forlanges Galthen i det 1. Møde, ²/₁₂ 1772, straffet efter Forordningen af ²⁶/₁₁ 1733 Art. 1. sammenholdt med Forordningerne af ¹/₃ 1690 og ⁶/₁₂ 1743 til at arbejde i Jærn i Citadellet i 9 Aar.

Galthen, som var en snild Mand og vistnok af „god Familie“**), anlagde imidlertid Kontrasag mod Greven ved Byfoged Sveistrup i Ringsted. Denne gør gældende:

1) at Galthen er anklaget af sin Avindsmand, Frederik Nolsen i Vester Egersborg, fordi Galthen havde meldt ham for ulovlig Brændevisbrænden.

*) Sagens Akter opbevares i Gavne Godsarkiv.

**) Han stammede vistnok fra en i det forrige Aarhundrede meget udbredt Præsteslægt i Danmark.

2) at Nedsnedningen var sket med Herskabets eller dets Betjentes Samtykke eller Tilladelse — tildels i deres Overværelse.

3) at en stor Del smaa og større Grene var afhugne for Træernes bedre Trivsel, og at Grene og Kvas var delt mellem Godsets Beboere.

4) at de hugne unge Ege og Bøg havde staaet for tæt og derfor var udtyndet, samt at det hugne var delt efter Skytten Anthony Jørgensens og Godsforvaltrene Thrane, Gjessings og Henrichsens Anvisning.

5) at Synet 9—11 December var uden Betydning, da Synsmændene ikke havde nogen Norm eller Regel at rette sig efter og derfor havde taget baade ny og gammel Hugning med — ja endog Stød af Træer, som bevisligt var udvist af Herskabet selv eller Forvaltrene.

Efter 3 Gange forgæves Ansøgning erhverver Galthen ved Stiftamtmand Brokkenhus' (Nysø) anbefaling kongelig Bevilling til fri Proces, den ²⁵/₁₁ 1773, og nu indstevnes Grevens Sagfører, Winding Dorph, Borgmester i Næstved, Forvaltrene Thrane, Gjessing og Henrichsen og afdøde Forvalter Bruns Arvinger med Værge, Birkommer Hald, med sine 8 Meddomsmænd, Skytten Anthony Jørgensen og Hovedvidnerne Fred. Nolsen, Vester Egersborg og Henrik Larsen, Lou, til at møde i Landstingsretten den ⁸/₁₂ 1773. Godsforvaltrene mødte ikke, „Skytten var ikke længer paa Gavnø, og vidstes ej nu, hvor hand var“; men Fred. Nolsen og Henrik Larsen mødte. Allerede i dette Møde „aflagde Henrik Larsen Vidnesbyrd om hans Beskyldnings Urigtighed, og om hvorledes han dertil er bleven beført“. Fred. Nolsen fastholdt vel sit Vidnesbyrd i 1ste Møde, men fragik i et senere Møde sine Beskyldninger mod Galthen og paastaar „at være forført hertil af Skytten“. I dette 4 Timers lange Forhør over ham, blev han aldeles konfus, siger „at han er en gammel skrøbelig Mand og fortryder i sin Samvittighed, at han har gjort falsk Ed til Galthens Fordærv“.

Sagen hjemvises af Landstinget, den ²⁵/₅ 1774 til ny Behandling ved Hjemtinget — men hvorledes den endte, findes ingen Efterretninger om i Gavnø Godsarkiv.

Processen havde kostet Galthen efter hans Sagførers Angivelse 217 Rdl. 88 Sk., hvilken Udgift han tilligemed Tort og Tab af Embede fordrer erstattet med 846 Rdl. 56 Sk. Dette har han vel neppe opnaaet, heller ikke holdtes han skadesløs ved noget andet Skovfogedembede paa Godset. Han boede endnu 1778 i Hammer og ernærede sig for en stor Del som Angiver i Brændevinssager mod sine gamle Venner i Lou, Vester Egersborg og Blangslev Byer, hvad der jo var en stolt Forretning, — men rigtignok ikke tyder paa noget ædelt Sindelag; og det synes ogsaa, at den skarpe Eksamination i Landstinget, som Vidnerne underkastedes, var den væsentligste Skyld i deres Tilbagekaldelser. Henrik Larsen i Lou ytrer nemlig i et senere Forhør ved Gavnø Birketing: „at han aldrig havde haft Samvittighedsnag af sine Vidnesbyrd mod Galthen“. Slægten blev boende i Egnen og fik Fæstehuse under Godset; saaledes boede Sønnen Jens i Faarup og Knud i Lou, begge nævnt i Gavnø Jordebog 1787.

I sine sidste Aar havde Greven store Bryderier med sine Godsforvaltere, som temmeligt sikkert benyttede Grevens Alder og Svaghed til at berige sig paa hans Bekostning. Forvalter J. Hansen tjente Greven fra ¹/₁₁ 1775 til ²²/₁₁ 1781, da han paa Grevens Forlangende blev arresteret i Næstved for et Deficit i sit Regnskab paa over 5000 Rdl. Han var tillige efter adskillige Efterretninger om

ham i de gamle Tingbøger en myndig og selvraadig Mand, der hundsede og fortrædgede ikke alene Bønderne, men enhver, som han fik noget imod, særlig var han fjendtligsindet mod Birkeskriver Normann i Vejle, som han fortrædgede og drillede paa enhver Maade, da han — maaske ikke uden Grund — ansaa ham som sin Bagtaler og Grevens Spion²⁰⁾.

Fra Forvalter Hansen havest et Kornregnskab over Gavnøs Høst 1781, indsendt til Greven i Kjøbenhavn, dateret ²⁵/₁₂ d. A. saalydende:

Indtægt.		Udgift.	
Høst:		Til Udsæd og Kost:	
500 Tdr. Hvede à 3 Rdl.	1500 Rdl.	58 Tdr. Hvede à 3 Rdl.	174 Rdl.
500 — Rug à 2 ¹ / ₂ —	1250 —	100 — Rug à 2 ¹ / ₂ —	250 —
240 — Byg à 2 —	480 —	80 — Byg à 2 —	160 —
390 — Havre à 1 —	390 —	130 — Havre à 1 —	130 —
20 — Ærter à 2 —	40 —	10 — Ærter à 2 —	20 —
Tiender:		Summa Udgift: 734 Rdl.	
60 Tdr. Rug à 2 ¹ / ₂ Rdl.	150 Rdl.		
50 — Byg à 2 —	100 —		
10 — Havre à 1 —	10 —		

Summa Indtægt: 3920 Rdl. — 734 Rdl.

Igen 3186 Rdl., som er Aarets Kornindtægt²¹⁾.

Trods Forvalterens Underskrift: „Ds. Excellences tro og pligtskyldigste Tienere“, synes det ikke, at Greven har stolet meget paa sin tro Tjener, da han næppe har ventet mange Dage efter, at det sidste Neg kom i Hus, inden han forlanger Overslaget fremsendt — og dette har vel næppe været for højt anslaaet.

Hansen sad endnu arresteret i Næstved, da det viste sig, at hans Eftermand, Gerløw, i Løbet af et godt halvt Aar havde gjort sig skyldig i den samme Forbrydelse og med et lignende Underskud. Han arresteredes da ogsaa den ¹/₁₂ 1782; hans Regnskab blev gennemgaaet af en Sagfører D. Hansen i Kjøbenhavn og forelagdes færdigt i Retten den ³/₁₂ s. A. Paa ikke mindre end 46 Poster viser det Forvalterens Utroskab og Forsømmelse²²⁾. Greven fik dog vistnok Dækning for i det mindste en Del af hans Underskud, da hans Familie havde kautioneret for ham. Broderen, der var Forvalter paa Herlufsholm, maatte Thott som Skoleherre ogsaa afsætte formedelst slet Administration²³⁾.

Vi har nu fulgt Grevens Foretagende som *Godsejer* og stræbt at skildre hans personlige Forhold til sine Undergivne saa paalideligt som muligt; vi vil nu omtale hans *offentlige Virksomhed*, og det vil vise sig, at denne var ikke mindre dygtig og hæderlig.

Den ³/₁₂ 1735 stiftedes „General-Landets Økonomi- og Commerce-Collegie“, og Thott blev straks i Begyndelsen af 1736 dettes 3. Medlem, Bevis for, at hans

²⁰⁾ Af dette Regnskab fremgaar, at Greven selv har drevet Gaarden uden Forpagter.

²¹⁾ Vi skal nævne: Indfæstninger var betalte, men Fæstebreve ikke udstedte, Skifter foretagne, men ikke indførte i Skifteprotokollen, Lønninger udbetalte, længe før de var forfaldne, Auktioner over Korn og Kvæg afholdte, men kun faa Indbetalinger opførte i Regnskabsbøgerne — de paastaas udestaaende, Arbejder foretagne lige imod Grevens Forbud eller uden hans Tilladelse, Godserne havde Restancer til Amtstuerne i Vordingborg og Korsør formedelst Forvalterens Forsømmelighed — men hans Kornregnskab var dog det mest graverende, thi han kunde ikke gøre Regnskab for Indtægten af 200 Tdr. Hvede og 400 Tdr. Byg, ligesom han ved sin Forsømmelighed var Skyld i at 200 Tdr. Rug paa Magazinerne var i den Grad øret og fordærvet, at det ikke duede til Brødkorn.

Interesse for og Indsigt i Landboforholdene var baade bekendte og skattede. Den $27\frac{1}{4}$ 1742 blev han 2. Deputeret i Kammerkollegiet og 1746 efterfulgte han v. Osten som 1. Deputeret i Rentekammeret, $\circ$: blev Finantsminister; samme Aar $30\frac{1}{4}$ blev han Ridder af Dannebrog og tog til Devise: „Cagitando & Conando“ $\circ$: ved at tænke og prøve. Som Finantsminister nedbragte han Landets Gæld fra 25 til 10 Tdr. Guld (1 Mill. Rdl.), skønt han 1749 købte den sidste Halvdel af Ærø for $3\frac{1}{2}$ Td. Guld eller 350,000 Rdl. af Hertugen af Glücksborg. 1. Halvdel var købt af Frederik den 3. Endvidere fik han den vestindiske Handel frigjort for det vestindiske Kompagnis*) Monopoler, som han afkøbte det for $2\frac{1}{4}$ Mill. Rdl., hvad der havde til Følge, at Handelen paa disse Øer tog et stort Opsving. Som Præces for Banken i Kjøbenhavn — stiftet $29\frac{1}{10}$ 1736 nærmest efter Forslag af Grev Fr. Danneskjold-Samsø**) fik han denne omdannet, saa den blev aldeles uafhængig af Regeringen, og han gjorde det langt lettere for Folk at faa Penge til Laans, da han nedsatte Renten fra 6 til 4 pCt. „Assignations, Veksel- og Laanbanken“, senere kaldet „Kurantbanken“, fik Ret til Udstedelse af Seddelpenge, som den benyttede paa en temmelig uforvarlig Maade, saa den allerede 1744 havde udstedt for $6\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. d. C., skønt den kun havde en Aktiekapital af $\frac{1}{2}$ Mill. Rdl., og $7\frac{1}{10}$ 1757 forbødes det at udføre Sølv af Landet, hvorimod man forpligtede enhver til „ikke at væрге sig for i alle Tilfælde Bankens Sedler at modtage“. Da Thott blev Præces for Banken $1\frac{1}{3}$ 1767 gjorde han ovennævnte Forandringer, og i lang Tid var Banken anset som et fortrinligt Penge-Institut, der nød almindelig Tillid i Handelsstanden; dog vedblev Seddelmassen stadig at stige og udgjorde efter Thotts Afgang — 1784: $15\frac{1}{5}$ Mill. Rdl. d. C. i Sedler, men samtidig begyndte Tilliden til den at svinde, saa at Kursen ofte steg til 144 for 100 Rdl. Sølv.

Thotts Fortjenester af Finantsernes Styrelse paaskønnedes af hans Konge ved de store Gaver i Jordegods 1746 og 1753, som foran anført. Efter 13 Aars Virksomhed som Finantsminister afgik Thott $7\frac{1}{12}$ 1759, men var i Mellemtiden bleven Gehejmeraad $4\frac{1}{9}$ 1747, og havde faaet Ordenen „de la fidelité“ ($\circ$: for Troskab) $21\frac{1}{3}$ 1752. 1762 blev Thott Medlem af Gehejme-Consejlet, og den $1\frac{1}{2}$ 1763 Oversekretær i det danske Kancelli samt Præces i det evangeliske Collegium, „for Evangeliets Løb eller Udbredelse“, og tillige 1. General-Kirkeinspektør. Samme Aar blev han Patron for Universitetet og Præces i Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn. Endnu en Ærespost blev ham til Del i dette for Thott saa rige Aar paa Udmærkelser, idet han efter den fortjenstfulde Johan Ludvig Holsteins Død blev Skoleherre paa Herlufsholm.

Angaaende hans Virksomhed som Skoleherre paa Herlufsholm siger Professor Melchior: „Det kan ikke nægtes, at Thotts vidtstrakte Lærdom og Kærlighed til Literaturen gav ham en ustridig Ret til denne Post, men hans Bestyrelse blev dog ikke til Stiftelsens Fordel, da han allerede var en gammel Mand, der ikke længer kunde arbejde med Lyst og Kraft for dens Fremgang, ligesom der ogsaa i hans Tid indtraf adskillige for Landmanden vanskelige Aar, som betydelig bidrog til at forringe Bøndernes Kaar (Kvægdøden og Misvækstaar), dels var han ved sine mange vigtige Embeder forhindret i ret ofte at komme til Herlufsholm, saa han almindelig maatte stole paa andres ofte usikre Redelighed og Virksomhed —

*) Det vestindiske Kompagni stiftedes 1732.

**) Møllerup angiver i Billeættens Historie Konferentsraad og Stiftammand i Aalborg Stift, Jørgen Bille til Ellingegaard ved Frederikshavn som dens Stifter.

men aldrig var det en Følge af Skolarkens Ligeegyldighed for Skolens Vel; thi paa Vilje til at gavne Herlufsholm manglede det aldrig Grev Thott²⁴). I Forvalter Iver Bruuns Tid fra 1764—70 (fh. paa Gavnø) havde Greven en paalidelig Medarbejder, der sørgede godt for Skolen og dens Gods, men under dennes Eftermænd Carlsen og Gerløw (Broderen til Forvalteren paa Gavnø), som begge blev afskedigede af Greven, kom baade Skolens og Bøndergodsets Bygninger mere og mere i Forfald, „og mangen forarmet Bonde maatte forlade sin faldefærdige Hytte og gribe til Bettelstaven, fordi man havde vægret sig ved i Tide at tilstaa ham den nødvendige Understøttelse — dog sikkert mod Grevens Vilje, thi hvor nøjeregnende han end var selv med de mindste Udgifter, naar han troede, de kunde spares, ligesaa villigt laante han Øre til enhver Forestilling om Bøndernes Understøttelse, naar Forvalteren viste ham, at den var nødvendig“. — Ved Grevens Sparsommelighed voksede Stiftelsens Kapital fra 20—30,000 Rdl., derfor forøgede han Fripladsernes Antal fra 20—26, men denne Formueforøgelse kunde ikke opveje Bygningernes Forringelse og det aarlige Tab, der fulgte af Godssets Forarmelse. I Thotts Tid afskaffedes den tidsspildende Korsang i Kirken, og en Konrektor ansattes til Skolens og Rektors Medhjælp, men langt mere fortjenstfuldt var det, at han fra 1777—83 forærede Skolen 5000 Bind, hvoriblandt ikke faa kostbare Værker, og at han stiftede et Legat paa 1000 Rdl., hvorfra Renten uddeltes til 10 fattige og gamle Gaard- og Husmand eller Enker, efter Sognepræstens og Godsforvalterens Indstilling. Professor Melchior slutter sin Omtale af Grev Thott som Skoleherre saaledes: „Kan Greven end ikke nævnes blandt Stiftelsens dygtigste og heldigste Bestyrere, give disse store Gaver ham Ret til at nævnes blandt Skolens største Velgørere“.

Som Patron for Universitetet fra 1763—70 har Thott stor Fortjeneste ved Ansættelsen af dygtige Videnskabsmænd som Juristen Dons, Filosofen Rüsbrigh og Abraham Kall, Professor i Græsk, ligesom han overdrog Professor Brünich at udarbejde en ny Naturhistorie for studerende ved Universitetet. Baden anfører*): „Thott elskede meget Naturvidenskaberne og viste sig i sit Testament som deres ivrige Befordrer, idet han skænkede 1000 Rdl. til Køb af manglende Bøger i Fysik, Naturhistorie og Agerdykningsvidenskaber til Universitets Bibliothek, ligesom han udvidede og forskønnede den botaniske Have“.

Som Præces for Videnskabernes Selskab fremmede han særlig de naturhistoriske Videnskaber og stiftede et stort Legat til disses Fremme. (Se Grevens Testament.)

Selv var Greven en stor Lærd. Han besad store og vidtgaende Kundskaber i historisk og litteraturhistorisk Retning. Han var en stor Sprogmand, særlig i Latin, Græsk og Oldnordisk, og stod i levende Brevveksling med mange udenlandske Lærde, deriblandt flere af hans tidligere Lærere fra Studentertiden i Halle og Jena.

Mest bekendt er Thott dog bleven for sin umaadelig store Samlerflid. Vi har foran omtalt, at han som ungt Menneske hjembragte fra sin Udenlandsrejse et Bibliothek paa 18,000 Bind, der brændte 1728, men dette var dog for intet at regne mod det, han senere samlede, og som almindelig angives til 120,000 Bind, men nok rakte op til 150,000 Bind²⁵) — det største, nogen Privatmand i Evropa har ejet og større end det kongelig Bibliothek i Kjøbenhavn den Gang, hvilket

*) Professor J. Badens latinske Programa over Thott paa Universitetet i Kjøbenhavn 1785. (Meddelt i Udtog af min Sognepræst Johs. Paludan-Müller.)

han med uhyre Bekostning havde købt paa Auktioner baade i Ind- og Udland, og som indeholdt mange store Sjældenheder i næsten alle Videnskaber. Ved Palæet paa Kongens Nytorv i Kjøbenhavn lod Thott opføre et stort Bibliothek, 47 $\frac{1}{2}$ Alen langt, 20 Alen bredt og 3 Etager højt, hvor han gjemte sin umaadelige og kostbare Bogskat; holdt Læsesette for Besøgende og Bibliothekar til deres Betjening. „Her besaa de rejsende disse og hans øvrige Samlinger som en af Hovedstadens største Mærkværdigheder“ — „medens Ejerens udstrakte Bogkundskaab og ualmindelige Hukommelse for literære Sager vakte de besøgende Videnskabsmænds Beundring“²¹⁾. Ved Testament skænkede Greven den vigtigste Del af denne kostbare Samling: Haandskrifter og Palæotyper til det kongelige Bibliothek, deriblandt over 4000 Manuskripter, hvoraf 400 paa Pergament, og en Samling af over 6000 før Aar 1530 trykte Bøger, deriblandt den ældste, danske Bibel, oversat efter Vulgata før Reformationen — det eneste Eksemplar heraf i Danmark. I Bibliotheksbygningen gjemtes ogsaa Grevens kostbare Møntsamling, særlig græske og romerske Mønter, foruden en Mængde Gemmer : skaarne Ædelstene, og her havde han ogsaa sit velforsynede Kabinet af Naturalier og sjældne Oldsager.

Ovenpaa Bibliotheket var anbragt en stor Altan, et Slags astronomisk Observatorium, med en Samling af astronomiske, matematiske og fysiske Instrumenter. I Palæet havde Greven et stort Kunstammer og et Rustkammer med mange antike Rustninger og Vaaben, deriblandt hans Svigerfaders af Carl den 12. forærede 2 Pistoler fra Kampen ved Høland, hvilket han alt forærede til Musæet for nordiske Oldsager.

Endelig havde Thott en fortrinlig Samling af Malerier, hvoraf omtrent 2200 var anbragt paa Gavnø, som foran er omtalt, 125 paa Lindersvold, foruden en Del Familiestykker i Palæet i Kjøbenhavn, deriblandt de 2 mærkelige Portrætter af Stamfaderen Iver Axelsen Thott til Lillø og hans Frue Magdalene Bonde, den svenske Konge Karl Knudsens Datter, begge i blomstrede Gyldenstykkes Klæder og bræmmet: med sort Pelsværk for Mændens Vedkommende, men med Hermelin for Fruens. „Begge holde Hænderne foldede som til Bøn, men medens hans Ansigt bærer Vidne om sorgløs Trods, og Livslysten lyser ud af hans brune Øjne, har Fruen et fint, vindende og fromt Udtryk i Ansigtet, mørke Øjne, rødt Haar og en blændende hvid Teint“²²⁾. Disse 2 Billeder findes nu paa Gavnø, „in originale“ paa Galleriet og i Copi i Familiestuen.

Thott blev den ³¹/₁₂ 1763 Ridder af Elefanten og beholdt sin gamle Devise: Cogitando & conando; den ¹¹/₁₂ 1767 blev han ophøjet til dansk Lensgreve (Greve af Thott), samtidig med Bernstorff og Reventlov, alle særlig ved russisk Indflydelse²³⁾, og endelig blev han ¹⁵/₁₂ 1769 Patron og Direktør for det kongelige medicinske Collegium (Collegio medicæ Regiæ).

Da Struense kom til Magten, og Gehejmeconsejler af ham ophævedes, fik han tilligemed dettes andre Medlemmer sin Afsked ²²/₁₂ 1770. Han forlod da Kjøbenhavn og levede en Tid paa sine Godser, men denne Fjernelse varede ikke længere end til Struense's Fald, den ¹⁷/₁ 1772, da fik „den gamle hæderlige Thott“ (Hofman) atter Plads i Statsraadet, hvor han under Guldbergs Ministerium havde sit Sæde ved Siden af Arveprins Frederik, hvad dog ikke forhindrede ham i at være med i Sættelsen for at bringe Kronprins Frederik i Spidsen for

²¹⁾ Bechers haandskrevne Samlinger i det kgl. Bibliothek.

Regjeringen, som ogsaa lykkedes, den 11_{1} 1784, derved, at det guldbergske Ministerium styrtedes, og han vedblev som Statsminister til sin Død.

Professor Baden siger i sit Æreminde: „Thott var afholdt af Folk i Almindelighed, havde et godt Navn som Statsmand, var en udmærket Finantsminister, høj agtet for sin ualmindelige Lærdom og for det Frisind, hvormed han understøttede enhver ædel og kraftig Virksomhed, en ivrig Befordrer af Kunst og Videnskaber“. Hofman kalder ham i „Danske Adelsmænd“: „sin Konges Ven, Fædrelandets Støtte, de gode Kunstners Elsker, de betrængtes Hjelper, de Lærdes største Mæcen“.

Greven havde i sit Ægteskab med sin Frue, Birgitte Charlotte Kruse, 1 Søn og 2 Døtre, hvoraf Sønnen og den ene Datter døde ganske smaa; kun Datteren Christiane Sofie Thott, født 17_{2} 1734, blev voksen. Hun blev 2_{2} 1760 gift med Kammerjunker, Grev Christian Ditlev Rantzau, født 21_{12} 1720, død 20_{9} 1767, senere Marschalk og Amtmand over Vordingborg og Tryggevælde Amter, men dette Ægteskab var neppe efter Grevens Ønske ifølge den i Gavnø Godsarkiv opbevarede Ægtepagt af Marts 1759, thi heri maa Grev Rantzau indgaa paa at være fornejt med 1000 Rdl. aarlig „til deres Etablissements“, hvilken Sum skulde udbetales dem i Juni og December Terminer i Kjøbenhavn, hver Gang med Halvdelen — thi hedder det videre: „Efter min Død skal der oprettes et Stamhus af alt mit nuværende og senere tilkommende Gods for min Datter“ — „og den, som efter min kære Datters Død tilkommer dette Stamgods, og dennes Descendenter skal bære og føre mit fædrene Navn og Vaaben“ . . . Og hermed erklærer Kammerjunker, Grev Rantzau sig „i alle Maader at være fornejt og aqviserer og renoncerer paa al Comonio bonorum, (det er Formuefællesskab)“.

Underskrevet: Kjøbenhavn i Marts 1759.

O. Thott. C. D. v. Rantzau.

Thott gjorde straks Alvor af denne sin Beslutning — eller havde maaske alt gjort det — thi 9de Marts s. A. erhvervede han allernaadigst „facultati testandi“ — o: fri Ret efter sin Vilje over sit Gods, og oprettede med sin Frues Samtykke, den 21_{3} 1762, et Testament, hvori alt deres Gods tilskrives deres eneste Barn, nævnte Christiane, men da hun ved Marschalkens Død 1767 var bleven Enke uden Livsarvinger „og da det ikke var at vente, at hun vilde gifte sig 2den Gang og faa Børn“, saa gør Greven og Hustru den 1_{3} 1780 deres Testament, hvori bestemmes (anført Uddrag):

1) Den længstlevende af os beholder og nyder alt Godset uden Regnskabsaflæggelse, dog at denne vor sidste Vilje i alle Maader efterleves.

2) Skal vore 3 Hovedgaarde med Kirker og Bøndergods, intet undtaget, om det da ikke er sket, straks oprettes til et Stamhus, hvis Ejer skal bære de Thotters Navn og Vaaben.

3) Alle Mobilier, der findes paa Gavnø og Lindersvold, oprettes til et Fideikommis; ingen Familie- eller andre kostbare Malerier, der med saa stor Bekostning er samlet, maa sælges. Successor forpligtes til at holde Kirker, Hovedgaarde og Bøndergods i forsvarlig Stand og lemfældig medhandle Bønderne, ikke forhugge de med saa stor Flid opskede og fredede Skove. Der skal forfattes en Beskrivelse efter afholdt Syn over Hovedgaardenes, Kirkernes og Bøndergodsets Tilstand ved den nye Ejers Tiltrædelse.

4) Stamhuset tilfalder først vor kære Datter, C. S. Thott, og efter hendes

Død Kammerjunker Holger Reedtz, eneste Søn af Oberst Peder Reedtz til Vorgaard — og, hvis hans Linie uddøer, Landshøvding Thage Thott til Skabersø i Skaane og hans ægte Descendenter, og uddøer ogsaa denne Linie, da forholdes som i den danske Kongelov er fastsat om Successionen i Sidelinierne; men enhver, som arver dette Stavgods, skal *straks* tage Bopæl heri Riget og for Eftertiden bestandig opholde sig her med Descendenter.

5) Mit Bibliothek med Tegninger og Kobberstykker, mit Myntkabinet, Kunstkammer med Pretiosa, udstukne Stene (Gemmer), Naturaliekammer, mine matematiske Instrumenter og Malerier, undtagen Familiestykker, og hvad vor kære Datter ellers vil udtage og beholde, skal sælges. Item vort Sølv-Taffelservice, min Hustrus Juveler og mit Sølv-Natbord, da vor Datter har alt komplet.

6) For de indkomne Penge betales vor Gæld, Resten sættes paa Rente, eller der købes Jordegods derfor i Nærheden af vore 3 Hovedgaarde, som straks indlemmes i Stamhuset. Dog forbeholdes 20,700 Rdl. til vor kære Datter, som deraf nyder Renten, saa længe hun lever, men efter hendes Død anvendes de til Livsgaver og Pensioner til Tyender i gode Stillinger, dog

a) anvendes de 3000 Rdl. deraf til 4 Senge i Vartov, som altid besættes af Stamhusets Besidder.

b) Til Herlufsholm Skole skænkes 1000 Rdl., hvoraf Renten 4 pCt. 40 Rdl. uddeles til 10 fattige Familier paa Godset. Legatet staar under Godsforvalterens og Sognepræstens Bestyrelse.

c) Til Sorø Bys fattige ligeledes 1000 Rdl., hvoraf Renten, 40 Rdl., uddeles til 10 Familier med 4 Rdl. til hver.

d) Til Sorø Kirke 500 Rdl., Halvdelen af Renten til den thottske Begravelses Renholdelse, Halvdelen til dens Vedligeholdelse og Reparation.

e) Til Næstved By 1000 Rdl., Renten uddeles til 10 fattige Familier*).

f) Til Universitetet 10,000 Rdl., som for Renten heraf lader 2 Studenter, hver i 3 Aar, besøge udenlandske Universiteter og studere fysiske og økonomiske Videnskaber.

7) Den længstlevende af os betænker vore efterladte Betjente, enten med noget vist paa en Gang eller med en aarlig Pension.

Dette saaledes at være vort Testament og sidste Vilje, bekræfte vi med vore Hænders Underskrift og Signeters Hosføjelse.

Kiøbenhavn den 4. Juli 1780.

O. Thott (L. S.).

B. C. Kruse (L. S.).

Til Vitterlighed:

D. u. s.

H. Stampe (L. S.).

Lüxdorph (L. S.).

Til ovennævnte Testament føjedes efterhaanden 3 Codiciller, hvoraf det væsentligste er følgende:

1. *Codicil*. Da Grevens Rigdom er tiltaget ved Gældens Afbetaling, ved Prisernes Stigning paa hans ikke faa Aktier og ved Køb af nye i det østersøiske Kompagni, saa har Greven efter sin salig Hustrus Død ved følgende Tillæg skænket:

*) Samme Aar (1780) stiftede Greven et Legat paa 1500 Rdl. à 4 pCt. til 24 fattige afgangne Gaard- og Husmænd eller deres Enker, særlig Aftægtsfolk, paa sine Godser. Ingen Fundats. Schach III, Sd. 290.

1 a) Til Videnskabernes Selskab i København 2500 Rdl. til 2 Præmier paa 60 og 40 Rdl. for de 2 bedste Afhandlinger om Agerdyrknings, Kornavlens, Enges og Græsganges Forbedring og Skovs Opelskning.

1 b) Til Universitetets Bibliothek 1000 Rdl. til Køb af manglende Bøger i Fysik, Naturhistorie og Agerdyrknings-Videnskaber, hvilke Bøger sættes i et Skab for sig.

1 c) Til de fattige Skolers Børn i Vor Frue-, Nicolaj-, Petri- og tyske Sogn paa Christianshavn, 1000 Rdl. til hvert, Renten uddeles til 10 Børn i hvert Sogn (ialt 4000 Rdl.).

2) Til det kgl. Bibliothek skænker Greven sine Palæotyper før og til 1530 samt sine Manuskripter, der stedse skal staa samlede paa et Sted.

3) Palæet i Kjøbenhavn, som først var bestemt at skulle sælges, følger nu som Anneks, Stamhuset som et Fideikommis med Forpligtelse for Stamhusbesidderen at vedligeholde det uforandret.

4) Derimod skal Grevens Rustkammer sælges, item 4 Aktier i det vestindiske og 80 Aktier i det østersøiske Kompagni; de indkomne Penge føjes til Fideikommisskapitalen*).

5) Successor overtager Godserne og Thotts Palæ efter Syn undtagen Bibliotheksbygningen, hvori alt, som skal sælges, hensættes og forvares under Kuratorernes Opsyn indtil Auktionen er tilendebragt.

Kjøbenhavn den 22. Juli 1782.

O. Thott (L. S.).

2. Codicil:

1) Landshøvding Thage Thotts ældste Søn skænkes efter min Død 1000 Rdl. Landshøvdingen modtager af Kuratorerne vidicimerede Afskrifter af Testamentet og dets Codiciller samt Stamhusets Erektion. Efter Kammerherre Reedtz' Linies Uddøen er den skaanske Linie Arvinger.

2) Universitetet skænkes i Stedet for de først legerede 1000 Rdl. nu 5000 Rdl. paa Vilkaar, at for denne Sum købes Bøger ved Auktionen af mit Bibliothek efter Consistoriets Valg. Disse Bøger forsynes med en trykt Seddel foran for bedre at kendes: „Ex donatione Othonis Comites de Thott, Patroni Academiae“.

3. Post omhandler Gaver til nuværende og tidligere Betjente.

Greven ønsker et Programa fra Universitetet paa sædvanlig Maade, hvortil Efterretninger findes i hans Skrivebord. Den Professor, som udfører det (Baden), faar 200 Rdl. for Arbejdet og 200 Rdl. til dets Trykning.

Enhver af de 4 Præster ved hans Kirker faar 50 Rdl. til en ny Præstekjole. Kjøbenhavn den 30. Juli 1783. O. Thott (L. S.).

Ved en Tilføjning paa dette Codicil skænker Greven 1000 Rdl. til Vajsenhuset, hvis Renter uddeles til de Elever, som mest udmærke sig ved Flid i Lærdom og Haandarbejde; de uddeles efter Direktionens Forgodtbeholdende.

3. Codicil:

Til Forbedring af Bibliothekarens Løn ved Universitetets Bibliothek skænkes 2500 Rdl., som denne nyder Renten af — 100 Rdl. aarlig, og til Underbibliothekaren skænkes 1250 Rdl., hvoraf han nyder 50 Rdl. aarlig, mod at have god Opsigt med Testators skænkede Bøger.

*) Greven ejede desuden 54 Aktier i det ostindiske Kompagni à 500 Rdl., som ikke skulde sælges.

Alle Malerierne i Salen (i Palæet i Kjøbenhavn): Peder Reedtz's Skilderi — og øvrige Familiestykker, hvor de end maatte findes — maa nu efter min salig Datters Død ikke sælges, men forbliver i Palæet, eller hvor de ere.

Kjøbenhavn den 8. Avgust 1785.

O. Thott (L. S.).

Til Executores Testamenti indsætter Grev Thott Konferentsraad Joakim Anchersen og Etatsraad Christen Schou med 1000 Rdl. for deres Ulejlighed.

Saaledes bortskænkede Greven i rede Penge til videnskabelige Øjemed 22,500 Rdl. foruden en stor Del af sin værdifulde Bogsamling; ca. 13,000 Rdl. til fattige og i velgørende Øjemed, og ca. 20,000 Rdl. til tidligere Betjente og i andre Øjemed, ialt ca. 55,000 Rdl. Resten af hans Bogsamling og Tegninger, Kobberstykker, Myntkabinet, Kunstsager, Naturalier etc. solgtes efterhaanden ved Auktioner, som med Mellemrum varede i 3½ Aar og indbragte 435,000 Rdl.*).

En Maaned efter Grevens Udstedelse af sit sidste Codicil, døde han i Kjøbenhavn i sit Palæ den 10. September 1785, næsten 82 Aar gl., og hermed er afsluttet et virksomt, daad- og velsignelsesrigt Liv. Hvad enten vi betragte Thott som Stats- eller Privatmand, maa vi beundre hans glimrende Kariære, der var vundet ved egen Dygtighed og ved retskaffen og hæderlige Midler og ikke erhvervet ved hykkelsk Smiger som en Konges Gaver til sin Yndling. Han er stor i alle Forhold, størst vel som Lærd og Samler samt ved den smukke Anvendelse af sine Rigdomme — dem, han jo alle bortskænkede til fremmede, da han ikke efterlod sig Børn.

Grev Thott med Hustru og Børn ligger begravne i Sorø Kirke, i St. Peters og St. Pouls Sidekapel, til højre for Koret**).

I den underjordiske Gravhvelving hviler Grevens Mormoder, Cantsler Peder Reedtz' 2. Hustru, Anne Ramel, Grevens Forældre, hans 2 Søstre, Dorothea og Anne, hans 2, som smaa døde, Børn, 1 Søn og 1 Datter, samt hans eneste voksne Barn, Datteren Christiane, gift med Amtmand over Vordingborg og Tryggevælde Amter, Hofmarschalk Christian Ditlev v. Rantzow.

Over sin 1781 afdøde Hustru rejste Greven et Epitafium i Datidens svulstige Stil***), men dette blev senere fjernet af Grevens Adoptivsøn og Arving,

*) Professor P. V. Bechers haandskrevne Samlinger i det kongelige Bibliothek. Naar nogle Forfattere kun anføre denne til 35,000 Rdl., skriver det sig deraf, at Boet ved kgl. Bevilling af 11. 1794 „forskaandedes for at svare den ved Forordning af 11. 1792 befalede Afgift“ — af hvad det oversteg 35,000 Rdl. — men heraf fremsaar det, at Summen har været betydelig større, da Kammerherre Reedtz-Thott ellers ikke vilde have ansøgt om Eftergivelse i denne Afgift.

**) Begravelsen blev købt af Grevens Fader, Gehejmeraad, Amtmand Thage Thott, 1701, men Skædet herpaa er først udstedt 26. 1709 af Rektor for Sorø Skole Rs. Melvin, Sognepræst Schjelderup og Byfoged Jørgen Søfrensen, alle af Sorø.

***) Denne Indskrift lyder, efter Familiepapirerne i Gavns Godsarkiv, saaledes (Tankestregene angiver Liniernes Længde): „Herunder giemmes det, som forgiengeligt er — af den i Livet Høy- og Welbaarne, nu hos Gud salige Fru: Fru Birgitte Charlotte Kruse — Grevinde af Thott — Føed paa Brodno i Norge den 11. April 1711 — af Faderen — den for sin Dyd og Tapperhed velbekjendte — Hr. Ulric Christian Kruse, — Ridder, Generalmajor af Cavalieriet og Commandant af Frederiksstad i Norge — og Moderen — Fru Kirstine Marie Krabbe til Lindersvold — Et Ziir for sit Kien — Gift paa Lindersvold i Sølland den 3. October 1732 med — Herr. Otto Greve af Thott — til Gauns, Lindersvold og Strandegaard — Ridder af Elephanten — Gehejmeraad og Stats-Minister etc. etc. — Moder til 2 Døtre og 1 Søn — hvoraf hende alene overlever — Comtesse Christiane Sofie Thott — Enke efter Salig Marschalk Christian Ditlev Rantzow — Amtmand over Vordingborg og Tryggevælde Amter, — benaadet med Ordenen „de la fidelité“ — Død i Kjøbenhavn 7. Februar 1781 — De Høybedrøvede Efterlatte føle Tabets Bitterhed — af den trofasteste Egte-Mage og Ømmeste Moder. — Hendes Liv var en Kiede — af alle christelige Dyders usminkede Udøvelse: — Guds-frygt, Retsindighed, Sandruhd — Oprigtighed, Godgørenhed, Sagtomdighed — Forsunlighed, Vindskibelighed og Nøysomhed vare hendes daglige — og tro Ledere. — Hvad Under da, at hun blev yndet og æret af enhver — som kienkte hende og tillige Kiender — Den ægte Dyds hulde Værd — og Værdighed“.

Kammerherre Holger Reedtz til Vorgaard i Jylland, der lod Grevens og Grevindens jordiske Levninger nedlægge i 2 prægtige Marmor-Sarkofager, forfærdigede af Billedhugger C. F. Stanley, som begge paa den ud mod Kirken vendende Fodende er smykket med et Basrelief; der paa Grevens Sarkofag indeholder en allegorisk Fremstilling af hans Kærlighed til Videnskab og Kunst og paa hans Hustrus en Hentydning til Kvindens forskellige Sysler. Paa Laaget af begge Kister er henlagt paa Puder en Grevekroner. Mellem Sarkofagerne staar en bevinget Yndling — Historiens Genius — hvis Hoved er omslynget af en Egekrans, og ved hvis Fødder er henstillet en Verdenskugle og en Pergamentrulle.

Gravskriften er indhugget i et ved Kapellets østre Væg staaende Monument, der foroven afsluttes med en flad Bue og ved Siderne er smykket med joniske Pilastre (firkantede Piller), og i Partiet over disse er det grevelige thottske Vaaben anbragt. Statuen, Basrelieferne, Indskriftstavlen, Vaabnet og Kronerne med tilhørende Puder er af hvidt Marmor, medens det øvrige er udført i graagult Marmor.

Indskriften, som er paa Latin, er saalydende:

„MEMORIÆ ÆTERNÆ
 OTTHONIS COMITIS DE THOTT
 DM. PRÆDIOR GAUINØE, LINDESVOLD, STRANDE
 EQUIT. AURAT. ORD. ELEPHANT
 S. R. M. STATUS MINISTRI
 NAT. MDCCIII D. XIII OCTOBRIS
 DEFUNCT. MDCCLXXXV D. X SEPTEMBR.
 CUIUS
 PATRIÆ FIDISSIMI,
 REGIBUS UTILISSIMI
 HEROICÆ VIRTUTES
 VEL IPSAM GENTEM, SI OPUS, ILLUSTRASSENT,
 NEC NON
 UXORIS TANTI VIRI INDICIO OPTIMÆ,
 BIRGITTE CHARLOTTE KRUSE,
 NAT. MDCCXI D. XI APRILIS
 DEFUNCT: MDCCLXXI*) D. VII FEBRUAR
 MATRONÆ
 INTER SANITUS, PIAS, PROBAS
 PRIMARIÆ
 HÆRES OBSTRICTISS.
 OLIGERUS REETZ-THOTT
 OFFICIO NUNQUAM PERFUNCTURUS
 QUOD POSUIT
 M. H. F. C.**)“.

*) Paa Monumentet staar 1771, men det er urigtigt, da Grevinden !; 1780 egenhændig har underskrevet Testamentet af nævnte Dato, skal være 1781.

**) Indskriften er efter Professor Løffers „Monumenterne i Sorø Kirke“.

Indskriptionen vil i fri Oversættelse paa dansk bedst kunne gengives saaledes:

„Den overmaade forpligtede Arving
Holger Reedtz-Thott,
der aldrig fuldkommen kan faa opfyldt sin Hengivenhedspligt, har sat dette Mindes-
mærke til evig Erindring om

Grev Otto Thott,
Godsherre til Gavnø, Lindesvold og Strande (gaard),
Ridder af Elefanten, Hans Majestæts Minister,
født 1703, den 13. October,
død 1785, den 10. September.

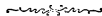
Denne mod Fædrelandet overmaade tro, for Kongerne overmaade nyttige, mod
Muserne overmaade venlige -- i højeste Grad gavmilde Mand, hvis heltemæssige
Dyder vilde have forherliget hans Slægt, hvis det havde været nødvendigt -- og
til evig Erindring om den Hustru,

der efter en saa stor Mands Dom var den bedste:
Birgitte Charlotte Kruse,
født 1711, den 11. April,
død den 7. Februar 1771 (1781).

Denne Ægtehustru, der imellem hellige, fromme og retskafne Kvinder indtager
en meget fremragende Plads*)."

Monumentet er restaureret og opfyldt i Somrene 1899 og 1900.

*) Oversættelsen er velvilligst foretaget af min Sognepræst, Pastor Paludan-Müller i Snesere.

FJERDE AFSNIT

GAVNØ SOM STAMHUS
OG LENSBARONI

Som foran omtalt erhvervede Grev Thott allerede 1759 kongelig Tilladelse til fri Raadighed over sit Gods, og ved Testament af ¹/₇ 1780 bestemte han med sin Hustrus Samtykke, at der af deres Jordegodser Gavne, Lindersvold og Strandegaard skulde oprettes et Stamhus for hans Morbroders Sønnesøn, Kammerherre Holger Reedtz til Voergaard i Jylland, da Godserne ellers vilde have tilfaldet hans Slægt i Sverrig, eftersom Greven ingen Børn efterlod sig, og han tillige var sidste Mand af Slægten i Danmark.

HOLGER REEDTZ-THOTT

er født 21. November 1745 og er eneste Søn af Oberst Peter Reedtz til Voergaard og Fru Henriette Rosenkrantz, Søster til Holger Rosenkrantz til Rosenlund (Rosendal) og Sønnesøns Søn af Danmarks fortjente Kantsler Peter Reedtz til Thygestrup og

Hundslund, der var Fader til Grevens Moder. Holger Reedtz antog nu ifølge Bestemmelsen i Grev Thotts Testament, med kongelig Bevilling af ²¹/₁ 1786, Navnet Reedtz-Thott og forenede med sit eget ogsaa de Thotters Vaaben; han fik ogsaa de arvede Godser op-højet til et Stamhus ved Erektionsbrevet af ¹⁸/₃ 1794, hvilket erholdt kongelig Konfirmation ²¹/₃ s. A. men derfor kom han ingenlunde i ubestridt Besiddelse af Arven, da Landshøvdingen i Skaane, Baron Thage Thott til Skabersø og Fogelvik, som, efter de svenske Love, mente sig forurettet ved Grev Thotts Testament, paaførte ham en Proces, der varede i 3 Aar, men da endte til Kammerherre Reedtz-Thotts Fordel ved Hof- og Stadsrettens Dom af 23. Februar

1789, hvilken Dom ved dennes Sagfører, Højesteretsassessor P. Uldall indankedes til Højesterets Stadfæstelse, hvad ogsaa skete ved dennes Stadfæstelsesdom af ²¹/₃ s. A., hvorved Kammerherre Reedtz-Thott „pure“ frikendtes og befriedes for Landshøvdingens, Baron Thage Thotts Tiltale.

Af Processens Akter fremgaar, at Landshøvdingen gjorde Fordring paa Gavne Gods som „Surogat“ (Erstatning) for Næs og Eriksholm, der igjennem Aarhundreder havde været i Slægten Thotts Besiddelse, og som Slægtens „Arvejord“ kun kunde afhendes til Slægten — alligevel, tvertimod de svenske Love, er

gaaet over i fremmed Eje, idet Næs 1682 mageskiftedes af Knud Thott til Helle Rosenkrantz mod Gavne; og Eriksholm 1687 solgtes af Gehejmeraad Thage Thott — Grev Thotts Fader — til Kancelliraad Herluf Trolle. „Derfor har Landshøvdingen, som nedstammer fra deres fælles Stamfader Thage Ottesen Thott til Næs og Eriksholm som „hores legitimus“ — ægte, lovmæssige Arving — efter Grev Thott rejst denne Sag, forat reklamere „Familiens Arvejord“ og forat faa Surogat for Eriksholms Salg, som Greven arvede Købesummen for efter sin Fader — saa at den Jord eller de Penge, som erholdtes derfor, skal tilfalde Familien i den afhændede Jords Sted.“ Han paaberaaber sig de svenske Love og et af det juridiske Fakultet i Lund erhvervet Responsum (Kjendelse), og paastaar, at Grev Thott arvede Gavne efter sin Farbroders Datters — hans Kousine — Sofies Død 1728.

Højesteretsassessor Uldall gør paa Kammerherrens Vegne gældende, at Grev Thott ingenlunde arvede Gavne efter sin Kousine, da Gavne 1736 gik Fallit og ikke paa lang Tid nær dækkede den paahvilende Gæld — og — at han vel ved Gehejmeraadinde Krabbes Testament arvede $\frac{1}{3}$ af Gavne, men købte Resten. Og angaaende Eriksholm, som Landshøvdingen paastaar, at Greven arvede Købesummen for efter sin Fader, oplyser han, at Gehejmeraad Thage Thott — Grevens Fader — gik Fallit 1702, faa Aar før sin Død. Sluttelig paastaar Uldall, at vilde Familien Thott reklameret Erstatning for Arvejord i Gavne, burde dette være sket ved Frøken Sofie Thotts Død 1728 eller senest ved Skiftet efter Gehejmeraadinde Krabbe — men da dette ikke er sket, maa Slægtens Fordringer efter Danske Lovs 5. Bogs 5. Cap., Artikel 1, anses for at være præskriberet og frahævdet og tabt. Højesteret kom da ogsaa til samme Resultat, idet den stadfæstede Hof- og Stadsretsdommen, som anført 23. Maj 1789.

Kammerherre Reedtz-Thott maa allerede længere Tid i Forvejen have ventet dette Udfald af Processen, da han ved Købekontrakter af 18_{10} 1788 og 28_{2} 89 havde indledet Handel med Ejeren af Grevensvænge Hr. Knud Lind (død i Januar 1791 og begravet i Rønnebæk Kirke) angaaende Købet af dennes Jordgods i Omegnen af Gavne, for at efterkomme sin Adoptivfaders, den afdøde Greves Testament. Ved Skøde af 11_{12} 1789 købte han nemlig efternævnte Gods med ialt 114 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn og 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid samt 8 Tdr. Kongetiende af St. Mortens Sogn i Næstved for ialt 12,718 Rdl. 72 Sk., eller 100 Rdl. pr. Td. Hartkorn Bøndergods og 150 Rdl. pr. Td. Hartkorn af Kongetienden, paa hvilken der dog hvilede en Afgift af 8 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten til Vartou Hospital i Kjøbenhavn. Kirketienden af samme By (Aaderup), der udgjorde 12 Tdr., som betales til Værgen for St. Mortens Kirke i Næstved, var bortfæstet til Hofapotheke J. G. Becher, Kjøbenhavn, paa Livstid for 52 Rdl. 59 Sk., „men kan overdrages Køberen ved Bechers Død“; hvad dog ikke skete, skønt Becher døde allerede 20_{1} 1790.

Skovmølle Jorder i Vester Egersborg Sogn var tidligere brugt under Grevensvænge og bestod af ca. 121 Tdr. Land med 10 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, samt 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid; af disse svarer Køberen aarlig for Konge- og Kirketiende 9 Rdl. 38 Sk., samt til Præsten i Vejlor for Tiende og al anden Præsterettighed 12 Rdl., til Degnen sammesteds 3 Tdr. Byg og til Bønderne i Vester Egersborg 48 Sk. for et af dem anlagt Stykke Vej dertil. Af Gaarden i Borup svaredes til Præsten i Rønnebæk hver 1. Maj 6 Rdl. og til Degnen 3 Rdl. samt for Konge- og Kirketienden, hver 3 Rdl. 66 Sk.

JORDEBOG OVER GODSET VED KØBET DEN 11¹² 1789.

Sogn og By.	Antal		Ager & Engs Htk.			Skov- og Mølleskyld			Landgilde.					Smaaredsel.				Købe- sum.		Anmkn.			
	Gaarde	Huse	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Penge.			Lam.		Hens.	Siv.Æg.	Rdl.	Sk.				
											Rdl.	Sk.	Td.	Sk.	Td.						Sk.		
St. Mortens Sogn: Aaderup By .	12	5	63	5	1	1	-	-	-	-	42	48	-	-	1	4	12	12	24	-	1200	Alle Gaarde i Byen lige Htk. og Landgilde. øde, og Jorden lejet af Byens Gaardmænd.	
do. Nygaarden	1	1	8	7	1	2	-	-	-	-	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-			-
do. Kongetjenden	-	-	(8)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			-
Rønnebæk Sogn: Borupgaarden .	1	1	7	3	-	2½	-	-	-	-	3	32	3	-	2	2	1	1	2	1			-
do. 1 fh. under Grevensvænge .	1	-	7	3	-	2½	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			8739
do. Sipperup By	3	-	16	-	1	1	-	-	-	-	12	-	10	-	3	6	3	3	6	3	1606	24	
Ellevænget	-	1	1	4	-	2	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	156	24	
Af Skovmøllegaarden	-	-	10	-	-	-	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1016	64	
Summa:	18	8	114	7	2	2	-	1	2	2	142	80	13	-	7	4	16	16	32	4	12,738	72	

Endvidere købte Kammerherre Reedtz-Thott:

Ved Skøde af ²⁸/₃ 1791 af Kammerherre Wedelsparre, Rønnebæksholm, 1 Gaard i Rettestrup med 6 Tdr. 6 Skpr. Htk., Ager og Eng samt Bygning og Besætning for 675 Rdl., hvilken Gaard solgtes ham i Anledning af Udskiftningen, da Kammerherre Reedtz-Thott var største Lodsejer i Byen.

Ved Mageskifteskøde af ²⁰/₁₁ 1792 erhverver Kammerherren 1 Hus med Jord i Borup, Rønnebæk Sogn, af førnævnte Wedelsparre for 2 jordløse Huse i Sipperup, samme Sogn.

Ved Skøde af ²¹/₁₁ s. A. køber Kammerherren et Gadehus paa Svine for 60 Rdl. af Gaardfæster Lars Svendsen derstedt.

Endelig erhverver han ved Skøde af ³/₁₂ 1796 en Eng paa Vejle Mark, tilhørende Glumsø Kirke, med 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld af Fru Dorothea Magdalena Buchwald, Enke efter Gehejmeraad Raben til Næsbyholm og Bavelse, for Købesum 60 Rdl. Glumsø Kirke fik Vederlag i en Jord paa Reinstrup Mark.

Ifølge Stamhusbrevet af 1 $\frac{1}{3}$ 1794, udstedt i Kjøbenhavn af Kammerherre Holger Reedtz-Thott, Conferentsraad Schou og Justitsraad Ravn som Exekutorer i Grev Thotts Bo, bestod Stamhuset da af følgende:

Jordegods, Tiender og Kapitaler:

A I. Jordegods:	Hovedgaardstakst				Bøndergods.			Skov- og Mølleskyld			Heraf Mølleskyld					
	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Alb.
Gavnø Hovedgaard	106	6	1	1	99.3	5	2	2 $\frac{1}{2}$	18	2	3	2	8	6		
Lindersvold do.	39	5	2	2	46.4	1	1	1	22	2	1	1	6			
Strandegaard do.	29	7	2	2	268	3	1		5	7	2	2				
Summa:	176	2	3	2	1726	2	2	2 $\frac{1}{2}$	46	4	3	2	14	6		

Nævnte Hovedgaarde havde følgende Jordebogs Indtægter:

	Hus-, Hoveri- og Landgilde Penge.			Landgilde Sæd.				Smaaredsel.					Ugedage.				
				Rug.	Byg.	Havre.	Lam.	Gæs.	Høns.	Sn./Æk.	Foder- ned.	Fd. Lp.		Smør. 7			
	Rdl.	Mk.	Sk.	Td.	Sk.	Td.									Sk.	Td.	Sk.
Gavnø Hovedgaard	882	3	4	86	4	373	2	173	4	88	88	342	147				29
Lindersvold do.	1035	5	4	2	1 $\frac{1}{2}$	131	2 $\frac{1}{2}$	64	5 $\frac{1}{2}$	22	27	56	33	1 $\frac{1}{2}$	6	1	10
Strandegaard do.	244	2	9 $\frac{1}{2}$	9		118	6	66	1	33	26	53	38	5	1		8
Summa:	2162	5	1 $\frac{1}{2}$	97	5 $\frac{1}{2}$	623	2 $\frac{1}{2}$	304	2 $\frac{1}{2}$	143	141	451	218	6 $\frac{1}{2}$	7	1	2

foruden en Del Rejser og fuldt Naturalhoveri.

A II. Endvidere følgende Tiender:

	Kongetiende:		Kirketiende:		
	Tdr.	Skpr.	Tdr.	Skpr.	
Til Vejle Kirke	22		22		} Henlagt under Gavnø Gods.
„ Vester Egersborg do.	30	— 2	29	—	
Mogenstrup Sogn	11	—	—	—	
Til Sværborg Kirke	—	—	48	—	
St. Mortens Sogn	8	— 4	—	—	
Til Snesere Kirke	—	—	50	—	} do. under Lindersvold.
„ Roholte do.	—	—	30	— 4	
Summa:	71	Tdr. 2 Skpr.	179	Tdr. 6 Skpr.	

Tilsammen: Tiender	251	Tdr. „ Skpr.	„ Fdkr.	„ Alb.
Hovedgaardstakst	176	— 2	— 3	— 2
Bøndergods	1726	— 2	—	2 $\frac{1}{2}$ / _n —
Skov- og Mølleskyld	46	— 4	— 3	— 2

Ialt Hartkorn af alle Slags 2200 Tdr. 2 Skpr. „ Fdkr. „ $\frac{3}{2}$ /_n Alb.*)

*) Stamhusbrevet af 1794 anfører Hartkornet til ialt 2003 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. „ $\frac{3}{2}$ /_n Alb., hvilket Jordebogen af 1794 ikke kan frembringe.

A III. „Thotts Palæ“ i Kjøbenhavn, der uden Møbler og Malerier var assureret for 52,600 Rdl.

B I. Kapitaler:

I Stamhusbrevet anføres: „For Salget af Grevens Bibliothek og Kunstskatte (begyndt 1786 og endt i Slutningen af 1789) 35,000 Rdl.^{*)}, 54 Aktier à 500 Rdl. i det ostindiske Kompagni 27,000 Rdl.

B II. Endvidere den store Malerisamling paa Gavnø, der var assureret for noget over 18,000 Rdl. foruden øvrige Inventarium paa Gavnø samt 150 Køer paa Lindersvold og Strandegaard og endelig Ret til Belægning af 4 Senge i Vartou Hospital.

Erektionsbrevet forpligter Besidderen af Stamhuset, hvad ogsaa udtales i Grevens Testament, at anvende den ved Salget af Grevens Bibliothek etc. indkomne Sum og de ostindiske Aktier til Indkøb af Jordegods i Omegnen af Hovedgaardene, „hvor en fordelagtig Lejlighed tilbyder sig“, hvilket, som foran vist, ogsaa skete ved Købet den $11/12$ 1789.

Af andre Forpligtelser nævnes her: „Bønderne skal hjælpes af Skovene til Bygningstømmer og Brændsel, og intet maa sælges heraf“ — en Bestemmelse, som ogsaa blev opfyldt i rigt Maal ved Udskiftningen og Udflytningen af Gaarde og Huse til de dem tildelte Jorder.

Successionen eller Arvefølgen er agnatisk-kognatisk for:

a) Holger Reedtz-Thotts Afkom som efter Kongeloven.

b) for Thage Thotts Afkom til Skabersø.

c) indtil den sidste Besidder, der er nærmest beslægtet i Sidelinjerne.

Arver den udenlandske Linie Stamhuset, skal den straks flytte hertil og blive boende her. De første Thotters Vaaben skal optages i Familievaabnet af dem, som ej i Forvejen fører det. Sluttelig bestemmes: „Der skal indrettes en Stamtavlebog, hvori de successionsberettigede og deres Afkom indføres; denne skal følge Stamhusets Arkiv og have „in duplo“ — og en Afskrift deraf leveres Baron Thage Thott, Skabersø“.

Af øvrige Foretagender, som Kammerherre Reedtz-Thott i Egenskab af Godsejer udførte, skal anføres, at han nedlagde Gaarden i Abbednæs ved kgl. Bevilling af $20/11$ 1788 og henlagde dens Jorder under Hovedgaardens Drift; dens Hartkorn udgjorde ved Udskiftningen 6 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb.; dog laa den ikke længe under Hovedgaarden, idet der i Sommeren 1807—9 opbyggedes de saakaldte Abbednæshoveds Huse, hvortil henlagdes største Delen af Hartkornet, medens et mindre Jordbrug tillagdes Gedsforvalteren, til hvem der indrettedes Bolig i den nedlagde Gaard. Sognepræsten i Vejlv fik Erstatning for Tiende og anden Præsterettedighed ifølge Kancelliskrivelse af $25/8$ 1793 og $21/1$ 1794 med 4 Rdl. i Penge og 1 Td. Rug og 2 Tdr. 4 Skpr. Havre. For det indtagne Hartkorn udlagdes til ufrigt Bondejord det samme Hartkorn af Ydernæs øde Hovedgaard, som lige siden Frk. Sofie Thotts Tid havde været drevet under Gavnø, og som ogsaa nu var bortforpagtet til Forpagter Severin, Gavnø, til 1796. Som Følge heraf opførte Kammerherren en ny Gaard paa Ydernæs Jorder, bestaaende af 4 Længer og bortfæstede den med det alt udlagte Hartkorn 6 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb.

*) Professor Becher har anført i sine haandskrevne Samlinger i det kgl. Bibliothek, at Summen for Salget heraf udgjorde 435,000 Rdl., som synes os mere rimeligt men maaske det alligevel er en Fejlskrift af Professoren.

den ²⁵/₁₀ 1788 til Kammerherre, Amtmand over Præstø Amt, Hr. Johan Rudolph v. Bielcke for en aarlig Afgift af 30 Rdl.; Resten af Gaardens Hartkorn, 5 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Eng og 3 Skpr. Skovskylvd, skulde tillægges den nye Ydernæsgaard, naar Hr. Severins Forpagtning udløb 1796; Afgiften skulde da forhøjes til 60 Rdl. aarlig.

Endvidere oprettede Kammerherren Vejløgaarden, med omtrent samme Bygning som Ydernæsgaarden, i Sommeren 1786, idet han straks henlagde en af de til Vejlø Skov i 1774 udflyttede 3 Gaarde hertil. Ved foreløbigt Fæstebrev af ¹²/₇ 1786 bortfæstedes Gaarden med 7 Tdr. 3 Skpr. 2²⁸/₃₀ Alb. Hartkorn til senere Godsforvalter, Prokurator og Branddirektør over Præstø Amt, Niels Knudsen. 1788 lagdes en Gaard af samme Hartkorn med kgl. Bevilling af ¹⁹/₇ 1788 under den nyopførte Gaard, som fra nu af kaldes Vejløgaarden, mod at der for de 2 sammenlagte Gaarde skulde oprettes 2 Huse, hver med 4 Skpr. Land Jord, hvad ogsaa skete. Inspektør Knudsen, som han nu skrives, modtog den 1. Gaard med Besætning og Inventar, vurderet til 122 Rdl. 84 Sk., for hvilken Sum han skulde tilsvare Besætning ved eventuel Aftrædelse, dog med Ret til at aftræde den til hvem, han vilde, mod at den nye Fæster skulde svare Indfæstning til Godsejeren. Vejløgaarden bestod saaledes 1788 af 14 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2¹⁷/₃₀ Alb. Htk., hvoraf Knudsen svarede de 2 Gaardes Landgilde: 6 Tdr. Byg, 3 Tdr. Havre, 2 Lam, 2 Gæs, 8 Høns, 4 Snese Æg og 2 Skpr. Gaasehavre samt 4 Rdl. i Hoveripenge i Stedet for Naturalhoveri, for hvilke han dog befriedes 1791; endelig skulde han svare den gamle Bonde Anders Ejlersen, senere Opsynsmand ved Vejlø Skov, „noget til Underholdning“. Ved kgl. Bevilling af ⁸/₈ 1797 nedlagdes endnu 1 Gaard og en Del af samme lagdes under Vejløgaarden. (Se videre under Topografien.)

Angaaende Kammerherre Reedtz-Thotts Administration af sit Bøndergods ses det af Fæsteprotokollen fra hans Tid, at han gav adskillige Bønder Hjælp af Besætning og Sædekorn ved Tiltrædelsen af deres Gaarde som ogsaa senere, men der forekommer ogsaa Tilfælde af, at Bønder sættes fra deres Gaarde; dog da Tiderne kendeligt bedre sig henimod Aarhundredets Slutning, forekommer det sjældnere end i Grevens Tid.

Kammerherren synes at dele flere af de omboende Godsejeres Bestræbelser for at indføre en bedre *Driftsmaade* ogsaa paa sit Bøndergods, hvortil der findes enkelte Antydninger i Godsets Fæsteprotokoller og Jordebøger fra hans Tid. Saaledes har han noteret i Jordebogen over Lindersvolds og Strandegaards Godser for 1793: „Lars Poulsen i Orup vil dyrke sin Jord paa holstensk Vis; det billiger jeg gærne, men jeg billiger ikke, at han ej vil have sine Jorder udskiftede“. Med Vished vides det nemlig, at han var ivrig interesseret for Udskiftningen af Jordfællesskabet paa sit Gods, og han har i en af Jordebøgerne fra nævnte Aar skrevet: „Det maa sikkert anses for en stor Fordel for enhver stræbsom Bonde, at han faar tildelt sin Jord paa et samlet Sted, da han derved kan faa den fulde Nytte af sin Bedrift og faar Frihed til at dyrke den efter sin egen Lyst og Interesse, uafhængig af gammel Skik og Vedtægt“. Udskiftningen tilendbragtes da ogsaa saa godt som paa Gavnø Gods, hvor kun Svivø og Enø Jorder endnu ikke var udskiftede ved hans Død, men Opmaalingen og Planen dertil var færdig. Paa Lindersvolds og Strandegaards Godser vides Elmue og Hyllede Byer udskiftede 1792, Lestrup og Jyderup 1793, Brøderup 1795 og Sjolte 1756, og det lyder næsten

klagende, naar Kammerherren i Jordebogen over Strandegaards Gods 1797 noterer: „Fakse bliver næppe formedelst sit Kalkbrud udskiftet i en nær Fremtid“ — og deri havde han Ret, thi denne By udskiftedes først 1850.

Afløsningen af Hoveriet beskæftigede ogsaa Kammerherren, og særlig blev det længere bortliggende Gods befriet for Hoveri i natura mod en billig Afgift. Allerde 1789 ophævedes den væsentligste Del af Hoveriet for Svinø Bønders Vedkommende ifølge den mellem flere Godsejere oprettede Forening af 18/1 s. A., hvoraf han var Medlem, altsaa et Par Aar før Plakaten om Hoveriafløsningen 21. 1791 udkom. Ved Hoverikontrakt af 25/11 1795 afløstes Hoveriet for Baroniets 6 Gaarde i Fakse og 8 Gaarde i Brøderup; endelig ordnet og underskrevet af Fakse 6 Bønder 31/1, og af Brøderup 8 Bønder 31/1, 1796; men det fejler næppe, at Planen til Hoveriafløsningen, da denne skete i de nærmeste Aar efter Kammerherrens Død: fra 1801—05, allerede har foreligget i Udkast fra hans Tid.

Af Gavnø 146 Gaarde gjorde efter Jordebogen af 1797 kun 66 Gaarde Naturalhoveri, hver 9 Pløjedage, 48 Spandage og 138 Gangdage; de 80 Gaarde betalte fra 8—18 Rdl. i Hoveripenge. Af Lindersvolds 72 Gaarde gjorde 37 Hoveri; de 35 betalte fra 8—22 Rdl. i Hoveripenge, medens der af Strandegaards 37 Gaarde kun af 6 Gaarde betales Hoveripenge. Naturalhoveriet var for de 2 sidstnævnte Godser fastsat efter Forordningen af 25/10 1791.

I det hele gik Velstanden jævnt fremad i Kammerherrens Tid. Jordebøgerne fra 1785 og 1797 fremviser sammenlignede en Forøgelse i Jordebogindtægter af noget over 600 Rdl. i Penge og ca. 200 Tdr. i Sæd, hvortil dog ogsaa bidrog meget Købet af over 100 Tdr. Htk. 1789.

Ogsaa Haandværkets Opkomst synes Kammerherren at have interesseret sig en Del for, noget som flere Steder havde Godsejernes Interesser; han bortfæstede mange Huse paa sit Gods til Tømrere, Hjulmænd, Snedkere, Bødkere og Vævere, og deres Fæstebreve indeholdt Betingelsen om, at hvis Enken efter Mandens Død ikke kunde drive Haandværket ved Medhjælp, skulde hun være pligtig til at fraflytte Huset med 1/2 Aars Opsigelse, for at en anden Haandværker kunde faa det i Fæste.

Indfæstningen for Gaardene var i Kammerherrens Tid almindelig 20—40 Rdl. og for Huse 2—6 Rdl., men steg i de nærmeste Aar efter hans Død meget betydeligt, saa at der for større og bedre Gaarde gaves en Indfæstning af 250—300 Rdl. og almindeligt 80—100 Rdl. af mindre og simple Gaarde.

Det kan nok være, at den ved Bondereformerne (maaske ogsaa noget bevirket ved de franske Revolutionsideer, som vel ikke heller Danmark blev helt uberørt af) fremkaldte Bevægelse blandt Bønderne, og som ogsaa ytrede sig enkelte Steder paa hans Godser, ikke ret behagede Kammerherren. Saaledes har han i Jordebogen af 1791 over Gavnø Gods egenhændig noteret om Bonden Peder Kieldsen af Svinø: „Manden staar sig godt, men er en af de fornemste Oprørere paa Godset; hans Søn vil fæste den forarmede N. L.s Gaard, men denne skal have Hjælp, at han kan forblive ved Steden“. Kammerherren fulgte nemlig meget nøje Tilstanden paa sine Godser, sanktionerede egenhændig hvert Aar Jordebørgernes Rigtighed og gjorde, som vist, ofte Bemærkninger deri. Han erindres da ogsaa af Traditionen som en dygtig og human Godsejer.

I det hele synes Svinø Bønder at have været temmelig trodsige mod Herskabet; de nægtede saaledes nogle Aar senere at betale deres Landgilde, saa

at der endog ¹⁷/₃ 1813 maa nedsættes en Forligelseskommission til at mægle mellem dem og Herskabet.

Kammerherre Reedtz-Thott stiftede et Legat paa 500 Rdl. for Godsets fattige Gaardmænd og Husmænd med Enker, særlig for Aftægtsfolk¹⁾.

Foruden nævnte Foretagender skal anføres, at Kammerherren lod Palæet i Kjøbenhavn restaurere i Sommeren 1786 paa Mur og Tag og 1792 indvendig med Maling, Tapetsering etc., og efter endt Restauration lod han det ²⁰/₃ 1793 omassurere, hvorved Assurancen forhøjedes til 52,600 Rdl.

I Sommeren 1793 gennemgik Strandegaards Hovedbygning en større Reparation, og 1796 blev samme Gaards Ladebygninger reparerede. Efter endt Restauration blev Hovedgaardens samtlige Bygninger assurerede for 16,000 Rdl.

Af Kirkerne paa Godset vides Vester Egersborg og Snesere Kirke at have undergaaet større Reparationer; sidstnævnte blev forsynet med nyt Sparværk af Eg og med Stentag i Stedet for det gamle Blytag; ligeledes repareredes Roholte Kirke. Gavnø Kapel, som efter Grev Thotts Ombygning af Gavnø 1755—58, havde henstaaet saa godt som ubenyttet, da Greven mest opholdt sig i Kjøbenhavn, blev efter Kancelliets Befaling ²⁶/₆ 1790 paany indviet til gudstjenstlig Brug af Biskop Balle.

Efter sin Faders Død arvede Kammerherre Reedtz-Thott sin gamle mærkelige Fædregård, Voergaard i Jylland; paa Aar efter købte han Nabogaarden Rugtved for 10,000 Rdl., men i Slutningen af Maj 1792 solgte han begge Gaardene for 50,000 Rdl. til Brødrene Jens og Niels Stenild; disse udstedte ²¹/₆ s. A. en l. Prioritets-Obligation paa 35,000 Rdl., som blev indestaaende i Gaardene; men Kammerherren forbeholdt sig Forkøbsret til de solgte Gaarde.

Det synes, som om Kammerherre Reedtz-Thott — trods Prokurator Knudsens Beskyldning om overdreven Sparsommelighed i den mellem ham og Kammerherren opstaaende Strid — har ført et ganske fint Hus paa Gavnø; han holdt saaledes et stort Tjenerskab, deriblandt Forridere; en af disse, Jakob Jakobsen Aggersted, nævnes i Vejlø Kirkebog begravet paa Vejlø Kirkegaard den ¹/₃ 1797, 34 Aar gl.

Samme Aar 19. November døde Kammerherre Reedtz-Thott paa Gavnø og blev den 9. December næstefter begravet i Familiebegravelsen i Vejlø Kirke, 52 Aar gl.

I sit Ægteskab med Anna Beate v. Woyda, født 1754, død ¹⁵/₃ 1826, begravet i Familiebegravelsen ved Vejlø Kirke, 72 Aar gl., Datter af Kammerherre, Gehejmerraad Fr. Ludv. v. Woyda til Sofendal i Jylland og Fru Frederikke Anna Sofie, født Adelaer, havde han følgende Børn:

1) Frederikke Sofie Henriette, født den ¹⁸/₁₀ 1783, død den ²²/₃ 1865, gift 1806 med Joh. Kristian Aug. von Bielcke, Kommandør i Sætaten, Kammerherre etc., Søn af Henrik

Christopher Fred. von Bielcke, som var en Broder til Amtmand Bielcke i Næstved.

2) Otto Baron Reedtz-Thott til Gavne etc., født $\frac{7}{10}$ 1785, død $\frac{22}{13}$ 1862, Stamherre til Gavne, hvorom nedenfor.

3) Birgitte Charlotte, født $\frac{11}{11}$ 1789, gift 1812 med Oberst Jørgen Baron Rosenkrantz til Vedø og Sofiedal (født 1774, død 1831). De havde bl. a. Sønnen Iver Holger Baron Rosenkrantz, født $\frac{1}{13}$ 1813, en Tid Ministerresident i Italien.

4) Peter Frederik Baron Reedtz-Thott-Rosenkrantz, hvilket sidste Navn han ved kgl. Resolution af $\frac{27}{10}$ 1821 antog med Tilladelse til at føre Friherre, Gehejmeraad Werner Rosenkrantz' Vaaben, da han blev gift med dennes Sonnesøns ældste Datter, Hemmingia Annette Rosenkrantz til Villestrup, født 1796, død 1844. Han blev født paa Gavne $\frac{2}{11}$ 1791 og døbt i Kapellet sammesteds $\frac{1}{11}$ s. A., men døde allerede 1824 som Løjtnant i Livgarden til Hest.

Ved Faderens Død arvede den ældste Søn Stamhuset Gavne med underliggende Godser. Stamhuset blev faa Aar efter ophøjet til Lensbaroni, og dets unge Besidder blev omtrent samtidig Friherre eller Lensbaron.

OTTO BARON REEDTZ-THOTT,

opnævnt efter Slægtens Velgører, den afdøde Greve, var imidlertid ved Faderens Død kun et Barn paa 12 Aar, hvorfor der beskikkedes ham til Formyndere Etatsraad Wormskjold, Deputeret i Rentekammeret, og Justitsraad Rested, Højesterets-assessor, hvilke styrede Godserne, indtil den unge Stamherre, 18 Aar gl., med Udløbet af Aaret 1803 selv overtog Styrelsen heraf, dog under Medhjælp af Amtmand Bielcke i Næstved som hans Kurator. Alle 3 Herrer var gamle Venner af Familien og styrede Godset med største Omhu.

Straks efter Faderens Død optoges, som Grevens Testament bød, Syn og Taksation over hele Godset, „for at erfare om det var i lige saa god Stand, som ved Overtagelsen efter Grevens Død 1785“, og saavel Landsbevding, Baron Thage Thott til Skabersø, den eventuelle Successor, som Enke-Kammerherreinde Reedtz-Thott var ved Skrivelse af $\frac{11}{13}$ 1798 fra Byfoged Brorson, Præsto, indvarslede til at møde ved Forretningens Afhjemling og den forudgaaende Forhandling desangaaende.

Sammenlignet med Synet af 1785 viser Godset en kendelig Fremgang, saavel ved Bøndergaardenes bedre Bygninger og Besætning, som i Jordebogs-indtægter, saa der har næppe været Anledning til Kritik af den „eventuelle Successor“.

Saa fortsatte da Formynderne Gennemførelsen af Landboreformerne og fuldendte Udskiftningen og den dermed forbundne Udflytning af Gaardene til de tildelte Jorder. Der anvendtes indtil 1806 aarlig indtil 300 Rdl. af Godskassen for Gavne Gods alene og rimeligvis et noget lignende Beløb for de 2 mindre Godsers Vedkommende, hvorom dog ingen Underretning haves, da Godsarkivet paa Lindersvold brændte 1808. Desuden anvendtes store Masser af Tømmer, som udvistes af Godsets Skove foruden Kalk fra Godsets Kalkbrud i Fakse. Af Gavnes 146 Gaarde var Aar 1800 de 37 udflyttede til deres Jorder, 21 blev ud-

flyttede i Sommeren 1801, Resten — 28 — i de følgende Aar. Af Godsets 121 Huse var de 91 nævnte Aar tildelte en Jordlod paa 2—4 Tdr. Land, Resten fik i de følgende Aar lignende Lodder.

Af Lindersvolds 72 Gaarde var kun 20 Gaarde udskiftede og 6 udflyttede, de øvrige Byer blev udskiftede og Gaardene udflyttede i de nærmest følgende Aar til 1805. Af Godsets 73 Huse var kun 29 tildelte Jord, de øvrige 44 fik ligeledes hver en Jordlod paa $2\frac{1}{2}$ —4 Tdr. Land i de følgende Aar.

Af Strandegaards 37 Gaarde var de 17 udskiftede 1800 og 3 udflyttede, og af dets 37 Huse havde 22 faaet hver 2 à 3 Tdr. Land, Resten fik ved Udskiftningen af de resterende Byer lignende Jordlodder*).

Allerede $17\frac{1}{2}$ 1800 stadfæstede Formynderne en Forening om Hoveriets Ophævelse for Byerne Vejle, Basnæs, Rettestrup og Aaderup, indgaaet $7\frac{1}{2}$ s. A. paa Prøve fra $1\frac{1}{2}$ 1801 til $1\frac{1}{2}$ 1806, hvorved disse Byers 40 Gaarde befriedes for Naturalhoveri mod en Betaling af 23 Rdl. 3 Mk. pr. Gaard aarlig, dog forlangtes nogle Rejser til Herskabet og 1 à 2 Spanddage til Skovning for Forpagteren, der, hvis de ikke fordredes, betales med 4 Rdl. ialt; og denne Prøve førte til en endelig Afløsning for nævnte 40 Gaarde fra $1\frac{1}{2}$ 1806 mod en fast aarlig Afgift af 30 Rdl., dog beholdtes førnævnte Rejser og Spanddage.

Allerede $18\frac{1}{2}$ 1800 var der indgaaet en Forening om bestandig Afløsning af Hoveriet for 25 Gaarde i Lou, Borup, Sipperup og Enø for en aarlig Afgift af 25 Rdl., dog ligeledes med Bibeholdelse af Rejser til Herskabet og 1 à 2 Spanddage til Forpagteren. Som foran nævnt fik Svinøs 28 Gaarde allerede 1789 væsentlig afløst Hoveriet, der efter Jordebogen 1803 betales med et Vederlag af 20—30 Rdl. Vester Egersborg, Blangsløv, Snesere og Aaside Byer havde aldrig ydet Hoveri og betalte efter Jordebogen af 1800 fra 8—22 Rdl. i Hoveripenge, der dog ved Fæsteledighed efterhaanden forhøjedes til 35 à 40 Rdl. De øvrige Byer paa Lindersvold og Strandegaards Godser maa inden 1814 have indgaaet lignende Overenskomster, da Jordebogen af nævnte Aar viser, at de fleste Gaarde betalte fra 16—40 Rdl. i Hoveripenge.

Kort efter den unge Stamherres 20-aarige Fødselsdag blev Stamhuset Gavnø den $27\frac{1}{10}$ 1805 ophøjet til Lensbaroni, og han selv under samme Dato ophøjet i Friherrestanden, men denne Ophøjelse erholdt mærkeligt nok først $21\frac{1}{1}$ 1809 kongelig Stadfæstelse — vistnok særlig foranlediget ved Landshøvding, Baron Thage Thotts Modstand. Han var nemlig meget imod denne Forandring og skriver fra sin Gaard Fogelvik ved Norrköping Kuratoren, Amtmand Bielcke, et hvast Brev til, hvori han paaastaar, at der herved handles imod Testators, Grev Thotts Villie. Muligen bidrog ogsaa Frederik den 6.s Aspirering til svensk Tronfølger sit hertil; han støttedes nemlig stærkt af den skaanske Adel — rimeligvis ogsaa af Baronen paa Skabersø, og Frederik den 6. har derfor næppe villet støde den mægtige Mand ved at give det nyoprettede Baroni og dets Besidder Stadfæstelse paa den foreslaaede Ophøjelse; først, da alt Haab for Frederik den 6. var forbi ved Prins Kristian Augusts Valg til svensk Tronfølger, stadfæstede han Baroniets Oprettelse og dets Besidders Ophøjelse til Lensbaron**).

*) Godsforvalterne Gjellerup og Jexens Indberetning til Kancelliet af $27\frac{1}{9}$ 1800.

**) Baron Reedtz-Thott antog da følgende Vaaben: Skjoldet 4-delt med kronet Hjerteskjold, som igen er 4-delt: 1. og 4. Felt Guld, 2. og 3. rødt; i Hjerteskjoldet et lille Midterskjold med et brunt Oksehoved i (Reedtzernes Vaaben). Hovedskjoldets 1. Felt rødt (Thorernes), i 2. Felt: en springende Hjort i Sølv (Woydaernes), 3. Felt: Rosenkrantzernes 2 Løver i Sølv, Skjoldet 4-delt, kileformet

I Anledning af Stamhusets Ophøjelse til Lensbaroni skænkede Lensbesidderen 8000 Rdl. til offentlig Brug, hvoraf Kong Kristian den 7. skænkede 4000 Rdl. til Herlufsholms lærde Skole 1806.

I det hele taget fremgaar det af Aktsykker i Gavnø Godsarkiv, at den unge Herre har været vel rask med Benyttelsen af Godsets Midler, særlig efter at han var bleven fuldmyndig og ikke længer havde den gamle prøvede Ven og Kurator, Amtmand Bielcke, til Raadgiver. Han levede indtil sit Giftermaal 1807 i flere Aar et temmeligt rask Liv i Kjøbenhavn med unge Venner og Slægtninge og gjorde ikke ubetydelig Gæld. Da de aarlige Indkomster af Godserne formedelst Bekostningerne ved Udskiftningen og øvrige Landbo reformer kun var ca. 2000 Rdl. foruden Renterne af de i Voergaard indestaaende 35,000 Rdl., forsløg dette Overskud ingenlunde, og de fra Grevens og Faderens Tid opsparede Kapitaler forbruges efterhaanden.

I sin endelige og sidste Regnskabsaflæggelse for Aaret 1810, dat. ^{28.}, 1811, raader den fratrædende Kurator, Amtmand Bielcke, indtrængende sin hidtilværende Myndling at lade en Kapital paa 9000 Rdl. forblive indestaaende, hvor den var anbragt, men som Baronen vilde have opsagt.

Efter at have taget stadigt Ophold paa Gavnø begyndte Baronen en omfattende Reparation af Gavnø Hovedgaard fra 1811—17 (Overslaget hertil er af ^{1.}, 1811), hvortil anvendtes aarlig henimod 1000 Rdl. I Sommeren 1811 opførtes en ny Staldlænge, der ^{27.}, 1812 assureredes for 18,000 Rdl. Bebyggelsen af Abbednæs-Hoved 1807—C9 og Skovmøllejorden 1813—15 kostede heller ikke smaa Summer. Allerede 1805 opførtes en ny og kostbar Bro over til Hovedgaarden, hvortil medgik 1100 Rdl. til Tømmer og Jærn foruden 365 Rdl. i Mk. i Arbejdsløn til Bygmesteren, Tømrermester Bruun i Vordingborg. Samme og næste Aar blev Malcrierne paa Gavnø restaurerede af Professor Lorentzen i Kjøbenhavn, hvad der kostede 7400 Rdl. Reparationerne af Vester Egersborg, Sværborg og Snesere Kirker kostede ogsaa betydelige Summer, for sidstnævnte, som var tilførdig 1816, androg Udgiften omtrent 3000 Rdl. Forskellige Uheld, som tilstødte, kostede ogsaa store Summer. Saaledes nedfaldt i Vinteren 1806 Vindbyhold gamle Vandmølle; i dens Sted opførtes Orup nye hollandske Vejrmølle, der kostede over 3000 Rdl. ^{17.}, 1808 brændte Lindersvolds Forpagterbolig og Gods kontor; deres Opførelse kostede ikke alene store Summer, men Forpagteren

delt i Sølv og rødt, 2. og 3. Felt sort og adskilt ved en skaktavformet Skraabjælke, 4. Felt. Adelsørnes, 1 Taarn i Sølv, 1 Skib for fulde Sejl, 3 Halvmaaner og derover 1 Arm, som paa Spidsen af et Sværd holder et afhugget Hoved. Over hele Skjoldet 3 kronede Hjælmte: Reetzernes, Thoternes og Rosenkrantzernes.

erholdt en Skadeserstatning af Baroniet paa 7000 Rdl. og befriedes for Resten af sin Forpagtningstid, saa Baroniet selv i et Aar maatte drive Avlingen, hvad der i alt Fald medførte store Udgifter til Besætning og Avlsredskaber, om det end ikke ligefrem medførte Tab. Opførelsen af Skolerne i Sjolte 1814 og Vejle 1816 samt Udvidelsen af Skolerne i Snesere 1817 og paa Enø 1818 medførte ogsaa Udgifter, ligesom Opførelsen af Skansen og Batterihuset ved Strandegaard 1807, der væsentligst bekostedes af Baroniet. Saavel herved som ved sin Gave af 100 store Egetræer fra Godssets Skove til Hjælp ved Bygningen af den nye danske Flaade efter Englændernes Ran 1807 viste Baronen sit varme, fædrelandskærlige Sindelag, og modtog da ogsaa herfor Kronprinsens varmeste Tak gennem Admiralitetet.

Men midt under disse Foretagender, som krævede saa store Summer, gik Statskassen bankerot 1813, der for alle i Almindelighed og for mange Godsejere i Særdeleshed aldeles ødelagde deres finansielle Stilling for lange Tider, og det fik Lensbesidderen paa Gavnø ogsaa at føle. Der gik kun et Par Aar hen, da blev det Godset umuligt at klare sine Forpligtelser, og fra Begyndelsen af 1816 kom det under Administration. En Kommission, bestaaende af Amtmanden over Præstø Amt, Hs. Excellence Grev Danneskjold-Samsøe (død ¹/₁ 1822), Justitsraad Klingberg, Kjøbenhavn (død 1824), og Birkedommer Bech, Gisselsfeld (død 1826), overtog Godssets Styrelse den ²¹/₂ s. A.*). Brevkopibogen begynder den 29. s. M.

Denne Foranstaltning fremskyndedes maaske noget ved det meget uheldige Køb af „Pags Gaard“ i Næstved — nuværende Scheel Bechs Ejendom —, som Baronen i et overgivent Lune købte paa den over Gaarden foranstaltede Auktion den ⁶/₁₀ 1815 for 19,000 Rdl., men iøvrigt var Godset saa trykket af Gæld, at selv de kongelige Skatter i flere Aar ikke var betalte. „Pags Gaard“ var iøvrigt en elendig Ronne, der kostede Baroniet mange Penge til Istandsættelsen og forvoldte Administrationen utallige Bryderier og Skriverier for at opfylde de indgaaede Forpligtelser til Arvingerne. Det lykkedes dog efter en betydelig Reparation i Vinteren 1815—16 at faa de værste Mangler afhjulpne — disse var ved Synsforretningen, som Administrationen lod foretage, anslagne til 2864 Rdl. 72 Sk. i Sedler og Tegn — og fra Slutningen af 1815 at faa Gaarden bortlejet til Brændevisbrænder Hans Fischer fra Kjøbenhavn for 2000 Rdl. Sedler og Tegn i aarlig Leje, men han gik, efter at have anvendt 2701 Rdl. 40 Sk. paa nødvendige Reparationer, som tildels godtgjordes ham i Lejen, fallit. Hans Bo stilledes til Auktion den ²⁷/₁₀ 1819, men da det ikke kunde dække Gælden, tabte Baroniet et Aars Leje, eftersom hans Kautionist kun garanterede det 1. Aars Leje. Administrationskommissionen var iverdig ked af denne Besiddelse, og Justitsraad Klingberg foreslaar allerede ¹⁰/₁₀ 1818 „at sælge denne Gaard, som er til ingen Nytte for Baronen og anvende Pengene til at betale af paa hans Gæld**).“ Imidlertid fik Godsforvalter Rasmussen dog Gaarden bortlejet til Kancellisekretær Schous Hustru

*) Disse efterfulgtes af Amtmand over Præstø Amt, Grev Moltke, Bregentved, og Forpagter Gjellerup. Strandegaard, og ved Moltkes Død blev Amtmand, Grev Knuth 1. Medlem af Administrationskommissionen.

I Anledning af Birkedommer Bechs Arvingers Fordring paa Baroniet udspandt der sig en Retssætte, hvoraf det fremgaar, at Bech havde beregnet sig Rejsegodtgørelse, ikke alene for Rejser til Kjøbenhavn, men ogsaa til Gavnø og Lindersvold, hvilket formentes uberettiget, da han som administrerende Medlem fik Løn. Hans Fordring androg 1948 Rdl. 62 Sk., men Baroniet opstillede en Fordring paa Bechs Bo paa 3945 Rdl. 4 Sk. Sagen endte med, at Bechs Bo fik et Beløb af 115 Rdl. 69 Sk. Han havde havt en aarlig Løn som tilsynshavende Administrator af over 1000 Rdl. aarlig.

***) Administrationsens Brevkopibog.

i Roskilde, Anna Kirstine Pagh, en Datter af forrige Ejer, for 800 Rdl. Sedler og Tegn i aarlig Leje, selv var Schou falleret Kromand fra Ousted Kro. Ogsaa hun faar eftergivet første Aars Leje for udførte Reparationer, der var af den Art, at hverken Brænderiet eller Maltgørieret var i brugelig Stand. Ved Fraflytningen til Juni Termin 1822 skyldte hun et Aars Leje, skønt denne var nedsat til 600 Rdl. i Sedler og Tegn; men Gaarden var ogsaa i den storm- og regnfulde Vinter 1821 næsten ved at falde sammen: „En Skorsten var nedfalden, flere Spær og Bjælker knækkede, Tagstenene saa raadne, at de ikke kunde holde Understrygningen og 3 Værelser ødelagte af Pegnens Gennemtrængen gennem Gibsdækket og aldeles ubrugelige“, siges i Synet derover. Godsforvalter Nielsen, senere paa Lindersvold Gods, foreslaar Administrations-Kommissionen i et Brev af ²⁷/₁₂ 1822 „at lade Arvingerne tage Gaarden igen, da det vilde være til stor Fordel for Baroniet, som aldrig kan vente at faa nogen rimelig Erstatning for den anvendte Bekostning, der snarere vil forhøjes end formindskes for Fremtiden, da der ingen Indtægter kan faas af den, som staar i Forhold til de derpaa anvendte Omkostninger og paahvilende Udgifter“. Om Forslaget blev prøvet, vides ikke; det blev i alt Fald ikke naaet, thi Gaarden udlejedes ved Kontrakt af ¹⁶/₁₂ 1822 til en Konditor N. Hansen for en aarlig Afgift af 200 Rdl. Sølv med Købmand Harboe i Næstved som Kautionist. Kort efter hans Overtagelse brændte begge Gaardens Udlænger ¹¹/₁₁ 1822; de var kun assurerede for 780 Rdl. den ²⁵/₃ 1817 (hele Gaarden for 11,930 Rdl. Sedler og Tegn), hvilket atter bragte Baroniet et stort Tab, da de skulde opbygges. Efter ³¹/₂ Aars Leje opsiges Hansen til Fraflytning til Paaske 1826, da han ikke kunde svare Lejeafgiften; thi vel var flere af Værelserne vel udstyrede og havde Fajanceovne, ligesom der var en stor Billardstue paa 4 Fag, men Søgningen var i høj Grad gaaet fra Stedet, da flere Gæstgivere i Byen imidlertid havde anskaffet Billard.

Ved Forpagtningskontrakt af ²¹/₂ 1826 forpagter nu fhv. Gæstgiver paa Ringsted Postgaard, Hr. Bjørnsen, Gaarden for 200 Rdl. Sølv i 8 Aar, dog regnedes Afgiften først fra ²⁹/₉ s. A., men med Forpligtelse til selv at vedligeholde den. Han opsiger imidlertid sin Forpagtning til Paaske 1828, „hvis han ikke faar Erstatning for de af ham gjorde store Bekostninger paa Gaarden“; men han er dog næppe fraflyttet det, da han endnu omtales i Foraaret 1829.

Endelig lykkes det Baroniet ved Købekontrakt af ¹¹/₈ 1829 at sælge Gaarden til Brændevinsbrænder Carl Elias Ravn af Næstved (Skødet erhvervedes først ²¹/₂ 1830) for 4000 Rdl. Sølv med Kaution af Vinhandler Gotfried Hansen i Kjøbenhavn. Gaarden var nu efter Opbygningen af de 2 brændte Udlænger assureret for 5000 Rdl. Sølv og bestod af Vaaningshuset langs Torvet paa 23 Fag med Kvist over 3 Fag, en Lønge til Hjultorvet med Port 8 Fag samt en Baglønge paa 13 Fag, indrettet til Brændevinsbrænderi og Stald. Dog befriedes Baroniet ikke endnu for Bekymringer af den fatale Gaard, thi Ravn kunde ikke præstere den betingede Udbetaling 1000 Rdl.; denne betales dog 1831 af hans Kautionist, og først nu slap Baroniet fri af Gaarden med et Tab af ca. 15,000 Rdl. Sedler og Tegn kontant foruden henimod 10,000 Rdl.s Tab ved Reparationer og uerholdelig Leje — for ej at regne med de uendelige Bryderier, det havde haft af Arvingerne for deres Tilgodehavende i Gaarden.

De ulykkelige Pengeforhold i nævnte Tid forværredes ved en Række meget uheldige Aar for Landvæsenet til ind i 30'erne, da først Tilstanden begyndte at bedre sig. Bønderne trængte stadig til Forstrækning, og de fik, hvad der var

muligt at præstere, men at de skulde kunne tilbagebetale disse, var det ikke til at tænke paa, da de ikke en Gang formaæde at svare deres Landgildeafgifter. Værst var dog Tilstanden paa Gavnø Gods; her formaæde Godskassen — skønt i Tide varslet af Administrations-Kommissionen — ikke at skaffe mere end 700 Rdl. i Kontanter til Juni Termin 1822, medens dog Lindersvolds Godskasse til samme Tid præsterede en Udbetaling af 2018 Rdl. i Sedler og Tegn til Forrentningen af Baroniets Gæld. Denne var $\frac{5}{10}$ 1821 bleven forøget med 30,000 Rdl. Sedler og Tegn, som Baronon laante af sin Svoger, Grev U. V. Roepstorph, senere Oberst i Garden til Fods.

At Tilstanden var bedre for Lindersvolds og Strandegaards Godser Vedkommende end for Gavnø, skønt de var betydeligt mindre Godser, skriver sig for en Del fra de temmelig anseelige Indtægter, disse havde i Kalkbrudet i Fakse og i deres store Skove. I nævnte Kalkbrud brødes fra Aarhundredets Begyndelse for Baroniets Part omkring 300 Favne Kalksten aarlig, der solgtes til en Betaling af 13 Rdl. pr. Favn i Kulerne, leveret ved Stranden for 16 Rdl. og frit ombord i Skib ved Fakse Strand for 18 Rdl. pr. Favn, medens 5—600 Tdr. aarlig brændtes i Kalkovnen ved Vindbyholt. Kalkbrudet til Gavnø beskæftigede i 1830erne Aaret rundt mindst 8 Mand, idet dette Antal anføres i Jordebøgerne at være Husmænd fra Godset, som for en akkorderet Betaling pr. Favn havde Forpligtelse til at bryde et vist Antal Favne Kalksten i Gruberne, medens en Mængde Gaardmænd paa Godserne havde paataget sig at køre Kalksten til Fakse Havn enten som en Del af Hoveriet eller for en Betaling af 2—3 Rdl. pr. Favn, der almindelig afkortedes i Landgilden^{*)}.

Foruden den aarlige Udvisning af Brænde og Gavntræ til Bønderne af Baroniets Skove kunde der ogsaa, særlig paa Lindersvolds og Strandegaards Godser, sælges en Del. Da Landboforholdene bedredes betydeligt fra Begyndelsen af 1830erne, forøgedes ogsaa herved Baroniets Indtægter saavel for Hovedgaardens som Bøndergodsets Vedkommende, hvorved det blev Administrationen muligt at begynde en Række Restaurationer saavel paa Hovedgaardene som Kirkerne. Sidstnævnte var bleven i den Grad forømt, at endog Kancelliet alvorligt maatte tilholde Administrationen bl. a. $\frac{2}{11}$ 1819 og $\frac{3}{11}$ 1820, „at de ved Kirkerne udsatte Mangler hurtigst og uopholdeligt blev afhjulpen efter Reskriptet af $\frac{13}{11}$ 1802“, hvilket dog kun skete med det allernødvendigste og paa den sparsommeligste Maade.

Et Eksempel i denne Retning skal her anføres: Vejlø Kirkes største Klokke havde flere Aar forinden mistet et stort Stykke, da den ved Ringning til en Begravelse i Juli 1821 nedfaldt og sloges rent i Stykker; den bliver derfor ogsaa ved Kirkesynet s. A. af Provst Krog forlangt omstøbt; men Administrationen ansøgte Kancelliet om Henstand hermed i nogle faa Aar, og Sognefoged og Kirke-

^{*)} Det Fakse Kalkbrud tilhørende Areal udgør 188 $\frac{11}{11}$ Td. Land, hvoraf 25 $\frac{11}{11}$ Td. Land er Reservebrud. Heraf ejer Gavnø under Hovedgaarden Strandegaard 34 $\frac{11}{11}$ Td. Land ialt. Gruberne har været drevene mindst siden 1660, da det vides, at den brændte Tryggevældegaard er genopbygget af Materialier herfra i Aarene 1661—62. Der skal først være brudt Kalksten i Rosendals og Vemmetofte Kulcr. Ved Kontrakt af $\frac{11}{11}$ 1863 anlagde de 4 største Lødsere i Brudet: Vemmetofte, Rosendal, Gavnø og Bregentved, en Skinnevej fra Kulerne til Lødspladsen ved Fakse Strand til Transport af Kalksten, og den blev færdig til Benyttelse 1865. Vognene blev først trukken af Heste, senere af et lille Lokomotiv, endelig sattes Skinnevejen i Forbindelse med Østbanen 1879. Fra 1862—64 anlagde Bregentved og Vemmetofte i Føreling en Havn af 4 Tdr. Lands Størrelse og 10 $\frac{1}{2}$ Fods Dybde ved Fakse Strand. Ved Skøde af $\frac{18}{12}$ 1884 købes Kalkgruberne af et Aktieselskab med Gehejmetraadsraadet Tietgen som Direktør for ca. 5 Mill. Kr., hvoraf Gavnø for sin Anpart erholdt 540,000 Kr., og siden har Driften af Gruberne været ledet efter de mest moderne Principer. Det beskæftiger for Tiden over 300 Arbejdere.

værge Peder Madsen, Vejlø, bevidner efter dennes Opfordring, „at den ene Klokke, som er igen, kan høres over hele Sognet, naar ikke stærk Storm forhindrer det“. Vel vilde Synet ikke tage denne Attest for god og paabød hvert Aar: „Klokken maa snarest ske kan omstøbes“, men alligevel gik Tiden hen indtil 1830, da Administrations-Kommissionen fik et skarpt Tilhold af Kancelliet om at gøre Alvor af den i saa mange Aar udsatte Omstøbning. Det hjælp, og i Efteraaret 1830 kørtes den i 112 Stkr. slagne Kirkeklokke af Ægtbønder til Kjøbenhavn, hvor den i Brødrene Gamst' Klokkestøberi 1831 omstøbtes og noget forstørredes, hvad der med Tillæg af Metal kostede 321 Rdl. 24 Sk.

Under den dygtige og energiske Administrations-Kommissions Styrelse, nu Amtmand, Grev Knuth og Forpagter Gjellerup, Strandegaard, gik Godset stadig fremad, saa at Gælden i Begyndelsen af 1840rne omtrent var klaret, og nu toges der alvorligt fat, for at raade Bod paa det forsmætte. I 1839 gennemgik Gavnø Hovedgaard en større Reparation. Aaret forud var Ladebygningerne tildels reparerede.

Derefter toges fat paa Godsets Kirker. Begyndelsen skete med Roholte Kirke, som var færdig efter en 2-aarig Restauration 1841, og toges i Brug ved en stor kirkelig Højtidelighed den 13. Juni i Anledning af Kirkens 400-aarige Bestaaen, idet den var bleven opført af Christoffer af Bayern 1441. (Se Topografien.)

Sværborg Kirke gennemgik ogsaa en kostbar Restauration, som endtes 1842, og om hvilken Kirkesynet 1843 udtaler, „at Kirken ved den fuldendte Restauration er bleven meget forskønnet“, og det samme kan ogsaa siges om

Snesere Kirke, der gennemgik en omfattende Reparation i Aarene 1845 og 46 saavel udvendig som indvendig, hvorved det gamle Vaabenhus i Syd nedreves og Indgang med Vaabenhus gjordes i Taarnhvelvingen, som fraskildtes Kirken, der forhen var uforholdsmæssig lang; ligeledes nedreves en Udbygning paa Kirkens Nordside lige over for det gamle Vaabenhus, der var brugt til Materialhus. Taarnet, hvis vestre og søndre Side var meget skføbelig, skalmuredes og forsynedes med et Utal af Jærndragere, der ikke er nogen Pryd derpaa. Indvendig forsynedes Kirken med et nyt Knæfald og smukt Jærngelænder med Kirkeeejers og Frues Navne samt Aarstallet 1845. Ligeledes anskaffedes omtrent et helt nyt Stoleværk, som nu ikke længer kan kaldes meget hensigtsmæssigt.

løvrigt opførtes i disse Aar adskillige nye Huse overalt paa Godset, deriblandt adskillige nye Skovfogedhuse og særlig mange Huse i Aaderup.

Ved den nye Hovedlandeveis Anlæg fra Kjøge til Vordingborg 1806--26 maatte nødvendigvis Vindbyholt Kro ved den gamle Kjøbenhavnsvej lide et stort Tab i sin Næring, da de kgl. Poster nu dirigeredes ad den nye Vej. Regeringen tilsagde derfor ved kgl. Brev af ⁷/₁₀ 1825 Baroniet som Vederlag Kroholderet i den eventuelle Kro ved Rønnede, men Gavnø solgte Gisselfeld Pladsen og Privilegiet til Krohold for en aarlig Refusion af 25 Tdr. Byg ved Deklaration af ²¹/₁₂ 1826.

Saa vel paa Hovedgaarden som paa Bøndergodset indførtes efterhaanden 9 Marks Driften eller det „holstenske Agerbrug“ ²⁾, der var saaledes: 1. Aar Brak, Sommerbrak, hvorpaa Lam og Gæs vogtedes til henimod St. Hansdag, 2. Aar Rug og nogle Steder Hvede, 3. Aar Byg, 4. Aar Ærter, 5. Aar Byg, 6. Aar Havre, udlagt med Kløver og Græsfrø, der oftest til en Begyndelse leveredes Bønderne af Herskabet, 7. Aar Kløver til Slet og 8. og 9. Aar Græs.

I Fæstebrevene fra den Tid forpligtes Bønderne til at grave Brakgrøfter

til skadeligt Vands Afledning, til at rense Jorden for Sten i Brakmarken og til at anvende disse til Hegn, hvilket især fandt Sted paa Lindersvolds og Strandegaards Gods. Her begyndte ogsaa i Tiden mellem 1830—40 Mærgling af Jorden at blive almindelig, hvilket først henimod en Snes Aar efter kom i Brug paa Gavnø Gods.

Ogsaa bedre Agerdykningsredskaber kom i Brug. Den tunge og uhandelige Hjulplov afløstes af lettere og hensigtsmæssigere Plove, hvoraf brugtes en lille Hjulplov — Alsøploven kaldet — til 2 Heste, men i Slutningen af 20'rne blev Svingplove almindelig; af disse anvendtes forskellige Former: den smallske, den bayleske og amerikanske, hvilken sidste snart blev den almindeligst brugte i Amtet³⁾.

Et mægtigt Opsving til Landvæsenets Opkomst gav Dannelsen af Præste Amts Landboforening, som stiftedes ¹²⁾, 1839¹⁾ af Assessor Aagaard, Iselingen, Kammerjunker Raben, Lekkende, Kammerherre Raben-Lewetzau, Beldringe, Kammerjunker Scavenius, Gjorsløv, Proprietær Tutein, Marienborg (Møen), og Sekretær Wolff, Engelholm, hvilke ved Raad, Anvisninger og Udsalg af gode Agerdykningsredskaber og Saasød samt paa anden Maade fremmede Landvæsenets Fremgang i Amtet.

Husfliden antog i flere Aar en egen Skikkelse i Form af de saakaldte *Spindeskoler*; disse støttedes af Baron Reedtz-Thott, og i den Henseende var hans Gods et af de fremmeligste i Amtet, idet det efter en Opgivelse i Lützens Skrift om Præste Amt i Treareet 1831—34 i Vejle-Vester Egersborg Sogne spandtes gennemsnitligt 523 $\bar{n}$ Hør, i Snesere Sogn 811 $\bar{n}$ og i Roholte Sogn 350 $\bar{n}$ aarlig. Det var almindeligt Skolelærernes Hustruer, som forestod disse — en Slags Aften-skoler —, der besøgte især af unge Piger, saavel konfirmerede som ukonfirmerede.

Klædedragten begyndte i Slutningen af det 18. Aarhundrede at blive mere velhavende blandt Bondestanden, ligesom ogsaa Levemaaden blev bedre, hvilken Fremgang dog tildels standsedes i Tiden mellem 1813—30. Klædedragten var for Mændene en lang Frakke, kaldet Kjøle, af blaat Vadmél med kort Liv og lange Skøder, der naaede til Anklerne, opstaaende Krave og 1 Rad Sølvknapper, stundom indtil 3 Dusin; henimod 1830 afløstes den af Frakken, en hjembragt Mode af unge Karle, som havde været Soldat i Kjøbenhavn. Salamancas Vest begyndte at komme i Mode, men ellers brugtes grøn- og rødtribet eller hvid- og grøn- eller rødtribet Brystdug, førstnævnte til Kirkebrug, sidste til Rejsebrug, den havde almindelig 2 Rækker Sølv- eller Metalknapper, kaldet „Sølvmønsters“.

Benklæderne var til Hverdags Knæbukser af Faareskind, hos mere velhavende og til Stads af Hjorteskind; de knappedes ved et mindre Sølvspænde nedenfor Knæet ved den udvendige Side, forsynet med 3—4 smaa toppede Sølvknapper; de afløstes til Kirkebrug i 20'rne af lange blaa Klædes- eller Vadmelsbenklæder, kaldet Kosakbenklæder; Føddene stak almindelig i langskafte eller halvlange Støvler, eller i Sko med Sølv- eller Metalspænder. Tophue til Hverdag. Kabuds med Øreklapper til Rejsebrug, og høje Uldhatter til Kirkebrug var Hovedbedækning.

Kvinderne bar grøn Damaskesbul eller Bul af Saxes og Kallamank, førstnævnte med meget kort Liv, forsynet med Sølvmallar og en Søvlænke, hvormed den snøredes fra neden opefter, saaledes at de 2 Sølvnaale, hvori Lænken endte, hang ned foran paa Brystet. Bælte med Sølvspænde, Sko med Sølvspænder og

udhugne Stropper til Spænderne. Denne Klædedragt var almindelig til 1840 og for gamle Folk varede den indtil 1850'erne.

Med Begyndelsen af 1845 ophørte Baroniets næsten 30-aarige Misère og Administrations-Kommissionen nedlagde sin Medbestyrelse af Godset, „der helt igennem var paaskønnelsesværdig og ledet af Omhu for Baroniets Besidder og Godsbeboernes Vel, saa meget mere paaskønnelsesværdig, som Tiderne paa mange Maader gjorde den Arbejdet vanskelig“.

Et af de første større Foretagender, Baron Reedtz-Thott foretog sig efter dennes Ophør, var Vejlos og Snesere Kirkers Hovedreparationer, som begge fuldendtes 1846. I Foraaret 1848 bortforpagtede Baronen Halvøen Fed med 1176 Tdr. Land, men kun 13 Tdr. 1 Skp. Htk., til Forpagter Fiehn, Juellinge, paa 50 Aar for en Afgift af 1000 Rdl. aarlig. Forpagteren maatte selv opføre Bygninger til Gaardens Drift, hvilket skete i Begyndelsen af 1850'erne, og han begyndte saa Halvøens Dyrkning, der fra 1870 fortsattes af hans Søn, saa at der i Slutningen af 1890'erne var over 500 Tdr. Land under Plov.

Under Omtalen af det foregaaende er vi naaet til vore første Frihedsaar og den 1. slesvigske Krig. Under denne viste Baronen ogsaa sit patriotiske Sindelag, idet han paa egen Bekostning udrustede og lønnede 6 beredne Jægere blandt de saakaldte Herregaardsskytter til Brug for Armeen. Endvidere skænkede han 100 Tdr. Rug til Armeens Brug, og samtidig understøttede han rundelig de Familier paa Godserne, hvis Forsørgere var i Krigen eller indkaldt til Militærtjenesten.

I hele sin Besiddelsestid uddelte han hvert Aar 2—300 Læs Brænde til de trængende paa Godserne, ydede frivilligt alle Præsterne paa sit Gods et betydeligt Deputat af Brænde, og Bønderne hjalp han med store Anvisninger af Bygningstømmer fra Godsets Skove og med Mursten fra Teglværket i Vejle Skov til deres Gaardes Nybygning, ligesom han ogsaa lod opføre flere grundmurede Gaarde paa Godset. Ligeledes vedblev han al sin Tid, som den eneste af alle Omegnens Godsejere, at svare den af ham tegnede Understøttelse til Amtets Sygehus i Næstved, opført 1818, skønt denne frivillige Hjælp mange Aar inden hans Død var ophævet, hvorved han viste sit medfølelse Hjerter overfor Sygdom og Nød.

Ogsaa Almueskolens Virksomhed laa Baronen meget paa Hjerter. Ikke alene holdt han Skolerne paa sine Godser i god Stand i al den Tid, han havde Kaldsretten til disses Lærere (indtil 1849), men han overværede i mange Aar Eksamerne i Skolerne paa sine Godser, stillede Spørgsmaal til Børnene, belønnede de flinke og flittige, opmuntrede de forsagte og irrettesatte de forsømmelige, saa at hans Virksomhed for Almuens Oplysning havde en ikke ringe Betydning.

Alt, som Tiden bedrede sig, voksede Velstanden blandt Bønderne paa Baronens Godser, og det er en Selvfølge, at dermed voksede ogsaa noget saavel Indfæstningen som Afgiften af Bøndergaardene, men begge maa dog med Rette kaldes lempelige. Indfæstningen, som ved Baronens Tiltrædelse af Godserne varierede mellem 100 og 300 Rdl., steg i Slutningen af hans Tid til mellem 4 og 600 Rdl.; kun for enkelte store og gode Gaarde gaves noget højere Indfæstning, der for ganske enkelte naaede 800—1000 Rdl., og den aarlige Landgilde eller Afgift oversteg, efter Jordebogen for 1862, det Aar, i hvilket Baronen døde, almindelig ikke over 10 Tdr. Sæd foruden Smaaredsel og Hoveripenge, som efter Gaardenes Størrelse udgjorde fra nogle og 20—40 Rdl.

I sine sidste Aar bortsolgte Baronen Svino, Aaderup, Stenstrup, Sipperup

og Enø Byer samt noget af Kirkegodset til Sværborg Kirke til Selvejendom for en Betaling af ca. 700 Rdl. pr. Td. Htk. med kgl. Bevilling af ¹¹/₁₁ 1852. Den første herefter solgte Gaard var Matr.-Nr. 14 i Aaderup, Nygaard kaldet, solgt ved Købekontrakt af ¹²/₁₂ 1853 og Skøde af ²⁰/₁₁ s. A.

Hvor elsket Baronen var af sine Godsers Beboere viste sig da ogsaa paa hans Fødselsdag den 7. September 1849, idet der denne Dag under almindelig Deltagelse afsløredes en af Godssets Beboere bekostet Ærestøtte for ham i Anlægget ved Indkørslen over Broen til Gavnø. Støtten, der er af Sandsten, bærer paa Forsiden i et Relief af Marmor Baronens Brystbillede og følgende Indskrift:

Paa Forsiden:

Taknemmelighed og Hengivenhed
rejste denne Støtte

for

Baron Otto Reedtz-Thott,
som Besidder af Godserne Gavnø,
Lindersvold og Strandegaard

i

50 Aar

den 19. November 1847*).

Paa højre Side:

Velsignet være
hans Minde!

Paa venstre Side:

Velsignelse følge
hans Slægt!

Ihukommende sin Slægts store Velgørers Villie: at foreणे Godset ved Tilkøb af Gods i Omegnen, maa vi antage var Grunden til, at Baronen ved Købekontrakt af ¹¹/₁₁ 1854 — Skødet er af ¹²/₁₁ 1855 — købte Fodbygaard i Fodby Sogn, Øster Flakkebjerg Herred, af Proprietær N. R. Lund, — Fodbygaard var fra Slutningen af det 16. Aarhundrede en kongelig Lensgaard, hvorunder Kronens Gods i Hyllinge og Vallensved Sogne hørte. Gaarden tilhørte senere Familien Rud, og fra 1757—1803 henhørte den til de plessenske Fideikommisgodser.

Selve Gaarden har et Tilliggende af 234 Tdr. Land Ager og Eng med 25 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. Htk.; en tilliggende Skov, kaldet „Bøssevænge“, udgør 36¹/₂ Td. Land med 3 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskuld; dens tilliggende Bøndergods bestaar af 18 Arvefæstegaarde med 164 Tdr. 7 Skpr. 2 Alb. Htk., købt til Arvefæste fra det plessenske Fideikommis ved Skøde af ²⁰/₁₀ 1798. Samtlige Gaarde svare i Arvefæsteafgift og for Kirketiende 1099 Rdl. 66 Sk., og ved Ejerskifte svarer hver Gaard 40 Rdl. Endvidere hører til Fodbygaard 7 Fæstehuse, hver med ca. 4 Tdr. Land af ialt 3 Tdr. 2¹/₂ Alb. Htk. samt 3 Lejehuse med en samlet Afgift (1862) af 168 Rdl. 36 Sk. Endelig hører til Fodbygaard, som er aldeles tiendefri — senest stadfæstet ved Højesteretsdom ²⁰/₁₀ 1833 — Fodby Kirke med matrikuleret Hartkorn 28 Tdr. 4 Skpr. og med 346 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr.

*) Tanken, som allerede var undfangen 1847 af selve Bønderne paa Godserne, blev paa Grund af Krigsaaer 1848 først virkeliggjort i 1849.

2 $\frac{1}{2}$ Alb. tiendeydende Htk., nemlig Bidstrup, Skraverup og Stenbæksholms Byer med en Tiendeydelse af 120 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. Byg. Købesummen var 87,625 Rdl., hvoraf 22,625 Rdl. indestaar som en uopsigelig 1. Prioritet i det Plessenske Fideikommiss. Med Gaarden fulgte en Besætning af 10 Heste, 60 Køer og 3 Tyre m. m., som overlodes den hidtilværende Forpagter Adolph Wilcken Lindstorff, med hvem Forpagtningen fornyedes ved Kontrakt af 28. 1855 paa 8 Aar til 1. 1863 mod en Afgift af 2200 Rdl. aarlig.

Gaardens Bygninger, som ved Købet var assurerede for 17,860 Rdl., blev betydeligt forbedrede i Baronens Besiddelsestid og var 1862 assurerede for 50,460 Kr. Ogsaa Kirken, som er assureret for 60,000 Kr., undergik i Baronens Ejertid en Hovedreparation, ligesom Kirkens største Klokke, der nedfaldt 1859, maatte omstøbes, hvad der kostede ca. 2400 Rdl.

Som Følge af disse mange, tildels af Nødvendighed foretagne Bekostninger, saa vel som ved Forrentning og et aarligt Afdrag af 5000 Kr. i den ved Købet skyldigblevne Sum 25,000 Rdl. til Sælgeren, blev dog dette Køb næppe nogen god Forretning for Baronens. Godsforvalterens Regnskab over Gaardens Indtægter og Udgifter fra Købet til 1. 1862 viser kun et Overskud for hele Tiden af omtrent 1000 Rdl. Efter Baronens Død solgtes da ogsaa Gaarden af Skiftekommissionen til Hr. Proprietær H. E. Lage, der solgte Gaarden til Hr. Reedtz i Sommeren 1879. Baroniet erholdt i Anledning af dennes Køb en Prioritet i Fodbyggaard af 80,000 Kr. ifølge Obligation af 28. 1880. Denne Prioritet er under den nuværende Ejer, Hr. H. Bencard, i 1898 bleven forhøjet til 125,000 Kr.

Dette var Baronens sidste større Godsforetagende. Den 22. Marts 1862 døde Kammerherre, Baron Reedtz-Thott efter næsten i 65 Aar at have været Besidder af Baroniet, i hvilken Tid han paa mange Maader havde bidraget til sine Godsers Opkomst, ligesom han ogsaa havde sat Hovedgaardene i god Stand. Han havde ikke beklædt noget offentligt Embede eller taget nogen virksom Del i det offentlige Liv — hans Virksomhed havde særlig været at skabe sine Undergivnes Lykke.

Ved hans Jordfæstelse i Familiegravelsen ved Vejlø Kirke viste det sig atter, hvor elsket den Hedengangne var af Godsets Beboere, da der vistnok kun var faa af hans Bønder, som ikke deltog i det næsten uoverskuelige Følge. Efter deres forebragte Ønske bar disse ham hele Vejen fra Gavno til hans sidste Hvilested for at frembære deres sidste Tak til den kære afdøde, „der havde været deres faderlige Ven og Herre“, som det udtaltes ved hans Baare.

Baroniets Størrelse var ved Baron O. Reedtz-Thotts Død 1914 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. af alle Slags efter Matriklen af 1844. Heraf udgjorde Hovedgaarden Gavno 82 Tdr. Htk. med 862 Tdr. Land, foruden Øerne Dybsø, 216 Tdr. Land med 11 Tdr. 4 Skpr. 2 $\frac{1}{2}$ Alb. og Lindholm ca. 50 Tdr. Land med 2 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. Htk., samt den inddæmmede Nylandsmose med godt 254 Tdr. Land og 8 Tdr. 2 Skpr. $\frac{1}{2}$ Alb. Htk. og endelig Holmen Gjødsholm 4 Tdr. Land, ialt 1386 Tdr. Land med 104 Tdr. 2 Skpr. Hartkorn.

Hovedgaarden Lindersvold har 410 Tdr. Land med ca. 55 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. Strandhusene, Smedevænget, Grønnemose, Andel i Engen „Sivet“ samt Skovene til Lindersvold udgør ialt 263 Tdr. Land med ca. 5 Tdr. Htk. og 5 $\frac{1}{2}$ Td. Skovskylid,

tilsammen under Lindersvolds Hovedgaard 673 Tdr. Land med 60 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn.

Strandegaards Hovedgaard, 336 Tdr. Land, med 40 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. Htk. og underliggende Skove, Andel i „Sivet“ og Grønnemose, ialt 286 Tdr. Land med 21 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{3}{4}$ Alb. Htk. og tilsammen 622 Tdr. Land med 62 Tdr. 2 Fdkr. $2\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn.

Endvidere Avlsgaardene: Vejlegaarden i Vejle Sogn, Ydernæsgaarden i Fodby Sogn og Fedgaarden i Roholte Sogn samt Hovedgaarden Fodbygaard i Fodby Sogn, som da endnu ejedes af Baroniet.

Endelig 251 Tdr. matrikuleret Tiendehartkorn med 2438 $\frac{1}{2}$ Td. tiendeydende Hartkorn.

Indtægterne af Hovedgaardene udgjorde 1862:

I. Af Hovedgdne.	Penge		Hvede		Rug		Byg		Havre		Hø		Halm		An m kn.
	Rdl.	Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Lpd.	Lpd.	Lpd.	Lpd.			
Gavnø	2250	..	14	..	70	..	40	..	250	..	2000	..	6000	..	Desuden af Gavnø Hovedgaard Naturalydelser til en Værdi af ca. 2500 Rdl.
Lindersvold	2800	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
Strandegaard	2100	..	..	..	..	..	200	..	..	..	..	..	..	..	
Fedgaarden	1000	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	
Summa:	8150	..	14	..	70	..	240	..	250	..	2000	..	6000	..	

II. Bøndergodset: Landgilde	Penge		Hvede		Rug		Byg		Havre		Lam	Gæs	Høns	Sn.-Æg	An m kn.
	Rd.	Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.					
Gavnø Gods	4331	32	..	..	168	..	622	4	202	..	70	73	258	158	Desuden af alle 3 Godser tilsammen 544 Spanddage eli. Rejser à 2 Rdl. Transp. af 53 $\frac{1}{2}$ Fv. Kalksten à 1 Td. Bygs Værdi. 173 Gangde.
Lindersvolds do. & Strandegds. do.	6096	13	..	..	167	..	681	2	232	6	52	65	116	83	
Summa:	10427	45	..	..	335	..	1303	6	434	6	122	138	374	241	

III. Tiender	Penge		Hvede		Rug		Byg		Havre		Ydelsesmaade	An m kn.
	Rd.	Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.	Td. Sk.			
Vejle Sogns	..	..	..	..	..	..	314	1 $\frac{1}{2}$	3	6	in natura	Tiender under Gavnø Hovedgd.:
V. Egersborg	..	..	..	..	56	4 $\frac{1}{2}$	153	7 $\frac{1}{2}$	7	5 $\frac{1}{2}$	..	643 $\frac{1}{2}$ Td. tiendeyd.
Mogenstrup	..	..	..	..	..	..	85	1 $\frac{1}{2}$	..	..	..	Htk. Kongetiende.
St. Mortens	..	..	..	..	..	..	49	7 $\frac{1}{2}$	..	..	..	874 $\frac{1}{2}$ Td. do. Kirke-
Sværborg	16	26	..	..	28	..	281	5 $\frac{1}{2}$	44	2	..	tiende. Under Lindersvold do.
Snæsere	23	53 $\frac{1}{2}$	..	..	9	..	361	1 $\frac{1}{2}$	17	..	bet. eft. Kapt.	920 $\frac{1}{2}$ Td. tiendeyd.
Roholte	..	..	..	..	7	..	14	3	..	..	bet. eft. Kapt.	Htk. Kirketiende.
Ialt Tiender	39	79 $\frac{1}{2}$	..	..	100	4 $\frac{1}{2}$	1462	7 $\frac{1}{2}$	79	5 $\frac{1}{2}$	..	

Ialt Indtægt: 18,617 Rdl. 28 $\frac{1}{2}$ Sk., 14 Tdr. „ Skp. Hvede, 505 Tdr. 4 $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 3007 Tdr. „ Skp. Byg, 764 $\frac{1}{2}$ Tdr. „ Skp. Havre, foruden Naturalydelser af Bønder-Godset ca. 2900 Rdl. efter Priserne paa samme 1862. Alle Indtægter anslaaet til ca. 40,000 Rdl., foruden Indtægterne af Godssets Skove, der ved Baronens Død udgjorde 1456 Tdr. Land med godt 55 $\frac{1}{4}$ Td. Htk., hvorfor Indtægten ikke er angivet, men som vel omtrent udgjorde 4000 Rdl. aarlig.

Fideikommiskapitalen for det i Baronens Tid solgte Bøndergods, ca. 50 Gaarde og en Del Huse — paa Svino, Sipperup, Borup, Kjerlingvede, Over-Vindinge i Sværborg Sogn, Aaderup og Enø, udgjorde 185,724 Rdl., Bankhæftelses-Obligationer 16,293 Rdl. foruden en Hjælpekaptal paa 18,161 Rdl.

Sluttelig ejede Baroniet: Thotts Palæ i Kjøbenhavn, den udmærkede og sjældne Malerisamling paa Gavne samt en Del af Besætningen paa Hovedgaardene.

Baron O. Reedtz-Thott var 3 Gange gift:

I. ²²/₇ 1807 med Sofie Henriette, født Roepstorff, født ¹/₁ 1782, død ¹⁴/₇ 1835, med hvem han havde følgende voksne Børn:

1) Anna Beate Frederikke Ulrikke, Baronesse Reedtz-Thott, født ³¹/₃ 1816, død ²⁹/₁ 1842, gift med Kammerherre Christian Sehested-Juel til Ravnholt, født ²⁶/₃ 1805, død ²/₉ 1861.

2) Thora Caroline Sofie Otilie, Baronesse Reedtz-Thott, født ¹⁶/₁₁ 1824, gift ¹³/₃ 1851 med Oberst Theodor v. Kœhling, R. af Dbg., Kjøbenhavn.

II. ¹⁷/₁₀ 1837 med Karen Julie, født Fønss, født ²¹/₉ 1814, død ²³/₃ 1844, Datter af Stamhusbesidder Niels Basse Fønss til Hindsgavl og Fru Louise, født Wedel-Heinen. Med denne sin 2. Hustru havde han Sønerne:

1) Kjeld Thor Tage Otto Lensbaron Reedtz-Thott, født ¹⁵/₃ 1839, Kammerherre, Gehejmekonferentsraad, Storkors af Dbg. p. p., gift ¹/₃ 1864 med Elisabeth Adelgunde, født v. Bülow, født ⁷/₁ 1841. Datter af Generallejtant Johan v. Bülow, dansk Gesandt i London, død 1893, begravet paa Vejlø Kirkegaard, og Fru Adelgunde, født v. Scholten.

2) Axel Peter Basse Otto Baron Reedtz-Thott, født ²¹/₁ 1841, gift ²¹/₃ 1865 med Siegfriede, født Grevinde Rantzau-Rosenvold, født ²⁶/₃ 1844, tidligere Ejer af Nebbegaard ved Fredericia, boede senere i Valby, død ⁵/₁₀ 1901, begravet ¹²/₁₀ paa Vejlø Kirkegaard.

3) Frederik Axel Ludvig August Baron Reedtz-Thott, R. af Dbg., dekoreret med Krigsmedaillen for 1864, Ritmester i Krigsreserven, Ejer af Biskopstorp paa Fyen, født ¹⁹/₁₀ 1842, gift ¹⁷/₆ 1876 med Sofie Berner Schildern.

III. Gang gift ⁶/₁ 1845 med Caroline Amalie, født Fønss, Søster til Baronens 2. Hustru, født ³⁰/₁₂ 1817, med hvem han havde Datteren:

Julie Sofie Thora Anna Caroline Baronesse Reedtz-Thott, født ⁷/₆ 1846, gift ²⁵/₃ 1865 med Carl Lensbaron Juel-Brockdorff til Taasinge, født ⁷/₁₁ 1839.

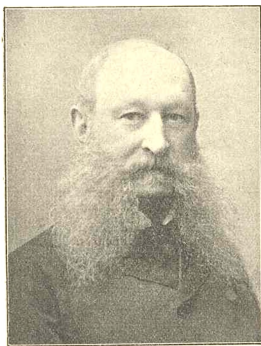
Enkebaronesse Caroline Amalie Reedtz-Thott døde 1891 i Kjøbenhavn i det Thottske Palæ, og begravedes i Familiebegravelsen ved Vejlø Kirke.

Ved Faderens Død arvedes Lensbaroniet af den ældste Søn

K. T. T. O. LENSBARON REEDTZ-THOTT.

Den unge Stamherre var kun 5 Aar, da han mistede sin omhyggelige og elskelige Moder, og da han i sin Barndom var svagelig, blev han en Tid undervist i Hjemmet af Lærere, senere frekventerede han det von Westenske Institut i Kjøbenhavn, blev 1858 Student — privat dimitteret til Universitetet — og 1860 Cand. phil. Derefter studerede han et Par Aar ved Universiteterne i Genf og Paris, men ved Efterretningen om Faderens Sygdom og nærforestaaende Død afbrød han sine Studier og vendte hjem til Gavnø, hvor Faderen kort efter døde,

og overtog da som Lensbesidder Styrelsen af et af Landets betydeligste Godser, men da han kun var 23 Aar, beskikkedes Lensbaron Rosenørn-Lehn til Guldborgland til hans Kurator.

Imidlertid foretog den unge Lensherre en længere Rejse gennem en stor Del af Europa og Orienten og besøgte paa denne Rejse Jerusalem og andre Byer i det hellige Land; men i Foraaret 1864 hjemførte han sin unge Hustru og tog nu stadig Ophold paa Gavnø, hvor han snart viste sig i Besiddelse af stærk Virkelyst og Interesse i mange Retninger, hvoraf flere kan henregnes til de banebrydende. Saaledes oprettedes efter den unge Lensbarons Forslag Vejlø-Vester Egersborg Sogns Skytteforening 1865, den anden i Præstø Amt, samt Vejlø Sogns Forbrugsforening 1867, en af de første i hele Landet, og han var i flere Aar begge Foreningers dygtige og energiske Formand.

Straks ved sin Tiltrædelse af Lensbaroniet døde Forpagteren af Gavnø Hovedgaard, og Lensbaronen overtog nu fra 1862 selv Driften af samme, hvor han paabegyndte Markernes Dræning og flere Grundforbedringer sigtende til Avlingens Opkomst. Han interesserede sig ligeledes stærkt for Landvæsenets Opkomst paa sine Godser og opmuntrede fremadstræbende Bønder til en forbedret

Driftsmaade samt til Grundforbedringer af deres Jorder ved Mægling og Dræning, som den Gang kun var lidet kendt og benyttet paa Gavnø Gods. Særlig interesserede han sig for en mønsterværdig Drift af Huslodder, og for at fremme dette mindre Jordbrug fratog han ved Fæstledighed adskillige Gaarde Jord til 1 à 2 Huslodder. Saavel herved som ved det senere Salg af Gaardene til Arvefæste er Husenes Antal med Jord steget omtrent til det dobbelte. Ligeledes opmuntrede han til et forbedret Husdyrhold, som han paa flere Maader støttede.

Alt dette henledte snart Almenhedens Opmærksomhed paa den unge Lensbaron som en Foregangsmand, en Kraft, som var værd at tage i det offentlige Tjeneste. Allerede 1867 valgtes han ind i Vejlø-Vester Egersborg Sogneraad og blev straks dets Formand, hvilken Stilling han siden har beklædt, og som han endnu sætter en Ære i at beklæde. Hans Interesse for Husdyravlens Forbedring førte til, at han i 1872 valgtes til Formand for Præstø Amts Landboforening. Endelig valgtes han 1876 til Medlem af Præstø Amtsraad, hvilken Stilling han udfyldte med Dygtighed og Interesse, til han efter sin Overtagelse af Konsejlspræcidiet i 1894 traadte tilbage fra denne som fra sine fleste andre offentlige Hverv.

Dette er hovedsagelig Lensbaron Reedtz-Thotts offentlige Virksomhed i hans første Manddomstid; men samtidig med den gaar der en Virksomhed af privat Natur — en lang Række Foretagender af Nybygninger og Forbedringer paa Hovedgaarde og Forpagtergaarde samt Restaurationer paa Godsets Kirker, hvilke vil blive udførligere omtalt paa sit Sted, og derfor her kun kortelig anføres.

Saaledes byggede han i Sommeren 1867 en efter Datidens Fordringer velindrettet Staldlænge paa Gavnø. Den af Stormfloden i 1872 bortrevne Træbro, som førte over til Gavnø, erstattedes i Sommeren 1873 af en massiv og anselig Stenbro med Dække af „Fakse Marmor“. Paa Hovedgaarden Strandegaard opførtes i 1870erne 2 nye Ladelænger, og Vejløgaardens nye Avlsbygninger opførtes væsentlig i Aarene 1879—81. Selve Vejløgaarden dreves i en Aarrække for Lensbesidderens Regning, og dens Areal forøgedes efterhaanden ved indtagen Bondejord til 306 Tdr. Land.

Af andre Foretagender fra Begyndelsen af 1870erne skal anføres en forbedret Tørlægning af Nylandsmosen ved et nyt Kanalsystem, samt Opførelsen af den nye Vindmølle paa den forhøjede Dæmning til Vandets Udmaling i Basnæsforden.

Samtidig hermed gennemgik Kirkerne paa Godset en gennemgribende og kunstforstandig Restauration, der begyndte 1864 med Sværborg Kirke og i 1869 efterfulgtes af Vejlø, begge under Ledelse af Professor Dahlerup, dernæst kom i Slutningen af 1870erne Rohlte, i Begyndelsen af 1880erne Vester Egersborg og Snesere Kirker; disses Restauration — hvoraf særlig Rohlte Kirkes maa fremhæves — lededes af Professor H. Holm.

Af Lensbaronens større Byggeforetagender efter 1880 skal nævnes:

I Sommeren 1884 opførtes den i Efteraaret 1883 med Undtagelse af Vaaningshuset nedbrændte Ydernæsgaard med en Bekostning af ca. 28,000 Kr., men denne Sum var dog for lidet at regne mod det Beløb, omtrent $\frac{1}{2}$ Mill. Kr., som medgik til Opførelsen af den den 29. Maj 1889 nedbrændte Gavnø Ladegaard, men som ogsaa er en af de fortrinligst indrettede Avlsgaarde i Danmark. 1891 opførtes det elegante og velindrettede Godskontor ved Gavnø med Arkivbygning for Godsets Dokumenter. 1895 blev Palæet i Kjøbenhavn prægtigt restaureret under Ledelse af Arkitekt Gotfred Tvede i Kjøbenhavn.

Disse Byggeforetagender er de væsentligste, som indtil Aarhundredets

Slutning har beskæftiget Lensbesidderen, men langt fra de eneste. Vi skal fra de sidste Aar nævne Ombygningen af adskillige af Lindersvolds Avlsgaards Bygninger, Opførelsen af et Vandværk og et helt Komplex af Drivhuse ved Gavne, hvilke alle nærmere vil blive omtalt under Godsets Topografi.

Imidlertid var Lensbaronen bleven bærer med en Mængde mer eller mindre offentlige Tillidshverv. Saaledes var han en af Stifterne af de danske Sukkerfabriker; af Aktieselskabet „Fakse Kalkbrud“ 1884, og af det københavnske Byggeselskab; 1886 valgtes han til Repræsentant i den almindelige Brandforsikring for Landbygninger i Danmark, hvilken Stilling han dog fratraadte 1891; endvidere valgtes han til Medlem af Bestyrelsen for Gjedser Jærnbaneselskab, til Bestyrelsesmedlem af dansk Folkemuseum samt til Formand for Danmarks Godsejerforening, alt fra de paagældende Selskabers Oprettelse til 1894, da han fratraadte de fleste paa Grund af hans Udnævnelse til Konsejlspræsident.

Allerede siden Midten af 1870'erne havde Baronen deltaget i det politiske Liv og gentagende stillet sig som Kandidat til Folketinget i Præstø Amts 5. Kreds, Vordingborg, hvor han vel samlede sig en meget stor Minoritet, men dog i den stærke, kamppolitiske Tid ikke opnaaede Valg. Da valgtes han ¹/₁₀ 1886 i Næstved som 4. Landstingsmand i 3. Landstingskreds. Som saadan kom han snart til at indtage en fremtrædende Stilling blandt sine Standsfæller, havde ofte Sæde i Udvalg og var flere Gange Ordfører, saaledes 1887 for Lovforslaget om Brandpolitiet paa Landet — og øvede i det hele taget en betydelig Indflydelse paa forskellige Sager. Ved Baron Rosenørn-Lehns Død ²¹/₅ 1892 blev Reedtz-Thott den 6. Juni s. A. Udenrigsminister i Estrups Ministerium, og ved dette Ministeriums Afgang efter Forliget i April 1894, blev det ham overdraget at danne et nyt Ministerium, der fik Kongens Stadfæstelse den 7. August s. A. Reedtz-Thott beholdt som Konsejlspræsident Udenrigsministeriet og optog flere af Medlemmerne i det afgaaede Ministerium saaledes Justitsminister Nellemann, Trafikminister Ingerslev og Marine-minister Ravn.

Efter det storpolitiske Forlig stræbte Reedtz-Thott at forsone og mægle mellem Tingene, og overensstemmende med sin Stilling i et Mæglingsministerium udtalte han: „at hvis han kom til at staa overfor en uøselig Finantslovskonflikt, vilde han betragte sin Regerings Mission for endt“ *). Denne Udtalelse vandt ham en god Position blandt Oppositionen, og for første Gang i lange Tider lykkedes det at faa en ordinær Finantslov tilvejebragt inden Finantsaarets Udløb. I de følgende Aar fremsatte han en Række Reformlove: Skoleloven, Næringsloven, Toldloven, Love om Formue- og Indkomstskat, om forskellige Skatters overføring fra Staten til Kommunerne, om Forhøjelsen af Brændevinsskatten o. fl.; men disse Love, som gennemgaaende havde et agrarisk Tilsnit, lykkedes det ham dog ikke at gennemføre; og da der i Foraaret 1897 opstod en saadan Uoverensstemmelse mellem Tingene, dels om dem, og dels om Finantsloven, saa at denne vedtages i to forskellige Affattelser, fandt Reedtz-Thott Anledning til at søge sin Dimission, der bevilgedes ham ²¹/₅ s. A., og kort efter ophøjedes han til Gehejmekonferentsraad. Efter den Tid har han indtaget en mere tilbagetrukket Stilling i Landstinget end forhen, men hører fremdeles til de mest liberale af Landstingets Højre, hvoraf han endog i sidste Samling (1900—01) udtraadte med flere af sine Standsfæller,

*) Biografisk Leksikon 13 Bd., 567—68, som tildels er benyttet til denne Udarbejdelse.

deriblandt Greverne Frijs og Ahlefeldt-Laurvigen, Konferentsraad, fhv. Borgmester Hansen o. fl., sammen med hvilke han danner „den uafhængige konservative“ Gruppe i Landstinget — de saakaldte „8 udtraadte“.

De Landboreformer, som Lensbaronen havde begyndt i sin Ungdom, er fremdeles fortsatte. Kort efter sin Tiltrædelse af Baroniet indgav han en Plan til Regeringens Stadfæstelse, hvorefter Fæsterne paa hans Gods fremtidig kunde købe deres Gaarde til Arvefæsteejendom. Denne bevilgedes, og da den økonomiske Tilstand blandt Bønderne, særlig paa Lindersvolds og Strandegaards Godser, gennemgaaende var god, begyndte Fæsterne Købet af deres Gaarde kort efter Lensbesidderens Tilbud. Allerede i Aarene 1870—71 solgtes paa nævnte Godser henved 50 Gaarde til Arvefæsteejendom. Vilkaarene var ca. 3500 Kr. pr. Td. Htk. samt en aarlig Kanon af 4 Tdr. Byg pr. Td. Htk. med en Udbetaling af $\frac{1}{3}$ af Købesummen, dog med en betydelig Moderation i Renten for yngre Fæstere (almindelig 2 pCt.) og en lignende Moderation for Købere, saalænge disses Forældre, enten begge eller en af dem, leve. Dette Salg er fremdeles vedblevet i de nedadgaaende Tider efter 1883, dog med adskillige Lempelser i Købesummen og Udbetalingsvilkaarene, saa at kun nogle faa Gaarde og nogle flere Smaasteder og Huse paa Lindersvolds og Strandegaards Godser endnu er Fæstere, ligesom ogsaa henved 50 Gaarde og et større Tal af Smaasteder og Huse under Gavne Gods enten er Fæstere eller Forpagtere, medens en Del Huse er Lejehuse — til sammen dog for alle 3 Godser den $\frac{1}{3}$ 1901 omtrent 275 Tdr. Htk.

Saaledes er Lensbesidderen beredvilligt kommen Tidens Fordring om Fæstets Overgang til Selveje i Møde; og at det har havt gavnlige Følger for mange Køberes Vedkommende har vist sig ved den større personlige Dygtighed og Selvstændighed, som er bleven disse til Del, hvorvel det ikke kan siges, at disse Frugter alle Vegne er fremkomne, idet adskillige paa Grund af de nedadgaaende Konjunkturer, paa Grund af for ringe Driftskapital eller paa Grund af mindre Dygtighed er kommen i en noget trykket økonomisk Stilling — alligevel maa Overgangen fra Fæste til Arvefæsteejendom betragtes som et Fremskridt for Bondestanden saavel i økonomisk som især i intellectuel Henseende, og Beboerne paa Godset maa være Lensbesidderen taknemmelig for hans Imødekommenhed ved saa velvillig og lempelig, som sket er, at have befordret Overgangen til Arvefæste.

Ved dette betydelige Salg af over 160 Fæstegaarde med ca. 1100 Tdr. Hartkorn er der som en Selvfølge indkommen store Kapitaler, hvoraf dog kun Trediedelen er indgaaet i Godskassen, Resten — 2 Trediedele — som indestaar i de solgte Gaarde, danner en Substitution eller Fideikommisskapital, der nu udgør over $4\frac{1}{2}$ Mill. Kr., hvoraf dog en Del skriver sig fra det i Aarene 1853—70 foretagne Salg til Selveje af 54 Gaarde med over 300 Tdr. Htk. samt fra Salget af Palæhaven i Kjøbenhavn.

Godsets Skove, som 1862 udgjorde 1456 Tdr. Land med godt 55 Tdr. Htk. er forøgede ved Nyplantninger til over 2200 Tdr. Land med godt 85 Tdr. Htk. Af de nyplantede Skove skal nævnes Gavne Lystskov, Basnæs Plantage, Rettestrup og Marbjerg Plantager paa Gavne Gods tilsammen over 400 Tdr. Land samt Plantagerne paa Halvøen Fed ca. 250 Tdr. Land foruden Tilplantning til ældre Skove og enkelte Smaaskoves Indtagelse til Fredskov, saa at det vil ses, at Lensbesidderen ogsaa i denne Retning har udført et betydeligt Arbejde til Godsets Forøgelse og Velstand.

Desuden ejer Baronen Harreskov og Vilhusted Plantager i Ausing Sogn, Hammerum Herred, Ringkøbing Amt, med et Areal af omtrent 1000 Tdr. Land Hedeplantning.

Som rent filantropiske Foretagender af Lensbaronen skal nævnes Oprettelsen af Asyl og Husflidsskoler, hans Bidrag til Sygeforeninger og Sygeplejeforeninger omkring paa Godserne samt den udstrakte Hjælpsomhed mod fattige overalt paa Godset, der har til Øjemed ved Hjælp til Selvhjælp at frembringe en dygtig og selvstændig Befolkning — men i denne Henseende deler Lensbaronen baade Arbejdet og Æren med sin ædle og for de smaa i Samfundet saa varmtfølede Hustru.

Efter Gehejmeraad Halls Død 1887 blev Lensbaron Reedtz-Thott Forstander for Herlufsholms Skole og Gods. Som saadan forhøjede han Skolepengene fra 480—600 Kr., men forøgede samtidig Fripladserne betydeligt, hvorved han har gjort det lettere for ubemidlede, men dygtige unge Mennesker at besøge Lærestalten.

Ved Kammerherre C. St. A. Billes Død 1898 valgtes Reedtz-Thott ind i Bestyrelsen for det store nordiske Telegrafelskab, 1899 til Formand for genealogisk Selskab i Danmark og i Juni 1901 valgtes han ind i Hovedbestyrelsen for Tuberkulosens Bekæmpelse hos tuberkuløse syge i Danmark. For Tiden er han Formand i Komiteen for Oprettelsen af en Sukkerfabrik i Sydsjælland, nærmest omkring Næstved.

Det er en Selvfølge, at en Mand, der er bleven brugt saa meget i det offentlige Livs Tjeneste og derved fik Lejlighed til at virke meget til Samfundets Vel, heller ikke blev upaaskønnet af sit Lands Regering. Allerede 1864 blev Reedtz-Thott Hofjægermester, 1874 Kammerherre og 1897 Gehejmekonferentsraad,

Ridder af Dannebrog ^{21. 7.} 1875, Dannebrogsmænd ^{29. 1.} 1887, Kommandør af 2. Grad 1892, af 1. Grad 1893 og Storkors af Dannebrog 1896. Desuden er Reedtz-Thott dekoreret med en Mængde udenlandske Ordner.

Lensbaron Reedtz-Thott blev den 4. Maj 1864 gift med Elisabeth Adelgunde von Bülow, Datter af dansk Gesandt i London, Generallejtnant C. E. Johan von Bülow og Adelgunde von Scholten. Lensbaronessens Fader var en Dattersøn af Baron Charles de Selby, i sin Tid Ejer af Bækkeskov i Sjælland, senere til Ourupgaard paa Falster og Güldensten i Holsten; hendes Farfader var Kong Frederik den 6.s Generaladjutant, Generallejtnant Frants von Bülow.

Lensbaron Reedtz-Thott og Hustru er i deres Ægteskab bleven velsignet med en Søn

OTTO BARON REEDTZ-THOTT,

født den 29. Juni 1872, Candidat magisteri med Handelspolitik som Hovedfag (Laud.), for Tiden ansat i Udenrigsministeriet i Kjøbenhavn efter tilforn i nogle Aar at have fungeret som Legationssekretær i Paris og London.

Hermed er den historiske Del af vort Arbejde om Gavnø endt. Det omfatter Tiden fra 1231, da det første Gang nævnes i vor Historie, og til Nutiden. Det er et ikke ringe Antal Personligheder, hvis Navne er knyttede til dette Sted, og adskillige af disse Navne har en god Klang i vort Fædrelands Historie. Vi har stræbt at skildre saavel Forhold som Personer saa paalideligt som os muligt efter de Kilder, som har staaet til vor Raadighed, og at give en sanddru Fremstilling heraf saavel i de lyse og lykkelige som i de mørke og trange Tider.

Hvorledes Gavnø Fremtid skal blive, beror jo langtfra alene paa de Slægter, som dér skal bygge og bo — den staaer som alting i Guds Haand; dog stadfæster Historien, at dem, der har villet være et Redskab i det godes Tjeneste, ogsaa fik Lykke til at virke det meste Gavn — og Gavnøs Historie stadfæster det samme gennem dets ædle Mænds og Kvinders Virksomhed. Gid da disse maa være et lysende Eksempel for de kommende Slægter — en klar og lykkelig Ledestjerne for deres Virksomhed! Maatte vi derfor slutte med det Ønske, som vi paa mange af Gods-Beboernes Vegne dristede os til at frembære for *den unge Mand*, som først skal tage Arven efter Forfædrene i Besiddelse: Gavnøs unge Stamherre, udtalt paa hans 25-aarige Fødselsdag 1897 — et Ønske, som ikke alene gælder ham, men hans Efterkommere til de sildigste Slægter:

Lykkeligt, herligt det er, naar Stammen og Roden er ædel —,
Dog, det er ej nok — Grenen forpligtes at ligne Stamme og Rod!
Om den det gør — da skal de Reedtz'ers, de Thott'ers og Bülow'ers Æt
Blomstre og bære de ædleste Frugter til sildigste Slægt.
Da skal den tegne som Motto paa Sagas Tavle med Vægt:
„At leve vort Liv til Velsignelse for Folk og Land var vor Lyst!“

ANDEN DEL

LENSBARONIETS TOPOGRAFI

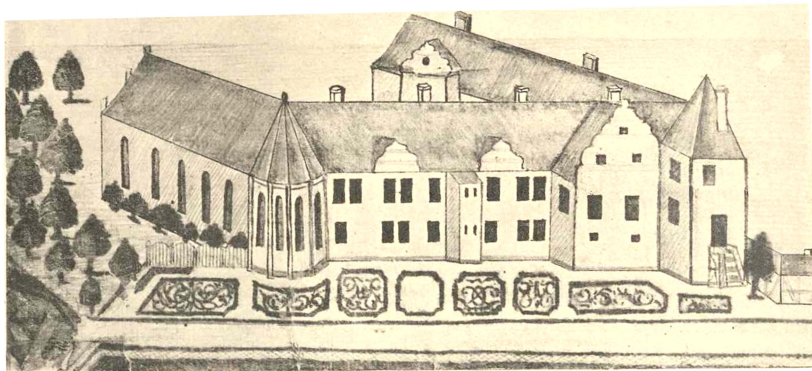
INDHOLD

	Side
I. GAVNØ GODS:	
Herregaarden Gavnø	205—226
Vejlø By og Øen Dybsø	226—248
Basnæs By	248—251
Svendstrupgaard og Svendstrup By	251—255
Rettestrup By og Mølle	255—260
Abbednæs og Øen Lindholm	260—264
Enø By, Karebæk Sogn	264—265
Vester Egersborg By	265—277
Skovmøllegaard og Skovmølle By	277—278
Myrup By (fhn. under Gavnø)	278—279
Svinø By, Køng Sogn	279—285
Lou By, Hammer Sogn	285—290
Hundstrup og Tvedegaarde	290—291
Blangsløv By	291—294
Pederstrup By	294—295
Sipperup By, Rønnebæk Sogn	295—296
Stenstrup By, ...	296—298
Borup By, ...	298—300
Aaderup (St. Mortens Sogn, Næstved)	300—305
Ydernæsgaard i Fodby Sogn	305—308
Sværdborg Kirkegods	309—319
Næstelsø By (fhn. under Gavnø)	319—321
Brandeløv, ...	321—323
Spredte Besiddelser („Strøgods“)	324
II. LINDERSVOLD HOVEDGAARD OG GODS:	
Herregaarden Lindersvold	327—335
Vindbyholt By og kgl. Gæstegaard	335—339
Mosebølle By	339—340
Roholte Kirke	340—350
Lestrup By i Kongsted Sogn	350—353
Eskildstrup „	353—356
Hyllede „	356—358
Snesere By i Snesere Sogn	358—376
Aaside By og Askov Mølle	376—383
Overeven (fhn. under Gavnø)	383—384
Brøderup By og Folkehøjskole	385—390
Sjølte By	390—399
Store Røttinge med gl. Østergaard og Skovbygaard	399—402
III. STRANDEGAARD HOVEDGAARD OG GODS:	
Herregaarden Strandegaard	405—412
Halvøen Fed og Fedgaarden	412—415
Roholte By i Roholte Sogn	415—417
Store Elmue „	417—419
Orup By og Mølle „	419—422
Fakse By i Fakse Sogn	422—423
Store Faureby	424
Jyderup	424—425
THOTTES PALÆ, KJØBENHAVN	426—443

FØRSTE AFSNIT

GAVNØ GODS

GAVNØ,

som Øen — og efter den Hovedgaarden derpaa — nu skrives, skreves i Valdemar den 2.s Jordebog *Gapnø*, i de ældste Arkivregistraturer *Gabenø* og *Gaufuene*, og senere *Gaufnø*, *Gaunø* og *Gaunø*.

Oprindelsen til Øens Navn skriver sig fra dens Beliggenhed i Gabet eller Mundingen af Susaaen, hvis Udløb derved deles i et østre og vestre Løb, saa at Susaaens Vande mødes af Kragholmsstrømmens 2 Arme: Salterbierrigvigen eller Kærebæksfjorden mod Vest og Fladsøens Smaabølger mod Øst. Egentlig var her 3 Øer, nemlig foruden Hovedøen *Gapnø*, de 2 mindre Øer: *Lundeøen* mod Vest — hvor nu Lønnede Skov er — og *Madelundsøen* mod Øst (nu Sofienlyst), begge fraskaarne Hovedøen ved Smaasunde, som endnu, trods Landets Hævning, er synlige i „Fuglekøjen“ og de denne omgivende Enge nord for Lønnede, og „Vasen“ mellem *Gapnøen*, *Lundeøen* og *Madelundsøen*, hvortil der først 1864 opførtes en Dæmning, hvorover Vejen fører til den gamle „*Madelundsø*“.

Efter Valdemar den 2.s Jordebog tilhørte Øen eller Øerne Kronen 1231; den var allerede den Gang bebygget, i det mindste var her en større Gaard, da der i nævnte Jordebogs 3. Afsnit (Ølisten) anføres, at her var „Hus — men om der herved menes et eller flere Huse, kan ikke afgøres — i al Fald var her næppe mange Huse, mindre en By, da Øen var fredet for den kongelige Jagts Skyld“).

Øen eller Øerne blev imidlertid 1292 pantsat af Kong Erik Menved og kom snart i forskelliges Eje; noget kom i de adelige Ejeres Niels Henningsens og Andreas Gaggens Hænder; førstnævnte pantsatte allerede samme Aar 1292 sin Del til St. Peders Kloster i Næstved for 30 Mark Penge²⁾, og sidstnævnte solgte sit Gods i *Gaufnø* og *Abbednæs* til samme Kloster 1333³⁾, men en Del skal ved Aar 1347 være kommen til Antvorskov Kloster¹⁾.

Imidlertid var sikkert Størstedelen af Hovedøen ved Slutningen af det 14. Aarhundrede i Familiernes Steegs og Bydelbachs Besiddelse tilligemed den derværende Hovedgaard; kun en Del af Øen — rimeligvis *Madelundsøen* — tilhørte ved den Tid Skovkloster; men som under Indledningens er paavist, erhvervede Dronning Margrethe deres Andele i Tiden mellem 1400—1402 til sit der anlagte Nonnekloster.

Under Indledningens er omtalt Øens strategiske Beliggenhed i Mundingen af Sjællands Hovedvandløb, Susaaen, og det vides, at Øen og Hovedgaarden i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede ejedes af Ridderen Hr. Peder Reyonson

(død 1326⁵⁾), men faa Aar efter (1329) kom Gaarden i Danmarks Trængselstid i Grev Johans' Besiddelse. Han satte en Tysker, Markvard v. Stove den yngre, til Befalingsmand hersteds, men ved Markwards Fangenskab i et Slag i Københavns Omegn ^{26/6} 1342, har Gaarden sikkert kort efter skiftet Ejer⁶⁾, i al Fald nævnes samme Aar Hr. Hans Lykke som Gavnøs Ejer; han var her til henimod 1370⁷⁾, da Ove eller Ave Steeg (død 1371) nævnes som Gaardens Ejer. Hans Enke, Fru Inger til Skjærsø paa Mors, døde først 1392 og har vel faa Aar efter Mandens Død afstaaet den til 2 af sine Sønner, Mogens og Peder „til Gabnø“ — ogsaa kaldet „Avesønnerne“⁸⁾ — af hvilke sikkert Peder Avesøn er Fader til unge Willichen Steeg og Cæcilie Pedersdatter, gift med Niels Tuesen til Sandby. Willichen arvede en Part i Gavnø efter sine Forældre, men døde ung og rimeligvis ugift, da Søsteren og hendes Mand arvede hans Part „i den Howet-gard, som ligger paa Gabenø i Hammers Herred“, hvilken disse, som foran nævnt, afstod til Dronning Margrethe 1400. Den anden Del af Hovedgaarden var muligens solgt af Mogens Steegs Arvinger til Valdemar Bydelsbach, som samtidig nævnes som Ejer af Gavnø, og hvis Del Dronningen Aaret efter (1401) ligeledes købte til sit Kloster.

Har Gavnø By ikke været til før Dronningen oprettede sit Nonnekloster, er den sikkert straks efter fremkommet, da Nonnerne jo umuligt kunde befatte sig med Landbrug, og tilmed de første Klosterforstandere ikke boede paa Gavnø, men paa Grimstrupgaard (nu Grimstrup By ved Næstved).

Gavnø By talte i Slutningen af Klostertiden 17 Gaarde og 7 Gadehuse, og den var beliggende i Mørkhøvs og tilstødende Lodskovsmark⁹⁾, hvor nogle gamle Frugttræer i den derværende lille Lund minder om Stedet, hvor Byen laa. Nævnte Antal Gaarde og Huse nævnes i Kronens Skøde af ^{16/2} 1584 til Hans Johansen Lindenow, men han eller hans Enke har allerede nedlagt de 9 af Byens Gaarde og lagt deres Areal under Hovedgaarden, da der i Skiftet mellem Enken og Børnene 1617 kun nævnes 8 Gaarde, og samme Antal Gaarde nævnes paa Skiftet efter Sønnen Hans Lindenow til Hundslund 1643, medens her nu er 10 Huse. De nedlagte Gaarde havde 56 Tdr. Htk.; de tilbageværende 8 havde lidt over 37 Tdr. Htk.⁹⁾, men ogsaa disse blev snart nedlagte, nemlig 1682, af Gehejme-raad Knud Thott ved kgl. Bevilling af ^{31/3} s. A., og hermed forsvinder den sidste Rest af Gavnø By, kun enkelte Huse bestod endnu efter Jordebogen af 1690.

Ved Opmaalingen til Landmaalingsmatriklen af 1688, der for Gavnøs Vedkommende fandt Sted den ^{31/4} 1682 ved Konduktørerne Ejlersen og Jens Høg, deltes Øens Jorder i 7 Marker, alle drevne under Hovedgaarden, nemlig:

1) Mørkhøvsmarken, som d. A. var Rugmark, 2) Raad-Ellemarken eller Mellemmarken, d. A. Bygmark, 3) Heignings- eller Stegaasmarken, 4) Magelunds- eller Madelundsmarken („Engbond, som er aarligen inde“), 5) Almehøvsmarken (Rugmark), 6) Gallemarken (Bygmark) og 7) Hofuedmarken, „som i Aar er Fællig“. De sidste 3 Marker har Tilføjelsen: „hafuer før været til en Bundeby“.

Af ovennævnte Marker tro vi, at Heignings- eller Stegaasmarken er, hvad Navnene antyder, den før Klostertiden af Familien Steeg indhegnede Aas eller Mark til Hovedgaarden, som, efter det sidste Navn, antyder at være Familien Steegs Anpart af Øen.

løvrigt ses af ovenstaaende Markinddeling, at Trevangsbruget eller 3 Marks-

⁹⁾ Vidneførsel i Sagen mellem Baroniet og Sognepræst Sørensen i Vejle angaaende Tienden for den nedlagte By paa Gavnø (1820).

Driften — Byg, Rug og Fælle — lige saa vel benyttedes ved Hovedgaardenes som ved Bønderbyernes Drift.

Af særegne Navne paa Aase forekommer i Opmaalingsforretningen: „Mølleaasen“, hvor sagtens i tidligere Tid Klosterets Vandmølle laa, formentlig i Hovedgaardens Nærhed. „Græsholmen“ med „Madelunds Led“ — Made eller Ma' er det gamle Ord for Eng og Navnet: Madelund angiver tilmed, at her foruden Eng tillige var en Lund eller Skov. Endvidere: „Klostermaen“ o: Klosterengen, hvilket Navn med stor Rimelighed angiver Skovklosters Anpart i Øen; thi da alle Øerne 1402 var erhvervet til Gavnø Nonnekloster, var der jo ingen Grund til at give denne — mere end andre af Øens Enge Navn af „Klostermaen“. Naar man tilmed erindrer, at „Klosteret“ var et i Egnen specielt Navn for Herlufsholm, hvorved det almindelig benævnes i sine egne Tingbøger — „Klosterets Gaarde, Bønder og Tjenere“ er almindeligt forekommende Udtryk heri — og med hvilket Navn endnu i vor Tid, særlig de gamle, benævne Herlufsholm, saa tro vi, at „Klostermaen“ i Opmaalingsbøgerne af 1682 virkelig betegner Skovklosters Eje, og at dets øvrige Andel af Øen — om det overhovedet har ejet mere — har grænset op hertil.

Sluttelig skal vi kun nævne „Frøer-Raad“, „Nonnevænget“ og „Krysterholt“, hvilket sidste Navn angiver, at her har været Skov, samt endelig „Stængertjerne“ ved Lindholm, hvilket Navn skriver sig fra det der ud i Fjorden vundne Risgærde, der skulde forhindre Kreaturerne i at svømme over til det overfor liggende Lindholm og tillige i at komme ind i de tilstødende Marker.

Ifølge Godsforvalter Gjellerups Opgivelse til G. O. Begtrup's „Beskrivelse over Hovedgaardene i Sjælland“ (1801), deltes Gavnø Hovedgaards Jorder i 9 Skifter eller Marker, hver paa ca. 66 Tdr. Land foruden 3 Bimarker af ca. 18 Tdr. Lands Størrelse ialt.

Hovedgaardens Areal udgjorde samtidig 618 Tdr. Land Ager — nu omtrent 660 Tdr. — Eng 311 Tdr. Land — nu noget over 220 Tdr. Land — og ca. 45 Tdr. Land Skov — nu 90 Tdr. Land.

Hovedmarkernes Drift var 1800 saaledes: 1) Rug eller Hvede, 2) Byg, 3) Rug, 4) Havre, 5) Brak, 6) Høslæt, 7—9) Græsning. Bimarkerne dreves vekselvis med Boghvede, Rug og Havre. Den samlede Udsæd var 1800: 320 Tdr. af alle Slags, Høsten angives til 5 à 600 Læs à 32 Lpd. Besætningen til Avlsgaarden var: 30 Heste, 180 Køer og 50 Faar; nu 1900: 36—40 Heste, ca. 280 Kvæghoveder og ca. 1 Snes Faar foruden et stort Antal Svin.

Hovedgaardens Marker er nu 1900:

1) Forreste Gallemark, 2) Bagerste do., 3) Lodskovsmarken, hvor forhen Gavnø By laa og da benævnt „Mørkhøvsmarken“, 4) Lindholmssmarken, 5) Bødkermarken, 6) Mørkhøvsmarken, 7) Kildemarken, hvor nu den ny Avlsgaard med tilhørende Køkkenhave ligger og derfor den mindste til Gaarden, 8) Have-marken op til Slotshaven og 9) Madelundsmarken, hvilke 9 Marker nu dyrkes saaledes:

1) Brak, 2) Hvede, 3) Byg, 4) Havre og Vikkehavre, 5) Havre udlagt, 6) Kløver, 7) Græs, 8) Blandingssæd (Byg og Havre).

Efter Engtakseringen 1682 høstedes i „Gaufnøes Sædegaards Marcher“: Mørkhøvs-, Madelunds-, Mellem- (Raad-Ellemark) og Stegaasmarken ialt 56 Læs godt Hø, hvorhos dog bemærkes: „Høet i Stegaasmarken skal høstes inden St. Hansdag, da Vandfloden ellers tager det bort“.

I forrige Gaufnøes Byes Marker: Mørkhøvs-, Almehøvs- og Gallemarken høstes ialt 44 Læs, altsaa tilsammen 100 Læs Hø. 1800 høstedes der til Gavne 5 à 600 Læs Hø à 32 Lpd., nu 500 Læs à 80 Lpd.

I Skovtakseringen 1682 nævnes kun et „Indelycht“, kaldet Lønned, med Skov til 10 Svins Olden. Denne Skov ansattes i Matriklen af 1688 til 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., som den har endnu.

I Skiftet 1643 nævnes „Skoufven Lønnet“ og „Koukrougen“, men uden Anførelse af Svins Olden. Efter Jordebogen af 1800 udgjorde Fredskoven Lønned ca. 45 Tdr. Land, nu henimod 60 Tdr. Land, og Sofienlyst med Magelundshuset 53 Tdr. Land, hvoraf over 20 Tdr. Land Granskov med 3 Tdr. 4 Skpr. $\frac{1}{4}$ Alb. Htk. Hartkornet til Gavne Ladegaard udgjorde efter Skiftet 1643:

„Een sædlandsk Læst og Tou Pund“ = 56 Tdr., idet en sjællandsk Læst var = 48 Tdr. og 2 Pund = 8 Tdr. „hart Korn“.

„Gaufnøes Byes Landgilde beløber udi „hart Korn“ 41 Tdr. $1\frac{1}{2}$ Skp.“.

„Saaledes beløber Gaufnøe udi rette Takst tilhobe 97 Tdr. $1\frac{1}{2}$ Skp.“.

Efter Matriklen af 1664 angives Gavne Hovedgaard til 87 Tdr. $1\frac{1}{2}$ Skp. Htk. der ved Matriklen af 1688 forhøjedes til 106 Tdr. 6 Skpr. „ Fdkr. 1 Alb. Htk. foruden Øerne Dybsø med . . . . . 16 — 5 — 2 — 1 — — og Lindholm, der ogsaa nu var lagt under

Gavne Hovedgaard, med . . . . . 4 — „ — 1 — $\frac{1}{2}$ — —

Ialt: 127 Tdr. 4 Skpr. „ Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Htk.

Endvidere henlagdes 1706 den 1691 inddæmmede „Nylandsmose“ under Hovedgaardens Takst, den takseredes da til 50 Læs Hø $2\frac{1}{2}$ Td. Htk., idet 20 Læs Mosefoder var . 1 Td. Htk.

Efter Matriklen af 1844 udgør Gavne Hovedgaards Hartkorn: 108 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. foruden Skovskylden af Lønnet, hvilket efter Jordebogen af 1862 var fordelt saaledes:

a) Gavne Hovedgaard	862 $\frac{1}{11}$	Td. Land med	82 Tdr. 7 Skpr. „ Fdkr. $1\frac{1}{4}$ Alb. Htk.
b) Lindholm	49 $\frac{7}{11}$	— — —	2 — 3 — 1 — „ — —
c) Dybsø	216 $\frac{7}{11}$	— — —	11 — 4 — „ — $2\frac{1}{2}$ — —
d) Nylandsmosen	254 $\frac{11}{11}$	— — —	8 — 2 — „ — $\frac{1}{2}$ — —
e) Sofienlyst og Made-			
lundsengen	53	— — —	3 — 4 — „ — $\frac{1}{4}$ — —
f) Lønnede Skov	44 $\frac{11}{11}$	— — —	„ — „ — „ — „ — —

Tilsammen: 1480 $\frac{7}{11}$ Td. Land med 108 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Htk. foruden Skovskylden af Lønnede 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.

Efter førnævnte Gjellerups Opgivelse til Begtrups „Hovedgaarde i Sjællands Stift“ udgjorde:

Haven ved Slottet eller Lysthaven 11 Tdr. Land, nu udgør den med „Bøgelunden“s 6 Tdr. henimod 20 Tdr. Land med mange smukke Plæner, Anlæg, Busketter og Alleer. Mærkeligst af sidste Slags er en cirkelrund lukket Gang, en dobbelt Række Lindetræer, hvis Kroner danner et tæt Løvtag, men med flere Udgange eller Nischer — vistnok plantet af Grev Thott, som formentlig her havde anbragt sine 10 Stenstatuer i Nischerne rundt i Gangen. Disse findes imidlertid nu ikke mere. En meget smuk og anseelig Stenhøj findes mellem Lyst- og Urte-

haven. Af mærkelige Træer findes en 44 Fod høj „Tuja occidentalis“, medens en 40 Fod høj „Poulovnia imperialis“ for faa Aar siden er fældet og ombyttet med en ny. I Lysthaven fandtes et gammelt Drivhus, som er nedrevet i Foraaret 1901, og i dets Sted er i Sommeren 1900 og 1901 opført et Komplex af Drivhuse i Frugt- og Køkkenhaven af 54 $\frac{1}{2}$ Alens Længde og 36 $\frac{1}{2}$ Alens Bredde med 2 Vinbakker, 2 Drivhuse til tropiske Planter, Rosenhus, Laurbærhus, Frugthus og Urtedriveri foruden Overvintningsrum, Arbejdsrum og Potterum.

Ved den ny Ladegaards Opførelse sydvest for Lysthaven og Slottet anlagdes der en fortrinlig Frugt- og Køkkenhave umiddelbart op til Bøgelunden af ca. 10 Tdr. Lands Størrelse.

De gamle Fiskedamme, forhen beliggende dels ved Enden af den forrige Ladegaards vestre Længe, hvor nu Ridebanen og Lawn-Tennis Pladsen findes, dels omkring i Hovedgaardens Marker, skrive sig sikkert fra Klostertiden. De omtales oftere i Gavnø Tingbøger fra 17. og 18. Aarhundrede som rige paa Fisk: Karudser, Sudere og Gedder, hvorfor ogsaa flere end Gaardens Fiskemester her hentede sig en rig Fiskedræt, hvad de dog efter Gavnø Tingbøger sjældent slap heldigt fra. Ved Aaret 1800 „var de for største Delen forgroede og behøver Oprensning“ — skriver Godsforvalter Gjellerup. Nu er de alle fyldte.

„Den gamle Fuglekøje“ i Madelundsengen nærmest Lønnede er et med brede Volde inddæmmed Bassin, som nu er omtrent tilgroet. Den ny Andekøje, nærmest Karebæksfjorden, er anlagt af den nuværende Lensbesidder 1864; den er omhegnet med et Staaltraadsnet.

Fasaneriets Udsklækningsanstalt findes i et Hus ved Udkanten af Lønnede Skov; Fasanernes videre Opdragelse foregaa 1. Aar i Madelundsengen, 2. Aar i Sofienlysts Granskov, senere gaa de som myndige frit om paa Øen — og somme Tider udenfor sammes Grænser.

Efter at vi nu har set os om paa Øen, vender vi tilbage til selve Hovedgaarden eller Slottet for at give en kort Beskrivelse heraf. Men da der kun haves faa og ingen ældre Beskrivelser over Gavnø end den, Sd. 116—20 anførte, fra 1736, maa vore Meddelelser om Gavnø gamle Hovedgaard og Kloster ikke betragtes som fuldt ud historisk paalidelige, men kun som rimelige og sandsynlige, idet vi har suppleret det manglende fra andre Herregaarde, særlig støttede os til Dr. Troels Lunds „Herregaarde og Slotte i Danmark fra det 16. Aarhundrede“.

GAVNØ HOVEDGAARD.

Endnu før Dronning Margrethe her oprettede sit Nonnekloster, var Gabenø en „Howet-gard“ : befæstet Gaard, hvilket ogsaa er højest rimeligt efter dens Beliggenhed og strategiske Betydning, som foran under Indledningen er paapeget. Hvor stærkt befæstet Gaarden var, og hvori Befæstningen for dens specielle Vedkommende bestod, vides ikke. Almindelig forstaaes ved „Howetgard“ en med Jordvolde omhegnet eller omgærdet Gaard, udenom hvilken var gravet en eller flere Grave, der fyldtes med Vand fra en forbiløbende Aa, som her, eller fra en Havarm. Saavel Voldene som den inderste Side af Gravene var som Regel forsynede med udadskraanende Palisader, for at gøre Fjenden saa vanskeligt som

muligt at komme over dem. I Læ bag Voldene laa saa selve Hovedgaarden, sædvanligt til henimod det 13. Aarhundrede, bestaaende af flere sammenbyggede Bul- eller Bjælkehuse, hvorover dog et Taarn, indtil denne Tid af Træ, senere af Sten, knejste, og hvorfra Gaardens Forsvarere beskød Angriberne med forskellige Slags Vaaben: Kastespyd, Pile og Armbrøst som de mindre, medens man med de saakaldte Blider anbragte i eller ovenpaa Taarnets Platform udslyngede store, ofte gloende, Stene mod Angriberne. Kun enkelte, særlig af rige Ætter beboede Hovedgaarde, var allerede fra Valdemarstiden opførte af Mur med et frempringende stærkt Taarn af Kamp- eller Mursten, de saakaldte „rondelles“ eller Runddele, og da Gavnøs nordlige Fløj mod Øst er forsynet med en saadan „Runddel“, er det muligt, at denne skriver sig fra Slutningen af det 13. eller Begyndelsen af det 14. Aarhundrede; den synes i det mindste at være meget gammel, og er forsynet med ca. 2 Alen tykke Mure og stærke Hvælvinger, samt med Skydeskaar, hvoraf ganske enkelte endnu ikke er tilmurede*).

Med Begyndelsen af det 15. Aarhundrede blev Gavnø Hovedgaard omdannet til *Gavnø Kloster*. Har her da endnu været nogle Bulhuse, saa har disse sikkert maattet vige for grundmurede Bygninger, og vi antage, at hele den østre Fløj, Kirken selv, en Del af den sydlige og den nordlige Fløj til den nuværende Port er opført af Dronningen og bygget af Grundmur. Minder eller Levninger af hendes Bygning er sikkert de hvælvede Rum i Køkken og Kældere, der forhen udgjorde Klosters Køkken, Kældere og Refektoir eller Spisestue. Klosterjomfruernes Celler har sikkert fortsat sig fra Refektoiret henimod Kirken og har rimeligvis ogsaa været hvælvede Rum, men disse er ved senere Ombygninger nedrevne, der findes nemlig ikke mindste Levninger deraf. Endvidere har Klosteret havt 2 Etager, og medens Priorinden og Nonnerne beboede den nederste, har Klosterforstanderen og hans Familie beboet den øverste — men om øverste Etage er bygget samtidig med Klosteret, er der Grund til at tvivle om, eftersom de første Klosterforstandere boede paa Grimstrupgaard og derfra styrede Klosters Anliggender, maaske er den først fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, men med afgjort Sikkerhed kan det paastaas, at den maa være tilbygget inden Midten af nævnte Aarhundrede, da Forstanderne fra den Tid vides at have boet paa selve Klosteret.

Ved Reformationen hjemfaldt Klosteret til Kronen, men bestod her som flere Steder indtil Nonnerne var uddøde, hvilket var sket inden 1583, og nu mageskiftede Frederik den 2. Klosteret til Hans Johansen Lindenov. Hans Johansen og Frue, Margrethe Rosenkrantz, boede oftere paa Gavnø, hvilket ogsaa synes at fremgaa deraf, at Hans Johansen paa sin Cravsten i Hundslund Kirke kaldes Hans Johansen „til Gavnø“, og efter hans Død, 1596, boede Enken her ogsaa oftere, saaledes i Sommeren 1599 (Sd. 60). Det er meget sandsynligt, at de allerede har omdannet den Del af nederste Etage, som var indrettet til Celler,

*) Gaardens Beliggenhed i Susaens Munding ved Alfjarvejen til og fra den i Middelalderen betydelige Harlølstad Næstved kunde vel begrunde den anførte Befæstning med Taarn (Rondelles), særlig i hin fredsøse Tid. Ved en Samtale med Lensbesidderen angaaende denne Sag, fremsatte han den Mening, at det nuværende Taarn skal skrive sig fra Slutningen af det 16. Aarhundrede, altsaa opført af Gavnøs 1. Ejer efter Klostertiden, Hans Joh. Lindenow; men selv om denne Paastand er rigtig, forhindrer det ikke den før Klostertiden værende Hovedgaard Gavnø i at have været forsynet med et lignende Taarn, saa meget mere som Fundamenterne i det nuværende Taarn synes at være meget ældre, saa de vel kan antages at være Levningerne af det oprindelige Taarn fra det 13. eller 14. Aarhundrede.

men er det ikke sket i deres Tid, er det sikkert sket i deres Søns, „Hans til Hundslund“, Tid, eftersom han beboede Gavnø fra 1601 til 1609. Klostercellerne er da bleven ombygget til Borgestue og Vagtstue for hans Gaardsvende, ligesom der ogsaa her indrettedes Tingstue i en Del af denne Etage, da det af Fiskeristriden, 1623, ses, at Tinget den Gang holdtes paa Gavnø (Sd. 65).

Saafernt den nordre Sideløj har været forlænget inden 1655, da Hendrik Lindenow anbragte sit Vaabenskjold over Porten ind mod Gaarden, har denne — som alle Vegne indtil denne Tid — været af Bindingsværk; han har sikkert Æren for at have ombygget den af Grundmur, og saa er her dannet Indkørsel, for hvilken en stor Port lukkede (Sd. 76), ligesom Vagtstuen og Borgfængslet samt Værelser for det mandlige Tyende, som almindeligt alle Vegne, er anbragt her.

Hvorvidt Hendrik Lindenow har opført Brandmuren med Halvtagsbygningen ind mod Gaarden vides ikke. Var den ikke opført tidligere, er det sket nu, og de i Sommeren 1900 og tidligere fundne Fundamenter af samme tyde paa, at den har gaaet til den nordre Fløjs vestre Ende, saa, hvis Hendrik Lindenow har opført Tilbygningen af den nordre Fløj fra Porten mod Vest, saa har han ogsaa bygget Brandmuren med derpaa værende Vægtergang. Brandmuren med Halvtagshuset nævnes først 1736, men var da ogsaa meget forfalden; dens 25 Fag takseredes til Reparation med 164 Rdl. 60 Sk., saa den vel herefter kunde være sine 100 Aar eller mere. Den nedreves først i Begyndelsen af dette Aarhundrede, og Levninger af den og den vestfor Kirkefløjen liggende Kirkegaard er oftere fundne ved Gravning.

Havde vi kort efter Klostartiden aflagt et Besøg i „Højenloftet“ eller Herskabets Beboelse i 2. Etage paa Gavnø, vilde vi formentlig have forefundet følgende Værelser:

Dagligstuen, ogsaa kaldet Vinterstuen, fordi her var anbragt Kakkellovne, først en Art Kamin, senere Jærnkakkellovne forsynet med Potter eller Kakler, deraf Navnet. Denne Stue vendte almindelig ud mod Borggaarden, for der at være mest dækket under fjendtlige Forhold og for at Husherren derfra kunde have Øje med, hvad der foregik i Gaarden til dagligdags. Den var ofte forsynet med hvælvet Loft og som Regel med Stengulv, ved den Tid af Mursten, senere af kvadratiske Sandsten, kun hos rige Familier af manglefarvet Sten: „Mosaikgulv“. Det er sikkert dette Værelse paa Gavnø, som 1736 kaldes „den store Stensahl“. Vinduene var smaa og smalle udvendig i Muren, men udvidede sig indad i Værelset saavel opad som nedad og til Siderne, alt for at give saa megen Lysning som mulig; de var almindelig forsynet med Gitter eller med Jærnskodder, som var til at lukke. Møblementet var i det 16. Aarhundrede almindelig tarveligt, men blev efterhaanden mere og mere forfint — solidt var det da altid. Langs Væggene var der anbragt lange faste Bænke, forsynet med Hynder, der ofte var „baldyrede“ med stor Kunstfærdighed. I et Hjørne stod $\therefore$ forsvarligt Egebord, for hvis øverste Ende var anbragt en højere Bænk eller Sæde: Husherrens Plads; midt for en af Stuens Vægge var Kaminen — senere Kakkellovnen — anbragt, og bagved den tronede den store Himmelseng, forsynet med Skinddyner og Skind eller (til Stadsbrug) med Silkelagner, Sengen var almindelig til at lukke med Døre eller Lemme, hvorfor de ogsaa kaldtes Skabssenge. Jagthunden strakte sig paa Gulvet foran Kaminen, og paa Væggene — indtil Mands Højde beklædt med Panel, senere med Klædestapeter — hang i Krogen nærmest Døren: Stadsringe til Hundekoblet, Hundepiske, Bøsser og Krudthorn paa mægtige Hjørtegevirer. Ved fest-

lige Lejligheder blev alle Salene „dragne“ med Klædestapeter; men sjældent ejede en Familie tilstrækkeligt Antal hertil; de laantes da af Slægtninge og opsattes af Fruerne af de fornemmeste i Familien, og det var en stor Ære at være med hertil som „Dragefrue“.

„Herrens Mag“ (deraf Gemak), ogsaa kaldet Hr. Niels', Hr. Hans' Kammer efter Husherrens Fornavn, stødte almindelig op til Dagligstuen. Det kaldtes ogsaa „Besøgværelset“ eller Gæstesalen, ogsaa „Sladreburet“, fordi Husherren her modtog sine mandlige Besøgende, og her havde han da sit prægtige Drikkebord med et Utal af endnu prægtigere Drikkekar og do. Horn, Bægere, Boller og pæglemaalte Krus, hvorfra Udtrykket: „at drikke til Pægls“, skriver sig; en Sport, som Adelen i det 15. Aarhundrede drev i høj Grad, især ved festlige Sammenkomster, og almindelig var forbunden med Væddemaal, men en Sport, som ogsaa i høj Grad forringede dens Leveaar, saa at de fleste Mænd sjældent blev meget over de 50 Aar.

Fra Forstuen eller „Tiljen“ kom man ind i Dagligstuen og derfra til den ene Side ind i „Herrens Mag“; til den modsatte Side kom man fra Dagligstuen ind i „Sengekammeret“ eller Fruerstuen, hvor Husets Damer, tilrejsende Kvinder, samt adelige Jomfruer, der opdroges i Familien, kunde trække sig tilbage til Sysse eller Hvile, naar Mændenes Selskab ikke længere behagede dem. Dørene hertil var almindelig til at aflaae indvendig fra — ofte med flere Laase eller Slaaer, hvad der til Tider kunde være meget nødvendig. Fruerstuen var almindelig pynteligt udstyret med Tapeter, Malerier og Møbler, og Bænkene var forsynede med bløde Hynder og broderede Tæpper. Ligeledes var dette Værelse som Regel forsynet med et i Muren fremspringende Vindue, det saakaldte Karnapvindue med Ruder til 3 Sider, saa man herfra havde fri Udsigt i flere Retninger. Her stod Fruens Sømmebord, Rok og stundom Væv, hvad forhen i Middelalderen dog var almindeligere end nu i det 16. og 17. Aarhundrede. Endvidere stod her et stort eller flere smaa Borde — Skiver kaldet — langs Bænkene samt en eller flere Senge. Ofte var der flere Fruerstuer; Døtrene kaldtes ofte Jomfruburet. Dog brugtes Fruerstuen ikke til dagligt Opholdssted, saaledes som Vinterstuen, hvor Kvinderne under almindelige Forhold var til Stede. Senere traadte i Stedet for Fruerstuens Benyttelse til Sovested: *Sovekammer*. Af disse var *Fruens Sovekammer* udstyret med større Luksus end de fleste andre Værelser. Her stod hendes Natbord, hvor hun gjorde sit Toilette hver Morgen, før hun forlod Sovekammeret, og herpaa stod hendes Smykkeskrin, hvori hun gemte sine Kæder, Perlebaand, Ringe, Kors og øvrige Smykker.

Sommerstuen var en Slags Havestue, dog uden Udgang til Haven; den var ofte smukt udstyret med Tapeter, og Loftet var ofte prydet med Blomstermalerier. Den var almindelig lagt saaledes, at derfra havde en smuk Udsigt til Omgivelserne, men den benyttedes dog ikke stærkt om Sommeren, som man skulde tro, da den som oftest laa fjert fra de øvrige Værelser. En saadan Sommerstue nævnes paa Gavnø 1736, kaldet „Lysthuset“ (Sd. 118).

I *Brevkammeret*, som almindelig var anbragt i et Taarn, gemtes Ejerens Værdisager: Skøder, andre Værdipapirer og Penge, hvad der var meget nødvendigt, da Adkomstdokumenter som Regel ikke endnu blev tingløst, skønt dette var befalet 1553, hvilken Forsømmelse hidførte mange Retstrætter. Her gemte da Ejeren sine Værdisager i stærkt beslaaede Brevkister, som ikke kunde opbrydes

af Tyvehaand eller let brænde. Om Gavnø har havt et saadant Brevkammer er uvist, saa har det været i 2. Etage i Runddelen, men af store jærnbelaede Kister findes der endnu mange, som sikkert har været brugt til at gemme Gaardens dyre Skatte i.

Foruden disse Værelser fandtes endnu flere, hvoraf en særlig tiltrak sig Opmærksomhed ved sin Størrelse, nemlig:

Riddersalen, der imidlertid kun brugtes ved særlig festlige Lejligheder som Bryllupper eller andre Familiefester — og hvortil den i Adelens Storhedsdage endog viste sig for lille, saa at i al Fald Bryllupper almindelig holdtes paa et eller andet Slot i en By. Til Hverdags stod den tom, eller, da den som Regel laa paa 3. Etage, var indrettet til Borgens Forsvar, saa at Kanonerne stirrede ud ad Vinduerne, som her var uden Skodder. Kun ved Fester og Belejringer kom der Liv i de øde Haller — men det skete kun sjældent. Da Gavnø ikke havde nogen 3. Etage før efter Ombygningen i Midten af forrige Aarhundrede, havde det rimeligvis ikke før den Tid nogen Riddersal, i al Fald bærer ingen af Værelserne, som alle nævnes 1736, dette Navn, med mindre det skulde være den da benævnte „store Stensahl“.

Saaledes omtrent var Gavnø indrettet indtil efter Midten af det 17. Aarhundrede, da der foretoges store Ombygninger saavel paa Gaard som Kirke af Gavnøs daværende Herskab Hr. Niels Trolle til Trolholm og Frue, Helle Rosenkrantz, hvorom man overbevises ved Indskriptionen over Porten ud mod Haven: „Herr Niels Trolle til Trolholm, Ridder, forne D. R. R., Statholder i Norge oc Helle Rosenkrantz til Gaufnøe“ samt ved de mægtige Jærnbogstaver: H. N. T. (o: Hr. Niels Trolle) og F. H. R. K. (o: Fru Helle Rosenkrantz) paa Kirkefløjen lige ud for den nuværende Bro eller Overkørsel til Gaarden.

Da Gavnø Hovedbygning sikkert ikke undergik væsentlige Forandringer inden Grev Thotts Ombygning 1755—58, vil dens Indretning ved Taksationen 1736 vise os Gavnø, saaledes som det var, da Niels Trolle og Frue havde fuldendt dets Ombygning, hvorfor vi kortelig anføre denne.

Herefter var Hovedfløjen i Øst, 36 Fag, den nordre eller Portfløjen 40 Fag og den søndre, Kirkefløjen, 24 Fag.

Værelsernes Navne i 2. eller Stue-Etagen var:

1) Den store Stensahl, 2) Grønne Stuen, 3) Blaa-Stuen, 4) Læsekammeret, 5) Det gamle Sengekammer, 6) Fru Brahes Sengekammer, 7) Pigernes Kammer, 8) Kammeret „nestved“, 9) Runddelen (da brugt som Gæstekammer), 10) Gæstekammeret „nestved“, 11) Skrivekammeret, 12) Lysthuset eller Havestuen.

Værelsernes Montering ses Side 116—18, og Kirken omtales nedenfor.

Gavnø Hovedgaards ydre Arkitektur fremgaar af foranstaaende Tegning fra den Tid.

I nederste Etage nævnes: 1) „Fadboardet“, 2) Kiøckenet, 3) Kiøckenkammeret, 4) Kældrene, 5) Ridefogdens Kammer, vistnok den Gang i nordre, senere i søndre Fløj, 6) „Skiøtten“s Kammer og 7) Lædefogdens do.

Fra 1755—58 ombyggede Grev Thott Gavnø Hovedgaard og Kirke, som han gjorde mindre end den havde været i Klostertiden*), men samtidig eller kort efter tilbyggede han Kirkefløjen 16 Fag, saa den blev af samme Længde som

*) Pastor Hammers Indberetning 1758 til Hofmans Fundatser i Provindsarkivet i Kjøbenhavn.

Gavnø Kapel.

Portfløjen, endvidere tilbyggede han overalt en 3. Etage. Den østre eller Hovedfløjen blev allerede færdig 1755, da Grevnen paa dennes Midte ind mod Gaarden anbragte et stort Sandstensornament med hans og Hustrus Vaaben og Navne, samt Aarstallet 1755. Senere er der ikke foretaget større Ombygninger, om end Værelserne oftere er blevene forandrede, selv i Grevens Tid — hvad der fremgaar af en Sammenligning mellem Synet 1760, da Ombygningen var færdig, og Synsforretningen 1785 efter Grevens Død — ligesom ogsaa den forrige Lensbesidder i Slutningen af 1830'erne foretog en Forandring i adskillige Dele af Bygningen.

Efter Synsforretningen af 1760 var Værelserne:

I *Kælderetagen*: 1) Herskabets Køkken, 2) do. Kælder, 3) Folkespisestuen, 4) Det gamle Fogedkammer, 5) Det nuværende Fogedkammer, 6) Gartnerens-, 7) Oldfruens-, 8) Jomfruens-, 9) Tjenernes-, 10) Skyttens Værelse, 11) Mælkekammeret og 12) Værkstedet, hvilke 2 sidstnævnte var i Kælderen under „Runddelen“ eller Taarnet.

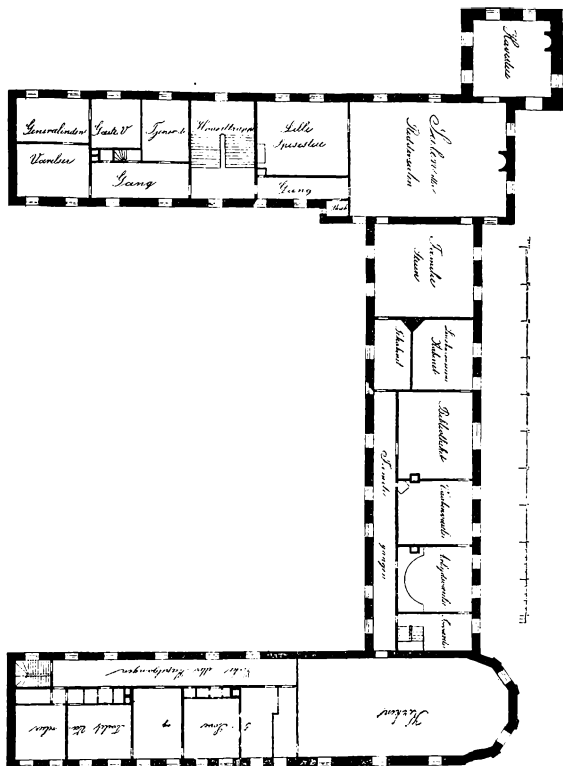
I *Stue-Etagen* nævnes: 1) Portsalen, 2) Kabinet, 3 og 4) Kamre, 5) Stuen ved Hovedtrappen (nu Spisestuen), 6) Galleriet ved den store Sal, 7) Den store Sal (eller Riddersalen), 8) Brahes Kammer (fh. Fru Brahes Sengekammer), 9) Runddelen, 10) Grønne-Stuen (vistnok nu Familiestuen), 11) Blaastuen — de sidste 2 Navne forsvandt snart, de brugtes ikke 1785 —, 12) Frøken Thotts Soveværelse, 13) Herskabets do., 14) Fruerpigernes do. og 15) Gangen (Familie- eller Kirkegangen).

I 3. *Etage* (eller 1. Sal) nævnes: 1) Portsalen, 2) Kammer, 3) Galleriet, 4) Kammer, 5) Forgemak, 6) Sal over „Stenstuen“, 7) Sal over Runddelen, 8) Salen under „Altanen“ — hvornaar Altanen er forsvunden, vides ikke, mulig ved Ændringen i 1830'erne (?), 9—13) Gæstekamre, 14) Kammeret ved den yderste (o: lille) Trappe. Hertil kom senere 5 Gæsteværelser i hver Etage i den tilbyggede Del af Kirkefløjen, som nævnes i Synsforretningen af 1785, men ikke i den af 1760, saa Kirkefløjens Forlængelse har næppe været fuldendt før 1771, hvad der ogsaa synes at fremgaa af nedenstaaende.

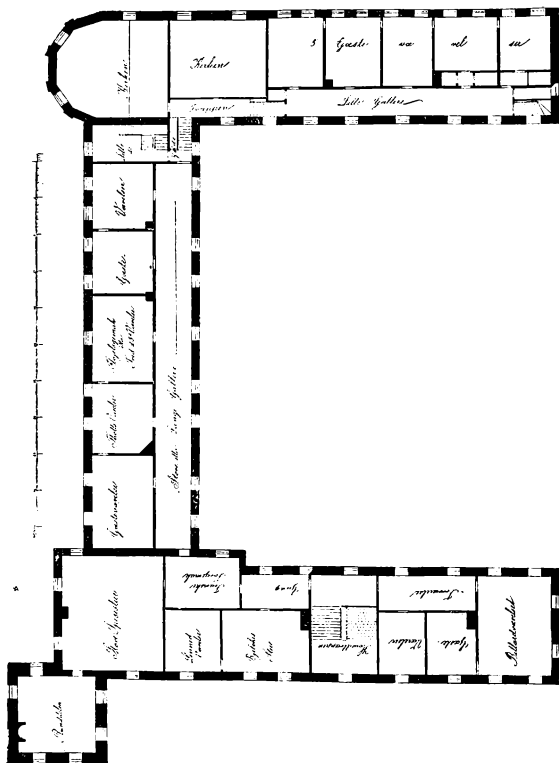
KIRKEN,

som nu er 28 Alen lang og lidt over 14 Alen bred med 2 høje slankt byggede Hvelvinger, ender i en Apsis mod Øst. Den blev ved Restaurationen af Grev Thott forsynet med Pulpitur eller Omgang over Skibets 3 Sider i Højde med 2. Etage, medens Koret er frit; dette fremgaar af, at hans og Fruens Vaaben og Navne med Aarstallet 1771 er anbragt paa dets ud imod Kirkens Midtergang vendende Parti foran Orgelet, som vistnok ogsaa samtidig er anskaffet.

Alteret er lille, men bærer en i ejendommelig Stil udført Altertavle, i hvis meget brede Ramme er anbragt Hr. Niels Trolles og Fruens 64 Ahnevaaben paa fædrene og mødrene Side. Forneden i Altertavlen findes et lille Maleri forestillende Nadverens Indstiftelse, hvorunder læses: Johs. 6, 32—33. Vers: „Moses gav Eder ikke Brødet fra Himlen, men min Fader giver Eder det Brød fra Himlen, som er det sande; thi Guds Brød er det, som kommer ned fra Himlen og giver Verden Liv“. Foroven findes et Billede af en Due i Straaleglans (Helligaanden). Altertavlen er naturligvis anskaffet af Trolle; den er restaureret af Grev Thott 1741, som ogsaa har anskaffet det nuværende *Knæfald*, der paa Jærngitteret bærer hans og Fruens Navnetræk samt Aarstallet 1771. Foran

Gavnø Slot (Stue-Etagen),
 skitseret Plan af Arkitekt G. Tvede, Kiøbenhavn.

Gavnø Slot (1. Sal),
skitseret Plan af Arkitekt G. Tvede, København.

Alteret staar, en paa hver Side af det, 2 gamle i hvid Farve med Forgyldning malede Kandelabre af Træ — muligvis fra den katolske Tid, som dog først er anbragt der for en halv Snes Aar siden.

Prædikestolen, som bæres af en hovedløs Trold, er altsaa ogsaa anskaffet af Trolle. Den bærer 3 i Basrelief udskaarne Billeder: Kristus i Midten, Moses til højre og Aron til venstre, men er ellers ikke af Kunstværd.

Lydhimlen over Prædikestolen har Indskriften: „Jeg maa høre, hvad Gud Herren vil tale, thi han skal tale Fred til sit Folk og til sine Hellige“ (Salmen 85, 9. Vers).

I Skibet findes 10 Kirkestole, 5 paa hver Side Gangen, af hvilke de 3 øverste til venstre bærer denne udskaarne Indskrift: 16 C. L. 51, de 3 øverste til højre: 16 H. L. 53, der angiver, at de er bekostede af Hendrik Lindenov og Frue, Citzel Lunge, som den Gang ejede Gavnø. De 2 nederste Kirkestole til hver Side bærer den sidste Lensmand paa Gavnø: Michel Sehsteds Navn og Aarstallet 1576 ligeledes udskaaet samt Indskriften: Vir iim Domini Manet in eternum ☉: Herrens Ord bliver evindeligt, endvidere Kristusmonogrammet J. H. S. = Jhesus Hominum Salvator ☉: Jesus Menneskets Frelser.

I Midten af Kirkegangen ligger en Gravsten med Indskriften: „Fru Margrethe Beck til Førsløfgaard 1536“.

Nederst i Kirken staar en meget gammel Bænk, maaske fra Klostertiden, der er uden særligt Billedskærerarbejde.

I Korets Apsis hænger en Del Vaabenskjolde over Lensbesidderens Forfædre.

Foranstaaende Grundplaner af Slottets 2 øverste Etager vil formentlig give en paalidelig Oversigt over dets Værelser, saaledes som de nu benævnes.

Angaaende Værelsernes Udstyrelse med *Malerier* skal kun anføres, her nærmest efter Professor Julius Lange: „Baroniet Gavnøs Malerisamling“.

I Hovedopgangen hænger bl. a.:

Johannes den Døbers Hoved forevises Herodes af Rubens (Professor Lorentzen).

Venus kører i sin Vogn over Havet omgivet af Amoriner.

Dronningen af Sabas Besøg hos Kong Salomon, samt et stort mytheologisk Billede, meget dekorativt.

I 1. Værelse fra Hovedtrappen bl. a.:

Den kananæiske Kvinde bønfaller Jesus om at helbrede hendes Datter: af den danske Maler Hendrik Krogh — i fransk Stil — og

Mucius Scaevola brænder i den fjendtlige Konges Paasyn sin højre Haand for at vise ham, hvor lidet en Romer frygter Smerte (af samme).

I 2. Værelse fra Trappen bl. a.:

4 Billeder fra Venedig af en Arkitekturmaler af Skolen: „il Canaletto“ i Venedig; det 1.: et Prospekt udenfor Arsenalet, det 2.: Markuspladsen, 3. og 4.: to forskellige Partier fra „den store Kanal“.

I den lille Spisestue (i 1. Etage) findes et stort Maleri:

Kantsler Holger Wind og Familie (16 Personer), malet i Karnevalstil, signeret J. T. F. 1672.

I den op til samme stødende *Riddersal* findes over 100 Portrætter af franske Konger med deres Dronninger og Maitresser, Statsmænd, Generaler, Videnskabsmænd, Lærde og Digtere, særlig fra Ludvig den 14. og 15.s Tid. Over den i Værelset

anbragte pragtfulde Kamin pranger det gamle Thottske Vaaben; Loftet er ziret med Stukaturarbejde.

I *Familiestuen* hænger Portrætter af *Grev Thott og Frue* samt deres Stammedre, saaledes de mærkelige Billeder af *Iver Axelsen Thott til Lillø i Skaane og Frue, Magdalene Bonde*, den svenske Konge Karl Knudsens Datter, begge i Gyldenstykket Klæder, dog kun Kopier (Originalerne hænger i „Thotts Gemak“); endvidere Grevens Bedsteforældre: Rigsraaden *Otto Thagesen Thott* til Næss i Skaane og *Fru Dorthe Rosenkrantz*; hans Fader, Gehejmerraad *Thage Ottesen Thott til Thurebyholm og Moder, Petra Sofie Reedtz*, Datter af Kantsler Peter Reedtz til Thygestrup og *Fru Anna Ramel*, hvis Billeder ogsaa findes her ligesom hans Farmoders Forældre *Holger Rosenkrantz til Rosenholm og Fru Sofie Brahe*. Af fjernere Slægtninge hænger her Billeder af *Henrik Ramel* til Bækkeskov i Skaane og *Fru Else Brahe*, Grevens Oldeforældre paa mødrene Side, samt de endnu fjernere Stammedre *Hans Johansen Lindenow* (død 1596) og *Fru Margrethe Rosenkrantz* (død 1635). Gavnøs første Ejere efter Klostertiden og Grevens Stammedre i 8. Led; deres Datter *Birgitte Lindenow* gift med Rigsraaden *Otto Skeel* til Hammelse i Fyen, *Henrik Rantzau* til Breitenborg, Statholder i Holsten, med *Frue*, foruden m. a. Af Lensbesidderens Stammedre hænger foruden Kantsler *Peter Reedtz og Frue*, sammes Forældre fra Oberst *Peter Reedtz* til Voergaard i Jylland, dennes Søn, Kammerherre *Holger Reedtz* med *Frue, Anna Beate v. Woyda*, Lensbaronens Bedsteforældre og Grevens Arvinger til Gavnø, samt de udmærkede Billeder af hans Fader og dennes 1. Hustru *Sofie Hedevig Roepstorff* med deres som Barn døde Søn *Sofus Reedtz-Thott* imellem dem. Endelig hænger her Professor *Otto Baches* Billede af *Lensbesidderen* selv i Kammerherreuniform.

I de tilstødende Værelser: *Lensbaronessens Kabinnet og Tekabinettet* hænger *Lensbaronessens* Forfædre, bl. a. Baron *Charles de Selby*, forhen til Bækkeskov paa Sjælland, senere til Ourupgaard paa Falster, *Lensbaronessens* Bedsteforældre paa mødrene Side og hendes Forældre, Generallojtnant og dansk Gesandt i London, *Johan v. Bülow og Fru Adelgunde v. Scholten* o. m. fl.

I *Lensbaronens Arbejdsværelse* hænger i Rundingen over Døren ud mod Familiegangen: *Grev Thott* som gammel Mand; paa hans højre Side: Norges Statholder *Niels Trolle* og dennes 2. Hustru, *Fru Helle Rosenkrantz*, i sin Tid Ejere af Gavnø; paa venstre Side: hans Farbroder, Gehejmerraad *Knud Thott* og *Fru Sofie Brahe*; endvidere *Frantz Henningsens* Billede af *Fru Lensbaronessen*.

I *Familiegangen* udenfor nævnte Værelser hænger over 100 Malerier — Portrætter af næsten alle adelige Familier i Danmark — til Dels fjernere Slægtninge af *Grev Thott*, hvoraf flere af betydeligt Kunstværd og af stor Interesse for vort Lands Historie.

I 2. Etage tiltrækker *den store Spisesal* sig de besøgendes Opmærksomhed ved Billederne af Kongerne *Frederik den 2., Kristian den 4., „den udvalgte Konge“ Kristian den 5., sidstnævnte 2 malet af Carl v. Manderen, Frederik den 3., Kristian den 5., Frederik den 4., Kristian den 6. og Frederik den 5., de fleste med deres Dronninger.*

Fra den her op til stødende *Runddel* og den lige neden under liggende *Havestue* med hvælvet Loft, malet i en let lyseblaa Tone og dekoreret med Rosetter i Guild, haves en herlig Udsigt over Slottets nærmeste Omgivelser, Fjorden og

de den omgivende Skove; fra Havestuen fører en til Dels overbygget Trappe ned til „Gammelhaugen“ eller Anlægget Øst for Slottet.

Efter „Store Spisestue“ følger 5 Gæsteværelser, hvoraf vi med et Par Ord skal omtale:

„*Thotts Gemak*“, udstyret med Møbler fra Grevens Tid, deriblandt en Sofa og 6 Stole, alle broderede af Grevinden med Tegninger i Roser, Vindruer, Kirsebær, Fugle etc.; endvidere Grevens og Grevindens Brudeseng med deres Vaabner anbragt paa Sengens Fodende; endelig hænger her en stor Mængde Miniaturmalerier, hvoraf mange efter Traditionen skal være malede af Komtesse Thott. Af Malerier fremhæves det ovenfor anførte af *Iver Axelsen Thott og Frue*.

Fløjelsværelset eller *Frederik den 5.s Værelse* — Kongeværelset —, saaledes kaldet, fordi nævnte Konge overnattede i dette Værelse under et Besøg paa Gavne kort efter Ombygningen. Møblerne i dette Værelse er betrukne med rødt Fløjl ligesom Sengen har Fløjlsomhæng med hvidt Silkefor og er kantet med Guldfryndser.

Udenfor disse Værelser ud mod Slotsgaarden har Perlen af Gavnøes Malerisamling sin Plads i det saakaldte

Store Galleri. Af de mange Malerier her skal nævnes:

„*En fyrstelig Dreng*“ — vistnok den senere Filip den 4. af Spanien — Portræt, hel Figur i Legemstørrelse. Fyrsten staar ved Siden af en stor Møser og holder en Luntebøsse i venstre, medens han med den højre Haand hilser med sin store graa Fjerhat (Gavnøes Malerisamling Nr. 40).

I den modsatte Ende af Galleriet hænger som Sidestykke hertil: *En ung Prins af samme Slægt*, der staar ved en Kanon; han bærer Rustning over sin Hofdragt og holder i højre Haand en lang Lanse, medens han med den venstre tager sin bredskyggede graa Hat med rød Plumage af Hovedet (G. M. Nr. 41).

„*Den hellige Familie*“ af Jakob Jordaens, flandersk Mester, maaske en Original, men forresten stærkt paavirket af Rubens (Nr. 42).

„*Englenes Besøg hos Arbaham*“ af Jan de Gelder, hollandsk Mester, stærkt paavirket af Rembrandt, et udtrykfuldt Billede (Nr. 43).

Kristus forevisende Nøglegabene i sine Hænder og Landsemærket i sin Side som Tegn paa den fuldbragte Forsoningsdød. Temparamaleri paa Træ, malet paa Guldgrund, er det ældste i Samlingen, formentlig fra det 14. Aarhundrede, dog ikke bysantinsk Arbejde, som tidligere antaget, mærkeligt og smukt Billede (Nr. 44).

Alterbillede fra en katholsk Kirke med 2 Fløje, malede paa Egetræ. Midtbilledet forestiller Marias Bebudelse. Paa Fløjenes Indersider til venstre: Portrættet af den Mand, som har ladet Billedet male, fremstillet knælende; Fløjen til højre: hans Hustru, ligeledes knælende, begge med deres Vaabenmærker. Paa Fløjens Ydersider, den til venstre: den hellige Kristoffer vadende over Strømmen med Kristusbarnet paa sine Skuldre; den til højre: Den hellige Antonius. Dette Maleri er af en rhinsk Kunstscole, fra ca. 1520, et af Skolens fortrinligste Billeder (Nr. 45).

Galatea flygter over Havet, ilsoft af Frygt for den vilde Cyklop Polyfém, som ses siddende i Baggrunden paa sin Klippeø, løftende en stor Fjeldblok, som han truer med at kaste efter Havgudinden, der kører bort i sin med Delfiner forspændte Karm, som føres af Amoriner. En Original af den navnkundige Maler Guido René fra Bologna, malet paa Papir, der senere er klæbet paa Lærred (Nr. 53).

Landskab af Roland Rogham, hollandsk Mester, et af de skønneste i hele Samlingen og et af Mesterens bedste (Nr. 56).

Landskab af samme (Nr. 57) en Pendant til det første, men ikke af saa stort Kunstværld som det første.

„*Lægekunsten*“, fremstillet allegorisk i 4 Malerier, af en ukendt, men dygtig Mester af flandersk Skole (Nr. 67—70).

Jacopo Robusti: Brystbillede af en Herrer paa ca. 40 Aar. En Original af den berømte venetianske Kunstner, et af de betydeligste i Samlingen (Nr. 71).

Aldert van Everdingen: *En vildt skummende Fos*, et Billede af gribende Virkning (Nr. 74).

„*De 4 Elementer*“ fremstillet som Brystbilleder af Mænd. *Luften*: en Jæger med Bøsse og Fuglevildt; *Vandet*: en aldrende Fisker, der helder Vand med en Kasserolle paa Fisk i et Kar; *Jorden*: en Gartner med Spade over Skulderen, og Rødder og Frugter i en Kurv; *Ilden*: en ung Mand tændende en Fakkel ved en Glød. Alle 4 Billeder djærvt og dygtig malede med stor Lyseffekt, men temmelig skødesløst udførte af den berømte nederlandske Mester Gerard Honthorst (Nr. 77—80).

Peters Fornægtelse er et betydeligt Maleri, klart i Fremstillingen og ægte følt i Udførelsen — af en nederlandsk Maler, paavirket af den naturalistiske Skole i Italien (Nr. 81).

Jan van Goyen: *Prospekt af en hollandsk Flod*, et naturtro Motiv fra den virkelige Natur i Modsætning til den ældre hollandske Skole (Nr. 61), en Original.

Leonhard Bræmer: *Herodes' Gæstebud*, hvor Bøddelen knæklæde overrækker Johannes den Døbers Hoved paa et Fad til Herodes' Datter. (En Efterligning af Rembrandt. (G. M. Nr. 102.)

Ovenstaaende er nogle af de bedste Billeder i Galleriet, efter Jul. Langes Bedømmelse, men iøvrigt findes 122 af Samlingens bedste Malerier anbragte her.

I *Kapellet* og paa sammes *Pulpitur* hænger over 100 Malerier med bibelske Emner, bl. a. *Josef med Maria og Jesusbarnet samt Hyrderne* (af Rubens?). *Den vantrø Thomas* af G. v. Gracht, *Dommedag* af Rubalt, *Kristi Omskærelse* samt Jacob Jordaens i det hele mesterligt udførte Billede af *Kristi Tilfangetagelse i Gethsemanne Have*.

Over *Kapellets* Hvælvinger kommer man ad *Jødetrappen* til

„*Det lille Galleri*“ i Kirkefløjens Forlængelse, hvor en Række Original-Portrætter af kendte Mænd og Kvinder, navnlig tilhørende den danske Adel i det 16. Aarhundrede, er anbragt.

GAVNØ AVLSSGAARD.

Indtil Slutningen af det 15. Aarhundrede laa Avlsgaardene til Adelen Hovedgaarde almindeligt langt fra disse; først ved den Tid begyndte Agerbrug og Kvægavl, særlig Studefedning, mere og mere at vinde Herremændenes Interesse; derfor flyttedes Avlsgaardene efterhaanden hen i Hovedgaardenes umiddelbare Nærhed, for at Ejerne kunde have et dagligt og mere indgribende Opsyn med og Ledelse af Driften, dog laa de endnu udenfor Voldene og Gravene og først med Begyndelsen af det 17. Aarhundrede forenedes de med Hovedgaardene. Men gjaldt dette som Regel for Hovedgaardene, maatte det i endnu højere Grad gjælde for Klostrene — og da særlig for Nonneklostrenes Vedkommende.

Gavnø har derfor heller næppe havt nogen Avlsgaard før efter Reformationen, da Klosterets Forsyning med Levnetsmidler sikkert for en væsentlig Del er sket ved den i Klosterets Nærhed paa Øen liggende Gavnø By, saa vel som

ved de nærliggende Byer: Vejle, Basnæs og Rettestrup, der gennem Landgilden forsynede Klosteret med det nødvendige af Smør, Lam, Gæs, Høns, Æg, Slagtenøds saa vel som Sæd. Først da Klosteret ved Aar 1584 kom i Hans Johansen Lindenows Eje har Gavnø faaet sin egen Avlsgaard, hvad der bestyrkes derved, at ved Skiftet efter ham 1617 — men rimeligvis straks efter 1584 — var over Halvdelen af Gavnø By nedlagt og disses Jorder med 56 Tdr. Htk. lagt under Gavnø Avlsgaard, der var opført lidt nord for Hovedgaarden.

I Fiskeristriden med Herlufsholm 1623 vidnes, at Ejeren af Gavnø, Holger Lindenow, bemandede 2 Baade fra Gavnø for at fratage Herlufsholms Fiskere deres Vaad, samt at den ene af disse Baade anførtes af Niels „Ladefougit“ paa Gavnø, hvilket altsaa beviser, at der da var Lade- eller Avlsgaard ved Gavnø. Men om denne haves dog ingen nærmere Kendskab før 100 Aar efter, da den ved Gavnøs Fallit 1736 i Taksationen over Godset beskrives saaledes:

Herskabets Ladegaard, beliggende ret nord for den nordre Fløj af Hovedbygningen, bestaar af 3 Længer af Bindingsværk, nemlig:

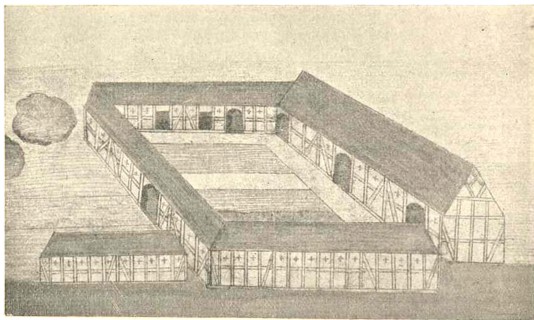
Vognhuset, nordligst „ud mod Stranden“, 17 Fag, temmelig brøstfældig.

Staldlængen i Øst, bestaar af 21 Fag, ret vel vedligeholdt.

Ride- eller Marstalden i Vest bestaar af 17 Fag, ligeledes ret gode.

Et Plankeværk forbandt Staldlængen i Øst med Borggaarden, hvilket viser, at Indkørslen til Gaarden den Gang ikke var, hvor den nu er, hvad den heller ikke var, før Grev Thott 1766 opførte den første Bro paa den nuværende Plads med Indkørsel fra Øst, fyldte „Vasen“, der efter de gamle Tingbøger i flere Aar havde været et Morads, da Fjorden tidligere gik helt op til den smalle Forhave, som omgav Borggaarden imod Øst og Syd, hvad Terrænet endnu udviser.

Den gamle Bro — Holbroen $\circ$: Træbroen — gik fra den egentlige Avlsgaard over til et Sted paa Abbednæs Mark, kaldet „Holbro Næbbe“, formentlig en fremspringende Pynt nord for Fjorden — den nævnes da ogsaa i Fiskeristriden 1623.

Den gamle Avlsgaard.

Nord for Herskabet Ladegaard laa altsaa den egentlig Avlsgaard, som 1736 i førnævnte Forretning kaldes 2. Ladegaard, ligeledes af Bindingsværk. Denne bestod for det første af 4 sammenbyggede Længer, nemlig:

Ladelængen i Nord, 49 Fag, den Gang temmelig brøstfældig.

Studestalden i Vest, 34 Fag, ligeledes brøstfældig.

Kolængen i Syd, 32 Fag, noget bedre.

Den nye Hollænderilænge i Øst, 40 Fag med gode Bygninger og med Plads til godt 150 Køer, som der nemlig da var. Endvidere Materiallængen eller „Kalchuset“, hvor der tillige var Brænde- og Huggehus m. m. samt

Magazinet med Rum til ca. 400 Tdr. Sæd af alle Slags; men hvorledes de 2 sidste Længer var beliggende i Forhold til de andre omtales ikke og fremgaar heller ikke af Situationskortet over Gavnø Ladegaard af 1747, der ellers viser Ladegaardens Indretning og dens 7 Porte.

Hestestald ved denne Ladegaard nævnes ikke; heller ikke omtales i Taksationen 1736 nogen Hestebesætning, saa der har sikkert heller ikke været, hverken Hestestald eller Hestebesætning, hvad jo for saa vidt ogsaa var overflødig, da alt Gaardens Arbejde saa vel med Markernes Dyrkning og Høst samt al anden Kørsel besørget ved hoverigørende Bønder. Derimod er det mærkeligt, at der ikke i Taksationsforretningen nævnes nogen *Forpagterbolig*, eftersom saavel Hovedgaarden som Hollænderiet var bortforpagtet, førstnævnte til Johan Thomsen Neergaard (fra 1730), der vides at have beboet Gaarden, eftersom hans Datter Anna i Vejle Kirkebog nævnes viet paa Gavnø 1730 og hans Hustru og Døtre ofte nævnes samme Steds som Gudmødre ved adskillige Børns Daab, men maaske var der indrettet Beboelse saa vel til hans som Mejeriforpagterens Familie i den nordre Fløj, og disse da som private Beboelser ikke omtales i oftnævnte Taksation. Efter Traditionen var Mejeriet i gamle Dage indrettet i Kælderen i Taarnet eller „Runddelen“.

Efter Thotts Køb af Gavnø 1737 modtog Avlsgaardens Bygninger i de nærmeste Aar efter adskillige Forbedringer, men først 1754 opførtes en ny Forpagterbolig paa Gavnø for Gaardens daværende Forpagter Sgr. Ivar Bruun. Den var 40 Alen lang og 14 Alen bred og havde 11 Værelser foruden Udenomsbekvemmeligheder. Samtidig omtales i den afholdte Synsforretning Avlsgaardens Bygninger saaledes: Fæhuset i Syd, Studestalden i Vest, der var forstørret og nu havde Plads til 200 Stude, „Fru Brahes Hollænderilænge“ i Øst og Ladelængen i Nord, der var ombygget siden 1736. Endvidere nævnes nu Hestestalden, hvori ogsaa var indrettet Faarehus; endvidere „Svine-Eylen“ i Gaarden. Synsforretningen meddelte sluttelig, at Gaardens Længer er repareret og forsynet med nye Døre og Luger og Avlsgaarden „er tilbørlig og forsvarlig i alle Maader“ — og saaledes omtales den ogsaa i Indberetningen 1758 til Hofmans Fundationer.

Saaledes indrettet bestod Gavnø Avlsgaard til ind i det 19. Aarhundrede, da vi ikke har fundet nogen Efterretning i Godsarkivet om, at her er foretaget Nybygninger eller Ombygninger ved samme, og det er derfor rimeligt nok, at der nu kunde være adskilligt at gøre i denne Retning.

„Fru Brahes nye Hollænderilænge“ fra Begyndelsen af 1730erne var den første, som trængte til Aflesning. I Sommeren 1810 opførtes derfor en ny Staldlænge, som Aaret efter blev brandforsikret for 18,000 Rdl. Ladebygningen, som var 109 Alen lang og 27¹/₁₂ Alen bred, gennemgik faa Aar før en større Repara-

tion, og stod nu til 1838, da den blev repareret med 218 Alen ny Egefod og nye Egestolper, ligesom den istandsattes indvendig med nyt Tømmer og de gamle Bindingsværksgavle afløstes af grundmurede Gavle, hvad der alene i Arbejdsløn til Tømrermester Hofmann i Næstved kostede over 300 Rdl. foruden Materialier og Murerarbejdet, der besørgedes af Gaardens faste Murermester.

Samme Aar nedreves det meste af den gamle Herskabs Ladegaard; Plankeværket, som forbandt Hovedbygningen med Ladegaardens østlige Længe, og hvorigennem der ved Grev Thotts Flytning af Broen var dannet Hovedindkørsel til Gaarden, blev fjernet, saa at Hovedbygningen fik en friere og smukkere Beliggenhed, ligesom Indkørslen hertil forskønnedes ved et Anlæg foran Slottet.

Den af Grev Thott 1766 opførte Træbro afløstes allerede 1805 af en ny, hvortil der medgik for 1100 Rdl. til Tømmer og Jærn foruden 365 Rdl. i Mk. i Arbejdsløn til Tømrermester Bastian Bruun i Vordingborg. Den ny Bro, der bestod af meget svært Egetømmer, stod indtil 1872, da den ødelagdes af Stormfloden den 12/11, og erstattedes nu af en massiv Stenbro med Balustrader af „Fakse Marmor“; samtidig opførtes en lignende lidt højere Balustrade af Grundmur langs Indkørslen ud mod Fjorden, forsynet med lave Piller, hvorpaa er anbragt Vaser med forskellige Slags blomstrende Planter.

1867 opførte den nuværende Lensbesidder en efter alle Tidens Fordringer velindrettet Kostald med Plads til 200 Køer. Grunden heraf er endnu synlig nord for den nuværende Herskabsstald langs med Fjorden. Men 23/3 1889 brændte hele den daværende Avlsgaard ved Uforsigtighed og derved ogsaa den nyopførte Stald. I den følgende Sommer opførtes nu en ny og i alle Maader fortrinlig Avlsgaard, ca. 1000 Alen sydvest for Slottet, efter Tegning og Overslag af Arkitekt Knud Borring i Kjøbenhavn.

Den nye Avlsgaard bestaar af en stor Ladebygning i Nord, 194 Alen lang, 45 Alen bred og 12 Alen høje Mure af Grundmur med Paptag. Tagkonstruktionen bæres af svære Jærnbuer fra Grunden til Tagrygningen, saa der herved er undgaaet at bruges mindste Tømmer indvendig i Bygningen og kun de 4 Porte til Langløerne, 2 i hver Gavle, en paa hver Side af Jærnkonstruktionen er af Træ, hvorved Brandfare saa vidt muligt er udelukket. Denne uhyre Bygning rummer med Lethed hele Gaardens Avl af Sæd og Hø, ca. 2000 Læs, og dog er dens midterste Parti over Tverloen, hvor Tærskværket er anbragt, indrettet til Magazin for den aftærskede Sæd.

Fra Ladebygningen udgaar vinkelret paa samme med Gavle i Syd: 6 Stalde, nemlig fra øst 3 Kostalde og fra vest 2 Svinestalde og Hestestalden, alle ligeledes af Grundmur, men her med Skifertag. Lofterne er murede Hvælvinger, der bæres af Jærnbuer. Staldbygningerne er saaledes indrettede:

Østligst en lang *Kostald* med Plads til 114 Køer, derpaa en mindre med Plads til 40 Stkr. Unghøveder, saa en lignende *Kostald* som førstnævnte og af samme Størrelse. Imellem den korte Stald og de 2 større Stalde er der Løbe-gaarde til Ungkvæget, og imellem de 2 store Stalde syd for den lille findes Møddingen; medens der mellem Laden og Stalden er anbragt Smaastalde til Faar og Fedekalve saa vel som Foderloer. Paa Fodergangene midt igennem alle Kostaldene er der anlagt Skinnevej til Fodervognene, hvorfra Dyrene fodres. De store Staldes Længde er 120 Alen, Bredden er 16 Alen.

Efter Kvægstaldene følger vest for Gaardsrummet *Hestestalden* af samme

Længde som de store Kostalde med Plads til Avlsgaardens henved 50 Heste, foruden adskillige Bokse til syge Heste, Følhopper og Plage, Selekamre etc.

Derefter kommer den lille *Svinestald*, af samme Længde som Kviestalden, for Tillægsdyr, og endelig vestligst Fedestalden af samme Længde som Hestestalden; alle med murede Hvælvinger, der bæres af Jernbuer. Imellem Hestestalden og begge Svinestaldene er der Gaarde for Svinene, og Møddingerne er anbragt ligesom forannævnte for Enden af den lille og mellem begge de lange Stalde, og begge Steder ud mod Gaardsrummet mellem disse og Avlsgaardens Hovedbygning omgivne med Mure, dækkede med Cement.

Imellem Hestestalden og den vestlige Kostald findes den brolagte Gaardsplads med Vognporte og Halvtagsbygninger til Avlsredskaber.

Syd for det ovenfor beskrevne Bygningskompleks, adskilt ved en til Dels brolagt Plads, ligger Avlsgaardens Hovedbygning med en fremspringende Fløj i Øst, hvori Mejeriet med dets Centrifuge, Kældere og øvrige Rum findes; derefter følger Vaskerum og Maskinrum med en Dampmaskine paa 36 Hestes Kraft, der driver alle Gaardens Maskiner og dets store Tærskværk; derefter Port, saa Borgestue, Pigekamre etc. Dernæst kommer Mejerskens og Husbestyrerindens Værelser og længst i Vest Avlsforvalterens Suite af komfortable Værelser med elegante Møbler.

I 1898 er der lidt vestligere med Façade mod Hovedbygningen opført Beboelseslejlighed for Gaardens gifte Fyrbøder foruden nogle Karlekamre.

Opførelsen af Avlsgaardens Bygninger kostede omtrent en halv Million Kroner, men det tør vel nok ogsaa siges, at det er en af de eleganteste og bedst indrettede Avlsgaarde i Danmark: en Bygning der gør saavel Bygherren som Bygmesteren megen Ære.

Omtrent midt imellem Slottet og Avlsgaarden ligger skjult i en Plantning af Bøgetræer det i Sommeren 1900 opførte *Vandværk*, et originalt Hus, hvis Underdel er bygget af Cement, medens Overdelen paa norsk Vis er af sammenføjede Planker, vandret lagte. Taget er af Bark, ovenpaa belagt med Græstørv. Gulvet bestaar af farvede Fliser. Heri findes 2 Pumper, en større og en mindre, som drives af en Petroleumsmotor paa 4 Hestes Kraft. Vandet tages fra et Kildevæld, der ledes til en cementeret Brønd. Der findes tillige en anden Brønd, som staaer i Forbindelse med Fjorden, saa at den kan afgive tilstrækkeligt Vand, om der skulde ske Ildløs paa Slottet eller Avlsgaarden. Pressevandet føres gennem Jærnrør op paa Slottet til en stor Beholder, anbragt i den øverste Etage af Kirkefløjen og føres derfra i Rør gennem alle Slottets Gange i alle Etager til de forskellige Værelser, til Køkken etc. Anlægget af Vandværket kostede ca. 30,000 Kr.

I Slotshavens sydvestre Hjørne ligger Gartnerboligen; hvor der gennem en Aabning i „Bøgelunden“ haves en smuk Udsigt over Fjorden til det øst for denne liggende Anlæg.

Godskontoret er opført 1891 i tyrolsk Stil og kostede ca. 20,000 Kr. Her findes foruden 2 Kontorer, et for Godsforvalteren og et for Kontorpersonalet, et brandfrit Lokale for Godsets betydelige Arkiv og andre Værdisager, bagved Godsforvalterens Kontor findes et Par smaa Værelser, hvorfra der er Udgang til Haven.

Til Højre for Indgangen til Kontoret findes et større Værelse, hvor Sogneraadet for Vejlø-Vestereggersborg Sogne holder sine Møder, kaldet „Sogneraad-

stuen", endvidere Telefonværelse og ovenpaa flere Værelser til Beboelse for Kontoristerne.

Bagved Godskontoret findes en hel Gaard med Huse til Brænde og Kul, samt det fortrinligt indrettede Vaskeri med flere Stryge- og Rullestuer m. m.

Selve Godsforvalterboligen er beliggende ca. 1000 Alen øst for Slottet paa Abbednæshoved; det er en smuk rød Murstensbygning med kamtakkede Gavle og med en halv Snes Værelser, opført 1866 med en Bekostning af ca. 16,000 Kr. Desuden findes her en Udlænge, indrettet til Lade og Hestestald, da der hører et Jordbrug paa ca. 18 Tdr. Land god Jord til samme. Til Boligen hører en meget smuk Have. Pladsen, hvor Godsforvalterboligen staar, er den gamle Abbednæsgaard, som nedlagdes 1797, og hvor der faa Aar efter indrettedes Bolig for Godsforvalteren, senere indtil 1870 benyttet paa anden Maade, da det atter indrettedes til Godsforvalterbolig.

I det smukke Anlæg øst for Fjorden staar Mindestøtten for den forrige Lensbesidder, Kammerherre, Lensbaron O. Reedtz-Thott (se II. Afsnit, Sd. 188), men iøvrigt fortsættes Anlægget rundt om hele Fjorden baade syd og nord for Indkørslen og paa begge Sider af Vejen helt ned til Fladsøen mellem Gavnø Land og de lige over for liggende Vejlø Bymarker under Navn af „Lystskoven“. Den indtager et Areal af 43 Tdr. Land, der for en Del er taget fra den af Herlufsholm 1866 tilmageskiftede Gaard, Matr.-Nr. 6 til Abbednæs By, i hvis tilbagestaaende Stuelænge er indrettet et Asyl for Smaa børn fra Abbednæshoved.

I Lystskoven er der anlagt Gange, og der er anbragt Bænke paa saadanne Steder, hvorfra der haves smukke Udsigter over den skønne Fjord og til det yndigt liggende Gavnø, et af de ældste Herresæder i vort Fædreland.

I Vejlø Sogn ejer Lensbaroniet Byerne: Vejlø, Basnæs, Svendstrup og Rettestrup samt nogle Gaarde og Huse i Abbednæs foruden Øerne Dybsø og Lindholm.

VEJLØ BY

skrives i de ældste Arkivregistratura Wæthylø, Wæthælo, Wethelø -- i Stiftsbogen af 1567 Weylø, i Jordebogen af 1664 Weyglø — men efter Pastor Hammers Indberetning til Hofmans Fundatser 1758 skal Byen allerede 1505 være skrevet „Weilø“, da Navnet og nævnte Aarstal da fandtes indhugget i Muren over Indgangsdøren til Kirken. Navnet Vejlø skriver sig sikkert fra Ordet Veile $\circ$: Vadested, et saadant omtales oftere i de gamle Tingbøger som værende syd for Byen og benævnes der „Vaadet“ eller „Veilen“¹⁰⁾. Terrænet her er meget lavt, og er endnu i det 19. Aarhundrede (senest ved Stormfloden ^{17/11} 1872) oftere bleven overskyllet af Stranden ved Højvande, saavel fra Nord af Fladsøen som fra Syd af Basnæsfjorden, hvorfor der til Beskyttelse for det lave Land er opført Diger begge Steder.

Indtil 1680erne strakte sig nemlig en Vig fra Basnæsfjorden op mellem Basnæs og Vejlø Marker helt op til Kirken, hvorom en lille Rørmose i det sydvestre Hjørne af Præstegaardens Have endnu minder. Denne Vig (eller Noer) kaldes i Markbøgerne 1682 „Vignor“ — af gamle kaldet „Vezenoer“ — og den blev inden 1691 inddæmmet af Gavnøs daværende Ejer, Gehejmeraad Knud Thott,

men har i gamle Dage sikkert været af betydeligt Udstrækning, hvad de omliggende Enge omkring det inddæmmede Areal — kaldet Nylandsmosen — udviser, ja endog staaet i Forbindelse med Fladsøen i Nord, saa at den sydlige Del af Byens Marker dannede en Ø, der dog ikke var anderledes adskilt fra de øvrige Bymarker, end at man med almindelig Vandstand kunde vade derover. Sagnet fortæller ogsaa, at Søroveren Carl ved Carlsgeb kunde sejle fra Fladsøen gennem denne Vejle til Basnæs „Slot“ paa fladbundede Skibe. Da Byen saaledes i Middelalderen og endnu senere beskyldtes af Havet, har Beboerne i gamle Dage særlig været henvist til at hente deres Næring fra Søen, hvad ogsaa bestyrkes derved, at Kirken er indviet til St. Andreas, der som bekendt var Fisker, førend han blev Apostel.

Efterhaanden voksede Landet ligesom op af Havet, og som Vandstanden nu blev lavere, dannedes en pælesat Sejlrende eller et Sejlløb gennem Noret ud til det aabne Hav, Basnæsfjorden, hvoraf der endnu i 1870'erne ved Kanalgravningen i Nylandsmøsen fandtes Spor.

Som i Indledningen er vist, ejedes i Midten af det 14. Aarhundrede Byens Jorder af Niels Carlsen af Vaaben, vistnok en Ætling af Søroveren ved Carlsgeb — maaske selv Sørover — og af Niels Eyæson eller Esgesen af Familien Lange, senere til Thy, samt af Oluf Persson (af Slægten Godov)¹¹⁾ af Nytorp ved Kallundborg, der alle 3 solgte eller mageskiftede alt deres Gods i Egnen til Kong Valdemar Atterdag paa Landstinget i Ringsted 1356. Deres samlede Areal af Byens Jorder udgjorde 87 Ørtes Jord¹²⁾ à 10 Skpr. Udsæd, altsaa Jord til 870 Skpr. Udsæd, hvad vel den Gang maa antages at være Byens opdyrkede Areal. Saaledes kom hele Byen — dog sikkert med Undtagelse af Borgen ved Carlsgeb — i Kronens Eje, hvorfra Valdemars Datter den berømte Dronning Margrethe, skænkede Byen til det af hende oprettede Nonnekloster paa Gavnø, hvorunder den hørte til Reformationstiden, og endnu hører efter at Gavnø er bleven Adelsgaard.

Efter Stiftsbogen af 1567*) havde Vejle Sogn 40 Gaarde og 13 Gaardsæder, hvad det havde indtil Slutningen af det 17. Aarhundrede. Efter Kronens Skøde til Hans Johansen Lindenow af 1584 havde Vejle By 14 Gaarde foruden Præstegaarden samt 2 Huse med Jord, hvilket ses deraf, at de svarede hver 1 Td. Havre i Landgilde.

Efter Jordebøgerne over Gavnø Gods 1660—64¹³⁾ havde Byen ligeledes 14 Gaarde, men nu 4 Huse, der fremdeles svarede hver 1 Td. „Aure“.

Ved Opmaalingen i Sommeren 1682 til Matriklen af 1688 var Byens Tilliggende fremdeles delt til 14 Mænd foruden Jord til Præstegaard og Degnebol¹⁴⁾, og samme Antal Gaarde udviser Jordebogen af 1690; men 1727 havde Byen efter Jordebogen over Gavnø kun 13 Gaarde, alle med lige Hartkorn, til Gengæld var Husenes Antal steget til 12 foruden Tinghus og Skole samt den 1690 af Gehejmeraad Knud Thott opførte Vand- og Vejrmølle syd for Byen. I en Indberetning til Bispearkivet af 1738 angaaende Sognepræsternes og Degneembedernes Lønninger af Sognepræsten i Vejle, Pastor Borch, anfører denne, at Sognet har 40 „Decinantes“ : tiendeydende Gaarde, 40 Huse med Jord og 16 Huse uden Jord, og her anføres tillige Caardenes Antal for de forskellige Byer i Sognet — for Vejle By 13 Gaarde og 12 Huse med Jord¹⁵⁾. Samme Antal Gaarde og Huse havde Byen efter Gavnøs

*) Stiftsbogen af 1567 er forfattet af Stiftsbefalingsmand Bjørn Andersen (Stenalt ved Randers), Stifts-skriver Michel Persson.

Jordebog af 1750, men i de nærmeste Aar efter byggedes flere Huse. Saaledes nævnes i Fæsteprotokollen 1755 bygget et Hus i Vejlø Skov, der bortfæstedes til Peder Lisen, endvidere „Ormedehuset“ ved Vejlø Skov, nær Stranden, og „Fladshuset“, hvor nu „Svanehuset“ ligger, der i Jordebogen af 1772 omtales som „øede“. ²¹/₄ 1781 fæster Fisker Ole Jensen, Faderens Jens Fiskers Hus ved Vejlø Skov tilligemed Fiskeriet i Stranden for 20 Rdl. aarlig Afgift med Forpligtelse til at have god Opsigt med Skoven og særlig at ingen Udførsel derfra sker til Enø gennem det Led, hvorved han boer, og hvor Vejen og Overkørslen er til Enø — altsaa ved „Hestevaad“, hvor Overkørslen til Enø endnu ofte sker. Disse „Skovhuse“ var efter Jordebogen af 1785 steget til 5, som alle havde lidt Jord. I Slutningen af 1790erne byggedes Huset ved Vejløbroen til Kusken Tollet Svendsen, og et Par Aar efter byggedes Huset ved „Bjerget“ o: Svendstrup Bakker, hvilket efter sin 1. Beboer, Ole Markussen fra Aaderup, førte Navnet „Markushuset“, der dog turde være en Fordrejelse af Markhuset“, da Jordebogen af 1800 kalder disse paa Marken opførte Huse Markhuse i Modsætning til de førnævnte „Skovhuse“.

Indtil 1774 laa endnu i Byen de i Jordebogen af 1727 nævnte 13 Gaarde, men Jordebogen af 1774 viser, at Grev Thott i nævnte Sommer udflyttede 3 Gaarde til Vejlø Skov. Byen var vel endnu ikke udskiftet, men det synes imidlertid, at disse Gaarde var tillagt hver sin egen Jordlod. Mulig har Greven villet prøve Fordelen ved Udskiftningen af Fællesskabet sammenlignet med dette — Bonde-reformerne stod jo i første Række — men i saa Fald har Greven ikke haft Held med sit Forsøg; thi de blev alle i højere Grad end Byens andre Bønder forarmede, saa at hans Arving og Eftermand, Kammerherre Reedtz-Thott, Aaret efter Grevens Død nedlagde først den ene Gaard, som han samme Sommer forsynede med nye eg større Bygninger og overlod sin Godsforvalter Hr. N. Knudsen uden Indfæstning, og 4 Aar efter nedreves nok en af disse Gaarde og Jorderne dertil lagdes til Godsforvalterens Gaard, som nu fik Navn af Vejløgaarden.

Ved Byens Udskiftning af Fællesskabet 1797 nedlagdes ved kgl. Bevilling af ²¹/₈ s. A. den 3. og sidste af nævnte Gaarde, en Del af Jorden lagdes ogsaa til Vejløgaarden, en Del beplantedes med Skov og 9 Tdr. Land henlagdes til det nyoprettede Skovfogedembede, medens 5 af Byens Gaarde udflyttedes til de dem tildelte Jorder. Saaledes talte Byen ved Aarhundredets Slutning 1 Avlsgaard, 10 Bøndergaarde, 13 Huse i Byen med 18 Familier, 5 Skovhuse og 2 Markhuse foruden Præstegaard, Degnebolig, Skolen og Tinghuset, som dog 1812 nedlagdes, da Tinget fremtidigt holdtes paa Gavnø i den der indrettede Tingstue ved Siden af det daværende Godskontor.

I de nærmeste Aar efter Udskiftningen tildeltes Husene Jord, 8 ved Svendstrup (Bjerget) og 6 paa Rettestrup Mark lidt nord for Byen, medens det ved Vejløbroen ved Oprettelsen var tildelt Jord ved Huset. 1825 havde Byen det ovennævnte Antal Gaarde og 15 Huse i Byen, hvoraf 13 med Jord, medens den gamle Skole var omdannet til Beboelse for 3 Familier, eftersom en ny Skole 1815 var opført, endvidere sine 2 Mark- og 5 Skovhuse og endelig det nyopførte „Nylandshus“ ved Nylandsmosen og Teglværket i Vejlø Skov, opført i de nærmest foregaaende Aar.

1862 havde Byen endnu sine 10 Gaarde foruden Vejløgaarden, 16 Huse med og 14 uden Jord foruden Præstegaard, Skole og Skovfogedhus, medens Teglværket nu var nedlagt og nedbrudt.

Aar 1900 havde Byen kun 5 Gaarde, hvoraf den ene endda har afgivet 17 Tdr. Land til en Parcel — de øvrige 5 Gaarde er nedlagde i det sidste Tiaar. Omtrent 2 Gaards Jorder er lagt til Vejlogaarden, af 2 Gaards Jorder er oprettet en Forpagtergaard kaldet „Tinghøjgaarden“, medens 2 Gaarde i Byen er forenede til en, hvoraf dog den ene (Matr.-Nr. 3) er frataget Jord til 3 Huse. Af de 5 Gaardes Parter af Byens Overdrev og Resten af Gaarden Matr.-Nr. 10 er dannet 2 Parceller paa hver 20 Tdr. Land. Husenes Antal er nu 15 med Jord, 23 uden Jord.

Af Husene uden Jord skal nævnes det i Sommeren 1887 i den unge Stamherres Navn opførte smukke Asyl midt i Byen, hvor forhen det gamle Fattighus laa, med Bolig for Asylmoderen og Sognets Sygeplejerske. Sognets Børn nyde her Undervisning i de første Begyndelsesgrunde indtil 7 Aars Alderen, Pigerne øves tillige i Haandarbejde; Lærerinden eller Asylmoderen lønnes af Godsherskabet. Asylet kostede ca. 14,000 Kr. at opføre.

I Sommeren 1899 opførtes en ny og velindrettet Bygning for Sognets Brugsforening, som kostede ca. 5000 Kr.

Sluttelig skal anføres, at Lensbesidderen har udlagt fri Byggegrund til et Forsamlingshus, om Beboerne ønske at opføre et saadant.

Byens tilliggende Jorder udgjorde ved Udskiftningen 1797 ialt 967 $\frac{1}{2}$ Td. Land foruden Nylandsmosen, som regnes under Hovedgaarden. Jordebogen af 1862 viser imidlertid, at det dyrkede Areal kun udgør 957 Tdr. Land; der henhænger saaledes til Byens Grund, Veje og Vandløb godt 10 Tdr. Land.

Indtil Udskiftningen var det dyrkede Areal delt i det paa Øerne almindelig benyttede Trevangsbrug: Bygvangen, Rugvangen og Fælleden, foruden de fra Byerne længst bortliggende Arealer, der almindelig var delt mellem de tilgrændsende Byer og var fælles Græsningsfang for disses Kreaturer. Saavel denne som de enkelte Marker eller Vange var indhegnede med Risgærder*).

Ved Opmaalingen til Matriklen af 1688, som for Vejlø By fandt Sted ²⁵/₁₈ 1682 af Konduktørerne Marchus Silch, Ennichlius og Jacob Ottosen deltes Byens Jorder i 3 Marker, nemlig: Baune-, Houfuids- og Lille Marken.

1) *Baunemarken* strakte sig fra „Bjerget“ — ved Svendstrup — syd om Byen og derfra sydvest ud imod Carlsgab og medtog Skoven, som i Markbøgerne omtales under denne Mark „at give til Nødvendighed Gjersel, Tjørnehugst, Stafrehugst og Hesselvenner“. Den var Byens største Mark og havde Græsning til 78 „Høfder“, naar den var Fælled. At Marken stødte til Stranden fremgaar deraf, at 5 af Byens Gaardmænd havde 3 „Sildebondgarnsstader“ i Stranden. Her nævnes „Draved**) ved Vejlø Hoved“, maaske Stedet, hvor Fangsten drages i Land, maaske snarere Overkørselen til „Vejlø Hoved“, der den Gang var en Ø, da Drag ogsaa betyder en lille Landtunge, som forbinder 2 mindre Landomraader med hinanden. Af Aase eller Vange i denne Mark nævnes foruden „Bjerget“, „Flinte Kirchen“,

*) Ikke alene Byens Hovedmarker, Byg- og Rugvangen etc., men ogsaa de enkelte Vange eller Aase i disse var omhegnet med Risgærder, hvortil Gærselet frit huggedes i de til Byen hørende Skove, hvad der bidrog saa meget til Ungskovens Ødelæggelse, da det var en Uendelighed af Risgærder, som hvert Aar skulde fornyes til stort Besvær for Bonden, hvorfor de da ogsaa fra det 18. Aarhundredes Begyndelse lidt efter lidt afløstes af Jordvolde, der efter Udskiftningen ved Lov paabødes som Hegn ikke alene mellem forskellige Byers Marker, men ogsaa imellem hver Mands Jorder. Risgærderne blev efter kgl. Befaling ofte maalte og delte mellem Byens Mænd, saa hver Mand fik et lige Antal Favne at lukke hvert Foraar. Saaledes vides Vejlø Bys Risgærder maalte i Oktober 1695 efter en for hele Landet gældende kgl. Forordning af 17. s. A.

***) Gavne Tingbog 1695, hvor Draved omtales som Eng.

hvor Degnen havde 3 Skpr. Land Jord i Brug „imod at holde Kirkens Klædere rene“¹⁴⁾, „Svinvigsagre“, „Bauneaas“ — hvoraf Marken havde Navn — med en Runddyse, nu kaldet „Tinghøj“, i hvis Nærhed „Tinghøigaarden“ er opført; endvidere „Sletteagre“, bedømt i Markbogen som god Bjugland, medens „Oudene“ var Boghvedejord, der saeedes i 3 og hvilede i 9 Aar, „Hampeland“ ved Stranden og „Dybmoeseagre“ i Nærheden af Vejløgaarden. Her var endvidere en mærkelig Kilde — nu stensat Brønd — kun 4 Alen fra Kysten med det friskeste Vand, „saa at Vandet, naar det „brakkes“ ved Højvande, dog $\frac{1}{2}$ Time senere er saa friskt som før“^{*)}. Syd for Byen nævnes „Vængeliddet“, og syd derfor „Gnivsengen“, som vi først har set nævnt i Gavnø Tingbog 1733, da den brugtes som Græsgang for Byens Køer, men ikke for Ungkvæg eller Kalve, uden der ydedes særlig Betaling derfor, hvad dog Tredingsfogden Michel Persen for 2 Kalves Vedkommende erholdt Tilladelse til mod en Ydelse af nogle Potter Brændevin, som han og Bymændene valgte at drikke i Bonde Hansens Smugkro 1. Pintsdag nævnte Aar, saa at Kirken den Dag næsten stod tom, hvorover Sognepræsten, Hr. Borch, klager paa Tinget den $\frac{11}{6}$, og Bønderne derfor ved Birketinget den 25. s. M. dømtes til hver at betale deres 3 Lod Sølv for Helligbrøde. I „Gnivsengen“ ligger den store Sten „med tydelige Mærker af Troidens Fingre“ — den Troid eller Jætte, som fra Kostræde Bakker vilde slaa Vejlø Kirketaarn ned. Villien var god nok, men Evnen har ikke strakt til, da den faldt nogle faa 100 Favne fra Kirken, lidt sydvest for Hjørnet af Præstehaven.

2) I *Houfvidsmarken*, hvortil ogsaa et Vangeled førte, nævnes „Kokke-Kaffue-Stykkerne“ som god Bjugjord, „Saksebudsstykkerne“, „Skoufagre“, de smaa og „store Tjørnagre“, „Øksnestykkerne“, nu Øksnemarken under Vejløgaarden, Stykkerne ved „Ormedestenten“ o. m. fl. Marken havde Græsning til 72 Hoveder, naar den var Fællede.

3) I *Lille- eller Bromarken*, som gik ned til Vejløbroen, deraf Navnet, nordvest for Byen, nævnes „Tofteaas“ som god Bygjord, „Deigneagre“, „Strandagre“ (ved Fladsø), „Carlsmoseagre“ ved Carlsgab, ringe Bjugland, „Aa-Kette Agre“, hvor Præst og Degn havde nogle Agre, sagtens ved Vejløbroen, da Tingbogen oplyser, at her pløjede Præstens Karl Onsdag efter „Pintsehelligt“, da han overfaldtes af Landsoldat And. Nielsen Gjøde (se Sd. 135); „Broagre“, hvor Byens Koner bredte deres „Lintou“ (Hør) paa Præstens Eng mod en Betaling til ham af 1 Mk., hvilken de dog 1713 var meget uvillige til at yde ham, hvorfor Pastoren, Hr. Mahler, stevner dem til Tinget¹⁵⁾. Marken havde Græsning til 70 Hoveder.

Efter Godsets Jordebog af 1660¹⁶⁾ var hver af Byens 14 Gaarde ansat for en Landgilde, der beregnedes til 11 Tdr. 4 Skpr. 1 $\frac{2}{7}$; Fdkr. Hartkorn, hvilket for alle Byens Gaarde udgjorde 164 Tdr. 2 Fdkr., hver Td. beregnet til 6 Skpr. sjællandsk Maal. Byens 4 Huse svarede hver 1 Td. Havre = 2 Tdr. Htk., ialt altsaa 166 Tdr. 2 Fdkr. Htk.

Efter Jordebogen af 1690 stod hele Byen anført for 96 Tdr. 2 Alb. Htk. og med Skovskyliden 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. til 99 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb., men heraf udgjorde Præstegaardens Htk. 4 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. og Degneboets 1 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. I Jordebogen af 1727 staar Byens nu 13 Gaarde anført med 96 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 2 $\frac{1}{3}$ Alb. foruden Præstegaard og Degnejord,

^{*)} Pastor Hammers Indberetning til Hofmans Fundatser 1758.

saa det ses, at Byen er tilkommen lidt mere Hartkorn, muligvis for den foran omtalte „Gnivsenseng“, der i Mellemtiden synes at være indtaget til Byens Brug, da den før Inddæmningen af Nylandsmosen rimeligvis oftest var oversvømmet af Stranden.

Efter Matriklen af 1844 udgør Byens samlede Hartkorn 73 Tdr. $\frac{3}{4}$ Alb., og heraf Bøndergaardens Andel 68 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb., Præste- og Skolejord, altsaa 4 Tdr. $1\frac{1}{4}$ Alb. tilsammen. Byens Hartkorn er saaledes nedbragt til under Halvdelen af, hvad det var 1660.

Skoven til Byen ansattes ved Skiftet efter Hans Lindenow den $\frac{23}{5}$ 1643 til 440 Svins Olden; det samme anføres den for i Skiftet efter Sitzel Lunge den $\frac{2}{4}$ 1662, men vistnok med Urette, da Skoven led meget i Svenskekrigen 1658—60. I Skovtakseringen 1682 ansattes den til 127 Svins Olden¹⁷⁾, der dog imidlertid i Matriklen af 1688 kun er ansat til 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb., og dette var ogsaa Byens Skovskylld ved Udskiftningen 1797.

Af Navne paa Dele af Skoven forekommer „Peder Nielsens Tykke“, „Hyllebanksskoven“, som 1790 brugtes af Vejløgaardens Fæster, Hr. Knudsen, „Mølletykken“ eller „Peder Møllers Tykke“, „Ormedeskoven“ og „Friheden“, vistnok den gamle Klosterskov, som i Stiftsbogen af 1567 siges at bruges af Forstanderen paa Gavnø Michel Sested. Sammedes omtales en Skov, kaldet „Veilø Hoved“, paa Vejlø Bymark — lige over for „Abbednæs Hoved“ — som tilhørende Præstekaldet i Vejlø. „Veilø Hoved“ nævnes i Tingbogen 1695, men Skoven er enten afdreven eller frakommet Præstekaldet, da Pastor Hammer (1758) klager over, at denne forlængst er frakommet Embedet. Saavel Kammerherre Reedtz-Thott som afdøde Baron Reedtz-Thott lagde ikke ubetydelige Arealer under Vejlø Skov, der efter Jordebogen af 1862 udgjorde 165 Tdr. Land med noget over 17 Tdr. Skovskylld, og samme Areal har den endnu (1901).

I en Dam syd for Skoven, men paa Vejløgaardens Grund, lever flere Eksemplarer af den mærkelige Klokkefrø, hvis Kvækken har en mærkelig Lighed med en fjern Kirkeklokkes Klang.

Vejlø By udskiftedes af Fællesskabet 1797 ved Landinspektør N. H. Munch.

Indtil noget ind i det 18. Aarhundrede boede Skovfogederne til Vejlø Skov efter gamles Meddelelser i et Hus paa „Gnivsbanken“, ret syd for Gaarden, nu Matr.-Nr. 7, hvor der ogsaa er funden Grundsten og andre Levninger af en Bygning; senere boede de i et Hus ved Nylandsmosen paa Grænsen af Basnæs Mark og var baade Skovfoged for Vejlø og Basnæs Skove samt Opsynsmænd ved Dæmningen for Nylandsmosen. „Nylandshuset“ nedfaldt i Efteraarstormen 1790, men opbyggedes i de nærmeste Aar efter og blev nu Bolig for Godsets Skytte, som tidligere boede paa Gavnø, medens der samtidig indrettedes en Bolig til Skovfogden i Stuelængen af den 1790 nedrevne Gaard, der lagdes under Vejløgaarden, indtil 1802, da der opførtes et nyt Skovfogedhus, hvor den nuværende Skovfogedbolig staar. Af Skovfogder ved Vejlø Skov kendes:

1) Morten Olsen, der nævnes i Skovtakseringen 1682.

2) Niels Krag nævnes i Tingbogen 1696, da han en Aften i Juli Maaned sloges med Tingskriveren Nicolaj Nielsen, først ved Vejlø Bro og siden paa Vejlø Gade, hvorfor Skriveren „for Stafrehug, Næveslag og Jordskuf“ maatte betale en Bøde til Skovfogden paa 4 Rdl. Forliget skete i Birkedommerens Hus ved Gehejmerraad Thotts personlige Mægling.

3) Jørgen Hansen Brun var Skovfoged 1705, da der den Vinter efter et afholdt Syn over Skoven var stjaalet over 60 Læs Brænde, takseret til 1 Rdl. pr. Læs. Tingbogen oplyser, „at Skoufven i hans Tid ilde medhandlede, og at Brun selv var en stor Skouftyf“.

4) Rasmus Jyde nævnes 1714 boende i Nylandshuset; han var Skovfoged til henimod 1730 (Tingbogen).

5) Jens Søfrensens var her 1730, da hans Hustru begravedes den $21\frac{1}{6}$ d. A. Han nævnes i Thotts Skøde 1737 som Skovfoged ved Vejle og Basnæs Skove samt Opsynsmand ved Slusen „for det inddæmmede Land“, og oppebar i Løn 3 Tdr. Rug og 3 Tdr. Byg. Han døde 1746.

6) Peder Hansen blev efter Fæsteprotokollen over Gavne hans Eftermand, men var her kun faa Aar; hans Eftermand var

7) Hans Thomsen, fhn. Fisker, boende i Nylandshuset, som nedbrændte den $11\frac{1}{2}$ 1743 under en stærk Storm, en Dag Konen vaskede. Manden sad i Bonde Hansens Ølstue og drak, da hans halvoksne Datter bragte ham Efterretningen om Husets Brand; han begravedes 2. Søndag efter Paaske 1768, og Pastor Hammer skriver om ham i Kirkebogen, at han var et „ondt og fortrædeligt Menniske“.

8) Peder Clausen var her til 1782, da hans Hustru Ane Hansdatter begravedes $\frac{3}{8}$; han fik til Eftermand

9) Johan Pedersen, fhn. i Lou Sønderskov — „Sørøveren paa Basnæs Fjord“ — han var her til 1798, da Skytten fra Rønnebæksholm

10) Hans Jensen, „Skytte i Nylandshuset“, blev hans Eftermand til 1815. Han forbedrede Huset meget og byggede kort efter sin Ankomst en 4. Længe, hvorfor Sønnen Jens Hansen ifølge Synsforretning i Oktober 1815 forlanger Erstatning, hvad Godsforvalter Børre dog ikke vil give ham. Skovfogederne var 1790 flyttet til Vejle Skov, og fhv. Gaardmand And. Ejlersen var i et Par Aar Opsynsmand ved Vejle Skov, da her 1792 nævnes

11) Frederik Rosted som Skovfoged til 1798; hans Eftermand var

12) Claus Brammer til 1816, da han blev Forpagter af Vejlegaarden.

13) Christen Mortensen nævnes i Jordebøgerne til henimod 1824, da

14) Boye Jørgensen blev Skovfoged ved Vejle Skov til henimod 1840.

15) Jens Jensen var her til 1849, da

16) Kristen Ottosen blev Skovfoged; han afgik 1886 med Pension og flyttede til en Gaard i Rettestrup. Han efterfulgtes af

17) Hr. Niels August Pedersen, som endnu er Skovfoged ved Vejle Skov.

Nylandsmosen er det i Slutningen af 1680erne inddæmmede Noer, som det retteste bør kaldes, da Indløbet kun er meget smalt, næppe 100 Alen bredt, der fra Basnæsfjorden strakte sig helt op til Vejle By. Dens Areal udgør $254\frac{1}{11}$ Tdr. Land med Hartkorn efter Matriklen af 1844: 8 Tdr. 2 Skpr. $\frac{1}{2}$ Alb., hvilket Areal ved kgl. Bevilling af $22\frac{1}{2}$ 1691 lagdes under Gavne Hovedgaardstakst. Gehejmeraad Knud Thott lod opsætte en stensat Dæmning, som senere er betydelig forhøjet, ud mod Fjorden, lod grave en Kanal omkring og opkaste en mindre Dæmning omkring hele Mosen; ligeledes graves en Kanal midt igennem Mosen helt op mod Byen, hvilken Kanal han „pælsatte“, for at den ikke skulde skride sammen. Fra denne Længdekanal udgik til begge Sider Sidekanaler, saa at Mosen herved deltes i 40 Parter eller Enge, alt for at føre Vandet fra Mosen ud i Basnæs-

fjorden gennem et i Dæmningen anbragt Stigbord. Det Vand, som ikke kunde bortskaffes paa denne Maade, blev udmalet ved en efter hollandsk Mønster indrettet Vindmølle, opført paa en lille Bakke ret sydvest for Byen; den drev en i den nedenfor værende Bæk anbragt Vandmølle — en Slags Snegl eller et Pumpeværk, hvis Indretning ikke kendes, men som maa have været ret sindrig, efter som Pontoppidan i „Danske Atlas“ omtaler den „som en kostbar og enestaaende Slags Mølle her i Landet“. Den maledede Vandet ud af Mosen, hvorfra det igennem en mindre Kanal, som nu snart er tilgroet, løb ud i Fladsøen mellem Gavnø og Vejle Marker. Møllen omtales repareret 1704*) med Tømmer, som uden Etatsraad Brahes Tilladelse var hugget dels i Vejle Skov, dels i Magelundsskoven paa Gavnø. Paa Situationskortet over Gavnø Gods af 1747 findes Møllen tegnet paa anførte Sted syd for Byen, og ved Gravning i Bækken for ca. 30 Aar siden fandtes en dobbelt Række Egepæle og Resterne af et Stigbord — sikre Vidnesbyrd om, at den gamle Vandmølle stod her. Til begge Sider af Bækken fremviser Terrænet endnu en Lavning i Jordsmonnet — den gamle Mølledam —, hvortil Vandet ledes fra den Mosen omgivende Kanal, som her førte Vandet ind i Dammen. Tingbogen oplyser ogsaa, at her har været en Mølledam, idet et Tingsvidne af ^{28/7}, 1708 angaaende et Overfald paa Ladefoged Peiter Sivertsen paa Gavnø anfører: „Da Ladefogden kom tilbage fra Nylandsmosen, hvor han havde været ude at tilse Anhøsten, blev han paa Tilbagevejen derfra overfalden af Gaardmand Ped. Christensen, Vejle, syd for Mølledammen ved „Nymølle-Huset“ paa Vejen, som førte ind til Nylandsmosen“. „Nymøllen“ eller „Nylandsmøllen“, ogsaa, men sjældnere, kaldet „Strandmøllen“ : Møllen ved den inddæmmede Strand, var nemlig denne Møllens Navn indtil henimod 1750, da den i Jordebøgerne almindelig benævnes „Vejle Vejrmølle“. Saavel Vand- som Vejrmølle var ved Gavnøs Fallit 1736 i maadelig Forfatning (se Sd. 121); men de blev begge istandsat af Grev Thott 1740. I Vejrmøllen var indlagt 2 Kværne, hvorpaa der maledes „Mel og Grynkor“ for de omboende Bønder 2 Dage om Ugen, naar Vandet fra Marts til Høsten var udmalet af Mosen — en Tilladelse, som gav Møllerne Ekstraindtægt, hvorfor de ofte tiltales af Ridefogden paa Tinge, fordi de forsømte Vandets Udmaling. Længe efter Midten af forrige Aarhundrede har dog Vandmøllen næppe været benyttet stort til Vands Udmaling, og Vejrmøllen forsvinder ogsaa en Snes Aar efter. Efter Jordebogen af 1769 var den „ubrugelig“; den stod dog endnu til 1775, men var da saa skrøbelig, at den den 26. April kørtes omkuld af Bonden Peder Larsen af Vejle, som derfor paa Tinget den ^{2/5}, s. A. dømtes til at betale dens Opførelse, hvad han naturligvis ikke kunde. Møllehusets Beboelse stod endnu til henimod Aarhundredets Slutning. I det forløbne Aarhundrede var Mosen bleven betydelig højereliggende, saa den for en stor Del var bleven god Eng, og der blev derfor ikke bygget nogen ny Vandmølle før i Begyndelsen af 1860erne, da Gavnøs forrige Ejer opførte en saadan lidt østligere end den nuværende, dog ikke paa Dæmningen, men ved Hovedgrøfternes Sammenløb paa en forhøjet trekantet Plads i Mosen, som endnu kan paavises. Den nuværende Mølle er kun indrettet til Vandets Udmaling; den er opført 1872 paa Dæmningen, saa at Vandet fra Mosen males direkte ud i Bøsnæsfjorden, og den arbejder saa fortrinligt, at Engene i Mosen er torlagde hvert Aar henimod Midten af Maj. Ved Stormfloden 1872 og senere 1876 led

*) Gavnø Tingbog i Provinsarkivet i København.

Dæmningen meget; den blev derfor i de følgende Aar meget forhøjet, ligesom der ogsaa gravesed en dyb Y-formet Kanal ud igennem Mosen, der paa et Sted i denne, kaldet „Skredderholmen“, deler sig i 2 Arme, hvoraf en gaar over mod Vejlø- og en mod Basnæs-Siden og optager Vandet fra Ringkanalen, der omgiver Mosen, hvortil Vandet ledes fra de omgivende Enge. Dette Kanal anlæg lededes af Civilingeniør Hansen, Kjøbenhavn. Dæmningen er nu saa stærk, saa den ventes at kunne modstaa den stærke Stormflod; men forhen, da den var lavere og svagere, led den stadig Overlast af Bølgeslaget, hvorfor ogsaa Skovfogderne i Nylandshuset i forrige Aarhundrede havde Forpligtelse til at føre Opsyn med den og sørge for dens snarlige Istandsættelse, men da Skovfogderne efter 1790 fik Bolig i Vejlø Skov, paalagdes det Fæsteren af Nylandshuset at sørge for, at Dæmningen var i forsvarlig Stand med Stensætning og Grus, som toges fra den nærliggende Grusgrav i Basnæs Klint, og hvorfor han oppebar i aarlig Løn 2 Rdl. og 2 Læs Brænde — „dog skulde han ikke selv besørge Materialernes Transport“.

Nylandsmosen har i de sidste Aar givet Godskassen en aarlig Indtægt af mellem 5 og 7000 Kr. for Høslet og Rør, medens den efter Jordebogen af 1862, altsaa før den nuværende Vandmølle byggedes, kun gav en aarlig Indtægt af knapt 1000 Kr. Fra $\frac{1}{11}$ 1793 til $\frac{1}{11}$ 1803 var Nylandsmosen forpagtet af Vejlø Bymænd, og Rørmosen sammesteds fra $\frac{1}{5}$ 1811 til $\frac{1}{5}$ 1817 til Vejlø og Basnæs Husmænd.

Af Møllere ved Vejlø Mølle eller „Nylandsmøllen“ kendes:

1) Mogens Jensen, som var her ved Møllens Restavrering 1704.
2) Jens Madtzen var her 1708; han nævnes i Sagen om Overfaldet paa Ladefoged Peiter Sivertsen.

3) Jørgen Knudsen var Møller i „Vejlø Nymølle“ 1710—19.

4) Søren Rasmussen Møller nævnes i Tingbogen 1719, da han beskylder sin Møllersvend Ole Hansen for at være „en Tyf, Hundsfot og Skielm“, hvorfor han $\frac{1}{2}$ 1720 dømmes til at betale Svenden 8 Rdl. og Sagens Omkostninger med 2 Rdl.

5) Hans Mortensen lejer $\frac{1}{5}$ 1724 Møllen; han skulde svare i aarlig Afgift 14 Tdr. „Miel“, men stevnes stadig for „Restants“ heraf.

6) Michel Caspersen (1727—40) svarede 20 Rdl. aarlig, men Møllen var meget brøstfældig; ved Synet $\frac{23}{4}$ 1729 ansattes dens Brøstfældighed til 200 Rdl., og han svarede heller ikke sin Afgift. Efter endt Istandsættelse paa Sejl og Mølleværk fæstedes Møllen $\frac{6}{10}$ 1740 af

7) Peder Jensen Møller for 20 Rdl. i aarlig Afgift; dog fik han 10 Læs Rør af Mosen for at være „vindskibelig ved Vandets Udmaling, saa at han ikke forsømte dette for at male for Bønderne mere end de 2 Dage ugentlig efter gammel Skik“; men allerede 1743 nævnes

8) Jørgen Jelling i Vejlø Vejrsmølle. Han synes at have været en ret velstaaende Mand, da der ved Auktionen efter ham $\frac{6}{3}$ 1744 solgtes et Sæt Læder-Seletoej med Messingbæslag for 10 Rdl., som købtes af Tingskriveren Knud Normann i Vejlø.

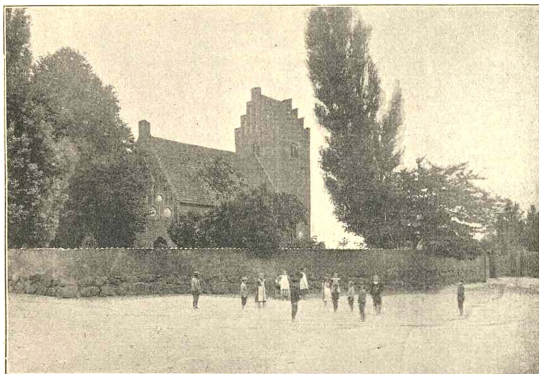
9) „Søren Møller“ nævnes i Tingbøgerne 1746—55.

10) Peder Hansen, „Vejrsmøller i Vejlø“, var den sidste Møller i Knud Thotts gamle Mølle; hans Enke, „Karen Møllers“, boede her til sin Død 1789.

Efter at have omtalt Byens Omgivelser vende vi tilbage til denne selv og begynde med en kort Beskrivelse af Byens Kirke.

VEJLØ KIRKE

er indviet St. Andreas. Saavel dens Bygningsstil samt det i Koret afdækkede Kalkmaleri, der efter Professor Kornerups Angivelse skriver sig fra det 13. Aarhundrede, angiver Kirkens høje Alder til Slutningen af det 12. Aarhundrede. Kirken er nemlig opført i Spidsbuestil af Munkesten i Munkeforbandt, kun Taarnet har enkelte Kampesten ved Grunden. Korets og Taarnets Hvælvinger er spidsbuede, medens Skibets 2 Hvælvinger er i Rundbuestil. Taarnet, Sakrastiet

Kirkens Ydre.

og Korgavlens er kamtakkede og blindingsmykkede. Indgangen er nu en anselig Portal, men fra en senere Tid. Paa den gamle Kirkedør stod endnu 1758 indhugget med Bogstaver i gammeldags Stil: „Aar effther Guds Biurd MDXIII 1758“.

De anselige lukkede Stolestader er opførte 1668 af Gavnøs daværende Ejer, Niels Trolles Enke, Helle Rosenkrantz; de bære Trolles og Fruens sammenslyngede Navnetræk samt Aars-tallet 1668, kun de 2 øverste Mandsstole bærer Hr. Niels Trolles fædrene og mødrene Vaaben med Indskrifterne — paa den øverste: H. N. T. F. o: Hr. Niels Trolles Faders og den næstøverste: S. H. N. T. M. o: Salig Hr. Niels Trolles Moders (Vaaben). De 2 øverste Kvindestole bære Helle Rosenkrantz' fædrene og mødrene Vaaben med Indskrifterne — den øverste: F. H. R. K. F. o: Fru Helle Rosen-Krantz' Faders (Vaaben) og den næstøverste: F. H. R. K. M. o: Fru Helle Rosen-Krantz' Moders (de Gyldenstjernes Vaaben).

Prædikestolen fra omtrent samme Tid med Trolles og Rosenkrantzernes Vaaben har Karyatider 3: Piller, hvis øverste Del danner en kvindelig Skikkelse, og i Nischer: Kristusfiguren i Midten og de 4 Evangelister, 2 paa hver Side af den. Paa Foden findes Indskriften: „Templa Sacerdotes, vult profertnere Dæmon, Templa Sacerdotes in Signia, trollia portant“, hvilket oversat betyder: „Naar Aanden vil kaste Præsterne til Jorden (overvælde dem), bære de trolleske Mærker (eller Insignier) dem oppe“.

Prædikestolen bæres af en Troid, men mærkeligt nok her med Hoved, medens ellers det trolleske Vaaben er en Troid uden Hoved eller med Hovedet i Maven. Figuren har desuden lange hængende Øren og Bryster samt en lang Hale. Hele Figuren er, som paa Mandstolene, malet zinoberrød.

Fra Skibet fører 2 Trin op til det ca. 1 Alen højere liggende Kor, hvorunder var indrettet Begravelse til tidligere Ejere af Gavne, men denne benyttes nu ikke mere, da Familiebegravelsen er anbragt umiddelbart øst for Koret, omgivet med et stort og smukt Jærngitter. Tæt ved Opgangen til venstre i Koret hænger den gamle katolske Altertavle, et Alterskab med 2 Fløje, som er til at lukke sammen. I Midtpartiet: Kristusfiguren; til højre: St. Andreas paa det X-dannede Kors tilligemed flere Figurer, hvis Betydning ikke kendes, alle i godt Billedskærerbejde, tildels forgyldte. Den hang 1758 i Kirkeskibet¹³⁾.

Til højre i Koret hænger et udskaaet og forgyldt Epitafium over Præsten, Hr. Provst Peder Nielsen Calundanus, død 1664, og en sort Tavle med forgyldt Inskription, Præstens Hr. Peder Laursen Norups Vers: „Kirken til dens Patroner!“, der i høje Toner priser Gehejmeraad Thott og Frue for Kirkens Restauration 1693:

*Høydle Hr. Knud Thott, som nu din Faders Sæde
Og Faderfaders med hos Kongens Haand maa klæde
Og din Grevinde Skeel udaf hvis Faders Navn
Samt giæve Hjertens Mand i hver Mandts Mund gaar Savn!
Forsikrer Eder kuns ald Ære, Gods og Arve
Med store Titlers Glands var Eder kuns en Larve
Om ingen Fromhed og Guds sande Frygt gik med,
Og om I havde Spot for dette hellig Sted.
Tak derfor, Ær' og Tak til Gavnos ævig Minde
For min saa kostbar Dragt og Klædning ud og inde
For Farver, Guld og Solv, Sten, Tømmer, Kalk og Haar,
Det takker billig for den mindste Dreng her staa.
Forsikrer Eder nu: Gud selv sin Vagt vil holde
Om hver den Vaanings Sten, I haver udi Volde.
Han vil paa dette Sted selv hore Eders Bon
Og for den sidste Hvid selv blive Eders Løn.
Du, som om mangen Dag skal mig og Guums eye
Her banded Thott og Skeel dig Dydens Ære-Veye
Har Du din Ære kier, da gør mig aldrig Spot,
Men hold mig udi Hævd og gør min Tiener godt.
Er jeg end dum og blind, og kand min Ret og rente
Med Lov og Rettergang mig ikke selv indhente,
Jeg sukker over dem, som gjør mig lemmelast
I alle mine Born, og allernest min Præst!
Anno 1693. Peder Laursen-Norup.*

Kirkens Indre.

Altartavlen, af anseligt, men ikke fint Billedskærerarbejde, forgyldt og med N. Trolles og Helle Rosenkrantz' Vaaben og Navne foroven samt Gehejmerraad Kn. Thotts og Fru Birgitte Skeels Vaaben og Navne forneden, samt Aarstallene 1669, da den blev anskaffet, og 1693, som Minde om Kirkens store Restauration dette Aar.

Paa Alterbordet findes et smukt Trækrusifiks paa en 12 Tommer høj 8-kantet Fod med Gitterværk foroven, endvidere 2 store og smukke Lystemager.

I Skibet hænger en mindre, men smuk Messinglysekroner, givet af Stedets forrige Præst. Den bærer Inskriften: „Lad Kristus lyse for Dig“. Thomas Rørdam.

Kalken bærer den forrige Lensbesidder O. Reedtz-Thotts Navn og Vaaben samt Aarstal 1799. Paa Disken staar paa modsatte Side af Korset „Vejlø 1855“; endvidere findes en blaafarvet Porcellænskande til Altervin.

Indtil 1758, maaske længere, men nu ikke mere, fandtes paa Alteret en i rødt Fløjlsbind og med Sølvbeslag indbunden Alterbog med Knud Thotts og Birgitte Skeels Vaaben og Aarstallet 1696.

Kirkens Buer er smukt dekorerede i lette, lyseblaa og røde Farver.

I Hvælvingen over Koret findes et smukt Kalkmaleri: Kristus siddende i Højsædet paa Regnbuen omgivet af en mandelformet Glorie, fremdragen 1872 ved Kirkens Restauration af Professor Kornerup; den skal efter Professor Magnus Petersens „Kalkmalerier“ (Sd. 134) skrive sig fra omtrent Aar 1300.

1758 fandtes en Del Ligestene omkring Alteret og i Kirken over forhenværende Præster — som vil blive omtalte under Præsternes Biografier — men disse er forlængst bortskaffede. Endvidere anfører Pastor Hammer (1758): Paa Gaunøgaards Herskabsstol i Vejlø Kirke — forhen paa Pulpituret, hvor nu Orgelharmoniet staar — staar paa den lukkede Stol de Thotters og Krusers Vaaben samt Aarstallet 1753 og Salmen 26, 8. V. („Herre jeg elsker dit Huses Bolig og dit Tabernakels Sted“).

Paa Pulpituret, hvor det unge Mandkøn staar i Kirken, fandtes (1758) dette Vers, vistnok af Sognepræst Norup:

*Raabened Hazael — Du unge Karl og Dreng — Vær her en Samuel
Eutychi Sovn lad fare! — Tænk paa din Schabermand — din Salighed tag vare
Saa gaar Du glædelig i Simioni Seng-*

og derunder:

„De gave dem selv, først Herren og derefter os, efter Guds Villie.“

I Præstekonens Stol stod samtidig — sikkert af samme Forfatter — dette Vers:

„Der er en dunkel Skye om min Forstand og Hierne:

„Forfængelighed er mit Oyemed saa gjerne.

„Mit Hierte froyed er, dend deytlig Sæd, Guds Ord,

„Dend faar i ald min Magt ey nær dend rette jord.

„Gud lad din Hellig Aand min Hierne selv oplyse,

Dit Kaars mit øye fra forfængelighed kyse!

„Varm Hiertet selv op, Retferdighedens Soel,

„Saa sidder Christi Brud i Præstekonens Stoel!“

Gauche Nielsdatter Aggerup. Her. Peder Laursen Norup.

1694.

Paa højre Side af Koret, hvor nu Norups Vers til Gehejmerraad Thotts og Frues Ære af 1693 er ophængt, fandtes (1758) et stort Maleri af Hs. Excellence Knud Thott „havende en Bog opslaaet foran sig paa et Bord, hvor læses det Sprog: Joh. 19 V. 25.“ (Thi jeg véd, at min Frelser lever og skal staa paa Støvet

o: som Sejervinder). Paa den anden Side Bordet sidder hans Frue, „Sl. Soffii Brahe, ligeledes med en opslaaet Bog, hvorpaa læses 2 Tim. 1 V. 7—8“ (Thi Gud har ikke givet os Feigheds Aand, men Krafts og Kærligheds og Sindigheds Aand etc.). Imellem begge staar en Pyramide, hvorpaa læstes:

„Salig Gehejmeraad Knud Thott doede i hans 63. Aar, hans Frue, sl. Fru Soffii brahe doede i hendes 22. Aar; de havde 3 Døtre: Jytte Dorothea Thott, sl. Gehejmeraad Marcus gies, doede i hendes 49. Aar, Sofia Thott doede i hendes 66. Aar, Anna Helvig, sal. Elatsraad Jørgen Brahes, som loed dette opsætte i hendes 73. Aar (altsaa 1741).

Angaaende Begravelserne anfører Hammer: „Under Koret, som er en muret Gevælb, findes (1758) følgende Ligkister“:

1) En med Rüsleder smukt overtrocken Kiste, derpaa tegnet:

„Herunder hviler dend ædle og Welbaarne Frue, nu salig hos Gud, Frue Ollegaard Thott (Gehejmeraad Knud Thotts Soster) Sal. Welbaarne her Axel Sehesteds til Stougaard, forrige Amtmand til Munkeliv Amt i Norge, Som vaar ædle og Welbaarne hr. Otto Thott til Ness, fordam Dannemarchis Riges Raad og Befalingsmand paa Malmøhus Slot og høvedle, Welbaarne Fru Jytte Gyldenstjerne, deris Datter, fød paa sin Fædrengaard Ness i Skaane aar efter Guds byrd 1638, den 26 Januar, kom i Ægtestand med Welbaarne her Axel Sehested 1654, udi hvilket Ægteskab Gud dennem hauer velsignet med XI Børn, som var 4 Sonner og 7 Dotre; hensov salig i Herren 1691 Mandagen den 3. Augusti, efter at hun havde været et Eksempel af all Dyd, Fromhed og Oprigtighed, og havde levet meget retsindig og christelig i 53 Aar 6 Maaneder 1 Uge oc 3 Dage. Gud give hende med alle udvalde en ærefuld og glædelig Opstandelse“.

2) „Herunder hviler det Tabernauleske, jordiske Huss, i hvilket boede høvedle og welbaarne Frue, fru Mette Sehested, Sal. Hr. Sten Bildes til Junger-Gaard; hendes Aars Dage begyndte paa Malmoe Slott i Skaane, aar 1654 den 14. April. I hendes livstid forte Gud hende vel igjennem adskillige Troens prøvelser; i hændes Enkesæde maatte hun begræde 3. Sonners Død; hændes aars Dage endte hun i Troens Haab til den levende Gud Aar 1738, den 30. Novbr. i hændes alders 84. Aar; hændes hvile vare i Fred, hændes opstandelse vere i ære“. (En Datter af Axel Sehested og Ollegaard Thott.)

3) En meget smuk Kiste, hvori hviler Hr. Knud Thott, hvis Navnetræk staar anført; ved Hjørnet af Kisten staar hans Portræt. Kisten, overtrukken med sort Fløjl, staar paa 4 Løvefødder af Sølvtin, ligeledes med Løvværk af samme Metal samt hans 16 Ahneskjolde rundt om Kisten. Ovenpaa en Plade, hvorpaa læses:

„Kunde ypperlig Blod og Byrd, andselig ære og Embede, berømmelig Byrd og Dannished ophæved“ eller opholdt dend Dodeligheds Lod, da vilde Dyden trætte med Døden om det, der kunde doe af dend høvedle og Welbaarne Herre, Hr. Knud Thott til Knudstrup og Gaunoe, fød paa Ness i Skaane den 23 December 1639*) af ærlige welbaarne Mand Hr. Otto Thott til Ness og Enchelholm, Danmarks Riges Raad og ærlig og welbaarne Frue, Fru Jytte Gyldenstjerne; men gik end Duden op paa det højeste Trinn af æren til ham, saa skal dog Dyden staa paa det nederste Trinn af Graven for ham, som levede saa vel, at hans hoyprise-tige Liv i de igenlevendes Hierter prædiktes over hans Død — og dode saa vel, at hans salige Død i de levendes Lande eroner og lønner hans Liv“.

„Hans hoyadelige liig og legome, nedlagt i denne liigkiste, andskues med Such og taarer som et aabenbar Sorrigs Vidne om Skilsmissen paa en kiertlig ægtestand (og) om afskeed fra velfortient verdighed og ærestand. 3. husfruer: Brahe, Scheel og Potbus yjorde ham (til) en lykosalig og hierteglad mand i Verden;

*) Feilskrift for 1638.

af hvilke en med graad savner og 2 med fryd farner ham. Dend første loed (efterloed) ham i tree af gud velsignede, af menniskene yndede Born, et minde efter sig; dend sidste sendte ham og med ham al sin fryd og fornøyselse til Himlen for sig. Mange hoy andseelige Embeder gjorde ham til en hoyagtet Mand for Werden, i hvis Forretninger han altid overgik andre, Dag for Dag overgik sig selv, indtil han den 18. April 1702 gik did, hvor Eene hans hoy Forstand finder sin Jævning, sin Mestere. Oprigtighed følger ham til jorde(n), som indtil dette Hjerle brast var ikke lusvild. Hans i Taarer dagligen hensmeltende efterladte slippe ham som Herrens laan til dennem, der skulde (skal) igiengives, som deres laan til Herren, der skal igen tages. De kysse hans Støv til deres blandes med det, og de skal faane hands Sjæl i himmelen“).

4) „I en med sort Bay overtrukken Kiste uden Inskription hviler Ritmester Peder Thott (Grev Thotts Broder) død 1731“ (fhn. Ejer af Næsbyholm).

5) „I en ussel Fyhrkiste, med sort Bay overtrochen, hviler Frøchen Sofie Thott“.

6) „I en stoer, tilnaglet Egekiste med Leder overtruchen og jærnfang, uden Inskription, deri skal være nedlagt en Lindenow. (Hendrik Lindenow, hvis Inskriftsplade opbevares paa Gavnø.) Her hvilede sikkert ogsaa Holger Lindenow (se Sd. 66), hvis Inskriftsplade ogsaa opbevares paa Gavnø.“

I Taarnet hænger 2 Kirkeklokker. Den ældste var fra 1506, men blev omstøbt i Brødrene Gambsts Klokkestøberi i Kjøbenhavn 1831 (se Sd. 185). Inskriptionen, som er anbragt foroven paa Kirkeklokken, er: „Støbt af J. C. & H. Gambst i Kiøbenhavn 1831“. Paa den mindre Klokke staa: „1551 heft Jørgen B (ildæ?) diiese Klocke durch Karsten Middeldorph late geten“. Den sidste Del af Navnet er næsten ulæseligt, men da Jørgen Bille 1551 var Klosterforstander paa Gavnø, hvorunder Vejlø Kirke hørte lige fra Dronning Margrethes Tid, har han formentlig givet Klokken, og det er derfor rimeligt, at det skal være hans Navn, her staa. Pastor Hammer mener i sin Indberetning af 1758 at der skal staa „Jørgen Rosenkrantz“, men det kan der ikke staa, da der ikke er Bogstaver nok til sidste Navn. Han anfører da ogsaa, at Inskriptionen var næsten ulæselig.

„Under Klocheskiven, hvor forhen Seyerværket viste Klocheslet, staa med store Jærnbogstaver H. L. 1646 C. L., et Minde om Hendrik Lindenows og Cidse Lungs Restauration af Kirken. Ovenover disses Navne staa O. R. T. 1846 C. A. T., hvilke Bogstaver angiver den forrige Ejers og Frues Navne, og Tallet Aaret for Kirkens Restauration.“

Sluttelig et Par Ord om Kirkens Ejendomme i gamle Dage:

Efter Stiftsbogen af 1567 ejede Vejlø Kirke 1 Gaard i Abbednæs, hvor der i alle Marker kunde saas 2 $\bar{u}$ og 8 Skpr. Byg = 9 $\frac{1}{3}$ Td. sjællandsk Maal, og 2 Tdr. Havre; den havde Eng til 11 Læs Hø og skyldte da 1 lødig March. (Gaarden blev indtaget under Gavnø Bøndergods af Gavnøs Ejer, N. Trolle.) Endvidere 1 Gaard i Tommestrup i Stevns, hvortil saedes 2 $\bar{u}$ hart Korn = 8 Tdr. Byg, og 1 $\bar{u}$ Havre = 40 Skpr. eller 6 $\frac{2}{3}$ Td., hver Tønde = 6 Skpr.; den havde Eng til 2 Læs Hø og skyldte aarlig 18 Sk., men den er fragaaet Kirken i Lindenowernes Tid. „3 smaa Boder i Næstved, som skylder thilhobe 6 Mk.“. De omtales endnu i Gavnø Tingbog 1720, som hørende til „de fattiges

*) Naar man kender Gravskriften over Knud Thotts 2. Hustru, Birgitte Skeel, er man ikke i Tvivl om, hvem Forfatteren til Thotts er — det er Præsten i Tølløse, Hr. Magister Peder Hansen Cappels smaglese Veltalenhedskunst.

Boder*. „End 3 Skpr. Land, som Degnen bruger, fordi han holder Kirkens Klæder rene“.

Efter at vi nu har omtalt Kirken begive vi os ind i *Præstegaarden*. Denne laa efter Ildebranden 1691, og sagtens fra ældgammel Tid, hvor den endnu ligger, syd for Kirken. Den brændte atter Onsdagen den $\frac{3}{1}$, 1714, da ogsaa Degnegaarden og 3 nærliggende Bøndergaarde brændte.

Ifølge Bonde Hansens Vidne paa Tinget den $\frac{11}{1}$ s. A. begyndte Ilden mellem 6 og 7 Slet, Aften, i et Halvtagshus til Præstegaarden — „hvor der ikke var nogen Anledning til at komme med Ild eller Lys, da der ingen Kreaturer eller nogen Slags Tøj beroede der“ — (Vidnet mener, Ilden er paasat). „Det var en flyvende Storm, og da de ej kunde faa Vand i en Fart — sagtens var Brønde og Gadekæret tilfrosne — gik der Ild i Taget, og snart stod hele Gaarden i Brand, saa ingen Mennesker kunde blive derinde og redde noget; han var nær selv bleven kvalt af Ild og Røg — dog reddedes noget Kvæg og Hestene, som blev slaget løse og løb paa Gaden, undtagen en lille Horsplag, som brændte tilligemed Svin og smaat Kvæg, item Kornet paa Lofted saa vel som i Laden, ligeledes brændte Foderet Hø og Halm, altsammen“. „Gaarden var en skøn og velbygget Gaard i alle sine 4 Længer, og af Præsten selv opbyggt siden den for nogle og 20 Aar tilforn blev afbrændt, og bestod af 87 Væggerum (Fag) foruden Luder“) og et Halvtagshus paa 5 Fag, og der blev ikke saa meget som et Løsholt igjen“. Af Boskabet reddede „den gode Mand“ kun Sengklæder til et Par Senge, men ingen Sengsteder, Kister eller Skabe, item meget andet godt Boskab, som alt brændte“. Det samme vidner Bonde Hansens Medfølgere, Laurids Nielsen Smid og Jøp Hansen, hvis Gaarde ogsaa brændte. — Ved denne Ildebrand brændte ogsaa Gehejmemaal Knud Thotts og Cidsel Lunges Legatbreve.

Vejlø Præstegaard ombyggedes af den forrige Sognepræst Thomas Rørdam, som opførte en smuk Stuelænge i Villastil 1887, med en Bekostning af 22,000 Kr. ialt.

Samtidig med Præstegaarden brændte Degneboligen. Den laa ligesom nu øst for Kirkegaarden, dog lidt sydligere i den nuværende Skolehave, hvor der ogsaa er fundet Grundstene m. m. af en tidligere Bygning. Den bestod efter Bonde Hansens og Medfølgeres Vidne paa Tinget „af 4 skønne Længer, tæt og velindbyggede, ialt 41 Fag, hvilken udi samme Minut, som Præstens Gaard blev andtendt, andtendtes og blev i Aske lagt af den umilde Ild og flyvende Storm, saa der ikke blev saa meget som en Sticke tilbage“. Ogsaa her brændte al Sæden og omtrent alt Indboet. Da Degnen ikke fik den sædvanlige Hjælp, tillodes det ham at sætte Bækken ved Kirkedørene i Sjællands Stift til Hjælp til Genopførelsen. Degneboligen stod efter Genopførelsen til 1816 (dog betydelig forbedret af Degnen Normann i 1770erne), da den nedreves og den forrige Skolebygning opførtes, som 1870 afløstes af den nuværende Skole, der kostede ca. 7000 Kr.

Hvor det oprindelige *Tinghus* laa i Byen kan ikke mere paavises, men efter en Sag mellem Tingskriveren Nicolaj Nielsen og „Peder Smed“ 1697 synes det at have ligget i den vestlige Ende af Byen, lidt vest for Kirken, vistnok hvor nu Huset Matr.-Nr. 21 ligger; senere (1771) flyttedes det op i Huset Matr.-Nr. 13 nordligst i Byen, hvilket Hus nu er nedrevet, og 1812 henlagdes Tinget til Gavnø. Derimod vides det, hvor

*) En lav Udbygning fra en Længe, hvis Tag fortsattes næsten helt ned til Jorden.

Byens ældste Skole laa, der tillige var Bolig for Tingskriverne, da disse indtil 1793 var Lærere derved. Den laa nemlig paa nordre Side af Vejen fra Svendstrup ved Indkørselen til Byen og angives i Jordebogen 1862 at være Huset Nr. 19. Efter Pastor Borchs Indberetning til Bispearkivet 1738 er den oprettet af Gavnøs Ejer, sikkert af Hendrik Lindenow eller Hustru, da der i deres Legatbrev af $10\frac{1}{4}$ 1657 tillægges Skolemesteren i Vejlø at nyde Renten af 300 Rdl. til 6 pCt. foruden 2 Rdl. til Papir, ialt 20 Rdl., og der saaledes den Gang maa have været ansat eller bestemt at skulle ansættes en „Skolemester“ i Byen. En gammel Tavle med Inskription, som er funden ved Huset og nu opbevares paa Gavnø, men i Stumper og Stykker, kan ikke læses.

Skolen var ved Gavnøs Fallit 1736 Byens bedste Hus, bestaaende af 10 Fag Bindingsværk med Tegtag, og vurderet for 38 Rdl. Den havde 3 Værelser foruden Skolestuen og var tillagt „en liden Kaalhaage“, indhegnet med Risgærder. Tidens Tand havde dog 1780 — som et over den afholdt Syn af $10\frac{1}{8}$ d. A. udviser — gnavet slemt paa den. Døre og Vinduer var utætte, Loftet raadent, og Skorstenen omtrent nedfalden, ja Tavlen sad saa løst, at „Skolemesteren“, Ole Knudsen Normann, paastaar overfor Synsmændene, at et 7 Aars Barn kan nedrive den med en Finger. Maaske er den kort efter falden ned og har ligget i Jorden indtil den nu for faa Aar siden fandtes — men længer end til 1793 har den gamle Skole næppe været benyttet, da Skolen fra den Tid etableredes i Degneboligen.

Imellem Skolen og Degneboligen laa 2 eller 3 Gaarde, samviblandt Vidnet fra Branden 1714 Bonde Hansens ogsaa laa, og som brændte samtidig for neppe mere at opbygges, da nemlig Byens 14. Gaard forsvinder i Tidsrummet mellem 1690 og 1727, ifølge de 2 eneste Jordebøger over Godset i dette Tidsrum. Bonde Hansen blev, som foran omtalt, selvbestalt Vært i Byens Smugkro og fik maaske et Hus opbygget paa sin gamle Gaardsplads; han boede i alt Fald i Nærheden af Degneboligen ifølge et Tingsvidne af Degnen Gyrrstings Karl, Peder Brun²⁰⁾ af $12\frac{1}{2}$ 1733. Denne vidner nemlig, at da han gik og arbejdede i Degnehaven, hørte han Bonde Hansen gaa nedenfor Havegærdet ved „Kiellingedammen“ og bande sin Moder sigende: „Diæfelen skulde partere hende, for hun er en H . . . og en Canaille“ osv. „Kiellingedammen“ maa altsaa være der, hvor Asylet nu ligger, og hvor for indtil 40 Aar siden Fattighuset laa paa en sid og sumpig, nu opfyldt Grund, og som nok for ca. 170 Aar siden kunde have været en Dam. Dette bestrykes yderligere ved et andet Tingsvidne af $11\frac{1}{2}$ 1708, hvor der omtales en *Træbro* over Vejen ind til Byen fra Svendstrup, syd for Gaarden, nu Matr.-Nr. 3, sagtens har Vandet fra den højereliggende nordre Del af Byen passeret denne Bro, inden det samledes i „Kjellingedammen“.

Anledningen til Omtalen af denne Bro er det brutale Overfald²¹⁾, som Captain Herbst, der kom til Byen med et Kompagni „Landsoldiat“ fra en Mønstring ved Ringsted, her begik om Aftenen den $5\frac{1}{2}$ 1708 paa flere af By-mændene, som han gennempryglede med sin Stok og saarede med sin „Korde“, da de ikke vilde give ham flere Vogne til Befordring af hans Sager, end Amtmanden havde forlangt, at Bønderne skulde præstere, hvorfor de forlangte at se hans Ordre fra Amtmanden. „Skal jeg lade Eder se mine Ordre, I skal snart faa dem at se“, sagde Captainen, „trak saa sin Korde og pryglede dermed løs paa 3 Mænd, som han hug store Saar i Hovedet, saa de „strømlødt“, og bød sine Underofficerer gøre ligesaa og prygle de andre af, hvad de og gjorde“. Dette

vidner Ladefoged Peiter Sivertsen, som boede der i Byen, og som forresten selv fik adskillige Hug, da han vilde tale Bymændenes Sag. Imidlertid var Løjtnanten gaaet i Byen for at hente Sognefogden, der skulde anvise Soldaterne Kvarter. Han møder Degnen Hendrik Pedersen Boldt ved Gadebroen og spørger ham ad, hvor Sognefogden boede, hvortil Degnen svarer, idet han viser paa Gaarden lige nord for (Matr.-Nr. 3) og siger: „Der bor Fogden“, hvorpaa Løjtnanten løb ind og hentede ham. I det samme kom Captainen tilbage og mødte Sognefogden — Peder Nielsen hed han — lidet fra hans Port, og medens han gik til ham, tog han sin Hat af med største Dybhed, saa Fjæren slæbede paa Jorden, sigende: „Goddag, du olde fürste!“, tog Sognefogden ved hans venstre Øre og trak ham op i Strædet, hvor Soldaterne var stillet op og raabte: „Du olde Hund, skal jeg passe Dig op, eller skal Du passe mig op! Skal mit Folk ligge paa Gaden her i Nat?“ — hvortil Sognefogden svarede: „Gode Hr. Captain! Jeg vidste ikke Eders Ankomst, før én kom løbende til mig og sagde mig det, saasom Hr. Captainen ikke havde ladet vare for sig“ (meldt af Ankomst). Da slog Captainen Peder Nielsen, først under hans venstre Øre og saa under hans højre, saa den stakkars gamle Mand nær havde „singled“ (segnet) til Jorden, og hvert Slag skrald saa højt, at det kunde høres langt neder paa Gaden“, og sagde Captainen: „Saa skal Du ha' din olde (gamle) Hund, Du har vel fortjent det!“. Men denne Medfart var dog mere end Bønderne vilde taale. Medens Captainen med sit Mandskab laa over i Byen om Natten, blev Sagen meldt for Herskabet, og Ridefoged, Sør. And. Pedersen, kom tilstede næste Morgen inden Captainens Bortrejse, og tog en foreløbig Rapport over det passerede, som senere fuldstændigere oplyses ved Tingvidner. Herskabet forfulgte Sagen, som først endtes ²¹ 11 1708 ved Hjemtinget, hvor Kaptainens Fuldmægtig, Sør. Rasmus Andersen i Nykøbing paa Falster, (hvor Kaptain Herbst boede) paahørte Dommen, der lød paa 3 × 12 Lods Sølv i Bøde. Fuldmægtig Andersen protesterede vel mod den afsagde Dom, men om Kaptainen slap fri for Bøden kendes ikke — den gamle Tingbog taler ikke mere om denne Sag.

Som foran nævnt blev der af de 2 til Vejle Skov udflyttede Gaarde oprettet

AVLSGAARDEN VEJLØGAARD,

beliggende straks ved Stranden ud for Hestevaad — Overkørselen til Enø. I Sommeren 1786 nedreves nemlig den ene af disse Gaarde med Undtagelse af Stuelængen, der indrettedes til Bolig for en Opsynsmand ved Skoven. Lidt sydligere byggede Kammerherre Reedtz-Thott samme Sommer en ny Gaard af samme Størrelse som Ydernæsgaarden, der blev indrettet ligesom dens tilkommende Beboer, Godsforvalter ved Gavnø, Hr. Knudsen, ønskede den. Stuelængen var af Egebindingsværk med brændte Sten, 19 Fag af 14 Alens Bredde og med mindst 9 Værelser forsynet med Kakkellovne, Bryggers og Bagers med 2 Bagerovne, 1 Maltkølle og med en derover indrettet Korntørreovn. Ladelængen, ogsaa 19 Fag af Egebindingsværk, men med raa Sten; 2 Udlænger til Stalde og Materialhuse, hver paa 15 Fag, var ligeledes af Egebindingsværk og af raa Sten. 4 Aar senere nedreves den 2den Gaand, ligeledes med Undtagelse af Stuelængen, der indrettedes til Beboelse for en Husmand og tillagdes lidt Jord, medens Resten lagdes under *Vejløgaaarden*, som den nu kaldes. Det foreløbige Fæstebrev til Forvalter Knudsen af ^{8/7} 1786 ombyttedes med et nyt af ^{13/11} 1790, gældende for hans og Enkes

Levetid, dog med Ret for Fæsteren og hans Enke til at afstaa Gaarden, til hvem de vilde, og tage hvad Afstaaelse, de kunde faa, uden at Herskabet i nogen Maade vilde lægge Hindringer herfor. De 2 Gaardes Areal udgjorde 154 Tdr. Land med 14 Tdr. 6 Skpr 1 Fdkr. $2^{17}/_{30}$ Alb. Hartkorn, og den aarlige Afgift var som for de 2 gamle Gaarde 6 Tdr. Byg, 3 Tdr. Havre, 2 Lam, 2 Gæs, 8 Høns, 4 Snese Æg, 2 Skpr. Gaasehavre og 4 Rdl. i Hoveripenge, hvorfor Godsforvalteren dog befriedes 1791. Samme Aar fæstede Knudsen Fiskeriet i Basnæs-fjorden med Ret til Brugen af Fiskeriredskaberne i Nylandshuset, som Aaret tilforn var nedfaldet, og endvidere Græsningen i Ellevænget ved Sipperup, alt for 31 Rdl. Kammerherren tog imidlertid den Bestemmelse at opbygge Nylandshuset til Beboelse for Godsets Skytte, hvad det ogsaa blev. Dette gav Anledning til den 1. Kurre paa Traaden mellem Godsejeren og Godsforvalteren, der hidtil havde levet i den fineste Forstaaelse — dog gik det endnu venskabeligt i nogle Aar. Hr. Knudsen var et godt Hoved og forstod „at give den beskedne Tjener“, men saa fint som forhen gik det neppe mere. Kammerherren havde gode Øjne og lod sig neppe helt dupere af sin beskedne „Godsinspektør“, som han fra 1791 kaldtes, og pludselig forlod Knudsen Gavnø som Godsforvalter den $1/_{16}$ 1793, efter at han havde erholdt Bestalling som Prokurator og var bleven Branddirektør over Præstø Amt, hvad han især skyldte gamle Amtmand Bielcke i Næstved, hvis Fuldmægtig han tidligere havde været. Han opnaaede dog inden sin Fraflytning at faa Fiskerhuset ved Nylandshuset overdraget, og drev nu Fiskeriet med Kraft ved flere lejede Fiskere. Da saa Abbednæs og Gavnø Fiskere 1794 kom der og fiskede før 1. Maj, hvad de efter hans Kontrakt ikke maatte, bemægtigede „Godsinspektøren“ sig deres hele Draet, det var den 2. Kurre paa Venskabstraaden, og den 3. kom snart efter. Til Vejlegaarden hørte ca. 20 Tdr. Land Skov — Hyllebanksskoven —, hvor Knudsen havde Lov til at hugge Brænde til Husbehov, men der synes at være medgaaet meget Brændsel til de førnævnte 9 Kakkellovne, i alt Fald mere end Kammerherren syntes om, og da Knudsen atter hugger løs i Skoven i Slutningen af Maj, uden at være ham udvist, lod Kammerherren ham stevne den $5/_{16}$ 1794, og dermed begyndte en hidsig Proces, som varede i omtrent 2 Aar. Knudsen anlagde Kontrasag mod Kammerherren, fordi denne havde tilladt Abbednæs Fiskere at fiske i Hestevaad og Bruhns Hule, som hørte til hans lejede Fiskeri under Vejlegaarden. Kammerherren, som ikke havde nogen Genpart af Knudsens Fæstebrev paa Vejlegaarden eller af Lejekontrakten paa Fiskeriet i Basnæs-fjord, forlangte disse udleveret til Rettens Oplysning og deponeret hos Tingskriveren, Normann, men Knudsen vil ikke udlevere „saa kostbare Dokumenter“, da der ingen Sikkerhed er ved Tinget for dem, „fordi Birkeskriveren er en gammel afskediget Skolelærer, og hverken eksamineret, beediget eller kongelig konfirmeret Jurist, og derfor ej kapabel til at forestaa Embedet som Birkeskriver“ — „hvilket“, fortsætter Knudsen i et uartigt Indlæg, „efter Forordningen af $3/_{16}$ 1786 har Birkerettens Fortabelse til Følge“ — „men dette er sagtens en Følge af Kammerherrens Besparelssystem“. Kammerherrens Sagfører, Hansen, Herlufhillegaard, der først var engageret af Knudsen i den $7/_{16}$ s. A. nedsatte Kommissarialret, men allerede $21/_{16}$ s. A. overtog Hvertved for Kammerherren, siger i et Retsmøde om Knudsen, „at han har tjent saa godt ved Gavnø, at han magelig kan lønne Halvdelen af Danmarks Jurister“, endvidere paataler han Knudsens Utaknemmelighed mod sin Velgører, Kammerherren, hvem Knudsen truer med „fremdeles at ville hugge Brænde og Bygnings-

tømmer til Gaardens Behov uden dennes Udvisning i Skoven". Knudsen sendte Kammerherren et Brev, dat. Vejløgaard den $14/6$ 1794, hvori han bedrøjer denne:

1) at Kammerherren ikke efter Løfte vil give ham Nylandshuset, som han efter Forordningen af $8/6$ 1787 mener sig berettiget til, men som Kammerherren nu vil have til Bolig for Godssets Skytte,

2) at Kammerherren har fornærmet ham og hans Nabo, Fisker Ole Jensen, som med ham i Forening har Fiskeriet i Basnæsfjord i Forpagtning, og vil ikke tillade, at Abbednæs Fiskere fiske her,

3) at han efter sit Fæstebrev tilkommer fornødent Brændsel af den paa hans Gaards Grund værende Skov „uforhindret at nyde". Sluttelig beder han Kammerherren skriftlig meddele ham i Løbet af et Par Dage, om han vil lade ham nyde disse Rettigheder, da han ellers tvinges til at søge dem, hvor nødig han vil, eftersom han skylder Kammerherren stor Bevaagenhed.

Ved et $30/11$ 1794 foranstaltet Syn af 4 uvillige Mænd over Vejløgaardens Skov og Knudsens aarlige Forbrug, ansattes sidste til 26 Favne, og Synet formener, at Skoven godt kan taale 30 Favnes Udvisning aarlig, men Kammerherren vil ikke yde Knudsen saa meget, og forlanger $30/12$ s. A. ved sin Sagfører, Hansen, et Syn paa 8 Mand udmeldt. Dette, hvoraf de 6 er Forstmænd, syner i Knudsens og Godsforvalter Kevselholms (Gavnø) Overværelse Skoven den $26/2$ 1795 med det Udfald, at de fødte 2 Favne Gavntømmer til 4 Mand Synet; dog var det ikke saa meget Brændselets Kvantum som den Frihed, Knudsen havde taget sig til at hugge uden Udvisning, som Kammerherren nu er saa meget imod.

Efter at Striden havde varet i omtrent 2 Aar, kom det til Forlig mellem Parterne ved Hjemtinget, $27/3$ 1796, saaledes:

Kammerherren frafalder Sagen om ulovlig Skovhugst mod Knudsen og tilsikrer ham at nyde aarlig 16 Favne friskt Bullebrænde, 10 Favne Grene do. og 2 Favne Gavntømmer af Eg og Bøg efter hans eller Godsforvalterens Udvisning hvert Aars $12/9$ eller $12/11$.

Knudsen dømmes til at betale 2 Rdl. til Sognets fattige og opgiver sin Kontrasag om ulovligt Fiskeri i Sønderfjorden, saa Kammerherren faar Ret til at fiske eller „fiske lade" til enhver Tid i Basnæsfjorden, uden at Knudsen som Fæster af Fiskeriet i Basnæsfjorden skal kunne forhindre det. Han frafalder tillige Kravet paa Nylandshuset mod at Kammerherren selvfølgelig gav Afkald paa den af Knudsen herfor tilbudte Afgift. Bøden betalte Knudsen $12/6$ s. A., og saaledes endte denne bitre Fejde.

Siden levede Hr. Knudsen og Kammerherren i god Forstaelse til sidstnævntes Død Aaret efter. Senere steg Prokurator Knudsens Anseelse og Magt endnu mere, saa han endog $13/3$ 1800 ansøger Kancelliet om Tilladelse til at erholde en lukket Stol i Vejlø Kirke, hvad Herskabet paa Gavnø ikke synes at have havt noget imod; men hvorvidt han fik den, vides ikke. 1809 blev Knudsen en Tid konstitueret Birkedommer paa Godset. Han blev en rig Mand og vilde ogsaa nok have at andre skulde vide det. Hans Datter, den smukke, men letsindige Petra Sofie, blev $21/12$ 1804 gift med Ejeren af Engelholm i Snesere Sogn, Kancellisekretær P. B. Petersen, senere tillige Ejer af Bækkeskov og Oremandsgaard, men Forholdet mellem Ægtefolkene var ikke lykkeligt, og da det holstenske Rytter i Aarene 1811—13 var indkvarteret her paa Sjælland, laa en ung Løjtnant Saxesen med sin Afdeling indkvarteret paa Engelholm. Denne unge

Mand vandt nok Fruens Gunst i mere end tilladeligt Forhold, hvilket skal have ført til Skilsmisse mellem hende og Kancellisekretæren. Hun sikredes en aarlig Pension ved Renten af 25,000 Rdl., som blev prioriteret i Engelholm, rejste til Holsten og giftede sig med Løjtmanten, der senere skal have forladt hende, saa hun døde i Elendighed i Kjøbenhavn i Begyndelsen af 1840erne. Men alt dette saa den mægtige Knudsen ikke; han døde i Sommeren 1812 og begravdes den 20de paa Vejle Kirkegaard. Hans Enke beholdt Gaarden til 1816, da hun afstod den til den forrige Skovfoged i Vejle Skov,

2) Claus Bramer, der døde 1824; men hans Enke beholdt Gaarden til 1831, da hun afgav den til den sidste Birkedommer ved Gavnø Birk,

3) Jens Lütken, fhv. Godsforvalter ved Gavnø. Han svarede ifølge Jordebogen af 1833 kun 25 Tdr. Rug i Forpagtning af den godt 150 Tdr. Land store Gaard, hvorfor han dog snart befriedes, da han efter Jordebogen af 1844 havde den „uden Afgift som Løn for Birkedommertjenesten“. Lütken mindes endnu af de gamle som en saare elskværdig Mand*).

Ved hans Død overtog Baroniet i et Par Aar Driften af Gaarden og indtog største Delen af Hyllebanksskoven under Vejle Skov, saa at Vejlegaard senere indtil 1890 kun bestod af 134¹/₂ Td. Land med knapt 11 Tdr. Htk. efter Matr. af 1844; da fæstedes den 11¹/₂ 1848 af

4) Lauritz Høberg Wildt paa 50 Aar for en aarlig Afgift af 30 Tdr. Rug og 30 Rdl. i Hoveripenge. Han beholdt Gaarden til 1¹/₂ 1874, da han udkøbtes for Resten af sin Forpagtningstid af Gavnø nuværende Besidder mod en Erstatning af 45,000 Rdl. Han flyttede nu til Næstved, men døde allerede den 20de s. A. og blev begravet paa Vejle Kirkegaard. Hans Hustru, Charlotte C. S. Jensen, var en Datter af Skolelærer i Vejle M. Jensen.

Fra 1874 til 1886 drev Baroniet selv Vejlegaard ved Forvalter *Knud Julius Linde*. I hans Tid begyndtes Ombygningen af Vejlegaardens Udlænger, saa at det nu er en anselig og smuk Gaard; saaledes byggedes Kostalden 1879, Mejrtilængen, Material- og Hestestalds- og Ladelængen 1881. I den nuværende Forpagters Tid opførtes Svinestalden 1887 og Kornmagazinet 1895. Det gamle Vaaningshus repareredes, men ligger nu som en Fløj foran selve Avlsgaarden.

1886 bortforpagtedes Vejlegaard til fhv. Dræningsmester

5) And. Mortensen. I hans Tid er Vejlegaard forøget med ca. 100 Tdr. Land Agerland fra de nedlagte Gaarde Matr.-Nr. 10 og 11, ligesom ca. 70 Tdr. Land af Nylandsmosen, der støder op til Gaardens Avling, er henlagt dertil, saa at Gaarden nu er 306 Tdr. Land med ialt 21 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk., hvoraf dog ca. 20 Tdr. Land er Skov. Forpagter Mortensen er gift med Fernanda Raugerth, Datter af fhv. Forpagter Raugerth, Rosendal.

DYBSØ

— i Valdemar den 2.s Jordebog af 1231 kaldet Dyupsø — har en Størrelse af 216¹/₂ Td. Land med 11 Tdr. 4 Skpr. 2¹/₂ Alb. Htk. efter Matriklen af 1844; efter Matriklen af 1664 14 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr., der efter Matriklen af 1688 som en mærkelig Undtagelse forhøjes til 16 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb.; dette Øens Hartkorn har siden 1690 hørt under Gavnø Hovedgaards frie Takst. Ved For-

*) En Mindertavle over Birkedommer Lütken (født 14de 1798, død paa Vejlegaard 7de 1845) er be-
kostet af afdøde Baron O. Reedtz-Thott og indmuret i Kirkens nordre Mur bag Sakristiet.

arbejderne til Matriklen af 1664 deltes Øen i 3 Marker: Sønder Hovvænge, Nordenvænge og Fælleden; ved Opmaalingen 1682 deltes den kun i 2 Marker: „Sønderhøufvit“ og „Nørremarken“. Høsten paa Øen taksredes i Engtakseringen s. A. af de 8 edfæstede Taksationsmænd til 36 Læs Hø, men Gehejmerraad Knud Thott opgiver, at der høstes 100 Læs godt Hø paa Øen, og dette er formentlig Grunden til dens forøgede Hartkorn 1688.

Ifølge et ved Vejlø Kirke optaget Sognevidne 1490 oplyses, at „Øen har ligget i rolig Hæfd til Roskilde Bispebord i over 50 Aar“; man skulde heraf næsten slutte, at den er skænket Roskildebispen af Kronen som en Erstatning for Bisp Lodehats Gave (Svinø) til Gavnø Nonnekloster 1410. Ved Reformationen er den atter kommen under Kronen, der ved „Kongens Gjenbrev“ af 17¹² 1607 mageskiftede den til Henrik Lykke, Gisselfeld, for andet Gods²²⁾. Længe laa Øen ikke under Gisselfeld; den kom snart under Gavnø²³⁾. Tiden nævnes ikke, men da Hans Lindenow ²⁴⁾/₃ 1614 tilbagekøbte sin Søster Sofies Arvepart — Svinø med mere — laa det nær for ham at søge den endnu Gavnø nærmere liggende Ø Dybsø erhvervet, om ikke for andet, saa for at have Eneretten til Fiskeriet i Fjorden, som i de Tider var en meget skattet Besiddelse. Øen nævnes da ogsaa ved Skiftet efter nævnte Lindenow ²⁵⁾/₃ 1643 under Gavnø Bøndergods og beboedes da af de 2 Brødre Jørgen og Hans Holst, som gav hver 1 Td. Smør i Landgilde. — 1607 havde den ogsaa 2 Gaarde, som gav hver 6¹/₂ Mk. og 2 Tdr. Havre. Efter Matriklen af 1664 skal Øen have havt 3 Gaarde — skal snarere være 2 Gaarde med 3 Beboere — da Jordebogen i Rigsarkivet af 1662 siger: „Paa Dybsø Insul (o: Ø) har fhn. været 2 Gaarde, som nu er ødelagt, gav ellers hver 1 Td. Aure“; saa Matriklen tager sikkert fejl, saa meget mere som Øen 1607, 1643 og 1662 kun havde 2 Gaarde; der har næppe nogensinde været flere. Ved Skiftet ²⁶⁾/₃ 1657 efter Henrik Lindenow beboedes Øen kun af 1 Mand; den ene af de foran nævnte Brødre, Jørgen Holst, der gav 1 Td. Smør i Landgilde; men mærkeligt nok regnedes den her til Vester Egersborg Sogn.

1682 beboedes Øen atter af 2 Mænd, Laurids Jensen og Hans Rasmussen²⁷⁾, og Engtakseringen s. A. nævner ogsaa 2 Gaarde. Sagnet vil vide, hvad Professor Becher ogsaa anfører i „Danske Herregaarde“ under Gavnø, „at nævnte 2 Mænd kunde ikke nære sig for Rotter“, og at Gaardene derfor blev nedlagt omkring 1690; men kunde Gehejmerraad Thotts Udtalelse om Øens 100 Læs godt Hø ikke være et Fingerpeg til at vise den egentlige Aarsag til Gaardenes Nedlæggelse og Øens fremtidige Anvendelse som Græsgang for Gavnø, en Anvendelse, som vist allerede var begyndt, da her 1688—90 nævnes en „Ladefougit“ Hans Kristensen paa Dybsø²⁸⁾ og 1694 som Bestyrer af Øen Kristen Nielsen Andeløv²⁹⁾, og hvem kan de vel bestyre Øen for, uden for Ejereren af den, Gehejmerraad Thott, som altsaa har benyttet Øen selv. Vist er det, at siden den Tid anvendtes Øen som Græsgang for Hovedgaarden Gavnøs Kvæg, og dens Hartkorn regnes ogsaa i Jordebogen over Gavnø af 1690 under „Gavnø frie Takst“. Et gammelt Regnskab fra 1703 oplyser, at der den Sommer var 137 Stude og 1 Ko græssende der paa Øen. Gavnø Tingbog oplyser endog, at Øen ogsaa brugtes til Græsning baade for Lam og Svin; der blev derfor 1734 bygget en Svinestald paa Øen og ansat en Vogter. Tømmeret hertil var ligesom 1725 købt fra Skovmølle Skov under Grevensvænge. Af de nedrevne Gaarde var der dannet en „Hollænderilænge“ til Ly for Kvæget i daarligt Vejr; denne vides 1725 repareret, men var ved Gavnø Fallit

1736 øde og nedfalden, og Græsningen bortforpagtet til Svinø Mænd for 160 Rdl. Fra Grev Thotts Tid brugtes Øen fremdeles til Studedefning til ind i dette Aarhundrede, men fra $\frac{1}{5}$ 1811 til $\frac{1}{5}$ 1830 var den bortforpagtet for 200 Rdl. aarlig til fhv. Udrider ved Gavnø Rasmus Jensen, da Gaardmand i Aaderup. Siden har Øen stadig været udlejet til Græsning for Omboendes Kreaturer, hvorved den har indbragt Godskassen omkring 1000 Kr. aarlig.

BASNÆS

— i de ældste Arkivregistraturer skrevet Batsnees og Bastnees, senere skrevet Basnis, Bassenæs og af Pastor Hammer Bassønæs²⁷⁾. Da „Vignsor“, før Inddæmningen 1690 skete, skar sig op nord om Byen med en Arm opad mod Svendstrup, og en anden Fjordarm fra Basnæsfjord skar sig ind øst for Byen lige op til den gamle Svendstrupgaard, har Byens Tilliggende med Rette kunnet kaldes et Næs, som udgør den ene Del af Byens Navn. Hvis nu Sagnet har Ret, hvad de endnu i vor Tid gjorde Fund bekræfte, at der vest for Byen paa en fremspringende Pynt (Gdn. Matr.-Nr. 1) laa en Borg, der i Middelalderen tilhørte den ansete Bassetlægt, saa er Navnets Oprindelse forklaret ved: Basset Næs.

Efter Sagnet boede her den vældige Søkrigeræt Bassæ paa Basteborg eller Bastnees, som den skrives i Arkivregistraturerne, hvoraf samme Steds nævnes Torstejn Bassæ, som 1348 maatte oplade Kong Valdemar Atterdag alt det Gods, som han og Brødrene, Man og Sten, havde faaet i Pant af den rige Fru Christine i Lou, Hammer Sogn²⁸⁾. Den bekendte Jep Basse, en af de 4 Rigsforstandere under Valdemar Atterdags Udenlandsrejse 1352, nævnes som Ejer af Batsnees, Svendstrup, Uglerup o. fl. Gaarde; men hverken han eller de foran nævnte 3 Brødre boede da paa Basteborgen, som vistnok er bleven indtagen og nedbrudt af Grev Johan af Holsten i Danmarks kongeløse Tid 1332–46, da han nemlig bekrigede og ødelagde alle de Borge, hvis Besiddere ikke erkendte ham for deres Herre — og dette passer ogsaa godt med Arkivregistraturerne, hvor Stedet omtales som en „Grund“ eller som Ruinerne af en befæstet Gaard eller Borg. Efter Basteborgs Ødelæggelse byggede og boede Slægten paa Svendstrupgaard og dens Tilliggende i Bastnees er da lagt under Svendstrupgaarden.

Samtidig ejede Niels Egesen til Valdorp²⁹⁾ (Vallerup i Gimlinge Sogn, Flakkebjerg Herred), senere i Thy, Jord i Byen, endog en Del af selve Grunden, hvor „Bastnees“ eller Basteborgen havde staaet. Ligeledes ejede Niels Carlsen af Vaaben³⁰⁾ (ved Carlsgab) Jord i Bastnees, men begge disses Besiddelser afhændedes 1356 paa Landstinget til Kong Valdemar. Hans Datter, Dronning Margrethe, lagde Kronens Besiddelser i Basnæs under Gavnø Nonnekloster ved dets Stiftelse, men den største Del af den nuværende Bys Tilliggende er fra den af Gehejmerraad Thott 1691 nedlagde Svendstrupgaard.

Efter Stiftsbogen af 1567 ejede Kirken i Vejlø 1 Gaard i Byen; den største Del af dens Tilliggende var Eng, hvilket ses deraf, at der til nævnte Gaard kunde høstes 18 Læs Hø, medens der kun var Agerland til 6 Skpr. Udsæd „hart Korn“. Samme Gaard nævnes 1584 i Lindenows Skøde paa Gavnø, saa vel som i Matriklen af 1664 som tilhørende Kirken i Vejlø; den blev i Slutningen af 1660erne lagt under Gavnø Gods af Hr. Niels Trolle.

Byen havde efter Lindenows Skøde 1584 kun 6 Smaagaarde til Gavnø, hvoraf de 5 gav hver i aarlig Landgilde 6 Mk. 9 Sk., den 7de gav 7 Mk. 5 Sk.,

foruden Kirkens Gaard; desuden var der 2 Huse med Jord, som gav hver 1 Td. Havre. Samme Antal Gaarde og Huse havde Byen ved Skiftet 1643, men allerede 1660 var der kun 5 Gaarde foruden Kirkens, hvoraf 1 rigtignok er af omtrent den dobbelte Størrelse som de andre 4, nemlig med 6 Tdr. „ Skp. $1\frac{1}{2}$ Fdkr. Htk., mod 4 à 3 Tdr. 1 Skp. $2\frac{1}{2}$ Fdkr. Til Gengæld havde Byen nu 3 Huse med Jord; det ene er sikkert tilkommet i den nedlagde Gaards Sted; den store Gaard svarede 12 Mk. 2 Sk., medens hver af de andre svarede som i 1584 6 Mk. 9 Sk.

Samtidig ejede Herlufsholm 3 Smaagaarde og 4 Huse i Basnæs med Htk. efter Matriklen af 1664: 16 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr., der dog ved Matriklen af 1688 nedsattes til 6 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. Hele Byen havde saaledes ialt 9 Smaagaarde og 7 Huse i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede.

Efter Svendstrupgaardens Salg til Gavne 1691 nedlagdes inden 1709 saavel Hovedgaarden som Bøndergaardene hersteds, og det meste af deres Jorder lagdes under Basnæs, hvortil de sikkert hørte i den gamle Bassøgaards Tid; kun et Areal paa 31 Tdr. Land forblev til Byens 12 Huse, saa hver fik et Tilliggende af godt 2 Tdr. Land.

Efter Jordebogen af 1727 havde Basnæs 9 Gaarde og 5 Huse, alle med et Kornvænge; 1750 havde Byen fremdeles sine 9 Gaarde, men nu 6 Huse med 7 Beboelser, 1775 og 1800 havde Byen 8 Huse, 1825 10 Huse, alle med Jord, 1 med 10 Tdr. Land, 6 hver med $2\frac{1}{2}$ Td. Land, 2 med $1\frac{1}{2}$ Td. Land og 1 med 5 Tdr. Land, medens Gaardenes Antal stadig er 9. Efter Jordebogen af 1844 havde Byen sine 9 hele Gaarde, 1 Hus paa godt 6 Tdr. Land, delt til 2 Beboere. Nylandshuset, som fhn. regnedes til Vejle — 6 med 2 à 3 Tdr. Land, 2 med $1\frac{1}{2}$ Td. Land, 2 Huse uden Jord til 3 Beboere samt 2 do., opførte af Ejerne selv. Efter Jordebogen af 1862 var her 8 Helgaarde, 1 Gaard var delt til en Parcel paa godt $2\frac{1}{2}$ Td. Htk. og 3 Parceller paa hver ca. 6 Skpr. Htk., 8 Huse, som forhen, med Jord og nu 6 Huse uden Jord.

Nu 1900 har Byen 6 Helgaarde over 6 Tdr. Htk., 4 Gaarde mellem 1—3 Tdr., 2 Huse over 4 Skpr., 7 do. mellem 1—4 Skpr. og 14 Huse uden Jord, hvoraf kun 1 Gaard er Arvefæste, de øvrige Gaarde og Huse er Fæste, Leje eller Forpagtning. Byens Areal, opmaalt 1782, udgjorde ved Udskiftningen 1796 af Landinspektør N. H. Munch omtrent 628 Tdr. Land, hvoraf Skoven indtog de 38; det dyrkede Areal udgjorde efter Jordebogen 1862 585 Tdr. Land; der henlaa saaledes til Byens Grund og Veje kun et Areal af 5 Tdr. Land; Byen havde da heller kun én Vej. Senere er der tilplantet et større Areal med Skov. Ved Opmaalingen til Matriklen af 1688, som fandt Sted $26\frac{1}{2}$ 1682 ved Konduktørerne Harder Høech og Løjtnant Ptuels, havde Byen kun 2 Marker, som hvert Aar afvekslende dyrkedes med Rug og Byg, en mærkelig Undtagelse fra det almindelige Trevangsbrug paa Øerne. Til Gengæld havde Byen en stedsevarende Græsmark omkring den, kaldet „Toftedrift“, hvorpaa der kunde græsse 55 Høveder, men dertil havde Byen en fælles Græsningsfang sammen med Svendstrup og Vester Egersborg Byer.

De dyrkede Marker kaldtes Østermarken og „Skougmarken“. Jorderne var i begge Marker gennemgaaende Middeljord, mest anvendelig til Blandkornssæd. Jorderne takseredes nemlig til Matriklen af 1688 i flere Grupper: „god Bjugjord“, middel do., ringe do., god Blandkornsjord etc.; god „Aurejord“, middel, ringe og „ond“ do., naar den var meget slet.

I Østermarken nævnes Daugeledsagre som god Blandkornsjord, Mellemagre do., de nøre Agre do., Byvænge, Rødsand og ringe Aurejord, men ogsaa „den unde Aufledod“, ganske ringe Aurejord, som saaes i 2 og hviler i 24 Aar.

I Skovmarken nævnes: Vigs Agreaas, Høfdingsagre, Store Holtene, Bøchstdedsaas, Nødafse-Stykkerne og Fiskervaauds-Stykkerne. Byen havde „Engbond og tørslette (Eng og Tørvemose), „hvori hver Mand har Part efter de tilforordnede Taksationsmænds Takst“. Sluttelig anføres: „Til denne By har været Fiskeri, som nu er ødelagt.

Hartkornet til Byen udgjorde efter Matriklen af 1664 for:

Gavnøs 6 Gaarde . . . . . 19 Tdr. 1 Skp. „ $\frac{1}{2}$ Fdkr.

Herlufsholms 3 do. . . . . 16 — 5 — 1 —

foruden Gaarden under Vejlv Kirke, for hvilken intet Hartkorn er anført, da den ikke svarede nogen Landgilde, men kun 18 Sk. aarlig til Præsten i „Husbondehold“.

Byens samlede Hartkorn var saaledes 1664 - 36 Tdr. „ Skpr. $1\frac{1}{2}$ Fdkr., hvilket ved Matriklen af 1688 ansattes saaledes:

Gavnøs 6 Gaarde . . . . . 20 Tdr. „ Skpr. „ Fdkr. 2 Alb.,

Herlufsholms 3 do. . . . . 6 — 6 — 1 — „ —

hertil kom fra Svendstrup By (efter 1691) ca. . 26 — „ — „ — „ —

saa at Byens samlede Htk. i Slutningen af det

17. Aarhundrede udgjorde ca. . . . . 52 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., men dette Hartkorn maa være nedsat inden 1727, da Byen ifølge Jordebogen af s. A. kun havde 44 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb., ligeligt fordelt til Byens 9 Gaarde. Efter Matriklen af 1844 udgør Byens Htk. 54 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb.

Skoven havde efter Skifterne af 1643 og 1662 begge Steder 125 Svins Olden, beregnet til 5 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. Skovskyld, men ved Skovtakseringen 1682 ansattes den kun til 12 Svins Olden, skønt Markbogen af 1682 anfører: „Byen hafuer ellers fornøvelig Giersel, men Stafre og Ildebrand forhandler de sig paa andre Steder“, hvoraf dog fremgaar, at det særlig har været Ungskov, der ikke gav videre Olden, hvorfor Skoven ved Matriklen af 1688 kun fik 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld, som den endnu har paa 38 Tdr. Land, nu en særdeles smuk Skov.

For ca. 30 Aar siden er fratagen Gaarden Matr.-Nr. 4 55 Tdr. Land med 3 Tdr. 1 Skp. „ $\frac{1}{2}$ Alb. Htk., som da beplantedes særlig med Naaleræ, kaldet „Basnæs Plantage“. 1898 nedlagdes Gaarden Matr.-Nr. 5 med 52 Td. Land og 4 Td. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb., som ligeledes skal beplantes; Byens Skovareal bliver herefter ca. 145 Tdr. Land, naar dennes Tilplantning er færdig.

Fiskeriet i Basnæs Fjord, som 1682 var „ødelagt“, har i de senere Aar været ret betydeligt.

Byen ligger smukt og fredeligt ved Fjorden, gemt bag den smukt voksende Basnæs Plantage — et Modbillede paa det Vikingeliv, som her rørte sig for ca. 600 Aar siden; men at Efterkommerne dog maa have beholdt noget af Forfædrenes Vikingeblood i deres Aarer fremgaar af følgende Uddrag af Gavnø Tingbog, om hvad der tildrog sig paa Basnæsfjorden den $16\frac{1}{2}$ 1782: „Skovfoged Johan Pedersen og Son fra Nylandshuset, Lars Kylling samme Steds og dennes Broder Hans fra Basnæs overfaldt i „Flok og Følge“ sammen paa en Baad, bevæbnet med Skydegeværer „paa kapermæssig Maade og med Sørøver Cotume“, 2 Fiskere fra Kostræde, Søren Larsen og Niels Bødker, der var ude at stange Aal paa deres

Forstrand ved Kostræde Banker. Under Hujen og Skrig, truende bemeldte Mænd paa Livet, satte de 4 „Vikinger“ ind paa de fredelige Aalestangere, saa at disse for at redde sig for Kugler og Øksehug maatte springe i Søen 80 Favne fra Land og med Livsfare bjerge dem, hvorpaa de 4 Vikinger bemægtigede sig, opbragte og borttog deres Baad med Aarer og Sejl samt de 2 i Baaden værende Aalejærn, hvorefter de førte Baaden, som tilhørte Møller Jensen i Køng Mølle, til Nylands-huset og „iche vilde dennem denne igjen lavere“ — hvad altsammen deres Sagfører, Prokurator Mulvad i Mogenstrup Mølle, anfører i sit Indlæg om nævnte Overfald, som han kalder „et i vore kristelige Tider uhørt Sørøveri, som man næppe skulde tro kunde finde Sted blandt Musselmænd, end sige i en kristen Stat“³¹⁾).

SVENDSTRUPGAARD OG SVENDSTRUP BY,
skrevet Svendstrow i Markbøgerne 1682.

Som anført under Basnæs er Basseættens gamle Hovedgaard Batsnees — Bastnesborg eller Bassøgaard antagelig bleven ødelagt i Danmarks kongeløse Tid, og senere finder vi Slægten boende paa den lidt nordligere liggende Svendstrupgaard, hvortil der sikkert i Middelalderen har været bekvem Sejlads ad en Vig fra Basnæsfjorden, hvad Terrænet endnu udviser. — Svendstrupgaard laa efter de gamles Fortællinger, hvor de nuværende „Røberhuse“ ø : Røberhuse ligge, og hvor der endnu ind i dette Aarh. er fundet Spor af Volde og Grave, hvilke sidste fyldtes med Vand, dels fra den nævnte Vig, dels fra den nord for liggende Lunge-dam³²⁾. Husene har vel arvet Navnet efter Gaarden, da Almuen endnu den Dag i Dag fortæller „som vist og sandt“, at det var vældige Sørøvere eller Søkrigere, der boede paa Bassøgaard og gl. Svendstrupgaard, hvilke de betragte som Røverslotte. — Som den 1ste bekendte Ejer af Svendstrupgaard nævnes Sten Basse, en Broder til den Torstejn Basse, som i 1348 maatte afstaa Kong Valdemar Atterdag en stor Del af sit Gods der i Egnen; maaske har han ogsaa bygget Gaarden; han skrives da hertil 1364. Sten Basse blev Ridder 1356 og var tilstede i Kol-ding ved Forliget mellem Kong Valdemar og de holstenske Grever 1365; han døde 1383. Hans Søn, Peder Basse, skrives ogsaa til Svendstrupgaard; han blev Ridder 1393, Rigsraad 1396 og var ¹⁷/₁₀ 1397 en af de 17 Herrer, som underskrev Kalmarunionen³³⁾ — altsaa en højt anset Mand. Han nævnes bl. a. ²⁵/₇ 1401, da Jakob Bille til Lyngby, Ridder, pantsætter Peder Basse af Svendstrup alt sit Gods i Brydcorp, Sjolte og Sølperup med Brydcorp ø : Brøderup Mølle i Snesere Sogn, Baarse Len, for 100 Mk. Sølv i hvide Penge³⁴⁾. Item: „¹⁵/₁₀ 1404 oplader Peder Basse, Ridder, i Svendstrup Hr. Folmer Jakobsen Ljunge, Ridder, i Tvede al sin Rettighed i Aarsmarke og Aarsmarke Fang paa Lolland“³⁵⁾. 1382 solgte Peder Basse sit Gods i Risløv til Skovkloster, nu Herlufsholm, hvorunder Byen endnu hører. Han var den sidste Mand af Basseætten til Svendstrupgaard og døde henimod 1410, men han havde 2 Brødre, Niels og Thyge, hvoraf sidstnævnte efterlod sig mindst 2 Børn:

Sønnen *Sten Basse*, gift med Hr. Johan Olsens Datter af Søholm, Eline; han var en anset Mand i Erik af Pommerens Rigsraad, som 1425 sammen med Erik Krumedige var Kong Eriks Gesandt i Lybæk ved et Forligsmøde mellem Kongen og de holstenske Grever; 1428 deltog han som Befalingsmand i Kampen mod Hansestæderne ved disses Angreb paa Kjøbenhavn. Han blev Ridder 1430 og døde 1448 som sidste Mand af Slægten³⁶⁾.

Hans Søster *Sofie Basse* Thygesdatter var gift med Peder Olufsen Godov til Lystrup, Bramslykke og Tybjerggaard. Deres Sønner, Oluf og Anders, skulde efter Morbroderens Ønske antage hans Navn og Vaaben samt arve hans store Rigdom, hvilken Arv de tildels forspildte ved en utidig Spøg mod den gamle Rigsraad*). Iøvrigt lignede Godovernes Vaaben meget Bassernes, saa de har vistnok været beslægtede. Foruden Svendstrupgaard og Tybjerg arvede Peder Olufsen Godov med sin Hustru Hverringe paa Fyen.

Oluf Pedersen Basse eller Godov, som han almindelig skrev sig, til Tybjerg, Hverringe og Svendstrup, til hvilken sidste Gaard han skrev sig 1449 og 1458, saa han rimeligvis da har boet her — var gift med Elsebe Grubendal Henningsdatter. Broderen Anders P. Basse eller Godov skrives ogsaa til Tybjerggaard; han var gift med Anna Daa, Datter af Claus Daa og Dorthe Smechens; Søsteren Sofie var gift med Claus Rechenberg; fra hendes Sønner nedstammer de nye Basser⁷⁾. — Oluf Pedersen Godov og Elsebe Grubendal havde Sønnen:

Henning Olufsen Godov til Skafteløv, Svendstrupgaard og Skørringe, nu Christianssæde paa Lolland, samt Datteren Kirsten, gift med Palle Ulfeld til Hverringe paa Fyn. Henning Olufsen Godov blev 1470 gift med Anna Gjõe, Datter af Anders Gjõe og Margrethe Rønnov; han ejede Svendstrupgaard fra 1481—1503 og nævnes oftere i topografiske Samlinger i Rigsarkivet, bl. a. 1482, 86 og 93; han var Lensmand paa Rønnebæksholm fra 1481—84³⁸⁾. Henning Godovs og Anna Gjøes Datter, Eline Godov, var gift med den i vor Historie saa bekendte Henrik Gjõe til Gisselfeld, Ridder, Rigsraad og Marsk, Kjøbenhavns og Malmøes tapre Forsvarer for Kristian d. 2.s Sag. Henrik Gjõe er Søn af Eskild Gjõe til Gundersløvholm og Fru Mette Rosenkrantz og saaledes Broder til den senere Rigshofmester Mogens Gjõe. Med sin Hustru arvede Gjõe Svendstrupgaard, hvor hun oftest boede efter Mandens Død. At omtale denne udmærkede Mand videre hører ikke herhen, kun skal bemærkes, at han efter Kjøbenhavns Overgivelse ²¹/₁ 1524 frivillig gik i Landflygtighed for at tjene sin fordrevne Konges Sag, hvorfra han dog er vendt tilbage i Efteraaret 1525 og nævnes d. ¹/₁ 1526 som Befalingsmand paa Rønnebæksholm og Vordingborg Slot³⁹⁾ (Etatsraad Rasmussen angiver i „Optegnelser om Gisselfeld“ d. ²¹/₈ 1525); senere nævnes han 1527 som Høvidsmand paa Vordingborg Slot i en Skrivelse fra Abbed Daw og Konvent i Skovkloster, hvorved disse overdrager ham Klosters Gods i Sallerup, Køng Sogn, ialt 18 Gaarde, til hans Forsvar i 6 Aar⁴⁰⁾. Han boede almindelig paa Vordingborg Slot, hvad der fremgaar af forskellige Brevskaber til og fra ham, og her døde han sikkert ogsaa d. ³/₅ 1533 og blev begravet i Vordingborg Kirke⁴¹⁾. Henrik Gjõe og Eline Godov havde 2 Sønner:

1) Eskild, som efter Moderen havde Rønnebæksholms Len fra 1566—71, men han havde ogsaa større Len, som det vigtige Nyborg fra 1562—71. Han var gift med Sybille Gyldenstjerne, Datter af Mogens Gyldenstjerne til Stjærholm i Skaane (Ridder og Rigshofmester i Kristian den 2.s Tid) og Anna Sparre til Svanholm i Skaane. Mogens Gyldenstjerne førte det danske Hovedbanner i Slaget paa Fyrisvold Slette, hvor han nær havde mistet Livet, men reddedes af Henrik

*) Ved et Besøg hos Forældrene bragte de deres gamle Morbroder et Fad med Laag over, hvori han troede der var Mad, men da han tog Laaget af, foer en Kat ham hvæsende i Ansigtet og tilrede ham ilde. I sin Vrede herover gav han største Delen af sin Rigdom — 24 Læster Korn's Indtægt — til Antvorskov Kloster ved Slagelse.

Gjøe og dennes Væbner, Peder Skram („Danmarks Vovehals“). Maaske har denne Begivenhed bidraget sit til Fædrenes Venskab og Børnenes ægteskabelige Forbindelse.

2) Henning, deres 2den Søn, var en vild og forvoven Krabat, som Broderen Eskild 1563 fik kongelig Befaling til „at holde i Hægte og Forvaring formedelst begaaede Optøjer i Næstved“. Han fik ved Moderens Død ca. 1550 Svendstrupgaard i Arv, men da han blev fængslet 1563, synes Gaarden at være taget i Besiddelse af Broderen, hvis Hustru, ovennævnte Sybille G., d. 13/2 1564 skrives hertil, da hun samme Dag ved et kongeligt Gavebrev forlenedes „til evindelig Ejendom med Kronens Gaard og Tilliggende i Næstved, som Sortebrødre Kloster „paastod“, mod, at hun derpaa lader sætte (opføre) en god Købstedbygning med Tegltag, og lader Gaarden og Haven med Planker — og ikke med Gærder — indhegne“⁴²⁾ — hvad hun ogsaa gjorde. Efter dens Opbyggelse overdrog Sybille Gyldenstjerne Marie Renselsesdag d. 1/2 1572 Gaarden, som nu kaldes Sortebrødregaard, til Birgitte Gjøe, Herlufsholm, for hendes Livstid, men efter hendes Død skulde Gaarden falde tilbage til Sybille og hendes Arvinger⁴³⁾. Dette skete ogsaa, thi efter Birgitte Gjoes Død 23/7 1574 boede Sybille Gyldenstjerne her til sin Død, 11/3 1611, og begravedes 3. Paaskedags Aften i St. Mortens Kirke i Næstved; men fra 1564—74 har hun idet mindste af og til boet Svendstrupgaard. Efter hendes Ligprædiken*) blev hun fra sit 2. til 16. Aar opdraget paa Herlufsholm af Birgitte Gjøe til Gudsfrugt og gode Sæder. 18 Aar gammel blev hun trolovet med Eskild Gjøe til Skærringe, og Brylluppet stod i Kjøbenhavn 21/9 1558, men han døde allerede 23/12 1573 og begravedes i Falkerslev Kirke p. F. Krummerup siger i før hendes Ligprædiken: „Siden levede hun med sin Mand finlig, erligen, christeligen og vel i 15 Aar og fik 9 dejlige Børn, af hvilke nu (1611) kun levede Sønnen Henrik Gjøe til Thurebygaard“ (død 28/9 1611), gift med Birgitte Brahe Axelsdatter (død 3/9 1619 paa Thurebygaard). Sybille Gyldenstjerne efterlignede sin Plejemoder som Opdragerinde for mange Adelsfrøkener; hun stod i levende Forbindelse og det inderligste Venskabsforhold til mange af disse efter deres Giftermaal, ligesom hun selv havde staaet til sin elskede Plejemoder, Birgitte Gjøe.

Ved Sybille Gyldenstjernes Død kom dog Svendstrupgaard ikke atter i Henning Gjoes Besiddelse; han var imidlertid 1607 bleven Lensmand paa Højstrupgaard i Stevns, men var næppe bleven alvorligere og dueligere med Alderen, da han efter Weinvichs Beskrivelse af Stevns lod baade Gaard og Gods forfalde, førstnævnte i den Grad, at det store Taarn paa Gaarden nedfaldt. Han døde 1617. Den sidste Ejer af Svendstrupgaard af Slægten er efter Gavnø Tingbog en Frøken Sofie (Gjøe)**); hun var maaske en Datter af Henning Gjøe — Datter af Eskild Gjøe er hun ikke, da der paa Klevenfeldts Stamtavle over dennes 11 Børn ikke findes nogen Datter af dette Navn. Ved denne Frøken Sofies Død 1624 solgtes Svendstrupgaard med Slægtens Billigelse til Herlufsholms Skole, og naar man henser til det

*) Forfattet af Sognepræst ved St. Mortens Kirke, Jens Mogensen Krummerup.

**) Tingsvidne af 3/9 1694, aflagt af Ejler Pedersens Hustru Karen Pedersdatter af Svendstrup, saalydende: „Niels Kristensen Andeløv er født paa Svendstrupgaard, som hidtil var en Adelsgaard, men efter en Jomfru Sofies Død var der en Forstander paa Herlufsholm, naflig Mag. Povsel (Poul Jensen Colding, † 10/10 1640), som købte Svendstrupgaard, og boede nævnte N. Kr. Andeløvs Forældre derpaa en 6 Aars Tid efter svenske Krig, indtil nu Hr. Knud Thott med ald Herlighed den sig tilkøbte.“

(Vordnedretssag anlagt af Gehejmerraad Thott mod nævnte Andeløv, som da (1694) var Fuldmægtig paa Bønderupgaard i Merløse Herred, og om hvilken den 72-aarige Karen, som var nærværende ved hans Fødsel, vidner, at han er *frifødt*, da han er født paa en Adelsgaard.)

Venskabsforhold, Slægten stod i til Birgitte Gjøe og hendes Stiftelse, lader det sig godt forklare, hvorfor Gaarden solgtes til Herlufsholm — tilmed var den jo en gammel Gaard med et ringe Jordegods og ikke længer nogen attraet Besiddelse for Slægten.

Svendstrupgaard bestod ved Salget til Herlufsholm foruden Hovedgaarden af 19 Gaarde og 15 Huse, nemlig 10 Gaarde, 4 Huse og 1 Vindmølle i Svendstrup, 2 Gaarde og 2 Huse i Rettestrup, 3 Gaarde og 4 Huse i Basnæs, 3 Gaarde og 3 Huse i Sipperup og 1 Gaard og 2 Huse i Borup. Dette Gods omtales i Herlufsholms Tingbøger stadig under Navnet „Svendstrup Len“, og det styredes af en Slags Ridefoged, der boede paa den gamle Hovedgaard, naar Godset ikke var bortforpagtet. Af saadanne nævnes i Tingbogen Kristen Nielsen Andeløv (1660—66), og rimeligvis var Morten Jacobsen paa Svendstrupsgaard (1676—91) ogsaa en Slags Bestyrer af Godset; han var da ialtfald en oplyst Mand, eftersom han oftere beklæder Birkefogdens Embede ved Gavnø Birk i dennes Forfald.

Fra omtrent 1666—76 var Svendstrupgaard bortforpagtet til Thomas Madsen Neergaard — Stammafaderen til den bekendte Neergaardske Slægt — og her fødtes ¹³/₁₂ 1673 Sønnen Johan Thomsen Neergaard, der efter at have været Forpagter af Snedinge (nu Fiendal) og Førsløvgaard, begge i Flakkebjerg Herreder, blev Ejer af Fuglebjerggaard, som han 1722 solgte til Overkammerherre Carl v. Plessen, hvorefter han 1724 købte Grevensvænge i Rønnebæk Sogn, som han ejede til sin Død ¹²/₁ 1737. Hans Hustru hed Sidsel Pedersdatter Wartburg, født i Kjøbenhavn ²¹/₁₀ 1676, død ⁷/₁ 1742 paa Grevensvænge, og ligesom Manden begravet i Rønnebæk Kirke, hvor deres Ligstene endnu findes¹⁾. De havde 4 Sønner og 6 Døtre, hvoraf her kun nævnes:

1) Johan Johansen Neergaard, Sognepræst i Snesere (se Snesere Præster under Godsets Embedsstand).

2) Thomas Johansen Neergaard til Vibygaard, Kancelliraad, gift med Barbarra Hølgersdatter Olivarius.

3) Peter Johansen Neergaard til Ringsted Kloster, Merløse og Kærup, gift 1741 med Kirstine Tønnesdatter Brun. Han er Slægtens store Mand, der 1768 købte Tølløsegaard, 1775 Søgaard og 1788 Sonnerupgaard af Konferentsraad, Landstingsdommer Brabrand, ombyggede Tølløsegaard 1773 og solgte sidstnævnte 3 Gaarde 1792 for 190,000 Rdl.

4) Anna, født ¹¹/₁₁ 1712, død 1794, gift 1730 paa Gavnø, hvor Faderen den Gang var Forpagter, med Amtsforvalter over Vordingborg Amt Andreas Teilmann (født ¹/₁₀ 1699, død 1772), fra hvilke ogsaa en anset Slægt nedstammer.

Fra 1691 hører Svendstrupgaard og By under Gavnø. Byen bestod da af Hovedgaarden med noget over 18 Tdr. Htk. efter Matriklen af 1664 samt 10 Smaagaarde, 4 Huse og en i Svenskekrigen øde bleven Vejrmølle med samlet Htk. for Hovedgaard og By af 96 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., der ved Matriklen af 1688 nedsattes til 38 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 2 Alb., hvoraf lidt over 12 Tdr. laa til Hovedgaarden, hvis Bygninger i det væsentligste blev staaende til henimod Midten af forrige Aarhundrede og i Vejle Kirkebog 1731 benævnes „Lille Svendstrup“. Bøndergaardene derimod nedreves med Undtagelse af de til fremtidig Beboelse tjenende Vaaningshuse, der indrettedes til Beboelse for 12 Husmænd, som tillagdes hvert et Areal paa ca. 2 ¹/₂ Td. Land, ialt 31 Tdr. Land med omtrent 2 ¹/₂ Td. Htk. af Hovedgaardens Jord nærmest Byen, medens Byens øvrige Tilliggende lagdes

under Basnæs By, hvilket var ordnet inden 1709. 1736 havde Byen 14 Huse, hvoraf 2 var de fra Sipperup tilflyttede Huse, kaldet „Præsteledshusene“ efter Stedet, hvor de laa, hvilke dog brændte 1771 og ikke mere opbyggedes. De tilbageblevne ca. 2 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. til Byen regnedes som gammel Hovedgaardstakst under Gavnøs frie Hartkorn indtil 1818, da Byen ifølge Rentekammerets Skrivelse af $\frac{1}{8}$ s. A. paalagdes det som ufrigt Hartkorn; men Godskassen betalte dog de kongelige Skatter heraf, indtil det efterhaanden kunde paalægges de tiltrædende nye Fæstere og ophørte først aldeles 1837.

Ved Matriklen af 1844 forhøjedes Byens Hartkorn til 2 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. Efter Gavnø Jordebøger var Husenes Antal 1750 14, 1775 kun 12, 1800 var der atter 14 Huse, men med 16 Beboelser, der alle med Undtagelse af et gjorde Ugedage til Gavnø Have, hvilket Hus da beboedes af Gartneren ved Gavnø, Hr. Schou. 1825 havde Byen 16 Huse, 1862 var her 17, hvoraf dog kun 16 var tillagt Jord, nemlig 1 med 3, 12 med ca. 2 og 3 med ca. 1 Td. Land. Nu 1900 har Byen 14 Huse med Jord og 3 uden Jord.

Ved Opmaalingen til Matriklen af 1688, som foretoges af Konduktørerne Hendrichsen-Wiborg og Løjtnant Husum den 25de 1682, deltes Byens Marker i Stenbjergsmarken, som s. A. var Rugmark, Røber- eller Overdrevsmarken (Bygmark) og Sandstøfleaas (Fælled).

1) I *Stenbjergsmarken* havde Præsten og Degnen i Vejlø nogle Agre. Af Aase eller Vange i denne Mark nævnes Mølleagre, hvor fhn. Byens Vejrmølle stod, hvis sidste Møller var Jørgen Møller; Tofteagreene ved Byen, Stenbjergsholm, Barnemoseaas, Sandstykkekerne, som brugtes i 4 og hvilede i 12 Aar o. fl. a.

2) I *Røbermarken* nævnes Lungedammen -- nu Rørmosen -- Højbjergsaas, Lungeholt, Ramelshøj og Stenknaas.

3) I *Sandstøfleaas* nævnes: Krogagre, Gaaseland, som brugtes i 8 og hvilede i 24 Aar, Rørmoseagre og Egemose m. fl.

I en Strid mellem Svendstrup og Basnæs Byer fra 1634—48 angaaende en Vej fra sidstnævnte By over Ramelshøj, Stenknaas og Lungeholt nævnes „Svendstrup Lund“, vest for søndre Ende af Højbjerg, hvoraf Rester fandtes indtil dette Aarhundredes Midte som et lille Ellekrat. Her — fortæller Sagnet — brændte oftere Blaalyss, hvorfor flere, men forgæves, gravede der for at finde en forventet Skat, indtil et snildt Hoved fandt paa at lægge et Korsmærke paa Stedet, gravede saa Dagen efter og fandt en stor Skat.

Byen udskiftedes af Fællesskabet 1797 af Landmaaler H. Pedersen; dens Areal var som nævnt kun 31 Tdr. Land, men ca. 300 Tdr. Land af Byens Marker var efter Svendstruggaardens Køb 1691 lagt under Basnæs By. Byen havde Græsningsfang sammen med Basnæs og Rettestrup Byer.

Til Byen hørte ved Opmaalingen 1682 og efter Engtakseringsbøgerne en Holm i Stranden mellem Vejlø Skov og Dybsø, kaldet Egholm, som nu i den sidste Menneskealder er forsvundet. Her kunde efter Engtakseringen høstes 23 $\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og 4 Læs Mosefoder, saa den 1682 maa have haft en ikke saa ringe Størrelse. Til selve Svendstrup By kunde høstes 66 Læs godt Hø og 21 $\frac{1}{2}$ Læs Mosefoder.

Skov omtales 1682 ikke at ligge til Byen.

RETTESTRUP

skrives i de ældste Arkivregistraturer Ræchestorp, Ræctestorp og Rætestorp, ogsaa Redestorp og Retherstorp, men Pastor Hammer, Vejlø, vil i sin Indberetning af 1758 vide, at Byen har faaet sit Navn „af de mange Mennesker, som der blev henrettede“, hvad dog synes mindre rimeligt, thi saa burde Byens Navne være skrevet: Retterstorp, hvad de ovennævnte Navne paa Byen fra det 14. Aarhundrede ikke bekræfte; muligen at de høje Bakker til Byen har været benyttet som Eksekutionssted for Birkets dødsdømte Forbrydere; men selv om Byen siden Klosters Oprettelse væsentlig hørte under Gavnbø Birk, kan dette ikke have givet Byen Navn, da den nævnes længe før 1402. Den kaldes da ogsaa i Lindenows Skøde paa Gavnbø af 1584 Rettestrup, som den stadig senere skrives.

Som de første Ejere af Byens Tilliggende nævnes oftnævnte Niels Carlsen¹³⁾ „af Vapen“, der ejede 8 Ørtes Jordskyld; Niels Egesen til Valdorp¹⁴⁾, der ligeledes ejede 8 Ørtes Jord samt Jens Nielszen af Kragerup i Løve Herred¹⁵⁾. De 2 førstnævnte afstod 1356 deres Besiddelser til Kong Valdemar Atterdag, og sidstnævnte mageskiftede sit Gods i Byen 1357 til Kong Valdemar mod dennes Gods i „Thærsløse“ ved Kallundborg. Samtidig ejede Hendrich Ifuensen Markmand¹⁶⁾ til Harrestedgaard Gods i Byen, som han 1386 pantsatte til Peder Basse i Tybjerg for 12 Mark „puurt Sølf“, hvilket Gods denne lagde under sin nærliggende Hovedgaard Svendstrupgaard, hvorunder det hørte til 1691, da de 2 Gaarde i Byen solgtes med Svendstrupgaard til Gehejmeraad Knud Thott til Gavnbø. Indtil 1389 ejede en Ture Bossen 1 Gaard i Rettestrup, som dennes Enke, Margrethe Eriksdatter, sammen Aar „sælger og skøder Hintzæ Finckæ, Bymand i Slawelz (Slagelse)“¹⁷⁾. Denne Gaard, nu Matr.-Nr. 5, hørte i Slutningen af det 17. Aarh. under Sortebrødregård ved Næstved og kom ved denne Gaards Salg 1750 til Oberstløjtnant Christopher Thage under Rønnebæksholm, hvorfra den 1791 købtes af Kammerherre Reedtz-Thott til Gavnbø.

Kronens Besiddelser i Byen lagde Dronning Margrethe under Gavnbø Nonnekloster; de udgjorde ved Lindenows Køb 1584 ialt 4 hele, 2 halve Gaarde og 1 Vandmølle med en øde Jord. Ved Skiftet²¹⁾ 1643 var Hartkornet delt lige til 6 Gaarde, hver paa 8 Tdr. 5¹/₂ Skp., hvilke med Svendstrupgaardens 2 og Sortebrødres ene Gaard udgjorde 9 Gaarde, der stedse i de sidste 300 Aar har været Tallet paa Byens Gaarde og er det endnu. Byen led meget i Svenskekrigen 1658–60. I Jordebogen af 1660 (i Rigsarkivet) nævnes 3 Gaarde „slet øede“, 1664 formaadede kun 1 af Gavnbø 6 Gaarde at svare sin Langgilde; de andre 5 kaldes „Øddegaarde“ og laa ubeboede og udyrkede hen eller brugtes af hvem, der vilde dyrke dem, mod at svare de kongelige Skatter deraf. Saaledes havde Præsten i Vejlø 2 og Degnen sammesteds 1 Gaard i Brug efter „Markbøgerne“ af 1682 og Gavnbø Jordebog af 1690. Af disse 5 „Jacob Lindenous Arvingers øde og forladte Gaarde“ kom 3 under Kronen for kgl. Skatterestancer og 2 i privat Eje. Markbøgerne af 1682 oplyser nemlig, at af Byens 9 Gaarde og 2 Huse foruden Vandmøllen tilhørte:

2 Gaarde Herlufsholm (Svendstrupgaards, købt 1624), 1 do. tilhørte Gavnbø, 1 do. Christine Lindenou, Ørslev Kloster i Jylland, 3 tilhørte Jakob Lindenous Arvinger (øde), 1 Gaard tilhørte Jakob Hessenberg i Kjøbenhavn, 1 do. Ane Slaters paa Ringsted Kloster, købt af Lindenous Arvinger; Husene tilhørte Her-

lufsholm. Endvidere tilhørte „en Jord paa Byens Mark“ Sognepræsten i Vejle og en anden Jord Bestyreren af Svendstrupgaard, Morten Jakobsen.

De 5 „Øddegaarde“ erhvervedes efterhaanden i de følgende Aar af Gehejmeraad Thott, Gavnø, idet han købte de 3 og efter Ansøgning til Kongen skænkedes de 2 for Restancer under Kronen komne Gaarde tilligemed Kongens Anpart i Vandmøllen den $\frac{23}{4}$ 1687; den anden Anpart i Møllen havde han 2 Aar før ($\frac{17}{10}$ 1685) købt af Gehejmeraad, Stiftsbefalingsmand Otto Krabbe til Holmegaard; $\frac{12}{2}$ 1691 erhvervede han sig Svendstrupsgaards 2 Gaarde i Byen, saa at han nu ejede 8 af Byens 9 Gaarde, Vandmøllen og de to Huse med samlet Landgildehartkorn efter Matr. af 1664 = 74 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr.

Dette Hartkorn blev ved Matr. af 1688 nedsat til	52	Td.	1	Skp.	1	Fdk.	1	Alb.
naar hertil lægges Sortebrødrengaarden med	6	—	6	—	—	—	—	—
og Hartkornet for de 2 Huse	—	—	3	—	—	—	—	2

udkommer Byens samlede Htk. efter Matr. af 1688 . . . . . 59 — 2 — 2 — „ —

Samme Antal Gaarde og Huse nævnes i Jordebogen af 1727; 1750 er her 5 Huse, men da var Gavnøs Tilliggende ved Markrebningen den $\frac{11}{10}$ 1742 delt lige mellem Byens 8 Gaarde, saa hver havde 6 Tdr. 5 Skpr. 1 Album Htk. — da tilkom 1791 Byens sidste Gaard, saa at Gavnø herefter ejede hele Byen med ialt 59 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb., der ved Udskiftningen var delt lige med 6 Tdr. 5 Skpr. 2 $\frac{1}{2}$ Alb. til hver af de 9 Gaarde, 5 Huse med 7 Beboelser, foruden Møllen, hvorunder fra gl. Tid hørte en Jord fra Borup paa 3 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. 1825 havde Byen 12 Huse, 1844: 9 Huse med Jord og 6 do. uden Jord. 1862 var her 8 hele Gaarde, 1 Gaard var delt til 2 Halvgaarde og 1 Parcel, endvidere til 9 Huse, hver med 2 à 3 Tdr. Land og 10 Huse uden Jord, som var opført paa den udstykkede Gaards Grund, og hvis fleste Beboere var Arbejdere i Gavnø Have, endvidere var der herfra udlagt Jord til 6 Huse paa 2 Tdr. Land hver fra Vejle By, ret nord for Byskallet. Endelig var der opført af Beboerne 4 Huse uden Jord. Nu 1900 har Byen 7 hele Gaarde, hver med over 6 Tdr. Hartkorn, 3 do. med 1—3 Tdr., 1 Hus med over 4 Skpr. Htk., 7 do. mellem 1—4 Skpr. og 21 Huse uden Jord; heraf er 4 Helgaarde Arvefæstere, alle de øvrige Beboere ere Fæstere, Lejere eller Forpagtere.

Ved Opmaalingen og Takseringen 1682, der skete ved Konduktørerne Løjtnant Husum og P. Hendrichsen-Wiborg, deltes Byen i de 3 Marker: 1) *Skommel*- eller *Skovmarken* nordøst for Byen, 2) *Svendstrup*- eller *Mellemmarken* syd for Byen og 3) *Vejlømarken*.

I *Skommel*- eller *Skovmarken* (d. A. Rugmark) nævnes Bybjergaas, Søagre-aas, Boels Vænge, Skovgaardsagre og „Skoufholmen“, hvilke begge antyder, at her tidligere var Skov, Marrebjerg, nu beplantet med Naaleskov, „Offuerdrifts-agrene“, ringe Aurejord og Lille Knarrebjerg. „Føder, naar Fællede er, 52 Høveder“.

I *Svendstrup-Marken* (d. A. Bygmark) nævnes Toftaas, god Bjugjord, Gaasekildestykkerne, som hviler i 10, naar de bruges i 2 Aar, Vimmelskaftsaa, som er beplantet med Naaleskov i 1870erne, Stenknaas, „Store og Lille Raad“ o. fl. Marken takseredes til 50 Høveders Græsning.

I *Vejlømarken* vest for Byen (d. A. Fællede) nævnes: Tofterne, „god Bjugland“, Oseagre, middel do., Messinghøj, hviler i 12 og bruges i 2 Aar, Rørmosen,

Tierneagre (Tyrejorden), god Aurejord, Bakkebjergsagre, nu „Sultenborg“, Kattekærsagre o. fl. Takseret til 48 Høveders Græsning.

Skov nævnes ikke til Byen 1682, men nu er der plantet en stor Plantage i 1870'erne paa Bankerne, kaldet „Rettestrup og Marbjergs Plantager“, som udgør 282 Tdr. Land.

Efter Engtakseringen af samme Aar kunde høstes til Byen 112 Læs godt Hø og 8 Læs Mosefoder.

Ved Opmaalingen til Udskiftningen, som skete 1795 ved Landinspektør N. H. Munch, udgjorde Byens Tilliggende 773 $\frac{3}{11}$ Td. Land.

Jordebogen af 1862 udviste, at omtrent 763 Tdr. Land var benyttet, hvoraf 282 Tdr. Land med 12 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. nu er beplantet med Naaleskov; der henligger saaledes til Byens Grund og Veje 10 $\frac{1}{11}$ Td. Land.

Hartkornet til Byen udgjorde efter Matriklen af 1688: 59 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. „Alb.“, ved Matriklen af 1844 nedsat til 49 Tdr. 3 Skpr. 1 $\frac{1}{4}$ Alb. Der gaar saaledes over 15 Tdr. Land paa 1 Td. Hartkorn; det er ogsaa Sognets daarligste Jorder. Til Byen hører den gamle

RETTESTRUP VANDMØLLE.

Skønt vi ikke, hverken i Arkivregistraturerne eller i Topografiske Samlinger i Rigsarkivet har set Rettestrup Mølle nævnt før i Slutningen af det 16. Aarhundrede, er der dog næppe Tvivl om, at det er en meget gammel Mølle, formentlig ligesaa gammel som Mogenstrup, der nævnes 1337²⁰⁾, da Stedet havde mindst ligesaa gode Betingelser for en Vandmølle, som baade Mogenstrup og Skovmøllen ved Skovmøllegaarden i Vester Egersborg Sogn. Første Gang, vi har set Møllen nævnt, er i Kronens Skøde til Lindenow 1584, da

1) Knud Møller boede der og gav i Afgift „10 $\bar{n}$ Miel og 1 $\bar{n}$ Malt“, 1 Bolsvin og 24 Sk. i Gæsteripenge, samt af 2 øde Jorder til Møllen: „2 $\bar{n}$ Miel, 1 $\bar{n}$ Bjug og 1 $\bar{n}$ Roug“ — ialt 28 Tdr. Landgildehartkorn. Afgiftens Størrelse angiver Møllen som et „godt Brug“ med god Næring.

Næste Gang, vi har set den nævnt, er i Skiftet af 1643, da

2) „Hans Møller“ stod for den; han svarede samme Afgift af Møllen som førstnævnte, men havde kun én „Øddejord“ i Brug, hvoraf han gav „1 Pund Roug og 10 Skpr. Bjug“.

I Svenskekrigen blev Møllen øde, som saa meget andet af Jakob Lindenous Gods under Gavnø. Den staa ganske vist anført i Skiftet af 1662 for 21 Tdr. Hartkorn, men det er den gamle Landgilde, her er anført. Den er ved denne Tid kommen i Otto Skeel Christensens Eje (til Vallø), der ¹⁹⁾ 1663 skøder den med mere Gods i Myrup i Vester Egersborg Sogn²¹⁾ til Otto Skeel til Birkelse. Derfra er en Del af den kommen i Otto Krabbes (Holmegaard) Besiddelse, af hvem, som foran anført, Gehejmerraad Knud Thott købte hans Anpart foruden mere Gods i Lou og Svinø Byer ²²⁾ 1685. Møllen var dog nogenlunde istandsat efter Krigen og 1672 nævnes

3) Hans Berthelsen som Møller i Rettestrup Vandmølle²³⁾. 1675 nedfaldt Møllebroen, og det foranstaltede Syn herover anslaa Skaden til 58 Rdl. 20 Sk.; men den blev næppe istandsat, ligesom sikkert Møllen forfaldt meget, da et 1679 foranstaltet Syn over dens Brøstfældighed anslaa Udgifterne til dens Istandsættelse til 148 Rdl. 8 Sk.²⁴⁾, men da var

4) Laurs Berthelsen alt fra 1674³⁴⁾ Møller hersteds, og han nævnes ogsaa som Møllens Indehaver i Markbøgerne 1682 og senere 1690 i Gavne Jordebog, men sidstnævnte Aar maa Møllen været istandsat, da den er ansat for 24^{1/2} Td. Møllleskyld. Laurs Møller er vistnok død i 1693, da Enken Berete Møllers op-siger Møllen til Fraflytning førstkommende Philipi Jacobi Dag (1. Maj) 1694³⁵⁾. Samme Aar nævnes

5) Hendrich Sørensen, Møller i Rettestrup Mølle. Han tiltales for Skov- og Marktyveri paa Basnæs Byagre³⁶⁾. 1704 fæstedes Møllen af

6) Svend Møller for 6 Rdl.; han nævnes i Gavne Tingbog tiltalt for Skovtyveri i Skovmølle Skov, hvorfor han 1704 søges af Regimentskvartermester Jung-Swartz til Grevensvænge,

7) Lorends Møller i Rettestrup stævnes allerede ³⁷⁾ 1713 for Bygningsfæld paa Møllehus og Mølleværk; han fraveg Møllen 1726, og som hans Eftermand nævner Tingbogen

8) Laurs Christensen; da var Møllleskylden nedsat til 8 Tdr. 6 Skpr., som den fremdeles vedblev at være, indtil den ophævedes ved Lov af ³⁸⁾ 11, 1852; han var her til Sommeren 1733, da

9) Jørgen Borchardtsen ³⁹⁾ 21, 10 s. A. fæstede Møllen mod en aarlig Afgift af 13 Rdl. 2 Mk. Møllen var da 6 Fag Hus med 2 Kværne, og Beboelsen 10 Fag, men begge meget brøstfældige⁴⁰⁾. Han døde 1738⁴¹⁾, men hans voksne Sønner bestyrede Møllen i nogle Aar for Moderen, indtil den fæstedes ⁴²⁾ 33 1742 af

10) Ib Madsen, fhv. Møller i Magle Mølle under Herlufsholm⁴³⁾, Mejeri-forpagteren paa Gavne, M. Bøes Kautionist fra 1736, men han døde allerede Aaret efter, og Møllen fæstedes ⁴⁴⁾ 16, 8 s. A. af

11) Peder Hansen, som var her til sin Død, begravet ⁴⁵⁾ 4, 1763⁴⁶⁾; hans aarlige Afgift af Møllen og Jordlodden med ca. 3^{1/2} Tdr. Htk. var 50 Rdl.

12) Sten Pedersen Parelus var Møllersvend i Møllen; han ægtede Formandens Enke og fæstede Møllen d. ⁴⁷⁾ 9, 1765 for 115 Rdl.; hans eventuelle Enke tilsikredes at beholde Møllen efter hans Død, „naar hun svarer sin Afgift og holder Møllen og det 1756 deri indrettede Stampeværk i god Stand“; han var her til 1775.

13) Peter Jensen svarede som de 2 foregaaende 50 Rdl. i aarlig Afgift; han var her til mindst 1795, hvad der ses af Vejlø Kirkebog, hvor der er anført et af hans Børn døbt sidstnævnte Aar.

14) Jørgen Castrup var hans Eftermand; han stod i stadig Restants med sin Afgift til Herskabet, hvorfor der ⁴⁸⁾ 15, 4 1799 gjordes Indførsel hos ham for 122 Rdl. 20 Sk., men da hans Bo med den foretagne Registrering oversteg Gælden med 50 Rdl., fik han foreløbig Lov til at beholde Møllen til Nyaar 1802.

15) Anders Rasmussen fra Lyngbygaard i Jylland fæstede Rettestrup Mølle d. ⁴⁹⁾ 20, 2 1802 mod den sædvanlige Afgift; da han selv istandsatte Møllen befriedes han for Indfæstning. Han var her til 1815, da han efterfulgtes af

16) Markus Krag; han svarede 60 Tdr. Byg efter Kapitelstakst eller mindst 400 Rdl. (i Navneværdi). Han døde 1843, og hans Enke giftede sig Aaret efter med

17) Frederik Schiøler fra Blaabæksmølle i Fakse Sogn. Han byggede Vejrmøllen 1845 og svarede ifølge sit Fæstebrev af ⁵⁰⁾ 21, 1846 i aarlig Afgift af begge Møller og den fra Borup tillagde Jordlod paa ca. 30 Tdr. Land med 3 Tdr. 1 Alb. Htk. efter Matr. af 1844 100 Tdr. Rug. Schiøler døde 1857, men hans Enke fortsatte Mølleri et indtil 1867, da hendes Mands Brodersøn,

18) Christian Schiøler, forpagtede Mølleriet og Avlsbruget paa 50 Aar. Han byggede en Dampmølle og ombyggede Vandmøllen 1868, og da de begge brændte i Foraaret 1870, ombyggede han dem begge samme Aar i en ny og større Stil, saa at Assurancesummen forhøjedes fra 25,000 Kr. til 77,000 Kr. 1874 købte Schiøler den nærliggende Borupgaard af Ejeren Hr. Dyrhund og indrettede der et større Dampbageri; dette med Hovedbygningen afbrændte i Foraaret 1900, men blev opført paany samme Sommer.

En mindre Vejrmølle med Bageri opførtes i 1856 af Parcellist P. Hansen; den ejes nu af hans Søn Rasmus Petersen.

ABBEDNÆS

er en gammel By, oprindelig et Fiskerleje for Skovkloster. Byen nævnes allerede 1203 blandt det Gods, som tilhørte Klosteret, og som nævnte Aar erholdt kongelig Stadfæstelse af Valdemar Sej. Den kaldtes da Appenor⁽¹⁾; i Herluf Trolles Skøde paa Klosteret af 1560 kaldes Byen Appenæss, senere skrives Byen i Kirke- og Tingbøger, ja endog i Stiftsbogen af 1567, Apnis, der er den folkelige Benævnelse, men i Jordebøger skrives almindelig Byen Apenæss, Apenæs og Appenæs. Pastor Hammer kalder Byen i sin Indberetning af 1758 Abbednæs og forsvarer sin Benævnelse dermed: „enten fordi det er det yderste af Abbedens (senere Herlufsholms) Gods eller fordi Abbeden her i gl. Dage har havt et lidet Lyststed paa dette Næs formedelst en behagelig Situation“. Her ejede Vejlø Kirke efter Stiftsbogen af 1567 1 Gaard. Saadanne Gaarde kaldtes „Kirkegaarde“; den nævnes vel ikke i Kronens Skøde til Lindenov 1584, men det har næppe været længe, inden Lindenow'erne som Kirkens Patroner har gjort deres Ret til Gaarden gældende, hvad der bl. a. ses af Holger Lindenows Fiskeristrid med Herlufsholm 1623. Den nævnes da ogsaa i Skiftet⁽²⁾, 1643, da den beboedes af en Simon Michelsen, der skyldte 1 $\frac{1}{2}$ Mk. 6 Sk. og 1 Td. Aure med Tilføjelsen, „men Hartkornet er ikke anført, da den ligger til Vejlø Kirkes jus. patronatus“. Gavns ejede endvidere 3 Huse i Byen, hvoraf Beboerne af de 2 vare Fiskere til Gavns; men at de havde nogen Jord til Husene fremgaar af, at de svarede den almindelige Tønde Havre. I Jordebogen af 1664 nævnes „Kirkens Gaard“ ogsaa samt de 3 Huse, hvoraf nu dog kun Beboeren af det ene var Fisker til Gavns. I Jordebogen af 1690 er Gaarden opført med 4 Tdr. 1 Fdk. 1 Alb. Htk., hvilket viser, at den nu er regnet under Hovedgaardens Bøndergods, hvad der ogsaa antydes i Jordebogen saaledes: „ligger under Vejlø Kirkes jus. patronatus og Hovedgaarden“; sammesteds nævnes kun ét Hus, der har 4 Skp. 3 Fdk. Htk.; men paa dets Tilliggende maa i den nærmeste Tid efter været opført 4 Huse, da Jordebogen af 1727 nævner 1 Gaard og 5 Huse. Gaarden havde dog nu kun 2 Tdr. 1 Fdk. 2 Alb. efter Matr. af 1688. Ved Skiftet 1662 nævnes 1 Hus i „Apnis“, tilhørende forrige Ridefoged paa Gavns Jakob Eskesen, sikkert det, som Gehejmemaal Knud Thott købte d. 27. 1685 af Gehejmemaal, Stiftsbefalingsmand Otto Krabbe til Holmegaard, og hvortil Gjøds-holmen nord for Gavns i den Del af Abbednæs-fjorden, som kaldtes „Gavns Frihed“, hørte. I Jordebogen af 1750 havde Gaarden Matr.-Nr. 11 og samtidig var her 5 Huse med 6 Beboelser, 1775 var her 6 Huse med 7 Beboelser, 1800: 7 Huse med 11 Beboelser, 1825 er der 8 Huse i Abbednæs og 9 paa Abbednæs-hoved. Ved Udskiftningen 1793 erholdt Gaarden sin Lod samlet paa et Sted, nemlig Abbednæshoved og tildeltes 6 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdk. 2 Album Hartkorn; men

Jorden var allerede 1788 med kongelig Bevilling af samme Aar indtagen under Hovedgaarden, hvorfor Sognepræsten i Vejle efter indgaaet Forening af 1789, stadfæstet ved Rentekammerets Skrivelse af $2\frac{1}{2}$ /_N 1793, erholdt i Godtgørelse for Tiende og anden Præsterettighed 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Skpr. Havre samt for Højtidsoffer 4 Rdl.; og en lignende Forening blev samme Aar indgaaet med Degnen, men mod et mindre Vederlag. For Degnens Græsningret paa Byens Mark gav Herlufsholm $2\frac{1}{2}$ 1794 en Erstatning af $1\frac{1}{2}$ Td. Ld., som udlagdes ved den inddragne Gaards Jorder. Dog længe laa Abbednæshoved ikke under Hovedgaardens Takst, da der i 1807—9 opførtes 9 Huse hersteds, som hver tillagdes ca. 5 Tdr. Land, medens lidt Jord forblev ved den nedlagde Gaard, i hvis Vaaninghus der nogle Aar før var indrettet Beboelse for Godsforvalteren; denne erholdt dog senere Bolig paa Hovedgaarden, og den gamle Godsforvalterbolig benyttedes indtil 1865 til andet Brug, da den omtrent ombyggedes og paany indrettedes til Godsforvalterbolig, og ved Fæsteledighed af Husene er den efterhaanden tillagt ca. 20 Tdr. Land Jord. Husene paa Abbednæshoved var særlig beboet af Hovedgaardens faste Haandværkere: Smede, Murere, Tømrere og Malere samt Fiskere, men endnu 1862 var her 9 Huse med Jord og 6 uden Jord, ligesom der var 9 jordløse Huse i Abbednæs By, som 1862 hørte under Gavnev. I 1869 mageskiftedes Gaarden Matr.-Nr. 4 i Abbednæs af Herlufsholm til Gavnev mod Gaarden Matr.-Nr. 1 i Blangsløv By. Af Gaarden i Abbednæs oprettedes en Parcel paa ca. 10 Tdr. Land, medens Resten beplantedes med Skov og nu i Forening med den tidligere Skov langs Fjorden danner „Gavnø Lystskov“, der har ialt 5 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Htk. I den nedlagde Gaards Stuelænge indrettedes et Asyl for Smaabørn af Bestillings- og Arbejdsfolk under Hovedgaarden. Omtrent samtidig købt Gaarden Nr. 7 af Herlufsholm, hvorpaa der ogsaa oprettedes et Par lignende Parceller, medens Resten solgtes til Avlsbrug for Vejle-Vester Egersborg Sognes Fattigggaard. Endelig købt 1889 Gaarden Matr.-Nr. 5 til Byen med 5 Tdr. 2 Fdkr. Htk., hvorf der i Forvejen var solgt en Parcel paa ca. 10 Tdr. Land, som noget før var erhvervet af Gavnev, saa at Gavnev nu ejer ialt af Byen 1 Helgaard og 4 Parceller foruden Godsforvalterboligens Tilliggende, 3 Huse med Jord og 19 uden Jord, der med det beplantede Areal ialt har et Hartkorn af 19 Tdr. 3 Fdk. $1\frac{1}{4}$ Alb., hvorf noget over 10 Tdr. 6 Skpr. er fra Herlufsholm.

Ved Opmaalingen 26. og 28. August 1682 af Konduktørerne Morten Ejlersen og Jens Høy talte Byen 11 Gaarde, hvorf 9 tilhørte Herlufsholm, 1 tilhørte Gavnev og 1 Holmegaard. Byens Tilliggende deltes da i

- 1) *Bjerremarken*, hvori nævnes Kirkestiesagre, øst for Byen.
- 2) *Houfvedmarken*, hvori nævnes Fruervejsaas, Møllehøvsstykkerne og Raadet i Skoven, hvilken Skov dog maa have været ubetydelig, da Skovtakseringen af samme Aar ikke omtaler den, endelig
- 3) *Mellemmarken*, hvori Korsagre og Præsteholmen nævnes. Markerne havde Græsning til 50—56 Høveder hver. Byens Areal udgjorde ved Opmaalingen 1788 til Udskiftningen, som skete 1793, ialt 465 Tdr. Land, hvorf Gavnev Areal var ca. 60 Tdr. Land foruden Huspladser og Haver i Byen. Byens samlede Hartkorn udgør efter Matriklen af 1844 ialt 45 Tdr. 3 Fdkr. 2 Alb., hvorf Gavnev nu ejer det ovenanferte Hartkorn 19 Tdr. 3 Fdkr. $1\frac{1}{4}$ Alb.

I Fiskeristriden 1623 mellem Gavnev og Herlufsholm nævnes Møllebanken, som liggende ligeoverfor Gavnev ved Holbroen, og i Markbøgerne 1682 nævnes

Møllehøvsstykkerne; men hvorvidt her tidligere har ligget en Mølle kan ikke længer paavises, dog synes det saa, eftersom der i Gavnø Tingbog 1705 tillyses Skifte og Auktion efter Svend Andersen, „forrige Møller i Apnis“ — og da dette sker ved Gavnø Birketing, synes det at antyde, at Møllen har hørt til Gavnø, da det ellers antageligt maatte være sket ved Herlufsholms Birketing, hvorunder jo ellers Byen hørte. Senere omtales hverken Mølle eller Møllere i Abbednæs, hverken i Kirke-, Ting- eller Jordebøger, saa den formentlig allerede 1705 har været nedlagt, hvad vel ogsaa Udtrykket „forrige Møller i Apnis“ antyder. I Sommeren 1900 er paa Matr.-Nr. 5 umiddelbart nord for Gavnø-Næstvedvejen opført en smuk Skole, indrettet efter Nutidens hygiejniske Fordringer. (Se iøvrigt Godssets Embedsstand.)

ØEN LINDHOLM

i Karebæksfjord, vest for Gavnø Land, har et Areal af omtrent 50 Tdr. Land med 2 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk. Hartkorn efter Matriklen af 1844. Denne Ø er et godt Exempel paa Hartkornets Nedgang, idet den efter Matr. af 1664 havde 12 Tdr. Hartkorn, svarende til 1 Td. Smørs Landgilde, medens den 1688 ved Landmaalingsmatriklen kun fik 4 Tdr. 1 Fdk. 1½ Alb. Øen omtales i Kronens Skøde 1584 til Hans Johansen Lindenow „at have ligget til og været brugt under Gavnø fra Arilds Tid mod den sædvanlige Afgift af 1 Td. Smør til Maribo Kloster“. Da dette oprettedes 1417, har Afgiften herfra været svaret fra omtrent denne Tid. Øen nævnes i Skifterne 1643 og 62 som hørende under Gavnø, men maa allerede 1663 være frakommet Gavnø, da den ikke nævnes i Godssets Jordebog af 1664, vistnok pantsat til Ejeren af Saltø, hvorfra den erhvervedes tilbage af Gehejmerraad Knud Thott ved dennes Køb af Saltø 1681. Senere har den uafbrudt hørt til Gavnø.

Ved Engtakseringen 1682 maa Øen have haft en fortrinlig Høavl, da den takseredes til 42 Læs godt Hø, medens Dybsø, som var 4 Gange større, kun takseredes til 36 Læs Hø af de udmeldte Taksationsmænd. Øen brugtes da ogsaa i foregaaende Aarhundreder til Høslæt og til Eftergræsning for Hovedgaardens Kreaturer, indtil en ulykkelig Tildragelse fandt Sted den 22. 1745, efter hvilken Tid den vistnok kun benyttedes til Græsning. — Da denne Tildragelse er den eneste os bekendte historiske Begivenhed, der knytter sig til Øen, gengives denne kortelig efter Gavnø Tingbog:

„Det var Onsdagen d. 22. 1745, at Vejlø og Rettestrup-Basnæs Tredinger under deres Tredingsfogder Michel Pedersen i Vejlø og Ebbe Olsen i Rettestrup vare tilsagde til at heste Hø fra Lindholm. 2 store Baade fra Enø, hvoraf hver kunde rumme 30 Mand og var bemanded med 4 søvante Mænd fra Øen, vare tilsagde til at sejle Høet over til Gavnø Land, hvor det læssedes paa Vogne og kørtes til Gaarden. Overskibningen skete paa den Maade, at Baadene ved lange Tov fastgjort over en Tridse, som var anbragt paa stærke Pæle saavel ved Gavnø som Lindholms-Siden, droges frem og tilbage. Det blæste temmelig stærkt, dog ikke saa stærkt som Dagen tilforn, da Lou og Svinø Tredinger havde hestet Hø herfra; maaske paa Grund af Blæsten begyndte Arbejdet denne Dag først Kl. 8 om Formiddagen. Dette gik rask fra Haanden, da Ladefoged Rasmus Skaaning med Godsforvalter Bruns Minde havde lovet Hovningsfolkene Fyraften med Dans i Ladegaardens Lo, naar de vare færdige med Højbjergningen, saa mellem 3 og 4 Eftermiddag hentedes det sidste Hø. Baadene kunde hver føre 2 Læs, og da der

kun var ca. 1 Læs paa Baaden, vilde 18 Mennesker — alle unge, undtagen en Husmand fra Basnæs — over med Baaden, tilskyndet af en ung Karl fra Rettestrup, Hans Kristensen, der vækkede en anden ung Karl fra Rettestrup og formaaede ham til ogsaa at føre sit Køretøj ud til Baaden, hvor begge Vognene med Hestene anbragtes svømmende, fastbundne til Baaden. Ladefogden forbød vel saa mange Mennesker at tage med, og Baadføreren Anders Jensen fra Enø jog flere af dem tilbage og bad dem vente til den anden Baad, der aflæssedes ovre ved Gavnøiden, var færdig og kunde hente dem — men forgæves; ja selv Tredingsfogden Ebbe Olsen havde draget sine Sko af og vilde været med, da han dog paa Ladefogdens indstændige Anmodning lod være. De 18 unge i Baaden raabte imidlertid til de Mænd, som fra Gavnøiden trak Baaden over Strømmen: „Lad gaal“ og de trak ogsaa af alle Kræfter; men midtvejs begyndte Baaden at synke agter. Vidnerne paastaa, at det var Vognene og de mange Mennesker bag i Baaden, som forvoldte Ulykken. Da Baadføreren (And. Jensen), som stod midt i Baaden, mærker Faren, raaber han: „Hal ud, hal af alle Kræfter!“ — Men pludselig sank Baaden, „og Høet med de mange Mennesker flød paa Strømmen“. 2 Karle, som sad paa Vognene, sejlede afsted i dem og var saa heldig at redde 2 af Hestene ved at skære Linen, som bandt dem til den synkende Baad, samt ved at skære Skaglerne, saa de blev fri og reddede sig tilbage til Lindholm; men de 2 andre Heste druknede tilligemed en Mand, som vilde redde sig op paa Vognen. Da de 2 Karle, som besørgede Aflæsningen ovre ved Gavnø, saa Ulykken, stred de Høet i Søen og blev af de paa Lindholm værende Mænd ved „Lindholmslinien“ dragne ud til den synkende Baad, hvor Baadfører And. Jensen, omarmet af 4 krigende Piger, stod i Vand til midt paa Livet. Disse 5 vare de første, som reddedes; derpaa reddedes de 2 Karle paa den svømmende Vogn, men da de øvrige vare førte noget bort af Strømmen, og da Baaden ikke var forsynet med Aarer, maatte den trækkes over til Lindholm for at faa de 2 der beroende Aarer. Men, hvor hurtigt dette end er sket, varede det dog for længe; thi da Baaden kom tilbage, var allerede de 8 af de med Bølgerne kæmpende Mennesker druknede, og kun 3 bleve reddede.

De druknede vare Karlen Hans Kristensen fra Rettestrup, som ved sin Iver for at komme til Dansen i Ladegaardens Lo forlokkede saa mange Mennesker til at ville med og derved nærmest var Skyld i Ulykken, Husmanden fra Basnæs samt 6 Piger, hvoraf 1 fra Vejlø, 2 fra Basnæs og 3 fra Rettestrup. Denne Ulykke opvakte naturligvis stor Sorg og Bestyrtelse i Sognet; men der vidnes paa Tinge, at saaledes var Højbjergningen fra Lindholm foregaaet i over 50 Aar, og mange af de reddede vidner ogsaa, at de har været med at høste Hø paa denne Maade 7—8 Aar. Vejlø Kirkebog oplyser, at Fredagen den ²¹/, begravedes Hans Kristensen fra Rettestrup, „omkommen med efterfølgende i Vaade ved Højbjergningen paa en Baad mellem Lindholm og Gavnø“. Om Lørdagen begravedes de 5 Piger, og 9. Søndag efter Trinitatis, den ²⁶/, begravedes Husmanden og 1 Pige, begge fra Basnæs.

Hvorvidt det var sidste Gang, der høstedes Hø paa denne Maade fra Lindholm, vides ikke sikkert, men det er højst rimeligt; i det mindste vides Øen fra 1759 i en Aarrække alene at være benyttet til Græsning for Forpagterens Stude paa Gavnø. Den grufulde Begivenhed ses tydeligt — gennem den gamle Tingbogs Beretning herom — at have dybt rystet baade Herskabet og de hoverigørende, saa det er rimeligt, at Øen fremtidig kun benyttedes til Græsning. I

hele Grev Thotts Tid fra 1759 anvendtes den saaledes, og fra 1805—11 var den lejet til Græsning af Enø Bønder; senere har vi af Jordebøgerne set, at Øen benyttedes paa samme Maade, snart af Forpagteren af Gavno, snart af Herskabet selv, og saaledes anvendes den ogsaa endnu, hvor der paa Østsiden af Øen paa det saakaldte „Vibenæs“ er indrettet en Kreaturfold for Kvæget.

EN Ø

— skrevet Ithænø⁵⁸), Ethnø, Edneø og Ednø⁵⁹), men i de 3 sidste Aarhundreder skrevet Enø — hører til Karebæk Sogn i Øster Flakkebjerg Herred, Sorø Amt.

Øen tilhørte, som alle mindre Smaaøer, Kronen og var allerede 1231 bebygget, sagtens paa Grund af det ret betydelige Fiskeri i Karebæksfjorden og øvrige Øen omgivende Vande; den frakom Kronen tilligemed Karebæk o. fl. Byer, da den tilligemed disse pantsattes af Kong Erik Menved til Drost Peder Nielsen Hessel (Hoseøl) 1293⁶⁰), men kom dog atter tilbage til Kronen 1356, da Hr. Iver Nielsen (Rosenkrantz) pantsatte den til Kong Valdemar Atterdag tilligemed mere Gods for 200 lødig Mark Sølv; Rosenkrantz havde faaet Øen med sin Husfrue, Margrethe⁶¹). Imidlertid forblev den dog ikke længe under Kronen, da Dronning Margrethe skænkede den med flere Byer i Karebæk Sogn, som hun lagde under Saltø Slot — erhvervet 1386 af Grev Ernst af Gleichen — og gav Slot og Gods til Bisp Peder Jensen Lodehat i Roskilde for en Sjølemesse over hendes Fader og Broder, hvilken skulde holdes ved Trefoldigheds Alter i Roskilde⁶²). Efter et Landstingsvidne af 1492 havde Øen „i over 30 Aar og mere“ ligget til Saltø Slot paa Domkirkens Vegne, ligesom det paa Flakkebjerg Herredsting 1487 og 1501 bevidnes, at Øen tilligemed Karebæk, Gumperup, Karebækstorp og Lindisgaard — den senere Lundegaard — har været et frit Birk under Saltø Slot fra Arilds Tid⁶³).

Ved Reformationen kom Øen tilbage til Kronen igen, men hørte fremdeles under Kronens Lensgaard Saltø, indtil Gehejmerraad Knud Thott købte den af Brigader Numsen den ^{18.} 1693⁶⁴) — Øen havde da 8 Gaarde og 3 Huse.

Ved Opmaalingen ^{26.} 1682 af Konduktørerne Løjtnant Husum, Ptuel og Harder Høech havde Øen samme Antal Gaarde og Huse samt en Mølle, liggende ved Indsejlingen „Mindet“. Dens Tilliggende deltes i de 3 Marker: *Skibsmarken*, *Østermarken* og *Nørmarken*.

Af Aase eller Marker forekommer: „Halsminde“, nu Karebæksminde 3: „Mindet“ eller Indsejlingen til Fjorden mellem Enø og Karebæk, Egemoseas, hvor der i gamle Dage maa have været Skov, „Dravet“ eller „Draugsbjerg“, hvor Fiskerne trak Vaad i Land ligesom ved „Stølestade“ paa Enø Spids eller Overdrevet, paa Kortet over Gavno af 1747 kaldet „Kragholmen“.

Til Øen kunde efter Engtakseringen 1682 høstes i alle Marker 40 Læs godt Hø og 30 Læs Mosefoder eller „Syltehe“.

Af Skov har der næppe været megen, da Halvdelen af Gjerselet til Lukningen af Byens Gjerder maatte købes.

Til Enø hørte 1489 den lille Ø Kragholm, hvorefter Kragholmsstrømmen har Navn, nu Enø Spids eller Overdrev; den havde tidligere tilhørt Henning Olsen Godov paa Svendstrupgaard i Vejlø Sogn, men 1489 tages der Sognevidne ved Karebæk Kirke paa, at Øen har ligget „ukæret og uildet“ (ufordret) i 12 Aar til Saltø Slot.

1682 nævnes i Markbøgerne under Svendstrup en Ø dér i Fjorden med

fortrinlig Græsgang og ikke saa ringe Udstrækning, der kaldes Egholm (se Sd. 255); denne er i de sidste 20 Aar helt bortskyllet.

Efter Matriklen af 1688 havde Øen 43 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk.; efter Matriklen af 1844 udgør dette 42 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. 2 $\frac{1}{4}$ Alb.

Ved Opmaalingen til Udskiftningen, som skete Aar 1800 ved Landinspektør N. H. Munch, udgjorde Øens Areal lidt over 502 Tdr. Land, hvoraf efter Jordebogen af 1834 var tillagt Byens 8 Gaarde 346 Tdr. Land, Husene 32 Tdr. Land, og ca. 120 Tdr. Land var Overdrev og brugtes til Græsning.

Byen havde Aar 1800: 8 Gaarde og 5 Huse, 1825: samme Antal Gaarde, men nu 7 Huse, 1850: 10 Huse, hvis Beboere væsentligst ernærede sig ved Fiskeri, men senere er Bebyggelsen taget stærkt til, saa at Husenes Antal 1900 udgjorde ca. 20.

Samtlige Byens Gaarde er solgt til Selvejendom efter den Baroniet erholdte kgl. Bevilling af $\frac{11}{4}$ 1852, Husene væsentligst til Arvefæste; det sidste Hus solgtes 1867 til Arvefæste for 500 Rdl. Arealet var godt 4 $\frac{1}{2}$ Td. Land med 2 Skpr. Hartkorn.

En Skole nævnes i Gavnø Jordebøger 1. Gang 1769, i Tingbøgerne allerede 1730. (Om Lærerne ved Skolen, se Godsets Embedsstand.)

I Vester Egersborg Sogn ejer Baroniet Byerne: Vester Egersborg og Skovmølle; ligeledes hørte 4 Gaarde i Myrup under Hovedgaarden Gavnø indtil 1663.

VESTER EGBERSBORG,

skrevet Eghespyr, Egespurg, Egitzborg og nu almindelig Egesborg, men vistnok rigtigst skrevet Egersborg, som Byens Navn ogsaa er anført paa Kortet over Gavnø Gods 1747.

I Stiftsbogen af 1567 kaldes Byen Egespurg, og der angives, at Kirkens Skov, „naar Olden er“, kan føde 20 Svin. Var nu Kirkens Andel i Byens Skov ikke større end Bøndergaardens — hvad den viste sig senere ikke at være — vilde Skoven til Byens daværende 29 Gaarde kunne føde omtrent 600 Svin, og var Skoven, som almindelig i Oldtid og Middelalder, særlig Egeskov, saa kunde Byens Navn meget vel skrive sig derfra, ja Navnene: „Eghespyr“ og „Egespurg“ maaske endog angive Egens Størrelse til forskellige Tider, da „spyr“ = spir eller høj, som den ældste Skrivemaade, angiver høj eller stor Egeskov, medens „purg“ = Purr eller Krat angiver, at Storskoven er fældet og afløst af et Egekrat: Egepurrer. Vist er det imidlertid, at der i sin Tid har været betydelig Egeskov rundt om paa Byens Marker, da der endnu den Dag i Dag opgraves Levninger af omstyrkede Egetræer i de til Byen hørende Moser.

Sognepræsten til Vejle-Vester Egersborg, Pastor Hammer, hævder imidlertid i sin oftnævnte Indberetning af 1758, at Byens Navn skriver sig fra en derboende Høvding: Eger, som skal være bleven begravet i en Høj ret vest for Byen, hvor Kirken senere blev bygget, og hvor hans Bautasten med indridsede Runer stod indtil 1730 — og Præstens Paastand forekommer os næppe saa helt forkert. Som bekendt er mange af vore Odelbyer dannede af et Mandsnavn med forskellige

Endelser som: bo, bølge, lev, Bjerg, Dal, inge (Eng), Sø, Kilde, Næs, Øre, Bæk o. fl. som: Musebølle, Blangslev, Allerslev, Rønnebæk, Snisøre osv., af Mandsnavnene: Mus, Blangr, Alvar, Rønne, Sni osv.⁶⁵). Vel hører „Borg“ ikke med til de ældste Endelser, undtagen som afledet af „Bjerg“ — f. Eks. Vøbjerg Viborg — hvad der iøvrigt godt kan passe til Terrænet, da der øst for Byen, hvor Egers-Borgen efter Sagnet har staaet, hæver sig et anseligt Højdedrag; og at Hr. Eger blev begravet i den Høj, hvor Byens Kirke senere byggedes — og som sikkert er benyttet som Ting- eller Offersted til Kristendommens Indførelse — angiver, at han har levet omkring Aar 1000 eller i Overgangstiden fra Hedenskabet til Kristendommen. Iøvrigt rækker Endelsen „borg“ højt op i Tiden, saa at Wartingburg eller Orthingburg (Vordingborg) skal være anlagt som en Art Fæstning, „Warde“, endog før Kong Dans Tid. Saa gammel gør vi dog ikke Fordring paa, at Egersborg er, hvorvel der er Vidnesbyrd nok om, at Egnen tidlig har været beboet, i de talrige Høje øst for Byen med Begravelser saavel fra Broncealderen som den senere Stenalder Tid, hvorom mere senere.

Højest sandsynlig er Sagnets „Glarborg“ paa „Glarholmen“ i Køllebæk-aens Munding „Hr. Egers Borg“; og det er saaledes rimeligt nok ogsaa med Hensyn til Tiden (Overgangstiden fra den vilde Vikingetid til Kristendommen, da mildere Sæder og dermed Agerdyrkning og fredelige Sysler vandt større Indpas hos Landets Beboere), at nævnte Pastor Hammer har Ret i sin Paastand om, at Byen er anlagt af og har faaet sit Navn efter nævnte Høvding. Byen er saaledes en Enkeltmands Ejendom og er vistnok i lange Tider vedblevet at være i Slægtens Eje, maaske til henimod Slutningen af det 15. Aarhundrede, i det mindste nævnes den hverken i Valdemar den 2.s Jordebog eller i de ældste Arkivregistraturer at være kommen i Kronens Eje, før henimod Reformationen, skønt ellers saa godt som hele Sydsjælland var erhvervet af Kronen i Midten af det 14. Aarhundrede.

I Slutningen af det 15. Aarhundrede vides Byen at være kommen i Kronens Eje, dog som et selvstændigt, mindre Len; og af Lensmænd kendes en Jep Nielszen, som 1523 efterfulgtes af den i Gavnø Klosterhistorie nævnte Hans Willumsen Sort, der igen efterfulgtes 1547 af den senere Sekretær i det tyske Kancelli, Anders van Barby⁶⁶), som sikkert har besiddet Lenet endnu 1567, eftersom Stiftsbogen af s. A. ikke anfører, hvem der havde Kaldsretten til Sognets Kirke. Imidlertid er „Vester Egersburg“ Len tilligemed flere Smaalen som Snigaards, Risby og Everdrup Len i Egnen sikkert i det 16. Aarhundredes Slutning kommen under Vordingborg Hovedlen.

Det ældste Minde om, at Kirken (og Sagnet) hørte under Kronen, er Kirkens Prædikestol med Kristian den 4.s kronede Navnetræk og Aarstallet 1632, men da Kirkerne, særlig paa Landet, først længe efter Reformationen forsynedes med Prædikestole, kan dens Anskaffelse ikke afgøre, hvornaar Kirken er kommen under, men kun, at den da hørte under Kronen, her Vordingborg Len.

Byen fulgte ¹/₃ 1671 med største Delen af Vordingborg Len til Frederik den 3.s Søn, Prins Georg, og ved Opmaalingen 1682 anføres da ogsaa hele Byen at tilhøre Prinsen. Efter dennes Død 1708 kom Byen igen tilbage til Kronen, hvorunder den hørte til ²¹/₁₂ 1746, da Frederik den 5. skænkede den og Kirken til sin Finantsminister Otto Thott til Gavnø, hvorunder den senere har hørt.

Efter Stiftsbogen af 1567 havde Sagnet 39 Decimantes $\circ$: Tiendeydere (eller

Gaarde). Da Skovmølle den Gang hørte under Roskilde Bispegaard og næppe gav Tiende, falder disse Gaarde paa Sognets 2 andre Byer: Vester Egersborg med 29 og Myrup med 10, som den sidste By endnu havde ved Opmaalingen 1682.

Byen led meget i Svenskekrigen 1658—60; 8 Gaarde og Køllebæks Mølle var efter Krigens Slutning „øde eller brændte“⁴⁷⁾, og endnu 1672 skildres alle 29 Gaarde i Byen som meget brøstfældige ved det foretagne Syn⁴⁸⁾. Ved Opmaalingen 1682 havde Byen kun 28 Gaarde, den 29. — Præstens Anneksgaard — dreves da af 2 Mænd i Byen; 1746 havde Byen fremdeles 28 selvstændige Gaarde, og „Anneksgaarden“ var fremdeles forpagtet af 2 Gaardmænd i Byen; Husenes Antal var 9, hvoraf ét, „Vildbaneporthuset“, var fri for Afgift mod at føre Opsyn med Grøften og Leddet. Det laa nede ved Køllebæksaaens Udløb i Basnæsfjorden, hvor forhen „Hr. Egers Borg“ laa paa en Holm i Aaens Munding. Senere fandtes her den førnævnte „Køllebæks Mølle“, som 1660 var øde. Derefter var her en Kro indtil 1793, da den nedlagdes, og paa dens Privilegium oprettedes samme Aar Kæng Kro, som hvis 1. Kromand nævnes en Hr. Weyersløv. Den sidste Kromand i Køllebækskroen var Anders Pedersen fra Ryde Sogn paa Lolland, som efter Vester Egersborg Kirkebog 1787 blev gift med Enken efter den forrige Kromand samme Steds Andreas Jensen Holm — Marie Elisabeth Knopf. Denne Kro var etableret i „Vildbaneporthuset“ efter 1746, da Kronen efter Afstaelsen af Vester Egersborg By d. A. ikke længere besad Huset, og Gavnø Ejer ikke havde faaet paalagt Forpligtele til at lønne Portmanden for Kongens Vildbane.

1750 havde Byen kun 27 Gaarde foruden Præstens Anneksgaard; den manglende Gaard, Nr. 15, var i Mellemtiden bleven øde, og dens Jord lagt sammen med Gaarden Nr. 14; Husenes Antal var fremdeles 9. Præstens Gaard med 5 Tdr. Htk. samt 2 „Øddejorder“ ved Køllebækshuset med 4 Skpr. 1 Fdkr. Htk. dreves fremdeles af 2 Mænd i Byen mod en Afgift til Sognepræsten i Vejle af ialt 40 Rdl. 1775 maa den ovenfor nævnte Gaard være genopbygget, da Jordebogen nu har 28 Gaarde, Husenes Antal var 12 med Beboelse for 14 Familier foruden Byens gamle Smedie, som var opført af Bymændene og derfor var Byens Ejendom. Blandt Husmændene nævnes i Jordebogen for dette Aar den forrige Skovfoged i Lou Østerskov, P. Rasmussen-Galthen, og hans Fjende Frederik Nolsen. 1800 havde Byen 13 Huse, som 1806 havde faaet tillagt Jord ved Byens Udskiftning, foruden Skovfogedhuset i Jars Skov, opført 1751, og hvis 1. Skovfoged var ovennævnte Galthens Fader, Rasmus Galthen, samt Køllebækshuset med Jord, der ved Udskiftningen lagdes til Ring Bymarker under Øbjerggaard, hvorfra der betales Gavne en aarlig Grundskat af 8 Mk. 1825 var her 17 Huse til Byen foruden „Skyttehuset i Jars Skov“. 1862 havde Byen 26 Helgaarde, 1 Gaard var delt til 3 Parceller, hver paa 18 Tdr. Land, Præstens Anneksgaard var delt til 8 Huse, hver med 7 à 8 Tdr. Land, endvidere Parcellen paa Ring Mark med 7^{1/2} Td. Land, det førnævnte Køllebækshus, hvis Bygning staa paa Egersborg Grund og har et Hartkorn af 2 Alb., Skovriderboligen i Jars var tillagt Jord fra Gaarden Matr.-Nr. 15, fremdeles 15 Huse med Jord fra 3—6 Tdr. Land og endelig 5 Huse uden Jord.

Nu 1900 har Byen 2 Gaarde over 10 Tdr. Htk., fhn. 3 Gaarde, 23 Gaarde mellem 3 og 8 Tdr. Htk., 6 Smaagaarde fra 1—3 Tdr. Htk., 2 Huse med over 4 Skpr. Htk. og med de 8 paa den udstykkede Præstelod 10, 4 Huse med 1—4 Skpr. Htk. og 16 Huse uden Jord; heraf er 6 Gaarde over 3 Tdr., 1 over 1 Td., 2 Huse over 4 Skpr., 4 do. mellem 1—4 Skpr. og 15 do. uden Jord, Fæste eller Leje, de

øvrige Gaarde og Huse er købt til Arvefæste. I 1898 opførtes en Vejrmølle syd-vest for Byen paa Matr.-Nr. 13.

Ved Opmaalingen 24. og 30. August 1682 af Konduktørerne Jens Christensen, D. P. Sehams og Daniel Pedersen deltes Byens Tilliggende i *Østermarken*, d. A. Rugvang, *Strandmarken* mod Syd (Bygmark) og *Kirkemarken* mod Nordvest (Fælled).

1) I *Østermarken* nævnes „Ljushøi“, hvor Præsteboet havde den 14. Ager af ca. 1 Td. Lands Størrelse, dog mere mærkelig ved det interessante Fund af Oldsager, som ved Udgravningen i 1864 gjordes af den i Sydsjælland bekendte Oldsagssamler, Gaardmand P. Jørgensen, paa hvis Mark „Ljushøi“ er beliggende. Her fandtes nemlig foruden henvend 20 Urner med brændte Ben, nedsatte i Stenkamre, tillige en lancetformig Pilespids af Jærn, som saaledes angiver, at Fundet maa være fra Overgangstiden mellem Bronze- og Jærnaldere, samt endelig en særdeles smuk Fibula, tildels af Sølv⁽¹⁾). Et endnu større Fund gjordes Aaret efter i de 5 „Grønhøje“, beliggende paa begge Sider af Vordingborg Landevej, 3 øst og 2 vest for samme, hvoraf de 2 blev udgravne 1865 under Ledelse af Cand. V. Boye paa Bekostning af Direktoratet for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring. Begge Højene viste sig at være fra den senere Broncealders Tid med Vaaben og Smykker — dog kun i ringe Mængde — af Bronze foruden henvend 30 Urner med brændte Ben, ligeledes nedsatte i Stenkamre. Disse Høje, hvoraf den ene indtil Midten af dette Aarhundrede har været benyttet som Rettersted, ligger paa Gaarden Matr.-Nr. 28, den saakaldte „Clargaard“ i den gamle Glarborgs Nærhed. Af andre Navne i samme Mark nævnes *Rødsten* og *Søagre*, *Bjulgumose-* og *Bjulgumosekolle*, *Korsagre* og *Kirkeagre*, *Rønnebæksagre* ved Byen samt „Lange Bybjerg“ paa Matr.-Nr. 29, ovennævnte Gaardmand P. Jørgensens Mark, hvor han i Slutningen af 1860'erne fandt 14 ubrændte Lig, altsaa fra Stenalderens Tid. Her havde Præsten en Ager paa 11,092 $\frac{1}{2}$ Kv.-Alens Størrelse.

2) I *Strandmarken* nævnes „Skidtsmad“, hvor Præsten havde 3 Enge med 30,264 Kv.-Alen Jord, Mølleaasen og Støtstykkerne. Paa Affaldet af „Bybjerg“ ned mod Stranden fandtes en Lægedomskilde, som endnu i dette Aarhundrede havde helbredende Egenskaber, der forsvandt, da en Mand fra Byen brugte dens Vand til dermed at bade en syg Hests Øjne. Hesten kom sig ganske vist, men Lægedomskilden ophørte at rinde. Nogen Tid efter udsprang der en Kilde med det dejligste friske Vand syd for Byen tæt ved Landevejen paa Gaarden, ovennævnte Matr.-Nr. 29, som Ejeren af Gaarden (P. Jørgensen) lod indhegne, forsynede med Pumpe og Vandbækken, ligesom han til den vandrendes Bekvemmelighed og Hvile lod anbringe en Bænk ved Kilden.

Endelig skal omtales et mærkeligt Fund, som førnævnte P. Jørgensen i 1890 gjorde i Strandkanten udfør det sydvestre Hjørne af sin Mark, bestaaende af ca. 200 Stkr. „prøvede“ Flintstene, liggende i 4 Bunker, og som han formener at være et hidført Oplag til Forarbejdelse af Flintredskaber, da nemlig hver eneste Sten var prøvet, om den lod sig bearbejde, hvad der saas deraf, at der var afhugget Smaafliser af dem alle. Oldtidsfolkene havde nemlig gjort den Opdagelse, at Flinten fra saadanne Gruber og fra Jordens Dybder var lettere at bearbejde.

3) I *Kirkemarken* nævnes *Kirkeagre*, *Blommeagaardsagre*, *Ellekildeagre* med et Ellekrat vest for Hovedlandevejen og nord for Byen, *Elmekær*, *Stenhøv* og *Højbjergstykkerne* ved *Rettestrup Skel*. Grænsingen i Byens Marker takseredes til 220, 224 og 232 Hoveders Græsning, naar de henholdsvis henlaa til Fælled.

Efter Engtakseringen kunde der til hver af Byens Gaarde høstes 11 Læs Hø og til Præstens Anneksgaard 11 $\frac{1}{2}$ Læs, ialt 319 $\frac{1}{2}$ Læs. Den store Høavl i Forbindelse med det store Kreaturhold — sammenlignet med andre Byers i den Tid — maa forundre enhver, som kender Byens Jorder, da meget af den er af maadelig Beskaffenhed, saa man maa enten antage, at de Egersborg Bønder har været dueligere Landmænd den Gang end andre, eller ogsaa, at de da til Byen hørende Enge har været frugtbarere end nu. Ligeledes er det mærkeligt, naar Markbøgerne 1682 anfører: „Da der ingen Tørveskær haves til Byen, nyder Bonden „Ildebranden“ i Skoven til Steden“, eftersom der nu ikke findes saa faa Tørvemoser til Byen, saa at „Arbejdsbøgerne“ til Matrikuleringen 1844, begyndt 1806, anfører: „Byen har Tørveskær til Fornødenhed“. Man maa antage, at disse Tørvemoser 1682 maa have været Sø, som i det forløbne godt 100 Aar er opvokset ved Landets Hævning.

Skoven, som 1682 særlig var beliggende i Strandmarken, „gav til Fornødenhed Tjørne, Giersel og Stafrehugst“. Efter Stiftsbogen af 1567 synes Skoven til Byen at have været paa ca. 600 Svins Olden; men den har sikkert i Svenskekrigen lidt megen Overlast, foruden hvad den tilføjedes af Bønderne. 1682 ansattes den til 134 Svins Olden foruden Kirkeskoven, som nu kun takseredes til 4 Svins Olden. Efter et $\frac{9}{16}$ 1694 optaget Syn fandtes der i Kirkeskoven kun 14 større Træer⁷⁹⁾. Byens hele Skov ansattes i Matriklen af 1688 til 3 Tdr. 4 Skpr. Skovskjold, som den havde indtil Midten af dette Aarhundrede, da et mindre Areal indtoges og beplantedes, saa at „Jars Skov“, som den kaldes, nu har et Areal af ca. 140 Tdr. Land med 4 Tdr. 1 Skp. 2 Alb., hvoraf 5 Skpr. 2 Alb. er for nyplanted Skov. Nogen egentlig Røgt nød Skoven ikke før i Grev Thotts Tid. Endnu 1806 havde 5 Mænd i Byen Engpart i Skoven, som dog efterhaanden ved Fæsteledighed frattogs disses Gaarde⁷¹⁾.

Af Skovfogder og Forstmænd ved Jars Skov kendes:

- 1) Ingvor Olsen, som nævnes i Skovtakseringen 1682. Imellem ham og efterfølgende har der rimeligvis været én Skovfoged.
- 2) Andreas Ludvig, „Skytte ved Vester Egersborg Skov“, var her 1732, da han ^{29/5} trolovedes med Pigen Karen Jensdatter fra Lou Skovhus⁷²⁾.
- 3) Niels Larsen nævnes som Skovfoged 1743, da han blev gift med Sergent Strøvers Enke i Vester Egersborg⁷³⁾.
- 4) Kristen Knudsen blev Skovfoged i „Jaes“ ^{12/10} 1756 og nævnes i Jordebøgerne til henimod 1780.
- 5) Peder Gundorph fra Vildbanehuset var maaske hans Eftermand; Enken boede endnu 1806 i Køllebæks- eller Vildbanehuset.
- 6) Claus Kristensen nævnes i Jordebøgerne 1806 og i „Arbejdsbøgerne“ til Matrikuleringen samme Aar som Skovfoged.
- 7) Niels Kristensen „Fintman“ nævnes i Jordebøgerne 1822. Imidlertid opførtes i Slutningen af 1820erne en ny Skovriderbolig og samme tillagdes ca. 7 Tdr. Land fra Gaarden Matr.-Nr. 15, og her ansattes 1826 som Skovrider paa Baroniets Skove under Gavnø
- 8) Hr. Anthon Brehm, som var her til sin Død 1873. Ifølge Lønningsreglementet af 1856 var hans Løn 350 Rdl. i Penge, 6 Tdr. Rug, 28 Tdr. Byg og 28 Tdr. Havre foruden Brugen af den ca. 7 Tdr. Land store Jordlod. Hans Eftermand er

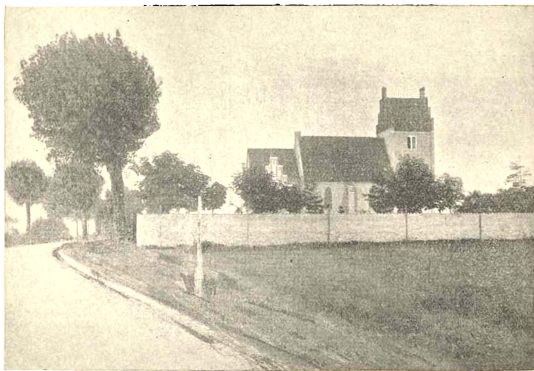
9) Hr. Forstassistent Johan Schou, i hvis Tid Embedets Jordtilliggende er betydelig forøget.

Byens Hartkorn udgjorde efter Matriklen af 1688 med Præstens Anneksgaard 6 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., ialt 156 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb.; efter Matriklen af 1844 udgør Byens Hartkorn ialt 164 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 2 $\frac{1}{4}$ Alb., hvoraf Præstens Anneksgaard har 6 Tdr. 6 Skpr. 2 Alb. og Skolen, som tillægdes Jord ved Udskiftningen, 5 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb.

Byen opmaales 1788 af Landmaaler Voigt og udskiftedes 1798 af Landmaaler og Landinspektør N. H. Munch. Dens Areal udgjorde 1741 $\frac{1}{2}$ Td. Land, heraf er henlagt til Byens Brug ifølge Jordebogen af 1862 1660 Tdr. Land, hvoraf 46 Tdr. Land til Byens Huse, hertil kommer Præstens Anneksjord ca. 60 Tdr. Land og Skolejorden ca. 4 Tdr. Land, ialt 1724 Tdr. Land, Resten 17 Tdr. Land er altsaa Byens Grund og Veje.

KIRKEN

er efter Pastor Hammer fra Slutningen af det 12. Aarhundrede og er bygget af Grundmur med Kampesten iblandt. Taarn og Sakristi er med kamtakkede Gavl og Blindinger; den har 2 Hvælvinger i Skibet og én i Taarnet, medens Koret er svagt hvælvet med Gibspuds, da her forhen var Bræddeloft. Kirken, som ligger enligt paa en Høj nordvest for Byen, er lys og venlig. I Taarnet hænger 2 Klokker, den største har Indskriften: „Si Deus pro nobis, qui contra nos, me fecit“ : Er Gud for os, hvem kan da være imod os (Rom. 8, 31) og derunder: „Rudolphus Buchardo, anno 1620“. Paa den mindre staar: „Jørgen Skredder og Jens Nielsøn, Kirkeværgere udi Vester Egersborg Kirke, lod stebe denne Kloche 1621“, og derunder: „stebt mich Rudolph Borchartz“.

Kirkens Ydre.

Kirkens Indre.

Endvidere i Taarnet et Taarnuhr fra Slutningen af det 17. Aarhundrede med Uhrskiven i Syd.

Om Kirkens Reparation vidner Navnene og Aarstallene O. T. 1777 B. C. Kr. (Grev Thotts og Hustrues Monogram) samt O. R. T. 1845 C. A. R. T. (den forrige Lensbesidders og Frues Navne).

I Sakristiet, som har lave Hvelvinger, staar endnu et meget gammelt Egebord, der forhen har været betydeligt længere; her stod ogsaa 1758 langs Bordet et Par Bænke til Sæde for Hammer Herreds Præster, naar de samledes her til Konvent med Herredets „Præpositus“ (Provst), der fra øverste Bordende ledede de alvorlige Forhandlinger, siddende i den gamle Armstol, som endnu findes her, medens Kalentet eller den gladre Del af Sammenkomsten holdtes afvekslende mellem Herredsbrødrene, og hvortil saavel Præstekonerne som Degnene og deres Hustruer havde Adgang, men hvor det ofte gik temmeligt uordentligt til, hvorom Landemodesakterne fra Roskilde Synodalia véd adskilligt at fortælle*).

Øverst i Kirkeskibet staar:

Prædikestolen af ret smukt Billedskærerarbejde med Kristian den 4.s Navnetræk og de 4 Evangelister i Nischer. Paa Foden af den staar Indskriften: „Hr. Jacob Olsen Bruun, Sognepræst, Eske Paulsen, Mørup (∴ Myrup) og Peder Nielszen, Kirkeværgere 1632“. Denne Indskrifts Betydning er vanskelig at forstaa, thi man skulde efter den tro, at Vester Egersborg endnu 1632 havde sin egen Sognepræst, hvad dog næppe er rimeligt, da Stiftsbogen 1567 oplyser, at Sognet allerede da var Annekset til Vejle, hvor Sognepræsten boede. Hvis Indskriften betyder, at Prædikestolen er anskaffet nævnte Aar — hvad der kan være rimeligt nok, da de fleste Kirker paa Landet ikke havde Prædikestol i den katolske Tid, men først fik saadanne i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, saa synes det ganske vist, at Hr. Bruun den Gang har været Præst her, om ikke Sognepræst; iøvrigt findes ingen Sognepræst eller Kapellan af dette Navn i Wibergs Præstehistorie. Alligevel siger Indskriften, at Hr. Bruun var „Sognepræst“, og da han nævnes sammen med Kirkeværgerne for Kirken, maa han dog vel i det mindste have været Præst ved Kirken. Vi kunne kun tænke os ham som Vice-pastor eller Kapellan, og det af følgende Grund: Da de forenede Sogne har en meget stor Udstrækning, vilde det med Datidens slette Veje have været meget besværligt for en Præst at betjene dette vidtløftige Pastorat, og da det var temmeligt almindeligt i det 1. Aarhundrede efter Reformationen, at der var ansat Vice-præster til at betjene Annekset, saa har maaske Hr. Bruun været en saadan**).

Altertavlen bærer Frederik den 3.s og Dronning Sofie Amalies Navne, og er sikkert anskaffet af dem, skønt Sagnet fortæller, at den skal være skaaet af en Billedskærer fra Myrup; men da det er en usædvanlig smuk og kunstfærdig udført Altertavle, synes der ikke at kunne være Sandsynlighed for, at Sagnet er

* Landemodet 1554 indskærper nemlig: „Calente mue iche holdes uden Tisdagen efter Landemodet og kun alenest Sognepræsterne med deres Degne og Hustruer, og skal de holdes med Maadehold uden Druchenschab og Spillemend, Bulder, Banden, Sværren, Smerchen og Puchen“.

** Ved Jakob Rasmussen Brochmands Indsættelse til Skolemester paa Herlufsholm af Biskop Hans Poulsen Resen 1617 nævnes som nærværende Hr. Niels i Næstved, Hr. Jacob fra Egersborg og Skolemesteren i Næstved. (G. L. Wad: Rektorerne paa Herlufsholm, Sd. 61).

Denne Hr. Jacob maa sikkert være Hr. Jacob Olsen Bruun fra Vester Egersborg, hvis Navn findes paa Prædikestolen i V. Egersborg sammen med Kirkeværgernes. Vel fandtes 1617 en Hr. Jacob som Præst i Øster Egersborg ved Vordingborg fra 1611—31, men han er det ikke, da han hed Jacob Nielsen (Fuldensis) og han allerede afgik Aaret førend Navnet anbragtes paa Prædikestolen.

rigtigt. Den deles ved 4 Piller i 5 Afdelinger efter Bredden og ved Trærammer mellem disse i 3 Afdelinger efter Højden undtagen for Midterpartiet, som har 4. Midterpartiets nederste Afdeling forestiller Fodvaskningen; i Feltet til højre herfor Apostelen Peter med Nøglerne; til venstre for Fodvaskningen Apostelen Paulus med et Sværd i den ene og en opslaaet Bog i den anden Haand. Paa Soklerne af de yderste Søjler staar, nu i Ovaler, yderst til højre: P. N. S. B. og yderst til venstre N. H. S., og ikke som Pastor Hammer anfører: Eske Paulsen og Peder Nielsen; maaske stod det der 1758.

I 2. Række: Jesus indstifter den hellige Nadver. Dette Billede indtager den største Plads og er at betragte som Altertavlens Hovedemne. Til højre derfor: Engelen bebuder Hyrderne Jesu Fødsel, og yderst til højre: Johannes døber Jesus (med en Muslingskal). Til venstre for Nadveren: Jesu Lidelse i Gethsemanne og yderst til venstre: Gangen til Golgata.

I 3. Række ligeover Nadverens Indstiftelse: Jesus paa Korset med Marie ved højre og Johannes ved venstre Side af Korset. Herunder læses: „Retfærdiggjorte ved Troen have vi Fred med Gud ved Vorherre Jesus Kristus“ (Rom 5, 1).

Ovenover Korsfæstelsen: den genopstandne Frelser med Sejersfanen og Indskriften: „Jeg er Opstandelsen og Livet“ (Johs. 11, 25).

Paa Søjlerne, som begrændse Nadveren, staar: øverst Moses til højre og Johannes Døberen til venstre. Paa de yderste Søjler staar til højre F. 3. (3: Frederik den 3.) og til venstre S. A. (3: Sofie Amalie).

Ved Foden af Nadveren staar paa de 4 Piller de 4 Evangelister med deres Sindbilleder, samt Indskriften: „Arbejder ikke for den Mad, som er forgængelig, men for den, som varer til et evigt Liv“ (Johs. 6, 28).

Alle Billedgrupperne er i Relief, indfattede i smukt udførte Rammer.

Paa Alteret staar et stort og smukt *Krucifiks* af Metal, som paa Foden har en Fremstilling i ophøjet Arbejde af Jesu Gravlægning, endvidere 2 smukke Lysestager af Malm, forestillende 2 Engle med foldede Hænder med Lysholderen anbragt paa deres Hoved.

Døbefonten er af smukt forarbejdet Smedejærn med Niels Trolles og Fru Helle Rosenkrantz' Vaaben samt Aarstallet 1668; den stod forhen i Gavno Kapel, og er skænket Kirken af den nuværende Lensbesidder af Gavno.

Paa *Degnestolen* stod, ifølge Pastor Hammer, Aarstallet 1577. Da der efter Stiftsbogen ingen Degnestavn var 1567, maa den altsaa være anskaffet til Degnen i Vejle, som faa Aar før maa være kaldet til Embedet som Degn for begge Sognene, hvad almindelig er sket for de fleste Sogne i Sydsjælland ifølge Frederik den 2.s Forordning af 27/1 1574, i alt Fald for de Kirker, som laa over 2 Mil fra nærmeste Latinskole, hvorfra ellers Sangen hidtil var besørget ved Disciple fra Mesterlektion (her i Vordingborg). Da imidlertid Vejle Kirke laa knapt 1 Mil fra Næstved, kunde Sangen dér særdeles vel besørges af Latinskolens Disciple i Næstved og kom ikke i Strid med Kongebudet, saa det er muligt, at Sognene ikke den Gang, men først langt senere, fik en fast Sædedegn, hvorfor man ogsaa kan antage, at Degnestolen fra 1577 er anskaffet til de fungerende „Løbedegne“, som Mesterlektionerne kaldtes.

I Skibet findes 14 Mands- og 13 Kvindestole af almindelig Konstruktion, men 1758 fandtes følgende Vers paa en af Kvindestolene:

*·Ak Fader from, til Hjælp mig kom,
Herre Jesu sød, hjælp mig af Nød!
Du Helligaand gør mig biestand,
at jeg i Guds frygt leve kund!
Dit Ord saa høre, giemme vel,
der salig gor mig Liv og Siel!·*

Anna Hansdatter 1679.

Paa en af Mandsstolene stod:

*·Det er min Trost i al min Brøst
At Christi Bløed har mig forløst
fra Synden og fra æwig Doed,
thi skee Dig tuch min frelser Soed..*

Rasmus Madsen 1679.

Endelig anfører Pastor Hammer 1758: „Paa en stor Ligsten, indfattet i Muren i Koret, stod følgende Indskription, der i Modstrid med Epitafiet i Vejle Kirke beretter, at Sognepræsten i Vejle, Provst for Hammer Herred, Hr. Peder Nielsen Caludan, er begravet i Vester Egersborg Kirke:

*·Quiescit hic Petrus Nicolai Caludanus, Pastor Veiloensis et hujus ecclesie Egersburgensis Caludæ natus Ao. 1618, 22. Januari, Denatus Ao. ætatis 46, Ministerii 23, Præposituræ Hammarsensis 7, Cum uxore 2da (sekunda) Dorothea Jacobi filia, nata Hellemagle Ao 1623, mortua ætatis . . . . Et filiiis 6 filiiabusque duobus ex utraque, Mortualem iis qui Witam ademisti Redde. O Deus immortalen!·
Lectori!*

Oversat paa dansk af Pastor Lassen, Vejle, saalydende:

·Her hviler Peter Nielsen Caludan, Præst for Vejle og Kirken her i Egersborg, født i Kallundborg 1618, 22. Januar, død i sin Alders 46., i sit Provsteembedets 7. Aar for Hammer Herred, tilligemed sin 2. Hustru Dorothea Jacobsdatter, født i Herlufmagle 1623, død i sin Alders . . . Aar, og 6 Sønner og 2 Dotre med begge sine Instruer. O Gud, Du som har frataget dem det dødelige Liv, giv dem det udødelige!· — Til Læseren!·

Derunder stod følgende Vers paa dansk:

*·O, see, hvor Gud os haver giemt — tench paa Du og ej bliver glemt,
·Som Verden har givet til Lun — mig og saa mine,
·Saa vil han forvist, tro mig, uden Bøn — give Dig og dine.
·Trøst Du dog dig — som jeg har mig
·Ved saadant giem — Du ey gaar Gud af glem.·*

Paa Muren under Loftet i Koret stod 1758:

„Ao. 1679 er Vester Egersborg Kirkes Altertavle bleven bevilget af Wel-fornemme Stifts Skriver Claus Thott at Staferis, og var same tiid Sogne-Prest Hæderl. og Wellærde Mand Peder Jacobsen Spjelderup og Kirche-Wergere Hans Pedersen her i Egersborg og Peder Jensøn i Myrop“. Hammers Udtryk: „under Loftet i Choret“ viser, at der endnu 1758 var Bræddeloft i Koret; det er nu gibset med en svag Runding mod Muren.

Sluttelig anføres Stiftsbogens Fortegnelse over Kirkens Ejendomme 1567 saalydende:

„Vestre Egispurg, Anneks til Wejløe, haffuer 39 Decimantes (Tiendeydere). Kirken ejer en øddejord paa Ring march, store Rasmus bruger, er 7 Skpr. Land, skylder aarlig 7 Mk., item 2 smaa øddejorder paa Egispurg march, Kirchewergen bruger, er 16 Skpr. Land. Eng til 2 Læs Hø, skylder hvert andet aar 1 March. End tou Skoufiodder, kunne føde, naar Olden er, 20 Sviin. Ingen Prestegaard, doch kand thertill saaes i Jorden 2 R og 10 Skpr. Bjug :: 9 Tdr. 4 Skpr. à 6

Skpr. Tdn.); 4 $\bar{u}$ Hafre à 40 Skpr. --- 160 Skpr., „har frii Oldengield i Fledskoufen (Fællesskoven). Ingen Degnestavn.

Vester Egersborg Skole er som de øvrige kongelige Skoler paa Vordingborg Ryttergods bygget af Laurs Erichsen i Sommeren 1725 for den af Rentekammeret betingede Pris 550 Rdl.⁷⁾. Denne er nu Udhus for den nuværende Skolebygning fra 1849, der opførtes af Grundmur med Tegtag. Imidlertid tiltog Børnetallet stærkt og 1898 opførtes en fortrinlig Skolebygning med Klasseværelser for Lærer og Lærerinde, medens den forrige Skolestue omdannedes til Beboelse for Læreren, som fik 5 Værelser foruden Køkken, og Lærerinden, som fik 2 Værelser og Køkken. (Om Sognets Lærere se Godsets Embedsstand.)

Som foran nævnt huserede Svenskerne slem i Vester Egersborg i Krigen 1658—60, saa at 8 Gaarde og Køllebæk Mølle var øde i mange Aar efter. Bragte Krigen saaledes mange Familier til Bettelstaven, saa var der da i det mindste én Familie, der kom til Velstand ved den. Da nemlig Svenskerne huserede dér i Egnen, boede en af de svenske Officerer hos Væveren Jeppe Nielsen Lisen i Vester Egersborg⁷⁾. Denne Officer havde røvet og samlet mange Kostbarheder baade i Penge og Værdisager, som han vilde have Jeppe til at køre til Vordingborg, hvor Svenskerne dér i Egnen havde deres Hovedkvarter, men stadig havde Jeppe ikke Tid. Imidlertid sluttedes Fred med Sverrig i Kjøbenhavn i Slutningen af Maj 1660, og Svenskerne fik Ordre til at samles i Vordingborg for at støde til Hovedhæren i Lejren foran Kjøbenhavn. Atter opfordret, lovede nu Jeppe sin Løjtnant, at han næste Dag skulde køre dennes røvede Sager til Vordingborg, saa de kunne være ham i Hænde inden Afmarschen derfra, og Løjtnanten drog ad Vordingborg med sin Afdeling. Afmarschen skete dog tidligere, end Officeren havde tænkt sig, og da Jeppe op ad Dagen kommer kørende gennem Kasteløv, hører han, at Svenskerne „var draget af“ samme Morgen. At sætte efter dem, indhente dem og aflevere Løjtnantens Rov, falder aldrig i Jappes Tanker; han vender ganske rolig Øgene og kører hjem til sit med det. Sagnet tilføjer, at Jeppe Lisens uformodede Rigdom bragte saavel ham som Slægten Lykke. Vi har for-gæves søgt efter Navnet Lisen i Sognets Kirkebøger; men i Gavnø Fæsteprotokol har vi fundet, at ^{29/} 1750 blev Christen Lisen Skovfoged i Lou Sønderkov, samt at Peder Lisen fæstede Ormedehuset ved Vejlv Skov den ^{30/} 12 1754, maaske 2 Brødre og Descendenter af ovennævnte Jeppe.

Byen hørte til Vordingborg Ryttergods og fik ogsaa af den Grund sin kongelige Skole 1725; dog er Byen næppe blevet belagt med Ryttere før ved Plessens Aflevering af Prins Georgs Gods 1714, og da Rytteriet henimod 1730 forlagdes til Købstæderne Næstved, Vordingborg og Præstø, var Sognet saa lykkelig kun en kort Tid at maatte bære de Plager, som dette mange Steder afstedkom, hvad der alle Vegne fremgaar af Soggenes Kirkebøger og Godsernes Tingbøger, men dog ikke for Vester Egersborgs Sogns Vedkommende kan oplyses, da Kirkebogen brændte 1714 ved Vejlv Præstegaards Brand og først igen begynder at føres 1729. Af og til nævnes vel i de følgende Aar i Soggenes Kirkebøger Ryttere, men ikke som indkvarterede her*).

*) Saaledes nævnes i Vejlv Kirkebog 1731, 5. Søndag efter Trinn., døbt Jens Kristian, Søn af et forløbet Kvindfolk fra Lolland, Maren Jensdatter, og Christoffer Hansen, Rytter ved General Galchowskys Lifregiment i Næstved, og efter samme Kirkebog 1735 stod Michel Pedersens Snifdatter, Sidse, aabenbar Skrifte i Vejlv Kirke, da hun 16 Aar gl. havde født et Barn, som hun angav at en Rytter, som kom til hende i Skoven og voldtog hende, var Fader til. 1740 begravedes paa

Derimod nævnes mange Underofficerer, ved den af Frederik den 4. den $22/1$ 1701 oprettede *Landmilitis*, bosatte i Vester Egersborg. Saaledes bl. a. Sergent Strøyer, begravet $12/1$ 1742, Sergent Galthen 1743, hans Søn, Korporal Galthen, nævnes 1746, Sergent Brans 1754 og dennes Søn Korporal Brans 1761. Sergent Jørgen Thomsen var Forlover for Korporal Peder Nielsen ved Oberst Schepelerns Regiment, da Peder Nielsen $9/5$ 1747 blev troløvet med Portmand Niels Mortensens Enke i Vildbanehuset. Korporal Jørgen Jensen Pries, død 1761, af Pastor Hammer i Kirkebogen kaldet „et stakkels militært Menneske“; Sergent Peder Kristian Møller, død 1787, 57 Aar gl.; Sergent Westberg, som 1785 fæster Hus i Vester Egersborg o. fl. a.

Landmilitisens ordnedes oprindeligt saaledes, at der af hver 22 Tdr. Htk., som kaldtes et *Lægd*, stillede en Soldat til Tjeneste i 6 Aar. Tjenesten herved var ikke særlig stræng, da Mandskabets Øvelser foretoges hjemme i Sognene paa bestemte Samlingspladser, hver eller hveranden Søndag og enkelte andre Helligdage 1 à 2 Timer ad Gangen, men den blev trykkende derved, at Mandskabet — Landsoldaterne — ikke under Tjenestetiden kunde forlade Lægdet, og derved at Træhest og Straffepæl var opstillede paa Øvelsespladsen og anvendtes flittigt ligesom Spidsrod og Eder, hvad der gjorde Soldaterne raa; endelig derved, at Flytning til et andet Lægd eller Gods af endnu ej udskrevet Mandskab forbødes, hvilket Forordningen af $9/2$ 1724 dog først indførte, idet denne forbød Bønderkarlene mellem det 14. og 35. Aar at forlade deres Fødestavn; men som en Lettelse sattes nu hvert Lægd til 32 Tdr. Landmilitisens ophævedes saa $30/10$ 1730, men da Bønderkarlene benyttede Lejligheden, som herved aabnede sig, til at forlade Godset, naar Herremanden var streng, udvirkede disse et Lovbud af $5/3$ 1731, hvorved det ubetinget nægtedes Mandskabet paa Godserne Ret til at forlade deres Fødestavn, og $1/2$ 1733 oprettedes atter Landmilitis med en ny Lægdinddeling, nemlig 60 Tdr. Htk. pr. Lægd, og Tjenestetiden forlængedes til 8 Aar, medens Stavnsbaandet udstraktes til det fyldte 36. Aar. Forskellige Forordninger af $30/3$ og $12/10$ 1742, $1/7$ 1746 og $13/4$ 1764 samt $11/9$ 1774 skærpede efterhaanden Tjenestetiden til 12 Aar og udvidede Stavnsbaandet fra det 4. til det 40. Aar, medens i samme Tidsrum Læggerne forandredes fra 60 til 40 Tdr. og endelig 1774 til det oprindelige: 22 Tdr. Htk. Samtidig blev Bondekarlen ved Udsigt til en forøget Tjenestetid af 6 Aar tvungen til at antage Gaard i Fæste, en Bestemmelse, som vel nærmest fremkom for at skaffe de i Kvægdøden og Hungersaarene ødeblevne Gaarde besatte.

Munderingen for „Militiskarlene“ var graa Vadmelskofter med forskelligfarvede Kraver efter det Regiment, hvortil de hørte. Geværerne gemtes af Underofficererne i Skabe i Kirkens Vaabenhus, for at Karlene ikke skulde bruge dem til ulovlig Jagt eller Krybskytteri; men „Korden“ fik de almindelig Lov at beholde, og med den afstedkom de ofte ikke smaa Ulykker.

En Fordel havde dog Vester Egersborg fremfor de fleste Byer, den var fri for *Hoveri*, da Byen laa saa langt fra Vordingborg Slot, hvorunder den hørte, saa et stadigt Hoveri blev umuligt. Bymændene betalte i Stedet derfor 2 Rdl. i Hoveripenge og skulde gøre 2 Rejser aarlig, om forlangtes, enten til Vordingborg Slot eller Kjøbenhavn, og at disse maatte præsteres, fremgaar af Sognets Kirkebog.

Vester Egersborg Kirkegaard „en afdanchet Rytter, Henric Jacobi, som var funden druchen og forfrossen paa Byens March og af en Hændelse af en Vogn bragt til Byen, hvor han døde Dagen efter“. Men disse Ryttere laa ikke indkvarterede i nogen af Sognene.

Da nemlig Bønderne herfra tilligemed flere vare tilsagte den 10. 10. 1735 til at køre Ler til Slottets Ladegaard, meddeler Kirkebogen, at ved den Lejlighed mistede 5 Mennesker fra Vester Egersborg Livet, derved at Graven skred ud over dem, „medens flere i Graven bleve klemte, men dog beholdt Livet“. De 5 dræbte var: Peder Nielsen Glars Søster, Rasmus Møllers Tjenestepige, Peder Bruuns „tosse-lige“ Stifsøn og Hans Hansens tvende Døtre, hvilke alle begravedes den 14. s. M. paa Sognets Kirkegaard.

Efter at Byen var kommen i Grev Thotts Eje 1746 beholdt den samme Hoverifrihed, og hvorvel Hoveripengene efterhaanden forhøjedes noget, var det ikke alene i økonomisk Henseende en stor Vinding, da Bonden nu fik Tid og mere Lyst til at passe sin egen Bedrift, men ogsaa i moralsk Henseende, da Ungdommen befriedes for al den Raahed og moralske Smitte, som lærtes paa Hovmarkerne og ved Gilderne i Ladegaardens Lo.

SKOVMØLLE ELLER SKOVMØLLEN,

som Navnet ogsaa skreves, var i det 13. Aarhundrede en Ladegaard for Roskilde Bisper, der ejede Gods i de omliggende Byer Myrup, Sipperup, Borup og Stenstrup. Afgiften af Gaard og Mølle var 1370 aarlig 12 Mark danske, og ikke alene var her en Vandmølle, men der fandtes endog i den katholske Tid et Kapel paa Gaarden, hvortil Sipperup og Borup Byer søgte Gudstjeneste. Ved Reformationen kom Skovmølle under Kronen, og Kristian den 4. skænkede den 1630 til Claus Paslich, Sønneson af Frederik den 2.s tyske Sekretær Casper Paslich, som fik Rønnehæksholm med tilliggende Gods af sidstnævnte Konge. Efter et udbredt Sagn i Egnen fik Casper Paslichs Søn, Frederik Paslich, som Faddergave af Frederik den 2. den lille Bondeby Grevensvænge, og her byggede han senere en Herregaard „Grevensvænge“, hvorunder største Delen af Skovmøllegaardens Jorder lagdes, da denne Gaard var bleven øde og forladt, „paa Grund af noget grueligt Djævelskab, som huserede paa Gaarden og i Skoven derved og paa mange Maader bragte Fortræd over Gaardens Beboere“⁷⁶⁾. En lille Skov ved Gaarden minder endnu derom ved sit Navn „Djævekrogens“. Gaard og Mølle beboedes dog endnu 1777, men havde kun et lille Jordtilliggende⁷⁷⁾. Faa Aar efter var baade Gaard og Mølle øde, da den ved Salget til Gavnø 1789 med dens og det herfra under Grevensvænge drevne Areal i Jordebogen benævnes „den øde Skovmøllegaards Jorder“. Efter at være kommen under Gavnø bortlejedes Jorderne til Vester Egersborg Bymænd for 60 Rdl. i aarlig Afgift, men 1811 frasagde disse sig Lejemaalet, da Vejen, som førte dertil, var i en slet Tilstand, og Godtgørelsen af nogle faa Rigsdaler, som de fik for dens Vedligeholdelse af Gavnø Godskasse, var for ringe til at istandsætte den for, hvorfor de forlangte en større Hjælp af Baroniet til Vejens Grundforbedring, men dette vilde ikke yde denne, med mindre de overtog Hegnenes Vedligeholdelse omkring Gaardens Marker. Dette vilde Vester Egersborg Bønder ikke indgaa paa, hvorfor Lejemaalet hævedes med Udgangen af Aaret 1812.

I Sommeren 1813 opførte Baroniet saa 1 Gaard og 5 Huse paa Jorderne, og disse udskiftedes i Foraaret 1814 ved Landinspektør N. Friis. Opmaalingen til Salget 1789 var sket 1788 af Landmaaler Voigt, men da Prøven af Kortet ifølge Matrikulkommissionens „Arbejdsbøger“ 1806 ej var nøjagtig nok, foretoges s. A. en ny Opmaaling af Landmaaler Møller.

Jordebogen ved Salget til Gavnø 1789 angiver de solgte Skovmøllejorder

til ca. 100 Tdr. Land med 10 Tdr. Htk., men den nye Opmaaling 1806 udviste 125 Tdr. Land foruden den Del syd for Aaen, som forblev under Grevensvænge ca. 38 Tdr. Land, ialt 163 Tdr. Land, der alt ifølge Kommissionens Resolution af $\frac{2}{3}$ 1806 er tiendepligtig*), hvad dog efter Baroniets Tiendeprotokol ikke nogen- sinde er forlangt ydet for Jorderne under Grevensvænge.

Jordebogen af 1815 udviser, at de nævnte 125 Tdr. Land var delt til 1 Gaard med 42 Tdr. Land og 5 Parceller, hver paa 15 à 16 Tdr. Land samt en Eng paa ca. 6 Tdr. Land, men Arealet er rimeligvis noget større, da Matriklen af 1844 angiver, at kun nogle og 20 Tdr. Land med 2 Tdr. 2 Skpr. $1\frac{1}{2}$ Alb. ligger under Grevensvænge, medens selve Skovmølle Byes Tilliggende har 9 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. og hele det oprindelige Skovmøllens Areal 12 Tdr. 2 Fdkr. Hartkorn.

Ved Opmaalingen $\frac{2}{3}$ 1682 af Konduktør Elias Hendrichsen var „Skaugs Møllegaard“s Jorder Rugvang under „Grefuens Wenge“, og kaldtes da *Hornsvigvangen*, men deltes forhen, da al Jorden laa til Skovmøllegaard i *Kraber-, Hornsvig- og Kohave-Marken*. Af Aase i Markerne skal kun anføres: Brovad og Djævlekrogen, som var en mindre Skov, der endnu hører under Grevensvænge.

Ifølge Engtakseringen kunde høstes til „Skovmøllen“ 12 Læs godt Hø og 9 Læs Mosehø.

Skoven til „Skoufmøllen“ var takseret til 26 Svins Olden, der i Matriklen af 1688 ansattes til 1 Td. 2 Skpr. 2 Fdkr., men den hørte ikke til selve Skovmøllegaarden, da Takseringen anfører: „Beboeren har ikke videre Ildebrændsel, end den Proprietæren (Kammerjunker Jochum Christoffer Stensen) vil hannem bevillige“. Ved Salget til Gavnø 1789 fulgte kun 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld. Skovens Bestand var særlig Eg, hvad der fremgaar deraf, at her ifølge Gavnø Tingbog baade 1725 og 1734 blev skaaret ca. 200 Alen Egestolper m. m. saavel til Hollænderilængen paa Dybsø som til den sidstnævnte Aar opførte Svinestald. Skoven var iøvrigt et yndet Revier for Skovtyve, hvorom den gamle Tingbog for Gavnø ofte aflægger Vidnesbyrd.

MYRUP, OGSAA SKREVET MØRUP.

Pastor Hammer mener, at Byens Navn maa udledes af de store Myr (o: Moser) til Byen, altsaa Torpen paa Myr'en eller Mosen, hvad der kan være rimeligt, hvorvel Myr er et særligt norsk Ord for Mose.

Om de 4 Gaarde i Byen, som nævnes i Skødet paa Gavnø Kloster $\frac{1}{2}$ 1584 til Hans Johansen Lindenow, har ligget til dette siden Dronning Margrethe 1401 oprettede det, vides ikke. Ved Arvedelingen efter Hans Johansen Lindenow 1613 fragik de, som længere bortliggende, Godset, men købtes delvis tilbage af hans Søn, Hans Johansen Lindenow „til Hundslund“ (se Sd. 70). Efter Lødbogen til Arvedelingen 1643 nævnes kun 1 Gaard i Myrup tilhørende Gavnø, ligeledes efter Jordebogen 1664. Efter Markbøgerne af 1682 hørte 2 Gaarde i Byen under Gavnø, men disse erhvervedes tilligemed mere af Jacob Lindenous „øde og forladte Gods“ af omboende Herremænd, og saaledes kom disse 2 Gaarde under Rønnebæksholm.

Byen har oprindeligt haft 10 Gaarde eller Jordbrug, da Stiftsbogen 1567 nævner 39 Gaarde i Vester Egersborg Sogn, og da Vester Egersborg udgjorde de 29, maa de 10 altsaa være Myrup Gaarde. Ved Opmaalingen 1682 havde Byen

*) Kommissionen bestod af Landinspektørerne Fleischer og Rørby samt Landmaalerne Møller og Rasmussen; Forretningen udførtes paa Grevensvænge.

8 Gaarde, hvoraf 2 tilhørte Gavnø, 3 hele og 1 Halvgaard Holmegaard, 1 Gaard tilhørte Rønnebæksholm og 1 Halvgaard Roskilde Domkirke, ialt 8 Gaarde, som Byen ogsaa havde ved Udskiftningen indtil 1806, da den ene Gaard udskiftedes til 21 Huse, hvoraf dog kun 8 var bortfæstede, senere bebyggedes endnu 5, saa at Byen 1825 havde 13 Huse med og 8 Huse uden Jord. 3 Gaarde i Byen under Grevensvænge solgtes 1789 af Hr. Lind til Fladsaagaardens Ejer; de forenedes til en større Gaard under Navn af „Myrupgaarden“ og frasolgtes Fladsaagaard. Myrupgaarden købtes imidlertid tilbage 1880 af Ejeren af Fladsaagaarden, som forenede de 2 Avlsgaarde. De øvrige Gaarde og alle Husene hører nu under Rønnebæksholm. Hartkornet til Byen udgør efter Matriklen af 1844 ialt 36 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. $\frac{3}{4}$ Alb., og Arealet udgør 544 $\frac{3}{4}$ ₁₁ Td. Land.

Ved Opmaalingen $\frac{23}{8}$ 1682 af Konduktørerne Henrich Lange og Thomas Jensen kaldes Byens 3 Marker: *Kirkevangen* (mod Vester Egersborg), *Stejlebanksvangen* (mod Fladsaa) og *Skallebjergvang*. I Kirkevangen nævnes Kirkebro, Broagre, Holbro (en Træbro), Giarholmen mod Egersborg og Mærkebjergsagre m. fl.

2) I *Skallebjergsvangen* nævnes Officersvejen, Nymarksaa og Bøgebjerg, hvor der paa de 2 sidste Aase har været Skov, da det bemærkes i Markbøgerne: „Skoufven er borthuggen for mange Aar siden, Vester Egersborg Kirke havde for-dum en Part i Skoufven“.

3) I *Stejlebanksvang* mod nordøst op mod Byerne Fladsaa og Pederstrup nævnes: Fladsevod, Stejlehøj, Stenrøgle, Dyndagre, Svalehøj, Stenhøj og Knoldhøj. Egevaad var en Tørvemose, maaske Byens nuværende store Tørvemose. Af oven-nævnte Høje skal omtales:

„Stejlehøj“, tæt ved Myrup By, en mægtig Gravhøj, som vistnok indeslutter flere Gravkamre fra Stenalderen, og hvor der er funden Vaaben og Smykker saavel fra Sten- som Broncealderen. Østligere ved Pederstrup ligger 3 Høje, hvoraf *Svalehøj* 1863 blev undersøgt af Cand. V. Boye; den havde en Omkreds af 105 Alen, et Tvermaal fra Øst til Vest af 24 Alen og en Højde af 6 Alen, den 2, kaldet *Stenhøj*, var 100 Alen i Omkreds og den 3.,

Knoldhøj, var 110 Alen i Omkreds. I de 2 førstnævnte fandtes Vaaben og Redskaber fra Broncealderen, deriblandt en mærkelig støbt Broncekniv med konveks Eg og med smukt udhugne Prydelser, medens der i den sidste kun fandtes en Stenkegle af 8 $\frac{1}{2}$ Alens Omkreds omtrent i Midten af Højens Bund, men uden Urne eller andre Levninger af Begravelse, hvorfor de oldkyndige antage denne Høj med Stenkegle at være et Æreminde, en Æresgrav (Kenotaph), rejst af Familien over en i fremmed Land bortdød anset Slægtning^{7*)}.

Skønt Gavnø, som vist, ikke har ejet Jordegods i Myrup siden Slutningen af det 17. Aarhundrede, har vi dog ikke villet undlade at omtale denne By for dens mærkelige Gravhøje og Fund fra Sten- og Broncealderen, Vidnesbyrd om, at her i hine fjerne Tider har rørt sig et bevæget og stærkt Liv blandt Egnens Beboere.

I Køng Sogn ejer Baroniet

SVINØ,

skrevet Suinnø, Swynø og Swinø, var indtil Slutningen af det 18de Aarhundrede en Ø, nu Halvø, i Køng Sogn. Efter Valdemar d. 2.s Jordebog af 1231 tilhørte

Øen Kronen og var da allerede bebygget; maaske havde den endog den Gang allerede en Kongsgaard, den senere omtalte *Svinøgaard*, hvoraf der indtil det sidste Aarh. er funden Ruiner ved Klinten ud mod Bøgestrømmen mellem Svinø og Dybsø, og som vistnok er bleven ødelagt i det 13. eller 14. Aarhundrede. Øen ejedes i Midten af det 14. Aarhundrede af Roskilde Bispegaard, fra hvilken den 1410 skænkedes til det nystiftede Gavnø Nonnekloster af Roskildebispen Peder Jensen Lodehat, og har siden saa godt som uafbrudt hørt under Gavnø, indtil den i de sidste 50 Aar med kongelig Bevilling af $11/8$ 1852 omtrent er solgt til Selvejendom.

Skønt Øen saa godt som uafbrudt har hørt under Gavnø, har den dog til Tider helt eller delvis været ude af Gavnøs Besiddelse. Saaledes fragik den ved Skiftet efter Hans Johansen Lindenow 1613, da Svinø med mere Gods arvedes af hans Datter Sofie, gift med Knud Gyldenstjerne til Aagaard, Møgelkær etc., men købtes allerede 1614 tilbage af hendes Broder Hans Lindenow til Hundslund, fra 1634 tillige Ejer af Gavnø. Ved Skiftet efter dennes Søn Hendrik Lindenow 1662 arvede hans Halvsøster Rigborg, gift med Jørgen Ahrenfeld til Voergaard i Jylland, 7 Gaarde paa Svinø, hver med 8 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. Hartkorn, men heraf ejedes 1674 dog kun de 3, da de 4 Gaarde ved dette Aar var erhvervet af Gavnøs daværende Ejer Hr. Niels Trolles Enke, Helle Rosenkrantz*). Ved Gavnøs Salg ^{11.} 1663 til nævnte Trolle opførtes vel i Skødet 21 Gaarde, men heraf var 6 Gaarde „øde og afbrændte“ fra Svenskekrigen, og henlaa efter den Tid i mange Aar uden Herskab, da Trolle ikke vilde antage sig dem; de kaldtes i Tingbøgerne fra den Tid „Jakob Lindenous Arvingers øde og forladte Gaarde“. Imidlertid var 1682 dog kun 4 Gaarde ude af Gavnøs Besiddelse. Heraf ejedes: 1 Gaard af Knud Urne til Juelskov i Fyn — en Søn af Jakob Lindenous Søster Helvig, gift med Sigvard Urne til Rørup og Juelskov — 1 Gaard ejedes af Øllegaard Gyldenstjerne, Datter af Christene Lindenov og Axel Gyldenstjerne til Ørsløv Kloster i Jylland, Kaj Lykkes Enke, 1 Gaard var udlagt paa Skiftet efter Jakob Lindonou til Landsdommer over Lolland-Falster Poul Mathiesen — og 1 Gaard var købt til Selvejendom af Tingfogden ved Gavnø Birk, Anders Jensen, Svinø, men disse 4 Gaarde erhvervedes allerede i de nærmeste Aar efter af *Gehejmeraad Knud Thott* til Gavnø, saa at samtlige Gaarde paa Svinø inden Aarhundredets Slutning vare samlede herunder.

Efter Frederik den 2.s Skøde til Hans Johansen Lindenow 1584, havde Øen 28 Gaarde og 8 Huse. Gaardenes Antal forblev uforandret med Undtagelse af foran nævnte Tidsrum efter Svenskekrigen, da 6 Gaarde laa øde, men disse vare dog igen opbyggede og besatte 1682 efter Opmaalingsbøgerne til Landmaalingsmatriklen. Husenes Antal varierede derimod en Del. Ved Skiftet 1643 var der 7 Huse, efter Krigen 1660 kun 3; 1682 var her 5, hvoraf de 3 tilhørte Gavnø, 1 tilhørte Knud Urne, Juelskov, og 1 Tingfogden Anders Jensen²⁾). Efter Jordebogen af 1727 var her igjen kun 3 Huse, 1750 var der 7 Huse med 8 Beboelser, hvoraf Skolen allerede nævnes 1736. 1775 var her 8 Huse foruden Skolen. Samme Antal Huse havde 1800 faaet tildelt hver en Jordlod; endnu 1825 havde Byen sine 28 Gaarde og 8 Huse, men 1850 havde Byen 28 Gaarde, 8 Huse med og 3 Huse uden Jord. 1868 tilkom en Vejrmølle. Nu 1900 har

*) Fortegnelsen over det Gavnø Birk underlagde Gods, hvor disse 3 Gaarde nævnes.

Byen 27 Gaarde med over 3 Tdr., 2 mellem 1—3 Tdr., 3 Parceller med over 1 Td., 4 Huse fra 4—8 Skpr., 5 do. fra 1—4 Skpr., 5 Huse med under 1 Skp. Htk. og 28 uden Jord, hvoraf nu kun 1 Hus med 3 Skpr. Htk. samt Engstrækningen i Svinø Nor med godt 3 Tdr. Htk. er Fæste, medens Resten er solgt til Selvejendom.

I Sommeren 1900 er opført en smuk Kirke til Byen, 33 Alen lang og 12 Alen bred af Muremester L. Hansen i Præstø efter Tegning af Statsarkitekt Glahn i Nykøbing paa Falster. Den har Tøndehvælvning i Skibet, Korshvælvning med Hvælvingsbuer i Koret og Bræddeloft over Vaabenhuset i Taarnet. Dette er 16 Al. højt med et 16 Al. højt Spir. Taarnets Bredde er indvendig $7\frac{1}{2}$ Al., Længden 6 Al.; Skibet med 3 Vinduer i Nord og 3 i Syd er 20 Al. langt, forsynet med Tøndehvælvning med Gesims. Bredden er 12 Alen, Koret er $7\frac{1}{2}$ Al. bredt og 7 Al. langt med 1 Vindue i Nord og 1 i Syd samt et rundt do. med farvet Glas i Gavlen; tillige er her Adgang for Præst og Kirkesanger gennem en Dør i Syd. I Koret er anbragt et mindre

Alter, $2\frac{1}{2}$ Al. langt, betrukket med rødt Plyds, kantet med Guldgalonier og forsynet med et Messingkors, endvidere med en smuk Kniplingsalterduk, skænket af Fru Krieger til Øbjerggaard. Alterskranke af bronzeforgylt Træ med Knæfald, betrukket med Plyds. Over Alteret er i en Nische anbragt et større Krusifiks, indtil Kirken faar sig en Altertavle.

Døbefonten er af Granit med Døbefad af drevet Messing.

Prædikestolen øverst i Skibet med Maling som Marmor, men uden Billeder, er ligeledes betrukket med Plyds.

Kirkesangerens Stol med Gitterdør for er anbragt lige nedenfor Prædikestolen. Ligeoverfor den paa nordre Side af Kirkens Gang, noget lavere end Kirkegulvet, er anbragt en større Reks Patentovn. I Skibet findes 11 Mands- og 11 Kvindestole med Plads til godt 100 Mennesker.

Fra Vaabenhuset i Taarnet fører 2 Fløjdøre ind til Kirken og 2 lignende, forsynet med Gitterdøre, ud til Kirkegaarden. Paa Loftet over Vaabenhuset er Plads til et Orgel, da Muren mellem Skib og Taarn er gennembrudt i Form af en Halvbue, og Muren tillige danner en Skranke af ca. $1\frac{1}{4}$ Alens Højde over Loftet. Endvidere hænger i Taarnet en Kirkeklokke af Staal fra Bochum i Vestphalen med Indskriften: Geo Bochumer, Bochum 1899; den kostede 400 Kr. Kirken, som er beliggende paa en Høj, kaldet Eskelhøj, østlig i Byen, tager sig ret anseeligt ud. Kirkegaarden er indhegnet med en Kampestensmur.

Kirken har kostet at opføre godt 22,000 Kr., hvoraf 12,600 Kr. er bevilliget paa Finansloven, 10,000 Kr. er tilskudt af Beboerne, men af disse er 2000 Kr. henlagt til et Reparationsfond.

Ved Opmaalingen til Matriklen af 1688, der fandt Sted ³⁰ og ³¹, 1682 af Konduktørerne Hans Jensen, Bartholomæus Drøsler og Løjtnant Ventzel, deltes Byens Marker i 1 *Vængesmarken* (d. A. Rugmark), 2 *Hestevaads-* eller *Digesmarken* (Byg) og 3 *Skovmarken* (Fæld).

Af Aase eller Vange nævnes:

I *Vængesmarken* mod Sydvest: Svinøgaardsagre, hvor fhn. Svinøgaarden laa, og hvor der er funden Levninger af en Grund og Brokker af Munkesten, Ærtelandsagre, Bøgestykkerne og Vigstykkerne, sagtens nedad mod den senere inddæmmede Svinøvig.

I *Digesmarken* mod Nord nævnes Gammelfældstykkerne og Gammelfæld ved Klinten, Korsagre og Brostykkerne ved Broen over Vasen til Kostræde, 1747 paa Kortet over Gavns Gods kaldet „Digesbro“.

I *Skovmarken* mod Vest: Tokkejorden (Selvejerjord, som udenfor den almindelige Bymark var opdyrket, og regnedes for Opdyrkerens specielle Ejendom), Munkestykkerne, Draved, Skovledsagre, Nøddævængsagre, Skovstetteagre, Badstueagre og Bønneshoved. Paa hver af Byens Marker kunde græsse, „naar Fæled er“, 144—150 Høveder.

Skoven. — Der er ikke Tvivl om, at Øen i gamle Dage har havt stor Skov, derfor borger Øens Navn, ligeledes det, at her efter Valdemar d. 2.s Jordebog var en Vildtbestand, særlig af Hjorte, ligesom ovennævnte Navne, Skovledsagre osv., minder derom, medens Bøgestrømmen mellem Svinø og Dybsø angiver, at Skoven særlig var Bøg.

I Skiftet 1643 beregnes Skoven til 410 Svins Olden, og i Skiftet ²/₁, 1662 angives den til 214 Svins Olden, men næppe med rette, da Skoven var bleven meget ødelagt i Svenskekrigen. Skovtakseringen af 1682 anfører: „Skoufven, som til denne By i forrige Tider haffver været, er gandske øede, saa den icke kand Taxeres“. Paa Opmaalingskortet til Udskiftningen af Fællesskabet er signeret Underskov, særlig paa Vestsiden af Øen, men siden 1682 har Øen næppe havt Storskov af Betydning. — Ifølge Engtakseringen af samme Aar kunde der hostes 15 Læs Hø til hver af Byens 28 Gaarde, eller ialt 420 Læs. — Hartkornet til Byen udgjorde efter Matriklen af 1664 ialt 229 Tdr. 5 Skpr. eller 8 Td. 1 Skp. 1 Fdk. til hver Gaard. Ved Matriklen af 1688 erholdt Byen 152 Tdr. 2 Album Hartkorn, der ved Matriklen af 1844 ansattes til 153 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. ²/₁, Album.

Ved Opmaalingen til Udskiftningen af Landmaaler Lund udgjorde Byens Marker et Areal af 1715 Tdr. Land, hvortil senere kom den udtørrede Svinøvig med 492 Tdr. Land, saa at Byens samlede Areal nu udgør 2,208 Tdr. Land. Udskiftningen foretoges 1803 ved Landinspektør N. Friis.

Beboerne paa Svinø synes i gamle Dage at have været en Del øvede i Brugen af Næveretten. Saaledes berettes i Roskilde Synodalia (Landemodsakter), „at Bonden Svend Jensen af Svinø med en Økse havde nær slaget Hr. Oluf i Kynge ihjel, Mandagen næst post. trinit. 1569“ — hvorover Herredets Provst, Hr. Lauritz i Hammer, klager paa Landemodet d. A. Der blev skrevet til Lensmanden paa Gavns, hvorunder Svinø jo hørte, Hr. Michel Sehsted, men hvad Straf Bonden fik, nævnes ikke, sagtens er han for nogen Tid sat i Fængsel dersteds. — Sd. 135 har vi omtalt den berygtede Slagsbroder, Anders Nielsen Gjødets Meriter, hvorfor han dømedes til Arbejde i Korsør Fæstning 1748.

Under Indledning er omtalt de stadige Stridigheder mellem Rytterne paa Avnø og Svinømændene, der herskede lige til Midten af forrige Aarh. fra 1670 af. Men her synes dog Rytterne at være mest skyldige, da det bevises, „at Rytterne dels rev Hul paa Gjørderne, saa at Heste og Kvæg kunde gaa igennem, dels lukkede Leddene op, saa Kreaturerne kunde komme ind i Marken, og saa tog det op, „og vi fik det ikke igen uden højeste Betaling“ — vidner Svinø Mænd „ved deres højeste Helgens Ed“ — medens 3 Underofficerer ved skriftlig Attest paastaar, at „Svinømændene drev Kvæget over til Avnø for at græsse i Engene“

— og altid ender Striden „med Skælden, Smælden, Nævfehug og Stafrehug eller Jordskuf“. Rytterne fik alm. Medhold paa Hammer Herredsting, og førte Svinø-mændene Sagen for Landstinget, gik det ligesaa, indtil disse i Gehejmerraad Knud Thott til Gavnø fik dem en kraftig Husbond og Værge, der førte sine Vordnedes Sag for Højesteret; thi her faldt Dommen ^{11/7}, 1691 saaledes ud: „Da det er bevist ved 8 Mands Afsigt fra Hammer Herredsting og Gavnø Birketing af ^{10/10}, 1687, at Vandet mellem Øerne er saa grundt, at Kvæget gaar over, saa skal Avnø Mænd vogte sig Fred til og holde Gærder og Værtægt om Øen, som er Vordingborg Slots Græsnings Enemærke — og ikke tage Foldepenge 3: Optagelsespenge“. — Saaledes gik det igen baade 1719 og 20. — Vi skulle supplere disse Eksempler med et afskyeligt Slagsmaal, som fandt Sted Hellig 3 Kongers Dag og Aften 1698 mellem Svinø og Basnæs Karle paa Hjemvejen fra Næstved. Herom vidner Gaardmændene Jørgen Madsen, Vejle, og Anders Ejlersen, Rettestrup, paa Gavnø Birketing i Vejle By d. ^{17/1} s. A. følgende: „Da vi kom kørende i Slæde fra Odderup og kom til „Koberbanken“, stod der Jørgen Knudsen, Basnis, og Thorkild Eliassen fra Svinø og haardroges, og slog Jørgen da Thorkild til Jorden og traadte paa hans Hoved“, hvorpaa Hans Larsen af Basnisz kom til „og slog Thorkild paa Benene og lidet op paa Bagen“. — Anders Ejlersen stod da af Slæden og skildte dem ad, ligeledes skildte han Lars Andersen af Svinø og Jørgen Knudsen ad, da de fik hinanden i Haaret“. — Det fremgaar af de 2 Vidners Udsagn, „at de Svinø Karle red de Basnisser til Fortræd“, og at Jørgen Knudsen derfor blev hidsig og sprang af Vognen — han kørte nemlig i Vogn, de fleste i Slæde, men nogle af Svinø Karle red — „og slog Hans Andersens Hest over Lænden med en „Skær-Knif“, hvorfor en vis Lasse blandt Svinø Karle sprang af Slæden, tog sin Økse, gik mod Jørgen og spurgte: „Hvi slaar du saa min Hest?“ — „men gik dog straks fra Jørgen igen med sin Økse og rørte ham ej dermed“. Hans Andersen sprang da af Hesten „og tog Finger paa Skær-Kniven og droges med Jørgen derom, saa Jørgen maatte slippe den“. Jens Eliassen, Thorkilds Broder, kom nu løbende med en Vognkæp i Haanden mod Jørgen, og de fik hinanden i Haaret“. — „Efterat de vare komne op, slog Jørgen Jens Eliassen i Hov'det med Fladen af sin Skær-Knif, medens Jens brugte sine Træsko mod Jørgens Hoved“, og Jørgen greb nu atter Jens i Haaret og fik ham under sig, og „da han havde slaget ham mange Slag, greb han Hans Andersen, som kom Jens til Hjælp og fik ham til Jorden; men nu kom Lasse, smed sin Kjol og vilde hjælpe Hans Andersen.“ — Da traadte And. Ejlersen, Rettestrup (det ene Vidne), til og forhindrede det; vilde og skille de stridende ad, men forhindredes heri af Lasse, som sagde: „Lad dem trækkes lidt endnu, saa vil jeg skille dem ad!“ — hvad han og gjorde. — „Saa gik Lasse til sin Kjol, tog den paa, satte sig i sin Slæde og kørte ad Vejen“. Thorkild E. vilde stige til Hest og følge med, men da kom Jørgen bag paa ham, tog ham i Haaret og vilde rive ham omkuld, hvad han dog ikke fik gjort, da Thorkild holdt fast i Hestens Manke, og imidlertid skildte And. Ejlersen dem ad. De Svinø Karle satte nu afsted, men indhentedes ved „Apnis Tofte“ af Basnisserne, og Jørgen Knudsen havde en „Slagvol“ i Haanden, hvormed han slog Lasse i Hovedet, saa han styrtede af Slæden, og Blodet „strømløb“, saa Lasse maatte binde sit store Tørklæde om Hovedet“. — „Saa kørte de Svinø Karle ad Gavnø og de Basnis Karle deres Vei ad Vejle, mens de raabte og skreg efter Svinøerne: „Vi skal lære Jer de Basnis Karle at kende, vi skal lære Jer op at

se! I skal faa en Uløche!“ — Men Slagsmaalet var ikke endt hermed, det fik ud paa Aftenen et Efterspil paa Vejlø Gade. — Herom vidner Søren Beck i Vejlø: „Hellig 3 Kongers Aften hørte jeg en stor Allarm udenfor mit Hauegierde, og da jeg kom derud, saa jeg, at Jørgen Knudsen slog Jens Eliassen ud af Slæden, saa han blev liggende paa Jorden, bad øncheligen for sig og skreg: „Jørgen Knudsen har slaget mig fordærvet“. Hemming Krag, Vejlø, vidner samme Dag i Retten: „Jens Eliassen af Svinø kom nævnte Hellig 3 Kongers Aften jagende fra „Vaader“ syd for Byen“ — altsaa maa Svinø Karle været kørt over Isen paa Fladsøen og har ventelig villet hævne Nederlaget fra om Eftermiddagen — „og mødtes han og Jørgen Knudsen, som kom fra Vejløbroen ved Søren Becks Hauegierde, hvorpaa Jørgen sprang af Vognen, tog en Vognkæp og slog Jens dermed, saa han styrtede af Slæden, ja gav ham mange Slag, skønt han bad øncheligen for sig“, og da de andre Basnis Karle raabte: „Lad ham nu være fri!“ sagde Jørgen: „Nej, han skal have end lidet endnu“ — og først derefter forlod han Jens og gik hen til de andre Basnis Karle, som stod ved Hans Bruns Port — og nu toge de afsted hjem“. Hemming Krag med flere kom nu frem og bar Jens Eliassen ind til sit, men Karlen var saa forslagen, „at han ikke kunde hjælpe sig selv af Klæderne, men han skreg hele Tiden. Aa, aa! Jørgen Knudsen har slaget mig fordærvet“. — „Og var han ogsaa fælt tilredt af Blod paa Klæderne, lige som hans Baghoved var stærkt ophovnet“ — vidne de 4 Synsmænd.

Dommen falder ved Gavnø Birketing ¹⁷/₂ s. A.: „Saasom Jørgen Knudsen og Hans Larsen af Basnis har overfaldet Jens Eliassen og Lars Andersen („Lasse“) af Svinø paa deres refærdige Vej mellem Næstved og Vejlø flere Gange med grove Hug og Slag, saa kendes for Ret: „Jørgen Knudsen skal bøde efter Loven 3 × 40 Lod Sølf, og for Stafrehug, Haargreb og Jordskuf 3 × 6 Lod Sølf; — endog Hans Larsen ej befindes saa grov som Jørgen Knudsen udi denne Gierning 3 × 6 Lod Sølf og begge erstatte denne Sags Omkostninger inden 15 Dage eller lide efter Loven udi deres Midler, hvor dissen findes.“

2 andre bekendte Slagsbrødre var Brødrene Kristen og Anders Svan, begge Gaardmænd paa Svinø, som ved et Barselgilde hos Svend Kusk sammesteds ²⁵/₄ 1723, skar Anders Hansen Gjøde og Niels Michelsen stygge Saar i Ansigtet, da disse vilde hjælpe Oluf Druchen fra Kostræde, som Anders Svan var kommen i Klammer og Slagsmaal med.

Anders Svan dømmes ved Gavnø Birketing den ¹⁶/₅ s. A. til at betale 3 × 15 Lod Sølf i Bøde og — „da de stygge Saar ej ved Haar eller Klæder kunne skjules — en half Gang mere end som anført“, betale Bartsøkærløn 16 Rdl. 4 Mk. — nogle ordentlige Blessurer maa det have været som i hin Tid kunde andrage en saa uhyre Sum — „saa og for Lyde, Kost og Tæring, Svie og Sprække 10 Rdl. og endelig betale Sagens Omkostninger med 4 Rdl. — og, hvis han ikke Bøderne betaler inden 6 Uger, at henføres til Bremerholms Jærn i 1 Aar“. „Kristen Svan, som havde været Autor til nævnte Klammer: 3 × 6 Lods Bøde og Sagens Omkostninger betale med 2 Rdl. ligeledes alt inden 6 Uger“.

løvrigt var Svinøes Beboere foretagsomme og driftige Folk, som stod sig bedre i økonomisk Henseende end de fleste Beboere paa Gavnø Gods. Øens gode Græsgange tillod dem at holde en talrigere Besætning end almindelig paa Bøndergaarde i gamle Dage, og navnlig havde de en stor Hesteavl. Ved Gavnøs Fallit 1736 anføres i Vurderingsforretningen over Bøndergodset 16—20 Heste paa hver

Gaard. Dette Tillæg solgte de omkring paa Markederne, især paa Lolland og Falster. 1736 havde de lejet Dybsø Græsning af Etatsraadinde Brahe og havde store Hjorder af Føl, Ungkvæg og Faar græssende paa Øen. — I Kvægdødens Tid handlede Svinømændene meget med Kvæg, som de for en Del købte paa Lolland og Falster, skønt Regeringen strængt forbød at overføre Heste og Hornkvæg fra den ene Provins til den anden for ikke at føre Smitten videre omkring. De kom da heller ikke vel fra det altid. Saaledes blev Gaardmændene Rasmus og Oluf Andersen, Peder og Jon Svendsen samt Ole Svendsens Søn, Svend Olsen, alle af Svinø, idømte større Bøder for denne forbudne Kvæghandel. De havde nemlig mellem Jul og Fastelavn 1771 været ovre paa Falster og købt en Drift Kvæg paa en Snes Stykker, for at sælge det med Fordel, da der i dette Aar var bortdød meget Kvæg i Sydsjælland. Men da de kom drivende med det gennem Vordingborg, kom Byfoged og Tolder Hr. Schønning ud i Døren og spurgte dem: „hvor de havde det Kvæg fra, og hvor det skulde hen“. Mændene svarede intet, men drev af Sted med deres Kvæg. Byfogden, som anede Uraad, sendte sine Bysvende efter dem, og disse traf Svinømændene nede i Udkanten af Byen, hvor de var i Handel med nogle Mænd fra Knudsby om et Par Køer. Trængt af Bymændene vedstod Knudsbymændene, at „Kvæghandlerne var fra Svinø, men ellers kendte de dem ikke ved Nafn“. Urtegaardsmand Hans Klinge i Urtehuset ved Vordingborg Slot og hans Hustru havde samme Dag set nogle Mænd komme over Isen fra Falster med en Snes Stykker Kvæg, „men hvor de var fra, og hvor de agtede sig hen, vidste de icke, da de ikke havde givet sig i Samtale med dem“. Skønt disse Oplysninger ikke var særlig gode, var de dog sikre nok til at fælde Gerningsmændene. Byfoged Schønning meldte nemlig Sagen til Amtmand Brockenhus paa Nysø, og ved et optaget Forhør paa Gavnø Birketing maatte alle de nævnte tilstaa at være de skyldige, hvorfor de dømtes i betydelige Bøder og en Del af Kvæget blev nedslaaet, da det befandtes sygt.

I Hammer Sogn ejer Baroniet Byerne: Lou, Faarup, Hundstrup, Kjærtingvede og noget af Blangsløv By, da Størstedelen af denne By hører til Mogenstrup Sogn.

LOV ELLER LOU,

skrevet Løuæ, Løge, Lauer¹⁰⁾ og Lovby.

Byen tilhørte indtil Midten af det 14. Aarhundrede Familien Rud, og som sidste Besidder nævnes Fru Kirstinæ af Løuæ, Hr. Niels Axelsens (Rud) Efterleverske, der paa Ringsted Landsting 1348 maatte afstaa alle sine Besiddelser i Landet „for Brøde og Sager, som hendes Forældre sig mod Kongen og Kronen havde forsét“. Hvori denne hendes Forældres Brøde bestod nævnes ikke, maaske var de med i S sammensværgelsen mod Erik Glipping, der førte til Mordet i FINDERUP Lade ved Viborg, maaske har de i den kongeløse Tid sluttet sig til Rigets Fjender. Den først anførte Grund er maaske den rigtigste, skønt Misforståelsen med Kong Christoffers usle Regering ogsaa kan være den nærmere Aarsag til Kong Valdemars haarde Fremfærd mod den værgeløse Enke. Af de ældre Arkiv-

registraturer fremgaa det, at hun allerede 1331 pantsætter en Del af sit Jordegods i Sjælland til Abbed Peder i Ringsted⁸¹⁾, 1336 skøder hun Halvdelen af alt sit Gods, hvor som helst det findes i Danmark, til Peder Nielszen af Roskilde⁸²⁾ og nogle Aar efter pantsætter hun en Del Jordegods i Sjælland til Brødrene Basse paa Batsnees, som Broderen Torstein paa samtlige Brødres Vegne 1356 oplader Kong Valdemar⁸³⁾, saa det synes at fremgaa af disse hendes Foretagender, at hun har frygtet for, at Hævnen for Forældrenes Brødre skulde ramme hende, naar der kom ordnede Tilstande i Danmark. Grunden synes nemlig ikke at have været Pengetrang, da hun i Afstaelsesbrevet til Kongen nævnes som Ejer af betydelige Besiddelser overalt i Landet, ja selv i Halland. Da Fru Kirstine skrives til Lou, har hun sikkert havt en Borg og boet her, rimeligvis paa en Bakke ned mod Byens Moser, som forhen har været en Fjordarm fra Basnæsvig, men hvor Borgen stod, kan ikke længer paavises, da der ikke findes Spor deraf, ej heller Sagn herom. Den er rimeligvis bleven nedbrudt af Kong Valdemar. Berøvet alle sine Ejendomme i Danmark maa hun være draget til Halland, hvilket Jordegods hun fik Lov at beholde.

Saaledes kom Byen 1348 under Kronen, men skænkedes 1401 af Dronning Margrethe til Gavnø Kloster ved dets Stiftelse og fulgte Gavnø Klostergods i Frederik den 2.s Skøde 1584 til Hans Johansen, og har siden saa godt som uafbrudt hørt under Gavnø, indtil de sidste Aar, da de fleste Gaarde i Byen er solgt til Arvefæste.

Efter Skødet til Hans Johansen Lindenow 1584 talte Byen 12 Gaarde og 3 Huse med Jord. Gaardenes Antal vedblev fremdeles at være 12, men i et halvt Hundrede Aar ejede Gavnø dem ikke alle. Ved Skiftet efter Hans Johansen Lindenow til Hundslund ejedes 10 og Andele af Byens 2 andre Gaarde; ved Skiftet efter Hendrik Lindenow og Hustru, Sidsel Lunge, 1682, ejede Gavnø kun 7 Gaarde og 2 Huse i Byen. 3 Gaarde var arvet af Hendrik Lindenows Søster, Christence Lindenow til Ørsløv Kloster i Jylland, 2 Gaarde var arvet af Halvsøsteren Rigborg, gift med Jørgen Arenfeld til Voergaard ved Sæby, 1 Gaard var skænket til den forrige Ridefoged paa Gavnø, Jacob Eskildsen eller Eskesen.

Der fragik saaledes Gavnø 6 Gaarde, og naar der i Jordebogen af 1662 ved Skiftet s. A. anføres 7 Gaarde i Byen, tilhørende Gavnø, kan dette kun forklares enten derved, at Ridefogdens Gaard medregnes, da den som han selv anfører „er mig medforlent“, altsaa kun for Livstid og derefter faldt tilbage til Gavnø, eller ogsaa er Sammenhængen hermed den, at den ene af Gavnøs 2 Gaarde i Myrup regnedes til Lou, da det siges i Gavnø Jordebog af 1664 (i Rigsarkivet), „at Halvdelen af denne Gaards Jorder ligger til Lou og Halvdelen til Myrup“, og da der samme Steds kun nævnes 1 Gaard i Myrup under Gavnø, men senere i „Markbøgerne“ af 1682 nævnes 2 Gaarde i Myrup, tilhørende Gavnø, saa synes det, at denne Gaard (Jens Hatt hed Fæsteren) 1662 regnedes til Lou, hvorved Gavnø faar 7 Gaarde i Byen. Efter Krigen er den ny Gaard i Myrup opført og derfor nævnes her 1682 2 Gaarde under Gavnø.

Efter Gavnøs nye Ejers, Jacob Lindenou, Død 1672 blev Byen yderligere splittet, idet hans Arvinger pantsatte Dele af Gaardene, ligesom en Del af dem kom under Kronen for Skatterestancer. Saaledes ejede Kantsler Peder Reedtz' Enke, Anna Ramel, Andele i 2 Gaarde, Ide Skeeel til Bollerup, Frederik Rantzaus til Asdal, „Andele i nogle Gaarde“, vistnok dog kun 2, købt 1674⁸⁴⁾. Dr. Ole

Worms Enke (Naturforskerens), Magdalene Musfeldt, ejede fra ²⁹/₁₀ 1681 én Gaard, som hun havde gjort Indførsel i for Tilgodehavende. 2 Gaarde var bleven Kongens for Skatterestancer. Ridefogden Jacob Eskesen havde endnu en Anpart i sin Gaard. Gehejmeraad Otto Krabbe, Holmegaard, havde Anpart i 1 Gaard, købt af Arvingerne efter Jacob Lindenou, Knud Urnes Søn, Jørgen Urne til Sanderumgaard paa Fyen og endelig havde Otto Pogvisch til Salt Andel i 1 Gaard i Byen. Samtlige nævnte Gaarde og Andele erhvervedes dog tilbage til Gavnø af dennes Ejer, Gehejmeraad Knud Thott i Aarene 1683—85, og saaledes var atter hele Byen, 12 Gaarde og 5 Huse, efter Jordebogen af 1690 samlet under Gaufnøe.

1727 havde Byen 12 Gaarde og 8 Huse, hvoraf dog 1 var afbrudt 1737. 1750 havde Byen samme Antal Gaarde og Huse som 1727 foruden de 2 i Sommeren s. A. opførte 2 Skovfogedhuse i Lou Sønder- og Østerskov. 1775 fremdeles 12 Gaarde, men nu 9 Huse med 12 Familier, og samme Antal var her 1800. 1825 var her 12 Huse, hvoraf 10 med Jord foruden de 2 Skovfogedhuse, som ogsaa var tillagt Jord.

1862 var her 10 Helgaarde, 2 var delt saaledes, at de 2 største Parceller var hver paa ca. 40 Tdr. Land, de 2 mindre har omtrent 20 Tdr. Land, endvidere var her 8 Huse, hver med 3 Tdr. Land, og 6, hver med $1\frac{1}{2}$ Td. Land foruden de 2 Skovfogedhuse og 2 Huse uden Jord, ialt 18 Huse.

Nu 1900 11 Gaarde mellem 3 og 8 Tdr. Htk., 5 do. mellem 1 og 3 Tdr., 7 Huse over 4 Skpr., 14 do. mellem 1—4 Skpr., 23 do. uden Jord, heraf er kun 2 Huse over 4 Skpr. Htk. og ét jordløst Hus Fæste, de øvrige Arvefæstere.

Ved Opmaalingen, 9.—12. Septbr. 1682, af Konduktørerne Elias Hendrichsen, Hans Bendtsen og Andreas Winther deltes Byens Jorder i *Skovvangen*, *Pederstrupvangen* og *Hofvangen* mod Syd til Egersborg Marker.

1) I *Skovvangen* eller *Hammer-Marken* mod Øst (d. A. Rugmark) nævnes Dyremose, Mølleedamsagre, hvor der i gamle Dage har staaet en Vandmølle, Store og Smaa Blangsbjerge opad mod Blangsløv Marker, Tveskjold, som saas i 2 og hviler i 12 Aar. „Græsning til 54 Høveder, naar Fælled er“.

2) I *Pederstrupvangen* (d. A. Bygmark) nævnes Skidtz Voed, Store og Smaa Urretoftsagre, Enghavestykkerne, St. Fugleskøvs Engagre, Østerskougen, Kulmilestykkerne, Store og smaa Tronagre. Græsning til 50 Høveder.

3) I *Hofvangen*, senere kaldet *Lundhøvsmarken*, mod Syd (Fælled) laa Fru Kristine Ruds „Hof“ eller Hofgaard, hvorefter Marken fik Navn; her nævnes Hjortehofsagre, Store Tvedagre, Hvedekollen, Steffens Eng. 48 Høveders Græsning.

Til hele Byen kunde høstes 156 Læs godt Hø og 96 Læs Mosefoder.

Skoven, som ved Skiftet 1643 havde 425 Svins Olden, havde efter Svenskekrigen kun 248 Svins Olden. Den har altsaa delt Skovenes almindelige Skæbne i denne Krig, men Bønderne har heller ikke sparet den, thi ved Skovtakseringen 1682 havde Skoven kun 26 Svins Olden og ansattes i Matriklen af 1688 til 7 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld. Den er saaledes omtrent bleven helt afdreven i Mellemtiden (1660—82), især efter Jacob Lindenous Død. Der nævnes vel i „Markbøgerne: Østerskoven, Fugleskoven og Skovstykkerne, men der nævnes ogsaa Kulmilestykkerne, hvilken Benævnelse røber, hvorledes Skoven er forsvunden, nemlig ved Bøndernes Trækulsbrænding, der jo gav god Indtægt, og formodentlig er denne Indtægtskilde bleven flittigt benyttet i den herreløse Tid efter Jacob Lindenous Død. Selv efter Gehejmeraad Knud Thotts Køb af Gavno fortsattes

den ulovlige Skovhugst; saaledes oplyser Gavnø Tingbog efter afholdt Syn over Skoven den $3\frac{1}{8}$ 1694, at der var hugget 24 Bøge i Lou Østerskov, 30 do. i Sønder-skoven og 56 i Pederstrupskoven, „de fleste rodhugne og alle ustemplede“. Senere Syn viser, at Skoven fremdeles mishandlede, og det var først efter 1750, at Skovene freddes ved Ansættelse af Skovfogder i de samme Aar opførte Skovfogedhuse, men som Sd. 157 vist var Skovfogden tidt Skovens værste Fjende, som Peder R. Galthen (1767—71), da ikke alene Lou Bønder, men Bønderne fra de omliggende Byer huggede gladelig løs paa Skoven, maaske trostende sig med, at de i Byens 36 Tdr. Land store Tørvemose — endnu 1806 kaldet „Søen“⁸³⁾ — havde tilstrækkelig Ildebrændsel, om den end ikke var saa let at erhverve som et Træ i Skoven. Ved Gavnøs Fallit 1736 var „Østerskoven“ den største, nemlig $1\frac{1}{2}$ Mil i Omkreds, medens „Sønderskoven“ kun var $3\frac{1}{8}$ Mil i „Cirkumferents“, som Taksationen angiver. Forudsættes Skovens hele Areal beplantet, vilde deres Størrelse derefter være ca. 200 og 150 Tdr. Land. Ved Byens Udskiftning 1797 var Lou Sønderkov $67\frac{1}{2}$ Td. Land og Østerskoven $62\frac{1}{2}$ Td. Land; førstnævnte Skov har endnu samme Størrelse, men Østerskoven er kun $38\frac{1}{2}$ Td. Land, begge med samlet Skovskylld 7 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Hvorvidt her har været ansat Skovfoged ved Lou Østerskov før 1750 vides ikke, i Sønderskoven omtales „Skovhuset“ 1732; men den 1. os bekendte Skovfoged i Lou Sønderkov er

1) Kristen Lisen fra ²⁹ 1750—56.

2) Rasmus Galthen, fhn. i Jars Skov, var Skovfoged her fra ¹² 1756—67.

3) Peder Rasmussen Galthen, ovennævntes Søn, blev efter Processen, som Grev Thott anlagde mod ham for hans Vanrøgt af Skoven, ansat i Marts 1767 og afsat ²⁹ 1771.

4) Hans Kristensen nævnes i Jordebøgerne 1771—76.

5) Johan Pedersen var her til 1782, da han blev Skovfoged i Vejlø Skov.

6) Otto Andreasen nævnes 1798—1825.

7) Kristen Knudsen var her fra 1825—49, da han afgik med Pension.

8) Jakob Eskildsen var her fra 1849—73. Den nuværende Skovfoged er

9) Hans Sørensen.

Skovfogderne ved Lou Østerskov:

1) Kristen Lisen, fhn. i Lou Sønderkov, nævnes i Jordebøgerne fra 1756—75.

2) Lars Kristensen var her fra 1775—1806.

3) Lars Eliassen fra 1806—16.

4) Søren Nielsen fra 1816—20.

5) Kristen Knudsen fra 1820—25, da han blev Skovfoged i Sønderkov.

6) Jens Fred. Leonhardt, fhv. Berider ved Landsenererne i Næstved, fra 1825—59, da han afløstes af

7) Johan Evensen fra 1859—62; nu Skovfoged i Lestrup

8) Kristen Nielsen, fhn. Kusk paa Gavnø, til ca. 1870.

9) Hans Knudsen, som endnu er Skovfoged dersteds.

FAARUP

nævnes ikke i de ældste Arkivregistraturer, men er som alle Byer med Endelserne: torp, rup og strup fra det 13. Aarh. eller senere. Efter oftnævnte P. Lauridsen. „Den gl. danske Landsby“ udledes Navnet af „Fathær“ med Endelsen Torp — altsaa

Fatherstorp. Faders Torp. Dens Tilliggende har sikkert været et Overdrev eller en Græsgang for Odelbyen Hammer, ligesom den ogsaa omtrent samtidig fremkomne By Hammertorps Areal skriver sig herfra. Efter Navnet synes den at have været en Enkeltmands Ejendom, nemlig Faderens til de Sønner eller Efterkommere, som senere fortsatte Opdyrkningen og Bebyggelsen af denne Torp. — Byen hørte kort efter Reformasjonen under Kronen og var henlagt under Vordingborg Len. Den blev tilligemed flere omliggende Byer i den nordligste Del af Lenet henlagt til Underhold for de af Kongerne Fred. den 3. og Kristian den 5. oprettede Rytterregimenter, og hørte saaledes til Vordingborg Amts Ryttergods indtil ¹¹/₁₅ 1762, da den med omliggende Ryttergods i Snese og Hammer Sogne solgtes af Frederik den 5. til hans Finantsminister Otto Thott til Gavnø*).

Af „Markbøgerne fremgaar det, at Byen forhen havde 7 Gaarde, men 1682 havde den kun 6 — „alle Ko. Ma. Rytterbønder under Welbaarne Oberst Traps Regiment“. Den 7de Gaard var øde og blev ikke senere opbygget, men Jorderne henlægges til de øvrige Gaardes Brug, saa disse fik hver 8 Tdr. Htk., som en Ryttergaard skulde have. Ved Salget til Gavnø 1762 var Byen i en maadelig Forfatning, 1 Gaard var øde og Jorden dertil delt mellem 1 Gaard i Hundstrup, 1 Gaard i Blangsløv og 1 i Faarup, den laa ellers til Hammer Kirke, som da tilhørte Kronen. Jorderne til Byen var i en saa maadelig Forfatning, at Prisen

*) Rytterregimenterne oprettedes ¹/₈ 1670 af Kristian den 5. Hvert Regiment deltes i 8 Kompagnier, der hver havde 3 Officerer, 5 Underofficerer, 2 Trompetere, 2 Haandværkere (Smed og Bøssesmager) og 113 Ryttere, hvoraf 90 skulde være nationale Ryttere (sædv. bønder med Gaarde) og 23 Sogneryttere, hvis Underhold bekostedes af den By eller det Sogn, som havde Forpligtelse til at stille dem. Alle Ryttergaarde skulde være af mindst 8 Tdr. Htk.; disse vare fri for alle Afgifter undtagen Kirke-, Konge- og Præsteliende samt Afgifter til Herredsfoged og Tingsvidner — mod at holde én Rytter fuldstændig udrustet og lønne ham i Fredstid; derfor var Bonden paa en saadan „Ryttergaard“ alm. selv Rytter — „Rytterbonde“, eller ogsaa stillede han en Karl i sit Sted. Hverken Gaarden eller Rytterens Rustning kunde pantsættes. I Krigstid forlejedes han af Staten, men sin Udrustning skulde han selv vedligeholde, undtagen de Gunstede, han mistede i Kampen. Ved Dødsfald skulde Gaarden i Løbet af 3 Maaneder skaffe en anden Rytter. — Forinden denne Ordning af Rytteriet oprettedes, bestod det danske Rytteri af Garden til Hest og 12 hvervede Rytterkompagnier — Resterne af det i Krigene 1657–60 hvervede Rytteri. Disse 12 Kompagnier fordeltes ¹/₈ 1670 til de 5 nyoprettede Rytterregimenter og dannede Stammen heri; hvert Kompagni fik 20–25 Mand, Resten var Bønder.

4. Dragonregiment — nu i Næstved — laa den Gang i Vendsyssel, Thy og paa Mors og bestod af 700 Rytterportioner eller Gaarde à 8 Tdr. Htk. Regimentets 1ste Chef var Ditlev Rantzau, som ¹¹/₁; 1675 blev General og afløstes af Oberst Peder Juul til Ørsløv Kloster. Det blev senere fra 8 omdannet til 12 Kompagnier, og deltes da i 2 Regimenter, 1. og 2. jydsk, hvert paa 500 Mand. Chefen for 1. Regiment var Oberst Swanwedel, for 2. Oberst Peder Juul.

Allerede for Kristian den 5.s Ordning af Rytteriet, havde Frederik den 3. henlagt Resterne af det i Krigene 1657–60 hvervede Rytteri paa Kronens Gods i Sydsjælland; saaledes vides 4 Gaarde i Blangsløv, Byerne Faarup, Hundstrup og Tvedegaarde samt nogle Gaarde i Hammer By — alle i Hammer Sogn — allerede at være udlagt til Ryttergods 1662, da Oberst Stådingh her havde sit Regiment liggende, og rimeligvis er Kronens Gods samtidig i Snese, Everdrup, Baarse og Lundby Sogne ogsaa belagt med Rytteri, da dette oftere omtales i Hammer Herreds Tingbog i Slutningen af 60erne. Af Officerer ved Rytterregimentets Kompagnier i Hammer og Snese Sogne kan nævnes Major Axel Urne paa Bækkeskov 1672, Oberstløjtnant St. v. Schinkel, Oberst Schildern (død 1680), Lindersvold, Oberst Kalchrueter sammesteds til 1728. Oberst Wytterich, boende i Grumløse 1672, Oberstløjtnant 1678. Major Preben Stenberg og Major Hendrich v. Hofmann samt Oberst Ejhlers, Oberst Treen, Major Svane, alle paa Beltringe. Grunden til Rytterregimenternes Oprettelse var den, at Adeleni Rostjeneste bortfaldt ved Lenenes Inddragelse ¹/₁; 1662. Frederik den 3. udlagde flere Gaarde til Ryttergaarde, som sés af Matriklen af 1664. At Faarup By hørte til Kronens Ryttergods fremgaar af en Retssag, foretaget paa Hammer Herredsting i April 1678, angaaende en Rytter Henrik Hansen Tinnborg under Oberstløjtnant William Wytterichs Regiment, logerende hos Jens Hansen i Faarup (altsaa Rytterbonde), der ¹/₄ d. A. blev overfalden af Laurs Hansen i Faarup, formodentlig Rytter med blanke Vaaben og bibragt flere slemme Saar, fik sanderhugget sin Roch (Uniformsfrakke) og frataget sin „Degen“ (Kaarde), som Laurs H. brækkede i 3 Stykker og henkastede i et Morads. Rytterens Løjtnant Georg Wilhelm Schrøder klager paa Rytterens Vegne i en „Missive“ (Skrivelse) af ²/₁ s. A. til Hammer Herredsting over den Molest, der er overgaaet hans Rytter. (Hammer Herreds Tingbog ⁴/₁; 1678).

for 1 Td. Hartkorn kun var 30 Rdl. eller Halvdelen af, hvad ellers 1 Td. Hartkorn kostede.

Efter Gavnø Jordebog af 1775 havde Byen 5 Gaarde og 4 Huse, og samme Antal Gaarde og Huse havde Byen efter endt Udskiftning 1800, fremdeles endnu 1825. 1862 var her fremdeles 5 Gaarde, hvoraf 1 var solgt til Arvefæste, hvorfra der var taget 6 Tdr. Land til 1 Hus og 1 Td. Land lagt til Faarup Skole. Byen havde endvidere 3 Huse med omtr. 3 Tdr. Land hver, af hvilke Huse ét havde Jord fra Hammer og ét fra Hundstrup Marker samt 4 Huse med Vænger, hver af omtr. 2 Fdk. Htk.

Nu 1900 har Byen 5 Gaarde mellem 5—8 Tdr. Htk., 1 Hus over 4 Skp., 2 do. fra 1—4 Skpr. og 3 Huse uden Jord, alle Arvefæstere.

Ved Opmaalingen $\frac{2}{3}$ 1682 af Konduktørerne Hans Bendtsen og Andreas Winther deltes Byens Jorder i de 3 Marken:

1) *Brentisvongen* (d. A. Rugmark), hvori bl. a. nævnes: Møllehøvsagre, Ivers Kildeagre, Dyremoseagre, Studerumsagre, Grisekærsgre, Vangedledstykkerne o. fl.

2) *Lillevongen*: (Bjugmark), Kapelsagre, Korshøvsagre, „Figtenagreaa“ — maaske den Aas, hvor Rytterne dér i Sognet holdt deres Øvelser.

3) *Kapelsvongen*: (Fælled), Kapelaasen med 47 Agre god Bjugland, Vangedledsagre, Tolsmoseagre og Neden-Paabjerg.

„Til Byen hører ingen Offuerdrif“; der kunde høstes til Byen $41\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og 1 Læs Mosefoder i Følge Engtakseringen af s. A. Skovtakseringen af samme Aar bemærker:

„Ingen *Storskov* til Byen, men tilstrækkelig Giersel; Stafre maa de tilforhandle sig andre Steder“. — Byen paalignedes heller ingen Skovskyld ved Matriklen af 1688.

Hartkornet til Byen var efter Matr. af 1688: 44 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. $2\frac{1}{3}$ Alb., der dog ved Udskiftningen 1795 kun angives til 43 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdk. $\frac{2}{3}$ Alb., maaske Trediedelen af ovennævnte øde Gaard i Byen, som brugtes under Hundstrup, ved den Lejlighed lagdes til Hundstrup By; der nævnes nemlig i Jordebøgerne fra Aarhundredets Slutning 1 Td. 6 Skpr. 2 Fdk. $\frac{2}{3}$ Alb. lagt til en Ejendomsgaard i Hundstrup By.

Efter Matriklen af 1844 er Byens Hartkorn 37 Tdr. 2 Album.

Ved Opmaalingen til Udskiftningen 1795 udgjorde Byens Areal $311\frac{1}{2}$ Td. Land; af dette er henlagt til Byens Brug 309 Tdr. Land; der henligger saaledes til Byens Grund og Veje $2\frac{1}{2}$ Td. Land. — Til Byen hører Faarup Skole med $3\frac{3}{14}$ Td. Land og 3 Skpr. $\frac{1}{2}$ Alb. Htk., hvoraf allerede 1806 tilkom fra Hammer By $2\frac{12}{11}$ Td. Land (Matr. 16 b c), senere tilkom omtrent 1 Td. Land, men der fragik samtidig et mindre Areal; dog udgør Skoleloddenes Hartkorn nu 4 Skpr. 2 Fdkr. (Om Skolen og dens Lærere, se Godsets Embedsstand.)

HUNDSTRUP, OGSA SKREVET HOENSTRUP, OG KJÆRLINGTVEDE ELLER TVEDEGAARDENE

havde efter Markbøgerne 1682 Jordfællesskab, som drives i det almindelige Trevangsbrug. Begge Byer hørte under Vordingborg Len og var efter Matriklen af 1664 udlagt som Ryttergods. De solgtes af Kronen samtidig med Faarup (1762) til Gavnø daværende Ejer; Prisen var for begges Vedkommende 40 Rdlr. pr. Td. Htk.

Til *Hundstrup By* hørte 1682 3 Gaarde, alle „Ko. Ma. Ryttergaarde“, hvilke 3 Gaarde før 1762 vare forenede til 2. Indtil 1848 havde Byen kun disse 2 Beboelser, da tilkom 2 Huslodder, hvoraf den ene brugtes af en Husmand i Faarup; 1852 fratoges den ene Gaard omtr. 19 Tdr. Land, saa at Byen 1862 havde 2 Gaarde, 1 Parcel og 2 Huslodder med ialt 151 $\frac{1}{11}$ Td. Land, som Opmaalingen til Udskiftningen 1795 udviser.

Hartkornet til *Hundstrup* udgjorde efter Matr. af 1688: 18 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 1 $\frac{1}{3}$ Alb., der ved Matriklen af 1844 nedsattes til 16 Tdr. 1 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb.

Tvedegaardene havde 1682: 4 Smaagaarde, hvoraf de 2 var Ejendoms-gaarde, men heraf var de 2 øde, de 2 andre var „Ko. Ma. Rytterbønder“. De 4 Gaarde ere rimeligvis forenede til 2 kort efter 1682. Ved Salget til Gavnø 1762 var her kun 2 Gaarde, hvoraf den ene var Ejendom med Undtagelse af Andelen af Hammer Kirkes Gaard i Torp med 1 Td. 6 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{2}{3}$ Alb. Htk. Ved Udskiftningen 1795 udlagdes Jord til 1 Hus; saavel 1825 som 1862 havde Byen samme Antal Beboelser; kun var de 31 $\frac{1}{9}$ Td. Ld., som Ejendomsgaarden havde i Brug fra Gaarden i Faarup, købt 1850, medens den 2den Gaard, alm. kaldet „Bondebankegaarden“, i Slutningen af 1870erne købtes til Arvefæste fra Baroniet. Tvedegaardenes Areal udgør efter Matrikulskontorets Opgivende 180 $\frac{1}{4}$ Td. Land med Htk. efter Matr. af 1688: 17 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 2 Alb., der ved Matriklen af 1844 ansattes til: 16 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 1 $\frac{1}{4}$ Alb. — Ved Opmaalingen den 5. 1682 af Konduktørerne Henrik Lange og Thomas Jensen, deltes de samlede Bymarker i:

1) *Møllehovsmarken* eller *Overdrevsmarken*, hvori bl. a. nævnes Kulsbro-agre, Kelling Søagre, Møllebanken, Melsebjerg og Degnegaardsstykkerne. Mærkeligt nok hørte til denne Mark „en Holm paa Snesere Mark tilhørende Laurids Kristensens Øddegård i Kellingtvede“, rimeligvis har Aaen tidligere haft et østligere Løb og afskaaret denne Holm, som nu hører under Gaarden Matr.-Nr. 17 i Snesere, hvad Terrænet ogsaa kan antyde.

2) I *Sømarken* nævnes Bøgebjergsagre, Drevskovsagre, Gamlefarsagre, Sø- og Søsletteagre pæd mod de nuværende Moser mellem Snesere og Baarse.

3) *Lillevongen*; her nævnes bl. a. Naurstykket, Nymarken ved *Faarup* Skæl o. fl.

Efter Engtakseringen kunde høstes til *Hundstrup By* 16 Læs godt Hø og 14 Læs Mosefoder og til *Kjærlingtvede* 23 $\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og 22 Læs Mosefoder.

Skoven, særlig beliggende paa *Tvedegaardens* Jorder, vurderedes 1682 til 8 Svins Olden og ansattes til 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alm. Skovskylid, hvoraf 1 Skp. 3 Fdkr. $\frac{1}{3}$ Albm. regnedes til *Kjærlingstvede*, 3 Fdkr. 1 $\frac{2}{3}$ Alb. til *Hundstrup*.

BLANGSLØV ELLER BLANGSLEV,

skrevet *Blangrsløf*, *Blangxløffue*, *Blangsløff* og *Blansløf*, er sikkert en meget gammel By, da Endelsen *lev* eller *leif* i Oldsproget betyder Odel- eller Arvegods (Efterladenskab). *Blangrsløf* er altsaa Hr. *Blangrs* Arvegods eller efterladte Gods²⁶⁾. Skønt *Byen* kun nævnes en enkelt Gang i de ældste Arkivregistraturer, nemlig 1446, da *Claus Krumpens Datter* til *Serritslevgaard* i *Jylland*, *Karine Krumpen*, Søster i *Maribo Kloster*, skænkede 2 Gaarde i *Byen* til dette Kloster, er den sikkert langt ældre, vistnok fra Tiden før Aar 1000. En Gaard, som benævntes *Botorp*, nu *Borupgaarden*, skænkedes 1315 af den adelige Ejer *Nicolaus Thyrbjønson*

til Skovkloster for 2 Dages aarlig Messe for hans Sjæls Salighed²⁷⁾. Denne Gaard, som i de sidste 300 Aar har hørt under Byen, tilhører endnu Herlufsholm; men iøvrigt kendes kun lidet til Byens Historie før efter Midten af det 17. Aarhundrede.

Byen talte oprindeligt 14 Gaarde, hvoraf 7 fra Midten af det 17. Aarhundrede tilhørte Kronen, heraf var én erhvervet 1561 fra Harestedgaard²⁸⁾.

Samtidig ejede Bækkeskov 5 Gaarde og 1 Hus i Byen²⁹⁾, 1 (Borupgaarden) ejedes af Herlufsholm og 1 tilhørte Helligaands eller Vartous Hospital i Kjøbenhavn. Bækkeskovs 5 Gaarde kom efter Axel Urnes Død i Kronens Besiddelse, og gjordes til „Ryttergaarde“. Allerede 1662 var der udlagt 5 Ryttergaarde — 2 fra Hammer og 3 fra Mogenstrup Sogn — med 40 Tdr. 1 Skp. 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr. Htk. til Oberst Georg Ståding for „Løn og Arbetzpenge“³⁰⁾. Efter Markbøgerne af 1682 ejede Kronen — henlagt til Prins Georgs Livsgeding, Vordingborg Amt — 7 Gaarde i Byen; disse forøgedes i de nærmeste Aar efter med Bækkeskovs 5 Gaarde, saa at de 12 af Byens 14 Gaarde ved Aarhundredets Udgang tilhørte Kronen, men disse var efterhaanden bleven sammenlagt til 9, idet Gaardene Matr.-Nr. 2 og 4 samt 8, 9 og 12 var sammenlagte til 2 Jordbrug, der $\frac{27}{3}$ 1753³¹⁾ alle skænkedes tilligemed 9 Huse til Frederik den 3.s Finantsminister, Gehejmeraad O. Thott til Gavnsø; Vartous Gaard i Byen (Matr.-Nr. 1) var allerede Aar 1700 med mere Gods i Omegnen købt af Gavnsø daværende Ejer, Gehejmeraad Knud Thott³²⁾, og saaledes var 10 af Byens daværende 11 Gaarde fra Midten af det 18. Aarhundrede erhvervet af Gavnsø, hvorunder de har hørt indtil Slutningen af det 19. Aarhundrede, da 1 Gaard, 1870, blev mageskiftet til Herlufsholm, som nu ejer 2 Gaarde i Byen, og Resten efterhaanden er solgt til Arvefæste.

Af de 1753 erhvervede 9 Huse var 2 forhenværende Rytterhuse eller Barakker, et af Bymændene selv opbygget Hus var forhen Smedie, men havde (1753) været øde siden 1721, da det brændte; endvidere var „en liden Platz paa Gaden udlagt til Kaalhaug“, hvoraf svaredes 2 Mk. i aarlig Afgift.

De 1753 erhvervede 9 Gaarde havde 78 Tdr. 1 Skpr. „ Fdkr. 2 Alb. Htk. og 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskuld, den 1700 købte Gaard havde 10 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. „ Alb. Htk. og „ Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskuld, tilsammen 10 Gaarde med 88 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Htk. og 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskuld.

„Botorp“ eller Borupgaarden regnedes oprindeligt ikke med til Byen; den havde endnu ved Opmaalingen 1682 sit eget Jordebrug fra den Tid, den var Adelsgaard, nemlig de 3 Vænger: „Mølløvongen“, som dog det Aar laa i Fælling med Blangsløv, samt „Øster- og Vestervongen“; derimod var den fælles med Mogenstrup Vandmølle om Fiskeriet i „Hjortesøen“, der var Møllese for nævnte Mølle, der dreves ved Underfaldsvand og havde 2 Kværne og et Stampeværk. Borupgaardens Marker var dog inden Midten af det 18. Aarhundrede lagt i Fællesskab med Byens Marker, hvad der fremgaar af Planen til Pederstrup Skoledistrikt af ²⁹⁾ 1744³³⁾.

Ved Markrebningsen 1767 var Gavnsø 10 Gaarde tillagt et lige stort eller lige godt Areal, saa hver af Gaardene havde 9 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Htk. Byen havde da 11 Huse, hvoraf de 2 var opførte af Bymændene og derfor tilhørte dem. Efter Udsiftingningen havde Byen 1800 fremdeles 10 Gaarde under Gavnsø, hver med 9 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb.; det forøgede Hartkorn er fremkommen derved, at Byens Skovskuld nu medregnedes i Ager og Engs Hartkornet, hvad der viser, at Skoven da væsentlig var adfrevet. Af disse var de 4 Gaarde ud-

flyttede inden 1806³¹⁾. Endvidere havde Byen 12 Huse under Gavnø, hvoraf de 9 var tildelt Jordlod paa „Pusterbakken“ og langs Pederstrup Skel op mod Lou Østerskov, tilsammen 33 Tdr. Land. Herlufsholm ejede fremdeles Borupgaarden og 2 Huse med Jord, der hørte under Mogenstrup Kirke og laa nedad mod Mogenstrup Aa. 1825 havde Byen samme Antal Gaarde og Huse fordelt som ovenfor, men 1862 hørte 10 Gaarde, 1 Parcel paa over 20 Tdr. Land, 9 Huse med og 8 uden Jordlod til Gavnø; da mageskiftede Baroniet 1869 1 Gaard i Byen til Herlufsholm mod 1 Gaard i Abbednæs, saa at Gavnø kun fik 9 Gaarde, men Herlufsholm 2 Gaarde og 1 større Parcel i Byen foruden 2 Huse med og 1 uden Jord. Nu 1900 ejer Baroniet Gavnø: 9 Gaarde, hvoraf 2 over 11 Tdr. Htk., 1 over 10 Tdr. og 4 over 9 Tdr. Hartkorn, 2 Parceller mellem 1—3 Tdr., 1 Hus med over 4 Skpr., 10 do. med 1—4 Skpr. Hartkorn og 19 Huse uden Jord, alle Arvefæstere, med Undtagelse af 3 jordløse Huse, som endnu er Fæste. Af de jordløse Huse tilhører „Brugsforeningen“ Byen. Denne var oprindelig opført i den i Skødet 1753 nævnte „Kaalhaage til Byen“, men nedreves ifølge en Højesteretsdom og opbyggedes paa Matr.-Nr. 3, da Byen ikke havde erhvervet Lensbesidderens Tilladelse til at opføre den paa det anførte Sted, der henlaa som Gadeplads. Byen har fra gammel Tid været delt mellem Hammer og Mogenstrup Sogne.

Ved Opmaalingen ²⁸⁾/₄ 1682 af Konduktørerne Andreas Winther, Elias Hendrichsen og Hans Bendtsen deltes Byens Tilliggende i Møllevangen, Væremarken og Hammer- eller Hjortehøvsmarken.

1) I *Møllevangen* mod Vest nævnes „Atle Snauf“, hvor Mogenstrup Kirke havde 1 Ager paa ca. $\frac{1}{2}$ Td. Land, Vangeledsaas, Troelsis Toftagre, Hønekærsagre, Tjørneskovsagre, Sponholm, Ertebjergsagre, Hvidemose, Pusterbakken, Pederstrup Banksagre (Rug og Boghvedejord, der saas i 2 og hviler i 27 Aar), Rævebakken, Espeholm, Lundemoseagre, Havrehøvsagre o. m. fl.

2) I *Væremarken* mod sydøst nævnes Snaremoseledsaas, Vangeledsaas, Hyllestedtsagre, Blangsbjerg Kilde og do. Agre, Ostevraa Agre, Ærtebjergsagre og Ridsenge med 54 Agre opdyrket i Skoven.

3) I *Hjortehøvsmarken* mod Øst, Blangsbjerg, Hjortehøv, Eskelundsagre, Hammersled, Broagre ved Snesere, hvor der endnu 1806³¹⁾ fandtes et Led, Tyrejorden og Nymarken med 117 Agre simpel „Aurejord“, nemlig Rødsand og Grus, der saeedes i 2 og hvilede i 18 Aar.

Ifølge Engtakseringen af 1682 kunde der høstes til Mogenstrup Sogns 8 Gaarde 96 Læs godt Hø og 16 Læs Mosefoder; til Hammer Sogns 6 Gaarde 58 Læs godt Hø og 11 Læs Mosehø, tilsammen 154 Læs godt Hø og 27 Læs Mosehø.

Skoven til Byen var særlig beliggende mod Sydvest op imod Lou Østerskov, hvor de 54 Agre i Ridsenge var opdyrket Skov, samt mod Øst, hvor Nymarkens 117 Agre ogsaa var ryddet Skov; her minder endnu enkelte Kratskove om fordums Skov. Byen havde 1682 „Giersel og Stafrehugst til Fornødenhed“. Borupgaarden havde Skov til 16 Svins Olden, og selve Byen til 13 Svins Olden, der for dennes Vedkommende ved Matriklen 1688 ansattes til 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., men har dog næppe været saa helt ringe i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede, eftersom der i Skovtakseringen 1682 nævnes en Skovfoged Rasmus Hansen i Blangsløf; senere nævnes ikke Skovfogder til Byen.

Opmaalingskortet over Byen viser Skov spredt over alle Bymarkerne, men især paa Gaardene, nuværende Matr.-Nr. 1, 2 og 10.

Byens Marker opmaales 1792 til Udskiftningen af Landmaaler F. C. Selmer, Udskiftningen skete 1795 ved Landinspektør N. H. Munch og Udflytningen af Gaardene var efter Matrikulkontorets Arbejdsbøger endt 1806.

Mogenstrups Andel udgjorde da $790\frac{11}{11}$ Td. Land med 83 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. „ Alb., Hammer Sogns do. do. $365\frac{13}{11}$ Td. Land med 38 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{4}$ Alb., tilsammen $1156\frac{10}{11}$ Tdr. Land med 122 Tdr. 2 Skpr. „ Fdkr. $2\frac{1}{4}$ Alb., efter Matriklen af 1844.

Efter Landmaalingsmatriklen af 1688 udgjorde Hartkornet for Gavnøs 10 Gaarde 93 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. med ca. 1075 Tdr. Land, Herlufsholms Gaard 8 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. med ca. $81\frac{1}{2}$ Td. Land, tilsammen 101 Td. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. med ca. $1156\frac{1}{2}$ Td. Land.

I Mogenstrup Sogn ejede Baroniet endvidere 1 Gaard og 1 Hus i

PEDERSTRUP,

skrevet Pætherstorp, Petherstorp og Perstrup. Byen tilhørte i 1. Halvdel af det 14. Aarhundrede Fru Kristine af Lou, som 1348 afstod den tilligemed alt sit Gods i Danmark til Kong Valdemar; den blev senere erhvervet af Antvorskov Kloster, hvorunder den hørte til 1377, da den tilligemed mere Gods i Omegnen solgtes af Klosteret til Cort Moltke, Lensmand paa Rønnebæksholm²⁵⁾. Kronen ejede dog senere 1 Gaard og 1 Hus i Byen, som rimeligvis lagdes til Gavnø Nonnekloster 1401 af Dronning Margrethe. De fulgte ogsaa Klosterets øvrige Gods ved Salget til Hans Johansen 1584 og forblev i Slægtens Eje til 1676, da Jacob Lindenovs Arvinger solgte den til Landsdommer Jeppe Hjort til Bonderupgaard; hans Søn, Peder Hjort, solgte imidlertid Gaarden og Huset til Gavnøs daværende Ejer, Gehejmeraad Knud Thott, $2\frac{1}{2}$ 1684, og senere har denne Besiddelse hørt under Gavnø indtil den sidste Tid, da baade Gaard og Hus er solgt til Arvefæste.

Efter Markbøgerne af 1682 havde Byen 4 Gaarde, hvoraf 1 tilhørte Gehejmeraad Otto Krabbe, Holmegaard, 2 Mogenstrup Kirke under Vordingborg Slot og 1 Landsdommer Jeppe Hjorts Arvinger. Ved Holmegaards Køb af Mogenstrup Kirke i Begyndelsen af forrige Aarhundrede kom ovennævnte Gaarde tilligemed 3 til Kirken hørende Huse i Byen under nævnte Hovedgaard, hvorunder de siden har hørt.

Ved Opmaalingen 1682 af Konduktørerne Elias Hendrichsen og Andreas Winther deltes Byens Jorder i:

1) Møllevangen mod Nord; heri nævnes Skovstykkerne med „Kirkevængnet“ til Mogenstrup Kirke, Polshøjagre og Holtmose (Skovmose).

2) Lovvangen mod Syd, hvori nævnes Vangeledet, Kulmolestykkerne og Egestykkerne.

3) Vestervangen mod Myrup, heri nævnes „Stykkerne ved Søen“ — nu Myrop Mose — do. ved Myrup Skæl, Stenled og Stenlundsagre.

Skoven til Byen havde efter Skovtakseringen 1682: „fri Ildebrand, Giersel og Stafrehugst til Nødtørflighed“ — Gavnø Gaard havde efter Skødet 1684 ikke mindre end 24 Svins Olden 1 Td. Skovskuld, og de andre Gaarde havde sag-

tens lignende Anparter i Skoven. Markbøgerne nævner ogsaa: Skovstykkerne, Egetycken og Kulmolestykkerne, hvor man altsaa havde Miler til Kulbrænding, og naar man erindrer, at der ved Skovtakseringen af $\frac{5}{8}$ i 1694 (se Sd. 269), den Sommer var hugget 56 Stkr. Bøgetræer „alle ustemplede“ i Perstrup Skoven¹⁰⁶), saa vil man forstaa, at ved slig Behandling maatte Skoven snart forsvinde. Ved Matriklen af 1688 fik Gavnø Gaard kun 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid. Hartkornet til Byen udgjorde efter Matr. af 1688: 28 Tdr. 2 Fdkr., hvoraf Gavnø Gaard var tillagt 9 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr.; men dette blev ved Matr. af 1844 nedsat til 5 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb.

Ved Opmaalingen til Udskiftningen udgjorde Byen 278 $\frac{1}{2}$ Tdr. Land, heraf udgjorde „Gavnøgaarden“ ca. 62 Tdr. Land. I Byen ligger Pederstrup Skole, oprettet 1744 af samtlige Lodsejere i det tillagte Skoledistrikt. (Se herom: Godsets Embedsstand.)

I Rønnebæk Sogn ejede Baroniet Gaarde i Sipperup, Stenstrup og Borup Byer.

SIBERUP ELLER SIPPERUP,

fhn. skrevet Sybbæthorp, Sybberup, Søbberup, Seberup og Siberup. Byen ligger paa et Højdedrag ved den sydøstlige Side af den Fjordarm, som fra Kærebæksfjorden skar sig ind mellem Borup-Sipperup, Aaderup-Stenstrup og Rønnebæksholms Marker og videre nord paa.

Sipperup havde i gamle Dage mindst 10 Gaarde; i Slutningen af forrige Aarhundrede kun 6¹⁰⁷), og nu efter Udskiftningen kun 5 Gaarde, hvoraf 3 i Byen, medens de 2 saakaldte „Skallegaarde“ — som før Udskiftningen var delt til 3 Gaarde — er udflyttede og nu almindelig regnes til Stenstrup.

Om Byens ældste Historie vides, at indtil Midten af det 14. Aarhundrede ejede Niels Carlsen (ved Carlsgeb) Pæther Bækære (Kasteløv?) og Esbern Persøn af Ravnstrup Gods i Byen. 1356 sælger nemlig Niels Carlsen „af Vaaben“ til Kong Valdemar Atterdag 8 Ørtes Jord i Ræchtæstorp og Sybbætorp¹⁰⁸) og samme Aar 5 Ørtes Jord i Stenstrup og Sybbætorp¹⁰⁹). Samme Aar sælger Pæther Bækære 10 Ørtes Jordskylid i Stenichelstrup (Stenstrup) og Sybbætorp til nævnte Konge¹⁰⁰). 1396 fik Dronning Margrethe 1 Gaard med 1 Øres (8 Ørte) Jordskylid af Espern Persøn og Hustru Margrethe Jepsdatter¹⁰¹). 1410 mageskifter St. Peders Kloster (Skovkloster) med Roskilde Domkirke og fik $\frac{1}{2}$ Boel Jord, som gav 3 $\frac{1}{2}$ (12 Tdr.) i Afgift¹⁰²). Roskilde Domkirke ejede dog endnu 1564 1 Gaard i Sipperup, der 1683 laa til Rønnebæk Kirke og ved Kirkens Salg 1687 kom til Holmegaard ved Gehejmerraad Otto Krabbes Køb af nævnte Kirke¹⁰³). Kongen ejede samtidig 1571 en Gaard i Sipperup, som han skænkede Casper Paslich, Sekretær i det tyske Kancelli, med Rønnebæksholm¹⁰⁴).

Sidstnævnte Gaard, som var større end de andre Gaarde i Byen, ejedes 1645 af Frederik Paslichs og Magdalene Akkelejes Datter, Margrethe Paslich, som $\frac{1}{12}$ 1649 blev gift med Henning Sparre, der ved Aar 1655 flyttede til Jylland, deltog som Løjtnant i Krigen 1657—60, og 1673 boede i Køge, hvorfra han skriver et Brev til Rigsraadet og deri beklager sin Fattigdom „og beder at blive lønnet

med en Gefrejters Løn til Gud skikker bedre Tider“, hvad han næppe opnaaede, flyttede da atter til Jylland, hvor han døde i den ynkeligste Armod ²⁵, ₁₂ 1697 som den sidste Mand i Danmark af den gamle berømte Sparreslægts¹⁰³⁾.

Ved Svendstrupgaards Salg (i Vejle Sogn) 1624 fulgte 2 Gaarde i Byen og nogle Huse ved Ellevænget til Herlufsholm, hvilke 2 Gaarde og Huse inden 1690 var solgt til Grevensvænge, der desuden ved Arveskifte i Familien Paslich, som ejede baade Rønnebæksholm og Grevensvænge, var kommet i Besiddelse af den af Henning Sparre beboede Gaard. Disse 3 Gaarde med tilsammen 16 Tdr. 1 Fdkr. 1 Alb. Htk. og 3 Huse, hvoraf dog 1 — fhn. beboet af „Skotten“ paa Grevensvænge — var øde, købtes 1789 af Kammerherre Holger Reedtz-Thott til Gavnø og er de nuværende 2 „Skallegaarde“. Henning Sparres Gaard laa ved Ellevænget, og havde anseeligere Bygning end almindelige Bøndergaarde, den var bl. a. forsynet med en meget høj Stentrappe som Opgang til Vaaningshusets „Bislag“ eller Forstue, og skal først være nedbrudt ved Slutningen af forrige Aarhundrede.

1665 solgte Lave Bille til Havrelykkegaard paa Lolland Olstrupgaarden til Søren Lauridsen, Sparresholm, og hertil hørte 1 Gaard i Sipperup, som ved Olstrupgaardens Salg af hans Enke, Margrethe, salig Lüder Stiefkens, til Gehejmeraad Otto Krabbe 1689 kom under Holmegaard, der 2 Aar før havde erhvervet Kirkens Gaard i Byen.

Rønnebæksholm ejede ved Salget til Kaptejn Thage 1727 2 Gaarde i Byen, der inden 1755 var sammenlagt til én, og endelig erhvervede Rønnebæksholm de 2 Holmegaard tilhørende Gaarde 1762, saa at de 3 Gaarde i Byen hørte til Rønnebæksholm, der imidlertid inden 1850 solgte dem til Selvejendom.

Da Sipperup og Stenstrup efter Markbøgerne af 1682 „havde deres Agre udi Fællig“, maa vi, inden vi omtale de samlede Byers Areal og Hartkorn, med et Par Ord omtale Byen

STENSTRUP,

der i de ældste Arkivregistraturer skrives Stenichelstrup og Stenstrup. Byen havde i det 14. Aarhundrede samme Ejere som Sipperup førnævnte Niels Carlsen „af Waaben“, Pæther Bækære og Esbern Persøn foruden Skovkloster og Roskilde Domkirke, endvidere ejede Johan Olsen af Søholm i Stevns Gods i Byen, som han 1410 skænkede til Dronning Margrethe. Hvad der hørte under Skovkloster og Roskilde Domkirke er ved Reformationen kommen under Kronen, som skænkede den største Part af Byen til forannævnte Casper Paslich til Rønnebæksholm — ogsaa Skovklosters Ejendomme hersteds, da Frederik den 2.s Skøde af 1560 til Herluf Trolle ikke nævner nogen Gaarde i Stenstrup. Vartou Hospital i København ejede indtil Slutningen af det 17. Aarhundrede 1 Gaard i Byen, som ²⁵, ₃ 1700 solgtes til Gavnø, der senere lagde den under Borup By. Universitetet ejede indtil 1833 en Gaard i Stenstrup, der da solgtes til Rønnebæksholm, som nu ejer alle Byens 8 Gaarde, da „Skallegaardene“ med Urette regnes til Stenstrup, eftersom de er tagne fra Sipperup, thi med Undtagelse af den fra Vartou erhvervede Gaard paa 3 Tdr. 1 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., der ved Gavnøs Fallit 1736 var den mindste Gaard paa Godset, har Gavnø ingensinde ejet mere Gods i Byen.

Af Stenstrup 8 Gaarde er de 2 Arvefæstere, de 6 Selvejere. — Ved Opmaalingen den ²⁵, ₁₂ 1682 af Konduktørerne Niels Pedersen Bruun, Daniel Peder-

sen og Lavrids Jørgensen deltes Byens Jorder i *Maglebjergsmarken* (d. A. Rugmark), *Lunde-* eller *Stubsmarken* (Bygmark) og *Løngemosemarken* (d. A. Fælle).

1) I *Maglebjergsmarken* nævnes bl. a.: Uglekærsaas, Duehøvs do. Stiesageraas, Maglebjergsaas, Sippernisaas, Appenis Ledaas, Odderup Bæksaas, Tranehalsaas o. fl.

2) I *Lundemarken* nævnes Tofterne og Byagre, Store og Smaa *Lejrhuksagre* og *Lejrhukskrog* (maaske fra Krigen 1657—60), *Vengesaagre*, *Kirkeleds Stykkerne*, „hvor Vejen gik til Skovmølle Kapel“. „Rugvænget ved Sipperup“, Aasen ved Borup Bæk, „De Stykker bag Egerne“ (Skov), „den unde Mose“ — Ageren ved „Greffuens Grøft“ (i Sibberup) „Havreskiften udi Offuerdriffuen“ o. fl.

3) I *Løngemosemarken*. „En Holm kaldet Byesjord, som begge Byer bruge“. *Lyngemoseaasen* (paa Matr.-Nr. 2 og 3 i Stenstrup) med 65 Agre, Store *Bobjergsaas*. *Lillelyngsaagre*, *Skalleagre*, *Skallemosen*, begge ved *Skallegaardene*, hvorefter de har faaet Navn, „Seberup“ *Tofte* o. fl.

„Tørve-mosen til denne er opskaaet, saa ingen kan have Nøtte af den“ — maaske den derfor kaldtes „den unde Mose“. Denne er nu henimod 100 Tdr. Land i Areal med ret godt Tørveskær.

„Skouf til Stafre, Giersel eller Tjørnehugst fantes intet“. — Efter Engtakseringen af 1711, s. A. kunde høstes i Byernes 3 „Vonge“ 10 Læs godt Hø og 5 Læs Mosefoder, i Ellevænget høstedes 8 Læs godt Hø. Efter Opmaalningen til Udskiftningen, som foregik 1790 ved Landinspektør N. H. Munch, udgjorde Byens Jorder 736¹/₁₁ Td. Ld. med 76 Tdr. 1 Fdk. ²/₅ Alb. Hartkorn efter Matr. af 1688, heraf udgjorde Gavnens 2 Gaarde, Matr.-Nr. 11 og 12, ialt 140 Tdr. Land med 16 Tdr. 1 Fdk. 1 Alb. Htk. og med Ellevænget: 17 Tdr. Land med 1 Td. 4 Skp. 2 Alb., ialt 17 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdk. og Skovskuld 1 Fdk. 1 Alb. Efter Matr. af 1844 udgør Byernes Hartkorn 75 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 2¹/₄ Alb. Udflytningen af de 3 Gaarde i Stenstrup til de dem tildelte Jorder var sket inden 1806⁽¹⁰⁰⁾. Gavnens 2 Gaarde i Sipperup, *Skallegaardene*, var solgt til Selvejendom før 1862.

Ellevænget, som forhen var Byens Skov, havde 1789 kun 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskuld, men 1 Td. 4 Skpr. 2 Alb. Hartkorn Ager og Eng, hvilket viser, at Skoven allerede inden Matriklen af 1688 udkom var afbrudt, men endnu i Midten af det 17. Aarhundrede var her Skov, hvad der fremgaar af, at i *Rønnebæk Kirkebog* nævnes Opsynsmanden Knud Ellevænges Datter, Barrebrø, begravet i September 1645. Derimod var der god Græsgang dersteds; thi efter Engtakseringen 1682 kunde der høstes 8 Læs godt Hø, og den var i Slutningen af forrige Aarhundrede bortlejet til *Vejløgaardens* Forpagter, Branddirektor N. Knudsen. Senere synes Skoven at være fredet, der nævnes i *Gavnø Jordebøger* flere Skovfogder ved Ellevænget som Rasmus Skade til 1816, derefter Hans Jensen og Fred. Kr. Mørkeberg, sidste til 1844. Da Ellevænget tidligere havde været henlagt under *Grevensvænge*, regnedes dets Hartkorn som *Hovedgaardstakst*, indtil Matriklen af 1844 udkom, da Jorden bebyggedes med 2 Huse, 1 med 14 og 1 med 3 Tdr. Land, der tilsammen har 7 Skpr. 1 Fdk. 2¹/₂ Alb. Htk.

I Ellevænget boede i Slutningen af forrige Aarhundrede en vild og forvoven Karl, Lars Hugger, vistnok den i *Gavnø Jordebog* 1790, nævnte Lars Børgesen, der var Anfører for en Bønde af 7 Røvere. Alle bosatte Mænd i Omegnen. De havde deres Hule i *Rønnebæksbankerne*, — et stensat Hul med Trappe ned i — hvor de gemte deres Tyvekoster. Næsten hver Nat var de ude

paa Røveri, men kom nogen efter dem, saa de ikke kunde faa slæbt deres Tyvekoster op i Røverhullet, sænkede de de røvede Sager ned i Moserne deromkring, hvor de mange Aar efter deres Død blev fundne, særlig i Tørvemosen i Fredskoven. Endelig blev disse Røvere efterhaanden grebne; kun Lars Hugger var ikke til at faa fat paa, men omsider lykkedes det Skytten paa Rønnebæksholm at lægge en Snare for ham, hvorved han fangedes. Denne mødte en Dag Lars paa Landevejen, hvor han gik med sin Bøsse. Skytten foreslog Lars at bytte Bøsse, og det vilde Lars da nok, naar han fik nogle Daler til Bytte, hvad Skytten ogsaa gik ind paa — og Byttet var gjort; men da Skytten foregav ikke at have Penge nok hos sig, blev de enige om at følges ad til Næstved og ind paa Vinhuset; hvor Lars skulde faa Pengene. Skytten havde dog forinden aftalt med Øvrigheden i Næstved, at naar han skød ud af Hotellets Vindue, skulde der straks sendes Folk hen for at gribe Lars. Da derfor Skytten fyrede Bøssen af, kom „Øvrighedens Folk“ og greb Lars, som var den sidste af Røverne. De bleve alle 7 hængte nede i Ugleдие ved Præstø, og det fortælles, at da Præsten forandede Lars til at omvende sig, drejede han sig rundt paa Hælen og sagde: „Nu har jeg omvendt mig“.

BORUP,

skrevet Boroppe og i gl. Dage Botorp, efter én der liggende større Gaard. Borup By ligger syd for Sipperup og Ellevænget og sydøst for Stenstrup Mose, Levninger af den ovenfor omtalte Fjordarm. Om Byens ældste Historie vides, at Esbern Persson og Hustru Margrethe Jepsdatter i Ravnstrup 1396 skøder bl. a. 1 øde Gaard til Dronning Margrethe¹⁰⁰⁷); 1427 havde Skovkloster Gods i Byen til Leje for en aarlig Afgift af 1 Td. Smør. Roskilde Domkirke ejede fra gammel Tid en Gaard i Byen, der ved Reformationen lagdes til Rønnebæk Kirke, og 1564 havde Jens Hemmingsen i Rønnebæk dens øde Jorder i Leje sammen med Kirkens Gaard i Sipperup. 1 Gaard i Byen fulgte ved Frederik den 2.s Skøde til Casper Paslich paa Rønnebæksholm, og 1589 fik Kongen Ludvig Munchs (til Nørholm) Genbrev paa en Gaard i Borup, Rønnebæk Sogn¹⁰⁰⁸). Til Svendstrupgaard i Vejle Sogn hørte idet mindste 1 Gaard i Borup, som 1624 købtes af Herlufsholm med Svendstrupgaard, hvorfra den senere blev solgt til Grevensvænge, uvist hvilket Aar.

Efter Markbøgerne af 1682 havde Byen 7 Gaarde, hvoraf 4 tilhørte Junker Stensen til Grevensvænge, 1 Herlufsholm, 1 Vartou Hospital i København, 1 var „Ko. Ma. Rytterbonde“. Gaarden til Vartou Hospital var paa 10 Tdr. 2 Skpr. 2 Album Hartkorn, og den tilligemed mere Gods i Omegnen solgtes ved Auktion i Konventhuset i København den 1ste 1700 til Gehejmerraad Knud Thott til Gavne¹⁰⁰⁹). — Af Grevensvænges 4 Gaarde 1682 blev mindst 2 indtagne under Hovedgaardens Drift; selv den ene af de 2 til Gavne 1789 solgte Gaarde havde en Tid været brugt under Grevensvænge, men ved Opmaalingen 1788 til Udskiftningen 1789 „var der udlagt Jord til denne øde Gaard paa et samlet Sted“. Den anden Gaard kaldtes i Jordebogen, som fulgte med Skødet ved Salget 1789, *Borupgaarden*, og er sikkert den Gaard, som 1564 og senere nævnes at høre under Rønnebæk Kirke, og hvoraf der i Stedet for Kirke- og Kongetiende hvert Aar svaredes 3 Rdl. 66 Skill., ligesom der hver 1. Maj svaredes af den 6 Rdl. til Præsten og 3 Rdl. til Degnen, ifølge nævnte Jordebog. Denne Gaard kaldes nu *Krogaarden* efter en forhenværende Fæster, der havde været Kromand og nok heller ikke

senere helt ophørte med sin gamle Bestilling — i det mindste havde han adskillige gode Kunder i Møllesevendene fra den nærliggende Rettestrup Mølle.

Gavnø ejede saaledes i Slutningen af det 18. Aarhundrede i Borup: Gaarden fra Vartou (erhvervet Aar 1700) med 10 Td. 2 Skpr. 2 Alb., 2 Gaarde og 2 Huse, købt af Grevensvænge 1789 med 14 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb., tilsammen 3 Gaarde og 2 Huse med 25 Tdr. 2 Fdkr. 1 Alb. Rønnebæksholm ejede fra 1571 én Gaard i Byen, der ved Arveskifte i Familien Paslich, som en Tid ejede baade Rønnebæksholm og Grevensvænge, var kommet under sidstnævnte Hovedgaard, ligeledes erhvervede Grevensvænge sig den 1682 i Markbøgerne nævnte Gaard under Herlufsholm, der 1624 var købt med Svendstrupgaardens Gods.

1651 erholdt Oluf Daa til Holmegaard en Gaard i Borup for en Fordring paa afdøde Kong Kristian den 4. 1674 erhvervede Fru Margrethe, salig Lüder Stiefkens til Olstrupgaard, 1 Gaard i Borup, der ved Olstrupgaardens Nedlæggelse af Gehejmeraad Otto Krabbe kom under Holmegaard; disse 2 Gaarde kom ved Mageskifte 1762 under Rønnebæksholm for dennes Gaarde i Brandeløv, Næstelsø Sogn, og blev senere sammenlagte af den berygtede Kammerherre Magnus Beringskjold, der ejede Rønnebæksholm fra 1777—82, da han fængsledes for statsfarlige Intriger og i en lang Aarrække holdtes fangen. De sammenlagte Gaarde forsynedes med større Bygninger end en almindelig Bondegaard og kaldtes senere Borupgaard; her boede efter 1791 den forrige Ejer af Grevensvænge Knud Linds Enke; senere solgtes den til Arvefæste til fhv. Apotheker Dyrhund (død i Næstved 1902, 86 Aar gl.), 1874 solgte han Gaarden til Møller Schiøler, Rettestrup, i hvis Eje den endnu er.

Rettestrup Mølle ejer endvidere fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede en Jord fra Borup, som er taget fra den Aar 1700 til Gavnø købte Gaard fra Wartou, hvilket ses deraf, at denne Jords Hartkorn 3 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. og Gavnø-Gaardens Hartkorn med 6 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. efter Jordebogen af 1755 netop udgør det fulde Hartkorn 10 Tdr. 2 Skpr. 2 Alb., som Wartougaarden havde ved Købet 1700; tilmed ejede Gavnø indtil 1789 kun dette Hartkorn i Borup.

Ved Opmaalingen til Udskiftningen af Byen, som skete 1795, udgjorde Byens Jorder $302\frac{1}{11}$ Tdr. Land; heraf ejede Gavnø $175\frac{1}{11}$ Tdr. Land med 25 Tdr. 2 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn efter Matriklen af 1688, der ved Matriklen af 1844 nedsattes til 21 Tdr. 1 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. foruden Ellevænget (fh. under Sipperup) med 7 Skpr. 1 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb., som nu regnes til Borup, ialt 21 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. 1825 ejede Gavnø endnu sine 3 Gaarde, Mølleodden, 3 Huse med og 1 Hus uden Jord; men efter Jordebogen af 1834 var Krogaarden solgt til Selvejendom, saa at Baroniet 1862 kun ejede 16 Tdr. 4 Skpr. $\frac{1}{4}$ Alb. Hartkorn i Byen, fordelt til 2 Gaarde, Mølleodden, 5 Huse med og 1 uden Jord, hvoraf 1 Hus med 14 Tdr. Land og 1 med 3 er bygget paa det afdrevne Ellevænges Grund. Senere er saavel Gaarde som Huse i Byen solgt dels til Selvejendom, dels til Arvefæste, saa at Baroniet nu 1900 kun ejer 1 Hus uden Jord i Byen.

Ved Opmaalingen til Matriklen af 1688 deltes Byens Marker i 1) *Langebjergsmarken* mod Nordvest (d. A. Rugmark), 2) *Møllemarken* mod Vest og 3) *Sømarken* mod Syd ned mod Rettestrup Sø.

Skoven, som i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede var ret betydelig, efter som Frederik den 3. i sit Pantebrev af $23\frac{1}{4}$ 1651 paa Gaarden til Oluf Daa selv

forbeholder sig Jagtretten dertil, var ved Skovtakseringen 1682 aldeles ødelagt og afbrudt, da denne beretter: Giersel, Stafre- og Tiørnehugst findes intet". Skoven er maaske ødelagt i Svenskekrigen, der var nemlig endnu i 1. Halvdel af det 17. Aarhundrede ansat en Skytte ved Skoven; saaledes nævnes i Rønnebæks Kirkebog: „Peder Skiøttes Hustru, Anne, begrafuet ^{11/1} 1651“.

I St. Mortens Landsogn til Næstved ejede Baroniet

AADERUP, OGSAA SKREVET ODERUP OG ODDERUP.

Sidstnævnte Skrivemaade er sikkert den ældste; den forekommer i gamle Dokumenter og Skøder fra Slutningen af det 16. Aarh. og skrives ligeledes saadan i Herlufsholms Tingbøger fra denne Tid. Muligvis har Byen faaet Navn efter de mange Oddere, der fangedes eller jagedes, dels i Susaaen, dels i den fhv. „Odderup“ Sø — en Fjordarm fra Karebæksfjorden, nu Moserne øst for Byen. Ellers synes Byens Navn rettest at burde udledes af Aa- og Torp-Aatorp, senere forandret til Aaderup.

Byens Oprindelse gaar sikkert langt tilbage i Middelalderen, hvad der sluttet af dens nære Beliggenhed ved den gamle og i Middelalderen store Handelsby Næstved, maaske er den endog ældre end Købstaden, da det ellers maatte synes indlysende, at Købstadens Beboere skulde have valgt disse sikkert ogsaa den Gang langt frugtbarere Jorder til Græsningsfang for deres Kreaturer, end de øde Sandbanker, som for Størstedelen danner Købstadens Marker. Saavidt os bekendt findes dog ingen Efterretninger om Aaderup By før 1363, da Erich Deign her stiftede St. Ørghens eller St. Jørgens Hospital for Spedalske, hvoraf der endnu i dette Aarh. er fundet Spor, nemlig af Hospitalets eller Klosterets Kirkegaard ved Gaarden, nuværende Matr.-Nr. 4. — St. Jørgens Hospital eller Kloster, som det ogsaa skrives, stod endnu i sin Velmagt indtil Midten af det 16. Aarhundrede; men forfaldt mere og mere efter Reformationen, indtil det nedlagdes 1631 af Kong Kristian den 4., der for dets under Kronen inddragne Jordegods gav 8 Senge*) i Vartou Hospital i København (stiftet af Peder Oxen til Gisselfeld), som ogsaa var et Hospitals for Spedalske; muligvis havde St. Jørgens Hospital kun Plads til 8 Spedalske, siden det erstattedes med de 8 Senge i Vartou, saa det synes ikke, at dets Bygninger kan have været af stor Udstrækning. Magistratens Indberetning af 1744 meddeler herom: „St. Jørgens Hospital i dend vestre Part af Byen er icke mere til, men Hospitalshuset staaer endnu, hvori 3de fattige Lemmer nyder ugentlig hver Toe Skilling og Nogle Husleje“, samt: „Udi bemeldte Hospitals Hus staaer et stort, gammelt af Eg udhugget Billede af St. Jørgen paa sin Hest“. Kronen har dog næppe længe ejet St. Jørgens Jordegods; thi 1660 ejedes Aaderup By af Søsteren til Danmarks bekendte Kantsler, Peder Reedtz til Thygestrup, Helvig Reedtz til Sortebrødregaard ved Næstved, hvorunder Byen ogsaa nævnes hørende i Hammer Herreds Tingbøger 1672. Efter Markbøgerne af 1682 tilhørte 11 Gaarde og 4 Huse i Byen Ejeren af Rugaard i Jylland, Kgl. Ma.'s Kammerjunker Jacob

*) Magistratens Indberetning af 1744 siger 9 Senge og angiver, at Fundatsen er udstedt i Kjøbenhavn ¹⁶ ₁₂ 1631.

Ahrenfeld, som nemlig ogsaa ejede Sortebrødregaard, under hvilken Hovedgaard han havde indtaget en i Byen nedlagt Gaards Jorder; 2 Gaarde i Byen tilhørte Holme-gaard; 1 var Ko. Ma.'s Ryttergaard, og Universitetet ejede en Halvgaard (nu Matr.-Nr. 1), der dreves af Raadmanden i Næstved Olle Christensen, da den var bleven øde i Svenskekrigen (1658—60) — den 2. Halvgaard (eller Halvdel) var bortlejet til Rytterbonden Madtz Nielsen. Byen havde saaledes den Gang 15 Gaarde og hørte fra lidt efter Midten af det 17. Aarhundrede væsentligst under Sortebrødregaard, som vi derfor kortelig skal omtale.

Sortebrødregaard er Resterne af det gl. Sortebrødrekloster i Næstved, stiftet 1242, der ved Reformationen kom under Kronen. Gaarden skænkedes imidlertid $\frac{11}{3}$ 1564 af Frederik den 2. til Eskild Gjøes Frue, Sybille Gyldenstjerne, ogsaa Ejer af Svendstrupgaard i Vejlø Sogn (Sd. 253). Levningerne af denne Gaard — den nedreves først 1831 — vare endnu til efter 1850 synlige langs Næstved—Vordingborg Landevejen. Her paa Sortebrødregaard døde Fru Sybille den $\frac{11}{3}$ 1611. — 20 Aar efter nedlagdes St. Jørgens Hospital, og som ovenfor vist kom Hospitalets Jorder under Sortebrødregaard og ejedes i sidste Fjerdedel af det 17. Aarhundrede af ovennævnte Ahrenfeldt, som imidlertid ved Skøde af $\frac{11}{6}$ 1701*) solgte Gaarden med 12 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. Hartkorn samt „en liden Vandmølle“ med 1 Td. Mølleskyld og tilliggende Jordegods, ialt 247 Tdr. Htk., deriblandt nu kun 9 Grd. og 3 Huse i „Odderup“ By, foruden Fodbygaard med Byerne Fodby og Skraverup til den senere.

Kapteinløjtnant i Søetaten *Erich Olufsen Ligaard*, ogsaa Ejer af Fodbygaard, der imidlertid ved Skøde af $\frac{17}{6}$ 1704 solgte Gaard og Gods til en Løjtnant *Fr. Schrøder*, som heller ikke besad Gaarden i mange Aar, da Gavnø Tingbog oplyser, at 1712 ejedes Sortebrødregaard af Enken efter en Oberst *Duc*, men allerede 1718 ejedes Gaarden, ifølge samme Kilde, af Gehejmeraad, Baron *Kristian Rantzau* til Voldborg m. fl. Gaarde (se Sd. 123); han solgte dog ogsaa snart Gaarden, og 1728 nævnes som dens Ejer

Borgmester *Niels Rasmussen* i Næstved, hvis Enke 1752 solgte den til

Kaptein *Ulrich Kristian Gjørring* til Grevensvænge, som han havde købt af Arvingerne efter Johan Thomsen Neergaard, død 1737, fhn. Forpagter af Gavnø.

Gaarden, hvoraf endnu haves et smukt Kobberstik paa Næstved Raadhus, havde da 3 Fløje, Stuehuset i Midten, 2 Etagér højt med Kælder og 2 mindre Fløje til Stalde for Kvæg og Foderhuse. Gaardens Tilliggende havde kun 12 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. Htk. og den „liden Vandmølle“ med 1 Td. 2 Fdkr. 1 Alb. Mølleskyld, var da alt nedlagt**). Dets 13 Gaarde i Aaderup blev af Gjørring lagt under Grevensvænge, hvorefter han 1754 solgte Sortebrødregaard til Oberstløjtnant *Christopher Tage*, hidtil Ejer af Rønbæksholm, men Aaderup By, hvoraf St. Mortens Kirke i Næstved havde en aarlig Tiende af 5 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. Rug, 6 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. Byg, 2 Tdr. og 3 Fdkr. Havre og i Penge 4 Rdl. 48 Sk.***) vedblev fremdeles at høre under Grevensvænge, indtil den senere Ejer, Knud Lind, 1789 solgte Byen med mere Gods i Omegnen til Kammerherre Holger Reedtz-Thott til Gavnø, hvorunder Byen siden har hørt, indtil den fra 1853 efterhaanden er solgt til Selvejendom til de forhenværende Fæstere.

*) Skøde i Gavnø Godsarkiv.

***) Præste-Indberetning i Provinsarkivet (til Hofmans Fundatser) af 1758.

****) Magistratens Indberetning til Baron, Stiftamtmand Gersdorff af $\frac{25}{3}$ 1744.

Ved Købekontrakt af ¹⁷/₁₀ 1788 og Skøde af ¹¹/₁₂ 1789 overtog Kammerherre Reedtz-Thott Byen fra ¹/₇ sidstnævnte Aar; den bestod da af 12 Gaarde, hver paa 5 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 2¹/₃ Alb. - 63 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb. samt af en øde Jord, den senere Nygaard, med 8 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb., der var lejet af Byens 12 Bønder for en aarlig Afgift af 60 Rdl., ialt: 72 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. samt 5 Huse i Byen og 1 Hus, kaldet Hestehaugehuset, forhen Skovfogedhus, beliggende ret vest for ovennævnte Nygaard, der først opbyggedes 1802 og bortlejedes til Gartner Kielsen fra Gavne, der dog snart fratraadte den, hvorefter den ³⁰/₁₁ 1805 bortfæstedes til Nygaards nuværende Ejers Bedstefader.

Med Byen fulgte Kongetienden mod en Afgift af 8 Tdr. Byg efter Kapitels-taksten, som betaltes til Vartou Hospital. Kirketienden med 12 Tdr. matrikuleret Tiendehartkorn til St. Mortens Kirke i Næstved, som var bortforpagtet til Hof-apotheker Becker i København paa Livstid mod en Afgift af 52 Rdl. 59 Sk. til bemeldte Kirke, var lovet Gavne ved Ledighed, hvilket dog ikke skete, da Kirken ved Beckers Død selv overtog Afgiften deraf til Vartou Hospital, hvorfor saavel Byen som Gavne hver kun fik 4 Senge i Vartou at belægge.

Efter Jordebogen af 1800 havde Byen 12 Gaarde og 9 Huse, hvoraf de 4 var tilkommen efter 1789. Ved Opmaalingen 1794 til Udskeftningen 1814 ud-lagdes Jord til 7 Huse paa 2¹/₂ Td. Land til hver, hvoraf de 3 er paa 3 og 2 paa hver 2¹/₂ Td. Land, hvilke 2 sidste forenedes til ét paa 5 Tdr. Land og laa langs med Vejen til Nygaard. Disse Huse tildeltes dog ikke Hartkorn før efter den nye Matrikel af 1844 udkom, saa at Hartkornsskatterne betaltes af Gaardmændene til ind i 1850erne, da de efterhaanden befriedes derfor, men Husmændene svarede da som Vederlag til Gaardmændene 3 Rdl. hver. 1 Sommeren 1905 fratoges Gaarden Matr.-Nr. 4 noget over 2¹/₂ Td. Htk., ca. 24 Tdr. Land, som fordeltes til 3 Parceller, saa at Byen 1825 havde 13 Gaarde og 15 Huse, hvoraf 10 med Jord, 5 uden Jord; 1835 var de jordløse Huse steget til 20; 1850 var her 34 Huse, hvoraf 12 med Jord. 1875 var her fremdeles 12 Gaarde, 3 Parceller, 12 Huse med og uden Jord, men mellem 1853 og 62 var alle Byens Gaarde solgt til Selv-ejendom og kun 4 Huse uden og 2 med Jord vare endnu Fæstere. Nu 1900 har Byen 14 Gaarde, 3 Parceller, 14 Huse med og 76 Huse uden Jord, hvoraf i de senere Aar er opført et Bayersk Bryggeri, Svinelagteri, Tømmerlager og Træskæreri.

Ved Opmaalingen den 24. August 1682, som skete ved Løjtnant Wentzel-Ausig og Konduktor Hans Jensen, deltes Byens Tilliggende i de 3 Marker:

1) *Sandmarken* mod Sydvest (d. A. Rugmark) med Græsning til 46 Hoveder, naar Marken var Fæled. Her nævnes Piberhøjsaas ved Byen, takseret til god Bjugland, Rendeagre ved Gallemarksgroften, det gamle Vandløb, som drev den lille Sortebrødremlølle, Sandagre ved Susaaen (Matr.-Nr. 13), Grebeskovstykker, takseret som god Avrejord, Birkebjerg (paa Matr.-Nr. 11), Brobrinksagre ved Koberbanken (Nr. 12), Ørnehøvsagre, Lille Hulvejsagre ved Klienten mod Susaa, kaldet „vaag Aurejord“, Dantzehøvsagre, Børnehøvsagre, hvor der er funden Grundstene af en gammel Bygning, Munkejord (paa Matr.-Nr. 11) og „Nafverschou“; ganske ringe Aurejord, som saaes i 2 og hviler i 18 Aar.

Mellemmarken (d. A. Bygmark) med Græsning til 40 Hoveder. Her nævnes Apnis Slette, Bedstemors Stykker, sidagtig, god Aurejord, altsaa langs den nuværende Rønnebæksaa, forhen Indløbet til den i Indledningen omtalte Fjordarm, Lille Kapelsagre, „god Bjugjord“, Svinemosehopper, Munkehaleagre (Matr.-Nr. 11),

Storkeengshomper, Barnehøvsagre og Rishomperne „med en Del Tjørnekrat bevokset“. Paa Barnehøvsagre, fortæller de gamle, spøgede der om Natten en graa Hest, „Skinkefidte“, paa hvilken bl. a. en Mand fra Abbednæs nok skal have faaet sig en mindre lystelig Ridetur.

3) *Næstvedmarken* (d. A. Fælle) til 40 Høveders Græsning, mod Nordøst og ud mod Rønnebæksholm. Her nævnes Jep Rasmussens Øddejorder, maaske Jorderne til den i Krigen 1658—60 øde blevne Gaard, eftersom Mandens Navn nævnes og da var i frisk Minde. Galledige, hvor de ved Udskiftningen udlagte 7 Huslodder er langs Vejen til Nygaard, Søkrogsagre mod Rønnebæksholms eller „Odderup“ Sø, Mølleoseagre sammesteds, Damagre, der saaes i 2 og hviler i 20 Aar, „maadelig Aurejord“, Uglebro-Stykkerne og Ugleholm (Matr.-Nr. 7 og 9). Sømarken og Raadmandsvænget under Rønnebæksholm. Efter Matriklen af 1844 henligger ca. 100 Tdr. Land med 9 Tdr. Hartkorn af Aaderup Marker nærmest Rønnebæksholm under denne Hovedgaard. Opmaalings- og Taksationsforretningen af 1682 slutter saaledes: „Giersel og Tiørn hafuer forne By meget lidet, og Stafrehugst aldeles intet“ — hvilket viser, at Skoven dengang var meget ringe; heller ikke i Slutningen af forrige Aarhundrede, da Gavnø 1789 købte Byen, var den af Betydning, da den kun havde 1 Fdk. og 1 Alb. Skovskyl, den omtales da heller ikke i Skovtakseringen 1682. I Gavnø Tingbog nævnes 1720 *Skovvænget* ved Sortebrødre og paa Nygaardens Grund fandtes i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede en Egeskov paa 5 Tdr. Land, kaldet *Hestehaugen*, ligeledes var der en Egeskov i „*Raadmandsvænget*“ ved Rønnebæksholm paa 3 Tdr. Ld. I „Hestehaugehuset“ boede 1789 den forrige Skovfoged Hans Michelsens Enke; senere boede her en Mand, kaldet „Per Post“, fordi han gik Post for Beboerne eller snarere besøgede deres Smaaærindér i Næstved.

Ifølge Engtakseringen, der for Tybjerg Herreds Vedkommende ledes af Herredsfogden Rasmus Nielsen i Herlufmagle ved Herredsskriveren Kristian Gabrielsen i Næstved og de 8 Synsmænd, kunde der høstes til Byens 14 Gaarde 1682: i Sandmarken $12\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og $9\frac{1}{2}$ Læs Mosefoder, i Mellemmarken $12\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og 9 Læs Mosefoder, i Næstvedmarken 13 Læs godt Hø, ialt 38 Læs godt Hø og $18\frac{1}{2}$ Læs Mosefoder, en ringe Høhøst selv i de Tider. Til Sortebrødregaard kunde høstes 28 Læs godt Hø, og Gaarden havde Skov til 15 Svins Olden = $\frac{5}{8}$ Td. Htk. Sortebrødres Mølle havde som anført 1 Td. Mølle-skyld; men da Møllen ved Udskiftningen forlængst var nedlagt, fik den senere der byggede Sortebrødre-Vejrmølle et Areal tillagt af 1 Td. Htk. Størrelse, tildels den gamle Mølledam. Byens Areal udgjorde ved Opmaalingen 1794 af Landmaaler J. C. Selmer godt 770 Tdr. Land. Udskiftningen foregik 1814 ved Landinspektør N. Friis. Af dette Areal hørte indtil 1853 ca. 742 Tdr. Land med 76 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{1}{4}$ Alb. Hartkorn under Gavnø. Til Sortebrødemølle fra Aaderup By hører et Areal af ca. 10 Tdr. Land; Resten, 18 Tdr. Land, er altsaa Byens Grund og Veje, hvoraf Næstved—Vordingborg Landevejen, som paa en Strækning af ca. $\frac{1}{4}$ Mil gennemskærer Byens Marker, udgør mindst 4 Tdr. Land. Byens samlede Hartkorn udgør efter Matriklen af 1844 80 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb., foruden det fra gammel Tid ovennævnte Areal, indtaget under Rønnebæksholm.

Da Aaderup ligger saa nær Næstved, boede i det 19. Aarhundredes første Halvdel ikke faa Folk udenfor Bondestanden dér i Byen. Saaledes boede paa Gaarden, nu Matr. 2, straks i Aarhundredets Begyndelse en *Overauditor Crone*, senere boede her en *Landinspektør Winding* og endnu senere en *Hr. Schultz*, der havde været Løjtnant i den vestindiske Hæerstyrke. Paa Gaarden Matr.-Nr. 5, nu 13 a, der som foran bemærket blev delt til 3 Parceller, hvoraf den største 1844 var paa 22 $\frac{1}{2}$ Td. Ld., boede en Brændevinsbrænder *Koch* og efter ham Sønnen *Niels Koch*, der ikke altid levede i den bedste Forstaaelse med deres Bymænd, hvorom adskillige Retstrætter i de gamle Tingbøger vidner. De gik alm. under Benævnelsen „Kokkerne“ og skildres i Tingbøgerne som temmelig trættekære. Denne Halvgaard er nu nedlagt og dens Jorder lagt under ovennævnte Nr. 2. 1810 fæstede forhenværende Udrider paa Gavnø, *Rasmus Jensen*, Gaarden Nr. 11 i Byen; han synes at have været en temmelig Velhaver i sin Tid, eftersom han fra 1811—30 havde forpagtet Dybsø Græsning af Baroniet for en Afgift af 200 Rdl. aarlig, hvad der iøvrigt var en god Forretning for ham, ligeledes havde han fra omtrent samme Tid til ind i 30erne forpagtet Kongetienden af Byen, ligeledes af Gavnø, dog vistnok i Forening med 2 andre Mænd dersteds. For Tiden ejes Gaarden Nr. 9 af Købmand, Konsul Brandt i Næstved.

Aaderup By hører til St. Mortens Sogn i Næstved, og Børnene fra Byen søge derfor Næstved Borgerskole; men 1804 vilde Næstved Byraad tvinge Baroniet til at bygge en Skole i Aaderup og lønne Læreren derved, hvad dog efter lange Forhandlinger ikke førte til noget Resultat.

Sluttelig skal her meddeles en Tingbogshistorie om et Slagsmaal eller Overfald af et Par Karle paa Birkedommerens Søn, Degnen og Birkeskriveren i Vejlø:

Mortensaften, Fredagen den ¹⁰/₁₁ 1741, kom Birkedommerens Søn i Vejlø, Hans Hytter, Skriver paa Gavnø, og Birkedommeren ved Gavnø Birk, Normann, begge ridende paa samme Hest, tilligemed Degnen i Vejlø, Vilhelm Gothard Gyrsting og dennes Søn, ligeledes ridende paa én Hest. De red hjem fra Næstved, og da de kom paa Aaderup Gade, blev de dér ved „5 $\frac{1}{2}$ Slet“ overfaldne med uhøvisk Tale af Landsoldat Børge Olufsen og hans Broder Oluf, hvorfor Normann efter Hans Hytters Anmodning vendte Hesten imod dem. „Da blev denne slagen med en Prygl i Hovedet, saa det gav et stort Knop derved“ — „ligesaa gav de og Birkeskriveren et Slag af samme Prygl i Baghovedet, foruden flere andre Slag, hvoraf et over den højre Haand, saa den blødt“, vidne. de paa Tinget næstkommende Torsdag den ¹⁶/₁₁. „Da sprang Hytter af Hesten, trak sin „Hirschfenger“ og gik løs paa Voldsmændene, hug Børge Olufsen over Arm, Skuldre og Fingre, samt slog ham med sin Pisk, saa han efter Kampen maatte bringes ind i Niels Olsens Gaard i Byen, da han ikke kunde gaa hjem til Næstved“. — Normann lod imidlertid Hesten løbe, „sprang over Stetten mellem „Damre Led“ (maaske det ovenfor nævnte Dame Led) og Odderup og løb ad Vejlø til, hvor han indtraf i Birkedommerens Hus Kl. 7 Slet og fremviste sine Saar, som Birkedommeren kan bevidne“. „Ungeføhr 1 $\frac{1}{2}$ Kvarter efter kom Hans Hytter ligeledes hjem, men uden Hest og „Peruque“ (Paryk), som han ikke kunde finde i Mørket“. Birkedommeren, som godt kendte sin Søns Ustyrlighed og Lyst til Slagsmaal, gik imidlertid næste Morgen tidlig ad „Odderup“ til, hvor han ved „Odderup Stette“ mødte Rasmus Væfvers Datter og erfarede af hende, at Hesten var hos hendes Fader; men da hun nægtede at udlevere ham Hesten, inden hen-

des Fader kom hjem fra Næstved, hvor han var taget ind til Sagfører Matthias Bruun, gik Birkedommeren derind*, og „forefandt han dér Rasmus Væfver, Oluf Olufsen og hans Broder Børge, der for Birkedommeren paastod, at de to Brødre var overfalden af nogle Karle fra Gavne“. — Birkedommeren maa vist her have faaet en anden Fremstilling af Begivenheden, end den hans kære Hans Aftenen tilforn havde stræbt at bibringe ham; thi han gav Rasmus Væfver 1 Mk. og 4 Sk. i Findeløn for Hesten og red derpaa til Gavne, hvor han forlangte nøjagtige Oplysninger af Sønnen „angaaende den Børge Olufsen tildelte Molest“, hvorom han vist ellers var bleven temmelig vel underrettet ved Synet af Kontraparten.

Børge Olufsen fremlagde Stadskirurg Johan Christian Haberlins Attest af ²⁷/11 angaaende de ham tilføjede Saar, og Hans Hytter indstævnes af Borgmester Niels Rasmussen, Næstved, til at møde Tingdagen derefter i Næstved „for Tilsvaret at give og Dom at lide“ angaaende bemeldte Børge Olufsen, men hvorledes Sagen endte, kendes ikke, da vi ikke har fulgt dens Gang ved Næstved Byret.

YDERNÆSGAARD

var indtil ind i det 17. Aarhundrede en kongelig Lensgaard, hvor under Kronens Gods i Fodby og Vallensved Sogne laa, indtil den afløstes som Lensgaard af den i Slutningen af det 16. Aarhundrede oprettede Fodbygaard; men selve den gamle Ydernæsgaard ejedes omtrent 1640 af Lensmanden paa Vordingborg Slot, Frederik Reedtz til Thygestrup, død 1659; dog var Gaarden nogle Aar forinden ved Arvedeling tilfalden hans Datter, Helvig Reedtz til Sortebrødregaard ved Næstved.

Ydernæsgaard hørte til Landets Smaalen, der oftere overlodes til adelige Kvinders Bestyrelse. Som Lensbestyrere af Ydernæsgaardens Len kendes

Christopher Galle (eller Galen), gift med Birgitte Bille⁹⁾; han var ifølge Billeættens Historie Lensmand paa Ydernæs endnu 1613, og Enken besad ogsaa Lenet nogle Aar efter Mandens Død.

I Striden om Ydernæsgaardens *Tiendepligt* (1663—64 og 1689—91)** nævnes en

Fru *Hilleborg* forlenet med Ydernæsgaarden; hun var her til henimod 1635, da efter samme Kilde

Bendix Seested var her i Sognepræstens Hans Christopher Falstrings Tid (Falstring forflyttedes 1634 til Fensmark og døde dér 1665)¹⁰⁾. Han var den sidste Lensmand paa Ydernæsgaarden, hvilken omtrent 1640 kom i ovennævnte Frederik Reedtz' Eje, hvorfra den gik i Arv til hans Datter

Helvig Reedtz. Hun ejede Gaarden til 1666, da hun ved Skøde af ⁹⁾ solgte den til

„adelig Mand“ *Jørgen Jørgensen* i Holløse Mølle. Ved hans kort efter paafølgende Død, giftede Enken sig med *Martinus Hansen*, Forpagter af Saltø, og da han døde 1677, giftede Enken, som hed Elisabeth Pedersdatter, sig 3. Gang med

Hans Jacobsen Abel af Slægten *Gyntelberg*, en særdeles duelig Mand, som var Forpagter af flere af Landets største Hovedgaarde, saaledes var han i 1680'erne Forpagter af Saltø, 1690—96 af Antvorskov, 1702 af Thurebygaard, senere endnu

⁹⁾ Hun var allerede gift med Christoffer Galle 1565, eftersom Frederik den 2. ¹⁰⁾ 1565 bekendtgør, at være Fru Birgitte Bille, Christopher Galle, en Sum Penge i Daler og Guld skyldig, for hvilken Kongen pantsætter hende sin og Kronens Hovedgaard og Gods Svendstrup med Tilliggende. (Udstedt i Kjøbenhavn ¹⁰⁾ 1565.) Topogr. Saml. i Rigsarkivet.

^{**)} Dokumenterne findes i Gavne Godsarkiv.

af Beldringe. Hans Jacobsen Abel solgte ved Skøde, dateret Salto den $15/11$ 1686, Ydernæsgaard til Ejeren af Gavnø,

Gehejmerraad *Knud Thott*, for 1300 Rdl. *), „hvoraf 300 Rdl. kontant, Resten paa en Obligation“ og med den Betingelse, at hans Stifson, Hans Martinussen, skulde være fri for at „pleje Fødested og Vornedskab“. Saaledes kom Ydernæsgaarden under Gavnø, hvorunder den endnu hører.

Allerede i Bendix Seesteds Tid drevs Gaarden ved en Forpagter Jens Hviid, senere Købmand i Næstved, og da den efter 1640 kom i Frederik Reedtz' Eje, blev den stadig drevet ved Forpagtere, først af Lauridz Clemmensen og derefter af Hans Brunsvig (1664). Gaarden var baade gammel og brøstfældig og nævnes i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede som „øde og afbrudt“; dens Areal blev af Gavnø benyttet som Græsgang og kaldtes da ogsaa ved Gavnøs Fallit 1736 „Ydernæs Græsning“. I den afbrudte Hovedgaards Sted opførtes 3 Huse, 2 ned mod Karebækfjorden, kaldet „Litterupshusene“, samt 1 ved Skoven med Bolig for Skovfogden og Opsynsmanden ved „Græsningen“; Huset havde den Gang ca. 14, nu kun 3 Tdr. Land. Fra 1755—88 kaldes den i Jordebøgerne over Gavnø „Ydernæs Land“ og brugtes da af Gavnøs Forpagtere mod en Afgift af 60 Rdl. aarlig. Saaledes blev Ydernæsgaarden ved at ligge øde, indtil der i Sommeren 1788 opførtes en mindre Gaard, til hvilken der straks henlagdes 6 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. af sammes Hartkorn som Ækvivalent for den under Gavnø Hovedgaard indtagne Bondegård fra Appenæs By, netop af ovennævnte Htk.; Resten, 5 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. samt 3 Skpr. Skovskylld, tillagdes Ydernæsgaarden ved daværende Forpagter Severins Afgang 1796.

Den nyopbyggede *Ydernæs Hovedgaard* bestod af 4 Længer: Stuelængen i Nord, 19 Fag af 14 Alens Dybde, var opført af Bindingsværk og med brændte Mursten; Ladelængen i Syd 19 Fag af 14 Alens Dybde, ligeledes Bindingsværk, men med raa Sten; Staldlængen i Vest og Materiallængen i Øst, hver 16 Fag af 14 Alens Dybde, var ogsaa af Bindingsværk og med raa Sten. Alle Længerne var straatakte.

Gaarden med førstnævnte Hartkorn bortfæstedes $25/10$ 1788 til Amtmand over Præste Amt, senere Gehejmekonferentsraad

Johan Rudolph v. Bielche for en Afgift af 30 Rdl. aarlig og fra 1796 med hele Gaardens Areal for 60 Rdl. Amtmanden forbedrede Gaarden med Tegltag, gravede en Brønd og byggede et nyt Hus ved Gaarden for sin Avlskarl eller Bestyrer. Ved Amtmand Bielches Død sidst i 1813 bortfæstedes Gaarden til

Simon Christian Mørch, fhv. falleret Købmand fra Næstved, nu Grosserer i Kjøbenhavn, og han tiltraadte ogsaa Gaarden $1/5$ 1814. Fæstet var efter en skriftlig Overenskomst lovet Mørch paa 50 Aar mod en aarlig Afgift for Tiendefrihed af 50 Tdr. Byg. Derimod var Lystskoven, som Baronessen meget yndede, Fæsteren uvedkommende, ligeledes Fiskeriet i Fjorden, som da var bortforpagtet, men dog lovedes ham ved Ledighed „for samme Afgift, som andre vilde give“. Indfæstningssummen var 5000 Rdl. N. V., men skønt disse allerede betaltes ved Udleveringen af den skriftlige Overenskomst den $22/1$ 1814, trak det dog langt ud med Fæstebrevets Udstedelse, da Gavnø i Begyndelsen af 1816 kom under Administration, og da Mørch oftere forgæves havde anmodet først Baronnen og senere

*) Skødet i Gavnø Godsarkiv.

Administrationen om dets lovformelige Udstedelse, og Aar efter Aar gik, uden at dette skete, foreslog han Administrations-Kommissionen at tage Gaarden tilbage til $\frac{1}{5}$ 1818 mod Tilbagebetaling af hans Fæste og Godtgørelse for udførte Forbedringer paa Mark og Gaard, hvad den dog ikke vilde indgaa paa. Endelig fik Mørch sit Fæstebrev den $\frac{7}{7}$ 1818, men syg og nedbrudt af sin 2. Fallit som Grosserer, døde han i Begyndelsen af 1819, efterladende Enke og Børn i meget trange Kaar. Under de besværlige Tider var det ikke Enken mulig at svare sin Afgift, og trods Herskabets Imødekommen nødsagedes hun til med Administrations-Kommissionens Tilladelse at overdrage Resten af sit Fæste i September 1822 til

Hr. *Heinrich Carl Würtz* eller *Württemberg*, fhv. Toldassistent. Denne fik endvidere Lundegaarden*) med ca. 84 Tdr. Land og 5 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb. i Fæste af Administrationen, men under de ulykkelige Misvækstaar, som vedvarede indtil 830erne, kom han i betydelige Restancer til Herskabet og afstod $\frac{17}{3}$ 1826 sit Fæste fra $\frac{1}{5}$ s. A. til

Hr. *Anders Schrøder*. Würtz flyttede til Kjøbenhavn og døde $\frac{28}{1}$ 1834; men denne Afstaaelse vandt ikke Administrations-Kommissionens Bifald, og Schrøder nægtedes Sanktion derpaa. Ikke destomindre overdrager Schrøder ved Kontrakt af $\frac{1}{7}$ 1827 sin formentlige Fæsteret for en Sum af 400 Rdl. til

Hr. Prokurator *Høyberg* i Næstved, hvad der var Herskabet, særlig Baronessen, endnu langt mere imod, dels fordi Stedet havde stor Affektionsværdi for hende, dels fordi Høyberg havde forvoldt Baronens en Del Ubehageligheder, skriver Godsforvalter Lütken til Administrations-Kommissionen. Schrøder trues med Proces, og Administrationen stevner Würtz som Gaardens rette Fæster til at betale Schrøders Restants fra 1826 28 Tdr. Byg. Da Administrationen ikke vil have med Høyberg at bestille, overdrager Schrøder — trods dennes Protest, men med Høybergs Billigelse — den $\frac{11}{9}$ 1827 Ydernæs- og Lundegaarden til en velhavende Holstener,

Hr. *Robert Hesse*, som $\frac{10}{10}$ s. A. forlanger Schrøders Afstaaelse godkendt og Gaarden overleveret ham, „da han har købt Gaardens Besætning: Heste og 22 Køer“. Dette nægtes ham vel, men da han snart lægger for Dagen, at han er en dygtig Landmand og er en prompte Betaler af sine Afgifter, „og Nægtelsen ikke kunde hævdes uden en langvarig og kostbar Proces“, fik han omsider Administrationens Billigelse til at besidde Gaarden i den resterende Fæstetid. Hesse beholdt begge Gaardene til $\frac{1}{5}$ 1835, da han tillades at afstaa dem, „naar hans Eftermand tager lovlig Fæstebrev derpaa og giver Baroniet 1. Prioritet i Besætning og Indbo som Gaardens Vedligeholdelse og Afgiftens Præstation samt underretter Administrationen om, hvilken Mand, der skal overtage Gaarden, da det vel neppe kan ventes, at Tilfældet skulde bringe Gaarden en Besidder, der er saa duelig, som Hr. Hesse har vist sig at være“, skriver Godsforvalter Lütken til Administrations-Kommissionen. Efter at have opfyldt disse Betingelser til Administrationens Tilfredshed rejste Hr. Hesse med dette gode Skudsmaal tilbage til Tyskland, som han i et Brev til ovennævnte Lütken benævner Holsten.

*) Ved Gehejmeraad Knud Thotts Køb af Salto 1681 (Sd. 92) nævnes som hørende under Salto saavel Øen Lindholm som Lindisgaard, den senere Lundegaard. Der vides sikkert, at Øen Lindholm straks forenedes med Gavnø, da den stadig forekommer i Godssets Jordebøger; derimod nævnes ikke Lundegaarden, og heller ikke findes der i Gavnø Arkiv et senere Skøde paa Gaarden, men muligen kunde være erhvervet af Grev Thott. Muligen har den henligget som Græsning sammen med Ydernæsgaarden, med hvilken den nu blev forenet.

Ved Fæstebrev af ²⁰/₄ 1835 overdrager Baroniet nu Ydernæsgaarden til

Hr. *J. Dahr* fra Fyen mod en aarlig Afgift af 60 Tdr. 2-rd. Byg; han havde Gaarden til ¹/₅ 1855 og var ligeledes en dygtig Landmand. I sine sidste Aar havde han til Medhjælper i Gaardens Drift sin Svigersøn, Hr. *Briand*, gift med hans Plejedatter, som han meget ønskede til sin Afløser; men da Baroniet satte sig derimod, solgte Hr. Dahr Fæsteretten ved offentlig Auktion i Næstved den ¹¹/₁ 1855. Dog dette respekterede Baroniet ikke, men bortfæstede Resten af de 50 Aar til

Hr. *H. F. Holm*, Forvalter paa Tryggevælde. Ydernæsgaarden havde da 172 Tdr. Land, hvoraf 40 Tdr. Land var Eng, og Lundegaarden skraat overfor Abbednæs ⁸³/₆; Td. Land. Ydernæsgaardens Htk. var efter Matriklen af 1844 12 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. ¹/₂ Alb. og Lundegaarden 5 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. ³/₂ Alb. Efter at det 50-aarige Fæste var udløbet 1864, beholdt Holm Gaardene endnu 1 Aar til ¹/₅ 1865, hvorefter Baroniet drev Gaardene for egen Regning fra ¹/₅ 1865 til ¹/₅ 1873, da de bortforpagtedes til

Hr. *Christian Johansen* paa 7 Aar, eftersom Gaardenes Marker var delt i 7 Skifter, og derefter atter paa 7 Aar; men han nødtes imidlertid til paa Grund af Restancer at fragaa Gaardene ¹/₅ 1883. Hans Afgifter var 100 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten og 600 Rdl. aarlig. I Johansens Tid blev Stuelængen paa Ydernæsgaarden (fra 1788) repareret 1881; den havde 7 Værelser, hvoraf 6 var gibsed. Kostalden var forøget med 8 Fag mod Syd, saa den havde Plads til 47 Køer, Laden var ligeledes tilbygget nogle Fag i Syd, og et nyt Svinehus med Kampestensmur var tilbygget i de 8 Aar, Gaarden var drevet paa Herskabets Regning. Den ¹/₅ 1883 tiltraadte Hr. *Fr. Lundstein* Forpagtningen af de forenede Gaarde mod en aarlig Afgift af 80 Tdr. Rug, 80 Tdr. Byg og 80 Tdr. Havre.

Samme Aar, som Hr. Lundstein blev Forpagter af Ydernæsgaarden, brændte dens Udlænger, hvilke dog i den paafølgende Sommer opførtes efter Tegning og Overslag af Arkitekt og Bygmester Knud Borring, Kjøbenhavn. Efter disse fik de nye Bygninger følgende Dimensioner:

1) Laden i Syd, 80 Alen lang og 20 Alen bred, med Jærnbuer, som bærer Tagværket; i Overslaget beregnet til . . .	6725 Kr. 77 Øre
2) Stalden i Øst, brandfri med Jærnbuer og murede Hvælvinger, hvorover Loft til Hø og Halm, Hestestald til 8 Heste, 2 Karlekamre, Selekammer, Kostald til 50 Køer foruden Foderrum, ansat til	8765 — 23 —
3) Mejerilængen i Vest, 50 Alen lang, 14 Alen bred, som Stalden, tildels med Jærnbuer og murede Hvælvslofter	7597 — 90 —
4) En Halvtagslænge fra Laden ind mod Gaarden med Hestegang i Midten og Vognskure i Øst og Vest derfor . .	846 — 63 —
5) Svinestald øst for Staldlængen, 20 Al. lang og 20 Al. bred	2383 — 62 —
Brolægning af Fortove beregnet til	167 — 10 —
Arkitektens Salær for Tegning, Overslag og Ledelse af Arbejdet	1000 — 00 —

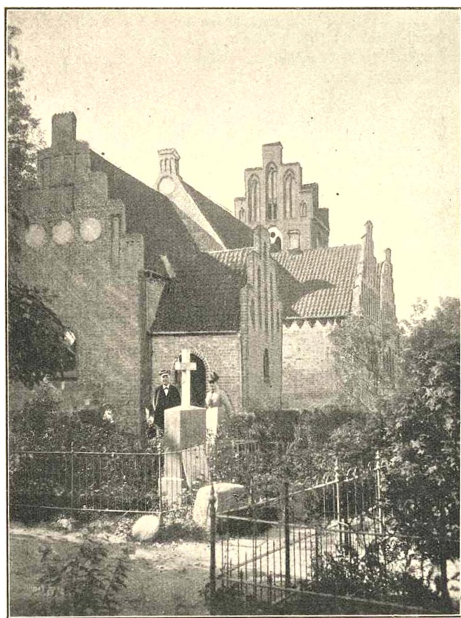
Ialt ca. 28,000 Kr. 00 Øre

Alle Bygningerne med Kampestenssokkel, Murstensmur og Rørtag undertagen Halvtagsbygningen, som er tækket med Tagpap paa Brædder.

I Sværdborg Sogn ejer Baroniet

SVÆRDBORG KIRKE MED UNDERLIGGENDE KIRKEGODS.

Kong Kristian den 5. mageskiftede ved Skøde af $\frac{2}{3}$ 1689 Sværdborg Kirke med flere Kirker i Omegnen, bl. a. Udby, Ørsløv og Køng, til Kommerceraad Christian Lindenov til Restrup i Jylland og dennes Søster Anna Elisabeth Lindenov, gift med Major Axel Urne til Bækkeskov, mod deres Fædrengaard Uggersløvgaard i Fyen, nu under Grevskabet Gyldensteen, ialt omtrent 200 Tdr. Htk., som Kristian den 5. udlagde til Ryttergods.

Kirkens Ydre.

Sværdborg Kirke havde da ca. 50 Tdr. matrikuleret Tiendehartkorn, og med den fulgte efter Matriklen af 1664 25 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. Htk. Bøndergods i Sværdborg, Snertinge, Over-Vindinge og Kastelev Byer, foruden en Jord paa Neble Mark og 1 Gaard i Næstved.

Christian Lindenovs Enke, Mette Reedtz, Diakonisse i Roskilde adelige Frøkenkloster, solgte ved Skøde af $1\frac{1}{4}$ 1708 Sværdborg Kirke til Oberstløjtnant Anders Trolle til Hellestrup i Sorø Amt*), der ved Skøde af $1\frac{1}{8}$ 1713 solgte den til Kancelliraad Jacob Hjort til Bonderupgaard i Meerløse Herred ved Holbæk; men denne solgte allerede $2\frac{1}{2}$ 1714 Kirken til Stedets Sognepræst, Hans Schade, hvis Enke, Maren Nielsdatter, giftede sig med Sognepræsten i Øster Egersborg, Hr. Peder Eeg, hvem hun ogsaa overlevede, og fra sit Enkesæde i Rødstofte sælger hun $2\frac{1}{2}$ 1752 Kirken til Københavns Borgmester, Etatsraad H. L. v. Kløcker, der $2\frac{1}{2}$ 1761 solgte den til Gehejmerraad Otto Thott til Gavnø for 4700 Rdl., men nu havde Kirken kun 48 Tdr. Tiendehartkorn og 15 Tdr. 2 Skpr. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn, foruden 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld. Siden har Sværdborg Kirke med underliggende Kirkegods hørt under Gavnø, men Bøndergodset er nu bortsolgt, dels til Selvejendom og dels til Arvefæste.

SVÆRDBORG KIRKE

er sikkert meget gammel, fra Begyndelsen af det 12. Aarhundrede, om ikke ældre. Dens oprindelige Del er opført af Kampesten, ikke uligt Resterne af et Kastel, og et saadant antages ogsaa efter Wedel Simonsens Borgruiner at have ligget ved Byen. Murene mod Syd afsluttes med en over 1 Alen høj Gesims eller Tagliste af store Munkesten i Rundbuestil — en senere Tilbygning —, og i denne Stil er Kirken ogsaa opført, hvad der fremgaar af Murkranse over tilmurede Døre og Vinduer.

Taarn og Sakristi er opført af mindre Munkesten kort efter Reformationen; endnu senere er en Tilbygning paa Kirkens Nordside opført, idet Skibets nordre Mur er gennembrudt, saa Hoved- og Sideskib staar i Forbindelse med hinanden for de 2 øverste Hvælvingers Vedkommende, baaret af en mægtig Pille mellem Hoved- og Sideskib. Over Sideskibets 2 Hvælvinger ender Murene i 2 kamtakkede Gavle.

I den nordre Del af Sakristiet, hvor der forhen har været indrettet Begravelse for Kirkens Præster, men som nu er fraskilt det nuværende Sakristi, er der indrettet Lighus.

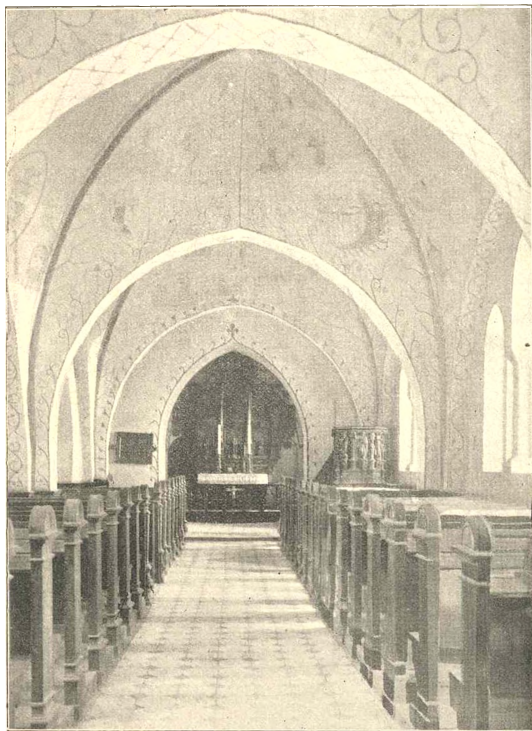
Indgangen til Kirken var indtil Restaurationen 1864—69 gennem et Vaabenhuis i Syd; dette nedrevs, og der aabnedes en Indgang gennem Taarnets vestre Mur ad en meget anselig Portal, hvortil en Trappe paa 4 Trin fører op. Taarnhvelvingen fraskiltes Skibet ved en Mur, hvorigennem en lignende, men noget mindre Indgang findes og med lignende Døre. Om Kirkens Restauration minder Indskriften paa Taarnets Vestside

E. A. B. — T. R. T.

1869.

I Taarnet hang 1758 tre Kirkeklokker, hvis Inskriptioner her gengives efter Pastor Westengaards Indberetninger til Hofmans Fundatser 1758 (i Provinsarkivet).

*) Dette og efterfølgende Skøder angaaende Kirkens Salg opbevares i Gavnø Godsarkiv.

Kirkens Indre.

Paa den største Klokke staar „ovenom“:

VF Dem + Für, Bin + Ich + gefluten + It
 Hedde + Dein + Mester + Ballof + Vordraten It
 Geschalk + Na + Der + Bur + Sin
 Dar + Ume + Must, Ich + Tu Rostock + Hen + In
 Vil + Ich + Van + Bormesters + Dor
 Er, Dat + Geldt + Komt Her + Vor L^xXXXIVV.

Nedenom staar:

Her Peter Hans Smit also + hat + Godt + de Velt + Gelevet dat Son

Gaf Up dat Alle de an Er + Geloven Necht

Vorloren + Verde + Sundern, Dat Evige Leven Hebben. M Vest.

(Inskriptionerne er en Art Hollandsk eller Plattysk, som vi ikke har kunnet faa oversat paa godt Dansk.)

Paa den mindre staar:

„Anno 1616 Gos Mich. Hartvig Qvellig Meier
 Si Deus pronobis, qvis contra nos“ — Rom. 8. 31.

Paa den mindste staar:

„Gud være med Fromme Volke Sum Mig til denne
 Kirche haffuer gifvit“. 15. 8.

Hele Kirkens Længde er indvendig 54 Alen, Murens Tykkelse er 1³/₄ Alen, Korets Længde 6¹/₃ Alen, Bredden 7²/₃ Alen. Hovedskibets Længde 28²/₃ Alen, Bredden 6²/₃ Alen, Sideskibets Længde (i Øst og Vest) ca. 19 Alen, Bredden 7¹/₂ Alen, Taarnets Længde er indvendig 8 Alen, Bredden 9 Alen, Sakristiet med Hvælvingbuer som i Kirken er 7¹/₄ Alen, Bredden omtrent 8 Alen.

Hvælvingernes Højde over Kirkegulvet er 10⁷/₈ Alen, i Sideskibet 8³/₄ Alen, i Koret 8 Alen, i Sakristiet 8¹/₄ Alen.

I Taarnet, som har Spidsbuestil, er Hvælvingerne 8³/₄ Alen høje.

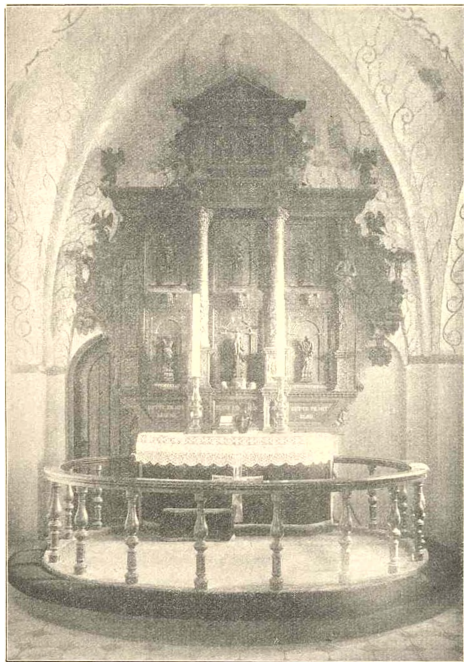
Vinduerne i Skibet er i Spidsbuestil, 3 Vinduer samlede, hvoraf det midterste er det højeste; de adskilles ved 2 Søjler med Sokkel og Kapitæl; alle Vinduerne har farvet Glas, og det højeste Vindue har et hvidt Kors i den øverste Rude. Saadanne 3 Fag Vinduer er anbragte i Kirkens Sydside, medens kun det vestlige Vindue i Sideskibet har farvet Glas, men alle 3 Vinduer her er af lignende Bygning som i Hovedskibet; alle Vinduerne er med Blysprosser. Vinduet paa Korets Sydside har ingen Søjler, men er adskilt ved murede Piller, som de alle havde før Restaureringen 1864—69; i det højeste Vindue er farvet Glas med hvidt Kors. I Sakristiet findes et stort Vindue med farvet Glas i Rundbuestil, som er den oprindelige Stil for alle Kirkens Vinduer.

I Koret findes en med Billedskærerarbejde rigt udstyret *Altertavle*, som er anskaffet efter Midten af forrige Aarhundrede, da den, som fandtes her 1758, havde Indskriften — *øverst*: Christianus Qvartus, Rex Daniæ, Anna Catharina, Reginæ Daniæ; *midt* paa Tavlen: Indstiftelsesordene til Nadveren paa Dansk, Tysk og Latin — *nederst tilhøjre*: Joh.s 6., 53. V., Sandelig, sandelig siger jeg Eder, dersom I ikke æde Menneskens Søns Kød osv. — *tilvenstre*: Joh.s 6., 54., Hvo, som æder mit Kød og drikker mit Blod osv., og *midt* for Alteret: Joh. 3, 16. Saa elskede Gud Verden osv. „Den var malet i Næstved 1601 af Johan Olsen, „Maller“, ifølge en derpaa anbragt Inskription, og opreist i Kirken s. A. i Sognepræsten Søfren Jørgensen Horsens Tid“. En Indberetning til Bispearkivet meddeler

midlertid, „at Torsdagen den 24de 1760 slog Lynilden ned i Sværborg Kirke og beskadigede Alteret, Taarnet og Muren“.

Ifølge denne Oplysning tør det vel antages, at Altertavlen har lidt saa megen Skade, at Anskaffelsen af den nuværende er sket paa Bekostning af Kirke-ejeren, Grev Thott til Gavno, i de nærmeste Aar efter; og da den er en usædvanlig smuk og interessant Altertavle, hidsættes her en mere indgaaende Beskrivelse af samme.

Den bestaar af 2 Partier: den egentlige Altertavle og et karnapliggende Fremspring. Hovedpartiet begrænses yderst ved 2 Søjler, der foroven ender i en kvindelig Figur, de saakaldte Caryatider, medens selve Altertavlen ved Højde-

og Tverrammer er delt i 6 Partier, 3 i hver af de 2 Rækker, den midterste Tverramme er ziret med Englehoveder med Vinger. I *øverste* Afdeling eller *Række* findes 3 symbolske Figurer, yderst til *højre*: En Mandsskikkelse med et Bæger i højre og med oprakt venstre Haand, hvori en Fakkell (Aarvaagened), 2. Figur med Hænderne oprakt i bedende Stilling (Bøn), 3. do. har en Vægtskaal i venstre Haand (Retfærdighed). I *nederste Række* ligeledes 3 Figurer, fra højre: 4. do. med et Anker (Tro og Haab), 5. do. en Madonna med et Barn paa Armen (Kærlighed) og 6. do. med en lille Kølle i højre Haand, hvormed han knuser Hovedet paa en Slange i venstre Haand (Sejrens Symbol). Alle 6 Figurer er anbragte paa Sokler og yderlig indrammet i en rundbuet Nische.

Alttertavlsens Fod har ogsaa 3 Afdelinger; i den til *højre* staar Indskriften: „Dette er mit Legeme“; til *venstre*: „Dette er mit Blod“, og i *Midten* under Kristusbilledet: „Denne annammer Syndere“. Yderst til begge Sider, forneden og ligesom bærende selve Alttertavlen, er anbragt 2 Engle. Ligeledes er til begge Sider af Alttertavlen anbragt Fløje med følgende Figurer ovenover en Vindruklase: Paa *Fløjen tilhøjre* øverst en Fugl med aabent Næb (skrigende) og Vingerne hævet til Flugt ud af den brændende Rede — sikkert Evigheds symbolet, Fuglen Fønix, som oprænder sig selv ved Grene fra Livets og Kundskabens Træ. Paa *Fløjen tilvenstre*: En Fugl, som betragter 3 ved dens Fod staaende Unger, medens den med sit spidse Næb hugger sit Bryst blodigt: Symbolet paa Kristi forsonende Kærlighed. Denne Fløj ender forneden i et nedhængende skraadelt Vaabenskjold, hvis øverste højre Del er rudret, medens nederste venstre er glat. Over Skjoldet en Murkrone, hvorpaa er anbragt et Bundt Faner. Ovenover Alttertavlen er til hver Side anbragt en større Englefigur med opløftede Vinger.

Det karnaplignende *Fremspring* bæres af 2 høje slanke Søjler med fint Snitværk; paa de dobbelte Sokler er udskaaet Figurer, hvoraf de nederste er anbragt i en lille Nische, nemlig 2 Mandfigurer, hver med en Bog i Haanden; disse Søjler bærer et opsatslignende *Fremspring*, der ligeledes til begge Sider indrammes af Piller (med Caryatider), hvori er anbragt Billedet af den opstandne Frelser med Sejrsfanen, og i det trekantede Parti derover: Gud Fader, udrækkende Haanden som for at modtage sin himmelfarne Søn. Forneden i *Fremspringet*, umiddelbart over Alterbordet, i Højde med selve Alttertavlsens nederste Afdeling: Den korsfæstede Frelser med et Dødningehoved og korslagte Ben ved Korsets Fod, hvorunder Indskriften: „Denne annammer Syndere“ findes paa det omtrent 20 Tommer fra selve Alttertavlen fremtrædende Parti. Paa Alteret findes 2 svære søjledannede Lysestager af over 1 Alens Højde. — *Knæfaldet* i Cirkelform med Gelænder af poleret Træ har Plads til ca. 15 Altergæster. I Korets Baggrund mod Nord findes en Dør, som fører ind til det nuværende Sakristi.

I Koret findes ogsaa *Døbefonten*, en særdeles fint udmeislet Sandsten, med de 4 Evangelister ved Foden, alle med deres Sindbilleder; paa Søjlen, som bærer Kummen, er udhugget Englehoveder med Vinger. Kummen bærer 4 Løvehoveder, et mod hvert Verdenshjørne. Døbefadet af Messing bærer paa Kanten i 4 Rækker 14 Vaaben, 4 i hver af de 2 yderste, 3 i hver af de 2 inderste Rækker; hvert Vaaben holdes af 2 flakte Ørne med en Krone imellem dem. I Døbefadets Bund findes 6 springende Hjorte med deres Lam ved Siden; paa Fadets skraa Rand findes 10 mindre Hjorte med deres Lam, og alleryderst er Fadets Rand garneret med tætsiddende smaa Kors.

Prædikestolen, af antikt Eg, bærer i de 5 Nischer: Kristusfiguren i midterste og de 4 Evangelister i de andre 4 Nischer: Mathæus og Markus til højre, Lukas og Johannes til venstre. Pillerne, som begrænse Nischerne, bærer ligeledes udskaarne Figurer og er nærmest at regne som Caryatider. Figurerne er ikke af særlig Kunstværld. Ingen Lydhimmel nu, men 1758 fandtes efter førnævnte Pastor Westergaards Indberetning en saadan med Indskriften: „Lader saa Eders Lys skinne for Menneskene osv. Math. 5, 48.; medens der paa Prædikestolen den Gang fandtes Indskriften: „Bogstaven ihjælslaar, men Aanden levendegør“.

1758 fandtes der i Sakristiet en Skriftestol, hvorpaa stod: „Hvadsomhelst I binde paa Jorden, skal være bunden i Himlen“, og nedenunder

C. R. S. -- H. H. S. — 1664.

I Hovedskibet findes 18 Mandstole mod Syd og 17 Kvindestole mod Nord, hvoraf nogle med udskaarne Løvehoveder. Øverst i Skibet findes en meget smuk Lænestol med Snitværk (Armlænene ender i Løvehoveder) til Brug for Sognepræsten. I Sideskibet findes 4 lange og 4 kortere Kirkestole uden Billedskærerarbejde. Her hænger et Epitafium med følgende Inskription:

„Herunder hviler det, som blev Graven til Bytte af den i Livet Velærvarldige og Hoylerde Herr Jacob Møller, Sognepræst for Sverborg Menighed i Sjælland, født den 19. February 1688, kaldet til Præstembedet den 16. Aprill 1729, indgik i Ægtstanden 5. Oktbr. 1730 med den Dydedle Matrone Mette Krag, dod den 29de January 1758“.

Og derunder:

»En Mand i sit Kuld af saadan Vindskibetighed, at hans Fodspor ikke uden Møye kund følges. I sit Hus af saadan Retsindighed, at han af en efterladt ægtefælle og Datter indtil sidste Aandedræt begrædes. I sin gandske Vandel af saadan Ustraffelighed, at han kand tiene Verden til Exempel, af saadan Arbeidsomhed, at han indtil yderste Strænghed iagttog sine Pligter. Han arbeidede for sin Ære, derfor staar den i bestandig minde paa Jorden — for sin Salighed, derfor blev den ham forvissat i Himmelen“.

Ved den store Pille mellem Hoved- og Sideskibet er anbragt et af Kirke-ejeren 1882 anskaffet Orgel-Harmonium med 6 Stemmer; her findes ogsaa Kirkesangerens Stol uden Aarstal og af almindelig Bygning. 2 Kakkelovne af Recks Patent er ansaffet 1882.

Ved Kirkens Restauration 1864—69 fremdroges Kalkmalerier overalt i Kirkens Hvælvinger; disse bleve da optegnede af Professor Kornerup. I *Korhvælvingen* findes mod *Nord*: Josef og Marie med Barnet, nedenfor en knælende Engel og 3 kvindelige Figurer, endvidere Barnemordet i Bethlehem og Flugten til Ægypten, — mod *Syd*: Vismændene ofre Jesusbarnet Gaver, ovenover en Engel, svingende et Røgelseskar. I Hovedskibets øverste Hvælving mod *Nord*: Jesus Indtog i Jerusalem, Jesus i Gethsemanne Have, ovenover en Haand udrakt fra en Sky, — mod *Syd*: Jesus for Pilatus, Hudstrygningen, Gangen til Golgatha, endvidere: Fodvaskningen, Nadverens Indstiftelse, Opstandelsen og Himmelfarten. I 2. Hvælving: De dødes Opstandelse, Skærsilden (eller Helvede) og Dommerdagen. I 3. eller nederste Hvælving findes kun ét Billede: 4 Personer omkring et Barn, som skal døbes, anbragt lige over Indgangen, herover en Haand, udrakt fra en Sky, forneden omgivet af Stjerner. Her stod sikkert i den katolske Tid og muligens langt senere Kirkens Døbefont med Stolestader til Fadderne og Kirkegangskonerne (Baptisteriet).

Ligkapellet eller det gamle *Sakristi* er smukt hvælvet; Højden omtrent 5 Alen, Bredden $5\frac{1}{2}$ Alen og Længden omtrent 5 Alen.

Paa Sakristiets nordre Væg hænger et Portræt af Præsten Hans Clausen og Hustru, indfattet i en mægtig Egetræsramme, meget smukt udskåret, hvorpaa forneden læses:

*•Hans Claussen, Sognepræst for Sverborg Menighed,
Anno 1655, død 1673 og hans Hustru.*

Dette har sikkert afløst det „Monument“, som 1758 nævnes i Præsteindberetningen til Hofmans Fundatser, hvorpaa læstes:

•Herunder hviler Hans Claussen, som haver betient denne Menighed udi Prædike-Embedet fra 1656 til 1673, desligeste hans Kieriste Hustru Maren Davidsdatter, med hvilken han hafuer lefuit et kjerligt Eckteskab udi 16 Aar. Hende kaldede Gud fra dette syndige 1674. — Gud gifve dem med alle troende en ærefuld opstandelse.

Et andet Epitafium havde denne Indskrift:

Johs. 3, 16. Saa elskede Gud Verden osv. •Dette Monument haver Herr Paul Pedersen til denne Sted og Provst i Hammer Herred ladet opsætte til denne Steds Prydelse og til sin og sin kierre Hustrøes Elisabeth Sofrensdaters, nu salig hos Herren, samt begge deres Borns Ihukommelse. Og haver hand betient denne Mæenighed udi Prædike-Embedet i 36 Aar, levet med fornævnte sin Hustru i Eckteskab nesten 24 Aar, auliet med hende 5 Born: 1 Søn og 4 Dotre. Er i Herren hensovet den 10. Dec. 1655 i sin Alders 66 Aar. Desligeste kaldede Gud forne hans S. Hustru den 27. July Anno 1644 i sin Alders 46 Aar 1 maaned 6 Dage. Gud give dennom med alle tro christne en glædelig Opstandelse paa yderste Domme-Dag 1647. (Aarstallet angiver, at Ligstenen oprindeligt er sat over hans Hustru).

Og derunder:

1 Tim 4. Gudfrygtighed har Forjættelse baade for denne og den tilkommende Verden etc. •Paa venstre Side af dette Monument: Moses, som i den venstre Haand holder Lovens Tavler, hvorpaa de 10 Bud ere skrevne paa Latin, i den højre Haand en Kæp, pegende dermed hen til den højre Side af Monumentet paa Christi Billede.

Af Ligstene, forhen over Begravelserne inde i Kirken, men nu hensat op mod Kirkens nordre Mur, findes en over Sognepræsterne Peder Nielsen Svane, død $\frac{1}{2}$ 1586, og hans Eftermand Peder Lauridsen, død $\frac{1}{4}$ 1591, samt en Ligsten over Søren Jørgensen Horsens, Provst i Hammer Herred, død 1619. Gravskrifterne paa Latin over disse 3 Præster er efter Overlærer Hasselagers (Herlufsholm) Oversættelse disse:

1. I denne Grav ere gemte Benene af den ærværdige, ved Fromhed og Lærdom udmærkede Mand Peder Nielsen Svane, som den 1ste Febr. 1582 (skal være 1586) afsluttede dette Livs Maal i sin Alders 50 Aar, efter at han i 30 Aar lykkelig havde siddet ved denne Kirkes Ror i Sverborg og levet i omtrent 8 Aar i Ægteskab med sin Hustru Cathrine Sørensdatter og med hende avlet 4 Born.

Her er nedlagt de jordiske Levninger af den ærværdige, ved Lærdom, Fromhed og Dyd udmærkede Mand, Hr. Peder Lauritsen, en Gang dette Steds meget værdige Hyrde (Sjælesorger), der efter at han med sund Lærdom og Retskaafenhed prisværdigt havde forestaaet denne Kirke i 5 Aar og med sin meget kære Hustru, Cathrine Sørensdatter, som han forefandt som Enke paa dette Sted, havde avlet 1 Son, blev Dodens Bytte (egentl. veg for Skabnen, omringet af Dodens Voldsomhed) den 1. April 1591 i sin Alders 31 Aar.

2. Under denne Grøvhøj gemmes i Fred Aske og Ben af den ærværdige, ved Fromhed og Lærdom meget udmærkede Mand, Hr. Søren Jørgensen, fordm en meget tro Hyrde for Kirken her i Sverborg og en meget arvaagen Provst for Hammer Herred, der, efter at have fyldt sin Alders 58 Aar og tilbragt 30 Aar lykkeligt og med den største Hæder i sit guddommeligt Kald og avlet 6 Born med sin meget kære Hustru, Cathrine Sørensdatter, sov roligt hen i Kristus den 20. Oktober i Aaret 1619 efter Kristus.

En 3. Ligsten har paa Randen følgende Omskrift: Salige ere de døde, som dø i Herren herefter. Aanden siger, at de skulle hvile fra deres Arbejde, men deres Gerninger skulle følge dem". .Apol. 14, 13. V.

Sværdborg Kirkes Ejendomme efter Stiftsbogen af 1567.

	Udsæd i		Eng til	Aarlig Afgift i	
	Byg	Havre	Læs Hø	Byg	Penge
1 Gaard i Sværdborg	4 $\bar{w}$	16 Td.	41 Læs	2 $\bar{w}$	2 Sk. grot.
1 Byggested med ødeJorderdo.	5 Skpr.	8 Skpr.	1 "	1 "	1 lodig Mk.
1 Gaard i Snertinge	3 $\bar{w}$	7 Td.	16 "	2 $\bar{w}$	" "
1 do. ibdm.	3 $\bar{w}$	7 Td.	16 "	2 $\bar{w}$	" "
1 do. i Vindinge	46 Skpr.	2 $\frac{1}{2}$ Td.	10 "	1 $\bar{w}$	14 Sk. grot.
1 øde Jord paa do. Mark . .	21 Skpr.	2 $\frac{1}{2}$ Td.	6 "	1 $\bar{w}$	1 lodig Mk.
1 do. i Kastelev	19 Skpr.	1 Skpr.	3 "	"	4 Mark dsk.
1 øde Gaard i Næstved . .	"	"	"	"	"
4 Gd., 1 øde Gd., 3 ødeJorder	13 $\frac{1}{2}$ ₂₄ $\bar{w}$	36 $\frac{1}{2}$ Td.	93 Læs	8 $\bar{w}$	3 lodig Mark og 4 Mk. dansk.

Ved Mageskiftet 1689 mellem Kristian den 5. og Kristian Lindenov til Restrup havde Sværdborg Kirke følgende Ejendomme:

1 Gaard i Sværdborg med 6 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. Htk., 1 Hus, som aarlig svarede 1 Mk. 8 Sk., 2 hele og 1 Halvgaard i Snertinge med 10 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. Htk., 1 Hus i Snertinge svarede 12 Sk., 1 Gaard i Vindinge med 8 Tdr. 2 Skpr. „ Fdkr. Htk., 1 Hus i Vindinge svarede 1 Mk. 11 Sk., 1 Bolsted i Kastelev med 1 Td. „ Skp. 1 Fdkr. Htk., 1 Hus i Kastelev svarede 2 Mk. 12 Sk., en Jord

paa Nebølle (Nebølle) Mark svarede 12 Sk., 1 Gaard i Næstved, som svarede aarlig 7 Mk. 4 Sk., ialt 4 Gaarde, 1 Halvgaard, 1 Bolsted og 1 øde Jord med 25 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. Htk., samt 1 Gaard i Næstved og 4 Huse med 2 Rdl. 2 Mk. 11 Sk. i aarlig Afgift*).

Ved Salget 1761 til Gehejmeraad O. Thott havde Kirken følgende Jordegods: 2 Gaarde og 1 Hus i Snertinge, 1 Gaard i Overvindinge, 1 Boel i Kastelev samt 1 do. i Sværborg, ialt 15 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn samt 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld (se 1. Del, Sd. 145); derimod var Gaarden i Næstved solgt $\frac{1}{4}$ 1727 af Kirkens Ejer, Sognepræsten Hans Schade, ligesom Gaarden i Sværborg var lagt under Ryttergodset, hvorfor Kirken aarlig erholdt 10 Rdl. i Godtgørelse fra Vordingborg Amtstue.

Det samme Hartkorn ejede Kirken endnu 1840, men Husene i Snertinge og Overvindinge var nedlagt, og Huset i Sværborg havde mistet det meste af sit Jordtilliggende, der var lagt under Hellevads Mølle.

Den samlede Afgift af Kirkegodset var 1840 ialt 13 Tdr. Byg og 35 Rdl. 4 Mk. i Hus- og Hoveripenge. Hartkornet blev ved Matriklen af 1844 nedsat til 13 Tdr. 7 Skpr. 1 Alb., Arealet var ca. 124 Tdr. Land. Kirkegodset er nu solgt: Gaarden i Overvindinge og Jorden til Hellevads Mølle til Selvejendom, det øvrige til Arvefæste. Kirketienden af Sognet udgør 28 Tdr. Rug, 281 Tdr. $5\frac{1}{3}$ Skp. Byg, 44 Tdr. 2 Skpr. Havre samt en Refusion fra Snertingegaarden af 16 Rdl. 1 Mk. 10 Sk. for 26 Tdr. 1 Skp. $1\frac{1}{2}$ Alb. Htk. à 4 Mk. pr. Td. gl. Htk.

Samtidig ejede Sognekaldet i Sværborg:

1) Efter Stiftsbogen af 1567:

	Udsæd		Eng til Læs Hø	Afgift i Sæd		Afgift i Penge	An m k.
	Byg	Havre		Byg	Havre		
Præstegaarden i Sværborg	8	Tdr. 9	31 Læs Hø	2	1	Mk. Sk. grov 2 —	„Præsten selv bruger“
Mensalgaarden i Nebølle	6 $\frac{2}{3}$	9	18	2	1	5 —	
1 Gaardsæde i Snertinge	1 $\frac{1}{2}$	21	4	1	1	2 —	
2 Pændingshuse i Sværborg	1 $\frac{1}{2}$	21	4	1	1	2 —	
1 øde Jord paa Remkoide Mark	1 $\frac{1}{2}$	21	4	1	1	2 —	
1 do. paa Snertinge Mark				1			forhen bortlejet, men bruges 1567 af Præsten
2 Gd., 1 Gd.sæde, 2 øde Jorder, 2 Huse	16 $\frac{1}{4}$	18	57 Læs Hø	3 $\frac{1}{4}$	1	2 7 —	

2) Efter Indberetningen 1738 til Biskop Hersleb ejede Sognekaldet:

Præstegaarden med ca. 12 Tdr. Htk., Mensalgaarden i Nebølle med 8 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. (hvoraf Præsten ikke beregnede sig nogen Indtægt, men snarere Udgift, altsaa drevet af ham selv), 1 do. i Snertinge 1 Td. 3 Skpr., som yder aarlig 1 Td. 4 Skpr. Byg, ialt 22 Tdr. „ Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Htk.

„Nogle Smaahuse paa Præstegaardens Grund yder 1 Dags Arbejde ugentlig“.

Hartkornet var ved Udskiftningen fordelt saaledes: Præstegaarden 13 Tdr. Htk., Anneksgaarden i Nebølle med 3 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., 1 do. i Snertinge med 5 Tdr. 3 Skpr., hvoraf de 4 Tdr. var frataget Gaarden i Nebølle, hvilket er

*) Ifølge en gammel Bog i Landemodes Arkivet, indrettet 1647, ejede Kirken endvidere „En Kirke-lade, som skylder 2 $\frac{1}{2}$ Rigsort“. Denne maa saaledes være nedrevet inden 1689, da den ikke nævnes i Kong Kristian den 5.s Skøde af 2 $\frac{3}{4}$ d. A.

sket i Sognepræst Schades Tid, da han var Ejer af Kirken og dens Gods, ialt 22 Tdr. 3 Fdkr. 1 Alb. Htk. foruden 7 Tdr. Land ved Helleveds Mølle og en Jord paa Lundby Mark, 9 Skpr. Land stor.

Sværdborg Sogn havde 1567 efter Stiftsbogen kun 40 tiendeydende Gaarde („Decimantes“) og 25 Gaardsæder, som formentlig dog ogsaa gav Tiende.

1738 havde Sognet 70 Gaarde og 50 Huse.

Degnestavnen havde 1567 efter Stiftsbogen „Jord til 2 $\frac{1}{2}$ ⑧ Bjug og 3 $\frac{1}{2}$ Td. Hafresæd“ samt Eng til 17 Læs Hø.

Efter Matriklen af 1688 tillagdes *Degnestavnen* Jord til 2 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb., hvori kunde saa's 1 $\frac{1}{2}$ Td. Rug, 3 Tdr. Byg og 1 Td. Havre.

Da Gavnø i Klostertiden og til 1662 ejede Bøndergods i Næstelsø og Brandeløv Byer, skal vi kortelig omtale disse Byers topografiske Historie.

NÆSTELSØ,

skrevet Nestelhøgh, Nestelsøve og Nestelsø, tilhørte i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede Væbner Henrik Offesen til Paddeborg, det nuværende Sparresholm¹¹¹⁾; men ved et Møde med Kong Valdemar Atterdag den ²⁷ 10 1355 paa Vrangstrup Slot i Susaaen maatte han afstaa Kongen alt sit Gods i Byen, rimeligvis for politiske Forbrydelser. Det afstaaede Gods udgjorde med hans derværende *Hovedgaard* med Brydiere, Landboere (Fæstere), Huse, Agre, Enge, Abildhauger, Skove, Græsgange og Fiskeri, ialt 3 Mark og 3 Ørre Jordskyld eller Jord til 192 Tdr. Udsæd, foruden en „Stuæjord“ — Ejendomsjord og her rimeligvis Hovedgaardens Tilliggende —, som kunde besaa's med 5 Ørre Korn — 80 Tdr. Udsæd, „hvilke Ejendomme han arvede efter sin Fader og sine Brødre“. Hovedgaarden antyder, at her fra gammel Tid har boet en Høvding, som formentlig har anlagt Byen, og at denne saaledes er meget gammel.

Byen kom altsaa 1355 under Kronen og skænkedes 1401 af Dronning Margrethe til det nyoprettede Nonnekloster Gavnø; herfra fulgte hele Byen med 9 Bøndergaarde og 5 Gadehuse til Gavnøs 1. Ejer efter Reformationen Hans Johansen Lindenow ved dennes Mageskifte med Frederik den 2. 1 $\frac{1}{2}$ 1584. Gaardene i Byen var usædvanlig store og havde fra 17—21 Tdr. Hartkorn (Landgildehartkorn)*). Længe laa dog Næstelsø By ikke under Gavnø, idet den ved

*) De 4 største Gaarde svarede følgende Landgilde, som beregnet til Skyldløsning (efter Ansættelserne Sd. 48) udgjorde:

	3 Pund Byg (å 20 Skpr.)	10 Tdr. „ Skpr. „ Fdkr. „ Alb. Htk.
1 Pund Rug (å 24 Skpr.)	4	— „ — „ — „ —
1 Bolsvin	1	— „ — „ — „ —
1 Faar	2	— „ — „ — „ —
1 Lam	1	— „ — „ — „ —
1 Gaas	2	— „ — „ — „ —
4 Høns	1	— „ — „ — „ —
1 Snes Æg	1	— „ — „ — „ —
2 Fodernød	2	— „ — „ — „ —
2 Tdr. Havre	1	— „ — „ — „ —
2 Mark Gæsteripe	1	— „ — „ — „ —
20 Læs Ved	5	— „ — „ — „ —
2 $\frac{1}{2}$ Skatteko	4	— „ — „ — „ —
1 Skp. Gaasehavre	2	— „ — „ — „ —

Ialt 21 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Htk.
foruden 3 Dages Pløjning, 1 $\frac{1}{2}$ Skp. Ærter — 1 $\frac{1}{2}$ Skp. Htk. og 1 $\frac{1}{2}$ Sæk — 4 $\frac{1}{2}$ Alb. Htk.

Arveskiftet efter nævnte Lindenow 1613 arvedes af hans Datter Rigborg, gift med Sten Bille til Billesholm i Skaane, der bl. a. ogsaa arvede 3 Gaarde i Brandeløv. Efter Mandens Død solgte Fru Rigborg ved Skøde af ^{2/10} 1630 de 4 Gaarde i Byen til Palle Rosenkrantz til Krænkerup¹¹²⁾ (nu Hardenberg paa Lolland), den Gang Skoleherre paa Herlufsholm, for 1000 Rdl., og Aaret efter, ^{20/10} 1631, sælger hun endnu 1 Gaard i Byen til samme Rosenkrantz¹¹³⁾.

Den øvrige Del af Byen kom nogle Aar efter under Sorø Skole, da Hammer Tingbog ^{2/10} 1669 oplyser, at Dansemester Geert Kobberup ved Sorø Skole ejede 3 hele og 2 Halvgaarde samt 1 Hus i Byen, de 4 andre Huse er rimeligvis bleven afbrændt i Svenskekrigen. Saaledes var der 5 Gaarde under Herlufsholm og 5 under Sorø lærde Skole, og de oprindelige 9 Gaarde er nu bleven til 10, hvilke med Præstegaarden udgør Tallet paa samtlige Gaarde til Byen siden Matriklen af 1688, og har været det indtil henimod 1830, da 2 Gaarde er bleven sammenlagde til en Proprietærgaard med Navnet Windsminde, 1 Gaard er delt til 3 Parceller og 2 andre Gaarde er frataget mindre Arealer.

Næstelsøgaard nævnes i de 2 sidste Aarhundreder som en større Gaard; den beboedes i 1. Halvdel af forrige Aarhundrede af en Ritmester Lehsten.

Indtil Aaret 1840 ejedes den af Hr. Gasmann, der senere købte Fladsaa-gaard og nu solgte Næstelsøgaard til Hr. G. Kejll, af hvem den 1875 solgtes til Hr. H. Mortensen, som 1901 solgte den til den nuværende Ejer, Hr. Mørch.

Efter Matriklen af 1688 var Byen fordelt saaledes:

Præstegaarden med privilegeret 8 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Skp. Skovskyl, Slotspræsten i Kjøbenhavn ejede 2 Gaarde med 14 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk., Kongen ejede 5 Hel- og 2 Halvgaarde og 3 Huse med 54 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 7 Skpr. Skovskyl, Proprietær Henr. Ejlersen Gerløv 1 Gaard med 5 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyl, endvidere ejede Kirken 1 Jord paa Brandeløv Mark med 5 Skpr. Ager og Engs Htk., Byens Fællesskov, nu forhugget, havde fhn. 2 Skpr. 2 Fdkr. Skovskyl, tilsammen 11 Gaarde og 3 Huse etc. med 83 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Td. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyl.

Gaardene skiftede ofte Ejere, men derom har vi ikke søgt nærmere Underretning; kun vides, at i Midten af det 18. Aarhundrede ejede Grevensvænge 4 Gaarde og 6 Huse i Byen, som 1789 solgtes til Landsdommer Munthe-Morgens-tjerne til Bækkeskov, som i Forvejen ejede 2 Gaarde i Byen. Rønnebæksholm ejede ligeledes fra Midten af det 18. Aarhundrede 4 Gaarde i Byen, hvilke efter 1840 er solgt til Selvejendom.

Ved Opmaalingen til Matriklen af 1688, der ^{21/10} 1682 foretoges af Konduk-tørerne Lucas Hansen Paludan, Jens Jensen Bruun og Laurids Jacobsen Bruun, deltes Byens Tilliggende i de 3 Marker:

1) *Nørrebæks-* eller *Rønnebæksmarken*, hvori nævnes Nakkekærsaasen, Skrædder-Vraaen, Korshøvsagre, Lillebros Vaad, Røvehøvsagre, Maglemoseagre, Svallebjergshøj- og Skovlandsstykkerne o. fl.

2) *Skovmarken*, hvori nævnes Tranemoseagre, Kobæksvraa, Kosø-Styk-kerne o. m. fl.

3) *Kirkemarken*, hvori nævnes Toftebjerg, St. Hylleagre, Mølleagre, Lunge-assen, Kildeholmen og Skovledsaas o. fl.

Skoven, som særlig var beliggende mod Nordvest, havde ved Skovtakseringen 1682 Olden til 32 Svin, der ansattes ved Matriklen af 1688 til 1 Td. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb.; „Fællesskoven til Byens Bønder var saa forhuggen, at den ick kunde skyldsættes“.

Ved Opmaalingen til Udskiftningen udgjorde Byens samlede Areal 850^{1/2}; 11 Td. Land; derfor udgør Hartkornet efter Matriklen af 1844 90 Tdr. 6 Skpr. 1 Alb.

BRANDELØV ELLER BRANDELEV,

skrevet Brandheffuæ, Brændeløffue, Brandeløff og Brandelev.

Som Endelsen angiver er Brandelev en meget gammel By, da „lev“ udledes af det oldnordiske Ord „leif“, der betyder Arvegods, saa Byen er sikkert en Odelby eller før Kristendommens Tid. Brandeløv hørte til det Gods, som Erik Plovpenningens Døtre, Agnes og Jutta, skænkede til det af dem stiftede St. Agnete Kloster i Roskilde, hvori de begge indtraadte som Nonner, men da de 1272 flygtede fra Klosteret, tog de med Magt meget af deres Jordegods igen; heraf kom det meste ved Pavens og Kong Erik Menveds Omsorg atter i Klosterets Eje 1295*), men Brandeløv eller dog største Delen af Byen maa være blandt det tabte Gods, da det ca. 40 Aar senere nævnes ejet af Stormanden Iwer Iwersøn til Brandheffuæ. Indtil Midten af det 14. Aarhundrede laa der i Byen paa en Bakke, hvor der indtil 1870 var Grusgrav, en Hovedgaard, der i flere Slægtled havde været i Familien Iwersens Eje. De ældste Arkivregistraturer meddeler nemlig, at Boo Iwersøn 1356 paa Sjællands Landsting i Ringsted skøder Kong Valdemar (Atterdag) alt sit Gods i Brandheffuæ tilligemed Byens Fang (Grænsingsmark) „samt alt hans Godtz ihvorsomhelst det i Sjælland ligge kunde, som hans Fader Iwer Iwersøn forbrød mod Kongen og Kronen“, og samtidig afstod hans Moder, Søstre „og andre hans Medarvinger og Medfølgere“ ogsaa deres Gods saavel i Byen som overalt i Sjælland. Rimeligvis har hans Fader ligesom flere andre af Egnens Høvdinger eller Stormænd i den kongeløse Tid, og holdt med Holsternerne, og maaske ogsaa været i Opposition mod den ved Kong Valdemar fremvoksende stærke Kongemagt. — Hovedgaarden nævnes vel ikke i Arkivregistraturerne, men Grunden hertil er nok den, at Kong Valdemar har ladet den nedrive; dens Beliggenhed var som mange andre Borges fra Oldtiden ved en Vig, der beskyllede Bakkens Fod, og strakte sig nord og øst om Byen, hvor den senere dannede en Sø, der i Markbøgerne af 1682 kaldes „Ny Sø“, og hvis sidste Levning endnu mindes i „Søengen“ øst for Byen. Denne Fjordarm eller Vig stod i Forbindelse med Bøgesø eller „Hjortesøen“ mellem Bøgesø og Blangslev Marker, i hvilken Sø endnu en større Aa — Tvede- eller Fladsaaen — udmunder, som i hine Tider sikkert har været sejlbår for mindre Skibe. Byen, eller i det mindste største Delen heraf, skænkede Dronning Margrethe til sit 1401 stiftede Nonnekloster paa Gavnø, hvormed den fulgte ved Frederik den 2.s Skøde 1584 til Hans Johansen Lindenow, eftersom der heri nævnes 7 Gaarde og 1 Hus hørende til Gavnø. Da Byen senere nævnes at have 12 Gaarde maa en Del af Byen dog vistnok

*) I Kong Eriks Skøde af 26. 10 1295 nævnes Brandeløv, Barse, Skippinge, Snæsere og Haslev at være erhvervet tilbage til St. Agnete Kloster; men det er ikke ganske rigtig, thi Haslev var pantsat af Kongedøtrene til Sora Kloster, som ogsaa efter en langvarig Strid med St. Agnete Kloster ved Forlig af 17. 1300 beholdt denne By, og paa lignende Maade maa det have gaaet med de 7 Gaarde i Brandeløv; den øvrige Del af Byen er rimeligvis kommet tilbage til Klosteret, hvorfra de efter Reformationen er mageskiftet til Holmegaard.

være kommet tilbage til St. Agnete Kloster, hvorfra det ved Reformationen er kommet tilbage til Kronen, som har mageskiftet det til Holmegaard, der 1682 ejede de øvrige 5 Gaarde i Byen. Ved Skiftet efter Hans Johansen Lindenow fragik imidlertid 3 Gaarde i Byen, som tilligemed hele Næstelsø arvedes af Datteren Rigborg (se Sd. 64); de øvrige i Skødet nævnte 4 Gaarde forblev under Gavnø indtil Arvedelingen efter Hendrik Lindenow og hans Enke, Sitzel Lunge, fandt Sted 1662, da Gavnøs 4 Gaarde arvedes af Lindenows Søster, Christence Lindenow til Ørslev Kloster i Jylland, som endnu 1682 (efter Markbøgerne) ejede de 3 Gaarde, medens hun ²⁶⁾ 1680 havde skænket den 4. til sin forhenværende Ridefoged Ejler Hermantzen „for lang og tro Tjeneste“. Kort efter gik de andre 3 Gaarde ogsaa tabt for hende, da Matriklen af 1688 oplyser, at de 2 af dem var kommen under Kronen for kgl. Skatterestancer, og den 3. erhvervet — rimeligvis mod Erlæggelsen af Restancerne — af en vis Simon, alm. skrevet „Træben“, men ogsaa skrevet Treeberg. Samtidig ejede Holmegaard 5 Gaarde i Byen, men hvornaar disse er kommen herunder vides ikke. — Efter Matriklen af 1688 var Byen delt mellem følgende Lodsejere:

Holmegaard 5 Gaarde og 3 jordløse Huse med 38 Tdr. 3 Skp. Ag. og E. Htk. og 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid; Rønnebæksholm 1 øde Gaard med 6 Tdr. 7 Skpr. Ager og Engs Htk. og 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid; Kongen 2 Gaarde, hvoraf 1 var øde siden 1669, med 14 Tdr. 5 Skpr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 2 Skpr. Skovskylid; Else Banner (til Gisselfeld) 2 Gaarde, hvoraf 1 øde med 15 Tdr. 5 Skp. 3 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Skp. Skovskylid, Simon Træbens og Svend Svendsens *) Ejendomsgaarde 15 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Skp. Skovskylid. Tilsammen 12 Gaarde og 3 Huse med 90 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdk. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid.

Gehejmerraad Krabbe, Holmegaard, erhvervede i de nærmeste Aar efter de 2 Gaarde, som tilhørte Else Banner, og ligeledes de 2 Gaarde under Kronen, saa han ejede 9 af Byens Gaarde. Gehejmerraaden var en dygtig Godsadministrator og human Godsejer, der snart bragte sine Fæstere i Byen til Velmagt, saa de hørte til Egnens mest velstillede Bønder. En gammel Mand har fortalt Meddeleren, at det var et almindelig brugt Mundsprog mellem Holmeгаards Bønder, naar de kom sammen med Bønder fra andre Godser, at de sagde og forlangte „Respekt for Krabbens Bønder!“ — Rønnebæksholm erhvervede ligeledes 1 Gaard i Byen, saa den ejede 2 Gaarde, hvilke 2 Gaarde 1762 mageskiftedes til Holmegaard mod dennes 2 Gaarde i Borup, Rønnebæk Sogn (se Sd. 296), og de 2 Selvejergaarde kom ligeledes (senest i Kvægdødens Tid) under Holmegaard, da det vides, at hele Byen ved Udskiftningen 1797 ejedes af Holmegaard, den Gang under Gisselfeld, som s. A. solgte Byen til Selvejendom.

Ved Opmaalingen til Matriklen 1688, som foretoges ²⁹⁾ 1682 af Konduktørerne Lucas Hansen Paludan, Jens Jensen Bruun og Laurids Jacobsen Bruun, deltes Byens Jorder i de 3 Marker:

1) *Holmemarken* (d. A. Rug) mod Nordøst; heri nævnes: Flæskeskærsagre, Øster- og Vesterbjergsagre, Ørbæksagre, Pølseholmen, Billesholmsagre (maaske Navnet skriver sig fra den Tid, Billesholm ejede Gods i Byen), „ringe Aurejord,

*) Svend Svendsen var en meget anset Bonde; han var ifølge Lærer Kjærs Kulturbilleder, Sd. 318, Formand for de 18 Nævninger i Sagen om Mordet paa Ridefoged Peder Hammer af Vordingborg Slot, foretagen ved Hammer Herredsting 1682.

som saae des i 2 og hvilede i 18 Aar*. Kobæksagre, St. og L. Faureholm, hvoraf noget var saa slet Jord, at den kun dyrkedes i 2, men hvilede i 30 Aar.

2) I *Roubjergsmarken* mod Sydøst nævnes: „Ny Sø“, Svinhøvsagre, Tulle Tjuragraas (Byens Tyrejord), Fiskebjergsagre, Kirkehøvsagre, hvor Næstelsø Kirke havde Jord til 5 Skpr. Htk. og i Svins Olden i Skoven; St. og L. Roubjergsagre o. fl.

3) I *Kirkemarken* mod Vest nævnes: Vangeledsagre, god Bjugjord, Korsagre, Skrildhøvsagre, Bonde Spejls do., Spangsale, Tranchals do., St. og L. Kylling, ringe Aurejord, der saae des i 2 og hvilede i 15 Aar.

Skoven til Byen var især beliggende mod Øst i den saakaldte Holmemark, og maa i Midten af det 17. Aarhundrede have haft omtrent 120 Svins Olden == 5 Tdr. Skovskyl, eftersom de 4 Gavnøgaarde havde ialt 40 Svins Olden; det fremgaar imidlertid af Hammer Herreds Tingbøger fra 1670erne, at Bymændene huggede vældig løs paa Skoven, og ved Skovtakseringen 1682 vurderedes samtlige Byens Skove kun til 39 Svins Olden, hvoraf Holmegaards Part androg de 25, der i Matriklen af 1688 ansattes til 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskyl. Holmegaard indtog i Slutningen af forrige Aarhundrede betydelige Arealer til Fredskov, saa at Skoven, kaldet Brandeløvholme, paa et Areal af ca. 80 Tdr. Land har 5 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Skovskyl. Efter Engtakseringen, som for Byens Vedkommende skete ²¹/₈ 1682 kunde der høstes til hver Gaard 13 Læs godt Hø og 5 Læs Mosefoder, eller ialt til hele Byen 216 Læs. Efter Opmaalingen til Udskiftningen 1797 udgjorde hele Byens Areal 1188⁷/₁₁ Tdr. Land, der ved Matriklen af 1844 ansattes til 111 Tdr. 4 Skpr. 2¹/₄ Alb. Htk. (Matrikulkontorets Opgivende).

I Brandeløv havde Byens Mænd allerede i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede stiftet en Forening, et Gilde, hvis Medlemmer, Gildesbrødrene, havde Forpligtelse til at hjælpe hverandre efter en af dem vedtaget Lov, kaldet Gildeskraaen. De fleste Gildeskraaer var i det væsentligste affattede efter St. Knuds Gildeskraa i Slesvig, hvilket Gilde var stiftet af Hertug Knud Lavard 1129, og for hvilket han var Formand. Alle Gildeskraaer forpligtede Gildets Medlemmer til ubrødelig at staa hverandre bi i Sygdom og al Slags Nød og Fare*). Gilderne var indvie til en eller anden Helgens Ære, almindeligst til Hellig Knud Konges eller Knud Lavards, og de fandtes saa godt som i hver eneste Bøstæd i Danmark, men ogsaa i mange Landsbyer. Saaledes vides der at have været Gilder i følgende Byer i Sydsjælland: Skudersløse, Gjedstrup, Ladby, Gunderslev og i Baarse, hvis Gildeshus senere omdannedes til Tinghus for Baarse Herred.

Andre Gilder vare helligede *St. Søren*, hvem man tiltroede Magt til at skaffe en rig Høst, hvorfor han ogsaa særlig var Agerdyrkernes Helgen. Af Gilder til *St. Søren*s Ære nævnes i Sydsjælland et i Søtorup ved Gisselfeld, og rimeligvis har der ogsaa været et Gilde for ham i Holmstrup ved Holbæk, hvis Kirke var indviet denne Helgen.

*) Gildeskraaen for Uggeløse paa Frederiksberg Amt bestemmer saaledes: „Bliver nogen Gildebrosder syg mellem St. Olsdag (3. August) og Mikkelsdag, da skal enhver af de øvrige Brødre hielpe ham med en Penning eller giere een Høstdag for ham. Miste nogen Broder en Plougstød (Øgnø) fra Midten af April til Saatiden er forbi, skal enhver hielpe ham een Dag med en Plougstød eller 5 Penninge. Kommer en Gildebrosder i Armod, og har han redeligt opfyldt alle Gildets Pligter, skal han drikke frit i Gildelaug og nyde Hielp af Brøderskabet, baade saa længe han lever, og naar han er død. Har nogen Gildebrosder været med at damme en anden Broder i Bøde, skal han selv udrede en Trediedel deraf. Den, som hemmelig anklager sin Gildebrosder for nogen mægtig Herre, skal fralægge sig denne Sag efter Gildets Love eller bøde til Lauget en halv Mark. (C. Molbech: Den danske Historie II, Sd. 134.)

Af *Ejendomme* eller *Jordegods* i Omegnen, som tidligere har hørt under Gavnø, skal her anføres:

Hammer Kirke med Kirketiende og tilliggende Kirkegods: 1 Gaard og en øde Jord i Hammer, 2 Gaarde i Ring, 1 Gaard i Faarup og 1 Gaard i Snesere (Sd. 94), der fra Kronen købtes af Gehejmerraad Knud Thott den $3\frac{1}{2}$ 1684 med Indløsningsret for Sælgeren. Kirken fragik Gavnø inden 1710, da den tilbagekøbtes af Kronen. Gaarden i Snesere skænkede Frederik den 5. tilligemed 9 Gaarde i Blangsløv til sin Finantsminister Otto Thott ved Skøde af $2\frac{1}{3}$ 1753 (Sd. 145), medens Kirken med Tilliggende forblev under Kronen, indtil den sammen med Ryttergodset i Hammer og Lundby Sogne ved Auktionen over Vordingborg Ryttergods den $26\frac{1}{3}$ 1774 solgtes til Kammerherre C. V. Munthe af Morgenstjerne, som af det tilkøbte Gods oprettede Herregaarden Lundbygaard.

1 Gaard i *Størtinge*, Everdrup Sogn, paa 30 Tdr. Landgildehartkorn blev købt af Gavnøs Ejer Hendrich Lindenow efter hans Moders, Elisabeth Sofie Rantzau, Død (S. 74). Denne Gaard blev i Svenskekrigen 1657—60 øde og hørte til Broderen Jakob Lindenous „øde og forladte Gods“. Arvingerne, Knud Urne til Juelskov i Fyn og Kaj Lykkes Enke, Øllegaard Gyldenstjerne til Bistrup, solgte den 1683 til nævnte Gehejmerraad Knud Thott (Sd. 93-94), der delte den til 2 Gaarde med tilsammen 16 Tdr. 7 Skpr. Ager Engs Htk. og 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld efter Matriklen af 1688; disse 2 Gaarde solgtes efter 1702 til Gisselfeld^{*)}.

1 Gaard i *Gjødstrup*, Toksværd Sogn, paa 8 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. købtes $19\frac{1}{2}$ 1682 af Gehejmerraad Knud Thott, Gavnø, hvorfra den efter dennes Død 1702 solgtes til Gehejmerraad Otto Krabbe, Holmegaard.

2 Gaarde i *Hyllested By* og Sogn, ligeledes erhvervet af nævnte Gehejmerraad Thott, solgtes allerede af samme til Holstejnborg.

Af *fjernere Besiddelser* ejede Gavnø en kort Tid:

Øen Baagø i Lille Belt, som fulgte Gavnø ved Skødet af $16\frac{1}{2}$ 1584; den lagdes ved Skiftet efter Hans Johansen Lindenow under hans Herregaard Ivernæs, nu Wedelsborg.

De 2 Gaarde i *Tolstrup*, som ifølge ovennævnte Skøde af 1584 fulgte med Gavnø Kloster, er sikkert af Hans Joh. Lindenow lagt under hans Hovedgaard Hundslund, nu Dronninglund.

Angaaende det Hendrik Lindenow ved Arveskiftet $20\frac{1}{2}$ 1643 tilkomne Gods i Reerslev, Hesselbjerg og Lundforlund Byer ved Slagelse samt i Fyen (Se Sd. 73), som hørte under Gavnø til Jak. Lindenous Salg heraf 1661 vides kun, at det arvedes af hans Slægtninge, men hvorunder det senere kom til at høre, derom har vi ikke søgt Underretning.

^{*)} Etatsraad Rasmussen: „Optegnelser om Gisselfeld“, Sd. 423.

ANDET AFSNIT

LINDERSVOLD HOVEDGAARD
OG GODS

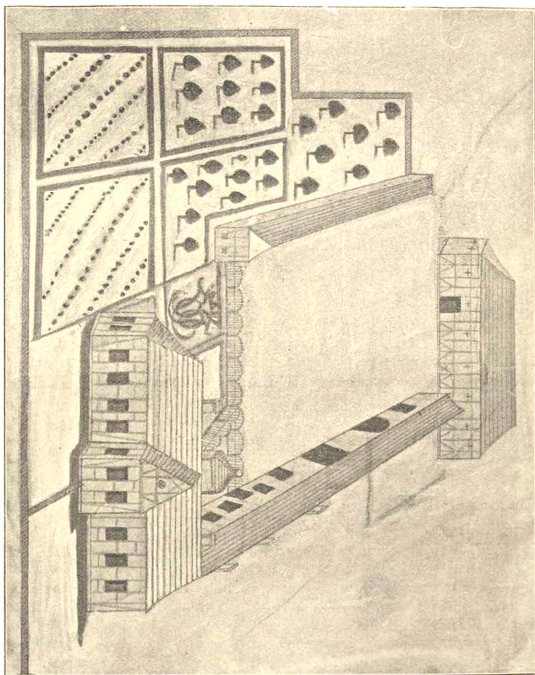
LINDERSVOLD HOVEDGAARD, TIDLIGERE SKREVET LINDEVOLD, LINDENVOLD OG LINDISVOLD.

„Lindisvold“ var allerede til som en mindre Hovedgaard i sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede, og som Ejer af den nævnes 1580 *Christoffer Lindenov*, hvis 3die Hustru var Anna Bjørn til Drenderupgaard; men han beboede sjælden Gaarden, da han som Lensmand paa de vigtige Slotte Koldinghus og Hindsgavl mest opholdt sig dér. *Christoffer Lindenov* er en yngre Broder til Gavnøs Ejer, Hans Johansen Lindenow, og døde temmelig ung ¹¹/₄ 1585. *Christoffer Lindenovs* 4. og næst yngste Søn, der ogsaa hed *Christoffer*, nævnes som Ejer af „Lindenvold“; og han har sikkert beboet Gaarden, eftersom hans Hustrus Navn „Soffi Pletz af Kampen“ stod udskaaet i Herskabsstolen i Roholte Kirke. Hun døde paa Lindersvold og blev begravet den ³¹/₁₂ 1602 i Familiebegravelsen i Køge Kirke, som var indrettet af hendes afdøde Mand, der allerede begravedes her ²⁸/₃ 1593¹). Men det er først deres Søn og Sønnesøn, der hævdede Lindersvold til en større Hovedgaard. Sønnen *Godske Lindenov* til Lindersvold i Sjælland og Restrup i Jylland mageskiftede nemlig med Kronen og erhvervede ved „Kongens Gjenbrev“ af 1606 Gods i Axelhoved By, „hvor nu Lindersvold Hovedgaard ligger“²). Han lagde Axelhoved By med 8 Gaarde og 8 Huse under Lindersvold Hovedgaard, som Pastor Sevel, Roholte, ogsaa bekræfter i sin Indberetning 1758; men om han lagde nogle af Hyllinge Skovbys Jorder under Hovedgaarden, som „Danske Atlas“ beretter, turde være tvivlsomt, da hele Hovedgaardens Tilliggende 1682 kun var lidt over 33 Tdr. Hartkorn, eftersom dette næppe kan synes for meget til 8 mindre Bøndergaarde, og der dog sikkert har hørt nogle Jorder under Hovedgaarden før 1606.

Af Udtrykket, „hvor nu Lindisvold Hovedgaard ligger“, skulde man tro, at denne 1606 var nylig opført; men da Gaarden nævnes ca. 30 Aar før, maa her sikkert tidligere have ligget en, om end mindre, Herregaard. Hvor gammel denne er, og hvad den forhen hed, kendes ikke, men fra mindst 1580 bar den Navnet „Lindenvold“ eller „Lindisvold“, opkaldt efter Ejeren, som det i den Tid blev almindelig Skik. Derimod kan *Godske Lindenov* vel have forbedret og udvidet Gaardens Bygninger; helt ombygget den har han næppe, da hans Søn nævnes

som Gaardens egentlige Byggherre. Gudske Lindenov var en duelig og anset Mand, der stod højt i Kristian den 4.s Gunst, saa at Kongen gjorde hans Bryllup med hans Fæstemø Karen Gyldenstjerne paa Kjøbenhavns Slot 1609^{*)}. Han blev Holmens Chef 1608 og Admiral 1611, men døde allerede 1623 og blev ligeledes med Hustru begravet i Familiebegravelsen i Køge Kirke. Hans eneste Søn, der er opkaldt efter

Lindersvold Hoved- og Avlsgaard 1748.

Farfaderen, *Christoffer Lindenou* *) til Lindisvold, Bækkeskov og Restrup, ombyggede eller maaske helt opbyggede Hovedgaarden 1671¹⁾, da den var bleven ødelagt i Svenskekrigen 1658—60. Han var en rig Mand, der laante Regeringen Penge,

*) I Skødet af 24. 1672 til Sviger sønnen, Axel Urne, saavel som fl. a. Steder skriver han sit Navn Lindenou.

saavel i Krigen 1643—45 som 1657—60 „til Rigens Gælds Betaling“ og „til Flaadens Udredning“, hvorfor han fik Løfte om 400 Tdr. Hartkorn af Kronens Strøgods paa Vordingborg Amt; han fik dog kun 320 Tdr. Hartkorn udlagt, da Lade-gaarden ikke kunde taale at miste mere; dette Gods lagde han under sine Herregaarde Bækkeskov og Lindersvold. Christoffer Lindenou var ogsaa Holmens Chef og Admiral; men da han saa stærkt fraraadede Krigen med Sverrig 1657 faldt han i Unaaide ved Hoffet og blev afsat fra alle sine Embeder, ja maatte endog, som Barfod fortæller, „smage Kongens Stok og blev forvist fra Hoffet“. Christoffer Lindenou blev 1646 gift med Dorthe Friis (født $19/3$ 1624, død $21/3$ 1652), Datter af Tønne Friis til Hesselager (i Fyn) og Anna Podebusch. — Ved Skøde af $21/4$ 1672, udstedt paa Bækkeskov, hvor han boede efter Krigen, til Svigersønnen Axel Urne, gift $29/8$ 1670 i Kjøbenhavn med Datteren Anna Elisabeth Lindenou, sælger han Lindersvold med 60 Gaarde 2 Møller og 24 Huse og flyttede til sin Gaard Restrup i Jylland, hvor han døde 1679⁵⁾ og begravedes fra Viborg Domkirke, hvorfra han senere „udførtes“ til Lindenouernes Kapel ved Sønderholms Kirke i Hornum Herred, eftersom han 4 Aar forinden havde solgt sin Familiebegravelse i Køge den $10/7$ 1675 til Amtmanden over Tryggevælde Amt, Etatsraad Rasmus Schøller.

Axel Urne (Søn af Rigsmarsken Jørgen Urne til Alslev og Fru Margrethe Marsvin) død $2/8$ 1677, begravet i Kongsted Kirke, beholdt dog ikke længe Lindersvold, idet han nemlig $11/10$ 1673 solgte Gaarden, da han nemlig arvede Bækkeskov efter Svigerfaderen, til *Oberstløjtnant Rabe von Schildern* eller *Schildertz*, der var gift med Urnes Søster, den strænge Fru Merthe Sofie Urne. Hun betragtedes som Gaardens rette Ejerinde, og hun udvidede Godset betydeligt, dels ved Køb og dels ved Mageskifter med Kronen, ligesom hun ogsaa af Kristian den 5. den $19/12$ 1677 skænkedes Roholte Kirke med Tiender og Kaldsret til Kirkens Præst og Degn. Hun døde først 1724, og hun og hendes længe forinden afdøde Mand ligge begge begravet i Roholte Kirke.

Af deres 14 Børn, hvoraf dog de fleste døde smaa, arvede Datteren *Hedevig Sofie von Schildern*, gift med Obersten over Rytteriet i Sydsjælland *Georg v. Kalchreüter* eller *Kalchreutz*, Lindersvold, men da hans Regiment 1728 forlagedes til Thurebyholm, solgte han samme Aar Gaarden til Enken efter Generalmajor Ulrich Kristian Kruse

Fru *Kirstine Marie Krabbe*, hvis Datter Birgitte Charlotte Kruse, den $21/10$ 1732 blev gift med Ejeren af Strandegaard,

Etatsraad *Otto Thott* (se I Del, Sd. 127 o. flg.), senere Greve, Statsminister etc., der af sine samlede Godser Gavnø, Lindersvold og Strandegaard ved Testamente af $1/2$ 1780 og senere Codiciller oprettede et Stamhus for sin Morbroders Sønsøn Holger Reedtz til Voergaard, og siden har disse 3 Gaarde været forenede.

Den af Christoffer Lindenou opførte Hovedbygning paa Lindersvold stod i noget over 100 Aar, da den saa nedreves og en ny og anseeligere opførtes i Sommeren 1777.

Efter Situationskortet over Lindersvolds Hovedgaard af 1748, som endnu findes paa Gavnø, samt Pastor J. Sevels og Godsforvalter Hversrings Indberetninger til Hofmans Fundatser var Lindersvold Hovedgaard af 1671 i det væsentligste indrettet saaledes:

Hovedbygningen i Øst var 1 Etage høj foruden Kælder, bygget af Bindings-

værk med Mursten og Tegltag; paa Midten forsynet med et firkantet Fremspring eller Karnap, 2 Etager høj, hvorigenem Indgangen til Huset var fra den i Sagnene om „Fru Merthe“ omtalte Hovedtrappe.

Efter Situationskortet var der foran Hovedbygningen en Forhave eller et Anlæg, adskilt fra Ladegaarden ved et Stakit. Fra Hovedbygningen udgik mod Nord en mindre Fløj, ligeledes af Bindingsværk med Mur og Tegltag, og var ved en Brandmur adskilt fra Ladegaarden, med hvis vestre Længe den iøvrigt var sammenbygget.

Ladegaarden bestod af 3 Længer: „Fæhuset“ i Nord og Laden i Vest samt et mindre, nyt Hus indrettet til Lade — alle med Straatag og rygnet med Tagsten, — og, fortsætter Godsforvalteren, „er Ladegaarden ingen regulær Bygning“. Paa Kortet af 1748 ses Haven liggende i Syd, saa langt fra den sydlige Gavlf af Hovedbygningen, at der var Indkørsel hertil fra Haven, saaledes anlagt, at Køkkenhaven var i Øst og Frugthaven i Nord og Vest, kun adskilt fra hverandre ved en temmelig bred Gang, der endnu bærer Navnet „Fru Merthes Allé“ og bestaar af gamle mærkelige Bøgetræer.

Saaledes var Lindersvolds Hovedgaard indrettet, indtil Grev Thott i 1777 opførte en ny Hovedbygning til Gaarden efter Tegning og Overslag af Arkitekt J. Suhr, Kjøbenhavn (af 1776). Denne var opført i Nord, var 36 Alen lang, 24 Alen bred og 2 Etager høj med Kælder og 2 lidt fremspringende Fløje med Vaabenskjold og Forsiringer i Rococostil over Hoveddøren, Altan i 2. Etage og med 6 Fag Vinduer i hver Etage, 3 Fag paa hver Side af Hoveddøren i 1. og ligeledes 3 paa hver Side af Altandøren i 2. Etage, med Zirater af Lovværk over de 2 Fag Vinduer, et paa hver Side af Hovedindgangen og Altanen. I de 3 Kviste var der Loftsværelser. Der var 9 Værelser i begge Etager foruden Værelserne i Kælderetagen, som var indrettet til Køkken, Spisekammer og Kældere.

Værelsernes Navne var: 1) Den store Sal, 2) Dagligstuen, 3) Grevens Kabinet, 4) Sovekammeret, 5) Kabinettet ved Sovekammeret, 6) Jomfrukammeret, 7) Gangen med Trappe til 2. Etage, 8) Marschalindens (Grevens Datter) Sovekammer, 9) Sammes Kabinet; i Kælderetagen, 10) Køkken, 11) Spisekammer samt Kældere. I vestre Sidebygning (Fløj) Sovekamre og Tjenerkammeret. I østre do. Gæstekammer, Forvalterværelser og Udriderkammeret.

Endvidere opførtes en lille Længe til Herskabsstald og Materialhus.

Selve Bygningen opførtes af en Murermester Demch i Kjøbenhavn, hvis Kontrakt med Greven i det tyske Sprog er af 1776.

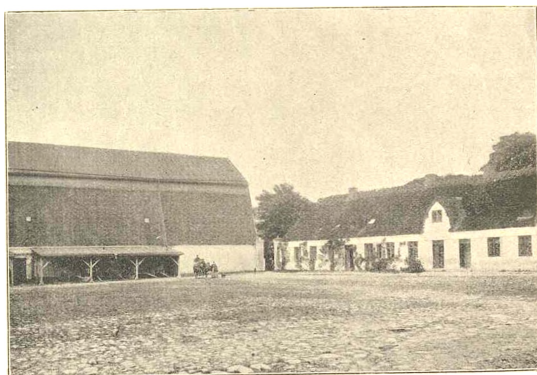
Denne Hovedbygning brændte imidlertid ved Lindersvolds Brand ¹⁷ 1808, og der opførtes da, men først efter 1830, en ny, betydelig længere Hovedbygning, nemlig 59 Alen lang; Bredden i Midterpartiet, der danner et Fremspring paa ca. 1 Alen foran den øvrige Facade (paa 12 Alens Længde), er ca. 20 Alen; i den øvrige Del, 23 ¹/₂ Alen saavel mod Øst som Vest, er Bredden kun 16 Alen; Murens Højde til Taget er 10 Alen, og den øverste Etage er lidt højere end Stueetagen; Adskillelsen mellem Etagerne dannes af 2 smalle Baand, der er strøget med en blaagraa Kalkfarve, Murene er ellers skurede og med gul Kalkfarve undtagen Gesimsen og Fremspringet, der ligeledes er farvet blaagraa. Fremspringet gaar ca. 2 Alen over Tagets nederste Kant og danner en lav Frontespice, ziret med lignende Gesims, som Murene afsluttes med, og er dækket med Zink. Taget er tækket med røde Tagsten og har Skraagavl og 4 Skorstene.

Lindersvold 1900.

I Midterpartiet mod Syd findes Hovedindgangen, hvor man kommer ind i en 12 Alen lang og 10 Alen bred Vestibule, fra denne fører til højre og venstre en Midtergang paa langs gennem hele Huset med Adgang til alle Værelserne i *Stueetagen*. Til højre for Vestibulen er der 3 Værelser i Syd, hvoraf de 2 i en lang Aarrække var Amtskontor for Præstø Amt, 2 Værelser mod Nord foruden Hovedtrappen til 2. Etage. Lige for Vestibulen er en 120 Kv.-Al. stor Havestue, med høj Trappe til Haven, som er smukt anlagt. Til venstre: Køkken, Spisekammer og Kælder mod Nord, samt ved vestre Gavl en Bagtrappe til øverste Etage. 4 Værelser i Syd, hvoraf det vestligste er *Spisestue* for Tjenerskabet, de andre 3 er Værelser til disse. I 2. Etage er Værelserne vest for Hovedopgangen nu benyttet af Hovedgaardens Forpagter, medens Lensbesidderen har forbeholdt sig Værelserne øst for Hovedtrappen.

Avlsgaarden fraskilles *Borggaarden* ved en lav Mur, ca. 1 Alen høj. Denne bestaar af en stor *Lade* i Syd, 80 Alen lang og 20 Alen bred. Tagets Højde var

Avlsgaarden 1902.

indtil Aaret 1900 ca. 20 Alen med skraa Sideflade i Spidsbueform; 1900 blev Taget ombygget til en Art Mezan-Tag (Mezzanin) nederst, derover almindelig Skraatag, tækket med Tegpap, medens Mezzanin'en er tækket med Tagspaan. Tømmeret i denne Længde er af svære Dimensioner og anvendt i overflødig Mængde. 2) *Staldlængen* i Øst er omtrent 100 Alen lang og 22 Alen bred og har Plads til 100 Køer og 20 Heste foruden Foderrum, Karlekammer etc. 3) *Mejerilængen* i Vest er indrettet fra Nord til Mælkekælder, som for Tiden ikke benyttes, da Mælken sælges, Vaskerum, Værelser for Mejeripiger, Elever og Borgestue for Daglejere. I den sydlige Del af denne Bygning boede de tidligere Forpagtere af Gaarden, hvorfor her findes en god Beboelse med Køkken etc., som nu benyttes

af Avisforvalteren etc. Vest for Mejeribygningen findes en god Have med mange Frugttræer. — Foruden ovennævnte Bygninger findes der en større *Svinestald*, et Materialhus og et stort Hønseshus*).

Som Grev Thott udvidede Lindersvolds Gods meget betydeligt saavel ved Køb som Mageskifter (se 1. Del, Sd. 145—60), saa udvidede han ogsaa Hovedgaardens Tilliggende til næsten det dobbelte Hartkorn ved Indtagelsen af om-liggende Arealer, der for en stor Del var Bondejord.

Ved Salget 1728 til Generalmajorinde Kruse bestod Lindersvolds Hovedgaardens Jorder af 33 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Htk.**) og 7 Skpr. Skovskylld foruden „Mahlervængtet“ med 4 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Htk.***), ved Køb fra Gissel-feld ^{30/1} 1762 erhvervedes „en øde Gaard i Smedevængtet“ med 5 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. „ Alb. Htk.†) og 5 Skpr. Skovskylld samt de 2 øde afbrændte Hyllinge Skovsgaarde med 12 Tdr. „ Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk.††); endelig indtoges fra Vindbyholts Gæstegaard 6 Tdr. Htk., saa at Hovedgaarden nu fik 58 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. og 1 Td. 4 Skpr. Skovskylld.

Heraf var ifølge Jordebogen af 1771 18 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. „ Alb. Htk. ufri Bondejord.

Af et Vænge i Lindersvolds Hovmark, „Sudervængtet“ kaldet, paa 1 Skp. 3 Fdkr. 2 Alb., tilhørende Universitetet, svarede 5 Skpr. 2 Fdkr. Byg i aarlig Afgift.

Efter Udskiftningen og den forudgaaende Opmaaling bestod Lindersvold Hovedgaard 1800 ifølge Godsforvalter Jexens Indberetning til Rentekammeret af ^{28/10} s. A. af 346 Tdr. Land Agerjord, 142 Tdr. Land Eng, 76^{1/2} Td. Land Græsning i Sivet og Strandengene samt 90^{1/2} Td. Land Skov, tilsammen 655 Tdr. Land, der drevs i 10 Marker:

1) Bagerste Hyllinge Skovsmark, 2) Forreste do., 3) Bagerste Smedevænge 4) Forreste do., 5) Forreste og 6) Bagerste Roholte Mark (tilsammen med Eng og Skov 92^{3/4} Td. Land), 7) Strandmarken, 8) Egemosemark, 9) Eskemosemark, 10) Østre Mark med Overdrevet. Lindersvolds Marker dyrkedes samtidig saaledes: 1. Aar Hvede, 2. Byg, 3. Rug, 4. Blandsæd eller Havre, 5. Havre, som udlagdes med Kløver, 6. Slet, 7., 8. og 9. Græs og 10. Brak.

Ved Matrikulsansættelsen, opført i Matrikuskontorets „Arbejdsbøger“ af 1806, er Arealat ansat saaledes:

*) Lindersvolds Hovedgaardens Indretning er mig meddelt af Gaardens Murer, H. Kristiansen, Engelstrup.

**) Lindersvolds oprindelige Tilliggende og Axelhoved By, sidste tilkønnen 1606.

***)) „Mahlervængtet“ (senere „Møllervængtet“) Jorder var taget fra 3 Huse til Mosebølle, hvorfor denne By ved Udskiftningen fik Erstatning i en Anpart i „Grønnemosen“. Selve Vængtet tilhørte Gissel-feld og mageskiftedes til Lindersvold ^{15/12} 1763 for et Stykke Skov ved den vestlige Ende af Fuglsangsvængtet (se Sd. 149).

†) Den øde Gaard i Smedevængtet, hørende til Vindbyholt By, erhvervedes til Hovedgaardstakst af Gissel-feld ved Skøde af ^{11/8} 1696 mod en Betaling af 227 Rdl. 13 Sk. „Smedevængegaard“ eller som den ogsaa kaldtes „Vindbyholts Vænger“ brugtes i mange Aar som Græsning for selve Gissel-felds Kreaturer; saaledes havde Gissel-feld 24 Stude græssende her 1716. (Sev. Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage, Sd. 155.) ^{1/3} 1752 lejede „Hds. høje Naade“ Dorothea Krag disse „Vindbyholts Vænger“ til Præsten i Roholte, Fred. Rasmussen, for en Afgift af 80 Rdl. „til Græsning eller Sæd, som ham selv lyster“, hvorhos Præsten dog aarlig fik 10 Favne eller 10 Skovlæs Brænde af den Skov, der her fandtes.

††)) Hyllinge Skovsgaarde var øde siden de brændte omtrent 1710. Noget af disse Skovgaardens øde Jorder brugtes indtil 1723 til Græsning af Gissel-feld, hvorfor Gissel-felds Ridedog, Jep Toftgaard, vil gøre dem til fri Hovedgaardsjorder og ikke længere betale hverken Præste- eller Kirketiende deraf, hvad dog forhindredes saavel af Fru Merthe til Lindersvold som Sognepræsten i Roholte Hr. Søfren Massius, saa at Gissel-feld ved Faxe Herredsting den ^{11/1} 1724 dømedes til at betale saavel Præste- som Kirketiende af dem. De købes af Thott 1763. Det er maaske disse Gaarde, som i Gissel-felds Jordebøger kaldes „en øde Gaard i Roholte“ og som før 1771 indtages under Lindersvolds Hovedgaard og nu udgør de 2 Roholte Marker med ca. 92 Tdr. Land.

Agerjord 367 Tdr. Land, Eng 197 $\frac{1}{2}$ Td. Land, Skov ca. 95 Tdr. Land, tilsammen 659 Tdr. Land, hvilket stemmer med Landinspektør N. H. Munchs Kort og Beregning over Hovedgaarden fra 1802°).

Efter Matrikulkontorets Opgivende udgør Lindersvolds hele Tilliggende 673 Tdr. Land. Hovedgaardens og Havernes Areal samt Veje udgør saaledes 14 Tdr. Land.

Disse Arealer erholdt efter Matriklen af 1844 et samlet Hartkorn af 63 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb., men herfra maa drages for 64 $\frac{1}{2}$ Td. Land under Lindersvold Strandhuse m. m. 7 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 2 $\frac{1}{4}$ Alb., saa at Hartkornet under selve Hovedgaarden er 55 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 1 $\frac{1}{4}$ Alb., hvad der stemmer med Jordebogen af 1862. Denne angiver ganske vist Lindersvold Hovedgaard til 410 Tdr. Land, men herved menes kun det bortforpagtede Areal; lægges nemlig hertil Strandhusenes 64 $\frac{1}{2}$ og Strandengenes og Skovens samlede Areal 198 Tdr. Land, fremkommer noget nær Matrikulkontorets Opgivende, nemlig 672 Tdr. Land.

1862 dreves Lindersvold Hovedgaard kun i 9 Marker, der nu havde følgende Navne: 1) Kohaven mod Nord, 2) Øverste Smedevænge, 3) Nordre do., 4) Søndre do., 5) Mosebølle Mosemark, 6) Forreste Rødemark, hvor mod Øst laa Fruens Enghave og Skovshoved Eng, 7) Østermarken, 8) Bagerste Rødemark, 9) Egemosemark, hvorved Egemoseskoven ligger. Af Engen „Sivet“ eller „Seep“ ligger 21 Tdr. Land, og af „Grønnemose“, som forhen var Sø, 24 Tdr. Land, under Lindersvold, Resten hører under Strandegaard Hovedgaard.

Af Forpagtere ved Lindersvold kendes:

1) Sgr. *Hagen Pedersen*, nævnet i Fakse Herreds Tingbog, da han søger Forpagter P. Qvistgaard til Heselegaard for de Prygl, han fik af denne ved Auktionen i Vindbyholts Gæstegaard den ¹¹, 1748ⁱ).

2) Hr. *Frederik Caspersen Lemvig*, fhn. Gæstgiver i Vindbyholt, fra 1767-82 Forpagter af Lindersvold, senere Auktionsdirektør i Kjøbenhavn. Af hans Børn nævnes flere fødte i Roholte Kirke, saaledes: 1) Barbara, født ¹², ₁₂ 1754, gift 1771 med Pastor Borchgrevinch i Roholte, senere 1. Kapellan ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn, 2) Casper, født ¹¹, 1760, 3) Anna Sofie, døbt ²⁰, 1768 o. fl.

3) Hr. *Mathias Møller* fra 1782 til 1794, begravet ²⁰, ₁₂ s. A., 60 Aar gl.). Enken beholdt Forpagtningen i nogle Aar efter Mandens Død; hun havde Tvistigheder med Herskabet i Anledning af Afleveringen. Af hans Børn nævnes bl. a. Datteren Christiane Frederikke, gift ²¹, ₁₀ 1783 med Godsforvalter Nic. Clausen, Herlufsholm, fhn. paa Lindersvold.

4) *Høyer* var Forpagter af Lindersvold fra 1796 til 1803 og i nogle Aar tillige af Strandegaard.

5) *Prætorius* var Forpagter af Lindersvold fra 1803 til Lindersvold Brand ¹⁷, ₅ 1808, da han fraaadede mod en Erstatning af 7000 Rdl. Herskabet drev derpaa Hovedgaarden 1 Aar, da den ¹⁷, ₅ 1809 forpagtedes af ovenstaende

6) *Høyer*, som var her til henimod 1820. Aaret kan ikke sikkert angives; maaske var her en Forpagter mellem ham og nedenstaende, eller ogsaa drev Herskabet Gaarden i nogle Aar til Lindersvolds Genopbygning 1832.

7) *Heinrich Rüppel*, der først nævnes 1834. Hans Hustru hed Sofie Marie, født Martens, og af deres Børn nævnes i Roholte Kirkebog: Carl Peter Kristian R., født ¹⁹, ₈ 1837, Henriette Sofie R., født ²⁰, ₆ 1839, og Sabine Augusta R., født ¹, ₃ 1842, gift med Eftermanden,

8) *Theodor Kristian Vilhelm Rievers* fra $\frac{1}{5}$ 1862 til $\frac{1}{5}$ 1871. Af hans Børn nævnes Sofus Heinrich R., født $\frac{19}{2}$ 1861, og Alfred Theodor R., født $\frac{28}{8}$ 1865.

9) Hr. *Ingo Marius Friis*, fh. Avisforvalter paa Gavnø, fra 1871 til $\frac{1}{5}$ 1897 Forpagter af Lindersvold, nu boende i Lille-Næstved, Statens Tilsynsmand i Tyrekommissionen, R. af Dbg. 2 Sønner og 1 Datter.

10) Hr. *H. Ulrichsen* fra $\frac{1}{5}$ 1897 til $\frac{1}{5}$ 1899, da han fratraadte Forpagtningen efter Overenskomst med Godsherskabet.

11) Hr. *Frederik August Petersen*, født $\frac{20}{8}$ 1842 i Nielstrup ved Gisselfeld, gift $\frac{15}{6}$ 1878 med Laura Pedersen, Datter af Hørkræmmer og Ejer af Hotel Knapstedgaard i København, Hr. H. Pedersen og Hustru, Caroline, født Nissen. Petersen var fra 1878—96 Forpagter af Petersgaard, boede derefter ca. 3 Aar paa Kristinelund ved Præstø og overtog fra $\frac{1}{5}$ 1899 Forpagtningen af Lindersvold mod en aarlig Afgift af 300 Tdr. Hvede, 300 Tdr. Byg, 3000 $\bar{n}$ Smør og en vekslende Pengeafgift, der for Tiden udgør 542 Kr.

Hr. Petersen har 1 Søn og 4 Døtre.

Under Lindersvolds Hovedgaard er henlagt Bøndergods i Rohoite, Kongsted og Snesere Sogne.

I Roholte Sogn ligger Vindbyholt og Mosebølle Byer under Lindersvold Hovedgaard.

VINDBYHOLT BY OG „KONGELIGE GÆSTEGAARD“.

Skønt hverken Byen eller Gæstegaarden nævnes i vore ældste Kilder — Valdemar den 2. Jordebog og de ældste Arkivregistraturer — er de sikkert begge meget gamle. I Traps „Danmark“*) anføres, at Vindbyholt havde sin kongelige Gæstegaard i det 16. og 17. Aarhundrede samt „at Kongerne Frederik den 2. og Kristian den 4. ofte tog ind og overnattede dér paa deres Rejser“. Længe efter 1664 forblev den dog næppe i Kronens Eje, da den i de nærmeste Aar efter ejedes af Gæstgiveren Isach de Voss, fh. Konsumptionsforpagter i Præstø, der ogsaa ejede den (1682) øde „Smedevængegaard“, som Erich Hellesen hidtil paaboede.

Arvingerne efter Isach de Voss, Sønnen Abraham de Voss og Svigersønnen Byfogden Hans Ejlersen i Præstø, solgte ved Skøde, udstedt i København den 20. 1693, Vindbyholt Gæstegaard og Smedevængegaarden til Grev Eggert Christoffer v. Knuth til Aarsmarke (nu Knuthenborg paa Lolland), der igen ved Skøde af 12. 1694 solgte disse Ejendomme til sin Broder, Gehejmraad og Amtmand over Københavns Amt Adam Levin Knuth til Gisselfeld, for 200 Rdlr. Courant.

Foruden den kgl. Gæstegaard, der var en stor Gaard og i Matriken af 1664 havde 24 Tdr. Hartkorn, hørte endnu 3 Gaarde til Byen, nemlig

Smedevængegaarden, der laa, hvor omtrent nu Skovridergaarden ligger. Efter ovennævnte Erik Hellesens Død*) — han var gift med en Søster til Ejeren af Grevensvænge, Jochum Christoffer Stensen, og havde tidligere ejet Fuglebjerggaard — solgtes Gaarden af hans Søn med hans Værges og Morbroders, nævnte Stensens Samtykke den 11. 1684 til Isach de Voss**).

*) Erik Hellesens rette Navn var Erich Hertlufsen; han var Søn af Hertluf Erichsen, der var en naturlig Søn af Erich Valkendorff til Glorup. (Fr. Carlsen, Rønnebæk Sogn, Side 284).

Lindersvold ejede ligeledes 1 Gaard i Byen og dertil Vandmøllen og 1 Hus. Gaarden var efter Matriklen af 1688 paa 9 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld. Vindbyholts Vandmølle beskrives i Markbøgerne af 1682 saaledes: „Vindbyholts Mølle, øde og ubeboet — ellers Overfaldsvand med 2 Kværne, men Stenene er i Stykker, og kan der intet mahles paa den uden i sær Tøbrud“ — „item en øde Hestemølle, hvoraf en Del af Mølleværket er borte“. Møllen nævnes i Christoffer Lindenous Skøde af 21/1, 1672.

Valløgaarden, saaledes kaldet i Opmaalingsbøgerne af 1682, tilhørte Otto Skeel Christensen til Vallø, Amtmand over Tryggevalde Amt.

Alle 4 Gaarde havde hvert sit specielle Tilliggende og dyrkedes altsaa ikke i det ellers almindelige Fællesskab.

1) „Fuglebjerggaarden“ eller Smedevængegaarden havde 1682 Rug i Egevangemarken, Byg i Husvænget ved Mosebølle og Græsning i Eskevængsmarken og i „Hellevænget“, som da var Eng.

2) Valløgaarden havde Rug i Vindrødsmarken, Byg i Møllemarken og Græsning i Vænget ved „Mussebølle“. I Enghaven kunde høstes 12 Læs Hø.

3) Til Lindersvolds Gaard kunde høstes 12 Læs Hø i Enghaven og 4 Læs Mosefoder. Markerne anføres mærkeligt nok ikke. Gaarden var dog et selvstændigt Brug den Gang som senere efter Jordebogen af 1728. — Derimod nævnes

4) Gæstegaardens Marker: Byg i Mellemarken, Rug i „Vænget“ (o: Vindbyholt Vænge) og Fællid i Møllevænget, „som laa op mod Hyllinge Skovgaarden“. Til Gæstegaarden hørte en Skov paa 5 Svins Olden og 4 Øxnes Græsning, ligeledes til 1 do. paa Overdrevet, der var Byens fælles Græsgang.

Gæstegaardens Hartkorn er i Matr. af 1688 ansat til 9 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. Htk. og 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld. Hermed var fra 1684 forenet Smedevængegaarden med 5 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Htk. og 5 Skpr. 2 Fdkr. Skovskylld. Tilsammen 14 Tdr. 7 Skpr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 6 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld. „Kongstette“ (o: Kongsted) Kirkejord laa i Strandegaards Fællid paa Ellemue Mark og dens 4 Agre var lejet af Gæstegaarden.

Til Gæstegaardens anselige Jorder svarede anselige Bygninger. I Gisselfeld Tingbog af 1719 beskrives disse som 4 Længer, henholdsvis af 35, 20, 40 og 45 Alens Længde, og her fandtes Stuer, som endnu bar Navnene: „Kongens“, „Printzens“ og „Jomfruernes Stuer“¹⁰⁾.

Foruden Huset, som ejedes af Lindersvold, var der et Hus beliggende i Vindbyholt Kohave, hvor Per Skredder var Skovfoged 1720—62, 2 Huse var bygget paa de afbrændte Hyllinge Skovgaardes Grund, hvoraf det ene havde Jord, „beliggende paa Vindbyholt Bro“.

Af Gæstgivere i Vindbyholt Gæstegaard kendes:

1) Isach de Voss, død 1692. Han var Ejer af Gæstegaarden, der senere kom i Gisselfelds Eje, som forpagtede Gæstegaarden til

2) Sgr. Lindum eller Lindam, der skal have været saa umaadelig stærk, at han kunde bære 3 Tdr. Ærter; han var her fra 1692 til henimod 1720; han er sikkert Voss' Eftermand. Vindbyholt Kro var fra 1702—88 Udskrivningssted for Soldater til Landmilitsen for de omliggende Herregaarde.

3) Jochum Snechel var Gæstgiver i Vindbyholt, nævnt 1722¹¹⁾.

4) Sgr. Christen Weisenfeldt „paa Vindbyholt Gæstegaard“ nævnes i Roholte Kirkebog, død 1754.

5) Sgr. Frederich C. Lemvigh var her fra omtrent 1754—67. Han drev ved Gæstegaardens Salg 1762 de 2 afbrændte Hyllinge Skovgarde, Smedevængegaarden og Gæstegaardens Jorder, tilsammen 26 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Htk. og 6 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylt med en samlet Afgift for Jord og Gæstgiveri af 373 Rdl. 5 Mk. aarlig. Gæstegaarden var begyndt repareret 1762, men var endnu ikke færdig, hvorfor Lemvigh ved Salget forpligtedes til at betale Gisselfeld for de modtagne Materialier. Muligen er det den nuværende Kro, som da opbyggedes, den sér da gammel nok ud til det. Da Grev Thott imidlertid ønskede at indtage Størstedelen af Gæstegaardens Areal under Lindersvold Hovedgaard, afstod Lemvigh efter Overenskomst Gæstegaarden og blev samtidig Forpagter af Lindersvold. Gæstegaarden, som nu fremtidig kaldtes Kro, bortforpagtede Thott fra $\frac{1}{3}$ 1767 til

5) Sgr. *Henrich Gjellff* fra Præsto, Søn af Kbmd. Johan Gjellff stedsteds; han var her til sin Død 1795. Det Jordbrug, som blev tilbage til Kroen, var kun paa 3 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn, men Indtægterne af Kroen har dog næppe været saa ringe, da flere af hans mange Børn kom i gode Stillinger, og han selv blev en anset Mand, der i Sognets Kirkebog ofte nævnes sammen med Omegnens bedrestillede Familier som Fadder ved forefaldende Barnedaab o. lign. Kroen laa jo ved Kjøbenhavns Hovedlandevej, ad hvilken mange Rejsende fra Sydøstsjælland og Smaalandene syd for samme drog. Traditionen fra dens Storhedstid som kgl. Gæstegaard, den skønne Egn, den gemytlige Vært han var, „Kroets gode Øl og billige Betjening“ — alt det trak Folk til Huse. Af hans Familie nævnes i Sognets Kirkebog Børnene: 1) Cathrine Marie G., gift $\frac{16}{3}$ 1770 med Murer Joh. Gotfr. Demel i Præsto, 2) Else Marie, gift $\frac{8}{11}$ 1771 med Urmager Smith i Maribo, 3) Hedevig, gift $\frac{22}{20}$ 1772 med Copist Jens Holst i Høysterets Justitskontor i Kjøbenhavn, 4) Louise, gift $\frac{21}{6}$ 1774 med Sgr. Otto Peter Mallie, Degn i Uggerløse, 5) Anne Cathrine, født 1764, konf. 1779, gift $\frac{21}{1}$ 1782 med Sgr. Bolle Villum, Wejgaard, 6) Johannes, født 1765, som en Tid bestyrede Kroen efter Faderens Død, 7) Caroline Mathilde, født 1767, konf. $\frac{7}{4}$ 1782, gift $\frac{25}{10}$ s. A. med ovennævnte Hr. Mallie, nu Sogndegn for Asminderød og Grønholte Menigheder.

6) Sgr. *Hans Green* fra 1797 til sin Død $\frac{1}{7}$; 1830 (70 Aar gl.). Hans Hustru hed Dorothea Cathrine Hjort, og af deres Børn nævnes i Sognets Kirkebog 1) Otto Frederik Green, døbt $\frac{15}{6}$ 1805, senere Skovfoged i Smedevængeskov, 2) Andreas Gr., døbt $\frac{21}{1}$ 1807, 3) Holger Kristian, døbt $\frac{20}{3}$ 1809, 4) Johannes Vilh. Gr., født $\frac{20}{12}$ 1812, senere Gaardfæster i Basnæs, 5) Carl Anton, født $\frac{10}{12}$ 1815, 6) Adolf Ferdinand, født $\frac{9}{7}$ 1819.

I hans Tid aabnedes Færdselen ad den ny Kjøbenhavns Landevej 1824, og Kroen tabte derved Størstedelen af sin Søgning. Den bortfæstedes nu mod en Afgift af 125 Rdl., Sedler og Tegn, til

7) Hr. Godsforvalter *Christian Nielsen* fra $\frac{1}{1}$ 1831—88. Han drev i mange Aar Kroen, som han fra 1845 havde uden Afgift, paa egen Regning; senere bortforpagtede han den. Af Forpagtere i hans Tid kendes:

8) *Niels Michael Lanborg*, født i Køge 1825, en Svoger af Møller P. Petersen i Orup, han var her fra 1857—65.

9) Jens Møller fra 1865—69.

10) Theodor Petersen fra 1869—89; han er nu Forpagter af en Gaard paa over 10 Tdr. Htk. i Vindbyholt.

11) Mads Villum Madsen var her fra 1889--93.

12) Søren Peder Larsen er den nuværende Kroforpagter.

Godskontoret for Lindersvold og Strandegaard flyttedes efter Branden af Lindersvold 1808 til Vindbyholt og ligger, hvor den gl. kongelige Gæstegaard forhen laa, ligeoverfor Kroen. Hovedbygningen er i italiensk Villastil. Resten af den gl. Gæstegaards Jorder 27 Tdr. Land med 3 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2¹/₂ Alb. efter Matr. af 1844 fratoges Kroen 1831, der erholdt en mindre Jordlod i Stedet nordvest for Kroen, og lagdes til Godsforvalterembedet. Ved Godsforvalter Nielsens Død 1888 bortforpagtedes Jorden til ovennævnte Th. Petersen, og Godsforvalterembedet nedlagdes, saa der nu kun er Kontorsted for ovennævnte Godser, bestyret af en Fuldmægtig under Godsforvalterens Overtilsyn paa Gavnev.

Ved Anlægget af den nye Hovedlandevej led Vindbyholt Kro megen Afbræk i sin Næring; Baroniet fik derfor 1824 kgl. Bevilling til Opførelsen af en Kro ved den nye Hovedlandevej ved Rønnede, men denne Ret solgte det til Gisselfeld for en aarlig Ydelse af 25 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten.

Efter Jordebogen af 1728 ejede Lindersvold kun 1 Gaard og 1 Hus i Vindbyholt med 9 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid samt Vindbyholt Mølle med 6 Tdr. Mølleskylid, ¹¹ 1762 tilkom ved Køb fra Gisselfeld 1 Gaard med 9 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid; ligeledes fra Gisselfeld: Smedevængegaarden 5 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 5 Skpr. Skovskylid; ¹⁵ ¹² s. A. fra Hardenberg paa Lolland 1 Gaard 8 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. Saaledes var hele Byen med 32 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skov- og Mølleskylid samlet under Lindersvold; men heraf henlagdes i Aarene mellem 1767—1771 under Lindersvold Hovedgaard: Den øde Smedegaard med 5 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 5 Skpr. Skovskylid samt af Vindbyholt Gæstegaard 6 Tdr. Ager og Engs Htk. Ialt fragik der Byen 11 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 5 Skpr. Skovskylid, og der blev kun tilbage til Byen 20 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid, der fordeltes til 3 Gaarde, hvoraf dog Kroen, som nævnt, kun fik 3 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. efter Matr. af 1688. Endvidere hørte efter Jordebogen af 1771 ialt 11 Huse til Byen, nemlig 4 i selve Byen, 2 i Kohaven, 1 i Hyllinge Skov, hvor Godsets Skytte boede, samt 4 Strandhuse ved Præste Bugt med Fiskeriret hersteds.

Endelig ejede Lindersvold *Vindbyholt Vandmølle*, der efter Markbøgerne af 1682 omtrent var øde. Af Møllere her kendes: 1) Anders Møller nævnt i Admiral Lindenovs Skøde til Svigersønnen Axel Urne 1672. Han gav i Afgift til Lindersvold 5 Pund (20 Tdr.) „sollet Mehl“. 1682 var Møllen uden Beboer, og hvorlænge den var det, vides ej, men 1710 nævnes 2) Hans Møller i Vindbyholt Vandmølle; han var her endnu 1728. 3) Ole Møller nævnes 1731, hans Afgift var 15 Rdlr. aarlig, 4) Niels Møller i Vindbyholt fik 6. Søndag efter Trin. 1759 døbt en Søn i Roholte Kirke, „nafnlig Hans“, 5) Jacob Castrup var fra Vester Egede, hvor Faderen var Møller; denne nævnes oftere ved Sønnens Børns Daab i Tiden 1762—1802. Af disse nævnes: 1) Inger Marie, døbt ¹⁰ 1762, 2) Dorte Marie, døbt ²² 1771, 3) Johanne Florentine, „Møller Castrups Datter i Vindbyholt“, døbt ¹³ 1776. Ved hendes Daab nævnes som Faddere Møllerenes Brødre Niels Castrup i Kongens Mølle ved Stranden (i Sneseer Sogn) og Jens C. i Tubæk Mølle, 4) Mathias C.,

født 1781, som 1806 blev Møller i Helleles Mølle ved Søperup i Snesere Sogn, 6) Anders Pedersen var den sidste Møller i Vindbyholt gamle Vandmølle, der nedfaldt i Vinteren 1805. Børn: Jens, døbt $2\frac{1}{4}$, 1804, Frederik, døbt $2\frac{1}{8}$, 1805.

Paa Vindbyholt Mølleprivilegium opførtes i Sommeren 1805 en hollandsk Vejrmølle i Orup (se derstedt).

MOSEBØLLE

(Moseboli), skrevet Mussæbøllæ¹²⁾, Mussebølle og Mosebøllæ.

Byen nævnes hverken i Valdemar den 2.s Jordebog eller i de ældste Arkivregistraturer, men da bol og boli — senere forandret til bølle, ere Byer fra det 12. og 13. Aarhundrede, kan man vel regne Byens Fremkomst fra denne Tid. Efter P. Lauridsen: „Den gamle danske Landsby“¹³⁾ skal Endelserne: bo, bol, boli (bøl og bølle) særlig være knyttet til et Mandsnavn, altsaa Mus's Bo, Bolig eller Gaard. Mandsnavnet „Mus“ som Slægtnavn er gammelt i Danmark*), og bar Stedets første Beboer dette Navn, burde Byens Navn skrives Musebølle, som det almindeligt udtales endnu i vore Dage. Byen skrives imidlertid „Mosebølle“, hvad den ogsaa er skrevet i Jorde- og Kirkebøger siden 1750. Da Terrænforholdene viser, at den største Del af Byens Areal forhen har været Sø, senere Moser og nu Enge, kunde Navnet ogsaa skrive sig herfra, og dets første Beboelse var da et Bol i Mosen — Mosebolet = Mosebølle.

Byen har fra Slutningen af det 16. Aarhundrede hørt under Lindersvold, i hvis umiddelbare Nærhed den ogsaa ligger, saa at en Del af dens Areal i Slutningen af det 17. Aarhundrede er indtaget under denne Hovedgaard. 1672 ejede Lindersvold 5 Gaarde og 3 Huse i Byen, men 2 af Gaardene var dog kun Fjerdingsgaarde 3: Gaarde paa 2—3 Tdr. Htk.¹⁴⁾. At Byens Jorder endnu 1672 ikke var fuldt opdyrkede, fremgaar af, at en af Gaardene „skyldede 9 Skilling Hedepenge“.

I Markbøgerne af 1682 anføres Lindersvold som Ejer af 2 Helgaarde, 1 Halvgaard og 2 Huse i Byen; Grevensvænge ejede samtidig 1 Gaard i Byen, saa at denne nu kun havde ialt 4 Gaarde; før 1672 var her 6 med Grevensvænges Gaard; de 2 Smaagaarde, tilhørende Lindersvold, er lagt under denne Hovedgaard, og i Jordebogen af 1728 nævnes nogle Huse i Møllevænget ved Lindersvold som Resterne af disse Gaarde. Grevensvænges Gaard erhvervedes ca. 1720 af Bækkeskov¹⁵⁾, som ejede den indtil 1779, da den ved Mageskifte kom under Lindersvold. Efter Jordebogen over Lindersvold af 1728 ejede: Lindersvold 3 Gaarde og 8 Huse i Byen med 15 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 3 Skpr. Skovskyld; Bækkeskov ejede samtidig 1 Gaard og 2 Huse med 3 Tdr. 6 Skpr. Byen havde saaledes 4 Gaarde og 10 Huse med 19 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og 3 Skpr. Skovskyld. Blandt Husernes Beboere nævnes 1728: Strandrider Junge, Skovfoged Maymand, senere Kromand i Fru Vibekes Kro ved St. Peders Kapel paa Grænsen af Snesere og Everdrup Sogne; endvidere: Niels Smed ved „Rødeled“, hvor der endnu er Smedie, samt Mads Krage-

¹²⁾ En Jacob Muus nævnes i Slutningen af det 14. Aarh. som Dronning Margrethes Yndling. — Andreas Muus nævnes som Biskop i Oslo 1509.

borg, der maa have havt nogen Jord, eftersom han svarede 10 Rdl. i „Huspenge og for aldt“. Endelig laa i „Mosebølle Vænger“ 2 Huse ved Stranden, de afbrudte 2 Gaarde, hvis Jorder lagdes under Lindersvold. Efter Erhvervelsen af Bækkeskov Gaard¹²⁾; 1779 var hele Byen samlet under Lindersvold.

Efter endt Udskiftning 1800 havde Byen fremdeles 4 Gaarde, hvoraf de 3 havde ligestort Hartkorn, medens den fra Bækkeskov erhvervede Gaard var mindre; endvidere havde Byen 8 Huse, hvoraf 3 ved Stranden. 1825: samme Antal Gaarde og 9 Huse, hvoraf 6 med Jord, de 3 paa Overdrevet, som sikkert er den 1672 nævnte „Hede“, samt 3 jordløse Huse ved Stranden.

1862 havde Byen ifølge Lindervolds Jordebog 4 Gaarde med 173 Tdr. Land og 19 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk., 6 Huse med 15 Tdr. Land og 1 Td. 4 Skpr. 3 Fdkr. 1 $\frac{1}{4}$ Ager og Engs Htk. (hvoraf 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. er fra Lestrup), 5 Huse med Have havde 2 Fdkr. Ager og Engs Htk., Skovridergaarden 16 Tdr. Land med 1 Td. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. Ager og Engs Htk. Ialt 4 Gaarde og 11 Huse med 204 Tdr. Land og 23 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb., men heraf fragaar ovennævnte Htk. fra Lestrup, saa at Byens Htk. er 22 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 2 $\frac{1}{2}$ Alb. efter Matriklen af 1844. Nu 1900 har Byen 3 Gaarde, hvoraf 1 Arvefæster, de øvrige Fæstere 5 Huse med og 6 uden Jord. Efter Matrikulkontorets Opgivende udgør Byens Areal 212 Tdr. Ld.; der henligger saaledes til Veje etc. 8 Tdr. Land.

Ved Opmaalingen 1682 deltes Byens Tilliggende i 1) „Husvænget“ ved Byen, som s. A. var „Bjugvong“, 2) „Mosebølle Vænge“ ved Lindersvold, s. A. Rugvong, 3) Lestrupmark, som s. A. var Fælled. „Byen havde Andel i „Grønne-mosen“ som Erstatning for indtaget Agerjord under Lindersvold“ samt i Enghaven. Mosebølle Bymænd hørte under Vindbyholt Vognmandslav og havde Forpligtelse til sammen med Vindbyholt at besørge Rejsende — „efter rigtig Omgang saavel ved Dag som Nat baade i onde og gode Veje, med dygtige Vogne og Heste“ — som de kgl. Bevillinger af 1 $\frac{1}{10}$ 1681 og 2 $\frac{3}{3}$ 1714 m. fl. strængt indskærpe.

ROHOLTE KIRKE

er opført 1441 paa Kong Christoffer af Bayerns Foranstaltning, hvorman endnu mindes ved Indskriften: „Templum hoc fundatum est tempore Christophori Regis Daniæ, Anno MCCCCXXXI“, o: Denne Kirke er opført i Danmarks Konge Christoffers Tid 1441, hvilken Indskrift nu er anbragt paa Triumfbuen ind mod Skibet; men 1758 efter Pastor Sevels Indberetning stod den paa Bjælken i Koret ned mod Skibet tilligemed Navnet Bernt Nielsen, som Sevel antager at være Navnet paa Kirkens 1. Præst; senere og indtil Kirkens sidste Restauration fandtes Indskriften paa et Brædt under Triumbuen i Taarnet*).

Kirken er i Spidsbuestil med Kamgavle paa Taarn og Sakristi saa vel som paa den tresidige Korslutning og med de fra den Tid almindelig brugte Forzinger og Blindinger. Den er helt igennem opført i Skifter af røde Munkesten og Kridtsten, 3 Skifter af 1. og 2 af sidstnævnte Materialier. Den har 5 Hvælvinger, hvoraf

*) Meddelt af Lærer Hermansen, Roholte.

Kor- og Taarnhvælvingen er betydelig større end Skibets 3 Hvælvinger, af hvilke den midterste er den smukkeste og forsynet med 12 Ribber eller Hvælvingsbuer, der samles i Mandshøjde over Gulvet og bæres af smaa Sokler; Gjordbuerne imellem de enkelte Hvælvinger i Kirken er spinkle; kun Taarnets er af anselig Styrke og kaldes da ogsaa Triumfbue. Samtlige Hvælvinger er temmelig flade Stjernehvælvinger.

Ved den i 1887—89 foretagne betydelige Restauration fandtes ved Kalkpudsets Afbankning Kalkmalerier i Taarnhvælvingen, der fra gammel Tid er indtaget til Skibet, forestillende Strudse, Storke, Duer, Ræve o. a. Dyr, hvoraf dog nogle, der ikke kunde tjene Kirken til Prydelse, atter blev overhvitte. Ligeledes fandtes alle Gjordbuer og Ribber dekorerede i forskellige Farver, og særlig smukke Dekorationer fandtes i Koret; alle disse blev fremdragne og paany optegnede af Professor Dahlerup, hvorefter Malingen udførtes af Baroniets Malermester. I

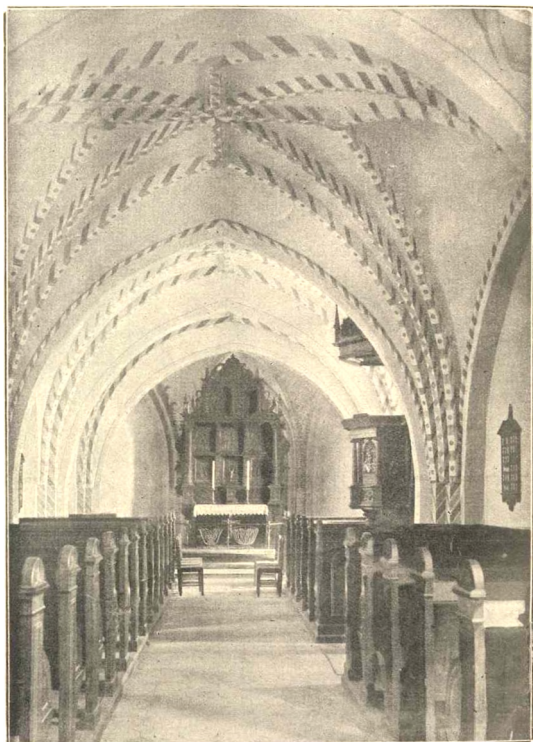

Kirkens Ydre.

den øverste af Skibets Hvælvinger til Koret afsluttes en af Hvælvingsribberne mod Nord med et smukt Kvindeansigt, mod Syd af et grimt mandligt (en Satyr, rækkende Tunge).

Efter Pastor Sevels Indberetning var Kirken 1758 i en maadelig Forfatning; det samme var Tilfældet ifølge Kirkesynet af 1838, hvorfor Kirken i de følgende 3 Aar gennemgik en større Reparation og indviedes Søndagen den 13. Juni 1841 med en større kirkelig Højtidelighed — 400 Aars Fest.

Ved sidste Restauration gennemgik Kirken en kyndig og grundig Forbedring; saaledes borttoges de Kirken misprydende Bjælker under Hvælvingerne, der ved svære Jærnankere sammenholdt Murene; disse forhøjedes 2 Alen, saa at Bjælkelaget nu ligger over Hvælvingerne; Kirkens østre Gavl gik skraat ned til Muren og var behængt med Tegl; denne blev nu muret lodret op og fik

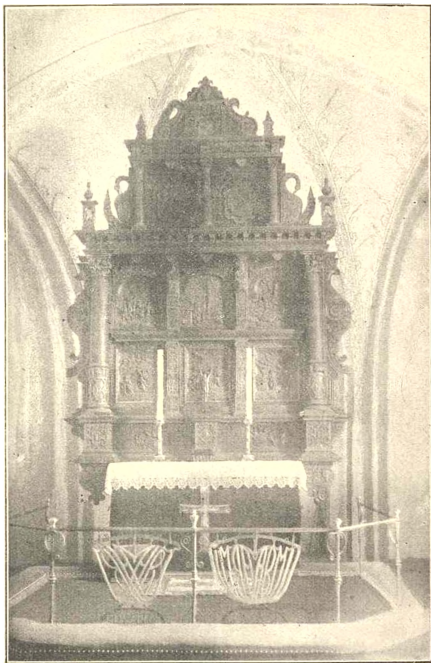
Kirkens Indre.

Kamgavle som Taarnets. Ligeledes anskaffedes et smagfuldt Stoleværk, udført af Snedker Hansen i Vordingborg. Kirkens Restauration kostede ca. 35,000 Kr. Gulvet under Taarnet hæver sig terrasseformigt og bærer Stolestader af samme Form som de i Skibet; men 1758 var her kun Bænke, hvor Sognets Husmænd efter Sevels Indberetning var anvist Pladser. Paa de 2 øverste Mands- og Kvindestole fandtes 1758 følgende Inskriptioner: Paa den øverste Mandsstol: Admiral Christoffer Lindenous Vaaben og Navnetræk, og paa den 2. Bogstaverne R. v. S. over et Vaaben med en Ørn, samt M. S. W. over et Vaaben med en Ørnklo, nemlig Oberst Rabe v. Schilderns og Frue Merthe Sofie Urnes Vaaben og Navnetræk. Paa den øverste Kvindestol fandtes Indskriften: „Fru Soffi Plessis Ferm af Kampen“ og paa den 2. Stol: „Fru Soffi Plessis Mørn af Kampen“. Indgangen til Kirken er gennem et Vaabenhus i Syd; dette, som var meget brøstfældigt, nedreves og erstattedes med et nyt i samme Stil som det gamle; dog blev Loftet langt smukkere end før, nemlig nu et højt, spidsbuet, ferniseret eller bejset Træløft, der bæres af et smukt udskaaet Bjælkeværk. Indgangen er en smuk Portal, en stor, enkelt Egetræsdør med udskaaet Løv- og Snitværk omkring Kristus-Monogrammet JHS, skaaet af Billedskærer Fjeldskov, Kjøbenhavn, efter Tegning af Professor Dahlerup. Over Døren fra Kirken til Sakristiet „præsenteredes“ indtil 1841 Oberst Rabe v. Schilderns Portræt med Kommandostav og 16 Ahner; men denne Dør blev da tilmuret, og Sakristiet benyttes nu som Ligkapel; det har en lignende, men mindre Stjernehvælvning som Kirkens. Hr. Schilderns og Fru Merthes Ligkister, der var meget molesterede, eftersom alle gerne vilde se deres balsamerede Lig — særlig den strenge Frues — blev ved Restaurationen 1887—89 tillukkede og nedsatte i en muret Hvælvning under Taarnet. Ved den Lejlighed fandtes en muret Grav af 3 $\frac{1}{2}$ Alens Længde, 1 $\frac{1}{2}$ Alens Bredde og 3 $\frac{1}{4}$ Alens Dybde, men uden Levninger af Menneskeben. Under Taarnet var indtil 1887 anbragt et Pulpitur, som paa Skranken ind mod Kirken bar 10 Apostelskikkelser i Relief, disse blev nedtagne og førte til Gavnø, hvor de gik til Grunde ved Avlsgaardens Brand den 2 $\frac{1}{2}$, 1889. Ved Restaureringen af Kirkens Ydermure fandtes Spor af en tilmuret Opgang til Pulpituret, hvilken Sagnet tilskriver bemeldte Fru Merthe, Lindersvold. Da nemlig hun og Præsten aldrig kunde enes om Tiden for Gudstjenestens Begyndelse, lod hun sig gøre denne Opgang, hvor hun havde en lukket Stol, saa hun uset af Præsten kunde komme og forlade Kirken, naar hun vilde.

Alteret er af antikt Egetræ og bærer Kristian den 4.s kronede Navnetræk; men er vistnok fra en endnu ældre Dør, maaske fra Tiden før Reformationen. Selve Altertavlen er delt i 9 Felter, 3 i hver af de 2 nederste Rækker, 2 i 3die og 1 i øverste Række, flankeret yderst til begge Sider af Søjler med Sokkel og Kapitæl. Felterne er adskilt ved Rammer, der for de lodrettes Vedkommende er flade Pilastre for de 3 nederste Rækker, men for de 2 øverste Rækker danner runde Søjler. Nederste Række bærer fra højre til venstre fint udskaarne Billeder af 1) Bebudelsen, 2) Jesu Fødsel og 3) Jesu Daab; 2. Række har 4) Indtoget i Jerusalem, 5) Korsfæstelsen, 6) Opstandelsen, 3. Række har 7) Det danske Rigsvaaben, 8) Kristian den 4.s Navnetræk og Aarstallet 1692, sidste vistnok anbragt ved en Restauration. Øverste Række bærer et Skjold, hvori en Skraabjælke. Disse Billeder var dog indtil Restaurationen 1887—89 kun malede, men blev nu udskaarne af ovennævnte Billedskærer Fjeldskov.

Kirkens *Kalk* og *Disk* er skænket af Lindersvolds Ejer, Admiral Christoffer Lindenou. Den bår 1758 følgende Inskription:

„Anno 1658 in Februario hafver de Svenske Krigsfolch Pløndred og borttaget Kalch og Disk af Roholte Kirche, hvorfor Welbrne Christopher Lindenou til Lindersvold hafver gifvit denne Kalch og Disk til Samme Kirche“. „Neden paa

Kalchen" — fortsætter Pastor Sevel — „staar Bogstaverne C. L. over et Vaaben med en Lind udi og D. F. (hans Frues Dorthē Friis' Navn) i et Vaaben med en Fisk udi“.

Paa *Messehagelen* stod 1758 Bogstaverne O. L. (skal være G. L.) over et Vaaben med en Lind udi og K. G. over et Vaaben med en Stjerne udi samt

Aarstallet 1615 3: Godske Lindenov til Lindersvold og Restrup, og Fru Karen Gyldenstjerne Henriksdatter af Ivernæs' Vaaben og Navne.

Det fremgaar af disse Anskaffelser til Kirken, at Lindersvold var Kirkens Ejer; men at denne senere kom under Kronen ses af Kristian den 5.s Skøde af ¹⁹/₁₂ 1677, hvorved han skænker Merthe Sofie Urne, Fru Schilderns til Lindersvold, Kirken med Kaldsret til Præst og Degn. Kirken er rimeligvis fragaaet Lindersvold i Major Axel Urnes eller Enkes Tid.

Knæfald med Jærngelænder, sidste anskaffet ved Kirkens Restauration 1789, bærer den daværende Kirkeejer, Kammerherre Reedtz-Thotts og Frues, Anna Beate v. Woydas, sammenslyngede Navnetræk; det skal være forfærdiget af fhv. Smed Jørgensens Bedstefader i Orup efter en i Pap udklippet Model af Pastor Flindts Datter i Roholte, men er uskøn ved sine store Dimensioner.

Døbefonten, af Kalksten, er af usædvanlig Størrelse; Kummen er 1 Alen og 8 Tommer i Tvermaal og har en Dybde af 15 Tommer. Den er 12-sidig og bærer mange udskaaene Figurer: Himmeldronningen, Engle- og Mandshoveder samt Kors. Kummen var indtil sidste Restauration tilmuret, og Døbefadet anbragt ovenpaa.

Da Murværket fjernedes, blev Døbefadet alt for lille, hvorfor Kirkeejeren nogle Aar efter anskaffede en meget smuk Messingkrans, prydet med Vinranker og Druer i drevet Arbejde, i hvilken Fadet passer. Dette er sikkert meget gammelt, da noget af den oprindelige Inskription i smaa runde Munkebogstaver (Minuskler) endnu lader sig læse paa begge Sider af den springende Hjort i Fadets Bund, nemlig: anno md. — Resten er udslidt, men beviser sikkert nok Døbefadets Alder. Den usædvanlige store og smukke Døbefont har næppe oprindelig været bestemt for en Landsbykirke. Efter Meddelelse af Lærer Hermansen, Roholte, antager Professor Kornerup, at den er flyttet hertil fra Roskilde Domkirke, hvor en saadan fra den katolske Tid vides at mangle.

Prædikestolen af gammelt Eg med særdeles dygtigt Snitværk er fra Kristian den 4.s Tid. Den bærer i 6 Nischer, begrænset af 7 nydeligt udskaaene Piller, fra venstre til højre følgende Figurer: 1) Melankton, 2) Markus, 3) Lukas, 4) Mathæus, 5) Johannes, 6) Luther, alle Evangelisterne med deres Sindbilleder.

Øverst findes Indskriften: „Hvo, som hører mit Ord og troer den mig udsendte, har et evigt Lif“, Johs. 5, 24.

Lydhimlen, vistnok fra en senere Tid, har Indskriften: „Denne Jesus, som er optagen fra Eder til Himmelen skal komme igen“. Apostl. G. 1, 11.

Kirken har 8 Fag Vinduer med Glasmalerier fra Frankfurt a. M., anskaffet ved Restaurationen 1887—89.

Gulvet i Koret og det egentlige Skib er belagt med hollandske Fliser; under Taarnet, hvor Orgelet er anbragt, og som ligger betydeligt højere end i Skibet, er det af Brædder.

Det gamle *Orgel* af Orgelbygger Scharff er erstattet af et amerikansk Harmoniums ved sidste Restauration; det har 8 Stemmer.

I *Taarnet* hang forhen 4 Klokker, nu er her kun 3, hvoraf den ene dog

er lille og i ældre Tid brugtes til Ringning ved Skriftemaal. Indskriften paa de 2 større Klokker er følgende:

Paa 1. Klokke: Help + Ihesus + Marie + Anna + oc Sancta Susanne*) med Minuskler. Derunder Støberens Navn: Laures Hansen samt hans Støbemærke**); Klokken er fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede.

Paa den 2. (mindre) Klokke staar:

A. no. S: Dni: M. F: L. P: M. B. 1577

I. N. R. I. Si Devs Pronob i O (eller Q) vis con.

M. F. betyder vist me fecit (∴ gjorde mig), L. P. og M. B. Støberens Navn, da Pladsen for disses Navne passer godt. Mærkerne er muligvis Støbemærker eller maaske Værgernes Bomærker. Indskriften skal være Si deus pro nobis quis contra nos ∴ Er Gud med os, hvem kan da være imod os (Rom. 8, 31). Bogstaverne I. N. R. I. er sikkert Ihesus Nazareus Rex Judaeorum ∴ Jesus Nazareus, Jødernes Konge. Af Indskriften: D. n. i., mener Arkitekt Uldall, at D betyder: Dominus og n. i. Præstens Navn 1577. (Wibergs Præstehistorie har som Præst i Rohlte fra 1544—84 Hr. Jacob.)

I Kirken fandtes forhen et Epitafium over Oberst Rabe v. Schildern til Lindersvold. Pastor Sevel anfører:

„Over Sakristidøren præsenteris salig Rabe v. Schilderns i Harnisk med sin Commando Stok i den ene Haand, heldende sig paa den anden, liggende paa en Madrats. Over ham hans 16 fædrene og mødrene (Donaps) Ahner; ved Roden af Træet hans Hjælm og Sværd“. „Paa den ene Side af en nedhængende Rulle af Effige (hans Billede) staar“:

„Den hochwohlgeborne Hr. Rabe v. Schildern, Herrn zu Lindersvold, bestaller Oberst über ein National Regiment zu Pherde unter Ihro Ko. Mayestat zu Dänemarch und Norwegen, geboren Anno 30 von dem hochadelige Haus Heminghausen zu Stift Patterborn in Westphalen.“

Paa den anden Rulle, ved Fødderne, staar:

„Gestorben Ao 1680 um Montage d. 5. Juli zevischen (mellem) 6 og 7 Uhr. Dessen Hr. Vater Hermann Bernhardt v. Schildern, Drost zu Schwabenberg und Oldenburg und Erk-Besesseur (Arveherre eller Arvebesidder) zu Heminghausen.“

Pastor Sevel fortsætter: „Paa hans Kiste findes ingen Inskription“. Denne var altsaa borttaget inden 1758, formentlig af Grev Thott, der, som bekendt, samlede paa alle Slags Antikviteter; thi den findes endnu paa Gavnø, og lyder i al sin flauue Simpelted ordret saaledes:

„Her hviler den Edele och Welbiurdige Erlig och oprigtig dydige, kiekeke och brafte Mand Salig Rabe v. Schildern til Lindisvold, Ko. Ma. Velbestaller Obriste ofver ald Rostienesten her i Danemarch. Han var barnefoed i Westphalen ndi Stift Patterborn op paa en af sin Fædernisgaard Heimchvsn (Heminghausen); Gud kaldte kam her paa Lindisvold i sin Alders 49. Aar, der mand Skref 1680, d. 5. Juli. Han levede hel christelig, skikkelig och oprigtig, doede meget gudelig och Salig, udstoed her i Verden meget ont taalmodig, bær nu Kronen i Roe og Glæde evindelig.“

*) St. Susanna er den hellige Jomfru og Martyrinde Susanne, hvis Martyrium almindelig henlægges til Aaret 295, og hvis særlige Mindedag er den 11. August. Hendes Kirke i Rom, fra det 5. Aarhundrede, er overgivet Cistencierne, hvis Hovedkloster var bygget til Kirken, der vistnok laa ligeoverfor ved Piazza S. Bernardo, hvor den Cistencierne tilhørende Kirke S. Bernardo endnu ligger. (Meddelelse af Arkitekt Uldall i Randers.)

**) Samme Laures Hansen har ogsaa støbt Kirkeklokkerne i St. Michaelskirken i Slagelse, i Ottestrup ved Slagelse og i Kastrup ved Vordingborg, men hans Navn er kun anført fuldt ud paa Klokken i Ottestrup, hvor det er paa Latin: „laurenti + iohanes“; paa Klokken i Slagelse staar „laurent“, paa Kastrup Klokke staar kun et „l“.

Der under stod følgende monstrøse Vers:

- Tro est Du bleven til din Dod — Ved Gud og ved din Jesum sod,
- Tro Kejser, Konger og hvem Du tjente, — Til Doden lod se Du oprigtig mente.
- Tro mig, som Dig, saa Gud Dig lønne — Gud lod mig (det) aldrig slaa i Glømme.
- Ja alle Dig det Nafn vil gifve: — Ertlig og tro, mens Du vaar i Lifve.
- Du stridtet tro, det vaar din Vone — Her timelig Ære, vant kisset evig Krone!
- Hans store Goedhed og Fuldkommenhed — forøger min Sorg og Gienvordighed!
- Gud samle os i Glæde der — For Sorrig vi skildtes ad Her!

Derimod fandtes 1758 Indskriften paa Fru Merthes Kiste, der dog ikke er saa vrøvlagtig som Mandens, om den end har en vis „forsoren“ Karakter. Den lød efter Sevels Afskrift ordret saaledes:

- Vil nogen spørge om, hvis Ben mand her kan finde:
- da læs: Her hviler den høyborne Oberst-Inde,
- som først saa Verdens Lys for 80 sindstyre Aar,
- Og doede salig hen paa Lindisvold — sin Gaard.
- Huis Naam: Merthe Sofie Urne — fød og baaren --
- Den gamle Urne selv af Moders Liv blev skaaren.
- Han Faders Fader var som (og) leved mange Aar —
- hvis Contrafæi og Skrift paa Lindisvold nu staur.
- Der hun var spiret af den gamle Roed og Stamme
- og havde lærdt sin Gud ved Troen at unnamme,
- med salig Obristen hun kom i Ægte-Stand,
- der hun vaar 18 Aar. Det var en tapper Mand,
- hvis Lig, du ogsaa kendt med Oyet dit besku,
- sant Born og Borneborn tilhør den salig Frue,
- som hun med Sorrig har nedsat i denne Graf,
- men mest dog sørgede, da Manden takked af.
- Med ham hun 18 Aar har delt sit halve Hierte,
- med ham hun fjorten Born har føedt med største Smerte;
- med ham hun leved her i eenig Kierlighed,
- indtil Gud tog ham hen til sig i Himmel-Fred.
- Derefter tree Gang ti og fjorten Aar sad Enke —
- den Prøfetinde lig — det kunde Hiertet krænke,
- men dog ey doede det, for Doden i Aar kom.
- Her ligger Fruen da, som Du vil spørge om! —
- Fareel ald Verden med din Pragt — og al din lunnpe Glæde,
- Paa Dig jeg kastet har Foragt; thi jeg for Lammets Suede
- nu staur med Lifsens Krone paa, hvor Jesus selv mig fryder,
- hvor Glæden ey skal Ende faa, som jeg hos hannem nyder! —
- doede den (28*) Novebris 1724.

Paa en Ligsten i Sakristiet læstes 1758 følgende:

- Patri suo Clariss. D. Christierno Joan Olim hujus
- Parochie Pastoris Vigilanti Proposito Provincie Farenensis
- Fidelissimo Qui heic Terra tegitor ejus anima ex
- hoc valle lacrymarum Emigravit Dominio 1. Advent
- MDCXXI Matri Clariss. et Margareta Bartholomæi
- Filie quæ diem Suum obiit X^{to} B. MDXIX Inluctus
- sui moderationem Spemque gloriosa resurrectionis
- indicavit Martinus Christierni Rohollinus; memini
- me moditurum et resurrecturum .

Frit oversat vil denne Indskrift lyde saaledes¹⁶⁾:

•For sin Fader, den berømmelige, højerærdige Hr. Christian Johannes, den forhen aarvaagne Præst for dette Sognekald (eller Embede) og tro Prøst over

¹⁶⁾ Datoen er ikke anført.

Fakse Herred, som her dækkes af Jorden, og hvis Sjæl af denne Taaredal er bortdraget 1. Advents Sondag 1521 — og for sin Moder, den berømmelige Margrethe Bartholomeusdatter, som endte sit Liv 10. October 1519. Til sin Sorgs Formildelse og Haab om en erefuld Opstandelse indviet af Martinus Christiansen Roholt. Jeg ihukommer, at jeg skal do og opstaa!

Angaaende Roholte Kirke oplyser Stiftsbogen af 1567:

„Rogholte Kirche hafuer 70 Decimantes*) (Tiendeydere eller Gaarde), Kirchen hafuer kuns it Huss i Rogholte, Peder Hansen iboer, tilsaaes med 2 Tdr. Hafre, skylder aarlig 12 Sk. Præsten gifuer i Cathedraticum 4 March, Studiepenge 3 March, Een øde Jord i Tystrup, for^{ne} Peder Hansen bruger“.

Angaaende Præstegaarden oplyser nævnte Stiftsbog:

„Til Præstegaarden ibdm. kan saaes i Vester Vong 1 Pund Korn, udi Nørre Vong 1 Pund Korn, udi østre Vong 2 Pund Korn; Eng 18 Læs. Halparten af denne Jord hører Ejler Grubbe (Lystrup) til; item it Hus, Christen Skredder iboer, skylder 1 March“.

„Ingen Degnestafn“.

Pastor Brandt i Roholte har 1779 indført i Roholte Kirkebog en Fortegnelse over følgende Indtægter til Præstekaldet for Bondejord, indtaget under de omliggende Herregaarde:

Af Gisselfeld svares til Roholte Præstekald 22 Rdl.; af Strandegaard for den afbrude By Fiskerhoved 22 Rdl. 3 Mk.; af Totterupholm for den nedlagde Borup Mølle og By 9 Rdl., ialt 53 Rdl. 3 Mk.

Af Kongetienden, som hører til Totterupholm, har Kaldet for dets Ringheds Skyld 12 Tdr. Byg in natura; af Kirketienden efter kgl. allernaadigst Reskript, da Kirken blev skænket til Oberst Schildern 12 Tdr. Byg in natura, ialt 24 Tdr. Byg.

Af Totterupholm (Rosendal) for Borup afbrude Mølle lidt Brænde, nu fastsat til 4 Sidlr.

Brandt oplyser endvidere, at et Vænge, som var brugt til Præstegaarden siden 1660, er frakomet i Præsten Scharvins Tid (1691—1705), „men det kan ikke vindes tilbage, da det frakom ved Dom“.

Den nuværende Præstegaards Hovedbygning er opført i Villastil i Sommeren 1878 af Pastor Wissenberg-Nielsen; den kostede ca. 7000 Kr.

Degnestavnen eller Degnebolet, som Degnens Bolig almindelig kaldtes indtil ind i det 19. Aarhundrede, er altsaa først opført efter 1567, men var dog alt oprettet inden Frederik den 3.s og Kristian den 5.s Befaling af ²³/₁₂ 1670 udgik, da der i Skødet til Axel Sehested paa Strandegaards Gods af ²³/₁₂ 1662 saa vel som oftere siden nævnes en Jacob Hansen „Degn i Roholte“ (se Godsets Embedsstand).

*) Angaaende disse 70 Tiendeydere eller Gaarde, som 1758 var svundet ind til 34 oplyser Pastor Sevel højt beklagende:

3 Gaarde i Elmue, lagt under Strandegaard	3 Gaarde (Decimanter)
2 do. i Mosebølle, 1 i Vindbyholt, lagt under Lindersvold	3 —
2 do. i Hyllinge Skovbo, „øde og afbrændte“, senere under do.	2 —
8 do. i Fiskerhoved By, lagt under Strandegaard	8 —
8 do. i Axelhoved, lagt under Lindersvold (før 1606)	8 —
3 do. og 1 Mølle i Borup, lagt under Totterupholm	4 —
8 Smaasteder med Vænger dels i Elmue og Fiskerhoved, lagt under Strandegd.	8 —

Ialt 36 Gaarde

Markbøgerne og Modelbøgerne til Matriklen af 1688 oplyser, at Borupgaarden oprettedes til Lødegård af de 3 Gaarde og Møllen i Borup By med ialt 21 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Htk. ved kgl. Bevilling af ²²/₅ 1686; men denne Gaard nedlagdes 20 Aar senere, og Jorderne lagdes da under Totterupholm eller Rosendal.

Da Degnen Olsen 1821 døde, indrettedes Degnestavnen til Bolig for Skolelæreren; den er beliggende syd for Kirken. Degnestavnen er sikkert opført af Lindersvolds Ejer, da disse ejede Kirken indtil 1673, hvad der frømgaaer af foranstaaende. — Rohlte By hører under Strandegaard Hovedgaard.

I Kongsted Sogn ejer Baroniet under Hovedgaarden Lindersvold: Lestrup By samt en Del af Eskildstrup og Hyllede Byer.

LESTRUP,

skrevet Lefstorp, Lefstrup, Læstrup, Ledstrup og Leestrup.

„Lefsthorp“, som Byen skrives i Valdemar den 2.s Jordebog 1231, antyder, at Byens Tilliggende er et „Lev“ eller „Leif“ : Arvegods, hvorpaa Torpen (af Dorf : Nybygger eller Nybygning) er opført. Den første Del af Byens Navn stammer fra Oldsproget, medens Endelsen Torp (trup eller strup) er fra Slutningen af det 12. Aarhundrede. Byen var allerede til 1231 og tilhørte, som nævnt, Kronen. Som bekendt ejede Kronen alle øde og ubebyggede Strækninger, de saakaldte „Almindinger“, og dette Arvegods eller „Lev“ er omsider bleven bebygget, rimeligst paa Kronens Foranstaltning, og Jorden ryddet for dens store Skove og opdyrket ved Lejere eller Forpagtere, Datidens Brydier, hvad Endelsen Torp bekræfter. Store Skove strakte sig nemlig fra Kysten ved Præstø Fjord langt op i Landet; endnu i en saa sen Tid som Midten af det 17. Aarhundrede hørte der til de fleste af Byens Gaarde Skov af henimod 30 Svins Olden til hver¹⁷⁾. En Del af Byen var allerede i Slutningen af det 14. Aarhundrede frakommet Kronen og hørte under Frøsløvgaard i Stevns, hvad der ses af et Skøde af ^{3/11} 1403, hvor Ejeren af nævnte Gaard, Jens Poulsen, sælger en Del af Byen tilligemed Mosebølle og Axelhoved Byer til den ansete Anders Jepsen Lunge til Gundersløvholm¹⁸⁾, og senere erhvervede de omliggende Herregaarde Gisselfeld, Thurebygaard, Bækkeskov og Lindersvold Gaarde i Byen. Kronen ejede dog endnu 1662 mindst 1 Gaard i Byen, som den da afstod ved Frederik den 3.s Skøde til Axel Sehested til Stougaard; men nogen sikker Kundskab om Byens Fordeling faas først gennem Markbøgerne af 1682. Ifølge disse ejede:

Lindersvold 4 Gaarde og 1 Hus; Gisselfeld ejede 10 Gaarde, hvoraf dog de 5 kun var Halvgaarde foruden 2 øde Gaarde fra Krigen 1660; Thurebygaard ejede 2 Gaarde, hvoraf den ene var en Fjerdingsgaard; Strandegaard ejede en Halvgaard, og Bækkeskov ejede en Fjerdingsgaard; tilsammen havde Byen saaledes inden Svenskekrigen 20 Gaarde.

De 2 „Øddegaarde“ til Gisselfeld blev ikke mere opbyggede, men deres Jorder deltes mellem Gisselfelds øvrige Gaarde i Byen; og en lignende Skæbne maa endnu én Gaard i Byen have havt, da Matriklen af 1688 kun har 17 Gaarde. 2 Gaarde i Byen brændte 1720 og blev heller næppe opbyggede; de tilhørte Thurebygaard og blev af dennes Ejer, Gehejmerraad Thage Thott, som en kort Tid ejede baade Strandegaard og Thurebygaard, forenet med Strandegaards Halvgaard og delt lige til 2 Gaarde, da Strandegaard efter Jordebogen af 1730 nu havde 2 Gaarde med 10 Tdr. 1 Skp. Ager og Engs Htk. og 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylde.

Samtidig ejede Lindersvold 4 Gaarde og 3 Huse i Byen med 16 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. og 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld. Gisselfeld ejede 8 Gaarde og 5 Huse i Byen med 39 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. samt „Fuglsangsskoven“ med 4 Tdr. 3 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld. Rosendal ejede 1 Gaard og 1 Hus med 4 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 3 Skpr. Skovskylld. og endelig ejede Bækkeskov 1 Gaard og 3 Huse med 2 Tdr. Ager og Engs Htk.

Strandegaards Ejer, Etatsraad Otto Thott, forenede ved sit Giftermaal 1732 Lindersvolds og Strandegaards Godser, saa at han nu ejede 6 Gaarde og 3 Huse i Byen med 26 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. og 2 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld. Ved Skøde af $11\frac{1}{2}$ 1762 købte han 4 Gaarde og 4 Huse af Gisselfeld med 16 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. Ager og Engs Htk. og ejede saaledes 10 Gaarde og 7 Huse i Byen med 43 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk. og ovennævnte Skovskylld; han nedlagde dog inden 1771 en af Gaardene, da Jordebogen af d. A. kun har 9 Gaarde, men nu 9 Huse. 10 Aar senere erhvervede han ved Mageskifte mod Overeven By i Snesere Sogn, $16\frac{3}{4}$ 1781, Gisselfelds sidste 4 Gaarde og 1 Hus i Lestrup med 22 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Htk. og 4 Tdr. 3 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld, samt $21\frac{1}{2}$ s. A., ligeledes ved Mageskifte, Bækkeskops Gaard samt 2 Huse og 1 øde Husplads i Bodervænge (ved Mosebølle) med 2 Tdr. Ager og Engs Htk., medens han $21\frac{1}{2}$ s. A. købte 1 Gaard og 1 Hus i Byen, tilhørende Rosendal, med 4 Tdr. 7 Skpr. Htk. og 3 Skpr. Skovskylld, saa at han nu ejede hele Byen med 15 Gaarde og 13 Huse af Hartkorn 72 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. og 6 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. Skovskylld.

Ved Udskiftningen 1796 nedlagdes med kgl. Bevilling af $15\frac{1}{4}$ 1782 endnu 1 Gaard, og Arealet deltes lige til Byens fremtidige 14 Gaarde med 5 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. — 72 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr.; paa de resterende 2 Alb. Htk. — den nedlagde Gaards Plads — byggedes 1 Hus i Stedet for det ødeblevne Hus i Bodervænge.

Af Byens Gaarde var efter Opmaalingskortet af 1781 de 6 beliggende Nord og de 8 Syd for Byens Gade; men ved Udskiftningen udflyttedes 8 Gaarde til de dem tildelte Jorder, hvilken Udflytning var tilendebragt 1805. Husenes Antal var ved Udskiftningen 13, men 1814 tilkom 1 Hus og 1824 endnu 2 Huse, saa at Byen 1825 havde 14 Gaarde og 16 Huse foruden „Fuglsangs“- eller Skovfogedhuset i Lestrup Skov; deraf var de 14 tildelt fra 4—6 Tdr. Land Jord hver, og Skovfogedhuset havde 16 Tdr. Land; ligeledes var der udlagt $7\frac{1}{4}$ Td. Land til Byens Skole, hvilken Jord købtes til Arvefæste ved Skøde af $11\frac{1}{2}$ 1865.

1862 havde Byen endnu 14 Gaarde, hvoraf 3 var frataget Jord til 3 Huse. Gaardens samlede Areal er 797 Tdr. Land med 82 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Htk. De oprindelige 14 Huse havde 70 Tdr. Land med 5 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb. Htk. Skovfoged- og Skolelod, tilsammen $25\frac{1}{2}$ Tdr. Land med 2 Tdr. 2 Skpk. 2 Fdkr. $1\frac{3}{4}$ Alb. Lestrup Skov og Hestehave $355\frac{1}{2}$ Tdr. Land med 8 Tdr. „ Skpr. 2 Fdkr. „ Alb. Htk. Ialt: 1248 Tdr. Land med 98 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{1}{4}$ Alb.

Efter Opmaalingen til Udskiftningen 1781 var Byens Areal 1263 Tdr. Land; der henligger saaledes til Byens Grund og Veje 15 Tdr. Land.

Efter Matriklen af 1844 udgør Byens Hartkorn 98 Tdr. 5 Skpr. $1\frac{1}{4}$ Alb.;

der er saaledes indvundet over 2 Spr. Hartkorn ved Udstykning og Indtagelse af tidligere umatrikuleret Jord.

Nu 1900 har Byen 14 Gaarde over 5 Tdr. Htk., 4 Parceller over 1 Td., 3 Huse over 4 Skpr., 13 mellem 1—4 Skpr. Htk., 27 uden Jord; heraf er en Parcel over 1 Td. og 7 Huse mellem 1—4 Skpr. og 9 Huse uden Jord med ialt 7 Tdr. 2 Fdkr. ¹/₃ Alb. Fæstere, alle de øvrige er Arvefæstere.

Skoven til Byen, som indtil Midten af det 17. Aarhundrede havde over 500 Svins Olden, led som almindelig stor Overlast i Svenskekrigen 1658—60; den ansattes i Skovtakseringen 1682 til 167 Svins Olden, og fik efter Matriklen af 1688 tildelt 6 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. Skovskylid. Den var den Gang delt mellem Byens Lodsejere (se ovenfor), men samledes efterhaanden indtil 1781 af Grev Thott, som indtog det meste til Fredskov; senere er den betydelig forøget ved Nyplantning, saa at Lestrup Skov, forhen kaldet Fuglesangsskoven, nu indtager et Areal af 310 Tdr. Land med 15 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. ²/₃ Alb.; og den op til Bækkeskoven stødende *Lestrup Hestehave*, Byens gamle Fællesskov, har et Areal af 45¹/₂ Td. Land med 2 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. ¹/₂ Alb. I Lestrup Skov er i 1890erne anlagt et Savværk, hvor der aarlig skæres flere 100 Favne Brænde til Salg.

Af Skovfogder ved Lestrup Skov kendes:

1) Jørgen Jensen, „Skovløber“, der var Lindervolds Opsynsmand ved dets Del af Skoven, som da kun var 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid eller ¹/₃ af hele Skoven.

2) Jacob Maymand, „Skovfoged ved Mosebølle“, vistnok Lestrup Skov, til henimod 1750, da han blev Kromand i Fru Wibekes Kro ved Stranden.

3) Anders Ebbesen i „Fuglsangshuset“ o: Lestrup Skov, nævnes i Jordebøgerne 1762—81.

4) Jørgen Hansen i „Fuglsangshuset“ nævnes 1781—93.

5) Thomas Pedersen var Skovfoged ved Lestrup og vistnok tillige ved Hyllinge Skov; han boede ved Vindbyholt og nævnes saavel i Roholte som Vejle Kirkebøger flere Gange i Slutningen af 1790erne.

6) . . . . . Brammer, „Skovfoged ved Lestrup Skov“, var hans Eftermand til henimod 1830; hans Søn var først Skovfoged ved Vejle Skov og blev senere Forpagter af Vejlegaarden.

7) Lars Pedersen var her efter Jordebøgerne fra Begyndelsen af 1830erne til 1860, da han efterfulgtes af

8) Johan Evensen, fhn. i Lou Østerskov, endnu Skovfoged ved Lestrup Skov.

Ved Opmaalingen til Landmaalingsmatriklen, hvilken fandt Sted ⁷/₁₀ 1682 ved Konduktørerne Peter og Hans Høyer, deltes Byens Jorder i Østermarken, Skovmarken og Møllemarken.

1) I *Skovmarken* mod Syd (d. A. Bygmark) nævnes Stenland, Branderø, Heslerød, Svennebjerg med Byens Tyrejord, Maglehesle og Boghvedevænget, nu indtaget under Lindersvold.

2) I *Østermarken* (d. A. Rugmark) nævnes Smedetøften, Skjoldmose, Vrangsgre, Maglebjerg, Husvænget, Græsholt, Svinemose, Hyllede Have, den Gang og endnu Skov.

3) I *Møllemarken* (d. A. Fælled) nævnes Toftagre (46 Agre), Kallehave, Langebjerg, Tidselbjerg, Hønen, Strædet (154 Agre), Puebjerg, udskiftet til 3 Parceller, Pakkebjerg og Rugvænget.

En 4. Mark til Byen var *Hullehøismarken* ved Hyllede, der var Græsningsfang for Lestrup, Hyllede, Mosebølle, Vindbyholt, Orup, St. Elmue og Roholte Byer; her kunde græsse 1050 Høveder.

Efter Engtakseringen for Fakse Herred af 1682 anføres, at der kunde høstes i samtlige Byens Marker 151 Læs Hø, hvoraf dog Trediedelen var Mosehø.

ESKILDSTRUP, OGSAA SKREVET ESCHILDSTRUP (1498)
OG ESCHILDSTRUP,

nævnes ikke, hverken i Valdemar den 2.s Jordebog eller de ældste Arkivregistraturer, saa det kan ikke paavises, at Kronen har ejet Jordegods der i Byen. Vel solgte Kronen ²⁸/₉ 1695 en Gaard i Byen til Fru Merthe paa Lindersvold, men denne maa sikkert i de nærmest foregaaende Aar være kommet under Kronen for Skatterestancer, da denne ikke ejede Gaarde i Byen ved Opmaalingen 1682. Ifølge Markbøgerne af dette Aar ejede Grevensvænge 2 Helgaarde, 1 Halvgaard, 1 Fjerdingsgaard og 1 Hus; Lindersvold ejede en ³/₄ Gaard, 1 Fjerdingsgaard og 1 Hus, Gaardene havde 40 Svins Olden; Gisselfeld ejede 3 Gaarde, nemlig en ³/₄ Gaard, 1 Halvgaard og 1 Fjerdingsgaard; Lystrup ejede 1 Halvgaard og 1 Fjerdingsgaard; Gjorsløv ejede 1 Helgaard; Søholm ejede indtil ²⁸/₁₂ 1665 den Korfits Ulfeld ²⁸/₈ 1663 fradømte Gaard, som nu købt af Kantsler Peter Reedtz til Thygestrup og Thurebygaard og senere kom under Strandegaard; og endelig ejede Universitetet 1 Halvgaard og 1 Fjerdingsgaard, altsaa tilsammen 15 Gaarde til Byen; men ved Udskiftningen fik Byen kun 14 Gaarde. Grevensvænges Gaarde i Byen solgtes ¹/₅ 1660 til Gisselfeld, saa at det nu ejede 7 Gaarde i Byen, der dog inden 1728 var sammenlagt til 4 Helgaarde og 1 Halvgaard. Gjorsløvs Helgaard kom under Vemmetofte Kloster, hvorfra den 1762 mageskiftedes til Lindersvold (se Sd. 147). Doktor Hendrich Ernstis Enke, Sofie Faber, som altsaa efter 1682 er kommen i Besiddelse af 1 Gaard i Byen, sælger ²¹/₈ 1692 1 Gaard i Eskildstrup til Fru Merthe, Lindersvold, der ved Mageskifte med Kristian den 5. erhverver endnu en Gaard i Byen foruden mere Gods i Egnen, mod 2 Gaarde i Værløse, Fakse Sogn, som Kongen udlagde til Ryttergaarde. Endelig erhverver Fru Merthe ved Skøde af ⁴/₂ 1706 en Fjerdingsgaard i Byen paa 2 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. Htk. og 1 Skp. Skovskylid af Stiftamtmand Krabbe, Holmegaard.

Saaledes ejede Lindersvold ifølge Jordebogen af 1728 i Eskildstrup By 4 Gaarde og 4 Huse med 16 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid; hertil lagde Grev Thott ved Mageskifte med Vemmetofte Kloster 1 Gaard paa 8 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Htk. samt 2 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid, og endelig købte han ²⁰/₆ 1787 en Gaard fra Rosendal med 4 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. og 2 Skpr. Skovskylid, saa at Lindersvold nu ejede 6 Gaarde og 4 Huse i Byen med 29 Tdr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. og 3 Tdr. 3 Skpr. Skovskylid, hvortil senere føjedes „Gavevænge“) med 3 Tdr. 6 Skpr. 1 ¹/₄ Alb. Skovskylid, saa at Skoven nu havde 7 Tdr. 1 Skp. 1 ¹/₄ Alb. Skovskylid.

Byen opmaales til Udskiftning af Landmaaler Lund; men da der var megen Strid angaaende Skovens Udskiftning, og Deling, foregik den endelige Ud-

*) „Gavevænge“ hørte oprindelig til en Gaard i Taageskov, som ²¹/₆ 1715 købt af Oberst Juel til Totterupholm og Strandegaard af Grevensvænges Ejers, Amtmand, Baron Wedel. Oberst Juel lagde Skoven under Strandegaards Gods. Skoven var Græsningsfang for flere omliggende Byer og var ikke ansat til nogen Skovskylid i Landmaalingmatriklen af 1688, muligen havde den deraf Navnet Gavevænge, da den jo var en Slags Gave, eftersom der ingen Afgift svaredes af den.

skiftning først 1801 ved Lund, som nu var Landinspektør*). Byen havde ved Udskiftningen 14 Gaarde og 9 Huse; heraf ejede Lindersvold de 6 Gaarde, hver med 4 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., tilsammen 29 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. samt 5 Huse, hvoraf det ene var Skovfogedhuset i Gavevænge. Ved Udskiftningen udlagdes 6 Tdr. Land til Skolen ved „Tingerup Tykke“, hvorigennem Vejen fører fra Hovedlandevejen øst paa til Eskildstrup, men selve Skolen laa i Byen, og Skolelæreren hed da Fred. Tolgreen; ved hans Død, efter 1820, flyttedes Skolen til Tornemark, hvorfra den igen i 1890'erne er flyttet til Eskildstrup.

1825 havde Lindersvold fremdeles 6 Gaarde og 5 Huse i Byen, der i 1862 var forøget med 2 Huse uden Jord.

Nu 1900 henhører under Baroniet 5 Gaarde med over 5 Tdr. Htk., 1 Gaard med omtrent 3 Tdr. Htk., 6 Huse med over 4 Skpr., 4 mellem 1—4 Skpr. samt 6 Huse uden Jord, der dog saavel Gaarde som Huse er solgt til Arvefæste med Undtagelse af 5 Huse med Jord og 4 uden Jord, som endnu er Fæstere.

Byens Areal udgjorde ved Opmaalingen 1217 Tdr. Land; heraf hører under Lindersvold 466 $\frac{1}{2}$ foruden Skovene Gavevænge og Mørkebjerg med tilsammen 210 Tdr. Land, saa at det samlede Areal er 676 $\frac{1}{2}$ Td. Land. Mørkebjerg Skov er indtaget fra Gaarden Matr.-Nr. 9, 10 og 13 ved kgl. Resolution af ²⁶/₆ 1843.

Efter Matriklen af 1844 udgør hele Byens Hartkorn 82 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 $\frac{1}{4}$ Alb.; heraf udgør Hartkornet for Lindersvolds Gaarde og Huse 35 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{3}{4}$ Alb., foruden 7 Tdr. 1 Skp. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. Skovskyl, der dog i de senere Aar er forøget ved Nyplantning med 22 Tdr. Land af Hartkorn i Td. 5 Skp. $\frac{3}{4}$ Alb.

Ved Opmaalingen 1682 deltes Byens Jorder i Lyngs- eller Kongstedmarken (d. A. Bygmark), Vester- eller Tingerupmarken (Rugmark) og Trolldykkemarken (Fælled).

1) I *Lyngs- eller Kongstedmarken* nævnes bl. a. Hundekrogen, Bag Fruens Have, Langbjerg, Store og Lille Rubjerg, Dams Elle, Fruerholm, Taasebjerg og Skalderne ved Ottingsled, hvor Bondekaptajnen Bent Ebbesen fra Brøderup blev overfalden af Hans Hjon fra Engelstrup.

2) I *Tingerupmarken* nævnes 20 Vænger ved Byen, Tofterne, Kirkebjerg, Store og Smaa Korsagre, Bønebjergsaas, Paalbæksaas, Søvnaget og Bysekaal, Ulfshøj o. fl.

3) I *Trolldykkemarken*: Skademoesaas ved Tingerup Tykke, hvor den gamle Skovridergaard laa, Sænkekærsholm, Urtebjergsaas, Tueholmsaas, Tyrebankeas, Store og Lille Tusindbjerg, Troldstykkeas, Guldagers Enge o. fl.

Til Byen regnedes 1682 „Axelved Slette“, som Grevensvænge da brugte til Kvæggæsning; her var Skov til 80 Svins Olden og Græsning til 5 Øxne; i Hestehave Skifte var 3 Svins Olden og 1 Høfdes Græsning. — „Gavevænge“ laa i Axelved Fang, der 1715 forlangtes indhegnet af Generalmajor Kristian Juel til Totterupholm og Strandegaard, som fordrede et 8 Mands Syn nedsat, „der som uvillige Dannemænd skulde skønne, hvor Vængets rette Grund og Grændse var, „forfriske“ Pælene og gøre Afstikning, hvor Grøft og Gærde med Billighed burde være“. Hans Ridefoged gør gældende, „at hans Herskab havde for eget Sølv

*) Amtmand Bielche skriver herom: „Dette Kort over Eskildstrup Bys Jorder og Skov med tilhørende Dokumenter af Landinspektør Lund er meget nødvendige at bevare for Skovens Udskiftning, som ønskes sket snarest“.

købt Vænget, saa han ogsaa maatte have Lov til at lade det indhegne“. Herimod gjorde Ridefogderne fra Lindersvold og Vemmetofte Indsigelse, og den første anfører, „at Gavevænge havde ligget i Flæde og Fæld i over 50 Aar, altsaa over den „Hævd“, som Loven fordrer, og det ukæret til Tinge og uden at Paaanke er sket“. Fangsmændene kunde ikke være tjent med, at Vænget blev indhegnet; thi naar Gudsvejr indtræffer, da søger Bæster, Kvæg og andre Kreaturer til samme Vænge for at være i Lun og Frelse“, og dertil anføre de, „at de saa maa give Afkald paa Græsningen og Vandingerne“. Generalmajoren fik alligevel et Nævn paa 8 Mand valgt til at syne, om der ikke skulde findes Spor af en ældre Indhegning. Der blev gjort Indsigelse paa Tinge mod Bøndernes „Afsigt“, og de sigtedes for „paa egen Haand at have sat Pæle uden at se efter, om der under de gamle Pæle fandtes Sten, Kul eller Stabel“, men Nævnet holdt sig til Afsigten¹⁹⁾. Muligen gjorde Generalmajoren Alvor af Vængets Indhegning; det findes i alt Fald 762 omtalt i Lindersvolds Jordebog som fredet Skov.

Søndagen den $\frac{1}{4}$, 1498 lader Bent Billes Enke til Søholm, Fru Ermegaard, optage Sognevidne paa Kongsted Sognestevne, der holdtes som almindelig paa Kirkegaarden, under Sognepræstens og 2 Dannemænds Forsæde, for at faa bevidnet, at hun havde „lod og dell wdi fellyskow (Fællesskov) og almindigh til forne Eschilstrup med de ij Gardhæ, som hwn haffuer ther, oc som Niels Porsse oc laurs Andherss nu paabor“ — hvad de 12 Dannemænd „poo theris tro, syel oc rette sannæn, bevidnede them witherligt at være“²⁰⁾.

Ifølge Fakse Herreds Engtaksering af 1682 kunde hver Gaard i Byen høste 8 Læs godt Hø, $5\frac{1}{2}$ i Markerne, 1 i Vænget og lidt mere i Bysæen, samt til hele Byen 52 Læs Mosefoder.

Ved Afløbet af Bysæen, som dannedes af den i Markbøgerne 1682 nævnte Paalsbæk, laa fra gammel Tid „en liden Vandkværn, ganske øede, kan bruges noget lidet“. Denne Vandmølle eller „Vandkværn“ er først nedlagt i Midten af forrige Aarhundrede, og omtales i Gisselfeld Tingbøger bl. a. 1721, da Eskildstrup Bymænd paa Gadestevne overbevise Anders Møllersvend om, at han har stjaalet Rug paa en Gaardmands Lo i Byen, hvorfor de dømte ham til at bøde til Tyvetønden, der var en Bøde i Øl og Brændevin; men da han ikke vil yde noget, tog de af hans Klæder til Værdi af 12 Rdl., 1 Jærngryde til 4 Sletdaler, 1 Navr til 24 Sk. og 1 Rdl. i Penge. Anders Møllersvend førte vel Sagen til Tinge, men bøjede sig nu straks for Bymændenes Dom og tilbød at give Mændene 16 Sletdaler „med Haandslag og bedendes Forlig“²¹⁾.

Af Skovfogder ved „Gave-Wenge“ eller Eskildstrup Skov kendes:

- 1) Peder Kristensen, som nævnes i Generalmajor Kristian Juels Skøde paa Strandegaards Gods 1707.
- 2) Anders Larsen nævnes i Strandegaards Jordebøger som Skovfoged ved Eskildstrup Skov i Tiden 1731—62.
- 3) Thomas Pedersen var hans Eftermand, han nævnes i Jordebøgerne 1771 til henimod 1790; 1793 er han ansat ved Lestrup Skov.
- 4) Hans Jørgen Kristensen, almindelig skrevet Hans Jørgensen, var Skovfoged i Gavevænge endnu 1834 efter Jordebogen af s. A.
- 5) Søren Larsen var her til Begyndelsen af 1840erne, da

6) Frederik Green, Søn af Gæstgiveren i Vindbyholt, var Skovfoged fra 1836—45, da han blev Skovfoged over Smedevænget og Hyllinge Skov, død hos sin Datter i Lestrup 1891.

7) Mogens Hansen var hans Eftermand; han var fhn. Skovfoged i Sjolte Skov, død 1889.

8) Kristian Andersen, Søn af Skovfoged Anders Pedersen i Sjolte Skov, er den nuværende Skovfoged i Gavevænge.

I den stærke Foraarsstorm 1894 ødelagdes omtrent den store Granplantage i Gavevænge og Mørkebjerg Skove; de omblæste Graner blev da op-huggede til Bjælker og Spær eller gennemsaveede til Brædder paa Savskæreriet ved Fakse, ligesom der blev opført et Tømmerhus i Gavevænge, hvorfra der endnu sælges Tømmer. Som Følge af foranstaaende plantes der i de senere Aar meget Gran og Fyr i disse Skove.

Af Skovfogder ved Hyllinge Skov og Smedevængeskov kendes:

1) Peder Pedersen, almindelig skrevet Per Skræder, som nævnes i Jordebøgerne 1731—67.

2) Kristen Ejlersen, boende i Kohavehuset i Hyllinge Skov, var her endnu 1793.

3) Ejler Kristensen, vistnok Søn af forrige, var her 1817.

4) Niels Ejlersen nævnes i Jordebogen af 1834; han efterfulgtes af

5) Morten Pedersen Smith, forflyttet til Lestrup 1849.

6) Frederik Green blev hans Eftermand i Smedevængeskov; han tog 1. Maj 1875 Afsked og døde paa en Udflyttergaard i Lestrup 1891.

7) Anders Pedersen, fhn. Skovfoged i Sjolte, blev hans Eftermand; han var gift med Nr. 5' Enke, Skovfoged fra 1875—97, da han døde.

8) Jens Andersen er den nuværende Skovfoged over Smedevænge og Hyllinge Skov, ogsaa kaldet Asketykken, hvor der iøvrigt er ansat en Opsynsmand.

HYLLEDE BY

nævnes heller ikke, hverken i Valdemar den 2.s Jordebog eller Arkivregistraturerne, saa Kronen har næppe ejet meget Jordegods i Byen, som derimod var delt mellem de oboende Herremænd. Saaledes ejede Korfits Ulfeld inden Midten af det 17. Aarhundrede Gods i Byen, der ved hans Fald 1663 kom under Søholm*); ogsaa Vallø og Bækkeskov ejede Gaarde i Byen, som senere kom under Jomfruens Egede og Lindersvold. De sidste Gaarde, Kronen ejede i Byen, nemlig 3 Smaagaarde, afstodes 1662 til Axel Sehested og kom saaledes under den senere opbyggede Hovedgaard Strandegaard.

Ifølge Matriklen af 1688 ejedes Byen af følgende Hovedgaarde: Strandegaard havde 2 Helgaarde, 1 Halvgaard og 1 Hus; Thurebygaard 1 Helgaard og 2 Halvgaarde, hvoraf 1 var øde; Jomfruens Egede havde 3 Halvgaarde, hvoraf 1 var øde, endvidere en Fjerdingsgaard; Lindersvold ejede en øde Halvgaard og en Fjerdingsgaard, som ¹¹/₁₆ 1673 var solgt af Bækkeskøvs Ejer, Major Axel Urne til Svogeren Oberst Schildern tilligemed Lindersvold; Lystrup ejede 2 Halvgaarde,

*) Ulfeld ejede indtil sin Død ³/₄ 1663 3 Gaarde og 1 Hus i Hyllede, da de kom under Kronen, der solgte dem til Mogens Gyldenstjerne til Søholm; hans Enke Sofie Rantzau solgte dem og mere Gods ²/₄ 1664 til Hans Ilffersen, „latine“ Skolemester i Kløge, som ¹/₄ s. A. solgte dem til Herredsskriveren i Fakse Herred, Peter Christensen i Strøby; han solgte dem ²/₂ 1665 til Kantier Peter Reetz til Thurebygaard.

hvoraf 1 var øde; Gisselfeld havde 1 Fjerdingsgaard, og endelig havde Præstekaldet i Kongsted 3 Mensalgaarde*) i Byen; ialt havde Byen saaledes i Slutningen af 17. Aarhundrede 18 Gaarde, men de 4 øde Gaarde i Byen er næppe bleven opbygget mere, og ligedan maa det være gaet til med 2 andre Gaarde i Byen; deres Jorder er blevene sammenlagde med de øvrige Gaardes, thi ved Opmaalingen 1780 af Landmaaler Lund havde Byen kun 12 Gaarde, som den ogsaa ved Udsiftningen beholdt.

Efter Jordebøgerne over Lindersvold (af 1728) og Strandegaard (1730) ejede Lindersvold 1 Gaard og 2 Huse i Byen med 6 Tdr. Htk.; Strandegaard ejede da 3 Gaarde med 16 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. Htk.; og endelig købte Grev Thott ^{30/1}, 1762 Gisselfelds 2 Gaarde og 1 Hus med 10 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 2 Alb., som senere lagdes under Lindersvold, saa at denne Hovedgaard 1771 ejede 6 Gaarde og 3 Huse i Byen med 32 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Htk., der ved Udsiftningen 1795 sammenlagdes til 5 Gaarde, alle med lige stort Hartkorn, medens Husenes Antal forøgedes til 6.

1825 havde Baroniet fremdeles 5 Gaarde, 5 Huse med Jord og 1 uden Jord. 1860 var der frataget 2 Gaarde henholdsvis 3 og 5 Tdr. Land Jord til 2 Huse, og Baroniet havde nu 5 Gaarde, 7 Huse med og 2 uden Jord. Nu 1900 hører under Lindersvold 5 Gaarde med over 6 Tdr. Htk., 1 Hus med over 7 Skpr., 6 Huse mellem 1—4 Skpr., 11 Huse uden Jord; heraf er kun 2 Huse med Jord Fæstere, alle de øvrige Gaarde og Huse er solgt til Arvefæste siden 1870.

Hyllede By opmaales til Udsiftning 1780 og udskiftedes ^{10/11} 1795 af Landinspektør N. H. Munch; hele Byens Areal udgjorde 786 Tdr. Land, og heraf udgjorde Lindersvolds Del 354 Tdr. Land med ovennævnte Htk., som ved Matriklen af 1844 forhøjedes til 35 Tdr. 2 Skpr. 2 ¹/₂ Alb.; hele Byens Hartkorn udgør efter Matriklen af 1844: 84 Tdr. 6 Skpr. ³/₄ Alb. Af Byens 12 Gaarde udflyttedes de 5 inden 1806, senere er 2 andre udflyttede; af de udflyttede Gaarde har flere Navn, saaledes under Baroniet: „Hullehøvs-gaarden“, „Vandvængegaarden“ og den forrige Bækkeskovsgaard, der tidligere kaldtes „Stræbsomhedsgaarden“, men senere kaldes Hylledegaaarden, og siden 1854 tilhørte Ejeren af Orup Mølle.

Ved Udsiftningen udlagdes „Skouhaug“ og „Gøychevænget“ med til- sammen 5 Tdr. Land samt „Gjerselsvænget“ med 4 ¹/₂ Td. Land, hvortil senere er tilkommet ved Plantning 12 ¹/₂ Tdr. Land, saa at Skoven, kaldet Hyllede Have, nu har et Areal af 21 ³/₄ Td. Land med 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 ¹/₂ Alb., hvoraf 4 Skpr. 3 Fdkr. endnu 1862 hvilede paa Baroniets Gaarde, ligesom ogsaa Hartkornet af en Tørvemose ved Kongsted Skel paa 4 ¹/₂ Td. Land med 3 Fdkr. 1 ¹/₂ Alb. var fordelt paa samme Gaarde.

Ved Opmaalingen 1682 deltes Byens Jorder i de 3 Marker: Hullehøvs- marken (d. A. Rugmark), Krasmarken (Bygmark) og Gedebergsmarken (Fælled). Af Agre eller Aase nævnes:

1) I *Hullehøvsmarken* mod Syd med 29 Aase: Tiuremandstoft, Gavns Mad, Diurs Davrekiøb, Grøn Ols Bækaas, Hestehaverne, Lappegravsaas, Maglemoseaas, Stakkebæksaas og Hylledeaaas o. fl.

2) I *Krasmarken* med 23 Aase nævnes: Kragertofte, Langbjergsaas, Nilles Enge, paa hvilke 2 sidstnævnte Steder Byens daarligste Jord fandtes, Svanholms-

*) Mensalgaard, af Mensa ∴ Bord, var Gaarde, som var henlagt til Præsternes Bord eller Underhold.

aas, Kværnageraas, hvor der forhen stod en Vandmølle, Vandvænget, Jordbrobæksaas og Gudmandsdam, Stuvs Agre. — Stuv eller Ornum kaldtes det Areal, som Enkeltmand havde opdyrket, og over hvilket han havde uindskrænket fri Raadighed.

3) I *Gedebjergsmarken* med 16 Aase nævnes: Buensaas, Bavneaa, Korsagre, Vittebæksaas, Kvindemoseaas, Vesteriby, Kokkemose, Jordmaaklingen ud mod Ottingsled, hvor Bondekaptajnen Bent Ebbesen af Brøderup paa sin Hjemrejse fra Fakse Ting overfaldtes i November 1657 af Hans Hjon fra Engelstrup i det daværende Krat og bibragtes 2 blaa Slag under det venstre Øje og 2 Huller i Hovedet²³).

I Hyllede By boede i Slutningen af det 16. Aarhundrede en berømt Bondeæt, af hvis Medlemmer nogle beklædte Embedet som Herredsfogeder og Meddomsmænd i Fakse Herred, saaledes nævnes Gudmund Lauritzen som Herredsfoged i nævnte Herred fra 1581—97, Faderen Lauritz Gudmundsen var Meddomsmand i Aarene 1569—72. Førstnævnte havde en Kongsted Præstekald tilhørende Mensalgaard i Fæste og boede rimeligvis derpaa²⁴).

SNESERE SOGN

hørte efter Valdemar Sejers Jordebog af 1231 under Kronen, dog næppe altsammen, men vel den langt overvejende Del. Kronens Besiddelser skænkedes imidlertid 1264 af Erik Plovpenning Døtre Agnes og Jutta til det af dem oprettede St. Agnete Kloster i Roskilde. Vel frakom der senere Klosteret flere af disse Besiddelser, idet nævnte Prinsesser, kede af Nonnelivet, forlod Klosteret 1272 og med Magt tog en Del af det givne Gods tilbage²⁵), som de solgte og hortmageskiftede. Dominikanernes Provinsialprior protesterede vel derimod, men der gik lange Tider, inden Klosteret fik det tilbage. Ved Erik Menveds Skøde af ²⁶10 1295, fik det dog det *meste* af det frakomne Gods tilbage, saaledes bl. a. alt det rørlige og urørlige Gods i Snesere o. fl. Byer, som Fru Sofie, Erik Langbens Enke af Langeland, havde bemægtiget sig²⁶), tvungen dertil saavel af Kongen som ved en pavelig Bulle — men dog næppe alt. Sorø Kloster beholdt saaledes Haslev By ifølge et Forlig med St. Agnete Kloster af ¹⁷1 1300²⁶); paa lignende Maade maa det være gaet med en Del af Brandeløv By, og saaledes er det vistnok ogsaa gaet med det skænkede Jordegods i Snesere Sogn; thi ifølge de ældste Arkivregistraturer vides det, at i Midten af det 14. Aarhundrede ejede Familierne Due, Lange, Ljunge, Galen, Gyldenstjerne og Tuesen meget Gods i Snesere Sogn, hvilket Gods dog i Tiden 1355—1421 for største Delen erhvervedes tilbage til Kronen.

Saaledes sælger: *Peder Mortensen Due* paa Sjællands Landsting 1355 til Kong Valdemar 10 Øræ Jordskyld i Snesere By (se 1. Del, Sd. 18).

Jepp Bassæ mageskifter til Kong Valdemar 1356 alt det Gods, som hans 2. Hustru, Ædle Tuesen, havde arvet efter sine Brødre, nemlig Jordegods i Snesere, Store Røttinge, Skovby og Smidstrup Byer (se 1. Del, Sd. 19).

Niels Esgeøen af Slægten Lange sælger s. A. Kong Valdemar Jordegode i Snesere og Smidstrup Byer (se 1. Del, S. 18).

Tue Galen sælger 1388 paa Sjællands Landsting til Cort Moltke til Rønne-

bæksholm Snegardh (Snigaard ved Aaside) med underliggende Gods i Aaside, Overeven, Snesere, Risby (i Baarse) og Hastrup (i Beldringe) Sogne²⁷).

Erik Nielsen Gyldenstjerne til Thim mageskifter 1421 med Kong Erik af Pommeren, som derved faar 6 Gaarde i Smidstrup²⁸).

Samme Erik Nielsen Gyldenstjerne havde i Pant af Klaus Kiiel (Grev Gert den Stores Søn) Jordegods i Snesere og Sneseretorp Byer, som arvedes af *Johan Olsen (Bjørn)* til Sørholm, der 1400 mageskifter det til Dronning Margrethe mod andet Gods²⁹); og endelig har vi fundet, at

Fru *Else Jensdatter Sandberg*, Jep Ljunges til Basnæs og Egede, 1474 skænker 2 Gaarde i Sneseretorp og 1 Gaard i St. Røttinge til Maribo Kloster paa Lolland, hvilke Gaarde dog 1553 erhvervedes derfra ved Mageskifte mellem Klosteret og Peder Oxe, der lagde dem under sin Hovedgaard Gisselfeld³⁰).

Imidlertid var St. Agnete Kloster gods i Snesere Sogn fra 1378 lejet af Væbneren Bøosius Karse for 3 Mark Sølv i aarlig Afgift i sin egen og sine Børns Levetid³¹). Skønt Afgiften er den samme, som staar opført i Kong Valdemars Jordebog af 1231, er Godset 1378 dog næppe saa stort som den Gang — og er det det, da viser det, at Kronen ikke ejede hele Sognet 1231, da her jo 1378 nævnes adskillige andre Jordegodsejere i Sognet.

Allerede Dronning Margrethe erhvervede af Cort Moltkes Arvinger Snegardh med tilliggende Gods, der var et selvstændigt Len, indtil det 1597 lagdes under Vordingborg Hovedlen. St. Agnete Klosters Besiddelse faldt ved Reformationen tilbage til Kronen, som saaledes en kort Tid ejede det meste af Sognet. Snart splittedes dette dog atter mellem flere af de omboende Herremænd ved de hyppige Mageskifter, som foretoges mellem Kronen og Adelen for at samle og afrunde deres Besiddelser, hvad der vil fremgaa af det følgende.

Nu ejes Snesere, Aaside, Brøderup og Sjolte Byer samt 1 Gaard i Store Røttinge af Lensbaroniet Gavnø.

SNESERE,

skrevet Snisøræ, Snesøræ, Snesøræ, Snesør, Snetzør, Snesere, Snissere og — men sjældent Snesen, Snesett, Sneserby, Sneserød og Snesered.

Vi tror nu, at Byens Navn afledes af den Form, som dens Marker havde i gamle Dage, da de, begrændset af større Vandløb i Nord, Vest og Syd, strakte sig ud imod den vestfor liggende Aaside-Bøgesø Sø som en „Øre“ eller Halvø, hvis yderste Spids mod Vest dannedes af Bakken, hvorpaa Snigaard stod, der efter Sagnet er opført af Næsekongen Sni eller Sne — deraf Navnet Snis Øre o: Snesøre, senere Snesere.

Enkelte mener, at Byens Navn skriver sig fra dens 20 Gaardbrug, og at dens oprindelige Navn har været Snesen eller Sneserby, men denne Antagelse kan vi ikke anse for rigtig, da det er bevisligt, at Byen til forskellige Tider baade har havt over og under 20 Gaarde og først ved Udskiftningen 1803 deltes til 20 Gaardbrug foruden Præstegaard, Dægnebol og Skolejord; og hvor mange Gaardbrug, Byen oprindelig havde, kan vel ingen vide noget sikkert om; tilmed tror vi, at Snigaard var til før Byen Snesere byggedes, og at den som adskillige andre Byer i Egnen skylder den nærliggende Hovedgaard sin Tilblivelse og har faaet Navn derefter. (Basnæs af Basnæsgaard, Vester Egersborg By af Egersborgens osv.)

Hvad vi har fundet angaaende Byens Historie indtil Reformationen er kun lidet, og er anført ovenfor. Ved Reformationen kom den Del af Byen, som da hørte under St. Agnete Kloster tilbage til Kronen, som beholdt det indtil ind i det 17. Aarhundrede, da en Del Gaarde i Byen er afstaaet til Ejeren af Bækkeskov, Admiral Christoffer Lindenov, for hans Udlæg til Kronen i Krigene 1643—45 og 1657—60. Mulig er allerede tidligere enkelte Gaarde i Byen erhvervet af Tønne Galle til Bækkeskov eller dennes Søn Christoffer Galle, Lensmand paa Ydernæs-gaard i Øster Flakkebjerg Herred; sidste vides allerede 1616 ved Mageskifte med Kronen at have erhvervet Jordegods i Sølperup og Sjolte Byer her i Sognet²³⁾, hvilket iøvrigt indtil 1548 havde været i Peder Oxes Besiddelse og af ham var afstaaet til Kronen.

Efter Admiral Lindenovs Skøde af ²⁴⁾1672 til Svigersønnen Axel Urne ejede Bækkeskov 7 Gaarde og 3 Huse i Byen; Snesere Kirke med dens Til-liggende, 3 Smaagaarde i Byen, hørte i Slutningen af det 16. Aarhundrede under Raunstrup, men var forpagtet af Bækkeskov²⁵⁾; faa Aar efter maa den være solgt til Gisselfeld, da Adam Levin Knuth 1692 skænkede 1 Gaard i Træløse og 1 i Gjelsted til Snesere Kirke²⁶⁾. Efter Markbøgerne af 1682 var Byen delt mellem følgende Ejere:

Kronens Part (henlagt til Prins Georgs Livgeding: Vordingborg Slot): 7 Hel- og 4 Halvgaarde, hvoraf den ene forhen var Vandmølle, med 51 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk.; 7 Hel- og 3 Halvgaarde samt 3 Huse med 58 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. Ager og Engs Htk. tilhørte Bækkeskov; 1 Helgaard tilhørte Hammer Kirke (købt ²⁷⁾1684 af Knud Thott, Gavne) med 8 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Ager og Engs Htk.; 1 Helgaard Rønnebæksholm (Snigaards Part af Byen) med 13 Tdr. 2 Skpr. 1 Alb. Ager og Engs Htk.; 1 Helgaard Vordingborg Latin-skole med 8 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. Ager og Engs Htk.; 1 Helgaard til Præstegaarden havde 8 Tdr. 1 Alb. Ager og Engs Htk.; 1 Gaard tilhørte Degnebolet, hvorunder dreves noget af Kirkens Jord med 5 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. Ager og Engs Htk.; endelig havde det ene af Kirkens 3 Huse 2 Fdkr. Ager og Engs Htk.; ialt 24 Gaarde foruden Præstegaard, Degnebol og Byens Huse med tilsammen 153 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. Ager og Engs Htk.

Ved Prins Georgs Død 1708 faldt hans Andel af Byen tilbage til Kronen, dog først 1714. Kort efter købtes Bækkeskovs 10 Gaarde tilligemed Kirken til- bage til Kronen, dog ikke, som de andre Kronens Byer i Sognet, for at udlægges til Ryttergods, som de en kort Tid havde været, indtil Prins Georg erholdt Kronens Part af Byen, men for sammen med de vestlige Byer i Sognet at belægges med Landsoldater efter den af Frederik den 4. ved Forordningen af ²⁸⁾1701 lagte Plan for Indretningen af Landmilitiisen.

I Sognets Kirkebøger fra den Tid nævnes da ogsaa mange „Landsoldatis“ i Snesere, Aaside og Overeven Byer, foruden mange Underofficerer, særlig i Snesere By, foruden Officererne, Løjtnanterne Logrell og Leistmann, der efter hinanden beboede Gaarden, nuværende Matr.-Nr. 17.

Fra 1714 til henimod 1740 ejede Kronen hele Byen med Undtagelse af 2 Selvejergaarde, da baade Rønnebæksholms store Gaard saa vel som Hammer Kirkes tilliggende Gaard omtrent 1710 var erhvervet, sidstnævnte for Skatterestancer²⁹⁾.

²⁴⁾ Dokumentet i Gavne Godsarkiv.

Kronen solgte nu Snesere Kirke med tilliggende Jordegods, 3 Smaagaarde og 3 Huse, til Etatsraad Peter Helt i Kjøbenhavn, som i alt Fald 1742 ejede Kirken til mindst 1751, da den atter kom i Kronens Besiddelse, og hele Byen igen var samlet herunder. Ved Frederik den 5.s Gave 1753 til sin Finantsminister Otto Thott til Gavnø af Blangsløv By m. m. fulgte den, Hammer Kirke tidligere tilhørende, Gaard i Snesere dette Gods (se Sd. 145), og ved det faa Aar efter begyndende Salg af Ryttergodset, solgtes ved Købekontrakt af ¹³/₁₀ 1761 Snesere med flere omliggende Byer, saavel i Snesere som Hammer Sogne, til nævnte Grev Thott til Gavnø, som ogsaa 1772 erhvervede de 2 gamle Selvejrgaarde i Byen, saa at fra den Tid hele Snesere By siden uafbrudt har hørt under Gavnø Hovedgaard Lindersvold, indtil den efter 1872 er bortsolgt til Arvefæste med Undtagelse af 2 Huse med og 2 uden Jord, som endnu er Fæstere.

Efter Jordebogen af 1775 udgjorde Byens Hartkorn, nu fordelt paa 11 Hel- og 8 Halvgaarde — altsaa under „Snesen“ — samt 1 Hus i Byens afdrevne Skov i Overdrevet, nu Matr.-Nr. 35 a med 6 Skpr. Htk., ialt 140 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 2¹/₂ Alb., foruden Præstegaard og Degnebol med 11 Tdr. „ Skpr. 3 Fdkr. 1¹/₂ Alb., ialt Hartkorn 151 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. „¹/₂ Alb.

De 2 Tdr. 3 Skpr. Hartkorn, som Byen nu har mindre end ved Ansættelsen af Matriklen 1688, skriver sig sikkert fra et Stykke Jord ved Aaside Skel — „Bagerste Humleskovsaas“ — 3 Vænger, „der tilhører Aaside Mænd“, nævnt i Markbøgerne af 1682, som er bleven afstaaet til Aaside ved Byens Rebning enten 1753 eller 1774.

Samtidig udgjorde Skovskylden til Byen 1 Td. 1 Fdkr. 1 Alb. mod 1 Td. 5 Skpr., som Skoven ansattes for ved Skovtakseringen 1682. Byens Huse udgjorde 1775, foruden de 5 Mensalhuse til Præstegaarden, 15, altsaa ialt 20.

Ved Opmaalingen af Byens Jorder i Sommeren 1779 af Landmaaler C. Trojel deltes Byens Jorder efter det af Vitus Edinger optagne Kort til 20 Bøndergaarde med lige stort Hartkorn, som Byen ogsaa erholdt ved Udskiftningen, der foretoges af Overlandinspektør, Kammerraad Unsgaard den ²⁹/₉, 1803. Samtidig udlagdes 68¹/₂ Td. Land i østre Overdrev til Byens nu 17 Huse.

1825 havde Byen sine 20 Helgaarde og 1 bebygget Kirkejord, 17 Huse med Jord, foruden 5 jordløse Huse; af Husene var da 12 udflyttede til de dem tildelte Jorder i Overdrevet, hvilket var sket i Tidsrummet mellem 1806—20.

1862 havde Byen 22 Gaarde med over 1 Td. Htk., foruden Præstegaard og Skole, 19 Huse med Jord, 4 Huse uden Jord og 12 Familier i Lejehuse.

Nu 1900 har Byen 21 Gaarde mellem 3—10 Tdr. Htk., 5 do. mellem 1—3 Td., 11 Huse med over 4 Skpr., 17 Huse mellem 1—4 Skpr., 31 Huse uden Jord, hvoraf kun 2 Huse med og 2 uden Jord er Fæstere, medens den øvrige By er solgt til Arvefæste. Kommunen ejer 2 Huse i Byen, indrettet til 8 Beboelser.

Ved Matriklen af 1844 paaignedes Byen: 161 Tdr. 6 Skp. „ Fdkr. 1 Alb. upriviligeret Hartkorn og 11 Tdr. 1 Skp. 1¹/₂ priviligeret do. (Præstegaard og Skolelod). Tilsammen 172 Tdr. 7 Skp. 2¹/₂ Alb. Ager og Engs Htk.

Skoven til Byen er nu aldeles afdreven.

Ved Opmaalingen til Matriklen af 1688, som for Snesere By fandt Sted d. ²/₁₀ 1682 ved Konduktørerne Hans Bendtsen og Elias Hendrichsen, deltes dens Tilliggende i de 3 Marker: Hestehavevængen, Kirkevængen og Sømarken.

Af Agre eller Aase nævnes i

1) *Hestehavevangen* eller *Delhøvsmarken* mod Syd: Østre Skovagre, Bøgebjergsagre, Trolleskovsagre, Skovagre, Røgleagre, Tjørnehøvsagre med Kongens Kilde, Delhøvsagre, Drevskovsagre, Risby Hule o. m. fl.

2) I *Kirkevangen*, mod Nord og Vest, nævnes: Tyreholmen, Hanesten, Fiskeparksagre (paa Præstemarken), Kirkevænget, Øllebrøds Tol, Humleskovsagre, Ravnebjergsaas, Burrebjergsaas, Bengebjergsaas, Søholm, Kværnagreaa, Spangsagre, Skovtykken — „ringe Avrejord, som saas i 2 og hviler i 15 Aar“, bagerste Humleskov, hvor Aaside Mænd havde 3 Vænger o. fl.

3) I *Sømarken* eller *Tjørneskovsmarken* mod Øst nævnes: Røgleagre, Tjørnehøvsagre, Aalevodsagre, Herlufsholmsagre, der synes at antyde, at Herlufsholm har ejet Jord her; Brøllenshøfd, Gale- og Sunde Raads Agre, Bregneraadagre — „ond Avrejord, som saaes i 2 og hviler i 18 Aar“; Bagrisene med 72 Agre opdyrket Skovjord.

Forretningen har følgende Paaskrift: „Jorden til Degnen (Vitus Hansen Schreiber) er baade til Degnen, Kirken og Vordingborg Skole; af sidste svares Afgift“. „Snesere By har ikke Jordfællesskab med nogen anden By i Sognet“. „Bønderne have fri Gierdsel, ringe Stafrehugst, men ikke fornøden Ildebrand“.

Efter Engtakseringen af samme Aar angives den samlede Høhest i Byens 3 Marker til 125 Læs godt Hø og 48 Læs Mosefoder. I 7 Vænger til Byen høstedes 6 Læs godt Hø.

Angaaende *Skoven* til Byen vidner Navnene: Skovagre, Trolleskovsagre, Drevskovsagre og Hestehaugen om, at der Syd for Byen har været betydelig Skov. Denne Del af Skoven angives i Markbøgerne 1682 at være lagt til Prins Georgs Bønder og Hammer Kirke; den kaldtes senere „Kongens Friskov“, var sammen vokset med Baarse Vesterskov og strakte sig over Gaardene nu Matr.-Nr. 18—23, men var tættest paa Gaardene nu Matr.-Nr. 20 og 21, hvor et Led — „Skovledet“ — minder om Adgangen dertil. Den benyttedes i forrige Aarhundrede særlig til Græsgang for gamle Heste, deraf Navnet „Hestehaugen“, og til Ungkvæg, sjældnere til Svin, da den vanrøgtet, som den var, kun gav liden Olden. I Taksationsforretningen af 1798 over Byen efter Kammerherre Reedtz-Thotts Død omtales den saaledes: „I Snesere Skovs Græsgang findes hist og her noget Tjørn, men af saa ringe Betydning, at Bymændene kun deraf hver faa en liden Del“. — „I det østre Hjørne (ved Skovbygaard) findes dog nogle enkelte Bøgetræer af Tykkelse som Vognstænger“. I Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede brugtes det næsten 200 Tdr. Land store Areal kun til Græsning for Byens Ungkvæg og Smaakreaturer: Faar, Lam og Gæs, og i dens dybe Moser: „Sortemose“, „Tvedemose“, „Smedemose“, „Tyvekrogen“ og „Søndersænk“, er der funden mange Skeletter af Heste og Ungkvæg, som er omkomne her. Den fraskildtes Bymarken ved *Vildbanegrøften*.

„Skovstykkerne“ og „Humleskovsagre“ (ved Aaside og Torp Skæl), men især „Tjørneskovsholmen“, „Bagrisene“ og „Brøderup Græsgang“ eller „Overdrevskoven“ melder om en lignende Storskov nord og øst for Byen af mindst 200 Tdr. Lands Udstrækning. Den var fraskilt den dyrkede Del af Bymarken ved et Sten-gærde, hvoraf der endnu findes Levninger, foruden Spor af den gamle Skovvej. Den havde en større Bestand af Bøgetræer, og angives i Taksationen af 1682 at have 25 Svins Olden. Meget gamle Folk kunde 1870 erindre, at i Aarhundredets Begyndelse fodredes Svinene paa Skoven med Avner og Affald fra Sædens Rens-

ning. Endnu findes paa Bakkens Affald mod „Hulebæk“ en smuk lille Skov paa 5 Tdr. Land med flere Ege- og Bøgetræer i god Vækst; men i gamle Dage strakte Skøven sig fra Snesere Torp Skæl langs Hulebæk op over de nuværende Huslodder (Overdrevet) til St. Røttinge Marker, hvor den kaldtes „Tjerneskoven“. Efter førnævnte Taksation af 1798 havde „Overdrevsskoven“, som den her kaldes, kun 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld og benyttedes ligeledes til Græsgang for Heste og Ungkvæg. Paa den afdrevne Skovs Grund fandtes 1775, muligens længe før, et Hus, kaldet Byens Vogterhus, som efter Jordebogen af d. A. svarede 5 Rdl. 2 Mk. i Leje af den afdrevne Skovjord, der ansattes til 6 Skpr. Skovskylld (nu Matr.-Nr. 35 a).

Her findes en Mose, som oprindelig har været Sø, kaldet Baringen, af 20 Tdr. Lands Størrelse med god Tørveskær, og hvor der endnu findes en Mængde Skaller af Blaamuslingen, ligesom der er opgravet en Mængde Flinteredskaber paa Marken deromkring, et Bevis for, at Stedet har været Opholdssted for Urtidens Beboere, som hentede en Del af deres Føde fra Søen. Ved dens vestlige Side findes et bundløst Morads, kaldet „Djævelens Hul“, hvor der ligeledes er fundet mange Skeletter af Kreaturer, som her have tilsat Livet.

„Overdrevsskoven“ tilhørte Bækkeskovs Bønder i Slutningen af det 17. Aarhundrede. I Lindenovs Skøde til Svigersønnen, Axel Urne, nævnes en Jacob Skiötte (Skytte) i Snesere, som gav 10 Sk. i Kaldspenge.

Af Skovfogder ved Snesere Skove nævnes Hans Pedersen (død 1708), Anders Jensen og dennes Eftermand, Christen „Skoufougit“, død 1740; han var vistnok Byens sidste officielle „Skoufougit“; Jens Pedersen, som nævnes 1775 i Godsets Jordebog, havde maaske Opsyn med Skovens Rester. Efter en gammel „Skattekvitteringsbog for samtlige Snesere Bymænd“ fra 1737—81, androg Byens Skovskylldsafgifter fra 3 Mk. 4 Sk. (1737) til 1 Rdl. 1 Sk. (1781) foruden Skattekorns-paabud, som tilkom 1760 med 2½ Fdkr. Rug, 2¼ Fdkr. Byg og 2 Skpr. Havre, hvilke sidste Afgifter viser, at Skoven alt den Gang til Dels var afdrevet, opdyrket og besaaet.

Efter Skovtakseringen 1682 havde Byen ialt 38 Svins Olden, der i Matriklen 1688 beregnedes til 1 Td. 5 Skpr. Skovskylld, men dog senere blev nedsat, og i Jordebogen af 1780 opgives til 1 Td. 1 Fdkr. 1 Alb.

Ved Skovtakseringen 1682 var Skovskyllden fordelt saaledes:

Prinds Georgs Gaarde til Byen 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld; Bækkeskovs Gaarde til Byen 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld; Rønnebæksholm 2 Skpr. Skovskylld (senere under Bækkeskov); Hammer Kirke 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld (Drevskov); Vordingborg Latinskole 2 Skpr. Skovskylld; Præstegaarden 2 Skpr. Skovskylld; Degneboet 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld. Ialt 1 Td. 5 Skpr. Skovskylld.

I Sømarken ligger Snesere Sø — ved Udskiftningen 19½ Td. Land, men nu kun 18½ Td. Land stor, temmelig højtliggende med en Dybde af en halv Snes Alen. I Søen er noget Fiskeri af Gjedder, Aborrer, Aal, Karudser og Sudere. Til Søen knytter sig Sagnet om Svenskernes Drukning ved Gøngehøvdingen Svend Povelsen, som i Krigen 1658—60 boede i Snesere, samt om et Slot, der formodet Herremandens Ugudelighed sank ned i Søen. Sagnet fortæller, at han havde iført et Svin sin Kones Klæder og lagt det i Sengen, hvorpaa han lod hente Sognets Præst, foregivende, at hans Hustru laa for Døden, hvorfor han bad Præsten skyndsomt meddele hende Sakramentet, altsammen for i Forening med sine Svirebrødre at gøre Løjer med Præsten. Denne opdagede dog den frække Spot og truede Herre-

manden med Himlens Straf, hvis han ikke omvendte sig; men Præsten lønnes kun herfor ved Herremandens og hans Svirebrøders raa Latter; dog næppe havde Præsten forladt Slottet, førend det sank ned med alle de ugudelige.

I klart Vejr vil flere Fiskere ikke alene have set den stensatte Vej, som førte ud til Slottet, „men dette selv med Mure og Spærværk i Søen“.

¹⁶⁷⁵ 1303 stadfæster Erik Menved Peder Niclessens og 13 andre Herremænds („der vare Samejere af den ferske Sø i Snesøer“) Rettigheder for dem selv og Arvinger, „at de maa bruge den, som de havde gjort fra Arilds Tid“³⁵).

Snesere Sø maa da have været en attraaet Besiddelse, siden saa mange havde Part i den, en Ret, som disse endog ønsker udvidet til deres Efterkommere. Monstro der var stort Fiskeri i Søen — eller stod den Gang Sagnet Slot i Søen?

Af de højeste Bakker paa Snesere Marker skal nævnes:

„Dellehøi“, ret syd for Byen, hvorfra der haves en særdeles smuk Udsigt over denne. Sagnet vil vide, at denne „Høv“, s: Høj, i gamle Tider har huset Underjordiske, som havde meget Samkvem med Beboerne i den nedenfor liggende Gaard — ikke til Skade for dem. I „Bengebjerg“, nordøst for Byen, og i den nedenfor liggende „Ravnemose“, er der fundet mange Menneskeskeletter, vistnok hidrørende fra Svend Povelsens Kamp med Svenskerne i Præstegaarden og øst ud af Byen i Krigen 1658—60³⁶). Bengebjerg er Byens højeste Punkt, og paa dets Top knejser nu et Generalstabsmærke. I „Galgebjerg“, sydøst for Byen, er der ved Grusgravning for en 40 Aar siden fundet en Mængde Menneskehoveder og øvrige Menneskeben, hvad der i Forening med Bakkens Navn antyder, at her forhen har været et Rettersted.

Vest for Byen, nær Byens Tørvemose, findes en Lang- og en Runddysse, Begravelser fra Hedenold, som fredes af Ejeren.

Kirkejorden til Snesere Kirke var beliggende i alle Byens 3 Marker paa de nuværende Gaarde Matr.-Nr. 4, 8 a, 17 og 23, og udgjorde ved Byens Opmaaling 220,100 Kv.-Al., foruden Anpart i Græsningsmarkerne, hvorfor Kirken udlagdes en samlet Jordlod, Matr.-Nr. 24, paa omtrent 19 Tdr. Land op til Gaarden Matr.-Nr. 17, som da havde Kirkejorden i Fæste; den er 1871 købt til Arvefæste af Ejeren af Matr.-Nr. 17.

Ved Opmaalingen 1779 af Landmaaler C. Trojel udgjorde Byens Jorder 1592 Tdr. Land, deraf udgør Ager og Eng 1444 Tdr. Land. Tørvemosen til Byen 16¹/₂ og Snesere Sø 19¹/₂ Td. Præste- og Degnejord, som udskiftedes 1780 ved V. Edinger, 77¹/₂ Td. Ld. Byens Grund og Veje udgøre saaledes 15¹/₂ Td. Ld.

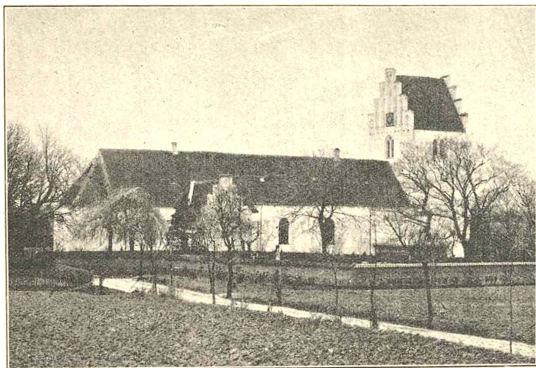
Efter at have omtalt Byens Tilliggende vende vi tilbage til selve Byen og begynde da med.

KIRKEN,

som er beliggende i den nordvestre Udkant af Byen. Dens vestlige Halvdel er fra Slutningen af det 12. Aarhundrede og for største Delen opført af raat tilhugne Kampesten, der flere Steder træder frem i Muren, særlig indvendig. Den østlige Halvdel, hvis Mure er ¹/₂ Alen lavere, er opført af Mur- og Kridtsten, undtagen Koret, der ender i en Absis, som er opført af almindelige Mursten. Denne Del af Kirken skal efter Sagnet være opført af den sidste Lensmands Døtre paa Snigaard, der herfor nød Lenets Indtægter til deres Død, medens Sagnet lader Munkene i St. Peters Kloster i Næstved opføre den oprindelige Del af Kirken. Taarn og Sakristi,

som har ensartede Hvelvinger, er sikkert fra samme Tid og opført en Snæs Aar efter Reformationen, da Kirkens ældste Klokke er fra 1558.

Kirken er oprindeligt opført i Rundbuestilen eller den romanske Stil, hvad der fremgaar af flere tilmurede Døre og Vinduer, særlig paa Kirkens Nordside; senere er disse ombyggede i Spidsbuestil*). Hvelvingerne i den oprindelige Del af Kirken er af en skøn regelmæssig Bygning, og Hvelvingsbuerne ender ved Pillerne i Menneskeansigter, et Bevis for Kirkens høje Alder.

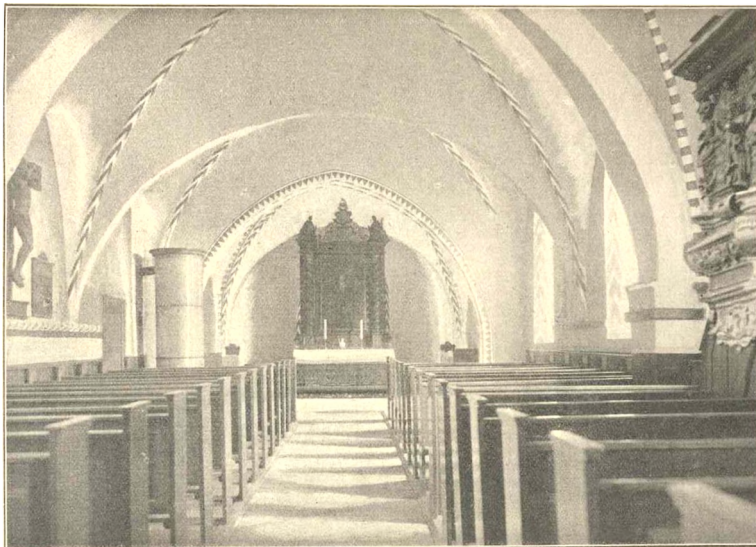

Kirkens Ydre.

Indtil 1845 var Indgangen til Kirken ad et Vaabenhus i Syd; dette nedreves og en ny Indgang aabnedes gennem Taarnets vestre Mur. Taarnet omdannedes nu til Vaabenhus ved at fraskille det øvrige Kirkeskib ved en svær Mur.

Indtil 1789 var Kirken tækket med et Blytag, som da ombyttedes med Tegl. Kirkens Vinduer var indtil 1807 lave og smaa med Blysprosser og sad højt oppe; men da Kirkesynene 1805—07 klager over, „at Kirken trænger til mere Lysning“, blev der indsat høje og store Vinduer, fremdeles i Rundbuestil.

*) Ved Undersøgelser af Arkitekt Lemche, Kjøbenhavn, i Efteraaret 1901 i Anledning af en paatænt Restauration af Kirken, blev flere af de tilmurede Vinduer og Dørpartier omhyggelig undersøgt, og fandtes der da Levninger i Muren af de gamle Vinduskarme, ligesom Vinduernes Bygning fremviste Lysningsvidde saavel udad som indad i Kirken fra Midten af Muren. Arkitekten paaviste ogsaa en Indgang i den nordre Mur lige over for Indgangen i den søndre. Han forment, at der forhen i Nord havde været et Vaabenhus med Indgang for Kvinderne, der senere forstærredes og omdannedes til Kirkens Korn- eller Tiendehus, hvor Kirkens Tiendekorn til dennes Vedligeholdelse oplagdes. Senere blev dette Hus omdannet til Kirkens Materialhus; som saadan erindres det endnu anvendt af gamle Folk, da det først nedreves 1845. Levninger af dets Fundamenter findes endnu ved Gravning. Ligeledes paaviste han, at Kirken har været forsynet med et mindre Taarn før Reformationen, og at det nuværende Taarn, vest for det oprindelige, tildels er bygget paa Murene af dette, der træder ca. 2 Alen mod Vest ind i Taarnets nordre og søndre Sider. Hvelvingerne er tilkomne i det 14. eller Begyndelsen af det 15. Aarhundrede, da Kirken forhen havde Brædeloft.

Kirkens Indre,

Disse afløstes dog 1837 af Jærnvinduer i Spidsbuestil, 3 i nordre og 6 i søndre Side af Kirken. Kirkens indvendige Længde, Taarnet medregnet, er 74 Alen lang, Bredden er i Koret $11\frac{3}{4}$ Alen, men bliver smallere mod Vest, saa at den i Taarnet kun er $10\frac{1}{4}$ Alen. Hvælvingernes Højde er 10 Alen, i den store og anseelige Korhvælving lidt højere.

Koret med Absis er 16 Alen langt, 7 Alen fra Kordøren til Alterets Knæfald, dette med Alter 5 Alen, og Korrundingen bag Alteret 4 Alen.

Skibet er $45\frac{1}{2}$ Alen langt, har 5 Hvælvinger, og fraskiltes Koret ved en smuk Triumfbue ved Restaurationen 1878.

Indtil 1845 fraskiltes Koret fra Kirkeskibet ved et højt Trægitter med Træværk over; en lavere Korsranke, et Jærngitter, vil blive anskaffet i den nærmeste Fremtid efter Løfte af Kirkeejeren.

Taarnets Længde fra Øst til Vest er $12\frac{1}{2}$ Alen; dets Højde er 37 Alen, det har Kamgavle med Blindinger og dobbelte Lydhuller til alle 4 Verdenshjørner, men bliver f. T. (1902) tildels ombygget.

Sakristiet, paa Kirkens Nordside, med Indgangsdør til Kirken, lidt nedenfor Koret, er $8\frac{1}{2}$ Alen langt, $5\frac{1}{2}$ Alen bredt, med Krydshvælving af $6\frac{1}{2}$ Alens Højde og med Vinduer i Øst og Vest.

Ved Restaurationen 1878—80 dekoreredes Hvælvingsbuerne, Triumfbuen og Vinduesnicherne i en let teglstensrød Farve, og den store, lyse Kirke fremtræder nu i en ædel og tiltalende Skikkelse.

Alteret er forstørret 1727. Det gamle Alterbord af Eg med tarveligt Snitværk danner det inderste Parti, og er fra den katolske Tid.

Altertavlen, med Maleri af Henrich Krock, forestillende Jesu Korsfæstelse med Herrens Moder, Apostlen Johannes og Marie Magdalene ved Korsets Fod, har snoede Piller med forgyldte Sokler og Kapitæler, og bærer foroven 2 siddende Figurer, den ene holdende en Stang med Jordgloben, den anden en Palmegren, Symboler paa den stridende og sejrende Kirke. Imellem disse Figurer er anbragt et kronet Skjold med Frederik den 4.s og Dronning Anna Sofies Navnetræk, og derunder er i et 8-kantet Felt anbragt Aarstallene 1727 og 1880. Under Maleriet findes Indskriften: „Saa eskede Gud Verden osv.“ (Joh. 3, 16).

Paa Alteret findes 2 almindelige Messinglysestager.

Kalk og Disk, indvendig forgyldte, med Kristian den 6.s — og Brødæskan med Frederik den 4.s kronede Navnetræk — er af Sølv. De 2 første bærer Aars-tallet 1732, den sidste 1725.

En mindre Kalk og Disk i Futral med Indskriften H. R. T. og A. B. M. W. (Kammerherre Holger Reedtz-Thotts og Hustrus Navne) opbevares hos Sognepræsten og bruges til Hjemmeberettelser.

Gelænderet omkring Alteret er anskaffet 1845 og bærer den forrige Kirkeejers og Hustrus Navne. *Knæfaldet*, udstoppet og med rødt Plyds, er anskaffet 1896. *Attergulvet* er belagt med et Tæppe.

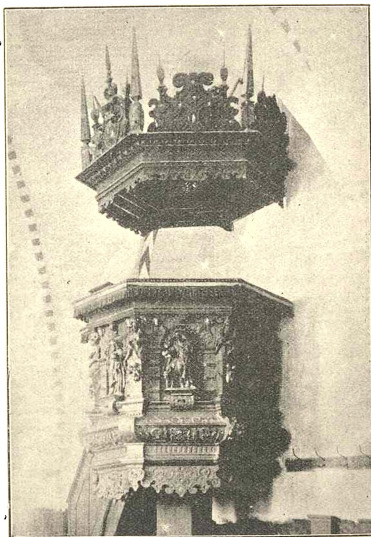
Døbefonten af Granit og med Tovslyngninger, er delt i 4 rundbuede Felter og har paa Felten mod Øst i Randsiringen et lille Billede af den korsfæstede. Døbefadet af 1622, med en springende Hjort i Bunden og Vindru eklaser paa Randen, er anskaffet af Lensmanden paa Vordingborg Slot, Palle Axelsen Rosenkrantz.

Kirkesangerens Stol med Aars-tallet 1575 er med udskaaet Snitværk, der-

iblandt en Ridder i Harnisk. Lige over for paa Kirkens Nordside er en lignende Stol, men af almindelig Arbejde, til Kirkeejeren.

I Skibet findes 22 Mands- og 21 Kvindestole af en gammel og ubekvem Konstruktion.

Prædikestolen fra Kristian den 4.s Tid med rigt og dygtigt Snitværk, malet som antikt Eg og tildels forgyldt, er skænket Kirken af Domprovst Holger Clausen Gagge i Roskilde, Ejer af Frøsløgaard i Stevns (død 1626), hvis Vaaben og Aars-tallet 1616 den bærer. Den har i de 5 Nischer: Kristusfiguren (i Midten) og de

4 Evangelister; til højre for den: Matthæus og Markus og til venstre: Lukas og Johannes, alle med deres Sindbilleder. Paa de 6 Piller, som begrænse Nischerne, er anbragt Figurer, forestillende Aarvaagenhed, Bøn, Retfærdighed, Kærlighed, Tro og Sejr. Foruden Domprovst Gagges Vaaben findes Kristian den 6.s og Dronning Sofie Magdalenes kronede Navnetræk, anbragt ved Restaurationen 1732.

Endelig findes en sjælden forekommende Indskrift eller Omskrift: P. R. V. S. I. M. omkring følgende Billede: En Haand holder en Stang, opad hvilken 2 Slinger snoer sig, øverst paa Stangen sidder en Due. Denne Indskrift er af

Kammerherre Worsaa læst saaledes: „Prudens ut serpens — Simplex ut Columba“
 o: Værer snilde som Slanger og enfoldige som Duer — med Hensyn til Prædike-
 embedet. Andre Lærde anse Billedet for et gammelt Treenighedsbillede, hvor
 Haanden, som holder Stangen, er Gud Fader, Duen Helligaanden, og Stangen med
 Slangerne Korset eller Kristus; og Omskriften skal da læses med Hensyn til 4.
 Mosebog 21. Kap., 5.—9. V. (Ligesom Moses ophøjede Slangen i Ørkenen osv.)
 saaledes: Peccatum, Radix, Vulneris, Salus, Jesus, Mundi o: Synden, Roden
 (til) Saaret, Jesus, Verdens Frelser. Prædikestolen anses af Kunstkere for at
 være særdeles smuk.

Lydhimlen bærer Kristian den 4.s kronede Navnetræk og det kristelige
 Monogram J. H. S. — Ihesus hominum Salvator o: Jesus, Menneskets Forløser.
 Paa Lydhimlens Underside findes et forgyldt Solbillede.

I den øverste Hvælving af Kirkeskibet findes paa Væggen mod Nord et
 meget tarveligt, men stærkt naturalistisk, udskåret Billede af den korsfæstede,
 medens selve Korset, der er fra den katolske Tid, er af større Kunstværk. Dets
 4 Arme ende i cirkelformige Udskæringer saaledes: øverst Ørnen, Apostlen Johannes'
 Sindbillede; paa højre Arm: en gammel Mand i stort Gevandt, Matthæus' Sind-
 billede; paa venstre Arm: en vinget Løve, Markus' Sindbillede. Korsets lange
 Arm bærer Spor af en lignende Udskæring, hvor Apostlen Lukas' Sindbillede har
 været anbragt, men dette Billede findes nu ikke mere.

Under Krusifikset findes en Tavle med Indskriften: „Han døde for alle,
 paa det, at de, som leve, herefter skulle ikke leve sig selv, men han, som er død
 og opstanden for dem“ (2. Kor. 5, 15).

Orgelet, der har 6 Stemmer, er anbragt paa et Pulpitur i nederste Hvælving
 over Indgangen. Det er anskaffet 1841 af Kirkeejeren og Menigheden i Forening,
 og er bygget af Orgelbygger Scharff i Kjøbenhavn.

I Taarnet findes et gammelt Taarnur fra Slutningen af det 17. Aarhundrede,
 repareret 1885. Det var i sin Tid indrettet til at vise Tiden inde i Kirken, nemlig
 paa en Urskive i Hvælvingen ligefor Prædikestolen, men denne sammensatte
 Mekanisme var borttaget allerede 1807, da det i Kirkesynet for nævnte Aar an-
 føres: „Uret burde indrettes, som forhen, til at kunne vise Tiden inde i Kirken“.

Endvidere findes i Taarnet 2 udmærkede Kirkeklokker. Den største har
 Indskriften: „Si Deus pro nobis — Qvis contra nos. — Verbum Domini manet
 internvm — Initivm sapientiae timor Domini“ o: „Er Gud for os, hvo kan da
 være imod os“ — „Herrens Ord forbliver til evig Tid“ — og: „Herrens Frygt er
 Viddoms Begyndelse“ — samt: „Anno Domini MDLVIII (1558) bløf jeg støbt af
 Lavris Massøn y Kjøbenhavn Ten menige Sneser Sone-Mend til Nøt og Gafn“.

Paa den mindre Klokke staar: „Anno 1609 lod Holger Gagge, Domprovist
 vdi Roeskild stebe denne Klocke til Snesere Kircke“ og derunder:

„Borchardt Gelgiesser hat mich gegossen
 Durck das Feier (Feuer) bin ich geflossen.“
 o: Bochart Gelgiesser har mig gydt,
 Gennem Ilden er jeg flydt.

Klokken bærer paa den søndre Side endvidere Holger Gaggens Vaaben og
 Navn samt indfattede i 3 cirkelformige Kranse allegoriske Fremstillinger om Livet
 og Døden, Frelsen ved Kristus, Guds frygt eller Fromhed, Freden og Sejren. Paa
 den nordre Side af Klokken staar i en lignende Kranse en stor Fugl, der hakker

sit Bryst blodigt, medens den betragter 3 ved dens Fod staaende Unger — et Sindbillede paa Kristi Forsoning. (Borchardt Gelgiessers Støbermærke, efter Meddelelse af Arkitekt Uldall, Randers.) Akslen, som bærer denne Klokke, har Indskriften P. H. o: Etatsraad Peter Helt, Kjøbenhavn, den Gang Kirkens Ejer, samt ^{P. C. S.}_{K. W.} o: Peder Christensen, Kirkeværge, Anno 1742.

Af gamle Ligstene findes nu ingen i Kirken, de blev borttagne ved Kirkens Restauration 1845 og solgtes ved Auktion, for at anvendes, dels som Trappesten foran Husdøre, dels til Flisegulv, og de bløde Sandsten til Slibestene hos Tømrere og Snedkere; kun en stor rød Sandsten med de 4 Evangelisters Sindbilleder i Hjørnerne findes ved Kirken, hvor den danner det øverste Trin af Trappen ved Kirkens Hovedindgang. Indskriften er nu aldeles bortslidt, men for 30 Aar siden kunde læses lidt af de øverste Linier, der lod formode, at det var Ligstenen over den ansete Degn Hildebrandt Bisgaard (død 1737). Mindst 12 større Ligstene borttoges 1845, de fleste rimeligvis over Præster og Degne, hvis Personalia herved kunde været forøget, havde Interessen for de historiske Minder været tilstede — dog denne synes heller ikke i tidligere Tider at have været stærk, eftersom Sognets Præst, Hr. Agerbech, ikke havde større Interesse for Mindesmærkerne i i Kirken, end at han, da han 1755 af Stiftets Øvrighed opfordredes til at indsende Afskrift af Ligstene m. m. i Kirken for at benyttes ved Udarbejdelsen af Hofmans Fundatser, affærdigede denne Opfordring med følgende Ord: „Snesere Kirche har dend Løche at kunne opvarde med noget remarquable til Historiens Oplysning. P. Agerbech“ *).

Snesere Kirkegaard tæller ca. 1000 smukt vedligeholdte Grave med mange smukke og anselige Gravminder. De ældste er 2 Ligstene fra 1782 over den rige Gaardmand Ole Michelsen i Aaside og hans Hustru Kirsten Larsdatter. Kirkegaarden indtages efter Udvidelserne i 1870 og 97 — henholdsvis med 4 og 5 Skpr. Land — et Areal af over 2 Tdr. Land, omgivet med en anselig Ringmur. 1897 opførtes tillige et smukt Lighus midt paa den sidst indtagne Kirkegaard; det kostede 2400 Kr., hvoraf Kommunen bidrog med 500 Kr., og det indviedes til Menighedens Brug ¹²/₁₂ 1897.

Angaaende Kirkens Historie hidsættes: Kirken fulgte næppe Sognet som Gave til St. Agnete Kloster i Roskilde, da Suhm oplyser, at Erik Menved ³/₁₃₁₃ overlod Patronatsretten til Snesere Kirke til Bisp Oluf og Kapitlet i Roskilde „for den megen Velvillie, de altid havde bevist Kongen, og skulde den altid tilhøre Provstiet“³⁷). Herunder hørte den til Reformationen, gik da over til Roskilde Domkapitel, der endnu 1567 ejede den, eftersom der i Bjørn Andersens Stiftsbog af dette Aar anføres: „Jus patronatus til Snesøre Kircke haffuer Capithothet i Rosckild“, og endnu 1609 og 16, da Domprovst Gagge i Roskilde skænkede Kirkens mindre Klokke og Prædikestol, hørte den herunder; maaske er den ved Gagges Død 1626 hjemfalden til Kronen, men den er næppe forbleven i dennes Eje i over 50 Aar, eftersom det af Markbøgerne 1682 vides, at den hørte under Bækkeskov, der ogsaa ejede alt Kirkens Jordegods. Kirken maa imidlertid i de nærmeste Aar efter af den forgældede Fru Anna Elisabeth Lindenou til Bækkeskov være pantsat til Ejeren af Raunstrup, Landstingsdommer Andreas Jespersen Engberg (død 1690), der dog har ladet Fru Anna faa Kirken i Forpagtning, hvad der erfares af Baarse

*) Manuskript til Hofmans Fundatser i Provinsarkivet, Kjøbenhavn.

Herreds Tingbog, da Landstingsdommerens Datter efter Faderens Død som Ejer af Raunstrup søger Fru Anna til Betaling af Afgiften for den hende forpagtede Snesere Kirke, og samtidig forlanger den gjorde Akkord forbrudt, hvilken Fordring Herredsfogden fuldtud gav Medhold i sin Dom ²⁸/₁, 1691°). Raunstrup har dog ikke længe beholdt Snesere Kirke, da den allerede 1692 nævnes i Gisselfelds Eje, eftersom Ejeren af Gisselfeld, Adam Levin Knuth, d. A. skænkede 2 Gaarde under Raunstrup til Kirkens Vedligeholdelse. Herfra er den inden Knuths Død 1699 kommen i Kronens Eje, da den ikke nævnes i Arvingernes Skøde af ³¹/₁, 1699 til Generalfeltmarschalk Kr. Gyldenløve; dette bekræftes ved Frederik den 4.s Gave af Alteret 1728 og ved Kristian den 6.s Restauration af Kirken 1732. Inden 1742 ejedes Kirken af Etatsraad Peter Helt, som endnu 1751 ejede den, men kort efter maa han have afhændet den til Kronen, hvorfra den tilligemed en stor Del af Krongodset i Snesere og Hammer Sogne solgtes ved Købekontrakt af ¹⁹/₁₀, 1761 til Grev Thott til Gavnø — og siden har den hørt her under, henlagt til Hovedgaarden Lindersvold.

Snesere Kirke havde ved Salget 1761 omtrent 524 Tdr. tiendeydende Hartkorn i Sognet (nu 594 Tdr.) og 50 Tdr. matrikuleret Kirketiendehartkorn efter Matriklen af 1664, foruden et større tilliggende Bøndergods — muligvis „Sjælegaver“ fra den katolske Tid. Efter nævnte Stiftbog af 1567 ejede den:

1 Gaard i Snesere, hvortil saeedes 92 Skpr. „hart Korn“, Eng til 16 Læs Hø; aarlig Afgift 18 Sk. grott; 1 Gaard i Snesere, hertil saeedes 65 Skpr. „hart Korn“, Eng til 21 Læs Hø; aarlig Afgift 15 Sk. grott; 1 Gaard i Lille Røttinge, hertil saeedes 31 Skpr. „hart Korn“, Eng til 10 Læs Hø; aarlig Afgift 9 Sk. grott; 1 Gaard i Store Røttinge, hertil saeedes 210 Skpr. „hart Korn“, Eng til 18 Læs Hø; aarlig Afgift 2 $\bar{n}$ Byg; 1 Gaard i Smidstrup, hertil saeedes 114 Skpr. „hart Korn“, Eng til 16 Læs Hø; aarlig Afgift 1 $\bar{n}$ Byg, 9 Sk. grott; 1 Gaard i Hemmestrup (Everdrup Sogn), hvortil saeedes 100 Skpr. „hart Korn“, Eng til 32 Læs Hø; aarlig Afgift 27 Sk. grott; 1 Hus i Even, hertil saeedes 14 Skpr. „hart Korn“, Eng til 4 Læs Hø; aarlig Afgift 18 Sk. grott; 1 øde Jord i Snesere, hertil saeedes 21 Skpr. „hart Korn“, Eng til 3 Læs Hø; aarlig Afgift 1 $\bar{n}$ Byg; 1 øde Jord, som Degnen bruger, hertil saeedes 40 Skpr. „hart Korn“, Eng til 6 Læs Hø, hvorfor han holder Kirken med Vin og Brød, 1 øde Jord paa Smidstrup Mark, hertil saeedes 27 Skpr. „hart Korn“, Eng til 2 Læs Hø; aarlig Afgift 18 Sk. grott; 2 Agre paa Brøderup Mark (7 Skpr. Ld.), aarlig Afgift 2 Sk. grott, 1 øde Jord sammesteds paa 7 Skpr. Land, aarlig Afgift 3 Sk. grott, end 5 eller 6 Skifter Skouff ell Fellitzschouf. Ialt 6 Gaarde, 1 Hus, 4 Øddejorder, 2 Agre med 714 Skpr. Udsæd, 128 Læs Hø og med en aarlig Afgift af 4 $\bar{n}$ Bjug og 119 Sk. grott og 5 eller 6 Skifter Skov. Ved Salget 200 Aar efter til Grev Thott ejede Kirken:

I Snesere By: Gaarden Matr.-Nr. 2 med 4 Tdr. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 60 Sk., Skov ²/₃ Alb.; endvidere Gaarden Matr.-Nr. 3 med 1 Td. 5 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 22¹/₃ Sk.; samt Gaarden Matr.-Nr. 4 med 2 Tdr. 2 Skpr. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 27 Sk., Skov ²/₃ Alb.; Degnejorden ibd. med 2 Tdr. 4 Skpr.

^o) Jomfru Engberg, senere gift med Hofpræsten Hekt. Gotfr. Masius (adlet v. d. Maase), søger 1691 Fru Anne Elisabeth Lindou, Bækkeskov, for Afgiften af Snesere Kirketiende, som hun havde forpagtet for 15 $\bar{n}$ godt rent Byg, 20 Tdr. Havre à 12 Skpr. Tønden, 1 Læs „Rugklippe“, 1 Læs „Havreklippe“ og 1 Læs Hø. (Severin Kjærs Kulturbilleder, 1., Sd. 155).

1 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 2 Rdl. 48 Sk., Skov 1 Fdkr. 1 Alb.; 1 Kirkehus ibd. med en aarlig Afgift af 4 Rdl.; i L. Røttinge 1 Ager med 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Ager og Engs Htk. „svarer Jordpenge til Kongen“ (ej anført); i Brøderup 1 Ager med 1 Skp. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 16 Sk.; i Smidstrup Gaarden Matr.-Nr. 6 med 3 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 4 Tdr. Byg, 6 Rdl. 32 Sk.; i St. Røttinge Gaarden Matr.-Nr. 13 med 4 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 8 Tdr. Byg; en „Parksjord“ til Kongens Mølle ved Stranden med 7 Spr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. og en aarlig Afgift af 1 Rdl. 32 Sk.; 1 Hus i Even („Rytters Banke“) med en aarlig Afgift af 54 Sk.; af en Gaard i Hemmstrup svares 72 Sk.; 2 Gaarde under Raunstrup, 1 i Gjelsted og 1 i Træløse, svarer 12 Tdr. 2 Skpr. Byg efter hvert Aars Kirkekøb; endvidere Arbejdspenge af 16 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn = 16 Rdl. 88 Sk. Summa: 20 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. med Afgift 24 Tdr. 2 Skpr. Byg og 33 Rdl. 67½ Sk., Skov 3 Fdkr. ½ Alb.

Etatsraad Rasmussen, Gisselfeld, paastaar i sine „Optegnelser om Gisselfeld“, at Sneseere Kirke efter Matriklen af 1664 ejede 1 Gaard i Taageskov, Everdrup Sogn; er dette rigtigt, er denne Gaard den, som 1715 købt af Generalmajor Chr. Juul til Totterupholm fra Grevensvænge, og som Juul lagde under Strandegaard ved Salget til den senere Grev Thott 1730, hvorfra denne mageskiftede den til Gisselfeld 1731.

Det lader sig for største Delen paavise, hvor disse Kirkens Ejendomme senere er bleven af, thi nu ejer Kirken intet Jordegods mere. Gaardene i Sneseere Nr. 2 og 3 blev indtagne under Byens Jorder af Grev Thott, rimeligvis ved Byens Rebning 1774. Nr. 4, som endnu kaldes „Kirkejorden“, er siden 1871 forenet med Gaarden, nu Matr.-Nr. 17. „Degnejorden“ er solgt af Sognets Skolevesen 26/11 1817, og er nu et selvstændigt Jordebrug. Agrene paa L. Røddinge og Brøderup Marker samledes ved Udskiftningen paa sidstnævnte Mark ved Sjolte Byskel og lagdes 1814 til den d. A. oprettede Sjolte Skole. Gaarden i Smidstrup og „Parksjorden“ ved Kongens Mølle ved Stranden lagdes under Bredeshave Avlsgaard 1780. Gaarden i St. Røttinge, nu Matr.-Nr. 1, samledes ved Byens Udskiftning 1776, og er nu 1872 solgt til Arvefæste. Huset i Even og Gaarden i Hemmstrup var allerede 1762 erhvervede af Bækkeskov, som endnu svarer den anførte Afgift af 1 Rdl. 1 Mk. 14 Sk. eller 2 Kr. 69 Øre til Lindersvold Godskontor. Huset i Sneseere var den forrige Smedie i Mellelbyen, nedrevet 1876*).

*) Ved Kirkens Salg 10/11 1761 ejede den følgende Inventar:

- 1 ny Sølvkalk, 57½ Lod Prævesøl, med det kgl. Navn og Krone (den nuværende).
- 1 liden do. med Sølvflaske til Sygebesøg (erstatet af en ny 1789).
- 1 Oblatæske, vog 14½ Lod, med det kgl. Navn og Krone (den nuværende).
- 1 gammel Alterkæde af Kamelhaarsplyds, karmosinfarvet, kantet med Sølvaloner, og med Frederik den 4.s kronede Navn og Aarstal 1730 midt paa broderet — er forlængst afgaaet.
- 1 Messeshagel af blaat Fløjl med Sølvaloner og broderet Kors, anskaffet 1753 (afgaaet).
- 1 Klosterierreds Alterdug med Kniplinger, bekostet 1747 (afgaaet).
- 1 do. Messesæk, bekostet 1744 (forlængst afgaaet).
- Døbefadet af Messing (det nuværende) med Tinkande (den nuværende).
- 1 Jernreværk om Alteret med 6 Messingkugler (ombyttet med det nuværende 1845).
- 1 Timeglas, bekostet 1744 (findes endnu i Præstegaarden).
- 1 Skriftestol til 2 Personer fandtes endnu 1820 i Sakristiet, men er nu forsvundet.
- 1 gammel Skammel med „Ryslærs Betræk“ til Degnen (findes endnu i Kirken).
- 1 Spade til Jordpaakastelse, anskaffet 1740, vistnok den nuværende.
- 2 Klokker og 1 „Seyerværk“ findes endnu — men Ligbøren og Hølsjærnet med Kæde og Hængelaas, anskaffet 1735, er heldigvis bortskaffet. Heller ikke haves Jørgen Evalds Bibelkondordats fra 1753 eller Jespersens Gradual (Korabog), som 1761 fandtes til Kirken.

Kirkens Tiender udgjorde 218 Rdl. 25 $\frac{3}{4}$ Sk., nu ca. 5000 Kr. aarlig.

Med Kirken fulgte Kaldsret til Præst og Degn ved Kirken, men ikke Ejendomsret til Degneboligen, som Degnen Hofmann efter mange Stridigheder med Kirkeejeren, Justitsraad Helt, selv nødtes til at opbygge i Slutningen af 1740erne. Derimod fulgte den kongelige Skole i Byen med dens Inventar: „En Jernbielægger-Kakkelofn, tvende Borde og to gamle Bencher“.

Øst for Kirken ligger Præstegaarden, som 1761 var temmelig ny og velbygget, da den var brændt 1738. Stuehuset blev i Aarhundredets Slutning forstørret af Pastor Brandt ved Tilbygning. Udlængerne med Undtagelse af noget af den sydlige, som staar endnu fra Branden 1738 og i den derværende Rullestue fremviser sine svedne Bjælker, er af Pastor Østrup ombyggede og meget forstørrede i Aarene 1834—36, saa at Præstegaarden er af en ualmindelig Størrelse.

Præstegaardshaven er paa godt 2 Tdr. Land, hvoraf $\frac{1}{3}$ Td. Land til Køkkenhave er indtaget 1890. Den har mange gode, men gamle Frugttræer. Dens Pryd er den af Pastor Wartho i Aarene før 1820 plantede smukke Kastanieallé. Et vældigt stort Kastanietræ — muligvis 2 à 300 Aar gl. — staar i Gaarden til venstre for Indgangen til Vaaningshuset. Fra flere Steder i Haven havestrukke Udsigter over By og Omegn saavel mod Syd som Vest.

Efter Stiftsbogen af 1567 havde Snesere sin *Degnebolig*, opført paa samme Sted, hvor Levningerne af den endnu staar. Den omtales i Svenskekrigen 1658—1660³⁶⁾, men var i Midten af forrige Aarhundrede meget brøstfældig og blev da ombygget, men brændte i Sommeren 1775 og opførtes først af den efterfølgende Degn, Almstrup. Efter dennes Død 1816 og Degnejordens Salg 1817 nedreves Stuelængen, liggende i Syd, samt en Del af vestre og hele østre Længe. Resten indrettedes til 4 Beboelser af Kommunen, hvorunder Huset fra den Tid sorterer. En 6 Skpr. Land af dens store Have lagdes under Skolemærken, som støder op dertil.

Skolen. „Den gamle“ eller Frederik den 4.s kongelige Skole er opført af Murermester Laurs Erichsen i Sommeren 1725 og kostede 550 Rdl.³⁷⁾ Trods dens Udvidelse med 2 Fag mod Vest i Sommeren 1817 var den dog for lille til det store Børnetal, som i 1850erne søgte Skole her. Den blev derfor nedlagt og indrettedes ligesom Degnehuset til 4 Beboelser. I dens Sted opførtes 1857 umiddelbart syd for Kirken den nuværende eller „Nye Skole“ — ligeledes af Grundmur og med Straatag — til 2 Lærere. Vaaningshuset er 40 Alen langt og 13 Alen bredt; de 2 Udlænger, hver 18 Alen lange og 12 Alen brede, er af Kridsten. Efter Oprettelsen af de 2 nye Skoler i Sognet (i Smidstrup og Snesere Torp) 1881, indrettedes den ene Skolestue til Værelser for Læreren, medens den anden forstørredes en Del, saa at den nu er en meget hyggelig, lys og rummelig Skolestue, ligesom der er en god og hyggelig Beboelse med 4 større og 2 mindre Værelser foruden Udenomsbekvemmeligheder.

Skolehaven med mange unge Frugttræer er af omtrent 3 Skpr. Lands Størrelse.

Indtil Udskiftningen 1803, og den derefter følgende Udflytning af Byens Gaarde var tilendebragt 1805, laa samtlige Byens Gaarde og Huse i Byen med Undtagelse af:

Vildbanehuset, ogsaa kaldet Porthuset, ved Vildbanegrøftens Gennemskæring af Snesere-Baarsevejen. Det omtales ofte i Sognets Kirkebøger fra de 2 fore-

gaende Aarhundreder, men kaldtes oftere: „Vildbanehuset ved Skouby“ efter den nærliggende By Skovby eller Skovbygaard. Ved Krongodssets Saig 1774 nedlagdes Huset som Porthus for den kgl. Vildbane, og omtales nu sjældent i Kirkebøgerne, saa det rimeligvis snart efter er nedlagt.

„Markhuset ved Brøderup“ (nu Matr.-Nr. 35 a) var Byens Vogterhus; det omtales allerede i Slutningen af det 17. Aarhundrede, da „Apolone Røgers“ og hendes Mand var Vogtere af Byens Kreaturer i Overdrevsskoven, og da residerede dér.

Byen ligger paa og opad en Bakke, og maa, inden Udflytningen fandt Sted, have taget sig langt anseligere ud end nu, set fra den sydfor Byen liggende høje Bakke „Dellehøv“. Byen deltes da ogsaa i „Oven“- og „Nedenbyen“, Benævnelser, som almindelig forekommer i Kirkebøgerne fra den Tid, og som bruges endnu i daglig Tale.

Adgangen til Byen lukkedes med store Led, hvoraf det nordlige paa Opmaalingskortet over Byen fra 1779 kaldes „Byens Led“, det sydligste „Lukkeled“.

Fra 1806—16 udflyttedes 11 af Byens Huse; nu er 15 af Byens 19 Huse med Jord udflyttede til deres Jorder i Overdrevet, men de fleste af de gamle Huse i Byen er blevne staaende og beboes af Lejere.

I „Ovenbyen“ laa, foruden Kirken, Præstegaard og Degnebolig, „Kruken herudi Byen“ lige over for Degneboligen paa den vestlige Side af Gaden, nu Huset Matr.-Nr. 40. Den er vistnok fra Rytteriets Tid; thi den nævnes i Baarse Herreds Tingbog 1662, da Kromanden klager over, at Mette Vævers i Snesere o. fl. holdt Smugro for Rytterne, og nævnes ligeledes i Kirkebogen i Slutningen af det 17. Aarhundrede. Af dens „Krugmænd“ nævnes sammesteds: „Troels Pedersen, „Krugmand“ 1697—1711; „Oluf Krugmand“ fra 1711—28; 1732 nævnes „Peder Krugmand“ sidste Gang i Kirkebogen, saa at Kroen sagtens er nedlagt kort efter Rytteriets Forlæggelse til Købstæderne i Slutningen af 1720erne; dog holdt den sig som Smugro til helt op i det 19. Aarhundrede, hvor Bønderne ofte samledes, især naar Landsoldaterne havde Mønstring om Efteraaret i og omkring Snesere (se Sd. 154).

Skraat over for Kroen laa „Torvet“, hvor Soldaterne af Landmilitsen samledes for at drage ud til deres Øvelser; her sloges Tappenstregen, mens de holstenske Ryttere og slesvigske Jægere kantonerede i Byen 1811—13, og endnu længe efter den Tid holdt Byens Slagter her 2 Gange ugentlig og falbød sine Varer — saa Stedet med temmelig Ret bærer sit Navn.

Ved „Roms Brønd“ — Kirkebogen nævner 1726 en Borger i Byen ved Navn Anders Nielsen Rom, hvorefter den muligen har Navn — vandede Ko. Ma. Ryttere deres Heste; nu vedligeholdes Brønden af Kommunen som offentlig Brønd.

Paa Gaarden nordvest for Roms Brønd boede i Midten af det 16. Aarhundrede Baarse Herredsfoged Henning Tiøssen, som ³⁰⁾ 1552 „fik Brev ad gratiam paa den Gaard i Snesere, som han iboer, saalænge han er Herredsfoged i Borse Herred, mod at være Lensmanden paa Vordingborg Slot hørig“. „Naar han ikke længere er Herredsfoged, skal han yde sædvanlig Afgift af den“ ¹⁰⁾.

Midten af Byen danner en Trekant, hvis Spids venter mod Syd; en Del af denne henlaa som Lergrave for Byen; Resten var omtrent helt bevoeket med Tjørnekrat og Blommetræer indtil 1830erne. Kirkebogen nævner 1717 en „Niels Blommiskov“, som formentlig boede i Huset vest herfor ved nuværende „Skole-

stræde". Gaden nordøst for denne Trekant kaldtes og kaldes da endnu „Højbro“, fordi en Bro eller Sluse under Gaden leder Vandet over i den modsatte Grøft.

I Mellembyen ligger den nuværende og Frederik den 4.s kgl. Skole; ligeoverfor laa Bymændenes Samlingsplads, naar de samledes til Bystevne med Oldermænden, der var udrustet med „Byens Horn“ og „Bystokken“ — ogsaa kaldet Kærvestokken, fordi der blev skaaret en Kærve eller et Snit i højre eller venstre Side af Stokken for hver Mand i Byen, naar de samledes til Forhandling om Byens Sager, eftersom de stemte for eller imod den forelagde Sag. Her ligger endnu Gadestevne-Stenen, rigtignok nedstyrtet fra den ophøjede Plads, som den indtog i hine Tider. Ret syd for, ved „Kilden“, stod Byens *Majtræ* og *Majbænk*, hvor de unge Karle og Piger Valborgs Nat (1ste Maj) pyntede Majtræet med kulørte Baand og Flitterstads for derefter at danse Vaaren ind i den „lune“ Foraarssnat under Afsyngelsen af den smukke gamle Valborgvis: „Alverdens Skaber, mild og blid, hør det, som vi bede! Vi prise glade Aarsens Tid. Vær os alle en naadig Gud med Glæde!“ — Nu er her 1865 opført Byens Sprøjtehus, og i Sommeren 1900 et grundmuret Hus til Sygeforeningens og Sognets Sygevoan.

Her og i det tilstødende „*Smedevænge*“ samt i den gamle Skolehave havde Englænderne paa deres Strejftog gennem Landet 1807 i Dagene den 21.—22. September deres Bivouaklejr, hvor de byggede sig 5 Kogesteder til Mandskabets Bepisning, og hvortil Snesere Bymænd maatte levere de væsentligste Levnedsmidler: en stor Mængde Høns og Lam, medens Officererne havde inviteret dem selv til Præstefamiliens Middagsbord. „Den gl. kgl. Skole havde de indrettet til Vagtstue, hvorfra de opførte Vagtposter til Højdepunkterne Øst og Syd for Byen: Bengebjerg og Dellehø, medens de antændte Lejrbaal omkring Kogestederne for Kompagniets menige Jægere“. Ved Englændernes Afmarsch Dagen efter forglemtes her en Kuglepung med 22 Kugler i; og dette Fund har vistnok bidraget sit til, at denne Begivenhed er bleven saa trofast bevarøt i gamle Sneserefolks Erindring; thi den daværende Lærer, Aagaard, opbevarede den i mange Aar i Skolens Katheder og viste ofte Skolebørnene den. Paa Skolestuens Dør havde han opslaaet en Seddel, hvis Indskrift mange gamle endnu erindre. Der stod: „Denne Pung er forglemt af de engelske Jægere, som laa i Kvarter i Snesere Natten mellem den 21. og 22. September 1807“ — og derunder følgende Hjertesuk: „O Gud, lad Voldsmænds vilde Skarer ej mer vor Grænse naa!“

I „*Nedenbyen*“ laa ved Aaen, som i gamle Dage har været et ret betydeligt Vandløb, Øst for nuværende „Fjællebro“ „en liden Mølle“ — en „Vand- eller Skvatmølle“, som nedlagdes i Slutningen af det 17. Aarhundrede¹¹⁾. Terrænet Øst for er meget lavtliggende og har da været Møllese. Nogle faa Skridt sydligere, men paa vestre Side af Gaden, laa den Gaard, hvor Gjængehøvdingen Svend Povelsen boede i Krigen 1659—60. En stor Ask, som ryddedes i Vinteren 1880 ved Byvejens Udvidelse, angav Stedet herfor. Lidt længere mod Vest i samme Vænge havde Chresten Fries i Snesere i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede sin Fabrik til Forfærdigelse af Potte- eller „Kakkel“-Ovne, og herfra leverede han bl. a. „enn Jernfarued Kachel-Offuen, som blef opsat paa Fruerstuen paa Jungshouved Slott paa (o: uden om) thend Jern-Offuen, som i forleden Aars Regnschab var bestoet til Slottet“, hvorfor Fries erholdt — „bode for Potterne oc Arbeid at opsette — tilhobe 2 $\frac{1}{2}$ Rdl. og 1 Mark“¹²⁾. Flere smukke Potteskaar med forskellig Glasur er os forevist som oppløjede paa Stedet for ca. 30 Aar siden; men denne

Fabrik maa være nedlagt før 1682, da „Markbøgerne“ ikke omtaler den. — Byens Jorder langs det gamle Bækdrag er især mod Øst meget lerede, hvorfor her ogsaa ved Udskiftningen udlagdes et Stykke Jord med særdeles fin Lerjord til Byens Brug. Gaarden, hvorpaa dette findes, købtes 1898 af et Aktieselskab, som næste Aar opførte et efter alle Nutidens Fordringer velindrettet Maskin-Dampteglværk, som med Gaardens Køb kostede 150,000 Kr. Det leverer daglig ca. 24,000 maskinstrøgne 1. Klasses Mursten, som brændes i en 16-kamret Ringovn. Teglværket beskæftiger fra Marts til henimod Jul mellem 20 og 30 Arbejdere daglig, skønt meget Arbejde udføres af Maskiner. Det har i Aaret 1900 afsat henimod 3 Millioner Mursten, hvoraf Størsteparten er afsat til københavnske Byggeforetagender. Af Omegnens større Byggeforetagender opførtes den nye Realskole i Næstved af Sten herfra, ligesom Stationerne paa den nye Præstø—Næstved Bane er opførte af Mursten herfra. Teglværkets administrerende Direktør er Hr. A. Sørensen, Helgeshøj pr. Taastrup. Den ledende Inspektør er f. T. Hr. J. Tidemann.

AASIDE, OGSAA SKREVET AASIE OG AASIDDE.

Navnet skriver sig fra Byens Beliggenhed i den „Sidders“ eller Lavning ned mod Aaen, hvorved Byen ligger. Byens oprindelige Navn er saaledes kommen af Avr o: Aa og sida eller sy o: Side, Kyst eller Bakkeskraaning. Aaen har i gamle Dage været et temmeligt betydeligt Vandløb og dannede syd for Byen ned mod Snigaards Bakke en Sø, ved hvis Afløb Øst for Bakken Snigaards Vandmølle laa. Aaside hørte under Snigaards Len fra Dronning Margrethes Tid, indtil det i Slutningen af det 16. Aarhundrede lagdes under Vordingborg Hovedlen. Herunder hørte da Byen indtil 1762, da Kronen solgte den og mere Strøgods i Snesere og Hammer Sogne til Grev Thott til Gavne, hvorunder Byen siden har hørt indtil de sidste Snes Aar, da alle Byens Gaarde og Huse efterhaanden er solgt til Arvefæste med Undtagelse af Aasidegaard og et jordløst Hus. Byen er sikkert af høj Alder, maaske fra det 10. Aarhundrede, da Traditionen meddelede, at den i gamle Dage var Fiskerleje for Snigaard, af hvis Ejer den maa antages anlagt, hvorfor vi kortelig vil omtale Snigaards Historie.

Snigaard, i gamle Dage skrevet Snegardh¹⁴⁾, laa paa en af Søen omflydt Bakke Syd for Byen, og skal efter det stedlige Sagn være opført af Næsekongen Sne eller Sni. Den var i Slutningen af det 14. Aarhundrede en velbefæstet Borg, hvortil Adgangen desuden forsvaredes af et stærkt Taarn paa en Bakke Syd for Søen paa Vindbro Mark, hvorfra der endnu i Mands Minde er fundet Rudera; herfra førte en opkastet Dæmning over Søen, som her er temmelig smal (ca. 120 Al.), over til „Slottet“. Levninger af Dæmningen ses endnu tydeligt; den var afbrudt paa Midten, hvor nu Aaen flyder, over hvilken i gamle Dage en Vindebro førte. 1388 ejedes Snegardh af den ansete og mægtige Tuve Galle eller Galen, Gjelker (en Slags Statholder) i Skaane, Danmarks og Sverrigs Marsk under Dronning Margrethe, som ved denne Tid faldt i Unaade hos Dronningen og beskyldtes for Landsforræderi, af hvilken Grund han rimeligvis solgte Gaarden ovennævnte Aar til den ældre Cort Moltke, Befalingsmand paa Vordingborg Slot og Ejer af Rønnebæksholm. Efter dennes Død (1391) solgte Sønnerne 1399 „alt det Gods, Ret og Eje, som de fik efter deres Fader i Købegods, Pantegods og al anden Rettighed, rørendis eller urørendis, som de havde

nogen Steds i Danmarks Rige til Dronning Margrethe¹⁴⁾. Saaledes kom Snigaard under Kronen med alt dens omliggende Gods i Aaside, Overeven, en større Gaard i Snesere, Risby i Baarse og Hastrup By i Beldringe Sogn. Den blev nu en kongelig Lensgaard, der senere hørte under Lensmændene paa Skjoldenæsholm og Rønnebæksholm, indtil den ved Ejeren af Rønnebæksholm, Casper Paslichs Død ^{22/10} 1597 lagdes under Vordingborg Len. Af Lensmænd til Snigaard kendes Kristen Juel til Skjoldenæsholm, Herluf Skave til Eskildstrup (1569—76), senere Skoleherre paa Herlufsholm, Johan Venstermand (1577—79) og Casper Paslich til Rønnebæksholm fra 1579—97, begravet i St. Peters Kirke i Næstved. Efter et stedligt Sagn skal 2 af dennes Døtre have nydt Lenets Indtægter til deres Død, imod at den ene udvidede Snesere Kirke, og den anden fyldte „Vaadet“ mellem Snesere og Blangsløv Marker. — Efter Markbøgerne af 1682 var Snigaard øde, og dens Jorder dreves af 2 af Byens Bønder; senere maa Gaarden være restavreret, da det vides, at den blev Enkesæde for Magister Wejles Enke, Pernille Elisabeth Bacher, død ^{2/2}, 1712¹⁵⁾, og efter hendes Død beboedes Gaarden til henimod 1740 af hendes Svigersøn, Lorends Jacobsen Ejnsperg, da den kort efter i Juli 1745 nedreves, og Resterne af dens massive Egetømmer førtes til Snesere af Sognefogden Jens Nielsen for at anvendes til Opførelsen af den sydlige Længe i hans Gaard (nu Matr.-Nr. 17), hvor den først nedreves i Foraaret 1894.

Aaside By havde efter Markbøgerne 8 Gaarde og 2 Huse, „alle tilhørende hands kongelige Høyhed Prindtz Georg till Wordingborg Slott“. Af Gaardene var den ene øde og blev ikke senere opbygget; dens Jorder lagdes under en af de andre Gaarde i Byen, som senere har været dobbelt saa stor som de andre; muligen er Jorderne fra den 1745 nedrevne Snigaard lagt under Gaarden Nr. 4, da nogle Agre fra Snigaard, kaldet „Laholmsagre“, nu hører her under. 1750 havde Byen fremdeles 7 Gaarde, men nu 4 Huse, som 1775 var vokset til 7. Ved Udsiftingningen 1802 deltes Byens Jorder til 7 Gaarde, hvoraf den ene, nu kaldet Aasidegaard, har det dobbelte Hartkorn mod de andre; endvidere tillagdes Byens 8 Huse 44 Tdr. Land paa Byens Overdrev ved Bøgesø Skjel. 1825 havde Byen fremdeles 7 Gaarde og 8 Huse med Jord, samt 4 Huse uden Jord, foruden Askov Mølle, som fra gammel Tid er Ejendom. 1849 tilkom 3 Huse med Jord paa den afdrevne Skovs Grund, 18 Tdr. Land stor. Samme Antal Huse havde Byen endnu 1861, men efter 1870 er der bygget mange Huse i Askov og 3 nye i Byen, saa at denne nu tæller: 9 Gaarde med over 1 Td. Htk. foruden Askov Møllegaard, 11 Huse med Jord og 22 uden Jord, deriblandt et Bageri med Beboelse, et mindre Bryggeri, Forbrugsforening og Smedie, alle i Askov, samt Aaside Andelsmejeri ved Vaadebro. Byens største Gaard er Matr.-Nr. 6 a, Aasidegaarden, med 164 Tdr. Land og omtrent 17 Tdr. Htk., nu en Forpægtergaard.

Ved Opmaalingen den ^{2/10} 1682 af Konduktørerne Lucas Barchsen-Paludan, Lauritz Jacobsen og Jens Jensen Bruun deltes Byens Tilliggende i Møllemarken, Kirkemarken og Sømarken.

Af Agre eller Aase nævnes i 1) Møllemarken, mod Nordvest: Vangeledsagre, Hvidekærssaas, Fjellebroesagre „under Skoufven“, Møllevejsagre, Raadhusagre, som i Udsiftingnsforretningen 1802 kaldes Tinghusagre, Bækkrogsagre (ved Møllebækken), Aarefne-Stetteagre, Birkesletten, Torplyngs Slette, Heslegab og Tjurholm (Byen Tyrejord).

2) I Kirkemarken, mod Øst, nævnes Tofterne, Kotofterne, Hjortesøagre,

Store og Smaa Stueagre (Stuv o: Ejendomsjord), Store og Smaa Kirkevejsagre, Gadedagsagre, 7120 Kv.-Al., tilhørende Snesere Kirke, nu paa Gaarden Matr.-Nr. 2, „Vosse Engsagre“, sagtens hvor Aaen fra Møllensøen 1682 „fossede“ ud over Engene og løb sammen med Vaadebroaen fra Snesere Moser, og Mølleagrene ved Snigaards gamle Mølle.

3) I Sømarken, mod Vest, nævnes Tofterne, tilsammen 47,500 Kv.-Al., Syntishøv, Bønnelandsagre, Almegaardsagre, Stokkestiagre, Laholmsagre, Skuofjorden ved „Bøgesø Skov“, Bauneagre, Bøgebjerg, Egeaasen, Hestehaugen, Sparresholmsagre (idel Rødsand), Høvdingshøv og Snigaardsjorden. Af Moser til Byen nævnes Mølleengen ved Snigaard, den store Enghave, nu Byens Tørvemose, Eskemosen ved Overeven og Tockeraadsmosen.

Afløbet fra den nord for Overeven By liggende „Flintemose Sø“ dannes af 2 Bække, hvoraf den østlige, som er udvidet og fordybet ved Gravning, fører ned i Askov Mølle, ved hvis Vandkraft Vandmøllen drives, og derefter fortsætter sit Løb under Navnet „Møllebækken“ til den udmunder i Bøgesø Sø. Det vestlige Løb danner paa en Strækning Grænsen mellem Everdrup og Snesere Sogne, og var i gamle Dage Hovedvandløbet. Her laa ogsaa en Vandmølle, langt ældre end Askovs, kaldet Bøgesø Mølle, der oftere nævnes i Everdrup Kirkebog fra sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede; sidste Gang 1707, da den kort efter er nedlagt.

Byens Hartkorn udgjorde efter Matriklen af 1688 tilsammen 45 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb., fordelt til 7 Gaarde, hvoraf 1 over 10 Tdr., 5 paa over 5 Tdr., 1 paa 3 $\frac{1}{2}$ Tdr. og 1 paa lidt over 2 Tdr., foruden Askov Møllelod med 1 Td. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Ejendomsjord.

Ved Udskiftningen 1802 fordeltes Byens Hartkorn saaledes: 1 Gaard med 10 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr., 6 do. à 5 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr., ialt 41 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr.; 8 Huse à 1 Skp. 2 Fdkr. $\frac{1}{3}$ Alb., ialt 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., foruden Askov Møllejord med 1 Td. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., tilsammen 45 Tdr. 2 Fdkr. 2 Alb. Ved Matriklen af 1844 erholdt Byen 70 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. Htk.

Byens Jorder udgjorde ved Opmaalingen 1779*) af Landmaaler C. Trojel 687 Tdr. Land, hvoraf Veje og Byggepladser udgør omtrent 10 Tdr. Land. Udskiftningen skete 1802 ved Landinspektør N. H. Munch, og Udflytningen af 2 af Byens Gaarde og 8 Huse med Jord var endt 1808. Til Byen hører en Part af Bøgesø Sø; denne er snart tilgroet, men for blot en Menneskealder siden var den betydelig større. Den ligger meget lavt og modtager om Foraaret ved Tøbrud store Vandmængder af de fra flere Sider tilstrømmende Bække, hvorved de omliggende Enge oversvømmes, og man faar derved et Begreb om Søens Udstrækning i gamle Dage, da Kong Sni's og senere de kongelige Lensmænds Snekker befoer

*) Allerede 1778 var Byens Jorder udskiftet af Fællesskab med de omliggende Byer Bøgesø, Overeven og Snesere Torp, og Skjelgrøfter mellem Byerne var opført paa Foranstaltning af Lodsejerne med Undtagelse af Rønnebæksholms Part mellem Aaside og Bøgesø Marker. Da Bøgesø Kvæg benyttede sig af denne Mangel og gik ind og afaad Aasidemændenes gode Sæd og Græs, klagede disse til deres Herre og Husbonde, Grev Thott, hvorfor denne — da en Henvendelse af Greven ved sin Godsforvalter, Hr. Clausen, til Rønnebæksholms Ejer, den berygtede Kammerherre Beringskiold, kun førte til, at Kammerherren pryglede Godsforvalteren og smed ham ned ad Trappen — stenvet Kammerherre B. og dennes Bønder i Bøgesø til at møde i „Ugledie Ret“ (Tinghus) *) 1780, hvor Beringskiold under en daglig Mulkt af 10 Rd. fra St Hansdag s. A. forpligtes til at opføre sin Andel af Byskjellet. Men da Kammerherren og de Bøgesø Bønder ikke syntes om denne Ordning, overlod de Møller Lund i Askov de 30 Tdr. Land nedenfor det manglende Hegn for en billig Penge, naar han vestligere og paa fastere Grund vilde opføre Skjullet, hvad Mølleren tog imod. Saaledes slap Kammerherren fra sin Forpligtelse, og Mølleren billigt til det fraskaare Areal, der dog sorterer under Everdrup Sogn, hvortil alle kommunale Afgifter af Jorden svares.

dens Vande. Nu er den snart kun et stinkende, stillestaende Kjær, bevokset over sit hele Flademaal med alle Slags Vandplanter. Set fra de øst for liggende Bakker, Store og Lille Bøgebjerg, gør den et ejendommeligt ligesom hændende Indtryk paa Beskueren.

Lille Bøgebjerg er en langagtig Bakke, bevokset med store Tjørnetræer, 300 Alen lang og 40 Alen bred. Søen er rig paa Vade- og Svømmefugle, som her har deres Rugepladser; den er ligeledes et yndet Opholdssted for Fiskeodderen og derfor et søgt Revier for Friskytter, en Sport, som dog ikke er helt farefri. Saaledes tilsatte Sognefoged P. Andersen i Aaside Livet ved Drukning, da han ^{15/9} 1799 sammen med Møller Lund i Askov Mølle kuldsejlede paa Søen under en Andejagt, medens Mølleren reddedes ved sin Hund, der hylende løb hjem og derved tilkaldte hans Folk.

Skoven til Aaside-Overeven strakte sig fra Flintemosen ved Everdrup Sogneskjel langs Møllebækken til Bøgesø Sø og op over Markerne til Gaardene Matr.-Nr. 6 og 7 i Aaside samt 2, 3 og 4 i Overeven; herom vidner Navnene: Bøgebjerg, „Skovjorden ved Bøgesø Skov“, Vraaskoven, Hestehaugen, Egemosen, Heslegab og Birkesletten. Den havde efter Skovtakseringen 1682 Skov til 16 Svins Olden, der i Matriklen af 1688 ansattes til 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskuld; den synes ikke at have været ubetydelig, da den baade „gav fri Gjærdsel og Brændsel til Byens Beboere“; imidlertid nævnes der hverken i Kirke- eller Jordebøger fra forrige Aarhundrede Skovfoged i Byen. — Ved Udskiftningen 1802 udlagdes 18 Tdr. Land nordvestlig paa Byens Marker til Fredskov med Forpligtelse for Bønderne til aarlig „at lukke de behøvede Gjerder omkring den“, hvortil de selv skulde hugge Gjerdelet — „alt uden Betaling“. Der ansattes nu ogsaa en Opsynsmand ved Skoven, hvis Hus udflyttedes dertil 1805 (Matr.-Nr. 15); endnu 2 Opsynsmænd vare ansatte dersjeds, men fra 1846—49 blev Skoven afdreven, og Jorden fordelt til 3 Huse, som er tiendefri. Skoven leverede i de 5 Aar, Afdrivningen varede; ca. 2000 Favne Bøg og 40 Favne Ask og Eg til Gavntre. Den sidste Rest af Skoven var Askov Møllerskov, oprindeligt en ca. 9 Tdr. Land smuk Bøgeskov, men denne er nu helt borthugget i de sidste 30—40 Aar.

I Askov Skov, men nu i Haven til Huset Matr.-Nr 18 a, findes en mærkelig Stensætning fra Oldtiden, 24 Alen lang og 15 Alen bred, med store Sten rundt om Højens Fod; fra denne førte en „brolagt Vej“ eller Stenbro over den nord for liggende „Eskemose“. 2 fra Nationalmusæet udsendte Arkæologer, der for en Snes Aar siden berejste Egnen og ogsaa besøgte Højen, erklærede, at saadanne Høje med Stensætninger var anlagde for de vejfarendes Skyld paa visse Afstande, og at saavel den som Risby- og Krymplinge Høje var Mærkepæle paa den gamle Alfarvej gennem Landet; de tjente tillige som Bede- og Offersteder for de rejsende. Paa selve Højen findes 2 mærkelige Avnbøge, hvis Grene paa en forunderlig Maade er slyngede sammen som ved den kunstfærdigste Fletning. Arkæologerne erklærede denne Høj for en af de smukkeste i Sydsjælland.

I flere Aar var der paa Marken ret nordvest for Askov Mølle opløjet gamle Munkesten; dette gav Anledning til, at den nuværende Ejer 1897 lod foretage en dyberegaende Gravning, hvorved Grunden af flere grundmurede Bygninger over et større Areal kom til Syne, og et kælderlignende Rum med temmelig velbevarede Mure afdækkedes. Der blev gjort Melding herom til Nationalmusæet, som sendte Inspektør Hauberg herved for nærmere at undersøge Ruinerne. Han

fandt bl. a. en Del Ben og en Nøgle, hvis Konstruktion viste, at den skrev sig fra det 15. Aarhundrede, men da Musæet ikke det Aar kunde foretage en nærmere og større Undersøgelse af Stedet, blev Ruinerne igen tilkastede og en senere Undersøgelse stillet i Udsigt. Ved denne Lejlighed gisnede man om, at her tidligere havde staaet et Slot eller Kloster, hvad de skønne Omgivelser gav Anledning til at antage, hvilket dog Inspektøren ikke kunde tro, da der ikke fandtes mindste skriftlige Hentydninger herom i Arkiverne i Kjøbenhavn; endnu mindre historiske Efterretninger om Klostre eller Slotte, som knyttede sig til denne Egn, saa det har næppe været nogen af Delene. Da imidlertid „Markbøgerne“ fra 1682 oplyser, at nogle Agre i Nærheden af Møllen, kaldes „Raadhusagre“, i Udskiftningsforretningen af 1802 kaldet „Tinghusagre“, er der Rimelighed for, at her i sin Tid har været Tinghus for den nordre Del af Baarse og Hammer Herreder, og at den afdækkede Kælder har været en underjordisk Arrest, men forhaabentlig vil fornyede Undersøgelser ved Musæet bringe større Klarhed i denne Sag.

Hvor gammel Askov Mølle er, kan ikke bestemte paavises, men den kan næppe være ældre end fra Midten af det 17. Aarhundrede, da Bøgesø Mølle laa ved Hovedløbet, og 2 Møller i saa stor Nærhed ikke kunne synes nødvendige; da tilmed Snigaards Mølle først er bleven nedlagt efter Slutningen af det 16. Aarhundrede og aabenbart har havt Møllenæringen fra Aaside By, saa maa det anses rimeligt, at først en Tid efter Nedlæggelsen af Snesere Vandmølle, som var øde 1682, og af Snigaards Mølle — hvoraf der endnu i Mands Minde er fundet Levninger — kan Askov, eller som den skrives i de ældste Kirkebøger, Aaschous og Aschous Mølle været anlagt.

Som den første Møller, vi kender, anføres:

1) Jens Hansen, der nævnes i Markbøgerne 1682; men han var ikke Møllens Ejer, da her anføres, at Ejeren er „Proprietær Jens Jacobsen udi Nadschou“ (Nakskov). Møllen beskrives som „Vandmølle med Overfaldsvand, 2 Kværne og Stampemølle“. Dens hele Tilliggende var 41,000 Kv.-Alen Jord eller ca. 3 Tdr. Land. Jens Hansen nævnes ogsaa i Hammer Herreds Tingbog i Anledning af Mordet paa Prins Georgs Ridefoged, Peder Hammer i Ornebjerg, da han for at befri Broderen Ole, som sad fangen i Vordingborg Slotstaarn paa Mistanke om at have været Medvider i Skrивeren, Rasmus Esbensens Mord paa nævnte Ridefoged, vidner sammen med Broderen, Rasmus Møller i Grumløse, „at hans Broder Ole hin Mortensaften (1681), da Ridefogden blev skudt, havde været til Marked i Næstved, hvor han endnu Kl. 9 Aften sad hos Ole Byskriver i Næstved og drak „Lidkøb““). Men hvor mange Aar „Jens Møller“ da havde været Møller i Askov, har vi intet kunne erfare om. Som næste Møller kan sættes

2) Peder Møller eller Peder Andersen Møller, der nævnes i Everdrup Kirkebog 1692. Han var Ejer af Møllen i Askov og var i sin første Tid en anset og formuende Mand, der holdt Omgang med mange fornemme Folk som Herredsfogden i Baarse, Jens Madsen Hviid, Gert Villumsen, Peder Hammers Eftermand som Ridefoged paa Vordingborg Slot, Amtsskovrideren Anders Andersen, Vordingborg, Skovrideren Jens Nielsen, Baarse, Borgmester Pohlmann, Næstved, og med Præsterne, den rige Hans Panch, Everdrup, Kristian Storm i Sværdborg og Magister Jens Wejle i Snesere, der alle nævnes i Snesere Kirkebog som Faddere ved hans ældste Børns Daab. Han holdt ogsaa „Skolemester“ (Huslærer) til sine Børn og skal iøvrigt have været en driftig Mand — Gaardmandsøn fra

Aaside — men ødelagde sine Formueforhold ved indgribende og kostbare Foretagender samt ved sine fornemme Selskaber, der langt oversteg hans Evner, saa han gik fallit og døde i Armod i Aaside, begravet ^{6} /₈ 1722, 66 $\frac{1}{2}$ Aar gl. Hans Hustru „Elsebeth Møllers“ begravedes ^{8} /₄ 1740, 78 Aar gl.

3) Niels Sebastian nævnes i Snesere Kirkebog 1713 og er sikkert Peder Møllers Eftermand. Af hans Familie nævnes en Datter Ellen, begravet 1714, og en Steddatter Charlotte Michelsdatter, der s. A. blev gift med Mølleren i Holme Mølle, Johan Hansen. Sebastian døde 1721, og der anføres i Kirkebogen, at „Præsten bekom 15 Sletdaler i Ligpenge“, hvilket maa have været et anseligt Offer i hine Tider og næsten giver os Anledning til at kalde ham rig. Ved hans Død solgtes Møllen til

4) Jens Madsen Hvid, Herredsfoged i Baarse Herred til 1708, derefter Borgmester i Helsingør, som imidlertid ved Skøde af ^{20} /₄ 1722 solgte Askov Mølle til ⁽⁷⁾

5) Sivert Thomesen eller Thomsen, vistnok en Broder til Grevensvænges Ejer, Johan Thomesen Neergaard; han solgte 1724 Møllen til

6) Kristen Berthelsen Siersted (1724—40) for 800 Rdl. og 516 Rdl. 2 Mk. for Løseret samt Aftægt til Sælgeren, Sivert Thomesen, der Aaret efter døde i Askov Mølle⁽⁸⁾. Siersted var Søn af Borgmesteren i Maribo, Berthel Siersted, og Broder til den under Gavnø Godshistorie omtalte Ridefoged Niels Siersted, der 1729 flygtede hertil fra Gavnø, medtagende sine Regnskabsbøger. Møller Siersted holdt ogsaa Omgang med fornemme Folk og Huslærer til sine Børn⁽⁹⁾. Han var vistnok en Slægtning af Sognepræsten i Snesere, Johan Johansen Neergaard, muligvis Fætter (Neergaards Fastersøn), og dette forklarer baade Formandens Ophold i Møllen og Præstens og Møllerenes intime Venskabsforhold, der fik et saa sørgeligt Udfald for Præsten, da han red hjem fra Møllen hin Mortensaften 1729 (se Præstehistorien). Møller Berthelsen Siersted var 2 Gange gift. Hans 1. Hustru var Kirsten Nielsdatter Sebastian (Datter af Nr. 3), „viet med Ko. Mayst.s allernaadigste Tilladelse uden Trolovfelse hjemme i Huset ^{22} /₁₁ 1724“. Med hende havde han 2 Sønner af Navnet Kristen, begge døde som smaa og begge baaret til Daaben af „Hr. Johan Thomesens „Kirreste“ paa Grefuens Vænge“. Efter sin 1. Hustrus Død 1731 blev han gift (ligeledes viet i Hjemmet) med Kirstine Henriksdatter Pram den ^{8} /₁ 1733, død 1743, 37 Aar gl.; selv døde Møller Siersted 1740, 51 Aar gl., og begravedes 18. Marts s. A.

7) Niels Søfrensen Kragh (1740—71) blev gift med Formandens Enke 5 Maaneder efter Mandens Død. „Den ^{15} /₈ 1740 viede jeg (Pastor Bonsach) Møllersvend fra Kjøbenhavn Niels Søfrensen Kragh i Aschou Mølle til Formandens Enke, Kirstine Henriksdatter Pram, uden foregaaende Trolovfelse, da de havde Kongebref“. En Kusine af hans Hustru, Sofie Lorents datter Pram, blev ^{22} /₁₁ 1745 gift med Møllersvend i Askov Mølle, senere Møller i Hellevads Mølle i Sværdborg Sogn, Jens Schiebsted. Efter sin 1. Hustrus Død 1745 giftede Kragh sig 1746 med Ane Sofie Jørgensdatter, med hvem han havde 11 Børn, hvoraf dog 5 døde som smaa. Møller Kragh døde ^{28} /₄ 1771, 60 Aar gl., og begravedes Mandag den 6. Maj. Hans Enke giftede sig ^{21} /₁₀ 1772 med

8) Frederik Kristian Lund (1772—99). Han hævdede Mølleriet til en efter den Tids Forhold betydelig Fuldkommenhed og Omfang, hvortil ogsaa meget bidrog, at „Kongens Mølle ved Bredeshave“ 1780 nedlagdes, hvorfor han erhvervede sig

Privilegiet for den i Aarhundredets Begyndelse nedlagde Bøgesø Mølle og byggede endnu en Vandmølle ved Askov, „Nymøllen“ kaldet; ligeledes erhvervede han sig de ca. 30 Tdr. Land fra Bøgesø, der forresten var drevet under Askov Mølle mindst siden 1747*) og som ved Udskiftningen af Byfællesskabet 1778 voldte Kammerherre Beringskjold, Rønnebæksholm, en Del Ubehageligheder. Efter sin 1. Hustrus Død (begravet ^{11.} 1790) ægtede han Pigen Valdborg Kristensdatter, men efterlod sig ikke Børn i nogen af Ægteskaberne. Efter Traditionen „skal Møller Lund være død 2 Gange“ — eller som skindød atter være kommen til Live, derved, at Ligbærerne snublede over en Sten, da han bares over Mølledæmningen, hvor den Gang Vejen til Møllegaarden gik. Han skal have levet 3 Aar efter denne Tildragelse. Kirkebogen udviser kun, at han blev begravet den 6. Marts 1799.

9) Kristian Hansen Lund (1799—1838), Søn af Møller og Kromand i Merløse ved Holbæk, Hans Kr. Lund, der døde i Askov Mølle 1815, 70 Aar gl. Kr. H. Lund var efter de gamles Beretning en særdeles dygtig Mand, der foretog sig mange Forbedringer paa Gaard og Mølle; saaledes ombyggede han Møllegaardens Stue- og Ladelænge, byggede en ny Hestemølle og Smedien, som forhen havde ligget nord for Mølleseen op mod Skoven; han tillagde Smedien 3 Tdr. Land Jord, der imidlertid i 1883 atter kom tilbage til Møllen. Hans største Foretagende var imidlertid Opførelsen af den nuværende hollandske Vejmølle 1824 i Stedet for den af Farbroderen opførte „Nymølle“, som han nedrev, da der ikke var tilstrækkelig Vandkraft til begge Vandmøller. Som Materiale til Vejmøllen benyttede han en Del af det i 1822 nedbrudte „Ugledie Taarn“ eller Præste Jurisdiktions Ting- og Arresthus, som han havde købt til Nedbrydning. I Smedien, som han byggede samme Aar, benyttede han Arrestens Vinduer, Døre og Loft, paa hvilke der var udskåret mange „sære Figurer“ af fordums Fanger i Ugledie Arrest. Møller Lund var en anset og afholdt Mand, der mindes af flere gamle for hans Hjælpsomhed mod Trængende. Da Kystmilitsen her i Sognet oprettedes 1808 til Forsvar for vore Kyster mod Englænderne i Krigen 1807—14, var han Overbefalingsmand for denne. Efter sin 1. Hustrus Død 1831 giftede han sig med Pigen Lovise Simonsdatter, der døde i Mogenstrup Mølle den ^{11.} 1835, 24 Aar gl. (Mogenstrup Kirkebog). Ved hans Død 1838 overtog den eneste overlevende af hans 3 Børn Møllen, nemlig Sønnen

10) Jørgen Frederik Lund (1838—57). Han var egentlig bestemt til Handelen og havde lært den hos en af den Tids største Handlende i Provinserne, Agent Grønvold i Præstø, hvis Søster, Frederikke, han ægtede 1824, efter at han samme Aar havde købt Grumløse Mølle i Udby Sogn ved Vordingborg, hvilken han solgte 1836 for at overtage Bestyrelsen af Møllen hjemme i Faderens Alderdom. J. Fr. Lund var ogsaa en anset og dygtig Mand, dertil var han meget sparsommelig og erhvervede sig en temmelig betydelig Formue, der dog senere forringedes ved flere tilstedende Omstændigheder. Han indrettede 1842 en ny og mere tidssvarende Stampemølle, end den gamle, men iøvrigt aftog Mølleriet betydelig i hans Tid ved Oprettelsen af Tappeneje Vindmølle midt i Sognet, og da saa Næringsloven af 1857 kom til, solgte han Møllen og rejste til Køge, hvor han

*) I Everdrup Kirkes Dagbog findes anført en Fortegnelse fra 1747 — efter Amsforvalter over Vordingborg Amt Andreas Teilmanns Opgivelse — over udenogens Brugere af Bøndergods i Everdrup Sogn, og her anføres Askov Mølle som Bruger af 1 Td. 3 Skpr. 1 Alb. Hartkorn af Bøgesø Marker — nu anset ved Matriklen af 1844 til 3 Tdr. 2 Skpr. 2¹/₂ Alb., hvilket Hartkorn maa være for det 1780 afstaaede Areal.

boede hos sin ældste og senere hos sin yngste Datter og døde dersteds i en Alder af over 90 Aar 1891. Med sin Hustru, Frederikke Grønvold, havde han Børnene: 1) Hans Kristian Lund, født 1826, Købmand i Køge, gik fallit og døde sindssyg paa Oringe; 2) Anna Cathrine Marie Lund, født $^{23}/_{10}$ 1828, gift $^{15}/_{1}$ 1850 med Møllejer Jørgen Johansen, Køge, begge døde; 3) Peter Lund, født 1830, Godsforvalter ved Sandbygaard og Sørupgaard ved Ringsted; 4) Johanne Frederikke Birgitte Lund, født $^{1}/_{11}$ 1831, gift $^{21}/_{6}$ 1853 med Otto Fred. Boserup, Forpagter af Jungshoved; 5) Juliette Caroline Lund, født $^{29}/_{11}$ 1833, gift med Købmand Krage-lund i Næstved, fallit 1863, levede senere i Køge.

11) Kristian Ludvig Gemünthe (1857—67), forhen Møllebygger, købte Askov Mølle 1857 for 26,000 Rdl. og besad den i 10 Aar, da han solgte den for samme Beløb og flyttede til Næstved, hvor han døde 1884 som Husejer og Partikulier.

12) Anders Hansen (1867—70), som købte Møllen af forannævnte, besad den til $^{1}/_{5}$ 1870, da han solgte den for 27,500 Rdl., hvorefter han købte Snesløv „Store Mølle“ ved Fuglebjerg med tilhørende Gaard paa ca. 130 Tdr. Land.

13) Peder Pedersen (1870—78), Gaardejer i Aaside, forbedrede Møllen betydeligt, opførte Købmandsboligen med tilhørende Bageri og indrettede et Savværk ved Vandmøllen, men ved flere sammenstødende Uheld nødtes han til at sælge baade Gaarden og Møllen, sidste med ikke ringe Tab, for 48,000 Kr. Han lever nu i Karrebæksminde.

14) Lars Hansen, Landhandler og senere Ejer af Kalbygaarden ved Næstved, besad Møllen et Aars Tid, da han afstod den til Svogeren

15) Anders Poulsen (1879—90). Han lagde førnævnte 3 Tdr. Land til Smedien under Møllegaarden ved Fæsterens Død 1883, opbyggede den i 1890 brændte Smedie med Vaaningshus, overtog s. A. Købmandshandelen, som siden 1873 havde været bortforpagtet men nu nedlagt, gik fallit. Møllen købtes nu for 44,000 Kr. af dens nuværende Ejer

16) Peder Andersen, som fra $^{1}/_{5}$ 1890 og til $^{1}/_{5}$ 1898 havde bortforpagtet Møllen, medens han selv drev Bageriet og nu tillige Mølleri.

Aaside Andelsmejeri er oprettet i Sommeren 1888 og begyndte sin Virksomhed $^{1}/_{11}$ s. A. med ca. 100 Leverandører og 800 Køer; det kostede 27,700 Kr. og har nu 3 Lavals Centrifuger. Efter Regnskabet for 1899 har det ca. 1200 Køer (1902 omtrent 1400), 160 Leverandører, og leverede nævnte Aar ca. 5 $^{1}/_{2}$ Mill. $\bar{n}$ Sød-mælk, hvoraf tilvirkedes 208,465 $\bar{n}$ Smør, foruden at der solgtes 250 $\bar{n}$ Fløde. De samlede Driftsudgifter udgjorde 2 Kr. 23 Øre pr. 100 $\bar{n}$ behandlet Mælk; Nettoudbyttet pr. 1000 $\bar{n}$ var 33 Kr. 78 Øre; pr. $\bar{n}$ Smør 10 $^{11}/_{100}$ Øre; den tilbage-leverede Mælk var omtrent 5,200,000 $\bar{n}$.

Formanden for Mejeriet har uafbrudt siden dets Oprettelse været Gaardejer, Dyrhæge P. L. Hjortø, Aaside.

Den 1. Mejeribestyrer var Hr. J. Hansen fra Boeslunde Mejeri, fra $^{1}/_{11}$ 1888 til $^{1}/_{11}$ 1892; han efterfulgtes af

Hr. Jørgen Nicolai Scheel, før paa Brandeløv Mejeri.

OVEREVEN, RIGTIGST OVER-EVEN,

skrevet Ofuer-efuen, Oferefen, Oveeven, Aarefne, Aarevne, Overevne og nu Overeven.

Byens oprindelige Navn er Over-Even $\circ$: den højere liggende Even By,

til Forskjel fra den tidligere ved Præstø Fjord liggende Even By. „Eve“ betyder nemlig et lavt, sandet eller sumpigt Land, som snart staaer over, snart under Vand, og dette passer godt paa Forholdene her, da Overeven Jorder endnu tidt om Foraaret overskyldes af den nordfor liggende Flintemose ved Tøbrud om Foraaret, da „Møllebækkene“, som danner Afløbene herfra, ikke straks er i Stand til at bortskaffe det tilstrømmende Vand; og denne Oversvømmelse har i gamle Dage sikkert været af langt større Udstrækning. — Byen hørte under Snigaards Len til 1597; dog ses det af et Mageskifte eller „Gjenbrev“ mellem Kronen og Roskilde Kapitel af 1624, hvor dette afstaar Gods i „Overennen“ til Kronen³⁰⁾, at St. Agnete Kloster ogsaa har ejet noget af Byen, og dette er da nu lagt under Vordingborg Len sammen med Kronens øvrige Ejendomme i Sognet.

Efter Markbøgerne af 1682 tilhørte alle Byens 4 Gaarde Prins Georgs Livgeding; de kom 1714 tilbage til Kronen, som 1762 solgte Byen m. m. Gods i Sognet til Grev Thott, Gavne, der imidlertid 1781 mageskiftede Byen til Gisselfeld Kloster, hvorunder den har hørt til den senere Tid, da alle Gaardene er solgte til Arvefæste. — Opmaalingen til Matriklen af 1688 skete den $\frac{9}{10}$ 1682 ved Konduktørerne Henrik Lang og Thomas Jensen, og Byen deltes da i Møllemarken (Rug), Lillemarken (Byg) og Stredismarken, som det Aar var Fælled.

1) I *Møllemarken*, sydvest for Byen, nævnes: Kallehaveagre, Eskebjergagre, Skovrød-Humperne (korte Agre), Kringelmose do. samt St. og Smaa Torpe-Stiesagre, hvor Rasmus Smed i Everdrup havde 16,177 $\frac{1}{2}$ Kv.-Al. Jord.

2) I *Lillemarken*, mod Nord, nævnes: Tofterne, Stenladsagre, Flintekilde ved Flintemosen, Bjergagre mod Everdrup paa Gaarden Matr.-Nr. 1.

3) I *Stredis- eller Everdrupmarken*, mod N. Øst, nævnes: Vangeledsagre, Gaasebrinkagre, Everdrupsholm, Rudbjerg og Eskehule. Efter Engtakseringen kunde høstes til Byen 29 Læs godt Hø og 33 Læs Mosefoder.

Skoven, som regnedes sammen med Aaside Skov, havde 16 Svins Olden = 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., hvoraf Halvdelen ved Udskiftningen tillagdes Byen. Den strakte sig syd og vest for denne fra Askov til Flintemose; særlig fandtes i Slutningen af forrige Aarhundrede en storvokset Bøgeskov paa Eskebjerg ved Askov, som Gisselfeld lod afdrive i Aarene omkring 1790, samt i Fuglsangsvænget nordvest for Byen ved Flintemosen — men indtil 1840 havde Byen ikke faa Krat-skove med ret anselige Ege- og Bøgetræer; nu findes kun et Par Krat med Elle- og Aspetræer paa Gaardene Matr.-Nr. 1 og 3 a. Byen havde indtil Udskiftningen 1802 Jordfællesskab med Aaside, Snesere Torp og Everdrup Byer.

Efter Matriklen af 1664 havde Byen 4 Gaarde med 21 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskyld, hvilket Hartkorn ved Matr. af 1688 nedsattes til 19 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Ager og Engs Htk., medens Skovskylden blev den samme. Samme Htk., men forskelligt fordelt, havde Byens 4 Gaarde ved Mageskiftet 1781, men ved Udskiftningen 1802 fordeltes dette til 4 Gaarde à 4 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. med ialt 18 Tdr. 7 Skpr. og 3 Huse, hver med 2 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb., ialt 7 Skpr. 3 Fdkr.; tilsammen 19 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Af de 3 Huse kaldtes det ene Fuglsangshuset; det blev inden 1840 nedlagt, og Jorden fordelt til de 2 andre Huse. Ved Matr. af 1844 tildeltes Byen 28 Tdr. 2 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb., der nu 1900 er fordelt paa 5 Gaarde med over 2 Tdr. Htk., 2 Huse med over 1 Td. Htk., 1 do. med 7 Skpr. og 2 Huse uden Jord.

Byens Areal udgjorde ved Opmaalingen 1780: 282 Tdr. Land.

BRØDERUP,

tidligere skrevet: Brydcorp (1401), Brydcorp 3: Brydiernes Torp — som alle Torp'er fra det 11. til 13. Aarh.³¹⁾, Brønderup (1561). — Efter den stedlige Tradition skal Byens oprindelige Navn have været „Brødres Torp“; og denne beretter, at 3 Brødre byggede de 3 første Gaarde i Byen, beliggende i en ligesidet Trekant, og at det var, hvor nu Gaardene 2 a, 3 a og 6 ligger.

Ogsaa her viser det sig, at St. Agnete Kloster ikke har været i Besiddelse af hele Byen til Reformationen. Saaledes pantsætter ¹¹⁾; 1401 Jacob Bille, Ejer af Lyngby, til Peder Basse, Ejer af Svendstrup, sit Gods i Brydcorp, Sjolte og Sølperup Byer i Baarse Len med Brydcorp Mølle for „100 Mark i hvide Penge“³²⁾. 1429 ejede Fru Anna Ljunge Gods i Byen, da Kong Erik Pommer maatte mægle i en Trætte mellem hende og Bent Bille af Solbjerg angaaende „Schøchholt“ og Brydcorp Mølle i Snesere Sogn³³⁾. 1590 giver Fred. Reedtz til Thygestrup Kronen „Gjenbrev“ paa Gods i Brøderup, Snesere Sogn. Endelig erhverver Kronen 1624 foruden Bøndergods i Snesere Torp, Smidstrup, „Overennen“ (Overeven), Store og Lille Røttinge Byer sig ogsaa Bøndergods i Brøderup³⁴⁾, der dog for sidstnævnte Byes Vedkommende efterhaanden erhvervedes af de omboende Godsejere. Saaledes ejede Gisselfeld allerede 1561 3 Gaarde og 1 Hus i Byen³⁵⁾; Bækkeskov ejede 1672, men vistnok længe forinden, 3 Gaarde og 2 Huse i Brøderup³⁶⁾. Nogen sikker Kundskab angaaende Byens Ejere haves dog først ved Markbøgerne af 1682. Herefter havde Byen 16 Gaarde, hvoraf de 10 var Kongens Ryttergaarde, 3 Gaarde hørte under Bækkeskov, 2 under Gisselfeld og 1 under Roskilde Domkirke; endvidere 8 Huse, hvoraf 4 tilhørte Bækkeskov, 3 Kongen og 1 Gisselfeld. Efter Matriklen af 1698 var her kun 14 Gaarde i Byen, delt mellem følgende Lodsejere:

Ko. Ma.: 9 Gaarde (Nr. 1 og 2, sammenlagde, 4, 6, 7, 8, 10, 12, 13 og 14) med tilsammen 33 Tdr. 4 Skpr. Ager Eng og 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid; Gisselfeld ejede nu kun Gaarden Nr. 3 med 6 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Ager Eng og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid; Bjerge Kirke (forhen Roskilde Domkirkes) Nr. 5: 6 Tdr. 2 Fdkr. 1 Alb. Ager Eng og 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid; Bækkeskov ejede 3 Gaarde, Nr. (9 og 11), 15 og 16 med 13 Tdr. 1 Alb. Ager Eng og 2 Skpr. Skovskylid; Snesere Kirke ejede en Jord til Byen med 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Ager Eng, tilsammen 59 Tdr. 3 Fdkr. 1 Alb. Ager Engs Htk. og 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid.

Byen havde nu 9 Huse uden Jord; heraf ejede Bækkeskov 5, Ko. Ma. 3 og Gisselfeld 1 Hus. Det siden 1682 tilkomne Hus er sikkert Levningen af en af de nedlagde — af Bækkeskavs sammenlagde Gaarde. Gaarden Nr. 5 er tilkommen Bjerge Kirke ved Kristian 5.s Mageskifte med Kommerceraad Kr. Lindenou til Restrup ^{2/3} 1689³⁷⁾, da den heri nævnes henlagt til nævnte Kirke; men den forblev iøvrigt ikke længe i Kirkens Eje, og maa være kommen tilbage til Kronen inden 1737, da den nævnes sammen med Blangsløv By i Frederik den 5.s Gave til Gehejmeraad Otto Thott til Gavne³⁸⁾. Efter Snesere Kirkes Dagbog havde Brøderup 1737 kun 13 Gaarde, hvoraf de 8 var Ko. Ma.s Ryttergaarde, 4 hørte under Bækkeskov og 1 under Gisselfeld; samtidig havde Byen 10 Huse. 1741 havde Bækkeskov 4 Gaarde og 7 Huse i Byen med 16 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb.³⁹⁾, men heraf var omtrent 3 Tdr. Htk. fra en Kirkejord paa Engelstrup Mark. Efter Grev Thotts Køb af Kronens og Gisselfelds Gods i Byen ejede Lindersvold

10 Gaarde og 9 Huse i Byen med 45 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. Ager Engs Htk., foruden 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylid. 1775 havde Byen kun 11 Gaarde, men nu 17 Huse uden Jord, hvoraf de 3 Gaarde og 8 Huse tilhørte Bækkeskov. Faa Aar efter nedlagdes 1 Gaard med 4 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{2}{3}$ Alb., som inden 1780 var lagt under den af Landsdommer Munthe Mogenstjerne oprettede Ladegaard Bredeshave, saa at Bækkeskov ejede 3 Gaarde, hver paa 4 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. og 1 Hus med 1 Fdkr. 2 Alb. Htk. eller ialt 13 Tdr. 2 Fekr. Htk. i Brøderup samt 8 Huse uden Jord. Til den under Bredeshave indtagne Gaards Htk. var henlagt Tappenoje gamle Krojorder med 7 Skpr. 1 Fdkr. Htk. og 1 Hus med Jord fra Sjolte, erhvervet ved Mageskifte med Grev Thott $\frac{2}{3}$ 1781, imod Afstaaelsen af de 2 Huse ved Schychoholt-Ledet, der var lagte under den gamle Brydcorp Mølle. Omtrent samtidig sammenlagdes de 3 Gaarde, Bækkeskov ejede i Brøderup, til 2, som nu flyttedes til Søperup efter at Opmaalingen til Udskiftningen var endt 1781.

Efter Udskiftningen 1796 ejede Lindersvold i Brøderup 8 Gaarde à 5 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{2}{3}$ Alb. = 45 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., foruden Snesere Kirkejord, der nu var 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb.*), ialt 46 Tdr. 2 Skpr. 2 Alb., foruden 11 Huse, der ved Udskiftningen var tillagt Jord, men først 1853 deltedes Hartkorn. Bækkeskov ejede nu kun 5 Huse i Byen, hvoraf de 4 var lagte under Bredeshave af Ejeren af begge de nævnte Hovedgaarde, Baron Charles de Selby.

1825 havde Byen 8 Gaarde og 10 Huse med Jord, tilhørende Lindersvold; 5 Huse med Vænger, hvor forhen Bækkeskops Gaarde laa, var delt som ovenfor anført mellem Bækkeskov og Bredeshave. Snesere Kirkejord blev 1814 tillagt Sjolte Skole og er siden regnet under Sjolte By. 1862 havde Byen endnu sine 8 Gaarde, men nu 12 Huse med Jord under Lindersvold, foruden de ovennævnte 5 jordløse Huse. 1868 oprettedes Brøderup Højskole og Sognets Fattigggaard; 1895 deltes Gaarden Nr. 3 a til 2, og endelig oprettedes i den 1898 solgte Fattigggaards Sted Kommunens Alderdomshjem 1900, saa at der under Lindersvold 1900 hører 12 Gaarde med over 2 Tdr. Htk., 14 Huse med Jord og 4 uden Jord, alle solgte til Arvefæste med Undtagelse af 3 Huse uden Jord.

Efter Matriklen af 1844 udgør Byens samlede Hartkorn 55 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., hvoraf samtlige Huse har 4 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb. Htk.

Som det fremgaar af foranstaaende har Brøderup været en anelig By i Slutningen af det 17. og 1. Halvdel af det 18. Aarhundrede, da den talte 16 Gaarde og mindst 10 Huse. Aarsagen til de usædvanlig mange Huse i Byen kan til Dels eftervises. Saaledes var Huset, nu Matr.-Nr. 11, Kro i Rytteriets Tid, Nr. 12 var Rytterbarakke til 8 Heste; desuden boede der flere Haandværkere her end almindelig, hvoraf flere havde deres Erhverv paa Bækkeskov som Urtegaardsmænd, Malere og Glarmestre, foruden Skomagere, Vævere og Smede, som var almindelige Haandværkere i hver By. 1728 boede Amtets Rakker, Morten Pinchemand her i Byen, senere flyttet til Kongsted.

Paa Grund af de mange Gaardes Nedlægning, hvad der i Slutningen af forrige Aarhundrede forøgede Husenes Tal, idet som oftest Gaardenes Stuelænger omdannedes til Beboelse for Indsiddere, har Byen faaet et spredt Udseende, og Mellemrummene optages nu af flere Vænger, der tidligere var Gaardspladser.

*) Kirkens Jord i L. Rottinge var nemlig ved Udskiftningen magelagt til Brøderup ved Sjolte Byskel.

Ved Opmaalingen 1682 den ⁵/₁₀ af Konduktørerne Lucas Barchsen Paludan, Henrik Pedersen, Jens Jensen Brun og Laurids Jacobsen Brun deltes Byens Jorder i *Søndermarken*, *Mellem* eller *Korshøvmarken* og *Nørremarken* foruden en 4.: *Skovmarken*.

1) I *Søndermarken* (Rugmark) nævnes: Tofterne, Riisagre, Tranemoseaas (sur Avrejord), Røttinge Rød (58 Agre røddet Skov), Lodhøvsagre, Bifhøvsagre (80), Hvidebæksagre, „Søagerstrækningen“ o. fl.

2) I *Mellem-* eller *Korshøvmarken* (Bygmark): Korskildeagre, L. Røgleaas, Kildebjerg, Trollevraa, Fiskemoseholm, Søbjergsagre, Sjolte Bauneagre, Elnebjergsagre, Gaasebrinken (Rødsand og Grus, Avrejord) o. fl.

3) I *Nørremarken* (d. A. Fælle): Tofterne, Kulbrændestykkerne, Stivermosen, Korshøvsagre, Korsmoseagre, Heslemose, Fiskemose, Uglemose, Flekkesten og Havrebjerg. Nord for *Nørremarken* laa den da nylig opdyrkede 4. Mark: *Skovmarken*, med 103 Agre.

Efter Engtakseringen kunde høstes i alle Byens Marker og 5 Vænger 52¹/₂ Læs godt Hø og 19 Læs Mosefoder.

Skoven, som ved Skovtakseringen s. A. kun havde 16 Svins Olden, takseret til 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylde, maa før Svenskekrigen have været betydelig, hvad der fremgaar af den nylig opdyrkede Skovmark med 103 Agre, nordøst for Byen. „Røttinge Rød“ med 58 Agre sydvest for Byen angiver ogsaa, at her tidligere har været betydelig Skov. Denne takseredes 1633 ved Lensmanden Fred. Reedtz til 50 Svins Olden for Kronens 10 Gaarde og maa have været noget lignende for Byens 6 andre Gaarde, maaske mere, da Kronens Gaarde ingenlunde var de med Skov bedst forsynede, eftersom de af Byens 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skov kun er ansat for 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb., efter hvilket Forhold disses Anpart maa have været omtrent 4 Gange større.

1429 omtales „Schychholt Skoven“, nedad mod Bækkeskov, hvorunder den blev indtaget af Munthe Morgenstjerne den ældre for 1759⁽¹⁰⁾; den nævnes ofte i Baarse Herreds Tingbøger fra 1700—26 samt i Sognets Kirkebøger til henimod Midten af forrige Aarhundrede. Meget har *Skoven* sikkert lidt i Svenskekrigen, og hvad den levned, ødelagdes ved Bondens Skovtyverier; men selv Grev Thotts bekendte Iver for Skovopelskning kunde ikke raade Bod derpaa, lige saa lidt som den af ham ansatte Skovløber Peder Nielsen, begravet ¹/₁₆ 1773. I den oftere nævnte Taksation over Godset 1798 efter Kammerherre Reedtz-Thotts Død omtales *Skoven* til Byen saaledes:

„Vest for Byen ligger en Mose, hvor der er adskilligt Tjørn og Elle til Gjersel; ligeledes findes i den vestre Mark hist og her nogle Ellemoser og Tjørnekrat, hvoraf dog Byens Beboere ikke kan have det fornødne til Gjersel“. Lukningen af Gærderne omkring de forskellige Sædmarker saa vel som om Byens Græsningsfang var en vigtig Sag i de Tider, og havde Byen ikke tilstrækkelig Gjersel hertil, maatte Godsejeren skaffe det manglende af sine Skove.

Taksationen fortsætter: „Nordøst for Byen i den saakaldte „Skovmark“ er en Strækning af nogle Tdr. Lands Størrelse med en Del unge Bøgetræer i god Vækst, hvoraf enkelte af de største indeholder tvende smaa Bønderlæs Brænde, men Størstedelen derimod meget mindre“.

Her i Schychholtskoven laa ogsaa den foran omtalte *Brydcorp Mølle*, som 1401 pantsattes Peder Basse til Svendstrupgaard i Vejlø Sogn, og som nævnes

igen 1429, men da den hverken omtales i Frederik Reedtz' Genbrev til Kronen 1580 eller ved Overdragelsen af St. Agnete Klosters Gods 1624, er den sikkert nedlagt forinden paa Grund af Vandets Aftagning i Bækken og er flyttet længere nedad mod Stranden, saa Helledes Mølle har sikkert allerede den Gang været dens Afløser; der gaar da ogsaa Sagn om, at her i Schychoholt Skoven forhen har staaet en Mølle, tilhørende Bækkeskov, som nedlagdes paa Grund af Vandmangel; muligens er de 2 Huse ved Schychoholtledet Resten af denne Møllens Vaaningshus; de nedreves 1781.

Brøderup havde Jordfællesskab (Græsningsfang) sammen med Engelstrup, Sølperup, Sjolte og L. Røttinge i de saakaldte Græsgangsmarker.

Opmaalingen til Udskiftningen foregik 1779 ved Landmaaler Trojel, og Udskiftningen foretoges 1795 af Landinspektør Lund.

De Bækkeskov tilhørende Jorder lagdes under Sølperup, som nu fik 6 Gaarde (forhen 4), og Arealet, som forblev ved Byen, udgør efter Matrikulkontorets Opgivende 508 Tdr. Land, hvoraf $17\frac{1}{4}$ Td. Land Syd for Byen ved L. Røttinge Skel er Tørvemose for Byens 8 Gaarde.

Ved Udskiftningen udlagdes Jord til 10 Huslodder i den saakaldte Skovmark, ca. 30 Tdr. Land, hvortil 1853 kom 8 Tdr. Land med $6\frac{1}{2}$ Skp. Htk. fra Gaarden Matr.-Nr. 3 mod Erstatning fra Gaarden Nr. 2, som ved Udskiftningen havde erholdt dette Areal mere end hver af de øvrige Gaarde i Byen.

Af Høje eller Bakker nævnes *Korsbøj* med Korskilde, hvor der formentlig i den katolske Tid har staaet et Krusifiks, og hvor der fra Kildens Vand hentedes Lægedom for alle Slags Sygdomme. Saadanne Kors oprejstes i den katolske Tid ved Korsveje, og her var netop en saadan, idet Snesere-Sjoltevejen og Engelstrup-Smidstrupvejen dér skar hinanden.

Paa „Præstehøj“, vest for Byen ved Snesere Byskjæl, skulde efter Sagnet Snesere Kirke været opført, men da det opbyggede nedreves og om Natten henbares til det Sted, hvor Kirken nu staa, maatte man ophøre med Opførelsen af Kirken paa dette Sted, som ellers efter Sognets Udstrækninger vilde være mere centralt beliggende for Sagnet end i Snesere By. „Havrebjerg“ hørte — indtil Henflytningen af Bækkeskova Gaarde til Sølperup skete, under Brøderup Bymarker; herfra haves en herlig Udsigt over Præstø Fjord til Møen og det smukke Landskab Syd for med Skove, Kirker, Møller og Herregaarde. En lignende Udsigt haves fra Bakken Syd for Brøderup Højskole.

„Ørbækdalen“, nordvest for Byen ved Snesere Torp Bymarker, er en Kløft af 1 Td. Lands Størrelse, bevokset med Kratskov, i hvis dybe Bund en lille Bæk risler, der har sit Udløb i den Syd for liggende „Baring“ (Mose) paa Grænsen mellem Snesere, Snesere Torp og Brøderup Bymarker. Selve Kløften gør et ejendommeligt Indtryk paa Beskueren, naar man betragter den fra dens sydlige Ende, da Terrænet hæver sig brat mod Nord, saa Kløften med dens hvide Sten i Bækken og dens stejle Sidevægge gør Indtryk af en aabenstaaende Kirke. Og denne Betragtning har aabenbart ogsaa i gamle Dage gjort sig gældende, da der hertil knytter sig Sagnet om „Ørbækpræsten“ og om hans „Prædikestol“ — en stor Sten i den østlige Kløfts Rand. Herfra skal nævnte Præst i maanelyse Natter, iført fuldt Ornat, have talt manende Ord til de forbigaaende, hvorfor Stedet frygtedes, og ingen gerne kom der forbi ved Midnatstide. Ved Kløftens nordlige Ende findes et Hus, der gør Indtryk af et „lille Stykke Norge“, naar man en

Foraarsdag betragter Omgivelserne og hører Ørbækkens Brusen og Vindens Susen i de paa Kløftens Rand plantede Graner.

Vest for Byen laa Sognets Fattiggaard, opført 1868, med et Tilliggende af 35 Tdr. Land, som ialt med Besætning etc. kostede noget over 24,000 Rdl. Den havde Plads til godt 50 Lemmer, men husede dog aldrig over 38, og da disses Antal var svundet ind til næppe en halv Snes paa Grund af Alderdomslovens Virksomhed, nedlagdes den med Amtets Tilladelse 1896 og solgtes uden Besætning og Inventar for 24,000 Kr., dog saaledes, at Sogneraadet mod en aarlig Leje til Køberen forbeholdt sig Vaaningshuset til Beboelse for de eventuelle Lemmer, indtil $\frac{1}{10}$ 1900. I Sommeren 1900 er der derfor Øst for og nærmere Byen opført et Alderdomshjem, der med Amtets Tilladelse kan benyttes saavel af Kommunens Fattiglemmer som til gamle, svagelige Alderdomsunderstøttede. Det kostede med Inventar, hvoraf det meste dog er fra den forhenværende Fattiggaard, noget over 8000 Kr.; det har Plads til 12 fattige.

Som Bestyrer af Fattiggaarden ansattes efter Opførelsen 1868 Hr. Kristen Pedersen til $\frac{1}{5}$ 1876, da han fratraadte; derpaa var han Gæstgiver i Tappenoje Kro til $\frac{1}{3}$ 1877, saa blev han Bestyrer af Vejle og Vester-Egersborg Fattiggaard, hvorfra han efter Opsigelse afrejste med Familie til Amerika i Maj 1881.

Hr. Rasmus Johansen, fh. Væver og Husejer i Askovhuse hersteds, var Bestyrer af Fattiggaarden til dens Salg 1896, da der ansattes en kvindelig Bestyrer eller Plejemoder for de faa fattige, der blev tilbage; og da hun har vist sig meget duelig til denne Gerning, fortsætter hun nu sin Virksomhed i det nye Alderdomshjem.

Nord for Byen ved Engelstrup Skel op til Hovedlandevejen ligger Folkehøjskolen „Frederik den Syvendes Minde“, som den oprindelig blev kaldt, men nu almindelig kaldet *Brøderup Højskole*, opført i Sommeren 1868 paa Foranstaltning af Højskolesagens Venner og Forkæmpere i Sydsjælland: Præsterne Leth i Ulso, senere i Middelfart, Brandt i Rønnebæk, senere ved Vartou Kirke i Kjøbenhavn, Gaardmændene Jens Olsen, Sjolte, Niels Jensen, Stenstrup, Hjulmand Lars Kristensen, Orup, og Forpagter Ovesen, Højstrup, nu alle døde. Den kostede med 20 Tdr. Land Jord og Bygningernes Opførelse noget over 25,000 Kr., som tilvejebragtes for en Del ved Gaver af Omegnens Beboere, 4300 Kr., dels ved et rentefrit Laan paa 5200 Kr., dels ved Aktier, ialt 8600 Kr., som forrentedes med 4 pCt. aarlig; men hvoraf dog en Del eftergaves og senere skænkedes den nuværende Forstander, samt endelig ved et Laan paa 10,000 Kr. til 5 pCt. i Præstø Sparekasse. Som dens 1. Forstander ansattes

Hr. Johannes Schrøder, Exam. juris, fra November 1868 til 1. April 1873, da han opsagdes af Skolens Bestyrelse paa Grund af den store Nedgang i Elevtallet (fra 33—8). Derefter var han Forretningsfører for Hasle Kulværk paa Bornholm, senere Vinhandler i Kjøbenhavn og Næstformand for Soldaterhjemmet.

Efter 2 Aars Ledighed bortforpagtede Bestyrelsen Skolen fra $\frac{1}{5}$ 1875 til

Hr. Kristian Larsen, fh. Lærer paa Hindholm Folkehøjskole. Han kæmpede med samme Vanskelighed som førstnævnte, dog ikke paa Grund af Mangel paa Interesse fra Omegnens Højskolevenner, der paa mange Maader søgte at bringe Interessen for Skolen og dens Virksomhed ud blandt Omegnens Beboere og støttede den baade ved Gaver og ved personlig Deltagelse i Arbejdet for dens Opkomst, særlig ved en Række fortrinlige Foredrag af de omboende Præster: Dr. phil. Skat Rørdam, Rønnebæk (nu Sjællands Biskop), Dr. theol. Paludan-Müller, Snesere, Pastor

Zeuthen, Everdrup (nu Stiftsprovst, Sognepræst i Fredericia), Pastor Spang, Mern, Nielsen, Baarse o. fl. Trods den ydede Støtte syntes Gerningen ikke at ville trives, og i Foraaret 1886 opsagde Hr. Larsen, som imidlertid ved sin Faders Død arvede en betydelig Landejendom i Døjringe ved Sorø, sin Plads som Skolens Forstander og fraflyttede Skolen. Den blev vel samme Efteraar bortforpagtet til

Hr. Jesper Madsen, fh. Forstander ved Jannerup Højskole ved Esbjerg, men denne formaaede endnu mindre at hæve Skolens Anseelse, og efter knapt 2 Aars Forløb fraflyttede han denne; han lever nu som Landmand og Byggespekulant ved Esbjerg.

Endelig var Højskolegerningen her saa heldig at finde en Mand, som baade havde Evne og Held til at føre den fremad; denne var

Hr. Edvard Emil Dam, Søn af Skolelærer H. J. F. Dam i Havnlev i Stevns, Seminarist fra Jonstrup 1874 med 2. Karakter, fh. Lærer ved Høng Højskole; han forpagtede først Højskolen fra $\frac{1}{3}$, 1889, senere købte han den og byggede en ny Skole- og Forsamlingsaal, samt udvidede de gamle Bygninger og føjede en Haandværkerskole til Folkehøjskolen. Elevantallet har i hans Tid aarlig udgjort ca. 100, nemlig ca. 60—70 Karle og ca. 40 Piger. Lærernes Antal, som forhen aldrig oversteg 1 à 2, er nu naaet op til 3, hvoraf den ene stadig har været en theologisk Kandidat og den anden en teknisk uddannet Mand, foruden Forstanderen og 1 eller 2 Lærere til Pigeskolen. I den Tid, snart 14 Aar, Hr. Dam har virket ved Brøderup Højskole, har han formaaet at hæve Skolen til en af Landets mest ansete i sin Retning og vundet sig en Position blandt Befolkningen saavel i Syd- som Vestsjælland, der varsler en lykkelig Fremtid for dens Gerning og dens Bærer.

I denne Sommer opføres en større Tilbygning i 2 Etager, indrettet dels til Haandværkerskole, dels til Soveværelser for Eleverne, da det har vist sig, at de ældre Lokaler ikke vare tilstrækkelige til at rumme det aarlig voksende Elevantal.

I Brøderup boede den i Svenskekrigen 1657—60 bekendte Bondekaptajn Bent Ebbesen (se Sd. 358), og Major Axel Urnes Kvartermester, Jens Pedersen, der var dennes Medhjælper ved Ordningen af det efter 1670 oprettede Rytterregiment paa Vordingborg Amt; han havde da en Gaard i Brøderup, som han rømte fra efter Urnes Død 1677, og ved Højesteretsdom af $\frac{18}{11}$, 1680 fradømtes for 10 Aars Restancer (127 Rdl. 40 Sk.) boede derefter en Tid i Sjolte, men flyttede senere til Snesere, hvør han boede i et Hus op til Degnegaarden og døde som en meget gammel Mand efter 1740.

SJOLTE,

skrevet Seolte, Sølte (1561), Sjolte, Sialdtø og Schioldte, skrives nu oftere Sjolde, men almindeligt Sjolte.

Efter Topograf Both⁽¹⁾ betyder en „Sølt“ en Strandeng, som af og til overskylles af Havet; og da Byen i Midten af det 16. Aarhundrede skreves Sølte⁽²⁾, skulde man tro, at den havde Navn heraf, men da den aldrig har havt ret megen Eng, der kunde overskylles af Stranden — her Præstø Bugt — kan dens Navn næppe være afledt deraf. Snarere maa vi antage, at Byens oprindelige Navn er: Scholt, af Se = Sø og holt, af holz, = Skov, thi dette passer nemlig godt paa Byens tidligste Omgivelser. Vest for Byen laa nemlig en lille Ferskvandsø,

nu Søengen, Øst for Iaa Præstø Bugt, som muligen i Oldtiden skød sig ind med en lille Vig Syd for Byens Marker (Kongens Mølesø ved Stranden) og baade mod Nord og Syd var Byen indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede omgivet af betydelige Skove, altsaa Seholt, Seolte, Siolte, Sjolte, som Navnet efterhaanden skreves. Mærkeligt nok skrives Byens Navn i Markbøgerne 1682: Sialdtø, hvilket synes at antyde, at Byens Tilliggende har været en Ø. Vel løber Helleles Møllebæk Nord for Byens Marker og „Lykkebæk“ gennem Søengen, men omtrent midt igennem dens Marker, saa henved 250 Tdr. Land ligger Vest for den, medens den paa en mindre Strækning mod Syd danner Byskællet mod Smidstrup, for dog østligere at at lægge ca. 70 Tdr. Land, som oprindelig tilhørte Byens Overdrev Syd for den, saa den langtfra kan siges at danne Byskællet; tilmed har „Lykkebæk“ aldrig havt en Udstrækning, som har kunnet give Byen Karakter af en Ø, da den ikke er omgivet af Enge, undtagen hvor den løber gennem den gamle Bysø, Søengen, men ellers saavel Nord som Syd for denne begrænses af bratte Bakker, der gaar lige ud til Bækkens snævre Løb.

Byen er sikkert meget gammel, da den ligger saa nær Havet, hvor Oldtidfolkene særlig yndede at bo og bygge, da de, som bekendt, hentede en stor Del af deres Levnedsmidler herfra, lige som de ogsaa i de Byen omgivende store Skove kunde forsyne sig med Vildt til deres Livsophold.

Byen nævnes vel ikke i Valdemar den 2.s Jordebog; men da Even By sydligere ved samme Strand vides at have været til ved denne Tid, maa Sjolte, som er beliggende under samme Terrænforhold, vel kunne skrive sig fra samme Tid. Første Gang, vi har set Byen nævnt, er i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede, da Jacob Bille til Lyngby ejede Gods i Byen, som han med andet Gods i Søperup og Brøderup 1401 pantsatte til Peder Basse til Svendstrupgaard i Vejlø Sogn, men den er, som anført, meget ældre og har vel været til før 1264, da Erik Plougpenning's Døtre, Agnes og Jutta, skænkede Sognet som Gave til St. Agnete Kloster i Roskilde. Ved Reformationen eller i den nærmeste Tid efter er Byen atter kommen tilbage til Kronen. 1561 nævnes bl. a. Gods i Sognet, som hørte under Gisselfeld, ogsaa 1 Gaard i „Sølte“ (Skødet til Borggrev Frederik v. Dohna), men denne Gaard er sikkert fragaaet Gisselfeld ved Peder Oxes Enke, Mette Rosenkrantz' Død 1586, som Arv til hendes Datterdatter Jytte Gyldenstjerne til Totterupholm, da Gisselfeld ikke senere ejede Gaarde i Sjolte. Totterupholm ejede allerede den Gang 3 Gaarde i Byen og havde saaledes 4 Gaarde dersteds. 1616 mageskifter Kronen med Christoffer Galle, Søn af Tønne Galle og Wibeke Beck til Bækkeskov, Lensmand paa Ydernæs, og efter Moderens Død Ejer af Bækkeskov, og faar 2 Gaarde i Byen. ^{17/3} 1650 faar Admiral Christoffer Lindenou til Bækkeskov og Lindersvold en af Kronens Gaarde i Byen, og endelig erhverves Kronens sidste Gaard 1695 af Fru Merete Urne til Lindersvold; men nogen sikker Underretning om Byens Fordeling mellem de omliggende Herregaarde haves først fra „Markbøgerne“ af 1682. Herefter ejede Totterupholm (Rosendal) i Sjolte By 4 Hel- og 3 Halvgaarde samt 7 Huse; Bækkeskov ejede samtidig 3 Helgaarde; Lindersvold 1 Helgaard; Eskildstrup ligeledes 1 Helgaard; ialt 12 Gaarde, hvoraf 3 var Halvgaarde, og 7 Huse i Byen.

Efter „Modelbøgerne“ til Matriklen af 1688 ejede Totterupholm Gaardene Nr. (1 og 2) 6, 8, 9, 10 og 11 med 29 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Htk.; endvidere Sjolte Mølle og 6 Huse med 4 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Htk.; Bækkeskov ejede

Gaardene Nr. 3, 4 og 5 med 12 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. Htk.; Lindersvold Gaarden Nr. 7 og 1 Hus med 2 Tdr. 5 Skpr. 2 Alb. Htk.; Eskildstrup Gaarden Nr. 12 med 8 Tdr. 1 Skp. Htk.; Nysø ejede samtidig 2 Huse med 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk.; ialt Ager og Engs Htk. 57 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr.

Hertil kom Byens Skov, som ifølge ovennævnte Kilde var fordelt saaledes: Totterupholm 1 Td. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.; Lindersvold 2 Skpr.; Eskildstrup 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb.; Bækkeskov 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb.; Nysø (senere Sparresholm) 1 Skp.; ialt Skovskylid til Byen 2 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., samt Mølleskylid 1 Td. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. til Kongens Mølle ved Sjolte.

Grev Rantzau (Eskildstrup) Gaard i Byen maa imidlertid være kommen under Kronen i de nærmeste Aar efter 1688, hvorfra den erhvervedes af Fru Merete til Lindersvold ved Skøde af ²⁶/₇; 1695.

Af Totterupholms Gaarde, som af Generalmajor Kristian Juel lagdes under Strandegaard, erhvervedes 1 Gaard og 1 Hus med 6 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. af Sparresholms Ejer, Laurids Lauridsen, saa at Grev Thott ved Strandegaards Køb kun modtog ialt 4 Gaarde, 4 Huse og Kongens Mølle ved Sjolte med 26 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. Ager og Engs Htk. og 1 Td. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Mølleskylid til Kongens Mølle, foruden Andel i Byens Skov. Inden 1699 var den ene af Totterupholms Gaarde, Nr. 8, som havde været øde siden Svenskekrigen, nedlagt; af dens Hartkorn var 1 Td. henlagt under Kongens Mølle, og Resten delt til Husene i Byen, hvoraf 1 med 3 Skpr. 3 Fdkr. er det nuværende Skovfogedhus.

Ved Skiftet 1708 mellem Lauritz Lauritzen og hans Svoger, Kommerceraad Johs. Nicolaj Voigt, som fik Nysø, fulgte Gaarden og de 2 Huse i Byen Sparresholm; de blev af en lang senere Ejer af Bækkeskov og Sparresholm, Baron Charles de Selby, forenet med Bækkeskops andre Gaarde i Byen. Sparresholmsgaarden nedlagdes ved Byens Udskiftning 1796, saa at kun 1 Td. 2 Fdkr. Htk. blev igen, nu Matr.-Nr. 16, Sparresholmshuset i Byen, medens 2 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. lagdes til den ene af Bækkeskops Gaarde dersteds, nu Matr.-Nr. 7 a, og Resten deltes til 6 Huse. Gaardenes Antal, som oprindelig var 12, var altsaa i Slutningen af det 17. Aarhundrede nedbragt til 11 ved Nedlæggelsen af Gaarden Nr. 8; dette Antal Gaarde havde Byen endnu 1737, da det i Kirkens Dagbog angaaende Oprettelsen af en Skole i Brøderup anføres: „Udi Schioldte findes 11 Gaarde, alle Proprietærgaarde, hvorfra Børnene mageligt kan søge den paatænkte Skole i Brøderup“.

Inden 1780 nedlagdes endnu 1 Gaard, Matr.-Nr. 9 i Byen, hvis Jorder, af Htk. 4 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr., af Landsdommer, Konferentsraad Munthe-Morgensjerne til Bækkeskov lagdes under den af ham oprettede Bredeshave Avlsgaard, men fra 1740 indtil 1780 var Fordelingen af Byens Gaarde og deres Htk. saaledes:

Strandegaard: 4 Gaarde, 4 Huse og 1 Mølle med 26 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr.; Lindersvold: 2 Gaarde, 2 Huse og 1 Mølle ved Stranden med 10 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb.; Bækkeskov: 3 Gaarde og 1 Hus med 12 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr.; Sparresholm: 1 Gaard og 3 Huse (heraf 2 fra Nysø) med 6 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb.; Snesere Kirkes Jord under Kongens Mølle ved Stranden med 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., ialt 10 Gaarde 10 Huse og 2 Møller med 57 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr., hvilket paa det nærmeste svarer til Matriklen af 1688 med 57 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr.

Af Byens Skovskylid ejede Strandegaard (fh. Totterupholms Skov) 1 Td. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.; Lindersvold (heraf 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. fra Eskildstrup)

4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb.; Bækkeskøvs Anpart var 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb.; Sparresholms 2 Skpr., ialt Skovskylde 2 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.

Lindersvold ejede 1796 6 Gaarde og 8 Huse med 36 Tdr. 1 Fdkr. 2 Alb. og Bækkeskov 2 Gaarde og 8 Huse med 12 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb., tilsammen 8 Gaarde og 16 Huse med 49 Tdr. Htk.

Ved Udskiftningen tillagdes Lindersvold 2 Tdr. Skovskylde og Bækkeskov 2 Skpr. 1 Alb. Skovskylde, tilsammen Skovskylde 2 Tdr. 2 Skpr. 1 Alb.

Efter Matriklen af 1844 udgør Byens samlede Htk. 66 Tdr. 3 Skpr. 1¹¹/₂₁ Alb.; heraf ejede Lindersvold efter Jordebogen af 1844 6 Gaarde og 10 Huse med 48 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 1/2 Alb.; Bækkeskov efter Jordebogen af s. A. 2 Gaarde og 9 Huse med 17 Tdr. 6 Skpr. 1 Alb. ²³/₂₁ Alb. — 1 Td. Skovskylde, som hviler paa Sjolte Skov, tilhører Lindersvold. Nu 1901 ejer Lindersvold 6 hele Gaarde, 1 Parcel over 1 Td. Htk., 5 Huse med over 4 Skpr. Htk., 4 do. mellem 3 og 4 Skpr. Htk., hvoraf et er Skovfogedhus, og 6 do. uden Jord. Bækkeskov ejer 2 hele Gaarde, 2 Parceller, hver med over 1 Td., 3 Huse over 4 Skpr., 1 do. over 2 Skpr., og 3 uden Jord. Efter endt Udskiftning 1796 blev 4 af Byens Gaarde, nu Matr.-Nr. 5, 6, 7 og 8, samt 5 Huse udflyttede til de dem tildelte Jorder.

Opmaalingen af Byens Jorder til Udflytningen foregik 1781 ved Landmaaler Trojel, og Udskiftningen af Fællesskabet skete 1796 af Landinspektør N. H. Munch. Jordernes Areal udgjorde 650 Tdr. Land, hvoraf 487 Tdr. Ld. hører under Lindersvold, Resten, 163, under Bækkeskov.

Gaardenes Plads i Byen før Udflytningen kan tildels endnu eftervises. Saaledes laa de 2 Bækkeskøvs Gaarde, Matr.-Nr. 7 og 8, i Smede-Vænget, Matr.-Nr. 7 b; sidstnævnte Gaard kaldtes i Bækkeskøvs Jordebog 1806 *Sjottegaarden*, og var tillagt Halvdelen af den nedlagte Gaard, nu Matr.-Nr. 16 (Sparresholms-huset i Byen). Gaarden, nu Matr.-Nr. 2, kaldtes i Slutningen af forrige Aarhundrede „*Terkelgaarden*“. Husene, Matr.-Nr. 17, 18 og 21 b, er Resterne af 3 nedlagte Gaarde. Sjolte By er nu den mest velbyggede By i Sognet, navnlig er Gaardene Matr.-Nr. 2, 3 og især 4 anseelige Bøndergaarde. Paa en Bakke til Gaarden Matr.-Nr. 1, Øst for Byen, er i Sommeren 1896 opført en mindre hollandsk Vejr-Mølle, der kostede ca. 5000 Kr.

Ved Opmaalingen den ¹¹/₁₀ 1682 af Konduktørerne Lucas Barchsen-Paludan og Jens Jensen Bruun deltes Byens Jorder i Sønder- eller Sømarken, Mellem- og Nørremarken. Byen havde Græsningsfang sammen med Brøderup og Sølperup samt et Overdrev ved Bredeshave sammen med Lille Røttinge og Smidstrup, de saakaldte „Lille Røttinge Vænger“, hvor „Markhuset“ ved Sjolte sagtens beboedes af Byernes fælles Vogter.

1) I *Sømarken* nævnes Søkrogsagre, Hesleskoven, Vraaskovsagre, Torpenholtsagre, Søvænget, foruden 15 andre Vænger til Byen.

2) I *Mellem- eller Skovmarken* nævnes Kilde- og Bregneholmen, Egemosen, Brøndvejsagre, Bukkebjergsagre og Anders Jensens Skovvænge, saa kaldet efter den 1707 afdøde Grdm. Anders Jensen, en efter den Tids Forhold anset og rig Mand, der havde afdrevet Skoven og opdyrket Jorden.

3) I *Nørremarken* nævnes Søbjerghaas, Bregneholm og Sylperupsagre. Af Græsgangsmarken mod Syd indtoges den søndre Del under Bredeshave, hvoraf den nordligste Del senere udlagdes til 3 Huse med ialt 20 Tdr. Land, de nuværende *Torpenholtshuse*, medens den nordligste Del af „Overdrevet“ ved Udskiftningen udlagdes

til Byens Huse. Ifølge Engtakseringen af 1682 kunde høstes i alle Byens 3 Marker 32 Læs godt Hø og $7\frac{1}{2}$ Læs Mosefoder. I de 15 Vænger til Byen kunde høstes $7\frac{3}{4}$ Læs godt Hø og $12\frac{1}{4}$ Læs Mosefoder, deraf i Søværnet $2\frac{1}{2}$ Læs Mosefoder og 1 Læs godt Hø. I 7 Husmandsvænger kunde høstes $2\frac{1}{2}$ Læs godt Hø. Til Kongens Mølle ved Sjolte Høstedes $10\frac{1}{4}$ Læs Enghø og $\frac{1}{2}$ Læs Mosefoder. „Paa Ofuerdrifvet til Sjolte, Smidstrup, Lille Røttinge og Even var Græsning til 12 Høveder og Skov til 12 Svins Olden“.

Skoven takseredes 1682 til 70 Svins Olden, heraf 40 Svins Olden til Totterupholm, senere Strandegaards Skov; Lindersvold havde 3, Nysø 3, Alslovgaarden (Eskildstrup) 8 Svins Olden, Bækkeskov 4 og paa Overdrevet 12 Svins Olden, hvilke sidste dog ikke medtoges i Beregningen af Skovskylden 1688, saa de 58 Svins Olden ansloges til 2 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Der var saaledes endnu 1682 en betydelig Skov til Byen, men dog kun $\frac{1}{4}$ mod, hvad den takseredes til 1633, nemlig 200 Svins Olden. Da Svenskerne i Krigen 1658—60 huserede slemt i Sjolte, har naturligvis Skoven lidt meget; altid led Skovene meget ved Bøndernes Skovtyverier, som heller ikke i den almindelige Bevidsthed blev betragtet som vanærende eller virkeligt Tyveri, førend det stempleses som saadan ved Straffeloven 1862. En Del Skov ryddedes vel ogsaa for at give Plads for Ploven. Saaledes omtales i Skiftet efter førnævnte Anders Jensen, foretaget ved Baarse Herredsting $\frac{1}{3}$ 1707, „Skovværnet“, hvor der af denne Mand var opdyrket Jord til 3 Tdr. Udsæd, og hvorfor der lykkedes med 780 Favne Tjørnegærde. I 1. Halvdel af det 18. Aarhundrede hørte til Byen en betydelig Skov, sammenvokset med Sølperup, Brærup og Engelstrup Skove, og endnu i Aarhundredets Slutning udgjorde Skoven til Byen et Areal af henimod 80 Tdr. Land, hvoraf 46 Tdr. Land ved Udskiftningen indtoges til Fredskov, beliggende langs Helledes Møllebæk, men desuden var her efter Taksationsforretningen over Godset af 1798 ialt 6 store Skovvænger paa henved 30 Tdr. Land „med Træer paa 10—12 Bønderlæs Brænde saa vel som unge Ege- og Bøgetræer i god Opvækst af Sparrers og Bjælkers Tykkelse, foruden Tjørn til Gjærselfugst“. Ligeledes anføres i samme Taksationsforretning: „I Byens Sømark og den saakaldte Hesselmark findes hist og her Tjørnekraat samt nogle spredte Ege paa Bjælkers Tykkelse“. Forretningen slutter med denne Udtalelse: „Skoven er vel konserveret, kun faa Træer ere tophugne, hvilket dog ej er sket i de sidste Aar“.

Af Skovfogder ved Sjolte Skov kendes:

1) Ole Olsen. Han var en stor Skovtyv, om hvem der vidnes paa Baarse Herredsting $\frac{1}{4}$ 1726: „at Skoven havde det aldrig værre, end i hans Tid“. Han solgte ikke alene Vindfælder paa 10—20 Læs Brænde til omboende Bønder og til Præsto, men han stjal selv hele Træer, „som han lod slaa i fafnebrænde og henhøre til Stranden“. Han blev afskediget samme Aar, og i hans Sted ansattes Totterupholm, som største Lodsejer i Skoven,

2) Thomas Skytte, som nævnes i Snæsere Kirkebog 1727—29. Efter Jordebogen over Strandegaard af 1731 ved Thotts Køb af Godset vides, at

3) „Skovfogit Lars Ross passede paa Skougen“. Hans Eftermand er maaske

4) „Jeppe Skoufoget“, som begravedes $\frac{1}{5}$ 1751.

5) Jens Larsen nævnes som Skovfoged i Sjolte i Jordebøgerne 1760rne.

6) Hans Nielsen nævnes samme Steds fra 1775—88.

7) Ole Frederiksen var Skovfoged ved Sjolte Skov indtil han døde 1798 og efterfulgtes af

8) Jørgen Nielsen, som nævnes i Jordebøgerne 1814; hans Eftermand er

9) Johan Schultz, der nævnes saavel i Godsets Jordebøger som i Sognets Kirkebøger 1818 og 22.

10) Hans Pedersen var her 1823, døde 1832, men hans Enke havde endnu 1836 „Opsigt med Sjolte Skov“.

11) Mogens Hansen fra 1836—52, da han forflyttedes til Gavevænge ved Eskildstrup.

12) Anders Pedersen fra 1852—72, da han forflyttedes til Hyllinge Skov ved Lindersvold.

13) Hans Larsen fra 1872 til sin Død 1896; hans Enke „passede i 4 Aar paa Skoven“, og døde i Vinteren 1900.

14) Niels Kristiansen er den nuværende Skovfoged.

Til Byen hører ingen Tørvemose, men Vest og Sydvest for Byen findes en Eng: „Søvænget“ eller Søengen, nu af ca. 12 Tdr. Lands Størrelse, oprindeligen en Sø og indtil 1830erne et Kjør med Hængesæk, hvor Kreaturerne ikke kunde græsse, men hvor letbenede Drengene hoppede om fra Tue til Tue for at opsamle Vibeæg, da disse og andre Vadefugle havde Rugepladser her i Mængde. Nu er Kæret tørlagt ved Gravningen af en Kanal i Begyndelsen af 1850erne; en Del er endnu Eng, medens en Del er indtaget til Pløjeland. Af Terrænet ses det, at Søen i sin Tid har haft en ret anselig Størrelse, ca. 30 Tdr. Land eller mere; den var da ogsaa forhen Mølleløb for Kongens Mølle ved Sjolte, ligesom „Mølleengen“ ved Bredeshave for Kongens Mølle ved Stranden. Denne Eng er dog ikke nær af den Udstrækning som „Søvænget“, kun nogle faa Tønder Land; den kaldtes i Kronens Skøde paa Ryttergodset til Grev Thott af 1775, 1762, „Parksjorden“, hvoraf sluttes til dens Størrelse, og at den væsentlig da var tilgroet og begyndt dyrket, siden den har Navneleddet „Jorden“ tilføjet, hvad den aabenbart ikke vilde have havt, hvis den var Eng, Kær eller Mose.

Begge de nævnte Møller var „Græsmøller“, det er Vandmøller, som i Sommertiden maatte ophøre med Mølleriet for ikke, ved at dæmme op for Vandet, at gøre Skade paa tilgrænsende Lodsejeres Sæd og Græs, men lade Vandet have frit Løb i Tiden fra Maj til Slutningen af September.

Den fra Sølperup kommende „Lykkebæk“ gennemløber begge forhenværende Søer, og ved dens Vandkraft dreves ogsaa begge Møllerne, der i alt Fald for en længere Aarrække har bestaaet samtidig, hvad der fremgaar af Kirkebogen hersteds, idet denne oplyser, at 5. Søndag efter Trin. 1715 døbttes Lauritz Pedersens Søn Peder i Kongens Mølle ved Sjolte, og her blandt Fadderne nævnes Povfel Møller i Kongens Mølle ved Stranden.

Kongens Mølle ved Sjolte, hvoraf der ved Kanalgravningen i 1850erne er fundet Levninger, saavel Tømmer som Møllestenene, var beliggende ved Sydenden af førnævnte „Søvænge“, nu paa Gaarden Matr.-Nr. 5 a til Sjolte. Møllen ejedes af Totterupholm og senere af Strandegaard.

Som den 1ste bekendte Møller hersteds nævne vi:

1) Gregers Lauridsen, der efter Markbøgerne af 1682 havde saa megen Jord og Eng, at hans Høst af Hø ansloges til 10¹/₄ Læs godt Hø og 1¹/₂ Læs Mosefoder — men ellers kendes intet om ham.

2) Laurids Hemmingsen, alm. kaldet „Laur's Møller“, var her 1699, da der tilkom Møllen et Vænge, hvor der kunde høstes 12 Læs Hø, og 8 Skpr. Sædeland, der var frataget en Gaard i Sjolte, hvorfor der skulde svares i Landgilde 2 Gæs og 1 Td. „Bjug“ samt alle kgl. Skatter, „som af 1 Td. hart Korn gifves“. — Arealet er altsaa vurderet til 1 Td. Htk. Snesere Kirkebog oplyser, at L. Hemmingsen begravdes $\frac{16}{3}$ 1703.

3) Oluf Lauridzen er vistnok enten en Søn eller en Svigersøn af foregaaende; thi Kirkebogen hersteds anfører: „Oluf Lauridzen i Kongens Mølle ved Sjolte og Sofie Laursdatter viede 2den Søndag i Advent 1701“. — Hverken han eller Hustru nævnes døde hersteds.

4) Laurids Pedersen i „Kongens Mølle“ fik som ovenfor anført døbt en Søn Peder i Snesere Kirke 5. Søndag efter Trin. 1715, til hvilken bl. a. Pofvel Møller i Kongens Mølle ved Stranden var Fadder.

5) Svend Hansen i „Kongens Mølle ved Sjolte“ nævnes i Jordebogen over Strandegaards Gods 1731. Hartkornet til Møllen var 1 Td. 5 Skpr., Møllenskylden 1 Td. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., og hans Landgilde 6 Rdr. 8 Sk. Svend Hansen nævnes ofte i Kirkebøgerne herfra; saaledes anføres hans 1. Hustru, Maren Hansdatter, begravet $\frac{2}{8}$ 1747, hans 2. Hustru var Enken Mette Hansdatter fra Lille Røttinge, til hvem han viedes $\frac{1}{12}$ s. A. Svend Møller begravdes Fredagen den $\frac{20}{6}$ 1748 paa Snesere Kirkegaard. Af hans Børn nævnes i Kirkebogen 1) Marie, gift $\frac{8}{7}$ 1741 med Ungkarl og Grdm. Hans Jensen i Sjolte, 2) Kristian, konfirmeret 1739, og 3) Johannes, konfirmeret 1746. Møllen er sikkert nedlagt kort efter hans Død, da der ikke senere nævnes nogen „Kongens Mølle ved Sjolte“.

Kongens Mølle ved Stranden, nu Huset Matr.-Nr. 10 under Bredeshave.

Den første os bekendte Møller er:

1) Niels Hansen i „Kongens Mølle“, hvis Hustru var Kirsten Frederiksdatter, til hvem han viedes i Snesere Kirke $\frac{20}{2}$ 1704.

2) Pofvel Møller i „Kongens Mølle ved Stranden“ fra 1708—20, i hvilket Tidsrum han af og til nævnes i Kirkebogen, saaledes 1708, da „Pofvel Møllers Pige, Ane, blev malet ihjel“. — $\frac{5}{7}$ 1710 „begravet Ane Hansdatter, Pofvel Møllers Kvinde i Kongens Mølle“ — og 5. Søndag efter Trin. 1715, da han er Fadder til Lauridz Pedersens Søn i Kongens Mølle ved Sjolte.

3) Markus Rasmussen Riis fra ca. 1720—29. Hans 1. Hustru hed „Elne“ Olufsdatter, der $\frac{6}{8}$ 1727 „blev forløst med 2 dødfødte Pigerbørn og den 14. s. M. begrafuet tilligemed disse“. Hun havde tidligere født ham Børnene 1) Ane Marie, døbt 3. Søndag i Advent 1722, foruden flere. Med sin 2. Hustru, hvis Navn ikke nævnes i Sognets Kirkebog, havde han Datteren Kirstine, døbt 23. Søndag efter Trin. 1728. Markus Rasmussen Riis begravdes $\frac{3}{3}$ 1729, 34 Aar gl.

4) Pofvel Sørensen (1729—51). Af hans Familie nævnes en Datter, Margrethe, gift med Hans Jensen i Sjolte 1733, og Sønnen Søren Pofvelsen, som var gift og bestyrede Møllen i Faderens sidste Leveaar.

5) Niels Castrup (1751—80), Broder til Mølleren i Vindbyholt (se Sd. 338), var den sidste Møller i Kongens Mølle ved Stranden; han begravdes $\frac{21}{1}$ 1780. Møllen nedlagdes samme Aar og blev $\frac{21}{8}$ 1781 mageskifter af Grev Thott sammen med Tappene gamle Krojorder til Landsdommer Munthe Morgenstjerne, Bækkeskov, der lagde Jorderne under Bredeshave Avlsgaard undtagen Kirkejorden med 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., som endnu hører til Huset Matr.-Nr. 10. Møllemarken

udgjorde ca. 20 Tdr. Land og Krojorderne $7\frac{1}{2}$ Td. Land, foruden 7 Tdr. Land Strandeng, hvoraf tilligemed Mølleriet svarede en aarlig Afgift af 20 Rdlr. Paa dette Møllerprivilegium byggede Kromand Olsen 1847 Ny Tappenøje hollandske Vejr mølle.

Medens de fleste Byer før Udskiftningen sjældent havde nogle Huse udflyttet fra Byen, naar undtages Byens Vogterhus, var det derimod ikke Tilfældet for Sjolte Byes Vedkommende, idet her nævnes en Mængde Huse liggende langs Stranden, saavel som noget længere fra denne og den gamle Hovedlandevej, „Strandvejen“ kaldet. Af disse skulde vi nævne:

„Hollænderhuset ved Stranden“, der efter Stedets Kirkebog 1698 beboedes af en Husmand Claus Hollænder, der maaske har givet det Navn.

„Strandhuset“ nævnes samme Steds 1699 beboet af en Peder Hansen; i Begyndelsen af 1720erne beboedes det af Strandridder Johan Ernst Junge, som 1728 flyttede til Roholte Sogn, hvor han døde 1760, 106 Aar gl. I Roholte Kirkebog anmærkes herom: „Denne Mand havde baade Syn og Hørelse til sin Dødedag“. Senere boede Strandridderne Engel til ind i 1740erne og Ertmann Lach i 1750erne hersteds. En Strandridder var en halv Told- og halv Politibetjent, der førte Opsyn med, at ingen smuglede Varer i Land, førte Opsyn med ilanddrevet Gods og befordrede mistænkelige Personer til Øvrigheden.

Gynge- eller Gjøngehuset, nu ved den østlige Ende af Gyngeomosen ved Strandvejen, men før ved dens vestlige Ende inde i Skoven og i den sydligste Del af Sjolte m. fl. Byers Overdrev. Om her, som den sidste Skrivemaade antyder, har boet Efterkommere af Gjøngerne fra Krigen 1657—60 kan ikke sikkert afgøres, da Huset i Sognets Kirkebøger fra forrige Aarhundrede stadig skrives *Gyngehuset*, men i Bækkeskovs Fæsteprotokol nævnes Jacob Gjønge 1756 som boende i Huset, og den $29\frac{1}{3}$ 1729 begravedes efter Sognets Kirkebog Peder Pedersen *Gjønge* — men han boede i Smidstrup — dog var de mulig begge Efterkommere af Gjøngerne, som efter Lærer Kjærs „Gjøngehøvdingen“ havde særlig Tilhold her i Egnen.

Efter Sagnet skal Kaptajn Svend Povelsen have drevet en Mænge Svenskere ud i nævnte Gynge- eller Gjøngemose, hvilke alle druknede. Ved Gravningen af en Kanal gennem Mosen i Sommeren 1832, for at afledte Vandet herfra, fandtes en stor Mængde Menneskeben, som Arbejderne, der kendte Sagnet om de druknede Svenskere, antog hidrørte fra dem. Formentlig har Mosen faaet sit Navn af denne Gjøngebedrift — og Huset ligesaa.

„Ledvogterhuset“ eller „Sparresholmshuset ved Stranden“, umiddelbart ved den gamle Strandvej, hvor Vejen fra Sjolte svinger ned herpaa. Sit 1. Navn førte Huset, fordi her var anbragt et Led til at lukke for Vejen, som førte op til Sjolte; „Sparresholmshuset“ kaldtes det, fordi det var et af de Huse, som Ejeren af Nysø, Laurids Lauridsen, før 1708 lagde under Sparresholm, hvor han senere boede. Det benyttedes endnu i 1820erne—30erne af Sparresholms Herskab til at drikke Te i inden Hjemrejsen efter Badningen i Stranden, hvorfor der var indrettet et større Værelse samt Køkken og Spisekammer for Herskabet foruden en mindre Beboelse for Opsynsmanden ved Badehuset og Leddet. Huset, som er af usædvanligt svært Egetømmer, skal efter Traditionen være opført af førnævnte Lauridsen.

Ved Helledes Møllebro, ogsaa kaldet „Krobroen“, laa „Fru Wibeckes Kro“, sikkert opført af Tønne Galles Enke til Bækkeskov, Fru Wibecke Beck, i Slut-

ningen af det 16. Aarhundrede. Dets Gæstgiver var 1658 „Erik Kromand“, der udplyndredes af Svenskerne i Februar s. A. paa deres Tog ad Strandvejen til Kjøbenhavn, hvorover han klager paa Baarse Herredsting ¹⁷; 1658⁽¹³⁾). Her holdt Posten til og fra Smaaøerne, den saakaldte „Lollandspost“, og afleverede Breve og Aviser til Herskabet paa Bækkeskov, hvilke Kromanden var forpligtet til at modtage og opbevare ifølge Fæstebrev paa Kroen⁽¹⁴⁾). 1727 nævnes her som Kromand Pofuel Maymand, da Ladefogden fra Bækkeskov, Peder Rasmussen, den ²⁰/₁₀ d. A. gennempryglede 2 Mænd fra Sølperup, som paa Hjemturen fra Markedet i Præstø var taget herind, hvorfor Ladefogden maa bøde sine „trende Gange 6 Lod Sølf“⁽¹⁵⁾).

Efter gamle Tappenøje Kros Brand 1740, indtil dens Genopførelse i 1770erne, havde denne Kro en Del Søgning derved, at den kgl. Post, der ogsaa besøgede rejsende, holdt her, og ligeledes af Arbejderne fra de nærliggende Teglværker, hvoraf det sydligste ved Stranden nedad mod Gl. Tappenøje i sin Tid var ganske betydeligt og bl. a. leverede Sten til Gl. Køgegaards Reparation 1673, hvorom en Kontrakt mellem Fru Birgitte Skeel - senere gift med Gehejmeraad Knud Thott til Gavno — og Teglbrænderen, Enevold Jørgensen, i Gl. Køgegaards Arkiv beretter⁽¹⁶⁾). Muligen er dennes Eftermand den i Snesere Kirkebog nævnte Rasmus Teglbrænder ved Sjolte, som døde 1736, 58¹/₂ Aar gl.

Senere nævnes ikke Teglbrændere ved Sjolte, og da Landsdommer Becher til Bækkeskov 1734 opførte Teglværket ved det nuværende St. Peters Kapel, gjordes dette omsider ogsaa overflødigt.

Mulig er Fru Wibeckes Kro det i Snesere Kirkebøger i 1740erne nævnte „Pengerhuset“ ved Sjolte Strand.

Byen led meget i Svenskekrigen 1657—60, og af de 30 øde Gaarde i Sognet var ifølge Baarse-Hammer Herreders Tingbøger af ²¹/₁₀ 1660 2 Gaarde i Sjolte brændte og 2 øde. I det forrige Vaaningshus til Gaarden, nu Matr.-Nr. 2, fandtes en Bjælke med indhugget Aarstal 1659; den er nu anbragt i en Udbygning ved Gaarden. Ejeren af nævnte Gaard fortæller, at efter Traditionen brændte Svenskerne Gaarden paa deres Tog mod Kjøbenhavn, fordi Manden nægtede at udlevere en svensk Kornet et Par Heste, som denne havde Brug for.

En af Aarsagerne til Svenskernes haarde Fremfærd især mod denne By turde være den, at Gjøngehøvdingen, Kaptajn Svend Povelsen, her havde en af sine dygtigste Snaphaner boende, nemlig Laurids Hemmingsen, født paa en Ejendomsgaard i Lyderslev i Stevns Herred; men, tidlig gift, tog han Tjeneste hos Præsten, Hr. Rasmus Hansen i Everdrup. Denne Hr. Rasmus havde været med som Feltpræst i Kristian den 4.s Søns, Grev Valdemars Rejsefølge til Czaren i Rusland, men han var en raa og haard Mand, med hvem den „frifødte“ Laurids Hemmingsen snart kom til at staa paa en spændt Fod, saa han forlod Præsten og tog Tjeneste hos en Bonde i Byen; og da Præsten vedblev med sin Forfølgelse mod ham, formedelst et for Præsten ubehageligt „Vinde“ paa Baarse Herredsting, flyttede han til Sjolte og boede der, da Krigen 1657 udbrød. Da Svend Povelsen senere hvervede Dragoner, tog han Tjeneste under ham og fulgte sin Chef paa alle dennes mest forrovne Ekspeditioner; og saaledes var han da ogsaa med ved Svend Povelsens Overfald i Snesere Præstegaard paa Svenskerne og deltog i Kampen, som udspandt sig deraf paa Flugten udaf Byen, ved hvilken Lejlighed de 2 svenske Kvartermestre Magnus Johansen af Major Patricks og Svend Andersen af Ritmester Horns Kom-

pagni dræbtes. Laurids Hemmingsen blev derfor anklaget paa Livet af den svenske Generalmajor, Grev Ludvig Weirich paa Beldringe, som ved Kvartermesteren Bent Brasch hos Sognepræsten i Snesere, Magister Alberht Schrøder, erholdt Præstens og 12 af dennes Sognemænds Vidne for, at Laurids Hemmingsen havde været med Snaphanerne i Snesere Præstegaard, da de 2 Kvartermestre blev dræbte, og da det endvidere bevidnes af flere, at han var set ride med Pistoler og 2 lange Bøsser den Dag, Overfaldet skete, blev han af en tvungen Ret, bestaaende af 12 omboende Bønder ved Thureby, dømt den 25. 1660 til at miste sit Liv, henrettes og hans Legeme lægges paa Stejle, hvad ogsaa skete⁶⁷⁾.

STORE RØDDINGE ELLER RØTTINGE,

skrevet Store Røthwængæ⁶⁸⁾, St. Ritthinge⁶⁹⁾ og St. Ryttinge⁷⁰⁾, men nu almindelig skrevet Store Røttinge med Skoubygaard og Østergaard.

Baroniet ejer kun 1 Gaard (Matr.-Nr. 1) i Byen, som tilkom 1762 ved Købet af Snesere Kirke, hvorunder den hørte; men da St. Røttinge baade er en gammel og interessant By, fremsættes her en kort Redegørelse over dens Historie.

Som Byens Navn: „Røthwængæ“ og „Røddinge“ angiver, er Byens Grund „røddet“ Skov, et røddet Vænge inde i den oprindelige store Skov, som til alle Sider omgav Byen. Den nævnes allerede 1231 i Valdemar den 2.s Jordebog, men er sikkert endnu ældre.

Øst for Byen paa Affaldet mod „Hulebæk“ og de samme omgivende Enge, som i Oldtiden var en Vig fra Præstø Fjord, laa en gammel Hovedgaard „Østrægaard“, hvoraf der endnu i vor Tid ved Dræningsgravning er fundet Ruiner, bl. a. en stensat Trappegang i Brinken ned mod Engen, som da var Sø, formentlig Landingsstedet, hvor Borgens Høvding lagde til med sine Skibe. Gaarden nævnes i de ældste Arkivregistraturer⁷¹⁾; den havde et Tilliggende af 31 Ørtes Jord og ejede vistnok ogsaa Jordegods i de nærliggende Byer, Smidstrup og Lille Røttinge. 1348 ejedes Gaarden af den ansete Jep Bassæ, som fik den ved Giftermaal med sin 2. Hustru, Ædle Tuesdatter, der arvede den efter sin afdøde Broder, Tue Tussen. 1356 mageskiftede Jep Bassæ den med omliggende, rettere tilliggende, Gods i Store Røttinge, Smidstrup og Skouby til Kong Valdemar Atterdag. Gaarden er sikkert snart efter blevet nedreven; den nævnes i alt Fald ikke oftere i Arkivregistraturerne.

Vest for Store Røttinge laa Skoubygaarde, der i Arkivregistraturerne 1356⁷²⁾ nævnes som en By, men senere som Herregaard, bl. a. i et gammelt Skøde, udstedt paa Baarse Herredsting Tirsdag den 8. Maj 1514, da den beboedes af Tingmanden Hans Andersen af „Skoubygaard“. I Matriklen af 1664 kaldes den med en tysk Vending „Valdbygaard“, men er kort efter bleven delt til 2 Gaarde, som kaldtes Store og Lille Skoubygaarde, begge beboet af Bønder 1682. Imidlertid udlagdes den som Hovedgaardstakst ved Salget af Ryttergodset i Snesere og Baarse Sogne²⁶⁾, 1774 til Sgr. Hans Petersens Hovedgaard, som efter Skødet derpaa skulde været opført her; hvad ikke skete, da Hovedgaarden opførtes østligere i Store Røttinges Andel af Nørreskoven, og kaldtes Engelholm; senere mageskiftedes det meste af Byens Areal til Baarse mod Broskov Overdrev og benævnes paa Udskeftningskortet over Store Røttinge af 1776: „Skoubygaards Tilliggende, gammel Hovedgaardstakst, ombyttet til Baarse Bymarker⁷³⁾“. Efter Matriklen af 1664 havde St. Skoubygaard 18 Tdr. Htk., men efter Landmaalingsmatriklen af 1688 kun 12 Tdr.,

men da havde Lille Skovbygaard ca. 3 Tdr. og hele Byen tilsammen 18 Tdr. Htk. Ved Salget til H. Petersen 1774 regnedes Byens Jorder til Store Røttinge.

I det mindste en Del af Store Røttinge By fulgte med det øvrige Sogn Erik Plougpenning's Døtres Gave til St. Agnete Kloster i Roskilde, men næppe den hele By; thi 1474 skænker Jep Lunges Enke, Fru Elitze til Basnæs og Egede, 1 Gaard i Byen, foruden 2 Gaarde i Snesere Torp til Maribo Kloster, hvilke Gaarde Klosteret mageskiftede mod andet Gods 1553 til Peder Oxen til Gisselfeld; og i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede ejede Hans Bille til Billesholm i Skaane 5 Gaarde i Store Røttinge, som han fik ved Mageskifte med Kirstine Gregersdatter⁷¹⁾ mod Gods i Skouby Herred paa Fyn. 1561 ejede Gisselfeld 3 Gaarde i Byen⁷²⁾, hvilke igen kom under Kronen ved Kaj Lykkes Fald 1662.

1616 erholdt Thage Thott til Næss i Skaane Jordegods i Byen ved Mageskifte med Kronen, og omtrent samtidig ejede Sorø Akademi Gods samme Steds, som det med mere Gods i Størtinge, Everdrup Sogn, afstaar til Kronen⁷³⁾.

Ifølge Christoffer Lindenous Skøde af 1672 ejede Bækkeskov 6 Gaarde og en øde Jord i Byen, sagtens Udlæg til ham for Laan til Kongen i Krigene 1643—45 og 1657—60. Samtidig ejede Præsteenken fra Snesere, Margrethe, salig Albertus Schrøders, en Ejendomsgaard i Byen⁷⁴⁾; denne Gaard ejedes 1682 af Kommissær Hestlers⁷⁵⁾, men var da øde, blev senere opbygget og beboedes 1738 af Lorens Jakobsen Einsperg, en Svingersøn af Magister J. Wejle i Snesere⁷⁶⁾, men var næppe nu Ejendomsgaard, da Kongen 1737 ejede alle Gaardene i Byen⁷⁷⁾.

Efter Markbøgerne af 1682 ejede Kronen de 9 Gaarde i Byen og 2 Gaarde i Skoubygaard, ialt 11, der var henlagt under Prins Georgs Livsgeding: Vordingborg Skov; 6 Gaarde hørte under Bækkeskov, som den Gang havde forpagtet Snesere Kirke, hvorfor Kirkebonden Morten Olufsen svarede sin Afgift til Bækkeskov; 1 Gaard i Byen var øde og tilhørte Kommissær Hejster eller Hestlers; „Jorden dyrkedes af Peder Væfver“. Byen havde saaledes med de 2 Skoubygaarde 18 Gaardbrug, hvilket ogsaa stemmer med de 2 Skoubygaarde af⁷⁸⁾ 1775 til førnævnte Sgr. Hans Petersen.

Efter Prins Georgs Død faldt dennes Gaarde tilbage til Kronen, og i de nærmeste Aar efter 1714 købte Frederik den 4. alle Bækkeskoves Gaarde i Byen (og Sognet), for at udlægge dem til Ryttergods, af hvilken Grund flere af Gaardene blev sammenlagte for at opnaa den for Ryttergaarde ansatte Størrelse af 8 Tdr. Htk., saa at her 1737 kun var 12 Gaarde, foruden 3 Huse i Byen og 2 Gaarde og 4 Huse i Skouby. Af Gaardene i Byen var inden 1774 endnu en nedlagt, saa der ved Salget af Ryttergodset kun var 11 Gaarde i Byen og med Skouby 2 Gaarde 13, hvad der ogsaa fremgaar deraf, at ved Engelholms Oprettelse som Hovedgaard deltes Byens Jorder i 13 Dele, saaledes at de $\frac{6}{13}$ kom under Engelholm med 23 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{7}{13}$ Alb. fra selve Byen, og fra Skoubygaard 11 Tdr. 4 Skpr. $\frac{8}{13}$ Alb., ialt 35 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{2}{13}$ Alb., medens de tilbageblevne 6 Gaarde til Byen under Engelholm fik 34 Tdr. 4 Skpr. $11\frac{1}{13}$ Alb., foruden Snesere Kirkes Gaard med 4 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr., saa Byens samlede Htk. efter Matriklen af 1688 var 74 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., men til selve Byen forblev fra 1775 kun ialt 39 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. $11\frac{1}{13}$ Alb.

1775 havde Byen 7 Huse, heraf 4 til Skoubygaarde; af disse nedlagdes straks de 3, og Beboerne flyttedes til Store Røttinge, hvor de 4 nedlagde Gaardes Vaaningshuse indrettedes til Beboelse for 4 Husmænd (nu Matr.-Nr. 9, 13, 14 og

16), medens „Porthuset“ eller „Bødkerhuset“ ved Snesere Byskjæl faa Aar efter nedrevs, da der nu ikke var Brug for det som Lukke for den kgl. Vildbane.

Aar 1800 havde Byen saaledes 7 Gaarde og 8 Huse, hvoraf de 7 ved Udskiftningen 1794 var tildelt Jord. 1825 fremdeles 7 Gaarde, men nu 10 Huse, 7 med Jord og 2 med Vænger, 1 uden Jord. 1850 var tilkommen en mindre Gaard paa Byens Overdrev og 1 Hus, men Aaret tilforn var 1 Gaard frataget 33 Tdr. Land, som var lagt under Tappeneje Dampmølle. 1854 tilkom endnu en Parcel paa Byens Overdrev, og 1856 tilkom en Parcel paa 6 Tdr. Land, Øst for Hovedlandevejen; taget fra Gaardene Matr.-Nr. 3 og 4.

Hartkornet til Byen udgør efter Matriklen af 1844: 50 Tdr. 7 Skpr. $1\frac{1}{4}$ Alb.

Byen opmaaltes 1776 af Landmaaler Bärner og udskiftedes af Fællesskabet 1794: Gavnøs Gaard Mandag den 5. Maj af Landinspektør Selmer, og Engelholms lidt senere s. A. ved Landinspektør Teicher.

Dens Tilliggende udgjorde $471\frac{1}{2}$ Td. Land, hvortil senere kom 14 Tdr. Land af Skoubygaards Jorder mod at udlægge 20 Tdr. Land til Huslodder, saa at Byens hele Tilliggende efter Matrikulkontorets Opgivelse udgør 485 Tdr. Land. Det fra Byen under Engelholm indtagne Areal udgjorde ca. 140 Tdr. Land. Skoubygaards Areal udgjorde ca. 270 Tdr. Land, heraf er 130 Tdr. Land indtaget under Engelholm, medens 140 Tdr. Land mageskiftedes til Baarse mod 220 Tdr. Land af Broskov Overdrev, som ogsaa indtoges under Engelholm.

Ved Opmaalingen den $7\frac{1}{10}$ 1682, som foretoges af Konduktørerne Henrik Lange og Thomas Jensen, deltes Byens Jorder i:

1) *Harreskovsmarken*, mod Øst, hvori nævnes: Ødeskovsagre, Egestedsagre, Kulbarrenderne og Bangmoserenden, hvor der er fundet Levninger af Kulmier, 3—5 Alen brede i Bunden, fyldte med Kul og Aske. „Trælleknæ“ er en høj Bakke til Stedet Matr.-Nr. 3 a og 4 b mellem Bommoserenden og Hulebæk. Lige over for er i 1898 opført en Villa, kaldet „Bøgely“, ved Bommoserendens væst, fyldte Del, medens denne Øst herfor har en Dybde af over 10 Alen fra Overfladen og er bevokset med adskillige Bøgetræer, der hænge skraat ud over Faldet. I denne Mark laa den gamle „Østrægaard“.

2) *Tjørneskovsmarken*, mod Vest og Nordvest, heri nævnes: Møllehøvsagre, Kirkestiesagre med „Kirkeleddet“ ved Snesere Byskjæl, Skivernemose ved Skivernebro, hvor der for 50 Aar siden er fundet en Del forraadnet Tømmer, vistnok fra en Vandmølle; herfra strækker sig et smalt Mosedrag mod Nord, i hvis Bund løber en lille Bæk, som udmunder i Hulebæk, saa der maaske kan have været Sejlads herfra i gammel Tid gennem denne Bæk og Hulebæk og videre fra Even ud i Præste Fjord.

3) *Skoubygaardsmarken*; heri nævnes: Espekrogen og Vesterskovsvangen. I hver af Byens Marker var der Græsning til 100 Høveder, naar de laa i Fællig.

Efter Engtakseringen af 1682, som for Baarse Herred sluttedes i Baarse Tinghus $22\frac{1}{10}$ s. A. under Herredsfoged Knud Iversen Boeslunds Forsæde, kunde høstes i alle Byens Marker $47\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og 18 Læs Mosefoder; i Skoubygaards Marker 12 Læs godt Hø og $11\frac{3}{4}$ Læs Mosefoder; til Hestlers Ejendomsgaard $3\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og $2\frac{1}{4}$ Læs Mosefoder; ialt til Byen 63 Læs godt Hø og $32\frac{1}{4}$ Læs Mosefoder.

Skoven til St. Røttinge og Skoubygaard udgjorde efter Skovtakseringen

s. A. 30 Svins Olden, og til Hestlers Ejendomsgaard 3 Svins Olden, ialt 33 Svins Olden, der i Matriklen af 1688 ansattes til 1 Td. 3 Skpr. Skovskyld, som ved Engelholms Oprettelse deltes lige mellem Byen og Herregaarden med 5 Skpr. 2 Fdkr. til hver. Den fandtes særlig Øst og Syd for Byen, hvor Harreskovsagre, Ødeskovsagre og Kulbarrerenderne minde om den; mod Sydvest ved Skoubygaard kaldtes den ved Udskiftningen „Vesterskoven“ og mod Nord op over Snesere Marker „Tjørneskoven“, hvor den først i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede er afdreven.

Fra 1720—53 nævnes Peder Nielsen som Skovløber i Byen; senere nævnes ingen Skovfoged hersteds, saa Skoven er næppe røgtet vel; dog fandtes der endnu en lille Skov i Harreskovsmarken paa Gaarden Matr.-Nr. 4 til ind i dette Aarhundrede samt i Tjørneskovsmarken, hvor Bønderne hentede Gjersel til Lukning af Byens Gærder.

„Vesterskoven“ under Engelholm var ved Taksationen 1813 en smuk Skov paa ca. 50 Tdr. Land, „foruden 300 spredte Træer, for største Delen forhuggede, tørre og udgaaede“. 1817 var den svundet ind til en Skov paa 32¹/₂ Td. Land samt 242 spredte Træer paa de 6 her udlagde Huslodder, hvorfor der ²²/₁ s. A. indtoges 18 Tdr. Land med 2 Skpr. Skovskyld til Fredskov ved Landmaaler Schrøder efter Foranstaltning af Engelholms Ejer, men den blev i de nærmeste Aar efter borthugget af de omboende Bønder i Snesere, Baarse, Risby og St. Røttinge, saa da Engelholms senere Ejer, Sekretær Wolff, 1830 ved Godsets Overtagelse lod syne Vesterskoven „fandtes der næppe 18 Træer i den 18 Tdr. Land store Skov“.

Inden Engelholms Oprettelse havde Byen en stor „Skovgræsgang“ i den Syd for Byen liggende *Nørreskov*, der da gik langt op paa Engelholms nuværende Hovmarker og udgjorde over 100 Tdr. Land. Denne faldt lige som dens Navn i Vest for Nabobyernes og Herregaardens forenede Anstrængelser. Da den skulde afdrives og indtages under Hovedgaardens Drift, solgtes herfra i Sgr. Hans Pedersens Tid meget Favnebrænde, som afskibedes fra den af ham anlagde Skibsbro ved Gl. Tappenøje; en Del skænkedes til Godsets Bønder, almindeligt et Læs Brænde aarligt, men endnu mere blev stjålet; thi da Underskoven var anvist Bønderne til Lukning af deres Risgærder, blev Følgen den, at mangt et ungt Træ fulgte med Risbrændet hjem om Dagen — de store kom bag efter om Natten.

TREDIE AFSNIT
STRANDEGAARD HOVEDGAARD
OG GODS

STRANDEGAARD HOVEDGAARD

er oprettet i sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede af den nedlagde Bondeby Fiskerhoved samt 3 Gaarde fra Elmue By. Fiskerhoved var i den kongeløse Tid, 1332—40, kommen i den rige og ansete Bo Falks (til Gisselfeld og Vallø) Besiddelse som Pant for 200 lødige Mark, hvilket Pant han dog afstod Kong Valdemar Atterdag 1345 for samme Sum, som det var pantsat ham. Saaledes kom Fiskerhoved igen i Kronens Besiddelse; desuden ejede denne fra gammel Tid betydelig mere Jordegods i Roholte og omliggende Sogne, som Frederik den 3. ved Skøde af $\frac{3}{2}$ 1662 afstod til

Axel Sehested til Stougaard, Søn af den fortjente Kantsler Kristen Thomesen Sehested, „for deraf at oprette en Sædegaard, hvor ham selv bekvemligst er, dog med Pligt først at tilbyde Kronen det til Salg for den samme Sum, som andre vil erbyde!“). Dette Gods gaves ham som Erstatning for hans Hustrus, Øllegaard Thotts, afstaaede Gods, 814 Tdr. Htk. i Skaane, der tilligemed mere, ialt 8500 Tdr. Hartkorn i adelige Godser, afstodes til Sverrig ved Freden i Kjøbenhavn som Erstatning for Bornholms Tilbagegivelse til Danmark.

Det Sehested overdragne Gods udgjorde ca. 230 Tdr. Htk. og var beliggende i Roholte, Fakse, Lydersløv, Frøsløv o. fl. Sogne. Da Kronen enten ikke ønskede eller ikke havde Penge til at tilbagekøbe Godset, solgte Sehested det imidlertid ved Skøde af $\frac{6}{5}$ s. A. til²⁾

Hans Pedersen Klejn eller *Klyne*, en rig og anset Handels- og Raadmand i Kjøbenhavn, der var ivrig medvirkende til Suverænitetsens Indførelse i Danmark, idet han $\frac{16}{10}$ 1660 tilligemed Stadshauptmand Thuresen af Borgernes Forsamling sendtes til Rigskansleren Peter Reedtz med det af Gejstlighedens og Borgernes Forsamling vedtagne Forslag om Enevoldsmagtens Indførelse. Under Kjøbenhavns Belejring havde han udrustet Kapere mod Sverrig og laant Kongen en Sum af omtrent 1600 Rdl., hvorfor han som Pant var udlagt Kronens Jordegods i Mærkøje By paa Kjøbenhavns Amt. Klejn var iøvrigt en duelig og anset Mand, saa han alt 1659 var valgt til en af „Byens 32 Mænd“, ja endog Aaret efter blev disses Formand; 1661 blev han Medlem af Købmændenes Kompagni, 1666 blev han Raadmand, men døde allerede $\frac{13}{12}$ 1667³⁾. Han havde dog forinden faaet opført nogle af Hovedgaardens Bygninger og tillagt denne 3 Gaardes Jorder fra Elmue og 2 fra Fiskerhoved, da der i Markbøgerne af 1682 anføres:

„Strandegaard er af Hans Pedersen Klejn underlagt 3 Gaarde i Elmue,

1 Helgaard, 1 Halvgaard og 1 Fjerdingsgaard samt 1 Gaard, kaldet „Storkegaarden“, og en anden Halvgaard, kaldet „Boilsgaard“, tilsammen 25 Tdr. 2 Skpr. Htk.“.

At han ligeledes har begyndt at opføre Hovedgaarden, fremgaar af, at der i Markbøgerne af ovennævnte Aar nævnes anlagt et Teglværk i Folehaven, der aarlig leverede 36,000 brændte Mursten, hvilket Teglværk maa være anlagt af ham, for at levere Materialierne til Strandegaards Opførelse, da Teglværket ikke nævnes i Skødet af $\frac{1}{2}$, 1662.

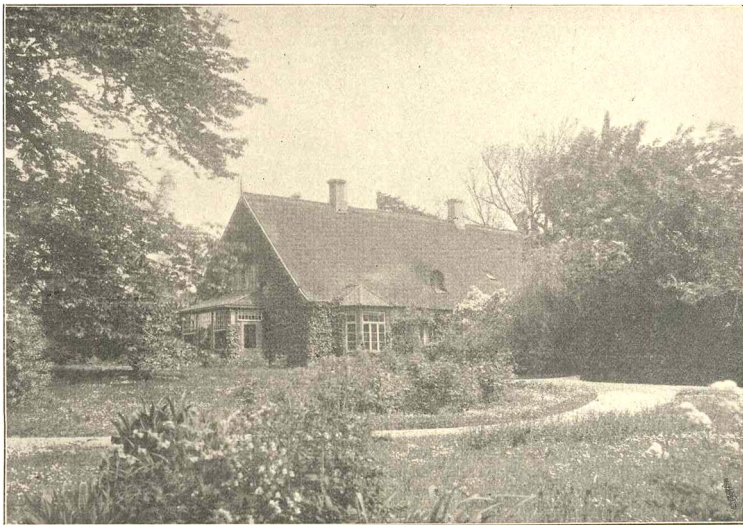
Hans Enke, *Magdalene Mogensdatter*, giftede sig 1675 med *Jochum Ernst Valcher* eller *Volcher*, men Hustruen betragtedes som Godssets rette Ejer, hvad der fremgaar af flere Dokumenter, Godset vedrørende.

Fiskerhofved By bestod efter Skødet af $\frac{1}{2}$, 1662 af 5 større og 3 mindre Gaarde samt flere Vænger, lejede af Præsten, Hr. Peder Thomesen, og 2 Bønder i Rohlte, foruden 5 Huse. I oftnævnte Markbøger af 1682 anføres: „I Fischerhofved“ By, tilhørende Hans Pedersen Klejns efterladte Hustru, Malene Mogensdatter til Strandegaard, 3 øde Gaarde i Byen, hvis Jorder 1681 er lagt under Strandegaard, saa at denne nu har 38 Tdr. 1 Skp. 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr. Htk.“ (efter Matriklen af 1664). Desuden brugtes under Strandegaard Engene paa „Fied“ — hvor der i „Strøms Ma“ efter Engtakseringen 1682 kunde høstes 110 Læs godt Hø og 86 $\frac{1}{2}$ Læs Mosefoder; endvidere: „Skippernes Vænge“, hvor der kunde høstes 8 Læs godt Hø, og hvor der var Skov til 41 Svins Olden, „Folehaven“ med 32 Svins Olden og Græsning til 3 Øxne, „Hestehaven“ med Græsning til 5 à 9 Hoveder, „Magdalene Jochum Ernstis Venge“ — altsaa opnævnt efter Ejerinden selv — med 6 Svins Olden og Græsning til 11 Øxne, „Lillevænge paa Delhoved“ med 1 Svins Olden, medens en Del af „Folehaven“ med 31 Svins Olden og 3 Øxnes Græsning var tillagt „Elmoe“ By. I „Folehaven“ fandtes ogsaa den foran omtalte Teglovn.

Efter Indtagelsen af de 3 Gaarde 1681 var der nu kun 3 Gaarde i Byen; af Byens 8 Vænger havde Hr. Peder endnu sit i Leje; de øvrige, eller i alt Fald en Del, var bebyggede med Smaasteder, hvoraf et var beboet af Jens Olufsen, der gav en aarlig Afgift af en Trillevojn og 1 Mark Penge, saa han har sikkert været Tømmer- eller Hjulmand; ialt var der 11 Huse til Byen, hvoraf 2 beboedes af Skytten og Skovfogden, som hver gav 6 Mark i aarlig Afgift; 2 beboedes af Teglbærerne Berthel og Niels „Teglbrender“, der hver gav 2 Mark i aarlig Afgift, og endelig skal nævnes „Peder i Vachthuuset“ (senere Skansen) og Erich Jensen paa „Fied“, som aarlig „af aldt“ gav 14 Sldl., rimeligvis for Græsningen m. m. derstedt.

Fiskerhoved Byjorder deltes i *Strandvangen*, som 1682 var besaaet med Byg, *Elmoe Marken*, som da var Rugmark, og „Fælleten“ eller *Troldhøvsmarken*, ud til Rohlte Mark“, hvor Degnevænget og Troldhøvsvænget var beliggende.

Efter sin anden Mands Død solgte Malene Mogensdatter, „residerende udi Fischerhofvit“, med sin Lavværge Henrich Hejns (til Skuderupsgaard, nu Liljendal) Billigelse Strandegaard med ovennævnte Hartkorn „til velfornemme og agtbare Kiøb- og Handelsmand *Peiter Jensen* i Kiøge“), som besad Strandegaard til sin Død, begravet i Kiøge Kirke den $\frac{16}{12}$, 1699. Hans Enke, *Kirsten Ellen Andersdatter*, besad Gaarden i omtrent 8 Aar efter Mandens Død; hun boede og døde dersteds i Begyndelsen af Juni 1707 og begravedes i sin Mands „Lejersted“ i førnævnte Kirke $\frac{21}{7}$, s. A. Hendes mærkelige Seng opbevaredes endnu mange Aar efter

Strandegaard 1902.

hendes Død paa Gaarden. Arvingerne solgte Gaarden ved Auktion Mandagen den 20. Juni 1707 ved Ko. Ma. Auktionsdirektører i Tryggevælde Amt, Herredsfoged Johan Lauritzen Friis i Arnøje og Morten Alsing, Herredsskriver i Tryggevælde Amt, boende i Store Heddinge, til „Høyædle og welbaarne Hr. Christian Juell „Ko. Ma. velbestalter Obrist over Lifgarden til Hest“ for 14,300 Rdl. „i Croner“, som Dagen efter blev Arvingerne betaldt udi contante Penge“).

Strandegaard Hovedgaard havde nu 29 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. efter Matriklen af 1688. De 1681 indtagne 3 øde Gaardes Jorder havde 17 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr., og 2 Huse i Elmoe 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., foruden de Gaarden tilhørende Skove med 4 Tdr. Skovskyld, ialt Hovedgaardstakst 51 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr.; det tilliggende Bøndergods var 186 Tdr. 3 Skpr. $1\frac{1}{4}$ Alb.; tilsammen 238 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{4}$ Alb. Ager og Engs Htk. under Strandegaard.

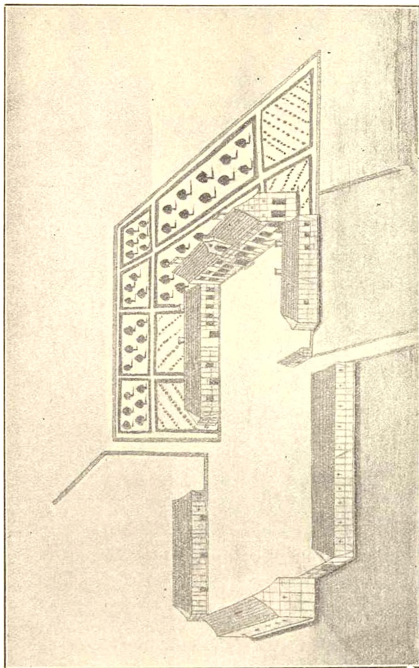
Af Fiskerhoved By var kun tilbage de ovennævnte 3, nu til 2 sammenlagte, Gaarde med 11 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. Htk. samt 8 Huse, hvoraf 3 beboedes af 1 Hugger, 1 Skytte og 1 Teglbænder. Ved Salget 1730 bestod endnu de 2 Gaarde, men kun 3 Huse; og som Husene vare nær ved at forsvinde, saa gik det ogsaa med Gaardene, da disse med kgl. Bevilling af ³⁰/₃ 1733 nedreves, og Jorderne som uprivilligeret Hartkorn lagdes under Strandegaards Hovmark.

Oberst Juel arvede Totterupholm efter sin Svigermoder, Admiral Niels Juels og Margrethe Ulfeldts Datter, Sofie Juel, gift med Niels Krag til Egeskov etc., med hvis Datter — hans Kusine — Ane Margrethe Krag, han blev gift 1702. Juel udmærkede sig i den nordiske 11 Aars Krig, særlig i Slagene ved Vismar og Gadebusch, efter hvilket sidste han udnævntes til Generalmajor. Af hans Foretagender som Godsejer kendes kun, at han oprettede et Schæferi med 1000 Faar paa Halvoen Fed, samt at han for Hoveriets Skyld lagde det meste af Totterupholms Besiddelser i Kongsted, Fakse, Roholte og Snesere Sogne under Strandegaard; men han levede kun 10 Aar efter Købet af Strandegaard og døde pludselig i København 1717; han ligger begravet med Hustru og Børn i Fakse Kirke. Dels som en Følge af Krigen, dels paa Grund af Hang til Ødselhed, kom hans Enke snart i trange Kaar, saa hun nødtes til at sælge Strandegaard 1730 for 17,000 Rdl. til daværende

Etatsraad *Otto Thott og Søstre* (se Sd. 128). Thott udvidede Strandegaards Bøndergods med ca. $\frac{1}{3}$ mere ved Køb og Mageskifter fra Gisselfeld, Rosendal og Bækkeskov, forbedrede Hovedgaardens Bygninger, som var de af Raadmand Klejn og Enke opførte. Efter et paa Gavne værende Situationskort af 1748 over samtlige Grev Thotts Godser: Gavne, Lindersvold og Strandegaard, paa hvilket Hovedgaardene ere signerede, sammenholdt med Godsforvalter Hversrings Indberetning til Hofmans Fundatser af ²³/₂ 1759 fremgaar Strandegaards Indretning ved Midten af det 18de Aarhundrede. Godsforvalteren anfører: „Strandegaard Hovedgaard bestaar af Borgegaarden, der ligesom Lindersvold er i maadelig Stand.“ „Hovedbygningen, 2 Etager høj foruden Kælder, er af Bindingsværk med brændte Mursten og teglhængt, samt 2 mindre Fløje til Sidehuse, 1 Etage høj, Halvdelen Grundmur, Halvdelen Bindingsværk, sidste Del med brændte Sten og teglhængt, men ikke sammenbygget med Ladegaarden“. Af Tegningen paa nævnte Situationskort fremgaar, at Hovedbygningen laa i Vest og havde 2 Etager, hvoraf den øverste dog var meget lav (se Tegningen) og kun forsynet med Vinduer i den sydligste Halvdel. Over Bygningens Midte fandtes en ganske lille Kvist uden Vinduer, men med en

mindre Dør eller Lem, som det synes til her igennem at hejse den aftærskede Sæd ind paa Loftet, hvorfor sikkert den nordlige Del af øverste Etage er benyttet som Magasin; paa Tegningen synes her at være Antydning til Luger eller Lemme. Den beskrevne Hovedbygning er i det væsentligste den, som af Raadmand Klejn og hans Enke, Magdalena Mogensdatter, er opført i Tiden mellem 1665—75; og at

Strandegaard 1748.

den 1759 var i „maadelig Stand“ lader sig let forklare, da Gaarden ikke var beboet siden 1707, undtagen i nogle faa Aar fra 1730—32 af den senere Grev Thott til Gavne, som allerede fra Slutningen af 1732 beboede Lindersvold og fra 1737 boede paa Gavne. Det haandtegnede Situationskort over Strandegaard fra 1748 viser, at den sydlige Fløj er meget længere end den nordre; endvidere ses

Haven liggende Syd og Vest for Hovedbygningen, samt at Borggaardens og Avlsgaardens Gaardspladser danner et stort Gaardsrum, hvorigennem Sognevejen fra Lindersvold til Elmue fører, dog for et mindre Parti adskilt fra hverandre ved en lille Længe, den saakaldte „Kasernelænge“, hvor den Gang Artilleristerne fra den nærliggende Skanse boede, hvilken Længe først nedreves henimod 1880; men fra 1807 boede disse i det ved Skansen liggende Batterihus.

Angaaende *Avlsgaarden* meddeler Godsforvalteren: „Ladegaarden bestaar af 2 lige overfor hinanden liggende regulære Fæhuse, samt en Lade og et Stykke Hus (den ovenfor omtalte Kasernelænge) mellem Borg og Ladegaard, hvilken Ladegaard er i god Stand og en Del ny, særlig det ene Fæhus, som for nogle Aar afbrændte, og Laden af en Hvirvelvind omkastet“.

Strandegaards gamle Hovedbygning stod dog til ind i 1790erne, og afgav Bolig til Gaardens Forpagtere, men er da nedreven, eftersom det af et gammelt

Strandegaard Avlsgaard.

Regnskab i Godsarkivet af 1793 erfares, at Kammerherre Reedtz-Thott dette Aar lod opføre et nyt Vaaningshus til Beboelse for Forpagteren. Dette var 21 Fag langt og af 12 Alens Dybde, havde en større Kvist over Bygningens Midte og 2 mindre Kviste ved Fløjene. Taget var af Tegl og havde Skraagavle. Disse Kviste er senere nedtagne og Tegltaget ombyttet med Straatag, ligesom der ogsaa er tilbygget nogle Fag mod Vest. Den ligeoverfor liggende søndre Fløj af den gamle Borggaard benyttedes fremdeles, som endnu, til Mejeribrug, Brænde og Materialhus etc. -- 1796 blev Avlsgaarden repareret, men om Til- eller Nybygninger ved denne findes ingen Antydning i Regnskabet herover. I en til Rentekammeret afgiven Indberetning af 27. 1800 af daværende Godsforvalter Jexen anføres Strandegaards Borggaard at bestaa af *tvende* Fløje uden Hovedbygning, „begge indrettede

for Forpagteren, og begge opført af Mur- og Bindingsværk med Tegtag“. — „Ladebygningerne ere af Mur- og Bindingsværk med Straatag“. — „Haven er en simpel Køkken- og Frugthave“. Saaledes var Strandegaard indrettet indtil henimod 1860erne, da de gamle Ladebygninger fra ca. 1750 trængte til Afløsning og derfor nedreves. Der opførtes i deres Sted efterhaanden en ny Avlsgaard paa den gamle Plads Øst for Sognevejen til Dyrehaven, hvoraf en Ladelænge fra 1861 endnu er tilbage, medens den øvrige Avlsgaard brændte 1892. Den nuværende Lensbesidder opførte derfor i det følgende Aar en ny Staldlænge, en Ladelænge og en mindre Materiallænge, alle med Mur af Kalksten fra Fakse Kalkbrud, derover paa norsk Vis forhøjet med Bræddevægge. Taget paa den nuværende Avlsgaards Bygninger er af Brædder, belagt med Tagpap, medens saavel Forpagterboligen som den derværende Mejeri- og Materiallænge er straatækkede. Haven, som er beliggende Vest og Sydvest for Hovedbygningen, er særdeles smuk og velholdt med mange smukke Busketter, Blomstergupper, Plæner og gode Frugttræer.

Strandegaards Hovedgaard havde, som ovenfor anført, ved det 18. Aarhundredes Begyndelse 29 Tdr. 7 Skpr. 2 Alb. privilegeret Htk.; endvidere var indtaget 30 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Htk. upriviligeret Bondejord, tilsammen 60 Tdr. 2 Skpr., som dreves under Hovedgaarden, foruden Skovene med 4 Tdr. Skovskylld.

Hovedgaardens 8 Marker udgjorde efter Opmaalingskortet af 1781 ialt 265 $\frac{1}{2}$ Td. Land Ager, 72 $\frac{1}{4}$ Td. Land Eng, foruden 41 Tdr. Land Skov omkring i Gaardens Marker. Disse vare: 1) Skovshoved eller „Hauge Marken“, 2) Kirke- eller Præstemarken (muligen den af Præsten Hr. Peder Thomsen 1662 drevne Jord, 3) Ledhus eller Peder Jydes Mark, 4) Præstevænget eller Skolemærket ved Kalvehaven, 5) Dyrehavemarken, 6) Mellemmarken, 7) Yderste Strandmark og 8) Inderste do. Af Engene var Skovshoved Eng 51 $\frac{1}{2}$ Td. Land; af Skovparterne var Skovshoved 14 $\frac{1}{2}$ Td. Land og Præstevænget 12 $\frac{1}{4}$ Td. Land.

1800 udgjorde Strandegaards Jorder 268 Tdr. Land Ager, 76 $\frac{1}{2}$ Td. Land Eng og 119 Tdr. Land Skov; heraf udgjorde Dyrehaven 80 Tdr. Land og Skovparterne i Markerne 39 Tdr. Land. Nu, 1900, udgør Gaardens Areal 336 Tdr. Land, hvoraf 22 Tdr. Land er Eng, med ialt ca. 40 Tdr. Htk. Markerne kaldes nu: 1) Lille- og 2) Store Skovshoved Marker, 3) Grønnemosemark, 4) Jydemarken, 5) Mellemmarken, 6) Nærmeste Strandmark, hvori den gamle Skanse med Vagthuset, senere kaldet Batterihuset, ligger, og hvis Fæstningsvolde med Placement til 4 Kanoner endnu er temmelig velbevarede, 7) Præstevængemark, 8) Villums Vænge og 9) Yderste Strandmark. Strandegaards Jorder er af særdeles god Bonitet og i en fortrinlig Kultur.

Af Forpagtere ved *Strandegaard* kendes:

1) Niels Larsen, som var her ved Thotts Køb af Gaarden 1730; men hvorlænge han var her, haves ingen Efterretninger om.

2) Sivert Thomsen nævnes som Forpagter af Strandegaard i Rholte Kirkebog; han døde 1756.

3) Thomas Kristian Lange var Forpagter af Strandegaard fra 1756 til sin Død 1782. Af hans Børn nævnes i Rholte Kirkebog 1) Andreas Lauritz Lange, konfirmeret 1769, 2) Johanne Kirstine Lange, konfirmeret 1772, 15 Aar gl., gift 1771 med Pastor Johan Ditlev Brandt i Rholte (se Godsets Embedsstand).

4) Høyer fra 1782, og fra 1796 tillige af Lindersvold, indtil 1805 (se under Lindersvold).

5) Hans Rasmussen Beck fra 1805—12, senere Forpagter af Rosendal. Han var en Broder til Birkedommer Beck i Vester Egede, der var Medlem af Administrations-Kommissionen for Gavnø.

6) Poul Gjellerup, forhen Godsforvalter paa Gavnø, fra 1812 til sin Død $\frac{2}{11}$ 1838, ligeledes Medlem af nævnte Administrations-Kommission, Kammerraad etc. Hans Hustru hed Elisabeth Høffding (død $\frac{21}{6}$ 1824), og af hans mange Børn skal her nævnes: Carl Adolf Gjellerup, født $\frac{6}{18}$ 1808, Sognepræst for Rholte Menighed 1833—58, senere til Landet og Ryde paa Lolland, samt Eftermanden

7) Rasmus Gjellerup, f. $\frac{17}{3}$ 1803, Forpagter af Strandegaard fra 1838—77.

8) Otto Høffding er den nuværende Forpagter af Strandegaard, Amtsraads-medlem, f. T. Formand for Rholte Sogneraad, Rd. af Dbr., Broder til Professor, Dr. phil. Harald Høffding ved Københavns Universitet.

HALVØEN FED,

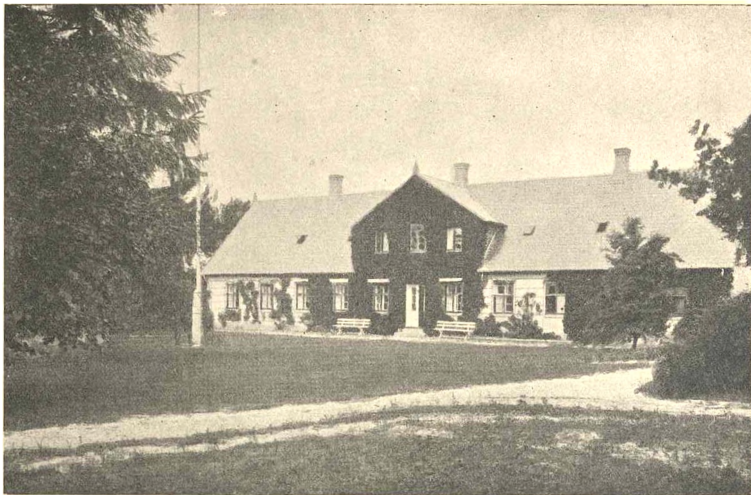
skrevet Fith, Fied, Fedet eller Fiddet, og Avlsgaarden Fedgaard.

Halvøen Fed nævnes i Valdemar den 2.s Jordebog af 1231 tilhørende Kronen og kaldtes da „Fith*“). Ved Jordegodsets Afstaaelse af Frederik den 3. til Axel Schested 1662 siges i en optaget Skovtaksering af s. A.: „Halvøen Fed har forhen været bevokset med stor Eg- og Bøgeskov, som er ødelagt i Svenskekrigen, men taksedes dog til 90 Svins Olden for Bøgen alene, eftersom Egen det Aar intet gav“. Endvidere: „I de store Enge mod Nord, tilhørende Halvøen, — Seep eller Sivet — kunde 100 Karle slaa Hø“ — der siges ikke hvor mange Dage, men Engtakseringen 1682 angiver Høhøsten til henimod 200 Læs i „Strøms Ma“, og de benyttedes den Gang til Fædrift. 1662 var Halvøen ifølge Frederik den 3.s Skøde fæstet af Jacob Hansen „Degn“, vistnok Degn i Rholte, der gav 6 Mk. 13 Sk. i Penge, 6 Skpr. Havre, $\frac{1}{2}$ Ko, 2 Faar, 2 Lam, 2 Gæs og 4 Høns, og kaldes da „Fischerhofuit Skouf og Fædrift, ogsaa kaldet Fied“, Halvøen Fed laa vel under Strandegaard, men synes dog endnu efter Jordebogen ved Salget 1686 at være lejet af „Peder i Vachthuuset“ og Erick Jensen paa Fied, som herfor fremdeles gav deres 14 Sldl.

Efter Generalmajor Kristian Juels Køb af Strandegaard 1707 indrettedes her et Schæferi paa over 1000 Faar, som rimeligvis nedlagdes af hans Enke, da det ikke omtales ved Salget 1730, at Halvøen brugtes hertil. Hele Aarhundredet ud brugtes nu Fed som Græsgang for Hovedgaarden samt for Rholte og Elmue Byer. I Arbejdsbøgerne af 1806 siges, at Rholte By havde Græsningsret paa Fed til 40 Høveder; dog bemærker Jordebogen af 1809, at denne Græsningsret vil blive frataget Rholte Bønder ved Fæsteledighed. Samtidig havde Elmue By Græsningsret til 6 Høveder, foruden enkelte andre Brugere, ialt med Rholte By Græsning til 63 Høveder. Efter 1820 lejedes Halvøen ud til Græsning for omboendes Kreaturer, indtil den den $\frac{1}{4}$ 1848 fæstedes af Forpagter Fiehn paa Juellund paa 50 Aar for 1000 Rdl. i aarlig Afgift. Fiehn opdyrkede en Del af Jorderne og byggede fra Begyndelsen af 1850'erne den nuværende Avlsgaard.

En Del af Jorderne beplantedes efterhaanden med Naaleskov, Størstedelen

*) Fith eller Fedet kaldtes i Skaane de Saltingssteder, hvor Hanserne behandlede og saltede den i Øresundet fangne Fisk, muligvis blev Fith brugt paa samme Maade, om end i mindre Stil.

Fedgaardens Hovedbygning.

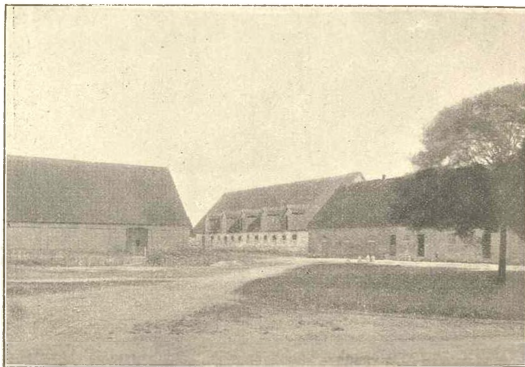

dog af Godsejeren; denne, kaldet „Plantagerne paa Fed“, udgør nu 1900 ca. 250 Tdr. Land.

Da Forpagter Fiehn $\frac{1}{2}$, 1898 fratraadte, bortforpagtedes Halvøen med den opbyggede Avlsgaard til

Hr. Niels Axel Aage Friis for en aarlig Afgift af 4000 Kr.; han benyttede en Del af Halvøens Tilliggende som Græsning for omboendes Kreaturer, som der lejede denne for en vis Betaling pr. Kreatur. Friis fratraadte Forpagtningen efter Overenskomst med Lensbesidderen $\frac{1}{2}$, 1901, hvorefter han blev Vognmand i Næstved.

Efter Matrikulkontorets Opgivende udgør Strandegaards hele Tilliggende ifølge Opmaalingen 1806 ialt 1798 Tdr. Land med 69 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. samt 4 Tdr. Skovskyl, men heraf udgjorde Halvøen Fed 1176 Tdr. Land med 9 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr., alt efter Matriklien af 1688.

Fedgaardens Avlsbygninger.

Efter Matriklen af 1844 udgør Strandegaards hele Hartkorn 61 Tdr. 3 Fdkr. 2 $\frac{1}{2}$ Alb., men heraf udgør Halvøens 13 Tdr. 1 Skp. De Strandegaard underliggende Skove ere: Dyrehaven 84 Tdr. Land, Kalvekrogen 37 Tdr. Land, Skovshoved 18 Tdr. Land og Folehaven 66 Tdr. Land, ialt 205 Tdr. Land, hvilke med Hovedgaardens og Halvøen Feds Areal udgør 1708 Tdr. Land. Resten, 90 Tdr. Land, maa altsaa være Hovedgaardens Have m. m., Veje, og muligens Jordlodderne til de under Strandegaard liggende Huse. I Strandegaards Dyrehave findes en smuk Bestand af Raa- og Daadyr. Dyrehaven besøges meget af Lystrejsende paa Grund af dens skønne Beliggenhed ved Præste- eller Faksefjord. I Skovens Ud-kant ned mod Stranden findes 5 store og anseelige Gravhøje fra Hedenold. I forrige Aarhundredes Begyndelse var her et fortrinligt Ladested ved Fjorden i Nærheden af Strandegaard, hvorfra der udførtes Sæd fra Hovedgaardene Linders-

vold og Strandegaard samt Brænde fra disses Skove. Maaske paa Grund af det bekvemme Landingssted var her allerede fra gammel Tid anlagt et saakaldet *Vagthus**), der 1807 omdannedes til en *Skanse* som Kystforsvar mod Englænderne, senere kaldet „*Batteriet*“ og det derliggende Hus: „*Batterihuset*“, som fra 1807 var Bolig for Besætningen ved Skansen.

Paa Strandegaards Marker fandtes Aar 1800 adskillige Fiskedamme med Karudser⁷⁾; men forøvrigt er der betydeligt Fiskeri til Gaarden, som har Forstrandsret i den tilgrænsende Del af Østersøen og Præstø Bugt, af Ørred, Gedder, Aborrer, Flynder og Aal, hvilket Fiskeri forhen var bortforpagtet til omboende Husmænd paa Godset.

I Strandegaards Skov fandtes fra gammel Tid et saakaldet „*Fuglefængerhus*“, hvor der fangedes en Art Jagtfulke. 1662 nævnes i Frederik den 3.s Skøde: Jørgen Hansen, som „*Fuglefænger* i Fischerhoufuit Skouf“.

I de sidste Aar er Fedgaarden, som siden Foraaret 1901 beboes af den unge Stamherre, Baron O. Reedtz-Thott, gennemgaaet en grundig Restavration, saa den nu afgiver en god Beboelse, ligesom ogsaa flere Udbygninger er reparerede, saaledes Kostalden 1899, en ny Hestestald er opført 1901, den gamle Mejerilænge er omdannet til Beboelse, og 2 Arbejderboliger til 6 Familier er opført.

Paa Fed findes et Sømærke og 2 Fyr.

Under Strandegaard Hovedgaard er henlagt Bøndergods i Roholte, Elmue og Orup Byer i Roholte Sogn, samt i Fakse, Jyderup og St. Faureby i Fakse Sogn (37 Gaarde).

ROHOLTE,

skrevet Roholt (Valdemar den 2.s Jordebog), Roolte og Rogholte (i Stiftsbogen af 1567) samt Ryholte, hvilket sidste Navn Topograf Both mener er Byens oprindelige Navn: „da den rimeligvis har faaet Navn efter det „*Ry*“ ∴ den med side Aabninger gennemdragne Skov, hvori Byen er opført“; men hvorvidt denne Forklaring af Byens Navn er rigtig, kendes ikke; i det mindste havde Byen ved Opmaalingen 1682 ingen Skov.

Byen nævnes i Valdemar den 2.s Jordbog 1231 som tilhørende Kongen, og er saaledes meget gammel. Roholte hørte før 1441 under Fakse Sogn, indtil Sognet d. A. fik sin Kirke af Kong Christoffer af Bayern, men det vedblev at være Anneks til Fakse indtil kort efter Reformationen. Byens fleste Gaarde fragik dog efterhaanden Kronen og erhvervedes af omboende Herremænd. Saaledes ejede Lindersvold ifølge Christoffer Lindenous Skøde af 1672 5 Gaarde, hvoraf den ene dreves af Sognets Præst „*Hr. Peder*“ (Thomesen), samt 5 beboede og „2 øde Huse bag Kirken“. De 2 Gaarde i Byen, som nævnes i Frederik den 3.s Skøde til Axel Sehested 1662, er sikkert Kronens sidste Gaarde i Byen; og endelig skænkede Kristian den 5te 1677 Roholte Kirke „med Kirkens Anpart af Tiender og Fæstegods, samt „*Deignebollet*“ og al anden Kirkens Herlighed og Indkomster“ til Fru Merete Urne, Oberst Schilderns, Lindersvold.

*) Det omtales i Skødet til Axel Sehested 1662 o. fl. Gange senere.

Efter „Markbøgerne“ af 1682 ejede Lindersvold 1 Hel- og 4 Halvgaarde samt 5 Huse i Byen; Strandegaard ejede 1 Halv- og 1 Fjerdingsgaard samt 1 Hus; Alslevgaarden 1 Halvgaard, købt $\frac{23}{7}$; 1692 af Admiral Niels Juel til Totterupholm; Sognepræsten 1 Halvgaard i Roholte og 1 Vænge i „Elmoe“; endvidere hørte til Byen 1682 en øde Gaard i „Grønnemosen“; ialt 10 Gaarde og 6 Huse.

Totterupholms Gaard i Roholte lagdes under Strandegaard af Generalmajor Krist. Juel før 1718, saa Strandegaard da ejede 3 Gaarde i Byen. Ved kongelig Bevilling af $\frac{8}{1}$ 1724 tillagdes Roholte 3 Tdr. 6 Skpr. Htk. fra Orup. Efter Jordbogen over Lindersvold af 1728 ses det, at 1 Gaard i Byen var bleven øde, og at Præsten, Hr. Søfren Massius, brugte 3 Tdr. 1 Skp. Htk. deraf, samt 2 Skpr. 2 Fdkr. Htk. af det fra Orup By tilkomne Hartkorn. De fra Kronen 1662 tilkomne 2 Gaarde til Strandegaard havde ved Salget 1707 tilsammen 10 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb.; Lindersvold havde efter Jordbogen 1728 5 Hel- og 2 Halvgaarde med 41 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb.; ialt havde Byen 1728 6 Hel- og 3 Halvgaarde med 52 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., hvilket Hartkorn efter 1750 var delt til 8 lige store Gaarde, hver med 6 Tdr. 4 Skpr. $\frac{2}{18}$ Alb., endvidere 5 Huse. Den 9de Gaard, formentlig den øde Gaard i Grønnemose, er inden 1771 indtaget under Lindersvold Hovedgaards Marker.

1775 havde Byen fremdeles 8 Gaarde, men nu 7 Huse, og samme Antal Gaarde og Huse havde Byen 1800 og 1825. 1850 havde Byen kun 7 Gaarde, da den ene var delt til 2 Parceller samt 7 Huse.

Efter Opmaalingen 1781 af Trojel og Udskiptningen 1799 ved F. C. Lund udgjorde Byens Areal ifølge Matrikulkontorets Maalingsbøger 335 Tdr. Land med 52 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Htk.

I „Arbejds-Journalen“ for Fakse Herreds Matrikulering, begyndt paa Juellund $\frac{20}{3}$ 1806 under Landinspektør Lunds Forsæde, anføres: „Af Roholte Marker er den sydvestlige Del (ca. 82 Tdr. Land) lagt under Lindersvolds Hovedgaard“, hvilket ogsaa bekræftes ved Navnene paa 2 af Hovedgaardens Marker nemlig: „Forreste og bagerste Roholte Mark“ — men naar det er sket, siges ikke; af Jordebøgerne fremgaar det at være sket før 1771.

Efter Matriklen af 1844 havde Byens 7 Gaarde og 2 Parceller 278 $\frac{1}{2}$ Td. Land; 7 Huse med Jord og 2 uden Jord 16 $\frac{3}{8}$ Td. Land; Lunden, „Roholte Have“, 6 Tdr. Land; Præstegaarden 30 og Skolen 4 = 34 Tdr. Land; tilsammen 334 $\frac{1}{2}$ Td. Land med 42 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. $\frac{2}{1}$ Alb. Htk.

Ved Opmaalingen i August 1682 deltes Byens Marker i: 1) Rostensmarken, d. A. „Bjugvang“, 2) Elmoe Marken (Rugmark) og 3) Fischerhoufsmarken (Fælled).

1) I *Rostensmarken* mod Nord nævnes: Kirkemoseagre, Præstemaden (Eng), Hestehaven, „Fjedsagre med Part i Grønnemosen, hvor hver Helgaard kunde høste 7 $\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og 8—9 Læs Mosefoder“, Efuholmene o. fl. 2) I *Elmoe Marken*: Qviesagre, Vejlaugsagre, hvor formentlig det bekendte „Vindbyholt Vejlaug“ havde Græsningsret til deres Heste^{*)}, samt Store Korsagre og Sylene m. fl. 3) I *Fischerhoufsmarken* nævnes Hestehaven, Hestebrimsagre, Valle Husagre o. fl.

Til Byen høstedes i Grønnemosen ca. 80 Læs godt Hø og 80—90 Læs

*) Vognmandslavet i Vindbyholt og Moseballe afløstes i det forrige Aarhundredes Begyndelse af Vognmandslavet i Præste, dannet af Byens Købmænd; før havde Vindbyholt havt Eneret til de rejsendes Befordring til Fakse, Præste, Vordingborg og Næstved. Som Følge heraf var der Postmester i Vindbyholt til ind i forrige Aarhundrede.

Mosefoder. Grønnemosen opgives i Jordebogen 1728 „at være lagt med Bjug“, altsaa begyndt at dyrkes som Agerland.

Markbogen anfører sluttelig: „Ingen Skouf til Byen, saa Beboerne maa endog købe Tiørn til Giersel“; — „saa maa de og leje deres Qvæg paa fremmedes Græsning om Sommeren, formedelst at de ej kan græsse det“. Dette fremgaar ogsaa af Skødet 1662 paa Strandegaard, hvor Jacob Hansen Degn havde fæstet Fed Græsning, samt af Arbejdsbøgerne 1806, hvor Roholte havde Græsning til 40 Høveder paa Halvøen Fed.

Roholte Sogns Brugsforening er stiftet 1868, den har nu (1901) 200 Medlemmer, Omsætningen er ca. 40,000 Kr., Dividenden er $12\frac{1}{2}$ pCt., skønt Drifts-omkostningerne til Regnskabsfører og Uddeler etc. udgør over 2000 Kr. Bestyrelsen bestod oprindelig af 5, nu af 7 Medlemmer med Lærer Caspersen i Elmue som Formand og Regnskabsfører; dens 1. Formand var Amdsraadmedlem, Gaardejer Nicolaj Jensen, Roholte.

Roholte Sognesparekasse er oprettet 1872, den havde først Lokale i Brugsforeningen, nu i Forsamlingshuset. Indskudskapitalen udgør (1901) 200,000 Kr., Reservefonden er 12,000 Kr. Bestyrelsen bestaar af 5 Direktører med Realskolebestyrer, Premiérlojtnant Thomsen, Fakse Strand, som Formand og Lærer Hermansen som Regnskabsfører.

Forsamlingshuset er bygget af et Aktieselskab i Sommeren 1891; Grunden skænkedes af Baroniet, og Bygningen kostede omtrent 7000 Kr. Dens 1. Bestyrelse bestod af Lærerne Hermansen, Roholte, og Caspersen, Elmue, Sognefoged Jakob Larsen, Gaardmændene Peder Christensen, Mosebølle, og L. P. Hansen, Vindbyholt.

STORE ELMUE,

skrevet „Elmughæ“), Elmoe og Elmue, nævnes hverken i Valdemar den 2.s Jordebog eller i Arkivregistraturerne, saa Kronen har næppe ejet Gods i Byen før efter Reformationen. Efter denne Tid maa Kronen imidlertid været kommet i Besiddelse af Jordegods dersteds, da der i Frederik den 3.s Skøde af $\frac{3}{2}$ 1662 til Axel Sehested nævnes 4 Gaarde, 2 Smaasteder og 3 Huse i Byen blandt det Gods, som Kronen skænkede Sehested som Erstatning for hans afstaaede Gods i Skaane. Et af Husene beboedes af Jørgen Hansen i Elmue, der var ansat som „Fuglefænger ved Fiskerhofved“. Samtidig ejede Bækkeskov efter Admiral Lindenous Skøde af $\frac{11}{6}$ 1672 til Svigersønnen, Axel Urne, ialt 4 Gaarde i Elmue, som Urne dog Aaret efter ved Skøde af $\frac{11}{6}$ 1673 solgte tilligemed Lindersvold til Svogeren, Oberstlojtnant Schildern. Endelig ejede Totterupholm 1 Halvgaard i Byen; ialt 9 Gaarde, 2 Smaagaarde og nogle Huse, hvis Antal dog ikke kendes. Gaardenes Antal var imidlertid forringet ved Sammenlægning saaledes, at efter „Markbøgerne“ af 1682 ejede nu Lindersvold kun 3 Helgaarde og 2 Huse i Byen; Strandegaard 4 Halvgaarde og 8 Huse; Totterupholm ejede 1 Halvgaard. Ialt 8 Gaarde og 10 Huse. Af Husene under Strandegaard nævnes „Fuglefængerhuset“ i Folehaven og „Skøttehuset“ samme Steds.

Ved Salget af Strandegaard 1707 til Oberst Kristian Juel ejede: Strandegaard 3 Gaarde med 14 Tdr. 5 Skpr. Htk. og 4 Skpr. Skovskylid, samt 5 Huse med Jord og 3 uden Jord med 1 Td. 3 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Htk.; Lindersvold ejede 1728 3 Gaarde med 21 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. Htk. og 4 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. Skovskylid; Totterupholm ejede 1 Halvgaard med 4 Tdr. 3 Fdkr. 2 Alb. Htk.

Ialt 7 Gaarde og 8 Huse med 41 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. og 1 Td. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid.

Af Husene under Strandegaard nævnes et, beboet af „Peder Urtegaardsmand“ eller Gartneren ved Strandegaard. Af Lindersvolds Gaarde i Byen kaldtes en Elmuegaarden eller „Fogedgaarden“, fordi først Bækkeskovs og senere Lindersvolds Ridefogder havde denne Gaard i Brug i sidste Halvdel af det 17. og Begyndelsen af det 18. Aarhundrede⁷⁾. Totterupholms Gaard var af Oberst Juel lagt under Strandegaard for Hoveriets Skyld. Ved Gehejmerraad Thotts Giftermaal med Birgitte Charlotte Kruse 1732 forenedes Lindersvolds og Strandegaards Gaarde i Byen, saa at han ejede hele Byen, der lagdes under Strandegaards Gods. 1775 havde Byen fremdeles 7 Gaarde og 5 Huse med Jord, men nu var her 7 Huse uden Jord, deriblandt Opsynsmandens ved Dyrehaven. Efter endt Opmaaling af Byens Marker nedlagdes med kgl. Bevilling af $2\frac{1}{4}$ 1781 en Gaard, og Jorderne deltes mellem de øvrige Gaarde i Byen; dog forpligtedes Godsejeren herfor til at oprette 2 Huse, som hver tildeltes 4 Skpr. Land Jord, saa at Byen Aar 1800 havde 6 Gaarde, hver med 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. = 41 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. Htk., foruden Jorden til Kongsted Kirke med 2 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Htk. Ialt 41 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk.

Jorden til Kongsted Kirke hørte til en af Lindersvolds Gaarde allerede 1672; ved Udskiftningen udlagdes den med 10 Tdr. Land paa et samlet Sted; ligeledes afgav Byen 1 Td. Land til Roholte Skole. Byen havde 1800 ialt 15 Huse, hvoraf 6 var tillagt Jord ved Udskiftningen; 3 Huse paa Fed og Skovfogedvænget ved Strandegaard er i Følge Matr.-Kontorets „Arbejdsbøger“ for en Del fra Elmue By.

1825 havde Byen fremdeles 6 Gaarde og 1 Parcel, (Kirkejorden til Kongsted Kirke), og 17 Huse, hvoraf 5 paa Fed, men nu var der tillagt 12 Huse Jord med ialt 3 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Htk. De 6 Gaarde havde hver 6 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{1}{16}$ Alb. = 38 Tdr. 7 Skpr. 1 Alb. Htk. Ialt til Byen 42 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk.

De 6 Huse fra Udskiftningen havde frit 6 Høveders Græsning paa Fed. Af Skoven til Byen hørte Halvdelen af Folehaven fra 1662 med 31 Svins Olden, ved Matr. af 1688 ansat til 1 Td. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylid; senere tillagdes ved Udskiftningen Hestehaven med 1 Skp. Skovskylid, saa at Skovskyliden 1806 var 1 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. 1 Alb. Da Byen havde Græsningsret i Hestehaven, fik den frit 3 Høveders Græsning paa Fed ved dennes Indtagelse til Fredskov. Folehavens Areal udgør nu 66 Tdr. Land med 5 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{3}{4}$ Alb. Skovskylid. 1862 havde Byen endnu 6 Gaarde, hvoraf Delhovedgaarden med $74\frac{1}{4}$ Td. Land er den største; alle 6 Gaarde havde 360 Tdr. Land med 39 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{4}$ Alb. Ager og Engs Htk., Skyttehuset, 1 Parcel og 10 Huse havde 59 Tdr. Land med 6 Tdr. 2 Skp. $\frac{1}{4}$ Alb. Ager og Engs Htk., 3 Huse paa Fed med Jord og 2 uden Jord $16\frac{3}{8}$ Tdr. Land med 2 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{3}{4}$ Alb. Ager og Engs Htk. Ialt til Byen efter Jordebogen af 1862 $435\frac{5}{8}$ Td. Land med 46 Tdr. 1 Skp. $\frac{1}{4}$ Alb. Ager og Engs Htk., medens Hartkornet ifølge Matrikul-Kontorets Opgivelse er 45 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. efter Matriklen af 1844; der er saaledes indvundet 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. Byens Areal udgjorde ved Opmaalingen 1779 af Landmaaler V. Edinger 447 Tdr. Land; det dyrkede Areal er, som ovenfor angivet, $435\frac{5}{8}$ Td. Land, der henligger saaledes godt $11\frac{1}{2}$ Tdr. Land til Veje etc. Udskiftningen foregik 1794 ved Landinspektør F. C. Lund.

Ved Opmaalingen 1682 deltes Byens Tilliggende i de 3 Marker: Rostensmarken, Korrehøvsmarken og Fælleden.

1) I *Rostensmarken*, d. A. „Bjgmark“, med Del i Roholte Mark, nævnes bl. a. „Kongsengen“, Vestertoft og Aubletoft (Æbletoft).

2) I *Korrehøvsmarken* (Rugmark) laa fra 1707 til 1809, og maaske endnu senere, Skovfogedhuset; i denne Mark nævnes Hullema : (Eng), Rundholtsstykkerne og Rønnemosen.

3) „*Fælleden* ligger i adskillige Holme og Marker“. Det var Græsningsvænger eller smaa Overdrev, hvoraf nævnes Hestehaven, Delhoved, Skovshoved „paa Strandegaards Hovmark ud mod Fed“, endvidere „Præstevænget“ — nu under Strandegaards Hovmark, Havrevænget, Stenvænget, „Aure Mageledsmark“ o. fl.

Ved „Kierling-Bækken“ laa 1682 en øde Vandmølle til Byen, tilhørende Lindersvold. Mølleren her hed 1682 og 86 (i Skødet til Købmand Peiter Jensen, Køge) „Peder Møller“; han gav i aarlig Afgift 6 Mk. Endvidere laa en Mølle i det fra Byen under Lindersvold Hovedgaard indtagne Areal, hvor Mølleren 1682 hed Niels Larsen; maaske det indtagne Areal fra denne Mølle er det i Jordebogen 1728 nævnte „Mahlervænge“, senere kaldet „Møllervænget“.

Af Skovfogder i Elmue kendes:

1) Jørgen Hansen „Fuglefænger“, der nævnes i Kronens Skøde til Axel Sehested 1662.

2) Hans „Skoufougit“ nævnes i Skødet af 1686 paa Strandegaard til Købmand Peiter Jensen i Kjøge.

3) Anders Larsen var her til 1731, da han blev Skovfoged i Gavevænge.

4) Jørgen Jensen døde som Skovfoged i Elmue 1780.

5) Kristen Jensen døde her ¹³/₇ 1806, 78 Aar gl.

6) Hans Jørgen Kristensen, Søn af forrige, var her fra 1806—34. Hans Hustru hed Elisabeth Mallie og var en Søster til Degnen i Asminderød.

7) Kristen Nielsen, fhn. Kusk paa Gavnø, var her til 1851, da blev Skovfoged i Lou Østerskov.

8) Peder Vinzentsen fra 1851—57, da han blev Gaardmand i Basnæs.

9) W. F. C. Møller er siden 1857 Skytte ved Elmue eller Folehave Skov. Hans Hustru er Caroline Voigt, Datter af Forvalter Voigt, Fakse Ladeplads. Med hende har han 5 Børn, hvoraf anføres 1) Julius Thorvald Ove Møller, Kul- og Brændehandler i Kjøbenhavn, 2) Frantz Joakim Møller, Læge ved Fakse Sygehus, 3) Otto Møller, Assistent i Faderens Embede.

ORUP,

skrevet Worthorp i Valdemar den 2.s Jordebog¹⁰⁾, Ordhorp¹¹⁾, Orupt og Ourop.

Byen nævnes i Valdemar den 2.s Jordebog af 1231 og maa da have tilhørt Kongen, maaske den endog er opbygget paa hans Foranstaltning, hvad Navnet „Vor Thorp“ kan antyde. Den omtales ikke i Arkivregistraturerne, saa Byen har sikkert tilhørt Kronen til efter Reformationen. Først i Midten af det 17. Aarhundrede ejede Bækkeskov 6 Gaarde og 7 Huse i Byen, maaske erhvervet af Admiral Christoffer Lindenou for hans Udlæg til Kronen, da det oftere omtales, at han for sine Fordringer fik udlagt Jordegods i Omegnen af sine Herregaarde: Bækkeskov og Lindersvold. I dennes Skøde af 1672 til Svigersønnen, Axel Urne paa Lindersvold, nævnes som hørende til Lindersvold 6 Helgaarde i Byen, der

hver gav 1 Pund Bjug, 1 à 2 Tdr. Avre, 1 Lamb, 1 Gaas, 1 „parhøns“ og 20—40 „Egh“, selv „Hans Smed“ havde et ikke lille Jordbrug, da han gav 1 Mark i Landgildepeng, 1 Td. Avre, 1 Lamb, 1 Gaas, 1 „parhøns“ og 10 „Egh“. Endvidere ejede Lindersvold 9 Huse i Byen, hvoraf dog 1 var øde. I Skødet af 1673 fra Axel Urne til Svogeren, Oberst Schildern, nævnes 9 Gaarde og 9 Huse, saa her er 3 Gaarde mere end han modtog Aaret før, rimeligvis Bækkeskovs.

Kronen ejede dog endnu 2 Gaarde i Byen, hvad der ses af „Markbøgerne“ fra 1682. Her efter havde Byen 14 Gaarde, hvoraf Kronen ejede 2 „Ryttergaarde“ — altsaa paa mindst 8 Tdr. Htk.; Lindersvold ejede fra 1673 ovennævnte 9 Gaarde og 9 Huse; Strandegaard købte 1664 en Gaard fra Kronen; ovennævnte Hans Smed brugte 1 Halvgaard; Totterupholm ejede 1682 1 Halvgaard og 1 Hus i Byen; tilsammen 14 Gaarde og 10 Huse.

Efter Jordebogen af 1728 ejede Lindersvold 8 Gaarde og 10 Huse med 42 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. $1\frac{2}{3}$ Alb. Htk. og 1 Skp. Skovskylld; Kronen ejede før 1718*) 3 Gaarde og 2 Huse med 18 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb.; Totterupholm ejede 1 Gaard og 1 Hus med 10 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr.; den $\frac{8}{11}$ 1724 fragik til Roholte By med kgl. Bevilling 3 Tdr. 6 Skpr. fra en nedlagt Gaard. Byen havde saaledes indtil 1724: 13 Gaarde og 13 Huse med 74 Tdr. 7 Skpr. $\frac{2}{3}$ Alb. Htk. og 1 Skp. Skovskylld.

Efter at Jorden til Roholte var fragaaet, fik Byen kun 71 Tdr. 1 Skp. $\frac{2}{3}$ Alb. Htk. og 1 Skp. Skovskylld.

Totterupholms 3 Gaarde var inden 1718 lagt til Strandegaard Hovedgaard af Generalmajor Juel, som ejede begge disse Hovedgaarde, hvilke 1732 ved Gehejmeraad Thotts Giftermaal med Frk. Kruse, Lindersvold, af ham forenedes og lagdes under Strandegaard 1740, men senere igen lagdes under Lindersvold, da denne Hovedgaard ifølge Jordebogen af 1775 ejede 11 Gaarde i „Orupt“, hver paa 5 Tdr. 4 Skpr. $1\frac{1}{11}$ Alb., ialt 60 Tdr. 5 Skpr. Htk. og 1 Skp. Skovskylld; hertil kom den fra Totterupholm 1781 købte Gaard med 10 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. Htk., saa at hele Byen med 70 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. Htk. og 1 Skp. Skovskylld nu var samlet under Lindersvold for Aaret efter at lægges under Strandegaard, hvorunder den siden har hørt, hvilket ses af Strandegaards Jordebog af 1776; det ene Hus til Byen havde 6 Skpr. Hartkorn, vistnok Resten af den før 1724 nedlagde Gaard, hvis Jorder kom til Roholte; dette Hus med Jord er sikkert „Krageborghuset“ paa „Kragebrinken“, som efter Fakse Herreds Thingbog 1712 hørte under Lindersvold. Her boede efter samme Kilde 1703 en Mand, kaldet „Peder Krageborg“, som formentlig har givet Huset Navn¹²⁾.

Efter endt Udskitning, som skete 1794 ved Landinspektør F. C. Selmer, havde Byen Aar 1800 12 Gaarde, hver paa 5 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. $1\frac{1}{12}$ Alb., ialt 71 Tdr. 1 Alb.; 15 Huse uden Hartkorn og 1 Ejendomshus, Matr.-Nr. 10, med 6 Skpr. Htk., ialt Hartkorn til Byen 71 Tdr. 6 Skpr. 1 Alb.

Hertil kom 1806 Byens nye hollandske Vejr mølle, opført i Stedet for Vindbyholt øde Vandmølle; Husenes Antal er nu 16 med de 2 Krageborghuse.

1825 samme Antal Gaarde, men af de 9 Huse i Byen var 5 nedbrudt og 6 Huse, foruden Krageborghuset, var bygget paa de dem tildelte Jordlodder, hvis

*) Skønt Kronen efter Markbøgerne 1682 kun ejede 2 Gaarde i Byen, sælger den dog 27. 1694 3 Gaarde og 2 Huse til Admiral Niels Juel, Totterupholm, for 1097 Rdl. 8 Sk.; muligens har den i Mellemtiden erhvervet 1 Gaard for Restantser, hvad der var almindeligt i den Tid.

Hartkorn dog endnu ej var fraskilt Gaardenes, hvorfor hvert Hus betalte en Jordafgift af 8 Mark til Gaardmændene i Byen.

Efter Jordebogen af 1862 havde Byen 12 Gaarde med 619 Tdr. Land og 73 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Htk.; 3 Parceller med 65 Tdr. Land og 2 Huse havde 7 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. $2\frac{1}{4}$ Alb. Htk.; ialt 12 Gaarde, 2 Parceller og 18 Huse med 684 Tdr. Land og 80 Tdr. 2 Skpr. $1\frac{3}{4}$ Alb. Htk.

Efter Matrikulkontorets Opgivende udgjorde Byens Areal ved Opmaalingen af Landmaaler P. Trojel 703 Tdr. Land; der henligger saaledes til udyrkede Arealer ca. 19 Tdr. Land. Hartkornet udgør efter Matriklen af 1844 80 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb., der er saaledes indvunden 1 Fdkr. $\frac{3}{4}$ Alb. Ved Opmaalingen 1682 til Landmaalingsmatriklen af 1688 deltes Byens Tilliggende i Møllemarken mod Syd, Kurhøedtzmarken mod Øst og Kragmarken mod Nord.

1) I *Møllemarken*, d. A. Bygmark, nævnes *Malemose*, Hanebæksagre og Mølleholmen, hvilket tilligemed selve Markens Navn antyder, at her har ligget en Vandmølle, rimeligvis drevet af Vandet fra Malemose og Hanebæk. Endvidere Hesteengen, Staaderstensagre, Helsotagre, Tiurhøvsagre (Byens Tyrejord).

2) I *Kurhøedtzmarken*, d. A. Rugmark, nævnes bl. a. Gudsagre, Smaa- og Store Kaafehøjsagre, Svinrygsagre, Krugbrosagre, Egemosebjerg.

3) I *Kragmarken*, d. A. Fælleed, nævnes Brødenhøvsagre „ved Møllevejen“, altsaa ved Vejen til den i 1. Mark omtalte Mølle, Jordbæragre, „paa Kranken“ eller Kragebrinken, Flodrendsagre, Upperødsagre.

Af Møllere ved den af Baroniet i Aaret 1806 opførte Orup Mølle kendes:

1) Hr. Christian Johannes Suhr, der fraaaraadte Møllen $\frac{1}{5}$ 1809 og fik en Bondegaard i Orup. Han efterfulgtes af fhv. Brygger

2) Hans Jacobsen, som var her til 1818, i hvilken Vinter Møllen led saa stor Skade paa Gangtøjet ved Storm, at dens Istandsættelse kostede Godskassen 1607 Rdl. 6 Sk. efter dennes Regnskab. Ja. obsen svarede 200 Tdr. Byg efter Kapitelstakst i Afgift af Møllen og af den dermed forenede Gaard paa 49 Tdr. Land med $6\frac{1}{2}$ Td. Htk. Af hans Familie nævnes i Roholte Kirkebog en Søn Kristian Frederik, begravet $\frac{17}{15}$ 1812, 20 Aar gl., og en Datter Karen Agathe Andrea Jacobine.

3) Lars Hansen fra $\frac{1}{5}$ 1818 til 1826; han svarede samme Afgift som Formanden.

4) Hr. *Peter Petersen* fra 1826--57. Han var en anset Mand, der ofte nævnes som Fadder til Forpagternes Børn paa Lindersvold og Strandegaard. Hans Hustru hed Mariane Cathrine Lønberg, og af hans Børn nævnes i Roholte Kirkebog 1) Martha Mariane Cathrine, f. $\frac{20}{15}$ 1827 i Orup Mølle. 2) Rasmus Peter Petersen, f. $\frac{20}{1}$ 1832.

5) Christian Joakim Theodor Johannsen fæstede Møllen $\frac{21}{12}$ 1857 med en aarlig Afgift af 150 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten. Møllen var assureret for 13,475 Rdl. ved hans Tiltrædelse. Han købte Møllen til Arvefæste 1865, tilkøbte senere en Gaard i Hyllede og forpagtede en Gaard i Borrishoved, hvilke Forretninger kostede ham store Summer; samtidig forpagtede han Houby Mølle og Møllegaard, som senere overtoges af en Søn. Efter Faderens Død valgtes Th. Johannsen til Formand for den af denne m. fl. oprettede Brandforsikringsforening for Præstø og tilgrænsende Amter, var ogsaa mangeaarig Formand for Præstø Amts mindre Landboforening, for Sjællands Stifts Hagelskadeforening, for Sognets Sygekasse samt i en lang Aarrække Formand for Sogneraadet m. m., og var i mange Aar en meget

anset Mand, R. af Dbg. Ved hans Fallit 1896 solgtes Møllen og det af ham oprettede Bageri til et Andelselskab, hvis Driftsbestyrer er Hr. J. P. Pedersen, fhv. Bestyrer af Savskæreriet i Præsto. Møller Th. Johannsen var gift med Formandens Datter Martha Mariane Cathrine Petersen; med hende havde han Børnene: 1) Hans Peter Joachim Johannsen, f. $\frac{2}{3}$, 1858, Exam. jur., Forpagter af Houby Mølle og Ejer af Orup Møllegaard, 2) Frederik Sofus Johansen, f. $\frac{6}{10}$, 1860, Cand. jur., Fuldmægtig paa Roskilde Borgmester- og Herredskontor, 3) Kathinka Christine Johannsen, f. $\frac{20}{x}$, 1857. Orup Mølle opførtes paa den nedfaldne Vindbyholt Vandmøllens Privilegium og tillagdes ogsaa dennes Møllekyld, 6 Tdr., som den beholdt til Møllekylden afskaffedes ved Loven af $\frac{11}{4}$, 1852.

Roholte Sogns Fattiggaard oprettedes 1883 paa Gaarden Matr.-Nr. 12 i Orup. Den har et Tilliggende af omtrent 50 Tdr. Land med 4 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. Htk. og kostede med Bygninger og Besætning 40,000 Kr. Bestyreren har siden dens Oprettelse været Hr. Niels Kristensen. 1898 indrettedes med Amtets Tilladelse den gamle Stuelænge til Beboelse for Alderdomsunderstøttede, medens det 1884 opførte nye Vaaningshus fremdeles benyttes til Bolig for Sognets fattige.

Orup og Omegns Mejeri oprettedes 1890 og begyndte sin Virksomhed 9. Juli s. A. med 169 Leverandører og et Antal af ca. 700 Køer. Det kostede at opføre 28,415 Kr. Det har 2 Lavals og 2 Burmeisters Centrifuger, der i Regnskabsaaaret 1901 har behandlet Mælken af 860 Køer, godt $4\frac{1}{2}$ Mill. η , hvoraf er tilvirket ca. 184,600 η Smør. Netto Udbyttet pr. 1000 η Mælk har dette Aar været 34,1 $\frac{1}{x}$ Øre og Driftsudgifterne pr. 1000 η 4,21 Øre, hvorhos der er tilbageleveret af skummet Mælk $\frac{2}{10}$ af den indvejede Sødsmælk.

Formanden ved Oprettelsen var Gaardejer S. P. Hansen, Elmue; den nuværende Formand er Gaardejer, Sagfører P. Petersen, Mosebølle.

Mejeribestyreren har siden Mejeriets Oprettelse været Hr. Jens Nørgaard.

I Fakse Sogn ejer Strandegaard Bøndergods i Byerne Fakse, Jyderup og Store Favreby.

FAKSE, SKREVET FAXÆ, FAUGSE OG FAXE.

Byen nævnes ikke i Valdemar den 2.s Jordebog, saa Kronen ejede ikke den Gang Gods i Byen. Imidlertid er Byen meget gammel, sikkert en Odelby, da den har givet Herredet Navn. Den tidligere omtalte Fru Christine af Lou ejede 1348 en Gaard i Fakse, som hun tilligemed alt sit Gods i Danmark afstod til Kong Valdemar Atterdag; men hvormeget der senere kom under Kronen af Fakse By giver Arkivregistraturerne ingen Oplysning om. 1662 ejede Kronen 3 Smaagaarde og 3 Huse i Byen, som da afstodes til Axel Sehested.

Ifølge „Markbøgerne“ af 1682 var Byen delt imellem efternævnte Hovedgaarde: Thurebygaard 1 Helgaard, som var øde; Vemmetofte: 1 Hel- og 1 Halvgaard; Gisselfeld: 1 Halvgaard og 1 Fjerdingsgaard; Jomfruens Egede: 2 Halvgaarde og Degnestavnen; Universitetet: Byens Kirke, 2 Hel- og 1 Halvgaard; Strandegaard ejede 2 Halvgaarde og 3 Huse; Totterupholm 8 Helgaarde (hvoraf 2 øde), 1 Halv- og 1 Fjerdingsgaard, tilsammen 22 Gaarde. Husenes Antal er ikke opgivet.

Strandegaard ejede som anført 3 Smaagaarde, der var sammenlagt til 2 Halvgaarde med 9 Tdr. 6 Skpr. efter Maalebøgerne til Matriklen af 1688, der dog i Skødet til Oberst Kristian Juel angives til 9 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. og 2 Alb.; heraf havde Sgr. Anders Jensens Ejendomshus 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn, men „Strandegaard havde Herlighedsretten dertil“. Endvidere ejede Strandegaard af Byens Skov 1 Skp. Skovskylvd.

Totterupholms Ejer, Kristian Juel, lagde de 4 af denne Hovedgaards Gaarde under Strandegaard, mens han ejede samme, og senere hørte de 6 Gaarde i Fakse til Strandegaard, hvad ogsaa fremgaar af Skødet til Konferensraad Otto Thott 1730, hvor Jordebogen anfører 6 Gaarde og 1 Hus i Byen hørende til Strandegaard; det var Gaardene Matr.-Nr. 7 (9 og 16), 13, 14, 20 og 21, oprindeligt 7 Gaarde, som tilsammen havde 35 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. Htk. og 3 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylvd. Samme 6 Gaarde og 1 Hus nævnes i Jordebogen 1775 og 1800, men omtrent 1802 nedlagdes den ene af disse Gaarde, og dens Jorder deltes mellem de øvrige 5, dog indrettedes der i den nedlagte Gaard Beboelse til 2 Husmænd, saa at Strandegaard nu havde 5 Gaarde og 3 Huse i Byen, og samme Antal var her 1825. 1862 udviser Jordebogen 5 Gaarde og 1 Parcel paa 19 Tdr. Land, som solgtes til Arvefæste til Møller Johannsen i Orup, tilsammen for Gaardene 266 Tdr. Land med 31 Tdr. 3 Skpr. $2\frac{1}{4}$ Alb. Htk., 3 Huse med 5—8 Tdr. Land og 3 med ca. 3 Tdr. Land, ialt 30 Tdr. Land med 1 Td. 7 Skpr. 1 Fdkr. Htk., ialt 296 Tdr. Land med 33 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. $2\frac{1}{4}$ Alb. Hertil kommer Kalkgruberne 27 og Reserve-Kalkgruberne $7\frac{1}{4}$ Td. Land med tilsammen 3 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb., hvoraf 1 Ager, købt fra Fakse Degnejord, „de smaa Hugorme“ kaldet. Ialt 5 Gaarde, 6 Huse etc. med $330\frac{1}{4}$ Td. Land og 37 Tdr. 1 Skp. 1 Fdkr. $1\frac{3}{4}$ Alb. Htk. Strandegaards og de øvrige Kalkgrubeeejeres Parter solgtes $1\frac{3}{12}$ 1884 til et Aktieselskab under Ledelse af Gehejmeetsraad Tietgen, Kjøbenhavn, for 450,000 Kr., som forrentes med $4\frac{1}{2}$ pCt. aarlig.

Ifølge Opmaalingskortet over Byen var 2 af Strandegaards Gaarde beliggende lige Øst for Byens Gadekær — „Vinkælderer“ kaldet — de andre 3 Gaarde laa nordligere i Byen, en Vest og 2 Øst for Gaden, 1 Hus sydligst i Byen og de 2 Huse — hvor altsaa den nedlagte Gaard laa — var beliggende Øst for den sydligste af de 2 nordøstlig i Byen liggende Gaarde. Efter „Markbøgerne“ 1682 deltes Byens Jorder i Kirkemarken (d. A. Bygmark), Limovnsmarken mod Nordøst (d. A. Rugmark) og Vesterskovsmarken (Fælled). Fakse By blev paa Grund af de Vanskeligheder, som frembød sig ved Fordelingen af Kalkgruberne, først udskiftet 1851 af Stiftslandinspektør, Assessor Henchell; Opmaalingen hertil og Kortet herover er af Landmaaler Kruse, Store Rodegaard. Hele Byens Areal udgør efter Matrikulkontorets Opgivende 1687 Tdr. Land med 188 Tdr. 5 Skpr. $2\frac{1}{4}$ Alb. Htk. efter Matr. af 1844, og heraf udgør Strandegaards Del $330\frac{1}{4}$ Td. Land med godt 37 Tdr. Htk.

Nu 1900 ejer Strandegaard under Baroniet Gavnø 4 Gaarde mellem 3—5 Tdr. Htk., 2 Gaarde mellem 1—3 Tdr., 10 Huse mellem 1—4 Skpr. Htk. og 58 Beboelser uden særligt Jordtilliggende, heraf 2 Købmandsgaarde; de øvrige beboes af 2 Dyrlæger, 1 Kreaturhandler, 1 Boghandler, 1 Bogbinder, 1 Hjulmand, 1 Snedker, 1 Sadelmager, 1 Blikkenslager, 1 Uhrmager, 1 Marskandiser, 2 Skomagere, 4 Tømrere, 4 Murere, 2 Landpostbude, Resten mest af Arbejdere i Fakse Kalkgruber.

STORE FAUREBY ELLER FAVREBY,

skrevet Fawerbøghy¹²⁾, nævnes 1348 i Arkivregistraturerne, da den forannævnte Fru Christine af Lou afstod 1 Gaard i Byen til Kong Valdemar Atterdag for „Brøde og Sager, som hendes Forældre sig imod og Kongen og Kronen havde forsét“. Derimod nævnes den ikke i Valdemar den 2.s Jordebog af 1231, et Bevis for, at Kronen den Gang ikke ejede Gaarde i Byen. Denne kom dog efterhaanden helt i Kronens Eje og afstodes $\frac{1}{2}$ 1662 af Kong Frederik den 3. til Axel Sehested. Byen havde den Gang 5 Halvgaarde og 2 Huse; samme Antal Gaarde, men kun 1 Hus, nævnes i „Markbøgerne“ 1682 tilhørende Strandegaard. Et Hus, kaldet „Elsborghus“, tilhørende Universitetet, nævnes vel sammen med Byen, men synes ikke at høre dertil, lige saa lidt som en Fjerdinggaard i Fuglsang, tilhørende Totterupholm, men havde dog Jordfællesskab med Store Favreby, hvis Tilliggende deltes i *Storkemarken*, *Rymarken* („Ry“, se under Roholte) og *Helfuidsmarken* samt et „Indelykt“ kaldet Rødeklint.

Ved Salget til Generalmajor Kristian Juel 1707 havde Byen 5 Gaarde og 2 Huse med 22 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. Htk. og 3 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Skovskylld. I Jordebogen over Strandegaards Gods ved Salget til Konferensraad O. Thott 1731 ejede Strandegaard kun 4 Gaarde, men nu 3 Huse, med ialt 18 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb. Htk. og 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld; den ene Gaard med dens tilliggende Skov er tillagt Totterupholm af ovennævnte Juel og har siden tilhørt denne Hovedgaard. 1775 ejede Strandegaard 3 Gaarde og 6 Huse med forannævnte Hartkorn i Byen. 1800 var her 3 Gaarde og 7 Huse, 1825 var her 8 Huse, nemlig 5 i Byen, 2 Vagthuse og 1 Batterihus ved Ladepladsen.

Efter Jordebogen af 1862 ejede Strandegaard 3 Gaarde med 160¹ Td. Land og 16 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Htk. samt 6 Huse: 1 med 10, 3 med 5, 2 med 3 Tdr. Land, ialt 31¹ Td. Land med 2 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. samt Fredskoven, Hestehaven, 18 Tdr. Land med 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld, ialt 210 Tdr. Land med 19 Tdr. 5 Skpr. 1¹ Alb. Htk. og 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld. Byen udskiftedes 1833¹³⁾. — Den havde indtil da havt Jorderne til Gaardene beliggende paa 80 forskellige Steder i Byens Mark. Arealet udgjorde 277 Tdr. Land med 23 Tdr. 6 Skpr. 2¹/₁ Alb. Htk. efter Matriklen af 1844.

Nu 1900 ejer Baroniet 3 Gaarde med over 5 Tdr. Htk., 1 Parcel med over 1 Td., 1 Hus med over 4 Skpr., 3 mellem 1—4 Skpr. Htk. og 7 Huse uden Jord, alt solgt til Arvefæste, undtagen Huset med over 4 Skpr. Htk.

Den under Totterupholm eller Rosendal liggende Del af Byen udgør saaledes 67 Tdr. Land med 4 Tdr. 1 Skp. 2 Alb. Htk. og 2 Fdkr. 2 Alb. Skovskylld.

JYDERUP,

skreves i gamle Dage Judæthorp¹⁴⁾. Byen nævnes hverken i Valdemar den 2.s Jordebog eller i Arkivregistraturerne, saa Kronen har næppe ejet Gods i Byen. Derimod vides de omliggende Herregaarde Totterupholm, Bækkeskov, Lindersvold og Jomfruernes Egede at have ejet Gaarde her. Saaledes ejede Lindersvold ifølge Admiral Christoffer Lindenous Skøde til Axel Urne af 1672 én Gaard i Byen, og Bækkeskov én Gaard, som senere mageskiftedes til Totterupholm (nu Rosendal). Ifølge „Markbøgerne“ af 1682 ejede Totterupholm 2 Helgaard i Byen; Jomfruernes Egede 2 Halvgaarde og 1 Hus; Lindersvold ejede 1 Helgaard; Bækkeskov ejede 1 Gaard. Tilsammen 6 Gaard og 1 Hus, men sikkert flere.

Ifølge Lindersvolds Jordebog af 1728 ejede denne Hovedgaard én Gaard i Jyderup med 7 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Htk.; Strandegaard 2 Gaarde og 2 Huse med 9 Tdr. 6 Skpr. 1 Alb. Htk., tilsammen 17 Tdr. 3 Skpr. Htk., idet Totterupholms 2 Gaarde var lagt under Strandegaard af Generalmajor Juel i den Tid, han ejede begge de nævnte Hovedgaarde. 1750 var Lindersvolds Gaard i Byen lagt under Strandegaard af Gehejmerraad Otto Thott, saa at Strandegaard nu ejede 3 Gaarde og 2 Huse i Byen. 1775 ejede Strandegaard samme Antal Gaarde og 4 Huse.

Ved Byens Opmaaling 1781 af Landmaaler Trojel var Strandegaards Htk. i Byen delt lige mellem dennes 3 Gaarde med 5 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Htk. til hver, og ved Udskiftningen 1793 var Byens hele Tilliggende delt til 6 Gaarde og 9 Huse, hvoraf Rosendal (gl. Totterupholm) ejede 1 Gaard og Jomfruernes Egedal 2 Gaarde, medens Strandegaard fremdeles havde 3 Gaarde og 2 Huse, som den ogsaa havde 1825. Strandegaards Part var efter Opmaalingskortet 181 Tdr. Land. Ifølge Jordebogen af 1862 ejede Strandegaard i Jyderup 3 Gaarde med 176 Tdr. Land og 17 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb. Htk. og 3 Huse med $9\frac{1}{4}$ Tdr. Land og 7 Skpr. $2\frac{3}{4}$ Alb. Htk., ialt $185\frac{1}{4}$ Td. Land med 18 Tdr. 5 Skpr. Htk. efter Matriklen af 1844. Hele Byen udgør efter Matrikulkontorets Opgivende 410 Tdr. Land med 41 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $2\frac{1}{4}$ Alb. Htk.

Nu 1900 ejer Baroniet 3 Gaarde med over 5 Tdr. Htk., 5 Huse mellem 1—4 Skpr. og 2 Huse uden Jord, alt solgt til Arvefæste.

Saa vel ved Opmaalingen 1682 som 1781 benævnes Byens Marker: Mosemarken (mod Vest), Lillemarken (mod Syd) og Skov- eller Kongstedmarken (mod Nord). I Mosemarken laa Byens fælles Tørvemose, hvori Byens Gaarde tildeltes Tørvemarken ved Udskiftningen. Af andre Moser nævnes Haremosen og Møllemosen.

THOTTS PALÆ.

NIELS JUELS GAARD,
DANNEKJOLDERNES OG THOTTS PALÆ.

---

*Hvor nu er Kongens Torf, dér før var Grav og Volde
Om gamle Kjobenhavn; hvor før var Hestestolde,
Morads og ringe Werch, dér nu staar Hus og Mur
Opbygte regelret foruden Bod og Skur.*

Henrik Gerner. 1691.

Thotts Palæ ligger paa Hjørnet af den gamle Norgesgade, nu Bredgade, med Hovedfaçade ud mod Kongens Nytorv. Nævnte Torv laa indtil Midten af det 17. Aarhundrede saa godt som udenfor Byens daværende Befæstning, idet den daværende Østerport, som førte gennem Østervold, laa ca. 25 Alen øst for Hjørnet af den nuværende Østergade¹⁾. Pladsen udenfor den gamle Fæstningsvold ned mod Stranden laa næsten ubebygget hen, og det meste heraf benyttedes til Haver, Blegepladser etc., indtil Københavns Udvidelse mod Øst begyndte i Frederik den 3.s Tid; dog fandtes her allerede fra Slutningen af Frederik den 2.s Tid enkelte anselige Gaarde med Haver som en begyndende Forstad udenfor gammel Østerport²⁾. Til denne nye Bydel var der af Frederik den 3. udkastet en storslaaet Plan med lange, lige og brede Gader og med Torve og Pladser; den skulde føre Navnet af *Frederiksstaden*; og Kongen opfordrede Københavns Borgere til at bygge dér, idet han ved Forordningen af ^{20/5} 1650 „lover og tilsiger alle dem, som bygger her, 10—15 Aars Skattefrihed m. m.“ Denne Plan blev dog ikke gennemført, og kun enkelte benyttede sig af de lovede kongelige Begunstigelser. De gamle Fæstningsværker var vel allerede i Kristian den 4.s sidste Aar bleven sløjfede, Voldene fyldt ud i Graven og den gamle Østerport nedbrudt, men Pladsen laa i flere Aar med sine Højder og Dybder som en ufarbar Ødemark og strakte sig ned mod Stranden som en Odde, kaldet Hallandsaas, fordi Baadførere fra Skaane og Halland her plejede at lægge til med deres Baade; — andre mener, at Københavner-Vittigheden, eller maaske endog Kristian den 4. selv, gav Stedet dette Navn, fordi det ved sin Ufarbarhed lignede den uvejsomme Hallandsaas med sine brydsomme Slugter og Aase³⁾. Dog var den sydlige Del af Bredgade, der forbinder Kongens Nytorv med Toldbodvejen, alt anlagt hen til St. Anna Plads, og her var allerede i Kristian den 4.s Tid opført enkelte „Boder“ eller Huse, hvad der erfares af et Brev i Rigsarkivet af ^{2/1} 1643, da Renteskriver Christoffer Iversen „fik en Bod

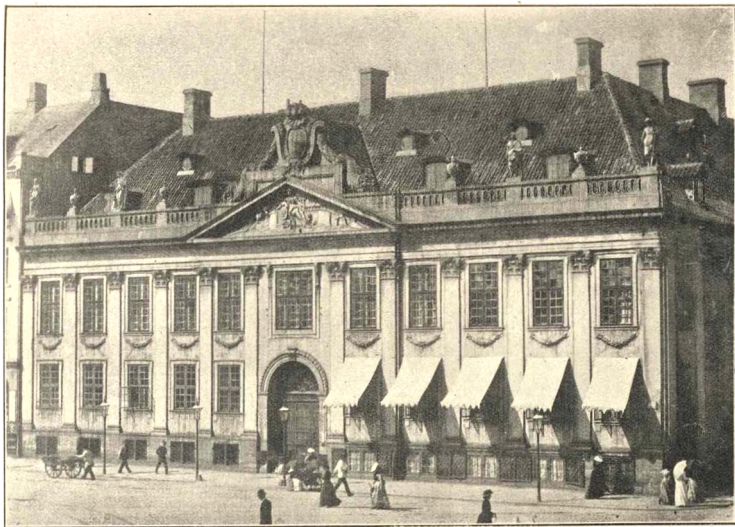
og Have udenfor Østerport udi Bredgade⁴⁾. Sammesteds skænkede Kongen Fru Wibeke Kruse et Hus med Have 1642, hvor deres Søn, Ulrik Kristian Gildenløve, opførte sin Gaard. Senere byggedes her flere Huse, saaledes Baron Jens Juels — Admiralens Broder —, hvis Hus laa dér, hvor nu Hotel Monopol ligger⁵⁾. Kristian den 4. havde nemlig begyndt Anlægget af en ny Befæstning længere mod Øst, ligesom han ogsaa havde begyndt at omdanne det gamle Hallandsaas til Torv, men dette havde endnu ikke faaet noget Navn, da den gamle Konge døde 1648. Pladsen imellem den gamle og nye Fæstningsvold blev dog snart efter begyndt at bebygges. Saaledes faar Hans Ulrich Svitzer, Smed paa Bremerholm, d. $\frac{1}{2}$ 1649 „en jordfri Ejendom, liggende mellem den gamle Østerport og Holmens Port“, o: den nye Befæstning, men der hengik endnu flere Aar, inden der ret kom Fart i Byggeriet, og det omtalte Areal henlaa endnu paa ovenomtalte Maade til Oplagsplads for Tømmer til Skibsbyggeriet paa Bremerholm, medens Pladsen nærmest den gamle Østerport fremdeles benyttedes som Torv, hvad der ses af Forordningen af $\frac{1}{2}$ 1665, hvor det kaldes „Ny Øster Torf“, senere i Forordningen af $\frac{20}{11}$ 1683 kaldet „Kongetorfvet“, og hvor her efter sidstnævnte Forordning afholdtes Hestemarked hver 2den Onsdag „for alle og enhver, være sig inden- eller udenfor Provintzen“. Ved en ny Forordning af $\frac{25}{7}$ 1684 befales: „Paa Kongetorfvet skal falholdis Høe, Skaftehafre oc Strøelse, item Brendeved og Kul, saa oc Høns, Gies og andre Fugle, dog saaledes, at Kørselen kan ske ubehindret“. — Først en halv Snes Aar efter den ulykkelige Svenskekrig begyndte der at rejse sig den ene nye Bygning efter den anden i den nye Staddél efter en mindre storslaaet Plan, som 1663 var udarbejdet af Frederik den 3.s „General-kvartermester og Inspektør over Fæstningerne i vort Rige Danmark, Oss Eiskelige Henrich Russe til Sawet“, hvilken Plan med Strænghed søgtes gennemført. Der toges nu fat paa Sløjfningen af de kun halvplanerede Volde, men trods al Udjævning den Gang som senere, findes dog endnu en Højning, hvor den gamle Østerports Runddel eller Bastion har staaet, og Brolægningen af „Kongetorfvet“ blev først fuldendt 1683.

Den første Bygning paa „Kongetorfvet“ var Frederik den 3.s Søns — Ulrich Frederich Gyldenløves — Gaard, det nuværende Charlottenborg, hvortil Materialierne af det nedrevne Kalø Slot benyttedes, og hvortil Kristian den 5. ved en stor Højtidelighed selv lagde Grundstenen den $\frac{13}{4}$ 1672, men Slottet blev først færdig 1677⁶⁾.

I de følgende Aar fremstod omkring Torvet en Række store, mere eller mindre pragtfulde Bygninger, saaledes ogsaa Admiral Niels Juels Gaard.

Ved det sydøstre Hjørne af Kongetorfvet og Bredgade havde Holmens Admiral fra gammel Tid en Plads og Have, omgivet af Plankeværk, og her er det, at Søhelten Niels Juel, Herre til Taasinge, Eriksholm og Totterupholm (nu Rosendal i Sjælland), Admiral paa Bremerholm, opførte sin Gaard paa sin egen og adskillige tilkøbte Pladser. Af disse kendes:

1) Ved Skøde af $\frac{19}{6}$ 1665 køber Niels Juel af agtbare Mand, Borger og Garver Jochum Spigelberg „en liden ubebygget Pladtz liggendis østen op til Spigelbergs Have og mod Vest ud til Konge-Torfvet: 21 Alen 1 Kvarter og 5 Tom.; langs Kongetorfvet 13 Al. mindre end 4 Tal (Linier?), og fra Norgesgade langs Sælgerens Have imod Nord 23 Al. 4 Tom og 6 Tal op til Admiralens egen Pladtz og Plankeværk“ — mod at betale den derpaa hvilende Jordskyld⁷⁾. Købesummen er ikke angivet. Da de længere mod Øst liggende Grunde benævnes „jordfri“, o:

Palæet i Kjøbenhavn.

afgiftsfri, maa Afgiften vistnok betegne, at ovennævnte Grunde tilhørte Byen, og saaledes forholder det sig ogsaa; det var nemlig Grundene af den gamle Fæstningsvold og de dem omgivende Grave; og saaledes staa Thotts Palæ og flere andre Palæers Forhuse paa den gamle Fæstnings Territorium⁸⁾.

2) Den $1\frac{1}{2}$ 1671 køber Admiral Juel af Nicolaj Magnus, „Sergent i Lif-regimentet“, Stenhugger Jens Andersen Wulffs nye Hus i den nyanlagde Norgesgade, som Magnus havde købt 4 Dage tilforn, nemlig den $\frac{1}{2}$ s. A.⁹⁾.

3) Den $1\frac{1}{2}$ s. A. skøder Contrafejergesel Jørgen Danielsen, Hr. Niels Juel Grunden mellem velbaarne Herres og Stenhugger Jens Andersen Wulffs Pladser, „saaledes som han $1\frac{1}{2}$ 1649 havde dem erhvervet“. Ogsaa her skal der betales Jordskyld til Byen, 3: Grunden laa paa det gamle Fæstningsterræn.

4) Den $1\frac{1}{2}$ 1672 sælger Hesmund Willumsen Treslout, ogsaa skrevet Tresleü, sit Hus, Grund og Pladzt i den kasserede Bredgade ved Kongetorvet. — Treslout havde Huset ved Skøde af $\frac{1}{2}$ 1659. „Den kasserede Bredgade“ vil sige, at dette dens gamle nu er ombyttet med det nye Navn „Norgesgade“.

5) Den $2\frac{1}{2}$ 1683 skøder Johan Hansen, Skipper, sin Grund i Norgesgade til Admiral Niels Juel. — Købebrevet er af $\frac{1}{2}$ s. A.

Paa disse tilkøbte og egne Grunde opførte nu Admiralen i Aarene mellem 1683 og 86 sin Gaard ved Kongetorvet. Af de foranførte Skøder fremgaar det, at Niels Juel i længere Tid har tænkt paa at opføre sig en Gaard dersteds, og naar det ikke skete tidligere, maa det vel nærmest tilskrives den skaanske Krig fra 1675—79. I Traps „Danmark“¹⁰⁾ anføres, at Juel har opført sin Gaard ved Aar 1683, men til Bevis for, at dette ikke er Tilfældet, anføres her 2 Kongebreve, som viser, at denne først er opført i ovennævnte Aar. Det 1. er Kong Kristian den 5.s Skrivelse til Kjøbenhavns Magistrat, lydende ordret saaledes:

Til Magistraten i København!

„Wor Naade tilforn! Eftersom Oss Elskelige Hr. Niels Juell for Oss allerunderdanigst hafver ladet andrage, hvorledes hand tilsinds er en reel Bygning af Grundmur paa hans Platz ved Kongetorvet i Voris Kongl. residentz Stad Kiøbenhavn at lade opsette, Da haffue Wii efter allerunderdanigst ansøgning oc begiering allernaadigst bevilget, at hand for Grundskat at udgifve af forskrevne pladzt, som hand saaledes af nye vil lade opbygge, udi nestfølgende Tii Aar maa være fri og forskaanet. Derefter i Eder allerunderdanigst hafve at rette. Befalendis etc.

Rendsborg, den 7. Aug. 1683. Christian Q.¹¹⁾“.

Det andet Brev, der viser, at Gaarden først er opført og færdig til Beboelse, udfærdiget af Kong Kristian den 5.s Oversekretær Bolle-Luxdorph, lyder saaledes:

„Vii Christian den 5te af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers etc., gøre alle vitterligt, at Vi af sær Kongelig Naade og i allernaadigst henseende til den store Bekostning som Oss Elskelige Hr. Niels Juell til Taasinge og Eriksholm, Ridder, Vores Gehejmeraad samt Gen.-Adm.-Leütnant paa hands af ny opbyggede grundmurede Gaard ved Kongetorvet her i Vores Kongelige Residensstad Kiøbenhavn, hafver anvendt, allernaadigst hafver bevilget oc tilladt, at hand oc hans Arfvinger maa paa samme Gaard med dertil liggende Vaaninger, nyde Tyve Aars Frihed for Grundskat, indquartering oc ald anden deslige paalæg; Hvorefter de Vedkom-

mende allerunderdanigst hafver at rette oc forholde sig, ey giørendes hannem hinder eller forfang i nogen maader under Vor hyldest og Naade.

Gifvet paa Vort Slot Kiøbenhafn, den 20. November Aar 1686.

Under vor Kongelige Haand oc Zignet.

Christian.

(L. S.)

Paaskrift:

Hr. Niels Juell om Grund- og andre Skattefrihed.

Luxdorph¹⁷⁾“.

Hvorledes Niels Juels Gaard oprindelig er indrettet, derom haves ingen Efterretninger i Gavnø Godsarkiv; kun synes det, at den er opført af Bygmester Wiedewelt (Billedhugger Wiedewelts Farfader) i italiensk Stil. Efter en Tegning i Fugleperspektiv over Kongens Nytorv fra 1ste Halvdel af det 18de Aarhundrede i L. Boths Københavns Beskrivelse (1865) kendes Gaarden tydeligt ved det sydøstre Hjørne af det daværende store Anlæg omkring Kristian den 5.s Rytterstøtte, opført 1688 paa Kongens Nytorv. Her ud imod var den 2 Etager høj med en bred Frise mellem Etagerne og over Bygningens Midte en Frontespice eller Kvist, hvori var 5 Fag mindre Vinduer; i øverste Etage 10 Fag og i nederste 8 Fag Vinduer. Porten var anbragt nordligst op mod den af Svigersønnen, Gehejmeraad Niels Krag til Egeskov, nogle Aar senere opførte Gaard og optog Pladsen for 2 Fag Vinduer. Endvidere skal Bygningen have haft en Altan, hvor Admiral Juell havde anbragt 18 (smaa) Kanoner, „med hvilke han saluterede omkap med Orlogsskibene i Nyhavn, naar Kristian den 5. kørte over Kongens Nytorv til Besøg hos sin kgl. Fru Moder paa Sofie Amalienborg“¹⁸⁾.

Af Skødet til General-Feltmarschalk Gyldenløve fremgaar det, at der var Kælder under Bygningen, 2 ud mod Kongens Nytorv og 2 ud mod Norgesgade, men om den var saa høj som 1751, hvor den angives til 2¹/₂ Alen, kan ikke ses, da Busketter fra Anlægget om Kristian den 5.s Rytterstøtte tildels skjuler det nederste af Bygningen; — Kældervinduer kan i alt Fald ikke ses. Af nævnte Skøde fremgaar endvidere, at der var 9 Værelser „med Jærnofne udi“, men det var næppe alle Værelserne, da det ikke var almindeligt i Slutningen af det 17. Aarhundrede at have Ovne i alle Værelser. Ligeledes fremgaar det af nævnte Kilde, at der var anbragt „Skilderier“ under Loftet, over Dørene og Skorstenene, fremspringende Kaminer, hvor Ovnene i de Tider anbragtes i Nischer. Disse „Skilderier“ er vistnok de 1751 omtalte Blason'er eller Vaabenskjolde. Enkelte af „Sahlene“ var betrukne med Guldleders Tapeter, hvoraf Fru Margrethe Ulfeld (Juel) betinger sig Ret til at nedtage ét. At der var Staldgaard, synes at fremgaa af Udtrykket i Kongebrevet af 20. 11. 1686 — „dertil liggende Vaaninger“, men er iøvrigt en Selvfølge i den Tid, da enhver Herre af Stand som Regel aldrig gik, men havde sin Chaise, og enhver Dame sin Bærestol. Haven var forsynet med Springvand, men ellers omhegnet med et Plankeværk. — Dette er, hvad vi har kunnet erfare om Palæets Indretning i Niels Juels Tid.

Her boede da den af Fædrelandet fortjente Mand, elsket af Folket og æret af sin Konge, med sin højsindede og trofaste Hustru, Margrethe Ulfeld, Datter af Knud Ulfeld til Svendstrup og Hverringe, og de endnu ugifte Børn: Knud, født 1665, død 1709; efter Faderens Død Herre til Taasinge, Amtmand over Københavns Amt; Vibeke, født 1673, død 1736, gift med Admiral Kristian Bielke

til Basnæs og Edelgave, og efter dennes Død med sin Fætter Gregers Juel til Aastrup og Holbækgaard. En ældre Datter *Sofie*, født $28/10$ 1664, død $5/10$ 1722, var allerede $8/3$ 1682 bleven gift med Niels Krag til Egeskov. Da Sønnen var paa Udenlandsrejse, og Datteren, som ovenfor nævnt blev gift Aaret efter Indflytningen i den nybyggede Gaard, blev det jo temmeligt ensomt for Forældrene, men Savnet af Børnene blev dog for en Del afhjulpel, da Svigersønnen Niels Krag i de nærmeste Aar efter opførte sin Gaard i Kjøbenhavn, umiddelbart op til Svigerforældrenes (nu „Standard“), saa at disse saaledes oftere fik Lejlighed til at leve sammen med deres kære Sofie og hendes Mand; derind flyttede Moderen da ogsaa efter sin Mands Død og Gaardens Salg, og boede der ialtfald i nogen Tid, hvad der erfares af et Dokument i Gavnø Godsarkiv, udstedt paa Kjøbenhavns Byting den $3/3$ 1698, kun 3 Dage efter Udflytningen af hendes gamle Hjem. Admiralinden stevnes nemlig af Køberen af hendes Gaard, Grevinde Amalie Moth, for en Rendestenstud, der havde sit Afløb til hendes gamle Boligs Baggaard, og her maa Fru Juel forpligte sig til at sætte en forsvarlig Rist for Rendestenstuden, „at intet Snavs skal følge Spildevandet“ —, „men efter hendes Død skal den tilmures, og Arvingerne sig intet mere med den befatte“; „paa disse „Vilkor“ maa Fru Juel beholde sin Rendestenstud“.

Heldigvis gik det godt en halv Snes Aar, inden denne „Geschichte“ tildrog sig. Endnu var Admiralen en rask, munter og foretagsom Herre, der kunde røgte sin Gjerning, saavel i Admiralitet som paa Holmen og ofte samlede sine Colleger fra Admiralitetet, Venner, Slægtninge og Vaabenbrødre fra Krigen i sit Hus, hvor han med sit muntre Lune, men i al Stilfærdighed uden Datidens Raaheder, forstod at gøre dem Opholdet kært.

I sine sidste Aar boede Admiralen om Sommeren paa Taasinge, som han havde købt for sine Prispenge i den sidste svenske Krig (1675—79), men Vinteren tilbragte han paa sin Gaard i Kjøbenhavn. Denne Ejendom forøgede han 1693 med endnu 2 Huse og disses tilliggende Grunde i Norgesgade, der østlig laa op til hans Have og strakte sig mod Øst til en Bager Christen Carstensen's Hus, hvilke Huse og Grunde tilhørte 2 Søkende, vistnok Børn af forannævnte Stenhugger Jens Andersen Wulff, nemlig Johan Wulff, boende i Lybæk, og Margrethe Wulff, salig Henrich Brochis i København. Ved Skøde af $17/4$ nævnte Aar sælger Commissariatsbud Christian Hansen Blat „med Broderens Fuldmagt og begge Søkendes Samtykke nævnte Vaaninger og Grunde til General-Admiral Hr. Niels Juel for 1000 Rdlr. i gode danske Croner, hver til 96 Sk.“.

Dette er hans sidste Foretagende, vi kende. Æret af sin Konge der efter, Krigen 1679 havde givet ham Elefantordenen, og elsket af sin Samtid, saavel for sine Fortjenester af Fædrelandet, som for sit milde og kærlige Hjerter, døde den ydmyge Helt paa sin Gaard i Kjøbenhavn den $18/4$ 1697. Ved hans Begravelse holdt en af Datidens zirligste Talere, Gehejmeraad Markus Gjøe, en Æretale over ham i Hjemmet for en talrig Forsamling, og ved Bisættelsen i Holmens Kirke den $17/4$ s. A. bragte kongelig Confessionarius Peder Jespersen ham et smukt Farvel, hvis Slutning lød saaledes: „Saa far nu vel, du redelige Juel! og hav tusind Tak for hver tro Tjeneste, Du har gjort din Konge og dit Fædreland! Far evindelig vel, Du stridbare Helt og gak ind til de evige Fredsboliger, hvor der er Fred uden Fejde — en meget stille og sagte Ro!“).

Fru Margrethe Ulfeld blev kun boende et knapt Aar i deres smukke

Gaard, som ved hendes elskede Husbonds Død havde mistet sin Tilløkkelse; men heldigvis fik den alderstegne Moder hos sin ældste Datter og hendes Mand et kærligt Hjem, og derind flyttede hun da, efter at have solgt sin egen Gaard til Sofie Amalie Moth „Græfinde til Samsø, Frue til Rixtorp, Schøneweide og Egede Gaarder“, paa hvilken sidste Gaard Grevinden døde ¹⁷/₁ 1719. Ved Købekontrakt af ¹⁷/₂ 1698 køber Amalie Moth „salig Hr. Niels Juels Gaard og tilliggende indplankede Have med Springvand samt alle faste Appertinents undtagen „den salig Herres og hans Faders“ — Erik Juel til Hundsbæk — Contrafejer for 16,000 Rdl., hvoraf Halvdelen betales ved Indflytningen (den ²²/₂), 4000 Rdl. til ¹¹/₆ og de resterene 4000 Rdl. til ¹¹/₁₂ Termin s. A. med 5 pCt. Rente“. Købekontrakten er underskrevet af begge Parter med Fru Juels Lavværge, Rudolph Abraham v. Putbus, Herre til Kiorup og Friherre til Putbus. Fru Juels Haand er ikke særlig zirlig, men trofast staar hendes fulde Navn: Margrethe Ulfeld, salig Hr. Niels Juels Efterleverske“. Grevindens Underskrift er: Am. t. Samsø. o: Amalie, Grevinde til Samsø.

Paa Bagsiden af Købekontrakten staar Margrethe, salig Juels Kvittering for Købesummen; alle 3 Rater betalt af Grevinden.

Sofie Amalie Moth beboede kun kort Tid Gaarden og blev aldrig lovmæssig Ejer af den; thi Skødet paa Gaarden udstedtes af Sælgerinden med ovennævnte Lavværge, Baron Putbus, den ²¹/₂ 1699 til

„Hans Høje Excellenz, dend Højbaarne Herre Hr. *Christian Gyldenløve* (1699—1703) Herre til Grevskabet Samsø, Friherre til Lindenborg, Ridder af Elefanten, Kongelig Mayestets Feld-Marschalch-Lieutenant, Cammerherre, Stifts-befalings Mand over Bergen Stift, General-Postmester i Danmark og Obriste over et Regiment til foedtz i Norge — oc Hands Høje Excellencis Arvinger“.

Gyldenløve, som han almindelig skrives, var Kong Kristian den 5.s „naturlige“ Søn med ovennævnte Grevinde Amalie Moth; han er født ¹⁰/₃ 1674 (gammel Stil ²⁸/₂) og døde ¹⁶/₇; 1703 i Odense af Smaakopper paa en Rejse med Kongen — hans Halvbroder, Frederik den 4de. Kun 9 Aar gammel sendtes han paa en Rejse til Holland og Italien, hvorfra han kom hjem 1690, men sendtes endnu samme Aar til Norge i militære Anliggender. 1691 var han i Frankrig, hvor han som Oberst for et Regiment deltog i Slaget ved Stenkirken og senere i Belejringen af Namur. 1695 og 97 sendtes han atter til Norge i militære Øjemed. Efter Hjemkomsten 1697 blev han Feltmarschal-Løjtnant. Fra 1698—1701 var han hjemme, købte 1699 Gisselfeld af Overkammerjunkeren, Amtmand Adam Levin Knuths Arvinger og fik tilskødet Niels Juels Gaard. I disse Aar boede han vel oftere paa sidstnævnte Gaard, hvad der fremgaar af, at han ved Skøde af ³⁰/₇; 1698 købte et Hus og en Grund i Ny Kongensgade, „beliggende mellem Hs. Exell. Gyldenløves Gaard og Captain Mothmands Hus.“ Det købte Hus og dets Grund tilhørte Engelke Diederichsdatter „salig Henrich Brochhams, Stenhugger“, og kostede 520 Rdl.*).

I August 1701 rejste Gyldenløve som Anfører for et dansk Hjælpekorps paa 8000 Mand til Italien for at hjælpe Kejseren mod Ludvig den 14. i den spanske Arvefølgekrig og udmærkede sig her i Slaget ved Luzarra.

*) Gyldenløve havde bygget et Hus i Ny Kongensgade ind til sin Ridebane, og deri fik Henri de Frandsen Berg, Grovmed i København, Lov til „at nyde 2 smaa Vinduer 5 Alen over Jorden fra Ridebahnen og med skraa Kister for ²²/₃ 1700“.

Gyldenløve var 2 Gange gift, 1. Gang $27/11$ 1696 med Charlotte Amalie (født $15/11$ 1682 død $7/12$ 1699), Datter af Statholderen i Norge, Ulrich Frederik Gyldenløve. 2. Gang $23/2$ 1701 med Gehejmraad, Baron Jens Juels Enke, Dorothea Krag, Datter af den tapre Oberst Magnus Krag, der faldt i Kjøbenhavns Belejring 1659. Med denne sin 2. Hustru havde Gyldenløve 2 Sønner:

1) Kristian Danneskjold-Samsøe, født i Verona $1/8$ 1702, død i Kjøbenhavn 1720 og

2) Frederich Danneskjold-Samsøe, født $1/11$ 1703, senere Admiral.

Gyldenløves Enke: „Hendes høye Naade“ Fru *Dorothea Krag* (1703—20) erholdt ifølge hans Testamente Indtægterne af Gisselfeld saa længe hun levede uden at aflægge Regnskab for Bestyrelsen, dog skulde hun bevare Gisselfeld uforringet til Bedste for hans ved Testamenterne af $13/9$ 1701 og $18/9$ 1702 stiftede „Frøkenkloster paa Gisselfeld“. Hun beholdt ogsaa Gaarden i Kjøbenhavn, som hun særlig efter sit Giftermaal 1715 med Kammerherre Hans Adolph v. Ahlefeldt til Buchhagen — en ligesaa ødsel Herre, som hun var Frue — betyngede saaledes med Gæld, at hendes Søn, Grev Kristian, da Ægteparret pressedes for Betaling af deres Kreditorer, for at bevare Gaarden for Slægten, maatte afkøbe Moderen den med Forpligtelse til at betale den herpaa hvilende Gæld i Løbet af $1/2$ Aar*)

Købessummen var 14,600 Rdl. med 5 pCt. Rente, og Skødet af $28/12$ 1720 er underskrevet: Hans Adolph v. Ahlefeldt og Dorothea „Ahlefelden“; nærværende vare Danneskjold-Laurvig og Grev Ulrich Adolph von Holstejn. Ved Købekontrakt af $21/6$ 1719 købte Ahlefeldt Andreas Dobbelets Enkes, Cathrine Nicolajsdatters „Vaaning og Gaard“ i Norgesgade for 533 $1/3$ Rdl., „hvoraf de 133 $1/3$ Rdl. skulde betales i kongeligt autoriserede Myndtsedler, og Resten i klingende Courant-Myndt“, men da de ikke kunde skaffe Penge, og ikke vilde have saa nære Naboer, lejede de Huset af hende, som de bagefter pantsatte for 400 Rdl. At Ægteparret følte dem hævet betydeligt over almindelige borgerlige Mennesker fremgaar ogsaa af følgende Sag. Smeden Troels Pedersen Ort havde anbragt 2 smaa Tagvinduer i en Bagbygning ud til en af Ahlefeldt anlagt Ridebane; men disse maa Smeden, ifølge et Forlig af $1/12$ 1719, forsyne med Skraa-Kister, saa der ikke mere var Udsigt fra Smedens Vinduer til Kammerherrens og Frues Ridebane¹⁵⁾. Men medens de saaledes levede fyrsteligt med Ridebane og Omgang med Fyrstinder og den højeste Adel, lejede de af Trang Halvparten af deres Staldgaard ud til Grev Danneskjold-Laurvig. Ligeledes lejede de en Del af Palæet til Beboelse for den russiske Gesandt, Fyrst Dolguricki, og Palæet havde i Sommeren 1716 den Ære at huse den store Czar Peter, som under sit Ophold i Kjøbenhavn boede i...¹⁶⁾. Det er rimeligvis ogsaa dem, som frasolgte en lille Trekant østlig i Haven af $10/2$ 8 $1/2$ og $14/2$ Alens Udstrækning, da det i et Maalebrev af 1756 anføres: „den forlængst siden bortsolgte Trekant“, hvorfor der i Maalebrevet af 1720 er afdraget 10

*) Efter Grev Christian Danneskjolds udstedte Obligation af $28/12$ 1720 forpligter han sig til at betale Gælden $11/6$ 1721, nemlig 1. Prioritet: 6000 Rdl. til „Salig Hansens Arvinger“; 2. Prioritet: 2000 Rdl. til Fyrstinden af Sønderborg og 3. Laan paa 400 Rdl. af Magister Knud Tommerup, hvorfor de havde pantsat Andreas Dobbelets Hus, fhv. tilhørende en Henrich Holst. Hermed er Sammenhængen denne: „Else, sl. Henrich Holstes“, Iaaner af Sognepræsten ved Garnisons Kirke i Kjøbenhavn, Magister Knud Tommerup, 333 Rdl. 2 Mk. i Croner à 96 Sk. $11/12$ 1703, og pantsætter derfor sit Hus paa Norgesgade, beboet af Skipper Troels Troelsen. Huset var beliggende mellem Gyldenløves Gaard i Vest og Anders Holmers Hus i Øst. Denne Obligation sælger Pastor Tommerup $21/6$ 1719 til Hs. Excell. Kammerherre Ahlefeldt for 333 $1/3$ Rdl. Samme Else Holstes Iaaner $1/6$ 1706 af samme Pastor Tommerup 100 Sldr. à 64 Sk. $66/3$ Rdl. med Pant i samme Bolig. Denne Obligation køber Ahlefeldt ogsaa $21/6$ 1719. (Gyvene Godsarkiv).

Rdl. i Grundtaksten, saa at denne nu kun udgjør 2010 Rdl., forhen 2020 Rdl., nemlig 1970 Rdl. for Hovedbygning og Bagbygningen til Kongensgade og 50 Rdl. for Vaaningen i Norgesgade (Andreas Dobbelets Hus).

Med sin Nabo og Fætter, Gehejmerraad Niels Krag til Egeskov, foretog Fru Dorothea Krag den ¹³/₁₆ 1705 en Regulering af „2 Huk“ i deres dem tilhørende Grunde. Hvorvidt Kammerherre Ahlefeldt og „hendes høye Naade“ beboede Palæet efter 1720, vides ikke. Deres sidste Aar henlevede de paa Gisselfeld, omsider nedsunkne i yderlig Trang, efter at have forbrugt ca. 300,000 Rdl. af Børnenes Arv. Der døde Fruen den ¹⁰/₁₀ 1754, og ligeledes Ahlefeldt 1761, 82 Aar gl.

Grev *Christian Danneskjold-Samsøe* (1720—28) nedrev Andreas Dobbelets Hus og opførte en Port dér ud mod Norgesgade, der med Plankeværk optog de 8 Alen, som var Husets Bredde; det havde gl. Matr.-Nr. 92. Senere blev der paa Pladsen bygget et større Hus af Grevens Søn, hvilket i Taksationen ⁷/₂ 1751 blev vurderet til 1400 Rdlr. Kort efter hans Tiltrædelse af Palæet døde Gehejmerraad N. Krags Enke, Sofie Juell, den ¹/₁₀ 1722, der dog forinden ved Skøde af ²³/₉ 1721 havde solgt sin Gaard til Generallojtnant, Grev Spønnech, med hvem Grev Danneskjold 1722 foretog et mindre Mageskifte mellem deres Grunde til Fordel for Danneskjolds Ombygning af sin Baggård, hvorved menes den nordre Fløj og „Rundingen“ mellem Forgaarden og Haven, da den magelagde Jord paa Maalebrevet *) netop vises dér, hvor Rundingen mod Nord støder til den nordre Fløj, som endnu kaldes „Gyldenløves Fløj“, og altsaa maa være opført af ham, ligesom han ogsaa har flyttet Porten hen til Forhusets Midte, men hvorom dog ingen Efterretning findes i Gavne Godsarkiv. Grev Chr. Danneskjold døde allerede ¹¹/₂ 1728 i Kjøbenhavn, ligesom Faderen af Smaakopper. Hans Søn

Grev *Frederik Christian Danneskjold-Samsøe* (1728—54), født ³/₁ 1722 var kun et Barn paa knapt 6 Aar ved Faderens Død, hvorfor hans Farbroder Grev Frederik Danneskjold-Samsøe til Løvenholm, Friherre til Marselisborg, Ridder af Elefanten, Gehejmekonferensraad, Overhofmester ved Sorø Akademi og Amtmand over Ringsted og Sorø Amter, blev hans Formynd. Admiralen beboede Palæet, rimeligvis til Brodersønnens Myndighedsalder 1747, da det omtrent ved det Aar lejedes af Gehejmerraad Grev Dehn, ligesom det ogsaa fremgaar af Dokumenter i Godsarkivet, at Halvdelen af Staldgaarden endnu den Gang brugtes af Grev Danneskjold-Laurvig¹⁶⁾.

Som Formynd. erhvervede Admiralen den ²⁰/₂ 1739 kgl. Bevilling til at lade Springvandet „saavel i Hoved- som Baggarden“ bestaa, trods Vandkommissionen, der fordrede det nedlagt, da det var forbudt at bruge Pumpevand til Vand-spring¹⁷⁾.

Efter at Grev Fr. Chr. Danneskjold-Samsøe var bleven myndig, overtog han

*) Følgende Maalebrevsaves i Gavne Godsarkiv over Thotts Palæ og Tilliggende:

1. Et af ³/₂ 1698 af Elovius Mangor i Anledning af Palæets Salg til Grevinde Moth, der angiver Admiral N. Juels Plads til Nr. 55 med 1740 Rdlr. i Grundtakst, Nr. 91 Tresaut og Heres Grunde til 140 Rdlr. i Grundtakst.
2. Et do. af ¹³/₁₆ 1703 af samme Elovius Mangor over Bager Christ Carstensens Hus.
3. Et do. af ²⁰/₁₂ 1720 af Søren Balle med Grundtakst 2010 Rdlr., der viser Mageskifterne 1705 og 22 samt den bortsolgte Trekant østlig i Haven, paaregnet.
4. Et do. uden Aarsal, men vistnok af 1761, ved Thotts Køb af Palæet.
5. Et do. af ¹⁸/₉ 1770 i den „Verræjenske“ Sag af Bøssalle.
6. Et af ²⁰/₁₂ 1702 af Rauvert, der angiver de gamle Matr.-Nr. 55, 91, 92 og 141 med nyt Matr.-Nr. 161 og samlet Grundtakst 2770 Rdlr., Nr. 95 (Møllers Hus) til 100 Rdl. i Grundtakst samt Nr. 190 til 85 Rdl. ialt 2935 Rdl. i Grundtakst.

selv Bestyrelsen af sine Godser under store økonomiske Vanskeligheder. Efter Begæring af ^{26/1} 1751 lod han Palæet takseret til Assurance den ^{7/2} s. A. i den 1731 stiftede „alm. Brandkasse for Kongeriget Danmark“. Vurderingsforretningen udførtes af Muremester Rider-Folmer og Tømmermester P. Hasling, begge af Kjøbenhavn, og da denne giver en tro Beskrivelse af Palæets Indretning ved den Tid, anføres den her. Herefter var:

A. *Hovedbygningen* ud mod Kongens Nytorv, 59 Alen lang og $20\frac{1}{2}$ Alen bred, 2 Etager høj, med Kvist over 3 Fag og med 10 enkelte og et dobbelt Fag Vinduer samt Altan under Kvisten. Den med samme forbundne Fløj til Norgesgade 22 Alen lang og $18\frac{1}{2}$ Alen dyb, 2 Etager med 5 Fag Vinduer; den nordre Fløj — Gyldenløves Fløj kaldet — var 22 Alen lang, men kun $13\frac{1}{2}$ Alen bred, 2 Etager med 5 Fag Vinduer, alt massiv Grundmur med hugne Kamp-Fundamenter, $2\frac{1}{2}$ Alen over Grunden „efter den toskanske Ordning opført og ziret med Stenhuggerarbejder“.

Under Hovedbygningen fandtes mod Torvet 2 Kældere og 1 Borgstue; i Fløjen mod Norgesgade 2 Køkkener med 5 indmurede „Conforter“ (Komfurer), 2 Skorstene, hvoraf den ene fortil hvilede paa 2 Jærnpiller; Køkkenet var forsynet med Pumpevand og Jærnpumper; endelig var her 1 Vaskerhus og 1 Brænderum. Under nordre Fløj var ligeledes Kælder med 1 Køkken forsynet med en Skorsten, hvilende paa en Jærnpille, „Retterbench“, Spisekammer og Fadebur.

Indkørselen paa 2 Fag var i Hovedfløjen ud mod Kongens Nytorv med Portal og 1 Portkammer. Fra Porten var Opgang til „Logementerne“ „ad en Comodi italiensk Trappe med Durchværks Beklædning“. Endvidere var her 2 Bitrapper til Gaarden, 1. af Bremersten, 2. af hugne Kampesten, begge med Jærnrækværk paa Siderne.

Værelserne i 1. Etage vare fra Hjørnet mod Norgesgade følgende:

a) „1 Kammer paa 1 Fag med Fodpanel, og Væggene med gl. Machay beklædte“.

Mod *Torvet*: 1 Stue med 2 Fag Vinduer, forsynet med Fodpanel og nyt Tapetseri; 1 do. paa 2 Fag Vinduer med tilmuret Kamin, Panel, „og Væggene med gammelt Machay betrockne“. Paa nordre Side af Porten, som altsaa i Danne-skoldernes Tid er flyttet til Midten af Façaden, da den i Niels Juels Tid var nordligst: 2 Stuer, hver paa 2 Fag Vinduer med Fodpanel, „den 1. med Gyldenløder, den 2. med Voxdug beklædt“; item 1 Kammer med 1 Fag Vinduer, „Væggene med Fodpanel og malet Lærred“.

Til *Gaarden* 2 Kamre, hver med 1 Fag Vinduer, „det 1. panelet, det 2. med bare Vægge“.

b) I Fløjen mod *Norgesgade*, den senere Bredgade: 1 stort Køkken med Skorsten og 2 indmurede „Conforter“, 1 Spisekammer, derefter 2 Kamre, hver med 1 Fag Vinduer samt 1 Kammer mod Gaarden og en lang Gang, hvorfra var Nedgang til Kælderen — overalt bare Vægge.

c) I *nordre Fløj*: 1 Stue paa 3 Fag Vinduer, „Væggene med Panel og malet Lærred, Loftet gibset“, 1 do. paa 2 Fag, „Væggene panelet og betrukne med grønt Rask“.

a) I 2. Etage fra Hjørnet mod Norgesgade ud mod *Torvet*: 1 liden *Hjørnesal* paa 1 Fag Vinduer, derefter 2 „Sahle mod Torvet“, hvert med 2 Fag Vinduer, Væggene panelede og med malet Lærred, Lofterne gibsed; 1 do. paa 4 „durch-

gaaende" Fag — altsaa hele Bygningens Bredde — over Porten med aaben Kamin, „Væggene med Fodpanel og vævede Tapeter, Loftet ziret med Stukaturarbejde“, „indlagt Gulv“, sikkert Festsalen; 1 do. paa 2 Fag Vinduer, „Panel og malet Lærred, Loftet gibset“.

b) Imod *Norgesgade*: 1 Sal. paa 3 $\frac{1}{2}$ Fag med aaben Kamin, „foran og under Kaminen Marmorplader, Loftet gibset, Fodpanel og Guldlæders Tapet“; 1 do. paa 2 Fag Vinduer med aaben Kamin, Væggene omkring Kakkellovnen beklædt med hollandske Sten, sagtens med malede Blomster og Figurer, som almindelig brugt, Resten „med Panel og malet Lærred, Loftet gibset“; 1 do. mod Gaarden, 2 Fag Vinduer, panelet; 1 do. paa 2 Fag Vinduer, Væggene i 1. beklædte med rødt, i 2. med grønt Atlask.

c) I *nordre Fløj*: 1 Sal paa 2 $\frac{1}{2}$ Fag, „Væggene med Fodpanel og Voxdug; under Loftet en Blason“ (Vaabenskjold); 1 do. paa 2 Fag Vinduer „med aaben Kamin, Voxdug og Fodpanel, Blason under Loftet“; 1 lidet Skrivekontor, „Væggene med Fodpanel og med Atlask betrukket“. Forneden af denne Fløj et lille grundmuret Trappehus, hvori var Nedgang til Gaarden.

I *Kvisten* (mod Torvet) 2 Kamre, „Væggene med Fodpanel og malet Lærred; Resten Loftsrum“.

I alle de nævnte Værelser fandtes tilsammen 21 Jernkakkellovne, hvoraf én var ottekantet og én „med Messing ziret“. — Hovedbygningen med begge Fløje og deres faste Apertiments takseredes til 10,800 Rdl.

B. „Imellem forne Bygninger er en temmelig Forgaard, brolagt og indhegnet mod Øst af en Brandmur i Halvrunding, derudenfor en Ege-Bindingsværks-Halvtagsbygning i Runding med Muren“. *Rundingen* var 8 Alen i „Bagsiden“ : 8 Alen høj; „herigennem er Gennemkørsel til Haven“. Denne Halvtagsbygning var saaledes indrettet: Paa begge Sider af Porten var 4 afdelte Kamre med 3 Jernovne paa murede Fødder, Kamrene var overalt med bare Vægge.

„Noch: 2 smaa *Hønsgeaarde*: „det 1. i et teglhængt Skur, i det 2., som er indhegnet fra *Norgesgade* med en Brandmur, hvorigennem er Indkørsel fra Gaden, er et Locum paa 4 smaa Fag“. „Noch: et grundmuret *Kulhus*, 9 $\frac{1}{2}$ Alen lang, 4 $\frac{1}{2}$ Alen dyb, Højden som Brandmurens“. *Rundingen* etc. takseret til 900 Rdl.

C. I *Haven* fandtes 4 aabne Lysthuse samt „1 Portion Springvand“, indlagt fra *Staldgaarden*, med 2 store „Vandkamme“ (Kummer?) og 2 Opstandere med Jernpumper, ialt vurderet til 600 Rdl.

D. *Staldgaarden* til *Kongensgade* var 15 $\frac{1}{2}$ Alen lang, 12 Alen dyb, 6 Fag af Mur- og Bindingsværk, 2 Loft højt; her igennem var Indkørsel ad en Port paa 2 Fag, Resten forneden indrettet til Borgestue, Væggene var tildels beklædte med Brædder; bagved et Køkken med aaben Skorsten. „I 2. Loft (Etagé) findes 3 afdelte Kamre med bare Vægge, 3 Jernovne i Værelserne, item Køkken med Skorsten, derover Loft med Opgang fra Porten ad en Vindeltrappe“. *Staldgaarden* benævnes „et gammelt Hus“ (sikkert fra Niels Juels Tid), og var vurderet til 800 Rdl.

E. Imellem *Staldgaarden* og *Haven* var en *Hestestald*: 83 Alen lang, 11 Alen dyb, 38 Fag Mur- og Fyrrebindingsværk, 1 Loft højt med „durchgaaende“ Kvist over 3 Fag, „forneden indrettet til Staldrum for 24 Heste med Spiltouge, Krybber og Jernhækker, Resten til 3 Vognremisser indrettet, ovenover Fourageloft, gammel Bygning til 3200 Rdl.s Værdi“.

F. I Gaarden: en brøstfældig Bygning, 26 Alen lang, 9 Alen dyb, 12 Fag Fyrrebindingsværk, 1 Loft højt med Kvist over 6 Fag, indrettet til 6 *Vognremisser*, derover Fourageloft. „Noch 1 Vognremisse paa 2 Fag i et teglhængt Skur, beklædt med Brædder“. Item et Nødtøftshus af Tømmer og Brædder. Stort Gaardsrum, som var brolagt. Alt vurderet for 500 Rdl.

G. *Huset i Norgesgade* (Nr. 92), 11 $\frac{1}{2}$ Alen bredt til Gaden og 11 $\frac{1}{2}$ Alen dybt, 2 Etager med 4 Fag Vinduer, „durchgaaende Kvist“ paa 2 Fag, grundmuret i Forsiden, Resten Mur- og Fyrrebindingsværk med grundmuret Kælder i 2 Rum. I 1. Etage er Indgang fra Gaden til en afdelt Forstue, 1 Stue til Gaden paa 3 Fag, Væggene med Panel og Voxdug; bagved i Sengkammer, Væggene med Panel og Voxdug, Køkken med aaben Skorsten, „Retterbenck“ og 2 afdelte Skabe. I 2. Etage: en Sal paa 4 Fag til Gaden, en do. til Gaarden, Væggene her, som fornedet, beklædt med Fodpanel og Voxdug. I *Kvisten* en Sal med Loft paa Hanebjælkerne. Adgang til Forstuen ad en italiensk Trappe. I Værelserne 5 Jernovne paa Fod. Alt vurderet for 1100 Rdl. I Gaarden hertil: et Halvtags Baghus af Egebindingsværk paa 3 smaa Fag, 1 Loft højt med Kvist over 1 Fag, indrettet til Brændehus m. m. Hertil et lidet Gaardsrum, tidtels brolagt, „jordfri Grund“, altsaa paa det gamle Fæstningsterræn, vurderet for 300 Rdl. Den samlede Assurance udgjorde saaledes 18,200 Rdl. Assurance-Policen er udstedt ²⁶/₄ 1751.

Greven solgte imidlertid Palæet ved Købekontrakt af ¹⁰/₁₂ 1753 — Skødet er udstedt paa Brattingsborg i Juni 1754 -- til

Grevinde *Anna Sofie Rantzau* (1754—60), Enke efter Gehejmerraad, Ridder af Elefanten, Grev Hans Schach til Schachenborg, død allerede ²²/₃ 1719; Grevinden døde ²⁸/₃ 1760. Af Foretagender ved Palæet i hendes Tid vides, at hun indlagde „2 Portioner Pumpevand af Garvernes Vand-Compagni“ mod en Betaling af 30 Rdl. pr. Portion samt en aarlig Afgift til Kompagniet, som ikke er anført; naturligvis var Indlægningen paa hendes Bekostning og med Forpligtelse til kun at bruge det til Husholdningsbrug og ikke til Springvand samt „mod at holde sig den kongelige Vand-Fundation af ²⁰/₁₁ 1680 i alle Maader efterrettelig“. Tilladelsen hertil er af ²²/₁₀ 1756 og Skødet af ⁸/₁₂ 1757, da Vandværket maa være endelig indlagt. Endvidere købte Grevinden ved Auktionen den ²²/₃ 1756 med Skøde, udstedt af kgl. Auktionsdirektør Peder Bugge ¹⁶/₁₂ s. A., Niels Frøyerups Hus i Norgesgade med tilliggende større Grund (gl. Matr.-Nr. 95) for 470 Rdl. i „Courant Myndt“. Huset var 3 Fag foruden Portrum og 4 Fag Plankeværk*). Efter Grevindens Død solgtes Palæet ved Anktionen den ²³/₁₂ 1760 af Administratorerne i Boet, Etatsraad Barchmand og Byskriver Birch, ved Auktionsdirektør Chr. Bugge til Sgr. Wilhelm Neergaard for 16,130 Rdl., der var Kommissionær for

Hs. Excellence Gehejmekonferentsraad, Greve *Otto af Thott* (1761--85), Herre til Gavne, Lindersvold og Strandegaard, Ridder af Elefanten etc. Ved Skøde af ¹¹/₃ 1761 overleveredes Thott Palæet til Indflytning den ¹/₄ 1761 med alle paastaaende Bygninger samt med alle mur- og nagelfaste Apertinents undtagen

*) Da der i Gavne Godsarkiv findes en Række Skøder, som ikke angaar tidligere tilkøbte Ejendomme, er disse formentlig Adkomster, som fulgte med Købet af Frøyerup Hus. Herfter ejede Captain Herman Hansen Friis nævnte Hus fra ¹¹/₁ 1609 til ²¹/₁ 1693, da det ved Auktion solgtes til Bager Christian Carstensen. Sønnen, Brygger Christian Carstensen paa Kristianshavn, solgte det ¹⁷/₁₂ 1703 til Else Hansdatter, salig Henrik Holstis, for 400 Rdl., der 1723 solgte det til Frøyerup. Dette Hus er det under Dorothea Krag omtalte Hus, som Ahlefeldt havde købt Pastor Thommerups Panteret i ²¹/₆ 1719.

Spejle og Lysekroner, deriblandt 24 Jærnkakkelovne og 4 Portioner Pumpevand, alt jordfri Grund 3: af det gamle Fæstningsterræn, undtagen de mindre Pladser Nr. 91, 92 og 141, som betalte en Afgift af 4 Mark 4 Sk. til Stadens Kæmner.

Det af Grevinde Schach 1756 tilkøbte Hus (gl. Matr.-Nr. 95) var ved hendes Testament overladt nævnte Købmand Møller til fri Beboelse for Livstid.

I de nærmeste Aar efter og inden 1770 lod Grev Thott „Hotellet“, som det da kaldtes, ombygge ved Marmorkirkens Bygmester, Franskmanden Nicolas Henri Jardin (født 1720, død 1799), der efter mange Aars Uddannelse kom til Danmark 1755, men, som misfornøjet med Forholdene her, drog hjem til Frankrig 1771. Palæet byggedes i en Overgangsstil mellem den italienske Renaissance og Rococoen, men er dog næppe nogen Nybygning fra Grunden af, da Bygningens Højde efter Tegningen i „Traps Danmark“ synes at være noget nær den samme som i Juels Gaard, ligeledes er Vinduesfagenes Antal fremdeles 10, men Frisen mellem Etagerne er bortfalden, og i Stedet for er anbragt søjleformede Pilastre fra Kælder til Taggesims. Over denne er anbragt en Frontispice med Stukkaturarbejde paa Facadens Midte ud mod Kongens Nytorv, fortsat til begge Sider af et Taggalleri med Figurer i Rococostil, men dette findes ikke paa Facaden ud mod Bredgade. Derimod er begge Sidefløjene forlængede hver med 6 Alen mod Øst, saa deres Længde nu blev 28 Alen. Runddelen er som Følge heraf ombygget og har en Længde af 50 Alen. I Taget er anbragt 2 Rækker karnapformige eller fremspringende Vinduer, 4 større i nederste og 4 mindre i øverste Række ud mod Torvet, 3 større i nederste og 3 mindre i øverste Række mod Bredgade. Endvidere var her 7 Skorstene, 3 i Facadefløjen og 2 i hver af Sidefløjene.

Det *indre* Arrangement af Værelserne i Grev Thotts Tid kendes ikke, men i et gammelt Overslag til Palæets Restauration i Sommeren 1786 af Murermester Mørchouer, Kjøbenhavn, nævnes der 15 Værelser i 2den Etage foruden Trappen, og da det er Aaret efter Grevens Død, maa Værelsernes Antal have været det samme, i alt Fald i hans sidste Tid, og rimeligvis det samme fra Ombygningen i Slutningen af 1760erne. Rigtig saa mange Værelser var der vel næppe i 1ste Etage, da Porten her optager Pladsen for 2 mindre Værelser.

Ved Taksationen 1751 nævnes 24 Værelser, og regnes der, at de tilbyggede 6 Alen til hver af Fløjene forøgede Værelsernes Antal med 4, 2 til hver Side, faas saaledes 28, forudsat at Værelserne gennemgaaende var af samme Størrelse som den Gang.

De 1786 i 2den Etage nævnte Værelser vare:

a. I *Hovedfløjen* mod Kongens Nytorv fra Hjørnet af Bredgade: 1) Spisesalen med Gesims og Stukkaturarbejde; 2) 1 Værelse paa 2 Fag med do.; 3) det grønne Kabinet med do.; 4) det blaa Kabinet med do.; 5) Visitsalen ud mod Torvet, 3 Fag med Gesims og Stukkaturloft samt Nische til Ovnen; 6) Forgemak til Gaarden, 1 Fag med do.; 7) „Guldæders-Kabinetet“, ligeledes til Gaarden, 1 Fag med do.; 8) Et Kabinet med do.

b. I *nordre Fløj*: 9) 1 Værelse paa 1 Fag med Gesims og Kamin; 10) 1 do. paa 2 Fag med do.; 11) Grevens Skrivestue; 12) et Værelse bag samme.

c) I *Fløjen mod Bredgade*: 13) Det gule Kabinet op til Værelse Nr. 1, med Gesims, Stukkaturloft og Kamin; 14) 1 do. paa 2 Fag til Gaarden med do.; 15) „Marschalindens Værelse“ (Grevens Datters) til Bredgade, 2 Fag med stort

Stukkaturarbejde i Loftets Midte; 16) Trappegangen med 4 separate Afdelinger til Garderobe.

Hovedtrappen optog 2 Fag, Væggene her var „med trukne Kvader og 1 Plason' og mere Stukkaturarbejde“. Denne Fortegnelse angiver saaledes Værelsernes Antal og deres Beliggenhed, men giver ikke nogen Besked om deres Udstyrelse med Møbler og Malerie.

Endvidere byggede Greven en separat Bygning i Palæets Baggaard til sit store Bibliothek, kaldet *Bibliotheksbygningen*; det var $47\frac{1}{2}$ Alen langt, 20 Alen bredt og 2 Etager højt, foruden den oven paa Taget anbragte Altan, hvor Greven havde indrettet sig et astronomisk Observatorium.

Endelig byggede Grev Thott en ny Staldbygning paa $25\frac{1}{2}$ Alens Længde istedetfor den gamle paa 83 Alen, ligesom han ogsaa reparerede Porthuset til Kongensgade.

Den samlede Tagflade paa Palæet med tilhørende Udbygninger udgjorde efter Stadskonduktor Næss' Opmaaling, ^{22, 13} 1790, 7554 Kv.-Alen, og Palæets Grunde viste følgende Arealer, sidstnævnte før Ombygningen i Slutningen af 1760erne: 1) Hovedbygningen med Sidefløje og Runddelen ialt 2154 Kv.-Alen; 2) Gaardsrummet herimellem ca. 1000 Kv.-Alen; 3) Baggaardens Bygninger med Gaardsrum og en lille Have 3899 Kv.-Alen; 4) Den store Have 10,899 Kv.-Alen, en Byggeplads her op til 663 Kv.-Alen, ialt 11,562 Kv.-Alen; 6) Vaningen Nr. 95 (Møllers Hus med Have etc.) 1182 Kv.-Alen, tilsammen 19,797 Kv.-Alen; heraf bebygget med grundmurede Bygninger 2445 Kv.-Alen*).

Endnu 1773 fandtes der et Springvand i Haven, medens Fontænen i Forgaarden rimeligvis er tilkastet ved Ombygningen. Afløbet fra Havens Springvands Beholder løb i en Rende hen til en i Danneskjoldernes Tid anlagt aaben Brønd, hvor den gamle Staldgaard havde været. Af denne Brønd havde saavel Greven som hans Nabo, Stadskirurgen Nielsen, Behageligheder; dog denne mest, her paa sin Vis. Den stod kun 1 Alen fra Stadskirurens i 1763 opførte Bagbygning, hvis Kælder den fyldte med Vand i den Grad, „at han til Tider næppe kunde pumpe den læns“ — „og derfor ingen Lejer kunde faa til Huset“.

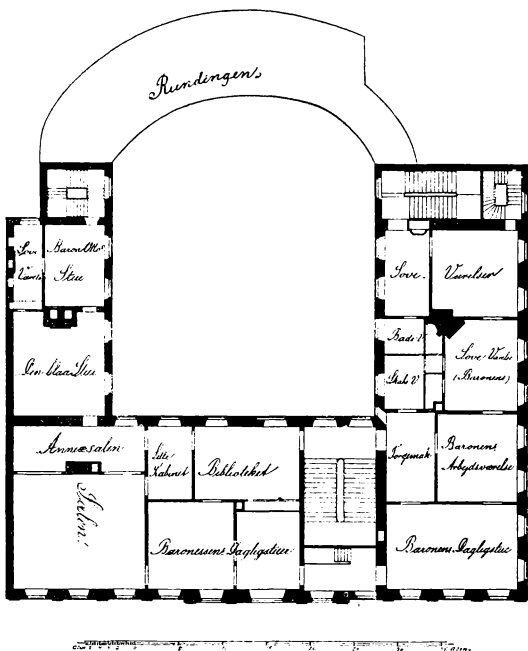
Efter forskellige frugtesløse Underhandlinger mellem Parterne, kom det til Proces, begyndt ^{19, 8} 1771 og endt ved Københavns Hof- og Stadsrets Dom af ^{15, 2} 1773, hvorved Greven frikendtes for Stadskirurens Tiltale og beholdt sin Brønd, — som Modparten kaldte en „Sump“ — hvor den var, da det oplystes ved Vidneforhør, at Brønden havde været der mindst fra 1739, altsaa længe før Kirurg Nielsen byggede sit Baghus dér, og at han altsaa selv ved at bygge for nær „Sumpen“ havde paadraget sig denne Ulempe, hvorfor Greven ikke kunde anses forpligtet til at flytte en paa egen Grund anlagt Brønd“. Grevens Sagfører var den fra Caroline Mathildes Skilsmisseproces bekendte Højesteretsadvokat Uldahl; Nielsens Sagfører var Højesteretsadvokat Nørager.

I Grevens Tid maatte Stadskirurgen finde sig i det nære Naboskab af

*) Dokumentet findes i Afskrift i Gavnø Godsarkiv, uheldigvis uden Dato og Aarstal, men Anførelsen af Sidefløjenes Maal til 22 Alens Længde og af den gamle Staldbygningens Areal 83 Gange 10 Alen viser, at Opmaalingen er foretaget før Palæets Ombygning. Samme Dokument oplyser tillige, hvilke Grunde der ere afgiftspligtige, nemlig: „Niels Juels Plads Nr. 55 med 1 Mk. Grundskat, Jochum Spiegelbergs Plads Nr. 141 med 1 Mk. 12 Sk. i Grundskat, Trestaut og Biomes Plads Nr. 91 og 92 med 1 Mk. 8 Sk. Grundskat, tilsammen 4 Mk. 4 Sk. Grundskat, som betales hvert Aars Paaske til Stadens Kæmner“.

Grundplan af 1. Etage,
 tegnet af Arkitekt Gotfred Tvede, Kjøbenhavn, 1902.

Grevens „Sump“; han solgte derfor omsider Huset til en Msr. Christoffersen, der endnu 1788 led under dens Virkninger, hvorfor Christoffersens indgik med et Bønskrift til Kammerherre Holger Reedtz-Thott om, at denne vilde flytte Brønden, hvad Kammerherren ogsaa var villig til, men uden Udgift for ham, hvis Baghuset styrtede sammen, naar Brønden flyttedes. Den Risiko tog Christoffersen gerne paa sig, som ses af hans nedenfor anførte Brev; og da Stadskonduktør Næss har underskrevet som Vidne, giver det Anledning til at tro, at han er optraadt mæglende i Sagen; og at der var Grund for Kammerherren til at vise denne Imødekommenhed mod sin Nabo, fulgte af Pligterne mod Næsten*).

Som det fremgaar af omtalte Proces, synes den ellers saa udmærkede Mand, Hs. Excellence Hr. Grev Thott, at have været en Kende stivsinnet og utjenstvillig; men til hans Ros skal det siges, at han ikke tog anderledes paa Sagen, naar han mente sig krænket af mere ligestillede. Saaledes havde han i Maj 1775 en Sag med den russiske Legationsraad Werrajon. Denne havde bygget sit Baghus i Norgesgade 1 Alen og 5 Tommer ind paa Grevens Grund efter dennes Maalebrevs Udvisende af 1770, samt anbragt 2 Fag Vinduer ind mod Grevens Baggaard. Greven sender da Notarius publicus til Werrajon med en Skrivelse, hvori han begærer Notarius forevist de Adkomster, Werrajon har til at begrunde sin Ret til at gøre ovennævnte, og „hvis han ikke kan forevise saadanne, da anmodes Greven Notarius om at „forstændige ham“, at han inden 14 Dage borttager nævnte 2 Fag Vinduer og lader Aabningerne tilmure“; — og angaaende hans, 3: Grevens, paabyggede Grund lade Legationsraaden vide, at han har Ret til at forlange hans Bygning fjernet, og den bebyggede Jord tilbageleveret“ —, „men han vil nøjes med hans skriftlige Erklæring om, at han er villig til at flytte sit Hus den Alen og 5 Tommer, naar jeg eller efterfølgende Ejere af min Gaard maatte det forlange“. „Vil han ikke skriftlig reservere sig dertil, da anmodes Notarius publicus paa Grevens Vegne at erklære ham: 1) at Greven agter ved Lands Lov og Ret paa lovlig Maade at udføre sin Ret, og 2) i saa Fald protesterer han mod alle paa-gaaende Omkostninger og videre forsaarsagede Ulejlighed“; 3: Legationsraaden skal bære Omkostningerne ved Sagførelsen. Sluttelig beder Greven sig en Notarialforretning in formo beskrevet, angaaende, hvad Legationsraaden har paabaabt sig af Adkomster etc.“.

Man ser heraf, at Greven var ikke at spøge med. Hvorledes denne Sag endte, derom findes, os bekendt, ingen Efterretning; men rimeligvis har Legationsraaden maattet gøre Greven sin undskyldende Opvartning og indgaaet paa hans Fordringer.

Ved Grevens Død 1785 arvedes Palæet med alt det øvrige af Grevens Gods, undtagen hvad denne ved Testament bortskænkede, af hans Morbroders Sønnesøn,

*) Christoffersens Skrivelse til Kammerherre Reedtz-Thott er ordret saaledes:

Pro Memoria! „Da jeg af tilsendte Bud erfarer, at deres højvelbaarne Hr. Kammerherre ST. Reedtz-Thott er tilsinde at flutte den Sump eller Brønd, som staar i Deres Have op mod mit Hus. Saa har jeg som Nabo intet derimod, saa at Kammerherren efter eget Behag fløtter Brønden, hvor de for godt befinder, naar han intet kommer mit Hus for nær, Da jeg om Brøstfældighed ved mit Hus skulde Existere eller forefalde ved Brøndens Borttagelse, selv for min egen Reigning besørger istandsat, saa at Kammerherren ingen Bekostning saa vied mit Hus angaar skal forsaarsages, hvilket jeg herved Tilstaas og egenhændig underskrive og forsegle“.

Kiøbenhavn den 8. Maj 1788.

M. Christoffersen (L. S.)

Til Vitterlighed: H. Næss. H. Delft.

Kammerherre *Holger Reedtz* til *Vorgaard* (1785—97), der antog sin høje *Velgørers* Navn og *Vaaben*. I hans Tid blev *Hotellet*, som det nu stadig benævnes, restaureret indvendig 1786, som foran omtalt, og 1788 og følgende Aar blev det restaureret udvendigt, særlig *Taget*; ligeledes blev *Bibliotheksbygningen* repareret, og *Altanen*, som var nedtaget og restaureret, blev atter opsat, alt ved *Murermester Morchouer* i *Kjøbenhavn*.

Efter endt *Restauration* blev *Palæet* ^{26/3} 1793 omassureret, hvad mærkelig nok ikke var sket i *Grevens Tid*, og *Assurance-Summen* forhøjedes fra 18,200 Rdl. til 52,600 Rdl.

Ved *Kammerherre Reedtz-Thotts Død* 1797 arvedes *Stamhuset* med alle dets *Besiddelser* af *Sønnen*

Otto Baron Reedtz-Thott (1797—1862); men da han ved *Faderens Død* kun var et *Barn* paa 12 Aar, styrede hans *Formyndere* *Godset*, indtil hans *Myndighedsalder* 1810. Allerede kort efter *Kammerherrens Død* lejedes mellemste *Etage* af den russiske *Minister Lezaksvitz*, og ligeledes lejedes *Kælderetagen* ud til forskellige, deriblandt nævnes en *Vinhandler H. Hagen*, en *Hansens Enke* o. fl. *Biblioteksværelserne* i *Palæet* lejedes af *Grev Moltke, Bregentved*; *Haven* og „*Müllers Hus*“ ud til *St. Kongensgade* lejedes af *Gartner Østrup*, *Fader* til den senere *Sognepræst Østrup* i *Snesere*. Indtil 1893 vedblev *Mellemetagen* m. m. at være lejet til *Beboelse* for de russiske *Gesandter*, og *Baroniet* brugte kun *Værelserne* nord for *Porten* i *Palæet*; de benyttedes efter 1862 som *Beboelse* for *Enkebaronesse Reedtz-Thott*.

Palæet gennemgik fra 1839 og i de følgende Aar en større *Reparation*.

Ved *Lehnsbaronens Død* 1862 overgik *Palæet* til dennes ældste *Søn*

Hs. *Excellence Gehejmek nferensraad K. T. T. O. Lehnsbaron Reedtz-Thott*.

Efter den russiske *Minister Grev Tolls Død* 1893 lod den nuværende *Ejer Palæet* gennemgaa en omfattende og smagfuld *Restauration* ved *Arkitekt G. Tvede*, *Kjøbenhavn*, og det benyttes nu udelukkende til *Beboelse* af *Lensbesidderen* om *Vinteren*. I *Efteraaret* 1898 solgte *Lensbaronen* den største *Del* af den til *Palæet* hørende *Have* til et *Byggeselskab* for ca. 800,000 Kr. *Konsortiet* har ført en *Gade* her igennem fra *Bredgade* til *St. Kongensgade*, der bærer *Navnet „Palægade“* og allerede nu er fuldt bebygget med *palæliggende Bygninger*.

~*~*~*~

TREDIE DEL
GODSETS EMBEDSSTAND

INDHOLD.

	Side
Godsforvaltere ved Gavnø	447—450
" ved Lindersvold og Strandegaard	450—452
Skytter og Skovridere ved Gavnø Gods	452
" ved Lindersvold og Strandegaard	453
Birkedommere ved Gavnø Birk	454—455
Lidt om Livet i Menighederne i de 2 første Aarhundreder efter Reformationen	456—472
Sognepræsterne til Vejle-Vester Egersborg Menigheder	472—484
Sognedegne til samme Menigheder	485—488
Skolelærerne (indtil 1812 tillige Birkeskrivere ved Gavnø Birk) i Vejle	488—493
" i Vester Egersborg og Lærerinder sammesteds og i Myrup	493—495
" paa Svinø (Kjøng Sogn)	495—496
" paa Enø (Karebæk Sogn)	496—498
" i Pederstrup (Mogenstrup Sogn)	498—500
" i Faarup (Hammer Sogn) og i Lou	500—501
Sognepræsterne til Sværdborg Menighed	501—506
Sognedegne sammesteds	506—507
Skolelærerne sammesteds	507—508
Sognepræster ved Snesere Menighed	508—522
Sognedegne og Substituter sammesteds	522—528
Skolelærerne ved Snesere Skole	528—532
" " Sjølte	532—533
" " Eskildstrup-Hyllede-Tornemark Skoler (Kongsted Sogn)	534—535
" " Lestrup Skole i samme Sogn	535—537
Sognepræster til Roholte Menighed	537—542
Sognedegne sammesteds	542—543
Skolelærerne ved Roholte Skole	543—545
" " Elmue	545
Lærerinder ved samme Skole	545
" " Vindbyholt Skole	545
Gartnere paa Gavnø	546
Bilag I. Frederik den 2.s Skøde til Hans Johansen (Lindenow)	547—550
" II. Frederik den 5.s " til Gehejmeraad, senere Grev Otto Thott	550—559
" III. Processen om Ydernæsgaardens Tiendefrihed	559—564
STATISTISK OVERSIGT over Lensbaroniets Hartkorn etc.	565

GODSFORVALTERE
SKYTTER OG SKOVRIDERE
SOGNEPRÆSTER OG SOGNEDEGNE
LÆRERE OG GARTNERE

GODSFORVALTERE VED GAVNØ, INDTIL 1737 KALDET RIDEFODER.

Ridefogderne var paa en Gang baade Gods- og Avlsforvaltere, havde baade Styrelsen af Hovedgaardens Drift, som fra det 19. Aarhundredes Begyndelse almindelig overlodes til Avlsforvalterne, samt Bestyrelsen af Godsets Regnskabsvæsen. Var Avlsgaarden bortforpagtet, som paa Gavnø efter 1785, holdt Forpagteren undertiden en Avlsforvalter, men almindelig havde han kun en Ladefoged, der ogsaa i Ridefogdernæs Tid var denne behjælpelig paa Hovmarken og i Gaarden med de forefaldende Arbejders Udførelse. Efter Hoveriets Afløsning, der for Gavnøs Vedkommende fandt Sted for selve Avlsgaardens Drift i Aarene mellem 1805—14, indskrænkede Godsforvalterens Embede sig ene til Godsets skriftlige Administration.

Som den første, os bekendte, Ridefoged paa Gavnø nævnes:

1) Uldrich Hansen; han var her i Holger Lindenows Tid og nævnes i Striden mellem Herlufsholms og Gavnøs Fiskere 1623, i hvilken han tappert forsvarede sin Herres Rettigheder (se Sd. 65). Imellem ham og efternævnte har der muligen været en eller flere Ridefogder, som ikke kendes.

2) Jakob Eskesen var Ridefoged paa Gavnø i Hendrik og Jakob Lindenows Tid; han fratraadte omtrent 1660 og fik af sin sidstnævnte Herre for lang og god Tjeneste en Gaard i Lou m. m., hvilken Gaard han frasaæde sig ved Hammer Herredsting 1674; senere boede han som Sagfører i Næstved og nævnes ofte i Hammer Herreds Tingbøger som Bestyrer for Arvingerne af Jakob Lindenous øde Gods i Egnen, forhen under Gavnø (se Sd. 79, Anmk. 2).

3) Michel Pedersen var Niels Trolles Ridefoged fra 1661—68; han forfattede en Jordebog over Gavnø af 1664, som findes i Rigsarkivet (se Sd. 81).

4) Jens Nielsen var her 1673, da han omtales i Sagen angaaende den unge Junker Joh. Lauritzens (Olstrupgaarden) ulovlige Jagt paa Vejle Bymarker (se Sd. 88, Anmærkningen).

5) Jens Knudsen var Gehejmraad Knud Thotts betroede Ridefoged fra 1681—94. Han var en meget velhavende Mand, og Skiftet efter ham i Vejle Tinghus ^{21/3} sidstnævnte Aar fylder 7 Foliosider i Gavnøs ældste Tingbog. Broderen, Anders Knudsen, tjenende Gehejmraad Gabel, Bregentved, mødte paa Familiens Vegne ved Skiftesamlingen.

6) Jacob Axelsen var her allerede ^{1/3} 1694; han nævnes i Vornedsagen om Frederik Poulsen paa Sortebrødregård ^{2/3} 1695 og flere Steder (se Sd. 99, Anmk. 3).

7) Peder Hansen kom til Gavnø som Ridefoged $^{29}/_9$ 1695; han sad fængslet for slet Regnskabsførelse i Birkedommer Hytters Hus i Vejlø, hvor Tingskriveren, Nicolai Nielsen, gik ham til Haande hermed, men saa Lejlighed til at flygte herfra. Han blev senere Ridefoged paa Totterupholm, hvor han Søndagen den $^9/_9$ 1708 overfaldt Provst Bagers Hustru fra Fakse paa hendes Hjemrejse fra Totterupholm og ilde tilredte hende med en Tyrepisk, „saa hun blev saare meget blodig“. Ridefogden flygtede, men blev funden som Køkkenskriver i Kongens Køkken, og der fik han Dom 1709, hvorefter han skal bøde for Saarene i Hovedet, paa Næsen, paa Skuldrene, paa begge Armene samt paa Øret, „saa at Madammen ikke kunde høre“, samt for Helligbrøde, tilsammen 129 Lod Sølv, for Voldsgerning 3 Gange 40 Lod Sølv, samt for Udlæg til Bartskeer og Medikamenter og andre Omkostninger 40 Rigsdaler¹⁾.

8) Christopher Lauritzen Holst, fra $^{1}/_5$ 1697— $^{29}/_9$ 1702, omtales oftere i Gavnøs Tingbog, saaledes i Sagen angaaende Degnen i Vejlø, Hendrik Pedersen Bolts „Tumult i Kirken“ Hellig 3 Kongers Dag 1698, og flere Steder.

9) Anders Pedersen fra $^{29}/_9$ 1702— $^{29}/_9$ 1722, da han tog Afsked; men han døde dog først 1724 paa Gavnø. Anders Pedersen var en stræng Herre, der lod Bønderne ride Træhesten, samt pryglede og mishandlede dem, hvorfor han oftere blev undsagt paa Livet. Han blev en rig Mand, men næppe paa den hæderligste Maade. Hans Hustru hed Maren Pedersdatter Boldt og var sikkert en Søster til Degnen i Vejlø, ovennævnte H. P. Boldt (se Sd. 99, 108—109).

10) Niels Berthelsen Siersted fra 1722 til Juni 1729, da han flygtede med Gavnøs Regnskabsbøger til Broderen, Kristen Berthelsen Siersted, i Askov Mølle, Snesere Sogn. Han blev sin Faders Eftermand som Borgmester i Maribo (se Sd. 111).

11) Johannes Haberman synes efter Gavnøs Tingbøger at have været en flink og velvillig Mand; han var her fra $^{29}/_9$ 1729 til 1732.

12) Msr. Niemann, fhn. paa Jomfruens Egede, nævnes i Gavnøs Tingbog 1732 og 33.

13) Johan Jensen Kylling var en utro og lige gyldig Forvalter ved Gavnø fra 1734 til Gavnøs Fallit 1736, da han afsattes af Administrationen og fik til Eftermand

14) Cort Christensen, Søn af en af Administratorerne, Raadmand Christen Christensen i Holbæk, Birkeskriver ved Birkholm Birk; han var her til $^{29}/_9$ 1737, og efterfulgtes af

15) Rasmus Parelius Langkjær fra 1737 til 1740; han kendes fra den begyndende Fiskeristrid med Saltø 1739. Kirkebogen oplyser, at han holdt vel meget af de unge Piger, som kom til Hove paa Gavnø, hvorfor han maatte staa aabenbar Skrifte i Vejlø Kirke den $^{13}/_{11}$ 1739; ligeledes oplyser samme Kirkebog, at han døde paa Gavnø og begravedes paa Vejlø Kirkegaard $^{29}/_7$ 1740.

16) Iver Bruun, Forpagter af Gavnø og samtidig Ridefoged eller, som han almindelig skrives, Forvalter, var en meget duelig og af Godset fortjent Mand til 1755. Han blev 1764 Godsforvalter paa Herlufsholm, hvor han ogsaa gjorde sig fortjent ved sin Bestyrelse; han døde 1770. Af hans Børn nævnes mange døbte i Vejlø Kirke, deriblandt Sønnen, Professor, Digter Th. Christian Bruun, f. $^{2}/_{11}$ 1750, død $^{21}/_{10}$ 1834.

17) Ellerup nævnes allerede som Forvalter paa Gavnø ved Avktionen efter Formanden $^{21}/_4$ 1755, men var her højest 2—3 Aar, da nævnes i Tingbogen

18) Johannes Ebbesen fra $1\frac{1}{5}$ 1758—61; han omtales i den langvarige Fiskeristrid mellem Gavnø og Saltø.

19) Peder Wulff nævnes i Vejle Kirkebog som Forvalter paa Gavnø 1761.

20) Otto Rasmussen var Forvalter paa Gavnø fra 1762—64; han nævnes i Tingbogen 1762, og i Roholte Kirkebog som Fadder ved Forpagteren paa Lindersvold Frederik Lemvigs Søns Daab $10\frac{1}{5}$ 1764.

21) Claus Thrane var her fra 1764—69; han kaldes ved sin Søn Ottos Daab i November 1767 i Vejle Kirkebog „Birkedommer“; muligens har han en kort Tid været konstitueret som saadan.

22) Jens Frost, forhen paa Gjorslev, var Forvalter paa Gavnø fra $2\frac{1}{5}$ 1769— $1\frac{1}{5}$ 1772; han nævnes $29\frac{1}{4}$ 1770 i Vejle Kirkebog ved Datteren Bolette Mathildes Daab, samt $13\frac{1}{4}$ 1772, da Sønnen Rasmus Jensen Frost begravedes; han var samtidig Forpagter af Gavnø Hovedgaard.

23) P. J. Gjessing, fra 1772— $29\frac{1}{5}$ 1777, nævnes i Jordebøgerne fra disse Aar samt i Sagen mod Skovfoged P. R. Galthen i Lou Sønderkov, ligesom han er med at købe de 2 Selvejergaarde i Snese til Grev Thott (se Sd. 148).

24) Jens Hansen var Godsforvalter paa Gavnø fra $29\frac{1}{5}$ 1777 til $22\frac{1}{11}$ 1781, da han fængsledes for Underslæb (se Sd. 158—59).

25) C. Gerløw var her knapt 1 Aar, da han ligeledes fængsledes for Utroskab og Underslæb (se Sd. 159).

26) Peter Jexen var her fra 1782— $1\frac{1}{5}$ 1786, da han forflyttedes til Lindersvold (se dér).

27) Niels Knudsen fra $1\frac{1}{5}$ 1786 til Juni 1793. Han havde været Fuldmægtig hos Amtmand Bjelche, Næstved, og var aabenbart en dygtig Jurist; han synes at have haft Overbestyrelsen af hele Godset, ogsaa Lindersvolds og Strandegaards Godser, under sig, da han fra 1791 kaldes Inspektør. Fra Efteraaret 1786 boede han den af Kammerherre Reedtz-Thott oprettede Vejlegaard, men blev uenig med sin Principal om Fiskeriet i Basnæs Fjord m. m. (Sd. 244—45), fraaadt Stillingen som Godsforvalter og levede siden som Sagfører og Branddirektør for Præstø Amt, død 1812 som en rig Mand.

28) P. Kevselholm nævnes som Godsforvalter paa Gavnø i Striden mellem Kammerherre Reedtz-Thott og ovennævnte Knudsen; han afløstes $1\frac{1}{5}$ 1794 af

29) F. C. Mygind, der kun var her 1 Aars Tid, og efterfulgtes af den udmærkede Godsforvalter

30) Poul Gjellerup fra 1795—1812, da han blev Forpagter af Strandegaard, Medlem af Administrations-Kommissionen for Gavnø 1828, blev Kammerraad og døde $2\frac{1}{11}$ 1838, 70 Aar gl.²⁾ Han var gift med Drude Elisabeth Høffding, død $2\frac{1}{11}$ 1824, 44 Aar gl., Datter af J. K. Høffding, Lærer ved Slagelse Latinskole, død paa Strandegaard $28\frac{1}{11}$ 1826, 86 Aar gl.³⁾ Af deres Børn nævnes døbte i Vejle Kirke: 1) Holger Otto Gjellerup, baaret til Daaben af Baronesse Reedtz-Thott $19\frac{1}{5}$ 1802, 2) Rasmus Gjellerup, Faderens Eftermand som Forpagter af Strandegaard, døbt $17\frac{1}{5}$ 1803, 3) Susanne Oline Gjellerup, døbt $22\frac{1}{5}$ 1805, 4) Carl Adolph Gjellerup, døbt $6\frac{1}{8}$ 1808, Sognepræst i Roholte 1833—56, senere til Landet og Ryde Menigheder paa Lolland, død $19\frac{1}{2}$ 1860, 5) Martha Christine Rasmine Gjellerup, døbt $4\frac{1}{10}$ 1810.

31) Christian Funch var her et Par Aar, da han forflyttedes til Lindersvold (se dér).

32) Johannes Børre, fra 1814—16, var vistnok hans Eftermand; han nævnes oftere i Jorde- og Tingbøgerne for Gavnø i nævnte Aar.

33) Rasmus Madsen var Godsforvalter ved Gavnø fra 1816—18, derefter Forpagter af Gavnø Avlsgaard til sin Død 1836.

34) Rasmus Rasmussen fra $\frac{1}{2}$, 1818 til $\frac{21}{2}$, 1821, da han pludselig afgik ved Døden af et Slagtilfælde.

35) Christian Nielsen, en Husmandsøn fra Skibbinge Sogn ved Præstø, var en overordentlig dygtig Godsforvalter fra 1818—26, da han forflyttedes til Lindersvold (se dér).

36) Jens Lütken, en jysk Husmandsøn, var Godsforvalter paa Gavnø fra 1826—36, senere Birkedommer ved Gavnø Birk og Forpagter af Vejløgaarden.

37) Rasmus Sørensen var Godsforvalter paa Gavnø fra 1836—42, senere Forpagter af Gavnø, død 1862. Han og Hustru, Inger Dorthea Jørgensen, stiftede et Legat paa 400 Kr. ved Testament af $\frac{21}{2}$, 1862, hvoraf de overskydende Renter fra Vedligeholdelsen af deres Gravsteder uddeles til Sognets Fattige.

38) S. Houg var Godsforvalter paa Gavnø fra 1842 til sin Død 1862. I hans Tid bortsolgte til Selvejendom med kongelig Bevilling af $\frac{21}{2}$, 1853 Byerne Svinnø, Aaderup, Enø og Sipperup m. m.

39) Otto Andreas Nielsen, Søn af Nr. 35, Landinspektør, er siden 1862 Godsforvalter paa Gavnø, og siden Faderens Død 1888 tillige Godsforvalter for Lensbaroniets samtlige Godser, Ridder af Dbg. $\frac{1}{2}$, 1898. I hans Godsforvaltertid er siden 1871 omtrent alt Fæstegodset bortsolgt til Arvefæsteejendom, hvorved store Summer er indkomne saavel i Godskassen som tillagt Fideikommiskapitalen, saa at denne nu udgør omtrent 5 Mill. Kr. Mange og store Foretagender er i hans Tid udført, særlig ved Hovedgaardene, og han har indlagt sig stor Fortjeneste af Godsets Administration.

RIDEFOGDER OG GODSFORVALTERE

ved Lindersvold og Strandegaards Godser siden 1732, da de forenedes af den senere Grev Thott.

1) Thøger Christensen var Ridefoged paa Strandegaard 1715¹⁾.

2) Knud Rohl har forfattet Jordebogen af 1728 over Lindersvold; om han blev Ridefoged for begge Godser, vides ikke; det er i alt Fald lidet rimelig efter Datidens Jordbrug at dømme. Den første kendte Ridefoged eller Forvalter for begge Godser er

3) Hversring, som var her 1747 og 61; han indsendte en Beskrivelse over begge Hovedgaardene 1758 til Hofmans Fundatser, der endnu findes i Provinsarkivet i København.

4) J. Carlsen nævnes i Roholte Kirkebøger som Godsforvalter ved Lindersvold og Strandegaard 1761—70; den sidste Jordebog af ham er af $\frac{18}{2}$, 1771. Han blev i Begyndelsen af dette Aar Bruuns Eftermand som Godsforvalter paa Herlufsholm, købte 1774 Kongetienden af Mogenstrup Sogn til Grev Thott, men blev afskediget af Greven omtrent 1780 paa Grund af slet Regnskabsførelse²⁾.

5) Heinrich Heinrichsen fra 1771 til Slutningen af 1773; han synes at

have været en streng Herre, der lod Bønderne paa Godserne rask væk sætte fra deres Gaarde for Restancer (se Sd. 153).

6) Nicolaj Clausen boede 1773 paa Strandegaard, senere paa Lindersvold; han blev omtrent 1780 ovennævnte Carlsens Eftermand som Godsforvalter paa Herlufsholm, hvortil han skrives $21/10$ 1783, da han efter Rohlolte Kirkebog ægtede Jomfru Christiane Frederikke Møller, Datter af Forpagter Mathias Møller, Lindersvold. Hans Broder,

7) Hans Clausen, blev hans Eftermand fra 1780-93; han nævnes oftere i Rohlolte Kirkebøger som Fadder ved Forpagternes Børns Daab paa Lindersvold og Strandegaard.

8) Peter Jexen, fra 1793-1812, forhenværende Godsforvalter ved Gavnø, var i mange Aar en anset og for sin Dygtighed agtet Mand, om hvem der haves mange Efterretninger i Godsarkivet. Ved hans mange Børns Daab i Rohlolte Kirke nævnes som Faddere Egnens Honoratiores: Proprietæerne Granjean, Raadegaard, og Christensen, Bredeshave, Forpagterne Severin, Gavnø, Prætorius, Strandegaard, Høyer, Lindersvold, og flere; og det synes saaledes, at han har ført et Hus, som oversteg hans Evner; i alt Fald fandtes der Misligheder i hans Regnskaber over umyndiges Midler og Hoveripenge fra $1/5$ 1806- $1/5$ 1809 af Revisor, Justitsraad Hansen i Kjøbenhavn; senere kom der andre Ting til, saa at han opsagdes sin Tjeneste til $1/5$ 1812. Den sidste Efterretning om ham fra Rohlolte Kirkebog er Sønnen, Georg Carl Emils Daab $27/1$ 1812, ved hvilken Lejlighed Faderen og hans 2 halvvoxne Sønner, Holger og Hans (16 og 14 Aar), kun nævnes som Faddere, hvilket jo ogsaa tyder paa en indtruffen Kalamitet. Han suspenderedes allerede i Slutningen af 1811, og Godsforvalter P. Gjellerup, Gavnø, overdroges at ordne hans Regnskab. Da Gjellerup imidlertid $1/5$ 1812 blev Forpagter af Strandegaard, blev

8) Christian Funch, fra $1/5$ 1812- $1/5$ 1826, Godsforvalter for Lindersvold og Strandegaards Godser. Hans Hustru, Elisabeth Marie Jørgensen, var Datter af Borgmester, Justitsraad Jørgensen i Stege. Af deres Børn nævnes døbt i Rohlolte Kirke: 1) Sofie Birgitte Funch, født $2/12$ 1814; som Faddere nævnes: Baron og Baronesse Reedtz-Thott, Gavnø, Justitsraad Jørgensen, Stege, Pastor Warthoe, Snesere, og Møller Jacobsen, Orup, 2) Juliane Marie Poulina Funch, født $1/10$ 1822, døbt $20/6$; Faddere: Mdm. Gjellerup, Strandegaard, Forvalter Nielsen, Gavnø, Skovrider Møller, Informator Svanholm, 3) Hansine Cathrine Funch, født $11/1$ 1825, og 4) Anna Sofie Funch, født $20/3$ 1833.

9) Christian Nielsen, forhenværende Godsforvalter paa Gavnø, blev hans Eftermand fra $1/5$ 1826 til sin Død 1888. Han var en overordentlig duelig og af Godserne fortjent Mand; han blev Kammerraad og Justitsraad og befættedes af Herskabet med Indtægten af Vindbyholt Kro. Med sin Hustru, Frederikke Soelene Thomasine Dall, havde han Børnene: 1) Henrik Godske Bartholomæus Nielsen, født $16/12$ 1826, Cand. jur., Redaktør af „Dannevirke“ og senest af „Dagbladet“, død 1898, gift med Ofelia Drewsen, Datter af Fabrikant Kr. Drewsen, Strandmøllen, 2) Frederik Kristian Nielsen, født $5/10$ 1828, død som Barn, 3) Henriette Andrea Nielsen, født $12/8$ 1831, ligeledes død ung, 4) Julie Avgusta Nielsen, født $20/6$ 1833, gift 1857 med Forpagter Rougert, Rosendal, 5) Otto Andreas Nielsen, født $20/1$ 1837, Godsforvalter paa Gavnø, Rd. af Dbg. (se dér), 6) Frederik Kristian Nielsen, født $7/12$ 1843, Cand. jur., Overretssagfører, død 1888, 7) Henriette Marie

Nielsen, født ^{11,12} 1844, gift med forhenværende Forpagter Mølsted, Søn af Sognepræst J. A. Mølsted, Jungshoved.

Ved Justitsraad Nielsens Død nedlagdes foreløbig Godsforvalter-Embedet for Lindersvold og Strandegaards Godser, og hans Søn, ovennævnte Godsforvalter Nielsen, Gavnø, er Godsforvalter over hele Lensbaroniet; dog bestaar Godskontoret for nævnte Godser, og de løbende Forretninger udføres af en Fuldmægtig, for Tiden Hr. P. Klaumann, under Godsforvalterens Tilsyn.

SKYTTER OG SKOVRIDERE VED GAVNØ GODS.

Den første, os bekendte, Skytte paa Gavnø er:

1) Pehr Skiøtte, som var her 1673, da han fangede den unge Junker fra Olstrupgaarden, Johan Lauritzen, paa Vejlø Bymarker (se 1. Del, Sd. 88); han var iøvrigt selv en stor Vildttv, der skød flere Dyr i Prins Georgs Vildtbane i Aunø Skov, hvor Skovrider Falsach kom efter ham og bemægtigede sig hans brunblissede Hest, som Dagen efter fandtes græssende i Sallerup Skov; han flygtede fra Gavnø under Sagen inden ^{1/5} 1674⁶⁾.

2) Hans Jæger nævnes 1695 i Vornedsagen om Frederik Poulsen, Sortebrødregård (se Sd. 99).

3) Johan Knudsen boede i Vejlø; han nævnes oftere i Tingbøgerne 1710—15, bl. a. i Overfaldet paa Peder Kristensen, Basnæs, og i en Strid med Mølleren i Vejlø Mølle, Michel Caspersen, som ikke vilde male 2 Skpr. Rug for hans Kone, da han foregav at skulle male Vand ud af Nylandsmosen, hvilken Undskyldning Skyttens Kone ikke vilde tage for god, men paastod, at Mølleren „var en Skielm, der ikke malede Vand for Herskabet 14 Dage om Aaret“.

4) Knud Pedersen, Skiøtte paa Gavnø, nævnes i Tingbøgerne 1728—35.

5) Johan Skiøtte tiltales 1745 for at have skudt 6 Dyr i Knudskoven.

6) Martinus Hytter, Søn af Birkedommer Mathias Hytter i Vejlø, var Skytte paa Gavnø 1746—64.

7) Anthon Erløw nævnes her 1764—66. (Tingbogen.)

8) Anthony Jørgensen, 1767—72, da han flygtede, nævnes i Sagen om Skovfoged Galthen i Lou Sønderskov (se 1. Del, Sd. 158).

9) Johan Vilhelm Røhn stod aabenbar Skrifte i Vejlø Kirke 1774 for Synd mod det 6. Bud med Anna Magdalona Tønsberg.

10) Msr. Wærther nævnes i Sagen om den af Enøboerne foranstaltede ulovlige Rævejagt i Maj 1777.

11) Hans Jensen Skytte, forhen paa Rønnebæksholm, boede i Nylands-huset ved Basnæs og var her fra 1798 til sin Død i 1815.

12) Hr. Anthon Brehm, Skovrider paa Gavnøs Gods fra 1826—1873 (se Vester Egersborg, Sd. 260).

13) Hr. Johan Schou er nu Forstassistent paa Lensbaroniet.

Det er en Selvfølge, at ovennævnte kun er et Mindretal af Skytter ved Gavnø, men det er alle dem, vi har kunnet finde.

SKYTTER OG SKOVRIDERE

PAA LINDERSVOLD OG STRANDEGAARDS GODS.

Lensbaroniet har indtil henimod Slutningen af det 19. Aarhundrede havt sine betydeligste Skovarealer paa disse Godser. Særlig var Strandegaards Hovmarker med „Delhoved Oldenskov“, „Ernstis Vænge“, „Skovshoveds Vænger“, „Hestehaven“ og Elmue Marker med „Trollehøvsvænge“ og „Folehaven“ stærkt bevoksede med Skov indtil Slutningen af det 17. Aarhundrede, saa at Byen Elmue kun havde ganske smaa Jordbrug inde mellem Skovene, almindelig kaldet „Vænger“, „Græsvænger“ eller „en liden Jord“; og det samme var Tilfældet med Fiskerhoveds Marker, førend Byen blev afbrudt og dens Jorder lagt under den efter 1665 oprettede Strandegaard. Den største Skov paa Baroniet er nu Lestrup Skov.

Samtlige Skove til Strandegaard takseredes i Skovtakseringen af 1682 til 114 Svins Olden, foruden mange Øxnes Græsning.

Den 1. Forstmand, vi kender, er „Skjøtten“

1) Laurs Berntsen, som nævnes i Markbøgerne af 1682; han boede i „Skjøttestuet“ ved Strandegaard“, afbrændt i Slutningen af 1790'erne.

2) Hans Skjøtte nævnes i Magdalena sl. Jochum Wolchers Skøde til Købmand Peiter Jensen i Køge af $21/11$ 1686.

3) Niels Andersen Høg nævnes i Skødet til Generalmajor Kristian Juel til Totterupholm $16/7$; 1707. Imellem ham og efterfølgende har der muligens været en eller flere Skytter.

4) Granschang nævnes i Rohlte Kirkebog fra 1740—70 som Skovrider for Lindersvold og Strandegaards Skove, „boende i Skyttestuet ved Strandegaard“, fhn. boende i Magleby.

5) Andreas Ernst Samuelson, der nævnes i Jordebogen af $18/1$; 1771, blev efter Rohlte Kirkebog gift $17/12$ 1780 med Jomfru Anne Cathrine Zeyde fra Lindersvold; han var her til ind i 1790'erne.

6) Marcussen nævnes i Rohlte Kirkebog som Skytte paa Lindersvold 1796, da han d. A. fik en Søn begravet.

7) Jens Kristensen nævnes baade i Rohlte Kirkebøger og i Jordebøgerne 1804 som Skytte ved Lindersvold, boende i det Aar 1800 nyopførte Skyttestuet ved Lindersvold eller Vindbyholt: „Smedevængehuset“.

8) Jørgen Hansen, „Skytte ved Lindersvold og boende ved Vindbyholt“, nævnes i Tiden 1817—24, da han efterfulgtes af

9) Skovrider Kristian Møller „i Skyttestuet ved Vindbyholt“ fra 1824—1854. Han var en Tysker og havde forhen været Skytte paa Engelholm i Snesere Sogn. Af hans Familie nævnes Sønnen, Forstkandidat August Møller, død $20/2$ 1846.

10) Forstinspektør Niels Spandet var Skovrider fra 1852—63; han var Søn af Etatsraad Spandet, Kjøbenhavn, og blev $11/7$; 1855 gift med Jomfru Drude Elisabeth Gjellerup, Datter af Forpagter Gjellerup, Strandegaard, men døde allerede $1/5$ 1863, kun 39 Aar gl.; Enken blev gift med Eftermanden

11) Axel Hornemann, som var Skovrider fra 1863 til sin Død 1893; han havde ligesom Eftermanden Overledelsen af Forstvæsenet paa hele Baroniet.

12) Ejnar Ulrich er siden forannævntes Død Skovrider ved Lensbaroniets Skove.

Ved Lindersvold Forstvæsen er tillige ansat en Assistent, nemlig Skytte Kr. Jørgensen, Lindersvold.

BIRKEDOMMERE ELLER BIRKEFOGDER

PAA GAVNØ GODS.

Der kan ingen Tvivl være om, at den Ret, som Gejstligheden og Adelen erhvervede ved Christoffer den 2.s Haandfæstning 1320, nemlig at udøve Retsplejen med Dommermyndighed over deres undergivne, ogsaa har været tillagt Gavnø Nonnekloster lige fra dets Oprettelse; derimod er det muligt, at en Del af dette Omraade er indskrænket i Tiden efter Reformationen, saa at Dele af det gamle Kloster gods er henlagt til det Herredsting, hvorunder det i verdslig Henseende hørte.

I Lindenows Skøde af 1584 siges efter Omtalen af selve Øen Gavnø: „saa og eget Retterting dér paa Øen, som fra Arilds Tid, naar de tiltales af nogen anden Byesmand, saa vel som naar de selv have Trætte“, mod „at han (Lindenow) tilskikker dem en god og forstandig Dannemand, som kand forhjelpe huer, der af hannem begierer, udi Domb og rett, hvis Siellandske Lov og Rett er“. Men her ved menes ikke, at kun Øens Beboere alene dér skulde „pleje Retten“, men at Tingstedet da laa her paa Øen. Det erfares nemlig af samtidige Tingbøger (Hammer Herreds og Herlufsholms), at saavel Beboerne af Vejlv Sogn under Gavnø som ogsaa fjernere boende under Gavnø dér søgte Ting; det stadfæstes endog af Landemodesakterne, bl. a. 1569 i Sagen mod Bonden Svend Jensen af Svinø, da Provsten, Hr. Laurits i Hammer, siger: „at da han (Svend Jensen) er en af Michel Sehsteds Bønder paa Gavnø, er der skrevet til ham“ : Sagen skal behandles ved Gavnø Birketing.

I Fiskeristriden mellem Gavnø og Herlufsholm 1623 ses det, at Tinget holdtes paa Gavnø Gaard, og at Birkefogden Henning Hansen boede dér, men samtidig nævnes Tingfogden Niels Thorkildsen og Birkeskriveren Jens Christensen, begge som boende i Vejlv, hvilket angiver, at Byen Vejlv og den Del af Sognet, som hørte under Gavnø, ogsaa hørte under Gavnø Birketing, og senere nævnes Anders Jensen fra Svinø (1660—1702) som Tingfoged ved Gavnø Birk.

Alle ovennævnte Rettens Betjente var Bønder og valgtes indtil Frederik den 2.s og Kristian den 4.s Tid af og blandt Bønder, da Lensmanden og senere i Kristian den 5.s Tid Godsejeren bemyndigedes til at beskikke Dommeren ved Tinget; senere erholdt denne kgl. Stadfæstelse i sit Embede. Birkefogden, som han kaldtes, skulde efter Kristian den 5.s danske Lov have en Gaard paa 10 Tdr. Htk. frit — efter 1690 kun paa 8 Tdr. — eller i Vederlag 30 Rdl. i Penge samt 1 Skp. Korn i Dommerløn af hver Gaard i Birket; men indtil 1736, da juridisk Eksamen indførtes som Betingelse for Dommervirksomhed, var næsten alle Dommerne i Herreder og Birker ustuderede, enten de kaldtes Herredsfogder, Birkefogder eller Tingfogder. Tingfogden var vist egentlig ikke Dommer, om han end til Tider forestod Tinget i Birkefogdens Forfald; hans Bestilling synes at have været at holde over Tingets Værdighed og Fred samt at sørge for, at de fældede Domme blev udførte. — Ved kongelig Bevilling af ²⁵/₁₁ 1684 erholdt Gehejmersaad Knud Thott Birkeret for alt det Gods, som forhen havde ligget under Gavnø, og som han havde samlet. Birkets Omraade udvidedes ⁷/₁ 1747 til at omfatte det af Kong Frederik den 5. til Grev Thott den ²¹/₁₂ 1746 skænkede Jordegods.

Den første Birkedommer efter 1684 var

1) Hans Christensen, fra 1684 til sin Død i Oktober 1695; han havde kgl. Bestalling: „Ko. Ma. Birkefoged“, skrives han.

Indtil den nye Birkedommers eller Birkefogeds Ankomst betjentes Retten oftest af førnævnte Tingfoged Anders Jensen, Svinø; men ogsaa Bondefoged Peder Nielsen, Vejle, betjente enkelte Gange Retten i denne Tid foruden fl. a.

2) Mathias Pedersen Hytter (1696—1752) betjente 1. Gang Gavnø Birke-
ting $^{20}/_2$ 1696; hans kgl. Bestallingsbrev af $^{14}/_{10}$ 1695 blev læst paa Birketinget $^{28}/_5$ 1696. Hytters Hustru hed Maren Lauridsdatter Frost; hun blev kort efter deres Ankomst, Vorfruedag ($^{22}/_3$ 1696), „overfalden med Tumult og Oprør i Vejle Kirke af Edle Michelsdatter i Bæsnæs, da hun vilde gaa ind i den hende af Kirke-
ejereren tildelte Stol“. Sagen endte dog ved Forlig i Retten $^{2}/_4$ s. A. dermed, at Edle Michelsdatter lover „at lade Birkefogdens Hustru nyde Fred i Kirken, saa hun kand søge Guds Huss uden nogen Mullenstering af hende“*). Birkefoged Hytter boede i Vejle By, sikkert Vest for Kirken, nu Huset, Jordebogs Nr. 18. Det bestod ved Gavnøs Fallit 1736 af 8 Fag Hus og en Lude (Udbygning), og var da Byens næstbedste Hus, vurderet til 28 Rdl. Efter en Virksomhed af over 56 Aar som Birkefoged paa Gavnø Gods døde Hytter og begravedes i Vejle Kirke $^{25}/_2$ 1752, 80 Aar gl. Skønt hans Løn af Herskabet kun var 20 Rdl. i Penge og fri Beboelse foruden hans „Dommerskæppe“, og skønt han havde 10 Børn, blev han en ret velhavende Mand. Auktionen efter ham i Vejle Tinghus, $^{6}/_5$ 1752, indbragte 96 Rdl. 5 Mk. $4^{1}/_2$ Sk., men Enken beholdt det meste, og efter hendes Død indbragte Auktionen over Restboet, den $^{2}/_3$ 1759, 140 Rdl. 5 Mk. $8^{1}/_2$ Sk., altså tilsammen 237 Rdl. 4 Mk. 13 Sk., og dog havde de mange Børn, som næsten alle blev voksne og gifte, sikkert faaet hver en Part af Boet til deres Udstyr. Af Børnene var den ældste, Hans, en vild Krabat, som „Korden“ sad løs i Skeden, hvorfor Faderen mere end en Gang maatte betale for hans Bedrifter**). Han blev senere Birkedommer i Jomfruens Egedes Birk, hvor han anklages af Provst Schousbo, Dalby, $^{13}/_4$ 1771 „for hans Drikfældighed, Ugudelighed og forskrækkelige Eder og Banden“); Martinus var Skytte paa Gavnø i en længere Aarrække; Jørgen var Skriver paa Gisselfeld; Knud var ansat paa Vemmetofte Godskontor som Skriver; Augustinus, født 1719, Stud. pr. 1741, blev Skoleholder i Hvalsø, 1743 Degn paa Sejers, hvor han døde $^{2}/_3$ 1775; Anna Helveg var gift med Mathias Madsen, Møller i Citadellet i Kjøbenhavn.

3) Laurids Finchenhof var Birkedommer ved Gavnø Birk fra $^{25}/_6$ 1752—67. Han boede i Lille Næstved og synes at have havt juridisk Eksamen.

4) Hans Peter Hald (1767—80) boede ligeledes i Lille Næstved. Tinghuset flyttedes 1771 til Huset Matr.-Nr. 13, nordligst i Vejle By, hvilket nu er nedrevet. Saavel i hans som Formandens Tid, da Birkedommeren ikke boede i Birket, beboedes Tinghuset af en Familie, som var fri for Afgift imod at holde Tingstuen ren og gaa Retten tilhaande paa anden Maade; 1771 hed Manden Niels Eriksen, 1787 Hans Pedersen, men 1812 flyttedes Tinget til Gavnø.

5) Bendix Hincheldey (1780—1808), By- og Herredsfoged i Næstved, var tillige Birkedommer ved Gavnø Birk. Efter en kort Konstitution af Prokurator

*) Strid om Stolesteder var meget almindelig, særlig mellem Kvinder, i de Tider.

**) Gavnø Tingbog $^{10}/_{11}$ 1741 omtaler et Slagsmaal mellem ham og nogle Bønderkarle fra Aaderup, hvoraf han saarede den ene slømt med sin Hirschfænger.

Niels Knudsen, Branddirektør over Præste Amt og Forpagter af Vejlgården, blev

6) Morten Smith Schønheyder (1809—30) — virkelig Justitsraad, By- og Herredsfoged i Næstved — Birkedommer ved Gavnø Birk; han døde 1830 som „virkelig“ Etatsraad.

7) Jens Lütken (1831—45), Exam. juris, fh. Godsforvalter paa Gavnø, var dernæst Birkedommer i Gavnø Birk; han boede paa Vejlgården, som han havde i Brug mod en Afgift af 25 Tdr. Rug. En Mindetavle over ham er indmuret i Kirkens Sakristis Ydervæg, hvor op til han ligger begravet.

Efter hans Død henlagdes Birket under Vordingborg Jurisdiktion; dog holdtes Tinget endnu i Tingstuen paa Gavnø hver 14. Dag, indtil Borgmester Oxenbølls Død 1866, og hermed forsvinder den sidste Rest af den Birkerettighed, som i over 450 Aar var knyttet til Gavnø.

LIDT OM LIVET I MENIGHEDERNE

I DE 2 FØRSTE AARHUNDREDER EFTER REFORMATIONEN.

Ved Gennemlæsningen af en Mængde gamle Landemodsakter i det kgl. Bibliotek i Kjøbenhavn forefandt vi en stor Del Oplysninger om kirkelige og gejstlige Forhold, som ikke kunde finde fuld Anvendelse i den følgende Præste- og Degnehistorie, til hvis Belysning de egentlig var samlede; men da de i mange Henseender gav en klar, om end kortfattet Fremstilling af Menighedslivet i nævnte Tidsrum, har vi foreget dem med Oplysninger andet Steds fra, og hid sætter dem her som en Indledning til Præste- og Degnehistorien. — Vi vil nu herigennem søge at fremstille Livet, særlig i Menighederne paa Landet, ved i al Korthed at skildre Tidens Levevis og Sæder, samt sluttelig omtale Gudstjenestens Ordning og hvad der ellers kan tjene til Belysning af dette Emne.

Angaaende *Præsternes Bolig*, da fordrer Landemodforhandlingerne i Roskilde allerede 1540, „at Præstegaarden skal være saa god som den bedste Gaard i Byen“. Det blev herefter næppe nogen særlig god Bolig, Præsterne fik, mindst efter vor Tids Fordringer; thi i Midten af det 16. Aarhundrede fandtes de fleste Steder paa Landet hverken Skorsten eller Kakkellovne. Bul- eller Bjælkehuse var vel for det meste afløst af Huse, opført af Bindingsværk med klinede Vægge; men endnu var *Arnen* for det meste paa en Gang baade Ildsted og Kakkellov, ligesom der heller ikke i alle Værelserne fandtes Loft. Enkelte Steder fandtes de saakaldte *Ildhuse*, hvor der var anbragt en Slags overbygget Arne af Ler eller Sten, omgivet af Lerpotter, de saakaldte Kakler, deraf senere Navnet Kakkellovne. Jærnovne kom først i Brug i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, og det kun paa Slotte og Herregaarde, medens de først i Aarhundredets Midte fandt Indgang i Borgernes Huse. Samtidig hermed kom Skorstene i Brug, dog først i Bønderhuse fra Slutningen af Aarhundredet. Vinduerne var i det 16. Aarhundrede faa og smaa, og Ruderne af Horn eller Blærehinde, da Glasset endnu ikke anvendtes som Ruder undtagen i de velhavendes Huse; men disse var da ogsaa

tidt meget smukke og af forskelligfarvet Glas. Udhuse havde man som Regel kun til Kvæget, da Kornet endnu i det 16. Aarhundrede almindelig tærskedes under aaben Himmel. Landsbypræsternes Boliger har vel næppe været synderlig bedre end Bøndernes — om de overhovedet havde Bolig i deres Menighed; thi mange Sognepræster havde ingen Præstegaard i Sognet, men boede udenfor deres Sogn, som Hr. Lago i Gjemming-Lem (senere til Saesere), der boede udenfor Østerport ved Randers, da han var Sognepræst i Gjemming. Landemodet i Roskilde 1567 fordrer, at alle Kirke- og Skoletjenere i Byerne skulle have en bekvem Bolig i deres By og Sogn, „og hvis Kirkeværgen var Skyld i denne Forsømmelse, skulde det indberettes til Lensmanden, at der kunde raades Bod derpaa“. Stod det saadan til i Købstæderne, maa man antage, at Forholdene var værre paa Landet. Endnu i Kristian den 4.s Tid boede mange Præster udenfor deres Sogn, hvorfor han strængt paabød flere Gange, sidst $\frac{1}{10}$, 1618, at enhver Præst skulde bo i sin Menighed for bedre at kunne betjene den. I det 16. Aarhundredes Slutning byggedes og ombyggedes da ogsaa mange Præstegaarde paa Landet, særlig hvor Adelen havde Kaldsretten til Præsten, og der er vel ikke Tvivl om, at disse Præstegaarde som Regel var langt bedre end Bøndergaardene og altid renligere end Bondens Bolig.

Medens *Klædedragten* for *Bondens* Vedkommende var en ufarvet Vadmelskofte med Hætte eller Kabuds af samme Stof, — deraf Benævnelsen „den graa Bonde“, — eller ogsaa af garvet Faare- eller Kalveskind, var *Præsternes* som Regel betydelig bedre, men der høres dog ogsaa om, at fattige Præster næsten ikke havde anden Dragt end Præstekjolen. Senere blev det helt anderledes for disses Vedkommende; der spores nemlig gennem Landemodesakterne, at Prætestanden fik Hang til Luksus og vilde efterabe Adelen i Klædedragt — bære „Hofdragt“. Allerede Biskop Plade indskærper paa Roskilde Landemode 1559: „Præsterne skulle bære sømmelige og side 3: lange Klæder; og ved den voksende Velstand i Aarhundredets Slutning tog Luksus i Klædedragten stærkt til. Præstekonerne bar Kjoler af Kamelot, Damaskes Pelse, Silkekraver eller høje Kraver, Præsterne høje Hatte, store Kraver med dobbelte „Kruser“, vide Bukser og store Knive paa Siderne; somme havde store Kraver, der stod om Halsen som en Krone, havde Vingsko med Knapper, medens andre løb om med „Fyrrør“ (Bøsser) og holdt Jagthunde ligesom den jagtlystne Adel. Roskilde Landemode indskærper allerede 1559: „Præsterne skulle holde sig præstlig, foruden „Fyrrør“ med en ærlig Klædesæd og anden ærlig Skik“; men Formaningen hjalp ikke, Præsterne vilde gaa klædt som Junkere. Den rige Sognepræst Christoffer Jørgensen i Halsted paa Lolland (død 1616) skal have naaet videst i denne Retning, og gav nok Anledning til Forbudet ved Odense Landemode 1577: „Al Hofdragt blandt Præsterne forbydes under en Mulkt af 4 Rdl.s Bøde til nærmeste Latinskole“.

Degnernes Klædedragt fastslaas paa Roskilde Landemode 1560 saaledes: „Degnene skulle bære side (lange) Klæder og ikke bruge Kappe eller Hat uden paa Rejser; men i Kirkerne skulle de møde med sømmelige Rochelin (Bladkraver), naar de skulle sjunge“. Om *Løbedegnernes* Klædedragt foreskriver Odense Landemode 1588: „De skulle gaa klædt i en Kappe, der naaede dem nedenfor Knæene, og hvis Slag om Halsen ikke maa være mere end 3—4 Fingre bredt, saa og en Trøje med smalle Ærmer, hvis Flige mindst skulle gaa dem midt paa Laarene, en Kabuds, som passede vel til Hovedet, og et Par Benklæder, hvori der ikke maatte være mere end i Alen engelsk Klæde“. 1574 befaler Roskilde Landemode:

„Præsterne skulle i Stedet for de høje Kraver bære Blåkraver, og mærkeligt nok, „Messe Særker“ skulle aflægges og i Stedet bruges en kort, hvid Kappe, Rocheleure. Ogsaa Degnene forbødes at løbe om med „Fyhrer“ og at holde Jagthunde, „dog maatte de paa Rejser nok have et Knebelspyd i deres Vogn“ (Roskilde Landemode 1572). Endnu 1697 befales det Degnene at møde i sømmelige sorte Klæder ved Begravelser. — At omtale Adelen luksuriøse Dragt, bl. a. Hattebaand, smykket med Ædelstene, til indtil 800 Rdl.s Værdi, samt Adelsfruernes og deres Døtters Guldprydelser, vilde fordrer større Plads, end her kan ofres.

Hvilke *Befordringsmidler* Præstestanden brugte, og hvor fine disse har været, omtales ikke, saa vidt os bekendt, i Landemodesakterne; snarest har de vel været som den velhavende Borgers eller den ringere Adels, ofte vel ikke stort bedre end Bondens for de fattige Landsbypræsters Vedkommende. I det 17. Aarhundrede brugtes ofte en *Kariol* til Sognerejser, en Slags Gig, saadan vel som dens Navn i Norge.

Bøndernes *Befordringsmidler* beskrives af Cornelius Hamsfort, Læge og Apoteker i Odense (født 1546, død 1629), saaledes: „Naar Bonden gik ud, havde han en Prygl eller Kølle i Haanden, det eneste ham tilladte Vaaben, hvorfor han ogsaa kaldtes en *Stavkarl*, og hvoraf Ordet Stakkel skal være afledt; *kørte* han ud, havde han en Vogn med Hauger eller Tremmer og med mindst 2, ofte med 4 ubeslagne Hjul, eller ogsaa kun en Kærre. Seletøjet var af flettet Reb. *Red* han ud, var Hesten opsadlet med en Kløvsaddel af Træ, belagt med et Hynde eller et flettet Halmsæde; Tømmen var et Haartøjr“. Hvilken Kontrast til Adelen hængende Karne, forspændt med indtil 6 fyrige Heste med Seletøj, smykket med ægte Guld- og Sølvbeslag, som vejede indtil 400 Lod og derover.

Samme Cornelius Hamsfort beskriver Bondens *Levemaade* saaledes: „Grovbrød, Mælk, Flæsk, Byggørød og Kaal er deres Føde, Valle og Øl af Havremalt deres Drik“. Vi skal ikke udmale Forskellen mellem Bondens og Herremandens *Levemaade* med de mange Retter af tamt og vildt, saltet og røget Kødmeat, altid tillavet med stærke Krydderier, for at der kunde drikkes desto rundeligere af Em-singer, Pryssinger og Hamborgerøl, hvilket i Frederik den 2.s Tid afløstes af Vin, som man drak af store mægtige Vinboller eller pæglemaalte Krus — og drak „til Pæls“ under Latter og Væddemaal, indtil de fleste af Deltagerne laa under Bordet, hvilket Stadium af en Rus i Eske Brochs Dagbøger af 1622—24 betegnes med et firdobbelt Kors; vi vil kun fastslaa, at Præstestanden gjorde sig Umage for ogsaa i denne Retning at efterligne Adelen saa meget som deres Kaar tillod. Især gik det overdaadigt til ved *Gejstlighedens Kalentgilder*, og var disse ikke altid saa flotte, som da den Baarse Herredsprovst, Christiernus Nicolaii, Everdrup, i Sommeren 1598 holdt Kalente for Herredets 11 Præster og Degne med deres Hustruer, og hvor der serveredes med mindst 5 Retter kraftig Mad foruden Kager, samt Vin og Rostockerøl i Mængde, saa var der vel andre Kalenter, hvor Overdaadigheden i Mad og Drikke endnu var større, og hvor det gik endnu vildere til, saa at mangan Præst og Degn tilsatte Livet paa Hjemvejen formedelst Køresvendens Fuldskab, skønt denne ikke maatte gives andet end „Danskøl“. Allerede 1554 indskærper Roskilde Landemode: „Kalente maa ikke holdes mere end én Dag, og Præsterne med Degne, Hustruer og Svende skulle være over Markeskæl inden Sol staar op“. 1567 byder samme Landemode: „Kalent skal holdes med Maehold uden Spille-mænd, Drukkenskab, Bulder, Banden, Sværgen, Smerken og Pucken“. Endnu

1603 og 07 ivres mod de overdaadige Kalentgilder, og det forbydes at give mere end 4 Retter Mad og at skænke Kuskene andet end „Danskøl“. Endelig forbød Regeringen $\frac{1}{5}$ 1618 Kalentgilderne, men det varede ikke længe, før de atter blomstrede frem paany.

At Præsterne gerne vilde have Herremænd og andre ansete Mænd med til deres Kalentgilder fremgaar af Roskilde Landemodes Forhandlinge 1579: „Der skal ingen Herremænd, Herredsfoged, Borger eller Bonde være eller kaldes Kalentbroder“, o: de maa ikke komme med hertil; og det vilde heller næppe have fremmet Orden og Ædruelighed, da det om muligt gik endnu vildere til ved Adelenes Gilder og Fester i de Tider.

Borger og Bonde fulgte Eksemplet saa godt de formaaede, og 1567 indskærper Roskilde Landemode: „Ingen maa bede mere end 5 Faddere til deres Børns Daab; er det et Drengbarn, 3 Mænd og 2 Kvinder, er det et Pigebarn, 3 Kvinder og 2 Mænd, og der maa ikke sættes mere end 3 Retter Mad og „Danskøl“ for Gæsterne“. „Hvo, som derimod gør, straffes af Øvrigheden“.

Som det alt fremgaar af ovenstaaende var Sæderne gennemgaaende raa i alle Stænder. Landemoderne søger at raade Bod herpaa ved at formane Præsterne som Sædernes Vogtere til at foregaa andre med et godt Eksempel. 1567 (Roskilde Landemode) befales: „Provsterne skal udi Landemodet bære Vidnesbyrd om deres Præsters Lærdom, Levnet og Vilkaar, at de, som skyldige er, maa straffes, saa og de, som findes udi Drukkenskab, Øltapperi, Dans, Hug, Stik, blodige Eder, item om de syge forsømmes, samt om Præsternes Tyranni mod deres Hustruer og Familie og Overdaadighed i Klædedragt“. At baade Præster og Degne holdt Ølsalg eller Kro, fremgaar af Roskilde Landemodesakter baade 1567 og 82: „Der skal ikke finde Ølsalg eller Drik udi nogen Præstegaard, Degnegaard eller Bondegaard, mens Gudstjenesten sker, som Bispnen klager over er sket“; men efter Gudstjenesten? — ja, saa var sikkert mangan Præste- og Degnegaard et Drankerhus. 1580 læses paa Roskilde Landemode Frederik den 2.s Brev af $\frac{2}{16}$ 1579 „om Præsternes og Provsternes Drukkenskab, Hoeri og anden Usikkerlighed“.

Om Drukkenskaben er her talt nok; for Hoeri blev mangan en Præst og Degn afsat fra sit Embede i de Tider, foruden Præsten Hr. Rasmus i Asminderød 1566 og Hr. Samuel Mogensen i Snese 1621. Angaaende Præsternes anden Usikkerlighed, hvortil vel maa regnes deres letfærdige Omgang, deres Hang til Troldom og Besværgelser, kan anføres Roskilde Landemodes Forhandlinge 1568: „Præsterne maa ikke være Køgemestre; men kom de til Bryllup, skulde de forføje sig (hjem) derfra Kl. 9 (Aften) og ikke løbe og danse efter Trommer, ikke røre skikkelige Fruentimmers Slør eller blotte deres ærværdige Hoveder“.

„For Troldom og Guds Ords Vanbrug“, som han i lang Tid havde brugt, afsattes 1573 Hr. Jacob i Hjørunde, Ljunge Herred, og Præsten Hans Jacobsen i Oure paa Fyen maatte „vilkaare“ sig, o: afstaa sit Embede, fordi han paa Tinge maatte vedgaa, at han havde døbt 3 Voksborn til Birkefogden Jørgen Ibsen dersteds for at bruge dem til Hekseri og Troldom, hvorfor Birkefogden blev brændt paa Tinge*) (se Sd. 61). Ogsaa Degnene gav sig af med Troldomskunster; saaledes oplyser

*) Voksborn blev i den katolske Tid ophængte ved de undergørende Helgenbilleder af dem, som ved disse var helbrede. De blev efter Reformationen brændte tilligemed Helgenbillederne, men Troen saavel paa Helgenbilledernes som Voksbornenes undergørende Kraft til at helbrede Sygdomme og virke overnaturlige Ting holdt sig endnu ind i det 17. Aarhundrede.

Roskilde Landemode, at 1564 blev Jens Degn i Birkerød brændt for Troldom, medens Degnen, Hr. Michel i Rørup, Vends Herred paa Fyen, blev bandsat for sine magiske Besværgelser.

Naar de dannede eller højere Stænder levede saaledes, kan man forstaa, at Bondestanden ikke var bedre; ogsaa her blomstrede Drukkenskab, Raahed, Vold, Mord og Utugt, og vel endnu mere aabenlyst, hvilke Laster Biskop Plade i strænge Ord tugter ved sine Visitatser i Menighederne, og hvorom hans interessante Visitatsbog af 1553 paa saa mange Steder bærer Vidnesbyrd, især i Stykket om Børnenes Opdragelse og Undervisning, hvor han kalder saadanne: Galgebørn, Stejlebørn, Hjulebørn og Sværdebørn, „som Forældrene faa Skam og Skade for inden de dø af Verden“). For Ægteskabsbrud, Hoer og Afholdelse fra Alterens Sakramente var Kirkens Straf Bandsættelse, senere offentlig Skriftemaal og Excommunication af Menigheden.

Bandsættelse og offentlig Skriftemaal søgte de Vedkommende ofte at unddrage sig ved at flygte bort fra Sogn og Egn, og mange er de Efterlysninger ved Landemoderne Landet over, hvor Sognepræsterne lyse efter saadanne Flygtninge, som forgæves har været efterlyste til Herreds- og Landsting. Landemoderne indskærper derfor ogsaa Præsterne at være forsigtige med Stiftelse af Ægteskaber. Saaledes indskærpes paa Roskilde Landemode 1554: „Ingen Præst maa give nogen i Ægteskab, besønderligen løse, o: tilrejsende, ukendte Folk, uden at det tilforn er lyst og forkyndt af Prædikestolen“, ligesom her samtidigt advares mod *lønligt* Ægteskab, med Slægt og Venners Samtykke, o: der skal gaa Tillysning fra Prædikestolen forud. Mærkeligt nok afløstes Tillysningens Offentlighed snart af Trolovelsen, som holdt sig til det 18. Aarhundredes Slutning. Ligeledes ivres ved Roskilde Landemode 1576 mod den Uskik, som senere blev almindelig, at Præsteværkerne skulde giftes med Eftermanden: „Sogne“ o: Sognekald, maa ikke gaa i Arv med Præstekvinder“; en Ordning, som tidt affødte et forargeligt Liv i mangt et Præstehjem. Straffen for uægte Fødsler var Bandsættelse, senere aabenbar Skriftemaal: „Kvinder, som avle og føde Børn uden Ægteskab i Boleri og Hemmelighed, skal staa aabenbar Skrifte, naar de gaar i Kirke efter deres Foster“ (Roskilde Landemode 1560). Denne Straf gav Anledning til mange Barnefødsler i Dølgemaal og Barnemord, især naar Præsten holdt stræng Kirketugt, ligesom ogsaa til Mened, idet den udlagde Barnefader svor sig fri derfor ved Lovens Ed.

Med Drukkenskab fulgte *Raahed*, som var fremherskende i alle Stænder. Kun et Par Eksempler i denne Henseender: En Bonde i Baarse dømtes 1669 af Provsten for Baarse Herred, Hr. Magister Schrøder i Snesere, til at staa aabenbar Skrifte, fordi han ved et Barselgilde dersteds havde svaret Præsten, Hr. Niels Pedersen, Baarse, da denne formanede Bonden til at opføre sig sømmeligt: „at han gav Præsten Døden og Djævelen“, og truet med at blive forklaget for Provst og Bisp, raabte Bonden: „han sk . . . i Provst og Bisp“. Sagen kom for Landemodet ved Ridefogden paa Vordingborg Slot, Hr. Laurids Michelsen, som havde indstevnet Provsten til at svare for Dommen; men her „blev Provstens Dom ved Magt kendt, eftersom den befandtes at være funderet paa Ordinantsen og Recessen“, og „saafremt Bonden ikke inden 2 Maaneder kunde afsvække Beskyldningen lovlig og paa vedbørlige Steder og ikke vilde indstille sig til Absolution, da skulde Præsten fare fort med Excommunication“.

Foran er omtalt det raa Overfald af Ridefogden paa Totterupholm, Sgr. Peder Hansen, paa Provst Baggers Hustru i Fakse 1708; men hvad skal man

dømme om Præsten i Snesere, Hr. Peder Bum, som vrængede ad sin Provst, Magister Peder Pedersen Hee i Vordingborg, da denne visiterede og overhørte Ungdommen i Snesere 1616, og bagefter forsøgte at prygle Provsten. Dette har dog vel næppe ret mange Sidestykker i Raahed blandt den danske Præstestand.

PRÆSTERS OG DEGNES ANSÆTTELSE I DERES EMBEDE OG EMBEDSGERNING.

Ved Reformationstiden havde Almuen ved sine 7 bedste Mænd mange Steder selv Kaldsretten til deres Sognepræst; andre Steder tilhørte denne Herremanden, og hvor Kongen ejede Kirken, kaldedes Præst og Degn af den af Kongen ansatte Lensmand, der ogsaa havde Ret til at besætte Præste- og Degneembedet i Sogne, hvor Menigheden ikke ved sine „7 Vise“ havde opfyldt denne Ret og Pligt inden 6 Uger efter Embedets Ledighed; men altid blev Kaldsbrevet udstedt af Lensmanden i vedkommende Len, senere erhvervedes det for Præsternes Vedkommende i det danske Kancelli, og for Degnenes Vedkommende hos Stiftets Bisp.

Da Bønderne mange Steder havde Kaldsret til deres Præst, søgte manges ung Student at trænge sig ind i et ledigt Embede; men for at forhindre dette, bestemte Landemoderne: „Ingen Provst maa tilstede nogen Præst eller Student at gaa i Prædikestolen, naar nogen Præst er afdød, uden de havde Bispens Forskrivelse og Samtykke“ (Roskilde 1559). Ligeledes bestemtes sammesteds 1559: „Ingen Sognepræst maa tilstede, at nogen gik i Prædikestolen for ham uden Provstens Tilladelse“, 3: Hjelpepræster eller Kapellaner skal godkendes af Provsten.

Degnene skulde først overhøres af Provsten, om de kunde Grammatiken (Latin) og Katekismen, samt om de forstod at undervise Bønderbørn deri; dernæst skulde de samtykkes af Præsten og Sognemændene, og naar de saa havde aflagt Ed for Lensmanden, fik de deres Kaldsbrev af ham; senere blev de kaldede af og maatte aflægge Ed for Biskoppen.

Hvorvidt der i den katolske Tid har været Sognedegne saa godt som overalt, som nogle mene, er ikke til at bevise, men synes at fremgaa af Kristian den 3.s Kirkeordinants af 1537, hvor det hedder: „Saa skal Sognedegne undervise det unge Bondefolk udi Børnelærdommen og Katekisme en Sinde (Gang) om Ugen, udi Sted og Stund, som Sognepræsten dennem foreskriver“. At der flere Steder var Sognedegne er muligt, men iøvrigt kan Ordinantsens Ord bedst forstaaes som en fremtidig ønsket Ordning og ikke som en alt bestaaende. Indtil ²⁴, 1574, da Frederik den 2.s Befaling om Oprettelse af Sædedegne med fast Bopæl i Sogne, som laa 2 Mil fra nærmeste Latinskole, var deres Tjeneste bleven besørget ved *Løbedegne* eller *Disciple* fra nærmeste Latinskole, medens andre mene, at disse først fremkom ifølge Kongebudet af 1568, hvor der befaledes, at de Sogne, som laa 2 Mil fra nærmeste Latinskole, skulde, naar de daværende Degne døde, hjemfalde til Købstædernes Latinskole for at støtte disses Oprettelse og senere Virksomhed. Latinskolen var jo Datidens Bærer af Oplysningen, og skulde efter Ordinantsen oprettes i hver Købstad, saa det gjaldt om at finde Indtægter til dem,

og det var i Overensstemmelse med Tidens Aand at tage dem fra de katolske Institutioner, i dette Tilfælde fra de gamle Degneembeder fra den katolske Tid. Imidlertid nævnes der Løbedegne længe før 1568, saaledes omtales de oftere i Biskop Plades Visitatsbog af 1553 som en bestaaende Institution, og paa Landemoderne i Roskilde 1560 og 67 omtales den Mængde *Løbedegne* og *Løbeklerke*, „som fare om med Bedrageri, Troldom, Sværdbreve og anden Skalkhed“, at de skal gribes og forsendes til Kongens Lensmand, hvilken Bestilling Landemodet i Roskilde 1570 paalægger Sognefogderne. Disse Løbedegne vilde nemlig nødig tilbage til Latinskolens Tvang og Arbejde, naar de havde besørget Sungen om Søndagen og Læsningen med Bønderbørnene, eller naar de ellers sendtes ud paa Landet i Ugens Løb for at besørge Sungen ved Bryllupper eller Begravelser, hvilke Forretninger dog som Regel henlagdes til om Søndagen, for at de unges Studeringer ikke skulde lide noget Afbræk.

Degnenes Embedsgering var som anført først og fremmest at undervise Ungdommen i deres Kristendomskundskab samt at forestaa Sungen i Kirken. Der skulde som Regel kun synges danske Viser og Sange undtagen paa Jule-, Paaske- og Pintsedag, „og da maatte Menigheden ej derfor give dem Bøgepenge“¹⁰⁾. Biskop Plade anbefaler som særlig gode og smukke Salmer: Aleneste Gud udi Himmerig; Nu bede vi den Helligaand; Nu er os Gud miskundelig; Vi tro allesammen paa een Gud og Af Dybsens Nød o Gud til dig, „hvilke Salmer en kristen Almue bør lægge sig efter at sjunge“. Angaaende Sang paa Latin eller efter „Kor-Noder“ bestemmer Odense Landemode 1550: „Degnene skulde til Brudevielse og Søndagsmesse paa Landsbyerne sjunge Latin, paa det man kunde faa lærde Degne i Fremtiden“. Foruden de 3 store Højtidsdage skulde Degnene, i det mindste paa Fyen, de 3 aarlige Bededage, som holdtes Fredagen efter Trefoldighedsfest og de 2 følgende Fredage, synges „Alleluja“ paa Latin, „at ikke Lægfolk skulde tilegne sig deres Embede“ (Odense 1562)¹¹⁾, „og til enhver Tid skulde de vogte sig for „Klinkenoder“ og synges efter Gradualen o: Bogen med Messesangene“. — Saa skulde Degnene ogsaa besørge Klokkeringningen, hvad ellers Kirkeværgen eller Substituten maatte gøre for Løbedegnene (Roskilde 1560); de skulde holde Kirkerne rene og „maje“ dem (Odense 1585), hvilket Biskop Plade helst vil have de sjællandske Kvinder og Møer skulde gøre¹²⁾. Endelig skulde Degnene besørge Lensmandens, Bispens og Provstens Breve, hvis de ikke vilde miste deres Embede (Roskilde 1561).

Præsternes Embedsgering efter Reformationen var først og fremmest Ordets Forkyndelse eller *Prædiken* i Kirken. De skulde med Flid og Alvor forkynde Ordet og ikke som i Pavekirkens Tid bruge Skemt, Spøg og Fabler i Prædikenen. Evangeliet maatte prædikes $\frac{1}{2}$ Time, og i det følgende Kvarter skulde Luthers Katekisme forklares; men mange Præster fandt den tilmaalte Tid til Prædiken for kort og prædikede meget længere, saa Menigheden faldt i Søvn, hvorfor Kristian den 4. befalede, at Degnen eller en anden Mand skulde gaa om i Kirken med en lang Stang og dermed slaa de sovende paa Hovedet, saa de vækkedes. Den Skik, som havde raadet i den katolske Tid, at føre Mad og Drikkevarer ind i Kirken og holde Maaltid, blev nu strængt forbudt. Alle, baade Adel, Borgere og Bønder, formanet alvorlig til flittig at søge Kirken; og Adelen, som i den katolske Tid holdt Huskapellaner, maatte ikke blive hjemme, for at de ikke skulde komme i Mistanke hos Almuen for, at de holdt papistiske Andagtsøvelser eller Munkemesser hjemme — „som kun den ugudelige Adel gør, Gud til Spot, deres Konge og Herre

og alle Kristne til Trods, indtil Gud besøger dem med Vrede, Straf og Pine¹³). „Svinglerne, o: Portene, skulle lukkes under Gudstjenesten, som de gør udi den søde By Ribe; der kan ingen Vogne komme ind i Byen paa de Dage uden Nød tvinger dem dertil“¹⁴). Det var imidlertid ikke let for gamle katolsk-troende straks at aflægge Pavetroen, og trods Biskop Plades og mange andre lutherske Prædikanters Ivren herimod, holdt mange katolske Skikke og Messer sig endnu i det 16. Aarhundredes Slutning. Saaledes holdtes paa mange Herregaarde den saakaldte *Kristi Messe*, hver Julenat mellem 12—4 Morgen, skønt denne var forbudt paa Odense Landemøde 1579. Ligeledes holdtes rundt om i Landet *Korsmesse* eller *Korsebør*; ja Roskilde Landemøde tillader den endnu 1581 med de Ord: „Ingen Bonde skal nødes til at gøre noget stort Gæstebud mod sin Villie, men det tillades ellers Bønderne at bære deres Mad sammen uden nogen (forvoldes) stor Skade og da dele den med Præst, Degn og de fattige“. Den kaldtes derfor ogsaa (1553) „de fattige Folks Dag“, fordi den skulde være de fattige til gode og Gavn, og var da nylig kommen frem, men var ellers en Skik fra den katolske Tid, da Præsten i Spidsen for Sognefolket løb omkring Ager og Eng med et Kors og en Fane — „en Fastelavnslæg, Gud til Spot og denne Kirke til Spe“¹⁵).

Derimod forbødes 1566 (Roskilde Landemøde) *Indvielsen af Mad Paaske-aften*. Denne bestod deri, „at Præsten læste en Benedikte (Velsignelse) og sønderlig Bøn derover, og saa mente Bonden al sin Mad (Rug, Byg og Havre) benediktet ved denne Læsnings Kraft“. Samtidig forbødes Indvielsen af Saasæden om Foraaret, der bestod deri, at Præsten efter at have velsignet Bøndernes sammenbragte Saasæd selv saae nogle Haandfulde der af, saa ventede Bonden en rigelig Høst det Aar. Troen paa *det hellige Blods Løsen* i Bistrup og Egnen omkring Roskilde forbødes strængt (Roskilde 1568), ligesom ogsaa at gøre *Pilegrimsrejser* inden- eller udenlands: „Det er opfundet af Djævelen og Helvedes Munke“, siger Biskop Plade; men trods de strængeste Forbud stod dog Kærup i Jylland, Kippinge paa Falster og St. Sørenis Kilde og Kirke i Holmstrup ved Holbæk i højt Ry som hellige Vålfartssteder, hvor man kunde hente Helbredelse for alle Slags Sygdomme og sine Synders Forladelse; ja selv Kirstine Munk, Kristian den 4.s Gemalinde, skal 1636 have gjort Valfart til Kippinge Kirke paa Falster: „gjorde Knæfald i Stolen og læste, gjorde Reverents for Alteret og lagde nogle Stykker Guld i Alterbøgen, saa og i Blokken osv.“¹⁶). Endog Kristian den 5. med Dronningen, Kronprinsen o. m. fl. gjorde en Rejse til den derværende Kilde 1692, som endnu i Slutningen af det 18. Aarhundrede besøgte af mange for at faa Helbredelse for deres Sygdomme, ligesom ogsaa Houby og Mogenstrup Kilder i Sydsjælland og St. Helene Kilde i Nordsjælland besøgte i samme Ærinde hver St. Hans Nat til ind i det 19. Aarhundrede.

Angaaende *Gudstjenestens Ordning* paa evangelisk Vis giver Biskop Plades Visitatsbog Anvisning. Saaledes skriver han (Sd. 37): „Saa snart I komme ind i Eders Kirke, skulle I knæle ned i Eders Stole og bede *Fadervor*, men I skal ikke bede til Guds Moder, Jomfru Marie, sigende: „Hil Marie!“, thi vi er ikke Engelen Gabriel, og hun er død“. „*Psalterbaand, Rosenkrandse og Himmeltrappe* er Pavens Paabud, ikke Guds Ords“ (Sammesteds Sd. 38). Angaaende *Psalterbaand og Himmeltrappe* taler han (Sd. 39) saaledes: „Man vidste intet at sige af saadant Skarn og Bedrageri for halvandet Hundrede Aar siden (ca. Aar 1400), da nogle sorte Munke fandt paa at stifte et Alter i deres Klosterkirke for deres Gerrigheds

Skyld; det kaldte de Rosenkrandsalter, og en sort Munk ved Navn Alanus skrev en Skarns Bog derom; og de lod male en Tavle om den løgnagtige Skærtsilds Pine, hvor der laa nogle Sjæle og rakte et Psalterbaand op, og en Hob Engle fløj der ovenover og tog dem af Sjælene og førte dem op til Jomfru Marie, og hun førte dem til Jesus, og han førte dem til Gud Fader. Saa trappede de om med hverandre“. „Den rette Himmeltrappe er, at Du bekender dig at være en arm Synder, Morgen og Aften, og flyer til vor Herre Jesus i din Tro og Bøn“ etc.

Foruden Prædikenen til Højmesse, hvorom er talt foran, beholdtes *Otte-sangen* eller *Froprædiken*, der især indskærpes holdt paa de 3 store Højtidsdage (Roskilde Landemode 1560); ligeledes *Aftensangen*, den katolske Vesper, om hvilken Landemodet i Roskilde 1582 bestemmer: „Aftensang maa ej forsømmes for Barsel eller andet Gæstebud“.

Sakramenternes Forvaltning indskærpes det Præsterne skulle foregaa med Alvor og Sømmelighed, og de skal vaage over Menighedens rette Brug deraf.

Angaaende *Daaben* bestemmer Roskilde Landemode 1567: „Præsterne skulle tilholde Menigheden at holde deres Børn til Kristendom, 0: døbes, inden de blive 14 Dage gamle. For uægte Fødsler var Straffen aabenbar Skrifte, som ogsaa anvendtes som Straf for Drukkenskab, Foragt for Alterens Sakramente, for græsselig Banden og Besværgelse. Det aabenbare Skriftemaal holdt sig i Kirken til 1771, da det afskaffedes af Struense, og anvendtes vel mest i den danske Kirke i den pietistiske Tid fra Aar 1700 til ind i 1760erne. Biskop Plade giver Regler for Daabens Udførelse saaledes: „Naar et Barn døbes, skal alle staa op, og naar Jesu Navn nævnes, skulle alle knæle, 0: bøje Knæ. Faddernes Pligter mod Barnet indskærper Biskoppen med disse Ord: „I, som staa Fadder til Barnet, skulde tænke til at holde Gud det, som I love og tilsige nede ved Fonten: 1) at I ville bære Vidnesbyrd om dette Barns Daab og Kristendom, 2) siden at I ville have Opsyn med dette Barn, som I holde til Daaben, at det skal lære sin Børnelærdom flittigen og vel, indtil det bliver saa stort, at det kan følge hid til Sognepræsten og af ham overhøres og stadfæstes til at gaa til Sakramentet, 0: Alterens Sakrament; hvilket vi kalde den rette *Firmelse*, *Konfirmats* eller Stadfæstelse udi Troen og Børnelærdommen“. „Saalænge har en Gudmoder og Gudfader Forpligtelse til at have Tilsyn med samme Barn; derfor kaldes I Gudmoder og Gudfader, at I skal staa det Barn for i Guds Sted“¹⁷). Fadderskab skal ikke forhindre Ægteskab, som Katolikerne lærte.

Angaaende *Altergang* med forudgaaende *Skriftemaal* indskærpes: „Præsterne maa ikke fare omkring i *Dimmelugen*, den stille Uge, til hver By at skrifte Folket; thi naar han da har afskriftet i Byen, lægge alle Bymændene en Tønde Øl paa en Stol, og der slaas og hugges de, sværge og bande om denne *Hugge- eller Skrifte-tønde*“ (Roskilde 1564). Ligeledes 1573: „Efter denne Dag skal ingen Skriftemaal udi Dimmelugen ske udi Bøndernes Gaarde, ikke heller til andre Fester eller Højtider, men hvo, som skrifte vil, skal søge Kirken om Paaske, Pintse og Juleaften. Hvilken Præst derimod gør, mister sit Sogn“ (Roskilde Landemode). Biskop Plade opfordrer Menigheden til at gaa flittigt til Alters; hver Søn- og Helligdag bør der være Altergang og ikke som i Pavedømmets Tid kun i Paasken. Han mener endog, at smaa Børn paa 6—7 Aar, naar de kan deres Børnelærdom, maa gaa til Alters, og forsvarer sin Anskuelse med Marc. 10, 14: „Lader de smaa Børn komme til mig osv.“. Men førend de kan deres 10 Bud, Trosbekendelsen

og Fadervor, maa ingen gaa til Alters, hvor gammel han end er; heller ikke maa saadanne tilstedes af nogen Dommer at aflægge Ed i Retten¹⁾.

Ingen Præst maa aabenbare nogen, hvad der er betroet ham i det hemmelige Skriftemaal; „hans Tunge skal skæres af hans Hals, om han aabenbarer det for noget Menneske“ (Biskop Plades Visitatsbog).

Ingen maa afholde sig fra Altergang hele, halve eller Fjerdingaar, lige meget af hvilken Grund; „men de, som leve i aabenbare eller hemmelige Synder efter Ordinantsens Lydelse, dem skal 2 Gange om Aaret „afkyndes“ (forbydes), at de skulle *ikke* gaa til Sakramente“ — „og da ingen besynderligen ved Navn at bandsættes, men dem, som ikke rette sig derefter, maa Præsten bandsætte ved Navn (nævne deres Navne), hvis det behøves“ (Roskilde Landemode 1554). Biskop Plade tilføjer: „og afløse dem i Kirken, som sig ville rette og bedre“ (Sd. 140).

Bryllupper fandt som Regel Sted om Søndagen, i det mindste *Vielsen*: Festligheden varede almindelig 2 à 3 Dage. Denne, indskærper Biskop Plade (Sd. 141), maa ikke vare for mange Dage eller holdes med stor Overflødhed; „Huggetønde er aflagt, og Bryllupsfolket maa ikke æde og drikke i Kirken eller gøre et Dansehus af den; thi det hører og Djævelens Børn til, og sker til Guds store Bespottelse“. Biskoppen sigter her til den Skik, som herskede i Sjælland, 2. eller 3. Dagen — Mandag eller Tirsdag — efter Brylluppet, da Bryllupsgæsterne drog op i Kirken med Piber og Trommer, dansede, spiste og drak derinde — „det hører Djævelen af Helvede til, og er derfor aflagt til Landsting ved Kongens Sværd“ (Sd. 36—37). Biskoppen opfordrer ved ethvert Bryllup, Barsel og andet Gæstebud til at begynde Spisningen med et Fadervor og ikke løbe udi Mad som Svin og Køer — „met orloff sagt“ — hvad han da heller ikke tror, de gør. De maa nok skaale og drikke en Kande Øl med hverandre, „endog over Tørsten“, naar de ellers ikke slemme og demme eller fortale hverandre eller drage nogen anden Ugudelighed med løsagtige Noder (Fagter), Boleviser eller ugudelig Gildminde (Sang) og Helgenes Paakaldelse; der maa ikke synges andre Gildeminder i Gildhuse, end som der bruges i Sognekirken etc. (Sd. 35—36).

Om *Begravelser* bestemmer Odense Landemode 1550: „Degne og Bønder maa ikke jorde Lig, hvilket vilde blive Præsten til Forfang“. Om *Sjælægaver*, som Præsterne ofte søgte indvundne paa Dødslejet, skal tales senere under Præsternes Løn. Angaaende Gråvens Dybde bestemmer Roskilde Landemode 1554: „Gravene paa Kirkegaardene skulle graves dybere end hidtil, indtil en Mands Akselbeen, og naar Liget er nedlagt — hvilket synes at antyde, at der den Gang ej brugtes Ligkister — skal man træde Graven tæt til for ond Lugts Skyld“. Senere brugtes Ligkister af Eg, som saa sent forraadnede, at der ikke blev Plads til at begrave de døde, hvorfor det fra Slutningen af det 17. Aarhundrede befalede at begrave Ligene i Fyrrekiste, og i en lang Aarrække anmærkes stadig i Kirkebøgerne: „begravet i Fyhrkiste“, „kom i Fyhrkiste“ eller lignende Udtryk.

Til Præsternes Embedsgerning hørte ogsaa *Sygebesøg*, som de oftere indskærpes ikke at forsømme, saaledes ved Roskilde Landemode 1567; ligeledes indskærpes deres Medvirkning ved de fattiges Forsørgelse samt Tilsynet ved Degnenes Undervisning af Ungdommen, hvorom nedenfor.

„Til Gudstjenesten skulde ringes 3 Gange med *Kirkens Klokker*“ — de 3 Gange betegnede Treenigheden — „saa skal der og ringes *Morgen- og Aften-Fredklokke* i alle Sognekirker i den Sted, at der før er ringet „Marie Klokke“ (Roskilde

Landemøde 1559). Biskop Plade opfordrer Almuen til at bede *Fredbønnen* 3 Gange, naar det ringede Fredklokke. Fredbønnen lød saaledes: „O Herre giv os Fred i vore Dage, fordi der er ingen anden mere, som for os kunne stride, end Du selv, vor Gud, alene“. Han anbefaler Sognepræsten at lære deres Sognebørn den (Sd. 111).

Det fremgaar hverken af Biskop Plades Visitatsbog eller af Landemodesforhandlingerne, at der ringedes ved Begravelser over Almuen, saa det blev vist først senere Skik. I Kirkebøger fra det 17. og 18. Aarhundrede tales derimod om „Ligringning“, „Ringning med Kirkens Klokker“, og om at begraves med „Kirkens Ceremoni“, hvorved forstodes Ringning og Ligtale. Derimod vides det, at der ringedes med Kirkeklokkerne ved Adelens og fornemmes Begravelser. Ligeledes vides det, at man i den katolske Tid og længe efter ringede med Kirkens Klokker over ansete eller afholdte Mænd og Kvinder, naar de laa paa Dødslejet og alt Haab om Helbredelse var udelukket; dette kaldtes *Døds klokke*, men denne saa vel som Ringning med Kirkens Klokker til *Gilder, Sogne- eller Gadestevne* blev oftere forbudt, saaledes paa Roskilde Landemøde 1584: „Kirkens Klokker maa ikke bruges til Ringning ved Gilder, Sogne- eller Gadestevne; der skal sættes Laas for Klokkedøren; vil Almuen ikke lade sig nøje, skal man klage til Lensmanden“.

At der ringedes paa de 3 bestemte Bededage, de første 3 Fredage efter Trefoldighedsfest, er rimeligt, da de var Helligdage, hvor Præsten prædikede den halve Tid, mens han den anden halve Tid „skulde sidde paa sine Knæ“ og sjunge Fredbønnen, medens Degnen skulde sidde sammen med Sognefolket nede ved de fattige Folks Blok, og I skulle alle svare med ham: „Fri os nu, o Herre Gud!“).

Efter at vi har omtalt Gudstjenestens Ordning ved Overgangen fra den katolske til den evangeliske Lære, kan en kort Omtale af selve *Kirkebygningen og dens Ornamenter* sikkert passende anføres her.

Ved Reformationen blev alle Altre, undtagen Højaltret, og de fleste Helgenbilleder nedrevne, og alle Prydelser fra den katolske Tid fjernede af Kirkerne. Kalkmalerierne blev overmalede med et tykt Lag Kønrog eller Kalk, altsammen for, at de ikke skulde minde Menighederne om Pavekirkens Lære. Blandt de Altre, som nedreves, nævner Biskop Plade „*Alteret ved Prædikestolen*“, der skulde nedtages, og „i dets Sted skulde her sættes en Bænk for de tunghøre, at de desbedre kunde høre Guds Ord“ (Sd. 16).

Højalteret var anbragt i Koret, den Gang kaldet *Sanghuset*, og var indviet Treenigheden, medens Sidealtrene i Kirken var indviet til en eller anden Helgens Ære.

Af Helgenbillederne skulde straks alle de fjernes, hvortil der var sket Valfart, og hvorpaa der var ophængt Voksborn og Krykker; disse skulde straks brændes. De andre Tavler og Billeder kunde opslaaes paa Væggene, „at de kunne være gode enfoldiges Spejl“. Klæderne paa Helgenbillederne skulde Kirkeværgen lade to og uddele til de fattige.

De 3 Ornamenter i Kirken blev fremtidig kun Alter, Prædikestol og Døbefont.

Alteret, de katolske Højaltre, beholdt deres Plads i Koret eller Sanghuset, saaledes kaldet, fordi Præsten herfra messede Dagens Evangelium og Degnen her havde sin Stol, hvorfra han ledede Menighedssangen. De katolske Altre blev efterhaanden afløste af nye, svarende mere til den nye Læres Symbolik og kun faa af de katolske Altre er tilbage som i Vejle, hvis Alterskab forestiller Apostlen

Andreas paa det X dannede Kors. De nye Altre blev ofte meget pragtfulde, endog i Landsbykirker som Sværdborg, Vester Egersborg og Roholte her i Egnen, men endnu mere i større Kirker i Købstæderne. Om Alteret skriver Biskop Plade: „Alteret, som er Guds Bord, skal være midt paa Gulvet i Kirkens østre Ende, vel prydet med Maling, rene Klæder og med 2 Lys, naar der er Altergang, men ellers ikke. De 2 Lys betegner Plade som Symboler paa Jesu Legeme, det til Højre, og Blod, det til Venstre; andre mener, at de er Symboler paa Loven og Evangelium.

Prædikestolen synes efter Plades Udtalelser i hans Visitatsbog at have været et mindre ophøjet Stæde, en „Bogstol“ (som Kirkesangerens), „en Hifgiffe neder paa Jorden“; men saadan skal den nye Kirkes Prædikestol ikke være: „Den skal være højt opbygget ved den søndre Side af Kirken, ophøjet over Almuen, at Guds Ord kan klarlig prædikes for alle og høres af alle“ (Sd. 136); den skulde ogsaa helst anbringes ved et Vindue, for at Præsten bedre kunde se at læse Evangeliet, naar hans Øjne blev dumme“. Biskop Plade foreslaar at bruge de nedrevne Altre til at opbygge Prædikestole af, men disse Prædikestole ombyttedes i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede med de nuværende, saaledes er i alt Fald de fleste Prædikestole i Sydsjælland fra denne Tid.

Døbefonten skulde have sin Plads i den vestre Ende af Kirken, helst lige for Indgangen fra Vaabenhuset. Her var et Par lukkede Stole indrettet for Fadderne og Kirkegangskonen, lige for Fonten; dette Sted kaldtes *Baptisteriet*. Døbefonten skulde være tom og ren, hvorfor Foden derpaa var gennemboret med et Hul, hvorigennem Vandet sivede ned i Jorden; dette Hul lukkedes med en Prop, naar Fonten skulde benyttes; thi Barnet neddyppedes den Gang i den med 2 Spande rent, lunket Vand fyldte Kumme; først fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede blev Døbefade anskaffede.

Stolestader for Menigheden fandtes langtfra i alle Kirker i den katolske Tid, derimod nok Bedeskamler. „Stolene skulde vel bygges og pyntes paa begge Sider, Mændenes paa den søndre og Kvindernes paa den nordre Side (af Kirkegangen), og om Sommeren skulde de „majes“ og strøes med Urter og Græs, som enhver Dannekvinde skulde føre med sig til Kirken“ (Plades Visitatsbog). Det var dog kun særlig Tiendeyderne, Gaardmændene, der havde Kirkestole, Husmænd og Tjenestefolk havde Bænke nede under Taarnet, medens der var anbragt en Klap hist og her paa en eller anden velvillig Tiendeyders Kirkestol for Tryglere, Stædere og Stævkarle. Hver Gaard eller Familie havde sin bestemte, anviste Stol, hvortil ingen anden havde Ret, hvad der ofte gav Anledning til den uhyggelige *Stolestrid*, særlig nok mellem Kvinderne, idet den ene søgte at hindre den anden med Magt i at tage sin Stol i Besiddelse. (Dorete Urne i Baarse Kirke og Birkedommer Hytters Hustru i Vejle er Eksempler i den Henseende.)

I Stedet for de Helgenbilleder og Tavler, som Biskop Plade tillod, men som efterhaanden fjernedes, begyndte man allerede i det 16. Aarhundredes Slutning at smykke Kirkerne med *Epitafier* „opsatte til dette Steds Beprydelse og til Amindelse over kære afdøde“. Fremdragningen af de gamle Kalkmalier forbeholdtes vor Tid, og i ikke faa Kirker i Sydsjælland (Vejle, Sværdborg, Kongsted og Roholte) er der ved Restaurering af Kirkerne funden mange smukke og fromme Billeder fra den bibelske Historie, som vore Forfædre i den katolske Tid ikke alene har prydet Guds Hus med, men som ogsaa for dem har havt stor religiøs Betydning.

Indtil det 16. Aarhundredes Slutning var især Landsbykirkerne som Regel tarveligt og fattigt udstyrét i Sammenligning med den katolske Tid og Nutiden, og der klages ofte paa Landemoderne over Kirkens Uformuenhed til at holde dem vedlige for den tillagte Tiende. Tilsidst blev Fattigdommen saa stor, at Kirkerne ikke havde Raad til at anskaffe Vin til Nadvergæsterne, hvorfor *alle* Stiftets Provster paa Roskilde Landemode 1591 klager over, „at mange Steder er Kirkerne saa fattige og arme, at de ikke anderledes faa Brød og Vin til Sakramentet, end ved at Bønderne skyde Skinder-Skud o: Rakker-Sammenskud („thi denne Glose bruge de forfængeligen ligesom de sad til Gilde og fattedes Øl“). Sommesteds gaar de (Kirkeværgen) omkring med Tavlen og bede Bønderne lægge noget i til at købe Vin og Brød for, ellers faar de intet af Sakramentet. „Derfor var Provsterne begærende, at hvor saadan Trang er, da Kongelig Mayst. naadigst vilde for Guds Skyld unde Kirkerne noget af Tienden (Kongetienden) dertil“. I Syaars-krigen (1563—70), da det var vanskeligt at skaffe Vin, brugte mange Præster *Pæremost* i Stedet for Vin. Saaledes beklages Præsten Hr. Mogens i Strøby for Roskilde Landemode 1567, „at han havde brugt Pæremost nu i Fasten og 2 Gange siden“. Han vedkender sig det, men undskylder sig med, at Mosten var klar, og med, at saaledes havde andre forstandige Mænd gjort. Sagen opsattes til videre Betænkning; Præsten blev ikke straffet derfor, men det forbødes ham at bruge Most oftere, da det efter Math. 26. Kap. var Vin, Kristus brugte ved Nadverens Indstiftelse“.

PRÆSTERS OG DEGNES LØNNINGER.

Foruden Boligen, som de dog selv skulde vedligeholde, og hvorom ovenfor er talt, havde Præster og Degne en Jordlod, som de ligesaa lidt som Bønderne maatte leje ud (Roskilde Landemode 1560). Biskop Plade siger herom: „Præstegaarden skal ved Hævd og Magt holdes af Sognepræsten paa Landsbyen med Præstegaardens Avl (Høst), og af Kirkeværgerne udi Købstæderne under en tilbørlig Straf, og det for deres Efterkommere (Sd. 137). Om Degnene siger Biskoppen: „Degnebolig skal være hos Kirken, at Degnen kan nyde Kirkejorden for redelig Udgift, med al sædvanlig Redsel, Korn og andet“. Roskilde Landemode bestemmer 1559: „Al Kirkejord som havdes i Brug af Præster (hvor der ikke var Degne, men hvor Degnetjenesten besørgeades af Løbedegne, altsaa indtil 2 Mil fra nærmeste Latinskole) og Degne, skal fæstes af Lensmanden“ (Sd. 138). Dertil havdes en fast Sædeløn i *Tienden* af alle Decimantes eller Jordbrugere i Sognet; og „Tienden skal ydes retfærdig af Korn og Kvæg til gode rede under Guds og Kongens Straf af Slotsherrer, Købstædmænd, Bønder og Dreng“ (Plades Visitatsbog, Sd. 137), hvad allerede Roskilde Landemode indskærper 1539. „Husmænd og andre, som ikke give Kornstiende, skal give Præsten 8 Sk. eller arbejde én Dag for ham i Sognet og alligevel give Tiende af Lam og Gæs, om de saadant Kvæg have“ (Roskilde 1587). Men naar Bønderne agede Tiende, særlig til Kirken, „skal de gives en Tønde Øl med hjem paa Kirkens Vegne“ (Roskilde 1560), en Ydelse, som

ogsaa snart kom til at gælde baade for Præster og Degne, naar de fik deres Tiende, og som endnu fandt Sted i Vejle Sogn 1726 (Sd. 486).

Saa havde Præster og Degne ogsaa *Offer* af Menigheden paa de 3 store Højtider, foruden *Hædersoffer* (nu *Accidentser*) „naar Børn døbes, Brude vies og Kvinder gaa i Kirke, dog uden Lys og Vievand (som altsaa brugtes i den katolske Tid), thi hun hører Gud til med sit Livs Frugt, og ikke Djævelen, om hun ellers er en kristen Kvinde“ (Plades Visitatsbog, Sd. 138).

Ligeledes fik Præst og Degn *Offer* eller Gaver ved Begravelser. Disse bestod i den katolske Tid mest i de saakaldte *Sjælegaver*: en Ox, Hest, Kvie eller Stud, maaske endog Jordegods, hvilket sidste *Offer* dog almindeligst gaves til Kirken, og hvoraf denne havde Indtægten, som anvendtes til dens Vedligeholdelse. De gaves almindelig paa Dødsengen for at erholde Kirkens eller Præstens Forbøn for deres Sjæles Salighed, og af saadanne Ejendomme hørte fra den katolske Tid indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede mange til hver Kirke, baade indenfor og udenfor Sognet (Sd. 372 o. a. St.). Efter Reformationen forbød Landemoderne Præsterne at besøge Døende for at afpresse dem *Sjælegaver* af denne Art. Gaves der Kreaturer, f. Eks. en Ko, ordnedes det saaledes, at der af den afdøde Givers Gaard skulde til evige Tider holdes en Ko til vedkommende Kirke eller Sognekald, som skulde ombyttes med en ung, naar den forrige blev gammel; de kaldtes derfor „evige Køer“ eller Jærnkøer; af saadanne vides der bl. a. at have været en til Grevinge Kirke i Ods Herred og til Havnløv Kirke i Stevns. Blev Koen derimod givet som *Offer* til Præsten for Begravelsen fulgte den Ligfølget til Kirkegaarden, stundom helt ind i Kirken, hvilket pompøse Ligfølge dog forbødes af Roskilde Landemode 1566. Ellers var Betalingen for Ligtale ved Reformations-tiden nogle faa Skilling. Roskilde Landemode bestemmer 1539: „For Lig at jorde skal man give efter gammel Sædvane 2 Sk. grot“ (fra 18—36 Sk. dansk). Ved en kongelig Skrivelse af 10de 1592 forbydes Præsten at tage mere end 10 Sk. for Jordpaakastelse for Voksne og 5 Sk. for Børn, og Landemodet d. A. tilføjer i den Anledning: „Præsterne maa tage smaat, kun hvad de selv vil give, og ikke handle som hin Præst i Jylland, der ikke vilde jorde et Lig, fordi han ej fik saa megen *Sjælegave*, som han forlangte, eller som den Præst i Sjælland, der tog en Ko og en Kvie fra en fattig Mand for at jorde hans Hustru“. Om de saakaldte „Kirkegaarde“ er talt Sd. 371 o. fl. St.; men disse tabtes de fleste Steder allerede i Slutningen af det 17. Aarhundrede, idet Kirkens Ejer inddrog dem under Bøndergodset og lod dem sætte i Hartkorn ved Matriklen af 1688.

Ved Bønderkarlens „Riden Sommer i By“ gaves ogsaa *Offer* til Præsten. Roskilde Landemode omtaler denne Sag saaledes: „Bønderdreng (Karle) pleje at udsmykke en Dreng med Sølv-Bælter og anden Flitter, hvilken de kalde *Majgreve*; næste Søndag løber *Majgreven* og *Majdrene* op til Alteret at ofre. Det skal aflægges“. Om *Korsebør*, som var en Slags Madofre til Deling mellem Præsten, Degnen og Sognets Fattige, er talt ovenfor.

Offer af Kirkegangskonene ved den første Kirkegang efter Barnefødsel, da Præsten efter en Tiltale til vedkommende om Børneopdragelse, kristelig Ægteskab o. lign., indledede hende i Menigheden, fordres derimod med Styrke: „De Kvinder, som tage sig den Frihed at efterlade Introduktionen (Indledningen) efter Barnefødsel, skal endelig tilholdes efter Loven, saafremt de intet andet have at undskyldte sig med“ (Roskilde 1598).

Endelig indskærper Landemoderne „Præsterne, ikke at fordølge den Forandring i Sognene, som af Herrefolk og andre sker, at de lægge Bønderne fra et Sogn til et andet, saa Præsterne ikke faa deres gamle Genant o: Indtægt deraf (Roskilde 1567), ligesom „Præsterne formaner til ikke at lade sig forkuke af Bønder og Herremænd fra deres Rettigheder, og ikke fortie det“ (Roskilde 1568).

De Degne, som ikke alt havde *Jordlod* fra Reformationen, fik ved Landmaalingen til Matriklen 1688 alle tillagt en saadan paa 1 à 2 Tdr. Htk. og derover. Ligeledes havde Degnene *Tiende*, $\frac{1}{4}$ mod Præsten, af alle Sognets Decimantes eller Tiendeydere, samt *Jule-* og *Paaskerente* i Brød, Gæs, Flæsk, Æg, Mælk og Ost, senere kaldet *Smaaretsel* eller *Degnetrave*, der ifølge Lov af $\frac{19}{2}$ 1861 i de nærmeste Aar efter overalt afløstes mod en fast aarlig Afgift i Byg, kaldet *Smaaretsel*, hvilket samtidig skete for Præsternes Vedkommende.

Den ovenfor omtalte *Korsebør*, som holdtes i Ugen efter Søndagsevangeliet om den fattige Lazarus („den rige og den fattige“) danner muligens Grundlaget for Degnens senere *Jule-* og *Paaskerente*. En Indtægt havde Degnene endnu ca. 30 Aar efter i de saakaldte *Lyse-* eller *Kyssependinge*, hvilket 1565 forbødes af Odense Landemode. Den kaldtes ogsaa *Bogpendinge*, fordi Degnene ved Paasketid løb om med en Bog med Helgenbilleder i, som Almuen, der endnu 1565 hang fast ved Troen paa Helgendyrkelsen, kyskede og derfor gav Degnen en Album, Hvid eller Pending. I Roskilde Synodalia kaldtes denne Gave *Lyse-* eller *Kyssepending*; men hvorvidt disse Lysependinge staar i Forbindelse med de senere omtalte *Lysepenge*, som endnu hørte til mange Kirkebylæreres Løn indtil vor Tid, vides ikke.

Foruden de kirkelige Forretninger, som Præsten havde at udføre og hvorom er talt, havde Sognepræsterne alle Vegne Ledelsen af *Sognestevnet*, et Slags Hjemting i snævrere Forstand, hvor alle Sognets Sager afgjordes af et valgt Nævn paa 12 Dannemænd under Præstens Forsæde. Det holdtes ved Kirken efter endt Gudstjeneste, og Menigheden optraadte som Vidne i Sager angaaende Markskæl, Brug af Ejendomme o. a. lign., hvilke Sager gaves beskrevne under Navn af Sognevidner. Sognepræsten med 2 Medhjælpere satte Sognestevnet; den Part, som forlangte Sognevidnet, opfordrede de mødende til at afgive Vidnesbyrd. Efter at dette var sket, beskikkedes eller valgtes 12 Mænd til at afgaa i Beraad, overveje Sagen og afgive Kendelse. „Velberaadede igien indkomne“ (i Vaabenhuset) afgav de da deres Kendelse om Sagen, hvilken Sognepræsten nedskrev, og Dokumentet underskrevs af Præsten og Vidnerne samt forsynedes med hans og hans 2 Medhjælperes Segl. Biskop Plade opfordrer til ofte at besøge Sognestevne, som et Raadhus eller Kapitulshus, „at alle Ting kunde dér sættes til Rette, som behov gøris“. Ligeledes opfordrer han til at søge Gadestevne, som holdtes under Oldermandens Forsæde, men herom er talt foran Sd. 375 o. fl. St.

Den anden Sag, som Præsten i Forening med Datidens Kirkeværge skulde lede og ordne for sit Sogns Vedkommende, var *Fattigforsørgelsen*. Om denne er der ikke meget at sige før 1738, da der indførtes en nogenlunde ordnet Fattigforsørgelse, almindelig kaldet „de fattiges Kost“, uden at den var højest tarvelig og uheldig. Indtægterne til Datidens Fattigforsørgelse fik man dels ved en Tavle, dels ved en Blok, kaldet „de fattiges Tavle“ eller „de fattiges Blok“. Da Kirkerne i den Tid ogsaa var grumme fattige, som foran omtalt, havde disse ogsaa en Tavle og Blok.

Tavlerne skulde ombæres hver Søn- og Helligdag af Kirkeværge og Degn i Købstæderne, men kun i de store Sogne paa Landet, „Kirken og de fattige til Gode, Hjælp og Trøst“²⁰). Der var ogsaa to Blokke, en for Kirken ved Alteret, en anden for de fattige ved Kirkedøren, hver med 2 Laase for „til Kirkens og de fattiges Pendinger“²¹). Præsten havde Nøglen til den ene og Kirkeværgen til den anden Laas, saa den kunde kun aabnes af dem begge i Forening. Senere synes der at være kommen en 3. Laas til, hvortil Provsten havde Nøglen. Roskilde Landemode udtaler saaledes 1579: „Provsten, Præsten og Kirkeværgen skal hver have en Laas for Kirkebøssen til de fattiges Pendinge“. Det paalagdes Degnen at føre en Fortegnelse over de mest trængende i Sognet, og naar saa Provsten aarlig kom paa Visitats, som han skulde, saa blev disse Penge uddelt, hvad der fremgaar af adskillige Fattigregnskaber i Bispearkivet fra det 17. og 18. Aarhundrede. Blev der noget tilovers af Kirkens Tiende fra dennes aarlige Istandsættelse, skulde det ogsaa anvendes til de fattige, men det blev der vist sjældent. Kristian den 3.s koldinghus'ke Reces af 1558 giver i sit 62. Kapitel Anvisning til de fattiges Forsørgelse: „Af den Mængde Staadere og Tryglere, som løbe omkring udi Riget og bede Guds Almisse, maa kun de gamle og syge meddeles Tegn, at de maa gange om og bede om Almisse, medens de karske og føre skal henvises til Arbejde, og naar dette ej nytter, da af Hvermand skulle tages til Trældom og Arbejde“. Videre hedder det: „De fattige paa Landsbyerne tillades at tigge deres Brød i det Sogn, hvori de ere fødte og bo; men er dette saa ringe og de fattige saa mange, at Sognen ikke kan forsørge dem, skulle Sognepræsten og Kirkeværgen give dem Brev og Tilladelse, at de maa gange om i Herredet og bede om Almisse“; dog skulde de fremstille sig for Herredsfogden samt Sognepræsten og Kirkeværgen i hvert Sogn, hvortil de komme, for at bede om Almisse i deres Sogn. Men gav nogen af ovennævnte uværdige Brev eller Tegn hertil, „da skulde de bøde deres 10 March Pendinge, Halvdelen til Kirken og Halvdelen til nærmeste Hospital“. Sluttelig opfordres Kirkeværgerne til med Sognemændenes Hjælp „at bygge et Fattig Folchis Huss til Fattige deri Sognen, som icke andensteds kunde faa Huss“, og derved sætte en Blok, hvori kunde nedlægges milde Gaver. Til denne Blok skulde Sognepræsten og Kirkeværgen have hver sin Nøgle. Endelig paabødes det Præsten hver Søndag i Kirken at formane Folk til at betænke de fattige med deres Almisse.

Biskop Plade opfordrer i sin Visitatsbog (Sd. 139) de velhavende til at betænke de fattige i deres Testamente som og Kirken, Præsten og Degnen, saaledes som det fra Arilds Tid har været Skik, til en Bekendelse og Taksigelse for deres Liv her i Verden. Selv efter 1738, da der til fattige begyndtes at uddele enten Penge eller Sæd, „de fattiges Kost“, var Tilstanden her i Landet i denne Retning sørgelig, hvorom Kirkebøgerne fra den Tid afgive utallige Vidnesbyrd; og før 1738 var en virksom Fattigforsørgelse næsten ene overtaget af enkelte fromme Godsejere, som stiftede Legater til deres Forsørgelse, byggede Fattighuse, de saakaldte Hospitaler, hvortil de henlagde Indtægter enten i Sæd eller Penge til de deri boende Lemmers Underhold. Blandt saadanne skulle vi nævne Henrik Lindenow og hans Hustru, Sidsel Lunge, Gavne, samt hendes Svoger, Kristen Skeel til Vallø.

Om *Almuens Oplysning* er allerede talt baade under Degne og Præster; her skal derfor kun bemærkes, at denne var meget ringe og ene havde til Opgave

at danne den til gode-kristne, men ikke særlig tilsigtede at dygtiggøre den til det praktiske Liv ved Kundskaber sigtende hertil — den Bestræbelse kom først langt senere. Vel indskærper Landemoderne, at Degne og Løbdegne ikke maa forsømme Ungdommens Undervisning (Roskilde 1590), men det hjalp næppe stort; thi 100 Aar efter var Tilstanden ikke stort bedre, skønt der nu overalt i hvert Sogn ifølge Forordningen af $24/12$ 1670 var ansat faste Sædedegne og mange Steder tillige en Sognesubstitut, hvor Sognene var store, som f. Eks. Snesere, for at læse med Børnene i et Skolehus om Dagen eller hjælpe Degnen med Læsningen omkring i Sognets Byer. Der klages nemlig paa Landemodet i Roskilde 1698 over, „at Katekisationen ved Bispens Visitats i Fjor var befunden meget slet og ufornejlig“, derfor advares de vedkommende Provster og Præster, „at de bedre antager sig *det højest fornødne Værk*, saafremt de ikke vil falde den Mulkt, som Synoden vedtog paa Landemodet, Dionysius 1697“.

Enkelte Herremænd begyndte vel allerede i Midten af det 17. Aarhundrede at oprette Skoler for Almuens Børn, saaledes Kristen Skeel til Vallø, som 1641 byggede Skolen i Herfølge ved Køge. Lystrups Ejer byggede 1649 en Skole i Kongsted, som 1719, da der ellers begyndte at vaagne nogen mere Interesse for Almuens Oplysning, nedlagdes af Lystrups daværende Ejer, Oberstløjtnant Beenfeldt, og gjordes til et Fattighus. Sidsel Lunge til Gavne byggede før 1657 en Skole i Vejle og funderede et Legat paa 1100 Rdl. til 6 pCt., hvoraf Renten af de 500 skulde være Løn til Skoleholderen derved, Resten skulde anvendes til de fattige. Frederik den 4.s Dronning, Louise, byggede Skolen i Rungsted og lønede selv Læreren derved²³⁾, hans Søster, Prinsesse Sofie Hedevig, byggede 1719 hele 7 Skoler i Dronninglund Sogn i Jylland, og deres Broder, Prins Carl, byggede 6 Skoler paa Vemmetofte Gods. Dette vakte allerede nogen Interesse for Oplysnings-sagen og var ligesom Forløbere for Kongens store Gave til Almuens Oplysning: de 240 grundmurede Skoler omkring i Landet paa de 12 Ryttergodser. Det gav tillige Stødet til at adskillige Godsejere efterfulgte Kongens smukke Værk. Saaledes byggede Gehejmerraad Carl Adolf Plessen til Saltø 8 Skoler paa sine Godser, nemlig Skolerne i Fodby, Førsløv, Hyllinge, Vallensved, Fuglebjerg, Karebæk, Gundersløv og Skelby. Fru Etatsraadinde Brahe til Gavne opførte, trods sin Fattigdom, Skolerne paa Enø og Svinø 1729, men Omtalen af Skolevæsenet efter Frederik den 4.s Lov herom af $24/3$ 1721 vilde føre for vidt og ligger udenfor Rammen af det nævnte Tidspunkt, det fremgaar tilmed for Godsets Vedkommende af den efterfølgende Præste- og Degnehistorie.

SOGNEPRÆSTERNE

TIL VEJLO-VESTER EGBERG MENIGHEDER.

Indtil Reformationen, og maaske betydeligt længere, havde Vester Egersberg sin egen Sognepræst, men af disse kendes ingen. Efter Bjørn Andersens Stiftsbog af 1567 var Vester Egersberg annekseret Vejle, men der har sikkert til 1632 været ansat en Vicepræst for de forenede Sogne med Bolig i Vester Egers-

borg (se Sd. 272). De 2 førstnævnte Sognepræster i Vejlø er saaledes ikke Sognepræster for Vester Eggersborg, maaske næppe heller Nr. 3.

Ifølge Pastor Hammers Indberetning af 1758 laa foran Alteret i Vejlø Kirke en gammel Ligsten, hvorpaa han „med megen Møje“ læste: „Her ligger begravet salig Ole Nielsen, Sognepræst til Weiløe, som døde den Fredag efter Sancte Knuds Dag Anno Domini 1505“. Hvis nævnte Aarstal ikke er en Fejl-læsning for 1565 — 6-Tallet kunde jo tildels være udslidt — er altsaa den 1. be- kendte Sognepræst til Vejlø

1) Hr. *Ole Nielsen*, som døde 30 Aar før Reformationen.

2) Hr. *Anders Sørensen Flomidt* var efter Wibergs Præstehistorie Sognepræst i Vejlø endnu 1552, muligvis er han ikke Nr. 1's Eftermand.

3) Hr. *Rasmus* (1566) blev efter Wiberg 1571 forflyttet til Hammer-Lundby (fra 1571—84), hvor der anføres om ham, „at han handlede ugudeligt med Enken i Vejlø“, hvorved vel nærmest maa menes, mens han var Præst dér. Denne Udtalelse er mystisk; thi som bekendt ordnedes Præste-Enkernes Forsørgelse derved, at Eftermanden maatte ægte Enken, eller hvis hun var meget gammel og ikke ønskede at gifte sig, en af hendes Døtre, saa at hun derved enten blev den tiltrædende Præsts Hustru eller Svigermoder; dog — Wiberg anfører nu „Enke“, men maaske der derved alligevel skal forstaas Hustru — eller har han ikke villet opfylde sin Forpligtelse til at ægte Enken, som vel var Hr. Flomidts Efterleverske, og efter al Rimelighed en meget gammel Kone, hvis da nemlig Flomidt er Hr. Ole Niensens Eftermand (1505—52) og Enken ikke er Flomidts 2. eller senere Hustru. Imidlertid har Pastor Hammer fundet en anden Ligsten foran Alteret i Vejlø Kirke med følgende Indskrift: „Her ligger begravet en hederlig Mand, Hr. Rasmus Hansen, Sognepræst til Weiløe og hands kierre Datter Anna, hvilke (begge) dér døde den 10. Decembris 1577“. — Denne Ligsten gør ikke Sagen lettere at opklare, naar ikke sidstnævnte Hr. Rasmus er førstnævnte Hr. Rasmus' Eftermand; thi en „hederlig Mand“ kan vel ikke antages at „handle ugudeligt“ mod sin Formands Enke; og dog er vistnok førstnævnte Hr. Rasmus den samme som den hæderlige Hr. Rasmus Hansen. Det er nemlig meget tvivlsomt, at Wiberg har Ret i, at den „ugudelige“ Hr. Rasmus 1571 forflyttedes til Hammer-Lundby Sogne, eftersom Roskilde Synodalia oplyser, at 1569 var Hr. Lauritz Sognepræst for Hammer-Lundby og Provst i Hammer Herred, da samme Hr. Lauritz paa St. Johannes Landemodet d. A. i Bispestolens Ledighed (Biskop Hans Albertus døde 1569) beklager for „Befalingsmanden over Siællands Stift, ærlig og welbyrdig Hr. Bjørn Andersen, „at Hr. Oluf, Præst i Kyngæ, var nær slaget ihjel med en Øxe af Bonden Svend Jensen paa Svinø Søndag næst post. trinit. samme Aar. Denne Provst Lauritz i Hammer maa nemlig da være død senest 1571 for at give Plads for den „ugudelige“ Hr. Rasmus som Sognepræst i Hammer; men denne Provst Lauritz kender Wiberg ikke noget om, derimod har han, som den nævnte Hr. Rasmus' Eftermand, Hr. Lauritz Jørgensen, der 1584 blev Provst for Hammer Herred og døde 1591. Det skulde dog været et mærkeligt Træf, om nokomtalte Hr. Rasmus skulde have baade til Formand og Eftermand en Provst af Navnet Lauritz; det er derimod højest rimeligt, at Hr. Lauritz, der 1569 var Provst for Hammer Herred, er den samme Hr. Lauritz, der 1591 døde som Sognepræst og Provst samme Steds; men saa maa Hr. Rasmus udgaa af Præsterækken i Hammer-Lundby Sogne og nøjes

med at være Sognepræst i Vejle. Da nu Ligstenen i Vejle fastslaaer, at „en hederlig Mand Hr. Rasmus Hansen etc.“ døde og blev begravet dersteds 1577, holder vi os til den, uden derfor at indestaa for nævnte Hr. Rasmus Hansens særlige Hæderlighed, da Præsterne selv eller deres nærmeste Slægt er Forfattere af Ligstenenes Indskrifter. Et fremgaar bestemt af Ligstenen, nemlig, at Hr. Rasmus var gift og havde Børn, men om det var med Formandens Enke, skal vi heller ikke kunne afgøre.

4) Hr. *Vilhelm Rasmussen*, som Wiberg lader blive Præst i Vejle 1571, antager vi først kom hertil 1577; han døde ca. 1591.

5) Hr. *Hans Jensen* var Præst i Vejle fra 1591—1601.

6) *Peter Nielsen Brandeløv* (Wiberg har Brandersløff) var Sognepræst hersteds fra 1601—12 efter Ligstenen over ham og hans tvende Eftermænd og deres Hustruer. Indskriften paa Latin*) er oversat af Pastor Lassen, Vejle, saaledes: „Her hviler¹⁾ Peter Brandeløv, Stedets Præst i 11 Aar²⁾, Jacob Thilleman, Stedets Præst i 25 Aar, tilligemed hans 1. Hustru, der ogsaa havde været hans Formands Hustru: Magdalene Hansdatter, der døde Aar . . . ; hans 2. Hustru Anna Nielsdatter og sammes Datter, der døde Aar . . . og hans 3. Hustru Catharina Nielsdatter, der blev gift for 2. Gang med Jacob Tolosius, som blev kaldet til Stedets Præst 1. Januar 1637 og døde 1. Februar 1642, og for 3. Gang med Stedets endnu levende Præst Peter Calundanus og døde i Juni 1650. — Herefter er altsaa:

7) *Jacob Thillemann*, Sognepræst fra 1612—37, Student fra Herlufsholm; han skrev et Vers i Rektor Peder Iversen Borchs latinske Skrift til Kristian den 4. (1594). (Wad: Herlufsholms Rektorer, Sd. 8.)

8) *Jacob Tolosius* (Wiberg: Jacob Nielsen Tølløse) er Søn af Magister Niels Madsen og Hustru, Margrethe Johannesdatter Dybvad i Tølløse-Aagerup.

9) *Peter Nielsen Calundanus*, 1637—64, er født 1618, Student fra Roskilde 1636, Cand. theol. 1640; han ægtede Formandens Enke og var Sognepræst for Vejle-Vester Egersborg Menigheder, som det anføres af Hammer paa hans Ligsten, fhn. i Egersborg Kirkes Kor, i 23 Aar og fra 1657 Provst i Hammer Herred til sin Død i Slutningen af 1664. Efter sin 1. Hustrus Død 1650 ægtede han Nora Dorothea Jacobsdatter, Præsten Jacob Morsings Datter i Herlufmagle. Saavel Hr. Calundan som hans 2. Hustru skal efter Pastor Hammers Indberetning være begravet i Vester Egersborg Kirke, hvor der (1758) fandtes en stor Mindesten over dem, vistnok opsat af hans 2. Hustru, hvilket dog er i Modstrid med Epitafiet i Vejle Kirke, der beretter, at saavel Præsten som hans 2de Hustru er begravede dersteds. Imidlertid er Mindestenen i Vester Egersborg Kirke fjernet efter 1758, da den ikke findes der nu, men hvorfor? Angav Mindestenen i Vester Egersborg en urigtig Efterretning, og er den derfor fjernet? Hvilker Hr. Calundan virkelig i Vejle Kirke? En Sammenstilling af begge Monumenter synes at tale til afgjort Fordel for Vester Egersborg, især naar man læser det under den latinske Indskrift

*) Qviescuntic¹⁾ Peter Brandelov P. L. XI annis²⁾ Jacob Thillemanii P. L. XXV cum suaprime et antecessoris uxore Magdalena Joh. f. mortua Ao . . . . Secunda Anna Nicol. felix ejusdemque felix mortua Ao . . . Tertia Catharina Nicolaeiz quæ nupta secundo Jacobo Tolosio Pastori vocato loci Ao 1637, 1. Jan. et demortua 1. Februar 1642 et tertia vici superstiti adhuc Pastori loci Petro Calundano mortua autem Ao mence Junio.

anferte danske Vers (Sd. 274). Mindetavlen i Vejlø Kirkes Kor lyder paa dansk*), oversat af Pastor Lassen, Vejlø, saaledes:

„Dette Mindesmærke rejste Catharine Nielsdatter, der hviler ved sin ædle Patrons Fodskammel og var Peter Nielsen Calundanus' 1. Hustru, han, som senere lod det forny og hviler her i *Kapellet* med sin 2. Hustru, Nora Dorothea Jacobsdatter, der døde Anno 16 . . og 6 Sønner og 2 Døtre, der var avlede med dem begge. Han døde i sin Alders 46. Aar“. Job 19. Cap., 26. V., „Og naar de (Fjenderne) efter min Hud og mit Kød at have afsledet, da skal jeg dog beskue Gud af (med) mit Kød“ (i Opstandelsen).

Indskriften paa Mindestenen i Vester Egersborg Kirke *lød* derimod saaledes: „Her hviler Peter Nielsen Calundanus, Præst for Vejlø og Kirken her i Egersborg osv.“ (Sd. 274).

Efter Mindetavlen i Vejlø Kirke blev han begravet i *Kapellet* — hvorved maa forstås Ligkapellet i Vejlø Kirke, indrettet af Lindenowerne, hvor ogsaa hans 1. Hustru, Anna Nielsdatter, hviler med sine forrige Mænd, over hvem man maa antage, at Mindetavlen først er anbragt af hende, men som senere af *Calundan* „blev fornyet“ og gjort til en Mindetavle for ham og begge hans Hustruer, hvorfor der ogsaa er anbragt hans, Hustruernes og 8 Smaabørns Billeder paa Epitafiet. Alligevel fortæller Stenen i Vester Egersborg, at Calundan er begravet i Vester Egersborg. Mon dette nu ikke ogsaa er rigtigt. Efter Henrik Lindenows Død (1653) blev Begravelseskapellet i Vejlø Kirke ikke benyttet af Herskabet paa Gavnø — Sidsel Lunge blev begravet hos sine Søstre i Køge Kirke (Sd. 77), men derimod synes Præsterne at have erhvervet Ejerens, Jakob Lindenow, Tilladelse til at benytte det til Begravelse. Jakob Lindenow boede og døde paa Hundslund og er begravet i Hundslund (Dronninglund) Kirke. Han boede aldrig paa Gavnø, ja kom endog „sjældent her til Landet“, som der siges i Skiftet 1662 o. a. St.; han kunde derfor nok været villig til at give Præsterne Tilladelse til at begraves i „Kapellet“; men ¹¹/₁₆ 1663 solgte han saa Gavnø til Norges fhv. Statholder, Niels Trolle og Hustru, Fru Helle Rosenkrantz, og i det mindste boede Fruen ofte paa Gavnø, som iøvrigt blev hendes Enkesæde efter Mandens Død 1667, og de har sikkert ikke villet tillade Præsterne at benytte Kapellet til Begravelser. — Læser man det danske Vers, der stod under den latinske Indskrift paa Ligstenen i Vester Egersborg Kirke, faa vi ligesom en Anelse heraf:

„O, se hvor Gud os haver giemt, tench paa du og ej bliver glemt“ osv.

Calundan stod efter Sidsel Lunges Ligprædiken i høj Anseelse hos Herskabet paa Gavnø — nu er han glemt og oversat af det nye Herskab, — og skønt hans 1. Hustru og flere Børn er begravne i „Kapellet“ i Vejlø Kirke, faar han, da han dør Aaret efter i Slutningen af 1664, ikke Tilladelse til at blive begravet dér, som bestemt og ønsket, hvorfor han blev begravet tilligemed sin 2. Hustru i Vester Egersborg Kirke — fjernt fra sin 1. Hustru og deres Børn i Vejlø, — og det har vel givet ham eller Enken Anledning til det nævnte danske Vers. Vi tror nu, at P. N. Calundan med sin 2. Hustru er begravet i Vester Egersborg Kirke, ja muligen er Børnenes Kister henflyttet fra den aabne Begravelse i Vejlø til

*) Paa Latin saaledes:

„Monumentum hoc erexit Catharina Nicol. f. recubans ad subsellium Generosi patroni et prima Petri Nicol. Calundani uxor qui postea id renovavit curavit et quiescit heic in Sacello cum uxore Nora Dorothea Jacobi denata Ao 16 . . cum filiis 6 2da sua et filiabus duabus ex utraque susceptis, mortuus ætatis Ao 46, ministerii Ao 22, Præpositus Ao . . .“ Job 19, V. 26.

Forældrenes Lejested i sidstnævnte Kirke, da det ikke alene anføres paa Mindestenen, men ogsaa deraf, at Indskriften paa Stenen i Vester Egersborg Kirke er bestemtere end Tavlen i Vejlø Kirke, som f. Eks. har 22 i Stedet for 23 Aar som Præst for Menighederne og ligeledes anfører, at Calundan var Provst for Hammer Herred i 7 Aar, hvad ikke anføres paa Mindetavlen i Vejlø Kirke. Tavlen i Vejlø Kirke fik imidlertid Lov at blive hængende, og derved kom denne Modsigelse frem. Imidlertid — og Hr. Hammers Indberetning i Ære — saa er Mindestenen i Vester Egersborg Kirke en Efterretning om en fuldbragt Virkelighed, opsat efter Præstens Død, medens Tavlens Inskription i Vejlø Kirke kun kan blive en Udtalelse om, hvad han ønskede, at begravnes i Vejlø Kirke, da Tavlen er restaureret af *ham selv*, sikkert Aaret før hans Død, 1663, derfor er der anført 22 Aar i Stedet for 23. Men hvorfor er Stenen i Vester Egersborg Kirke fjernet? fjernet efter 1758, ca. 100 Aar eller mere efter hans Død? Den naturligste Forklaring derpaa turde være den, at man ved Læsningen af Mindetavlen i Vejlø Kirke saa og antog, at Calundan var begravet her, naturligvis begravet i Hovedkirken, hvor hans Børn og 1. Hustru, som Tavlen beretter, er begravet, og saa kunde jo Mindestenen i Vester Egersborg Kirke ikke være rigtig sluttede man — og saa blev den „uvederhæftige“ Mindesten fjernet — hvis den da er det, maaske er den skjult under et Lag Murpuds. Pastor Hammer var en dygtig Latiner, blev senere Provst i Øster Flakkebjerg Herred som Præst for Herlufsholm Sogn, han har kendt begge Monumenter, han anfører dem begge i sine Indberetninger 1758, og han har jo næppe kunnet berette fejlagtigt; men hvorfor han ikke har gjort Bemærkning om disse 2 Monumenters Modsigelse, da de jo eksisterede samtidig i hans Tid, forstaar vi ikke — der maatte dog være tvingende Anledning dertil.

10) *Peder Jacobsen Spjelderup* (1665—89), døbt $^{16}_{12}$ 1637, Søn af Magister og Provst i Vester Flakkebjerg Herred, Jacob Pedersen Spjelderup, Sognepræst for Hyllested-Vensløv-Holsteinborg Menigheder*), blev Sognepræst hersteds i Begyndelsen af 1665, ordineret $^{23}_{12}$ d. A.; han var Rektor i Skelskør fra $^{27}_{16}$ 1661, indtil han kaldedes hertil. Han beholdt Faderens Efternavn, som ej var almindelig i de Tider, da Sønnerne ellers antog Navn efter den By, hvor de var fødte, oftest „latiniseret“ fra deres Studentertid. Faderen var en velhavende, men tillige godgørende Mand, hvad der ses deraf, at han stiftede 2 Legater, et til Skelskør Latinskole, $^{1}_{12}$ 1648, paa 100 Rdl., sammen med Hr. Christen Nielsen Lindberg i Egerslevmagle til Elevernes Forsyning med Vadmel og Lærred hvei Mikkelsdag²⁾, og et til Slagelse $^{1}_{12}$ 1636 paa 200 Rdl. Spjelderup synes at have haft Interesse for denne Verdens Goder; han drev saaledes i flere Aar 2 øde Gaarde i Rettestrup — Jacob Lindenows Arvingers — mod at svare de kongelige Skatter deraf. Paa hans Foranstaltning blev den skønne Altertavle i Vester Egersborg restaureret 1679, men iøvrigt kendes intet til hans Virksomhed som Sognepræst hersteds, da Gavnøs ældste Tingbog først begynder 1693, eftersom de forreste Blade i den er afrevne (fra 1684—93). Han var gift, da han blev Sognepræst, men da hans 1. Hustru var død, giftede han sig $^{6}_{10}$ 1684 med Gauche Nielsdatter Aggerup, Datter af Sognepræst Niels Pedersen Aggerup til Tølløse-Aagerup og

*) Jacob Pedersen Spjelderup, gift med Anne Mortensdatter, var Provst for Flakkebjerg Herreder fra 1643 til sin Død 1649, og var en af de 24 Provster, der deltog i Kongevalget $^{25}_{10}$ 1649 af Frederik den 3. Spjelderup var en udmærket dygtig Præst, anset af sine Embedsbrødre og elsket af sin Menighed. Han var en Tid Rektor paa Herlufsholm (Arkivar Wad: Rektorerne paa Herlufsholm Sd. 106).

Hustru Birthe Hansdatter. Da de ældste Kirkebøger brændte 1714, vides ikke, om han havde Børn i dette Ægteskab. Med sin 1. Hustru havde han i det mindste Sønnerne: 1) Jacob Pedersen Weiløe, Præst i Skørpinge-Faarstrup i Vester Flakkebjerg Herred; 2) Hans Pedersen Weiløe, Præst i Boeslunde, Slagelse Herred, begravet $\frac{5}{1}$ 1771. Spielderups Sønner fulgte saaledes den almindelige Skik og antog ikke Faderens Efternavn.

11) *Peder Laursen Norup* (1689—85), som han selv skriver sig og ikke Lauritzen, kaldedes til Sognepræst for Wejlø-Vester Egersborg $\frac{18}{10}$ 1689 og ægtede Formandens Enke, ovennævnte Gauche Nielsdatter. Han stod i høj Gunst hos Herskabet paa Gavnbø, som han til Gengæld forherligede i højtravende Vers (se Sd. 236); thi han var, som Hammer anfører „ingen uheldig Poet“, hvorom man selv kan dømme ved at læse de under Vejlø Kirke anførte Vers og Inskriptioner af ham. Om den ham 1691 overgaaede Ildebrand, der var paasat, har forarsaget hans Fattigdom, eller hans Lyst til Omgang og Selskab med højerestaende bl. a. Herskabet paa Gavnbø, vides ikke, men fattig var han. Allerede $\frac{11}{6}$ 1691 udsteder han i Kjøbenhavn et Gældsbevis paa 100 Rdl. i Croner til Præsten i Karebæk, Cornelius Paulsen, hvilken Sum han lover at betale ham $\frac{11}{3}$ 1693, men da dette ikke sker, opsiger Præsten i Karebæk sine Penge med paaløbne Renter, 20 Rdl., den $\frac{11}{2}$ 1694 til Betaling $\frac{11}{3}$ 1695²¹⁾; men inden den Tid, nemlig $\frac{1}{3}$ 1695 udsteder Norup en Forskrivning til Gehejmerraad Thott, Gavnbø, paa 160 Rdl. 86 Sk. med 6 pCt. Rente, „som dels han selv, dels hans Formand er bleven skyldig til Vester Egersborg Kirke“, og som Gehejmerraaen rimeligvis har dækket, hvorfor han pantsætter denne „med sin kierre Hustrues Villie og Samtyche“ alt sit Bo bl. a. 30 Kvægshøveder, Dyner, Sengklæder, Jærnkakkelovne, Bryggekedler, 1 Brændevinspande paa $\frac{1}{2}$ Td., 2 „Kaabergryder“, 6 Tinfade, 10 Tintallerkener o. a. m. „som alt skal være Hans Excellences Pant til enhver Tid“²²⁾.

Imidlertid døde Norup, stærkt trængt af sine andre Kreditorer, i Begyndelsen af Marts 1695, og ved Skiftet i Vejlø Tinghus $\frac{8}{4}$ s. A. fragaar Enken „med sin gode Fader (Stedfader) og Lavværge Peder Hansen Cappel, Sognepræst i Tølløse-Aagerup, Arv og Gæld efter sin salig Mand“, udstedt paa Hammer Herredsting $\frac{11}{3}$ 1695 af Herredsfoged Jakob Pedersen Gad i Køng. Om han havde Børn vides ikke. Hans Eftermand blev

12) *Bjørn Pedersen Mahler* (1695—1728), kaldet den $\frac{30}{3}$ s. A. Om han var gift ved sin Ankomst vides ikke, og med Formandens Enke blev han næppe gift, da hun, som boede i Præstegaarden i flere Aar efter hans Ankomst stadig omtales som „Præsteeuken“²³⁾, men $\frac{12}{7}$ 1712 — da denne rimeligvis er død — giftede Hr. Mahler sig med Marie Elisabeth Tidemandsdatter Lend, født $\frac{16}{3}$ 1692 i Enderslev Præstegaard af Forældre: Sognepræst Tidemand Lauridsen Lend og Hustru, Else Andersdatter Bosel²⁴⁾. Hr. Mahler nævnes ofte i Tingbøgerne; han synes at have været en Del have syg; saaledes forlanger han 1696 Kvægtiende ogsaa af Husmænd i Sognet, som havde Ko eller Faar, og fremlægger Herredsfoged Gads Dom af $\frac{26}{10}$ d. A. herfor²⁵⁾; men 8 gamle Mænd vidner paa Tinge $\frac{20}{7}$ 1697, „at aldrig nogen af de foregaaende 6 Præster, som de kan huske, har forlangt sligt uden af de Lam, de tillagde“, og Dommen falder $\frac{2}{4}$ s. A. ud i Husmændenes Favør: „Da Hr. Mahler ikke er kaldet med andre eller større

²¹⁾ Dette havde han vistnok ogsaa Ret til efter Roskilde Landemodes Forhandling (se Sd. 468).

Rettigheder, end hans Formænd, maa Præsten frafalde sine Fordringer herpaa — og af Omkostningerne ved Sagen betaler hver Part sine“. Men saa uheldigt gik det ham ikke altid; thi da han $20/3$ 1709 stevner en Hob Bønder for Smaaredsel: Æg, Kyllinger, Vikker, Boghvede, Ærter, Flæsk og Penge, alt Restancer fra 1702—09, dømmes de til at betale. Og han blev ikke lempeligere i sine Fordringer alt som Aarene gik; den $20/11$ 1721 dømmes Landdragon Christen Ollufsen, gift og boende i Vejlø, til at betale Præsten en Høstdag med 10 Sk., „da han har Dug og Disk i Sognet“, skønt Stakkelen angiver paa Tinge, „at han ikke maatte erholde Til-ladelse af sin Major, da han forlangte Orlov dertil“. Med sin Degn levede han i stadig Strid (se Degnen Henrik P. Boldt), og maaske blev hans Præstegaard, som Vidnet Bonde Hansen antyder, afbrændt for ham ved Ildspaaættelse den $3/1$ 1714, ved hvilken Lejlighed alle Kirkebøgerne saa vel som Originalerne til Henrik Lindenows og Knud Thotts Legater brændte. Kirkebogen begynder først at føres 1729 af Eftermanden, en Ligegyldighed af Hr. Mahler; thi ligesaa ydmyg og krybende han var overfor Overmænd (se Gehejmerraad Thotts Æreminde, Sd. 104), ligesaa meget oversaa han sine Undermænd og Sognefolk. I Anledning af den ham overgaede Ildebrand fik han foruden den sædvanlige Hjælp af 1 Rdl. af hver Kirke i Stiftet, kgl. Bevilling den $1/3$ 1714 „til med en Bog at besøge godt Folk om Hjælp“. Om hans Familie kendes intet.

13) *Thomas Hansen Borch* (1729—49) er født i Hvedsted Præstegaard, den $31/8$ 1684, Student fra Roskilde Latinskole 1700, Kandidat $7/8$ 1704 med Non (3. Karakter), blev $22/11$ 1727 Hjelpepræst eller Kapellan til Vejlø-Vester Egersborg Menigheder, ordineret $23/2$ 1729. Muligvis blev han gift med Formændens Enke, eller var det dennes Broderdatter, men rimeligvis har han faaet Embedet paa denne Maade, da det ellers synes lidet rimeligt, at en Kapellan med 3. Karakter — rigtignok 45 Aar — skulde faa et saa godt Embede, og saa er det muligvis hans 1. Hustru som Wiberg lader være hans 2.: Ulricke Christine Thomasdatter Mahler, thi hans 2. Hustru var det ikke, da denne efter Vejlø Kirkebog hed Ulrica Christiane Müller og blev begravet den $31/8$ 1741, kun 20 Aar gl. Præsten skriver herom i Kirkebogen: „den $31/8$ begravedes min højtelskede kierre Hustroe Ulrica Christiane Müller i sin Alders 20. Aar, døde i Barselseng $27/8$ efter et Ægteskab af 10 Maaneder 8 Dage. Gud samle os i Støven og i Himmerig paa sin Dag!“ Hr. Borchs 3. Hustru var Anna Elisabeth Lauridsdatter Judicher, Datter af Sognepræst og Provst i Hammer Herred, Hr. Laurids Nielsen Judicher og Elisabeth Kathrine Henriksdatter Span, en naturlig Datter af Admiral Henrik Span. Hun overlevede ham i mange Aar og døde i Præste $16/10$ 1779 begravet i Koret dersteds $16/10$ over 70 Aar gl.²⁸). Han blev efter Wiberg sin Svigerfaders Eftermand som Provst i Hammer Herred 1744, men i Gavnø Tingbog nævnes han allerede 1741 som Provst, maaske dog kun Viceprovst, hvilket synes at antyde, at han allerede samme Aar maa være bleven gift 3. Gang, kort efter sin „højtelskede Ulricas Død“. Provst Borch døde den $12/5$ og begravdes $16/5$ 1749, 65 Aar gl. Kirkebogen nævner ingen Børn af Pastoren, hverken af 1. eller 3. Ægteskab, og Barnet af 2. Ægteskab døde vistnok tilligemed Moderen.

Fra 1737 anføres i Kirkebogen, at det blev Skik at holde Ligtale i Kirken, udtrykt saaledes: „begravet med Prædiken“ — „Ligprædiken“ eller med „Kirkens Ceremoni“ ∴ Ligprædiken og Klokkeringning.

14) *Magnus Jensen Hammer* (1740—1770) er født i Fedt Præstegaard,

Nedre Rommerige i Norge, den ¹²/₃ 1718 af Forældre: Sognepræst til Fedt og Rellingen Jens Hammer og Hustru Anna Margrethe Fyhr (død hos Sønnen i Vejle, begravet ⁸/₅ 1758, 60⁷/₁₂ Aar gl.). Hammer var Præst i Vejle til ⁶/₇ 1770, da han ved Grev Thott, Gavnø, som Præsident i Kancelliet, kaldedes til Præst i Herlufsholm, hvor han ²⁴/₆ 1772 blev Provst over Vester- og Øster Flakkebjerg Herreder. Han var en ivrig og virksom Præst, vistnok i stærk pietistisk Retning, der ivrede mundtlig og skriftlig mod Tidens Laster: Dovenskab, Drukkenskab og Utugt, og var en stor Medhjælp for Greven i at forbedre Moraliteten hos Godsets Beboere i de ham an betroede Sogne. At han har været en alvorlig og nidkær Præst turde fremgaa af hans Notater i Kirkebogen, hvor han næsten ved hvert Dødsfald giver en kort, men betegnende Karakteristik af vedkommende som: „et taalmodigt, fromt Guds Barn“, „et smukt og godt Guds Barn“, „et gudfrygtigt Menneske“, „en huslig Kvinde“, „led taalmodig meget ondt“, „en gudfrygtig, fattig Kvinde“, men ogsaa „et ondt Menneske“, „en ond og fortrædelig Mand“, „et ved Drik forarmet og forhærdet Menneske, der ikke taalte mine Formaninger“, og om en ung Kone, Bodil Hansdatter fra Vejle: „fandtes død i et Kammer, hvor hun var gaet ind for at dr. . . Br. . .“ (o: drikke Brændevin) osv. osv. Vidnesbyrd om, at han har været ivrig i sin Præstegerning og kendte sine Sognefolk til Bunds. Hammer var tillige en ivrig Patriot og stor Elsker af vore Mindesmærker og vor Historie, og hans forlangte Indberetning, der findes i Manuskriptsamlingen til Hofmans Fundatser paa Provinsarkivet i Kjøbenhavn, høre til de bedste af samtlige Stiftets Sognepræsters baade ved sin Righoldighed og Lødighed. Han døde ⁵/₅ 1791. Hans Hustru var Ulrica Christine de Pharaeo, født 1723, begravet ²⁰/₁ 1777 paa Herlufsholms Kirkegaard. Ingen Børn, i alt Fald nævnes ingen i Vejle Kirkebog.

16) Magister *Hans Christian Hersom* (1770--1808) er født den ²⁸/₁₂ 1739 i Fensmark Præstegaard, hvor Faderen, Jens Kristian Hersom, den Gang var Sognepræst (²⁰/₆ 1740 Præst i Rønnebæk-Olstrup og Provst 1757 i Hammer Herred, død 1791, begravet ²³/₁₁ s. A., 83 Aar gl.), Moderen var Marie Hansdatter Høyer, død ¹/₄ 1786. H. C. Hersom er Student fra Herlufsholm 1751, Cand. theol. ⁸/₁₀ 1761 med Laud, Hører paa Herlufsholm 1762, Magister 1765 og Provst i Hammer Herred 1791 efter Pastor Westengaard, Sværdborg. Hans 1. Hustru var Magna Susanne Selstrup (født 1740, død ¹⁰/₁₀ 1801). Han skriver herom i Vejle Kirkebog: „Den 10. October døde min dyrebare og uforglemmelige Kone og tro Livsledsagerinde i 34 Aar (altsaa gift 1767) Magna Susanne, 61 Aar, hendes Minde være velsignet, Fred over hendes Støv!“ Med hende havde han 4 Børn, hvoraf anføres: 1) Otto Hersom født 1770, begravet ¹⁰/₆ 1791. Faderen skriver herom: „Den ¹⁰/₆ begravede jeg min kierre Søn, Otto Hersom, Philosophæ Candidatus et medicinæ Studiosus, min eneste Søn, 20 Aar gl. Han udmærkede sig ved 2. Eksamen og var et af de sjældne Genier! Fred med hans Støv!“ — Præ lacrymis non possum reliqua nec cogitare nec scribere“ o: For Taarer kan jeg hverken tænke eller skrive det øvrige“; 2) Charlotte Sofie Hersom, født ²⁰/₁₁ 1771, død ⁷/₄ 1808, var gift med Frederik Ludvig Westengaard, Præst i Sværdborg fra 1788 til ¹⁸/₁₂ 1817, da han døde yderlig fattig²⁰); 3) Frøde Birgitte Hersom, født 1778, gift med Løjtnant Schach v. Thestrup ved det sjællandske Rytterregiment. De havde en Søn, Hans Nicolaj, født ¹/₁₀ 1794, og en Datter, Magna Johanne Birgitte Susanne, født ¹/₅ 1796, begge døbte i Vejle Kirke.

Aaret efter sin 1. Hustrus Død ægtede Hersom, ²¹/₅ 1802, Cornelia Bille,

født $\frac{1}{2}$ 1771, død $\frac{30}{18}$ 1832, Datter af Kommandørkaptajn og Tøjmester H. Martin Bille og Margrethe Frederiksdatter Lütken eller vistnok Lützen, thi ved Provst Hersoms Søns Daab med denne sin 2. Hustru, Hans Kristian Hersom, født $\frac{8}{18}$ 1804, døbt $\frac{18}{18}$ s. A., anføres: „Baaren til Daaben af Kommandørinde Bille, født „de Lützen“, saa at sidstnævnte maa anses for Bestemoderens rette Navn.

Hersom resignerede med kgl. Bevilling af $\frac{16}{9}$ 1808 og døde i Kjøbenhavn den $\frac{11}{1}$ 1824. Han var en meget duelig Præst, meget afholdt af sine Menigheder, og modtog anerkendende Vidnesbyrd om sine Foresattes Tilfredshed.

16) *Niels Frederik Sørensen* (1808—46) er født i Nyborg $\frac{29}{11}$ 1780, Student fra Nyborg 1800, Cand. theol. $\frac{17}{11}$ 1805 med Non. Faderen, Peder Sørensen, var Feldbereder dersteds, Moderen hed Cathrine Elisabeth Brinkmann. $\frac{21}{2}$ 1806 blev han kaldet til Kinapræst og ordineredes 28. s. M. Efter sin Ansættelse som Præst i Vejle giftede han sig i Kjøbenhavn den $\frac{31}{1}$ 1809 med Louise Amalie Maack, født i Kjøbenhavn $\frac{13}{12}$ 1788, død paa Næsbyholm $\frac{5}{4}$ 1855. Faderen Bernt Frederik Maack var Drejer, Moderen hed Ellen Marie Holm.

Pastor Sørensen og Hustru havde ingen Børn, „men de opdroge med Kærlighed ikke faa Plejebørn“. Han var efter de gamles Fortællinger ingen heldig Taler og brugte ofte sære, underlige Lignelser til at belyse sine Tanker med; hans Katekisationer med Konfirmanderne var ogsaa ofte meget aparte, „men han var en god og skikkelig Mand, om han end var vel meget paavirket af sin Omgang fra den Tid, han var Skibspræst“. Hans vel meget uslebne Tone saavel i sine Prædikener som i sin Omgang stødte mange og især Fru Baronessen paa Gavnø; han kom derfor snart i et spændt Forhold til Herskabet paa Gavnø; ja efter hans egen Skrivelse til Biskop Münter af $\frac{3}{7}$ 1816 tror han endog at have en Fjende i Fru Baronessen. Han skriver derom i sit Brev, efter at have beklaget det bedrøvelige Forhold, som har bestaaet imellem Herskabet og ham i 6 Aar saaledes: „Flere Gange har jeg nærmet mig til Forlig, men et Fruentimmers grændseløse Had forenet med Mandens Lettroenhed, hindrede indtil December f. A. al Nærmelse, da der frembød sig en Lejlighed, som jeg søgte at afbenytte“. Han fortæller dernæst om Herskabets Pengeforlegenhed og om, hvorledes han fik 2 Byers Konge- og Kirketiende i Forpagtning og derved Haab om bedre Forhold, men da Baronen i Begyndelsen af 1816 kom under Administration, glippede dette Haab for ham. Han taler dernæst om, hvorledes Herskabet og dets Tjenere aldrig søgte Vejle Kirke, og har nu hørt, „at der er indgivet Ansøgning til Cancelliet om at holde en fremmed Præst til Gudstjeneste og ministerielle Handlingers Udførelse i Kapellet paa Gavnø, hvad han haaber, at hans ædle Biskop aldrig tillader“. Dette var dog allerede bevilget længe inden Pastor Sørensens Memoire indgik, idet Pastor Warthoe i Sneseere var beskikket til at betjene Herskabet i dets Salighedssag. Vist er det, at Herskabet søgte at faa fjernet Pastor Sørensen fra Vejle-Vester Egersborg Menigheder, og opfordrede ham til at søge andet Embede samt lovede ham dets virksomme Hjælp til Forflyttelse, ja havde endog opfordret N. Fr. Sv. Grundtvig, som den Gang var uden Ansættelse, til at søge Embedet, hvis det ved Pastor Sørensens Forflyttelse blev ledigt. Dette bidrog naturligvis ikke til at gøre Forholdet bedre, og da Pastoren fik en Anelse om, at han mulig kunde tvinge Baroniet til at give ham Tiende af Øen Dybsø, som tidligere havde været Bondejord, og som tilligemed den nedlagde By paa Gavnø, 8 Gaarde med 37 Tdr. 5 Skpr. Htk., der var inddraget under Hovedgaarden af Gehejmeraad Knud Thott

med kgl. Bevilling af $\frac{31}{3}$ 1682 imod at Øen Dybsø bebyggedes samt den gamle Adelsgaard Østergaard ved Assens' udlagdes til frit Hartkorn begge med Tiendepligt til Sognepræsten i Vejle, „for at denne ikke skulde lide noget Tab i sine Indtægter“, som den kgl. Bevilling udtaler. Dette skete imidlertid ikke. Dybsø med sine den Gang fede Græsgange lagdes under Gavnø Hovedgaardstakst, og Østergaard var dog temmelig langt fraliggende til at tiende til Sognepræsten i Vejle. Der maa imidlertid kort efter 1682 være bleven sluttet en Akkord med Sognepræsten om andet Vederlag for den indtagne Gavnø By; denne findes dog ikke i Godsarkivet i Kopi, og Originalen er formentlig brændt med Præstegaarden hin $\frac{21}{1}$ 1714, men en Kvittring af Pastor Borch i Vejle fra 1737 viser, at han efter Forening med Gavnøs Ejer modtog 3 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre i Tiendevederlag for den nedlagde Gavnø By og 18 Rdl. i Godtgørelse for Højtidsoffer, og en Kvittring af Provst Hersom fra 1805, som haves i Godsarkivet, viste, at han modtog samme Vederlag for den nedlagde By. Sidste Kvittring viste ogsaa, at Præsteembedet oppebærer 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Skpr. Havre i Tiendevederlag samt 4 Rdl. aarlig i Højtidsoffer for den 1797 nedlagde Gaard paa Abbednæshoved, hvilket stemmer med Lønnings Reglementet over de Summer, som betales af Godskassen: 22 Rdl., 4 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og $2\frac{1}{2}$ Td. Havre, saa at Præsten ikke er sket nogen Foringelse i sit Embedes Indtægter“, hævder Baroniet. Pastor Sørensens Sagfører, Ry i Næstved, fordrer Betingelserne for den kgl. Bevilling af $\frac{31}{3}$ 1682 opfyldte, som der angivet, og paastaar, at den oppebaarne Godtgørelse langtfra kan være Æquivalent for $37\frac{3}{8}$ Td. Htk., hvad dog Baroniets Sagfører mener den vel kunde være den Gang Akkorden, i de nærmeste Aar efter 1682, sluttedes. Sagen, som begyndte $\frac{21}{3}$ 1820, sluttedes ved Birketingsdommen af $\frac{1}{11}$ s. A., hvorved Vederlaget blev fastslaaet „at være, som det for Aarene 1737 og 1805 kunde bevises at have været“.

Løvrigt var Pastor Sørensen en velhavende Mand, og han vilde nok ogsaa at Folk skulde vide det; han kørte saaledes ofte med 4 Heste for sin Kareth. Heste mente han nu, han forstod sig brillant paa, og hvert Efteraar tog han i en lang Aarrække til det store Egeskov Marked ved Nyborg og medbragte derfra ofte fortrinlige Eksemplarer, men han blev nok ogsaa af og til skammelig narret Hans Stolthed var hans Have, hans Heste, hans Jordbær og Fugle samt hans Landvæsen, men paa sidstnævnte Omraade var han heller langtfra altid heldig, navnlig da ikke i Dyrkningen af Raps, som en Tid var stærkt fremme paa Grund af dens høje Priser, og her blev han ofte til Spot endog af sine Sognefolk. I sin Have tumlede han hvert Foraar med nye Foretagender, lod grave Kanaler, anlagde Smaaabøer, byggede Broer og Lysthuse og havde en stor Mængde Arbejdere beskæftiget der. Hans Lyst til at ville dupere sine Sognefolk ved sine Foretagender uden at have tilstrækkelig Dygtighed til at hævde sin Overlegenhed i Forbindelse med hans godmodige Nedladen overfor enhver, gjorde at hans Anseelse tilsidst var ringe i Menigheden.

17) *Johan Frederik Mohr* (1846—79) er født $\frac{1}{1}$ 1811 i Haslev Præstegaard, hvor Faderen, Johan Henrik Mohr, var Sognepræst fra 1805 til sin Død $\frac{23}{3}$ 1841, Moderen hed Oline Frederikke Mohr (født $\frac{13}{11}$ 1778, død $\frac{31}{3}$ 1864). Joh. Fr. Mohr er Student fra Københavns Borgerdydskole 1829, Kandidat 1836 med Haud, var derefter Hjælpepræst hos Faderen i Haslev-Frerslev fra $\frac{7}{12}$ 1838 til dennes Død, ordineret $\frac{23}{1}$ 1839; derefter ligeledes Hjælpepræst i Vettørslov-

Hømb ved Ringsted 1841—43, saa i Herlufsholm 1843—45 og endelig i Vejle-Vester Egersborg 1845, hvortil han ved Formændens Død kaldedes til Sognepræst $13/11$ 1846. Hans Hustru var Emma Elisabeth Frederikke Krog-Kierulff, Datter af Oberstløjtnant i Artilleriet Lauritz Peter Krog v. Kierulff og Clara Dosse, med hvem han blev gift $7/5$ 1847.

Han var en meget veltalende Ordets Forkynder, stærk i Diskussionen, og nød i mange Aar stor Anseelse mellem sine Embedsbrødre saa vel som hos højerestillede i Samfundet for sin hofmandsmæssige Optræden. Der var over hans Person noget kavaller- og officersmæssigt, og det fortaltes ogsaa, at han helst selv vilde valgt den militære Løbebane, i alt Fald viste han sin Interesse for denne Stand paa flere Maader, og Officerer fra Dragonregimentet i Næstved var hans stadige Gæster. Mens det holstenske Dragonregiment (2. Dragonregiment) laa indkvarteret i Næstved, var han beskikket Prædikant og Sjælesørger for det, da han var det tyske Sprog fuldt mægtig. Da den nationale Begejstring greb Folket i Krigsaarene 1848—50 og ved den Løftning, som den frie Forfatning bragte, vakte Folket, delte han denne — ja var vel endog en af dens Bærere — saa da Baron Reedtz-Thott, Gavnø, udrustede sine Herregaardsskytter, ledede han en Tid deres Øvelser, inden de sendtes til Hæren; senere ledede han Øvelserne ved det frivillige Korps af unge Bønderkarle, som mulig kunde blive udskrevne til Krigen. Deltagere heri mindes endnu den Begejstring, han vakte hos dem i national Retning.

Men han havde desværre ogsaa sine svage Sider, dem min Pietet for den afdøde ikke tillader mig at omtale. Han døde efter store Lidelser den $7/8$ 1879; hans Hustru døde i Kjøbenhavn den $2/11$ 1888.

I sit Ægteskab havde han 2 Sønner og 2 Døtre: 1) Otto Mohr, født $17/4$ 1848, død som Barn; 2) Clara Mohr, født $16/4$ 1849, gift $14/3$ 1875 med Premierløjtnant af Ingeniørkorpsen P. Hansen, nu Oberst; 3) Tvillingesøsteren Frederikke, død som Barn; 4) Henrik, født $10/6$ 1851, Handelsgartner i Kjøbenhavn.

18) *Thomas Ludvig Rørdam* (1879—92) er født i Harboøre Præstegaard den $11/5$ 1836 af Forældre: Pastor Hans Nicolai Kellermann-Rørdam og Hustru Charlotte Birkedal, Søster til Pastor Birkedal i Ryslinge. Kort efter hans Fødsel kaldedes Faderen til Sognepræst i Ondløse ved Holbæk (død den $23/9$ 1884) og hans Barndomshjem blev saaledes Præstegaarden dér; 1848 kom han i Roskilde Latinskole, hvorfra han dimitteredes 1854 med Laud. Som Student gik han meget i Vartou Kirke, og hans Moster, Historikeren Frederik Barfods Hustru, styrkede hans grundtvigske Anskuelse. Cand. theol. blev han 1861 med Laud. Den $22/7$ 1863 giftede han sig med Clara Sofie Clausen, født $13/7$ 1839, Datter af Lic. theol. E. F. Clausen i Boeslunde ved Slagelse, der hørte til den Præstekreds af Indremissionen, kaldet „det hellige Land“. Samme Aar i September oprettede han en Privatskole i Stege, men her udviklede sig hos ham den farlige Brystsygdom, som han aldrig helt helbrededes for. Ved Venners Understøttelse foretog han med Hustru og Datter en Rejse til Rom i Efteraaret 1865, men blev ikke helbredet derved, hvorimod et simpelt Husmiddel (Hampevælling) for en Del hjalp ham, saa han blev stærk og fyldig. Mens han var i Stege skrev han i Fr. Bojsens „Budstikken“ bl. a. det smukke Digt „Hvad Kirkeklokken nu fortæller“. 1868 blev han personel Kapellan i Reerslev-Ruds-Vedby, hvor han vandt formaende Venner i Komtesserne Moltke, Conradineslyst, og Grev Moltke, Nørager. Her tog han mod Venners Opfordring om at blive Rejsepræst til Amerika, men en

Benskade forhindrede ham i at afrejse. 1873 blev han Sognepræst til Norup paa Fyen, hvor han samlede sig en stor Menighed med mange Sognebaandslødere, og her begyndte han 1877 Udgivelsen af „Kirkebladet“. 1881 blev han Sekretær i Bestyrelsen for den af Missionær Børresen begyndte Santalmission og arbejdede ivrig for at faa alle Retninger i Kirken til at interessere sig herfor og blev herved Skaberen af Bethesdamøderne. I Norup var han meget afholdt, og da hans lille Søn døde dér, bestemte han, at han selv ogsaa vilde begraves dér. Da kaldedes han $^{20/11}$ 1879 til Sognepræst for Vejle-Vester Egersborg, men her kastede han sig ind i politiske og religiøse Spørgsmaal og skrev meget, og til Tider skarpt, i Aviser og kirkelige Blade, hvorved hans Helbred svækkedes, saa han maatte tage sin yngre Ven Th. Elmquist til Medudgiver af Kirkebladet. Et Hjerteonde, som var begyndt at udvikle sig, var Skyld i at han søgte et Embede med kun én Kirke, som han ogsaa fik, idet han $^{29/7}$ 1892 kaldedes til Gamborg paa Fyen. Han deltog her ivrig i Kampen mod Katolikkernes Propaganda og Rationalisterne, men hans Helbred svækkedes ved den megen Strid, og skønt Lægerne alvorligt raadede ham til at skaane sig for Sindsbevægelser, tillod hans varme og ivrige Natur ham ikke at undgaa disse. Aandenøden blev stærkere, dertil kom Vattersot, og under store Smerter døde han $^{10/10}$ 1894. Han blev under stor Deltagelse begravet paa Norup Kirkegaard ved sin lille Søns Side³⁰⁾.

Thomas Rørdam byggede en ny Stuelænge ved Vejle Præstegaard (1883) i italiensk Villa-Stil; den kostede 20,000 Kr., Udhusenes Restaurering kostede 2000 Kr. Af hans Børn er: 1) Ingeborg Elisabeth Rørdam, født i Stege $^{25/5}$ 1864, gift 1886 med sin Fætter, Honoratus Bonnevie, fh. Ejer af Lundsgaard ved Slangrup, nu boende i Kjøbenhavn; 2) Astrid Rørdam, født $^{10/11}$ 1868 i Ruds-Vedby Sogn, gift med Landmand Levin, Forenede Stater i Nord Amerika; 3) Gudrun Thomasdatter Rørdam, født $^{7/2}$ 1877 i Norup Præstegaard, forlovet med Cand. jur. Galschiøt, Søn af Birkedommer Galschiøt, Holstejnborj Birk; 4) Holger Thomassøn Rørdam, født $^{3/4}$ 1878 i Norup Præstegaard, er Styrmand paa de forenede Dampskibs Selskabs Skibe (Færgen mellem Kjøbenhavn og Malmø).

19) *August Adolf Elias Lassen* kaldedes til Sognepræst hersteds $^{31/10}$ 1892. Han er Søn af Sognepræst S. P. Lassen i Østrup-Hjadstrup ved Odense og Mathea Christine Christensen af Lunde og er født $^{30/8}$ 1846, Student fra Odense 1866, Cand. theol. 1872 med Haud primo, personel Kapellan for Hvejsel-Givskud Menigheder ved Vejle 1876, Sognepræst for Kollerup-Vindeløv i Vejle Amt fra $^{15/2}$ 1881—92, da han forflyttedes hertil.

Pastor Lassen blev $^{21/9}$ 1877 gift med Marie Frederiksen, født $^{26/4}$ 1853, Datter af Jægermester, Godsejer P. D. Frederiksen til Kjørstrupgaard i Fuglse Sogn paa Lolland, Amtsraadsmedlem etc., død 1902. Deres Børn er: 1) Peter Hvejsel Lassen, født i Hvejsel $^{12/8}$ 1880, Forstkandidat 1902; 2) Marie Louise Lassen, født i Kollerup $^{26/3}$ 1887; 3) Astrid Lassen, født i Kollerup $^{12/5}$ 1890; 4) Inger Lassen, født i Vejle $^{13/10}$ 1897; 5) Erik Lassen, født i Vejle $^{1/10}$ 1901.

Ifølge Stiftsbogen af 1567 havde Sognepræsten til Vejle-Vester Egersborg Tiende af 79 Decimantes, hvortil kom Højtidsofferet, samt i Stolestadepenge 8 Sk. af hver Husmand og Indsieder³¹⁾, og dernæst Indtægten af Præstegaardens Tilliggende i Vejle samt af Anneksgaarden i Vester Egersborg. I førstnævnte

kunde 1567 saas $4\frac{1}{2}$ $\bar{u}$ Korn „i alle Vonge“ — 18 Tdr., Eng til 35 Læs Hø; til sidstnævnte kunde saaes 2 $\bar{u}$ og 10 Skpr. Bjug $9\frac{2}{3}$ Td. samt 4 $\bar{u}$ Hafre — 32 Tdr., endvidere hørte hertil „2 Skoufodder, som kunne føede, naar Olden er, 20 Svin“.

1738, ved Indberetning til Bispearkivet, udgjorde Tienden 120 Tdr., Højtids-offeret 30 Rdl. og Accidentserne ligeledes 30 Rdl. fra begge Sogne. — „Anneks-gaarden i Vester Egersborg har ingen Bygninger havt i Mands Minde, den er for-pagtet af nogle Bønder i Vester Egersborg for 40 Rdl., men Skatterne andrage omtrent 20 Rdl. af Gaardens 5 Tdr. Htk.“. For de nedlagde 8 Gaarde paa Gavne ydedes (1738) 3 Tdr. Rug, 8 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre, og af Skovmøllegaarden 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre. 1797 tilkom for den nedlagde Gaard paa Appenæshoved 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Skpr. Havre, og samtidig ydedes i Erstatning for Højtidsoffer 18 Rdl. for de 8 Gaarde paa Gavne, hvortil kom 4 Rdl. for Gaarden paa Appenæshoved og 1 Rdl. 4 Mk. for en nedlagt Gaard i Vejle (1797).

Smaaredselen for begge Sogne androg omkring 50 Rdl.

1567 var henlagt til Præsten i Vejle Indtægten af en Gaard i Basnæs, hvortil kunde saaes 6 Skpr. „Hart Korn“, samt en Eng til 18 Læs Hø; den gav i Afgift aarlig 18 Sk. Endvidere af en Gaard i Tommestrup i Stevns en aarlig Afgift af 18 Sk. Endelig Brændsel og Svins Olden af en Skov kaldet „Vejle-houfuit“ (Vejlehoved).

Disse Ejendomme frakom Præsteembedet i Gehejmerraad Knud Thotts Tid, maaske dog mod Erstatning, navnlig maa det antages, at det i lange Tider fra Codset ydede Brænddeputat var en Erstatning for Skoven. Men Pastor Hammer har læst i Roskilde Synodalia af $12/10$ 1697: „at Præsten i Vejle erholdt Kronens Part af Tienden for de 3 Byer i Sognet under Gavne, som ham blev udlagt for en Rente, han mistede, der blev henlagt til Underhold for Kapellanen paa Gavne Kloster“³²⁾.

Denne Antegnelse synes at kaste et Lys over „Kammerkollegiets Ordre“ af $26/2$ 1702, hvorved Tienden tillagdes Vejle Kirke eller dens Ejer, Gehejmerraad Knud Thott, og ligeledes, at Tienden til Vejle Kirke i Skiftet efter Sidel Lunge den $2/4$ 1662 beregnes til 48 Tdr., medens Niels Trolles Jorbeog af $12/12$ 1663 kun angiver denne til 22 Tdr. — 2 Tdr. under Halvdelen. Rimeligvis har Præsten gjort Embedets gamle Ret til Kongetienden gældende ved Ejerskiftet 1663 — og faaet den; dette kaster igen Lys over den Unaade, Calundan lader skinne frem i Verset paa hans Ligsten i Vester Egersborg Kirke, som han var falden i hos Herskabet. Rimeligvis har Præsterne beholdt Kongetienden til Pastor Norups Død, da Gehejmerraad Thott har gjort Eftermanden denne Ret stridig. Den høvsyge Pastor Mahler har saa sikkert klaget paa Landemodet $12/10$ 1697; Sagen er taget op til Undersøgelse paa Bispens Foranstaltning, men er endt ved Kammerkollegiets „Ordre“ af $26/2$ 1702, hvorved den henlagdes til Vejle Kirke og dens Ejer. Men hvorfor blev Tienden saa ikke som ved Skifterne 1643 og 1662 — 24 Tdr. for hver, men kun 22 Tdr. for hver? Det er Afgangen i det tiendeydende Hartkorn, der maa have bevirket dette, og denne Afgang skete ved Nedlæggelsen af Gavne Bys 8 Bøndergaarde 1682, som udgjorde omtrent Tolvtvedelen af Sognets daværende tiendeydende Landgildehartkorn.

SOGNEDEGNE

THI. VEJLØ-VESTER EGBERSBOG MENIGHEDER.

Det er muligt, at Degnegerningen i Vejlø-Vester Egersborg Sogne er bleven udøvet af Disciple fra Mesterlektion i Næstved Latinskole, eftersom denne laa Sognene saa nær. I alt Fald kendes ingen Degne hersteds før 1677, da

1) *Hendrik Pedersen Boldt* (1677—1726) nævnes. Ved Opmaalingen 1682 til Matriklen 1688 tillagdes der Degneembedet i Vejlø 1 Td. 1 Skp. 1 Fdkr. Htk., og da nævnes Boldt i Markbøgerne, men han var her ifølge Hammer Herredes Tingbog allerede 1677. Han var gift med en Datter af Ejeren af Holløse Mølle, Jørgen Jørgensen, Karen Jørgensdatter, hvis Moder døde i Aaret 1681, og efter hvem der var Skifte ^{12/7} s. A., ved hvilken Lejlighed Degnen blev Væрге for hans Hustru umyndige Halvbroder, Hans Martinussen, 1694 Skræddersvend i Næstved, og til hvem han ^{1/3} d. A. i Vejlø udsteder en Obligation paa 130 Rdl., tinglæst den ^{11/8} ved Gavne Birketing; men denne Obligation faldt det Degnen besværligt at indløse, og han stævnes derfor gentagende af sin nu myndige Svoger til at betale dens paalydende, sidste Gang ^{23/3} 1696, da den rimeligvis blev betalt.

Degnen Boldt var et uroligt Hoved og laa i stadig Strid med sine Præster; saaledes maa han ^{11/1} 1694 gøre sin Sognepræst, Norup, en skriftlig Undskyldning, fordi han ^{25/11} Aaret tilforn havde overøst Præsten med „uskikkelige og ærerørige Ord“, da denne vilde stifte Fred mellem ham og hans Hustru, samt give Præsten Løfte om „i Fremtiden at opføre sig skikkelig“. Forliget er medunderskrevet af Hjeronymus Hammer, Præst i Køng, og Birkefoged Hans Kristensen³¹⁾.

20. Januar 1698 tiltales Degnen paa Gehejmerraad Thotts Vegne af dennes Ridefoged, Christoffer Holst, „for usømmeligt og forargeligt Forhold i Kirken“ Hellig 3 Kongers Dag tilforn. Da nemlig Drengene stod og „buldrede med deres Træsko og talte højt oppe paa „Poppelturet“, gik Henrik Degn gentagne Gange op og bad dem være stille, hvortil en Knægt, Poul Nielsen fra Rettestrup, svarede Degnen: „Jeg har ikke behov at holde min Mund for Eder!“, „men da slog Degnen hannem i Næse og Mund, saa han blødt“. Dette vidner Gaardmand Niels Kristensen i Vejlø, som stod hos Drengene. Degnen paastår, „at han har advaret de gamle om at holde Styr paa Drengene“, hvortil Niels Andersen Krag skal have svaret: „Vi kan ikke holde Styr paa dem“; forsvarer sig endvidere med, „at han ikke øvede nogen Allarm eller anden Klammeri“, „thi Gud er mit Vidne, at jeg gjorde det alene for, at Guds Nafns Ord ikke skulde vanhelliges eller bespottis og den menige Almue forargis, Guds Børns gode Andagt til hans hellige Ords Hørelse ej skulde forhindris og Ungdommen derved end mere forargis“. „Beder derfor, at Hs. Excellence højgunstig lader sig dette befalde, paa det, at Ungdommen og Menigheden herefter ikke skulde blive mere halsstarrig, end de ere“ — „og icke hannem noget ondt derfor tiltenche“. Denne Henstilling synes at have hjulpet; der høres siden ikke mere om denne Sag^{*)}.

*) Forresten vidner den gamle Tingbog, at det var nogle slemme Dreng, der kunde være i Vejlø. Den ^{12/1}; 1717 dræbte saaledes 4 Dreng, 14 à 15 Aar gl., en gammel Mand, Hans Mortensen fra Rennebæk, som havde været i „Apnis“ og gik hjem. Da han nemlig kom til Hasselbuskene ved Stenten ned til Vejløbroen, ser han de 4 Dreng trille omkring med en Strippe, hvori der havde været Mælk, som en Kone, der var ude at malke til Aften, skulde give en Kalv. Paa Konens Beklæggelse herover, begyndte Hans Mortensen at irettesætte Drengene, men de svarer med Ukvems-

Men denne Degns Adfærd i Kirken var dog intet imod hans Optræden Palmesøndag, $\frac{5}{4}$ 1705, da han var beskænket, nægter „at tegne de Siuge til Kirkens Forbøn“, hvis han ej faar Betaling derfor eller rigeligere Offer til Paaske, — „løb mod Præsten i Koret med knøttet Næfve“, og, da han iførte Præsten Messetøjet, forsøgte at rive ham omkuld, eller i det mindste, som et andet Vidne udtrykker sig: „det skrød i Krafven, da han hjalp Præsten i Messetøjet“ — „slog 3 Gange i Bogstolen (Degnestolen) under Prædikenen, og forhindrede Skriver og Skolelærer Anders Hermandtzen i at besørge Sangen efter Præstens Ønske: „Gak hjem! og lad Anders Hermandtzen sjunge for Eder, I er fuld!“ — hvortil Degnen svarer Præsten: „Er jeg fuld! Det skal ingen ærlig Mand sige mig paa! I vil imponere mig!“ — Præsten: „Ja, at I lader bede for de Siuge og lader den slemme Fuldskab fare“. Degnen protesterer igen imod at være fuld, hvorfor Præsten vender sig fra Alteret „og beder Menigheden dragis til Minde“, at Degnen siger: „Der skal ingen ærlig Mand sige ham paa, at han er fuld“ — hvorpaa Degnen „straks fatted sin Bog, læste Bønnen, og ald Kirchetienisten ulastelig forretted, saavidt hannem angik“, vidnes der. Men skønt det er synligt, at de fleste Vidner holdt med Degnen, kan de dog ikke nægte, „at Degnen var lidet beskænket“. Degnen blev for dette sit Forhold suspenderet en Tid, og Sagen stod længe paa, men hans Sagfører, Msr. Pillemarch, Næstved, siden i Hollænderhuset ved Præste, redder sin Client ved at erhverve Menighedens Tilstaaelse for, „at de ej kan klage i nogen Maade paa Degns Embedstjeneste i Kirken, hverken nævnte Palmesøndag eller andre Dage, hvad angaar Sangen, Taflen og Læsningen“, og Degnen forblev i Embedet; men det synes dog, at denne Sag har gjort ham forsigtigere og ædrueligere i Fremtiden, thi senere forekommer ikke noget imod Degnen graverende i de gamle Tingbøger, muligen at han samme Aar fik sig en bedre Hustru i Tingfoged Anders Jensens Søster, Maren, fra Svina. A. Petersen (Valloby) lader ham i sine Degnehistorier dø 1718, men han levede vistnok til 1726, hvad der synes at fremgaa af foran anførte Note.

2) *Vilhelm Gotthard Gyrsting* (1726—54) er født i Gyrstinge ved Sorø den $\frac{21}{10}$ 1694 og er Søn af Sognepræsten dér, Peder Hansen Lollich (født 1666, død $\frac{4}{4}$ 1710) og Hustru Else Globsdatter (født 1666, død 1709). Han er Student fra Sorø 1713, men da han havde 12 Søskende, var der ikke Midler til hans videre Uddannelse; han blev da som flere af sine Brødre først Skoleholder og omsider Degn; han døde $\frac{3}{2}$ og begravedes 12. s. M. 1754*). Om ham har Tingbøgerne saa godt som intet — og aldrig noget til hans Beskæmmelse at berette**).

Gyrstings Hustru hed Anne Helvig Gudenschwager (født 1703, død $\frac{20}{10}$ 1774), med hende havde han en Mængde Børn, som nævnes i Kirkebogen i Tids-

urd og Stenkast, og en af dem, Jørgen Ibsen, er saa uheldig at ramme ham med en stor Sten i Panden, hvorved han bibragte gamle Hans Mortensen et 2 Tommer dybt og 4 Finger bredt Saar, som han døde af. Drengene havde været paa Gavns Hovmark at rive Hø. Drabsmanden flygtede til Lolland, de 3 mindre skyldige straffedes med Ris af Øvrigheden.

*) En Broder til Degnen, Simon Peter Gyrsting, nævnes 1734 som Informator paa Gavns; og Knud Jørgen Gyrsting, Skoleholder i Neder Vindinge 1761, er maaske ogsaa hans Broder.

***) I Anledning af, at Degnen Gyrsting fik sin Degnetræve $\frac{21}{10}$ 1726 af Vester Egersborg og Myrup Mænd, gav han, som Skik var, 1 Td. Øl til Tiendeyderne, hvilken de drak i Skolen hos Skrивeren, Skolelærer Drejer — eftersom der vidnes i Tinget $\frac{21}{10}$ s. A. — „Degnen havde ikke Plæds i sit Hus og var nylig kommen i Embedet.“ Da nemlig Drikkeriet trak ud til henimod Midnat, anmodede Drejer Mændene om at tage hjem, men en Karl fra Vester Egersborg bar det levnede Øl ud paa Gaden i en Kobberkedel, og nu fortsattes Drikkeriet og Støjen her, hvorfor Skolelæreren Kone og Pige gik ud og bad dem være stille og tage hjem, men da slog samme Karl Pigen 2 Gange til Jorden og trak hende i Haaret. (Gavns Tingbog).

rummet 1729—41, deriblandt: $\frac{8}{2}$ 1730 døbt 2de Døtre Else og Anne, baaren til Daaben af Forpagter Johan Thomsens (Neergaards) Døtre paa Gavnø, Sidsel og Anna. Thale, 1731, baaret til Daaben af Degnens Søster Maren paa „Lille Svendstrup“, den gamle Svendstrupgaard; $\frac{25}{4}$ 1737, Lene, baaret af Madam Hytter, Birkedommerens Hustru; $\frac{25}{3}$ 1738, Maren, baaret af Konferensraadinde Thott; Else, døbt Palmesøndag 1741, baaret af Provstinde Borch.

Gyrstings Enke blev boende i Vejle efter Mandens Død; hun levede under trænge Kaar og indstilledes den $\frac{1}{6}$ 1760 af Pastor Hammer til Hjælp af Fiskus; Hammer anbefaler hende varmt hertil „for sin store Fattigdom og for hendes kristelige og taalmodige Levnet“. (Indberetninger til Bispem, som nu findes i Provinsarkivet i Kjøbenhavn.)

3) *Knud Olufsen Normann* (1754—95) er født 1710, kaldedes hertil af Etatsraadinde Brahe til Gavnø og Hvedholm den $\frac{7}{7}$ 1734 som Lærer og Birkeskriver ifølge Pastor Borchs Indberetning i Bispearkivet af 1738; han er vistnok født paa Fyen, men iøvrigt kendes ikke noget til, hvem hans Forældre er. Han blev Student (privat.) 1738, Degn i Roholte 1751, hvorfra han 1754 forflyttedes til Vejle, hvor han var Degn til $\frac{29}{3}$ 1795, da han ved Kontrakt afstod Embedet med de Kaldsberettigedes Minde til Eftermanden. Han døde $\frac{30}{10}$ 1796, 86 Aar gl. og begravdes $\frac{7}{11}$ s. A. Han var en duelig og meget samvittighedsfuld Lærer for Ungdommen i Sognet igennem den lange Aarrække, han var ansat her. Provsten, hans Sognepræst, H. C. Hersom, skriver om ham til Bispem den $\frac{1}{3}$ 1796: „Han var en god og føjelig Mand, som fandt ingen større Glæde end sine Pligters Opfyldelse, saalænge han dertil havde mindste Evne“. Hans Eftermand voldte ham ikke faa Besværligheder ved sin Genstridighed og Uredelighed; han vilde saaledes tilegne sig den Normann tilkommende Degnetrave tvertimod det kgl. Reskript af $\frac{18}{3}$ 1787. Ligeledes klagede han over, at Degneboligen var ubeboelig og vilde have Erstatning derfor. Provsten oplyser, at den er meget forbedret af Normann med Bræddegulv i Stedet for Lergulv i begge Stuer, at der var indsat nye og større Vinduer og Døre, og skriver, at Degneboligen var godt 500 Rdlr. værd, om Kaldet var bleven delt og Boligen solgt, som Skoledirektionen havde foreslaaet³¹⁾.

Ved Normanns Død $\frac{30}{10}$ 1796 skriver Provst Hersom i Kirkebogen: „Han resignerede for 1 Aar siden formedelst Alderdom og Svaghed; han var en værdig Olding, som bestandig udmærkede sig ved Flid i sit Embede, saalænge han havde mindste Evne dertil, da han ingen større Glæde følte, end sine Pligters Opfyldelse“.

Normann blev 1. Gang gift $\frac{27}{10}$ 1734 med Pernille Jensdatter, Enke efter hans Formand som Birkeskriver, Christen Borch, men hun døde Aaret efter, begravet $\frac{1}{4}$ 1735. Hans 2den Hustru var Marie Hansdatter Lund, født 1694, død $\frac{7}{11}$ 1772, begravet 8te s. M. Med hende havde han Sønnen Ole Knudsen Normann, døbt $\frac{29}{3}$ 1737, baaret til Daaben af Pastorinde Borch, Vejle.

4) *Rasmus Wissing* (1795—1842) er født i Wissing ved Skanderborg den $\frac{22}{12}$ 1768, tog Eksamen som Privatist ved Blaagaards Seminarium 1793 „med god Karakter“, var først Hjælpelærer eller Substitut hos Formanden til han $\frac{21}{10}$ 1895 kaldedes — imod Skoledirektionens Ønske — til Degn for Vejle-Vester Egersborg Sogne, dog med at afgive 20 Rdlr. af Embedets Indtægter til Skolelæreren i sidstnævnte Sogn. Provst Hersom med øvrige Skoledirektion vilde nemlig have Degneforretningerne delt mellem Lærerne i begge Sognene, hvad ikke lykkedes.

Hans Forhold til sin hæderlige Formand, der afstod Embedet til ham

mod en Pension af 150 Rdlr. om Aaret, saa længe han levede, var langt fra smukt, og han prøvede paa flere Maader at unddrage sig fra de indgaaede Forpligtelser, men da Provst Hersom støttede den gamle Mand, blev han nødt til at opfylde dem. I sin Embedsgerning viste han sig i de første Aar meget forsømmelig, nemlig med Hensyn til Børnenes Undervisning, saa at han endog efter Provst Hersoms Tilhold maatte antage en Husmand, Johan Pedersen i Vejlø, til Medhjælper; og for den konfirmerede Ungdoms Undervisning fik han endog 1805 en Irettesættelse af Biskop Balle, fordi han ikke havde læst med Ungdommen siden Nyaar. Han undskylder sig med en paakommen Svaghed, det strænge Vejr, samt med, at der ingen Ungdom mødte til Overhøring, men lover Bispem at oprette det forsømte; dog underskriver han sig hovent i sit Brev til Biskoppen: „seminaristisk Skolelærer“⁽³¹⁾). Siden blev han iøvrigt en dygtig, om end vel stræng Lærer, hvad mange af hans Elever har meddelt os. Hans moralske Vandel var ikke den smukkeste, særlig hans ægteskabelige Forhold, og hans Hustru og han levede i flere Aar adskilte, idet hun boede i Næstved. Wissing døde i Embedet $\frac{2}{3}$ 1842. Hans Hustru hed Karen Manderup Due, født 1768, død $\frac{25}{10}$ 1848 i Næstved. Af deres Børn nævnes: 1) Mette Kirstine Wissing, født $\frac{26}{12}$ døbt $\frac{30}{12}$ 1798, baaret til Daaben af Kammerherreinde Reedtz-Thott, Gavne, men hun døde allerede $\frac{1}{2}$ 1799; 2) Peter Manderup Due Wissing, født $\frac{2}{12}$ døbt $\frac{1}{12}$ 1790, Student fra Herlufsholm 1818, Kand. theol. $\frac{22}{1}$; 1826 med Laud, Missionær i Ostindien, Sognepræst i Skallerup-Vennebjerg i Hjørring Amt den $\frac{22}{11}$ 1832 og $\frac{24}{12}$ 1850 Sognepræst i Dronninglund, entlediget $\frac{27}{3}$ 1868, død i Viborg $\frac{24}{3}$ 1879; 3) Sofie Frederikke Beate Wissing, født $\frac{25}{1}$, døbt $\frac{2}{1}$ 1801; 4) Martha Wissing, født $\frac{20}{1}$; 1805, død $\frac{30}{11}$ s. A.

Indtægterne til Vejlø-Vester Egersborg Degneembede 1738 var efter Pastor Borchs Indberetning til Bispem følgende:

Vejlø 13 Gaarde og Rettestrup 9 Gaarde, hver $\frac{1}{2}$ Trave Rug og $\frac{1}{2}$ Trave Byg 11 Traver Rug à 5 Skpr. og 11 Traver Byg à 6 Skpr. 6 Tdr. 7 Skpr. Rug, 8 Tdr. 2 Skpr. Byg; Abbednæs 9 og Basnæs 9 Gaarde, hver kun 1 Skp. Byg -- 2 Tdr. 2 Skpr. Byg; Vester-Egersborg 27 og Myrup 8 Gaarde hver $\frac{1}{2}$ Trave Rug og $\frac{1}{2}$ Trave Byg 17 $\frac{1}{2}$ Trave Rug à 5 Skpr. og 17 $\frac{1}{2}$ Trave Byg à 6 Skpr. -- 10 Tdr. 7 $\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 13 Tdr. 1 Skp. Byg; ialt 17 Tdr. 4 $\frac{1}{2}$ Skp. Rug og 23 Tdr. 5 Skpr. Byg.

Julerente: Vejlø og Rettestrup 22 Gaarde, hver 1 Brød og $\frac{1}{2}$ Gaas 22 Brød og 11 Gæs, Vester-Egersborg og Myrup 35 Gaarde, hver 1 Brød og $\frac{1}{2}$ Gaas à 1 Mk. 35 Brød og 17 $\frac{1}{2}$ Gaas; 37 $\frac{1}{2}$ Snes Æg à 5 Skilling; Højtidsoffer af begge Sogne 24 Rdlr., Akcidensoffer 6 Rdlr. For Brød og Gæs, naar de beregnes i Penge 11 Rdlr. 4 Mark 5 Sk. og ialt Pengeindtægter 41 Rdlr. 4 Mark 5 Sk. 41 Tdr. 1 $\frac{1}{2}$ Skp. Sød à 2 Rdlr. pr. Td. 82 Rdlr. 2 Mark 4 Sk. og tilsammen 124 Rdlr. 9 Sk. 1796 beregner Wissing Degneembedets Indtægter til 144 Rdlr. 5 Sk. Afgift til Næstved Latinskole var ialt 5 Tdr. 3 Skpr.

De ved Gavne Birketing ansatte *Birkeskrivere* var, i alt Fald efter 1657, tillige *Skolelærere* ved Vejlø Skole, som efter Traditionen skal være oprettet af den ædle Birgitte Gjø, men som i Pastor Borchs Indberetning til Bispearkivet 1738

angives oprettet af Gavnæs Ejer, rimeligvis af Hendrik Lindenow og Frue, som stiftede et Legat, hvoraf 20 Rdl. af Renten tillagdes „Skolemesteren“ i Vejle Skole; dog bidrog Herlufsholm ogsaa noget til dennes Løn for Byen Abbednæs, hvis 9 Gaarde hørte derunder.

Af Birkeskrivere og Skolelærere i Vejle kendes:

1) *Nicolaj Nielsen*, rimeligvis fra 1684, død i Sommeren 1700. Han var en dygtig Lovtrækker, men kunde til Tider ogsaa optræde som Slagsbroder (se Sd. 231). Hans Kone, Malene Hansdatter, havde en slem Mund, som hun brugte uden Persons Anseelse saavel mod høje som lave; saaledes gik hverken Pastor Norups Enke eller Pastor Mahler fri for den, men hendes værste Forløbelse var dog, da Pigerne Søndagen den ³⁰/₃ 1697 „gik Sommer i By“, thi da stod Malene Hansdatter paa Skoletrappen, hvor de boede, og raabte, da hun saa Per Smids Kone komme: „Der kommer Smedekonen, se hvor rødblyset hun er, se hvor hun gaar og skræver, hun er saa for . . . ., at hun knapt kan gaa!“ Hun sagde ydermere: „hun havde været hans H . . ., hun tjente, før hun fik Per Smid“ — og det oplyses paa Tinge — „at var det visseligen Salig Hr. Holger Thott, Gehejmeraad Knud Thotts Broder“. Disse Birkeskriverens Kones Udgydelser kostede Birkeskriveren 8 Rdl. til Per „Smid“, foruden Sagsomkostningerne, 4 Rdl., ved Forliget i Vejle Tinghus den ²²/₇ s. A.

2) *Søren Jensen Blok* var Tingskriver og Skolelærer fra Sommeren 1700 til December 1703, da han døde i Embedet; der var Skiftesamling efter ham i Tinghuset i Vejle den ²/₁₂ 1704.

3) *Lorends Jacobsen* nævnes som Birkeskriver og Skolelærer til lidt ind i 1705.

4) *Anders Hermandtzen* var nylig ankommen ved Degnen Boldts „Tumult og Oprør“ i Kirken Palmesøndag ³/₁ 1705; han var her til 1713; han skrev en gyselig Skrift, hvad de gamle Tingbøger kan bevidne.

5) *Lassenius Hansen Drejer* betjente Retten som Birkeskriver 1. Gang ²¹/₁₀ 1713. Han forlanger Skolen overleveret ved Syn den ²⁰/₁₂ s. A., da han ellers ikke vil vedligeholde den efter Legatets Bestemmelse, som var paalagt Skolelæreren efter Helle Rosenkrantz' Restauration af Skolen 1677, hvorfor hans Løn som Skolelærer var forhøjet til 24 Rdl. foruden 2 Rdl. til Papir til fattige Børn; hans Løn som Birkeskriver var 20 Rdl.²⁵). Drejer betjente sidste Gang Retten den ⁷/₁₀ 1728, han skrev en meget læselig Haand; han blev 1729 Skolelærer paa Enø.

6) *Jørgen Volgast* betjente Retten 1. Gang ²/₁₂ 1728 og var her til 1732, da

7) *Christen Iversen Borch* den ²/₁₀ 1732 beskikkedes til Birkeskriver af Etatsraadinde Brahe til Hvedholm og Gavnø. Hans Kaldsbrev forpligter ham til at læse frit med 12 fattige Børn, for den ovennævnte Løn; var der flere Elever maatte disses Forældre betale ham derfor. Borch havde 1733 en Datter til Daaben, kaldet Maren, baaret af Præstens, Hr. Borchs, Hustru; maaske han var en Brodersøn af Præsten. Han døde i Begyndelsen af April 1734 (begravet ¹⁵/₁) og hans Enke, Pernille Jensdatter, ægtede Eftermanden, men døde allerede næste Aar, begravet ¹/₄ 1735.

8) *Knud Olufsen Normann*, ligeledes beskikket af Etatsraadinde Brahe ²/₁ 1734, var Birkeskriver og Skolelærer her i 13 Aar. Han blev senere Degn i Vejle (Nr. 3).

9) *Lorends Arff* fra Slutningen af 1749 til sin Død 1760 (begravet ³¹); Han fik 1750 døbt en Søn, Lorents, i Vejlø Kirke, baaret til Daaben af Mdm. Bruun, Godsforvalterens Hustru, Gavnø; den ¹/₁₀ 1756 begravedes hans Datter Sofie, 28 Uger gl.

10) *Jacob Johansen* var Skolelærer og Birkeskriver hersteds fra 1760—66; han faar i November 1764 døbt en Søn, Jørgen Christopher, i Vejlø Kirke, men maaske er Jacob Johansen den samme, som senere kaldes

11) *Jacob Canaris*, der efter Vejlø Kirkebøger var her fra 1766—72 (Tingbøgerne mangle for disse Aar), da han tvungen af Forholdene rejste herfra og blev Birkeskriver paa Møen. Han var trodsig og uartig mod Pastor Hammer, hvorfor Provsten, J. C. Hersom i Rønnebæk, formaner ham til større Flid i Skolen og mere Ærbødighed mod sin Sognepræst; dog det hjalp ikke, hvorfor Pastor Hammer efter Opfordring af Godsforvalter Trane, Gavnø, der omtaler Skolelærerens Dristighed og grove Udtryk mod sin Sognepræst, sender begges Klage til Bispem „og beder denne efterse Skolelærerens Flid og Opførsel, samt formane ham til Lydighed mod sin Præst“ ³⁶). Bispem er dog næppe kommen paa Visitats før i Sommeren 1772, og da har det vel vist sig, at Klagen over ham var begrundet; han er vistnok afsat, i alt Fald nævnes han ikke mere, hverken i Ting- eller Kirkebøger herfra.

12) *Ole Knudsen Normann*, Søn af Nr. 8 og dennes 2. Hustru, er døbt i Vejlø Kirke ²¹/₁₀ 1737. Han var et underligt enfoldigt og udygtigt Menneske, som trods al sin Flid og Ærlighed aldrig naaede at faa nogen Slags Eksamen. Han var først Hjælpelærer i 5 Aar hos Kordegn Hersom i Næstved, dernæst Birkeskriver og Skolelærer i Vejlø fra 1772—85. Den ²¹/₉ 1772 ansøger han Bispem om Snesere Degnekald, som Svigerfaderen, Hofmann, vil afstaa til ham. Han anfører da i sin Ansøgning til Bispem, „at han er opdragen til Pennens Øvelse og derfor ej saa dueligt til Degnegerningen, som han gerne ønskede“. Uheldigvis var hans vordende Svigerfader ilde anskreven for sin vittige og skarpe Pen, som han øvede mod sin Præst, Bisp, ja mod den kaldsberettigede, Grev Thott til Gavnø, saa han fik ikke Kaldet — og duede da heller ikke dertil ³⁷). Imidlertid viedes han ²¹/₁ 1773 i Snesere Kirke med sin Trolovede, Inger Kathrine Hofmann, men nu blev det rigtigt ulykkeligt for ham. Hun var ødsel og urenlig, og alt hans Slid og Slæb ved Pennen forslog ikke til hendes Fornødenheder; han blev yderlig fattig, syg og næsten blind. Dette fremgaar af en Synsforretning af 1780 over Skolen, som var meget brøstfældig, og som Normann vil have istandsat paa Godsets Bekostning, thi heri anfører Normann ikke alene dette, men paastaar endog, „at hans Kones Sygdom, hans Barns Død, og hans egen Øjensvaghed skriver sig fra den ulidelige Træk, som bevirkedes ved de utætte Døre og Vinduer“. Han maa til Gengæld taale Synsmændenes Udtalelser om den hele snaysede Tilstand, hvori Skolen var, saavel ude som inde, men Godsforvalteren, i hvis Overværelse Synet foretages, var ogsaa hans bitre Fjende, den for sin Utroskab mod Greven foran omtalte J. Hansen, der havde Normann mistænkt, og mulig ikke uden Grund, for at have omtalt Forvalteren nedsettende hos Greven; han siger selv, „at Norman gerne vilde, om han kunde, forspilde hans Gunst hos hans høje Herskab“. Om det nu var Godsforvalterens Chikanerier eller hans elendige Boligs Skyld, saa er det vist, at Normann søgte Forflyttelse og endelig opnaede den 1785, da han blev Skolelærer i Taarnemark, Fuirendal Sogn, Øster Flakkebjerg

Herred, hvorfra han dog 1787 „efter Bøndernes Opfordring“ indgiver Ansøgning til Bispem om at maatte bytte med sin Eftermand og komme tilbage til Vejle³⁶⁾. Dette bevilgedes ham dog ikke, og Normann søgte eller fik nogle Aar efter sin Afsked og 1794 findes han atter ansat som Birkeskriver ved Gavnø Birk (se Side 244). Han døde i denne Stilling 1813.

13) *Hans Albrecht* var den sidste, som forenede Birkeskriverens og Skolelærerens Bestilling i Vejle; han var her fra 1785—93, da

14) *Rasmus Wissing* ansattes som Substitut eller Hjælpelærer hos den gamle Degn K. O. Normann, indtil han efter Akkord med denne og med Kaldsbrev af Kammerherre Reedtz-Thott, Gavnø, af ²¹/₉ 1795, beskikkedes som Skolelærer i Vejle og Degn for Vejle og Vester-Egersborg Menigheder og forflyttede sin og Skolens Residents til den gamle Degnegaard. „Den gamle Skole“, som 1736 var Byens og Sognets bedste Hus, bestaaende af 10 Fag Bindingsværk med Tegtag, havde 4 Værelser med Skolestuen og „en liden Kaulhauge, indhegnet med Risgerder“. Tidens Tand havde da gnavet slemt paa den, som Synet af 1780 udviser og fra 1793 eller 95 brugtes den ikke mere efter sin oprindelige Bestemmelse, men blev indrettet til Beboelse for 3 Familier. Imidlertid var Skolen i Degneboligen ogsaa maadelig, og da Skoleloven af ²⁹/₇ 1814 udkom, blev den ogsaa erklaeret udygtig som „Lærdomstempel“; der opførtes da i Sommeren 1815 en ny Skole, dér, hvor den nuværende Skole, opført 1870, endnu staar. Ved denne virkede Wissing til sin Død i Marts 1842, dog i adskillige Aar assisteret af Hjælpelærere. Hans Eftermand blev

15) *Mathias Jensen* (1842—1869). Han er født ¹¹/₃ 1796 og dimitteret ¹/₇ 1817 fra Jonstrup Seminarium „med godt Vidnesbyrd“; han blev derefter konstitueret Lærer ved Kjeldbymagle Skole paa Møen, hvorfra han i Oktober 1818 kaldedes til 3die Lærer i Stege, blev i September 1823 forflyttet til Roneklint Skole i Jungshoved Sogn, og derfra blev han sidst i Februar 1832 kaldet til Skolelærer i Sjolte, Snesere Sogn, hvorfra han sluttelig i April 1842 kaldedes til Lærer, Kirkesanger og Organist i Vejle, hvorfra han efter 27 Aars Virksomhed entledigedes ¹/₃ 1869 og boede siden i Aaderup, hvor han døde ¹⁷/₃ 1887, begravet paa Vejle Kirkegaard den ²¹/₃ s. A. Hans Hustru hed Jensine Christine Hjort og var Datter af Uhrmager Hjort i Stege; hun døde ²/₄ 1844. Af deres Børn anføres her kun: 1) Jens Peter Julius Jensen, født ¹/₁ 1821, en Tid Købmand i Vordingborg, død som Andenlærer i Ørsløv ved Vordingborg; 2) Hendrik Lindholm Jensen, født ²⁶/₉ 1822, Høker i Vejle og senere Forpagter af Tubæk Kro ved Præstø; 3) Jeppe Kristian Jensen, født ²¹/₇ 1824, fh. Snedker paa Gavnø; 4) Sofus Jensen, født ²⁴/₇ 1826, død som Lærer i Vester Egersborg (se dér); 5) Johan Lauritz Jensen, født ¹¹/₂ 1833, Maler i Nordrup ved Ringsted; 6) Signe Jensen, født ¹³/₅ 1835, gift med Skovfoged Evensen, Lestrup Skov, død 1881; 7) Charlotte Caroline Sofie Jensen, født ²⁵/₉ 1837, gift med Forpagter Wildt paa Vejlegaard; 8) Johan Michael Jensen, født ¹⁶/₃ 1843, nu Politiasistent i Dalby.

16) *Niels Outzen* (1869—96) er født ²⁵/₈ 1822 i Nysogn paa Holmsland i Ringkøbing Fjord af Forældre, Husmand og Gartner Jens Henrik Falk Outzen (Søn af Pastor Jens Falk Outzen paa Holmsland, død ³/₃ 1834) og Ane Marie Nysogn. Allerede som Skoledreng stod hans Hu til Lærergemingen og efter sin Konfirmation var han i flere Aar Omgangsskolelærer i Thorsted ved Ringkøbing, dernæst Lærer ved Biskolerne i Røjkliit og Sønderby, begge paa Holmsland. Disse

Ansættelser skyldte han sin Sognepræst, den dygtige, men ellers rationalistiske Provst Abel, Holmsland; men sin største Paavirkning inden sin Seminarietid modtog han af Grundtvigianeren, Pastor Hassenfeldt, Provst Abels Eftermand som Sognepræst paa Holmsland. Da Outzen ikke alene havde vundet sine Foresattes fulde Tilfredshed i Skolens Arbejde, men ogsaa havde vist, at han baade havde inderlig Lyst og gode Anlæg for Læregjerningen, kom han ved deres og gode Menneskers Understøttelse paa Snedsted (senere Ranum) Seminarium 1844, hvorfra han efter 2 Aars Uddannelse under den bekendte Forstander, Skolemanden og Historikeren, Ludvig Kr. Müller, dimitteredes 1846 med 1. Karakter. Efter sin Dimission blev han ansat som Hjælpe lærer i Skern, hvorfra han i November 1847 kaldedes til Hyllerslev og Kjærup Skoler i Janderup Sogn ved Varde, men her forblev han knapt $\frac{1}{2}$ Aar, da han nemlig $\frac{1}{5}$ 1848 kaldedes til Lærer og Kirkesanger i Hodde, ogsaa ved Varde. Herfra kaldedes han $\frac{1}{7}$ 1851 til Skolelærer og Kirkesanger i Hammer, Hammer Herred, ved Næstved, hvorfra han, efter 18 Aars Virksomhed under den begavede Sognepræst H. C. Rørdams Paavirkning i grundtvigsk Aand, forflyttedes $\frac{1}{6}$ 1869 til Skolelærer og Kirkesanger i Vejle i samme Herred. Dannebrogsmænd blev han $\frac{21}{7}$ 1869. Baade som Lærer i Hammer og Vejle tog Outzen i mange Aar ivrig Del i Skolemøder saavel som i kirkelige Møder i grundtvigsk Retning, hvor han almindelig havde et godt Ord at sige og derfor hørt med Opmærksomhed. Ved sin Virksomhed i Skolens Gerning vandt han ikke alene sine Foresattes, men ogsaa sine Menigheders fulde Tilfredshed, og som et Udtryk for denne hans Virksomhed i sit sidste Embede, bekostede Lensbaronesse Reedtz-Thott et smukt Lithografi af Outzen ophængt med Sogneraadets Billigelse i Vejle Skole. Outzen var 2 Gange gift; hans første Hustru (gift $\frac{2}{9}$ 1856) var Juliane Georgia Caroline, født Pingel, Datter af Sognepræst Pingel i Dover og Vinge (hun døde 1865). Med hende Børnene: 1) Carl Georg Viggo Outzen, født $\frac{21}{11}$ 1857, Bogholder i Brandassurancen for Sjællands Købstæder; 2) Christian Outzen, født $\frac{12}{2}$ 1860, Strømbetjent i København; 3) Peter Boysen Outzen, født $\frac{3}{9}$ 1862, Lærer i Raadvad ved Klampenborg. Med sin anden Hustru (gift $\frac{8}{11}$ 1868) Johanne Emilie, født Nielsen, Datter af Dyrslæge Nielsen, Korselitze, havde han flere Børn, hvoraf kun lever Datteren Julie Outzen, født $\frac{23}{2}$ 1875, gift $\frac{28}{1}$ 1901 med Fuldmægtig paa Præstø Amtskontor Alfred Jørgensen. Outzen tog 1896 Afsked og flyttede til Lille-Næstved, hvor han døde 23. August 1902, begravet paa Vejle Kirkegaard ved Indgangen til Sakristiet.

17) *Jørgen Peter Jørgensen* er født $\frac{21}{5}$ 1864 i Borsholm ved Helsingør af Forældre, nu entlediget Skolelærer, O. N. Jørgensen; og Hustru Maren Pedersdatter. Seminarist fra Jelling 1884 med 1. Karakter; $\frac{22}{1}$ 1886 kaldet til 2. Lærer i Vejle, hvorfra han $\frac{10}{2}$ 1887 forflyttedes til Hedsbjerg ved Esrom og $\frac{10}{4}$ 1896 kaldet til Førstelærer og Kirkesanger hersteds. Jørgensen blev $\frac{22}{3}$ 1887 gift med Signe Hansen, Datter af Gdr. Jens Hansen i Langstrup ved Frederiksborg. 6 Børn.

Da Børnetallet til Vejle Skole voksede til over 100 opførtes i Sommeren 1851 en Skolestue med Beboelse for en Andenlærer i den østre Længe. Af Andenlærere ved Vejle Skole nævnes:

- 1) *Sofus Jensen* fra 1851—54 (se Vester-Egersborg Skole).

- 2) *Carl Jensen*, dimitteret fra Ranum 1854 med 2. Karakter, nu Lærer i Gjøtterup ved Skive.
- 3) *Th. P. Smidt*, født $17/1$ 1828, fra 1856—58, nu Lærer i Ladby i Herlufsholm Sogn. Dannebrogsmænd $26/5$ 1892.
- 4) *Rasmussen* var her fra 1858—61.
- 5) *C. J. L. Nyboe*, født $1/5$ 1841, dimitteret 1861 fra Københavns Seminarium med 1. Karakter, senere Lærer i Østrup, nu i Taagerup ved Roskilde.
- 6) *Jens Christensen*, afskediget 1867 med Pension, sindsyg.
- 7) *Lauritz Julius Nielsen*, født $26/2$ 1845, dimitteret fra Jonstrup 1865 med 1. Karakter, fra $9/11$ 1867—69 Andenlærer i Vejle, nu Lærer i Hornbæk ved Hellebæk.
- 8) *Hans Hansen*, født $6/3$ 1841, dimitteret fra Blaagaards Seminarium 1869 med 1. Karakter, Andenlærer i Vejle fra $21/1$ 1869—72, nu Lærer i Skjelby.
- 9) *Frederik Vilhelm Georg Frønk*, født $21/1$ 1844, dimitteret fra Blaagaards Seminarium 1868 med 2. Karakter, Andenlærer i Vejle fra $1/1$ 1872—80, Lærer i Everdrup til 1883, nu i Høsterkøb ved Hørsholm; gift med Kirstine Jensen, Datter af Gaardmand Rs. Jensen, Basnæs, $21/12$ 1872.
- 10) *Niels Peter Andreasen*, født i Ring, Hammer Sogn, $7/1$ 1850, dimitteret fra Blaagaards Seminarium 1880 med 1. Karakter, Andenlærer i Vejle fra $21/12$ 1881—86, nu Lærer i Fodby ved Næstved.
- 11) *Jørgen Peter Jørgensen* (se foran, nu 1. Lærer i Vejle).
- 12) *Jacob Kristian Hansen*, født i København $11/11$ 1853, dimitteret fra Københavns Seminarium 1882 med 3. Karakter, 2. Lærer hersteds fra $12/5$ 1887, entlediget-med Pension fra $21/12$ 1900.
- Fra $1/1$ 1901 ansattes som Lærerinde ved Vejle Skole Frøken *Christine Kaalund*, Datter af pensioneret Lærer Kaalund i Aasted ved Frederikshavn, tidligere Lærerinde i Flintemose, Everdrup Sogn, som endnu er i Embedet.

I Sommeren 1900 byggedes en ny, fortrinlig indrettet Skole for den vestlige Del af Sognet i *Abbednæs*, med Begyndelsesløn af 900 Kr., hvor Børnene fra *Abbednæs* og *Gavnø* søger Undervisning. Den her ansatte Lærer er

Peter Fritlesen Skov, født $19/1$ 1873 i Bevtoft i Sønderjylland, en Slægtning af den bekendte Laurids Skov, dimitteret fra Jonstrup 1893 med 2. Karakter, $26/2$ Andenlærer i Egeslevmagle ved Skelskør, hvorfra han $1/1$ 1901 kaldedes hertil, gift $12/4$ 1902 med Bertha Hansine Christensen fra Oreby ved Skelskør.

SKOLELÆRERNE I VESTER EGBERG.

Som den første Lærer her nævnes:

1) „Højagtbare og velfornemme Mand“ Sgr. *Mathias Thuresen Varde*, vistnok født i Varde, fra Skolens Oprettelse i Sommeren 1725 til sin Død 1745. Efter sin 1. Hustrus Død (begravet $9/1$ 1731) blev han $28/7$ 1733 troløvet med Birthe Hansdatter, Datter af Væver og Klokker Hans Hansen i Egersborg; med hende havde

han mindst 2 Børn. I Sognepræstens Indberetning 1738 til Biskop Hersleb omtales han med Ros: „Han (Thuresen) har stor Lyst og Drift til Skolegerningen, men er tunghar, Klokkeren (hans Svigerfader) hjælper ham og lønnes af hans fattige Indtægter“. Han var en agtet Mand og begravedes „med Klokkeringning og Kirkens Ceremoni“ (o: Tale) i Kirkens Gulv foran Prædikestolen ved Siden af sin Ven, den Aaret forud i Marts afdøde Tredingsfoged og Kirkeværge Ole Hansen.

2) Msr. *Hans Ring*, fra 1745—62 Lærer i Vester-Egersborg Skole. Hans 1. Hustru var „Mademoiselle“ Elisabeth Smith, til hvem han viedes i Rønnebæk Kirke den $3\frac{1}{2}$ 1749, død 1752, hvorefter han Aaret efter viedes i Vester-Egersborg Kirke til Formandens Datter, Ane Kathrine Thuresen Varde, døbt 5. Søndag efter Trinitatis 1734; han begravdes $1\frac{1}{2}$ 1762, 42 Aar gammel. Pastor Hammer, Vejle, skriver i Kirkebogen om ham: „Han var et retsindigt og flittigt Guds Barn, baade i Lærdom og Levnet.“

3) Msr. *Peder Hansen*, fra 1762 til sin Død 1784. Hans Hustrus Navn nævnes ikke i Kirkebogen, men at han var gift vides, da han havde mange Børn, hvoraf 4 Døtre med Navnet Marie anføres, som døde smaa. Han begravdes $2\frac{1}{2}$ 1784, og Provst Hersom, Vejle, skriver i Kirkebogen ved den Lejlighed: „Han var en gudfrygtig, flittig og redelig Mand.“

4) *Niels Nørbech*, fra 1784—87, død 25 Aar gammel. „Han havde theologisk Eksamen og var en duelig og flittig Mand“. (Provst Hersom.)

5) Sgr. *Andreas Løtzhoft* var Lærer i Vester-Egersborg fra 1787 til Foraaret 1794.

6) Sgr. *Conrad Heinric Obenhauser* fra 1794—1818. Han blev $15\frac{1}{2}$ 1794 trolovet og $2\frac{1}{2}$ 1795 gift med Enken Cidse Pedersdatter Gundorph i Vildbanehuset. Efter hendes Død havde han til Husholderske en Enke, der fungerede som Jordemoder; hun fik siden den lille Pension fra Gavne. Obenhauser tog Afsked i Begyndelsen af 1818, men boede endnu flere Aar derefter i Vester-Egersborg.

7) *J. V. Lützhøft* var Lærer fra 1818—29. Han havde 4 Børn: Vilhelm, Ludvig, Jes og Ingeborg, af hvilke den førstnævnte boede paa Kostræde Banker og ernærede sig som Handelsmand (Hønskræmmer); om de andre Børn vides intet.

8) *Jens Hvistendahl* fra 1829—61; han er Søn af Præsten Jens Hvistendahl i Vøllerslev og Hustru Inger Margrethe Braem Galschøtt, Datter af Pastor Galschøtt i Hyllested-Vensløv-Holstejnborgh. Hans Hustru hed Kirsten . . . , og de havde 2 Børn: Sønnen Jens, som rejste til Amerika, og Datteren Hanne, død 1865, 21 Aar gammel. Hvistendahl holdt i flere Aar Hjælpe lærer, tog Afsked $1\frac{1}{2}$ 1861, men døde først $2\frac{1}{2}$ 1872, $68\frac{1}{2}$ Aar gammel i Myrup.

9) *Sofus Jensen* fra 1861—91; han er Søn af Skolelærer Mathias Jensen i Vejle, født $2\frac{1}{2}$ 1826. Seminarist fra Jonstrup 1849 med 1. Karakter, blev kort efter Andenlærer ved det nyoprettede Embede i Vejle, 1854 Lærer i Dysted, hvorfra han 1861 kaldedes til Lærer og Kirkesanger hersteds. Paa Grund af Svaghed tog han 1891 Afsked og døde i Næstved 1895. Jensen var 2 Gange gift; hans 1. Hustru var Joachsine Frederikke Schjøtz, født 1819, død 1857, med hvem han blev gift i Vejle i Maj 1850; hans 2. Hustru var Augusta Elise Margrethe Nordermann; med disse havde han bl. a. Børnene Kristian, Musiker i Kjøbenhavn (født 1851), Christine, født $13\frac{1}{11}$ 1851, lever ugift i Kjøbenhavn, Otto, Maler i Næstved, født 1856, død 1898, Sofus, Agent i Kjøbenhavn, Magnus, Købmand i Esbjerg, Elisabeth, gift med Gustav Heisterberg, Kusk paa Gavne, Alexandra,

gift med Ole Christensen, Detailhandler i København, Anna, gift med Slagtermester V. Zarp i Taastrup ved København, Hanne, født 1872, lever ugift i København.

10) *Christen Nielsen*, siden 1892 Lærer i Vester Egersborg. Nielsen er født den $\frac{4}{7}$ 1868 i Skovlunde ved Ballerup af Forældre: Gaardejer Niels Larsen og Hustru Birte Birgitte Christensdatter, dimitteret fra Jonstrup 1884 med 1. Karakter, konstitueret Andenlærer i Karebæk, kaldet $\frac{21}{7}$ 1888, hvorfra han kaldedes til Lærer og Kirkesanger hersteds; gift $\frac{17}{7}$ 1892 med Anna Christine Petrea Cornelius, Datter af Tomrer H. C. Cornelius i Karebæk. 2 Børn.

I Sommeren 1898 omordnedes Vester Egersborgs Skolevæsen efter Lov af $\frac{21}{3}$ 1899, idet der oprettedes 2 Forskoleembeder i Vester Egersborg og Myrup. I Vester Egersborg byggedes en ny og fortrinlig indrettet Skolebygning, hvortil der anskaffedes nyt Inventar og Lærergenstande efter Tidens Fordringer baade til Læreren og Lærerindens Skole. Den gamle Skole omdannedes til Beboelse, hvor Læreren fik 5 Værelser og Lærerinden 2, foruden Udenomsbekvemmeligheder. Den gamle Skolebygning af Frederik 4. omdannedes allerede 1849 til Udhus for Førstelæreren. Den her ansatte Lærerinde er siden $\frac{1}{1}$ 1899 Frøken A. Jørgensen. Lærerinden ved Følskolen i Myrup, ligeledes ansat $\frac{1}{1}$ 1899, er Frøken J. Hald.

SKOLELÆRERNE PAA SVINØ.

Omtrent samtidig med, at Frederik den 4. byggede de 240 grundmurede Skoler paa Ryttergodserne, oprettede enkelte Godsejere Skoler paa deres Godser; saaledes fremgaar det af Gavnø gamle Tingbøger, at Fru Etatsraadinde Brahe til Hvedholm som Medejer i Gavnø har funderet Skolerne paa Enø og Svinø inden 1730, da der i Tingbøgerne nævnes ansat Lærere ved disse to Skoler. Den første kendte Skolelærer paa Svinø er

1) *Frederik Petersen*, der nævnes ved Gavnøs Fallit 1736; han nævnes endnu 1742, men maa være død i de nærmeste Aar efter, da

2) *Anders Skou* 1746 nævnes i Tingbøgerne som Lærer paa Svinø, men da *Køng* ældre Kirkebøger brændte ved Præstegaardens Brand i Slutningen af 1850erne, har vi ikke derigennem kunnet erholde Underretning, hverken om hans Familie eller Embedstid.

3) *Johannes Striboldt* var Lærer paa Svinø fra Slutningen af 1760erne; efter Indberetning i Bisparkivet døde han $\frac{1}{3}$ 1797.

4) *H. Jacobsen* var Lærer paa Svinø til 1840, da han tog Afsked, og døde Aaret efter i et Hus paa Svinø. Enken levede her flere Aar efter Mandens Død, men flyttede senere med Datteren, *Benedicte*, til Bonderup i Næstelsø Sogn, da denne blev gift med en Snedker dersteds. Sønnen *Holger* var først Lærer i Kostræde, *Køng* Sogn, senere Lærer i Fodby, hvor han døde i Slutningen af 1860erne.

Otto blev Gaardmand i Karebækstorp, og en Datter, Alvilda, blev gift med den senere Lærer Ottzen paa Svino.

5) *Hans Hansen*, født i Haslev $^{10}/_7$ 1817 af Forældre: Bestyrer (Avlskarl) paa Statafgaard, Hans Hansen, og Hustru Marie Christiansdatter, Seminarist fra Jonstrup 1838 med 1. Karakter, samme Aar Hjælpe­lærer herstedes og 1841 Lærer, 1843 i Nidløse, 1853 Lærer og Kirkesanger i Tersløse ved Sorø. Hans Hustru var Nicoline Christine Lorentsen, født 1816, Datter af Portneren paa Jonstrup. Af hans 6 Børn anføres her: Johannes Emil Hansen, født i Tersløse $^{12}/_6$ 1856, Seminarist fra Jonstrup 1876 med 2. Karakter, Hjælpe­lærer i Tersløse, nu Lærer i Nidløse.

6) . . . *Bramming* kom hertil fra Jylland; han var svagelig og døde allerede i Slutningen af samme Aar, han ankom, 1843. Han havde 5 Børn, ellers kendes ikke nærmere om hans Forhold.

7) *Jens Kristian Ottzen*, fra 1843—56 Lærer paa Svino, er født i København $^{22}/_{11}$ 1822 og er Søn af Skipper Kristian Ottzen og Maren Sofie Kruse, dimitteret fra Jonstrup 1843 med 1. Karakter, kaldet hertil $^{16}/_{12}$ 1843, forflyttet til Skelby ved Næstved 1856, hvor han døde $^{18}/_6$ 1875. Han blev $^{24}/_7$ 1844 gift med en Datter af Nr. 4, Kirstine Marie Alvilda Jacobsen, født $^{11}/_6$ 1824, død $^{20}/_{13}$ 1868; med hende havde han 3 Børn.

8) *Anders Pedersen*, fra 1856—92, er født i Soderup, Flyng Sogn ved Roskilde, den $^{21}/_{10}$ 1824, og er Søn af Gaardmand Peder Andersen og Hustru, Sidse Larsdatter; dimitteret fra Jonstrup 1848 med 1. Karakter, derefter $^{1}/_{12}$ s. A. Hjælpe­lærer i Baarse, $^{1}/_5$ 1849 Hjælpe­lærer i Vester Egersborg og $^{1}/_5$ 1851 i Kastager paa Falster, blev $^{22}/_9$ 1852 Lærer og Kirkesanger paa Askø ved Lolland, hvorfra han $^{29}/_{13}$ 1857 forflyttedes til Svino, entlediget 1892 og døde paa Frederiksberg 1901. Han blev $^{1}/_{10}$ 1852 gift i Ullerslev Kirke paa Lolland med Maren Frederiksdatter, Datter af Gaardmand Frederik Rudolph Nielsen og Hustru Gertrud Henriksdatter, med hvem han havde 6 Sønner og 7 Døtre. Pedersen var en meget delig og af sin Skolekreds afholdt Lærer.

9) *Rasmus Elias Larsen* fra 1893 Lærer paa Svino. Larsen er født i Skibbinge ved Præste den $^{15}/_3$ 1869 og er Søn af Gaardmand, Sognefoged og Dannebrogsmænd Jens Larsen, Skibbinge, og Hustru Ellen Pedersdatter; Seminarist fra Jonstrup 1889 med 2. Karakter, Soldat i 1890, 2. Lærer i Baarse fra $^3/_{13}$ 1891 til $^6/_{12}$ 1893, da han kaldedes hertil. Han blev $^{20}/_3$ 1894 gift med Mette Elsie Sofie Rasmussen, født $^{20}/_{10}$ 1870, Datter af Gaardmand Jacob Rasmussen, Allerslev, og Hustru Sidse Katrine Larsdatter. 2 Børn.

Siden 1901 er han Kirkesanger ved den nyopførte Kirke paa Svino.

SKOLELÆRERNE VED ENO SKOLE, KAREBÆK SOGN.

1) *Larsenius Drejer*, fhv. Thingskriver ved Gavnsø Birk og Skolelærer i Vejle, blev 1729 Skolelærer paa Eno, hvor han døde 1746, begravet $^3/_{11}$; men er allerede afgaaet som Lærer før 1743, da der d. A. nævnes

2) *Niels Lerche* som Skoleholder paa Enø. Sønnen
 3) *Anders Kristian Lerche* var her endnu 1756, da han nævnes i Fiskeristriden mellem Saltø og Gavne d. A.; han forflyttedes senere til Menstrup, hvor han endnu nævnes 1772.

4) . . . *Smidt*, „Skoleholder og Studiosus“, var efter Kærebæk Kirkebog appoplektisk i venstre Side og døde af et „Slag“, begravet 1_{12} 1764.

5) *Niels Pedersen* nævnes endnu 1785 som Lærer paa Enø.

6) *Niels Coefoed* blev 2_{12} 1790 gift med Pigen Karen Karstendatter af Enø; han blev begravet 15_{12} 1795.

7) *Frederik Nicolai Ambech*, født 1754, død 27_{11} 1828; hans 1. Kone, hvis Navn ikke kendes, begravedes 7_{12} tilligemed en dødfødt Datter; hans 2. Hustru var Margrethe Pedersdatter af Enø, født 1770, død 18_{11} 1863, med hvem han blev gift 11. Søndag efter Trinitatis 1803. Forloveren: Degnen Christian Ludvig Hoffmann (født 1770, død 1841) blev 25_{11} 1806 gift med Jomfru Anna Bisserup i Kærebæk Præstegaard.

8) *Erik Hansen Ommel*, født 1774 i Ommel By paa Ærø, død 17_{12} 1861 i Kærebækstorp, fra 1812—27 Lærer i Overvindinge, Sværdborg Sogn, fra 1827—49 Lærer paa Enø, men havde i sine sidste Aar Hjælpelærer, først Feddersen, som blev Lærer i Rejnstrup 1846, og derefter Qvortrup, som blev hans Eftermand. Med sin Hustru Maren Johansdatter (født 1777, død 7_{11} 1848) havde han i det mindste Datteren Maren, som 17_{11} 1849 blev gift med Eftermanden

9) *Carl Theodor Qvortrup*. Søn af Proprietær Jens Christian Qvortrup og Hustru Cæcilie Marie Brasch, Sandlynggaard ved Sorø, født 28_{11} 1828, dimitteret fra Jonstrup 1840 med 2. Karakter, blev s. A. Lærer paa Masnede, 1846 Hjælpelærer hos Ommel og 28_{11} 1849 Lærer paa Enø, 21_{11} 1859 forflyttet til Kærebækstorp, død i Kjøbenhavn 25_{10} 1892. Han blev 17_{11} 1849 gift med Formandens Datter Maren Hansen, der døde i Kjøbenhavn 12_{11} 1899. En Søn er Snedkermester i Kjøbenhavn.

10) *Vilhelm Christensen*, født 18_{11} 1826, Søn af Lærer Mads Christensen i Ladby ved Næstved og Hustru Cathrine Marie Hansen, optaget som Elev paa Jonstrup 1843, hvorfra han vistnok er dimitteret, men Aar og Eksamenskarakter kendes ikke. Lærer paa Enø fra 1859—76, da han maatte tage sin Afsked; rejste til Gladsaxe ved Lyngby, hvor han levede som privat Lærer, død 1888. Christensen blev gift 2. Gang 1853 med Anna Nicoline Christine Næsted, Datter af Vinhandler M. C. Næsted i Næstved. Efter Mandens Død levede hun som Restauratrice paa Næstved Banegaard, død 1900.

11) *Hans Frederik Pedersen*, Søn af Gaardejer Peder Jensen i Sortsø, Gunslev Sogn paa Falster, født 18_{11} 1843, Privatist, dimitteret i Kjøbenhavn 1_{11} 1869 med 2. Karakter, kaldet til Enø 1_{10} 1876 og derfra til Gryderup, Boeslunde Sogn, 28_{11} 1879. Han blev 11_{11} 1871 gift med Marie Petrine Serine Jespersen, Datter af Kroejer Kristian Jespersen, Fuglebjerg.

12) *Gustav Adolph Joachim Kragh*, Søn af Vaabenmester Martin Jørgen Kragh i Kjøbenhavn, født 27_{11} 1848, Militær, senere Gymnastiklærer paa Jelling Seminarium, hvor han samtidig læste til Skolelærereksamen, dimitteret 26_{11} 1875 med Udmærkelse, blev Lærer paa Enø 6_{11} 1879 og derfra kaldet til Kantor i Næstved 1_{11} 1882, hvor han døde 7_{10} 1885. Kragh blev 17_{10} 1872 gift med Emilie Martine Pedersen, Datter af Øihandler Christen Pedersen i Kjøbenhavn.

13) *Carl Christian Theodor Bernhard Hansen*, Søn af Skrædder Hans Jørgensen i Skaarup ved Svendborg, født dér $^{11}_{/8}$ 1859, dimitteret fra Skaarup Seminarium 1879 med 1. Karakter, kaldet til Lærer paa Enø $^{6}_{/12}$ 1882 og derfra $^{19}_{/7}$ 1884 til Lærer i Vensløv ved Holsteinborg. Han blev $^{1}_{/10}$ 1884 gift med Anna Marie Kristine Hansen, Datter af Gaardejer Jens Hansen, Enø.

14) *Peder Kristian Hansen*, Søn af Kroforpagter Jørgen Hansen, Fakse Ladeplads, født dér $^{1}_{/1}$ 1869, dimitteret fra Blaagaard 1882 med 1. Karakter, derefter $^{3}_{/6}$ 1883 Lærer i Lang Skole paa Lolland, herfra kaldet $^{16}_{/10}$ 1884 til Lærer paa Enø og derfra $^{31}_{/13}$ 1891 til Haarlev i Stevns. Han blev $^{26}_{/3}$ 1886 gift med Christiane Cæcilie Augustesen Frydenlund, Datter af Gaardejer August Jacobsen i Lørup, Ryslinge Sogn paa Fyen.

15) *Lars Kristian Nielsen*, Søn af Gaardejer Hans Nielsen i Viemose, Kallehave Sogn, født dér $^{28}_{/8}$ 1867, dimitteret fra Vordingborg Seminarium 1889 med 1. Karakter, derefter Hjælpelærer i Orebv ved Saksøbing, Andenlærer ved Realskolen paa Bogø, kaldet til Lærer paa Enø $^{16}_{/3}$ 1892. Nielsen blev $^{26}_{/11}$ 1901 gift med Kristine Marie Cæcilie Mygind, Datter af Distriktslæge Mygind i Nakskov.

1893 blev Enø Skole nedlagt, og en ny Skole blev opført paa Longhave ved Karebæksminde, som tillagdes Enø og Karebæksminde Byer.

SKOLELÆRERNE I PEDERSTRUP.

Pederstrup Skole er en af de faa Frugter af Kristian den 6.s Omhu for Almuens Oplysning og af den $^{2}_{/2}$ 1737 nedsatte store Skolekommission, der affødte Forordningen af $^{23}_{/1}$ 1739, som paabød Oprettelse af Skoler Landet over, „hvor Forholdene tillod det, saa alle Børn derigennem kunde faa fornøden Kristendomskundskab og Undervisning i Læsning, Regning og Skrivning“. Da Regeringen ikke magtede at bygge de mange Skoler og lønne Lærerne dertil, ændredes Forordningen af 1739 ved en ny Forordning af $^{20}_{/1}$ 1740, ved hvilken det paabødes at oprette nye Skoler, men hvorved det tillige overlodes til Godsejerne, som dem, der havde det bedste Kendskab til de stedlige Forhold, at bestemme Skolernes Antal og Beliggenhed. Det var kun faa Godsejere, der fandt Anledning til at oprette Skoler og deltage i Lærernes Lønning, men enkelte var der dog, og saaledes endes da Gavnes, Grevensvænges, Rønnebæksholms og Holmegaards Ejere, som alle ejede Bøndergods i Omegnen af Pederstrup, om at oprette en Skole her. Denne er vistnok først opført i Forsommeren 1744, thi $^{21}_{/2}$ s. A. er Provsten for Hammer Herred, Pastor Borch i Vejle, Sognepræsten i Næstelsø, Pastor P. Hersom, Kaptejn Gjørring til Grevensvænge som største Lodsejer tilligemed Godsforvalterne fra Gavne, Holmegaard og Rønnebæksholm forsamlede i den nyopbyggede Skole for at lægge Planen til Lærernes Lønning og Distriktets Omfang. Distriktet kom til at bestaa af Byerne Lou med 12 Gaarde, Fladsaa By med 8 Gaarde foruden Præstens Anneksgaard, Pederstrup By med 4 Gaarde, 1 Gaard i Mogenstrup (Krogarden) og Borupgaarden, den gamle Adelsgaard Botorp, ialt 26 Gaarde foruden Huse, fra hvilke Byer og Gaarde Børnene skulde søge Skolen i Pederstrup. Samtidig lignedes

Læreren Natural-Lønning, fordelt efter Gaardenes Størrelse, og den fastsattes til 12 Rdl. i Penge, 5 Tdr. Rug, 7 Tdr. Byg, 26 Læs Tørv, fri Græsning til 2 Køer og 6 Faar blandt Bøndernes, samt 224 Lpd. Hø og 224 Lpd. Halm til Vinterfodring. For denne Løn skulde „Skoleholderen“ ifølge Frederik den 4.s Forordning af $28/3$ 1721 undervise alle Børn over 5 Aar om Sommeren fra 7—11 Formiddag og fra 2—6 Eftermiddag, om Vinteren fra 8—12 Formiddag og 2—4 Eftermiddag i Kristendomskundskab, Morgen- og Aftenbøn med Sang og Læsning, hvortil nu efter Kristian den 6.s Forordning af $23/1$ 1739 kom Undervisning i Læsning, Regning og Skrivning, for hvilke 2 sidste Fag Læreren dog skulde nyde en Betaling af 2 Sk. ugentlig for dem, som kunde betale, medens de fattige skulde have fri Undervisning heri, og Læreren maatte ikke gøre Forskel paa de fattiges og riges Børn, men anvende den samme Omhu paa alle Børn.

Den første Lærer ved Pederstrup Skole var

1) *Franz Falsach* fra 1744—60, begravet 2. Søndag efter Hellig 3 Konger³⁹⁾, kaldet af Kaptajn Gjerring som største Lodsejer i Distriktet.

2) *Mathias von Westen* fra 1760—70, kaldet af Wederking, Grevensvænge. Westen er født 1736, Student fra København 1757, kaldet af Biskop Harboe 1770 til Degn i Skovhustrup, Kirkehvalse og Særløse Sogne, men han førte kun en kummerlig Tilværelse. Degneboligen brændte $1/6$ 1771, han blev blind og maatte 1776 indgaa Kontrakt med Jørgen Jensen Sandbuck om at forrette Embedet mod en Betaling af 1 Mk. ugentlig og frit Ophold; afstod fra $1/1$ 1778 Embedet til Sandbuck mod 50 Rdl. i aarlig Pension, og skulde saa fraflytte Boligen, men boede der $3/4$ Aar efter, da Provst Møllegaard, der skulde formaa ham til Fraflytning, skriver derom, „at han da forefandt en blind Degn og en Kone i Barselseng i usle Forhold“; han døde først i Januar 1810 i København. Hans Hustru var Ellen Sofie Lundorph (født 1730, begravet $8/12$ 1798), Datter af Degnen i Næstelsø, med hende havde han 14 Børn, hvoraf de 8 var født i Pederstrup⁴⁰⁾.

3) *Peder Nielsen Birchedal* (1770—1810), er født 1739, død $1/2$ 1815, 76 Aar gl. Hans 1. Hustru begravedes $17/3$ 1796, 56 Aar gl.; hans 2. Hustru hed Side Marie Wesselhof, viet $27/10$ 1797 i Mogenstrup Kirke, begravet $16/11$ 1798, 49 Aar gl.

4) *Niels Pedersen Birchedal* (1810—21), Søn af foregaaende, kaldet af Baron Reedtz-Thott til Gavnev $17/10$ 1780 til Lærer i Pederstrup, hvor han døde 1821, begravet $6/2$, 41 Aar gl. Hans Hustru hed Anna Margrethe Madsdatter, og af deres Børn nævnes døbt i Mogenstrup Kirke: 1) Søren Peter Birchedal, født $18/10$ 1814; 2) Ane Kirstine Birchedal, født $21/3$ 1416; 3) Ludvig Harboe Birchedal, født $16/4$ 1820, fhn. Skrædermester i Næstved. Enken boede endnu 1830, da Datteren Ane Kirstine blev konfirmeret, i Pederstrup.

5) *Christen Madsen Glud* (1821—37), død $3/4$ 1837, forhen Lærer i Faarup, Hammer Sogn, hvor de ældste Børn er døbt. Hans Hustru var Ane Kirstine Jensdatter. Af Børnene nævnes: 1) Ane Elisabeth, født $25/6$ 1823; 2) Peder Jacob Glud, født $16/6$ 1816; 3) Jensine, døbt $13/4$ 1819; 4) Martin, født $18/5$ 1822 og død $21/5$ s. A.

6) *Niels Janus Christophersen*, 1837—42 (se Lærerne i Snesere).

7) *Carl Julius Nielsen*, Lærer i Pederstrup fra 1842— $1/11$ 1881, er født $20/9$ 1818 i Herstedøster af Forældre: Gaardejer Peter Nielsen og Hustru Johanne Marie Jacobsen, dimitteret fra Jonstrup 1840 med 2. Karakter, s. A. Hjælpepænger i Vejle, 1842 Lærer i Pederstrup til $1/11$ 1881, da han entledigedes og flyttede til

Frederiksberg, hvor han døde 1894, gift i Vejle $1\frac{1}{2}$ 1848 med Caroline Vilhelmine Hansen, født i Næstved $17\frac{1}{3}$ 1821, død i Pederstrup i Marts 1871.

8) *Hans Christian Erlandsen* (1881—91), født $22\frac{1}{6}$ 1853 i Stege af Forældre: Karethmager Jørgen Erlandsen og Hustru Anna Kathrine Hansen, dimitteret fra Skaarup Seminarium 1876 med 2. Karakter, død ugift hersteds $18\frac{1}{13}$ 1890. Han var en stor Mekanikus og forfærdigede bl. a. en fortrinlig Model til en Dampmaskine.

9) *Jens Hansen*, født $22\frac{1}{6}$ 1864 af Forældre: Parcellist Lars Hansen og Hustru Ane Rasmussen, Brandeløv, dimitteret fra Jonstrup Seminarium 1884 med 1. Karakter, s. A. Hjælpe lærer i Vester Egede, $1\frac{1}{3}$ 1890 Lærer i Saltøby, $1\frac{1}{4}$ 1891 i Pederstrup og Kirkesanger i Mogenstrup Kirke; ugift.

SKOLELÆRERNE I FAARUP, HAMMER SOGN.

Hvornaar Faarup Skole er oprettet, vides ikke; der blev ved Udskiftningen i Slutningen af det 18. Aarhundrede udlagt Jord til Skolen fra Hammer By, $2\frac{1}{2}\frac{1}{11}$, Td. Land, senere tilkom i Td. Land, og det fremgaar af Arbejdsbøgerne til Matriklen af 1844, at Skolen 1806 var bygget; den er vistnok fra Aarene omkring 1800.

Den første Lærer, som kendes hersteds, er

1) *Julius Henrik Schou*, som efter en Indberetning til Bispearkivet, kaldedes i Oktober 1813 til Skolelærer og Kirkesanger i Hammer, hvor han døde $11\frac{1}{6}$ 1851.

2) *C. M. Glud* blev Lærer i Faarup i April 1814 og var her til 1821, da han blev Lærer Pederstrup (se dér).

3) *Lauritz Jensen* var Skolelærer i Faarup fra 1821—30. Hans Hustru hed Maria Thye, Søster til Eftermanden i Faarup. Af Børn nævnes fødte i Hammer Kirke: Ludvig Jensenius Haydn Jensen, født $17\frac{1}{3}$ 1827, og Ida Mathilde Laura Jensen, født $1\frac{1}{11}$ 1829¹⁾.

4) *John Carl Kristian Thye* (1830—31), Broder til Skolelærer Thye i Sværborg, født i Køge $25\frac{1}{6}$ 1807, dimitteret fra Jonstrup Seminarium 1828 med 3. Karakter, s. A. Hjælpe lærer i Tømmerup ved Kallundborg, $1\frac{1}{2}$ 1830 kaldet til Lærer i Faarup, hvorfra han forflyttedes sidst i 1831 til Bregninge, 1854 Lærer i Hundie, hvorfra han entledigedes $1\frac{1}{10}$ 1876 og flyttede til Frederiksberg, hvor han døde. Hans Hustru var Sofie Frederikke Stefansen, født 1813, med hvem han blev gift $22\frac{1}{11}$ 1833¹²⁾.

5) *Erik Engelbreth Jørgensen* var Lærer i Faarup fra 1831—59. Hans Hustru hed Henriette Laurine Lützhøfft, og af Børn nævnes fødte i Hammer Kirke 1) Christian Nicolai Jørgensen, født $26\frac{1}{6}$ 1834; 2) Nicolaus Wilhelm Jørgensen, født $6\frac{1}{7}$ 1836; 3) Søren Niels Peter Jørgensen, født $18\frac{1}{3}$ 1841; 4) Hans Frederik Sofus Jørgensen, født $30\frac{1}{12}$ 1849¹³⁾. Jørgensen tog Afsked fra Nytaar 1859 og fraflyttede Sognet.

6) *Christian Pedersen Houmae* (1859—83), Søn af Gaardejer Peder Christensen Houmae, er født paa Gaarden Houmae ved Ringkøbing, Seminarist fra Snedsted 1844 med 1. Karakter, derefter Lærer i Forballum ved Højer i Sønderjylland til 1849, da han kaldedes til Lærer i Ho og Kirkesanger ved Ho Kirke sydvest

for Varde, hvorfra han forflyttedes til Faarup Skole 1859, tog Afsked 1883 og flyttede til Næstved, hvor han døde i Efteraaret 1897. Houmaae blev $14\frac{1}{2}$ 1852 gift med Bodil Metteline Brodersen (født $17\frac{1}{2}$ 1826, død i Foraaret 1897), Datter af Gaardejer P. Brodersen i Forballum ved Højer. Med hende havde han 7 Børn, hvoraf nu kun 2 lever, nemlig 1) Peter Kristian Houmaae, født $20\frac{1}{11}$ 1858, Vognmand i Næstved, gift $29\frac{1}{10}$ 1882 med Mariane Hansen, Datter af Gaardejer Hans Kristian Andersen i Herløv ved København, og 2) Maren Houmaae, født $1\frac{1}{8}$ 1868, gift med Ekviperingshandler C. P. Raakjær, Falkonéralléen, Frederiksberg.

7) *Claus Peter Hansen Brix*, Søn af Gaardejer Hans Brix i Torrig, Birket Sogn paa Lolland, og Hustru Rasmine Christiansen, er født $30\frac{1}{11}$ 1844, Seminarist fra Gjedved 1869 med 1. Karakter, derefter Hjælpe lærer forskellige Steder og Huslærer paa Damsbo ved Faaborg, indtil han i Efteraaret 1875 blev Lærer paa Brøderup Højskole i Snesere Sogn, da han $8\frac{1}{12}$ 1880 kaldedes til Lærer i Horskær, Vamdrup Sogn i Jylland; $26\frac{1}{11}$ 1883 forflyttet til Lærer i Faarup og Organist ved Hammer Kirke, hvor han endnu er. Hans Hustru er Ane Kirstine Andersen, Datter af Gaardejer Anders Boesen og Hustru Ane Sofie Frandsen i Horslunde paa Lolland, med hvem han har 6 Børn, 2 Sønner og 4 Døtre.

I Sommeren 1898 opførtes en ny Skole i Lou for Lou By og vestlige Udflyttere fra Hammer; den kostede at opføre ca. 7000 Kr., Inventariet og Skolemateriel kostede 1000 Kr.

Ved denne Skole ansattes som Enelærer

Hans Peter Hansen, født i København $22\frac{1}{3}$ 1871, Søn af Viktualiehandler Peter Hansen og Hustru Anne, født Hansen, dimitteret fra Jonstrup 1891 med 2. Karakter, konstitueret Andenlærer i Baarse s. A., Soldat 1893—94, $11\frac{1}{3}$ 1894 Andenlærer i Lundby, $15\frac{1}{8}$ 1898 Lærer i Lou, hvor han endnu er. Han blev $6\frac{1}{11}$ 1898 gift med Dagmar Kirstine Andersen, Datter af Postbud Jørgen Andersen og Hustru Karen Marie Frederiksen, København. 2 Børn.

SGNEPRÆSTERNE TIL SVÆRDBORG MENIGHED.

Som den første bekendte Præst efter Reformationen sætter Wiberg:

1) Hr. *Jacob* . . . Hvis der ikke var nogen anden Præst mellem ham og efternævnte Svane, har han været her til ca. 1552.

2) *Peter Nielsen Svane*, født ca. 1530, Sognepræst hersteds 1552 efter hans Mindesten paa Latin, som endnu findes ved Kirken, hvorefter han ogsaa døde $1\frac{1}{2}$ 1582 (ikke, som Wiberg har, 1586). Han blev gift med Catharine Sørensdatter ca. 1578, men hun overlevede sin 1. Mand mange Aar og blev gift med de efterfølgende 2 Præster.

3) *D. Peder Lauritzen*, født ca. 1560, død 31 Aar gammel $7\frac{1}{4}$ 1591. Sognepræst hersteds 1582; han var gift med Formandens Enke, med hvem han havde en Søn og en Datter. Sønnen Hans Pedersen Sverborg var residerende Kapellan

til Slangerup-Uvelse 1619. Over Peder Lauritzen er der ligeledes en Mindesten paa Latin. „D“ i Inskriptionen betyder formentlig Doctor.

Wiberg sætter som Nr. 4) *Jacob Walter*, født ca. 1566, Rektor i Næstved; han var kaldet hertil, men døde inden Indsættelsen, $^{28}/_{11}$ 1591, i Næstved, hvor der i Sct. Peters Kirke findes et Epitafium over ham.

4) *Søren Jørgensen Horsens* fra 1591 til sin Død $^{4}/_{11}$ 1619. Han er efter Mindestenen over ham (paa Latin) født 1561, da han angives at være død 58 Aar gl. Han blev 1610 Provst i Hammer Herred, var gift med Formandens Enke, med hvem han havde 6 Børn, deriblandt Sønnen Peder Sørensen Sverborg, født 1600, der $^{7}/_{11}$ 1630 blev Sognepræst for Førslev-Snesløv ved Ringsted og Provst i Ringsted Herred, død 1659.

5) *Poul Pedersen Sæby* (1619—1655) er efter hans Epitafium, som 1758 fandtes i Kirken, og „som han lod opsette til denne steds Prydelse og til sin og Hustrues samt deres 2 Børns lhukommelse“ født 1589, blev Sognepræst hersteds i Slutningen af 1619, ordineret $^{22}/_{12}$ d. A., og døde efter 36 Aars Virksomhed den $^{10}/_{12}$ 1655 som Provst i Hammer Herred. Han blev gift 1620 med en Datter af Formanden, Elisabeth Sørensdatter, som døde $^{21}/_{7}$ 1644 (født $^{21}/_{11}$ 1598) og med hvem han havde 1 Søn og 4 Døtre. Hans Monument omtales under Kirkens Beskrivelse. Over Sønnen Søren Poulsen, bekendt som stor Sprogmand og Præceptor for unge Adelsmænd paa deres Udenlandsrejser, findes et Epitafium i Præstø Kirke, saalydende: „Denne Taflæ haffuer Hr. Poul Pedersen Vbyrd. Sognepræst i Sverborg oc hans kiere Hustru, Elisabeth Søfrensdatt., ladet bekoste over deres kiere, nu salig vnge Søn Søfren Poulsen, hvis legom findes hervnder begraffuen til d(ommedag).“

6) *Hans Clausen* (1656—73), ordineret $^{1}/_{2}$ 1656. Efter hans Epitafium blev han 1657 gift med Maren Davidsdatter, som døde Aaret efter ham 1674. Skifte tillyst efter Præsten $^{11}/_{5}$ 1674¹⁴). Svenskerne afbrændte 1658 Byen, fordi den ikke kunde udrede den udskrevne Kontribution, skønt Præsten gik til Vordingborg og bønfaaldt Carl den 10. Gustav om Naade for den, men forgæves. Byen skal efter Traditionen være bleven opbygget vest for Kirken, medens den før Branden laa øst derfor. Af Taknemlighed bekostede Menigheden et Maleri af Præsten, indfattet i en svær Egetræs Ramme, som endnu hænger i Kirkens Sakristi.

7) Magister *Albert Fochsen With* (1673—84), da han kaldedes til Præst ved Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn, hvor han døde $^{20}/_{3}$ 1715. Han er født i Horsens $^{27}/_{11}$ 1640, hvor Faderen Foch Albertsen Witt var Raad- og Købmand og nedstammede fra den berømte hollandske Slægt de Witt, blev Student fra Aarhus 1657, rejste udenlands fra 1664—67, blev 1671 Rektor i Vordingborg, hvor han tog Magistergraden, og blev 1679 Viceprovst i Hammer Herred. Han var gift med Barbarra Henriksdatter Mule fra Skamby i Odense Amt, Sønnedatter af den berømte Biskop Hans Michelsen i Odense (Ligprædikant for Adelen). Af deres Børn kendes: 1) Magister Foch Albertsen Witte til Sct. Peters Kirke i Slagelse, født i Sværdborg $^{21}/_{11}$ 1677, Student 1692, Kandidat $^{25}/_{11}$ 1695 med Laud., Magister 1698, Provst i Slagelse Herred 1728; 2) Elisabeth Mule Albertsdatter Witte, født i Kjøbenhavn $^{11}/_{6}$ 1690, død $^{21}/_{11}$ 1768, gift med kongelig Konfessionarius Magister Christen Sørensen Lemvig den $^{15}/_{10}$ 1724; 3) Helene Cathrine Albertsdatter Witte, født i Sværdborg 1680, død 1760, gift $^{22}/_{10}$ 1697 med Lauritz Lauritzen Thura, Stiftsprovst ved Aarhus Domkirke, 1713 Biskop i Ribe, død $^{1}/_{4}$ 1731.

8) Magister *Frederik Andersen Søbotker* (1684—89) død her. Student fra

Kjøbenhavn 1671, Magister 1684, Sognepræst til Gadbjerg-Lindballe, Vejle Amt, fra 1680—84, da han kaldedes hertil $^{16}/_{12}$ d. A. og døde 1689.

9) *Christen Mikkelsen Storm* (1689—1708), død her, blev kaldet hertil $^{9}/_{3}$ 1689; han blev $^{21}/_{5}$ 1690 gift i Stege med Maren Hansdatter Gemzøe, Datter af Provst Hans Danielsen Gemzøe og Marie Margrethe Olufsdatter Bagger. En Søster til Storms Hustru var gift med Magister Ivar Dam i Udby-Ørsløv; begge Svogrene nævnes ofte i Snesere ældste Kirkebog som Faddere ved Præsten Schytzs Børns Daab, ligesaa ved Møllerens Børns Daab i Askov, samt i Baarse Kirkebøger. Storm synes efter sin megen Selskabelighed at dømme at have ført et temmeligt raskt Liv for en Præst.

10) Magister *Thøger Pedersen Rosenstand*, fra 1708—13, er født $^{15}/_{4}$ 1680 paa Hovedgaarden Hessel ved Grenaa, som Faderen, Ritmester P. Rosenstand, ejede, Moderen hed Drude Foss. Han blev Student fra Sorø 1698 og Kandidat $^{5}/_{7}$ 1700 med Haud, 1704 Hører ved Sorø Akademi, kaldet hertil $^{1}/_{6}$ 1708, Magister 1710, og døde i Avgust 1713⁴⁵⁾.

11) *Hans Christensen Schade* fra 1713—29 (kaldet $^{13}/_{3}$ 1713) er født i Sæby Præstegaard ved Tissø den $^{11}/_{11}$ 1683 af Forældre: Sognepræst Christen Hansen Schade og Hustru Johanne Bartscher, blev Student fra Slagelse Latinskole 1703, Kandidat $^{5}/_{9}$ 1705 med Non. og $^{11}/_{11}$ s. A. Hører ved Slagelse Latinskole; her giftede han sig $^{3}/_{5}$ 1713 med Maren Nielsdatter, med hvem han fik en temmelig betydelig Medgift, saa han Aaret efter sin Ankomst hertil Sværdborg købte Sognets Kirke, men døde allerede $^{11}/_{2}$ 1729, 46 Aar gammel. (Skifte efter ham i Sværdborg Præstegaard $^{27}/_{1}$ 1730). Enken giftede sig i April 1734 med Sognepræsten i Øster Egesborg Hr. Peder Eeg, som hun ogsaa overlevede, og tog nu Bolig i en Gaard i Rødstofte, hvor hun døde $^{29}/_{6}$ 1755. Hun havde 2 Aar før ved sin Lavværge, Birkeskriver N. Prehn i Ugledie, solgt Sværdborg Kirke til Københavns Borgmester, Etatsraad H. L. v. Kløcker.

12) *Jacob Christiansen Møller*, fra 1729—58, er født i Nykjøbing paa Falster $^{19}/_{2}$ 1688, hvor Faderen Christian Jacobsen Møller var Købmand, Moderen hed Cathrine Frandsdatter; han blev Student fra Nykjøbing Latinskole 1708, Kandidat $^{16}/_{3}$ 1711 med Haud., og kaldet til Sognepræst hersteds af Kongen $^{16}/_{4}$ 1729, døde $^{29}/_{1}$ 1758 (begravet $^{6}/_{2}$ s. A.) efter flere Aars tiltagende Svaghed, saa at han $^{21}/_{5}$ 1754 beskikkedes til Medhjælper og Successor Hr. Johannes Adslev. Møller blev $^{5}/_{10}$ 1730 gift i Rønnebæk Kirke med Mette Geertsdatter Krag, med hvem han havde en Datter Karen, som $^{5}/_{3}$ 1751 blev gift med „Primo-Supercargo i det Asiatiske Octroierede compagnie, ædle Seigneur Marius Christian Svendsen“⁴⁶⁾. Epitafium i Kirken over ham, i hvilket han roses i høje Toner (se Side 315). Hans Enke giftede sig med Præsten i Udby, Magister C. P. D. Runge (død $^{22}/_{5}$ 1776), en lærd Mand og stor Mekanikus, der forfærdigede Kunsture med Sangklokker, som spillede et Vers af en Salme ved hvert Kvarterslag. Ved hans Begravelse $^{29}/_{6}$ 1776 „lod hans egne Hænders Arbejde sig høre, da hans Sangværker spillede Ligsalmen ved hans Ligbægængelse“⁴⁷⁾. Mette Krag døde $^{11}/_{2}$ 1779.

13) *Jens Eriksen Westengaard* (1758—94) er født $^{21}/_{9}$ 1724 i Citadellet Frederikshavn, hvor Faderen Erik Jensen Westengaard var Regimentsskriver og Proviantforvalter, Moderen hed Else Marie Christiansdatter Fyhn; han blev Student 1742, Kandidat $^{2}/_{8}$ 1745 med Haud., og kaldedes hertil $^{21}/_{2}$ 1758, ordineret $^{8}/_{3}$ s. A. Westengaard var en særdeles duelig, men svagelig Mand, saa han allerede fra 1786

maatte holde en Medhjælper til Embedets Betjening. Meget imod sin Vilje blev han af Herredsbrødrene valgt til Provst i Hammer Herred 1787; han frasagde sig da ogsaa Provsteembedet 1791 og efterfulgtes heri af Magister H. C. Hersom i Vejle. Westengaard var 2 Gange gift; hans 1. Hustru var Johanne Marie Jacobsdatter Fosie, født $^{27}_{/5}$ 1726, til hvem han viedes i Holmens Kirke $^{1}_{/9}$ 1758, hun var Datter af Organist ved Holmens Kirke og Tegnemester ved Søkadet-Akademiet, Jacob Fosie og Anna Dorthea Ilsøe, men hun døde allerede $^{23}_{/8}$ 1764. Med hende havde han 1 Søn og 2 Døtre. 2. Gang gift i Vordingborg 1765 med Johanne Dorothea Staal, døbt $^{8}_{/1}$ 1748, død $^{17}_{/8}$ 1812, Datter af Købmand P. Pedersen Staal i Vordingborg og Dorthea Cathrine Ditlevsdatter Flindt; med hende havde han 4 Sønner og 2 Døtre. Westengaard døde $^{23}_{/8}$ 1794, og ved Skiftesamlingen efter ham $^{21}_{/8}$ s. A. blev der udsat 4000 Rdl. i Børnearv ¹⁵⁾, saa det synes, at han har været en meget velhavende Mand efter Tidens Forhold. Af deres Børn blev Datteren Frederikke, født $^{19}_{/5}$ 1759, død $^{17}_{/5}$ 1818, gift med Magister Jens Bech, Sognepræst til Vallekilde-Hørve ved Nykjøbing, død $^{20}_{/10}$ 1786. Sønnen Otto, født $^{17}_{/8}$ 1763, Student fra Vordingborg 1780, Kandidat 1784, blev Sognepræst til Kundby ved Holbæk $^{3}_{/7}$ 1789, død $^{21}_{/6}$ 1835. Endvidere Sønnen

14) *Frederik Ludvig Westengaard* (1794—1817), født $^{24}_{/9}$ 1770, Student fra Vordingborg 1786, Kand. phil. $^{28}_{/5}$ 1788 med Laud., Kand. theol. $^{19}_{/5}$ 1791 med Laud., i de følgende Aar Faderens Medhjælper og tilsidst hans Eftermand, død $^{18}_{/12}$ 1817. F. L. Westengaard var 2 Gange gift. Hans 1. Hustru var Charlotte Sofie Hersom, født $^{20}_{/11}$ 1771, død $^{7}_{/1}$ 1808, Datter af Sognepræst og Provst H. C. Hersom i Vejle og Hustru Magna Susanne Selstrup, til hvem han viedes i Vejle Kirke $^{13}_{/5}$ 1795. Med hende havde han 2 Sønner og 2 Døtre. Hans 2. Hustru var Christiane Marie Windekilde, Datter af Sognepræsten i Køng, Hammer Herred, Dines Windekilde og Johanne Dorothea Staal, med hvem han havde 1 Søn og 1 Datter. Pastor Westengaard var i høj Grad fattig; han blev faa Timer for sin Død pantet for 400 Rdl. ¹⁶⁾. Enken, som sad med 6 uforsørgede Børn, søgte Aaret efter det Herslebske Legat, hvortil hun paa det indstændigste anbefales af Amtsprovst G. Krog i Stege $^{1}_{/5}$ 1818 ¹⁷⁾.

15) *Poul Johan Lakjer* (1818—54) er født i Trankebar $^{12}_{/7}$ 1779, hvor Faderen Christian Lakjer var Faktor i det asiatiske Kompagnis Tjeneste, Moderen hed Birgitte Andrea Randers. Han blev Student fra Vordingborg Latinskole 1798, Kandidat $^{20}_{/4}$ 1805 med Haud., Sognepræst til Tømmerup $^{21}_{/9}$ 1813 (ordineret $^{6}_{/10}$ s. A.), hvorfra han kaldedes til Sværdborg $^{10}_{/6}$ 1818 og døde $^{7}_{/3}$ 1854. Hans Hustru hed Johanne Frederikke Cathrine Widberg, til hvem han viedes i Kjøbenhavn $^{7}_{/11}$ 1887; hun var født $^{21}_{/11}$ 1783 og døde i Vordingborg $^{3}_{/4}$ 1856. Med hende havde han 10 Sønner, hvoraf her anføres: 1) Ludvig Edvard Lakjer, født $^{10}_{/10}$ 1814 i Tømmerup, Student fra Vordingborg 1834, Kandidat $^{26}_{/10}$ 1840 med Laud., Lærer ved Helsingør Borgerskole 1840—46, $^{20}_{/12}$ 1846 kaldet til Kapellan hos Faderen paa eget An- og Tilsvar; efter Faderens Død privat Lærer i Vordingborg 1854—58, da han kaldedes til Sognepræst i Kastrup dersteds $^{16}_{/6}$ 1858. Han blev gift i Kongens Lyngby $^{21}_{/10}$ 1848 med Theodora Marie Larsen, født $^{18}_{/2}$ 1822 paa Rødslet, som Faderen Martin Larsen ejede, Moderen var Maria Medea Brandt af Maarslet. 6 Sønner og 2 Døtre. 2) Christian Cornelius Lerche Lakjer, født i Sværdborg $^{3}_{/12}$ 1818, Student fra Vordingborg 1837, Kandidat $^{21}_{/11}$ 1843 med Haud., Skolelærer i Baarse 1847—58, da han $^{13}_{/3}$ kaldedes til Sognepræst for Guldager og $^{1}_{/1}$ 1872 til Sogne-

præst i Tørslov ved Randers; gift i Baarse $^{6/10}$ 1847 med Jørgine Andrea Elisabeth Fugl, Datter af Skibsfører Julius Fugl i København; 3) Carl Ludvig Friis Lakjer, født $^{26/8}$ 1822, Student fra Vordingborg 1840, Kandidat $^{23/4}$ 1847 med Laud., gift $^{22/11}$ 1867 med Vilhelmine Charlotte Sofie Mourier, født $^{8/1}$ 1845 paa Vemmetofte, hvor Faderen, Dr. med. Frederik Ferd. Mourier, var Klosterlæge, Moderen hed Sofie Overweg. Efter i en Række Aar at have været Lærer i København blev han kaldet til Sognepræst i Langaa $^{16/1}$ 1863, ordineret $^{24/7}$ s. A., og derfra $^{8/7}$ 1882 til Sognepræst for Alsted-Fjennesløv ved Sorø. 4) Axel Valdemar Lakjer, født $^{15/10}$ 1815 i Tømmerup, var Skolelærer i Snertinge fra 1834—66, da han tog sin Afsked, boede senere som Pensionist i Byen, død 1883.

16) *Peter Kristian Berg* (1854—58), født paa Refstrup ved Vejle den $^{26/12}$ 1808, som Faderen, Peter Kristian Berg, da ejede, senere Købmand i Kolding, Moderen hed Marie Kirstine Karberg; han blev Student fra Kolding 1827, Kandidat $^{9/7}$ 1832 med Laud, rejste derpaa udenlands i Aarene 1837—38, senere Bestyrer af en Realskole i København, Lærer ved Landkadet-Akademiet, var en stor Matematiker, kaldet hertil $^{11/6}$ 1854, hvor han døde $^{15/11}$ 1858; gift 1834 med Thea Buhl, født 1814, død $^{21/7}$ 1853. 1 Søn og 2 Døtre.

17) *Carl Bruun* (1859—82) er født i Aalborg $^{13/2}$ 1805, hvor Faderen, Oberstløjtnant Johan Jacob v. Bruun var Toldkasserer, Moderen hed Christiane Margrethe v. Bülow, Student fra Aalborg 1823, Kandidat $^{7/7}$ 1829 med Haud, personel Kapellan i Grevinge $^{19/5}$ 1830, ordineret $^{29/5}$ s. A., Hjelpepræst i Taarnby paa Amager $^{25/2}$ 1832, Kapellan pro loco samme Steds $^{2/3}$ 1837, residerende Kapellan til Aalborg Frue Kirke og Sognepræst til Sønder Tranders $^{23/4}$ 1839, residerende Kapellan til Garnisons Kirke i København $^{29/5}$ 1846, R. af Dbg. $^{2/5}$ 1852, Sognepræst til Garnisons Kirke $^{6/10}$ 1853, derfra kaldet hertil $^{8/2}$ 1859, Provst for Hammer-Tybjerg Herreder $^{18/1}$ 1860 til $^{29/10}$ 1875, Dannebrogsmænd $^{28/1}$ 1876, entlediget $^{11/12}$ 1882, død i Sværdborg $^{1/5}$ 1883. Han blev $^{1/8}$ 1832 gift med sin Kusine Julie Augusta Bruun, født i København $^{10/2}$ 1809, død i Randers $^{19/11}$ 1889, Faderen, Eusebius Bruun, var Kommandør i Flaaden, Moderen hed Marie Christiane Gether. Bruun var en begavet Taler, men førte i sin første Præstetid et temmeligt raskt Liv. Børn: Eusebius Bruun, Løjtnant, Ejer af en Spritfabrik ved Roskilde; Marie, gift med en Løjtnant Schow, som faldt i Krigen 1864; Louise, lever ugift.

18) *Frederik Alexander Lassen* (1883—97) er født $^{2/10}$ 1828 i Ebeltoft, hvor Faderen, Adam Frederik Alexander Lassen da var Apotheker, senere Gæstgiver i Vejle, Moderen hed Eleonora Sofie Gottschalk. Lassen blev Student fra Aalborg 1845, Kandidat $^{23/1}$ 1850 med Laud, Lærer ved Slagelse Realskole, derpaa $^{28/5}$ 1859 Kateket i Korsør, ordineret $^{7/9}$ s. A., $^{11/2}$ 1868 Sognepræst i Gloslunde-Græshave, derpaa $^{30/8}$ 1875 Sognepræst i Egebjerg, kaldet hertil $^{1/3}$ 1883, entlediget $^{21/12}$ 1897, boer paa Gl. Kongevej i København; gift i Stillinge $^{1/4}$ 1856 med Kirstine Petrea Emilie Zahle, født $^{22/4}$ 1829, Datter af Johan Kr. J. Zahle, Sognepræst i Stillinge, og Anna Sofie Vilhelmine Petrea Funch. En Søn Axel Lassen er Ejer af Høfdingsgaard ved Præstø, fhn. Plantageejer i Vestindien; Frederik, fhn. Plantageejer paa Sumatra, nu Ejer af Storgaarden ved Jægerspris.

19) *Carl Emil Tauson*, siden 1898 Sognepræst i Sværdborg, er født i Helsingør 9. Maj 1854, Søn af Skibsklarereren Carl Gustav Tauson og Hustru Ida Julie Holm, Student fra Frederiksborg Latinskole $^{13/7}$ 1872 med Udmærkelse, theo-

logisk Kandidat $26_{/1}$ 1877 med Laud, Kapellan p. p. i Høje Taastrup $21_{/10}$ 1878, Kapellan pro loco i Gentofte $23_{/9}$ 1879, Sognepræst for Ulso-Øster Egede $7_{/8}$ 1887, hvorfra han kaldedes til Sognepræst hersteds $3_{/3}$ 1898. Tauson blev $12_{/8}$ 1880 gift i Høje Taastrup med Frederikke Louise Schousboe.

SOGNEDEGNE TIL SVÆRDBORG MENIGHED.

Den første bekendte Degn hersteds er

1) *Peder Hansen*, som var her fra omtrent 1660 til 1684; han fik ved Skyldsætningen 1682 en Jordlod paa 2 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. Htk., men ellers kendes intet om ham.

2) *Peder Nielsen Aggerup*, maaske en Søn af Sognepræsten for Tølløse-Aagerup, Niels Pedersen Aggerup og Birthe Hansdatter Høffding, født omtrent 1660, Stud. pr. 1682, blev Degn i Sværdborg omtrent 1684 og døde i Begyndelsen af Aar 1700. Skifte tillyst $29_{/3}$ 1700 ved Hammer Herredsting.

3) *Oluf Madtzen Dyrhoff*, født $1_{/1}$ 1671, Søn af Sognepræsten i Viskinde, Madtz Olufsen Dyrhoff (død 1680), Student fra Kallundborg 1690, kaldet af Fru Mette Reedtz (Søster til Kantser Peder Reedtz og Ejer af Sværdborg Kirke) $10_{/1}$ 1700, død $7_{/6}$ 1743; gift med Maren . . . ., begravet i Sværdborg $9_{/1}$ 1742. En Søn, Mathias, blev Sognepræst i Vilstrup i Slesvig.

4) *Diderik Christian Schade*, født 1714, Søn af Sognepræsten i Sværdborg, Hans Schade og Maren Nielsdatter, Student fra Sorø 1737, Skoleholder i Allerslöv 1739, kaldet af Biskop Hersleb til Degn hersteds 1743, død $1_{/2}$ 1755; gift i Allerslöv $16_{/2}$ 1742 med Anna Elisabeth Ibsdatter, begravet $29_{/1}$ 1755. Børn nævnet i Sværdborg Kirkebog: Johan Peter, døbt $25_{/3}$ 1744, Margrethe Elisabeth Schade, døbt $15_{/3}$ 1747, Christiane, hjemmedøbt $19_{/1}$ 1755, begravet $8_{/2}$ s. A.

5) *Hans Piiltschmid*, født 1724, Sønnen af Sognepræsten i Glumso, Hans Nielsen Piiltschmid, Student fra Vordingborg 1746, Skoleholder i Præstø 1751, kaldet af Kirkens Ejer, Borgmester Kløcker i Kjøbenhavn, $11_{/3}$ 1755, død $11_{/6}$ og begravet $19_{/6}$ 1758, 33 Aar 7 Mdr. gl., i Kirkens Vaabenhus. Han var gift med Birgitte Riisbrikt, der 2. Gang giftede sig i Vordingborg $7_{/1}$ 1761 med Gæstgiver Christian Müller fra Næstved. Børn: Eleonora Margrethe Piiltschmid, døbt 1756, Christopher Vilhelm, døbt 23. Søndag efter Trinitatis 1757³¹⁾.

6) *Mads Olsen Myhre*, født 1721, Student fra Kjøbenhavn 1744, kaldet af førnævnte Kløcker til Degn hersteds 1758, død $9_{/3}$, begravet $11_{/3}$ 1762, 42 Aar gl.³²⁾, gift $29_{/11}$ 1758 i Petri Kirke i Kjøbenhavn med Anna Sofie Krebs, født 1736, der 1771 boede i Kjøbenhavn og „holdt Spisning ved sluttet Bord for 12 Personer“³³⁾. Børn: Cathrine, døbt 3. Søndag i Advent 1759, bl. a. Faddere nævnes Msr. Klemp, Skoleholder dersteds.

7) *Laurids Hochland*, døbt i Slagelse $26_{/5}$ 1724, Søn af Skrædder Peder Lauridzen Hochland, Student fra Slagelse 1744, Cand. theol., Skolelærer i Snesere 1758—62, kaldet hertil af Grev Otto Thott, Gavnø, 1762, hvor han døde $17_{/5}$ og

begravet $^{21}/_3$ 1798, 74 Aar gl.; gift i Baarse $^4/_{10}$ 1762 med Maren Affarin, en Søster til Pastor Plums 2. Hustru, Ingeborg Astoria Affarin, født 1705, død $^{12}/_7$ 1786.

8) *Carsten Schrøder*, født 1760, Student fra Horsens 1784, Degn i Roholte 1791—98, da han forflyttedes hertil og døde $^{29}/_3$ 1829, 69 Aar gl.; gift i Roholte 1. Gang $^{21}/_{12}$ 1792 med Johanne Cathrine Christensdatter, født 1768, død $^{11}/_4$ 1794; 2. Gang gift, ligeledes i Roholte, $^{20}/_6$ 1794, med Hendrikke Bolette Ditmar, født 1769, død $^{19}/_{10}$ 1849 i Sværdborg. Børn: Else Kirstine, hjemmedøbt $^{15}/_1$ 1799.

SKOLELÆRERE VED SVÆRDBORG SKOLE.

Da Sværdborg hørte til Ryttergodset, fik Sognet ogsaa sin kongelige Skole 1725; den første bekendte Skolelærer herved er

1) *Thomas Tøxen*; han var efter Indberetningen til Biskop Hersleb ikke Student; han døde 1753 og begravedes $^{13}/_{10}$ s. A. Af hans Børn nævnes døbte i Sværdborg Kirke: Karen, døbt i Marts 1747, Lene Sofie, døbt 2. Søndag i Advent 1749.

2) *Peder Klemp* er født i Kjøbenhavn 1725, Student fra Vordingborg 1748, Skoleholder i Hammer, og i Sværdborg 1755—62, da han kaldedes af Biskop Harboe $^{27}/_3$ til Degn i Allerslev, død $^{12}/_3$ 1790; gift 1. Gang i Allerslev den $^1/_{16}$ 1764 med Cathrine Christine Bender, begravet $^6/_{10}$ 1768, 26 Aar gl.; gift 2. Gang i Hammer den $^{11}/_4$ 1769 med Ester Abel Pærlus, død $^3/_{10}$ 1771, 36 Aar gl.; gift 3. Gang i Helsingø den $^{25}/_{10}$ 1773 med Anna Sofie Hammer, død i Vejby $^7/_{12}$ 1790²¹⁾.

3) *Claus Plum* (1762—81), Søn af Præsten Daniel Clausen Plum i Baarse, født 1738, forberedt af Degnen Hoffmann i Snesere, Student fra Frederiksborg 1764, Skolelærer i Sværdborg 1766—72, da han blev Degn i Baarse og Beldringe Sogn. Han havde en heftig Strid med sin Sognepræst J. Tvede, der paa mange Maader fortrængte ham; Præsten dømtes ved Landemodet 1783 til at betale Degnen 200 Rdl. i Bøde²²⁾. Børn: Anna Sofie, døbt $^8/_{10}$ 1766. 1 Søn, Jacob, begravet i Marts 1771 og Charlotte Helene, død 1772.

4) *Michael Woldsgaard*, født 1756, Student fra Vordingborg 1776 og samme Aar Skolelærer i Over Vindinge, 1781 i Sværdborg, 1785 Degn i Kastrup, hvor han døde $^7/_{12}$ 1806; gift i Sværdborg $^{27}/_3$ 1784 med Sofie Cathrine Gembse, død i Vordingborg $^{31}/_1$ 1821, Datter af Skoleholder i Kjøbenhavn, Abraham Gembse²³⁾. Børn: Jens Johannes, døbt $^{22}/_3$ 1785, død 14 Dage gl.

5) *Johan Strejt* eller *Strøyert*, Skolelærer i Sværdborg fra 1785—1823, da han tog Afsked; boede senere i Nebletorp, hvor han døde $^{11}/_3$ 1830, 78 Aar gl.

6) *Frederik Thye*, fra 1823—44 Lærer i Sværdborg, er født i Nysted $^{25}/_3$ 1802, Søn af Postmester Mathias Thye (Student fra Roskilde 1770 med Laud., 1778—88 Officer, 1795 Toldkasserer i Stavanger, 1799 Postmester i Nysted, 1804 i Kjøge, 1809 Privatmand i Slangstrup og senere i Bringe ved Jonstrup Seminarium), hvor Sønnen Frederik Thye kom paa Seminariet 1820, dimitteredes 1823 med 2. Karakter og blev Skolelærer i Sværdborg 1823, men tog Afsked 1844 og blev Gaardfæster i Lundby, hvor hans Moder Johanne Larsen Musse døde $^{23}/_1$ 1844,

66 Aar gl., senere Gaardejer i Alstrup paa Falster, hvor han døde ²⁶/₁₂ 1873 Gidt første Gang ²⁷/₁₀ 1837 med Caroline Grandjean, født 1807, død ²⁰/₁ 1850, Datter af Forpagter paa Snedinge Henrik Joachim Gottsche Grandjean og Agathe Johanne Klüver, født ⁶/₁₀ 1781, død ³/₈ 1853. Gidt anden Gang den ²⁰/₁ 1851 med Bodil Marie Strange, født ²⁹/₉ 1829, død ²⁸/₉ 1878, Datter af Gaardejer Lars Strange i Alstrup. En Plejedatter Caroline Augusta Grandjean, død ¹⁷/₈ 1839⁵⁷).

7) *Nielaus Rasmussen*, født ¹³/₉ 1820 i Skænkelsø, Søn af Lærer samme Steds Lars Peter Rasmussen og Johanne Elisabeth Malmgreen, dimitteret fra Jonstrup 1842 med 2. Karakter, blev s. A. Hjælpe lærer i Hammer og ²²/₁₀ 1844 Lærer og Kirkesanger i Sværdborg, hvor han døde ³/₁₁ 1871, 51 Aar gammel; gift i Stenløse den ³⁰/₉ 1845 med Anna Eline Gebaaue, født ²²/₅ 1817, Datter af Skolelærer Ole Jacobsen Gebaaue, Lærer i Stenløse, fra 1811—53 Lærer i Havedyrkning ved Jonstrup Seminarium, og Kirsten Nielsen.

8) *Jacob Saxtorph Rasmussen*, født ³⁰/₆ 1848, der ved kongelig Bevilling af ²/₁₀ 1901 har antaget Navnet Gebaaue; han blev dimitteret fra Jelling Seminarium 1868 med 2. Karakter, derefter Hjælpe lærer hos Faderen og ved dennes Død hans Eftermand i Embedet, kaldet ²¹/₁ 1872, gift ¹⁵/₆ 1880 med Anna H. S. Fr. Martensen, Datter af Lærer Martensen, Hjerterbjerg paa Møen, og Hustru Anne L. Lorentzen, der blev forjaget fra Slesvig efter Krigen 1864, da de kæmpede for Danskhedens Sag. Hr. Rasmussen er bekendt for sin Dygtighed som Landmand og erholdt 1887 det kongelige Haveselskabs Hædersdiplom for ypperlig Dyrkning af sin Skolelod, ligeledes er han bekendt for sine Opmaalinger og Kort, optagne over en Mængde Kirkegaarde Landet over, bl. a. af Roskilde Domkirkes og Sorø Kirkegaarde, hvortil han anbefalede af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

SOGNEPRÆSTER VED SNESERE MENIGHED.

Som den første evangeliske Præst for Snese Menighed sætter Dr. Wi-bergs Præstehistorie

1) Hr. *Hans Hemmingsen*, uvist fra og til hvilket Aar.

2) Hr. *Søren* . . . , ligeledes med uvis Tidsangivelse, dog vides det, at han var Sognepræst hersteds før 1584, da

3) Hr. *Bent Troelsen* (Benedictus Trugilli) nævnes som Sognepræst. Han var her endnu 1591, da han paa Landemødet i Roskilde fremførte 16 Klagemaal over sin Kapellan, Oluf Buddinge, „for dennes onde Omgængelse mod ham og hans Hustru“, hvilke Klagemaal dog Landemødet „ikke syntes at være skellige“. Endvidere blev Kapellanden „beklaget“ for, da han havde været hos en syg Kvinde og berettet hende og kom ud i Gaarden, „at han havde slaget en Dreng (Karl) paa Munden for noget dem var imellem kommet“. Sagen blev opsat, og Hr. Bent skulde bevise „skelligen sine Klagemaal over Kapellanden“; dertil lovede Bispem, „at han med det forderligste vilde komme derhen“. Sagens Udfald kendes ikke; rimeligvis er Hr. Bent død kort efter. Hr. Oluf blev ikke hans Eftermand,

ja han nævnes end ikke i Wibergs Præstehistorie som Præst ved noget Embede i Danmark; derimod nævnes

4) Hr. *Lago* 1594 som Sognepræst i Snesere; han havde tilforn været Sognepræst for Gimming-Lem Menigheder ved Randers, hvor han boede udenfor Randers Østerport, altsaa udenfor sit Sogn, noget, som i den Tid var temmelig almindeligt, hvad dog ofte forbydes af Kristian den 4.

5) Hr. *Samuel Magnussen* eller *Mogensen* var her 1608, da han nævnes omland de sjællandske Præster ved Valget af Delegerede til Prins Kristians Hyl- ding som Faderens Efterfølger, hvilket Valg skete i Kjøbenhavn Trinitatis Søndag s. A. Han var her vistnok til Slutningen af Aaret 1621, da han sikkert blev afsat*).

Hr. *Peder Bom* eller *Bum* skal have været Præst i Snesere 1616 ifølge Roskilde Landmodesakter. Nævnte Kilde anfører: „Hr. Peder Bum udi Snesere blev (1617) dømt til at excommuniceres foruden anden Øfrigheds Straf, fordi han hafde talt udi Kirken i (o: med) Provstens Liud“ (o: Stemme), hvorved vel maa forstaaes „vrænget“ ad Provsten, da denne, Hr. Magister Peder Pedersen Hee i Vordingborg (senere til Helliggeistens Kirke i Kjøbenhavn), visiterede og overhørte Ungdommen i Kirken hersteds. Samme Steds tilføjes: „Sagen havde været for Herredstinget, men var bleven henvist til gejstlig Ret“**).

6) Magister *Albertus Samuelsen Schrøder* (1621—70) er Søn af Sognepræsten til Haarslev-Himlingeøje, Samuel Hansen Schrøder, og er født i Oktober 1592, Student fra Herlufsholm 1613, residerende Kapellan i Østøfte paa Lolland 1620, ordineret ^{22/11} s. A. og kaldet til Sognepræst hersteds den ^{6/11} 1621, blev Magister 1635, Provst for Baarse Herred 1657 og døde ^{7/1} 1670 som Jubellærer, ^{77/12} Aar gl. Han begyndte en Kirkens Døbebog 1621, som er tabt efter Pastor Østrups Død 1860. Præstegaarden brændte 1625, og „Hr. Albert led Ildebrand paa alle gode Ting“, hvorfor han paa Landemodet d. A. anbefales til Brødrene, nemlig til den sædvanlige Brandhjælp af i Rdl. af hvert Sognekald i Sjællands Stift. I Svenskekrigen led han megen Overlast ved de i Præstegaarden indkvarterede svenske Kvartermestre, men ved sin Kones Dygtighed som Handelsmand, haves der ogsaa af og til en lille Fortjeneste ved dem. Han var efter de „onde“ Tidens

*) Landmodesakterne i Roskilde, Dionysius 1621, oplyser nemlig:

„Welbyrdige Holger Gagge, Domprovst udi Roschild, havde stefnet Hr. Samuel i Sneset, for han skulde have besover sin Tjenestepige. Holger Gagge fordrer Dom over Hr. Samuel pure patronatus (som den, der har kaldet ham til Embedet), og Provsten Mester Jacob (Magister Jacob Andersen i Kallehave, Stamfader til Historikeren Jacob Langebeck) „har dømt Præsten fra Kaldet efter den Hores Ord“; men Hr. Samuels Broder gaar i Rette for ham paa Landemodet „for- menendes, at et uddæsk Menniske, som den Hore og Morderiske er, maatte ikke rettelig vidne nogen erlig Mand en Ulyche paa“ — og stævner Domprovst Gagge og Provst Jacob med Landsdommerens Stevning til at møde paa Sjællands Landsting den ^{20/10} (1622?) „for at svare til Dommen og andet, som kunde indfalde“. — Det fremgaar af Landmodesakterne, som først kaldedes ^{6/11} 1621, og dog næppe kan have været i Embedet et helt Aar, inden han fik Kaldsbrev og herved kan have paadraget sig denne Sag. Landmodesakterne har ogsaa tydelig nok Navnet: Hr. *Samuel*, og ikke Hr. *Samuelsen*. Sagen bliver endnu mere indviklet ved, at Roskilde Landmodesakter 1616 nævner som Præst i Snesere Hr. Peder Bom eller Bum, men denne er vist kun Kapellan hos Hr. Samuel Mogensen.

Er det ikke denne Hr. Samuel Sagen omhandler, hvad det dog sikkert er, maa han have havt en Eftermand, som ogsaa hed Hr. Samuel, hvem det da gælder. Forudsat, at Hr. „*Samuel*“ er anført rigtigt, og det ikke er Eftermanden, Hr. *Albertus Samuelsen Schrøder*, som først kaldedes ^{6/11} 1621, og dog næppe kan have været i Embedet et helt Aar, inden han fik Kaldsbrev og herved kan have paadraget sig denne Sag. Landmodesakterne har ogsaa tydelig nok Navnet: Hr. *Samuel*, og ikke Hr. *Samuelsen*. Sagen bliver endnu mere indviklet ved, at Roskilde Landmodesakter 1616 nævner som Præst i Snesere Hr. Peder Bom eller Bum, men denne er vist kun Kapellan hos Hr. Samuel Mogensen.

***) Denne Begivenhed maa have gjort et dybt Indtryk paa Sognebeboerne, da den endnu for 30 Aar siden fortælltes af en gammel Mand her i Byen, der endog paastod, at det kom til Haandgribelighed mellem ham og Provsten i Kirken. Sikkest er det: Snesere har ikke havt Ære af disse 2 Sjælesørgere.

Forhold en velhavende Mand og købte en Ejendomsgaard i St. Røttinge, hvor hans Enke boede efter hans Død, endnu 1680, og formentlig er den senere Ejer af Gaarden, Kommissær Hestberg, hendes Svigersøn. Hans Hustru hed Margrethe . . . og af deres Børn har vi fundet 1 Søn og 2 Døtre, nemlig 1) Hans Albertsen Schrøder, Rektor i Vordingborg, som 1675 havde en Sag for Hammer Herredsting angaaende Julerenten af Kastrup Sogn³⁰⁾; han blev 1677 Degn i Vordingborg, hvor han var til 1720, da han tog Afsked og døde dersteds 1723³⁰⁾; 2) Maren, gift med Hr. Christopher Andersen Baarsøe (død 1656), Sognepræst i Næstelsø-Mogenstrup. Roskilde Landmodesakter oplyser herom: „Provsten i Vordingborg Len, Hr. Magister Albert i Snesø, beklager for Landemodet 1664, at hans Datter blev forskudt fra Kaldet med mange smaa Børn, saa Faderen nu havde dem alle i Huset hos sig, hvorfor hun blev bevilliget af Præsteenernes Rente aarlig 20 Sletdaler“; 3) Margrethe Schrøder, gift med Degnen i Hammer, Andreas Collerup, død 1738.

7) Hr. *Peder Nielsen Vitisen* eller *Vithusen* (1670—78), Søn af Vitus Christensen Juul, Sognepræst for Blære-Ejdrup Menigheder ved Aalborg, blev 1668 Konrektor ved Aalborg Latinskole, men havde allerede $\frac{28}{8}$ 1667 faaet Sukcession paa Snesere Sognekald og ordineredes $\frac{1}{1}$ 1670 som Provst Schrøders Medhjælper og Eftermand, men døde allerede 1678, sikkert i temmelig ung Alder. Hans Enke Pernille Elisabeth Bacher var Datter af Hans Rasmussen Bacher, Sognepræst ved Sct. Mortens Kirke i Næstved (død 1655, 51 Aar gl.) Med hende havde Vithusen i det mindste en Datter, nemlig Else Vite Pedersdatter Laholm, som $\frac{21}{1}$ 1711 blev gift med Sø-Løjtnant i Kjøbenhavn Christopher Lauritzen Handberg; de havde $\frac{17}{2}$ 1712 et Barn til Daaben i Snesere Kirke kaldet Dorthe Cathrine, og Faderen nævnes da Kaptajn-Løjtnant. Præsteenken blev gift med Eftermanden

8) Magister *Jens Gregersen Wejle* (1678—1706). Han er født i Varde 1642, Student fra Ribe Latinskole 1662, kaldet til Snesere $\frac{29}{2}$ 1678, vistnok som Hjælpepræst, „adjunctus & successor“, da han først $\frac{23}{12}$ 1679 erholdt Kongens Kaldsbrev paa Embedet (Bispearkivet), tog 1681 Magistergraden og døde her $\frac{21}{3}$ 1706, begravet $\frac{21}{13}$ s. A. i Kirken, hvor der indtil 1845 fandtes et Epitafium over ham med hans og Hustrues Billeder, der da borttoges. Hans Broder Lauritz Wejle var Sognepræst i Hammer-Lundby og Provst; de var saaledes Naboeer. Magister Jens synes at have haft adskillige mindre heldige Egenskaber; streng var han og anvendte ofte Kirkens Disciplin, men da Tiderne vare i høj Grad raa, var det muligvis nødvendigt*), derimod kan han næppe helt fritages for at have været mindre ærlig i Handel og Vaadel, selv med betroet Gods**); den eneste Undskyldning for ham

*) Laurids Axelsen, Rytter og fhv. Rønningsmand, boende i et af Præstens Huse i Snesere, og hans Kvinde — som Magisteren kalder „en Skændegæst og Gutzs Ords Forlassere“ — vilde været til Alters i Pintsen 1704, men da Præsten tillæder Konen haardt i Skriftestolen, „begynder hun at udsælde ham og tager ham for Brysset“, hvorover Magisteren klager til Provstereiten, der dømmer hende til at staa saabenbar Skrifte. Laurids Axelsen og hans Kvinde klager nu $\frac{31}{1}$ s. A. til Bispen over, at Magisteren i 3 Aar har holdt dem fra Herrens Bord, og Sagen kommer for paa Landemodet, hvor der $\frac{6}{11}$ 1706 resolveres, at Konen skal udstaa Kirkens Disciplin, hvilket saa ogsaa sker 19. Søndag efter Trinitatis s. A., og rimeligvis nu faar Lov til at nyde Sakramentet. (Bispearkivet).

***) Magister Wejle havde af Axel Urnes Datter paa Bakkeskov — Dorthe Urne, gift med Ladefoged dersteds, Peder Pedersen Klim, senere Gaardmand og Tredingsfoged i Baarsø, faaet ca. 100 Rdl. til at købe en Ejendomsgaard i Lille Røttinge for til dem, og havde ogsaa faaet afsluttet Handel med Ejeren, Niels Olsen, men da Præsten fremlægger Købebrevet af $\frac{6}{2}$ 1693 paa Baarsø Herredsting til Tinglæsning, protesterer Niels Olsen mod Handelen og paastaar, at Præsten og Peder Pedersen Klim havde drukket ham fuld, „saa de kunde gjøre ved ham, hvad de vilde“, han har nu lejet Gaarden til Løjtnant Mönchhausen (nu Gaarden Matr.-Nr. 2 a i Lille Røttinge). Peder Pedersen Klim og Dorthe Urne kom saaledes ikke til at bo i Lille Røttinge; men værre er det, at Magister Jens nægter at have modtaget nogen Penge af Dorthe Urne, hvorfor han stævnes til

maa da være den, at han altid sad i smaa Kaar*). Magister Wejle var gift med Formandens Enke Pernille Elisabeth Bacher, som efter hans Død flyttede til Snigaard i Aaside, hvor hun døde den 2. og begravedes i Kirken den 9. Maj 1712 ved Siden af sin første Mand. Af deres Børn nævnes i Snesere Kirkebog: 1) Gregers Jensen Wejle, der en Tid boede hos Moderen paa Snigaard, men omtrent 1710 flyttede til Kjøge, hvor han giftede sig og fik $\frac{2}{8}$ 1712 „en liden Datter, nafnlig Betronicha Elisabeth, begravnen paa Snesere Kirkegaard“. Kort Tid efter kom han tilbage og boede i Snesere hos Enken Ane Hans Nielsdatter, da han 1727 havde en Sag med Smugkro-Værtinden Karen Niels Skrædders for dennes usandfærdige Snak om hans Værtinde. Han boede endnu i Snesere 1729 og agerede Sagfører, men var mindre heldig, da hans fleste Sager blev afviste; han var efter alt at dømme et uroligt Hoved; 2) Lisbeth Jensdatter Wejle blev $\frac{18}{10}$ 1709 uden Trolovelse viet hjemme i Huset med „Ko. Maysts. allernaadigste Tilladelse til Hr. Andreas Mejer, Sognepræst til Grue Menighed i Aggershus Stift udi Norge,“; 3) Maren Jensdatter Wejle blev $\frac{11}{10}$ 1712 trolovet med Monsør Lorendz Jacobsen Ejnsperg i Aaside, og $\frac{25}{1}$ 1713 blev de viede; de boede i flere Aar paa Snigaard og fik flere Børn begravede paa Snesere Kirkegaard; omtrent 1738 fik de en Gaard i Fæste i Store Røttinge; 4) Ane Cathrine, død 1715, nævnes ofte i Sognets Kirkebog som Gudmoder til fattige Folks Børn, hun boede til sin Død hos Søsteren Maren paa Snigaard.

9) Magister *Hans Zakariasen Schytz* (1706—27) er født i April 1668, Student fra Herlufsholm 1686, Magister 1694, og blev $\frac{17}{5}$ s. A. kaldet til Sognepræst for Hjembæk og Svinninge Menigheder ved Holbæk, hvor han paa en for Embedet fordelagtig Maade mageskiftede Præstegaardens Jorder den $\frac{26}{4}$ 1696 mod anden Jord fra Gehejmeraad Niels Benzon paa Aggersvold¹⁰⁾. Herfra kaldedes han $\frac{17}{4}$ 1706 til Sognepræst i Snesere og blev 1722 Viceprovst for Baarse Herred. At Magister Schytz har været en ualmindelig duelig og betydelig Mand fremgaar deraf, at Traditionen i Sognet indtil for ca. 30 Aar siden har bevaret Mindet om ham som „den gode Mester Hans“. Efter hvad der fremgaar af Præstearkivet og Kirkebøgerne hersteds, har han været en duelig, myndig, men ogsaa god Mand. Efter at Krongodset heri Sognet, som havde været henlagt til Prins Georgs Livgeding, Vordingborg Amt, var kommet tilbage til Kronen 1714, var Sognet blevet stærkt belagt med Rytteri, med hvilket fulgte ikke faa Laster, særlig Drukkenskab, Vold og Usædelighed, men Magister Schytz stræbte i det mindste at holde deres Uvornhed i Aye, thi i hans Embedstid stod ikke mindre end 65 Personer, hvoraf omtrent 50 vare Ryttere, „aaenbar Skrifte“, særlig for Synd mod det 6. Bud. Hans Dør og Haand stod altid aaben for de fattige, og han opdrog flere fattige Børn i sin Præstegaard. Af sine Embedsbrødre var han anset og havde en betydelig Indflydelse blandt dem. Tilblivelsen af den i hans eget Hus, $\frac{21}{1}$ 1710, stiftede Hjelpekasse for trængende Brødre i Herredet udgik fra ham, idet man her vedtog hver Sommer-Konvent at indskyde i Sidl. i denne Kasse for at kunne hjælpe de iblandt dem, som enten ved Uheld paa Kreaturer, ved Ildebrand eller langvarig

Baarse Herredsting. Sagen blev imidlertid forligt hjemme. Endvidere havde han 1697 en Sag for Landemodet angående nogle Lam, som en Slagter, Rasmus Larsen, havde købt af ham, og hvorpaa var betalt noget paa Haanden til Præstens Karl, men som Præsten har solgt til en anden.

*) Hans Enke skyldte Indløsningssummen for Præstegaarden og 30 Aars Rente derfor, 51 Rdl., hun tilbød $\frac{27}{1}$ 1707 at betale 100 Rdl., naar hun maa befries for Renterne; ligeledes skyldtes Enkpenge 33 Rdl 2 Mk. og Rente i 2 Aar, ialt 187 Rdl 4 Mk.

Sygdom var kommen i Betryk. Naar Kapitalen var opvokset til 200 Sld., skulde Renten heraf udddeles til Skolehjælp eller anden nødtørfigt Underholdning for et af Præsternes Børn, eller ogsaa tilflyde en eller flere fattige Præsteenker. Bestyrelsen skulde forestaaes af Herredsprovsten og 4 af de ældste Herredsbrødre. Senere forøgedes denne Hjælpekasses Indtægter betydeligt ved Bestemmelser som: Naar nogen Herredsbroder arvede over 100 Rdl., skulde der af hvert 100 indskydes 1 Rdl. i Kassen; at Successor skulde første Gang indskyde 4 Rdl.; naar nogen Broder indgik nyt Ægteskab, skulde der tilskydes Kassen 1 Rdl. osv. Magister Schytz døde den $11/10$, og blev begravet den $22/9$ 1727, $59^{1/2}$ Aar gl. Hans og Hustrus Navne med Aarstallet 1715 pryder Kanten af Kirkens Døbefad.

Magister Schytz Hustru hed Magdalene Henriksdatter Lafrents og var en Datter af Raad- og Købmand Henrik Lafrents i Næstved. Hun overlevede sin Mand i flere Aar og døde hos Svigersønnen, Provst Terpger i Mern. Med hende havde han mindst følgende Børn: 1) Zakarias Hansen Schytz, født i Hjembæk Præstegaard, senere Regimentskriver i Næstved; 2) Birthe Sofie Hansdatter Schytz, „Magister Hans Zakariasen Schytz Datter i Snesere, viet $13/9$ 1719 til Løjtnant Paugch i Snesere Præstegaard Kl. 7 Aften udi mange fornemme Folchis og gode Venners Overværelse“ af Sognepræsten i Rønnebæk Chr. H. Acthonius og af ham indført i Rønnebæk Kirkebog. Vielsen findes ikke i Snesere Kirkebog. (Acthonius maa sagtens have været i Slægt med Brudgommen, siden han — allerede den Gang berygtet Præst — nød den Ære at vie Parret); 3) Ane Hansdatter Schytz blev $9/9$ 1721 gift med Hr. Lauritz Terpger, Sognepræst i Mern og fra 1736 Provst i Baarse Herred, hun døde 1746; 4) Susanne Hansdatter Schytz, gift $22/11$ 1725 med Sgr. Niels Alsing, kgl. Leverandør; 5) Othilea Magdalene Hansdatter Schytz, gift $3/9$ 1727 med Hans Hendrich Cronø, „Forstander paa Posthuset udenfor Kjøbenhavn“; 6) Jochum Vilhelm Schytz, døbt i Snesere Kirke $7/10$ 1711, begravet $2/8$ 1712.

10) Hr. Johan Johansen Neergaard. (1727—29) er Søn af Johan Thomsen Neergaard, Ejer af Grevensvænge, Stamfader til den ansete Neergaardske Slægt, og Sidsel Pedersdatter Wartburg, og han er født 1695, Student fra Næstved 1716, Kandidat $20/6$ 1718 med Laud. Neergaard blev $20/12$ 1720 kaldet til Magister Schytz Eftermand og Medhjælper, men var kun i 2 Aar Sognepræst til Snesere Menighed, da han ynkelig kom af Dage. Traditionen fortæller, at han var reden ned til Mølleren i Askov, Hr. Kristen Berthelsen Siersted, med hvem han holdt megen Omgang — de var desuden beslægtede — for at højtideligholde Mortensaften, vistnok i et temmeligt muntert Lag. Som sædvanligt var han ridende paa sin store, sorte Hingst, og da han ud paa Natten red hjem og var kommen til Aaside By, blev Hingsten sky for 2 store, glubske Hunde, som foer ud mod ham fra Gaarden, nu Matr.-Nr. 5, saa Præsten faldt af, saa uheldigt, at han ikke fik frigiort sin ene Fod af Stigbøjlen, men blev slæbt afsted i en rasende Fart, indtil Stigremmen brast tæt under „Kirkebrinken“, nær Snesere By. Da Hingsten kom galopperende hjem uden Rytter, anede man en Ulykke og udsendte i Hast Folk med Lygter for at lede efter Præsten; de fandt ham da paa anførte Sted, skrækkelig tilred og næsten livløs — han døde ogsaa 3 Dage efter. Saavidt Sagnet, som sikkert er rigtig, da det i det væsentligste stadfæstes af Kirkebogen, hvor der staar anført: „Den 21. November begravedes Velærværdige Hr. Johan Neergaard, forud Sognepræst ved Snesere Menighed, ætatis 34 Aar, kom af Dage ved en ulykkelig

Hændelse, blev slaet af Hesten og hængende udi Stiebøylen, og bragt næsten død hjem*. Hans Hustru hed Barbara Cathrine Reus, født 1702; hun overlevede ham i mange Aar og døde først $12\frac{1}{2}$ 1789. Med hende havde han 2 Sønner: 1) Mogens, døbt i Snesere Kirke i August 1727, død i Oktober 1729; 2) Johan Hendrik, døbt samme Steds $2\frac{1}{2}$ 1729, „baaren til Daaben af Bedstemoderen, Hr. Johan Thomsens Kirreste paa Grefvensvænge“; Faddere: „Hr. Johan Thomsen self, Johannes From, Sognepræst til Krummerup-Fuglebjerg (Præstens Svoger), Christen Berthelsen Siersted, Askov Mølle, Msr. Thomas Neergaard og Jomfru Anne Neergaard“ (Præstens Broder og Søster).

11) Hr. *Andreas Gerhardsen Bonsach* (1730—45), Søn af Gerhard Jochumsen Bonsach, der 1682—85 var Rektor og Degn i Slangerup 1685—87, Degn i Holbæk, derpaa Sognepræst i Karlslunde-Karlstrup ved Kjøge og senere forflyttet til Trondhjem i Norge, hvor han døde som Stiftsprovst $29\frac{1}{2}$ 1728, og hvor ovennævnte Andreas Bonsach fødtes 1696. Han var vistnok af gammel Adelslægt, eftersom Familien Bonsach allerede nævnes 1323 som „armiger“ o: Væbner⁶¹⁾ eller adelig. Han blev Student 1713, privat dimitteret til Universitetet, Kandidat $2\frac{1}{2}$ 1715 med Laud. Han har vistnok havt Ansættelse ved en eller anden Latinskole i Norge, hvad hans senere Interesse for Almuens Oplysning her giver Anledning til at tro, præstelig Ansættelse har han ikke havt, før han kom hertil, eftersom han ordineredes $23\frac{1}{2}$, omtrent 1 Maaned efter at han, $24\frac{1}{2}$ 1730, var kaldet til Snesere. Efter omtrent 16 Aars Virksomhed som Sognepræst hersteds døde han $25\frac{1}{11}$ 1745 efter længere Tids tiltagende Svagthed, under hvilken han i $11\frac{1}{2}$ Aar havde havt til Medhjælper Andreas Groos (født i Kjøbenhavn $13\frac{1}{2}$ 1714, død $26\frac{1}{2}$ 1759 som Sognepræst til Aastrup paa Falster).

Pastor Bonsachs Navn erindres endnu af gamle Folk; thi efter Traditionen var han en af de Præster, „der havde gaet i den sorte Skole og kunde baade mane og vise igen“. Mere sikkert turde det være, at han var en dygtig og kundskabsrig Mand; derpaa tyder den klare og flydende Stil i den af ham begyndte Kirkens Dagbog af 1738. I Bonsachs Tid begyndte der overalt i Sognene at indrettes en ordnet Fattigforsørgelse, og den gamle Skik, at forsørge Trængende, enten ved det Tiendekorn, som blev tilovers fra Kirkernes Vedligeholdelse, eller ved at Provst, Præst og Kirkevæрге forsynede dem med et „Tegen“, saa de kunde gaa omkring i Herredet og tigge sig Livets Ophold, bortfaldt. Denne ordnede Forsørgelsesmaade indførtes da ogsaa i Snesere Sogn efter 1740, og de virkelig trængende mødte maaned- eller fjerdingaarsvis i Præstegaarden, hvor de tildeles Levnetsmidler og lidt Penge. Af denne Sag ses det, at Bonsach har været meget ivrig for, da der stadig anmærkes i Kirkebogen fra hans Tid, at vedkommende „nød de fattiges Kost“, ligesom han ogsaa har anført, naar nogen udenfor Sognet gav Gaver hertil. Bl. a. staar, mærkeligt nok, Bondeplageren Hasverus Becker til Bækkeskov opført med 8 Rdl., men der tilføjes rigtignok: „er givet ham af en god Ven“, medens Becker har leveret Præsten Pengene*).

Da Kristian den 6.s Skolereform var paa Bane, ivrede Pastor Bonsach sammen med Provsten for Baarse Herred, Hr. Terpager i Mern, meget for, at Sognet

*) Landsdommer Knud Hasverus Becker myrdedes Tirsdagen den $12\frac{1}{2}$ 1738 af sine Hovbønder. Hovedmændene for Drabet: Ole Christophersen, Stavstrup, „en høj Karl, mager af Ansigt, ildt koparret, med mørkebrunt langt Haar“, og Ulldrich Hermandsen, Gaardmandsøn fra Lille Tvede i Næstelse Sogn, „en lav, undersætsig Karl med trindt, glat Ansigt og sortbrunt Haar“, efterlyses begge af Amtmand Schøller den $29\frac{1}{2}$ s. A. som bortflygtede.

maatte faa 2 Skoler til foruden den af Frederik den 4. oprettede i Snesere, nemlig: én i Brøderup og én i St. Røttinge, hvad der viser, at han havde Interesse for Bondestandens Oplysning, og at Sognet ikke fik disse 2 nye Skoler, var ikke Præstens Skyld. Biskop Hersleb, som visiterede i Snesere 1740, „fandt vel Ungdommens Læsning ulastelig, men den fattedes Øvelse i at forstaa det læste“; dog turde denne Dom kaldes gunstig i hine Tider, da et ordnet Oplysningsvæsen var i sin Begyndelse, og der ofte paa Landemoderne førtes langt stærkere Klager over disse Forhold.

Præstegaarden brændte i Pastor Bonsachs Tid 1738; den blev helt opbygget af ham den følgende Sommer og staar i Landemodesakterne 1740 anført takseret for 400 Rdl. Den søndre Længe er endnu fra hans Tid, og her findes i Rullestuen en gammel Egebjælke, som tydelig bærer Spor af at være bleven reddet fra Ildebrandens Ødelæggelse; den er altsaa fra Præstegaarden før 1738 og gør endnu Tjeneste i den gamle Længe.

Med sin Hustru, Ingeborg Astoria Affarin*), Datter af Sognepræsten i Høve-Flakkebjerg ved Slagelse, Christen Rasmussen Affarin, død 1721, og Hustru Anna . . . havde han Børnene: 1) Anna Dorothea, ikke født i Snesere, men nævnes 1744 og 45 i Snesere Kirkebog som Gudmoder ved fattige Børns Daab; 2) Geert (Gerhard), døbt hersteds 6. Søndag efter Trinitatis 1732, begravet $^{19}/_5$ s. A. i Kirkens Sakristi; 3) Marie, døbt $^{21}/_1$ 1734, begravet $^{8}/_7$ 1738 (samme Sommer, Præstegaarden brændte); 4) Kristen, døbt $^{22}/_3$ 1737, død faa Uger efter og begravet i Kirkens Sakristi den $^{22}/_3$; 5) Maren Kirstine, hjemmedøbt $^{1}/_3$ 1740, Daaben konfirmeret i Kirken i April s. A. af Provst Terpager. Som Faddere (Bonsachs Omgangsvener) nævnes Præsterne: Hr. Wivild, Baarse, Hr. Bohmann, Præste, Magister Frits, Allersløv, Hr. Rung, Udby, Hr. Knud Berg, Everdrup. Denne Datter døde i Baarse og begravedes i Baarse Kirke $^{26}/_{12}$ 1752, da Moderen senere blev gift med Præsten i Baarse, Daniel Clausen Plum, hvor hun døde og begravedes i Baarse Kirke.

12) Peder Nielsen Agerbech (1745—60) er født i Varde 1715, hvor Faderen, Niels Agerbech, var Hjulmand, Moderen hed Ane Andersdatter, Student fra Ribe Latinskole 1736, men først 7 Aar efter blev han Kandidat, $^{4}/_1$ 1743, med Haud. Desto heldigere var han med sin Forfremmelse; thi $^{1}/_5$ 1744 kaldedes han til Sognepræst for Slagille-Bjærnede Menigheder ved Sorø og ordineredes $^{24}/_7$ s. A., og efter $^{11}/_2$ Aars Virksomhed her forflyttedes han til Sognepræst i Snesere, ogsaa den Gang et af Landets største Præstekald. Denne hurtige Befordring maa sikkert tilskrives hans formaende Svigerfader, Nicolai Brorson, Sognepræst ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, Broder til Biskop Brorson i Ribe, og en af Hovedmændene for den pietistiske Retning i Kirken, hvortil baade Kongen og Dronning Sofie Magdalene hørte; og da Agerbech hørte til denne Retning, har det sikkert bidræget meget til hans Forfremmelse.

Han var da ogsaa en ivrig Pietist, og Traditionen véd endnu at fortælle om de mange Sognefolk, der maatte staa i Gabestok udenfor Kirkedøren, fordi de forsømte Gudstjenesten. Efter at „Sommerstadsen“ („Riden Sommer i By“) havde værst forbudt i hele Kristian den 6.s Regeringstid, blev den tilladt af Frederik

*) Hendes Efternavn er ikke nævnet i Snesere Kirkebog, men fremgaar af en Klage til Bispden den $^{15}/_1$ 1740 over Præsten i Høve, Hr. Søren Bergh, fra Præstenken Anna, sl. Christen Affarins, skrevet hos Datteren i Snesere Præstegaard, hvor hun da opholdt sig;

den 5. 1749, og straks vilde da Snesere Sogns Ungdom fejre den smukke gamle Fest til Sommerens Pris, og de bad derfor Præsten om Tilladelse til, at Kirkeklokkerne, som forhen, maatte kime, naar Stadsen red bort af Byen og atter kom hjem igen, men nej, det vilde Præsten ikke give Lov til. Iøvrigt var han vistnok en temmelig ubegavet Mand; dog synes han at have været interesseret for Ungdommens Oplysning, og enten det nu var en Frugt af Bispens Reprimander af 1749 — da Bispem alvorlig tilholder Forældrene at holde deres Børn til Skole og Overhøring — eller det var ædlere Bevæggrunde til Fremgangen, maa staa hen, men da Bispens næste Gang, 1755, visiterede, fandt han, „at Lærernes Flid paa Ungdommens Undervisning kendelig kunde spores“. Interesse for vore Minder og vor Historie havde han ikke, thi da det 1755 blev paabudt alle Præsterne i Landet af Regeringen at indsende Beretninger om Mindestene, Epitafier ell. lign. fra deres Kirker, har Hr. Agerbech affærdiget denne Sag i al Korthed ved følgende Paategning: „Snesere Kirche har icke dend Løche at kunne opvarde med noget remarquable til Historiens Oplysning“, ærb. P. Agerbech — og dog var her mindst 10 større Ligstene og et Par Epitafier over afdøde Præster og Degne, hvis Inskriptioner han kunde have reddet for Efterslægtens Viden.

Med sin 1. Hustru, Anna Christine Nicolajsdatter Brorson, havde han 7 Børn: 1) Kristian Peter Brorson Agerbech, døbt $^{17}_{/5}$ 1747; 2) Nicolaj, døbt Onsdagen den $^{30}_{/10}$ 1748; 3) Barbara Agnete, døbt $^{22}_{/5}$ 1750, baaret af Madam Ry i Ondløse (en Svigerinde), Faddere: Hs. Højærværdighed Hr. Nicolaj Brorson til Nicolaj Kirke, Kjøbenhavn, Hr. Johannes Brorson, Kapellan samme Steds, Pastor Ry, Ondløse; 4 og 5) Tvillingerne Anna Kristiane og Charlotte Marie, døbt $^{21}_{/5}$ 1751, død samme Dag og begravet $^{29}_{/5}$; 6) Johanne Cathrine, for hvilken kun Navnet uden Dato og Faddere er indført i Kirkebogen; 7) Broder Brodersen Agerbech, begravet $^{3}_{/5}$ 1753. Moderen døde i Barselseng efter ham den $^{1}_{/6}$ og begravedes den 7. s. M. — men den $^{10}_{/10}$ s. A. ægteviede Provst Terpager i Mern ham til Jomfru Elisabeth Sofie Aggerup, Datter af Pastor Hans Nielsen Aggerup i Magleby paa Møen. Forloverne var: Hr. Christopher Gregersen Zimmer, fhv. Prædikant for Enkedronning Anna Sofie paa Klausholm, nu Sognepræst til Dannemare paa Lolland, gift med en Søster til Bruden, nemlig Anna Hedevig Aggerup, 2. Forlover var Hr. Johannes Nicolaj Brorson, Sognepræst til Pedersborg paa Sjælland, Broder til hans afdøde Hustru. Med sin anden Hustru havde han Børnene: 1) Johannes, døbt $^{11}_{/12}$ 1754, død den $^{7}_{/3}$, begravet den 11. s. M.; 2) Hans Adolph Pedersen Agerbech, født $^{21}_{/11}$ 1755, Student fra Frederiksberg 1772, Hører samme Steds, Kandidat 1782 med Haud., 1786 residerende Kapellan i Faaborg og $^{14}_{/11}$ 1794 Sognepræst til Skydebjerg-Orte i Odense Amt, død $^{6}_{/9}$ 1799, Fader til Hans Agerbech i Øster Hæsinge paa Fyen, som er Forfatter til Salmen: „Uforsagt, vær paa Vagt“; 3) Niels Kristian Agerbech, døbt $^{16}_{/5}$ 1757, begravet $^{22}_{/5}$ 1760. Pastor Agerbech døde den 1. og begravdes den 8. August 1760; hans Enke blev $^{30}_{/7}$ 1762 gift med Daniel Clausen Plum, Sognepræst til Baarse-Beldringe Menigheder, hvor hun døde $^{12}_{/1}$, begravdes $^{19}_{/1}$ 1784 i Baarse Kirke. Hun stiftede et Legat paa 500 Rdl. til Baarse Sogns fattige, indestaaende i Baarse Kirke, som Pastor Plum ejede. Legatet erholdt kongelig Konfirmation $^{27}_{/10}$ 1775.

13) Peder Mathiesen*) Radich (1760—83) er født i Nysted paa Lolland $^{11}_{/11}$

*) Saaledes skriver han sig i Kirkebogen hersteds; Wiberg kalder ham P. Mortensen R.

1706. Faderen, Mathias Hansen Radich, var Skipper, Moderen hed Ane Pedersdatter. I sin Ungdom var han i flere Aar Skibsdreng, da blev han 18 Aar gl. sat i Nykjøbing Latinskole paa Falster, hvorfra han først 1731 efter 7 Aars Studier blev Student og efter andre 7 Aars Studium blev han 1738 Kandidat med Non.; ¹/₃ s. A. blev han Kapellan i Drammen (i Norge), hvorfra han ⁵/₇; 1743 kaldedes til Præst for Ljørslev og Ørding Menigheder paa Mors og ordineredes ¹⁶/₈ s. A. Efter 17 Aars Virksomhed dersteds kaldedes han ²⁵/₁₀ 1760 til Sognepræst hersteds, hvor han døde den 17. og begravedes 24. Januar 1783. I Snesere Kirkebog findes anført: „Prædikenen, som forrettedes af Herredets Provst, Hr. Ditzel (i Øster Egersborg), blev den Tekst taget op af Davids Salme 62, Vers 2: „Min Sjæl er aleneste stille til Gud, fra ham kommer min Frelse.“ Herefter synes det, at Hr. Radich har været en stille og gudfrygtig Mand; han havde ogsaa et godt Lov i Menigheden og blandt Sognets Lærere: „Han er en god Mand i sit Embede“, anfører en Student And. Schytte, som af Bønderne var antaget til Lærer i Sjolte, men blev skuffet, da Provst Ditzel havde givet Sergent Peder Lund ved Landfolket Løfte om Embedet⁶²). Han synes næppe at have været særlig virksom i sin præstelige Gerning, thi Biskop Harboe, som visiterede her 1771 „fandt den voksne Ungdom at være noget tilbage“. Derimod synes han at have vist ret god Iver som Landmand; thi samme Aar som Forordningen om Udskiftningen og Fællesskabets Ophævelse udkom 1781, blev ved hans Foranstaltning Præstegaardens Tilliggende, der Aaret tilforn var opmaalt af Landmaaler Trojel, fraskilt Bymændenes Jord af Landinspektør Vitus Edinger. Arealet beløb sig til 66¹/₄ Td. Land, og herfor modtog Embedet en samlet Jord ved Præstegaarden paa 51¹/₄ Td. Land og en samlet Græsgang paa godt 14¹/₂ Td. Land i Skovens Indelukke paa Birkemose ved Baarse Skel, hvorfor dog Embedet ved Byens endelige Udskiftning 1803 erholdt en Jordlod paa 8 Tdr. Land, kaldet „Nymarken“, op til den først tildelte større Jordlod, saa at Præstegaardens samlede Areal blev omtrent 61 Tdr. Land.

Med sin Hustru Helene Sofie . . . havde han Børnene: 1) Benedikta Martinetta Radich, født i Ljørslev paa Mors 1754; 2) Edvard Røring Radich, født samme Steds 1756, var i flere Aar Forpagter af Raadegaard i Everdrup Sogn. Efter Faderens Død boede hans Moder flere Aar hos ham her; 3) Johannes, født 1760, var 1783 Fuldmægtig i Rentekammeret.

14) Hr. *Iohan Ditlev Brandt*, fra 1783—1810, er født ⁴/₁ 1741 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Ferdinand Brandt, var Borger (Købmand), Moderen hed Dorothea Birkerød. Brandt blev Student 1761 og Kandidat ²⁹/₆ 1763 med Non.⁶³) i en Alder af 22 Aar. ²⁵/₁₂ 1773 kaldedes han til Sognepræst i Roholte (udnævnt af Grev Thott ²⁸/₁₁ s. A.), Fakse Herred, ordineredes ¹⁴/₅ 1774 og blev ¹⁵/₇ indsat af Provst Herbst, hvorfra han efter godt 9 Aars Virksomhed kaldedes til Sognepræst i Snesere ²⁴/₃ 1783 og entledigedes ²¹/₁₂ 1810 formedelst Svaghed (Podogra) med Embedets fulde Løn 500 Rdl. i Pension, men døde først ²⁵/₅ 1824 hos sin Svigersøn. Pastor Lang i Spjellerup. Pastor Brandt skildres af de gamle som en særdeles begavet Taler og en i alle Henseender udmærket Personlighed, baade som Præst og Landmand. I sidste Henseende bidrog han meget til Landvæsenets Opkomst i Sognet, dels ved Raad og dels ved Laan af Penge og Sædekor. De gamle fortalte ogsaa, at han havde gaaet i den sorte Skole og kunde baade vise igjen og forudsige tilkommende Ting: „ja han var saa dygtig, at der kun var en eneste Præst i Kjøbenhavn, der var dygtigere end han til at prædike“. Biskop Balle

gav ham ogsaa de bedste Vidnesbyrd ved sine Visitatser $^{6}_{7}$ 1788, $^{3}_{10}$ 1792, $^{31}_{7}$ 1797 og $^{9}_{5}$ 1806. Saaledes skriver Bispem efter Visitatsen 1788: „Den 6. Juli visiterede jeg 2. Gang Snesere Kirke og havde megen Fornøjelse af Ungdommen, som svarede med Færdighed og god Forstand, adskillige blandt dem have ret udmærket sig“. Han blev ogsaa af sine Embedsbrødre foreslaaet til Provst for Baarse Herred 1788, men beder sig fritaget i et Brev til Bispem af $^{1}_{10}$ s. A., hvorfor Pastor Faber i Jungshoved blev Provst. Pastor Brandt indgav efter Opfordring paa hele Præsteskabets Vegne i Sjællands Stift Forslag til Lov for Præste-Enkekassen, hvilket Forslag paa St. Hans Landemodet i Roskilde 1791 ophøjedes til Lov ved Kancelliets Stadfæstelse deraf. Paa Landemodet 1793 vedtoges Brandts Forslag om Ophævelsen af den gejstlige Brandkasse — oprettet 1715 af Biskop Worm, som selv gav 500 Rdl. dertil — mod at Præstegaardene assureredes i Landets almindelige Brandkasse inden næste Landemode, vedtaget med 216 Stemmer mod 50.

Med sin Hustru, Johanne Christine Lange, Datter af Forpagter Lange, Strandegaard, til hvem han viedes samme Steds $^{13}_{1}$ 1775, havde han Børnene: 1) Ferdinand Brandt, døbt i Roholte $^{26}_{8}$ 1776, ansat i det danske Kancelli; 2) Dorothea Marie Brandt, født sammesteds 1778, gift $^{10}_{11}$ 1802 i Snesere med Theodor Lang, Sognepræst til Enderslev-Vraaby, senere, $^{20}_{3}$ 1812, til Spjellerup-Smerup i Stevns, entlediget $^{13}_{7}$ 1831, Ejer af Carlsminde i Søllerød Sogn, hvor han døde $^{17}_{3}$ 1855; hans Hustru døde $^{26}_{3}$ 1848, ingen Børn; 3) Jens Birkerød Brandt, født i Roholte 1780, død som Student; 4) Peder Kristian Brandt, født $^{25}_{9}$ 1785, død $^{21}_{9}$ 1786, begravet $^{25}_{9}$ s. A., og 5) Peder Kristian Brandt, født $^{21}_{12}$ 1788, død $^{20}_{11}$ 1789.

Pastor Brandt og Hustru ligger begravne paa Enderslev Kirkegaard, hvor der i Kirkens søndre Mur findes indsat en Ligsten over dem med følgende Indskrift:

Johan Ditlev Brandt,
født i Kjøbenhavn den 6. Januar 1741,
Sognepræst for Roholte
og siden for Snesere Menighed,
som døde i Spjellerup
den 25. Maj 1824,
ligger her begravet hos sin Hustru
Johanne Kristine Lange,
som døde i Enderslev
og 12 Aar før ham
lagdes her til Hvile.
Fred med deres Støv!

15) Hr. *Joachim Otto Schach Warthoe* (1810—33) er født $^{1}_{12}$ 1774 i Roest Mølle, Grimstrup Sogn ved Varde, hvor Faderen, Johan Warthoe, var Herredsfoged i Skads, Gjørding og Malt Herreder, Moderen hed Bodil Elisabeth Bjerrum. Warthoe blev Student fra Ribe Latinskole 1791 og Cand. theol. $^{21}_{10}$ 1794 med Laud, næppe 20 Aar gl.; $^{1}_{11}$ 1799 blev han residerende Kapellan for Nykjøbing, Lodderup og Elsø Menigheder paa Mors, ordineret $^{21}_{2}$ 1800, blev $^{30}_{12}$ 1809 Sognepræst for Karleby-Voldborg Menigheder i Aarhus Stift, hvorfra han efter knapt et Aars Virksomhed forflyttedes hertil $^{29}_{7}$ 1810, men ankom først i Slutningen af Oktober Maaned og holdt Allehelgensdag sin Tiltrædelsesprædiken for en talrig Menighed,

som han forstod at bevare uformindsket i de godt 22 Aar, han var Præst her; thi efter de gamles Beretninger skal han have været en særdeles begavet Taler, „og der gik næsten ingen Søndag hen, uden at mange eller dog nogle bevægedes til Taarer“; særlig skal hans Konfirmations- og Ligtaler have været meget gribende, og det skulde være en meget ligeegyldig Natur, der ikke bevægedes ved disse Løjligheder, hvor han selv saa dybt følte Menneskets Ufuldkommenhed og Syndighed, saa han ofte med Taarer udbød: „Elskede Menighed! retter Eder ikke efter mit Liv, thi ogsaa det er syndigt, men vandrer efter det Guds Ord, jeg forkynder Eder“. — Efter de gamles Beretninger levede han desværre ikke noget lykkeligt Familieliv; han havde ogsaa andre Fejl, men trods disse har han ved sin mægtige Personlighed, sin gribende Veltalenhed og sin Hjælpsomhed efterladt et elsket Minde i Menigheden, hvis gamle dvæle med en forunderlig dyb Kærlighed, saavel ved hans Person som ved det Ord, han forkyndte dem, af hvilke enkelte, som leve endnu, særlig erindre hans Tiltale til dem ved Konfirmationen. Ved Bispevisitationer erholdt han Vidnesbyrd som den „særdeles duelige og samvittighedsfulde Lærer for Ungdommen“ o. lign. Et andet Vidnesbyrd om hans Anseelse som Prædikant er, at da Baron Reedtz-Thott til Gavnø den 22. 10 1811 havde erholdt Kancelliets Tilladelse til at benytte, hvilken af sit Gods' Præster, han vilde, i sin Salighedssag, valgte han Pastor Warthoe. Men den Indflydelse, han herved vandt paa højere Steder, var næppe altid heldig, da han derved naaede en Myndighed og Magtfuldkommenhed, som han anvendte baade i Embedsforhold og i Privatlivet — ikke altid med Held. Saaledes forhindrede han Amtskoledirektionens Plan 1813 om Oprettelsen af 3 nye Skoler i Sognet, og trods dennes irvige Bestræbelser maatte Sognet nøjes med én Skole til, nemlig i Sjolte, som opførtes i Sommeren 1814.

Med sin Hustru, Anna Flye Ejlschou, Datter af Apotheker Andreas Michael Ejlschou i Ribe og Hustru Ingeborg Kirstine Kristensdatter Heldwad, født 7/4 1776 og til hvem han viedes i Ribe 18/7 1800, havde han Børnene: 1) Ingeborg Kirstine Warthoe, født 26. 6 1801, levede ugift til sin Død 1872 hos Søsteren i Hvejsel Præstegaard ved Vejle; 2) Thommy Elisabeth Warthoe, født 11/11 1805, gift 25. 6 1832 med Sognepræst for Nørre Snede og Ejstrup Menigheder i Aarhus Stift, Hr. Ejler Sofus Wolff, 1849 Sognepræst for Hvejsel og Givskud Menigheder og senere Provst for Tyrriid og Nørvang Herreder, hvor hun døde 1872; 3) Andreas Michael Ejlschou Warthoe, født 3/7 1809, Landmand, døde ugift 1841.

Pastor Warthoe døde 1/2 1833, 58 Aar gl. Enken købte først den lille Avlsgaard Hjortholm til Sønnen, og her levede hun sammen med ham til hans Død, hvorefter hun flyttede til Svigersønnen og boede 1849 et Hus i Nørre Snede, da Byen plyndredes af Hesserne, som ogsaa berøvede hende omtrent alle hendes Ejendele, hvorfor Snesere Sogn i taknemmelig Erindring om hende og hendes Mand samlede en større Pengesum, der sendtes hende. Efter Svigersønnens Forflyttelse til Hvejsel boede hun det af ham til hende og hans Svigerinde opførte Hus, „Aldershvile“, i Præstegaardens Nærhed, og her døde hun 29. 10 1854, 78 1/2 Aar gl. og ligger begravet ved Døtrene Side paa Hvejsel Kirkegaard, hvor ogsaa Provst Wolff stedtes til Hvile 1885.

Pastor Warthoes Grav paa Snesere Kirkegaard bliver endnu (1902) uden Betaling omhyggelig passet og plejet af en 84-aarig gammel Kone her i Byen, en af hans sidste Konfirmander — et smukt Vidnesbyrd om den Hengivenhed og Taknemmelighed, han har efterladt sig i Menigheden.

16) Hr. *Berthel Mathias Østrup* (1833—60) er født i Kjøbenhavn den $18\frac{1}{8}$ 1794, hvor Faderen var Handelsgartner, Moderen hed Marie Issensøe. Østrup blev Student 1814, Kandidat $17\frac{10}{10}$ 1822 med Haud Imo og blev $20\frac{1}{8}$ 1823 kaldet til Sognepræst for Rohlote Menighed i Fakse Herred, ordineret $8\frac{1}{10}$ s. A. Herfra kaldedes han efter Baron Reedtz-Thotts Indstilling den $12\frac{1}{4}$ 1833 til Sognepræst i Snesere, hvor han døde $2\frac{1}{3}$ 1860 af en Brandbyld. Pastor Østrup var ogsaa en meget anset Taler — „en kraftig og omhyggelig Prædikant“ (Wiberg). Han var tillige musikalsk begavet og skal have messet overordentligt smukt; det var da ogsaa ved hans Bestræbelser, at Snesere Kirke fik sit Orgel 1841. Han var en omhyggelig Ungdomslærer og stod i den Henseende jevnside med sin Forgænger, holdt ligesom denne Onsdagsprædikener i Fastediden og katekiserede med Ungdommen næsten hver eneste Søndag efter endt Prædiken, hvorfor den ogsaa ved Bispevisitationer omtales som „vel oplyst“ og „omhyggelig forberedt“.

Ogsaa i Kommunens Anliggender deltog Pastoren med Interesse og Dygtighed; han var i mange Aar Formand i Sogneraadet, hvor han vel stundom opraadte med Myndighed, men trods dette efterlod han sig Mindet af en duelig og venligsindet Mand, hvis livlige og muntre Gemyt vandt ham manges Yndest. Han var tillige en dygtig Landmand, og Præstegaardens Jorder var i hans Tid et Mønster paa et veldrevet Landbrug. Ligeledes ombyggede han i Aarene 1834—36 Præstegaardens Udlænger, hvortil han af Stiftsmidlerne erholdt et Laan paa 900 Rdl., som forrentedes og afdroges i 12 Aar.

Pastor Østrup døde, som anført, 1860, 66 Aar gl. Menigheden rejste ham et smukt Gravminde med Indskriften:

„Dette Minde rejstes ham af taknemmelige Sognebeboere“.

Hans Hustru, Sofie Louise Benedicte Christine Fasting, født $8\frac{1}{2}$ 1801, var en Datter af Amtsforvalter ved Kronborg Amtstue Jens Martin Fasting og Hustru Charlotte Christiane Oxenbøll, død hos Datteren i Stubbekjøbing $23\frac{1}{7}$ 1883 og begravet paa Snesere Kirkegaard $28\frac{1}{7}$ s. A. Med hende havde han Børnene: 1) Charlotte Marie Østrup, født $2\frac{1}{4}$ 1825 i Rohlote, gift $6\frac{1}{10}$ 1853 med Byfoged i Stubbekjøbing, Landstingsmand M. C. V. Oxenbøll; 2) Sofus Berthold Martin Frederik Østrup, født $1\frac{1}{10}$ 1827 i Rohlote, Officersaspirant i Artilleriet, hvor han kom til Skade og blev utjenstdygtig, nu Bogholder paa Oringe Sindssygeanstalt ved Vordingborg; 3) Henriette Beate Caroline, født $18\frac{1}{8}$ 1830, død $28\frac{1}{10}$ 1857; 4) Anna Sofie, født $12\frac{1}{5}$ 1833, gift $21\frac{1}{8}$ 1860 med Prokurator J. M. Fasting i Skive; 5) Bertha Mathilde, født $2\frac{1}{8}$ 1836, gift $20\frac{1}{5}$ 1860 med Sognepræst i Rohlote, Dr. phil. Frederik Julius Hejse (se Rohlote Præster); 6) Emilie Cathrine, født $12\frac{1}{12}$ 1839, lever ugift hos Søsteren i Stubbekjøbing.

17) Hr. *Andreas Daniel Andresen* (1860—73) er født $19\frac{1}{12}$ 1803 i Sandby Præstegaard ved Ringsted, hvor Faderen, Jens Andersen (født i Kjøbenhavn $1\frac{1}{5}$ 1755), var Præst (død $1\frac{1}{11}$ 1822), Moderen hed Stenine Elisabeth Christiane Winther, født $20\frac{1}{5}$ 1774 (Datter af Provst Daniel Winther til Hasle-Frerslev, død $11\frac{1}{2}$ 1805). Andresen nød først privat Undervisning hjemme, dels af Faderen, dels af Privatlærere og en ældre Broder, som dimitterede ham til Universitetet 1821. Aaret efter tog han Filosoficum med Udmærkelse og $16\frac{1}{10}$ 1826 blev han Kandidat med Laud, prædikede sin Fødselsdag s. A. til Demis i Regentkirken i Kjøbenhavn over Efës. 4, 1—3 V., hvor han ligeledes erholdt Laud, hvad han ogsaa senere erholdt ved den katekistiske Prøve. Efter i et Aars Tid at have været Privatlærer i Kjøbenhavn, blev

han ¹/₁ 1828 kaldet til Lærer ved Søetatens Drengeskole og blev derpaa ²⁰/₁₁ 1830 kaldet til Sognepræst for Ho og Oxby Menigheder i Ribe Stift, helt ude ved Vesterhavet. I denne øde Egn virkede han i 9 Aar blandt den fattige og nøjsomme Befolkning, en Tid, som han ofte mindedes med Glæde, da forflyttedes han ⁵/₁₂ 1839 til Sognepræst for Ringkjøbing og Rindom Menigheder og blev her den ¹⁰/₂ 1848 tillige Provst for Hind, Nørre Horne og Bølling Herreder, ²/₁₁ 1850 blev han Medlem af Tiendekommissionen for Ringkjøbing Amts søndre Del, hvad han var indtil ³¹/₃ 1857, skønt han allerede ²/₁₂ 1850 forflyttedes til Korsør og Taarnborg Menigheder, hvor han for sin opofrende Virksomhed under Koleraepidemien, der 1859 hjemsøgte Korsør, den ⁹/₁ 1860 hædredes med Ridderkorset og blev ⁹/₆ s. A. kaldet til Sognepræst hersteds, hvor han døde ²¹/₁₂ 1873 og begravedes 29. s. M. under almindelig Deltagelse af Menigheden.

Provst Andresen udgav 1847: „Et Forsøg paa en fattelig Fremstilling af det kopernikanske System“, og i Striden mod Søren Kirkegaard deltog han 1853 med Skriftet „Dr. Søren Kirkegaards falske Paastande“. Foruden flere Smaaskrifter om økonomiske Spørgsmaal, Fattigvæsen og Fattiggaarde etc., skrev han i „Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark“ bl. a.: „Om Mormonerne i Svendstrup“. I 1835 vandt han 3. og i 1849 den 2. Præmie af det evangeliske Prædikelegat. Han tog ivrig Del i Tidens saavel sociale som religiøse Spørgsmaal. Oprettelsen af Sognets Fattiggaard 1868 maa især tilskrives hans Bestræbelser, og i alt, hvad der henhørte under Begrebet Fattigvæsen, havde han en levende Interesse og en særdeles Indsigt, hvad der oftere erkendtes ham af de højeste Avtoriteter. I sit Liv var han den venlige, retsindige og altid hjælpsomme Mand, og for fattige og nødlidende stod altid hans Haand og Hjærte saabent, skønt han aldrig havde kendt Overflod paa jordisk Gods.

Med sin Hustru, Hansine Margaretha Maria Grooss, født i Ringkjøbing ¹²/₁ 1810, død i Kjøbenhavn ¹⁷/₄ 1880, begravet paa Snesere Kirkegaard i Familiebegravelse, Datter af By- og Herredsskriver, Kammeraad Peter Andreas Grooss og Hustru Anna Elisabeth Brasen, og til hvem han viedes ¹/₁₀ 1842, havde han Børnene: 1) Jens Andresen, født ⁷/₁₁ 1843, død ²⁰/₁ 1870, Stud. med., begravet sammen med sin afdøde Broder og Fader i en muret Begravelse paa Snesere Kirkegaard; 2) Elisabeth Anna Andresen, født ²⁷/₁₂ 1844, gift ¹⁶/₁₂ 1870 med Kaptajn, Redaktør Claudius Madsen i Middelfart; 3) Peter Andreas Grooss Andresen, født ³/₂ 1846, død ¹¹/₂ 1868, Cand. theol.; 4) Stenine Elisabeth Christiane Andresen, født ¹⁹/₁₁ 1847, lever ugift i Kjøbenhavn.

18) Hr. Dr. theol. *Jens Paludan-Müller* (1874—88) er født i Kjøbenhavn ²/₂ 1813, hvor Faderen, Jens Paludan-Müller, den Gang var Sognepræst, senere Stiftsprovst i Odense og Biskop i Aarhus, død 1845; Moderen hed Marie Benedikte Rosenstand-Goiske (Datter af Magister Jens Rosenstand-Goiske til Gunslev, død ¹¹/₁ 1777). Paludan-Müller blev Student fra Odense Kathedralskole 1833, Kandidat ⁸/₇ 1837 med Laud., hvilken Karakter han ogsaa erholdt saavel ved den homilitiske som den kateketiske Prøve. Den ²¹/₁₀ s. A. konstitueredes han som Adjunkt ved Sorø Akademi, fast Ansættelse erholdt han ¹⁷/₁₀ 1840. Her levede han i 10 Aar et lykkeligt Liv under Omgang med de fremragende Mænd, som den Gang levede i Sorø; især traadte han i et inderligt Venskab til Digteren Ingemann, „saa baade Stedet og Skolegerningen blev mig saa kært, at det ikke var uden Fristelse for mig at forblive i mine derværende Forhold“. Imidlertid, dreven af et indre Kald,

søgte han omsider præstelig Virksomhed og kaldedes $\frac{1}{15}$ 1847 til residerende Kapellan ved Budolfi Kirke i Aalborg og ordineredes $\frac{8}{10}$ s. A.; herfra forflyttedes han $\frac{11}{10}$ 1855 til Sognepræst i Thisted og beskikkedes allerede $\frac{29}{4}$ 1856 til Provst for Hundborg-Hillerslev Herreder, $\frac{6}{10}$ 1862 blev han R. af Dbg., $\frac{13}{1}$ 1864 blev han Sognepræst for Marvede-Hyllinge Menigheder, hvor han meget beskæftigede sig med det gamle Testaments Grundtekst, og fra Marvede kaldedes han $\frac{26}{3}$ 1874 til Sognepræst hersteds. Ved Universitetsfesten $\frac{1}{6}$ 1879 promoveredes han til Dr. theol., vistnok for sin fortjenstfulde literære Virksomhed; Dønnebrogsmænd $\frac{26}{15}$ 1887.

Paludan-Müller har udgivet forskellige theologiske Skrifter: „Om Guds Ord“ (1869), „Evangelisk Præstegjæring“ (1870), „Skriften og Overleveringen“ (1871), hvilke i sin Tid vandt en større Indgang blandt yngre Theologer. Endvidere: „Om Præsternes Adgang til Alteret i den danske Folkekirke“ (1872), en Under søgelse af Biskop Monrads Skrift: „Fra Bønnens Verden“.

Paludan-Müller var i flere Aar Formand for Roskilde Præstekonvent, hvor han sammen med Professor theol. P. Madsen ved Københavns Universitet o. fl. virkede for Indførelsen af en dobbelt Prædiketekst til hver Søn- og Helligdag, der ogsaa opnaaedes 1885. Som Sognepræst i Snesere har han indlagt sig Fortjeneste af Sognets Skolevæsen ved Oprettelsen af 2 nye Skoler i Sognet 1881, samt ved en mere ordnet Skolegang. Opførelsen af St. Peters Kapel ved Stranden til Prædikogudstjeneste for Everdrup og Snesere Sognes østlige Del skyldes for en væsentlig Del ham og daværende Sognepræst i Everdrup Fr. Zeuthen, nu i Fredericia. Paludan-Müller entlediges $\frac{11}{3}$ 1888, levede siden i København og døde dersteds $\frac{22}{6}$ 1899, begravet $\frac{6}{7}$ paa Snesere Kirkegaard under stor Deltagelse af hans gamle Menighed. Med sin Hustru Charlotte Christine Birgitte Petrine Tryde, født $\frac{1}{3}$ 1816 i Glumsø Præstegaard (Datter af Dr. theol. Eggert Christopher Tryde, Stiftsprovst i Sjællands Stift, kgl. Konfessionarius, død $\frac{23}{11}$ 1860, og Christine Dorothea Kongslev), til hvem han viedes $\frac{23}{6}$ 1841 i København, havde han Børnene: 1) Eggert Christopher Paludan-Müller, født $\frac{21}{1}$ 1842, fhv. Fabrikant i København; 2) Marie Benedicte, født $\frac{21}{6}$ 1843, gift med Proprietær Hage, fhv. Ejer af Lundforlund-Gaard ved Slagelse, boer nu i Skjelskør; 3) Bernhard Lucian, født $\frac{6}{10}$ 1845, Student fra Aalborg 1863, Kandidat $\frac{18}{1}$ 1869 med Laud., nu Sognepræst i Hillerød. Paludan-Müller har skrevet: „Den profetiske Inspiration“ (1872), „Det Synlige og det Usynlige, et Forsøg paa Opgerelsen med Nyrationismen“ (1877), oversat paa Tysk 1879, er Udgiver af „Sædemanden“; gift i St. Johannes Kirken $\frac{7}{15}$ 1873 med Emmy Louise Jacobe Hagemann. Paludan-Müller blev R. af Dbg. $\frac{19}{7}$ 1901; 4) Carl Thyge, født $\frac{12}{1}$ 1847, exam. jur., Godsforvalter ved Gyldenholm; 5) Louise, født $\frac{27}{3}$ 1849, gift $\frac{27}{2}$ 1874 med Pastor A. Andersen, nu i Søborg-Gilleleje, Student 1865, Kandidat $\frac{16}{6}$ 1869 med Laud., har skrevet „Mathæus Evangeliets Opfattelse af Herrens Liv“ (1878), „Lucas Evangeliets Opfattelse af Herrens Liv“ (1881), og „Johannes Evangeliets Opfattelse af Herrens Liv“ (1884). „Markus Evangeliets Opfattelse af Herrens Liv“, hvis Resultater han samlede og udgav i 5 Bind under Titlen „Menneskenes Søn“; 6) Sofie Gabriela, født $\frac{25}{12}$ 1851, gift $\frac{15}{9}$ 1882 med Cand. phil., Gartner Haar, Gissfeldt Kloster; 7) Johannes Nathanael, født $\frac{19}{11}$ 1853, Faderens Eftermand.

19) Johannes Nathanael Paludan-Müller (1888), Student fra Herlufsholm 1872, Kandidat 1878 med Haud¹, $\frac{10}{10}$ 1882 beskikket til Kapellan hos Faderen,

ordineret ²⁰/₁₀ s. A., kaldet til Sognepræst for Mou ¹⁸/₁₂ 1885 og derfra ved Faderens Entledigelse kaldet til Sognepræst hersteds ²¹/₆ 1888.

Foruden mindre Afhandlinger og Digte i forskellige Tidsskrifter og Blade har Paludan-Müller udgivet: „Aarstiderne“, 4 Fortællinger (1880), „Margrethe Thoresen“ (1883), „Studier over Goethes Dramaer“ (1884), „G. E. Lessings religiøse Livsanskuelser“ (1888), „Idyller fra det daglige Liv“ med Illustrationer af Landskabsmaler Kabell (1892), „Menneskets Komedie“, dramatisk Digtning, 1. Afdeling (Kongen) 1893, 2. Afdeling (Munken) 1895, „Memento mori“ (1897), „Set og tænkt“, Fortællinger og Skitser (1900), og siden 1901 er han Leder eller Redaktør af et Opbyggelses Bibliothek, udgivet paa det nordiske Forlag i Kjøbenhavn. Som Prædikant og Taler er han anset for sine klare og smuktformede Prædikener og Foredrag.

Paludan-Müller blev ²¹/₁₂ 1882 gift med Anna Elize Henriette Jensenius, født ¹¹/₃ 1851, Datter af Godsforvalter ved Rygaard, Bartholin Jensenius, og Hustru Severine Møller. Med hende Børnene: 1) Kai Paludan-Müller, født ²¹/₃ 1883, Student fra Herlufsholm 1900, Cand. phil., juridisk studerende; 2) Fritz Paludan-Müller, født ²¹/₃ 1884, Student fra Herlufsholm 1902; 3) Svend Bartholin Paludan-Müller, født ²⁰/₁₀ 1885 i Mou, Præliminarist 1901, studerer ved den polytekniske Læreanstalt i Kjøbenhavn; 4) Agnete Paludan-Müller, født ¹⁷/₁ 1889, død ²¹/₁₁ 1891; 5) Kirsten Paludan-Müller, født ²⁰/₁₀ 1891.

SOGNEDEGNE TIL SNESERE MENIGHED.

Ved Frederik den 2.s Forordning af ²⁸/₁ 1574 blev alle Degnekald, som laa Købstæderne paa 2 Mil nær overalt i Sjælland, lagt under den nærmeste Bys latinske Skole, og Mesterlektionerne (Disciplene i øverste Klasse) gik da om Søndagen eller Dagen før til vedkommende Sogn for at besøge Læsningen med Bønderbørnene og Sangen i Kirken; de kaldes derfor Løbedegne. Sangen i Snesere Kirke besørgedes fra Vordingborg Latinskole, mærkeligt nok, da Præste laa nærmere, og Vordingborg næppe havde Latinskole længe før Præste, eftersom ingen af de 2 Byer havde en saadan 1551, da Biskop Palladius paa sin 1. Visitats i Stiftet kom hertil⁽¹⁾. At Sangen alligevel er bleven besørgt ved Disciple fra Vordingborg Latinskole ses deraf, at Latinskolen dersteds var tillagt Indtægten af en Gaard ved Kirken paa 8 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn og 2 Skpr. Skovskuld⁽²⁾, og deraf, at senere maatte Degnene svare en Afgift, den saakaldte „Pens“ (Pension) til Vordingborg Latinskole, der for Snesere Sogneegn udgjorde 8 Tdr. Byg aarlig.

Af Roskilde Landemodesakter for 1578 ses det, at Provsten for Baarse Herred fik Paalæg om „at taxere Degnen i Everdrup efter sin Formue til at svare Afgift til Præste Skole.“ Sangen i Everdrup maa altsaa en Tid før Everdrup fik Sædedegn været besørgt fra Præste Latinskole, hvilket ogsaa er mærkeligt, da Snesere Kirke ligger nærmere Præste end Everdrup. Af ovennævnte Landemodsakt fremgaar det tillige, at Everdrup 1578 havde en *Degn*, og Snesere har vel ogsaa alt

da havt en saadan, eftersom Degnestolen i Snesere bærer Aarstallet 1575, hvis „Degnen“ da ikke var en Substitut $\circ$: Medhjælper. Substituter var nemlig ofte ansat i Sognene, før disse fik Sædedegne eller Degne med fast Bolig $\circ$: Sæde, og hvis Løn væsentligst bestod i Sæd eller Tiende — deraf Navnet. Substituter ansattes, hvor Sangen besørgevedes ved Løbdegne, noget Latinskolen holdt stærkt paa, da denne derved erholdt alle de kirkelige Indtægter, som senere ydedes til Degnen, baade Tiende, Højtids- og Akcidentsoffer. Substituters Bestilling var at læse med Bønderbørnene, ringe Fred- og Bedeklokke, gaa Præsten til Haande samt ombære Provstetaksten. Det er højest rimeligt, at mangen Substitut benævntes, og virkelig blev Sædedegn, da det jo var langt heldigere baade for Præst og Menighed at have den stadige Medhjælper i sin Midte, end at betjenes af de ofte fjerntboende Løbdegne, der tillige paa Grund af deres yngre Alder var mere kaade, raa og vilde, end den i Sognet ansatte ældre Sædedegn, skøndt disse, desværre ikke altid havde det bedste Lov. Løbdegnene afskaffedes da ogsaa fuldstændig ved Kristian den 5.s Lov af $^{17}_{1}$ 1683, ligeledes Substituten, der fremtidig kun blev en personlig Medhjælper for Degnen i Alderdoms og Svagheds Tilstand, men som Degnen saa selv maatte lønne.

Den første virkelige Sædedegn i Snesere, som kendes, er:

1) *Peder Jensen*, født i Korsør 1634, Student fra Slagelse 1654, han var her 1660 og nævnes i Severin Kjærs: „Gjøngehøvdingen“ Pag. 138.

2) *Christen Michelsen Hammer* var her efter Hammer Herreds Thingbog 1669, men er afgaaet i Aaret 1676. Han er vistnok efterfulgt af

3) *Jens Jensen*, som nævnes i Markbøgerne 1682, men efter Modelbøgerne til Matriklen af 1688 kaldes „forhenværende Degn J. Jensen“; da nævnes her som Degn

4) *Vitus Degn*, hvis hele Navn ifølge en gammel katolsk Messebog, som endnu 1860 fandtes i Præstearkivet, var *Vitus Hansen Schrejber*; han døde før Mikkelsdag 1697.

Schrejber var første Gang gift med Ane Cathrine, der nævnes i Baarse Kirkebog 1689 og 1692, anden Gang med Else, der nævnes i Everdrup Kirkebog som Gudmoder til Ole Møllers Barn i Bøgesø Mølle. Snesere Kirkebog oplyser at $^{7}_{11}$ 1698 begravedes forrige Sognedegns, Vitus Hansen Schrejbers yngste Datter Ane Cathrine (opnævnt efter hans 1. Hustru). En Søn, Jakob Schrejber, Studiosus, Hører ved Præste Latinskole, søger Jungshoved Degnekald og anbefales stærkt af alle Autoriteterne i Præste, men en Jens Sommerfeldt fik Embedet, som han dog frabad sig, da han var syg. (Indberetning til Bispearkivet).

5) *Hildebrandt Gabrielsen Bisgaard* (1697—1737) født 1680, Søn af Gabriel Thomsen Bisgaard (begravet her $^{23}_{1}$ 1705) og Zidse Carstensdatter Martens (begravet her $^{30}_{10}$ 1706) Student fra Nykjøbing 1689, blev kaldet hertil 1697 og døde $^{29}_{7}$ 1737, begravet $^{3}_{6}$ s. A., efter at have været i Embedet 39 Aar og 5 Maaneder, 67 Aar 5 Maaneder gl. „Han var en duelig Mand, der førte Kirkebogen med god Akkuratess“, skriver Præsten Brandt om ham. Han var tillige meget afholdt af Beboerne, og saavel hans Offer som Naturalydelseerne af Beboerne oversteg langt hans Eftermands, hvorfor denne ved Indberetningen til Biskop Hørsleb 1738 angaaende Embedets Indtægter skriver: „Han (Bisgaard) forstod at omgaaes Bønderne, men enten jeg faar lidet eller meget, saa tør og vil jeg ikke befittie mig paa anden Omgang, end den kand bestaa med en god Samvittighed, idet jeg tiener

icke som dend, der vil gjerne techis Menniskene, men som en Christi Tienere*). Bisgaard havde ansøgt om at faa Skoleholder Hans Nohr i Beldringe Sogn til sin Eftermand. Der var allerede $\frac{7}{3}$ 1837 oprettet Kontrakt imellem dem, ifølge hvilken Nohr skulde give Bisgaard 146 Rdl. i Afstaelse og til aarlig Underhold 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Malt, $\frac{1}{2}$ Td. Gryn samt Jule og Paaskerenten af Aaside og Overvegen Byer, 20 Rdl. i Penge, og Græsning til 2 Keer og 8 Faar samt fri Bolig i Degne-gaarden. Kontrakten var underskrevet foruden af Parterne, af Bolle Frederik Plum og Nicolaj Prehn, begge af Beldringe, men den bortfaldt, da Bisgaard døde inden Sagen kom i Orden ved Biskop Worms Approbation. Nohr fik ikke Embedet, men blev senere Skolelærer i Baarse og tilsidst Degn i Udby, hvor han levede i evig Strid med Præsten Runge, saa denne $11\frac{3}{4}$ 1754 beder Bispen „om enten at forflytte Degnen eller hjælpe ham til sin Afsked, da han ikke kan leve med det malisøse Menneske, men tilsætter sin svage Helbred“.

Bisgaards Hustru Pernille Elisabeth Høffding, Datter af Iver Høffding og Cathrine Mandix (begravet her $29\frac{1}{1}$ 1706), overlevede sin Mand og døde $3\frac{2}{2}$ 1740 i Ørslov Degnebolig ved Slagelse. Hun fraflyttede dog først ved Michelsdagstid 1738, da hun havde en Strid med Eftermanden, Hr. Albert Hoffmann, angaaende Tiendens Deling, hvilken Sag var paadømt ved Provsteretten, men af Hoffmann indanket til Landemodets Kjendelse, hvor Sagen afgjordes som af Provsteretten paadømt: at Enken skulde nyde $3\frac{1}{4}$ af Kornlønnen, $85\frac{1}{2}$ Trave Byg, Hoffmann betale Enken Processens Omkostninger med 10 Rdl. og til Justitskassen efter Forordningen af $23\frac{1}{12}$ 1735⁶⁶⁾.

Af Bisgaards og Elisabeth Høffdings Børn nævnes i Snesere Kirkebog: 1) Hektor Gotfried, døbt $19\frac{1}{1}$ 1697; 2) Gabriel, døbt $7\frac{2}{2}$ 1701, død $3\frac{1}{1}$ 1705 og endelig en dødfødt Søn, begravet den $36\frac{1}{6}$ 1703.

6) *Albert Hoffmann* (1737—75) er født $11\frac{1}{7}$ 1705, Student fra Vordingborg 1724, kaldet af Biskop Worm „paa Kongens skriftlige Anbefaling og tilkendegivne Villie“⁶⁷⁾. Hoffmann havde nemlig i en Ansøgning til Kgl. May. af $11\frac{1}{12}$ 1737 anført, at han i 13 Aar havde informeret i private Skoler i Kjøbenhavn „adskillige smukke Folks Børn, baade i deres Christendom saa og i Sprog og Videnskaber“. Kort efter sin Ankomst til Embedet kom han i Strid med Formandens Enke angaaende Delingen af Degnetrave, som han helt havde bemægtiget sig (se ovenfor). Aaret efter, 3. Søndag i Advent, lader Hoffmann opslaa paa Kirkedørene rundt om i Herredet, „at han til Paaske 1739 vil afstaa for en tolerant aarlig Afgift Snesere Degnebolig med Jordlod $2\frac{1}{2}$ Td. Htk., Degnetraven og Højtdsredslen til Jul og Paaske, og han beder Lysthavende melde sig hos ham“. Provst Terpaget i Mern indberetter i Skrivelse af $21\frac{1}{12}$ s. A. denne Sag til Biskop Hersleb som stridende mod Landemodets Beslutninger af 1712 og 33, naar den høje Øvrigheds Tilladelse ikke er erhvervet — og Degnen fik ikke sin Jordlod bortforpagtet; men han indgiver nu den ene Klage efter den anden til Rentekammeret over sin slette Bolig og vil tvinge det og derefter den senere Kirkeejer, Justitsraad Helt, til at

*) Degne-Embedets Indtægter i Snesere var efter Bisgaards Optegnelser 1737: 85 Traver Korntiende og i Smaaredsel 125 Brød, 10 Børster Flæsk, $60\frac{1}{4}$ Gaas i Julerente, 11 Oi og 8 Sneser Æg til Paasken samt 1 Rdl. 20 Sk. og i Højtdsoffer 20 à 24 Rdl. til hver Højtd; desuden havde han den ved Matriklen af 1688 tillagte Jordlod paa 2 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn, hvortil kom en Kirkejord og noget af Vordingborg Slots Jord, ialt 5 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn og $2\frac{3}{3}$ Fdkr. Skovskylid, hvorom dog bemærkes, at Degnen maatte svare Afgift af de 2 sidstnævnte Jorder. Disse havde dog alle de tidligere Degne, mindst fra 1682, havt i Leje.

ombygge den, hvori han havde Ret efter Kristian den 5.s Lov af ¹⁵/₁, 1683, Art. 9. Han foreslaar Justitsraaden at benytte Tømmeret fra den faldfærdige Snigaard og gør selv Akkord med Møllersvenden i Askov Mølle, Jens Schibsted, om at opbygge den, men Snigaard sælges ved Auktion i Juli 1745 til Sognefogden Jens Nielsen, inden Hoffmann erhverver Rentekammerets Tilladelse til at anvende det til Degneboligens Reparation. Hoffmann tilskriver nu Helt 7 uartige Breve angaaende denne Sag⁶⁵) hvorfor Justitsraaden tilsidst beder sig fritaget for at have noget med Degneboligens Ombygning at gøre og ansøger i Brev Kongen derom. Hoffmann maatte derfor ⁵/₁, 1745 afgive det Løfte til Provsten, at han i Fremtiden ikke skulde besvære Rentekammeret med nogen Memorial om Boligens Reparation. Ved at meddele Biskoppen dette, tilføjer Provsten (Terpager, Mern): „thi saa selvklog, opstinastre og vanartig et Menneske. tror jeg aldrig der er til.“ Et kongeligt Reskript af ¹⁹/₁₂ 1745 paa-bød: „Degnen Hoffmann skal under Straf selv opbygge sin Degnebolig, entholde sig fra videre Ansøgning, saa og reprimanderes for utilbørlig Skrivemaade.“ Ligesaa stridig var Hoffmann i sit Forhold til Sognepræsten, Hr. Agerbech; thi da Degnene ifølge en kongelig Befaling af ²⁹/₁, 1740 forpligtedes til at læse med Ungdommen i de kongelige Skoler om Aftenen efter endt Skoletid af Skoleholderen, laante han „Bysens Horn“ og lod bekendtgøre: „Det haver sit forblivende ved det hidtidige“⁶⁶). Hvor megen Iver han ellers anvendte paa Ungdommens Oplysning er ikke godt at afgøre, da de visiterende Biskopper: Hersleb 1740 og 49, og Harboe 1771, „stadig fandt den voksne Ungdom noget tilbage,“ dog er det sikkert, at han var en duelig og evernig Lærer, det fremgaar af Kirkebogen herstedes, hvor der nævnes flere unge Mennesker forberedte hos ham til Latinskoler, saaledes Johan Ghristopher Selkou, Brødrene Thim⁶⁷) — vistnok hans Svogre, Pastor Plums Søn i Baarse o. fl., ligesom han i et Brev til Bispem af ²⁵/₁₀, 1772, hvor han klager over sin Alder og Svaghed, slutter saaledes: „Jeg har arbejdet som en ærlig Mand, saa længe jeg kunde, nu kan jeg ikke mere taale Kulden i Kirken og Besværlighederne ved Sognerejserne; jeg har undervist mine 8 Børn til de alle kunde læse, skrive og regne Søfren Mathiesens Regnebog; især omtaler han sin ældste Søn, Tripeter, som et Vidunder i Lærdom og roser sig ogsaa af at have forberedt flere unge Mennesker til Akademiet, „men hvad har jeg haft for min Flid: Fattigdom! En Bonde bliver rig ved sin Flid — jeg er bleven fattig“. Justitsraad Helt skriver om ham til Bispem 1746: „Hoffmann er saa fattig, at han og hans ikke har mere end det, de kan skjule sig i og hvile sig paa, skønt han har et af de bedste Degnekald paa Vordingborg Amt; han forstaar det ikke, uden at det maa komme af Degnens stridige Opførsel og Omgang med alle Mennesker.“ I hans sidste Aar bønfaalder Hoffmann stadig Biskoppen om at anbefale Grev Thott, Kirkens Ejer, saa en saa en anden til hans Sukcessor, for at han kan faa en lille Pension af Embedet, men snart er det Sognepræsten Radich, der modsætter sig, da han var bleven enig med dennes Informator, Studiosus Johannes Krajbeg, snart Greven selv, da han har naaet at faa sin ældste Datter Cathrine gift med Sønnen af den dygtige og af Greven saa afholdte Degn i Vejle: Normann — men hans Skrivemaade er ogsaa en højt mærkelig Blanding af Veklage og Spot. Saaledes skriver han i ovennævnte Brev til Bispem af ²⁵/₁₀, 1772: „Min forrige Akkord med Studiosus Krajbeg

⁶⁵) Michael Ferdinand Thim, døbt i Ringsted ²²/₁; 1717, Søn af Møller Hans Michael Thim i Have Mølle Anna Dorthe Hochlandt, Student i Kjøbenhavn 1739, Skoleholder i Slimminge ved Køge, 1745 Degn i Lidemark, død ¹/₁ 1785.

har ikke fundet Naade for Hans Excellence Grev Thotts Øre, da vi ellers alle kunde være blevne hjulpe derved, medens jeg nu selv maa tage Bolig hos en Bonde og sende mine 3 Døtre ud at tjene, medens mine Kreditorer truer med Auktion af mine Ejendele.“ Senere fortsætter han: „Jeg har skrevet et Værk til Grevens Bibliothek, som jeg sender Bispen og beder Drs. Højærværdighed gennemse; jeg vil saa, hvis det agtes værdigt til at trykkes, dedicere det, enten til Hs. højrevelige Excellence, Hr. Greve Otto af Thott, til Grevinden eller Marschalinden, for at vise, hvad en forvoven Degn formaar i disse Skrivefrihedens Tider til et Bevis for Fræmtiden.“ Sluttelig beder han Bispen anbefale hans tilkommende Svigersøn Ole Normann til Greven, at han maa blive hans Successor, saa vil det nok lykkes“ (!). Det lykkedes ikke — thi hans (Hoffmanns) Haand havde været mod alles, og derfor var alles Haand nu mod ham. Hans for egne Midler opbyggede Degnegaard — „Bruden med de mange Bejlere“, som han kalder den — afbrændte ²⁶/₇ 1775, og han fik den næppe opbygget, da han døde Juleaften s. A., 70 Aar 5 Maaneder gl. Til dens Genopbygning indkom af Kirkerne 100 Rdl. 55 Sk., og af Degnenes Brand-Societet 142 Rdl. 4 ¹/₂ Mk., ialt 242 Rdl. 50 ¹/₂ Mk. Heraf tilkom Arvingerne ifølge Loven af ⁸/₅ 1751 i Indløsningssum af Eftermanden 100 Rdl., men da Hoffmann skyldte de 90 heraf, blev der kun 10 Rdl. til dem. Hoffmann paastod for Provsten, Hr. Ditzel i Øster Egesborg, at der var brændt for 150 Rdl. Ejendele — „men det tror Provsten ikke, da Auktionen indbragte 310 Rdl., og det agtes i en saadan Bolig meget“. (Provstens Indberetning til Bispen i Provinsarkivet.)

Hoffmann var 2 Gange gift. 1. Gang ²/₁ 1737 blev han viet hjemme i Huset, Frue Sogn, Kjøbenhavn, med Lovise Thim, begravet den ²/₁₀ 1758. Med hende havde han Børnene: 1) Tripeter Sebulon, født 1738 (Faderens Stolthed); 2) Inger Cathrine, døbt Palmesøndag 1741, baaret af Bedstemoderen Madam Thim, Kallehave, gift ²²/₁ 1773 med Skoleholder og Birkeskriver i Vejlv Ole Knudsen Normann; 3) Hans, døbt ²⁹/₂ 1743; 4) Charlotte Amalie, døbt ⁶/₃ 1745, døbt 1746; 5) Charlotte Amalie, døbt i April 1747; 6) Frederikke Jubilæa, døbt St. Johannes Baptistæ Dag ²¹/₆ 1749, gift ¹/₇ 1768 med Skoleholderen i Snesere, Hr. Studiosus Johan Fred. Neumann (se Lærerne i Snesere Skole); 7) Sofia, døbt 19. Søndag efter Trinitatis 1751; 8) Elisabeth Magdalena, opnævnt efter Bedstemoderen, født 1754, gift 1776 med Skoleholderen i Baarse, Hr. Rasmus Block, forhen i Snesere; 9) Johan Christopher, døbt 2. Søndag efter Paaske 1756.

Med sin anden Hustru, Johanne Rasmusdatter Holst, til hvem han viedes i Allerslöv Kirke ²⁶/₁ 1759, begravet Mandagen den ¹⁹/₁ 1770, 57 Aar gl., havde Hoffmann ingen Børn.

7) *Hans Almstrup* (1776--1816) er født 1734, Student 1748, Cand. theol. 1760, Sogndegn for Roholte Menighed 1772 og 1776 forflyttet hertil, hvor han døde efter 40 Aars udmærket Virksomhed 9. Maj 1816 som Sognets sidste Degn. Ved hans Dødsanmeldelse i Kirkebogen anførte Pastor Warthoe: „Han havde megen Fortjeneste af Ungdommens Undervisning og besad særdeles Kundskaber og en rosværdig Nøjagtighed i sit Embedes Styrelse“. Samme gode Vidnesbyrd erholdt han baade af Provsten og Bispen, der ved Visitatsen fandt „en vel oplyst Ungdom“, hvilket Biskop Balle 1783 tillægger „Degnen Almstrups utrættelige Flid“. 1799 anfører Balle i sin Visitatsbog: „Degnen Almstrup synger nogenledes, men katekiserer ypperligt“. Gamle, nu døde, der som Smaa børn modtog Religionsundervisning af ham i Skolen omtale hans Mildhed og Kjærlighed, hans Livlighed

og Glæde ved Undervisningen, og hans Læregaver maa have været ualmindelige, da han i sit Hjem forberedte mange unge Mennesker til Indtrædelsen i en lærd Skole, ja endog dimitterede enkelte til Universitetet; — ofte en halv Snes Elever nød paa en Gang Undervisning i hans Hus. I sit Forhold var han den jævne og bramfri Mand, der almindelig havde en Spøg tilrede som Opmuntring for andres som egen Modgang; han var derfor elsket baade som Lærer og Menneske af sin Menighed.

Hans Hustru hed Else Marie Schowert, til hvem han blev viet i Januar 1773, begravet $\frac{7}{7}$; 1803, 60 Aar og 11 Maaneder gl. Med hende havde han Børnene: 1) Christian Jes, født $\frac{29}{12}$ 1773 i Roholte, døbt $\frac{31}{1}$ 1774, Student fra Vordingborg 1791, theologisk Kandidat $\frac{27}{4}$ 1795 med Laud., Hører paa Herlufsholm 1797—1803, $\frac{25}{11}$ d. A. Sognepræst for Rold.-Vebbestrup Menigheder i Aalborg Stift, $\frac{1}{8}$ 1817 for Junget-Tonem Sogne i Viborg Stift og $\frac{11}{8}$ 1729 Sognepræst til Frue Kirke i Aalborg, hvor han døde $\frac{12}{8}$ 1830. „Han var en begavet Taler, en blid og from Mand, og vandt i den korte Tid han var her almindelig Højagtelse og Yndest“ (Wiberg). Han var gift med Othilia Charlotte Sofie Bernth, født 1771, død $\frac{11}{3}$ 1857, Datter af Rektoren paa Herlufsholm, Professor Johan Ludvig Bernth; 2) Sofie Amalie, døbt $\frac{10}{11}$ 1775 i Roholte Kirke, død 1776; 3) Sofie Amalie, døbt $\frac{23}{8}$ 1786 i Snesere Kirke; 4) Gjerrild Christine, døbt hersteds $\frac{21}{8}$ 1776; 5) Jessine, døbt $\frac{21}{3}$ 1780, gift $\frac{3}{10}$ 1804 med Købmand Kristian Konrad Gotlieb Klejn i Kjøbenhavn.

Ved Almstrups Død blev Degneembedet nedlagt og Jordlodden, paa $18\frac{1}{2}$ Td. Land med 2 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn, solgt ved Auktion $\frac{26}{8}$ 1817 til Fordel for Sognets Skolevæsen for 500 Rdl. og en aarlig Afgift af 1 Td. Byg pr. Td. Land. Degnegaarden nedreves med Undtagelse af den nordre og noget af den vestre Længe, der indrettedes til 4 Beboelser, hvoraf Indtægten tilflyder Sognets Skolekasse; Degnegaardens Have fratoges 6 Skpr. Land, som lagdes til Skolelodden.

SUBSTITUTER.

Hvorvidt her har været ansat Sognesubstituter i Løbdegenes Tid kan ikke paavises. Døbebogen af 1621, som blev fundet 1860 og atter er tabt, vilde muligen kunde givet Oplysning herom. Imidlertid synes de ikke at have været Degnenes private Medhjælpere, men Degnenes, af Menigheden lønnede, Medhjælpere til det store Sogns Betjening, da de stedse benævnes Sognesubstituter.

Af Sognesubstituter kendes:

- 1) *Rasmus Hansen*, nævnet i Hammer Herreds Thingbog 1676.
- 2) *Johan Gabriel Rub* „forrige Sognesubstitut“ begravet $\frac{3}{8}$ 1701 (Kirkebogen).
- 3) *Thomas Christensen*, „Sognesubstitut“ fra 1701 til ca. 10. Hans Hustru, Ane Jensdatter, „Substitutens Kvinde“, begravedes $\frac{11}{7}$ 1703; hun døde i Barselseng efter Sønnen Christen, døbt 9. Søndag efter Trinitatis s. A. 1705 nævnes døbt hans Datter, Inger Helvig, og 1708 Sønnen Lauritz.
- 4) *Niels Brochmand*, Sognesubstitut fra 1710—18. En Datter af ham, Cathrine, nævnes døbt 1712.

5) *Johan Hansen Dam*, Studiosus, var Sognesubstitut fra 1718—38, da han kaldedes til Skolelærer ved den kongelige Skole i Snesere, hvor han døde, begravet Midfaste Søndag 1758. Hans 1. Hustru begravedes Skærtorsdag 1752; med hende havde han Datteren Marie, døbt 5. Søndag efter Trinitatis 1719. Hans 2. Hustru hed Cathrine Rasmusdatter (af Snesere), til hvem han viedes 18. Søndag efter Trinitatis 1752.

SKOLELÆRERNE VED SNESERE SKOLE.

Da største Delen af Snesere Sogn var Ryttergods, fik Snesere — ifølge Frederik den 4.s Instruks af ²⁶ 1721 til Kirkeinspektørerne, Amtmændene og Præsterne angaaende Oprettelsen af 240 nye Skoler, 20 paa hvert af Landets 12 Ryttergodser — sin kongelige Skole i Snesere By. Opførelsen af disse „Rytterskoler“, som de ogsaa kaldtes, overdrog Rentekammeret ²⁶ 1722 til Muremester og Teglværksejer Laurs Eriksen i Nivaa, og de indrettedes alle efter den af ham først opførte og af Rentekammeret approberede Skole i Gjentofte, men først i Sommeren 1725 blev Skolerne paa Vordingborg Ryttergods færdige. Den kongelige Skole i Snesere var Sognets eneste Skole indtil 1814, da Sjolte Skole opførtes, skønt der ved Kristian den 6.s „store Skolekommission“ af ²⁷ 1737 var en stærk Bestræbelse oppe for at faa 2 Skoler til i Sognet, én i Brøderup og én i Store Røttinge, hvad dog ikke lykkedes. Først 1880 fik Sognet endelig 2 Skoler til, nemlig i Smidstrup og i Snesere Torp, men da disse ikke ligge paa Lensbaroniets Grund, skal de ikke omtales her.

Instruksen af ²⁶ 1721 bød straks at antage „Skolemestre“; dette skete ogsaa samme Sommer, og de antagne Skolemestre tilstodes Løn fra Nytaar 1722, aarlig: 24 Rdl. i Penge, frit Hus, 3 Skovlæs Brænde, 1 Lpd. Hø og 1 Lpd. Halm af hver Td. Hartkorn, 1 Læs Tørv for hver 20 Tdr. Hartkorn, men hvor der ej fandtes Tørv, fik Lærerne udvist Brænde fra de kongelige Skove, og endelig fri Græsning for 2 Køer og 6 Faar blandt Bøndernes Kreaturer. Herfor skulde „Skolemestrene“ undervise alle Børn fra deres 5. Aar i Luthers Katekismus og Læsning indenad i Bøger; senere forredes Undervisning i Regning og Skrivning, hvorfor de dog ugentlig skulde have en Betaling af 2 Sk. pr. Barn af disses Forældre. Undervisningstiden var om Sommeren fra 7—11 Formiddag og 2—6 Eftermiddag, og om Vinteren fra 8—12 Formiddag og 2—4 Eftermiddag. Skolerne begyndte i alle Sognene kort efter Nytaar 1722.

Den 1. Lærer i Snesere dog ikke før 1725 i den kongelige Skole, men i et lejet Lokale, — var:

1) *Søfren Pedersen*, „Skolemester herudi Byen“, nævnet i Kirkebogen ved Sønnen Gottfrieds Begravelse den ²⁷ 1724, men han var næppe mere end midlertidig „Skolemester“, thi 1725 nævnes:

2) *Monsør Pofvel Christophersen Bagger*, født 1702, Student fra Næstved 1724, Skolelærer i Snesere 1725, kaldet af Biskop Hersleb ¹² 1738 til Degn i

Ørsløv-Solbjerg, Løve Herred, død $\frac{6}{12}$ 1787. Boet blev vurderet ved Skifteretten til 92 Rdl. 5 Mk. Bagger blev 1. Gang gift i Snesere Kirke $\frac{18}{5}$ 1729 med Cæcilie Susanne Henriksdatter Walther, død $\frac{26}{2}$ 1755, 4 Børn. 2. Gang gift med Cæcilie Dorothea Johansdatter Wildrich, død $\frac{26}{7}$ 1764. 3. Gang gift med Mette Lisbeth Kræfting, død i Gjørslev i Stevns $\frac{20}{11}$ 1806, 71 Aar gl.

3) Monsør *Johan Hansen Dam*, $\frac{6}{5}$ 1738—58, „Studiosus, men ej attestatis“, forhenværende Sognesubstitut, faar af Pastor Bonsach ved Indberetning til Bispen $\frac{2}{10}$ s. A. Karakteren: „meget skikkelig, underviser flittig“.

4) *Laurids Hochlandt*, (1758—62). (Degn i Svørborg 1762, se dér). Han ansøger 1760 Kongen om enten at blive Skibs- eller Feltpræst, „da han ikke kan udholde at sidde i Skolen“; søgte flere Degnekald, bl. a. Øster Egesborg.

5) *Hans Bedsted* (1762—85), kaldedes i November 1764 som Degn til Ny Larsker paa Bornholm, men frabad sig Kaldet (Bispearkivet) og blev senere Degn i Roholte.

6) *Johan Frederik Neumann* (1765—70), født 1744, Student fra Vordingborg 1764, Skoleholder i Snesere fra 1765—April 1770, konstitueret Degn i Kongsted, Degn i Slutningen af samme Aar i Nidløse, hvor han døde i stor Fattigdom, $\frac{15}{10}$ 1772. Degnen Kesselhahn i Viskinge havde faaet Dom over ham for 31 $\frac{3}{4}$ Rdl. og var ved at gøre Eksekution i Boet, da han døde. Begravelsen udredet af Boet. Kreditorerne fik intet og den gejstlige Enkekasse ligesaa meget. Gift i Snesere $\frac{1}{2}$ 1768 med Frederica Jubilæa Hoffmann. 3 Børn, 2 fødte i Snesere og 1 i Kongsted.

7) *Rasmus Nielsen Bloch* (1770—82), født 1739 i Maltbæk Præstegaard, Ribe Stift, Student fra Kolding 1763. Skoleholder i Snesere 1770, 1782 Degn i Marvede-Hyllinge (aflagde Ed for Bispen $\frac{13}{6}$ 82), død $\frac{8}{3}$ 1831, 92 Aar gl. Gift 1. Gang med Elisabeth Magdalena Hoffmann i Baarse Kirke 1776, død $\frac{17}{7}$ 1798, 44 Aar gl. 2. Gang gift $\frac{29}{10}$ 1798 i Fuglebjerg med Birgitte Horsted fra Boeslunde, død $\frac{7}{5}$ 1827.

8) *Jens Peder Jørgensen*, født 1757, Student fra Vordingborg 1779. Skoleholder i Snesere 1782—88, da han kaldedes af Direktionen for Gisselfeld Kloster til Degn i Aversi-Thestrup, hvor han døde $\frac{12}{1}$ 1830. Gift 1. Gang i Fakse Kirke $\frac{12}{1}$ 1786 med Maren Madsen, Stuepige fra Rosenlund, død i Snesere $\frac{3}{5}$ 1788, 36 Aar gl. 2. Gang gift i Baarse Kirke $\frac{17}{1}$ 1789 med Agathe Sofie Plum, Søster til Degnen i Baarse, Claus Plum.

9) *Jens* (eller *Johann*) *Damgaard* var Skolelærer her fra 1780—98, begravet $\frac{17}{3}$ 1798, 47 $\frac{1}{2}$ Aar gl. Gift i Lundby $\frac{11}{11}$ 1796 med Enken Marie Kerstine Wein. Han var en udmærket Lærer. Børnene i hans Skole omtales ved Visitationer som „vel oplyste“, „svarede med udmærket Færdighed“. Provst Platou i Øster Egesborg omtaler ham til Biskop Balle $\frac{7}{6}$ 1796 som en af de flittigste Lærere i Herredet og anbefaler ham til Forfremmelse.

10) *Johannes Duan*, født 1749, Student 1769. Medhjælper og kaldet til Suksessor hos Svigerfaderen Hans Kaas i Skjoldborg-Kollerup Menigheder i Hundborg Herred, hvor han var fra 1774—96, men her udvikledes han i en lang og uheldig Proces, saa han frasagde sig Suksessionen. Han var en fortrinlig, men vel striks Skolemester, der erholdt glimrende Anbefalinger saavel fra Præst som Provst, blev 1802 kaldet til Kordegn i Præstø, hvor han døde $\frac{11}{1}$ 1806. Gift i Skjoldborg 1774 med Johanne Marie Kaas, som var drikfældig og ødsel, fik Prygl og blev separeret $\frac{26}{1}$ 1799, fik 10 Rdl. i aarlig Pension, et Hus og en liden Have i Snesere.

Efter at Embedet i et Aars Tid var besørgt ved Konstitution af en Sgr. Castrup blev

11) *Michael Peter Aagaard*, Lærer i Snesere fra 1803—31, Student, født 1777, død $27/_{10}$ 1831. Hans Hustru hed Anne Margrethe Ernstatter, til hvem han viedes $20/_{11}$ 1820. Af deres Børn nævner vi her: 1) Ester Caroline, født $21/_{3}$ 1820, i mange Aar Selskabsdame hos Baronesse Stampe, Nysø ved Præstø; 2) Vilhelmine, født $27/_{4}$ 1823, død paa Hjortholm ved Kjøbenhavn hos Pastor Warthoe's Enke, af hvem hun opdroges efter Faderens Død; 3) Carl Jakob, født $6/_{11}$ 1826, opdraget hos Farbroderen, Lærer Aagaard i Udby, ligesom Broderen; 4) Peter Lauritz, født $10/_{2}$ 1831, Seminarist fra Jonstrup med 2. Karakter, Lærer i Damme Kobbøl paa Møen, hvorfra han tog Afsked 1890.

12) *Hr. Peter Lauritz Ingerslev*, fra 1831—57, er født i Gylling Præstegaard ved Horsens, hvor Faderen den Gang var Præst; Cand. phil. $13/_{10}$ 1812, derefter i en Række Aar Huslærer, bl. a. hos kongelig Skovrider Schade paa Dæmpegaard ved Lillerød, derefter Lærer og Kirkesanger i Kastrup ved Vordingborg, hvorfra han i Efteraaret 1831 forflyttedes til Skolelærer og Kirkesanger hersteds, hvor han døde $21/_{1}$ 1857 efter flere Aars tiltagende Svaghed. Hans Hustru var Jacobine Christiane Magdalene Gottschalck, Datter af Købmand Gottschalck i Odense; hun døde i Præstø den $25/_{12}$ 1879 hos Sønnen, Johan Wilhelm Christian Ingerslev, født $22/_{1}$ 1835, Student fra Herlufsholm 1852 med Laud., Kandidat 1859 med Laud., Doctor med. $28/_{7}$ 1894, Ridder af Dannebrog $12/_{7}$ 1892, nu Distriktslæge i Præstø, Forfatter af „Danmarks Læger og Lægevesen fra de ældste Tider indtil Aar 1800.“ 1891 udgav han „Stamtavle over Familien Ingerslev“. 1877 tog han Initiativet til Oprettelsen af Understøttelsesforeningen for danske Lægers trængende Enker og forældreløse Børn, for hvis Bestyrelse han siden har været Formand; 1879 var han Medstifter af Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie; siden 1891 er han Medlem af Præstø Byraad.

P. L. Ingerslev var den sidste Lærer i Frederik den 4.s kongelige Skole. I Sommeren 1856 opførtes en ny og velindrettet Skole til 2 Lærere, liggende lige syd for Kirken.

Den første Lærer herved var

13) *Hr. Niels Janus Christophersen* (1857—84), Søn af Skolelærer Niels Christophersen og Hustru Anne Nielsen i Store Magleby eller Hollænderbyen paa Amager. Christophersen er født $5/_{1}$ 1814, Seminarist fra Jonstrup med 1ste Karakter 1835, samme Aar Hjælpe lærer hos Degnen Wissing i Vejle til April 1837, da han kaldedes til Lærer i Pederstrup og Kirkesanger ved Mogenstrup Kirke, hvorfra han $1/_{5}$ 1842 forflyttedes til Lærer i Sjolte og Organist ved Snesere Kirke. Mens han var Lærer i Sjolte var han i flere Aar Informator for Justitsraad Wolffs Børn paa Engelholm og senere for en Søn af Kammerherre Wind paa Bækkeskov, den hidtilværende Gesandt i Berlin, nu Gehejmekonferensraad Wind, Ejer af Bækkeskov. Oprettelsen af Sognets Sygekasse af $27/_{12}$ 1862 og Sparekasse, stiftet $2/_{12}$ 1871, skyldes for en meget væsentlig Del ham. Med sin 1ste Hustru, Bertholine Christiane Worsø, Datter af Artillerikaptajn og Bestyrer af Frederiksværks Krudtfabrik, Conrad Frederik v. Worsø, havde han 8 Børn, hvoraf her anføres: 1) Niels Conrad Ejler Christophersen, født $28/_{1}$ 1844, Seminarist fra Gjedved 1868 med 2. Karakter, nu Lærer i Snesløv pr. Fuglebjerg, for Tiden Amtsrevisor i Sorø Amtskommune m. m., 5) Frederik Emil Christophersen,

født $2^{\frac{2}{10}}$ 1850, tog Styrmandseksamen 1876 med Udmærkelse, død 1886; 6) Charlotte Amalie Christophersen, født $2^{\frac{2}{10}}$ 1853, gift med Lærer Jensen, Snesere; 8) Mariane Vilhelmine Christophersen, født $7^{\frac{1}{1}}$ 1859, gift med Lagerbestyrer O. C. Sørensen, Kjøbenhavn. Med sin 2den Hustru, Anne Hansen, født $25^{\frac{1}{11}}$ 1843, død $30^{\frac{1}{1}}$ 1894, havde han Børnene: 9) Ida Vilhelmine Christophersen, født $8^{\frac{1}{12}}$ 1870, Lærerinde i Tøvelde Skole paa Møen, død $11^{\frac{1}{10}}$ 1894; 10) Laura Hansine Christophersen, født $3^{\frac{1}{1}}$ 1873, gift med Skomagermester Mogensen, Kjøbenhavn; 11) Carl Sofus Christophersen, født $21^{\frac{1}{12}}$ 1873, Seminarist 1898 med 2. Karakter, nu Lærer i Tibirke ved Frederiksværk.

14) *Peter E. Jensen*, siden 1884 Lærer ved Snesere Skole, er født $1^{\frac{1}{9}}$ 1846 i Vejle ved Næstved, Søn af Gaardbestyrer Jens Ebbesen, senere Parcellist i Brandeløv, Næstelsø Sogn, og Hustru Maren Pedersdatter, Seminarist fra Jonstrup 1867 med 1. Karakter, derefter Hjælpe lærer i Dyrlov, Beldringe Sogn ved Præste til $25^{\frac{1}{4}}$ 1869, da han indkaldtes til Militærtjenesten, hvor han gennemgik Hærens Korporalskole; $6^{\frac{1}{9}}$ 1870 kaldet til Andenlærer ved Snesere Skole, hvorfra han forflyttedes til den nyoprettede Skole i Smidstrup og derfra den $8^{\frac{1}{11}}$ 1884 kaldet til Lærer i Snesere og Kirkesanger ved Snesere Kirke. Har udgivet „Optegnelser om Snesere Sogn“ (1883). Er Kirkeværge for Snesere Kirke og Forligsmægler for Snesere Sogn. Gift $7^{\frac{1}{12}}$ 1877 med Charlotte Amalie Christophersen, Datter af Formanden. Ingen Børn, men 2 Plejebørn.

ANDENLÆRERNE VED SNESERE SKOLE.

---

1) *Oluf Peter Fromberg*, Søn af forhenværende Skolelærer O. Fromberg i Nyraad ved Vordingborg, er født 1836, Seminarist fra Jonstrup 1857 med 2. Karakter, Andenlærer i Snesere fra Marts 1858 til $20^{\frac{1}{4}}$ 1859, da han kaldedes til Lærer ved Hasselø under Falster søndre Herred.

2) *Peter Lauritz Steen*, Søn af Tømrermester Steen, Fredensborg, privat Seminarist med 3. Karakter, blev $20^{\frac{1}{9}}$ 1859 kaldet til Andenlærer hersteds, hvor han forblev til Juni 1865, da han, som nu havde sluttet sig til den irvingianske Menighed i Kjøbenhavn, blev betydet at tage sin Afsked, tog den ogsaa, rejste til Kjøbenhavn og levede som Privatlærer under meget trange Kaar og døde $3^{\frac{1}{11}}$ 1867.

3) *Theodor Fich*, Søn af forhenværende Skolelærer Fich i Everdrup, er født i Engelstrup Skole $20^{\frac{1}{11}}$ 1843, Seminarist fra Blaagaard 1865 med 2. Karakter, blev $20^{\frac{1}{9}}$ s. A. kaldet til Andenlærer hersteds, hvorfra han $21^{\frac{1}{5}}$ 1870 forflyttedes til Skrodsbjerg i Vraaby Sogn ved Køge, hvor han endnu er. Med sin Hustru Theodora Holch, Datter af Skolelærer Holch i Landerslev ved Jægerspris, har han havt 6 Børn.

4) *Peter E. Jensen* fra $6^{\frac{1}{9}}$ 1870 til $25^{\frac{1}{9}}$ 1880 (se ovenfor No. 14).

Ved de nye Skolers Oprettelse i N. Smidstrup og Sneseretorp nedlagdes Andenlærerembedet i Snesere; senere har Skoledistriktet, der til Tider har havt op imod 100 Børn, havt nogen Lærershjælp i en privat Smaaskole i Byen, der indtil 1895 støttedes med et Tilskud fra Kommunekassen, men da Børnetallet gik ned under de 75, bortfaldt denne Understøttelse. Alligevel har der dog senere saa godt som uafbrudt været en privat Smaaskole i Byen, som har forberedt en Del Børn til Kommuneskolen og derved lettet Læreren Arbejdet med Bibringen af de ofte saa besværlige Begyndelsesgrunde.

Indtil 1814 fandtes kun den kongelige Skole i Snesere for hele Sognet; Børnene fra Sjolte, Sølperup og Brøderup søgte derfor den af Ejeren af Bækkeskov, Rudolph v. Schinkel 1722 oprettede Skole i Engelstrup, og skønt der gentagne Gange var Bestræbelser oppe for at skaffe Sognet flere Skoler, saaledes 1737, da den af Kristian den 6. nedsatte „store Skolekommission“ billigede den Plan, som foresloges af Amtmand Schøller, Provst Terpager (i Mern) og Sognepræsten hersteds, Pastor Bonsach, om 2 nye Skoler til i Sognet, nemlig én i Brøderup og én i Store Røttinge, saa blev der dog intet heraf, og det endte med, at „Degnen paalægges flittigen at læse med Ungdommen i Brøderup, Sølperup, Sjolte, Even og Strandhusene, da disse Byer ere for langt fraliggende, til at Børnene stadig kan søge den kongelige Skole i Sneserby“. Ved Udskiftningen af Smidstrup By 1793 udlagdes der endog 6 Tdr. Land af Gaarden Matrikel-Nr. 1 til en ny Skole, men heller ikke nu lykkedes det at gennemføre en bedre Ordning af Skolevæsenet i Sognet. Amtsskoleinspektionen foreslog 1812 endnu 3 Skoler til i Sognet, foruden den kongelige Skole i Snesere, men Sognepræsten, Pastor Warthoe, fandt denne Ordning alt for bekostelig for Sognet i „disse besværlige Tider“, hvori han maaske ogsaa havde Ret, og hans Forslag om en Skole i Sjolte sejrede. Denne opførtes om Sommeren 1814, men af tarvelige Materialier — „Bøg og andet Tømmer“ —, da det formedelst Englændernes Kaperier ikke var muligt at faa Tømmer fra Norge. Imidlertid afbrændte denne ved Ildspaesætelse ¹⁶/₉ 1854, og nu opførtes ved Justitsraad Wolffs (Engelholm) Omsorg en fortrinlig og velindrettet Skole af Grundmur, omtrent midtvejs mellem Brøderup og Sjolte Byer, hvoriil henlagdes Brøderup, Sølperup, Sjolte, Strandhusene, Evenhuse, Smidstrup og Lille Røttinge Byer*).

De her ansatte Lærere har været:

1) Hr. *Hans Suhr*, født ³⁰/₅ 1794 i Nykøbing paa Mors, fulgt med Pastor Warthoe her til Sognet 1810, og efter de gamles Fortælling i flere Aar Præstens Røgter; men da han besad særdeles gode Evner, tog Pastor Warthoe sig af ham og forberedte ham til Lærergerningen, hvortil han efter ¹/₂ Aars yderligere Uddannelse hos Pastor Flemmer i Kongsted, der havde Kancelliets Tilladelse til at

*) At Beboerne i den østlige Del af Sognet ad privat Vej dog bragte Ofre for at erholde en bedre og stadigere Skolegang for deres Børn, fremgaar ikke alene deraf, at der allerede fra det 18. Aarhundredes Begyndelse i Kirkebogen hersteds omtales forskellige „Skolemestre“ i Sjolte og Brøderup. men fremgaar ogsaa af en Skrivelse i Bispearkivet (nu i Provinsarkivet i Kjøbenhavn) af Dato ²¹/₁ 1765 fra en Student Anders Schytte, som Sjolte Bymænd havde antaget til Lærer for deres Børn og selv vilde lønne, men som desuagtet ikke blev Lærer dér, eftersom Pastor Radich, Snesere, fik ansat en Sergent ved Landfolket Peder Lund til Lærer (sagtens i et lejet Hus), hvorover saavel Bymændene som Student Schytte klager til Bispen. Bymændene klager over „den uduelige Lærer, som kan lidet skrive, intet regne og ej kan forklare, hvad Børnene skal lære“ etc

dimittere Seminarister, agtedes dygtig til, og fra Begyndelsen af 1815 ansattes som Lærer ved den nyopførte Sjolte Skole, og blev ved Degnen Almstrups Død 1816 Kirkesanger ved Snesere Kirke. Suhr var efter de Tidens Forhold en særdeles duelig, men tillige stræng Lærer, der ved Provste-Visitater har erholdt udmærkede Vidnesbyrd for Flid og Duelighed, der endog tilkendtes ham ved Skrivelse gennem Amtsskoleledningen fra det danske Kancelli⁷⁰). Skolelærer Suhr døde $\frac{20}{3}$ 1824. Pastor Warthoe bekostede en Gravsten over ham, hvorpaa nederst staar: „Hans sjældne Duelighed, Flid og Retskaffenhed har efterladt ham et varigt Minde i Menigheden“. Suhr døde ugift.

2) . . . *Eskildsen*, forhen Lærer i Vallebo, Fakse Sogn, blev derefter Lærer i Sjolte; ogsaa han omtales hæderlig ved forefaldende Visitater, men var den meste Tid svagelig og døde efter 8 Aars Virksomhed af Brystsygdom $\frac{1}{2}$ 1831.

3) *Mathias Jensen* fra 1831—42, da han forflyttedes til Vejle (se dér).

4) *Niels Janus Christophersen* fra 1842—57, da han forflyttedes til Snesere Skole (se dér).

5) *Carl Vilhelm Christophersen* fra 1857 til $\frac{1}{1}$ 1892, Broder til ovennævnte, er født $\frac{9}{11}$ 1826 i Store Magleby Skole paa Amager, Seminarist fra Jonstrup 1848 med 1. Karakter; straks derpaa Hjælpelærer hos Lærer Aagaard i Udby ved Vordingborg fra $\frac{1}{6}$ 1848 til $\frac{1}{10}$ 1849, da han kaldedes til Lærer ved Ibsker Sogns søndre Skole i Listed paa Bornholm, hvorfra han $\frac{1}{11}$ 1850 kaldedes til Lærer ved den nyoprettede Biskole i Grumløse, Udby Sogn; herfra forflyttedes han $\frac{13}{5}$ 1853 til Kjeldbylille Skole paa Møen, hvorfra han $\frac{7}{6}$ 1857 kaldedes til Skolelærer i Sjolte og Kirkesanger ved Snesere Kirke. Skønt han i mange Aar var svagelig, vistnok bevirket ved Overanstængelse i Skolens Tjeneste, var han dog en særdeles duelig Lærer, begavet med sjældne Lærergaver. Han erholdt da ogsaa af sine Foresatte de mest anerkendende Vidnesbyrd for sin Skolevirksomhed. Han lever endnu i Mørkøv ved Holbæk tilligemed sin Hustru Henriette Petrea Hartmann, Datter af Møller Hartmann i Frenderup Mølle paa Møen. Børn: 1) Anna Louise Vilhelmine Christophersen, født $\frac{21}{6}$ 1856, fra $\frac{1}{11}$ 1875 til $\frac{1}{1}$ 1881 Lærerinde ved Pogeskolen i Sjolte, gift den $\frac{17}{1}$ 1885 med Mejeribestyrer, senere Handelsmand i Mørkøv, Christian Pedersen (død 1901); 2) Mathilde Christophine Christophersen, født $\frac{26}{9}$ 1857, gift $\frac{6}{7}$ 1882 med Slagtermester Sørensen i Elsted ved Aarhus, senere Portør ved Jernbanen i Aarhus; 3) Niels Vilhelm Hartmann Christophersen, født $\frac{19}{5}$ 1860, Købmand i Mørkøv ved Holbæk; 4) Sofus Michael Ejler Christophersen, født $\frac{14}{1}$ 1862, Cand. theol., Lærer ved det kongelige Bliindeinstitut i Kjøbenhavn, død $\frac{14}{11}$ 1887; 5) Petrea Henriette Christophersen, født $\frac{3}{5}$ 1865, gift $\frac{6}{11}$ 1885 med Lærer P. C. J. Pedersen i Faarevejle Skole ved Nykjøbing paa Sjælland; 6) Carl Ivar Christophersen, født $\frac{1}{3}$ 1870, Købmand i Holbæk.

6) *Ole Christian Larsen*, siden 1892 Lærer hersteds, er født den $\frac{26}{7}$ 1861 i Sandby ved Ringsted, dimitteret fra Kjøbenhavns Seminarium 1882 med 2. Karakter. Efter sin Dimission var han et Aars Tid Lærer ved Kjøbenhavns Skolevæsen, særlig i Tegning; fra 1885— $\frac{15}{2}$ 87 Lærer i Snesere Torp, derefter Lærer i Nørre Smidstrup Skole til $\frac{15}{3}$ 1892, da han forflyttedes til Sjolte. Han blev 1887 gift i Sandby Kirke med Justine Marie Elisabeth Olsen, med hvem han havde 5 Børn, hvoraf de 3 lever.

SKOLELÆRERNE

VED ESKILDSTRUP, HYLLEDE, TORNEMARK OG ESKILDSTRUP SKOLER.

I. ESKILDSTRUP SKOLE,

Proprietærskole efter Forordningerne af $^{23}/_1$ 1739 og $^{29}/_4$ 1740.

1) Msr. Studiosus *Hans Jacobsen Holst* fra 1742—58, da han forflyttedes derfra. Hans Forhold var efter Sognepræstens Indberetning 1744 „upaaklagelig“. Holst trolovedes $^{9}/_n$ 1746 med Johanne Jørgensdatter, med hvem han havde 7 Børn, hvoraf 3 døde som smaa i Eskildstrup.

2) „Skolemester“ *Anders Sørensen Maymand* (1758—66) ægtede $^{3}/_{10}$ 1758 Ane Margrethe Hansdatter.

3) „Skoleholder“ *Niels Mikkelsen Feldt* fra 1768—69. En Datter Christine Ulriche, døbt $^{22}/_1$ 1767, „baaren af Provstens Kirreste“.

4) „Skoleholder“ *Poul Christopher Weidemann* (1769—71), født 1738, Stud. pr. 1757, Cand. theol., kaldet i Januar 1771 af Konferensraad Niels Rosenkrantz-Holstein, Lystrup, til Degn i Kongsted. Han omkom paa en Rejse til Kjøbenhavn i Begyndelsen af April 1772, hvorhen han rejste for at holde Bryllup med sin Forlovede. Den $^{5}/_5$ tilmeldte Provst Herbst i Kongsted Biskoppen, at „den brave Degn“ var omkommen paa Marken i en Snestorm og begravet i Hvidovre den $^{16}/_4$ 1772. (A. Petersens Degnehistorie.)

5) Skoleholder *Christian Ludvig Schütz* (1771—72), født 1734, Student fra Kjøbenhavn 1752, kaldet af ovennævnte Rosenkrantz-Holstein i Maj 1772 til Degn i Kongsted, hvor han døde $^{7}/_5$ 1799; da fandtes Boets Tilstand „ubeskriverligt ringe og usselt“. Han var gift med en Skovriderdatter fra Nordsjælland, Anne Cathrine Rasmusdatter, der blev mistænkt for i Drukkenskab at have forvoldt Degnestavnens Brand 1785, hvorfor hun 1786 dømtes til at arbejde $^1_2$ Aar i Spindehuset. I 1793 ophævedes Ægteskabet, hvorefter hun var Husholderske for en Præst, men efter Mandens Død kom hun tilbage til Kongsted, hvor hun havde sit Ophold som Lem i Fattighuset, og dér døde hun 1836, 87 Aar gl.

Deres Datterdatter, Pauline Nielsdatter, Enke efter Fisker Andreas Carlsen ved Lestrup Strand, døde her 1901 efter en Enkestand paa 54 Aar, 94 Aar gl.

6) Skoleholder *Jensen* var her fra 1772—74.

7) Skolemester *Berthel Bay* (1774—76) blev Degn i Roholte (se dér).

8) Skoleholder *Poul Danchel Textor* (1776—96). „Skoleholder i Eskildstrup i 20 Aar med bestandig Troskab“ (Kongsted Kirkebog), død $^1_3$ 1796, 61 Aar gl. Hans Enke, Anne Sofie Roll, døde 1797, begravet $^{27}/_{10}$ 77 Aar gl.

9) Skoleholder *Frederik Toldgreen* (1796—1806) var ugift, men havde nogle gamle Kvinder, Almissemøller, til Husholdersker, men til Tider klarede han sig helt alene. Han var en stakkels forkrøblet Særling allerede i en Alder af godt 50 Aar. Han havde sin Seng staaende inde i Skolen, og deri gemte han sin Violin. „Prøv ikke at komme hen til Sengen og rage deri, for der ligger en slemme Ting, som springer op og griber den i Fingrene, som kommer den nær“, sagde han til Drengene for at kyse dem. Men Drengene, hvoraf nogle vare hele Karle, henved de 20, lod sig ikke kyse, og en af dem, Clemens, som siden blev „Gesvindte Musiker“ eller „Dagligdags Musikanter“, var ikke bange, men greb Violinen og spillede, saa det stod efter, mens den øvrige Ungdom dansede af

Hjertens Lyst. Toldgreen kom stavrende og vilde holde Styr paa dem, men de store Krabater greb fat i ham og valsede rundt med den skrøbelige Stakkel, til han var nær ved at daane. Han skulde hellere have rettet sig efter Ordsproget: „Det er godt, man er udenfor det hele, sagde Degnen, da Drengene sloges“.

II. HYLLEDE,

hvtill Skolen flyttedes fra Eskildstrup 1806, da der 1820 byggedes en ny Skole i Tornemark, hvorhen den hidtilværende Lærer i Hyllede, Skoleholder *Jens Larsen*, da flyttede.

III. TORNEMARK.

1) *Jens Larsen*, født i Nielstrup, Ulsø Sogn, 1785, var saa Lærer her til 1856, da han tog Afsked og døde $\frac{30}{6}$ 1861. Han havde faaet sin Uddannelse hos Sognepræst Flemmer i Kongsted, der i en Aarrække havde et Privatseminarium dér. *J. Larsen* ægtede $\frac{14}{1}$ 1814 *Maren Christensdatter* fra Hyllede, med hvem han havde 9 Børn; da hun døde $\frac{23}{1}$ 1839, 51 Aar gl., ægtede han Enken *Ane Cathrine Nielsen*, som døde $\frac{14}{1}$ 1863, 78 Aar gl.

2) *Søren Christian Jensen* (1856—95) er født $\frac{2}{6}$ 1824 i Lendum i Vendsyssel, dimitteret fra Ranum 1850 med 1. Karakter.

Han ægtede $\frac{30}{11}$ 1865 Formandens Datter, *Ane Charlotte Larsen*, født $\frac{17}{12}$ 1831, død $\frac{23}{3}$ 1894. De havde ialt 2 Sønner og 3 Døtre, af hvilke Sønnen *Peder Frederik Jensen*, født $\frac{20}{3}$ 1870, er Premierløjtnant.

Lærer *Jensen* har indlagt sig Fortjeneste som Sogneraadsformand og som Formand i Sognets Sparekasse, hvori han endnu virker med udmærket Dygtighed, skønt han er 78 Aar gl.

IV. ESKILDSTRUP.

1896 flyttedes Skolen tilbage til Eskildstrup, og den 1. Lærer her er *Asmus Henrik Wurr*, født $\frac{25}{2}$ 1865 i Faaborg, Søn af Garver *Joachim Kristian Wurr* og Hustru *Ane Marie Hansen*; han er Seminarist fra Blaagaard Seminarium 1885 med 1. Karakter.

Wurr ægtede $\frac{7}{10}$ 1892 *Ane Margrethe Hansen*, født $\frac{12}{4}$ 1867, Datter af Gaardejer *Kristen Hansen* og Hustru *Ane Margrethe Nielsen* i Tingerup.

SKOLELÆRERNE VED LESTRUP SKOLE.

Lestrup Skole er oprettet 1803 og tillagdes ved Udskiftningen en Jordlod ved Lestrup Hestehave, hvilken senere mageskiftedes med en Jordlod vest for Byen; denne er imidlertid solgt i Aaret 1900 efter Overenskomst mellem Læreren og Sogneraadet.

Den første Lærer ved Lestrup Skole er efter Kongsted Kirkebog

1) . . . *Runge* fra 1804—11. Hans Hustru hed *Johanne Sofie* . . . Efter et Citat i Kongsted Kirkebog var han og Hustru mere barmhjertige end Bønderne i Snese Torp. Her anføres nemlig (1805, 22. Marts): „Skoleholder *Runge* og Hustru toge imod en stakkels Pige, der i ynkelig Stand kom vandrende med sit

Spædbarn fra Snesere Thorup, hvor hun havde tjent; Præsten i Snesere vilde ikke døbe hendes Barn, og Mændene i Byen vilde ikke køre for hende".

2) *Johan Peter Hylsenberg*, fra 1811—26, er født 1759 i Rostock eller nærmeste Omegn. Han blev 25. Søndag efter Trinitatis 1817, 57 Aar gl., viet til Enken Maren Hansdatter af Lestrup, 36 Aar gl., men hun havde allerede $\frac{1}{11}$ 1815 som „Fruentimmer“ født ham Sønnen Johan Diderich. Hylsenberg døde i Lestrup som Pensionist $\frac{12}{2}$ 1828, 68 Aar gl. Han var en ringe Lærer, over hvem Stedets Skolekommission oftere førte Klage, saaledes efter affholdt Eksamen $\frac{29}{10}$ 1823, hvor Eksamensprotokollen fik følgende Paategning: „Da det er Læreren Efterladenhed og Pligtforsømmelse, at de fleste Børn liden eller ingen Fremgang har gjort, saa vil det bero paa den samlede Skolekommissions Bestemmelse, hvorledes han derfor bør anses“. Underskrevet: H. C. Flemmer, Sognepræst, Niels Christophersen. Herefter kan der være god Mening i, da han var anmeldt Visitats, — nogle sige af Bispen, andre af Provsten, — at han lukkede Skolens Dør og skrev derpaa: „Skolen vacant, attesterer Hylsenberg“. Han rejste saa en Tur til Rostock, men kom, som det ses af ovenstaaende, atter tilbage; dog sagtens for snart efter at entlediges.

I det hele taget er Hylsenbergs Eftermæle levende i Sognet endnu, ganske vist ikke til hans Forherligelse og Ære. Saaledes fortælles der, at Bøndernes Heste gik i løs Græsgang i Lestrup Hestehave, op til hvilken hans Skolelod jo laa, og da Hegnet var mindre velholdt, gæstede de stadig Skoleloden, hvad Hylsenberg naturligt nok ikke syntes om; og efter at han forgæves havde anmodet Bønderne om at holde deres Heste borte fra hans Mark, ladede han sin gamle Flintbøsse, gik ud i sin Mark og skød paa en Hest, som græssede dér. Denne Bedrift var ham dog for grufuld, og da han kom i Seng, kunde han ikke sove, hvorfor hans Maren spurgte ham, om han var syg, hvortil han med rystende Stemme svarede: „Nej, men jeg har kvæstet en Hest!“. Et andet Sagn fortæller, at da Hylsenberg en Dag mødte ubarberet i Kirken, bebrejdede Præsten (Flemmer) ham det, hvortil han svarede: „Ja, véd han hvad, Fa'er, Vorherre barberede sig aldrig, hvi kan da ikke en stakkels fattig Skolemester for én Gang komme ubarberet i Kirke“. Denne Saga er nok ellers sandfærdig nok, da den er fortalt oftere af hans samtidige Medlærer, Mørkeberg i Kongsted.

3) . . . *Andersen* fra 1826—33. Han var en samvittighedsfuld og dygtig Lærer baade her og i Mern, hvortil han forflyttedes 1833. Af hans Familie kendes en Søn, Andreas Peter, som $8\frac{1}{2}$ gl. druknede i Gadekæret i Lestrup $\frac{15}{7}$ 1829. En anden Søn, Jensenius, blev Landmand. En Plejesøn, Christian Gjeldstrup, født i Flintinge Mølle paa Lolland, døde $\frac{29}{11}$ 1831.

4) *Johannes Christensen*, fra 1833—67, dimitteret fra Jonstrup Seminarium 1829 med 2. Karakter, er en Gaardmandsøn fra Værløse i Fakse Sogn, født $\frac{13}{8}$ 1807 af Forældre: Christen Johansen og Hustru Ane Pedersdatter. Han døde i Embedet $\frac{31}{10}$ 1867, gift i Fakse $\frac{10}{3}$ 1832 med Inger Christensen, født 1807, Datter af Gaardmand Christen Pedersen i Houby; hun døde $\frac{16}{3}$ 1864. Af 6 Børn — 2 Sønner og 4 Døtre — blev kun Datteren Ane Kirstine voksen; hun er gift med Gaardejer Peter Jensen, Krymplinge, Everdrup Sogn.

5) *J. A. Hansen*, 1868—71, en Sønderjyde, er født $\frac{3}{4}$ 1839, dimitteret 1864 fra Kjøbenhavn med 2. Karakter, kaldet $\frac{23}{1}$ 1868 til Lærer i Lestrup, hvorfra

han forflyttedes til Kirke Flintterup i Alsted Herred ved Sorø, blev Dannebrogsmænd ²⁶/₅ 1892. Ingen Børn.

6) *Lars Poulsen*, 3871—1902, Søn af Skovfoged Poul Nielsen og Hustru Ane Nielsen i Gurte, Tikjøb Sogn, hvor han fødtes ¹¹/₉ 1840. Han blev saaret og taget til Fange ved Prøjsernes Erobring af Als ²⁹/₆ 1864, hvorfor han udnævntes til Dannebrogsmænd ²¹/₄ 1865; derefter kom han paa Blaagaards Seminarium i Kjøbenhavn, hvorfra han dimitteredes 1869 med 2. Karakter, død i Embedet ⁶/₂ 1902.

Hans Hustru var Birthe Marie Nielsen, født ¹²/₃ 1840, med hvem han havde Børnene: 1) Fanny Caroline Poulsen, født ²⁶/₉ 1872, tog Lærerindeeksamen fra Frøken Zahles Institut i Kjøbenhavn med 2. Karakter, gift i Kjøbenhavn; 2) Peter Vilhelm Poulsen, født ²/₂ 1874, Dyrlæge i Grenaa; 3) Christian Poulsen, født ¹⁴/₃ 1876, Bogholder i Kjøge; 4) Ingeborg Poulsen, født ¹/₃ 1879, og 5) Dagmar Poulsen, født ²⁶/₆ 1881, begge ugifte.

7) *Hans Nielsen*, Søn af Husmand Hans Nielsen og Hustru Karen Nielsen, Aaside Mark i Snesere Sogn, er født i Snesere Overdrev ¹⁷/₁ 1875, dimitteret fra Vordingborg Seminarium 1898 med Karakteren mg?, derefter Andenlærer i Kongsted, og i Sommeren 1902 kaldet til Lærer i Lestrup; gift ¹²/₃ 1902 med Johanne Jørgensen.

SOGNEPRÆSTERNE VED ROHOLTE MENIGHED.

Indtil 1441, da Roholte Sogns Boboere ved Kong Christoffer af Bayerens Omsorg fik sin egen Kirke, søgte disse Fakse Kirke. Sognet vedblev til efter Reformationen at være forenet med Fakse som et Anneks; dog er det rimeligt, at der ved Roholte Kirke var ansat en Vicepastor, som oftere i saadanne store Sogne, der aabenbart af flere Grunde maatte være altfor „vidtløftet“ til at kunne betjenes af én Præst. Maaske er den Bernt Nielsen, hvis Navn endnu 1758 fandtes paa Tverbjælken i Koret under den latinske Indskrift om Kirkens Opførelse 1441, en saadan Vicepastor¹⁾.

Som den 1ste bekendte Præst for Sognet sætter Wiberg:

- 1) Hr. *Jakob* . . . , som han ogsaa anfører som 1ste Præst i Fakse.
- 2) Hr. *Anders Pedersen Horsens* var her endnu 1584. Fra 1582 havde han til Medtjener og Successor
- 3) Hr. *Christen Jensen*, som paa Ligstenen over ham, der endnu fandtes i Kirken 1758, kaldes *Christiern Joannis*. Efter Ligstenen var han gift med Margrethe Bartholomæusdatter, død ¹⁰/₁₀ 1619. Han var tillige Provst over Fakse Herred og døde 1. Søndag i Advent 1621, efter i 40 Aar at have været en tro og aarvaagen Sjelheyrde for denne Menighed. Mindestenen er bekostet af hans Søn, Morten Christensen Roholt, Sognepræst til Sønderup-Norderup Menigheder ved Slagelse fra 1630—55.
- 4) Hr. *Niels Lauritzen Randleff*, ordineret ²⁷/₁ 1622, død 1638 som Sognepræst hersteds. Hans Søn, Lauritz Nielsen Roholt, blev Præst i Sønder Kirkeby-Alslev paa Falster, død 1688.
- 5) Hr. *Peder Thomesen* blev kaldet hertil ²⁰/₁₀ 1638, ordineret i Lund, død

som Jubellærer 1699. Han er født i Kjøge og blev Student fra Roskilde Latinskole 1634. Han nævnes i Kronens Skøde af $\frac{2}{2}$ 1662 til Axel Sehested paa Strandegaard som Forpagter af et Vænge i Fiskerhoved, hvoraf han svarede $1\frac{1}{2}$ Td. Havre. „Hr. Peder“ nævnes stadig i Skøder fra de senere Salg af Strandegaard — endnu 1686 — som Indehaver af dette Vænge; han havde ogsaa forpagtet Græsningen i Skoven i Elmue, saa han synes at have havt en Del agrariske Interesser. Iøvrigt skildrer Wiberg ham som „en from og sagtomdig Mand, der havde megen Fortrød af 2 uartige Kapellaner, hvorfor han beskikkedes til Kurator Præsten Mag. Niels Christensen Bagger i Fakse“. Han levede under Svenskekrigen og døde megen Overvold af de svenske Officerer; en Datter af ham forempedes af en saadan, men han blev skudt paa hendes Skød. Hans Eftermand er

6) Hr. Poul Nielsen Danchel. Han blev Student 1668 og kom hertil $\frac{2}{12}$ 1669 som personel Kapellan, men forlod denne Stilling og blev Aaret efter Rektor i Nysted, hvor han 1679 blev gift med Else Jensdatter; 1682 var han Rektor i Nakskov, kom atter hertil 1687 som „Adjunctus & Successor“, men blev 1690 afsat, formedelst falske Beskyldninger mod Formanden. Han var her dog endnu ind i 1691 og kaldes i Landemodsakterne s. A. kun „Medtjener“, saa det synes næppe han har været Sognepræst. Han og Fru Merthe, Lindersvold, kunde aldrig enes om Gudstjenestens Begyndelse, saa at han altid trak Tiden ud med at gaa i Prædikestolen, naar hun var kommen før, og skyndte sig hermed, naar hun ikke var ankommen. Af hans Familie kendes Sønnen Poul Poulsen Danchel, født i Nakskov $\frac{21}{2}$ 1683, Student fra Nykøbing 1705, Skibspræst 1711 og 1717 Sognepræst for Aastrup Menighed paa Falster.

7) Mag. Lauritz Rasmussen Scharvin (efter Roholte Kirkebog, men i Landstingsprotokollen skrevet Scharfing), Søn af Sognepræst Rasmus Pedersen Scharvin i Nørre Vedby paa Falster og Elisabeth Lasson, Student fra Nykøbing 1680, Magister 1698, blev Præst i Roholte 1691, hvor han døde 1705. Hans Hustru hed Kirsten Thomesdatter — vistnok en Datter af gamle „Hr. Peder“ — og han blev viet til hende i Olstrup Kirke den $11\frac{1}{2}$ 1691. Ogsaa han havde Strid med Fruen paa Lindersvold, ligesaa med Ejeren af Strandegaard, i hvilken det, siden 1660, Embedet tilliggende Vænge i Fiskerhoved tabtes ved en Proces (Roholte Kirkes Dagbog). Han er begravet i Kirken.

8) Hr. Søren Pedersen Massius, Halvbroder til den residerende Kapellan ved Rødby, Henrik Winther, hvis Fader — Massius' Stiffader — var Tolder i Nykjøbing, hvorfra han vistnok er Student. Han blev indsat som Sognepræst for Roholte Menighed i Kirken $\frac{21}{2}$ 1705, døde $\frac{22}{9}$ 1732 og blev begravet i Kirken. Hans Hustru hed Anna Sofie Følsch, død 1765; med hende havde han mindst 1 Søn og 2 Døtre. Han havde Strid med „Hendes høje Naade“, Dorothea Krag af Gisselfeld, angaaende Tienden af den afbrændte By, Hyllinge Skovby, der dog endte til Præstens Fordel 1722⁷²). Massius erholdt til Leje Størsteparten af en fra Orup By nedlagt Gaards Jorder, der i lange Tider efter dreves under Præstegaarden. Han havde fra $\frac{21}{16}$ 1726 til Medhjælper Hr. Peder Staal.

9) Prederik Rasmussen, født i Køge 1707, hvor Faderen Rasmus Nielsen var Postmester og Bestyrer af Manufakturgaarden dersteds — en Gobelinsfabrik, oprettet af Kristian den 4. —, Moderen hed Ingeborg Lauritsdatter. Rasmussen blev Student fra Roskilde Latinskole 1726, Kandidat $\frac{25}{1}$ 1729 med Haud, var

derpaa Hører i Roskilde Latinskole og kaldedes $\frac{27}{1}$ 1733 til Sognepræst for Roholte. Han blev 1. Gang gift den $\frac{25}{8}$ 1733 i Olstrup Kirke med Formandens Datter Birgitte Charlotte Sørensdatter Massius, 2. Gang med Anna Dorthea Huulegaard, død $\frac{22}{10}$ 1776 i Roskilde⁷³), og havde med begge Hustruer mindst 2 Sønner og 3 Døtre. Han var ogsaa en ivrig Landmand, der i sine sidste Aar havde forpagtet de afbrændte Hyllinge Skovgaardes Jorder fra Gisselfeld, erhvervet af Grev Thott 1762 og senere lagt ind under Lindersvolds Hovedgaard⁷⁴). Frederik Rasmussen døde $\frac{22}{6}$ 1754 og blev begravet i Roholte Kirke. Sønnen, Thomas Frederik Rasmussen, blev 1774 Sognepræst i Grevinge, 1791 Provst i Ods Herred. Han er Forfatter til flere Skrifter, bl. a. „En Faders Samtaler over Religionens vigtigste Sandheder“, som blev meget læst af Samtiden. Hans Hustru, Elisabeth Margrethe Møller (Datter af Pastor Møller i Brøndshøj, senere residerende Kapellan ved Helliggeisters Kirke i Kjøbenhavn), var Digterinde, og har forfattet flere Salmer, af hvilke No. 32 og 56 ere optagne i Salmebog for Kirke- og Husandagt. Thomas Rasmussen døde $\frac{12}{5}$ 1800, 56 Aar gl., hos sin Svigersøn, Biskop Thage Møller i Ribe, hans Hustru samme Steds først 1840. En Mindetavle over ham er indmuret i Grevinge Kirkes nordre Væg⁷⁵).

10) *Johannes Sevel*, født 1724 paa Nygaard ved Ribe, Student fra Ribe 1745, Kandidat $\frac{28}{9}$ 1748 med Haud, blev $\frac{16}{11}$ 1753 kaldet til personel Kapellan hersteds, ordineret $\frac{4}{2}$ 1754 og indsat $\frac{16}{12}$ s. A. af Provst Ostenfeldt, Smerup⁷⁶). Han blev $\frac{11}{11}$ s. A. viet i Roholte Præstegaard til Formandens Datter, Jomfru Ingeborg Rasmussen, af Provst Ostenfeldt. Af hans Familie nævnes i Roholte Kirkebog 9 Børn døbt; af disse anføres her: Frederik, født $\frac{4}{9}$ 1755, døbt 24. Søndag efter Trinitatis. Fadderne: Bedstemoderen Mdm. Massius, Msrne. From, Zeuthen og Sivert Thomsen. Birgitte Charlotte, født $\frac{26}{6}$ 1759 (baaret af Mdm. Lemvigh, Lindersvold), gift med Frederik Rasmussen, Sognepræst i Svendborg, stor Filolog; hun døde $\frac{5}{2}$ 1832; Otto Christian, født $\frac{10}{9}$ 1760, døbt $\frac{26}{9}$; Jens Peder Johansen Sevel, født $\frac{28}{4}$ 1763, Stud. pr. 1782, Kandidat $\frac{3}{4}$ 1786, residerende Kapellan til Kjettinge ved Maribo, død 1796; Andreas Phillipus, født $\frac{13}{5}$ 1764, Stud. pr. 1781, Kandidat $\frac{5}{4}$ 1785 med Non, personel Kapellan i Pjedstrup, gift i Ørsløv $\frac{26}{6}$ 1794 med Vilhelmine Christiane Adamine Juliane Rasmussen, Datter af Forpagter Rasmus Rasmussen, Tybrind Hovedgaard ved Assens, 1793 Sognepræst i Ryslinge, død $\frac{17}{4}$ 1828. Johannes Sevel forflyttedes $\frac{1}{11}$ 1770 til Sognepræst for Idestrup paa Falster, hvor han døde $\frac{6}{10}$ 1787.

11) *Henrik Christian Leonhardsen Borchgrevinch*, saaledes skriver han sit Navn i Roholte Kirkebog, Søn af Grubemester ved Røraas Kobberværk: Leonhard Christian Borchgrevinch og Magdalene Bruun, født $\frac{10}{10}$ 1732, Student fra Trondhjem 1751, Kandidat $\frac{4}{6}$ 1753 med Non, kaldet $\frac{11}{4}$ 1770 til Sognepræst for Roholte, ordineret $\frac{19}{10}$ s. A. af Biskop Harboe og indsat $\frac{28}{10}$ af Provst Herbst, Kongsted, residerende Kapellan ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn den $\frac{22}{11}$ 1773 og $\frac{6}{11}$ 1782 forflyttet til Totens Menighed i Aggershus Stift, hvor han døde 1808. Borchgrevinch blev 1771 gift med Barbara Lemvigh, Datter af Forpagter Frederik Caspersen Lemvigh (Søn af Sognepræst Caspar Christian Lemvigh i Haarlev-Himlingeøje og Barbara Tidemandsdatter Lend i Enderslev) af Lindersvold og Hustru Elisabeth Kirstine Ottsen. 4 Sønner og 2 Døtre.

12) *Johan Ditlev Brandt*, Sognepræst i Roholte fra 1773—1783, kaldet af

Grev Thott, Gavns, $28/11$ 1773, ordineret $13/5$ 1774 af Biskop Harboe og indsat $15/5$ 1774 af Provst Herbst, forflyttet til Snesere (se dér).

13) *Christopher Hansen Flindt*, Søn af den danske Compastor eller Hjelpepræst ved Store Magleby paa Amager, Hans Pedersen Flindt og Hustru Anna Marie Jørgensen, født dersteds $29/1$ 1749, Stud. pr. Kjøbenhavn 1764, Kandidat $29/11$ 1781 med Haud, gift $18/7$ 1783 med Ursula Christine Ditmer, som døde i Sværdborg hos Degnen Carsten Schrøder den $9/2$ 1818 i sit 82. Aar. Flindt døde hersteds $12/1$ 1798.

14) *Simon Gotfred Bjørnson*, Søn af Præst ved Citadelskirken i Kjøbenhavn, Jes Vester Jacobsen Bjørnson, senere ved Marie Kirke i Helsingør, og Hustru Sophie Magdalene Brown, er født i Kjøbenhavn 1772, Student fra Helsingør Latinskole 1788, Kandidat $21/1$ 1793 med Haud, gift $16/2$ 1803 med Augusta Margrethe Rabeholm, Datter af Kinakaptein Mogens Rabeholm og Sofie Charlotte Nielsen. Bjørnson kaldedes $26/10$ 1798 af Konferensraad Wormskiold, Kjøbenhavn (paa den umyndige Baron Redtz-Thotts Vegne, for hvem han var Informator), ordineret $5/5$ 1799. Han forflyttedes $21/4$ 1806 til Allerslöv i Baarse Herred, hvor han døde $21/4$ 1809.

15) *Peter Helt Fertig*, født i Slagelse 1770, hvor Faderen, Peter Helt Fertig, var Kirurg, blev Student fra Vordingborg Latinskole 1790, Kand. $15/9$ 1797 med Haud, gift med Johanne Margrethe Staal, Datter af Pastor Johan Peter Staal i Baarse og Christiane Sofie Kellermann. Fertig kaldedes $15/9$ 1806 af Amtmand Bjelke, Næstved, paa Baron Reedtz-Thotts Vegne, ordineredes 10 12 s. A. af Biskop Balle, indsat af Provst Hejberg, Fakse; han forflyttedes $9/7$ 1809 til Allerslöv i Baarse Herred, hvor han døde $13/10$ 1817. Hans Hustru døde $10/12$ 1848.

16) *Frederik Cornelius Eberhard Bjørnson*, fra $15/9$ 1809— $21/6$ 23, da han forflyttedes til Lille Heddinge og $25/1$ 1826 til Kongsted i Fakse Herred. Han er Broder til No. 14 og er født i Helsingør $24/1$ 1781, Student fra Helsingør Latinskole 1799, Kandidat $23/1$ 1804 med Haud, residerende Kapellan ved Besser og Onsbjerg paa Samsø og Feltpræst $18/7$ 1806, ordineret i Kjøbenhavn $12/9$ s. A.; fra $23/10$ 1808 Forpagter af Kyholm, hvorfra han kaldedes til Roholte, indsat af Provst Bøgh, Præstø, $15/10$ 1809. Bjørnson blev gift $18/3$ 1806 med Rebekka Adolphine Rabeholm, Søster til Broderens Hustru. Af deres mange Børn, hvorf 9 blev voksne, blev en Datter, Charlotte Amalie Bjørnson, født i Roholte $7/5$ 1813, gift med Theodor Regius Lerche Jørgensen, Sognepræst til Lindelse paa Langeland, og en anden, Louise Cathrine Elisabeth Bjørnson, født den $9/1$ 1824, er bekendt som Forfatterinde under Navnet Elisabeth Martens. Bjørnson døde $1/9$ 1831.

17) *Bertel Mathias Østrup* fra $20/8$ 1823— $13/1$ 33, da han kaldedes til Snesere (se dér).

18) *Carl Adolf Gjellerup*, fra $6/9$ 1833 (ordineret $9/10$ s. A.) til $11/1$ 1858, da han forflyttedes til Landet og Ryde Menigheder paa Lolland. Han er Søn af Kammerraad, Forpagter Poul Gjellerup, Strandegaard, og Drude Elisabeth Høffding, og er født $6/8$ 1808 paa Gavns, hvor Faderen da var Godsforvalter, Stud. pr. 1826, Kandidat $11/7$ 1831 med Haud. 1. Gang gift med Sara Elisabeth Behrendt, en døbt Jødinde; 2. Gang gift med Anna Johanne Elisabeth Fibiger, Søster til Mathilde Fibiger (Forfatterinden „Clara Rafael“), Datter af Oberstløjtnant Johan Fibiger og Margrethe Cecilie Aasen. Gjellerup døde $10/2$ 1860.

19) Dr. phil. *Frederik Julius Højse* er født i Kjøbenhavn $5/9$ 1820, Søn af

Justitsraad Samuel Leopold Hejse, Kontorchef under Justitsministeriet, og Hustru Petrine Mariane Petersen, Student fra Borgerdydsskolen paa Kristianshavn 1836, Kandidat $25/10$ 1841 med Laud, Lærer ved Borgerdydsskolen $7/3$ 1842, Magister $26/2$ 1849, Dr. phil. $10/5$ 1854, Privatdocent ved Universitetet i 2 Aar, personel Kapellan i Væggerløse paa Falster fra $29/10$ — $7/12$ 1866.

Han blev gift 1. Gang, $1/10$ 1851, med Regine Ingeborg Holsøe, Datter af Sognepræst Lauritz Christian Holsøe af Frederiksberg-Hvidovre og Hustru Vilhelmine Ephrosyne Margrethe Feddersen, 1 Søn; 2. Gang gift $29/6$ 1857 med sin 1. Hustrus Søster Caroline Holsøe, død $1/1$ 1858, 1 Søn; 3. Gang gift, $29/1$ 1860, med Bertha Mathilde Østrup af Snesere, død $16/9$ 1872, 1 Søn og 4 Døtre. Hejse forflyttedes $1/3$ 1871 til Sognepræst for Slaglille-Bjærne ved Sorø, hvor han døde $19/12$ 1878.

20) *Andreas Gabriel Fich*, fra $21/5$ 1871—79, er født i Odense $30/10$ 1827. Forældrene var Hofskomager A. F. Fich og Hustru Marie Frandsen. Han er Student fra Odense 1845, Kandidat $29/4$ 1851 med Laud; gift $2/7$ 1858 med Frederikke Sofie Brorson, født $25/2$ 1834, Datter af Løjtnant, Hærkræmmer Johannes N. Brorson og Hustru Laurine Cathrine Velschou, 2 Sønner og 3 Døtre. Fich forflyttedes $26/1$ 1879 til Sognepræst i Karlebo ved Frederiksborg, entlediget $3/8$ 1892, boer nu i Frederiksborg.

21) *Jens Carl Wesenberg-Nielsen* kaldedes til Roholte $10/7$ 1879. Han er født i Dejbjerg $7/2$ 1832 af Forældre: Sognepræsten dersteds, sidst i Ramløse-Annise ved Frederiksværk, Thomas Nicolaj Nielsen og Hustru Laurette Severine Wesenberg, er Student fra Nykjøbing 1850, Cand. theol. 1857 med Haud¹, 4. Lærer i Helsingør $21/1$ 1862, Kateket sammesteds $22/7$ 1872, hvorfra han kom til Roholte, forflyttet $5/1$ 1888 til Aversi-Thestrup (fra 1895 Aversi-Tybjerg), hvor han endnu er.

22) *Anders Gorm-Hansen* fra $15/3$ 1888 til $17/4$ 1893, da han forflyttedes til Vemmetofte, hvor han endnu er. Pastor Gorm-Hansen er født $23/3$ 1846 i Ellinge ved Svendborg, hvor Faderen Lars Hansen var Lærer, Moderen er Mette Kirstine Jensen. Han er Student fra Odense 1865 med Laud, Cand. theol. 1870 med Laud, blev derefter $16/6$ 1874 Overlærer ved Mulernes Legatskole i Odense, Kapellan pro loco i Storehedinge $13/12$ 1878, Sognepræst for Taanum-Hornbæk i Viborg Stift $10/4$ 1882, hvorfra han $12/3$ 1888 kaldedes til Sognepræst i Roholte; gift i Ærøskjøbing $18/5$ 1875 med Anna Kirstine Biering, født $17/1$ 1851 i Marstal, Datter af Distriktslæge Edvard Biering (1879 Distriktslæge i Roskilde) og Hansine Marie Petersen, begge døde; han 1897, hun 1892.

23) *Henrik Nicolaj Mathias Glahn* fra $1/7$ 1893 til $22/12$ 1898, da han forflyttedes til Kongsted, hvor han endnu er. Glahn er født $29/11$ 1857 af Forældre: Stiftsprovst Hans Egede Glahn i Storehedinge og Hustru Adelheid Conradine Augusta Rodiche. Student fra Borgerdydsskolen paa Kristianshavn 1875, Cand. theol. 1882 med Laud, derefter Lærer ved Borgerdydsskolen paa Kristianshavn o. fl. Skoler fra 1882—88, personel Kapellan i Dalby-Thureby 1888—89, Kapellan pro loco for Hyllested-Vensløv ved Holsteinborg til $1/7$ 1893, da han kaldedes hertil.

24) *Peter Vilhelm Petersen*, født $7/5$ 1861 paa Vistoftegaard ved Ejer, Gl. Skanderborg Amt, Seminarist fra Gjedved 1881, Cand. theol. 1895, $12/3$ 1896 Kateket og Førstelærer i Køge, hvorfra han kaldedes til Sognepræst for Roholte $10/2$ 1899. Han er Søn af Mølle ejer Esben Petersen, Ejer Mølle ved Skanderborg, og Hustru Kathrine Marie Jørgensen, født i Sønderborg paa Als.

Pastor Petersen er gift med Anne Kristine Boysen, født $19\frac{1}{2}$ 1964 i Drøbæks Mølle af Forældre: Møller Hans Jes Boysen og Hustru Maren Mathilde Wildfang. Et Barn: Eli Heyde Petersen, født i Kjøge $1\frac{1}{1}$ 1897.

SOGNEDEGNE VED ROHOLTE MENIGHED.

1) *Jacob Hansen „Degn“* nævnes i Skøderne fra Kronen til Axel Sehested $2\frac{1}{2}$ 1662 og i dennes Skøde til Raadmand Hans Pedersen Klejn paa Strandegaard af $6\frac{1}{5}$ 1662 som Fæster eller Lejer af „Fiskerhouved Skouf og Fædrift, kaldet Fid“, og da Præsten „Hr. Peder Thomesen“ samtidig var Lejer af et Vænge i Fiskerhoved og Græsningen i „Ellemoe“ Skov, er det højest rimeligt, at han virkelig var Degn og har haft samme Interesse for Landbruget som hans Foresatte. Iøvrigt kendes kun, at han var her endnu 1682, da han nævnes i Markbøgerne som Bruger af „Degnevænget“ i Fiskerhoved Fællid, samt at han er død før 1864, da

2) *Anders Madtzen* nævnes som Degn i Roholte. Anders Madtzen er født omtrent 1648, Student fra Kjøbenhavn 1670; han blev efter Landemodesakterne afsat fra Embedet 1692 „for Uskikkelighed og Forsømmelse“ paa Foranstaltning af Fru Merthe paa Lindersvold. Han var 2 Gange forgæves advaret saavel af den gamle Præst, Hr. Peder, som den unge, Hr. Poul. „Beboerne vil tage deres Klage over ham til Tinget tilbage og vil bede for ham, men han dømmes af Synoden til at have sit Degnekald i Roholte Menighed forbrudt, og ingen videre Funktioner uden eller inden Kirken herefter at forrette“ (Roskilde Landemodesakter).

3) *Lauritz Hansen*, født 1657 i Lellinge, blev Degn hersteds 1693 og døde efter 44 Aars Virksomhed 1737, 80 Aar gl.

4) *Anders Pedersen Qvist* er født i Hjærlunde ved Frederikssund, døbt $20\frac{1}{11}$ 1697, og er Søn af Sognepræsten, Magister Peder Willadsen, og Hustru Lene Andersdatter, Student fra Frederiksborg 1717, blev $19\frac{1}{6}$ 1736 Degn i Sønder Kirkeby paa Falster og kaldedes $20\frac{1}{11}$ 1737 af Konferensraad O. Thott til Degn i Roholte. Han havde flere Sammenstød med sin Sognepræst, Fr. Rasmussen, over hvem han havde indgivet en nærgaaende Klage til Konferensraad Thott, men for at undgaa Tiltale ved Provsteretten maatte han $17\frac{1}{3}$ 1748 give Præsten følgende skriftlige Afbigt: „Som jeg paa en meget ubetænksom, ublu og skamløs Maade haver i mit Sinds Overilelse skrevet noget om Hr. Rasmussen, hvilket jeg tilstaaer at være meget ilde, falsk og løgnagtig skreven, som derfor ret hjertelig fortryder mig, saa beder jeg indstændig, at hand af christen Kierlighed vil tilgive mig og forlade mig, samme min store Feil og Forseelse“. Om han har ærgret sig tildøede derover, kan ikke bevises, men han døde i alt Fald Aaret efter, den $21\frac{1}{3}$ 1749, og begravedes $7\frac{1}{4}$. Han var gift med Bodil Sofie . . . .

5) *Knud Olufsen Normann*, Skoleholder og Birkeskriver i Vejle, blev nu af Gehejmeraad O. Thott kaldet til Degn i Roholte, hvorfra han 1754 forflyttedes til Degneembedet i Vejle (se dér).

6) *Jens Balling*, fra 1754—63, født 1729, Student fra Frederiksborg 1746, dernæst Skoleholder i Næstved, og fra 1752—54 i Fensmark, da han kaldedes af

førnævnte Thott til Degn hersteds, hvor han døde den $21/3$ og begravedes den $21/3$ 1763, kun 34 Aar gl. Balling blev $5/3$ 1751 viet i St. Peders Kirke i Næstved til Johanne Wegner (født $12/12$ 1734, død 1771), Datter af residerende Kapellan Niels Haar Christophersen Wegner. Efter Mandens Død ansøgte Sognepræsten, Hr. Sevel, $31/7$ 1763 Biskoppen om, at Enken med hendes Børn maatte komme i Vartou Stiftelse. Af deres Børn nævnes en Søn, Immanuel, døbt i Rholte Kirke 1758, og 1. Søndag i Advent 1762 en Søn Niels Jacob.

7) *Hans Bedsted*, født 1718 paa Langholtgaard i Vendsyssel, fra 1762—64 Skolelærer i Snese, blev kaldet af Grev Thott til Degn hersteds, hvorfra han 1772 forflyttedes til Kjæng. Han anbefaledes indtrængende af Sognepræsterne i Snese og Rholte til Biskop Harboe som Hoffmanns Eftermand i Snese, hvis denne tog sin Afsked, hvad denne dog ikke gjorde. — Hans Hustru var Vilhelmine Antoinette Fugl, født 1729, med hvem han blev gift i Kallehave $9/11$ 1756; hun døde i Tersløv (begravet $22/7$ 1807) hos Sønnen 1) Edvard Røring Bedsted, født 1763, opnævnt efter Præsten Radichs Søn i Snese; Pastor Radich og Hustru var Faddere ved hans Daab 9. Søndag efter Trinitatis s. A.; 2) Peter, født og død 1765; 3) Charlottte Bothilde, født 1766; 4) Johannes, døbt $9/8$ 1769; 5) Kristian, døbt $7/3$ 1771¹⁷⁾.

8) *Hans Almstrup* var Degn i Rholte fra 1772—76, da han forflyttedes til Snese (se dér).

9) *Berthel Jensen Bay* (1776—91) er født 1748 i Nidløse, hvor Faderen Jens Berthelsen Bay den Gang var Degn, Moderen hed Maren Sørensdatter Horsted. Bay er Student fra Ribe Latinskole 1767, blev 1774 Skoleholder i Eskildstrup, Kongsted Sogn, og kaldedes af Grev Thott i September 1776 til Degn i Rholte, hvor han indsattes $19/11$ s. A. og døde $5/4$ 1791, 43 Aar gl. Af hans Børn — Hustruens Navn kendes ikke — nævnes døbte i Rholte Kirke 1) Birgitte, døbt $2/4$ 1781, 2) Lars, døbt $9/11$ 1788.

10) *Carsten Schrøder* (1791—98), kaldet af Kammerherre Reedtz-Thott, Gavno, 1798 forflyttet til Sværdborg (se dér).

11) *Jens Christian Olsen* (1798—1830) er født 1768, Student fra Horsens Latinskole 1792, tog Afsked i November 1830 og døde $21/1$ 1831, 62 Aar gl. Gift i Nicolai Kirke i Kjøbenhavn $10/7$ 1799 med Anne Kathrine Lund, død i Kjøge $13/1$ 1835, 81 Aar gl. Han erindres endnu af meget gamle Folk i Sognet under Navnet „Ole Degn“.

SKOLELÆRERNE OG LÆRERINDERNE I RHOLTE SOGN.

---

1) *Carl Frederik August Melau* (1831—75) er født i Kjøge $26/7$ 1806 og er Søn af Murermester Christopher Traugott Melau og Hustru Ane Kathrine Pfeiffer, Seminarist fra Jonstrup Seminarium 1827 med 1. Karakter, samme Aar Hjelpe­ lærer hos ovennævnte Olsen, kaldet $1/3$ 1831 til Skolelærer og Kirkesanger i Rholte. Han var en ualmindelig dygtig, men ogsaa meget streng Lærer, der forandrede megen Selv­ virksomhed af sine Elever. Allerede $6/10$ 1845 blev han Dannebrogsmænd, som en Anerkendelse af hans Lærervirksomhed. 1831 blev Melau gift med

Andrea Antonia Mossin, født $^{11}_{12}$ 1805, død $^{14}_{7}$ 1866*). Melau døde $^2_{1}$ 1875. Af deres Børn nævnes efter Roholte Kirkebog: 1) Carl Andreas Traugott Melau, født $^6_{12}$ 1832; 2) Anton Julius Kristian Melau, født $^{13}_{7}$ 1834; 3) Sofus Frederik Lauritz Melau, født $^{21}_{3}$ 1837; 4) Johan Wilhelm Melau, født $^{21}_{4}$ 1841; 5) Caroline Augusta Melau, født $^{11}_{11}$ 1844, gift $^{17}_{4}$ 1875 med Eftermanden

2) *Christian August Ingo Hermansen*, $^5_{3}$ 1863 Andenlærer ved Roholte, og siden $^{12}_{8}$ 1876 Enelærer ved Roholte Skole. Hermansen er født i Skrodsbjerg $^{29}_{1}$ 1841, er Søn af Lærer Werner Hermansen og Hustru Vilhelmine Christine Crätius, og Seminarist fra Jonstrup 1862 med 2. Karakter. En Søn, Axel Werner Melau Hermansen, er Postfuldmægtig i Storeheddinge.

I Sommeren 1852 opførtes en Tilbygning til Roholte Skole, og dennes Lærerkræfter forøgedes med en Andenlærer. Af disse kendes:

1) *Fr. C. Lindahl*, født $^{12}_{7}$ 1832, Seminarist fra Jonstrup 1852 med 1. Karakter, ansat her fra September 1852 til December 1854, derefter Lærer i Kostræde, Kjøng Sogn, senere i Terslev ved Ringsted, hvor han døde 1892.

2) *Hans Christensen*, født 1818, Seminarist fra Skaarup 1844 med 2. Karakter, fra Maj 1855 til August 1857 Andenlærer hersteds, da han forflyttedes til Gjødstrup i Toksværd Sogn, hvor han døde 1889.

3) *Jens Olsen*, født i Ringgive, Ringkjøbing Amt, 1833, Seminarist fra Ranum 1854 med 2. Karakter, Andenlærer i Næstelsø fra December 1854 til Foraaret 1858, da han forflyttedes til Roholte; død.

4) *Poul Chr. Engell*, født i Sædder $^{19}_{3}$ 1839, Søn af Lærer Jens Fr. Engell og Othine Sofie Møller, Seminarist fra Jonstrup 1859 med 2. Karakter, Andenlærer i Roholte $^{29}_{10}$ 59, Lærer i Høsten, Dalby Sogn, $^{22}_{10}$ 61; Lærer og Kirkesanger i Dalby $^{13}_{8}$ 1867, hvor han endnu er. Engell blev gift i Everdrup $^7_{1}$ 1862 med Ida Emilie Fich, født $^{18}_{2}$ 1841, Datter af Lærer Fich og Hustru Theodora Jensine Hansen. 4 Børn.

5) *Hans Hansen*, Seminarist fra Lyngby 1858 med 1. Karakter, var Andenlærer i Roholte fra Januar til December 1862, da han forflyttedes til Lolland; død.

6) *C. A. I. Hermansen* fra 1863—76 (se ovenfor).

Ved Lærer Melaus Død 1875 omdannedes Roholte Sogns Skolevæsen, idet der 1876 oprettedes et nyt Lærerebende i Elmue. De her ansatte Lærere har været:

1) *Niels Borregaard-Christensen* (1876—88), Søn af Lærer M. Borregaard-Christensen i Skovsted, Thisted Amt, og Hustru Johanne Marie Christensen, født $^{16}_{1}$ 1846, Seminarist fra Ranum 1866 med 1. Karakter, derefter Lærer i Solbjerg paa Mors, hvorfra han $^6_{1}$ 1876 kaldedes til Elmue og 1887 til Lærer ved Borger-skolen i Helsingør og Kantor ved St. Marie Kirke dersteds.

2) *Jørgen Caspersen*, siden 1888 Lærer i Elmue og Kirkesanger ved Roholte Kirke, er født $^{12}_{3}$ 1853 i Vejle paa Fyn af Forældre: Gaardejer P. L. Caspersen og Hustru Kathrine Marie Hess, Seminarist fra Skaarup 1875 med 1. Karakter, derefter Lærer i Rode, Dalby Sogn, til $^{28}_{2}$ 1888, da han kaldedes hertil; gift $^{11}_{4}$

*) A. Petersens: „Den jonstrupske Stat“ har: Sd. 219 $^{14}_{12}$ 1807 og $^9_{1}$ 1867.

1886 med Kirsten Marie Pedersen, Datter af Gaardbestyrer Jens Pedersen, Tollerød, Terslev Sogn, ved Ringsted, og Hustru Ane Kirstine Hansen. En Datter Thora Elisabeth Marie Caspersen.

Ifølge Skoleloven af $24/3$ 1899 oprettedes i Sommeren 1900 ved Elmue en Forskole, som toges i Brug $1/1$ 1901. Den herved ansatte Lærerinde er:

Frkn. *Jenny Sofie Kirstine Vilhelmine Flensted*, født $24/4$ 1873, Datter af afdøde Toldassistent i Karrebæksminde Carl Daniel F. og Hustru Emilie Dorthea Haagensen, dimitteret fra Frkn. Flemmers Kursus for Privatlærerinder 1891, fra $1/9$ 1893 til $1/1$ 1901 Lærerinde ved Forskolen i Vindbyholt.

Allerede $1/9$ 1891 var der oprettet en Pøgeskole i *Vindbyholt*, som fra $1/8$ 1897 fik Navn af Forskole. De herved ansatte Lærerinder har været:

1) Frkn. *Karen Marie Nielsen*, eksamineret Lærerinde fra Kjøbenhavn, fra $1/9$ til $21/12$ 1891.

2) Frkn. *Emma Jacobsen*, Datter af afdøde Lærer Jacobsen, Aarhus, fra $1/1$ 1892 til $1/7$ 1893, da hun kaldedes til Lærerinde ved Ørslev Skole ved Vordingborg.

3) Frkn. *Jenny S. K. V. Flensted*, fra $1/9$ 1893 til $1/1$ 1901, da hun forflyttedes til Elmue Forskole (se dér).

4) Frkn. *Karen Jensen*, født $2/6$ 1878, Datter af Lærer Jensen i Daugbjerg ved Viborg og Hustru Marie Grøndahl.

GARTNERNE PAA GAVNØ.

Den første Gartner, vi har fundet, er

1) „Urtegaardsmand“ *Kield Pedersen*, som nævnes i en Vidnesag sammen med Ladefogden Peiter Sivertsen, da disse i Forening fangede Husmand Niels Andersen af Ydernæs, der havde udøvet ulovligt Fiskeri i Gavnøs Fiskeparker og der fangede 6 Snes Karudser o. a. Fisk, hvorfor samme Niels Andersen ved Birke-tinget i Vejle den ²³/₁₁ 1713 dømmes „til at bøde sine 3 Gange 4 Lod Sølf, betale Skaden og Omkostningerne med 6 Rdl. samt have sine Fiskeredskaber forbrudt til Gavnøs Ejer, Frøjken Thott“.

2) *Andreas Husvig* var her fra 1722—30; han omtales foran, Sd. 110.

3) *Morten Lemmer* var Urtegaardsmand paa Gavnø fra 1730—40. Han døde hersteds, og der var Skifte efter ham og den s. A. afdøde Ridefoged Rasmus Langkjær i Vejle Tinghus ²⁸/₁₀ 1740.

4) *Laurs Nielsen* nævnes flere Gange i Tingbogen indtil Slutningen af 1740erne, saa han er vistnok Lemmers Eftermand; han kaldes Gartner, og han boede i „Apnis“.

5) . . . . *Foght* nævnes i Tingbogen 1755, da han og Peder Møller fra Svinø overfaldtes af den tyske Murpolerer Johan Peter Voss — en af de mange tyske Haandværkere, som Grev Thott havde indkaldt til Ombygningen af Gavnø Slot 1755—58 — da de vilde tale ham til rette, „eftersom han opførte sig meget lovstridigt og ufrædelig i Materialskriveren Holsts Stue“. Forbitret herover greb Tyskeren Peder Møller i Haaret „og strid ham i Stenbroen“.

6) *Lars Pedersen* var maaske hans Eftermand; han var her til Slutningen af 1782, da han blev Gartner paa Gisselfeld. Han var sikkert en dygtig Mand i sit Fag, og har vistnok plantet de store Alléer og den runde Lindeallé, hvor Grev Thott i de daværende 10 Udklipninger havde anbragt sine 10 Stenstatuer, der nævnes i Synsforretningen af 1767.

7) *Andreas Schou* blev Gartner paa Gavnø i Begyndelsen af 1783 — hans Kontrakt med Greven af ¹⁹/₁, nævnte Aar findes endnu i Gavnø Godsarkiv. Han boede i Svendstrup og var her til 1805, da han efterfulgtes af

8) . . . . *Kielsen*, der fra 1798—1805 var Fæster af „Nygaarden“ ved Aaderup, men ellers kendes intet om ham.

9) *Denchert* fra 1832—54. Ugift.

10) *Emil Brummerstedt* var Gartner paa Gavnø fra 1854—87, da han døde her. Hans Hustru var Hansine, født Jørgensen. Ingen Børn.

11) *Johan Frederik Hansen*, forhen Handelsgartner i Næstved, blev Gartner paa Gavnø 1887, hvor han er endnu. Hans Hustru var Anna Johanne Charlotte, født Hornbæk, død 1901. Børn: Christian Hansen, født 1866, er Tekniker ved Telefonselskabet i Kjøbenhavn.

En Undergartner, *Hartmann*, er for Tiden ansat som Medhjælper.

Bilag I.

FREDERIK II.s SKØDE AF 16. FEBRUAR 1584
TIL HANS JOHANSEN (LINDENOW).

SKØDETS PAASKRIFT:

*Hans Johansen til Hundzlund fik Schøde Breff paa Gaufnøes Closter
och ut segnitur.*

Wy Friderich thend andenn Giøre alle witterligt att Eftherthi oss Elskelige *Hans Johansen* til Hundtzlund wor Mand, thiner och Embitzmand paa wortt Slott Hindtzgauffell underdanigst goodvillig haffuer opdragitt wndt, skøedt och afhændt fra sig og sine Arffuinge til oss och vore Arffuinge Hans Houfvitgaard Fobitslett meth ald hans godtz ther thilliggendis udi wort Førstendomme Slesuig som det Skiødebreff som hand os underdanigst therpaa giffuit haffuer ydermere Indeholder och wdviiser, Tha haffne vy ther Imod til Wederlag for same hands gaard och goedtz naadigst vndt skøedet och afhændett, Och nu mett thette wortt obne breff under, skiøder och Afhænder Oss wore Efterkommere Konning (er) wdi Dannemark och Krunen och till forne Hans Johansen och hans Arffuinge wortt og Kronens Closter, *Gaufnøe Closter* udi Hammer Herrit wdi wortt Land Sielland liggendis med samme Closters Huss och bygning aldeles eftersom thett nu forefindis, Saa och mett ald thess thilliggende Eygendome Skouffe Ennemærker, Agg, Eng, fiskerii udi Salt wand och fersk wand och ald andenn forne Closters Herlighed och Rettighed Eftersom thett thess thertill bruges och endnu thilliggendes Er, aldeles Intet undertagitt. Och thertill thisse Efterskrevne wore og Krunens Gaarde och godtz paa thil forne Closter *Gaufnøe* ligger. Er first paa *Gaufnøe* 17 Gaarde: Hans Mudske, Peder Hartuig, Niels Pedersen, Peder Roed, Niels Olufsen, Knud Nielzen, Hans Hermandzen, Henning Jensen, Niels Krog, Matz Olufsen, Jens Ulf, Jep Hemmingzen och Erich Olzen paaboer, skylder hver thennom aarligen j Boelsuin xxiiij Sk. penge j gaes j skieppe aure, ij Par høns, j Lamb; och giffuer de samtlige af fornævnte *Gaufnøe* ij Skattekøer aarlig. 7 Gadehuuse paa forskrefne *Gaufnøe*, de trej: Hans Pofuelzen, Jørgen Lauridzen och Mogens Vit paaboer skylder hver thennom aarlig toe March, och trei: Hans Mortenzen, Niels Anderzen, Henrich Tysk paa Boer skylder aarlig hver trej March, dend 7de Lille Anders paa Boer skylder aarlig xxiiij Sk. — mett egitt Retterthing derpaa Øen som fra Arrilds Tiid, naar de tiltalles og søges af nogen anden Byes mand, som och naar de self havde Trætte (Kæremaal) — imod at ovennefte Hans Johansen och hans Arffuinger tilskikker dem een Goed forstandig Dannemand som Kand forhielpe huer der af hannem begierer udi Dom och rett, hvis Siellandske Lov og Rett er. — Sameledes udi *Weygløe Bye* 14 Gaarde: Christoffer Jensen, Henning Jensen, Jens Madtzen, Lauridz Karlzen, Christen Jüde, Jep Pedersen, Matz Jørgensen, Matz Egertsen, Tyge Fynboe, Niels Pedersen, Hans Suendsen, Oluf Mogensen, Rasmus Jensen och Jens Krag udi Boer, och skylder hver thennom aarligen ij Pund Bjug, j Boelsuin j faar j lamb j gaes j skieppe Aure ij par høns xx egh j foerned xx less Ved (Brænde) ij tdr. Aure 2 March gtrij penge Trej dags Pløjning (Hover) och giffuer the samtlige af forne *Weygløe Bye* aarlig toe skattekøer. Tuende Gadehuuse udi forne *Weygløe* Jens Diur och Niels Tersker iboer, skylder aarlig hver 1 Td. Aure.

Vdi *Rettestrup* fire Gaarde som Niels Bruun, Hendrik Bruun, Mogens Nielsen och Peder Hartuig iboer, skylder hver thennom aarlig j pund Bjug ij Pund roug j Bolsuin j faar j lamb j gaas j skieppe aure j March Landgl penge ij Par høn̄s xx egh j Fornøed ij tdr. aure xiiij gstrij penge. toe halfgaarde sammesteds Jep Munch och Peder Olufsen paa Boer, skylder thennom aarlig j Pund Bjug ij pund rug j Bolsuin j faar j lamb j gaas j skiepp aure ij March Landgl penge ij par høn̄s x egh j tde aure xij Sk. gstrij penge $\frac{1}{4}$, foernød, och de svare aarlig udi forne Rettestrup By j Skattekoee. *Rettestrup Mølle* Knud Møller iboer skylder aarlig x Pund Miel j pund Malt j Boelsuin 24 Sk. gstrij penge och giffuer hand af en øde Jord ij pund Miel, End et Stykke Jord skylder aarlig j pund bjug och j pund Rug. — Vdi *Bassnees* 6 Gaarde, de femb Anders Ibsen, Lauridz Ibsen, Niels Krag och Peder Boesen och Jørgen Hemmingsen iboer skylder hver thennom vj March ix Sk.; dend 6te Niels Plud iboer skylder aarlig vij March v Sk. Een Kirkegaard same Steds Lauridz Plud iboer skylder j March Husbondehold. Toe Gadehuuse same Steds Rasmus Skreder och Morten skreder iboer skylder hver dennom aarlig 1 td. aure.

Vdi *Pederstrup* 1 Gaard Niels Nielsen paa Boer skylder j $\frac{3}{4}$ tde Smør och holler gstrij. It Gadehuus Svend Jensen iboer skylder aarlig 1 Tdr aure.

Vdi *Myruppe* 4 Gaarde; thend 1ste och 2den Thrued Mogensen och Hans Boesen paa Boer skylder huer thennom aarl 3 Fdgr Smør och 2 Tdr Aure, 2 March gtr. penge, dend 3die Jep Sørensen iboer skylder aarl 2 fdgr. Smør, 2 Tdr. Aure och 2 March gtrij penge, thend 4de Anders Jude iboer skylder aarlig 1 fdg Smør, Landgl penge og gstrij 3 March.

Vdi *Næstelsøe* 9 Gaarde, de 4re Hans Ibsen, Caspar Thysk, Jørgen Lauridzen och Rasmus Hemmingsen Iboer skyll hver thennom aarl iij Pund Bjug, j Boelsuin, it faar, it Lamb, en gaas, j skieppe gaasehavre, ij par høn̄s xx Egh, 2 foernød 2 Tdr. Hafre, 2 March gtr., xx less Wed, trej Dages Pløjning; Lauritz Hansen och Lauritz Thrane hver thennom aarl ij pund bjug, j Pund Rugh, j boelsuin it faar it lamb j gaas j skieppe Hafre iij høn̄s xx Egh j Fodernød, 2 Tdr. Aure 2 March gstr p. xx less Wed og 3 Dages Pløjning. No. 7, 8 och 9 Niels Hansen, Madtz Plud och Anders Diurschiøtte skylder hver thennom aarlig ij pund Bjug j Boelsvin it faar it Lamb j gaas j skip Aure ij høn̄s x Eg 2 Tdr, Hafre et Foernød 2 March gstr p. xx less Wed, 3 Dages pløjning. End giffues af Nestelsø; By 2 Skattekoer 1 Sech og 1 skieppe Erter. Femb Gadehuuse: Hans Andersen, Svend Jensen, Simon Jensen, Peder Jude och Jacob Staldsvend iboer, skylder hver thennom 1 Td. Aure. Vdi *Brandeløff* 7 Gaarde, som Niels Mogensen, Hans Mogensen, Jens Olufsen, Anders Svan, Jens Pedersen, Jens Ebbesen och Henning Hermandzen udi boer, skyller hver thennom aarlig iij pund Bjug 1 boelsuin it faar it Lamb j gaas j skeppe Aure 2 Par høn̄s xx Egh, 1 foernød 2 Tdr. Hafre 2 March gtrij p. xx less Wed ech 3 Dages Pløjning. Och giffues af Brandeløff Bye aarl 2 Skattekoer 1 Sech 1 skieppe Erter. It Gadehuue samme Steds Dines skreder iboer skyller aarl 1 Td. Aure.

Vdi *Lou*: Tolf Gaarde som Mogens Bagger, Peder Jensen, Jip Andersen, Jørgen Nielzen, Rasmus Hansen, Anders Bruun, Peder Boesen, Jens Herридt, Peder Ollufsen, Peder Skreder, Niels skreder och Stoore Jeppe i Boer, och skylder hver thennom aarlig ij Pund bjug j pund Rugh j Boelsuin j faar j Lamb j gaas 1 skieppe Aure ij par høn̄s xx eg ij Tdr Aure ij March gstrij penge och

xx less Ved; och giffues af same Bye aarlig 2 Skattekiør een Sech och 1 skieppe Erter. Trej Gadehuuse sammesteds Lauridz Bagge, Madtz Truedtz och Niels Juell paa Boer skylder hver thennom aarlig j td. Aure. — 2 Gaarde i *Tolstruppe*: Niels Madtzen og Lauridz Jensen Iboer skylder hver thennom 1 Td. Smør.

Vdi *Suinø* Otte og Tyve Gaarde som Svend Hansen, Bent Nielsen, Niels Jensen, Peder Ibsen, Thorkild Jude, Mogens Pedersen, Hans Rasmussen, Peder Koch, Rasmus Gjøe, Peder Munch, Henning Munch, Lauridz Svendsen, Svend Smid, Niels Reff, Jep Andersen, Rasmus Pedersen, Niels Bruun, Thorkild Henningsen, Niels Lauridzen, Hans Krag, Niels Koch, Hans Svendsen, Olluf Henningsen, Jens Hendrichsen, Eske Therkildsen, Bou Ibsen, Rasmus Kragh och Lauridz Koch udi Boer, skylder huer thennom aarl j fdg Smør j Boelgalt ij March penge gistri, 3 March skylds penge, 1 March 5 Sk. 1 alb' erritz penge (Pløjepege istedetfor Hoveri) j faar j lamb ij giæs ij skiepper Aure ij par hans xx egh iij tdr aure och j td Kull; och giffues af alle forne i *Suinø* Bye aarlig 8 Skattekiør och 2 faar. End 8 Gadehuuse same Steds; de Fem, som Niels Jensen, Peder Hull, Henning Svendsen, Karen Krags og Jørgen Skoemager i Boer skylder aarl xxij Sk., den 6te Hans Skreder skylder aarl xxiii Sk., dend 7' og 8' Jep huulle og Niels skreder skylder hver aarl. j td aure.

Och eftersom der skal være en Øe ved forne *Gaufnø* som af Arrilds tiid hafuer ligget och været brugt til *Gaufnø* Kaldis *Lindholm* och doch deraf aarlig giffues til Maribo Closter j Td. Smør, saa maa samme Hans Johansen (*Lindenow*) nyde bruge og beholde forne Øe *Lindholm* doch at de skulle aarlig giffue til forne Maribo Closter 1 Td. Smør efthersom af Arrilds tiid giffuet er. Sammeledes haver vi och Naadigst skødet thill forne Hans Johansen och hans Arffuinger worr och Kronens Øe under wort Land Fyen udi Wendts Herrit liggende kaldes *Bogø*, paa hvilken er 8 Gaarde, som Hans Griis, Hans Juell, Hans Hansen, Simon Rasmussen, Anders Rasmussen, Jep Nielszen, Jørgen Hansen og Erich Griis paaboer, skylder hver aarlig 1 Td. Smør viij Skill. penge med ald anden Ret og Cronens Rente, Herlighed og Rettighed paa forne *Bogø*.

Hvilket forskrevne *Gaufnø* mett ald dett tilliggende *Goedtz*, *Mølle* og en Øe *Bogø* m. m. Hans Johansen och Arffuinge maa och skall hafue och beholde til evindelig Ejendom; och hvis bemeldte Gaarde och Gods hand Oss undt och skiødet haffuer befindes mere eller bedre enten paa Landgiilde eller Ejendom end forne Hans Johansens, det haffuer vi samme Hans Johansen af naadigste Bevaagenhed for hans villig och tro Thieneste som hand Oss och tiigett altiit troeligen Giort och Beviist haffuer Eene tilvetet hannem och hans Arffuinger och Kiendes Oss och wore efther Kommere Konger udi Danmark og Cronen aldeles ingen ydermere Laad, deel, Ret eller Rettighed at haffue udi eller thiel same Closter eller forne Gaarde, *Goedtz* og *Mølle*, ej heller til forne Øe *Bogø* efther thenne Dag i nogle Maader. Thi bepligter wi Oss och wore Efterkommere, Konninger udi Danmark och Cronen, at fri, frelse, hiemle och fuldkommeligen tilstaa forne Hans Johansen och hands Arffuinger forne Closter, Gods och *Mølle*, saa och forne Øe *Bogø* mett ald dett Rente, Herlighed och tilliggelse for hver Mands tilltale, som derpaa kand tale med Rette i nogen Maade. Och dersom saa skeede att forne Closter, Gaarde, Øe eller *Mølle* eller *Goedtz* eller nogen deres Rente och rette tilliggelse Blef Hans Johansen ell. hands arffuinger afuinden udi nogen Domb eller retergang for vor wanhiemmel Brøsts Skyld, da bepligter vi

Oss eller vores Efterkommere, Konger udi Danmark och Krunen att vederlegge forne Hans Johansen eller hans arffuinger saa got Goetz igien baade paa Eijendom, herlighed och Rente och saa vel beleilig, inden 6 samfulde Vger dernæst effther och holde hannem och hands Arffuinger det skadesløst udi alle Maader. Och haffue vi naadigst bevilget undt och giffuet och udi dette wort aabne Breffs Krafft undt og giffuet Hans Johansen Jus patr. och ald kgl. Herlighed og Rettighed til Weylœ Kirche och dermed ald Kronens og Kirkens Part af Tienden af forne Weylœ Sogn och ald anden forne Kirches Herlighed og Rettighed af forne Kirche att skulle niude, bruge och beholde for evindelig Ejendomb, dog at han och hands arffuinger skulle Bygge og forbedre Kirchen och dend al Tiid ved god hefd og Siugning holde, och med huis Kirchetieneste tilbørligen forsørge Sognefolchet med en goed, skickelig og vellerdt Mand til Sogneprest, hvilken tilform af Superintendenten skal examineres og kendes lerd og duelig til samme Kald retteligen at kunne forestaa som en Siæl-Sørgere bør at giøre. Och saa skulle de lade Sognepresten udi forne Sogn Niude och Beholde Prestegaarden och Preste-Tienden och ald anden Preste-Rente och Rettighed och derpaa ingen Hinder och Forfang gøre Hannem udi nogen Maade. Thill ydermere Vidnisbyrd och bedre Forvaring haffue vi ladet henge vores kongelige Secret her Neden fore.

Giffuet paa wort Slott Skanderborg den 16. Februar 1584.

FREDERICH R.

(L. S.)

Paaskrift:

Hans Johansen fik Kongelig Mayestæts Breff paa dess Inventarium, som findis paa Gaufnøe Closter, ath thett skal følge forne Gaufnøe Closter thill Hans Johansen.

Skanderborg Slott den 17de Februar 1584.

FREDERICH R.

Bilag II.

FREDERIK V.S SKODE AF 19. MAJ 1762
TIL GEHEJMERAAD OTTO THOTT PAA RYTTERGODS
I SNESERE OG HAMMER SOGNE.

PAASKRIFT PAA SKØDET.

Skjøde til Gehejmeraad Hr. Otto Thott paa en Deel Bønder Gods af Hartkorn Agger og Eng 297 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdk. 2¹/₁₆ Albm. og Skov 2 Tdr. 1 Skp. i Snesere, Brøderup, Hunstrup, Kierling-Twede, Aaside, Faarup og Ower-Evne Byer, samt bemeldte Snesere Sogns Kirche med tilhørende Bøndergods 20 Tdr. 4 Skp. Agger og Engs Htk. og Skov 1 Skp.; item Kirketienden af Hartkorn 50 Tdr., aldt udi Wordingborg Amt udi Sædland beliggende.

WI Fr. 5^{tiis}

Giøre alle vitterligt, at som Wi med vores Resolution de dato 19de October sidst-afvigte Aar mod 11,522 Rigsdaler 48 Skillings Betaling allernaadigst at have overladt og afstaaet til Oss elskelige Hr. Otto Thott, Ridder, Geheime-Raad i vores

Gehejme Conseil og Deputeret udi General Lands Oeconomie og Commerce Collegio samt Assessor i Høieste ræt, det Oss udi Snesere, Brøderup, Hunstrup, Kierling-Twede, Aasie, Faarup og Ower-Ewne Byer tilhørende Bøndergods tilligemed Jagten samt ald anden Herlighed, Ræt og Rættighed, ligesom det Os hidtil har været forbeholden, item Snesere Kirke med tilhørende Bøndergods og Tienden samt Jure vocandi, hvormed følger den i Sognet grundmurede Skole, Og Kiøbe-Summen bemeldte 11,522 Rdl. 48 Skill. udi Wores Zahl-kammer efter Wores Kammer Raad og kasserer Oss elskelige Erich Bircks derfor meddelte qwittering af 21. November s. A., rigtig er bleven erlagt og betalt, Saa ville Wii herved aller-naadigst skiøde ligesom Wi og, ved dette Wort aabne Brev skiøder, afstaar og aldeles afhænder fra Oss og Vores Kongelige Arve-Successorer udi Regieringen i begge Wore Kongeriger, Dannemark og Norge til førnævnte Vores Geheime Raad Hr. Otto Thott og Hans Arvinger berørte Bøndergods, Kirche og Tiender, beliggende udi Vores Province Sædland, Wordingborg Amt, saasom:

1 Snesere Sogn Snesere Bye: af gaarden No. 1, som er Htk nye Matricul Ag. og Eng Tie Tønder een Skieppe 3 fierdingkr Toe Album og hvoraf Otte Tønder een skieppe og elleve Sextendil album ved Wores allernaadigste Skiøde de dato 27 Martii 1753 meerbemeldte Geheime Raad Hr. Otto Thott fh. er overladt, nu de øvrige Toe Tønder Trej fierdingkr een fem Sextendil Album; af Gaarden No. 2 Hartkorn Ag. og Eng fiire Skiepper Tree fierdingk eet Album, skylder aarlig Landgilde efter Jordebog Ao 1664 toe March giesterij og Nie Skilling penge. Af Gaarden No. 3 Hartk. A. og E. fiire Skiepper Toe fierdingkar Toe Album skylder aarlig Landgl efter berørte Jordebog Penge Nie Skilling. Af Gaarden No. 4 Hartk. Ag. og Eng Een Tønde Sex skiepper Toe fierdingkar, skylder aarlig Landgl Tolv Skilling og Tie Skilling heede Penge. No. 6 Hartk Ag. og Eng Sex Tønder, fiire Skiepper et fierdingkar een Album, skylder aarlig fem March een Skill, een March giesteri, Trei Tønder Havre, 2 Gies, Toe skipper Havre, fiire hons. No. 7, Bonde Ejendom, Hartkn Ag. og Eng aatte Tønder, fiire skiepper Toe Album og Skov Toe Skiepper, skylder aarlig Sez Skill Trej skiepper Byg, Trei skiepper Havre, een March fem skill een Album Penge, et Faar, et Lamb, 1 gaas, 1 skieppe Havre, een Tønde Havre, 14 Suins Olden; af No. 8, som er Hartkorn Ag og Eng fem Tønder, fiire skiepper Toe Album og skou Toe fierdingkar toe Album, skylder aarlig Toe Skill, een skieppe Byg, en skieppe Havre, fiire skilling; deraf hører Toe Tønder fiire skipper, et fierdingkar en Album Ag og Eng samt et fierdingkar en album til Snesere Degnebollig og 2 Tdr 4 Skp 1 fierdingkar en Albm til Snesere Kirche, resten er Ag. og E. Tree Skiepper Toe fierdingkar. No. 9 Ag og Eng Syv Tønder, Sex skiepper Toe album, skylder aarlig Landgl Een March fem skilling eet Album, et Pund Byg, Een Tønde Havre Giesterii. No 10 Ag og Eng fem Tønder, en skieppe Tre fierdingkar en Album, skylder aarlig Een Mark fem skill et album, Eet Pund Byg, Een Tønde Havre, Giesterij, et halv Boel-Suin, Eet Lamb, een Gaas, en skieppe Havre. No 11 Bonde-Ejendom Agger og Eng Een Tønde, fiire skiepper ét fierdingkar et album, skylder aarlig Byg Toe skiepper, Havre To skiepper, Toe Suins Olden. No 12. Ag og Eng aatte Tønder Sex skiepper et fierdingkar Toe Album, Skov en skieppe et fierdingkar een album, skylder aarlig Toe Pund byg, Toe March og Nie skilling giesterij Penge. No 13. Ag og Eng Syv Tønder Trej skiepper Toe album, skylder aarlig otte March, en March fem skilling en album, Een Tønde Havre, gresterej. No 14 Ag og Eng Sex Tønder

En skieppe, Trej fierdingkar Toe album, skylder aarlig Eet Pund Byg, Een March, fem skilling, en album, Et Boel Svin, et faar No 15 Ag og Eng Femb Tønder Syv skiepper Toe fierdingk En Album skylder aarlig Tie March, fiire Tønder Havre. No 16. Ag og Eng Syv Tønder, Et fierdingkar og Toe Album, skylder aarlig et halvt Pund Rug, Et Pund og En Tønde Byg En Ort Giesterij; No 17. Ag og Eng Syv Tønder Toe fierdingkar, skylder aarlig et halv Pund Roug Et og et halvt Pund Byg, En March femb skilling en album, Et Boel Svin, Et faar, et lamb en Gaas en Tønde en skieppe Havre. No 19. Ag og E. Trej Tønder Sex skiepper en Album, skylder aarlig femb March Toe Tønder Havre. No 20 Ag og E. Sex Tønder Et fierdingkar, skylder aarlig fem March fiire skilling, Een March giesterij, Trej Tønder To skiepper Havre, Toe Gies, fiire Høns. No 21. Ag og E. Femb Tønder Sex skiepper Trej fierdingkar En album, skylder aarlig fem March fiire skilling, Een March giesterij, Trej Tønder Toe skiepper Havre, Toe gies, fiire høns. No 22. Ag. og E. Femb Tønder Trej skiepper og Toe album, skylder aarlig fem March og Toe Tønder Havre. No 23. Ag. og E. Fiire Tønder Toe skiepper Trej fierdingkar Toe album, skylder aarlig Een March femb skill Een album, Et Pund Byg, En Tønde Havre, giesterie, Et Lamb, en gaas, en skieppe Havre. No 24. Ag og E. En Tønde fiire skiepper, et fierdingkar. No 25 Ag og E. En Tønde fiire skiepper Toe fierdingkar og Een album. No 26 Ag og E. En Tønde fiire skiepper og Toe album. Skov til denne By foruden, hvad som er anført under No 5, 7 og 12 Toe skiepper En fierdingkar og En album.

Noch til Huset No 3 Ag og E. Tri fierdingkar — hvilket aldt foranførte Hartkorn siden er Rebet og delet samt nu bruges og saaes som følger:

Til Gaarden No. 2 som Niels Christophersen iboer, Htk. Ag og E. 4 Tdr 1 skieppe og Elleve Sextendel Album, hvoraf hand saavelsom af tillige brugende fiire Tønder Hartkorn Ag og E., Snesere Kirche tilhørende, der herefter paa sit Sted vorder andført, efter senest forfattede Landgl.-Jordebog svarer aarlig: Rug En Tønde Syv skiepper, Byg Trei Tønder Trei skiepper Toe fierdingkar, Havre Trei Tønder, Penge Toe og Tyve skilling samt i Hoveri Penge aarlig Een Rigsdlr 45 skill. Til No. 3, Niels Hildebrandsen iboer, Hartk. Ag og E. Trej Tønder Syv skiepper en fierdingkar Toe og Elleve Sextendel album, hvoraf han saavelsom af tillige brugende En Tønde fem skiepper I fierdingkar, Snesere Kirche tilhørende, efter anførte Ag og Engs Hartk svarer aarlig Landgl Rug een Tønde Trej skiepper, Byg Toe Tønder Trej skiepper Toe fierdingkr, Havre Tvende Tønder, Penge Toe og Tyve skilling og Hoveripenge aarlig fiirsudstye og femb skilling. Til No. 4, som af Gabriell Esbensen beboer, Hartk. Ag og E. Een Tønde Sex skiepper Toe fierdingk og Elleve Toogtredivetedel album, hvoraf samt af tillige brugende Toe Tønder og Toe skiepper Hartk Ag og E., Snesere Kirche tilhørende, som herefter ved bemeldte Hartkorn vorder andført, svares aarlig Landgl: Rug Syv skiepper Toe fierdingkr, Byg En Tønde femb skiepper Trej fierdingkar, Havre En Tønde fiire skiepper, Penge Elleve skilling og Hoveri Penge Halvfierdsindstve og en halv skill. Til No. 5, beboes af Jens Nielsen (Bondefoged) Hartk. Ag og E. Aatte Tønder En skieppe og Elleve Sextendel album, hvoraf saavelsom af en tillige brugende Snesere Kirchejord No. 8 af Hartk Ag og E. Toe Tønder fiire skiepper Et fierdingkar en album og Skov et fierdingkar og en album svares aarlig Landgl: Rug En Tønde Syv skiepper, Byg Trej Tønder Trej skiepper Toe fierdingkar, Havre Trej Tønder, Penge Toe Rigsdlr 70 skill og Hoveri Penge aarlig 1

Rdlr 45 skill. No. 6, hartkorn Ag og E. Otte Tønder En skieppe og Elleve Sextendel Album, beboes af Peder Jensen, som svarer aarlig Landgl: Rug En Tønde Syv skiepper, Byg Trej Tønder Trej skiepper Toe fjerdingk, Havre Trej Tønder, Penge 22 Skill og Hoveripenge 1 Rdlr 45 Skill. No 7, som anført Bonde Eyendom, og beboes af Anders Larsen, svarer af Hartk. Ag og E. 8 Tønder 4 skiepper 2 album og Skov 2 Skiepper aarlig Landgl: Byg fem skiepper, Havre En Tønde Sex skiepper, Penge 2 Rdlr. og Hoveri Penge aarlig 48 skill. No. 9 Hartk. Ag og E. Aatte Tønder En skieppe Elleve Sextendel Album, som Lars Nielsen iboer, svarer aarlig Landgl Rug En Tønde Syv skiepper, Byg Tre Tønder Trej skiepper Toe fjerdingk, Havre Trej Tønder, Penge 22 Skill og Hoveripenge aarlig 1 Rdlr 45 skill. No. 11, som anført Bonde Ejendom, beboes af Jens Hansen Smed, svarer aarlig Landgl af Htkorn En Tønde fiire skiepper et fjerdingk: Byg: Trej skiepper, Havre Trej skiepper. No. 12. Hartk. Otte Tønder En skieppe Elleve Sextendel album, beboes af Ole Nielsen Beck, svarer aarl. Landgl. Rug En Tønde Syv skiepper, Byg Trei Tønder Trei skiepper Toe fdkr, Havre Trei Tønder, Penge 22 skill og Hoveripenge 1 Rdlr 45 skill. No. 13. Hartk. Ag og E. Otte Tønder En skieppe Elleve Sextendel album, beboet af Peder Nielsen, svarer aarlig Landgl een Tønde Syv skiepper Rug, Trei Tønder, Trei skiepper Toe fdkr. Byg, Trei Tønder Havre, Penge 22 skill og Hoveripenge 1 Rdlr 45 skill. No 14 Htk. Ag og E. Otte Tønder En skieppe og Elleve Sextendel album, beboet af Niels Lorentzen, svarer aarlig Landgl: Rug En Tønde Syv skiepper, Byg Trei Tønder Trei skiepper Toe fjerdingkr, Havre Trei Tønder, Penge 22 skill og Hoveripenge 1 Rdlr 45 skill. No. 15 Hartkorn Ag og E. Otte Tønder En skieppe og Elleve Sextendel album, beboes af Stephen Hansen, svarer aarlig Landgl Rug En Tønde Syv skiepper, Byg Trei Tønder Trei skiepper Toe Fdkr, Penge 22 skill og Hoveripenge 1 Rdlr 45 skill. No. 16. Hartk Ag og E. Otte Tønder En skieppe Elleve Sextendel Album, beboet af Olle Andersen, svarer aarlig Landgl som forrige. No. 17. Htkorn Ag og E. Fiire Tønder Toe fjerdingkar og Elleve Toogtredivetdel album, beboet af Peder Erichsen, svarer aarl. Landgl Rug Syv skiepper Toe fjerdingk, Byg En Tønde femb skiepper Trei fjerdingkar, Havre En Tønde fiire skiepper, Penge 11 skill og Hoveripenge Halvfjersindstve og $\frac{1}{2}$ skilling. (No. 18 er Præstegaarden.) No. 19 Hartk Ag og E. Fiire Tønder Toe fjerdingkr Elleve Toogtredivetdel album, beboet af Frederik Christensen, svarer som No. 17. No. 20 Hartk Ag og E. Otte Tønder En skieppe og Elleve Sextendel album, beboet af Niels Hansen, svarer aarlig Landgl som No. 16. No. 21. Hartkorn Ag. og E. Otte Tønder En skieppe og Elleve Sextendel album, beboet af Hans Ibsen, svarer aarl Landgl som No. 20. No. 22 Hartkorn Ag og E. Fiire Tønder Toe fjerdingkr og Elleve Toogtredivetdel album, beboet af Anders Jensen, svarer aarl. Landgl som No. 17. No. 23. Hartkorn Ag og E. Fiire Tønder Toe fjerdingk Toe og Elleve Toogtredivetdel album, beboet af Niels Olsen, svarer aarlig Landgl som No. 22 No. 24 og 25 (og 26P, som ikke er anført), beboet af Frederik Olsen, svarer aarl. Landgl som No 23 (Hartkornet, se ovenfor). Skov til forberørte Hartkorn, foruden hvad til No. 5 er anført, femb skiepper Toe fjerdingkr Toe album. Husmænd i berørte Snesere: Henning Jensen svarer aarlig Huspenge 2 Rigsdlr 32 skill, Jens Henningsen ligesaa 2 Rdl 32 søill, Lars Henningsen svarer 2 Rigsdlr., Hemming Jensen svarer 2 Rigsdlr., Hans Pedersen svarer i Huspenge 2 Rigsdlr., Jens Andersen svarer 2 Rigsdlr., Anders Olsen svarer 2 Rigsdlr 64 skill, Søren

Jacobsen 2 Rigsdlr 64 skill, Peder Olsen 2 Rigsdlr., Mads Larsen 2 Rigsdlr., Frants Andersen 2 Rigsdlr., Christopher Rasmussen 2 Rigsdlr 64 skill, Henning Olsen 2 Rdlr 64 skill, Vilhelm Cassan 2 Rigsdlr.

Brøderup Bye: Gaarden No 1 efter ny Matriful Hartk. Ag. og E. Trej Tønder Syv skiepper Toe fierdingkar og een album, skylder aarlig efter Jordebog Ao. 1664: Penge fem $\frac{1}{2}$ March. No. 2 nye Matr. Hartk Ag og E. Trei Tønder Toe skiepper Toe fierdingkar Toe album, skylder efter bemeldte Jordebog Tie March Penge, No. 4 nye Matr Hartk Ag. E. Toe Tønder Toe skiepper En fierdingkar en album, skylder aarlig 4 March 14 skill i Penge, En Tønde Havre Toe høns. No. 6 nye Matr. Htkorn Ag. og E. Femb Tønder femb skiepper To fierdingkr, skylder aarlig En og $\frac{1}{2}$ March Nie skill. et album, Et Pund Byg En Tønde En skieppe Havre, et faar, et Lamb, en Gaas. No. 7 nye Matr Hartk Trei Tønder Toe skiepper En fierdingkr En album, skylder aarlig Femb og $\frac{1}{2}$ March. No. 8 nye Matr Hart Ag. og E. En Tønde Syv skiepper En fierdingkr Toe album, skylder aarl Landgilde Toe March fire Skilling. No. 10 nye Matr Htkorn A. og E. Trei Tønder En skieppe Toe fierdingk Toe album, skylder aarl 4 Mark 5 skill 1 album Penge. No. 12 nye Matr Hartk Ag og E. Toe Tønder Trei skiepper En fierdingk Toe album, skylder aarl Nie March. No. 13 nye Matr Hartk Trei Tønder Femb skiepper Toe Album, skylder aarlig Femb og en halv Mark 4 Tønder Havre. No. 14 nye Matr Hartk Ag og E. Trei Tønder Femb skiepper Toe album, skylder aarlig et Foernød og Sex Mark og 8 skill. — Hvilket Hartkorn nu bruges af og svarer som følger: Gl *Peder Michelsen* af No. 1 (ovennævnte 3 Td 7 Skp 2 fdkr 1 alb) tillige af No. 4 og 12 Een Tønde Toe skiepper Toe fierdingkr, tilsammen Femb Tønder Toe skiepper og En album, skylder deraf aarl Landgl i Penge 5 Rdlr 25 skill og Hoveripenge $85\frac{1}{3}$ skilling. *Jens Christensen* *) af No. 2 og Halvdelen af No. 7 tilsammen Fiire Tønder Syv skiepper Trei fdgkr En album, svarer aarlig Landgl i Penge 4 Rdlr. 94 Skill og Hoveripenge Fiirsindstve skilling. Niels Pedersen af No. 6 som anført 5 Tønder 5 skiepper 2 fdgkr, svarer aarl. Landgl. Penge 5 Rdlr 60 skilling Hoveripenge En Rigsdaler otte skilling, unge *Peder Michelsen* Halfparten af No. 7 Een, Tønde Femb skiepper Toe album. No. 10 Trei Tønder En skieppe Toe fierdingkr Toe album samt af No. 4 og 12 Een Tønde Een skieppe Toe album, tilsammen Sex Tønder, svarer deraf aarl. Landgl. Penge 6 Rigsdlr og Hoveripenge En Rigsdaler Femb og $\frac{1}{3}$ skilling. *Søren Hansen* No. 13 (ovennævnte 3 Td 5 Sk. 3 fdkr 2 album) og af No. 4 og 12 Toe Tønder Toe skiepper og En album, tilsammen Sex Tønder, svarer heraf aarlig Landgl. Sex Rigsdlr. og Hoveripenge Een Rigsdlr. Femb $\frac{1}{3}$ skill. *Peder Jensen* af No. 14 (som anført 3 Tdr 5 Skp 2 alb) og af No. 8 Een Tønde Syv skiepper een fjerdkr Toe album, tilsammen Femb Tønder fiire skiepper Toe fjerdingkr og Een album, svarer aarlig Landgl. Penge Femb Rigsdlr 55 skilling og Hoveri penge Een Rigsdlr otte skilling. Til berørte Brøderup Bye er En Skieppe Et fierdingkr et Album Skovskyld.

Husmændene i samme By ere *Hans Michelsen*, svarer aarlig Huspenge Trei Rigsdlr 32 skilling, *Rasmus Larsen* svarer Fiire Rigsdaler 64 skilling, *Laurs Pedersen* Fiire Rigsdlr, *Frederik Jørgensen* Fiire Rigsdaler, *Peder Pedersen* Fiire

*) forhen Husmand i Aaside, tvungen til Gaard.

Rigsdlr, *Peder Nielsen* Fiire Rigsdlr.; *Niels Nielsen* Trei Rigsdaler Toe Mark og *Jørgen Pedersen* Toe Rigsdlr fiire Mark.

Hundstrup: Gaarden No. 1, som af *Peder Hansen* beboes, bestaar af nyt Matr. Hartkorn Ag. og E. Otte Tønder Sex skiepper og Een album, skylder aarlig efter Jordebogen Ao. 1664 Et og et halvt Pund Byg, En og en halv Tønde Havre, et halvt Boel-Svin, Toe og en halv Mark giesterij og Erritzpenge, et Lamb, en Gaas Toe høns; forbenævnte *Peder Hansen* har i Brug af No. 2 i Faarup Htkorn Ag og E. Een Tønde Sex skiepper Toe ferdingkr og Toe Trediedel album, tilsammen Tie Tønder fiire skiepper Toe fdkr Een og Toe Trediedel album, svarer deraf efter sidst forfattede Jordebog aarl. Landgl: Rug Toe Tønder Toe skiepper Toe og $\frac{2}{3}$ fdkr, Byg fiire Tønder Femb skiepper En og $\frac{1}{3}$ fdgkr, Havre Trei Tønder og Hoveripenge Toe Rigsdlr. No. 2 nye Matriculs Hartk A. og E. Otte Tønder fiire skiepper eet ferdingkr, beboes af *Niels Pedersen*, skylder aarlig efter gl. Jordebog Eet og et halvt Pund Rug, Eet og en halv Tønde Havre, et halvt Boel-Svin, Toe og en halv March giestrij — og Erritzpenge, et Lam, en gaas, Toe høns, men efter sidst forfattede Jordebog svares aarl. Landgl Toe Tønder Rug, fiire Tønder Byg, Trei Tønder Havre og Hoveripenge aarlig En Rigsdaler og fiire Mark.

Kierlingtvede, Gaarden No. 1 Bonde Ejendom, beboet af *Johannes Pedersen* nye Matr Hartkorn A. og E. Sex Tønder Syv skiepper et ferdingkr Toe album, Skov En Skieppe et fdgkr og en album; efter Jordebogen af 1664 svares af denne Gaard og Gaarden No. 2 sammesteds under eet: fiire skilling, toe skiepper Byg Tretten samt en Mark femb skilling et album Penge, Een Tønde Havre giesterij, en nye Vogn, en Tønde Skov Havre. Fornævnte *Johannes Pedersen* har i Brug af Gaarden Nr. 2 i Faarup Hartk A. og E. Een Tønde Sex skiepper Toe ferdingkr Toe Trediedel album og tilsammen saaledes Hartk Ag. og E. Otte Tønder Femb skiepper Trei fdgkr Toe og $\frac{2}{3}$ albm samt Skov En skieppe et fdgkr. og een Albm, svarer heraf efter senest forfattede Jordebog aarl. Landgl: Rug Toe skiepper Toe og $\frac{2}{3}$ fdgkr, Byg Syv skiepper En og en Trediedel fdgkr, Havre en Tønde fiire skiepper, Penge Trei Rigsdaler og Toe Mark og Hoveripenge fiire Mark. No. 2 nye Matr. Hartk A. og E. Sex Tønder Toe skiepper et fdgkr og Skov en Skieppe et fdgkr og en album som *Christopher Hansen* har i Fæste; dens Langilde efter Matrikl af 1664 er som foran ved No. 1 og efter senest forfattede Jordebog svares aarlig Rug Een Tønde, Byg fiire Tønder, Havre en Tønde og Hoveripenge aarlig En Rigsdaler og Sexten Skilling.

Aaside Bye. Gaarden No. 1 nye Matr Hartk A. og E. tre Tønder femb skiepper toe fdgkr og toe album, skylder efter Jordebogen 1664 Eet og et halvt Pund Byg, halvanden Tønde Havre Sex en halv Mark og 7 skilling. No. 2 nye Matr Hartk. Femb Tønder femb skiepper een album, skylder efter Jordebogen 1664 Et og et halvt Pund Byg, halvanden Tønde Havre Sex en halv Mark og 7 skilling. No. 3 nye Matr. Hartk A. og E. Femb Tønder Syv skiepper et fdgkr, skylder aarlig efter Jordebogen af 1664 ligesom No. 2. No. 4 nyt Matr Hartk A. og E. Femb Tønder fiire skiepper Toe fdgkr Toe album, skylder aarlig ligesom No. 2 og 3. No. 5. Nyt Matr Hartkorn A. og E. Tie Tønder Toe skiepper et fdgkr Toe album, skylder aarlig efter Jordebogen 1664, Trei Tønder Byg Trei Tønder Havre, Penge Fiorten Mark sex skilling. No. 6 nyt Matr Hartk. A. og E. Femb Tønder fiire skiepper Trei fdgkr., skylder aarlig efter Jordebogen 1664 som No. 4 ($1\frac{1}{2}$ Pund Byg, $1\frac{1}{2}$ Td. Havre, $6\frac{1}{2}$ Mark og 7 skill). No. 7 nyt Matr. Hartk Fem

Tønder et fdgkr. skylder aarlig efter Jordebogen 1664 som No. 6. No. 8 nyt Matr. Hartk. A. og E. Toe Tønder og Toe album; den aarlige Landgilde heraf er under No. 1 begrebet. Foranførte Hartkorn er nu rebet og delt og svarer som følger:

No. 1 beboes af *Ole Michelsen*, bruger Hartkorn A. og E. Fem Tønder fem skiepper Trei fdgkr. og en halv Album og svarer efter den senest forfattede Jordebog: Rug 1 Tønde, Byg 1 Tønde, Havre 2 Tønder 7 Skiepper samt Hoveripenge 1 Rigsdaler 16 skilling. No. 2, beboet af *Jens Hemmingsen*, bruger samme Hartkorn som No. 1 og svarer ligesom denne aarlig 1 Tønde Rug, 1 Tønde Byg og 2 Tønder 7 skiepper Havre, Hoveripenge 1 Rigsdaler 16 skill. No. 3, beboet af *Niels Pedersen*, bruger samme Hartkorn og svarer i aarlig Landgilde ligesom de forrige. No. 4, beboet af *Christen Nielsen*, bruger ligeledes samme Hartkorn og svarer i Landgl. som de forrige. No. 5, beboet af *Anders Pedersen*, Bondefoged, bruger Tie Tønder Syv skiepper Toe fdgkr en album A. og E. Hartkorn og svarer efter senest forfattede Jordebog Toe Tønder Rug, fiire Tønder Byg, fiire Tønder Havre; er fri for Hoveripenge. No. 6, beboet af *Laurs Jensen*, bruger samme Hartkorn og svarer i Landegilde ligesom No. 1. No. 7, beboet af *Jens Ibsen*, ligeledes samme Hartkorn og Landegilde som No. 1.

Husmænd i berørte Aaside Bye: *Søren Hansen* svarer i Huspenge 2 Rdlr 4 Mark, *Anders Hansen* svarer 2 Rigsdlr, *Christopher Olsen* 2 Rigsdaler, *Hans Andersen* 2 Rigsdaler, *Rasmus Sylvestesen* 2 Rigsdaler og *Jakob Nielsen* ligeledes i Huspenge 2 Rigsdaler.

Over Evne Bye. Gaarden No. 1, nyt Matr. Hartk. A. og E. Fem Tønder og Trei skiepper, skylder efter Jordebogen af 1664 Toe Fierdinger Smør, Toe Tønder Havre Toe en halv Mark og Toe skilling. No. 2, nyt Matr. Hartk. A. og E. Fem Tønder en skieppe Trei fdgkr og et album, skylder efter Jordebogen 1664 aarlig Toe fierdinger Smør, Toe Tønder Havre, Toe og en halv Mark og Toe skilling. No. 3, nyt Mtr. Hartk. Fire Tønder Sex skiepper et fdgkr. skylder aarlig efter gl. Jordebog ligesom No. 1 og 2. No. 4 nyt Matr Hartk Ag og E. Fiire Tønder Trei skiepper Toe fdgkr Toe album skylder ligesom de andre Toe Fierdinger Smør, Toe Tønder Havre, Toe og en halv Mark og Toe skilling efter Jordebogen af 1664, hvilket Hartkorn nu bruges og svarer som følger:

No 1 gl. *Anders Nielsen* bruger Fiire Tønder Syv skpr Toe fdgkr Toe og $\frac{1}{4}$ album og svarer efter seneste Jordebog 2 Tønder Rug, 2 Tønder Byg, 2 Tønder Havre og Hoveripenge 1 Rigsdlr 16 skilling. No. 2 unge *Anders Nielsen*, No. 3 Hans Nielsens Enke og No. 4 Niels Svendsens Enke, som alle 3 bruge samme Hartkorn og svarer Landgilde som No. 1.

Skov til bemeldte Aaside og Over Efven Byer fem skiepper et fdkr og en album.

Faarup Bye. Gaarden No. 1. *Jens Jensen*, Fæster, nyt Matr Hartk. A. og E. Sex Tønder Trei skiepper Trei fdgkr. Toe Album, skylder efter Jordebogen 1664 en løde March i Landgl. og Toe March giesterij; har nu i Brug af Gaarden No. 2 i denne By Hartkorn En Tønde Sex skiepper Toe fierdingkr Toe Trediedel album, tilsammen Aatte Tønder Toe skiepper et fdgkr. Toe og Toe Trediedeel album, hvoraf han svarer i Følge sidste Jordebog aarlig Landgl: Rug En Tønde Toe og $\frac{2}{3}$ fdgkr, Byg Trei Tønder fem skiepper et og $\frac{1}{3}$ fdkr; Havre Toe Tønder, Hoveripenge 1 Rigsdaler 48 skilling. No. 2. nyt Matr Hartk Ag og E. Fem Tønder Trei skiepper Toe fdgkr Toe album, skylder aarlig efter gl. Jordebog en

løde March, Toe March giesterij. Denne Gaards Hartkorn bruges af No 1 i Faarup og No. 1 i Kierlingtvede, som der er tilført. No. 3 nyt Hartkorn A. og E. Aatte Tønder Trei skiepper Trei fdgkr en album beboes af *Jep Sørensen*, skylder efter Jordebogen 1664 Halvandet Pund og en Tønde Byg samt Tolv skill., men efter seneste Jordebog Landgl aarlig Toe Tønder Rug, Trei Tønder Byg, Trei Tønder Havre og Hoveripenge 1 Rigsdrl 48 skill. No. 4. nyt Matr. Hartk. A. og E. Sex Tønder Toe skiepper Trei fdgkr en album, beboet af *Leuers Ibsen*, skylder aarlig efter gl. Jordebog halvandet pund og En Tønde Byg og 12 skilling Penge, men efter den senere forfattede Landgl Jordebog: Rug En Tønde, Byg Trei Tønder, Havre Toe Tønder, Hoveripenge 1 Rgdrl 48 skill. No. 5 nyt Matr. Hartkorn A. og E. Elleve Tønder Syv skiepper Trei fdgkr, beboet af *Hans Bendtsen*, skylder aarlig efter Jordebogen Trei Pund Byg, Trei Tønder Havre, giesterij 4 skill grot, Trei Mark giesterij, men efter den seneste Jordebog Rug Toe Tønder, Byg Fem Tønder, Havre fire Tønder og Hoveripenge aarlig En Rigsdaler og Fiirsindstve skilling. No. 6 nyt Matr Hartk A. og E. Nie Tønder fire skiepper Toe fdgkr og Toe album, beboet af *Søren Hansen*, skylder efter Jordebogen af 1664 Fiire Tønder Byg, Toe Mark Penge og En Tønde Havre, men efter den senere Jordebog aarlig: Rug Toe Tønder, Byg Trei Tønder, Havre Trei Tønder, Hoveripenge 1 Rigsdrl. og 64 skill. Husmand Niels Ibsen svarer aarlig Huspenge Fiire Rigsdaler, Ole Thygesen 2 Rigsdaler 32 skill, Jens Jespersen 2 Rigsdrl 32 skill. Blangsløv: Husmand Anders Rasmussen svarer aarlig 2 Rigsdrl.

Snesere Kirche. Dens Tiende staar for Hartkorn Halvtredstindstve Tønder og er anslagen til aarlig afgift efter Jordebogen 1664: Rug 6 Pund, Byg Sex Pund, Hafre 12 Tønder, hvoraf Sognemøndene nu svarer af Sognets A. og E. Hartkorn 523 Tdr 6 skiepper 3 fdgkr pr Tønde 2 Mark 8 skill. Det til berørte Kirche henhørende Gods, nemlig i *Snesere Bye* Gaarden No. 2 efter ny Matr. Hartkorn A. og E. Fiire Tønder, skylder efter gl. Jordebog Trei Mark 12 skill, bruges af Niels Christophersen, som svarer den herfor ved No. 2 ommelte Landgilde. Af Gaarden No. 3, nyt Matr Hartk A. og E. En Tønde fem skiepper et fdgkr., skylder efter gl Jordebog cu March Sex en halv skill, bruges af Niels Hillebrantsen, den nuværende Landgilde er anført foran. No. 4. Toe Tønder Toe skiepper, skylder efter gl. Jordebog een Mark 11 skilling, bruges af *Gabriel Esbensen*, som deraf svarer aarlig Landgl. efter sidst forfattede Jordebog saaledes som anført. Disse sidstnævnte tvende Beboere svarer og af det til bemeldte Kirke hørende Skovskyld, som efter Matriklen er Toe firdingkar og Toe album.

Lille Røttinge By, deri Hartkorn Ag og E. efter nye Matr en skieppe et firdingkar og en album, bruges af *Phair Svendsen*.

Smidstrup Bye. Gaarden No. 6 nye Matr Hartkorn A. og E. Trei Tønder Syv skiepper et fdgkr.; skylder efter Jordebogen af 1664 et Pund Byg, men efter den sidst forfattede Jordebog: Rug En Tønde, Byg Toe Tønder Havre en Tønde, Hoveripenge aarlig Fiirsindstve skilling.

St. Røttinge, Gaarden No. 13 tilhører denne Kirche; nyt Matr Hartk A. og E, Fiire Tønder, syv skiepper To fdgkr, hvoraf efter gl Jordebog er skyldt Byg 8 Tønder, men efter den sidst forfattede Jordebog er ikkuns ansat at svare Rug En Tønde, Byg Toe Tønder Havre Toe Tønder. Til det øvrige af denne Gaards Hartkorn, som er en skieppe og et fdjkr Toe album bliver os Herligheden forbeholden.

Endvidere har Kirken følgende Indtægter saasom i *Hemmestrup* No. 4 *Peder Nielsen* Rytterbonde, svarer til Kirken aarlig 72 skilling. Af en Jord i *Brøderup* nyt Matr Hartkorn A. og E. En skieppe en album svarer *Hans Olsen* aarlig 16 skilling. Udi Nr. 8 i *Snesere* har Kirchen To Tønder fiire skiepper et fdgkr en Album og Skov et fdgkr en album, hvoraf *Jens Nielsen* svarer aarlig Toe Rdlr 48 skill, som er indbegreben under den her foran ved No. 5 i *Snesere* anmelte Landgl. Af en Kirkejord No. 7 i *Smidstrup* By af Ag. og Engs Hartkorn Syv skiepper et fdjkr. „Pakkes Jord“ kaldet (vistnok „Parks Jord“, da her var en „Park“, som forhen havde været Møllesø for Kongens Mølle ved Stranden, nu omtrent udtørret) svarer *Peder Thorkildsen* aarlig Landgl en Rigsdlr. 32 skilling. *Peder Bendsen*, Smed i *Snesere*, svarer af et Kirche Huus aarlig 4 Rigsdlr. *Raunstrup's Ejer* af 2de Bøndergaarde i *Gjeldsted* og *Træløse*, Landgl Byg Tolv Tønder Toe skiepper, som betales efter hvert Aars Kirkekiøb i *Vordingborg* Amt. Hvilket foranførte Bønder Gods's Hartkorn Ager og Eng *Toe Hundrede Halvfiersindstive* og 7 Tønder, fiire skiepper 1 fdk. 2^{1/16} album; Skovskuld 2 Tønder 1 skieppe; item *Kirkegodset* Ag. og Eng 20 Tønder 4 skiepper og Skov 1 skieppe, samt *Snesere* Kirches Tiender, saavelsom *Snesere* Kirke med Jure patronatus og Jure vocandi, desligeste Kirkens Inventarium og Ornamenter, altsammen udi den Stand, det ved den fra Vores Rendtekammer under Dato 24 Octobris 1761 foranstaltede Overlevering befandtes tilligemed al dessen Ejendom, Bygninger og Huuse, Landgilde Stedsmaal, Sigt og Sagefald, ægt og Arbejde samt ald anden Herlighed Ret og Rettighed, visse og uvisse Indkomster, Rendte og Rette Tilliggelse, være sig af Ager, Eng, Skou, March, Kradt, heede, Kiær, Mose, *Snesere* Sø og den med forberørte Gods Os hidtil forbeholdte Rettighed udi *Bøgitzøe* (Sø) samt andre Fiskevande, Fægange, Tørve-Grøft og Lyngslet, Waadt og Tørdt inden Markeskiel og udenfor, saavelsom og de paa Bønder Gaardenes Grunde staaende huuse, aldeles indtet undtagen i nogen Maade, af hvis som nu til bemeldte Gods og Kirche ligger og af alders Tiid ligget haver, samt med rette dertil ligge bør, tilligemed det til bemeldte Gods hørende Mandskab, efter de om Land Melicien udgangne allernaadigste Forordninger; Saa og den Os hidtil forbeholdne Jagt Rettighed til forskrevne Gods, udenfor *Vildbahnen*, samt forstrands Rettighed efter Loven og derom udgangne Forordninger, Vores Gehejmerraad *HER Otto Thott* og hans Arvinger samt efterkommende Ejere efter Loven, maa og skal have, nyde bruge og beholde Til Evindelg Arv og Ejendom, og samme sig saa nyttig giøre som hand og de best veed vil og kand, tilligemed Herligheden over Præstegaard og Degneboel saavelsom over alle Kirckens aarlige Indkomster. Saa og selv kalde Præst og Degn Til fornævnte Kierke efter Loven, naar samme Tjeneste ledig vorder, dog at derpaa søges Vores allernaadigste Confirmation udi Vores danske Cancellii. Med Godset skal ellers følge alle de derpaa, ved forbeholdte fra vores Rendtekammer den 24 Octbr 1761 foranstaltede Overlevering hæftende Restancer af Skatter og Landgilde, Huus og andre Jordebogs Indkomster, af hvad Naun nævnes kand, samt Forstrækning; hvorimod Wores Gehejmerraad Hr. Otto Thott svarer alle paafaldende Skatter af Bonde Godsets Tiender, Matriculerede Hartkorn udi *Vordingborg* Amtstue ligesom af andet Proprietær Gods. Iligemaade følger med *Snesere* Kirche den i Sognet opbyggede grundmurede Skole, som vores Gehejmerraad Hr. Otto Thott og Arvinger saavelsom Efterkommende Ejere altid uforandret til det Brug, den hidtil har været, skal forblive, samt ellers være forpligtet til

samme skoele-Huus at lade forsyne og vedligeholde, og derved nu værende og Efterkommende Skoleholdere at lønne og underholde paa samme Maade som hidtil sket er, aldt saaledes som den af Vores Salig Hr. Faders Fader givne ved Trykken den 28 Marts 1721 udgangne Instruktion videre Indeholder og forklarer, og hvad som for Specificerede Godsdes Bønder saavel til denne som andre Skoeler efter bemeldte Instruciones Formelding af Ildebrand og Fourrage bør *contribuere*, skal de herefter som hidintil uværgelig svare og erlægge. Endvidere skal Vores Geheime Raad *HER. Otto Thott* og hans Arvinger samt Efterkommende Ejere være forpligtet Kirken efter Loven forsvarligen at vedligeholde saa og ellers paa Kirchens Vegne aarligen udi rette Tiider efter Loven betale Studii-Skat Cathedraticum og andre deslige Paalæg ligesom af andre Kircher er eller vorder paalagt at svare.

Thi kendes Vii for Oss og Vores Kongel Arve Successorer udi begge Vores Kongeriiger Danmark og Norge aldeles ingen ydermere Lod, Del, Ret eller Rettighed at have udi meerbemeldte Hartkorn, Kirche og Gods eller nogen dertil hørende Herlighed, men altsammen som forskrevet staar Til Evidelig, urøggelig, uigienkaldelig Arv og Eyendom i alle optænkelige Maader at skulle følge oft-bemeldte: Vores Geheimeraad *HER Otto Thott* hans arvinger og efterkommende Ejere uden nogen Rekuisitions eller Indlønnsrets ret til at have reserveret eller beholde. Og saaledes ville vi herved allernaadigst frie, frelse og fuldkommeligen Tilstaa meerbemeldte Vores Geheime-Raad *HER Otto Thott* og hans Arvinger samt Efterkommende Ejere berørte Bøndergods, Kirche og Tiender frie for hver Mands Tiltale som derpaa med Rette kunde have noget at sige — Dog Os og Vore Kgl. Arve Successorer udi Regieringen alle Kongelige Regalier og Høiheder samt Contributioner pro quota ordinaire og extraordinaire som nu af Jordegods og Tiender enten allerede er, eller herefter vorder paabudne, samt Jagten i Vores Vildbane saavidt den efter Indpælingen sig strækker uforkrænket og Os aldeles forbeholden at forblive.

Forbyndes alle og enhver herimod som forskrevet staar at hindre eller udi nogen Maade Forfang at gjøre under Vor Hyldest og Naade.

Givet paa Vort Slot Fredensborg den 17de May Ao 1762.

Under Vores Kongelige Haand og Seigl

FREDERICH R.

(L. S.)

Ahlefeldt.

Rosencrantz.

Basballe.

P. Copmann.

Bilag III.

PROCES ANGAAENDE YDERNÆSGAARDENS TIENDEFRIHED, ENDT DEN 22DE OKTOBER 1691.

Denne Proces foretoges efter Kong Kristian den 5.s Befaling, udstedt ^{17/3} 1661, ved den dertil nedsatte Kommission, bestaaende af Stifamtmand Otto Krabbe til Holmegaard og Sjællands Biskop Hans Bagger i førstnævntes Gaard paa Købmagergade i Kjøbenhavn mellem Parterne: Gehejmeraad Knud Thott som Ejer af Ydernæsgaard og de hidtilværende Tienetagere af Gaarden, Magister Niels

Blymester, Sognepræst til St. Peders Kirke i Næstved, Magister Jens Cheitom, Rektor ved Næstved Latinskole samt Kapellan ved Fodby Kirke Hr Morten Nielsen Brysting, og anføres her i en lidt forkortet Form.!

Gehejmerraad. Kn. Thotts 1ste Indlæg i Sagen.

Undertegnede Gehejmerraad Thott vil som Ejer af Ydernæsgaarden paastaa, at Gaarden bør nyde privilegeret Sædegaards Frihed, fordi den, for det

1ste er i hans adelige Eje, og for det

2det fordi den forhen har været ejet af adelige „Persohner“, der skrev sig til denne Gaard, uagtet han for det

3die selv har tiendet af den indtil 1689. —

Men da han nu, da han er bedre underrettet ved Undersøgelsen af de Dokumenter, hvorpaa de nævnte Geistlige støtte deres Tienderet, finder han sig aldeles fritaget derfor.

Kjøbenhavn d 10 Januar 1691.

Underdanigst

Kn. Thott.

Parterne indstevnedes til at møde Torsdag d $17/10$ 1691 i Gehejmerraad Krabbes Gaard i Kjøbenhavn efter forkyndt Stevning, udstedt $1/8$ s. A. Paa Præsternes og Rektors Vegne mødte Sgr. Iver Cheitom og fremlagde et Tingsvidne af Flakkebjerg Herred, dateret $21/3$ 1664, udstedt af Herredsfoged Christopher Nielsen, Haldagermagle og Herredsskriver Sten Tagesøn i Høve, ifølge hvilket Præsten til Fodby Kirke Hr. Morten Brysting æskede Dom over Forpagter Hans Brunsvig boende paa Ydernæsgaard, „som havde vist sig uvillig til at søge Fogedby Kirke og give Tiende dertil“. Cheitom fremlagde her følgende Tingsvidne af $12/2$ 1664 udstedt af Birkedommeren ved Saltø Birk, Oluf Sørensen i Stienbecksholm, og Birkeskriver Madtz Diederichsen, lille Næstved, saalydende:

A. „Anlangendis Eders (Hans Brunsvigs) rette Sognekirke, som I med Rette bør at komme til, baade med Eders Hustru, Børn og Tienstefolk at høre Gudtz ord og bruge det hellige og Høyærværdige Sakramente samt gifve Kirchen og Gudtz Ords tienere deris Rettighed efter Ordinantzen som Eders Formænd gjort hafver“, da fremstod:

Anders Hansøn i Saltøby og vinder: „For ungefehr 60 Aar siden (1604) tjente jeg Præsten i Fogedby, og da boede der en Frue paa Ydernis, Fru Birgitte Bille, og søgte forne Frue med hendes Jomfruer og tienere Fogedby Kirche, og gaf paa Højtidsdage der deris Offer*, og Fruens Vogn holdt i Præstegaarden“.

Peder Nielsen Ørs udi Stienbecksholm vandt som Anders Hansen og ydermere: „at Fruen gik til Alters udi samme Kirche, desligiste gjorde og Frue Hilleborg, som kom efter hende og hendis Folch, de søgte, ofrede og brugte Sakramentet udi Foedbye Kirche. Iligemaade gjorde Velbrne Bendix Seested og hans Folch. — Forpagter Laurids Clemmensen, mens hand var paa Ydernis, han gaf Tiende**) til Foedbye Kirche i Negen, søgte Kirchen, ofrede og annammede Sakramenter, hans Børn og Døtre, som hand giftede fra sig, bleve trolovede og viede af Foedby Præst“.

Det samme vidner Jens Nielsen i Stienbecksholm og Olle Nielsson i Skraberup.

*) Her tales ikke om Tiende.

**) Lauritz Clemmensen var ikke adelig og havde som Forpagter Forpligtelse til at yde Tiende.

Niels Enevoldsen, Borger i Næstved, vandt, at han havde afkøbt Peder Siuf (Syv) Latinskolemester i Næstved hands Kongetiende af Foedbye Sogn, og da „ytte“ Hans Brunsvig sin Tiende til Skolemesteren af Ydernis: 1 Trafne og halvfemte Neg.

Lauritz Clemmensen var ombedt af Præsten Brysting at vidne sin Sandhed, som han giver skriftlig, nemlig saaledes: „Mens han boede paa Ydernæs holdt han Foedby Kirche for sin rette Sognekirche, til den „ytte“ jeg Tiende, der gaf jeg mit Offer, og der brugte jeg det Højærværdige Sakrament“ — Da han var gammel og svag, er hans Navn skrevet af hans kierre Svoger Hans Pedersen i Fensmark og som Vitterlighed om Underskriften underskrev Peder Hansen, hans Nabo.

Førrige Præst til Foedbye, nu i Fensmark, Hans Christophersen Falstring, bevidner, at Bendix Seested ansaa Fogedbye Kirche som sin rette Sognekirche, der brugte han Sakramentet og beviste ham ald Taknemmelighed med Offer Ildebrand og anden Foræring*).

Lauritz Clemmensen, som i 3 Aar var Forpagter af Ydernæs giver et skriftligt Vidne saalydende: „Da efter Hr. Morten Nielsen Brystings ombedte Underretning angaaende Fogedbye Præsterettighed af Ydernis, hafver jeg gifvet Tiende til Hr Mougens, førrige Sogneprest i Foedby eller afkøbt ham og Rektor, Mag. Pouel Nilausen og Christen Jespersen førrige Latinskolemester i Næstved deres Løn, som er Kongetienden af Foedbye Sogn, ja loed ham tælle it Aar med mig Kornet paa Marken, hvad Kiøbmand Jens Hvid, som har kiøbt Tienden af Sognepræsten „vil stændig være, hvor og naar fornødent gøres“.

Peder Siuf, Latinskolemester, bevidner, ligeledes skriftlig, at han er temmelig tilfreds med Hans Brunsvig, da han har fornøyet Niels Urtegaardsmand, som oppebar Tienden paa hans Vegne.

Hans Brunsvig blev paaraabt, om han havde noget derimod (o: de fremførte Vidnesbyrd) at svare; han var ikke mødt, men hans Søn Joost Hansen paahørte uden Indvending det fremførte.

Præsten Morten N. Brysting sætter nu i Rette: „Hans Brunsvig og alle hans Folch bør herefter straks at søge Foedby Kirche, der Gudtz Ord at høre, Sakramentet andecktigen bruge og give Præsten det Offer aarlig ske bør og er Dom begjærendes“, hvilken Herredsfogden fastsætter til d. ²¹/₃ 1664. Joost Hansen begjære Udskrift af Vidneførselen. (Det er den, Gehejmerraad Thott støtter sin Nægtelse paa.)

Dommen falder, som af Herredsfogden fastsat, d. ²¹/₃ saalydende:

„Indstævnte Hans Brunsvig, Forpagter af Ydernis, bør søge Foedby Kirche og give Præsten Offer og hans sædvanlige Rettighed, som tilforn er ydet af dens førrige Beboere**).

Dommen blev læst i St. Peders Kirke i Næstved d. ¹¹/₄ 1664, paa Flakkebjerg Herredsting d. ¹³/₂ 1680 og paa Sjællands Landsting d. ²³/₁ 1682.

B. Fremlagde Iffer Cheitom et skriftligt Indlæg underskrevet af Mag. N. Blymester og Mag. Rektor Cheitom, lydende Ord efter ander:

Velbaarne og Velædle samt Velb. højærværdige Herrer
kgl. Commissairer!

Da Hs Excellence Hr. Kn. Thott, som er Ydernæsgaardens Ejer i Foedby

*) Her tales heller ikke om Tiende.

**) Heller ikke her tales om Tiende. Ordet Tiende nævnes ialfald ikke.

Scgn (hvoraf Ko Ma.s Tiende ligger til Næstved Skoles Rektorat) vægrer sig ved at tiende af Ydernæs Gaard, uanset, at hans Formænd og Hs Excellence self siden han samme Gaard blev ejende har aarlig suaret og betalt tiende af Gaardens Grøde indtil 1689, og da Hs Excellence er mindet af Jens Cheitom om den resterende Tiende, har han i sin Missive (Skrivelse) af ¹⁰, 1691 udtalt, at Ydernæs-gaard af gl Alders Tid har været en privilegeret Herregaard, og omendskjøndt den icke havde 200 Tdr Htk, saa er den dog efter udgangne Forordning fri for al Tiende, og naar han i forrige Aaringer har betalt Tiende deraf, saa er det sket, fordi Hr. Morten (Brysting) har berettet om en Dom derfor, men ved samme Doms Eftersyn finder han sig fritaget, hvilket fremgaar af hans fremlagte Missive. Vi formener dog med vor Sagfører J. Cheitoms Biestand, at Lovenes pag. 417 Artikel 11 ikke kan fritage en saadan Sædegaard at være fri for Tiende og paa-staar ydmygeligst, at Hands Excellence af denne høje Rett skal blive tilfunden at svare den af Ydernis Gaard resterende Korntiende, som aarlig er til hver af os: 3 Tdr Rug, 2 Tdr Byg og 1 Skp Boghvede, og af Kvægtiende til Mag Blymester, som tilforn hvert Aar har faaet omtrent 3 Lam a 3 Mk. og 1 Rdl for Føll, Kalve, grise, høns, gies, Ender og Biesværme, og det fra Ao 1686, (da Thott købte Gaarden) fremdeles skal svare samme Tiende, endvidere betale Sagens Omkostninger med 40 Rdl i det allerringeste, hvorpaa en retsindig Dom ydmygeligst ervartes etc.

Næstved den 13. September 1691.

Niels Christophersen Blymester.

Jens Cheitom.

Den 21. September mødte Parterne for Kommissionen; paa Præstens og Rektors Vegne mødte Sagfører Brorstrup Albertin. Her læstes først

Gehejmerraad Thotts 2det Indlæg.

De hæderlige og højlærde Mænd Mag. N. C. Blymester og Mag. J. Cheitom formene, at jeg skal give Tiende af Ydernis, og støtter denne Paastand paa, at mine Formænd og jeg self en Del Aaringer har givet Tiende deraf. Da for det Iste tilstaa jeg gjerne, at Hans Jacobsen (Abel) og hans Formænd gave Tiende, hvortil de vaare pligtige efter forrige allernaadigste Annordning, indtil denne nu allernaadigst gifne Lov udkom (²⁶, 1682), som dem derfor befrier, der ere af Adel eller af sær kgl. Benaadning lige med Adelen privilegerede, hvorfor deres Ydelse ikke kan drages til Exempel, som kan paabyrde mig denne præten-derede Tiendeafgift. For det

2det nægter jeg heller ikke selv at have givet Tiende i nogle Aar, da Præsten i Foedbye paaberaabte sig en Dom derfor.

Da jeg forgjæves forlangte, Aar efter Aar, at se denne, men kun med Snach opholdtes, loed jeg dem ved en Beskikkelse forstaa, at hvis de ikke fremviste den, indeholdt jeg Tienden. — Denne Beskikkelse findes paa Gavnø, men nu, da jeg har set denne Dom, som i Kommissionen er indlagt, er det min uforgribelige Mening, at denne ganske befrier mig for deres Prætention — thi: efter den gl. Lov var ingen fri for Tiende uden Adels-Persohner, og de som vare lige med Adelen privilegerede; og deres egen Hjemtingsdom beviser, at de 3 adelige Familier, som der boede, ikke gav Tiende, og at Jens Hvid gav Tiende, da han var Forpagter af Gaarden, lader jeg staa ved sit Værd, da det er en ubeediget At-

test, der efter Loven ej har nogen Kraft*) -- noch er det for mig, at mine Contraparter aldrig skal kunne bevise mig, at nogen af de Bilder eller Seester, som beboede Ydernis, gaf Tiende, og jeg prædenterer ej at nyde større Frihed end De. Kan det imod Formodning bevises, haver jeg skriftlig erbudet mig — og gjør det endnu — at give Tiende, naar Jorden besaaes**), men hvis det ei kand bevises, formoder jeg ved de Høye og Velædle Herrers højgunstige Kiendelse at være befriet for mine Contraparters ubillige Præventioner, men og forventes, at de for dend Tiende, De af mig efter en urigtig foregivende Dom have oppeboret, skal tilbagebetales mig tilligemed Processens Omkostninger.

Gehejmerraad Thotts 3die Indlæg.

Gehejmerraaen fremlægger d. ²¹/₁₀ 1691 sit under 17. s. M. affattede Indlæg tilligemed Pastor M. Brystings Brev af ²⁷/₈ 1690, den paa Gavnø værende ovenfor omtalte Beskikkelse, samt 2 Breve, der viser at Ydernæs Gaard har været beboet af Adels-Persohner eller Ejere, som skreve sig dertil.

Pastor Brystings Brev lyder saaledes:

Underskrevne Morten Brysting har (i 1690) været Capellan ved Fodby Kirke i 28 Aar og har i ald dend Tiid „nødt“ Præstetienden, og Sognepræsten i Næstved Konge Tienden af Ydernæs, som deraf bør gives efter gamle Tingsvidner, og venter, at Hs. Excellence lader mig nyde min Tiende af Ydernæs, som sædvanlig haver været gifvet i forrige Tiider. Thingsvidnerne blifver for vidtløftige at referere, men skal blifue foreviist Hs. Excellence eller hans Fuldmægtige paa sine tilbørlige Steder.

Foedbye dend 2den Augustii 1690.

Morten Nielsen Bristinus.

De 2 Dokumenter, som Gehejmerraad Thott paaberaabte sig er for det 1ste en Kvittering af ²⁷/₁₁ 1658 af Laurids Lauridzen, Nysø, til velbaarne Jomfru Helvig Reedtz til Ydernæs, hvoraf fremgaar, at hun boede dels paa Ydernæs og dels paa Sortebrødregaard i Præstø Amt og maatte af denne sidste Gaard svare Pensionarius over Præstø Amt Lauridz Lauridzen al kongelig Skat for dennes Udlæg til Kronen i Krigen 1658—60 fra 1664—70. Maaske hun ogsaa 1664 boede paa Ydernæs, det vil jeg imod d'Hrr.s Paastand ikke bestride, men Skatten er af Sortebrødregaard i Præstø Amt.

Det 2det Brev er en kasseret Obligation af Fru Helvig Reedtz***) til Sortebrødre og Ydernæs, udstedt d. ¹¹/₁₆ 1661, til Margrethe, salig Ejler Jacobsen i Vordingborg, hvori Velbaarne Fru Helvig Reedtz lader sig skrive til Ydernæs -- hvoraf fremgaar, at hun da boede her.

Stiftamtmand Otto Krabbes og Doctor Biskop Hans Baggers Kjendelse i Sagen.

„Da det af et usvækket Thingsvidne af Flakkebjerg Herredsting de dato 24 Martii 1664 ses, at *aldrig* nogen Adelspersohner eller lige dermed privilegerede

*) Han maa herefter have været adelig, siden dette anføres.

**) Mærkeligt nok blev Jorden ikke besaaet i næsten 100 Aar efter denne Proces' Slutning, idet Gehejmerraad Thott lod Gaarden nedbryde og Jorden udlægge til Græsning under Gavnø; maaske har han frygtet, at en anden Betragtningssaaede skulde gøre sig gældende, hvad Rentekammeret forsøgte 1802, hvorfor dog Besidderen frikendtes efter Indsendelsen af Kommissionsdommen af ²²/₁₀ 1691, ved Skrivelse til Amtmand Stemann i Sorø af ²¹/₅ 1810, — thi da var Ydernæs drevet med Korn-avl siden 1789, da Amtmand Bjelche fæstede Gaarden.

***) Heraf fremgaar, at Fru Helvig Reedtz, som i 1ste Brev af 1658 kaldes Jomfru, er bleven gift inden 1661.

har givet Tiende af Ydernæs, men vel søgt Foedbye Kirche og ofret Præsten de store Højtidsdage — item bevises, at Ydernæs af gammel Tid har været en ret adelig Sædegaard efter Lovens pag 417 art. 11, der udtrykkelig siger, at saadanne skal være fri for Tiende, vidste vi icke de geistliges Paastand at kunne bifalde, men Ydernæs herefter aldeles fri for Tiende at være; — dog, hvad hidtil deraf er givet skal ikke tilbagebetales; saa skal og Kn. Thott være Foedbye Sognepræst med Offer og anden Rettighed for sin Umag og tjeneste pligtig efter Loven“.

Kiøbenhavn dend 22 Octobris 1691.

O. Krabbe.

Bagger, Episc.

STATISTISK OVERSIGT

OVER

LENSBARONIET GAVNØS JORDEGODS, SKOVE, TIENDER OG INDTÆGTER

FRA AAR 1737—1900

	Hartkorn efter												Areal				
	Matriklen 1688						Matriklen 1844						Til hele Byen	Heraf til Huslodder ved Udskiftningen			
	Ager og Eng			Skov- og Mølleskyld			Ager og Eng			Til Husl. v. Udskiftning							
	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr. Ld.
Gavnø Hovedgd.	106	6	1		3	1		97	1	2		2	4	1 ^{2/3}		1284	38
Øen Dybsø	16	5	2					11	4	2 ^{1/2}						216 ^{1/2}	"
Vejlø By	96	1	3 ^{2/3}		2	6	3	68	7	3 ^{2/2}		2	5	3 ^{1/4}		911 ^{11/14}	42 ^{7/14}
Svendstrup	2	1	3 ^{9/10}					2	5	3		2	5	3		30 ^{5/14}	30 ^{7/14}
Basnæs	44	3	2 ^{1/3}		2	2 ^{2/3}		54	5	1 ^{1/2}		2	2	1 ^{1/2}		623 ^{9/14}	24
Rettestrup	59	7	3 ^{1/2}		8	6		49	3	3 ^{1/4}		1	3	3 ^{1/4}		764 ^{3/14}	22 ^{5/14}
Abbednæs	2		1 ²					4	2	2 ^{3/4}		4	2	2 ^{3/4}		45 ^{3/14}	45 ^{4/14}
Ialt Veilø Sogn . .	328	3	2 ^{2/3}		12	2	3	288	5	1 ^{1/2}		16	1	1 ^{1/4}		3855 ^{7/14}	202 ^{7/14}
V. Egersborg ¹⁾ . . .	149	6	1		3	4		153	5	3 ^{1/2}		2	1	1 ^{3/4}		1674 ^{2/14}	44 ^{7/14}
Skovmølle ¹⁰⁾ . . .	10				1	1	1	9	6	1 ^{1/2}		1	5			124 ^{13/14}	30 ^{1/14}
Ialt V. Egborg Sogn	159	6	1		3	5	1	163	4	1 ^{1/4}		3	6	3 ^{3/4}		1799 ^{9/14}	74 ^{2/14}
Lou By	95	2				7	3	82	3	1 ^{3/4}		2	3	1 ^{1/2}		910 ^{7/14}	28 ^{7/14}
Ring ¹²⁾		4	1						2	3 ^{2/4}						5 ^{2/14}	5 ^{2/14}
Faarup (tilk. 1762)	44	5	2 ^{2/3}					36	7	1 ^{2/4}			5	1 ^{1/2}		308 ^{11/14}	6 ^{1/14}
Tvedegaarde (do.)	17	1	2 ^{2/3}		2	2		16	4	3 ^{1/4}			1	3 ^{1/2}		121 ^{9/14}	4 ^{3/14}
Hundstrup (do.)	16	7	1 ^{2/3}			3	1 ^{2/3}	16		1 ^{1/2}			3	3		151 ^{10/14}	4 ^{3/14}
Blangsløv (do.) 1753)	88	7	3 ^{2/3}			1	2	38	6	2 ^{2/4}		1	2	2 ^{1/2}		361 ^{12/14}	16 ^{1/14}
Ialt Hammer Sogn	243	4	2 ^{2/3}		1	4	3	191	3	2		5	1	1 ^{1/4}		1858 ^{7/14}	61 ^{1/14}
Blangslø i Mogst. ¹⁰⁾								63	1	2 ^{2/4}		1	1	2		593 ^{3/14}	17
Pederstrup	9	1	2			1		5	2	1 ^{1/4}						61 ^{7/14}	"
Ialt Mogenst. Sogn	9	1	2 ¹⁵⁾			1		68	4	3 ^{3/4}		1	1	2		654 ^{11/14}	17
Sipperup (tilk. 1789)	17	4	2					12		1 ^{1/2}						144 ^{1/14}	"
Borup (do.)	25		2 ¹⁰⁾			1		21	7	3			1	1 ^{1/4}		227 ^{12/14}	2
Ialt Rønneb. Sogn:	42	5	1			1		33	7	3 ^{1/2}			1	1 ^{1/4}		372 ^{2/14}	2
Aaderup																	
(St. Mortens Sogn)	72	4	3					76	7	3 ^{1/4}		2	7	2		741 ^{13/14}	28 ^{1/14}
Svinø, Kæng Sogn	152	5						153	1	3 ^{2/4}		2	5			1701 ^{10/14}	37 ^{11/14}
Ydernæsgaarden (Fodby Sogn) . . .	12	2	2					12	4	3 ^{1/2}						188 ^{2/14}	9
Enø, Karebæk Sogn	43	2	2					42	5	1 ^{1/4}			7	2		495 ^{8/14}	18
Snertinge (tilkom 1761)								7	4	1 ^{2/4}						65 ^{3/14}	"
OverVindinge(do.)					1	2		4	7	2						44 ^{1/14}	"
Hellevads Mølle do.								1	3	2 ^{3/4}			2	2 ^{3/4}		14 ^{2/14}	2 ^{10/14}
Ialt Sværdb. Sogn:	15	1	3/2			1	2	13	7	1			2	2 ^{13/4}		123 ^{8/14}	2 ^{10/14}
Summa:	1099	5	3 ^{1/3}		18		1 ^{2/3}	1040	5	1 ^{2/2}		32	7	1 ^{1/4}		11790 ^{7/14}	453 ^{7/14}
1737 var her (S.132)	700	4	1 ^{2/3}		13	3	2	2	5	3							
Tilkommen	399	1	3		4		3 ^{1/2}										

1) Embejdsjorder. 2) Arealen regnes til Vejlø By. 3) 6 Huse har Jord paa Rettestrup Mark. 4) Privil. Hartkorn indtil 1818. 5) Skovene anføres Sd. 10. 6) I Gaard med 6 Tdr. 6 Skpr. tilkom 1792. 7) Mølleskyld. 8) Efter 1862 er købt 2 Gaarde m. m. i Byen. 9) Heri Hovedgaarden medregnet. 10) Tilkom 1746. 11) Tilkom 1789. 12) Matr.-Nr. 1844 har 82 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2^{1/4} Alb. 13) Tilkom med V. Egbg. 1746. 14) Heraf 3^{1/2} Td. Ld. fra Hammer By. 15) Heraf 50 Td. Ld. gammel Ejendomsjord. 16) Heraf ejede Gavnø før 1737 1 Gaard med 10 Td. 6 Skpr. 3 Fdkr. 17) Anført i Byens Hartkorn under Hammer Sogn. Endvidere tilkom 1753 1 Gaard i Snæsere, som inden 1775 er lagt under Lindersvold. 18) Hertil ca. 60 Tdr. Htk. fra Blangsløv. 19) 1 Gaard fra Stenstrup med 3 Td. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. tillagdes „Krogaarden“ i Borup før 1775. 20) Heraf ejede Gavnø før 1737 1 Gaard med 10 Tdr. 2 Skpr. 2 Alb., altsaa tilkom 1789 kun 14 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. 21) Heri Svinø Vlg. 22) 3 Huses Hartkorn under Gaarden.

		Antal Beboelser fra 1775—1862																					
Aar 1775		1800				1825				1844				1862									
Hoved-og Avlsg.	Garde	Huse	Møller og Kroer.	Garde	Huse med Jord	do. uden Jord	Møller	Garde	Huse med Jord	do. uden Jord	Møller	Garde o. 3 Td.	do. 1—3 Tdr.	Huse med Jord	do. uden Jord	Hoved- & Avlsg.	Garde o. 3 Tdr.	do. 1—3 Tdr.	Huse 4—8 Skpr.	do. 1—4 Sk. Hitt.	do. uden Jord		
1	"	2	"	"	"	3	"	"	3	"	"	"	"	2	1	"	1	"	2	1	1	"	1)
"	13	16	1 ²⁾	10 ³⁾	10	6	"	10	11	9	"	10	1	18	12	1	10	1	1	10	14	3	22
"	"	14	"	"	12	2	"	"	16	"	"	"	"	12	4	"	"	"	"	"	"	"	"
"	9	6	"	9	4	2	"	9	9	2	"	9	"	10	4	"	8	1 ⁴⁾	4	8	7	7	7
"	8	5	1	9 ⁵⁾	5	2	1	9	9	3	"	9	"	9	3	"	8	2	1	1	7	18	15
"	1 ⁶⁾	6	"	"	6	"	"	"	9 ⁷⁾	7	"	"	"	9	7	"	2	"	2	7	7	15	15
1	31	49	2	28	31	21	1	28	57	21	"	28	3	59	30	2	26	6	9	47	65	65	65
"	28	12	1 Kroer	28	12	1	"	27	12	2	"	27	1	14	6	"	26	3	2	18	7	7	7
"	"	"	"	"	"	"	9)	"	5	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	28	12	1 Kroer	28	12	1	"	28	17	2	"	28	3	16	6	"	27	6	4	18	7	7	7
"	12	10	"	12	9	2	"	12	12	2	"	12	"	14	"	"	12	2	"	16	2	2	2
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	10)	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	"
"	5	4	"	5	4	"	"	5	4	"	"	5	"	4	3	"	5	"	1	2	6	6	6
"	2	"	"	2	1	"	"	2	1	"	"	2	"	1	"	"	1 ¹¹⁾	"	"	1	"	"	"
"	2	"	"	2	"	"	"	2	1	"	"	2	"	2	1	"	2	1	"	2	1	"	"
"	4	4	"	4	4	2	"	4	4	4	"	4	"	4	4	"	4	"	"	5	4	4	4
"	25	18	"	25	18	4	"	25	22	6	"	25	"	26	8	"	24	3	1	27	13	13	13
"	6	6	"	6	6	1	"	6	4	2	"	6	"	6	2	"	6	"	"	6	4	4	4
"	1	1	"	1	"	1	"	1	"	1	"	1	"	"	1	"	1	"	"	"	1	"	"
"	7	7	"	7	6	2	"	7	4	3	"	7	"	6	3	"	7	1	"	6	5	5	5
"	3	3	"	3	1	"	"	2	"	1	"	2 ¹²⁾	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	3	1	1	"	3	2	"	"	3	1 ¹³⁾	1 ¹⁴⁾	3	"	2 ¹⁵⁾	1	1	1	3	3	3
"	6	3	"	6	1	2	"	5	2	1	"	5	1	1	4	"	2	1	1	1	3	3	3
"	12	6	"	13 ¹⁶⁾	9	2	"	13	12	3	"	13	1	11	13	"	"	"	"	2	5	5	5
"	28	7	"	28	7	1	"	28	8	"	"	28	"	8	3	"	3 ¹⁷⁾	"	"	3	10	10	10
1	"	3	"	"	"	3	"	"	"	3	"	"	"	2	1	1	"	"	"	3 ¹⁸⁾	"	"	"
"	8	5	"	8	5	"	"	8	6	"	"	8	"	5	1	"	"	"	"	1	"	"	2 ¹⁹⁾
"	2	1	"	2	"	"	"	2	"	"	"	2	"	"	"	"	2 ²⁰⁾	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	1	"	"	"	1 ²¹⁾	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	2 ²²⁾	1	"	1	"	1	"	1	"	1	"	1	1	1 ²³⁾	"	"	"	"	"	"	"	"
"	3	3	1	3	1	"	1	3	1	"	1	3	1	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"
2	148	103	31 Kroer	146	90	36	2	145	129	39	2	145	9	135	70	3	91 ²⁴⁾	17	15	108	110	110	
1	83	58	2 Møller	83	58	"	2	83	58	"	2	83	"	58	"	"	83	"	"	58	"	"	"
1	65	45	"	63	32	36	"	62	71	39	"	62	9	77	70	"	8	17	15	50	110	110	

1) Dybsø ubeboet siden 1600. 2) Vejlsø Mølle nedlagdes d. A. 3) Af de 3 manglende Gaarde oprettedes Vejlsøgaarden. 4) 1 Gaard frataget Jord til Skov. 5) 1 Gaard tilkom 1792. 6) Gaarden udlagt 1797. 7) Abbednæshoved. 8) Køllebæks Kro nedlagt 1789. 9) Øde til 1814, da Jorden bebyggedes. 10) Drevet af en Mand i Egersborg til ca. 1840. 11) 1 Gaard købt til Selvejendom før 1862. 12) 1 Gaard solgt til Selvejendom før 1862. 13) En Jordlod til Rettestrup Mølle. 14) Ellevængtet bebygget. 15) 1 Gaard solgt til Selvejendom. 16) Nygaarden opført i 1797. 17) Resten af Gaardene solgt til Selvejendom før 1862. 18) Hartkornet under Ydernæsgaarden. 19) Solgt til Selvejendom før 1862. 20) Solgt til Arvefæste efter 1871. 21) Solgt til Ejendom inden 1862. 22) Huset læa i Sværborg. 23) Solgt til Selvejendom før 1862. 24) Inden 1862 solgt 54 Gaarde til Selvejendom.

Byernes Navne.	Det solgte Bøndergods indtil 1901.																	
	1. Til Selvejendom.									2. Til Arvefæste.								
	Gaarde med 3-12 Tdr. Hk.	do. 1-3 Tdr.	Huse 4-8 Skpr.	do. 1-4 Skpr.	do. uden Jord	Tdr.	Skp	Føltr.	Album	Gaarde med 3-12 Tdr. Hk.	do. 1-3 Tdr.	Huse 4-8 Skp.	do. 1-4 Skp.	do. uden Jord	Tdr.	Skp	Føltr.	Album
Vejlø	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Svendstrup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Basnæs	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	6	2	3	$\frac{1}{4}$
Rettestrup	"	"	"	"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	14	6	3	$\frac{1}{2}$
Abbednæs	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	$\frac{1}{2}$
Ialt Vejlø Sogn	"	"	"	"	"	"	"	"	5	"	"	"	1	21	1	2	$\frac{2}{4}$	
Vester-Egersborg	"	"	"	"	"	"	"	"	19	5	"	"	1	111	6	1	$\frac{1}{4}$	
Skovmølle	"	"	"	"	"	"	"	"	1	4	1	"	"	9	6	1	$\frac{1}{2}$	
Ialt Vester-Egersborg Sogn	"	"	"	"	"	"	"	"	20	9	1	"	1	121	4	3	$\frac{1}{4}$	
Lou By	"	"	"	"	"	"	"	"	11	5	5	14	22	79	5	"	$\frac{2}{2}$	
Faarup	"	"	"	"	"	"	"	"	5	"	1	2	3	36	7	1	$\frac{2}{2}$	
Hundstrup	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	2	2	"	16	"	1	$\frac{1}{2}$	
Tvedegaarde	1 ¹⁾	"	"	"	"	9	2	"	1	"	1	"	"	7	2	3	"	
Blangslev i Hammer Sogn	"	"	"	"	"	"	"	"	4	1	1	4	11	38	1	"	$\frac{2}{2}$	
Ialt Hammer Sogn	1	"	"	"	"	9	2	"	23	7	7	23	36	178	"	3	$\frac{2}{4}$	
Blangslev i Mogenstrup Sogn	"	"	"	"	"	"	"	"	5	1	6	5	"	56	3	"	$\frac{2}{2}$	
Pederstrup	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	"	2	"	5	2	1	$\frac{1}{2}$	
Ialt Mogenstrup Sogn	"	"	"	"	"	"	"	"	5	3	1	6	7	61	5	1	$\frac{1}{2}$	
Sipperup	2	"	"	1	"	12	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	
Borup	1	"	1	"	"	5	3	2	$\frac{2}{4}$	2	"	1	2	11	5	1	1	
Ialt Rønnebæk Sogn	3	"	1	"	1	17	3	3	$\frac{1}{4}$	2	"	1	2	11	5	1	1	
Aaderup (St. Mortens Sogn)	13	1	2	11	18	76	7	3	$\frac{2}{4}$	"	"	"	"	"	"	"	"	
Enø (Karebæk Sogn)	8	"	4	"	1	42	3	1	$\frac{1}{4}$	"	"	"	1	2	"	1	3	
Svinø (Køng Sogn)	28	"	"	7	8	152	7	2	1	"	"	"	1	1	"	2	1	$\frac{1}{4}$
Snertinge	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	7	4	1	$\frac{2}{4}$
Over Vindinge	1	"	"	"	"	4	7	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	
Hellevads Mølle	"	1	"	1	"	1	3	"	$\frac{2}{4}$	"	"	"	"	"	"	"	"	
Ialt Sværdborg Sogn	1	1	"	1	"	6	2	3	$\frac{1}{4}$	2	"	"	"	7	4	1	$\frac{2}{4}$	
Ydernæsgaard	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	
Summa:	54	2	7	19	28	305	3	3	$\frac{3}{4}$	57	191	0	33	50	402	2	"	$\frac{1}{4}$

1) Heraf 50 Tdr. Land gammel Ejendomsjord. 2) 1 Gaard mageskifter til Heriufholm for en Gaard i Abbednæs.

Byernes Navne.	Fæstegods, Leje eller Forpagtning.								Beboelsesnes Antal.						
	Ager og Engs Hartkorn.								1901.						
	1. Til Byen.				2. Heraf indtaget til Skov.				Hoved- & Avlsg.	Bøndergd. fra 3—12 Tdr.	do. fra 1—3 do. fra 1—3 Tdr. Htk.	Huse fra 4—8 Skpr.	do. fra 1—4 Skpr.	do. uden Jord	
Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album								
Gavnø Hovedgaard	108	1	1	2 ³ / ₄ ¹⁾	"	"	"	"	1	"	"	2	1	1	"
Sofienlyst Skov	"	3	"	1 ³ / ₄	"	3	"	1 ³ / ₄	"	"	"	"	"	"	"
Vejlø By	69	5	"	1 ¹ / ₂ ²⁾	"	"	"	"	1 Agd.	6	4	3	12	23	"
Svendstrup By	2	5	3	"	"	"	"	"	"	5	"	"	14	3	"
Basnæs By	47	4	2	1 ¹ / ₄	"	2	2	2 ¹ / ₄ ³⁾	"	5	4	2	7	14	4
Rettestrup By	36	5	1	2 ¹ / ₂	9	7	1	1 ² / ₄ ⁴⁾	"	3	3	1	7	21	"
Abbednæs By	14	6	"	3 ³ / ₄	5	"	"	2 ¹ / ₂ ⁵⁾	"	1	5	1	2	18	"
Abbednæs Hoved	4	2	3	1 ¹ / ₂	4	"	"	3 ³ / ₄ ⁶⁾	"	"	"	"	"	"	"
Summa Vejlø Sogn:	284	2	1	"	23	1	2	"	1 Hgd. 1 Agd.	15	18	8	43	79	"
V. Egersborg By	41	6	"	1 ¹ / ₂	{ 2	6	1	2 ³ / ₄ ⁷⁾	"	6	1	2	4	15	"
Hammer Sogn: Ring By	"	4	1	1 ¹ / ₄	"	"	"	2 ³ / ₄	"	"	"	1	"	"	"
" " Lou By	2	"	"	2 ³ / ₄	"	"	"	"	"	"	"	2	1	"	"
" " Blangslev	"	1	"	3 ³ / ₄	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"
Mogenstrup Sogn: Blangslev	"	"	"	2 ¹ / ₂	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	"
Rønnebæk Sogn: Borup By	2	"	2	1 ¹ / ₄	"	"	"	"	"	1	"	"	1	"	"
Køng Sogn: Svinø	3	3	2	1 ¹ / ₂ ⁸⁾	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"
Fodby Sogn: Ydernæs- gaarden	12	4	3	1 ¹ / ₂	"	"	"	"	1 Agd.	"	"	"	"	3	"
Hovedgaards og Fæstegods' Sum	346	6	1	1 ³ / ₄	26	5	"	1 ³ / ₄	1 Hgd. 2 Agd.	21	20	13	50	101	"
Arvefæstegodsets Sum	402	2	"	1 ³ / ₄	"	"	"	"	"	57	19	10	33	50	"
Selvejergodsets Sum	305	3	3	1 ³ / ₄	"	"	"	"	"	54	2	7	19	28 ¹⁰⁾	"
Ialt Summa:	1054	4	1	1 ¹ / ₄	26	5	"	1 ³ / ₄	1 Hgd. 2 Agd.	132	41	30	102	179	"

1) Heri Hartkornet fra Dybsø medregnet. 2) Heri medregnet Nylandsmosen. 3) Basnæs Plantage med 3 Tdr. 1 Skp. 1¹/₄ Album; Resten „Greens Gaard“ indlagt til Skov. 4) Rettestrup Plantage. 5) Lystskoven ved Gavnø. 6) Indtaget til Skov (Gavnø Lystskov). 7) Marbjerg Plantage. 8) Indtaget under Jars Skov. 9) Heri medregnet Svine Noer. 10) Det er en Selvfølge, at Beboelsesnes Antal nu er langt større, end ved Salget fra 1853—70, særlig er disse vokset stærkt i Aaderup og paa Svine.

Til Side 12.

Lensbaroniets Ager, Engs samt Skoves Areal og Hartkorn :

Frie Jorder:	Areal:	Hartkorn:	Bøndergods:	Areal:	Hartkorn:
Gavnø	2286 Td. med 180 Td.	3 Sk. „ Fdk. 2 ³ / ₄ Alb.	Gavnø	1644 ¹³ / ₁₆ Td. med 143 Td.	7 Sk. 2 Fdk. 2 ¹ / ₄ Alb.
Lindersvold. 610 ¹ / ₈	72 — 2 — 2 — „	— „ — „ — „	Lindersvold. 583 ¹ / ₄	60 — 5 — 3 — 1 ³ / ₄ —	— „ — „ — „
Strandegaard 1354 ¹ / ₄	56 — 2 — 1 — 3 ³ / ₄ —	— „ — „ — „	Strandegaard 687	70 — 6 — 2 — 2 ¹ / ₂ —	— „ — „ — „
4250 ³ / ₈	309 — „ — „ — 1 ¹ / ₂ —	— „ — „ — „	2915 ¹ / ₁₆	275 — 4 — 1 — 1 ¹ / ₂ —	— „ — „ — „
Tilsammen 7165 ⁷ / ₁₆ Td. Land med 584 Td.	4 Sk. 1 Fdk. 1 Alb.		32 — 4 — 3 — 1 ¹ / ₂ —		
Skovene 2101 ³ / ₈	— „ — „ — „ — „		— „ — „ — „ — „		foruden Skovskylid.
Ialt: 9266 ¹³ / ₁₆	— „ — „ — „ — „		617 — 1 — „ — 2 ¹ / ₂ —		

Desuden Gaarden Matr. Nr. 5 i Basnæs, som skal beplantes (se Skoven).

Lindersvold Gods 1730—81	Ager & Engs Hartkorn efter Matr. af 1688												Beboelsernes Antal.			
	a) Mens Godsetsamles 1730—81.				b) Ved dets endelige Ordning 1781				Skovskylvd				1781.		1800	
	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Gaarde	Huse Møller, Kroer	Gaarde	Huse Møller, Kroer
Lindersvold Hovedgaard	34	3	1		58	2	2	2 ¹⁾		7						
Hyllinge Skovby	12		22						6	Tdr.	Misk.					
Vindbyholt By	9	4	3	1 ²⁾	20	5	3	2 ⁴⁾		7	1	1	1		3	11
Mosebølle 1730	15	5	22		19	3	2	2		3			3	9		
„ tilkom 1779 (Magesk.)	3	6							2	7			1		4	8
Roholte Sogn:																
Lestrup By 1730	16	3	1	1	98	4	1	1 ⁹⁾	5	1	1	7	12	1	7	21
„ købt 1753	16	6	2						1	4	1	1	4	3	14 ⁷⁾	13
„ fra Strandegaard	10	1								7	1	1	2			
„ købt 1781 og mageskiftet	29	1	2	2					4	3	3	2	6	5		
Eskildstrup 1730	16	7	3							7	1	1	4	4	6	5
„ mageskiftet 1762	8	4	2	1	29	6		1	2	1	2	2	1			
„ „ 1781	4	1	3							2			1			
Hyllede By 1730	6												1		5 ⁸⁾	2
„ købt 1762	10	1	12		32	3	3	2					2	1		
„ tillagt fra Strandegaard .	16	2											3			
Kongsted Sogn:																
Snesere By 1753	8	1		11 ⁹⁾	134	6	2		10	2	2	1	27	18		25
„ købt 1762	124		3	2 ¹⁰⁾	140	1	1	1	1		1	1	20	16		20
„ købt 1772 ¹¹⁾	7	7	1								12	2				17
Aaside købt 1762	43	6	1	1	43	6	1	1		2	2	2	7	12		7
Overeven købt 1762	19	6	3	12 ¹²⁾						2	2	2	4			
Brøderup 1753	6		2	1 ¹³⁾						1	1	1			8	10
„ købt af Gisselfeld 1762	6	2	3	1	45	7	1	2			2	2	1			
„ købt af Kronen 1762 . . .	33	4								1	1	1	6	8		
Snesere Kirkes Bøndergods 1762	10		2	2 ¹⁴⁾	4	7	2	13 ¹⁵⁾					2	1		1
Sjølte By 1730	10	6		2									2	1	6	6
Fra Strandegaard	26	7	1		36	3	2	1					4	4		
Snesere Sogn:																
L. Heddinge i Stevns	297	3	3	2	271	2		2	2	1	1	2	50	43	1	42
Ebbeskov i Fakse Sogn	6	4	2	1 ¹⁶⁾									1			
Blangsløv i Hammer Sogn . . .	11		1	2 ¹⁷⁾							1	1				
Strøgdods	4	1	3	1 ¹⁸⁾												
Strøgdods	21	6	3								1	1	1			
Summa:	552	5	12		504	4	3	2 ¹⁹⁾	17	4	1	1	85	73	2	74
													1		1	1

Altsaa afgaaet ved Salg, Mageskifte etc. 48 Tdr. 2 Skp. Ager og Engs Hartkorn. 1 Fdk. 1 Album Skovskylvd. Gaardene er aftaget med 11, medens Husene er forøget med 8.

1) Hyllinge Skovby 12 Tdr. 2 Fdk. 2 Alb., fra Vindbyholt 11 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. Ialt 23 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. 2) Lindersvold oprindelige Del i Byen. 3) Tilkom 1762 ved Køb. 4) 11 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. indtaget under Lindersvold. 5) Lestrup Hestehave. 6) Heri Hyllinge Skovby, som anført foroven, 12 Tdr. 2 Fdk. 2 Alb. 7) 1 Gaard nedlagt 1781. 8) 1 Gaard nedlagt ved Udsikftning. 9) Skænket med Blangsløv By af Frederik d. 5. 10) Heri 2 Gaarde og 1 Hus, tilhørende Snesere Kirkegods, samt en ubebygget Parcel. 11) 2 Selvejergaarde. 12) Mageskiftet med 4 Gaarde i Lestrup 1781. 13) Skænket af Frederik d. 5. med Blangsløv By. 14) 1 Gaard i St. Rottinge 4 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Gaard i Smidstrup 3 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. Gl. Tappeneje Kro 7 Skp. 1 Fdk. Kongens Mll. ved Stranden 2 Skp. 2 Fdk. 2 Alb., ialt 10 Tdr. 2 Fdk. 2 Alb. 15) Resten bormageskiftet 1780 til Bækkeskov. 16) Solgt før 1781. 17) Mageskiftet med 1 Gaard i Eskildstrup 1763. 18) Lagt til Gaardene i Blangsløv 1753 under Gavne Gods. 19) Heraf udgør Bøndergodset: 464 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk. Hovedgaarden: 40 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. privilegeret Hartkorn. Ialt: 504 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. 2 Album.

Strandegaard Hovedgaard 1730—81	Hartkorn efter Matr. af 1688									Beboelsernes Antal								
	Ager og Engs																	
	a) Under Godsets Samling			b) Ved dets endelige Ordning 1781			Skovskylld			1781		1800						
	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Gaarde	Huse	Møller	Gaarde	Huse	Møller
Strandegaard Hovedgaard	29	7	"	"	60	2	"	" ¹⁾	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Fiskerhoved By 1730	29	2	2	" ³⁾														
Roholte By 1730	10	3	3	1									2	2		8	7	"
Tillagt fra Lindersvold	41	5	2	1	52	1	1	2					6	5				
St. Elmue By	22	2	1	2									4	1		6 ³⁾	11	"
St. Elmue fra Lindersvold	21	5	3	1	42	2	2	2 ⁴⁾	4	1	1	1	3	2				
Orup By	18	3	3	"					"	"	"	"	3	2		12	12	"
Orup fra Lindersvold	42	2	3	1 ^{2/3)}	71	6	"	1 ³⁾	"	"	1	"	8	10				
Orup købt 1781	10	2	3	"					"	"	"	"	1	1				
Roholte Sogn:	226	4	2	"^{2/3)}	226	4	"	2	4	4	2	1	27	31		26	30	"
Fakse By	35	6	3	"	35	6	3	"	3	2	2		6	3		5 ⁵⁾	5	"
Jyderup By	9	6	"	1	17	3	"		"	"	"		2	2		3	3	"
Jyderup fra Lindersvold	7	4	3	2									2	"				
St. Faureby	18	1	3	2	18	1	3	2	"	2	2	2	4	3		3	7	"
Fakse Sogn:	71	3	2	2	71	3	2	2	"	6	1	1	14	8		11	15	"
Taageskov i Everdrup Sogn	4	6	1	1 ⁷⁾					"	"	2	1	1	"		"	"	"
Vestenbek i Kallehave Sogn	4	1	3	1 ⁸⁾					"	4	"	"	2	"		"	"	"
Trindelstrup Mølle i Førslev v. Ringsted	2	1	3	"					"	"	"	"	"	1		"	"	"
Strøgods	11	1	3	2					"	4	2	2	3	1	1	"	"	"
Summa:	309	2	"	1^{2/3)}	297	7	3	1¹⁰⁾	5	7	2	1	44	40		137	45	"
Fragaet ved Salg og Mageskifte:					11	2	1	"^{2/3)}										

Gaardenes Antal forøget med 7. Husene forøget med 5. Møllen solgt.

¹⁾ Heraf de 2 Skp. 2 Fdk. 2 Album Hartkorn fra det afbrændte Skyttehus. ²⁾ I Fiskerhoved By nedlagdes med kgl. Bevilling 1733 de 3 sidste Gd. med 11 Td. 7 Skp. 3 Fdk. Htk. ³⁾ 1 Gaard nedlagt 1781. ⁴⁾ Resten af Htk. 1 Td. 5 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. lagt til Folehaven og 3 Huse paa Fed fra den 1781 nedlagte Gaard. ⁵⁾ Krageborg-huset tilkom 1776 fra Lindersvold med omtrent 6 Skp. Htk. ⁶⁾ 1 Gd. nedlagt 1800. ⁷⁾ Mageskiftet til Gissefeld 1781. ⁸⁾ Solgt ca. 1770. ⁹⁾ Fragaet allerede før 1755. ¹⁰⁾ Heraf er Bøndergodset 268 Tdr. " Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Skyttehus 2 Sk. 2 Fdk. 2 Alb. ialt 268 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. " Alb.

	Jordebogs-Areal.		Hartkorn eft. Matr. 1844.										
	1. Til hele Byen.	2. Til Hus- lodder.	1. Til hele Byen (1844)				2. Til Huslodder (1844)						
			Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Album	Tdr.	Skpr.	Fdkr.	Album			
Lindersvold Hovedgaard . . .	410	"	55	3	3	1 ^{1/4}							
Skove, Overdrev og Enge . . .	263 ^{b)}	45	4	7	3	1 ^{1/2} ^{c)}	3	6	3	1 ^{3/4}			
Hovedgaarden og Tilliggende .	673	45	60	3	2	1 ^{3/4}	3	6	3	1 ^{3/4}			
Roholte Sogn: Vindbyholt . . .	181	24 ^{1/4}	21	5	"	2 ^{1/2}	2	3	"	3 ^{1/4}			
" " Mosebølle . . .	212	14	23	3	3	1 ^{1/2} ^{d)}	1	5	"	2 ^{1/2}			
Kongsted Sogn: Lestrup . . .	1239 ^{1/2} ^{e)}	58	98	5	"	1 ^{1/4}	4	4	2	2 ^{3/4}			
" " Eskildstrup . . .	698 ^{h)}	39 ^{1/2}	41	1	2	2	2	1	1	2			
" " Hyllede . . .	354	16	35	2	"	2 ^{1/2}	1	6	1	2			
Snesere Sogn: Snesere	1474 ^{g)}	70	161	6	"	2 ^{1/2}	7	2	2	3 ^{1/4}			
" " Aaside	658 ^{1/2}	42	69	1	"	1 ^{3/4}	3	7	3	1 ^{1/2}			
" " St. Røttinge	60 ^{1/2}	"	6	5	1	2	"	"	"	"			
" " Brøderup	496 ^{3/4}	25 ^{1/4}	55	7	2	2	2	7	"	3 ^{1/4}			
" " Sjolte	483 ^{3/4} ⁱ⁾	39 ^{3/4}	48	4	3	1 ^{3/4}	4	4	"	1			
Tilsammen:	6531	373 ^{3/4}	624	3	2	3 ^{1/4}	35	1	"	3 ^{1/4}			
Strandegaard Hovedgaard	336	"	40	3	3	"							
Skove og Eng	286	"	7	4	"	2 ^{1/2} ^{h)}							
Halvøen Fed	1176	32	13	1	"	"							
Hovedgaarden og Tilliggende .	1798	32	61	"	3	2 ^{1/2} ^{g)}							
Roholte Sogn: Roholte	301 ¹⁰⁾	16 ^{1/4}	41	4	3	2 ^{1/4}	1	7	2	2			
" " Store Elmue	447 ¹¹⁾	57 ^{1/4}	41	1	2	3 ^{1/4}	4	2	3	1 ^{1/2}			
" " Orup	690	40 ^{1/2}	80	"	"	3 ^{1/4}	4	4	1	1 ^{3/4}			
Fakse Sogn: Fakse By	322 ^{3/4}	10	37	1	2	1 ^{1/2}	1	2	"	1 ^{1/2}			
" " Jyderup	185 ^{1/4}	9 ^{1/4}	18	5	"	"	"	7	"	2 ^{3/4}			
" " Store Favreby	210 ¹²⁾	32 ^{1/4}	19	5	"	1 ^{1/4}	2	4	2	2 ^{1/4}			
Tilsammen:	3954	197 ^{1/2}	299	4	1	1	15	4	3	1 ^{1/4}			
Lindersvold Gods	6531	373 ^{3/4}	624	3	2	3 ^{1/4}	35	1	"	3 ^{1/4}			
Ialt begge Godser:	10485	571 ^{1/4}	923	7	3	1 ^{3/4}	50	5	3	2 ^{1/2} ¹³⁾			
Heraf udgør Hovedgaardenes privilligerede Hartkorn:			73	6	2	2 ^{3/4}	"	"	"	"			
Bøndergodset:	850	1	"	2									

Efter Matriklen af 1688 havde Gavne Gods: 1129 Td. 4 Skp. ^{1/2} Alb., 1844: 1054 Td. 4 Skp. 1 Fdk. ^{1/4} Alb. Hartkorn, altsaa en Tilbagegang af 75 Td. Hartkorn paa 11,790 Td. Land. Lindersvold Gods 1688: 504 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. og 1844: 624 Td. 3 Skp. 2 Fdk. ^{3/4} Alb. Hartkorn, altsaa en Fremgang af 120 Td. Hartkorn paa 6531 Td. Land. Strandegaard Gods 1688: 297 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. og 1844: 299 Td. 4 Skp 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, altsaa en Fremgang af 2 Td. Hartkorn paa 3954 Td. Land. Ialt efter Matr af 1688: 1932 Td. 3 Fdk. ^{1/2} Alb. og 1844: 1978 Td. 4 Skp. 2 Album Hartkorn, altsaa en samlet Fremgang af 47 Td. Hartkorn paa 22,275 Td. Land (- 2^{1/6} Kv. Mil.)

¹⁾ Heraf udgør Smeedvængeskov, Askerkykn, Egemoseskov etc. 83 Tdr. ²⁾ Om Skovenes Hartkorn, se Sd. 11. ³⁾ Efter Matrikelkontorets Opgivende har Mosebølle 22 Td. 6 Sk. 3 Fdkr. 2^{1/4} Alb., hertil Matervænget med 4 Sk. 3 Fdkr. 1 Alb., som er taget fra Mosebølle. ⁴⁾ Matrikelkontoret angiver 1263 Td. Ld., Resten Vejle etc. ⁵⁾ Heraf 232 Td. Ld. Skov. ⁶⁾ Byen har 1592 Td. Ld., Resten er Præste-, Degne- og Skolelod = 90 Td. Ld. samt Snesere Se c. 18 Td. Ld., Vejle etc. 10 Td. Ld. ⁷⁾ Heraf 40 Td. Ld. Skov. ⁸⁾ Om Skovenes Hartkorn, se Sd., ⁹⁾ Areal og Hartkorn stemmer med Matrikelkontorets Opgivende. ¹⁰⁾ Matrikelkontoret har for hele Byen 335 Td. Ld., heraf Præstegaard og Skolelod 34 Td. Ld. ¹¹⁾ Heraf Folehave og Skov 66 Td. Ld. ¹²⁾ Byen udskiftedes først 1850, Huseens Hartkorn er indeholdt i Byens samlede Hartkorn og er nu omtrent 1 Td. 2 Skp. ¹³⁾ Heraf 18 Td. Ld. Skov. ¹⁴⁾ Ilt efter Jordbogen af (1844 underskrevet ¹² 1844), da der i de nærmeste Aar efter ind-

	Beboelsernes Antal.														Hoved- og Avls- gaarde			
	1825			1844			1862			1900.								
	Gaarde	Huse med Jord	do. uden Jord	Gaarde 3-12 Td.	do. 1-3 Td.	Huse med Jord	do. uden Jord	Gaarde 3-12 Td.	do. 1-3 Td.	Huse 4-8 Skp.	do. 1-4 Skp.	do. uden Jord	Gaarde 3-12 Td.	do. 1-3 Td.		Huse 4-8 Skp.	do. 1-4 Skp.	do. uden Jord
Lindersvold	3	5	4			9	1			5	4	3		1 ¹⁾	4	4	3	1 Hovedgd.
Vindbyholt	3	5	2	3	1	3	6	3	2 ²⁾	3	6	6	2		4	4	13	1 Kro
Mosebølle	4	9		4		6	1	4	2	8	3	4				2	3	6
Lestrup	14	14	1	14	1	11	3	14	1	3	9	15	14	4	3	13	27	
Eskildstrup	6	5		6		5	1	6	2	3	2	2	5	1	6	4	6	
Hyllede	5	5		5		4	2	5		6	1	5	5		1	6	11	
Snesere	20	17	4	20	1	17	7	21 ³⁾	1	2	17	8	21	5	11	17	31	
Aaside	7	8	4	7		8	3	7 ⁴⁾		2	10	4	6	2	2	10	20	1 Avlsgd.
St. Røttinge	1			1				1 ⁵⁾					1					
Brøderup	8	10		8		10	1	8		12	1		8	4		14	4	
Sjølte	6	5	2	6	1	5	2	6	1	3	2	2	6	1	5	3	6	
Sum:	74	83	17	74	4	78	27	75	4	21	74	45	72	18	34	78	127	1 Hovedgd. 1 Avlsgd. og 1 Kro.
Strandegaard	"	3	"	"	"	3	2	"	"	3	2	"	1	"	"	"	2	1 Hovedgd.
Fedgaarden	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	"	1	"	1	15	1 Avlsgd.	
Roholte	8	5	2	7	2	7	"	7	2	7	2	7	"	1	5	4		
St. Elmue	6	12	5	6	1	10	2	6	1	3	10	4	6	"	1	9	6	
Orup	12	5	"	12	"	13	2	12	3	16	2 ⁶⁾	12	1	6	17	20	1 Mølle	
Fakse	5	3	2	5	3	3	2	5	1	5	"	4	2	"	10	58		
Jyderup	3	3		3	3	3	"	3	3	3	"	3	3	"	5	2		
St. Faureby	3	1	6 ⁷⁾	3	"	6	"	3	1	5	3	3	1	1	3	7		
Sum:	37	32	15	36	3	45	8	36	5	6	49	17	35	6	9	50	114	1 Hovedgd. 1 Avlsgd. og 1 Vejmølle.
Lindersvold	74	83	17	74	4	78	27	75	4	21	74	45	72	18	34	78	127	1 Hovedgd. 1 Avlsgd. og 1 Kro.
Begge Godser	111	115	32	110	7	123 ⁸⁾	35	111	9	27	123	62	107	24	43	128	241	2 Hovedgd. 2 Avlsgd. 1 Mølle og 1 Kro.
Gavnø	145	132	34	145	21	124	69	91 ⁹⁾	17	15	108	110	132	41	30	102	179	
	256 247 66			255 28 247			104	256	28	49	250	200	239 65		73 230 420		3 Hovedgd. 4 Avlsgd. 2 Møller og 1 Kro.	
	1825.			1844.				1862.			1900.							

1) Skovridergaarden. 2) Disse Huse har Jord fra Lestrup. 3) Kirkejorden bebygget 1840. 4) Har over 16 Tdr. Htk. og regnes nu for en Avls- eller Forpagtergaard siden 1883. 5) En Snesere Kirke tilhørende Gaard. 6) Samt 1 Vejmølle, opført 1806. 7) Heraf 2 Vaghuse. 8) Heraf 23 Huse over 4 Skp. Htk. 9) Solgt 54 Gaarde osv. 10) Yderligere Udstykning har forøget det solgte Gods, Gaarde og Huse meget betydelig.

	1. Solgt til Arvefæste						2. Hovedgaards- og Fæste- Leje eller Forpagtning																
	Gaarde 3—12 Td.		Huse 4—8 Skp.		do. uden Jord		Hartkorn			Hoved- og Avlsgaarde		Gaarde 3—12 Td.		Huse 4—8 Skp.		do. uden Jord		Hartkorn					
	do. 1—3 Td.	do. 4—8 Skp.	do. 1—4 Skp.	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Hoved- og Avlsgaarde	do. 1—3 Td.	do. 4—8 Skp.	do. 1—4 Skp.	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album	Hoved- og Avlsgaarde	do. 1—3 Td.	do. 4—8 Skp.	do. 1—4 Skp.	Tdr.	Skp.	Fdk.	Album
Lindersvoid Gods.																							
Hovedgaarden m. m.							1 Hgd.																
Vindbyholt By								2	1	4	3	63	6	3	1 ^{1/2} ¹⁾								
Mosebølle By	1					4		3	2	3	6	18	1	1	2 ^{1/2} ²⁾								
Lestrup By	14	3	3	6	18	80			1	2	3	9	4	1	2 ^{1/2} ⁴⁾								
Eskildstrup By	5	1	4	1	2	31			2	3	4	4	4	1	1 ³⁾								
Hyllede By	5				5	11			1	1			6		1 ^{1/2} ⁵⁾								
Snesere By	21	5	11	15	29	160				2	2		6	3	1								
Aaside	6	2	2	10	19	52	1 Agd.					1	16	6	3	1 ^{1/2}							
Brøderup	8	4	11	4	54	6				3			1	1	1 ^{1/2}								
Sjølte	6	1	5	2	6	48				1			3		1								
St. Røttinge	1					6																	
Summa:	67	16	25	50	89	473	1 Hgd. 1 Agd.	5	2	9	28	38	138	5	2	1 ^{1/2}							
Strandegaard Gods:																							
Hovedgaarden m. m.							1 Hgd.		1			2	60	2	3	2 ³⁾							
Fedgaarden m. m.							1 Agd.				1	15											
Roholte By	6				1	29		1		1	5	3	12	4	2 ^{1/2}								
Elmue	3					19		3		1	9	5	22	1	2	1 ^{1/2}							
Orup	12				13	65		1	1	6	17	7	14	5	3	1 ^{1/2}							
Fakse By	1	2		8	56	12		3		2	2	20	3	1	1 ^{1/2}								
Jyderup By	3			5	2	18																	
St. Faureby	3	1		1	7	18			1	2			1	4	1 ^{1/2}								
Summa:	28	3		14	80	163	1 Hgd. 1 Agd.	7	3	9	36	34	131	5	2	2 ^{1/2}							
Begge Godser:	95	19	25	64	169	636	2 Hgd. 2 Agd.	12	5	18	64	72											

1) Heri Skovene Smedevænge og Skovridergaarden. Heri indtaget Skov 4 Skp. 1 Fdk. 1^{1/2} Alb. 2) Matr. har 21 Td. 5 Skp. 2^{1/2} Alb. 3) Herul Malervængt fra Mosebølle med 4 Skp. 3 Fd. 1 Alb., nu under Lindersvoid. 4) Heri Lestrup Hestehave. 5) Heri Gævvænge. 6) Heri Hyllede Have. 7) Heri Dyrehaven.

Lensbaroniet Gavnø Skove efter Jordbogen af 1/3 1901.

	Skovskylld				Ager & Engs Hartkorn				Areal	Anmærkninger
	Tdr.	Skp.	Fdk.	Albu	Tdr.	Skp.	Fdk.	Albu		
a. Gavnø Skove.										
Lønnede Skov	3	1	1						44 ^{3/4}	Gavnø Skove udgjorde 1750 ialt 8 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. Skovskylld, 1800 ialt 9 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. Sksk., 1850 ialt 20 Tdr. 6 Skpr. „ Fdkr. 5 ³⁰ Alb. Af denne Skovskylld havde Vejle Skov ved Udskitningen 1797 kun 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb., Resten er senere indtaget fra Vejle-gaarden. Skovskyllden fra Byerne: Pederstrup, Blangsløv, Hundstrup, Tvededgn., Borup Ellevænge og Skovmølle, tilsammen 1 Td. Skovskylld, bortfaldt enten straks efter Udskitningen af vedkommende Byer eller senere ved Matr. af 1844. Basnæs Plantager, Rettestrup og Marbjerg do. samt det meste af Gavnø Lystskov er Nyplantninger af den nuværende Lensbesidder.
Sofienlyst	3				3		1 ^{3/4}		7	
Gavnø Lystskov	5				5		2 ^{1/2}		43 ^{1/2}	
Plantagen paa Abbednæshoved	4				4		3 ^{1/2}		5 ^{3/4}	
Vejle Skov	17		5 ³⁰						165	
Basnæs Skov	2	2	2						37 ^{3/8}	
Basnæs Plantage	3	1			3		1 ^{1/4}		55	
Basnæs (Grens Gaard)	4	1	2	2					52 ^{1/4}	
Rettestrup Plantage	9	7	1	1 ^{3/4}					213 ^{1/2}	
Marbjerg Plantage	2	6	1	2 ^{1/4}					68 ^{1/4}	
Jars Skov	3	4			5		2		136 ^{3/8}	
Lou Skove	7	3	2						Sd. 67 ^{1/4} Øst. 38 ^{1/4}	
Ydernæs Skov	3								6 ^{3/4}	
Ialt:	22	4	3	2 ^{5/30}	26	5	1 ^{3/4}		940 ^{1/4}	
b. Lindersvold Skove.										
Egemosen, Matr. Nr. 1 ^a									21 ^{1/2}	Lindersvold Skove udgjorde 1750 ialt 5 Tdr. „ Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., 1800 18 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 2 ^{1/2} Alb., 1850 21 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 ^{1/4} Alb. Skoven til Moseballe blev ved Udskitningen forenet med Lestrup Skov. Matr.-Nr. 10 af Moseballe er 1 ^{1/2} Td. Ld. uden paalignet Skovskylld. *) Ikke skyldsatt.
Store og Lille Smedevænge	4	6	1	2 ^{3/4}			2 ^{1/4}		41 ^{1/2}	
Hyllinge Skov (Asketykken)	1	1	2	1 ^{1/4}					7 ^{1/2}	
Vindbyholt Skov (Matr. 1 ^f 2 ^b)					4	1	1 ^{3/4}		12 ^{1/4}	
Lestrup Skov	15	4	2	2 ^{1/3}					6 ^{1/4}	
Lestrup Hestehave og Matr. Nr. 10					2	3	3	1 ^{1/2}	310	
Gavevænge og Mørkebjerg	7	1		1 ^{1/2}	1	5	3 ^{1/4}		45 ^{7/8}	
Hyllede Have					7	2	2 ^{1/2}		232	
Sjølte Skov	1								21 ^{3/4}	
Ialt:	29	5	3	1 ^{5/6}	5	5	2 ^{3/4}		739 ^{1/8}	
c. Strandegaard Skove.										
Skovshoved, Nr. 1 ^a									18 ^{1/2}	Strandegaard Skove udgjorde 1750 ialt 6 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., efter Udskitningen 1800 5 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., 1850 5 Tdr. 3 Fdkr. 2 Fdkr. 1 Alb. Skoven til Fakke By afdrævet kort efter det 19. Aarh.s Begyndelse, ligesaa i Overvejen, til Kongens Mølle ved Stranden og Gl. Tappene Kro i Snesere Sogn. Skoven til Vestenbæk solgt for 1770 og til Taageskov bortmageskiftet til Gisselved 1781 ialt ca. 1 Td. 4 Skpr. Skovskylld. *) Ikke skyldsatt.
Dyrehaven					2	5	1	1 ^{3/4}	84 ^{1/4}	
Kalvekrogen	5	4	1	2 ^{1/2}					66	
Folehaven					5	3	1 ^{3/4}		36	
Roholte Have					2	2	2 ^{1/2}		7 ^{3/4}	
Skov fra Orup					6		2		8 ^{1/2}	
Faureby Hestehave	2	2	2						18	
Af Matr. Nr. 2 B ^a paa Fed									55 ^{1/2}	
Plantagerne paa Fed									249 ^{1/4}	
Ialt:	5	7		1 ^{1/2}	4	4	2		543 ^{3/8}	
Tilsammen for hele Godset	58	1	3	2 ^{5/13}	36	6	2	1 ^{1/2}	2222 ^{7/8}	

Godsernes Indtægter 1737—1900.

	a. Hovedgaardens										b. Bøndergodsets												
	Penge		Hvede		Rug		Byg		Smør 7	Penge		Rug		Byg		Havre		Smaaredsel					
	Rdl.	Sk.	Tdr.	Skp.	Tdr.	Skp.	Tdr.	Skp.		Rdl.	Sk.	Tdr.	Skp.	Tdr.	Skp.	Tdr.	Skp.	Foder- nød.	Smør	Lam.	Gæs	Høns	Sneas Æg
1737	2800	"							536	64	24	"	470	"	24	7 ¹⁾	"	"	71	71	284	142	
	1600	"							218	"	"	"	94	4	55	2 ¹⁾	8	540	16	15	34	31	
	900	"							84	36	10	"	116	6	52	6 ¹⁾	"	"	30	30	42	32	
1775	5300	"							839	4	34	"	681	2	132	7	8	540	117	116	380	205	
	Ejeren drev selv Gavne Hovedgd. Forpagtningssummerne kendes ikke, da de ikke er opført i Jordebøgerne ²⁾								794	86	95	7	431	5 ^{1/2}	141	6	"	"	71	71	284	142	
									085	16	97	2	369	2 ^{1/4}	208	7	8	1072	53	52	110	74 ^{1/2}	
1800									1780	6	193	1	900	7 ^{3/4}	350	5	8	1072	124	123	394	216 ^{1/2}	
	Alle 3 Hovedgaarde bortforpagtede, men Indtægterne derved kendes ej, da de ikke ere opførte i Jordebøgerne								1401	76	80	4	387	6	170	4	"	"	80	80	310	133	
									1161	39 ¹⁾	2	1	131	2	64	5	5	362	29	27	56 ^{1/2}	33	
									402	14 ^{1/2}	9	"	118	6	66	1	1 ^{1/4}	64	26	33	53	38	
1825									2965	33 ^{1/2}	100	5	637	6	301	2	6 ^{3/4}	426	135	140	419 ^{1/2}	204	
	Alle Hovedgaardene fremdeles bortforpagtede, men Indtægterne heraf ubekendte								3939	86	108	4	588	6	194	"	"	"	76	83	270	130	
									3025	87	73	2	243	"	118	3	"	36	34	47	74	60	
									1563	"	31	"	329	6	72	5	"	"	24	25	44	35 ^{1/2}	
1845									8529	77	212	6	1161	"	385	"	"	36	134	155	368	228 ^{1/2}	
	2800	" ¹⁾	4	"	50	"	70	3	5359	68	169	6 ^{2/3}	650	4	232	5 ^{1/2}	"	"	89	99	328	209	
	2000	"	"	"	"	"	250	Havre	3242	31 ^{1/2}	87	2 ^{1/2}	259	4 ^{1/2}	136	7 ^{1/4}	"	"	33	44	73	57	
	2500	"	"	"	"	"	"	"	1592	52 ^{1/2}	33	"	339	3 ^{1/4}	70	2 ^{1/8}	"	"	21 ^{2/8}	26	42	33 ^{1/2}	
1862	7300	"	4	"	50	"	701	Byg Havre	10194	56	290	1 ^{1/2}	1249	1 ^{1/4}	439	7 ^{1/2}	"	"	143 ^{1/2}	169	443	299 ^{1/2}	
	4250 ²⁾	"	14	"	70	"	40	Havre	4331	32	168	"	622	4	210	5	"	"	70	73	258	15	
	2800	"	"	"	"	"	250	Havre	3983	91	124	"	295	6	159	6	"	"	31	42	74	5	
	2100	"	"	"	"	"	200	Byg	2113	3 ^{1/2}	43	"	325	4	73	"	"	"	21	33	42	28	
1900	9150	"	14	"	70	"	2401	Byg Havre	10427	45	335	"	1243	6	443	3	"	"	122	148	374	241	
	Kr. Øre	Af Hovedgaarde og Bøndergodset: Hovedgården drives af Ejeren selv.								13937	65	285	4	812	4	301	3 ¹⁾	"	"	7	7	28	14
	1543	"	300	"	"	"	300	"	5220	62	70	"	704	"	70	"	"	"	"	"	"	4	
	4800	"	250	"	"	"	250	"	3500	9806	66	9	466	5 ^{1/2}	13	"	"	"	2	2	4	4	
	6343	"	550	"	"	"	550	"	8500 ³⁾	20054	93	344	4	1983	1 ^{1/2}	384	3	"	"	9	9	32	18

1) Heri for alle 3 Godser tillagt den saakaldte „Gæsehavre. Endvidere havdes Naturalhøveri til alle 3 Hovedgaarde. 2) Linderovold og Strandegaard Jordebogs Indtægter er fra 1781, da de tidligere Jordebøger er brændte 1808. 3) Afgiften er for Linderovold i disse Aar hovedsagelig anført i Penge. 4) Heraf er 1200 Rdl. i Naturalier til Herskabet: Smør, Ost, Fleesk, Mehl etc. i Naturalhøveri 405 kørende Rejser, 3881 Ganggæde for Gavne og for de 2 andre Godser 307 kørende Rejser, 484 Ganggæde. 5) Heraf er 2000 Rdl. for Naturalier til Herskabet. Endvidere 459 kørende Rejser og 231 Ganggæde for alle 3 Godser. 6) Foruden 233 Tdr. Hvede. 7) Endvidere af Vejleegn. 2000 Pd. Smør. 8) Heri 2000 Pd. fra Vejleegaarden.

Arvefæstegodset: Renterne af Salgssummen for de solgte 1038 Tdr. Htk. samt ca. 5000 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten. Hertil Indtægterne af Skovene og Tienden af 2438 Tdr. tiendeydende Hartkorn.

Kildeangivelser.

Til Forstaaelse af nedenstaaende Forkortelser af Noterne hid sættes, at:

De ældste Arkivregistraturer anføres med: D. æ. Arkrig.; Baarse Herreds Tingbog med B. H. Tbg.; Hammer Herreds do. med: H. H. Tbg.; Gavnø do. med: G. Tbg.; Sjællands Landstingsprotokoller med: Sjæll. Landst. Pr.; Præstindberetninger til Bispearkivet (nu i Provindsark. i Kbhvn.); Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn.; Topografiske Samlinger i Rigsarkivet: Top. Saml. i Rigsark.; Skøde i Gavnø Godsarkiv: Sk. i G. Godsark.; Dokument i Gavnø do.: D. i G. Godsark.; Markbøgerne af 1682: Mkgb. af 1682; Arbejdsbøgerne til Mtr. 1844: Arbejdsbg. t. Mtr. 1844; Aarbog for nordisk Oldkyndighed og Historie: Aarb. f. n. O. og Hist.; T. A. Becker haandskrevne Samlinger i det kgl. Bibliotek: T. A. B. hdskr. Saml. i kgl. B.; A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog: A. Thiset: D. Adelsaarbg.

Første Del: Gavnøs Historie.

I. Afdeling: Gavnø og Omegn.

¹⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 150. ²⁾ A. Thiset: Danm. Adelsaarbog 12, Sd. 128. ³⁾ H. H. Tbg. ²³⁾ 1670, ²⁴⁾ 1688, ¹⁵⁾ 1691, ¹⁶⁾ 1710, ¹⁷⁾ 1720 o. fl. St. ⁴⁾ Mkgb. 1682 i Matrikulskontoret. ⁵⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 128. ⁶⁾ Smstds. 1, Sd. 126. ⁷⁾ O. Nielsen: Valdemar d. 2's Jordebog Sd. 138. ⁸⁾ Huitfeldt: Danm. Hist. 2, Sd. 227. ⁹⁾ Næstved Magistrats Indberetn. af ²¹⁾ 1744. ¹⁰⁾ Francisca Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 5. ¹¹⁾ Smstds. Sd. 6. ¹²⁾ Mkgb. af 1682. ¹³⁾ Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 274. ¹⁴⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 44. ¹⁵⁾ Suhms Danm. Hist. 14, Sd. 89—90, 393—96. ¹⁶⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 44. ¹⁷⁾ Smstds. 1, Sd. 42—43, 121 o. fl. St. ¹⁸⁾ Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. ¹⁹⁾ Suhms Danm. Hist. 13, Sd. 135. ²⁰⁾ Huitfeldt: Danm. Hist. 2, Sd. 108. ²¹⁾ Suhms Danm. Hist. 13, Sd. 714 og 738. ²²⁾ Danmarks Riges Hist. 2, Sd. 257. ²³⁾ Smstds. 2, Sd. 210. ²⁴⁾ Kofod Ankers Lovhistorie 2, Sd. 548. ²⁵⁾ Suhm: D. Hist. 12, Sd. 232. ²⁶⁾ Smstds. 13, Sd. 17. ²⁷⁾ Smstds. 13, Sd. 361—67. ²⁸⁾ Huitfeldt 2, Sd. 112. ²⁹⁾ D. R. Hist. 2, Sd. 140. ³⁰⁾ N. Bache: Nord. Hist. 3, Sd. 10. ³¹⁾ Smstds. 3, Sd. 16. ³²⁾ Smstds. 3, Sd. 29. ³³⁾ D. R. Hist. 2, Sd. 270 og Suhms D. H. 12, Sd. 262. ³⁴⁾ N. Bache: Nord. Hist. 3, Sd. 26. ³⁵⁾ Suhm 13, Sd. 49. Huitfeldt 2, 448. ³⁶⁾ Suhm: D. Hist. 13, Sd. 109. ³⁷⁾ Smstds. 13, Sd. 84—85. ³⁸⁾ Reinhard: Vald. Atterdags Hist. Sd. 109 og 115. ³⁹⁾ Smstds. Sd. 148—49. ⁴⁰⁾ Hofman: Dsk. Adelsmænd i, Sd. 157. ⁴¹⁾ Suhm: D. H. 13, Sd. 101—02. ⁴²⁾ Mkgb. af 1682. ⁴³⁾ Sk. i G. Godsark. ⁴⁴⁾ Vedel Simonsens Borgruiner Sd. 58. ⁴⁵⁾ H. H. Tbg. 1670. ⁴⁶⁾ Suhm: D. H. 13, Sd. 561. ⁴⁷⁾ Huitfeldt: D. Hist. 2, Sd. 261 og 601. ⁴⁸⁾ Smstds. 2, Sd. 763—64. ⁴⁹⁾ Suhm: D. H. 13, Sd. 358—59. ⁵⁰⁾ Smstds. 13, 262. ⁵¹⁾ Smstds. 14, Sd. 54. ⁵²⁾ Smstds. 14, Sd. 96. ⁵³⁾ Smstds. 14, Sd. 117—19. ⁵⁴⁾ Smstds. 14, Sd. 310 og 335. ⁵⁵⁾ Smstds. 14, Sd. 364—65. ⁵⁶⁾ D. R. Hist. 2, Sd. 379. ⁵⁷⁾ N. Bache: Nord. Hist. 3, Sd. 32. ⁵⁸⁾ Suhm: D. H. 13, Sd. 193. ⁵⁹⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 128. ⁶⁰⁾ Smstds. 1, Sd. 135 og Suhm 13, Sd. 312. ⁶¹⁾ Huitfeldt 2, Sd. 457. ⁶²⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 127 og 137. ⁶³⁾ Smstds. 1, Sd. 126 og 131. ⁶⁴⁾ Smstds. 1, 126 og 135. ⁶⁵⁾ Smstds. 1, Sd. 126 og 130. ⁶⁶⁾ Smstds. 1, Sd. 125—26. ⁶⁷⁾ Suhm: D. Hist. 13, Sd. 307. ⁶⁸⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 132. ⁶⁹⁾ og ⁷⁰⁾ Smstds. 1, Sd. 129. ⁷¹⁾ og ⁷²⁾ Smstds. 1, Sd. 150. ⁷³⁾ Smstds. 1, Sd. 135. ⁷⁴⁾ Kr. Erslev: „Danmarks Breve“ ¹¹⁾ 12 1399. ⁷⁵⁾ Dsk. Magazin 5, Sd. 40. ⁷⁶⁾ D. æ. Arkrig. i, Sd. 122. ⁷⁷⁾ Smstds. 1, Sd. 55. ⁷⁸⁾ Regesta [Kongebreve] No. 3090. ⁷⁹⁾ Daugaard: Dsk. Klostre i Middelalderen Sd. 281. ⁸⁰⁾ D. æ. Arkrig. i, Side 54—55. ⁸¹⁾ Daugaard: Dsk. Klostre Sd. 280. ⁸²⁾ Meddel. af Prof. H. Orlrik, Kbhvn.

II. Afsnit: Gavnø Nonnekloster.

¹⁾ Daugaard: Dsk. Klostre Sd. 19. ²⁾ Prof. Kr. Erslev: Dr. Margrethe Sd. 340. ³⁾ Smstds. Sd. 141. ⁴⁾ Dsk. Magazin 5, Sd. 72. ⁵⁾ Smstds. 5, 78. ⁶⁾ Regesta Lateranenora No. 158. ⁷⁾ Dsk. Magazin 5, Sd. 66. ⁸⁾ Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. ⁹⁾ Suhm: D. Hist. 14, Sd. 462. ¹⁰⁾ Prof. Melchior: Herlufsholms Stiftelse Sd. 18. ¹¹⁾ Langebek: Scriptores 5, Sd. 333—34. ¹²⁾ Daugaard: Dsk. Klostre i Midald. Sd. 267. ¹³⁾ T. A. Becker: Dsk. Herregaarde [under Gavnø]. ¹⁴⁾ Pontoppidans Annaler II, Sd. 727. ¹⁵⁾ Dr. V. Møllerup og F. Meidel: Billeættens Hist. 1, Sd. 46. ¹⁶⁾ Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. ¹⁷⁾ Dsk. adelige Sigiller i det XV.—XVII. Aarh. A XI, Sd. 2. ¹⁸⁾ A. Thiset: Danm. Adels Aarbog 1890

Sd. 65. ¹⁰⁾ Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. ¹¹⁾ Hist. Tidsskr. 7 R. 2. Bd., 384. ¹²⁾ Prof. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd Sd. 149. ¹³⁾ D. R. Hist. 4. Sd. 195. ¹⁴⁾ A. Thiset: Eline Gøyes Jordebog Sd. 344 og 369. ¹⁵⁾ Allen: De 3 nord. R. Hist. 4. Bd. 2. Afsn., 304. ¹⁶⁾ Fr. d. 1.s Registranter Sd. 191. ¹⁷⁾ Prof. Ludv. Daa: Fru Inger til Østeraat 1, Sd. 299. ¹⁸⁾ Fr. d. 1.s Registr. Sd. 9. ¹⁹⁾ Ludv. Daa: Norsk hist. Tidsskrift 3, Sd. 238. ²⁰⁾ Møllerup: Billeættens Hist. 1, Sd. 563. ²¹⁾ T. A. B. hdskr. Saml. i kgl. B. ²²⁾ Smstds. ²³⁾ A. Thiset: Danmarks Adels Aarbog 1, Sd. 42. ²⁴⁾ Fr. 1.s Registranter Sd. 10. ²⁵⁾ Dsk. Kancelliregistr. 361. ²⁶⁾ Prof. Kr. Erslev: Danm. Len og Lensmænd Sd. 79 og 95. ²⁷⁾ Top. Saml. i Rigsark. ²⁸⁾ L. Laursen: Kronens Skøder Sd. 10. ²⁹⁾ T. A. Becker hdskr. Saml. i Rigsark. ³⁰⁾ A. Petersen: Vallo og Omegn Sd. 87. ³¹⁾ Prof. C. Paludan-Müller: Biskop Beldenaks Levnet. ³²⁾ Dsk. Magazin 5, Sd. 78–84. ³³⁾ Hist. Tidsskr. 4 Række 5, Sd. 151. ³⁴⁾ Prof. Erslev: Danm. Len og Lensmænd 1, Sd. 12. ³⁵⁾ Hofman: Danske Adelsmænd 1, Sd. 78. ³⁶⁾ A. Thiset: Adelige Brevkister Sd. 59 og 69. ³⁷⁾ Dsk. Adelsmagazin Sd. 107. ³⁸⁾ Smstds. Sd. 105. ³⁹⁾ Melchior: Herlufsholms Stiftelse Sd. 11. ⁴⁰⁾ Dsk. Magazin 4. Række, 1, Sd. 133. ⁴¹⁾ De 3 sidste Lensbreve paa Gavnø. ⁴²⁾ Danmarks Len og Lensm. Indledningen Sd. IV.

III. Afsnit: Gavnø som Herregaard.

a. under Lindenow'erne.

¹⁾ Aage Friis' Stamtavle over Slægten. ²⁾ Hist. Tidsskrift 5. R., 6. Bind, Sd. 002–15. ³⁾ Vedel Simonsens Borgruiner 2, Sd. 127–28. ⁴⁾ Smstds. 2, Sd. 133. ⁵⁾ Ribers Ligprædiken, Kbhvn. 1636. ⁶⁾ L. Laursen Kronens Skøder Sd. 243. ⁷⁾ T. A. Becker: Dsk. Herregaarde [under Hundslund] ⁸⁾ Wiberg: Alm. dsk. Præstehistorie. ⁹⁾ Prof. Erslev: Danm. Len og Lensmænd 1, Sd. 35. ¹⁰⁾ Dsk. Adelsmagazin Sd. 116. ¹¹⁾ L. Laursen: Kronens Skøder Sd. 277 [Bilag I.]. ¹²⁾ T. A. Becker: Dsk. Herregaarde [under Hundslund]. ¹³⁾ Sammesteds. ¹⁴⁾ L. Laursen: Kronens Skøder Sd. 543. ¹⁵⁾ Hist. Tidsskrift 5 R., 6. Bd., Sd. 612. ¹⁶⁾ D. i G. Godsark. ¹⁷⁾ Wiberg: Alm. dsk. Præstehistorie (Oure Sogn, Fyn). ¹⁸⁾ Kr. Erslev: Danm. Len og Lensm., 2. Sd. 30. ¹⁹⁾ Medd. af Lærer Niemann i Bolle, Dronninglund Sogn. ²⁰⁾ Hofmans Fundatser 5, Sd. 393. ²¹⁾ Hist. Tidsskrift 5. R., 6. Bd., Sd. 613. ²²⁾ Skifteprotokol i Gavnø Godsarkiv. ²³⁾ Dokument smstds. ²⁴⁾ Møllerup-Weidel: Billeættens Hist. 2, Side 328. ²⁵⁾ Herlufsholms Godsarkiv Dokument No. 162–68. ²⁶⁾ Biskop H. Mikkelsens Ligpr., Kbhvn. 1647. ²⁷⁾ Brokhenhus' Antegnelser. ²⁸⁾ Biografisk Leksikon 10, Sd. 320. ²⁹⁾ J. L. Wolff: Regni Danie Sd. 334. ³⁰⁾ Trap: Danmark 4, Sd. 320 [2. Udgave]. ³¹⁾ Biskop Bangs Ligprædiken, Odense. ³²⁾ Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. ³³⁾ Prof. Erslev: Danm. Len og Lensmænd 2, Sd. 6. ³⁴⁾ L. Laursen: Kronens Skøder Sd. 432. ³⁵⁾ Hist. Tidsskr. 4. R., 5. Sd. 166. ³⁶⁾ Wiberg: Alm. dsk. Præstehistorie (Husby Sogn, Fyn). ³⁷⁾ H. Mikkelsens Ligprædiken, Kbhvn. 1647. ³⁸⁾ Dokument i Herlufsholms Godsarkiv. ³⁹⁾ Rønnebæk Kirkebog af 1645 i Pr.-Ark., Kbhvn. ⁴⁰⁾ Medd. af Lærer Niemann, Bolle pr. Sæby. ⁴¹⁾ T. A. Becker: Dsk. Herregd. under Schelenborg, Fyn. ⁴²⁾ Brasch: Vemmetofte Hist. 1, Sd. 158.

b. Gavnø under N. Trolle, Knud og Otto Thott.

¹⁾ Sk. i G. Godsark. ²⁾ Oluf Rosenkrantz Æresskrift over N. Trolle. ³⁾ Sammesteds. ⁴⁾ A. Petersen: Vallo og Omegn Sd. 210–11. ⁵⁾ Mageskliffeskede i G. Godsark. ⁶⁾ Hofman: Dsk. Adelsmænd 1, Sd. 129 [Stamtavlen]. ⁷⁾ Skifteprotokol i G. Godsark. ⁸⁾ Dokument smstds. ⁹⁾ H. H. Tbg. 1674. ¹⁰⁾ Sk. i G. Godsark. samt alle de efterfølgende Skøder paa Jordegods købt af Knud Thott. ¹¹⁾ H. H. Tbg. ¹²⁾ 1683 og ¹³⁾ 1688. ¹⁴⁾ Fr. Carlsen: Gl. Køgegaards Hist. 1, Sd. 235. ¹⁵⁾ Melchior: Herlufsholm Stiftelse Sd. 80. ¹⁶⁾ Sev. Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 230. ¹⁷⁾ 1734. ¹⁸⁾ Vemmetofte Hist. 3, Sd. 134. ¹⁹⁾ Hofman: Dsk. Adelsmænd 1, Sd. 146. ²⁰⁾ G. Tbg. 1734. ²¹⁾ Biografisk Leksikon 9, Sd. 402. ²²⁾ Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. ²³⁾ Brasch: Vemmetofte Hist. 3, Sd. 155. ²⁴⁾ G. Tbg. ²⁵⁾ 1780. ²⁶⁾ Prof. Melchior: Herlufsholms Stiftelse Sd. 159. ²⁷⁾ Smstds. Sd. 160. ²⁸⁾ Maanedskriften: „Athene“, Septbr. 1816. ²⁹⁾ Prof. P. Hanssens Literaturhist. 1, Sd. 619. ³⁰⁾ Danm. Riges Hist. 5, Sd. 298.

IV. Afsnit: Gavnø som Stamhus og Lensbaroni.

¹⁾ Schacks Legatsamling III, Sd. 291. ²⁾ Lötken: Præste Amt Sd. 116. ³⁾ Smstds. Sd. 187. ⁴⁾ Smstds. Sd. 3. ⁵⁾ Biografisk Leksikon 13, Sd. 567 o. ff.

Anden Del: Lensbaroniets Topografi.

I. Afsnit: Gavnø Gods' Topografi.

¹⁾ Valdemar d. 2.s Jordebog 1231 af O. Nielsen Sd. 138. ²⁾ Suhm: D. Hist. 11, Sd. 122. ³⁾ Smstds. 11, Sd. 411. ⁴⁾ Valdemar d. 2.s Jordebog Sd. 138. ⁵⁾ Trap: Danmark 2 Bd., Sd. 918, [nye Udg.]. ⁶⁾ Reinhard: Valdemar Atterdags Hist. Sd. 106–15. ⁷⁾ Hofmann: Dsk. Adelsmænd 1, Sd. 157. ⁸⁾ D. æ. Arkrg. 3, Sd. 364. ⁹⁾ Skifteprotokol i Gavnø Godsarkiv. ¹⁰⁾ G. Tbg. 1.; 1698, 14.; 1705. ¹¹⁾ A. Thiset: Adels Aarbog 11, Sd. 147. ¹²⁾ D. æ. Arkrg. 1, Sd. 125–126. ¹³⁾ Gavnø Jordebog af 1664 i Rigsark. ¹⁴⁾ Mkb. 1682. ¹⁵⁾ Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. ¹⁶⁾ G. Tbg. 1713. ¹⁷⁾ Gavnø Jordebog af 1664. ¹⁸⁾ Eng og Skovtaksringsbog 1682 i Matr.-Kontoret. ¹⁹⁾ Pr. Indb. i Pr. Ark., Kbhvn. ²⁰⁾ Smstds. ²¹⁾ Gavnø Tbg. ²²⁾ Smstds. ²³⁾ Top. Saml. i Rigsark. ²⁴⁾ Rasmussens Optegn. over Gisselfeld Sd. 80.

24) Heriufsholms Tbg. 28. 1682. 25) Smsdts. 1690. 26) Gavne Tbg. 9. 1694. 27) Fr Indb. i Pr-Ark., Kbhvn. 28) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 58. 29) Smsdts. 1, Sd. 126. 30) Gavne Godsarkiv. 31) Mkgb. af 1682. 32) A. Thiset: D. Adelsaarbg. 3, 59. 33) Top. Saml. i Rigsark. 34) A. Thiset: Adelige Brevkister, Sd. 10. 35) Prof. Kr. Erteslev: Kong Erik af Pommeren Sd. 201 og 231. 36) A. Thiset: D. Adelsaarbg. 3, Sd. 41. 37) Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 202. 38) Smsdts. 211. 39) T. A. B.: hdskr. Saml. i kgl. B. 40) Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 213. 41) Top. Saml. i Næstved Nr. 29. 42) Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 290. 43) og 44) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 126. 45) Smsdts. 1, Sd. 129. 46) Smsdts. 3, Sd. 371. 47) Smsdts. 1, Sd. 45, 148-49. 48) Smsdts. 1, Sd. 44. 49) Top. Saml. i Rigsark. 50) H. H. Tbg. 50) Smsdts. 51) G. Tbg. 52) Smsdts. 53) Taksationsforretn. v. Gavnes Fallit 1736. 54) Vejle Krkbg. 55) Gavnes Fæsteprotokol. 56) Vejle Krkbg. 57) Daugaard: dsk. Klostre i Middeeld. Sd. 263. 58) Valdemar d. 2.s Jordebog Sd. 138. 59) D. æ. Arkrig. 3, 316. 60) Smsdts. 3, 315. 61) Smsdts. 1, Sd. 51. 62) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 48 og 3, S. 315. 63) Smsdts. 3, 316. 64) Sk. i G. Godsark. 65) Aarb. f. dsk. Kulturhist. 1899 Sd. 80 o. fig. 66) Fr. 1.s Rigsregst. Sd. 10. 67) H. H. Tbg. 1662. 68) Smsdts. 1672. 69) Aarb. f. n. O. og Hist. 1866 Sd. 224 o. fig. 70) Gavne Tbg. 1694. 71) Arbejdsbg. t. Matr. af 1844. 72) V. Egersborg Krkbg. 73) Smsdts. 74) Cand. phil. Engel: Ugeskrift for Skolen 1877. 75) Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 38-39. 76) Smsdts. 274. 77) Smsdts. 273. 78) Aarb. f. n. O. og Hist. 1866 Sd. 215 o. fig. 79) Mkgb. af 1682. 80) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 128 og 3, 325 og 369. 81) Smsdts. 3, 369-70. 82) Smsdts. 3, 325. 83) Smsdts. 1, 58. 84) H. H. Tbg. 1674. 85) Arbejdsbg. t. Matr. 1844. 86) Aarb. f. dsk. Kulturhist. 1899 Sd. 85 o. fig. 87) Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 309. 88) Sk. i G. Godsark. 89) Do. i Bækkeskov do. 90) Sev. Kjær: Gjøngehøvdngen Sd. 220. 91) Sk. i G. Godsark. 92) Smsdts. 93) Smsdts. 94) Arbejdsbg. t. Matr. af 1844. 95) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 44. 96) G. Tbg. 97) Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 302. 98) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 126. 99) Smsdts. 1, Sd. 135. 100) Smsdts. 1, Sd. 150. 101) Smsdts. 1, Sd. 142. 102. 103. og 104) Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn Sd. 303. 105) Smsdts. Sd. 304 samt Fra Arkiv og Museum. 106) Arbejdsbg. t. Matr. 1844. 107) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 142. 108) Top. Saml. i Rigsark. 109) Sk. i G. Godsark. 110) Wiberg: Alm. dansk Præstehist. 111) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 135 og Suhm D. Hist. 12, Sd. 319. 112) Sjæll. Landst. Pr. 113) Smsdts.

II. Afsnit: Lindersvold Hovedgaard og Gods' Topografi.

1) Age Friis: Stamtafle over Lindenow'erne. 2) Top. Saml. i Rigsark. 3) Møllerup og Meidel: Billeættens Hist. 2, Sd. 487. 4) Sev. Kjær: Kulturbilleder 1, Sd. 120. 5) Smsdts. 1, Sd. 125. 6) N. H. Munch: Kortbog i Lensbesidderens private Arkiv. 7) Fakse H. Tbg. 1748. 8) Trap: Danmark 3, Sd. 513, 2. Udg. 9) Sk. i G. Godsark. 10) Sev. Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 92. 11) Smsdts. Sd. 52. 12) Both: Danmark 1, Sd. 238. 13) Aarbog for dsk. Kulturhist. 1899 Sd. 85 o. fl. 14) Sk. i Bækkeskov Godsarkiv. 15) Fakse H. Tbg. 1720. 16) Meddelt af Cand. Heiberg i Provinsarkivet 17) Sk. i G. Godsark. (Frederik den 3.s Skøde til Axel Sehested). 18) Brasch: Venneiofte Hist. 1, Sd. 222. 19) Sev. Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 179-80. 20) Smsdts. Sd. 299. 21) Smsdts. Sd. 311. 22) Sev. Kjær: Gjøngehøvdngen Sd. 94-95. 23) Sev. Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 295. 24) Suhm: D. Hist. 11, Sd. 208 og 258. 25) Smsdts. 11, Sd. 779. 26) Smsdts. 12, Sd. 151. 27) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 44. 28) Smsdts. 1, Sd. 1. 29) Smsdts. 1, Sd. 36. 30) Smsdts. 3, Sd. 276-77. 31) Top. Saml. i Rigsark. 32) Smsdts. 33) Kjær: Kulturbilleder 1, Sd. 155. 34) Dokument i Gavne Godsarkiv. 35) Suhm: D. Hist. 11, Sd. 130. 36) Kjær: Gjøngehøvdngen Sd. 130. 37) Suhm: D. Hist. 11, Sd. 439. 38) Kjær: Gjøngehøvdngen Sd. 138. 39) Cand. phil. Engel: Ugeskr. for Skolen 1877. 40) Rigsarkivar Bricka i Kancelliets Brevbøger 1551-58. 41) Mkgb. af 1682. 42) Lensregnskab i Rigsarkivet (1604). 43) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 44. 44) Smsdts. 1, Sd. 42-43 og 121. 45) Snese Kirkebog af 1697. 46) Kjær: Kulturbilleder 2, Sd. 313. 47) B. H. Tbg. 1722. 48) Snese Krkbg. 49) Smsdts. 50) Top. Saml. i Rigsark. 51) Aarb. f. dsk. Kulturhist. 1899. 52) Top. Saml. i Rigsark. 53) Smsdts. 54) Smsdts. 55) Skøde i Gisselfeld Godsarkiv. 56) Skøde i Bækkeskov Godsarkiv. 57) Gavne Godsark. 58) Smsdts. 59) Snese Kirkes Dgbg. 60) Bækkeskov Jordebog 1759. 61) Both: Danmark 1, Sd. 17. 62) Sk. i Gisselfeld Godsark. 63) Kjær: Gjøngehøvdngen Sd. 100. 64) Bækkeskov Fæsteprotokol af 1742 o. fig. Aar. 65) Præstev. Byttingsprotokol 1727. 66) Fr. Carlsen: Gl. Køgegaards Hist. 1, Sd. 240. 67) Sev. Kjær: Gjøngehøvdngen Sd. 141. 68) Both: Danmark 1, Sd. 254. 69) Sk. i Gisselfeld Godsark. 70) Snese Kirkebg. 1697-1740. 71 og 72) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 132. 73) Engelholm Godsarkiv. 74) Top. Saml. i Rigsark. 75) Sk. i Gisselfeld Godsark. 76) Top. Saml. i Rigsark. 77) Kjær: Gjøngehøvd. Sd. 139. 78) Mkgb. af 1682. 79) Snese Kirkebog 1697-1740. 80) Snese Kirkes Dagbog.

III. Afsnit: Strandegaard Hovedgaard og Gods' Topografi.

1) Sk. i G. Godsark. 2) Smsdts. 3) Biografisk Leksikon 9, Sd. 216. 4) Sk. i G. Godsark. 5) Smsdts. 6) Nielsen: Valdemar d. 2.s Jordebog Sd. 36 og 117. 7) Godsforv. Jøns Indberet. til Rentekammeret 20. 1800. 8) L. Both: Danmark 1, Sd. 238. 9) Sev. Kjær: Kulturbilleder 1, Sd. 142. 10) Nielsen: Valdemar d. 2.s Jordebog Sd. 117. 11) Both: Danmark 1, Sd. 238. 12) Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 288. 13) D. æ. Arkrig. 1, Sd. 128. 14) Lütken: Præste Amt Sd. 95. 15) Both: Danmark 1, Sd. 232.

Thotts Palæ.

1) L. Both: Kjøbenhavn's Topografi Sd. 183. 2) Julealbum 1901. 3) Smsdts. 4) L. Both: Kbhvn.s Topografi Sd. 228. 5) Julealbum 1901. 6) Smsdts. 7) Sk. i G. Godsark. 8) Trap: Danmark 5, Sd. 29 [2. Udg.]. 9) Sk. i G. Godsark. 10) Trap: Danmark 5, Sd. 196 [2. Udg.]. 11) Sk. i G. Godsark. 12) Smsdts. 13) Julealbum 1901. 14) P. Jespersens Ligprædiken, Kbhvn. 1699. 15) D. i G. Godsark. 16) Julealbum 1901. 17) D. i G. Godsark. 18) Do. Smsdts.

Tredie Del: Godsets Embedsstand.

1) Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 329. 2) Roholte Kirkebog. 3) Smstds. 4) Kjær: Kulturbilleder 1, Sd. 201. 5) Melchior: Herlufsholms Stiftelse Sd. 159. 6) Kjær: Kulturbilleder 2, Sd. 116. 7) G. Tbg. 8) Pr. Ind. i Pr.-Ark., Kbhvn. 9) Plades Visitatsbog Sd. 71. 10) Smstds. Sd. 51. 11) Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 398. 12) Plades Visitatsbog Sd. 7. 13 og 14) Smstds. Sd. 33. 15) Smstds. Sd. 108. 16) Molbech: Kristian d. 4.s egenhændige Breve Sd. 445. 17) Plades Vrbg. Sd. 13. 18) Smstds. Sd. 46. 19) Smstds. Sd. 109. 20 og 21) Smstds. Sd. 138. 22) Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage Sd. 403. 23) G. L. Wad: Rektorerne paa Herlufsholm Sd. 106. 24) G. Tbg. 16, 1694. 25) Smstds. 10, 1695. 26) Smstds. 10, 1696 og 21, 1698 o. fl. St. 27) Enderslev Kirkebog. 28) Præste Krkbg. 29) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 30) Th. L. Rørdams Levnet, udgivet af hans Hustru. 31) G. Tbg. 32) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 33) G. Tbg. 34) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 35) Smstds. 25, 1796. 36) G. Jordebog af 1727 i G. Tbg. 37) Pr. Indb. i Pr.-Ark. i Kbhvn. 38, 1787. 39) Smstds. 39) Smstds. 1787. 40) Mogenstrup Krkbg. i Pr.-Ark., Kbhvn. 41) A. Petersens Degnehistorie. 42) Hammer Krkbg. 43) A. Petersen: Den jonstrupske Stat 44) Hammer Krkbg. 45) H. H. Tbg. 46) Svørdborg Krkbg. i Pr.-Ark., Kbhvn. 47) Smstds. 47) Wiberg: Alm. dsk. Præstehist. 48) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 49) Smstds. 50) Smstds. 51) Svørdborg Krkbg. 52) Smstds. 53) A. Petersens Degnehistorie. 54) Smstds. 55) Roskilde Landemodesakter. 56) A. Petersens Degnehistorie. 57) Svørdborg Krkbg. 58) H. H. Tbg. 1675. 59) A. Petersens Degnehistorie. 60) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 61) Castenschiold: Leksikon over adel. Familier Sd. 19. 62) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 63) Wiberg: Alm. dsk. Præstehist. [under Snesere]. 64) Tegnelser osv. alle Lande, 3, 393, B. 65) Modelbg. til Matr. af 1688. 66) Roskilde Landemodesakter, Dionysius 1738. 67) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 68) Smstds. 69) Snesere Kirkes Dagbog. 70) Sjolte Skoles Embedsbog. 71) Pr. Indb. i Pr.-Ark., Kbhvn. 72) D. i G. Godsark. 73) Ferd. Petersen: Grevinge Sogn Sd. 110 og Roskilde Landemodesakter 1778. 74) D. i G. Godsark. 75) Ferd. Petersen: Grevinge Sogn Sd. 113. 76) Roholte Krkbg. i Pr.-Ark., Kbhvn. 77) Smstds.

.....

Trykfejl, Rettelser og Tilføjelser.

- Side 8, Lin. 15 f. n. Saaledes, læs: *ligeledes*.
 — 11, - 1 f. o. Helsingør, læs: *Helsingør*.
 — 18, - 5 f. o. Paddeberg, læs: *Paddeborg*.
 — 22, Noten Lin. 5 f. o. Seeg, læs: *Steeg*.
 — 29, Lin. 20 f. n. Patronatis, læs: *Patronatus*.
 — 30, - 8 f. n. Masson, læs: *Massow*.
 — 45, - 22 f. o. Kronsborg, læs: *Kromsborg*.
 — 71, Note 1, Lin. 1. Dennes, læs: *hans*.
 — 77, Lin. 1 f. o. Caludan, læs: *Calundan*,
 hvad ogsaa bedes rettet Side 274, Lin. 17,
 og 25 f. o. og Side 474, Lin. 9 f. o.
 — 85, Lin. 15 f. o. lad, læs *ald al*.
 — 95, - 19 f. o. Stevnbo, læs: *Stervbo*.
 — 96, Noten, Lin. 10 f. o. 1539 Rdl., læs:
 1537 Rdl.
 — 97. Ved Opgørelsen af det tilkøbte Gods
 er forglemt 1 Gd. i Hammer og 1 Gd. i
 Ring, hvorved Summen paa Gaardene (Side
 98 Lin. 5) bliver 61, og ikke, som anført, 59.
 — 106, Lin. 12 f. o. summis, læs: *summus*.
 — 108, Noten Lin. 1 1701, læs: 1704.
 — 116, Lin. 6 f. o. a, læs: *af*.
 — 145, - 2 f. n. Maltrupgd., læs: *Maltrupgd.*
 — 166, - 18 f. o. retskaffen, læs: *retskafne*.
 — 176, - 9 f. o. senere osv., læs: *sin* Gods-
 forvalter, senere osv.
 — 191, Lin. 14 f. o. Køhling, læs: *Høhling*.
 — 196, - 6 f. n. Selly, læs: *Selby*.
 — 213, - 5 f. o. en, læs: *et*.
 — 222, - 5 f. o. 1617, læs: 1613.
 — 226, - 16 f. n. Arkivregistratura, læs:
 Arkivregistraturer.
 — 227, Lin. 4 f. n. Decinantes, læs: *Deci-*
mantes.
 — 248, Lin. 1 f. n. 7de, læs: 6te.
 — 253, - 23 f. o. før, læs: *førnavnte*.
 — 292, - 17 f. o. Fred. d. 3., læs: *Fred. d. 5.*
 — 301, - 21 f. o. senere, læs: senere:
 — 307, Noten Lin. 3 f. o. men, læs: *som*.
 — 321, Lin. 15 f. n. „og“ udgaar.
 — 330, - 6 f. n. strøget, læs: *strøgne*.
 — 337, - 25 f. o. ²²/₂₀ læs: ²²/₂₂.
 — 358, - 10 f. n. Ljunge, læs: *Lunge*.
 — 359, - 2 f. o. tilføjes: Til Sniigaards Len
 herte endvidere Solperup i Snesere og Hund-
 strup i Hammer Sogn. (Prof. Erslev: Dan-
 marks Len og Lensmænd 2, Sd. 57).
 Side 360, Lin. 14 f. o. 16. Aarh., læs: 17. Aarh.
 — 370, - 21 f. o. har dend, læs: *har icke*
dend osv.
 — 380, Lin. 4 f. n. Kristian, læs: *Kristen*.
 — 391, - 13 f. n. Christoffer Galle er ikke
 som anført Søn af Tønne Galle og Wibecke
 Beck, Bækkeskovi-Sjæll., men Sønaforsk Rigs-
 raad Hr. Gude Galle og Birgitte Tønnes-
 datter Viffert.
 — 406, n. Lin. ³¹/₇, læs: ³¹/₁.
 — 416, Lin. 17 f. n. 82 Tdr. Ld., læs: 92 Td. Ld.
 — 419, - 19 f. n. da blev, læs: *da han blev*.
 — 426, - 16 f. n. Navnet af, læs: *Navn af*.
 — 431, - 3 f. o. 1682, læs: 1687.
 — 433, - 7 f. o. 1720, læs: 1728.
 — 433, Noten Lin. 3 f. o. 3. Laan, læs: *et Laan*.
 — 437, Lin. 17 f. o. paa det, læs: *udenfor det*.
 — 438, - 2 f. o. af det gamle, læs: *udenfor*
det gamle osv.
 — 476, Noten Lin. 2 f. o. Datoen ²⁷/₉ 1649 er
 Præsten Spielderups Dødsdag og ikke Datoen
 for Kongevalget, der, som bekendt, fandt Sted
 i Begyndelsen af Maj 1648.
 — 477, Lin. 7 f. o. (1689—85), læs: (1689—
 95) og Lin. 19 f. o. ¹/₃ 1695, læs: ¹/₃ 1695.
 — 478, Lin. 20 f. o. Hvedsted, læs: *Hvedstrup*.
 — 486, - 10 f. n. foran anførte Note, læs:
udenfor anførte Note**.
 — 502, Lin. 16 f. n. (1673—84), læs: *fra*
1673—84.
 — 504, Lin. 11 f. n. 1887, læs: 1787.
 — 507, - 4 f. n. 1809, læs: 1809).
 — 513, - 8 f. n. Af denne Sag, læs: *Denne*
Sag.
 — 520, Lin. 13 f. n. tilføjes: nu hos Søsteren
 i Middelfart.
 — 527, Lin. 13 f. o. 1729, læs: 1829.
 — 530, - 19 f. n. 1856, læs: 1857.
 — 532, - 6 f. n. De her ansatte Lærere,
 læs: *Skolelærerne i Sjølle*.
 — 537, Lin. 3 f. o. 3871, læs: 1871.
 — 559, - 5 f. n. 1661, læs: 1691.

Mindre Trykfejl, som ikke har forstyrrende Indflydelse paa Læsningen, bedes den velvillige Læser undskyldt.

